

ad Dominum Salvatorem pura et humili satisfactione perducunt.

Undecima, variatis verbis, iterum laudes Domini hymnidica exultatione concelebrat : modo Patris, modo Filii, modo Spiritus sancti prædicans majestatem; ut nulli sit dubium sanctam Trinitatem singulariter omnipotentem, quæ vult facere in cælo et in terra.

Duodecima, septem psalmi relinquuntur in fine, qui exultationibus hymnidicis totam gloriam sanctæ Trinitatis generaliter devota mente concelebrant. Sic

textus totius Psalterii duodecim partibus divisus in apostolorum numero mirabili laude concluditur, quatenus et iste illud agat quod Christi discipulos fecisse cognovimus. Est etiam ejusdem rei aliud evidentiùs sacramentum, quod centum quinquaginta diebus diluvio superducto criminibus suis terra diluta est : sic et hi psalmi tali numero producti, genus humanum peccatis suis pollutum convenienter reddunt absolutum. Nunc minutatim ad exponenda Psalterii verba veniamus.

M. AURELII CASSIODORI IN PSALTERIUM EXPOSITIO.

PRIMA PARS.

EXPOSITIO IN PSALMUM PRIMUM.

Quare primus psalmus non habet titulum.

I Psalmus hic ideo non habet titulum, quia capiti nostro Domino Salvatori, de quo absolute dicturus est, nihil debuit præponi; dum ipsum rerum omnium constat esse principium, sicut ipse in Evangelio dicit : *Ego sum principium, propter quod et loquor vobis* (Joan. vii, 25). Nam licet et alii psalmi de ipso multa dicant, nemo tamen de ejus quæ fuit in terris conversatione sic loquitur. Et quoniam ad hunc quæ dicenda sunt cuncta respiciunt, merito caput sancti operis ponitur, qui princeps rerum omnium esse monstratur. Quidquid enim aut de præteritis instruit, aut de præsentibus monet, aut de futuris efficit cautiones, omnia ad institutionem beati viri pertinent, quæ liber iste dicturus est. Nam quidam tituli, quidam præfationis locum eum tenere dixerunt. Sed licet a quibusdam omni justo videatur aptatus, nulli tamen præter Domino Christo potest veracissime convenire.

Nam si dixerimus omni beato posse congruere, jam non constat illud quod dicitur in psalmo : *Omnis homo mendax* (Psal. cxv, 11); vel illud quod Job meminit : *Nullus mundus ante te, nec infans cujus est anxius diei vita super terram* (Job xiv, 4); et alibi : *In veritate nemo de genitibus est qui non impie gessit, et de confidentibus qui non deliquit*; vel istud : *Justitia justi sic est apud te sicut pannus menstruatus* (Isai. lxxiv, 6). Quapropter non omni beato potest hæc sententia convenire, nisi illi tantum de quo Scriptura dicit : *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus* (I Petr. ii, 22). Et ipse de se in Evangelio dicit : *Ecce veniet princeps mundi hujus, et in me non inveniet quidquam* (Joan. xiv, 30). Merito ergo ad Christum Dominum refertur, *Qui non abiit in consilio impiorum, nec in via peccatorum stetit, et*

^a Mss. Aud., Bec. et Fisc., et de confidentibus, qui.

B in cathedra pestilentie non sedit (Psal. i, 2), etc. Mirabilis ordo, cælestis revera dispositio, ut ab ipso nobis psalmodum proveniret initium, quem salutarem januam constat esse cælorum.

Quapropter intrare cum summo gaudio festinemus, ubi patentem januam, ipsum Advocatum nostrum esse cognoscimus, sicut ait Apostolus : *Non enim habemus Pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris*; et paulo post : *Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratie ejus, ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno* (Hebr. iv, 15, 16). Nunc claves psalmodum reserabiles apponamus, ut, præstante Domino, Regis nostri palatia introire mereamur. Et ideo, sicut præfati sumus, divisio facienda est, quæ si recte adhibeatur, ita illustrem et perspicuam nobis efficit dictionem, ut priusquam legatur orationis textus, ante nobis ejus relucere possit intentio.

Divisio psalmi.

Universus textus psalmi hujus propheta referente narratur. In prima parte vitam sanctæ incarnationis exponit : quoniam si ad majestatem Christi solam velis referre quæ de eo dicuntur, nequeunt convenire. Secunda vero peccatorum nequitias in futuro judicio debitas recipere commemorat ultiones; ut præmissa gratius possemus accipere, cujus videbantur subsequencia formidari. Respice quoque intentionem ejus, quam constat maxime perquirendam. Ideo in principiis beatitudo **12** Domini Salvatoris edicitur, ut humano generi vitalia exempla præstentur; quatenus sicut nobis homo terrenus contulit mortem, ita cælestis veniens daret salutem. In principiis enim fuit durissima conditio decepto, sed post advenit homini gloriosa redemptio. Primo illata est ignominiosa captivitas, deinde secuta est votiva libertas. Expulsus homo de paradiso, sed receptus est in cælum. Perdi-

^b Mss. Aud., Bec. et Fisc., et in me non habet quidquam.

dit in terra beatitudinem, sed angelos merobitur habere consortes. Luctus ex diabolo, gaudium provenit ex Christo. Unde et^a Apostolus dicit : *Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obedientiam iusti constituentur multi* (Rom. v, 19).

In ipso itaque capite psalmi huius, definitio beati viri tanquam pulcherrimum nobis gloriosi regis diadema resplendet. Oratio brevis et lucida, quæ rem propositam diversis modis quid sit ostendit. Sed hoc principium duas species definitionum evidenter complectitur. In prioribus quippe versibus duobus qui dicunt : *Non abiit, non stetit, non sedit*, octava species definitionis est, quæ Græce dicitur κατ' ἀρχαίτην τοῦ ἰσχυρίου, Latine per privantiam contrarii. Ait enim quid non faciat, sicut et in quinto psalmo dicitur est : *Quoniam non volens Deus iniquitatem tuas* (Psal. v, 5). In tertio autem versu qui dicit : *Sed in lege Domini voluntas ejus : et in lege ejus meditabitur die ac nocte*, secunda est species definitionis quæ Græce ἐννοητικὴ dicitur, Latine notio nuncupatur. Hæc non dicit quid sit, sed per hoc quod agit, res illa quam quærimus nobis specialiter indicatur ; sicut et in septuagesimo primo psalmo dicitur est : *Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia magna solus* (Psal. LXXI, 18).

Memento autem quod omnis definitio aut ex materia nascitur, quod est corpus : aut ex specie, quod est qualitas ; aut certe de utroque, sicut est homo, mirabili ordine prolata disponens. Nam si prius posuisset quod erat, necessarium non fuerat dixisse quod non erat. Hoc imitatus converso ordine geometricus fecit Euclides dicens (Lib. I Elementor., in initio) : *Linea est longitudo sine latitudine*. Prius enim dixit quod est, et subiunxit postea quod non est ; sicut facere consueverunt qui priorum dicta aliqua diversitate commutant, ut se in eis mentiantur auctores. Nunc ad perscrutanda verba veniamus : quoniam in interioribus eorum quasi in quibusdam nucleis fructus dulcissimus invenitur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Beatus vir*. Nimis pulchrum commodumque principium ; ut quoniam erat Spiritus sanctus humani generis imbecilla moniturus, a beatitudine sumere videretur initium ; ut hac spe trepidantium animos invitaret, ne se mortalium fragilia corda subducerent. Quis enim ad qualibet ardua non incitetur, ubi felix beatitudo prædicatur ? *Beatus* ergo *vir* dicitur, sicut nobis majorum tradit auctoritas, quasi bene aptus, cui omnia desiderata succedunt. Sed hunc duobus modis dici in centesimo quadragesimo tertio psalmo propheta commemorat ponens : *Beatum dixerunt populum cui hæc sunt* (Psal. CXLIII, 15) ; iterumque subjungit : *Beatus populus cujus est Dominus Deus ejus*. Quapropter sæculi beatus est, qui, ut putat, summa securitate suffultus, in continuata lætitia et mundanis copiis perseverat. Isti autem beato, qui a proposito suo nulla contrarictate remouetur,

A virum subiunxit egregie : *vir* enim vocatur a viribus, qui nescit tolerando deficere, aut in prosperis aliqua se elatione jactare ; sed animo stabili defixus, et cælestium rerum contemplatione firmatus, manet semper impavidus. Hoc etiam veriloquium appellavere majores. Etymologia enim est oratio brevis, per certas assonationes ostendens ex quo nomine id quod quæritur venerit nomen. Nec dubites quod virum appellat Dominum Salvatorem, de quo et Zacharias propheta dicit : *Ecce vir Oriens est nomen ejus* (Zach. vi, 12). Sed memento quod ubicunque sic ponitur, assumpta ejus humanitas indicatur ; *vir* enim sexus est carnis, qui in divinitate nullatenus invenitur. Sed quoniam natura humanitatis a Domino fuerat pro nostra redemptione sumenda, competenter posuit **B** *virum*, ut utriusque naturæ una crederetur esse persona.

Qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentie non sedit. Posito igitur beato viro, id est Domino Christo, ab illa dispensatione qua passus est, utile fuerat ut eum per actus suos consequenter exponeret ; alioquin minus docet, quod fuerit in explicata propositione derelictum. Tribus itaque modis provenire humanos constat errores, cogitatione, facto, et dicto, quos hic per ordinem abnegat dicens : *Non abiit in consilio impiorum*. Primum detestabile denegat cogitationes quas sibi familiariter vindicat genus humanum, quas Dominus Christus omnino non habuit. Et ne extraneis utamur exemplis, hoc debere intelligi de Domino

C Salvatore tricesimus nonus psalmus absolute testatur dicens : *Tunc dixi, ecce venio ; in capite libri scriptum est de me* (Psal. XXXIX, 8). *Abiit* enim significat quod a via recta discedens, in calles labitur tortuosas. Deinde actus vitiosæ conversationis excludit dicendo : *Et in via peccatorum non stetit* ; utique quia venit in mundum, qui est *via peccatorum* ; sed ibi non *stetit*, quoniam ejus vitia immaculata conversatione transivit. Ponendo autem *viam peccatorum* latam vult intelligi : quoniam angustam constat esse justorum. Tertio loco subiunxit : *Et in cathedra pestilentie non sedit*. Ad doctrinas hoc videtur abominabiles pertinere, quæ pestilentis dogmatis venena disseminant. Hæc merito negantur in Christo, qui totius mundi vulnera medicabit^a prædicatione salvavit. Quidam vero hunc locum tali distinctione complexus est, impium dicens eum qui peccat in Deum : peccatorem vero qui in semetipsum delinquit ; pestilentem scilicet, qui proximum suum depopulatur, opprimit atque lædit. Sed quodvis horum recipias, nihil tale in Domino fuisse cognoscis. *Cathedra* est enim ex aliqua materia composita forma sedibilis, quæ nos curvatos molliter a dorso suscipit, suoque gremio demissos velut habilis theca complectitur. Hæc proprie doctoribus datur, sicut ait in Evangelio : *Super cathedram Moysi sederunt scribæ et Pharisei* (Matth. xxiii, 2). Sic etiam iudicum tribunal, et solium regum proprium esse memoramus. Considerandus **13** est etiam

^a Edit., *medicinarum*.

hic ordo dictorum, quemadmodum contra Adam totus aptetur : *abii* cum recessit a præcepto Domini : *stetit*, cum delectatus est peccato, quando acquisitionem se scientiam boni et mali, deceptus arbiter estimavit ; *cathedram vero pestilentis sedit*, cum posteris perniciosæ doctrinæ exempla dereliquit. Et nota quam pulchre singula verba rebus singulis dedit ; id est *abii*, *stetit* et *sedit*. Quæ figura dicitur hypozeuxis, quando diversa verba singulis apta clausulis apponuntur. Quapropter generalis complexio peccatorum merito in Domino Salvatore denegata est : sicut ipsa Veritas in Evangelio dicit : *Eccæ venit princeps mundi hujus, et in me non inveniet quidquam* (Joan. XIV, 30).

Vers. 2. *Sed in lege Domini fuit voluntas ejus*. Non magna gloria fuerat declinasse vitiosa, nisi et diceret omnino laudanda, sicut et alibi docet, *Declina a malo, et fac bonum* (Psal. XXVI, 27). Lex ergo Domini est in declinandis peccatis sancta præceptio, quam in monte Sina Moysen accepisse manifestum est : in qua tota mentis intentione ille vere fuit, qui peccata non habuit ; nos enim etsi ad momentum legis præcepta cogitamus, delicti tamen tempore voluntas nostra in lege non permanet. Voluntas enim decenter est posita, ut constantiam continuæ meditationis ostenderet, quæ dum perseveranter assumitur, laboris lædia nesciatur. Sed ne ipsam voluntatem putares otiosam, sequitur operationis effectus, quia sancto proposito non sufficiebat tantum bona velle, nisi etiam desiderium suum continuo pioque labore satiaret. Illic potest syllogismus categoricus inveniri, quem prætermittere non debemus, ne qui intellectus est primus, incompetenter videatur esse præteritus. Cujus definitionem partesque dicemus, ut rudibus eorum rerum nihil remanere possit ambiguum. Categoricus itaque syllogismus est, quem dialectici summa laude concelebrant : oratio, in qua positus quibusdam, alia quædam ex necessitate veniunt per ea quæ posita sunt. Iste ex duabus propositionibus et conclusione formatur, sicut hic constat effectum. Cujus prima propositio est : *Beatus vir cujus voluntas in lege Domini est*. Secunda propositio : *Nullus cujus voluntas in lege Domini est, abiit in consilio impiorum*. Provenit expectata conclusio : *Nullus igitur beatus vir abiit in consilio impiorum*. Hoc quidem in diversis locis diligens tibi perscrutator invenies, quod nos rarius ponendum esse perspeximus, quoniam nobis ex diversis artibus atque disciplinis cum expositione proposita multa dicenda sunt.

Et in lege ejus meditabitur die ac nocte. Intendendum quod secundo dicit : *In lege*, non sub lege, quia in lege fuit qui peccata contempsit. Reliqui autem mortales merito sub lege sunt, qui delictis onerantibus inclinantur. Lex enim dicitur ex eo quod animos nostros liget, suisque teneat obnoxios constitutis. Verum ille legem non meditabatur litteris, sed sanctitate propositi ; sicut in tricesimo nono psalmo

A dicturus est : *Ut faciam voluntatem tuam, Deus meus, volui, et legem tuam in medio cordis mei* (Psal. XXXIX, 9). Sic de uno psalmo utrumque probatum est, quoniam et principium libri de ipso debet intelligi, et mandata Domini semper eum constat fuisse meditatum. In septagesimo septimo quoque psalmo dicit : *Loquar propositiones ab initio* (Psal. LXXVII, 2) : sed cum dicit, *Loquar ab initio*, non vult personam suam sibi fortasse præteriri ; nos tamen diversorum Patrum auctoritatem secuti, et Ecclesiæ verba dedimus et prophetæ, et justissimos quosque homines, vel peccatores diximus loqui, quos suis locis evidenter ostendimus, ut varietas ipsa rerum oblectare possit auditum.

Die ac nocte. Hæc complexio continuum tempus ostendit ; quod si ad litteram intendas, omnino non convenit, ut *die ac nocte* jugiter legem Domini aliquis aut legat aut prædicet, dum reficiendi tempus corporibus detur, et capiendi somni necessitas afferatur. Sed ille probatur legem continue meditari, qui omnia secundum sanctitatem gerens, coelesti se in omnibus puritate tractavit. Hoc revera ipsi capiti Domino Christo certum est convenire, quamvis ad exemplum sanctitatis ejus, et membris quoque videatur esse præceptum, sicut dicit Apostolus : *Omnia quæcumque facitis in verbo aut facto, omnia in gloria Dei facite* (1. Cor. X, 31). Est et alibi prædicata ista continuitas, sicut in septagesimo octavo psalmo legitur : *Testimonia tua doce me, Domine, et mandata tua in corde meo semper exquiram*. Dies pagani dixerunt a numinibus suis, id est a diis, a quibus eos etiam nominasse noscuntur. Nox autem dicta est, eo quod noceat aspectibus sive actionibus nostris.

Vers. 3. *Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum*. Hinc jam prædicatur gloriosa nimis, singularisque felicitas ; ut sicut actio miranda descripta est, ita et ejus prospera magna similitudine referantur. Bene, ut arbitror, ligno fructifero comparatus est Dominus Christus, propter crucem quam pro hominum salute suscepit. Quæ merito lignum vitæ dicitur, quando et ibi Dominus Christus, qui est vita nostra, suspensus est, et latroni in eadem contenti dictum est : *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso* (Luc. XXIII, 43). Denique et hodie omnis in ea credens, æternæ vitæ dona consequitur. Sive, ut historia refert, lignum revera fuit in paradiso perennis vitæ, si detestabilis inobedientia non fuisset. Unde enim mors habuit et introitum, si Adam monstrasset devotionis affectum ? Hinc sanctissimi Patres suavissima mella sudaverunt, dicentes : Dedit mandatum, ut inveniret arbitrium ; fixit legem, ut faceret cautiorem. Sed ille improvide securus est hostem, et infeliciter vitæ reliquit auctorem *. Tunc lamentabili sorte deceptus, vitam perpetuam, quam possessurus erat amisit, et in mortem, quam non habebat, incurrit. Sed ut ad conceptæ similitudinis instituta redeamus, quod dicit, *plantatum est*, id est

* Mss. Aud., Bec., Fisc., et felicem reliquit vitæ auctorem.

institutum est lignum crucis a Deo, quod semper in fide viret ac creceat. Hoc schema parabola dicitur, id est genere dissimilium comparatio. Sic enim in subsequentibus et monti, et leoni, et vermi comparatus est Christus.

Secus decursus aquarum. In comparationis gratia perseverat. Nam sicut terrestris aqua decurrens vita est lignorum virentium, sic aqua spiritalis signum crucis inundat, quæ salus esse fidelium cognoscitur animarum. Hæc ergo aqua **14** est de qua in Evangelio dicitur: *Si scires quis est qui a te aquam petit, petisses ab eo, ut daret tibi aquam vivam (Joan. iv, 10), etc.* Operæ pretium est quoque perpendere quare dixerit: *secus decursus aquarum*; scilicet ut nec nimia inundatio lignum læderet, nec iterum irrigatio procul constituta siccaret.

Vers. 4. *Quod fructum suum dabit in tempore suo. Fructum dabit*, id est Ecclesias constituet tempore competenti, hoc est, quando beatæ incarnationis sacramenta suscepit. O fructus ille mirabilis, qui humanum genus dulcissima credulitate satiavit! Unde non gustare peccare est; et potius genus est prævaricationis a cibis talibus abstinere. *Fructus* enim dicitur a fruendo. Et notandum quia *dabit* dixit, quod ad rationabilem sensum, et ad offerentis pertinet voluntatem. Nam licet et alia ligna erumpentes inferant fructus, hoc recte dicitur: quia æternæ præmia donare monstratur.

Vers. 5. *Et folium ejus non decidet.* Id est sermo ipsius nullo casu a veritate discedit, sed tanquam in arbore palmæ folia manentia sunt: ita et ista infixa veritati a certis promissionibus perseverant, sicut in Evangelio legitur: *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt (Matth. xxiv, 15).* Et intueri Domini verba foliis arboris comparata, quia sicut illa fructus tegunt, sic promissiones suas et ista custodiunt. Hæc sunt aquæ spirituales, hæc folia salutaria, de quibus in Apocalypsi beatus Joannes dicit: *Et ostendit mihi flumen aquæ vivæ splendidum, tanquam crystallum, exiens de throno Dei et Agni; in medio plateæ ejus, et ex utraque parte fluminis, arborem vitæ, quæ facit fructum duodecies, singulis mensibus reddens fructum suum; et folia arboris illius sunt ad sanitatem gentium deputata (Apoc. xxii, 1, 2).*

Et omnia quæcunque faciet prosperabuntur. Aptissime contra illud Adæ ponitur, cujus facta nobis adversa pepererunt. Nam sicut Dominus Christus dulcedinem salutis mundo præstitit, ita ille humano generi amaritudinem mortis inflixit. Tribus ergo modis hæc prædicationis forma constructa est, dicendo quid vitaverit, referendo quid egerit, tertio ad quem finem fructus ipse pervenerit. Sed hoc breviter atque mediocriter positum est propter humilitatem humanitatis assumptæ. Cæterum si magnificentiam ejus velis advertere, audi Apostolum dicentem: *Propter quod et Deus illum exaltavit, et donavit illi nomen quod est super omne nomen; ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium et inferno-*

* Mss. Aud., Bec. et Fisc., ita et ista in fixa veritate.

rum (Philip. ii, 9). Et in Apocalypsi Joannis ita legitur: *Et vidi, et audivi vocem magnam angelorum multorum in circuitu throni, et animalium et seniorum: et erat numerus eorum dena millia denorum millium, millia millium dicentium voce magna: Dignus est Agnus qui occisus est accipere virtutem, et divitias, et sapientiam, et fortitudinem, et honorem, et gloriam et benedictionem. Et omnem creaturam, quæ est in cælo, et in terra, et sub terra, et in mari, et quæ sunt in eis, universos audivi dicentes: Sedit in throno, et Agno, benedictio, et honor, et gloria, et potentia in sæcula sæculorum. Et quatuor animalia dicebant: Amen. Et seniores ceciderunt, et adoraverunt (Apoc. v, 11 et seq.), etc.* Plena est rerum talium Scriptura divina, quoniam sicut in assumpto corpore fuit humilitas, B ita est post resurrectionem Domini Christi declarata majestas. Nunc ad reliqua veniamus.

Vers. 6. *Non sic impii, non sic.* Venit ad secundam partem, ubi memorat quæ impii cum peccatoribus sustinebunt, ut eorum actus refugiat, quorum poena cognoscitur. Quod schema dicitur paradigma. Schema autem est figura dictionis in ordine verborum cum decore composita; est enim paradigma narratio per exempla, hortans aliquem, aut deterrens. Invitavit autem cum dixit: *Beatus vir, et reliqua*; deterruit autem cum ait: *Non sic impii, non sic, etc.* Efficacissimum plane doctrinæ genus, et invitare prosperis, et terrere contrariis; sicut et Pater Augustinus in libris de Doctrina Christiana memorat dicens (*Lib. iv, cap. 4*): Debet igitur divinarum Scripturarum tractator et doctor, defensor rectæ fidei, ac debellator erroris, et bona docere, et mala dedocere. Quod institutionis genus et in decimo quarto, et in tricesimo sexto, et in centesimo decimo, et in centesimo decimo octavo psalmo potenter exsequitur, ut distinctio sit in comminatione supplicii, magnitudo semper in præmiis. Dicit ergo: *Non sic impii, non sic*, quoniam non erit sic impii, ut superius dixit. Et ut immobiliter crederes, firmitatem negationis iterando monstravit. Nam si locum eorum diligenter inquiras, audi Apocalypsim Joannis dicentem: *Et diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis et sulphuris, ubi illa bestia et pseudopropheta, quod videlicet ad omnes pertinet impios, cruciabantur illic die ac nocte, in sæcula sæculorum (Apoc. xx, 9, 10).*

D *Sed tanquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ.* Congrua nimis facta comparatio. Pulvis enim est resolutio terræ. Et quia homo terrenus, quando inflatur seductorio vento superbiæ, de soliditate terræ viventium quasi pulvis abicitur, quia sua levitate ad firmamentum mandatorum se tenere non potuit, merito pulvis dicitur, qui tanquam substantia tenuis viutorum flatibus ventilatur. Sed hanc damnationem gravissimam non putemus ventorum ludibriis comparatam, quæ corpora facile mobilia in auras æthereas ludivaga compulsione transponunt. Hic enim facilitatem expulsionis vult ostendere, non acerbitatem discriminis levigare. *Facies vero terræ* significat

superficiem telluris, ubi revera potest pulvis tenuissimas insidere. Hanc Græci epiphaniam vocant, quæ solam longitudinem et latitudinem habet. Hæc colores suscipit diversa qualitate distinctos: hæc probatur recipere figuras illas geometricæ disciplinæ; in ea denique datur conspici, quidquid potest corporeis oculis intueri.

Vers. 7. *Ideo non resurgunt impii in iudicio. Impii sunt qui sanctam Trinitatem crudelitate a mentis nullatenus confitentur, nec Veteris aut Novi Testamenti parere regulis acquiescunt; vel, sicut dicit Apostolus: Qui verbis confitentur Deum, factis autem negant (Tit. 1, 16); et hi in iudicio non resurgunt, quia jam sua infidelitate damnati sunt, in Evangelio dicente Domino: Qui autem non credit in Filio, jam condemnatus est (Joan. 3, 18).* Nam si ad iudicium resurgere est pro suis factis quæpiam reddere rationem, merito illi dicuntur in iudicium non resurgere, quos jam cognoscitur sententia divina damnasse. Omnes resurgere fides catholica confitetur, sicut dicit Apostolus: *Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur (I Cor. xv, 51)*. Resurget enim justus, ut iudicet; peccator, ut iudicetur; impius, ut sine iudicio puniatur.

Neque peccatores in consilio justorum. Peccatores sunt professione quidem Christiani, sed minoribus peccatis obnoxii, quibus dominica datur oratio, ut se exuant a delictis; impii autem sunt qui suum nescientes auctorem diversis sceleribus polluunt, ut blasphemii, impenitentes, cultores idolorum, et principalibus vitiis obligati. Quapropter duo sunt genera peccantium: primum, quod nulla placabili satisfactione completa remanet in delictis; aliud est cui per gratiam confessionis peccata donantur, sicut legitur: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata (Psal. cxiii, 4)*. In quo numero et sancti sunt, quia nullus sine peccato est, sicut beatus Joannes apostolus dicit: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus, et veritas in nobis non est (I Joan. 1, 8)*. Ergo de illo primo numero peccantium dicit qui nulla fuerunt digni miseratione salvari. Ili enim cum justis minime iudicabunt, quod evangelica voce solis fidelibus suis Dominus in præmium pollicetur. In consilio enim, in iudicio dicit, quia omne rectum iudicium in consilio est. Consilium enim dictum est a consulendo. Nam superius consilium impiorum abusive positum est: quoniam et ipsi putant consulere, quamvis cognoscantur unamquamque rem noxia sibi machinatione tractare.

Vers. 8. *Quoniam novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit.* Bonorum viam dixit Dominum nosse; iter autem impiorum perire confirmat: quasi Dominus utrumque non noverit. Sed allegorice dictum est, ut hoc sciat Dominus, quod in beatitudine permanebit: hoc nesciat quod peribit. Nam et ipse dicturus est in iudicio suo peccatoribus: *Nescio vos (Matth. xxv, 12)*. Quod si hoc ad litteram velis advertere, quomodo ignorare poterit quos creavit? Sic et Adæ locutus est post peccatum. *Ubi es, Adam*

* Mss. Aud., Bec. et Fisc., *credulitate*.

(Gen. iii, 9)? non quia Deus in paradiso eum esse non noverat, sed indignus divina cognitione, eo quod ceciderit increpator. *Et iter impiorum peribit.* Nam sicut beatorum via est Dominus, ita peccatorum iter diabolus esse cognoscitur: qui sine dubio peribit, quando cum sequacibus suis æterna pena damnabitur. *Via enim dicitur, quod per eam unusquisque transeuntium viatur. Iter, quasi iterum actus, quod agendo iteratur.* Quod tamen utrumque pro locorum qualitatibus reperis esse variatum; nam et viam peccatorum superius dixi, et iter in bono positum est, sicut in alio psalmo ait: *Et illic iter est, in quo ostendam illi salutare Dei (Psal. cxlix, 23)*. Item Isaias propheta dicit: *Principium Sion dabo, et Jerusalem consolabor in itinere (Isai. xli, 27)*. Nunc ad conclusionis quoddam speculum veniamus, ut nobis totius psalmi pulcherrima facies elucescat.

Conclusio psalmi.

Totus hic psalmus ad moralem pertinet disciplinam, de quo et bonus imbutur, et peccatorum mens scelerata terretur. Nec vacat quod Dominus Christus est positus in principio numerorum. Unitas quippe specialis, simplex atque perfecta est, nullius indiga, in seipsa perenniter manens: a quo fonte multitudo numerorum sic egreditur, ut ad eam semper, quamvis multiplicata, revocetur: sine qua supputatio nec inchoare quidquam prævalet, nec prodire. Merito ergo in hoc initio calculi ponitur Christus: quia, sicut dicit Apostolus: *Ex ipso enim, et per ipsum, et in ipso sunt omnia (Rom. xi, 36)*. Hanc Trinitatem Græci monadem vocant. Nam si incorporalis et immutabilis est substantia, intelligitur Deus; si incorporalis et mutabilis, intelligitur anima; si vero et corporalis et mutabilis, intelligitur corpus. Ista ergo monas tali complexione, sicut dictum est, ab arithmetice explicatur. Memento autem quod monas, licet fons atque initium numeri esse videatur, ipsa tamen non potest numerus dici. Quidquid enim ab uno plus est, sicut ait Nicomachus, jam fit numerabile. Numerus enim est unitatis collectio, vel quantitatis acervus ex unitatibus profusus. Hoc enim quod dicimus nominis quoque ipsius declaratur iudicio. Numerus quippe a numerositate vocatus est. Quæ disciplina nec a Patribus nostris præcipitur negligenda; est enim verax et immutabilis, et per omnes creaturas pro modulo suæ quantitatis effusa. Legitur enim in Salomone: *Omnia in mensura, numero et pondere (Sap. xi, 21)* Deum fecisse. Illud etiam arbitror intuendum, quod mirabili dispositione consequentia cuncta consendant. In primo siquidem psalmo Domini Christi carnalis vita describitur; deinde omnipotens natura deitatis ejus subtiliter indicatur. Tertio multiplicatos dicit populos, qui eum nitebantur extinguere; deinde septem penitentium psalmi fidelium corda purificant; postea parabolis et tropicis allusionibus subsequens drama decurritur, et per allegoricas similitudines penè omnia referuntur ad Salvatorem Dominum, quod suis locis commonere

† Mss. Aul., Bec. et Fisc., *jam iudicatus est*.

carabimus. Post hæc laudes Christi Domini mirabili A
varietate propheta concelebrans, usque ad finem non
desinit ejus præconia sanctitatis edicere. Sic igitur
universa de ipso prolata noscuntur, cujus hæc causa
suscepta sunt.

EXPOSITIO IN PSALMUM SECUNDUM.

Psalmus David.

Quamvis in quibusdam codicibus nec iste psalmus
habere titulum comprobetur, propter quod in Actibus
apostolorum legitur, sicut in primo psalmo dictum
est : *Quare fremuerunt gentes*, etc. : tamen si dili-
genter intendas, non videtur esse contrarium. Dicitur
enim in primo psalmo positum, sed qui per in-
scriptionem tituli primus habendus est; est enim ipse
16 atque idem secundus in ordine, primus in titulo. B
Quo exemplo quamplurima dicta sunt, quæ cum sibi
ad litteram discrepent, diligentius inquisita, unum
esse monstrantur, ut est de concordia Evangeliorum
campus ille latissimus. Quapropter Ecclesiarum cun-
ctarum probabili usu receptum est, ut hinc magis
incipiat exordium titulorum, quando inchoat ab in-
crepatione Judæorum. Et ideo consequens fuit ha-
bere causam titulum suum, quoniam a priore textu
noscutur segregata. Sed quoniam dictum est quare
titulum receperit ista divisio, nunc de verbis ipsius,
præstante Domino, disseramus. Psalmus est hymnus
alicujus metri lege compositus, qui ad similitudinem
prædicti organi supernam nobis cognoscitur indicare
virtutem. David autem, quamvis conditor hujus uni-
versi operis inspiratione divina esse videatur, certis C
tamen locis congruenter apponitur. Sed quoniam
interpretatio nominum, quemadmodum præfati sum-
mus, res nobis secretiores indicare monstratur,
sicut interpretes Hebræorum nomen tradere ma-
luerunt : David significat manu fortis, sive desidera-
bilis, quod nulli potest aptius convenire quam om-
nipotenti Christo, qui est veraciter fortissimus, et
summo desiderio requirendus ; quapropter David hic
intelligendus est Dominus Christus, de cujus passione
loquitur propheta : et ipse Dominus sua verba dictu-
rus est ; quod in subsequentibus psalmis creberrime
reperitur, ut in appellatione David Dominus possit
Christus intelligi. Et ne per hæreticas contentiones
Christiani animus fluctuet, quem oportet omnia ve-
raciter fixeque credere, nominis ipsius definitionem D
auctoritate Patrum brevi satisfactione concludimus.
Audiamus ergo beatum ac doctissimum Augustinum
in evangelistæ Joannis expositione dicentem (*Tract.*
78, in *Joan.*) : Agnoscamus geminam substantiam
Christi, divinam scilicet, qua æqualis est Patri ; hu-
manam, qua major est Pater ; utrumque autem simul,
non duo, sed unus est Christus, ne sit quaternitas,
non Trinitas Deus ; ac per hoc Christus est Deus,
anima rationalis, et caro. Qua veritate recognita,
competenter mortiferos vitamus errores.

Divisio psalmi.

Quatuor membris psalmi hujus species decora for-
mata est. In primo loquitur propheta de Judæis pro-

pter passionem Christi. Secundo verba sunt demen-
tium Judæorum. Tertio dicta sunt Domini Salvatoris
de omnipotenti regno et de incnarrabili generatione
sua, quantum potest parvitas humana recipere.
Quarto propheta loquitur commonens populos ut ad
fidem Christianam, agnita Domini majestate, conve-
niant : scientes de via justa se esse perituros, nisi
apprehenderint religionis catholicæ verissimam dis-
ciplinam ; quod etiam aliorum prophetarum creber-
rime sermone narratur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Quare fremuerunt gentes, et populi meditati
sunt inania?* Hæc figura Græce dicitur erotema, La-
tine interrogatio ; quæ multis quidem modis fit : sed
ut de his pauca ponantur, interrogamus quando ali-
quid scire volumus quod nesciebamus, ut est illud in
futuro psalmo : *Quot sunt dies servi tui, quando facies
de persequentibus me judicium (Psal. cxviii, 84)?* In-
terrogamus etiam quæ certe novimus, ut est illud :
*Nunquid est in idolis gentium qui pluat, aut celi da-
bunt pluviam, nisi tu volueris (Jer. xiv, 22)?* Est quoque
interrogatio arguendi, sicut hic posita est ; corripit
enim populos propheta, cur *fremuerint* contra Domi-
num Salvatorem, cum causas iracundiæ non habe-
rent. Fremitus enim proprie ferarum est, qui ju-
te furentibus datus est, quando, ratione postposita, bel-
lino furore succensi sunt. Et quoniam nobis fre-
quenter figuræ ponendæ sunt, oportet in ipsi's pri-
mordiis ejus rei definitionem dare, ut cum nominata
fuerit, valeat evidenter agnosci. Figura est, sicut
nomine ipso datur intelligi, quædam conformatio
dictionis a communiore remota, quæ interioribus
oculis velat aliquid vultuosum semper offertur, quam
traditione majorum ostentationem et habitum possumus
nuncupare. Has etiam Pater Augustinus pul-
cherrime inter locutionum modos annumerat. Nec
illud nos moveat, cum apud Judæos ageretur, cur
pluraliter gentes et populi positi esse videantur :
legitur enim in Actibus apostolorum : *Convenere enim
vere in hac civitate adversus sanctum Filium
tuum, quem unxisti, Herodes et Pilatus cum nationi-
bus et populis Israel (Act. iv, 27).* *Meditati sunt* quo-
que *inania*, quia Scripturas divinas sine fructu in-
telligentiæ frequenter iterabant. Prophetatum est
enim in innumeris locis de Domino Salvatore Messiam
esse venturum, quem illi maximo errore decepti non
venisse, sed adhuc venturum esse confidunt. Merito
ergo *inania meditabantur* qui ejus adventum fructuo-
sum nequaquam intelligere potuerunt.

Vers. 2. *Astiterunt reges terræ, et principes conve-
nerunt in unum adversus Dominum et adversus Chri-
stum ejus.* *Astiterunt*, non præsentiam significat, sed
voluntatem. Nam passionem Domini constat coram
regibus omnimodo non fuisse. *Reges autem terræ* Hero-
dem vult intelligi, qui persequendo Dominum necavit
infantes ; alterum vero Herodem nepotem ejus, qui
Pontio Pilato in Salvatoris necæ consensit. Merito
ergo *astitisse* dicti sunt, qui sacrilegis mentibus con-
sentientes in uno scelere convenerunt. Principes au-

tem de Pharisæis dicit. Sermo enim iste interdum reges, interdum significat priores. Princeps enim dictus est quasi prima capiens. *Convenerunt in unum, in unam voluntatem, non in unum conventum* : nam diversis conciliabilis hoc scelus leguntur fuisse machinati. Sed ut intelligeres injuriam Filii Patrem posse respicere, utrumque posuit : *adversus Dominum, id est Patrem; et adversus Christum ejus, hoc est Filium, sicut ipse in Evangelio dicit : Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum (Joan. v, 23).*

Vers. 3. *Dirumpamus vincula eorum.* Verba sunt ista dementium Judæorum. Dicebant vincula, quæ potius peccata solvebant. Sic enim putaverunt se *vincula ista dirumpere, si in præceptorem legis et apostolos ipsius scelestæ voluntate* 17 *prosilirent.* *Eorum* namque ad Christum pertinet et ad apostolos ejus, qui sub numero plurali Domini regula probabantur astringi.

Et projiciamus a nobis jugum ipsorum. In jumentorum insipientium digna sibi comparatione manserunt, qui non projiciunt jugum, nisi prius ejus vincula diruperint, in totum vanissima voluntate decepti. Nam cum *jugum Domini Salvatoris sit suave, et onus ejus leve (Matth. xi, 50), dominationem ejus gravissimam putaverunt.* Ita quod eos continere ac regere poterat, hoc infeliciter abicere festinabant.

Qui habitat in caelis iridebit eos, et Dominus subsannabit eos. Cælos hic viros sanctos significat, sicut et ipse alibi dicturus est : *Cæli enarrant gloriam Dei (Psal. xviii, 2),* quos aptissime commemorandos elegit, ut amplius implorum elationem malitiamque confunderet. *Iridebit et subsannabit,* et his similia, ex nostro usu accipienda sunt. Cæterum Dominus nec splene ridet, nec vultu subsannat; sed virtute sua spiritualiter peragit quæcunque disponit. Hæc figura Græce dicitur metonymia, Latine transnominatio, quoties intellectum rei diversis modis, verbis alienis ac translatis indicamus. Juste igitur propheta Judæorum perfidiam asserit irridendam, qui falsos testes contra veritatem adducere tentaverunt, qui Dominum gloriæ crucifigere maluerunt, qui resurrecturi omnipotentis Christi stulte sepulchri receptacula signaverunt. Tantæ siquidem scelestæ molis, contra potentiam Domini dementer atque inaniter probantur assumptæ.

Vers. 5. *Tunc loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo conturbabit eos.* Sed ne irridendos tantum impios putaremus, nunc eos graviter commemorat arguendos. Ira vero et furor similia sunt verba præcedentibus. Nam Deus et cum tranquillitate judicat, et servata pietate conturbat : non in malos motu aliquo surgente candescens, sed ab eis suæ gratiæ momenta suspendens. Ira ergo Dei vocatur retributio peccatorum; nam motus Divinitas beata non patitur, quæ semper eadem, æterna, atque immobilis perseverat. Sed ista conversio humanæ convenit fragilitati, ut de læto quis tristis, de placato iracundus, de benevolo reddatur offensus. *Tunc loquetur, illud*

A tempus significat, cum judicare venerit mundum. Merito ergo ira et furor dicitur, quando omnia peccatoribus obstinatis, suis meritis apta redduntur.

Vers. 6. *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion monte. n. sanctum ejus.* Hactenus ex sua persona propheta locutus est; nunc per figuram, quæ Græce dicitur exallage, Latine permutatio, verba refert Domini Salvatoris, qui se Regem a Patre constitutum esse testatur. Quod etiam scriptum est de ipso in titulo passionis : *Rex Judæorum (Joan. xix, 19).* Hoc nec Pilatus deleri passus est, qui eum Judæis cruci tradidit affligendum. Hoc etiam Magi inquirendo professi sunt : *Ubi est qui natus est Rex Judæorum (Matth. ii, 2)?* Sequitur, *super Sion montem sanctum ejus.* Nomen enim istud multarum quidem rerum absolutum : secundum est. Modo enim significat Ecclesiam, modo ipsum Dominum Salvatorem, modo Jerusalem futuram. Et quia verbum hoc frequenter iterandum est, convenit magis ut per loca singula congruis satisfactionibus explicetur. *Sion* hic Ecclesiam debemus accipere, quam montem appellat propter eminentiam honoris et firmitatem fidei. *Sion* enim Hebræa lingua dicitur specula, quæ competenter aptatur Ecclesiæ; quoniam ad futuras spes sufficienter instructa, promissiones Domini mentis providentia contuetur; nec tantum præsentibus quantum futuris beneficiis gloriatur. Merito ergo *Sion* Ecclesia dicitur, quia speculatio ejus in illa contemplativa virtute desiguitur. Super eam revera Christus est *Rex,* quoniam ab ipso regitur atque disponitur.

C *Prædicans præceptum Domini.* Quod fecit Evangelium docens, ut prædicationem prophetarum sua manifestatione compleret.

Vers. 7. *Dominus dixit ad me : Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Dominum significat Patrem, sed et ipse quoque Dominus est, sicut in centesimo nono psalmo dicturus est : *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis (Psal. cix, 1).* Intendamus autem quod posuit : *Dixit ad me, Filius meus es tu;* quod etiam ei dicturus erat post baptismum : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (Matth. iii, 17).* Et ut Christum unam personam, id est Verbum carnem factum esse sentire, adjecit : *Ego hodie genui te.* Hoc jam nihil habet commune cum cæteris, sed totum est unigeniti Filii proprium, quod ipsum designare atque inculcare rerum potuisset auctorem. Dicendo enim, *hodie,* coæternitatem suæ majestatis ostendit. *Hodie* enim apud Deum nullo initio incipit, nullo fine concluditur. Non est enim ibi, fuit, neque, erit; sed semper manet, semper est; et quidquid dixeris, ille *hodie* est, sicut in Exodo Moysi præceptum ut de ipso diceret : *Vade, inquit, et dic filiis Israel : Ego sum qui sum; et qui est misit me ad vos (Exod. iii, 14).* Quapropter æternitatem suam voluit appellatione præsentis temporis indicari. Præsens enim tempus, quod ait, *hodie,* pro perpetuitate poni, Scripturarum divinarum proprium esse cognoscitur. *Genui te,* nativitatem illam significat de qua Isaias dicit : *Generationem autem*

*ejus quis enarrabit (Isai. LIII, 8)? Lumen ex lumine, omnipotens de omnipotente, Deus verus de Deo vero: Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia (Rom. XI, 35); de quo ad Hebræos scribens, ait Apostolus: Splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus, gerens quoque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis: tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Cui enim angelorum dixit aliquando: Filius meus es tu, ego hodie genui te (Hebr. I, 3, 4, 5)? et cætera, quæ de magnificentia Domini Christi textus ille proloquitur. Quapropter cessent vaniloquæ disputationes, et Ariani dogmatis perfidia conquiescat. Hoc fides catholica, hoc sanitas mentis intelligit, ut unigenitus Filius a Patre, nec natura, nec tempore debeat, nec potestate separari. Operæ quoque pretium est perpendere quemadmodum in his duobus versibus per verba Patris hominibus voluerit declarare quod est. Non enim poterat substantialiter per genus et differentias ad ejus proprium pervenire, quod magis creaturis quam Creatori videtur posse congruere. Nam quemadmodum supra ejus naturam genus aliquod prævalet reperiri, cum ipsum rerum omnium constet **IS** esse auctorem? Quapropter dissimilis est ista definitio illi definitioni quæ substantialis vocatur, quæ per habitus differentias descendit ad proprium. Substantialis enim ista dici non potest, quoniam quid sit Dei substantia nullatenus prævalet comprehendere. Potest tamen, sicut quibusdam visum est, defini taliter Deus: Deus est substantia incorporea, simplex et incommutabilis. Nunc membra definitionis istius minutissime perquiramus. Dicit enim primum: *Ego autem constitutus sum rex ab eo*. Sed et reges terrarum constituuntur a Domino. Addidit, *Super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum Domini*. Electi sunt et prophætæ, Ecclesiæ prædicatores. Sequitur: *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu: dictus est et filius Israel*, sicut in Exodo Pharaoni dicitur: *Dixi tibi, Dimitte primogenitum filium meum Israel, et notuisti (Exod. IV, 23)*. Non est ergo quod personam unigeniti Filii adhuc evidenter designare potuisset. Additum est autem: *Ego hodie genui te*, quod nulli alteri probatur edictum; sed solus ille sine tempore genitus est, per quem creata constant universa. Sic istam veriloquam pulcherrimamque definitionem ad scholas suas traxit doctrina sæcularis, dicens eam substantialem, supra quam genus poterat inveniri.*

Vers. 8. *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam*. Hoc per habitum dicitur formamque servilem, ex eo quod Filius est Virginis. Quidquid enim in tempore accepit Christus, secundum hominem ea quæ non habebat acquirit. Hic enim jubetur ut petat secundum naturam inferiorem, et accepta possideat; nam secundum potentiam Verbi, indifferenter omnia quæ habet Pater, habet et Filius; nec illi necesse est petere quæ simul cognoscitur possidere. *Gentes*

A autem significat nationes toto orbe divisas, quas distinctas atque separatas sanguis amplectitur. Gens enim a genere vocatur. Sequitur, *Hæreditatem tuam*. Cum dicit, *tuam*, naturam illam in Christo perfectæ deitatis ostendit. Nam hoc ipsum quod ait, *tuam*, incarnationem Verbi esse demonstrat, ut nihil intelligatur esse divisum, quando una majestate omnia possidentur; sicut ipse in Evangelio dicit: *Omnia quæ Pater habet, mea sunt, et omnia Patris mea sunt (Joan. XVI, 15)*. Hæreditas vero ab hero dicta est, id est domino, quod in ea potestate libera dominetur.

Et possessionem tuam terminos terræ. Hic manifestatur universas gentes in Christi nomine credituras, per quem mundus, explosis superstitionibus, reconciliatus est Deo. Nam cum et hic dicit, *possessionem tuam*, natura humanitatis accepit, quod semper divina possedit: majestati enim ipsius dari non poterat quod habebat. Terminus autem dictus est, ut quidam voluerunt quod lapis ipse a tribus pedibus aliquid minus habet. Sed *terminos terræ* non otiose sætumo transeundum. *Termini enim terræ* sunt qui tellurem cingunt atque concludunt, ut non solum arida, verum etiam totius aeris circumjecta substantia, et omnium creaturarum significaretur integritas; sicut et ipse in Evangelio sub brevitate conclusit, dicens: *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra (Matth. XXVIII, 18)*; et Apostolus: *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur caelestium, terrestrium et infernorum (Philip. II, 10)*.

C Vers. 9. *Reges eos in virga ferrea*. Modo regni ejus consuetudo describitur: quoniam si ad litteram intendatur, parvæ utilitatis est confringenda atque imminuenda percipere. Sed respice primum quod dicit: *Reges eos*, ut potestatem tyrannicæ dominationis auferret. Illi enim reguntur, qui ad salutis dona perveniunt. *Virga* vero potestas regalis significatur, qua peccatoribus correctionis suæ vindicta promittitur. *Ferrea*, non quia Deus ad ultionem utitur virga metallica, sed duritia ferri, rigori æquitatis decenter aptata est. Ipsa *virga* est de qua in quadragesimo quarto psalmo dicturus est: *Virga recta est, virga regni tui (Psal. XLIV, 7)*: sed quid cum ista virga faciat, subsequenter explanat. Hæc *virga* est, quæ confringit ad vitam: hoc baculum, quod D continet imbecilles: hoc sceptrum, quod de mortuis vivos facit. *Virga* enim usu humano dicta est, quod vi sua regat, et vergere non sinat innitentes.

Et tanquam vas figuli confringes eos. Id est, per conversionis studium conteres in ois terrenas cupiditates, et veteris hominis cœno similem vitam. Et respice in ipsis comparisonibus, singulis verbis rerum causas decenter expressas. Potestatem Domini dixit *virgam ferream*; superbos populos *vas figuli*, quod mox ut percussus fuerit, in partes minutissimas dissipatur. Bene ergo peccator vasi luteo comparatur, ut et contractio ejus facilis, et vita lutea monstraretur. Sed tunc in melius reformatur, quando

* Mss., quas distinctus atque separatus sanguis amplectitur.

in spiritualem haminem, divina gratia suffragante, A perducitur.

Vers. 10. *Et nunc, reges, intelligite.* Venit ad tertium membrum, in quo jam propheta commouet ut sacramentis terribilibus patefactis, humanum genus humiliter obediat Creatori. Ubi oritur pulcherrimum deliberativum dicendi genus. Nam cum tali sacramento vulgato obstupescita fuerint corda mortaliū, saluberrimus ac necessarius suator accedit, ut cum timore ac tremore vero Domino seruiatur, ostendens ab utili et honesto, id quod in deliberationibus plurimum valet, expedire quæ dicta sunt. Utile est enim: *Nequando irascatur Dominus, et perieritis de via iusta.* Honestum: *Beati omnes qui confidunt in eo.* Sic deliberativum dicendi genus perfecta disceptatione completum est. Nunc ad exponenda verba redeamus. *Reges*, dominatores debemus advertere vitiorum, qui hæc et intelligere possint, et implere, Domino præstante, prævaleant. Neque enim semper purpuratos reges adverti necesse est. Dicuntur reges et quibus privata conditio est, sicut ait Apostolus: *Jam sine nobis regnat, et utinam regnaretis, ut et nos vobiscum regnemus* (1 Cor. iv, 8).

Erudimini qui judicatis terram. *Erudire*, docere est; nam et ipsum nomen significat apprehensam scientiam: rudis enim dicitur novus. *Eruditus*, quasi a rude [ed., a rure] sublatus, id est ab ignorantia divisus, et in doctrinæ signibus collocatus. Quod illis bene dicitur, qui jam carnis delicta domuerunt; ipsi enim bene judicant terram, quando repressis vitis, corporibus suis, favente Domino, præcepta legis imponunt. **19** Terra autem dicta est a terendo, quod commeatum gressibus alteratur.

Vers. 11. *Servite Domino in timore.* Brevis et plena communitio, quæ Domino Deo amabili timore servitur. Nam sicut remissa securitas culpas admittit, ita timor desiderabilis delicta semper excludit. Et ne servitium Dei durissimum aut tristissimum sorte putaretur, subjunxit:

Et exsultate cum timore. Quia timor Domini non ad miseriam, sed ad gaudium ducit; quippe qui beatus efficit, et sanctos operatur. Et iterum, ne hæc exsultatio negligens redderetur, addidit, *cum tremore*; ut utraque sociata cælestem reverentiam competenter exprimerent.

Vers. 12. *Apprehendite disciplinam, nequando irascatur Dominus, et pereatis de via iusta.* Magnificum verbum, *apprehendite disciplinam*, quasi munimen clypei contra vitia noxia profuturum. Utilitatem vero facti hujus pulcherrimi propheta subjunxit dicendo: *Nequando irascatur Dominus, et pereatis de via iusta.* *Nequando* dixit, propter patientiam Domini, quæ diu sustinet excedentes. *Et pereatis de via iusta*, id est a cælesti Rege Christo, qui Via est recte ambulantium ad vitam, Dux euntium, iter ad beatitudinem festinantium; sicut ipse dicit in Evangelio: *Ego sum via, veritas, et vita* (Joan. xiv, 6). *Via*, propter incarna-

tionem, per quam bonis vivandi præbet exemplum. *Veritas* propter judicium; *Vita* propter deitatem.

Vers. 13. *Cum exarserit in brevi ira ejus.* Metaphora ab incendio facta; quod tunc magis inardescit, quando pabulum consumptionis acceperit. *In brevi* enim dixit, quia cum decreverit vindicat. Neque enim illius alia dispositio, alia probatur operatio, sed simul quæ decernit et facit. Et nota quod superius in hoc sæculo ad sustinendum posuit, *nequando*: in futuro vero ad judicandum, dixit, *in brevi*; ut modo omnipotentis declaretur pietas, tunc potestas. Non est enim in illo judicio singulorum hominum vicissim operanda discussio; sed momentaneo discursu simul omnia, sicut fecit et judicat. Bene autem dictum est: *Cum exarserit*, quia jam magnæ patientiæ finis ille declaretur, supra quem nulli aliquid sperare conceditur.

Beati omnes qui confidunt in ea. De qua conclusio, post multa dicere ad quod quis debeat festinare. Confidere enim de illo jam præmium est: quia ipsa confidentia per Dei gratiam venit, sicut Apostolus dicit: *A quo est et velle et perficere* (Phil. ii, 13).

Conclusio psalmi.

Nunc in medium breviter copiosum sacramentis cælestibus psalmum, peracta expositione revocemus, ut ejus virtus evidenter possit intelligi, cum ipsius valuerint membra cognosci. Respicimus Psalmistam, quanta sit gratia Divinitatis ornatus. Ante Domini verba prædicavit, iterum post ejus dicta reliquit. Cum præcedit propheta est, cum sequitur apostolus: quia et ventura integræ fide prædixit, et prosequens perfecta veritate consonavit. Ipse autem Dominus de medio, tanquam de cælo retonans, potentia sua nobis arcana patefecit; ut et divinitatis ejus gloriam, et incarnationis mysteria pro modulo nostro salutariter disceremus. In hoc autem secundo numero, qui ex duabus monadibus pulchre compositus est, aptissime dum naturæ inconfusæ atque perfectæ in una persona sunt positæ Domini Christi: quarum est una qua regnat, et altera qua ministrat; primæ creatrix, posterior creata; et ideo quæ assumpsit, impassibilis; quæ vero est assumpta, passibilis. Nam, sicut Patres monent, demus injurias carni, miracula divinitati; discernamus intellectu naturas, et noxios vitemus errores. Divinitas enim sic sibi humanitatem adunavit, ut nullatenus cum humanitate confundi possit, sed utraque inconfusa et adunata permaneat. Quia licet incarnationis dispensatio post resurrectionem glorificata sit, tamen in humanitatis veritate permansit. Nam cum ipse dixerit post resurrectionem apostolo Thomæ: *Mitte manum tuam, et vide, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* (Joan. xx, 27); cum partem piscis assi, et lavum mellis post resurrectionem sumpsit, atque comederit (Luc. xxiv, 42); et in Actibus apostolorum legitur: *Sic venit quemadmodum videtis eum euntem in cælum* (Act. i, 11); cum dicat etiam propheta de peccatoribus: *Videbunt in quem compunxerunt* (Zach.

* Mss. A., B., F., regnare possimus.

xii, 10), quia majestatem ejus nequeunt intueri; illud enim solis beatis dabitur, sicut in Evangelio dicitur: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. v, 8), nimis exitiale est duas naturas perfectas atque adunatas in Christo non credere permanere, quas tot exemplis voluit de seipsa Veritas prædicare. Hoc Pater Athanasius Alexandrinus, hoc Hilarius Pictaviensis, hoc Ambrosius Mediolanensis, hoc Augustinus et Hieronymus, hoc Cyrillus, hoc alii multi Patres, ad tollendam quoque funditus occasionem inanissimæ quæstionis, affirmant. Hoc papa Leo cum sancta synodo Chalcedonensi decrevit atque constituit (*Parte II, actione 2*), ut ex duabus, et in duabus naturis adunatis atque perfectis, unum prædicet Christum, quicumque vult esse catholicus. Quæ si memoria, præstante Domino, recondimus, in ecclesiasticis semper regulis ambulamus.

EXPOSITIO IN PSALMUM III.

Psalmus David cum fugeret a facie Absalom filii sui.

Absalom dum patrem suum David crudeliter insequeretur, mulæ impetu perductus in condensam quercum, ramis ejus colla necentibus, in aeris sublimitate suspensus est, quadam præfiguratione dominici traditoris; ut sicut Judas innodatus laqueo vitam finivit, ita et persecutor David constrictis faucibus expiraret. Testante autem Regum historia psalmus iste quinquagesimo actu posterior est: quoniam post culpas adulterii et homicidii Absalom filii ejus persecutio noseitur contigisse; sed pro virtute sua competentem numero probatur aptatus. Tendere enim illum locum tertium oportuerat, qui et sanctæ Trinitatis potentiam, et triduanæ resurrectionis in se mysteria continebat. Nam per liberationem David resurrectio Domini congrue significatur; ut animi Christianorum tali exemplo roborati, in adversis casibus constanter erigantur. Simile est et 20 illud quod Octaveuchus legitur ante Job, cum post multos annos Moyses existisse noscatur. Quapropter non secundum existentiam temporum, sed pro qualitate dictorum ordo plerumque ponitur lectionum. Memento autem alios esse psalmos, qui passionem et resurrectionem Domini breviter tangunt; alios vero qui distinctius aperiusque declarant, sed præsens, eorum primus est, qui hæc breviter dicunt.

Divisio psalmi.

Totus hic psalmus ad personam Christi Domini competentem aptatur. Persona vero ejus est virtus omnipotentis simæ Deitatis, et humilitas humanitatis assumptæ, non sub permixtione confusa, sed indivisibili adunatione subsistens. Primo itaque modo ad Patrem loquitur, persecutoribus exprobrans, qui irreligiosa contra ipsum verba loquebantur. Secundo loco fidelis populus, ne mortem formidet, instruitur, quando eum exemplo auctoris sui spe resurrectionis certissimæ consolatur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant*

* Mss. S., Aud., Bcc. et Fisc., *Pentateuchus legitur*, etc.

me? Secundi psalmi hoc quasi simile videtur initium. Sed illic interrogatio increpantis est, hic autem admiratur contra se populos excitatos, qui ad eos cognoscitur venisse salvandos. Dicendo, *Tribulant me*, ostenditur de amplius illorum cæcitate doluisse, qui salutare suum obstinatis mentibus respuerunt, sicut in trigesimo quarto psalmo dicturus est: *Retribuabant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ* (Psal. xxxiv, 12).

Multi insurgunt adversum me; multi dicunt animæ meæ. In tantum multi fuerunt, ut etiam de numero discipulorum traditor Judas illis fuerit aggregatus. Et cum repetitur sæpius, *multi*, ostenditur acerba numerositas impiorum, qui a conspiratione densissima nequaquam rarescere potuerunt. Hæc figura locutionis dicitur epembasis, enumerationis studio verba repetens, ut rei de qua loquitur procuraret augmentum.

Non est salus illi in Deo ejus. Hoc ad illas voces pertinet Judæorum dicentium: *Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere* (Matth. xxvii, 42). Putabatur enim Pater dilectionem non habere Filii, quem carnaliter permittebat occidi. O nefariæ turbæ stultissimum dictum! nunquid redemptio mundi infinitati debuit applicari? Non enim insatiabilis mors aliter poterat vinci, nisi vita tyrannidis ejus januas intuisset. Sic tenebræ permanere nequeunt, cum præsentia luminis excluduntur.

Vers. 2. *Tu autem, Domine, susceptor meus es, gloria mea et exaltans caput meum.* Susceptor secundum formam dicitur servi; hominis enim susceptio, est Verbum caro factum. Quapropter gloriam suam et exaltationem capitis sui caro dicit, quam suscepit omnipotens Verbum, ut divina humanaque substantia una esset sine aliqua confusione persona. Hoc etiam ad Pelagianos pertinet destruendos, qui putant hominem aliquid per se efficere posse quod bonum est. Nam quis, rogo, sibi ad bene agendum sine divinæ gratiæ largitate sufficiat, cum humana natura per gratiam, qua unita est Deo, ad Patris sit dexteram collocati? Quod beatus Augustinus in Enchiridionum more suo latius et utiliter explicavit (*Cap. 55 et seq.*). Factum est autem hic pulcherrimum schema, quod Græce dicitur auxesis, quæ addendo quædam nomina per membra singula rerum augmenta congeminat.

Dicit enim: *Tu autem, Domine, susceptor meus es, gloria mea, et exaltans caput meum.* Hoc etiam latius designat Apostolus dicens: *Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius* (Rom. viii, 35)? etc. Huic vicina est figura quæ dicitur climax, Latine gradatio, quando positus quibusdam gradibus, sive in laude, sive in vituperatione semper accrescit. Sed inter utraque schemata hoc interest, quod auxesis sine ulla iteratione nominis, regum procurat augmenta, in climace vero necesse est ut postremum verbum, quod est in primo commate positum, in sequenti membro modis omnibus iteretur,

sicut est illud Apostoli: *Scientis quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes vero non confundit* (Rom. v, 4, 5).

Vers. 5. *Voce mea ad Dominum clamavi, et exaudivit me de monte sancto suo.* Cum dixit, *mea*, demonstrat orationis propriæ sanctissimam puritatem. Non enim illius integritatem aliqua imago phantasie poterat impedire, ut cæteris mortalibus infirmitate carnis plerumque subripitur. Quod autem dicit: *Voce mea ad Dominum clamavi*, hoc evangelica verba declarant, ubi ait Filius: *Pater, glorifica Filium tuum* (Joan. xvii, 1), etc. Nam quod dixit, *mea*, indicat quod ipse locutus est etiam per prophetas. Illud vero quod sequitur, *et exaudivit me de monte sancto suo*, et hoc Evangelii textus exponit, ubi vox ad eum facta est: *Et clarificavi, et iterum clarificabo* (Joan. xii, 28). Per montem siquidem et ipse Dominus, et sancti ejus, et Ecclesia diversis quidem locis aptissime significantur. Hic tamen dictum intelligendum est de monte, id est de divinitatis excellentissima summitate; sicut et alius psalmus dicit: *Juslitia tua sicut montes Dei* (Psal. xxxv, 7). Equum enim fuerat ut natura humanitatis assumptæ, quæ in terris singulare patientiæ monstravit exemplum, in cælis acciperet creaturarum omnium principatum.

Vers. 4. *Ego dormivi et soporatus sum, et exsurrexi, quia Dominus suscepit me.* Venit ad secundam partem, in qua dubitantium corda roborantur, ut crederent eum confestim resurrecturum, quem visuri erant impiorum manibus crucifixum. *Dormivi*, dixit, quia celeriter resurrexit; quod sit in somno isto vitali, ubi non vitæ terminus, sed temporalis requies invenitur. *Soporatus sum*, securam significat pausionem; non sicut impii qui in morte quatiuntur, quos inquietat jugiter conscientia peccatorum; sed soporatio ista fuit sacri corporis beata dormitio. *Exsurgere* autem, est cum alacritate resurgere; quippe quia caro, mortalitate deposita, immortalitatem sumpsit, et gloriam sempiternam. Sed quare *exsurrexit*, evidenter exponit, *Quoniam Dominus suscepit me.* Natura enim humanitatis per se non potuisset propria virtute resurgere, nisi eam divina omnipotentia suscepisset, sicut ipse dicit: *Potestatem habeo ponenti animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* (Joan. x, 18).

Vers. 5. *Non timebo millia populi circumdantis me.* Timere non potuit iniquum populum, cui erat in sua divinitate præsidium; scriptum est enim in Evangelio, quia in passione magna eum populi multitudo circumdedit. Nam quod dicit: *Non timebo*, non significat se non esse moriturum, sed mortem formidare non poterat, quam triduanam, et mundo profuturam esse præciebat.

Vers. 6. *Exsurge, Domine; salvum me fac, Deus meus: quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa.* Non quia Deus dormiens aut recubans excitatur, sed Scriptoris divinis mos est ad expri-

mentandam causam per tropologiam ex nostra consuetudine aliquid de Deo dicere. Troquus autem est cictio ab eo loco in quo propria est, translata in eum locum in quo propria non est. *Salvum me fac, Deus meus.* Hoc de resurrectione dicitur; non enim declinare vite hujus patiebatur occasum, qui erat humano generi profuturus. *Adversantes* autem, non solum ad mortem pertinet, sed etiam ad hæreticas quæstiones, qui sine veritatis studio catholicas regulas pravus dogmatibus insequuntur. Et merito tales cæcitate mentis percutiuntur, qui se perversis desideriis miscuerunt.

Dentes peccatorum contrivisti. Id est detrahentium verba mordacia, qui potestati divinæ nefandis dogmatibus obloquuntur. Dentes enim dicti sunt a demendo. Et ideo pulchre nimis linguæ detrahentium dentes vocantur; quia sicut illi ciborum partes demunt, ita et isti opiniones hominum adhibita detractione corrodunt. Quamvis hoc et ad Judæos possit aptari, qui dicebant: *Si rex Israel est, descendat de cruce, et credimus ei* (Matth. xxvii, 42). *Contrivisti*, hoc est ad nihilum perduxisti. Nam revera contriti sunt, quando ipsum cognoverunt in gloriam resurrexisse, quem nisi sunt, humanitate despecta, trucidare.

Vers. 7. *Domini est salus, et super populum tuum benedictio tua.* Contra illos hæc sententia profertur, quorum dentes superius dixit esse contritos. Pronuntiando enim, *Domini est salus*, illos confundit qui putaverunt, salutem Christo, tanquam terreni homini, contemptibili præsumptione decerpere. Quid inaniter, impii, laboratis? Quomodo potest aut æterna vita interimi, aut Salvatori salus nullatenus amputari? *Super populum tuum benedictio tua.* Una sententia, et quid debeant credere, hominibus præcipit, et quid ab ipso possint recipere comprehendit.

Conclusio psalmi.

Brevis quidem psalmus, sed maximam paganorum destruens pravitatem, quæ putat gloriam supernæ majestatis, ad humilitatem non potuisse descendere passionis. Insipientes, quorum sensus inde confunditur, unde mundus nascitur esse liberatus, sicut dicit Apostolus: *Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quem primus ego sum* (I Tim. i, 15). Nunc consideremus quemadmodum cælestis philosophiæ verus ordo prolatus est, ut primus psalmus Christi Domini moralem, secundus naturalem, id est substantiam humanitatis et deitatis; tertius de resurrectione ipsius loquens, inspectivam quodammodo contineat partem: quæ ratio per omnes Scripturas divinas decurrit. Inde et Isaac patriarcha tres puteos fodit, demonstrans præcepta Domini doctrina triplici contineri. Sic et Sapientia monet (Prov. xxii, 20) et describamus ea nobis in corde tripliciter, et reliqua. Quas partes in subsequentibus psalmis facile poteris, aut mixtas, aut

* Edit., *Pater, clarifica Filium.*

^b Mss. Aud., Ber. et Fiæ., *Dentes enim dicti sunt quod edendo.*

sigillatim positas, etiam non admonitus lector agnoscere. A nobis enim frequenter ista non exigas, quibus noviter multa dicenda sunt. Hujus autem psalmi calculum edocet sancta Trinitas, quæ licet naturam habeat inseparabilis unitatis, tribus tamen eam manifestum est constare personis.

EXPOSITIO IN PSALMUM IV.

In finem psalmus David canticum.

Subtiliter perscrutemur quid nobis sigillatim sermones isti denuntient, quos præfati sumus veracissimos indices esse psalmoreum. *Finis* modo non significat alicujus rei consumptionem, sed perfectionem spiritualium rerum. Nam, sicut dicit Apostolus: *Finis legis est: Christus ad justitiam omni credenti* (Rom. x, 4), qui est omnium bonorum gloriosa perfectio. Et ideo quod positum est, *In finem*, ad Christum Dominum commonet esse referendum: sive, ut quibusdam placet, pro nobis dictum esse credendum est, *In quibus*, secundum eundem apostolum, *saeculorum finis advenit* (I Cor. x, 11). Illud tamen sciendum est, ad terminum referri non posse, cum adhuc operis ipsius initia esse videantur. Psalmus est autem, sicut diximus, organum musicum capite sonorum, quo divina præconia canebantur; canticum autem, quod supernas laudes humanis vocibus personabat. Sed hæc ideo videntur esse sociata, quia et instrumentis musicis, et choris psalterium, sacrificiis cælestibus consona vociferatione canebantur. Sic istis verbis omnibus commonemur, de Domino Christo canticum istud esse dicturum.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum verba sunt sanctæ matris Ecclesiæ, quæ non in cordibus nostris phantastica imaginatione formatur, sicut patria, vel civitas, vel aliquid eorum simile, quod personam non habet existentem: sed Ecclesia est collectio fidelium sanctorum omnium, anima et cor unum, sponsa Christi, Jerusalem futuri sæculi; de qua dicit in Cantico canticorum Dominus Jesus: *Osculetur me osculo oris sui* (Cant. i, 1); et alibi: *Quæ est ista quæ ascendit dealbata* (Cant. viii, 5); et illud: *Una est columba mea, una est sponsa mea* (Cant. vi, 8). Quapropter nefas est hic aliquid dubium introducere, ubi tanta veritas cognoscitur tot testimonia perhibere. Et ideo sub figura mythopœia, Ecclesiam dicamus loqui, quæ personis semper cognoscitur certissimis applicari. In prima siquidem parte rogat ut ejus audiatur oratio: increpans **22** infideles, quia colentes falsos deos, culturam veri Dei negligebant. In secunda vero commonet generalitatem, ut relicta superstitione talia, sacrificium justitiæ debeat immolare. Et ut gentilium mentes facta promissione converteret, ingentia commemorat præstitisse Dominum beneficia Christianis.

^a Ms. Sang., *osculetur me ab osculo.*

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Cum invocarem te, exaudisti me, Deus justitiæ meæ* ^b, *in tribulatione dilatasti mihi. Miserere mei, Domine, et exaudi orationem meam.* Consideremus quid sit hoc, quod mater Ecclesia in uno eodemque versu, et exauditam se dicat, et iterum deprecetur audiri: significans perfectæ orationis hunc esse modum, ut licet nobis postulata desideria concedantur, probabili semper ambitione audiri. Nos tamen jugiter postulemus, sicut dicit Apostolus: *Sine intermissione orate. In omnibus gratias agite* (I Thess. v, 17, 18). Deus autem justitiæ meæ, recte dicit Ecclesia, quæ sensu orthodoxo Trinitatis unitatem et omnipotentiam constitatur. Nam et membra ejus sigillatim dicere similia, sacra lectione comperimus, sicut in Job legitur: *Attende innocentiam meam* (Job xxvii, 5); et Paulus apostolus ait: *Reddet mihi coronam justitiæ* (II Tim. iv, 8); propheta in septimo psalmo dicturus est: *Si est iniquitas in membris meis* (Psal. vii, 4). Non quia sine peccato modis omnibus fuerunt, sed sunt operationes aliquæ in quibus fideles homines evidenter apparent innocentes. Sequitur, *in tribulatione dilatasti mihi.* Tribulatio est enim quæ dilatat semper Ecclesiam, quando eodem tempore confessores sunt, martyres coronantur, totaque turba justorum contritionibus semper augetur. Adjecit: *Miserere mei, Domine, et exaudi orationem meam.* Pia mater sibi miserendum esse dicebat, si pro filiis ejus audiretur oratio: quoniam quidquid membris tribuitur, toti corpori sine dubitatione præstatur.

Vers. 2. *Filii hominum, usquequo gravi corde, ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium?* Cum superiori versu pro nobis oraverit, hic per energiam alloquitur genus humanum, ne in culturis dæmoniorum gravissimo errore permaneat; quatenus pro ipso exaudiri possit fusa precatio: alioquin irrita pro se reddit vota supplicantium, quis quis non reliquerit consortia peccatorum. Sequitur, *usquequo gravi corde*; merito eos diutius graves corde fuisse dixit, qui post veritatis prædicationem, adorare magis elegerunt idola falsitatis; sicut est illud evangelicum: *Servus sciens voluntatem domini sui, et non faciens digna, plagis vapulabit multis* (Luc. xii, 47). Primo enim mundus juste flagellatus est paucis, quis suum Dominum ignorare probatus est. Post adventum vero Creatoris sui justissime vapulabit multis qui adhuc idolorum nœnias inquirebat. Sequitur: *Ut quid diligitis vanitatem et quæritis mendacium?* Vanitas quidem nomen est generale vitiorum; sed illud proprie vanum dicitur, quod a Deo probatur alienum. Nam sicut in Divinitate confidere fructuosa firmitas est, ita ab eadem deviare vanitas est caducus sicut Iaias dicit: *Adorantes vana et falsa, misericordiam tuam dereliquerunt* (Isa. ii, 8, 9). Arguunt itaque illi qui idolorum turpissimo amore flagrabant et sub increpatione pronuntiandum est; ac si dic

^b Edit., *Cum invocarem, exaudivit me Deus justitiæ meæ.*

ret : Quare *vanitatem diligitis* qua peritis? Diligere enim debemus proficua, non noxia; quia potius excruciare convenit, per quæ nos poena perpetuæ damnationis affligit. *Quæritis mendacium*, quod utique non appetere, sed refugere deberetis. Istud autem *mendacium* idola significat, quæ tale nomen merito susceperunt, quia contra dignitatem veritatis crecta sunt.

Vers. 3. *Scitote quoniam magnificavit a Dominus sanctum suum; Dominus exaudiet me cum clamavero ad eum.* Permanet in increpatione salutari, ut ad veræ religionis affectum, corda dementium explosa pravitate convertat: pronuntians illis veritatis arcum, ut incarnationem sanctam venerabiliter suscipere non recusent. *Sanctum suum*, dicit Dominum Christum; sicut et alibi de seipsa Veritas profletur: *Custodi animam meam, quoniam sanctus sum* (Psal. LXXXV, 2). Adjecit: *Dominus exaudiet me cum clamavero ad eum.* Merito se exaudiri confidebat, quoniam Dominum sanctum magnificandum populis prædicabat. *Cum clamavero*, dicit, id est cum bonis operibus divinitati supplicavero. Ipse enim clamor est qui tacitus ad Deum pervenit, et exaudiri facit ens qui bonis operibus constanter insistunt.

Vers. 4. *Irascimini, et nolite peccare; quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini.* Hoc bene trahitur ad Judæos, ut si eos irasci contigerit, saltem se ab illicitis ausibus absternerent; quod tamen et generaliter competenter accipimus. Venialis est enim ira quæ ad effectum indignationis suæ non pervenit; sicut scriptum est: *Melior est qui vincit iram, quam qui capit civitatem* (Prov. xvi, 32). Et ideo præceptum curationis adhibetur, ut, si jam irascimur, non inconsulta temeritate peccemus. Motum siquidem animi fervidum propter humanam fragilitatem in potestate habere non possumus; suffragante tamen Dei gratia, ratione disciplinabili continemus. Et ideo beatus Propheta, quod est quidem consuetudinis permisit, quod vero culpæ prohibuit. Nam si irascamur, nec Domini consideratione refrenemur, sed a voto nostro impediamur aliquo necessitatis objectu, tunc utique constat nos facti crimen portare, etiamsi non possimus quæ volebamus efficere. Sive, ut quibusdam placet, præteritis peccatis irasci debemus, ut præsentem nequitiam possimus effugere; delicta enim recentia declinare non possumus, nisi vetusta laudabili exsecratione damnemus. Quid est enim aliud punire, nisi irasci sibi, ut horreat quod fecit, et cruciatum a se exigit, ne iudex potius iratus affligat? Addidit: *Quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini*, ostendens Dominum secretas hominum cogitationes agnoscere; ait enim: *Quæ dicitis in corde*, utique quod non putatis audiri; et ideo creditis occultum, quia non est verbi affatione vulgatum. Sequitur: *In cubilibus vestris compungimini.* Ferarum domicilium proprie cubile dicitur

a cubando. Ferocium ergo cogitationes apte dicit cubilia, quamvis hoc interdum et in bono abusive legator assumptum; ut est illud de sanctis. *Læta buntur in 23 cubilibus suis* (Psal. cxlix, 5). *Compungimini*, significat, poenitentiam agite; nam compunctione quadam animarum fit optata conversio: ac si diceret, deserite pravæ cogitationes vestras antequam scelera perpetretis. Sequitur quoque diapsalmatis silentium: ubi merito divisionem posuimus, quoniam res altera cognoscitur invariari. Deposito enim veteri homine, nos ipsi nos in novum sacrificium salutariter jubemur offerre.

Vers. 5. *Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino.* Quoniam superius clementissima mater admonuit ab antiquis superstitionibus discedendum, in secunda positione docet, ut renati homines non victimis pecorum studeant, sed seipso Deo sacrificium contentur offerre: quia non est tale Domino jumentorum victimam dare, quale hominum devotum pectus offerre. Nam si ipse pro nobis immolatus est Christus, quanto magis convenit sacrificium ei nosmetipsos offerre, ut possimus Regis nostri imitatione gaudere! Dixit enim: *Sacrificate*; et ne intellexeres pecudes, subjunxit: *Sacrificium justitiæ*, id est, recte vivite, et corda vestra divinitati vanda semper offerre. Addidit quoque: *Et sperate in Domino*, ut vitam bonam spes felicior subsequatur. Non enim hic plene recipere possumus, etiamsi bonos actus divinis conspectibus offeramus; sed *sperare* docemur *in Domino*, ut in futuro promissa salutaris consequamur. Sed spes ista non decipit, voluntas talis non pervenit ad reatum, sicut dicit Apostolus: *Spes autem non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* (Rom. v, 5).

Vers. 6. *Multi dicunt, Quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.* Certamine quodam facti partium, corda fidelium salutariter construuntur. *Dicunt enim multi* adhuc carnaliter sapientes, quod nec pauci dicere debuissent: *Quis ostendit nobis bona?* Illa scilicet quæ prædicat semper Ecclesia, resurrectionem esse venturam, in qua justis omnes æterna præmia consequentur. Hoc imputative legendum est, quasi dicant: promittitur nobis quod penitus non videmus; desideramus quæ hic consequi non valemus. Istis respondendo indicatur beneficium, quod etiam in præsentis sæculo possidemus. *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.* Quia sicut nummus imperatoris portat imaginem, ita et fidelibus signa cœlestis Principis imprimuntur: hoc nummine diabolus multiformis expellitur, et fraudulenta machinatione non prævalet superare tentatum, quem habuit primi hominis susceptione captivum. Crux est enim humilium invicta tutio, superbiorum dejectio, victoria Christi, perditio diaboli, infernorum destructio, cœlestium confirmatio, mors infidelium, vita justorum. De quo loco Joannes Constantinopolitanæ civitatis antistes,

^b Mss. Aud., Bec., Fisc. et edit., quoniam mirificavit.

quasi multifariae definitionum stellas in crucis declaratione lampavit [sic], dicens: Crux est Christianorum spes. Crux Romanorum victoria, erux martirum resurrectio, crux caecorum dux, crux conversorum via, crux claudorum baculus, crux pauperum consolatio, etc., quae ab eo in hunc modum divina aspiratione profusa sunt. Ecce vera munera, ecce dona praesentia, quibus maledicorum linguae damnatis faucibus obstruuntur. Haec figura dicitur Graece pensis, Latine autem perunctatio, ubi et interrogatio fit, et responsio parata subsequitur. Adjecti: *Lumen vultus tui, Domine*. In crucis enim impressione, *lumen* est *vultus* Dei: quia semper in eis inoscitur radiare; qui se non aliqua eligunt praeviditate pollere, sicut dicit Apostolus: *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis* (Ephes. iv, 30). Quid enim efficiat ista erux, in alio loco Apostolus pulchra brevitate complexus est, dicens: *Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est; his autem qui salvi fiunt, virtus Dei est* (I Cor. i, 18). Quapropter voces sacrilegas respiciamus. Magna et competentia sunt dona Domini contra principem tenebrarum, lumen nobis adesse dominicum.

Vers. 7. *Dedisti laetitiam in corde meo: a [ms. A., B., F., in] tempore frumenti, vini, et olei sui multiplicati sunt*. Adhuc beneficia numerat quae possident Christiani. Non enim istam laetitiam dicit quam cachinnis vocis exprimimus; sed laetitiam rectae fidei, quam bonae conscientiae praestare Dominus consuevit. Tunc enim veraciter laetamur, quando et recte credimus, et adjuutorio Domini, probabili nos conversatione tractamus. Brevis sermo, sed perfecta complexio. Quid enim amplius a dubitantibus quaeritur, quam quod et signo crucis Regi nostro militare cognoscimus, et de perfecta fide Domino praestante gaudemus? Sequitur: *A tempore frumenti, vini et olei sui, multiplicati sunt*. Reddit ad eos qui rebus carnalibus probantur intenti. Nec vacat, quod his tribus, id est, frumenti, vini et olei, additum est *sui*. Est enim et Domini *panis* *virginis qui de caelo descendit* (Joan. vi, 42). Est et vinum: *Poculum tuum inebrians quam praeclearum est* (Psal. xlii, 5). Est et oleum: *Impinguasti in oleo caput meum*. Ergo ista Dei non habent peccatores: sed sua, id est terrena, unde corpus vivat, non anima perfruatur. *Frumentum* enim dictum a frumine, id est a summa parte gulae; antiqui enim caput gulae frumen vocabant. *Multiplicati sunt* enim viciis actibus, id est, mundana voluntate [ed., voluptate] completi. Hoc est enim quod in praefatione diximus, in uno sermone plerumque causas profundissimas indicari, ut est hic positum, *sui*.

Vers. 8. *In pace in idipsum dormiam et requiescam. Quoniam tu, Domine, singulariter in spe constituisti me*. Contra humanos tumultus et felicitates caducas, quas mundus aestimabat esse praecipuas, pulcherrime pacem cordis objecit, quam habere non possunt, qui saecularibus actibus implicentur. *Pax* *ultima* ista habet tranquillissimam vitam, quae cum sua

A mente non litigat: sed in Domini beneficiis perseverans aeterna tranquillitate perfruitur. De ipsa dicit Dominus in Evangelio: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis* (Joan. xiv, 27). Sed ne pacem istam temporalem putares, addidit: *In idipsum dormiam et requiescam*. In idipsum quippe dicitur, quod nulla rerum vicissitudine commutatur; sed ipsum in se permanens incommutabili perennitate consistit. *Dormiam*, finem vitae vult intelligi; *requiescam*, futuram beatitudinem indicare monstratur, quando jam requies dabitur sanctis, et gloriosa passio. Sequitur causa quare requiescat: *Quoniam tu, Domine, singulariter in spe constituisti me*. Singularis itaque spes est Ecclesiae **24** in membris suis, quia sola recipiat regnum Dei, quod Babyloniae populus non potest adipisci. Et cum dicit: *Constituisti me*, significat dignam deliberatamque sententiam, quam hic habemus in spe, ibi autem possidetur in re. Sed tunc vera illud munus quietis merebimur, si haec fieri Domini juvamine confidamus.

Conclusio psalmi.

Decurso igitur maternae praedicationis eloquio, consideremus cantici hujus principia, media, et finem, et intentionem tanti mysterii reverendissimis investigationibus invenimus. Sic enim psalmi virtus agnoscitur, si circumstantia dictionis tali ordine perquisita tractetur. Primo versu exaudiri se pro membris suis sancta exoravit Ecclesia; et ut ejus audiretur oratio, humanum genus admonuit, ut ab idolorum veneratione discederet: sciens se habere Dominum Salvatorem, cui haec veraciter cultura debeatur. Deinde populum, quemadmodum sacrificare debuisset, instruxit: quid etiam blasphemis responderetur admonuit. Post singularem beatitudinem dixit, quam sanctis suis Dominus compromisit. Sic totius Christianae disciplinae institutio sancta completa est; ut et quid agerent homines, et quid sperare debuissent, evidenter agnoscerent. Adhuc etiam numerus iste quaternarius ut eum mundo praedicatum virtute evangelica sentiamus. Congruum siquidem fuit, ut cunctos terrarum ambitus, in quatuor cardinibus constitutus, salutari Domino credere moneretur; quatinus de diversis gentibus advocata, una fieret totius orbis Ecclesia. Nam et quatuor temporibus annis ipse distinguitur; quatuor ventis cardinalibus totius orbis inane perflatur; quatuor etiam virtutibus animi dignitas comparatur, id est, prudentia, justitia, fortitudine, et temperantia. Quem calculus Pythagorici tanta laude prosecuti sunt, ut eum sacrum esse fateantur.

EXPOSITIO IN PSALMUM V.

In finem pro ea quae hereditatem consequitur psalmus David.

Quare ponatur in finem, superiore psalmo nuper edictum est. *Prosa* vero quae hereditatem consequitur, Ecclesiam significat, cujus persona in hoc psalmo introducit ad loquendum. Haec bona Domini Salvatoris adit ac possidet. Hereditatem vero ideo [ms. a Deo] consequi dicitur, quia Christo resurgente ad

eam bona spiritualia pervenerunt; id est, fidei insuperabile fundamentum, spei certissimum præmium, suave vinculum charitatis, etc.: quarum rerum nunc tenet imagines, et in futuro est perenniter possessura virtutes. De qua hæreditate in Evangelio dicitur: *Beati mites, quia ipsi hæreditate possidebunt terram (Matth. v. 4)*. Rursum Ecclesia Domini vocatur hæreditas, sicut in secundo psalmo dictum est: *Pete a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem eam terminos terræ (Psal. ii, 8)*. Quæ merito ipsius hæreditas dicitur, cujus pretiosus sanguine comparata monstratur. Quod non potest esse contrarium, quia licet in Scripturis divinis diversa esse videantur, in unam tamen intelligentiæ concordiam veritatemque conveniunt. Psalmum vero et ipsi David, sicut superius exposuimus, referre debemus ad Dominum Christum.

De isio psalmi.

Totus hic psalmus a persona catholicæ profertur Ecclesiæ, quæ prima sectione orationem suam poscit audiri, hæreticos et schismaticos prædicans a Domini muneribus excludendos. Secunda sectione per intellectum divinarum Scripturarum recto tramite dirigi se ad illam felicem patriam divino munere deprecatur, perfidus inde asserens fieri funditus alienos. Ad postremum commemorans præmia beatorum, ut una prædicatione et malis prædicta pœna converteret, et justos promissa præmia concitarent.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Verba mea auribus percipe, Domine; intellige clamorem meum.* Per figuram mythopœiam, quam in quarto psalmo jam diximus, aptissime hæc verba dantur Ecclesiæ; ut amata Dominum expectet, accessita festinet; quæ eius sæculi hujus nequias eodem juvante pertransiens, Sponso suo immaculata, et sine ruga semper adhæreat. Ubi prima fronte per partes triplex orationis, virtus Trinitatis exponitur, qualem habere sanctam decet Ecclesiam. Dicendo enim: *Verba mea auribus percipe, Domine*, oris significat psalmodiam. Sequitur: *Intellige clamorem meum*, ut affectum cordis aperiret; sicut et Apostolus ait: *Misit Deus Spiritum Fidei sui in corda nostra, in quo clamamus, Abba, Pater (Galat. iv, 6)*. Aures autem Divinitatis ad similitudinem corporalem dicuntur, per quas aere verberato hominibus intrat auditus. Auris enim ab auditu diata est. Et considera quoniam clamorem suum petivit intelligi. Vox enim ista non erat laborum crepitus, sed cordis affatus [ed. affectus], qui non auribus audiri, sed mentis lumine consuevit intelligi.

Vers. 2. *Intende voci orationis meæ, rex meus et Deus meus: quoniam ad te orabo, Domine.* Supra dixit: *Intellige clamorem meum*; modo dicit: *Intende voci orationis meæ*, ut declararet orationem hæc esse perfectam, quam affectus mentis inflammat. Quapropter disentiendum est quare mutatis verbis sensus nostrorum immisceat? *Intende*, dicit, *voci*, quæ solet audiri: propterea quia Deus non partibus membro-

rum sensus istos discernit; sed una virtute cuncta perag'it. Ille enim quæ a nobis videntur, audit; et quæ a nobis audiantur, videt; et quæ a nobis cogitantur, Intro inspicit; nec est quidquam, quod ejus lumini se possit abscondere. Hoc schema dicitur *metabole*, id est iteratio unius rei sub varietate verborum: triplex enim repetitione unum idemque significat. Dixit oratio: *Verba mea auribus percipe, Domine*; deinde: *intellige clamorem meum*; tertio: *intende voci orationis meæ*: quod totum ad unam respicit petitionem; ac si diceret: *Exaudi orationem 25 meam*. Sequitur: *Rex meus, et Deus meus: quoniam ad te orabo, Domine*. Merito ad inquirendum aliquos permovere solet, cur in medio versiculo beata Ecclesia tertio cœlestem nominaverit principatum? Di' it enim: *Rex meus et Deus meus*, adificiens: *Quoniam ad te orabo, Domine*. Sed his tribus personis non dixit *intendite*, sed *intende*: quoniam Ecclesia catholica unum Deum, sanctam prædicat Trinitatem; non ut Sabellius confuse, sed distincte atque perfecte. Pater enim Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus; et tamen Pater, et Filius, et Spiritus sanctus non tres dñi, sed unus est Deus. Nihil autem ibi amplius minusve est, nisi in Ariana pravitate, quæ se tot sæculis adhuc non cognoscit errare. Intuere etiam ipsorum vocabulorum mirabilem dispensationem. Prius ponit *Regem*: quo nomine Scripturæ divinae frequenter appellant Dominum Christum: hunc enim ordinem in Evangelio ipse testatur, cum dicit: *Per me itur ad Patrem (Joan. xiv, 6)*. Deinde dicit Patrem Deum; tertio Dominum Spiritum sanctum. Ubi licet nomina propter personas exprimentas videantur esse discreta, unus tamen perfecte creditur ac dicitur Deus, sicut legitur: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est (Deut. vi, 4)*. Quapropter figatur animis salutaris ista sententiâ: distinctio in personis, unitas bene credatur in natura.

Vers. 3. *Mane exaudies vocem meam. Mane astabo tibi et videbo.* *Astabo*, utrisque partibus constat esse jungendum, ut perfecta possit sententia reperiri. Quapropter *mane* deprecatur, qui in lucida degere conversatione dignoscitur. Tunc enim *mane* dicimus quando discussis tenebris, clari luminis adventus infulserit. Ecclesia enim, quæ se cognoscit habuisse tenebras peccatorum, et de nocte mundi istius congregatam, tunc se exaudiri merito credit, cum in lucem cœlestis conversationis eruperit. Repetit quoque, *mane*, quia necessario mentem lucidam beneficio Domini astare suis semper orationibus sentiebat. Et intuere quare *mane* dictum est, scilicet cum in ipso exordio bonorum actuum veritatem corporit mens clarificata cognoscere: ne putares post peccata moram fieri, qua potuisset audiri, sicut Ez chiel propheta dicit: *Impius quacumque die se averterit ab impietate sua, omnes impietates ejus non erunt in memoria (Ezech. xviii, 21, 22)*. *Astare*, est enim præsentem semper assistere. Per hoc autem verbum religiosæ devotionis continuatam indicatur. Ille siquidem bene dicitur Deo *astare* qui dignus potest ejus

conspicibus apparere; sicut Elias de se dixit: *Vidit Dominus, in cuius conspectu asto* (III Reg. xvii, 4). Sopra dixit, *exaudies*: hic additur, *Et videbo*, quoniam in illa resurrectione ipsum conspiciet, cui hic sanctis orationibus supplicavit.

Vers. 4. *Quoniam non Deus volens iniquitatem tuas. Non habitabit iuxta te malignus; neque permanent iniqui ante oculos tuos.*

Vers. 5. *Odisti omnes qui operantur iniquitatem: perdes eos* (mss. A., B., F., omnes) *qui loquuntur mendacium.*

Vers. 6. *Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus.* In primo psalmo diximus ennoematicæ definitionis hanc esse virtutem, ut negando quod non est, hoc quod intendit declarare videatur; et iterum dicendo quod est, id quod proponit, evidenter possit ostendi. Quod in his tribus versibus utrumque probatur effectum. Dicit enim: Tu es Deus, qui iniquitatem nullo cognosceris. Quid enim aliud potest Deus velle, nisi quod probatur ipse præcipere? Sicut Isaias ait: *Ego sum Dominus, qui loquor iusti iam et affirmatio recta* (Isai. xlv, 19). Sequitur: *non habitabit iuxta te malignus.* Hic peccatores a regno Dei significat excludendos, qui nulla conversione mutati sunt. Nam licet eum carnaliter tantum videant, quos reatus involvit, sicut scriptum est: *Videbunt in quem compunxerunt* (Zach. xii, 10); iuxta ipsum tamen habitare nequeunt, qui gehennæ cruciatione damnandi sunt. Addidit: *neque permanent.* Ostendit eos in iudicio Domini generatim esse venturos; sed ante oculos Domini merito permanere non dicuntur, qui in perpetua tormenta mittendi sunt. Nihil est enim quod Deus non videat, dum ubique præsenz et totus esse noscatur. Sed illi recte coram ipso esse minime dicuntur, qui ab ejus gratia donoque privandi sunt. Hactenus indicatus est Dominus, cum dicitur id quod non est: nunc aliis tribus modis ostenditur affirmando quod est. Dicit enim: *Odisti omnes qui operantur iniquitatem*; non dixit qui operati sunt, quia illi tantum in iudicio damnabuntur, qui usque ad finem vitæ suæ crimine se nefando commaculant. Sed inter speciales enumerationes criminum, congrue nomen generale positum est, id est, operatores iniquitatum, ut ibi intelligas quidquid a divinis mandatis constat alienum. Adjecit: *perdes eos qui loquuntur mendacium.* Videntur istæ definitionis nonnullam recipere questionem, ut iniquitatem operantes odisse tantum Dominum dicat: mendacium vero loquentes perire confirmet; dum si litteram intendas, gravius videatur esse agere iniquitatem quam loqui mendacium. Sed hic significat hæreticos, qui loquentes mendacium, sequacium animas perdiderunt. Quid enim potest esse gravius quam ibi errare, ubi et alterum possit extinguere? Ad postremum dicit: *virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus. Vir quidem sanguinum est qui humano cruore polluitur, sed et ille qui decipit vivum.* Addidit, *et dolosum.* Multa enim perperam agunt, quæ propria voluntate non agimus. Dolosus

autem illos significat qui scientes malum, alienum operari nituntur exitium. Dum dicit: *abominabitur*, significat omnes quos superius dixit a regno Domini reddendos extraneos. Illi enim abominandi sunt qui ejus præmia consequi non merentur. Complere sunt ab utraque parte ennoematicæ definitiones, quæ sententiæ in magnam utilitatem hominum videntur expressæ; ut breviter intelligerent peccatores, quos Dominus execratur et abjicit.

Vers. 7. *Ego autem in multitudine misericordiarum tuarum. Introibo in domum tuam.* Quoniam malos dixerat abominandos, consequens erat ut se per divinam gratiam in domo Domini testaretur admitti. Nam cum ipsa Ecclesia hic domus sit Domini, tamen potest per unumquemque beatum dicere, qui ejus membra sunt, Jerusalem futuram se nihilominus intrataram. Sic enim dicimus et patriam, et civitatem; et tamen his rebus verba damus, quæ ad cives earum novimus pertinere. Sed quia illa futura Jerusalem lapidibus vivis sanctorum creditur multitudine construenda, apte dixit: *Introibo in domum tuam*: quasi in illius fabricæ perfecta ædificatione conclusat.

Vers. 8. *Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.* Considerandum est quod non dixit: in templo, sed *ad templum*; quia nec syllabas ipsas a sacramentis vacare prædictum est. *Templum sanctum*, corpus est Domini Salvatoris, quod jute adorât Ecclesia, per quod meruit esse reverenda; sic enim ipse de suo corpore dixit: *Destruite templum hoc, et in triduo ædificabo illud* (Joan. ii, 19). Sequitur: *in timore tuo.* Ut cordis compunctionem declararet, timoris intulit mentionem: quia tunc fides solida est, quando amor casto formido Divinitatis adhibetur.

Vers. 9. *Deduc me, Domine, in justitia tua: propter inimicos meos dirige in conspectu tuo viam meam.* Postquam orationem suam dixit matutinis temporibus audiendam, peccatorum quoque commemorans exitiabilem repulsam, hinc secundam ingreditur sectionem, postulans Dominum ut jam ad æterna gaudia deducatur, quia hic diversis fatigabatur angustiis. Ait enim: *in tua justitia*, id est, dum confidentibus parcis, seque pœnitendo damnantes, acquisitima potentia tuæ pietatis absolvis. Nam qui abjicit rebelles, justum est ut velit recipere supplicantes. *Propter inimicos meos*, id est propter hæreticos et paganos. Unus enim pravo dogmate contrarius, alter non credendo semper adversus est. Propter quos in Domini justitia se petit esse dirigendam, quia prædicationibus ejus non credit adversitas. *Dirige in conspectu tuo viam meam*, id est, vitam meam perduc ad tuæ serenitatis aspectum. Nun enim nostra facultate ad eum pervenire possumus, qui turbosis semper semitis ambulamus.

Vers. 10. *Quoniam non est in ore eorum veritas, eorum vanum est.* Cum superius petierit ad aspectum Domini, per ejus justitiam se deduci, ut partem illam beatorum ejus munere possit adipisci, nunc humanas cognoscitur increpare fallacias, ut ostendat obstinationes pertinacium hæreticorum non posse

ad talia præmia pervenire, quæ suis fidelibus Dominus præparavit. Recte enim dicitur: *in ore ipsorum non esse veritatem*, quorum cor vanitas possidebat. Lingua enim sequitur mentis arbitrium, imperioque cordis ejus mobilitas naturali ordine famulatur.

Vers. 11. *Sepulcrum patens est guttur eorum, linguæ suis dolose agebant.* Per figuram parabolam nimis competens facta probatur allusio. *Sepulcrum enim mortui, guttur est mentientis*, quando exitabilem sibi vanitatem in faucibus revolvit, quæ malam mortis infligit. Bene autem addidit, *patens*; quod si clausum esset, minus feteret. Intende quod dixit: *linguis suis dolose agebant*. Frequenter enim dolos tantum loquuntur, et habere non probantur effectum; sed hic ut graviora peccata monstraret, addidit, *Agebant*, ut malitia non solum in linguis, sed etiam in actu execrabilis esse probaretur.

Vers. 12. *Judica illos, Deus. Decidant a cogitationibus suis.* Prophetiæ mos est futura prædicere. Non enim maledictionis voto talia optavit Ecclesia, cum ipsi probetur addi, quidquid bonorum numero videtur acquiri. Sed necesse erat de pertinacibus et præbitis dicere, quæ noverat Dominum posse damnare. *Decidant a cogitationibus suis*, cum se non viderint adipisci, quod credebant posse promereri. Decidere enim proprie dicitur, qui spei suæ amissione fraudatur.

Vers. 13. *Secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos: quoniam exacerbaverunt te, Domine.* Per hæc sententiam discimus, quod tantum unusquisque a Divinitate repellitur, quantum ejus peccata cumulantur. Quantitas enim delicti mensura repudii est: dum tantum ab illo reus longior redditur, quantum numero o crimine dilatatur. *Expelle*, propter cogitationes præsumptas, dicitur: quia jam temeraria voluntate decepti, videbantur sibi bonis omnibus intronissi. Expulsos enim illos dicimus, qui de loco aliquo interiore jactantur. *Exacerbaverunt enim ægroti mali medicum bonum*, qui remedia salutis suæ insensibili duritia respuerunt.

Vers. 14. *Et lætentur omnes qui sperant in te: in æternum exsultabunt.* Postquam impiorum debitas retributiones asseruit, nunc Ecclesia redit ad sanctos, quorum congregatione beata dignoscitur: ne videret bonorum præmia quæ noverat esse ventura. Considera quod ea quæ in capite versus supplicans petit, sequenti parte eadem promittit: ne putaretur ambiguum quod certissime sperabatur esse venturum. Et ne crederetur temporalis esse lætitia, dicitur est: *in æternum*: ubi gaudii nullus est finis, dum continue percepta præmia possidentur. Intuere quod *in æternum exsultare* dicit sperantes in Domino, quoniam in ista temporalitate gaudere videntur et impii; in futuro autem sola exsultabit semper Ecclesia.

Vers. 15. *Inhabitabis in eis. Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum.* De superiori versu pendet ista sententia, quæ tangi quidem potest, sed ad liquidum non valet explanari. Nam si quæras quæ

sit ista pollicitatio quam superius dixit: *in æternum exsultabunt?* audi dictum breviter: *et inhabitabis in eis.* O magna et ineffabilis largitas donatoris! Quid simile potest dari, quod ibi cognoscitur rerum Dominus ipse concedi? Nam quilibet munificens datur illa quæ possidet; Deus autem, qui est ineffabile bonum, se largitur in præmio. Et quid tam potest esse simile quam cum nos bonorum omnium coepit auctor implere? *Gloriabuntur*, dicit: quia effectui perficiuntur optato. *In te*: quia tu es promissa illis hæreditas; et ideo *in æternum exsultabunt*, quia de æterno Domino *gloriabuntur*. *Omnes qui diligunt nomen tuum*. Significat in illa patria felici, omnes quidem Domini participatione gloriari; quamvis ineffabili dispensatione pro meritorum qualitate unicuique se videatur majestas sancta concedere.

Quoniam tu, Domine, benedices justum. Magnitudine præmii et gaudiorum immensitate præmissa; quare tanto bono indebite repleatur humanitas, breviter docemur: ne quis ascribat meritis suis quod tributum benedictione constat auctoris.

Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos. Consideremus quam suavi ac decoro sine præsens presens conclusus est, uno verbo indicans beneficia Domini, quæ nullis possunt voluminibus explicari. Bona siquidem voluntas Creatoris, quæ nos ineffabilibus muneribus replet, dicta est *scutum*, quod revera nos protegit, **27** et præmia decora concedit. Clypeus enim impositus capiti, corona est; aptatus cordi, defensio. Ille est qui omnes fideles protegit: ipse operit Ecclesiam toto orbe diffusam; ipse quoque amplectitur et cælum, quo celantur universa: munimen quod nullus ictus irrumpat; arma quæ nullum intret exitum; per quæ potius mors victa succubuit, et salus hominis desperata surrexit. *Bonæ voluntatis*. Quoniam vocatio Domini omne meritum præcedit, nec invenit dignum, sed facit; ideo enim gratuita, alioquin justa diceretur. Hæc est ergo bona voluntas, quæ nos vocat et attrahit; nec quidquam proficuum valemus cogitare vel facere, nisi hoc accipiamus a bonitatis auctore, sicut Apostolus dicit: *Non enim possumus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est* (II Cor. iii, 5). Quiescat ergo Pelagiana dementia, ne cum sibi aliquid boni falso applicare nititur, verò potius donatore fraudetur.

Conclusio psalmi.

Quam suavis oratio sanctæ matris audita est, quæ nos et fide generat, et religiosa institutione conformat. Ignaros docet, parvulos fovet, afflictos relevat, et illos ad propria ubera nutriendos colligit, quos sui dogmatis esse cognoscit. Supplicat enim, ut rogare discamus; malos refugit, ut pessimos exsecemur; confidit in Domino, ut et nos de ipso præsumere debeamus. Sicut tanquam veneranda mater, verba tradit parvulis ad loquendum; ut in nobis coalescens orationis affectus, et psalmodiam præstet humanis actibus consolatricem, et congruentem divinis jus-

sionibus actionem. Loquamur ergo quod admonet, A
sapiamus quod credit, amemus certe quod diligit,
ut cum ejus animum sequimur, tunc ipsius filii sine
dubitatione reddamus. Quintus autem numerus, in
quo hic psalmus noscitur constitutus, tribuendus est
Pentateucho, quod sola Ecclesia catholica vere intel-
ligit, quæ promissam atque expectatam plenitudi-
nem legis accepit.

EXPOSITIO IN PSALMUM VI.

In finem in hymnis pro octava psalmus David.

In finem jam notum est. *Hymnus* est laus Divini-
tatis, metri alicujus lege composita. *Pro octava* vero,
ut quidam volunt, Domini significatur adventus,
quando finita sæculi hebdomada, ad judicandum ve-
nerit mundum: unde et psalmus ipse cum tremore
maximo fecit initium dicens: *Domine, re in ira tua*
arguas me, neque in furore tuo corripas me. Nam et
sanctus Hilarius in prologo Psalmorum, et sanctus
Hieronymus in expositione libri Ecclesiastes (*In Ec-
cles. cap. xi*), et sanctus Ambrosius in expositione
Lucæ evangelistæ (*Lib. i, cap. 9*), ubi Dominus in
monte transfiguratus est; et sanctus Augustinus de
Sermone Domini in monte, ubi de octo beatitudinibus
disputavit, de hac octava die latius diligenterque
locuti sunt. Unde quod lectori placuerit, eligere suf-
fragatur. Quocirca tales viros commemorasse suffi-
ciat, quando dicta eorum, si in unam seriem colli-
gantur, vix possunt longissimo volumine compre-
hendi. De qua die Amos propheta dicit: *Væ concu-
piscitibus diem Domini; ut quid vobis diem Domini?*
Et ipse est dies tenebræ et non lux (*Amos v, 18*). Idem
et Sophonias propheta dicit: *Vox diei Domini dura*
et amara (*Sophon. i, 14*). Unde nunc introductus pœ-
nitens distributis partibus orationis vehementer exo-
rat, ne in illo die iudicii de propriis facinoribus ar-
guatur. Quid enim salubrius, quidve providentius,
nisi ut qui in meritis suis non poterat habere spem
pro perpetratis delictis, in hoc mundo positus, ubi
pœnitentiæ locus est, divinam eligeret exorare pie-
tatem?

Verum istum diem a conditione mundi, alii dicunt
post annorum sex millia esse venturum; propterea
quod septimo die Dominus, ab opere suo legitur in
illa rerum conditione quievisse: mille annos per dies
singulos computantes, quia legitur: *Ante conspectum*
ejus mille anni sicut dies unus (*Psal. lxxxix, 4*). Alii
putant post annorum septem millia, id est, transacta
istius sæculi septimana, octavo die illam æternam
lucem posse declarari; sicut et Domini nostri resur-
rectio habita fuisse cognoscitur. Sed cum dicat ipse
Dominus in Evangelio (*Matth. xxiv, 36; Marc. xiii,*
32), hunc diem, nec Filium nosse, nimis importunum
est illud studiose querere, quod nobis utiliter divina
providentia noluit revelare. Quapropter ad sermo-
nem tituli declarandum nosse sufficiat, post hujus
sæculi finem, illam diem esse venturum.

Nunc ad intelligenda verba quæ nobis sunt donata,
vehementer festinemus. Nam si puro corde petimus,

cur dubitemus exaudiri, cum ab ipso, et ad ipsum
veniamus instructi? Dona, Domine, in satisfactione
nostra tota nos charitate compungi, qui nobis saluta-
rem supplicandi regulam præstitisti. Memento autem
quod hic pœnitentium primus est psalmus, sequitur
tricesimus primus, tricesimus septimus, quinquage-
simus, centesimus primus, centesimus vicesimus no-
nus, centesimus quadragessimus secundus. De quibus,
ut datum fuerit, suo loco dicemus. Quos non credas
incassum ad septenarium numerum fuisse perductos,
quando et majores nostri septem modis peccata vo-
bis dimitti posse dixerunt: primo per baptismum;
secundo per passionem martyrii; tertio per elemo-
synam; quarto per hoc quod remittimus peccata fra-
tribus nostris; quinto cum converterit quis peccato-
rem ab errore vite suæ; sexto per abundantiam cha-
ritatis; septimo per pœnitentiam: addenda quoque est
communicatio [*ms. A., B., F., perceptio*] corporis et
sanguinis Domini nostri Jesu Christi, cum tamen digne
suscipitur. Inveniuntur et alii fortasse modi remissio-
num; congruit enim ut numerum supplicationis no-
stræ indulgentia divina transcendat.

Divisio psalmi.

Quatuor modis in hoc psalmo vir constans et re-
ligiosus exorat. In exordio benevolam sibi iudicem
faciens. Exordium est autem oratio auditoris animum
idonee comparans ad reliquam dictionem, id est, a
potestate iudicis, quia solus est cujus constituta ser-
vat æternitas. Ab infirmitate sua, quoniam quantum
meretur luere, non prævalet sustinere. A **23** con-
suetudine parcendi, quoniam non se vult a mortuis rogari,
sed a vivis hominibus confiteri. Secunda divisione
narrat ærumnas proprias, quibus afflictus et contritus
es e cognoscitur. Narratio vero est ad causam pro-
babilem faciendam rerum gestarum clara et diligens
expositio. Sequitur salutaris et nimis profutura cor-
rectio. Sequestrat enim se a malis, quod hanc iudici
noverat esse gratissimum; ut ab illis mens reddere-
tur aliena, quibus et ipsa justitia probabatur adversa.
Superest conclusio, ubi jam definitive aliquid dicitur,
postquam nihil amplius desideretur. Conturbat enim
et repudiat omnes iniquos, quoniam cum ipsis ha-
bere volebat ullatenus portionem. Sic per has partes
proficue pœnitentiæ causa peragitur. Aptatur autem
hæc Deo per humanam consuetudinem translativis
verbis: ut quasi iudex adiat, quasi cognitor in-
struatur, quasi nescius, quæ sunt facta cognoscat.
Quod genus schematis multis locis reperies in litteris
sacris. Totus autem hic psalmus propter futuri iudi-
cii timorem noscitur esse concriptus; quod utique
rectæ mentis est imminentes metuere calamitates,
et illud timere quod meretur excipere. Nam si illud
ante oculos habeamus quod in Malachia propheta
legitur, semper ad vias rectas recurrimus, et nos
proficuo timore corrigimur. Ait enim: *Quis tolerabit*
diem introitus ejus, aut quis sustinebit in aspectu ejus?
quia ipse ingreditur sicut ignis flaturæ, et sicut squama
lavantium, et sedebit ad conflandum, et ad repurgan-
dum argentum (*Mal. iii, 2, 3*). Similiter et Salomon in

Ecclesiastico præmonens dicit : *Aute orationem præpara animam tuam*; et paulo post : *Memento iræ in die consummationis, et tempus retributionis in conversatione faciei* (Eccle. xviii, 23, 24.)

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Domine, ne in ira tua arguas me.* Primum nosse debemus omnipotentiam Domini, eloquentiam suam ita variis disciplinis atque artibus plenissime ditasse, ut et ipsa mirabiliter exquirentibus ornata resplendeat, et semina diversarum doctrinarum diligenter retractata concedat. Hinc est enim quod in ipsa reperiuntur, quæ magistri sæcularium litterarum ad sua post volumina transtulerunt. Nam inter alios status, quos oratores causis emergentibus indiderunt, concessam deprecationem esse dixerunt; cum reus non id quod factum est defendit, sed ut ignoscatur expostulat. Qui status licet inernis apud terrena judicia videatur, humanisque viribus destitutus, invicta tamen apud Deum munitione præcingitur, ut quem nulla prævalent argumenta defendere, sola possit fidelis confessio vindicare. Hoc vere pœnitentibus datur, qui dum se cupiunt absolvere, ipsi potius propria nituntur facta dimicare. Sic et Isaias monet : *Dic tu iniquitates tuas prius, ut justificeris* (Isai. xliii, 26). Nunc considerandum est quam sit verborum istorum congrua salutarisque positio. Non enim supplicat Domino Patri, sicut et aliis visum est, ut non arguatur, sed ne in iudicii severitate culpetur : quia hic multis argui salus est, sicut in Apocalypsi Joannis legitur : *Ego quos amo redarguo et castigo* (Apoc. iii, 19). Nam ita et ipsi David contigit, tum eum prophetica correxit invectionio. Arguit et Filius, sicut in alio psalmo legitur : *Arguam te, et statuatam tibi ante faciem tuam* (Psal. xlix, 21). Arguit etiam Spiritus sanctus, sicut scriptum est : *Cum venerit Spiritus Paraclitus, ipse arguet mundum de peccato* (Joan. xvi, 8). Dicite nunc, perversi, ubi est hic naturæ potestansque distantia, quando nec ipsa discrepant verba? Conticescat Ariana nequitiæ : ne qui volunt in sancta Trinitate sacrilegas divisiones inferre, ipsi se a regno Domini probentur abscondere.

Neque in furore tuo corripias me. Ira et furor iudicis contra reum damnationis effectus est; id est, motus animi concitatus ad pœnam provocans inferendam. Sed ira longa indignatio est : furor repentina mentis accensio. Hæc autem allegorice translatis verbis edicta sunt. Cæterum Dominus nec ira confunditur, nec furore turbatur : sed in una eademque semper gloriæ suæ tranquillitate consistit. Similiter et Moyses dicit : *Sicut lætatus est Dominus ædificans vos, et crescere faciens, sic lætabitur affligens vos atque subvertens* (Deut. xxviii, 63). Petit ergo ut ante iudicium, non in iudicio corripiatur : quia qui tibi arguitur, sine dubitatione damnatur. Et mente condendum est, quod dies iudicii pro timore magnitudinis suæ ira et furor vocatur; sicut et in secundo psalmo dictum est : *Tunc loquetur ad eos in ira sua,*

et in furore suo conturbabit eos (Psal. ii, 5); de quo et alius propheta dicit : *Dies illa, dies iræ, dies tribulationis et angustię* (Sophon. i, 15).

Vers. 2. *Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum.* Infirmitatis confessio cœlestis Medici misericordiam movet, a quo facile impetrantur remedia, cum ostenduntur vulnera manifesta. Non enim dixit : quoniam mereor, sed, quia justitiam tuam sustinere non valeo. O clementia magna Creatoris! a iudice percipimus quid rei dicere debeamus; docemur pietatem petere, ne nos justitia possit absumere. Quis enim jam dubitet eum verba sua audire posse : si tamen talis sit precantis animus, qualem ipse est jubere dignatus?

Vers. 3. *Sana me, Domine, quoniam conturbata sunt omnia ossa mea.* In deprecatione eadem perseverat. Pio Medico dicitur, ægritudinem tabidam usque ad interiora venisse, ne differret auxilium, cui imminere cognoscebat exitium. *Ossa* hic per allegoriam, fortitudinem mentis debemus advertere, quæ cum deficit, vigor omnis elabatur, sicut et ossibus quassatis corpus minime continetur.

Vers. 4. *Et anima mea turbata est valde : et tu, Domine, usquequo? Ne corpus intelligeres, quod ossa nominavit, animam suam dixit esse turbatam.* Bene autem valde additum est, ne clemens auditor pateret diutius differendum, si nimis eum non cognosceret fuisse turbatum. *Usquequo* subaudiendum, differens, qui usque ad finem preces supplicum non soles ullatenus oblivisci? Supplicatio quippe ista magnis commendatur angustiis; ut recepta sanitas pretiosior possit agnosci. Et intueri, quia justitiam Domini semper pœnitens iste refugit, et consuetudinem ejus benignitatis exposcit.

Vers. 5. *Convertere, et eripe animam meam; saluum me fac propter misericordiam tuam.* Cum Deo dicitur, *Convertere*, vindictæ relaxatio postulat, ut debitas ipsius justitiæ de nobis non exigit ultiones. Sive more nostro dicitur Deo, **29** *Convertere*, sicut aversi solent rogari : qui aut respicere nolunt, aut subveire contemnunt. *Eripe animam meam*, ab imminente scilicet applicio, quod debetur errantibus. Avertit enim a nobis debitas pœnas, cum eas relaxaverit benigna remissio. Congruè vero, *convertere*, in pœnitentis prece ponitur; quod satisficientibus Dominus pollicetur dicens : *Convertimini ad me, et ego convertar ad vos* (Zach. i, 3). *Salvum me fac propter misericordiam tuam.* Quam pulcherrime ista supplicatio propriis ac proficuis sermonibus explicatur! *Salvum* se petit fieri, non secundum merita sua, sed propter divinam misericordiam, in qua dum fixa spes ponitur, venia facilius impetratur.

Vers. 6. *Quoniam non est in morte qui memor sit tui : in inferno autem quis confitebitur tibi?* Movere potest quare dicat, *in morte*, nullum esse memorem Dei, dum vicina possit amplius ira iudicis contremisci? Sed bene peritidos dicimus immemores Dei, de quibus et Isaias ait : *Non enim qui in inferno sunt laudabunt te; neque qui mortui sunt benedicent te*

(*Isai.* xxxviii, 18). Nam cum dicit Apostolus: *In nomine Jesu omne genua flectatur caelestium, terrestrium et infernorum* (*Philip.* ii, 10), hic de solis infidelibus ac pertinacibus debet accipi dictum, qui nullam fiduciam confessionis suae habere promerentur. Merito ergo hic sibi festinat dimitti: quia post lucis occasum, non restat nisi sola retributio meritorum. *In inferno autem quis confitebitur tibi?* Subaudiendum ad veniam; sicut et Salomon de impiis dicit: *Quia dicent inter se, poenitentiam habentes, et praer angustia spiritus gementes* (*Sap.* v, 3), etc. Nam et dñves qui Lazarum videbat in requie constitutum, mala sua probatur esse confessus (*Luc.* xvi, 23), sed non est ad votum supplicationis auditus: quia in hoc mundo proprie confessio dicitur, ubi et venia reperitur. Et ut aliquam divisionem in his verbis intelligi debeamus, *in morte* significat transitum vitae; *in inferno* vero custodiam locorum quam pro suis meritis animae sustinere noscuntur. In utroque tamen negatur absolute suscipienda confessio. Hactenus dictum est de principiis; nunc de narratione videamus.

Vers. 7. *Laboravi in gemitu meo.* Benevolentia igitur in exordio diligentissime comparata, venit ad narrationem actuum suorum, asserens poenitentiam suam magnis cruciatibus fuisse completam: quia non tantum verbis otiosis, sed afflictione probabili maxime venialis efficitur poenitudo. *Gemitus* itaque et iste dicitur, qui aut pondere nimio curvatis, aut vulnere sauciatis evenerit. Sed ille quaerendus est Christianis, qui cordis compunctione peragitur, cum et malorum nostrorum reminiscimur, et futuræ poenae consideratione terremur. *Gemitus* enim dictus est geminatus luctus. Quem merito fideles appetunt, quoniam lugentes consolatur, poenitentes emundat, diabolum fugat, Christi conciliat; amaritudo dulcis, lacrymae felices, salutaris afflictio. De qua re beatus Joannes duobus libris ita disseruit, ut merito apud Græcos aurei oris nomen acceperit.

Lavabo per singulas noctes lectum meum. Si hoc ad litteram velis accipere, merito quidem lectum, quem noctibus polluerat, lacrymis abluebat. Sed occurrit impossibilitas, ut tanta fuisset copia lacrymarum, quæ non solum faciem, sed etiam *lectum lavisse* diceretur. Quapropter melius *lectum*, delectationem corporis intelligamus: in qua velut in cubili nostro marcente [*ms. A., B., F., inardescente*] voluptate remittimur; quam potest homo lacrymis, quamvis paucis lavare, si eum contingat caelesti inspiratione delectare. *Lectus* autem ab electis ac mollibus herbis dicitur est: supra quas antiquitus quiescentium corpora remittebantur in somnum.

Lacrymis stratum meum rigabo. *Rigare* uberius aliquid significat quam lavare. Sed videamus, cum superius lectum dixisset, quare iterum repetere voluisset *stratum*? *Stratum* enim significat cumulum peccatorum; quod ideo *lacrymis rigat*, ut eodem saluberrimo imbre resolutus, homo in novam messem virtutis adolescat, fiatque ex peccatore justus, ex lugente læus, ex agroto sanissimus. Nam si *stratum* collectionem

vestium velis advertere, ipsa impossibilitas occurrit quæ de lecti lavatione surrexit. Sive hoc per figuram hyperbolen potest accipi, per quam solent aliqua in magnitudinem exaggerationis extendi: sicut de navigantibus in centesimo sexto psalmo dicitur est. *Ascendant usque ad caelos, et descendant usque ad abyssos* (*Psal.* cvi, 26). Et in quinquagesimo psalmo: *Lavabis me, et super nivem dealbabor* (*Psal.* l, 9); cum nive nihil possit esse candidius. Et in Duteronomio Moyses Jesu Nasæ præcepit: *Liber hic legis non recedat de manu tua: et meditaberis in eo diebus ac noctibus, ut scias ingredi viam tuam* (*Josue* i, 8). Simili modo et alter poenitens in centesimo primo psalmo dicitur est: *Cinerem sicut panem manducabam, et potum meum cum fletu temperabam* (*Psal.* ci, 10), et his similia.

Vers. 8. *Turbatus est praer ira oculus meus.* Cum superius et gemuisse se asserat, et plorasse confirmet, ineptum est ut subito indignatione propria putetur esse confusus: sed propter iram Domini, oculum cordis sui proficitur esse turbatum. Quid enim formidolosius quam illum irasci, qui si non miseretur exstinguit? Oculum enim dicitur est, quasi oculi lux, quod cito intentata respiciat: sive quod palpebris occultentibus probatur occultus.

Inveteravi inter omnes inimicos meos. *Inveteravi*, id est, in veteris hominis Adæ antiquitate permansi, qui ad differentiam novi hominis, id est, Christi, vetustus merito nuncupatur. *Inter omnes inimicos meos:* sive inter spiritus diabolicos, sive inter nostra peccata. Ipsa sunt enim veraciter adversa, quæ animas in tartarum deducunt, et adhuc feraliter blandiuntur. Completa est promissa narratio: est enim, sicut præcipitur, brevis et lucida, idonea quoque ad iracundiam iudicis temperanda. Nunc de saluberrima correctione dicendum est.

Vers. 9. *Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei.* Enumeratis afflictionibus, emendationis ingreditur partem; ut qui malorum collegio peccaverat, fugatis a se talibus, mandatis Domini devotissimus appareat. Quod argumentum ab attributis personarum tractum, dicitur a victu. Eo quippe modo se probat ad plenam correctionem venisse, quo se voluit a malorum societate dividere. Nam vide quid sequitur.

Vers. 10. *Exaudivit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem meam assumpsit.* Deprecatio est cum pietate frequens oratio, et sola est quæ **30** nimia decet, et importuna conciliat. *Assumpsit*, suscepit vult intelligi, tanquam aliquid manibus acceptum. Et intueri magnum exultationis arcanum; ut orationem suam et auribus dicat auditam, et quasi oblationem aliquam fuisse susceptam. Sic enim facere lætantes solent, ut diversis modis eadem repetant, unde magno impetu gratulationis exsultant. Nec vacat, quod in uno munere tertio sibi dicit Dominum præstitisse; scilicet ut supplicationibus suis sanctam Trinitatem adfuisse monstraret.

Vers. 11. *Eribscant et conturbentur omnes inimici*

mei : *avertantur retrorsum, et erubescant valde velociter*. Tribus partibus decursis, venit ad ultimam conclusionem. Conclusio est enim exitus et determinatio totius orationis : ubi jam, ut exauditus decebat, lætus exultat. Quoniam ista quædam formula pœnitentium est, ut inchoent a lacrymis, et desinant in lætitia ; quatenus tali exemplo possit agnosci verum esse quod legitur : *Qui seminant in lacrymis, in gratia metent* (Psal. cxv, 5). Et intueri quod sancta conscientia pœnitentis, a peccatis suis facta libera, ecclesiasticis regulis obsecundans, mox pro inimicis suis, ut convertantur, exorat ; ut, sicut ille suscipit veniam, ita et inimicos ejus carnales ad Domini gratiam redire contingat. Nam cum dicit : *Erubescant*, vult eos tanta compunctione illuminari, ut pro his quæ agebant, ipsi potius erubescant, et intelligant perniciosos actus, quos pridem sibi putabant esse proficuos. *Conturbentur* autem dictum est, timore futuri judicii, et Scripturarum prædicatione terribili : ne in illas pœnas miserimi hominum cadant, quas peccatoribus lex divina pronuntiat esse venturas. Cum dicit, *mei*, relaxavit odium cui multitudo fuerat donata culpæ. Sequitur : *Avertantur retrorsum*, ut non permittantur ire quo tendunt ; sed cum redeunt, ab inferni fovea liberentur. Hoc enim et Petro dictum est humana cogitanti : *Redi retro, Satanas* (Marc. viii, 33) ; scilicet ne sapias illa quæ sapis. Malus enim, cum retrorsum redit, emendatur ; cum justus, offendit. Sed quoniam hic de peccatoribus agebatur, bene illis optata est votiva conversio. Et ne eos diutius judicaret forsitan differendos, addidit : *Et erubescant valde velociter*. O desiderium sanctæ mentis exitum ! Quis enim in causa sua amplius petere potuit quam iste qui pro inimicis suis acerrimis postulavit ? Taliu itaque Dominus miseretur, qui misericordiæ momenta non negligunt ; sicut in Evangelio scriptum est : *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (Matth. v, 7).

Conclusio psalmi.

Licet in omnibus psalmis intelligentiæ studium adhibere debeamus, quoniam inde vitæ nostræ maxima subsidia conquiruntur, tamen pœnitentium æstimo magnopere perscrutandos, qui humano generi velut competens medicina præstantur. Inde enim animarum saluberrima lavacra suscipimus, inde peccatis mortui reviviscimus, inde lugentes ad æterna gaudia pervenimus. Est enim quoddam judiciale genus, in quo reus conspectibus iudicis præsentatus assisit, peccatum suum lacrymis diluens, et confitendo dissolvens, summum genus defensionis afferens, quo se ipse eodem. Illic non est accusator extraneus, sed ipse impugnator est suus. Meretur veniam quia se non excusat a culpa ; nec potest taliter agi sub tali iudice, cui peccata nullus prævallet abnegare. Illic conjectura cessat : hic finis non queritur : hic cæteræ qualitatis species desunt, quoniam omnia lucida veritate panduntur. Sola est ergo necessaria quæ dicitur concessio, cum reus non id quod factum est defendit, sed ut ignoscatur expositu-

lat. O inestimabilis pietas Creatoris ! Reus pro se sententiam dici fecit : quoniam ipse se vehementius accusavit. Sed nequaquam quilibet callidus oratorum hæc a iudice obtinere potuit, quæ iste simplicitate plenus a Domini pietate promeruit. Nec vacat quod in calculo senario, quem in disciplina numerorum constat esse perfectum, personam pœnitentis aptavit. Ipso enim die hominem creavit : ipsa etiam ætate Christus Dominus ad liberandum eum, in hunc mundum venire dignatus est : sexto etiam die crucifigi pro hominum salute decrevit ; ut hæc supputatio et hominis initium, et absolutionem peccatorum aptissime continere videatur. Nam de pœnitentiæ utilitate et virtute atque gratia, beatus Augustinus inter copiosos libros, de hac re, ubi locum reperit, negligendum esse non credit ; tamen uno volumine mirabiliter et breviter solita vivacitate tractavit.

EXPOSITIO IN PSALMUM VII.

Psalmus David, quem cantavit Domino pro verbis Chusi filii Jemini.

Quamvis hæc causa in secundo libro Regum (Cap. xv) latius indicetur, propter explanationem tamen tituli breviter exponenda cognoscitur. Cum David a filio suo Absalom crudeli bello promeretur, amicum suum Chusi fecit pro dignoscendo consilio ad ejus castra migrare ; ut quidquid adversus eum ageretur, sibi secretius indicaret. Nam et ipsum nomen prædiciam indicat causam. *Chusi* enim, Patre Augustino docente (*Enar. in psal. vii*), interpretatur silentium : quod revera fidelis ejus exercuit, quando illi secretius profutura mandavit. *Filius autem Jemini*, filius dexteræ interpretatur. Quod bene ad ipsum refertur, quia saluti ejus necessaria proditiōne consuluit. Sic Dominus noster in medio Judæorum silentium misit, cum mysteria sanctæ incarnationis assumpsit. Perfidis enim tanquam silentium fuit, quod fidelibus probatur esse prædicatum. Hunc ergo psalmum ad similitudinem Chusi de futuro mysterio Domini propheta cantavit, quia sicut David filii sui Absalom a se geniti et educati injustam persecutionem pertulit, ita Dominus liberati a se populi atque nutriti, furorem detestabilis præsumptionis sustinuit. Scire autem debemus hunc primum esse psalmum eorum, in quibus per actus David significantur Domini futura mysteria. Subsequuntur enim hujuscemodi vicesimus sextus, tricesimus tertius, et centesimus quadagesimus tertius, quibus convenit schema quod dicitur allegoria, id est inversio, aliud dicens, aliud significans.

31 Divisio psalmi.

Causam suam propheta trahens in futurum mysterium Domini Salvatoris, cui etiam nomen ipsum David mysticis interpretationibus congruenter ascribitur : in prima divisione ex sua persona Dominum deprecatur ut ab omnibus persecutoribus ejus virtute liberetur. Persona vero hominis est substantia rationalis, individua, suis proprietatibus a consub-

stantialibus cæteris segregata. Secunda sectione idem A propheta rogat, ut resurrectionis ejus gloria manifestata subveniat. Tertia ipsum introducit loquentem per id quod factus est humilis; ut secundum justitiam suam veritatemque judicetur: malos ultione deterrens, bonis gratuita præmia compromittens. In quarta parte iterum propheta reloquitur, commonens Judæos, ut metu futuri judicii a proposita iniquitate discedant: ne possint sustinere meritas ultiones. Hoc nunc convenit sollicita mente perquiri, ut virtutem psalmi divino munere introspicere mereamur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Domine Deus meus, in te speravi, libera me ab omnibus persequentibus me et eripe me.* Quamvis B propheta, Abessalom filii sui causa videatur esse proposita, de universis tamen inimicis se supplicat debere liberari, ab spiritualibus maxime nequitiis, quas convenit studiosissime præcaveri: quia carnales hostes corpus impetunt, spirituales vero animas necare contendunt. Libera a peccato, eripe a diabolo. Ab ipsius enim potestate tollimur, quando misericordia Domini delictorum sordibus expiamur. Sed cur debeat a persequentibus erui, præmissa ratione demonstrat: quoniam se in ipso sperasse confirmat.

Vers. 2. *Nequando rapiat ut leo animam meam, dum non est qui redimat, neque qui salvum faciat. Leoni confertur diabolus, leoni frequenter comparatur et Christus: ille quod ad interitum rapiat, iste C quod eripiat ad salutem. Pulchre vero propria verba sua auctoribus dedit: Dominum rogat ut eripiat, ne leo rapiat. Subjunct: Dum non est qui redimat, neque qui salvum faciat; id est, cum tu a subveniundo cessaveris, illo enim tempore prævalet diabolus rapere, cum nobis peccatis nostris obstantibus Creator distulor sit subvenire. Ipse enim fideles redimit, qui suam Filium pro humano genere incestimabile pretium dedit. Nec ab alio potest salus venire, nisi a salutis auctore. Sic Dominum Christum per hæc reloquentia verba declaravit.*

Vers. 3. *Domine Deus meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis.* Hic quidem dicit: *Si feci istud: sed inferius quid sit, istud, exponit cum ait: Si est iniquitas in manibus meis.* Quæ figura dicitur eperogesis, id est explanatio dicit superioris. Sed hoc non debet generaliter intelligi: quia non est in homine aliquam iniquitatem in suis manibus non habere. Sed *istud* ad persecutionem Abessalom dicitur filii, a quo propheta injure videbatur affligi. Nam quemadmodum vel inimicum tractaverit, Regum textus ostendit (*II Reg. xviii, 5*); ut tempore quo contra eum exercitum destinabat, ducibus suis præceperit ut maxime Abessalom saluti prospicere debuissent; quem etiam mortuum gravissimo dolore deflevit. Merito ergo dicit iniquitatem in hac causa duntaxat in suis manibus non fuisse, cum sibi cum etiam superstitem relinquere voluisset.

Vers. 4. *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis.* Secundum caput est antifatae patientiæ: quia de persequentibus se noluit vindicare. Nam et Saulem summa pietate tractavit, ut traditum sibi sæpius in mortem, ille remiserit ad salutem. Quod idem lectio antifata testatur. *Retribuebant enim Saul atque Abessalom metum, qui ab ipso prius acceperant pietatis officium. Nemo enim retribuit, nisi qui aliquid ante percepit. Sed iste vir Deo plenus, et patientiæ virtute firmissimus, perfectæ benevolentiæ se conditione constringit, ut si malum pro malo reddidit, decidat ab inimicis suis inanis; id est, fructu mansuetudinis magnæ vacuatus; nec de hoc certamine referat, quod Dominus illi applicet ad coronam. Quæ si altius intendas, dominicæ passionis declarantur indicia, cum perfidus Judæus mala retribuit, quamvis ineffabilia bona a suo jugiter auctore perceperit.*

Vers. 5. *Persequatur inimicus animam meam, et comprehendat eam, et conculcet in terra vitam meam, et gloriam meam in pulve em deducet. Inimicum diabolus dicit, qui animas quas comprehendit conterit, Superior enim factus dat interitum, non salutem. Sic enim de animabus efficit, quas crudelissimus vincit, ut actus earum terrena faciat contagione maculari. Quapropter congruus est positus ordo verborum: prius enim fuit ut comprehenderet, postea ut conculcaret. Et gloriam meam in pulverem deducat; id est suscepti hominis honorem, qui ad imaginem et similitudinem Dei constat effectus. Deducat in pulve em quem projicit ventus a facie terræ. Ita dum sibi conditionem ponit, peccantium ruinam mirabili narratione descripsit. Illis igitur superioribus tribus versibus explanatis, dicendum nobis est quemadmodum in eis hypothetici syllogismi secundus modus appareat, qui hoc modo fieri posse dignoscitur. Hypotheticus autem, id est conditionalis syllogismus est, qui ex conditionali, aut conditionalibus propositionibus accipiens assumptionem, colligit conclusionem. Cujus propositio talis est, quantum ad istam pertinet dictionem: Domine Deus meus, si feci istud; si est iniquitas in manibus meis; si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis: persequatur inimicus animam meam, et comprehendat eam, et conculcet in terra vitam meam, et gloriam meam in pulverem deducat. Istius autem propositionis secundum regulas dialecticorum reciprocatio talis est: si non decidam merito ab inimicis meis inanis; si non persequatur inimicus animam meam, et comprehendat eam; si non conculcet in terra vitam meam; si non gloriam meam in pulverem deducat; Domine Deus meus, non feci istud; non est iniquitas in manibus meis; non reddidi retribuentibus mihi mala. Cujus reciprocatio fit talis assumptio: atamen non decidam merito ab inimicis meis inanis; atamen non persequetur inimicus animam meam, et comprehendet eam; non conculcabit in terra vitam meam; non gloriam meam in pulverem deducet. Hanc vero assumptio-*

nem sequitur ista conclusio. Igitur, Domine Deus A meus, non feci istud : non est iniquitas in manibus meis ; non reddidi retribuendis mihi mala. Hæc nos summam atque simpliciter causa brevitas attingimus. Si quis autem, sive de schematibus, sive de modis syllogismorum, sive quid sint simplices, sive compositi plenissime nosse desiderat, Aristotelem in Græcis, Victorinum autem Mariam lectitet in Latinis, et facile sibi quisque talia confirmat, quæ nunc difficilia fortasse dijudicat.

Vers. 6. *Exurge, Domine, in ira tua, et exaltare in finibus inimicorum tuorum. Exurge, Domine Deus meus, in præcepto quod mandasti.* Venit ad secundam divisionem, in qua transitum facit ad illam similitudinem quam fecerat Domini Salvatoris. Sed tribus gradibus ascendit ista petitio. Primus est, ut in ira, id est in vindicta consurgat ; sed non ad iram provocat Deum, quem sciebat esse mitissimum ; maxime cum superius de se dixerit : *Si reddidi retribuendis mihi mala* ; sed humanis et translatis verbis talia referuntur. Verum hæc vindicta quæ dicitur *ira*, in diabolum potius debet adverti, qui toties pavitur quoties ab eo peccator subjugatus eripitur. *Exaltare in finibus inimicorum*, id est in possessione diaboli magnificare, quam in peccatoribus tenet. In ipsis enim exaltatur Dominus, quando a convertentibus confessio laudis offertur. Secundus gradus est : *Exsurge, Domine Deus meus, in præcepto quod mandasti* : ipsum est enim quod superius dixit, *in ira*, ut cognoscas vindictam esse potius, non furorem. *Mandasti enim Dominus in præcepto*, quando in Evangelio dixit discipulis suis : *Tertia die resurgam, et præcedam vos in Galileam* (Matth. xxvi, 32). Hæc dum facta sunt, exaltatus est in toto orbe terrarum, quem potestas diaboli possidebat ; et vindicavit in eum, quando ab eo abstulit quod tenebat. Et intueri quia more prophetiæ futura pro præteritis dicit : *In præcepto quod mandasti*, utique quod adhuc mandaturus erat ; ut est illud vicesimi primi psalmi : *Foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea* (Psal. xxi, 18), etc.

Vers. 7. *Et synagoga populorum circumdabit te : et propter hanc in altum regressere.* Superius petiit ut veniret, nunc autem quid in adventu ejus emergere possit, ostendit ; ac si diceret : Tu quidem venturus es ad liberandum, sed populi Judæorum insanis te mentibus persequentur. *Synagoga* hic collectionem significat improborum, non religiosarum mentium cœtum. Nam si in eum credidisset universa Judæorum plebs, devotis mentibus utique suscepisset. *Et propter hanc in altum regressere.* Propter hanc, id est synagogam, quæ tamen fuit obstinatis moribus indevota : in qua habitare non potuit, dum se ab ejus infidelitate subduxit. *In altum regressere* : propter illud Evangelii : *Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit* (Joan. iii, 13). *Regressi* enim est, unde veneris iterata via reverti. Nam de hac Ascensione gloriosa, in alio psalmo dicitur : *Et ascendit super cherubim et volavit, volavit super pennas cen-*

torum : et posuit tenebras latibulum suum (Psal. xvi, 11).

Vers. 8. *Domine, judica populos. Judica me, Domine, secundum justitiam meam, et secundum innocentiam manuum mearum super me.* Venit ad tertiam partem, ubi jam Dominus sequitur Christus, ex ea dispensatione qua passus est. Nam cum dicit : *Domine, judica populos*, omnipotentis Patris majestas ostenditur. Cum vero ponitur : *Judica me, Domine, secundum justitiam meam, et secundum innocentiam manuum mearum super me*, humilitas humanitatis exprimitur, quæ de sanctæ Mariæ virginali utero assumpta esse monstratur. Sic in uno versu tam ingentium rerum secreta conclusa sunt. Et respice quemadmodum totius veritatis ordo servetur. Prius enim propheta innocentiam manuum suarum in una dixerat causa : nunc autem a persona Domini Salvatoris generaliter pronuntiatur, quoniam constat eum peccatum nullatenus habuisse. Merito siquidem petit *secundum justitiam suam se debere judicari*, qui divinitatis suæ perfectissimus doctor præcepta complevit : qui malum pro malo non reddidit ; qui propter aliorum delicta crucem sanctus [ed., sanctam] ascendit : qui pro persecutoribus inestimabili gratia pietatis oravit ; et cætera, quæ verissimus Evangelij textus eloquitur. Sed cum innocentia cordi specialiter applicetur, hic dictum est, *Secundum innocentiam manuum mearum*. Quod genus locutionis Scripturarum divinarum proprium esse cognoscitur, significantias mutare verborum ; sicut in decimo psalmo dicitur : *Palpebræ ejus interrogant filios hominum* (Psal. x, 5), cum palpebrarum non sit interrogare, sed linguæ.

Vers. 9. *Consumetur nequitia peccatorum, et dirigo justam.* Petit accelerari mortis adventum, ut cito suus clarificetur ascensus. Completa est enim nequitia peccatorum, quando crucifixus est Dominus. Nihil enim potuerunt ultra facere, quamvis crudeliter insanissent. Quod verbum et ipse positus in cruce dixit : *Consummatum est* (Joan. xix, 30). *Diractus* est autem *justus*, quando resurrexit a mortuis, et ad cælorum regna conscendit. Sic pietatis studio videtur expecti, per quod vita omnium probatur impleri.

Vers. 10. *Scrutans corda et renes Deus justus.* Hæc propria virtus est Dei, et corda nostra discutere, et animi nostri vigorem potentie suæ luce penetrare. Nam licet nobis multo celsiores sint potestates cælorum, nulli tamen creaturarum datum est cogitationum nostrarum plenissime secreta cogitare. Agnoscit autem perfecte in nobis solus ipse qui judicat ; propter quod dictum æstimo : *Tu quis es qui judicas servum alienum* (Rom. xiv, 4) ? id est, qui cogitationes ejus non intelligis. Nam nec nos ipsi nobis sic manifesti esse possumus, quemadmodum divinis conspectibus apparemus : cum de homine legatur, *Peccata quis intelligit* (Psal. xviii, 13) ? Consideremus etiam *corda* ad cogitationes posita : *renes* ad animi constantissimum vigorem, sive ad corporeas delectationes.

Vers. 11. *Adjutorium meum a Domino, qui salvos facit rectos corde.* Incarnatio illa quæ propter nos suscepta est, ad nos loquitur animandos. Nam licet istud de se dicere videatur per id quod subjectus est Patri, spem tamen in se credentibus inestimabili pietate largitur. Nam cum una eademque Dei hominisque persona sit, suum humanitas dicit *adjutorium* potentiam Verbi, quod rectis corde et veniam tribuit et salutem. Intuere etiam quod in parte superiori propheta **33** se petit liberari: hic autem *adjutorium* Domini sibi Christus ipse promittit, qui dicit in Evangelio: *Omnia quæ Pater habet mea sunt, et mea Patris sunt* (Joan. xvi, 15). Ille enim petit ut famulus: iste promittit sibi ut Dominus.

Vers. 12. *Deus iudex justus, fortis et longanimis: nunquid irascetur per singulos dies?* Ventum est ad quartam nihilominus sectionem, in qua propheta ex sua persona laudem concinens Patri, et vehementer Judæos terrificat obstinatos, et spem eis, quæ ad eum rodere cupiunt, pollicetur. *Justus* dicitur *Deus*, quia tribuit unicuique in fine quod gesserit. *Fortis*, quia nullus potest resistere voluntati ejus. *Longanimis*, ut hodieque ad poenitentiam expectet, quos perdere pro scelorum suorum qualitate potuisset. *Nunquid irascetur?* Sub admiratione pronuntiandum est, quia imputatio ista negativa est. Irasci autem more judicum dicitur, qui quando vindicare delicta cupiunt in sententiam ævera indignatione consurgunt. Sed istud in Divinitate non convenit, quia ubi est fervida vindicta, non est temperata justitia. *Per singulos dies*; id est, cunctis momentis, quemadmodum et peccatum omne committitur. Nam ubi esset gloriosa patientia, si poena mox sequeretur offensam?

Vers. 13. *Nisi convertamini, gladium suum vibrabit: arcum suum tetendit et paravit illum.* Contumaces terret Judæus qui, Domini lege contempta, idolorum culturis nefandissimis serviebant. Ipsi enim dicitur: *Nisi convertamini, gladium suum vibrabit*; id est, unicum Filium suum sub lucente claritate missurus est. *Vibrare* enim illud dicimus, quod modo lumen, modo umbras tremulas probatur ostendere. Hoc constat incarnatione Christi Domini provenisse: quando perfidus tenebras, fidelibus autem lumen suæ Deitatis ostendit. Gladium vero verbum et Apostolus dicit, cum ait: *Et gladium spiritus quod est Verbum Dei* (Ephes. vi, 17). *Arcum* itaque scripturam Novi et Veteris Testamenti congruenter accipimus, qui duobus quodammodo curvatis flexibus devotorum colla complectitur. Hic fidelibus suave jugum ostenditur: contumacibus autem arma terribilia declarantur. *Tetendit* adjectum est: ne ejus patientia remissa putaretur. Ad postremum posuit: *paravit illum*, ut nos ipse sagittantium plenissime videretur expressus, qui postquam tetenderint arcum contra signum, manum collocaat in sagittandi opere brachia præparantes. Sed videamus, arcus iste præparatus quas sagittas emiserit.

Vers. 14. *Et in ipso paravit vas mortis: sagittas*

suas ardentibus effecit. Hic distributio divinæ majestatis [ed., legis] ostenditur: quia per arcum, id est, per Vetus et Novum Testamentum, sicut jam dictum est, et effectus mortis venit, et sagittis ipsius vita præstatatur. Egressæ sunt autem de isto arcu tanquam *sagittæ*, id est, apostoli, qui ardentibus, hoc est, desiderantibus animis, in modum sagittarum præcepta salutaria transmiserunt, unde et impii sauciarentur, et fidelibus efficax cura provepiret. *Effecit* autem significat operatus est; quod verbum Pater Hieronymus etiam in auctoritate seminavit.

Vers. 15. *Ecce parturivit injustitiam, concepit dolorem, et peperit iniquitatem.* Subtiliter inquiramus verba quæ dicta sunt. *Parturivit injustitiam* plebs Judaica, cum videret Dominum pro salute humana miracula facientem, et de ejus potius exitio cogitavit. *Concepit dolorem*, quando eos diversis parabolis increpabat, ut a sua illos perversitate converteret. *Peperit iniquitatem*, quando dixit: *Crucifige, crucifige* (Luc. xxiii, 21). Et merito posuit, *peperit*, id est, quasi filios nequissimos edidit. Omnis enim fructus similis probatur auctori, sicut alibi dictum est: *Ex fructibus eorum cognoscetis eos* (Matth. vii, 20). Sed cum prius sit concipere, et postea parturire, merito anteriori loco parturire posuit, ut ista nequitia non ex alieno malo concepta, sed fuisse propria monstraretur.

Vers. 16. *Lacus aperuit et effodit eum, et incidit in foveam quam fecit.* *Lacus* dicitur cujus fundus lateat, dum in unam foveam circumdatus includitur. Hic plano tergo intuentium oculis falsa tranquillitate blanditur: sed quantum sit profundus absconditur. Talis ergo et iste fuit lacus iniquitatis, quem Judæi pravitatis excavavit: *aperuit*, quia primus nequiter inchoavit: *effodit*, dum eum in sua damnatione perfecit: *incidit in foveam quam fecit*, in mortis scilicet lacum. Quod verbum et ad lacum et ad sepulcrum potest aptissime convenire, sicut Salomon dicit: *Qui parat foveam alteri, ipse in eam incidet* (Prov. xxvi, 27). A se enim inchoat tractatus malus; et antequam lædat alterum, sibi prius operatur exitium.

Vers. 17. *Convertetur dolor ejus in caput* [ms. G. et ed., in capite] *ejus: et in verticem ejus, iniquitas ejus descendet.* Hic *caput* nostram animam debemus accipere, qua parte sumus sine dubio celsiores. Huic subjecta sunt peccata, quando refrenantur obnoxia. Quod si delictis contingat animam vinci, supra eam necesse est emineant, quæ multitudine pravitatis exundant. *Vertex* quoque dicitur est, quod dextra lævaque vertat capillos, qui significat capitis summitatem. Quam rationem esse non immerito dixerimus, quia contemplativæ animæ culmen excelsum est; unde etiam gloriosi Creatoris portat imaginem. Hæc si peccatis obruentibus inclinetur, necesse est ut in verticem, id est, supra rationem descendat, quod augmento iniquitatis excrevit. Nam et ipsum verbum si consideremus, quam magnorum secretorum significans invenitur! Primum est quia iniquitas, domi ex alto præcipitata descendit, violenter percutit. Deinde

potenter quomodo impii torqueantur exponit; nam eam supra eos propria peccata descenderint, suis malis, suisque sceleribus in pœnas debitas destinantur. Dolor enim dictus est, quasi domabilis [mes. A. B., F., dominabilis] horror.

Vers. 18. *Confitebor Domino secundum justitiam ejus, et psallam nomini Domini altissimi.* Expositis virtutibus Patris, quibus Judaicum populum miraculorum significatione terruerat, in summam colligens illa quæ dixit, aliter mente proficitur se Domino confiteri. *Confiteri* autem duobus modis dicimus: unus est quando peccata nostra humili satisfactione damnamus; ut est illud propheta: Danielis: *Confitebor peccata mea, et peccata populi mei (Daniel. ix, 20).* 3 condus, unde nunc sermo est, cum laudes Domini magna exultatione celebrantur, sicut in Evangelio legitur: *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ: qui abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis (Math. xi, 25).* Non enim ibi quidquam de peccato 34 dicitur, sed sola gratiæ momenta referuntur. Ita hæc confessio præconialis accipienda est, quæ gaudenti animo Domini vir utibus exhibetur. *Secundum justitiam ejus:* quoniam et superbos facit sua criminia sustinere, et humiles dignatur absolvere. *Psallere* vero est et operibus Domini mandata peragere, et hymnos voce etiam et corde cantare; quod se promittit propheta esse facturum, quia hoc revera Domino cognoscebat acceptum.

Conclusio psalmi.

Magnifica nobis psalmi hujus, si studiosè consideremus, sacramenta patuerunt. Prima parte fructuosam patientiam docet, quæ perfectos probatur efficere Christianos. Patientia est enim religiosi viri laborum ac dolorum omnium, spe futurarum rerum et amore Domini, grata tolerantia. Secunda parte salutem rectis corde ipse Dominus pollicetur. Tertia terrentur impii, ne in illo judicio damnentur errantes. O pietas optimi revera Creatoris! qui non vis derelinquere quos nosti ad tuum judicium convenire; et immensæ pietatis arcano, dum consentibus parcis, tibi eos ipse subducis. Quis enim jus itam evaderet tuam, nisi præmissa pietas subveniret? Septenarius quoque numerus admonet nos de illa requie æterna cogitare, ad quam nos spes præ ens psalmus extendit; ut merito tali numero receptus, jucunda exultatione cantetur. Dubium quippe non est, quod peractis sex diebus qui ad activam pertinent partem, septimus repausationi deputetur, qui contemplationi theologicæ noscitur adherere.

EXPOSITIO IN PSALMUM VIII.

In finem pro torcularibus psalmus David.

In finem, significare Dominum Salvatorem, quarti tituli expositione jam notum est. *Torcular* vero est, ubi malis ponderibus pressæ uvæ durissimis gigantis comminatis, follibusque vacuatis, dulcissima vina præundant. Quod Ecclesiæ videtur aptissime convenire, quando de obstinatis moribus, tumidaque su-

perbia, pressura poenitentiae, salutes lacrymæ salutariter exprimuntur. Tali illi etiam similitudo et in areis datur, ubi sub assidua triturâ paleæ sequantur a tritico. Quapropter convenit ut hunc psalmum ex persona priscae Ecclesiæ intelligamus esse prolatum: in qua revera et torcular est quidem corporum, sed fructus salutaris animarum. Nam si Vetus et Novum recte dicitur Testamentum, cum tamen unius lex esse doceatur, cur asserere dubitemus antiquam et novam Ecclesiam unam esse Domini Christi sponsam pretioso sanguine conquistam?

Divisio psalmi.

Ecclesia vetus, quæ nobis per torcularia pulcherrime declarata est, primo ingressu laudes Christi Domini læta decantat: majestatem ejus prædicans, et operationes excelsas. Secundo apertius venit ad hominis naturam, quam de conditione pravissima, quæ Adam fuerat peccante vitata, ad magnarum rerum dicit crevisse fastigia. Sic Dominus Christus ex duabus et in duabus naturis inconfusis atque distinctis, una persona salutariter et indubitanter agnoscitur. Mente quoque condendum est, quod hic psalmus a Christo Domino naturam humanitatis assumptam tanta laude concelebrat, ut eam supra omnem creaturam clarissime testetur erectam; sicut et Apostolus ait: *Cui enim dixit angelorum: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum (Hebr. i, 13)?* Et alibi: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo (Philip. ii, 6, 9):* et paulo post: *Propter quod et Deus illum exaltavit, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, etc.*

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Domine, Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!* Cum sit, Domine, casus vocativus, contra usum illi Dominus qui est nominativus, videtur adjunctus. Quæ figura dicitur syllepsis, quoties casus discrepantes in unam significantiam congregamus. Veraciter itaque gaudet, quæ dicit, *noster.* Necessè est enim ut hujus bonis exultare debeamus, cujus nos esse profitemur. Sed cum dixit, *quam,* non potest explicare quod sentit. Quis enim aut creaturas terrenarum rerum, aut maris ambitum, aut inanis hujus aeris diffusionem, aut ornatum rerum cœlestium sufficienter possit agnoscere, quæ Dominus incomprehensibili sapientiæ suæ virtute disposuit? Hæc omnia Ecclesia considerans, hærens ac detenta in earum rerum explicatione proclamatur: *Quam admirabile est nomen tuum, etc. In universa vero terra,* quia totum per mundum ejus religio sancta dilatatur; nec erit aliqui patria, ubi catholica non lætetur Ecclesia. Quapropter dissimulata Judæi vel Donatistæ sibi specialiter vindicare quod ad universitatem magis pervenisse cognoscunt.

Vers. 2. *Quoniam elevata est magnificèntia tua super cælos.* Superiore versu perquiri fecit, quod hic competenter exposuit. *Magnificèntia* est enim Domini incarnationis arcanum; inter ejus diversa miracula

hoc nobis super omnia cognoscitur esse collatum, quod Deus dignatus est homo fieri, et crucem pro omnium salute sustinuit. Ista ergo magnificentia super cælos omnesque creaturas elevata est: quando Dominus Christus resurgens a mortuis, sedet ad dexteram Patris, sicut et alius psalmus dicit: *Exaltare super cælos, Deus, et super omnem terram gloria tua* (Psal. cvi, 6).

Vers. 3. *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem.* Hæc propheta in Evangelio, ore Domini docetur exposita; cum a Judæis prohiberentur infantes ne laudes Domini personarent, putantibus aliquid pueriliter fieri, quod a tali ætate videbatur assumi. Tunc ille respondit: *Num legis, ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem* (Math. xxi, 16)? Sed ne illos lactentes intelligas, qui adhuc materno ubere nutriuntur, ut laudes Domini minime cantare potuissent, etiam profectos ætate monet apostolus Petrus dicens: *Tanquam modo geniti infantes, rationabile, 35 et sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem* (I Petr. ii, 2). Unde infantes et lactentes illi intelligendi sunt, qui propter rudimenta et infantiam fidei escam non capiunt firmiorem, sed doctrina teneriori nutriuntur. Ut in te sit sensus: non solum a perfectis, qui te omnino intelligunt, es laudabilis, sed etiam ab incipientium et parvulorum ore prædicaris.

Vers. 4. *Propter inimicos tuos: ut destruas inimicum et defensorem.* Propter inimicos, paganos designat et blasphemos, ne dicerent sacrilegi, ideo docti laudant Deum, quia librorum meditationibus imbuuntur. Professus est et infantes prædicare, qui venire ad Dominum fidei novitate cœperunt; ut hæc sapientia divinitus magis tradita, quam humano labore videatur esse collecta. *Inimicum vero et defensorem, Judæum perfidum* specialiter dicit, qui dum Deum Patrem se putat defendere, Filio existit inimicus. Ita factum est ut Dei quasi defensor apertissimus, Deo probaretur adversus; quia Patrem non veneratur, nisi qui honorat et Filium; sicut ipse in Evangelio dicit: *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit eum* (Joan. v, 23). Hoc et ad omnes hæreticos competentem aptatur, qui dum se putant Scripturas mala interpretatione defendere, inimico animo sanctis probantur dogmatibus obviare.

Vers. 5. *Quoniam videbo cælos opera digitorum tuorum; lunam et stellas, quas tu fundasti.* Merito istud de futuro glorioso dicit Ecclesia, quæ ante adventum Domini erat adhuc in patriarchis et in sanctis hominibus constituta. Ait enim, *Videbo cælos*, id est libros evangelicos, qui cæli merito dicuntur, quoniam continent Dominum Salvatorem, qui dixit: *Cælum mihi sedes est; terra autem scabellum pedum meorum* (Isai. xl, 12). Sed qui sint isti cæli, breviter definiit *opera digitorum tuorum*; nam cum legatur in Exodo (Cap. xxxi, 18), digito Domini legem fuisse conscriptam, quem multi Spiritum sanctum accipere voluerunt, hic ideo positum testimo, *digitorum,*

ut libros divinos cooperatione sanctæ Trinitatis perfectos evidenter ostenderet; sicut et alibi legitur: *Appendit tribus digitis molem terræ* (Isai. xl, 12). Quod simili sacramento recipiendum est. Digitus enim Dei dicitur divinæ operationis effectus, quod potest Patri et Filio, et Spiritui sancto, id est uni Deo aptissime convenire. Sequitur: *Lunam et stellas quas tu fundasti.* Argumenta et imminutiones suas, quas patitur Luna, se visuram dicit Ecclesia: ut modo crescat fide multorum, modo martyrum sine aliquibus imminuta videatur. Quæ similitudines propter opiniones hominum frequenter dantur Ecclesiæ. Cæterum illa afflictionibus crescit, et contritionibus semper augetur. Luna enim multis rebus a se discrepantibus comparatur: modo omni Ecclesiæ, ut est illud: *Donec extollatur luna* (Psal. lxxi, 7); modo membro ejus lucidissimo, ut est hic; modo stulto, ut ait Salomon: *Stultus ut luna mutatur* (Eccle. xxvii, 12). Subjunct quoque *stellas*, justos homines et religiosos, de quibus scriptum est: *Sicut stella ab stella differt in claritate, ita et resurrectio mortuorum* (I Cor. xv, 41, 42). Addidit: *quas tu fundasti*, ut cognosceremus omnia in prædestinationis ejus fundata iudicio. Sive hoc ad deitatem Verbi pertinet exprimeendam, ut in illa conditione rerum omnia fecisse crederetur. In his enim tribus videtur universa complexus, sicut est illud: *In principio fecit Deus cælum et terram* (Gen. i, 1). Ubi cum duas res posuerit, cuncta complexus est, mirabili ordine prædicanda disponens; ut, quia erat post de sancta incarnatione locuturus, prius ejus deitatem et omnipotentiam ostendere debuisset.

Vers. 6. *Quid est homo quod memor es ejus, aut filius hominis quoniam visitas eum?* Venit ad ingressum secundum, ubi uno versu per duas interrogationes et responsione homo et exiguus et potenti-simus [ed. potis imus] approbatur. Quæ figura dicitur pensis, latine autem percunctatio: ubi et interrogatio fit, et responsio parata subsequitur; quam jam et in quarto psalmo posuimus. *Quid est homo?* Cum despectu pronuntiandum est, id est, fragilis et caducus, Adæ sequax, qui in veteri peccato permixtas, socia pravitate conlusus est. Hujus memor est Dominus, quando ei peccata dimittit et misericordiæ suæ dona largitur, sicut in alio psalmo dicturus est: *Filii autem hominum in protectione alarum tuarum sperabunt; inebriantur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos* (Psal. xxxv, 8). Hoc est ergo esse memorem, conferre delinquentibus tantæ gratiæ sospitatem. *Aut filius hominis, quoniam visitas eum.* Hac jam voce surgendum est, quia Dominum significat Salvatorem, qui non ut cæteri mortales ex duobus hominibus natus est, sed ex Spiritu sancto, et beatæ Mariæ semper virginis utero tanquam sponsus de glorioso thalamo processit. Et considera quia superius dixit: *Memor es*; subje it autem: *Visitas.* *Memor fuit cum patriarchis de cælo misertus est; visitavit, cum Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. i, 14). Nam *visitare* dicitur

mus, quando medicus ad infirmos ingreditur; quod in A adventu Domini revera constat impletam.

Vers. 7. *Minuisti* [ed., *Minorasti*] *eum paulo minus ab angelis: gloria et honore coronasti eum.* Hinc jam Domini Salvatoris humilitas narratur et gloria. *Minoratus* est enim non necessitate ministratoria, sed pietatis suæ spontanea voluntate, sicut Apostolus ait: *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens* (Philip. II, 7). Sequitur: *Paulo minus ab angelis*; quia crucem pro omnium salute suscepit. Ex ea siquidem parte Creator angelorum minor factus est angelis. Bene autem dixit: *Paulo minus*, quia etsi mortale corpus assumpsit, tamen peccata non habuit. *Gloria vero et honore coronatus est*, cum post resurrectionem nimis mirabilem, totius mundi credulitatem Deus, in eo quod homo est factus, exaltatus ac cepit. Corona enim orbis circulo competentet aptatur, quoniam ad ejus similitudinem universa mundi extremitas formata est.

Vers. 8. *Et constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus ejus.* Superius de gloria ejus et honore narratum est: nunc ponitur et potestas, ut agnoscat Christum Domini majestatis perfectissima plenitudo. Dicendo enim, *Super opera manuum tuarum*, omnis illi creatura subjecta monstratur; quia sicut a Domini opere nihil est exceptum, ita nec a potestate Christi aliquid probatur esse divinum, quippe qui judicaturus est mundum. Dicendo enim *omnia*, nec terrena videtur excepisse nec supra; sicut de hoc loco testatur Apostolus celestis expositor: *In eo enim in quo ei omnia subjecit, nihil dimisit non subjectum ei* (Hebr. II, 8). Nam et alio loco 36 dicit: *Adorate eum, omnes angeli ejus* (Psal. xcvi, 8). Addidit: *sub pedibus ejus*, ut omnis creatura merito ipsum colere atque adorare videatur auctorem. Et respice omnia suis locis fuisse servata. Quem prius propter humilitatem carnis paulo minus ab angelis dixerat esse minoratum; post ascensionem dicit pedibus ejus omnia fuisse subjecta, ut ista distinctio, et dubitatem titubantibus auferat, et gloriam sanctæ incarnationis ostendat.

Vers. 9. *Oves et boves, insuper et pecora campi.* In hoc et alio versu qui sequitur, argumentum est quod dicitur per enumerationem. Verum hæc et alia nomina, quæ sequuntur, allegorice dicta debemus accipere, ne post rationales creaturas incompetentet pecora vel jumenta ponisse videatur. *Oves* electum populum significant Christianam, sicut in Evangelio Dominus Petro dicit apostolo: *Pasci oves meas* (Joan. xxi, 18). Qui ideo comparantur ovibus, quoniam se, præstante Domino, innocua conversatione moderantur; deinde quia mundi exuvias sine aliquo sensu doloris amittunt. Nam sicut ovis tendentem se non inerepat, ita nec justus cupiditatem se expoliantis accusat. *Boves* autem prædicatores designant, qui humana pectora mandatis celestibus exarantes, virtutum messem germinare fecerunt. Nec vacat quod dicit, *insuper*, quia non solum illi sancti subjecti sunt, sed etiam peccatores. Sæpe enim de conversis

talibus majore gloria triumphat Dominus Christus. *Pecora* enim sunt, dum in camporum libertate, id est in mundi istius voluptate pascuntur; oves sunt, cum jam intra septa Domini clauduntur.

Vers. 10. *Volucres cæli et pisces maris, qui perambulabant semitas maris.* *Volucres cæli* superbi sunt homines, qui inflati vento jactantur, quasi per inano aeris efferuntur, et humilia despiciunt, cum alius elevantur. *Volucres* enim a volatu crebro dictæ sunt. *Pisces vero maris* philosophos fortasse significant, qui hujus mundi naturam erratica curiositate pertractant. Nam sicut illi posita fronte iniqua sibi reserant pelagi inundatione confusa, ita et isti capite demisso venas rerum ratione humana, assiduo labore perquirunt. Sed cum sint pisces et fluminum, non vacat quod hic posuit, *maris*, propter eos qui sibi videntur esse sapientes. Verum isti tales, eorumque similes Domini pedibus feliciter subjiciuntur, quando ad Christianæ venerint religionis affectum. Nam licet illi omnia jure dominationis inclinata sint, illos tamen dicimus proprie subjectos, qui ad ejus onus leve et jugum suave pervenire meruerunt.

Vers. 11. *Domine, Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!* Postquam incarnationem Domini Christi, et resurrectionis gloriam sancta Ecclesia læta cantavit, illum versum de laude Domini repetit quem dixit in capite. Congruè siquidem principium ipsi deputatur et finis, qui de se dixit: *Ego sum alpha et omega* (Apoc. I, 8), id est initium et finis. Sed quoniam divina verba secunda sunt, alia nobis sacramenta progenerant. Significant enim et illos quorum vita divinis muneribus et religiosis auspiciis inchoata, in Domini credulitate permansit. Unde mente condendum est hunc esse ex his primum psalmum qui se repetitione versuum sacramentali iteratione congeminant; quod et de aliis loco suo competentet edicemus.

Conclusio psalmi.

De duabus naturis Domini Christi, et secundus psalmus, et iste locuti sunt: quamvis et alii subsequantur: id est, vigesimus, septuagesimus primus, octogesimus primus, centesimus primus, centesimus nonus, et centesimus tricesimus octavus; ut obscurum iter hujus sæculi gradientes, quasi plurimis lampadibus incensis, in hæreticas cautes minime valeamus incidere. Quapropter tanti beneficii cognoscamus auctorem. Unus est enim Dominus Christus, genitus ex Patre sine tempore, natus ex matre sub tempore. Prius mundum creavit ex nihilo, post ingenti liberavit exitio. Talis est enim Dei et hominis facta connexio, ut utrumque integrum, utrumque permaneat sine aliqua confusione distinctum. Neque enim aut divinitas impossibilis mutari potuit, aut humanitas aliud, nisi ut meliora semper maneret, accepit. Sic enim verus atque omnipotens mediator effectus est, ut qui in forma Dei Patri erat æqualis, fieret et nobis carnis assumptione consimilis. In se enim permanere fecit juncta, quæ voluit esse paci-

ſca. Hoc eſt ſpei noſtræ ſingulare præſidium, redemptionis indebitum munus, mortis exitium, vita ſanctorum. Quale enim, rogo, genus eſt pietatis, ut ille angelorum Dominus uſque ad formam ſervi fuerit venire dignatus, ut mors cum auctore ſuo diabolo viucretur, qui mundum ſuis vinculis tenebat obnoxium? Unde beatus Ambroſius hymnum Natalis Domini eloquentiæ ſuæ pulcherrimo flore compinxit (*Tom. V, hym. 24*), ut pius ſacerdos feſtivalitati tantæ dignum munus offerret. Ait enim: Procedens de thalamo ſuo pudoris aula regia, geminæ gigas ſubſtantię, alacris ut curſat viam, et cætera quæ ſupra humanum ingenium vir ſanctus excoluit. Nam et ipſe numerus ogdoadis in Scripturis divinis magnarum rerum ſacramenta continere dignoſcitur. Octo etenim animæ ingreſſæ ſunt in arcam Noe, quæ mundo pereunte ſalvatæ ſunt: octavus filius Jeſſe, David fuit, quem a Domino conſtat electum; octavo etiam die circumciſio purificabat Hebræos; octavo, id eſt dominico die Dominus ſurrexit a mortuis, in quo humani generis ſpes ab impiorum inferno in cælorum eſt elavata ſtigium. Iſte autem numerus eſt quem arithmeticum actu primum quadrantal appellant, quem Philolaus Pythagoricus harmoniam geometricam vocat; eo quod omnes in ipſo videantur harmonicæ convenire ratione.

EXPOSITIO IN PSALMUM IX.

In finem pro occultis filii psalmus David.

Finis iſte quid ſignificet sæpe jam dictum eſt, non in quo deficit, ſed in quo creſcitur, ex quo vere reparamur, qui nobis initium bonorum, terminus eſt malorum; ad quem Judæi non perveniunt, quoniam ſua incredulitate deſiciunt. **37** *Pro occultis filii*, perſonam ſignificat Domini Salvatoris. Nam cum nomen aliquod ad quem pertineat non ponitur, necesse eſt ut hoc dictum de ſummato aliqua ſentiat. Supra enim ubi voluit Abſalom intelligi, pronuntiavit filii ſui; hic vero quod ad unigenitum Verbi referri deſideravit excellentiſſimam ſummitatem, *Filii* tantum dixit, qui eſt omnipotens atque inenarrabiliter Filius, coæternus Patri, faciens quæ vult in cælo et in terra. Simili modo in Evangelio dictum eſt: *Si vos Filii liberaverit, tunc vere liberi eritis* (*Joan. viii, 36*). Non enim ibi ſecurum eſt, Dei, ſed tantum vocabulum ipſum purum ſine aliqua adjectione ſufficit. *Pro occultis* autem poſitum eſt numero plurali, quia non unum, ſed duplex hic cognoscitur eſſe myſterium; ſignificat enim incarnationem Domini et futurum iudicium, de quibus psalmus iſte dicturus eſt. Sed jam humanitas Chriſti manifeſtata dignoſcitur, cuius adhuc iudicium ſuſtinetur. Sed cum audimus *pro occultis*, præbere debemus intentum animum lectioni: ut nobis, juvante Domino, reſerentur, quæ prædicuntur occulta.

Diviſio psalmi.

Totus hic psalmus a perſona prophetæ depromitur. Prima profeſſione lætum ſe dicit Domino psalliturum, quoniam confudit diabolum, cuius culturam

adventus ſui pia diſpenſatione deſtruxit. Secunda commonet fideles ut psallant Domino, qui habitat in Sion, qui vindicat ſanguinem pauperum et exaltat eos de portis mortis. Tertia peccatoribus cum Antichriſto malorum finem dicit eſſe venturum. Quarta malorum ipſorum nimietate permotus, converſus ad Dominum, quaſi reſceſſiſſe illum dicit a deſenſione pauperum, cum malis datur licentia præſumptionis ſuæ. Quinta deprecatur ut tremendi illius iudicii tempus adveniat, quatenus hæc omnia ſine celeri tranſigantur: ne cujſlibet hominis iniquitas ultra prævaleat. Talis enim malignitas illius temporis erit, ut nemo fidelium optet mundi tempora differri, in quo tanta mala cognoverit actitari.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo: narrabo omnia mirabilia tua. In toto corde confitetur Dominum*, qui nullis mundanis cogitationibus fluctuat; quod perfectorum eſſe non dubium eſt, qui et originalis peccati vitia et ſuggeſtiones perverſas ſpirituum malorum, Domino præſtante, vicerunt. Sequitur, *narrabo omnia mirabilia tua*. Quis, rogo, poteſt omnia mirabilia divina narrare, quæ quotidie in cælo et in terra virtus ejus operatur? Sed uſus Scripturarum eſt per ſynecdochen figuram, quæ ſignificat a toto partem, dicere omnia, dum comprehendere nequeant univerſa. Sed ut de multis unum d cere videamur, quid mirabilius quam pro ſalute humani generis Deum inconſuſibiliter humanatum, et qui hic iudicatus eſt, ipſum ad orbem iudicandum eſſe venturum?

Vers. 2. *Lætabor et exultabo in te; psallam nomini tuo, Altissime.* Non in hoc sæculo, ubi leſifera lætitia eſt; non in ambitionibus mundi, ubi peccata amara ſuavia ſunt; ſed in te, ubi ſecurum gaudium ſemper ſumit augmentum. Plus eſt enim *exultare* quam *lætari*. *Exultare* eſt enim animi et corporis majore motu jucundiffima libertate gaudere. Gratias quoque ſe acturum pollicetur Altiffimo, qui ſupra omnia probatur excelsus, quod eum ab inimicis ſuis, ſive carnalibus, ſive ſpiritualibus, liberare dignatus eſt: promittens, ſicut dictum eſt, et operibus ſe Domino, et voce cantare.

Vers. 3. *In convertendo inimicum meum retrorsum, infirmabuntur et perient a facie tua.* Quamvis multos inimicos habuerit, tamen hic modo ſantum convenienter advertimus. *Retrorsum* enim dixit, quia non potuit obtinere quod voluit; ſed magis quanto ille nequiter perſequebatur, tanto iſte tolerando improbum juſtior apparebat. Et cum prius *inimicum* dixerit numero ſingulari, hic dicit *infirmabuntur*: quia rex perſecutor erat, qui voluntates ſuas multis ſamulnibus exerebat. Quapropter congrue dictum eſt *infirmabuntur*, quia Dei voluntate omnes inefficaces generaliter exſtiterunt. *Et perient a facie tua*, dum ego ad te devota mente confugio. Iniquus enim ante faciem tuam, il eſt ante gratiam tuam, non venit, quia perſequitur innocentem.

Vers. 4. *Quoniam feci tibi iudicium meum et c. usam*

maam : sedes super thronum qui iudicas aequitatem. A festatione convictos, quorum pectora diabolus in hoc saeculo, tanquam suae civitatis moenia, possidebat. Cum duo ex diversa parte configunt, necesse est unum offendere, cum alterum contigerit obtinere. Probata ergo prophetae causa, odium fuisse constat adversi : quia non poterat persecutor placere, cum deo verit Dominus eum qui impie premebatur eripere. Sed cum dicit, *judicium meum et causam meam, prosperam sibi testatur fuisse sententiam.* Sic et navigantes suum ventum dicunt, quando illis eventus prosperitatis ariserit. *Sedes super thronum :* Domino dicitur Christo, qui nunc sedet ad dexteram Patris, unde venturus est iudicare vivos et mortuos. *Sedes* autem, prophetiae virtute, praesens dictum est pro futuro. Nam sessionem istam ad incarnationem Domini pertinere manifestum est, quae adhuc illo tempore non videbatur effecta. *Thronum* significat tribunal futuri iudicii, in quo Dominus Christus maiestatis suae honorabili potestate sessurus est. *Judicas aequitatem.* Et hic tempus praesens pro futuro dixit. Iudicaturus est enim aequitatem, cum ad disceptandum post finem mundi reluxerit. Quae figura dicitur idea, cum speciem rei futurae velut oculis offerentes, motum animi concitamus. Hoc etiam in subsequentibus latius explicabitur.

Vers. 5. Increpasti gentes, et perii impius : nomen eorum delesti in aeternum et in saeculum saeculi. Hinc jam sacratissimus Domini secundus adventus exponitur, quando increpabuntur gentes incredulae, et diabolus cum machinationibus suis peribit in aeternum. Tunc enim non remanebit ejus tempestuosa perversitas, quando erunt omnia, Domino praestante, tranquilla. Nam quis ulterius in regno Domini aut diabolum nominet, aut ejus sequacis, cum Domini cum civitatem nec adversitas concutiat, nec ullus hostis invadat? Quid sit quoque *aeternum* decenter expositum est, *saeculum saeculi.* *Saeculum* futurum Domini significat regnum, quod nulla **38** aetate, nullo tempore finietur. Et ne possit aliqua pernixione confundi, dictum est, *saeculi*, id est hujus quoniam utimur saeculorum. Istud enim sibi redeundo succedit, et temporibus exemptis, annis revolutionibus iteratur; illud autem non ad initium redit, sed sine aliqua mutatione jugiter perseverat. Quapropter desinant haeretici dicere, aliquando diabolum cum sequacibus suis ad gratiam posse revocari, quando sic evidenter audiunt eos *in aeternum, et in saeculum saeculi* esse damnandos, ut nec nominis eorum possit remanere vestigium.

Vers. 6. Inimici defecerunt framea in finem, et civitates destruxisti. Perii memoria eorum cum sonitu. *Inimici*, genitivus casus est, id est diaboli, cujus *framea* defecisse testatur. *Framea* enim Hebraicus sermo est significans gladium quo hostis illo bacchar. Quod autem dixit, *in finem*, consummatio saeculi datur intelligi : quando virtus diaboli omnipotentis illo gladio probatur interitum, de quo dixit in septimo psalmo : *Nisi convertamini, gladium suum vibrabit* (Psal. vii, 13), etc. *Civitates* autem dicit destruetas, populos infideles ultima Domini Christi mani-

festatione convictos, quorum pectora diabolus in hoc saeculo, tanquam suae civitatis moenia, possidebat. *Perii autem memoria eorum cum sonitu.* Cum sonitu vero, cum clamore maximo dicit; quod fieri solet quando res prosperae gravissimo sine clauduntur, ut nec potestas eorum videatur remanere, nec nomen. Intuere quemadmodum in pulcherrima comparatione permansit, ut civitates quas destructas dixerat, eas cum sonitu testaretur eversas.

Vers. 7. Et Dominus in aeternum permanet. Paravit in iudicio sedem suam. Decora nimis aptaque diversitas. Quia dixerat impios perire, dicit nunc *in aeternum Dominum permanere*; quod audire nolunt qui Creati sui pravis ausibus resisterunt. Sed confugiunt ad Dominum misericordem, ne patiantur strictum iudicem. *Paravit*, hoc est Deus homo; ut qui hic in humilitate iudicatus est, ibi in maiestate sua iudicaturus adveniat. Haec sunt quae titulus dixit, *occulta filii* : quia ineffabile donum est, ut humiliatam hominis naturam atque demersam dextera suae potentiae ad caelestia regna levaverit.

Vers. 8. Et ipse iudicabit orbem terrae in aequitate, iudicabit populos cum iustitia. Ipse utique Dominus Christus, qui hic patiendo iniustitiam, ibi impiis veraciter dicitur demonstrare iustitiam. *Orbem terrae*, sanctos viros debemus accipere, qui de universali Ecclesia, quasi de coronae circulo congregantur. Isti in aequitate iudicandi sunt, quibus propter fidei et humilitatis suae bonum misericordia copiosa praestabitur, qui audituri sunt : *Venite, benedicti Patris mei* (Matth. xxv, 34), etc. Unde *Sedebunt super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel* (Matth. xix, 28). *Populi* autem debent accipi peccatores, qui operibus diabolicis non videntur exi. Isti cum iustitia iudicandi sunt, qui pro factorum suorum scelere damnabuntur, quibus dicendum est : *Ite in ignem aeternum* (Matth. xxv, 41). Sic duobus nominibus aequitatis et iustitiae, qualitatem illam iudicii mirabili brevitate descripsit.

Vers. 9. Et factus est Dominus refugium pauperum, adjutor in opportunitatibus in tribulatione. Copiosa spes pauperum et magna cogitatio gaudiorum, ipsum refugium habere quem iudicem. Audivimus pauperem, sed non omnem putemus inopem. *Pauper* ille Dei est, qui terrena cupiditate vacuatus, caelesti desiderat largitate ditescere. Et ne imbecillitate sua pavescerent corda fidelium, sequitur magni auxilii firma promissio : *Adjutor in opportunitatibus* : quia illud est adiutorium dulcissimum, quod in necessitate praestatur. Ipsamque iterum opportunitatem evidenter expressit, dicens : *In tribulatione*, quando animus afflictorum ad compunctionis studium avidius incitatur, sicut in alio psalmo diciturus est : *Invoca me in die tribulationis tuae, et eripiam te, et glorificabis me* (Psal. xlix, 15).

Vers. 10. Et sperent in te omnes qui noverunt nomen tuum : quoniam non derelinquis quaerentes te, Domine. Sperent in te : non saeculi blandimenta respiciant, sed in tua promissione confidant. *Qui noverunt nomen*

trum, id est, qui majestatem tuam sanctissima devotione venerantur. Audierunt enim nomen Domini, et illi qui minime credunt; sed tantum illi *noverunt*, qui mandatis ejus suppliciter obsequuntur. Sequitur causa cur in Domino debeant sperare: quia non patitur eos deserere quos ad se perspexerit confugisse. Certum est enim præsentem semper habere Dominum, qui tali præditus docetur arbitrio.

Vers. 11. *Psallite Domino, qui habitat in Sion; annuntiate inter gentes mirabilia ejus.* Venit ad secundam sectionem, ubi beneficia præsentis temporis et futuri beatus propheta respiciens, ad psalmodiam provocat populos devotos: ne cum tanta eis conferuntur præmia, aliquo torpore lentescant. Primum dixit, *psallite Domino*; et ne in suis superstitionibus *psallendum* putare esse gentilitas, addidit, *qui habitat in Sion*: ut designaret Dominum Salvatorem, qui in illis partibus corporaliter apparet, religione sui nominis totius mundi ambitum comprehendit. Hæc enim de sancta incarnatione dicitur; nam ille ubi non habitat, qui ubique totus est? Verum ut nominis hujus mysterium etiam spiritualiter perscrutemur, *Sion* speculatio dicitur, quia revera Deus in contemplatione piissima reperitur. Et justè ibi nobis habitare dicitur, ubi eum illuminati celesti gratia contuemur. Exponit etiam quod superius dixit, *psallite*, quia hoc est revera illi psallere, universis gentibus ejus mirabilia nuntiare. Unde intelligere possumus in omni ætate psalmodiam competenter dici, quidquid potest Domini laudibus applicari. Intendum est etiam quia hæc per definitionem decenter explicatum est; dicit enim cui *Domino psalleretur*, id est, *qui habitat in Sion*.

Vers. 12. *Quoniam requiris sanguinem eorum meritoratus est: non est oblitus ora ionem pauperum.* Quia superius dixerat: Gentibus prædicate, et multos eorum constat occisos: ne quis putaret inultum esse quod gestum est, sequitur sanguinem martyrum ab impiis persecutoribus esse requirendum, ut in æternum recipiant quod temporaliter effecerunt. *Memoratus est*, mirabiliter ad utrumque positum est: ut et persecutoris vindicta terreret, et martyres promissio benigna reficeret. *Non est oblitus*, ad conquerentium infirmitatem dicitur roborandam, qui propter longinquitatem futuri judicii retributiones Deum æstimant aliquatenus oblivisci. **39** *Orationem pauperum*, petitionem dicit justorum, quam ex sua persona subter adjungit, ut de unoquoque fidei hoc intelligas, quod sibi propheta postulat largiendum.

Vers. 13. *Miserere mei, Domine, vide humilitatem meam de inimiciis meis, qui exaltas me de portis mortis.* Ista est oratio cunctorum pauperum ad singularem numerum competenter adducta, quia semper in unitatem sanctorum hæc verba perducitur. Sic enim sibi postulat subveniri, ut a clementissimo Rege videatur: quia revera conspectus ejus auxilium est, et tenebrosa protinus disperent, cum se tanti luminis serena concedunt. *Humilitatem* igitur suam de inimicorum superbia supplicat estimari, quia tantum

A carnaliter humiliantur martyres Christi, quantum persecutores eorum temporaliter videntur extolli. *Porta vero mortis* est diabolus, vel omnis illecebra sæcularis: quoniam per hæc ad æternum exitum infeliciter introitur. *Exaltas me* dicit, id est, longe facis a talibus. Nam cum *porta mortis* sit conversatio scelerata multorum, jure se ab ea dicit *exaltatum*: quia præceptis vitalibus adhærebat.

Vers. 14. *Ut annuntietur omnes laudes tuas in portis filie Sion. Exultabo in salutari tuo.* Gratissima est portarum ista repetitio, ubi unum quidem nomen, sed res omnino diversæ sunt; in illis mortis est aditus: in istis vitalis reperitur introitus. Liberatus ergo ex illis portis mortalibus, in istis portis Ecclesiæ, quæ beatitudinem tribuunt sempiternam, prænuntiaturum se laudes Domini pollicetur; per quas nomen ejus eximium toto orbe celebratur. *Sion* enim reliquas mundi generavit Ecclesias, quia ibi natus est unde fidei nostræ veniasso constat exordium, quod manavit latius in toto orbe terrarum. *Salutare* Patris Christus et Dominus, virtus et sapientia ejus, qui nobis æternam requiem tribuit et salutem. Merito ergo propheta in ipso se exultare dicit, ubi gaudii nullus est finis.

Vers. 15. *Infixæ sunt gentes in interi u quem fecerunt. In loqueo isto, quem occultaverunt, comprehensus es: pes eorum.* In hoc et alio versu, qui sequitur, retributio peccatorum potenter exponitur: quia propria unusquisque iniquitate torquetur. *Infixas* enim dicit gentes, quæ timore Domini non teneantur: sed quibusdam clavis peccatorum probantur esse confixæ, ut se non valeant exutere, quas dura videntur ligamina colibere. Quod ad Judæos non improbe dicimus pertinere, ut ita sint malis suis affixi, quemadmodum in cruce clavis Dominum infligere decreverunt. *Loqueum vero occultaverunt*, quantum ad eorum dicitur votum; nam Christo celatum esse nil potuit, qui passionem suam innumera denuntiatione prædixit. *Comprehensus es pes eorum.* Perseveravit in metaphora laquei, quem superius dixit. *Comprehensus* enim illos dicimus, quos captivæ nodosa constrinxit. *Pes* autem significat gressus animi, et desiderium pravum, quod eos ambulare facit ad vitium; sicut Salomon in Proverbiis dicit: *Pedes eorum in malitiam currunt, et veloces sunt ad effundendum sanguinem* (Prov. 1, 16).

Vers. 16. *Cognosceatur Dominus judicicia faciens: in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.* Vera nimis et absoluta sententia: quoniam tunc manifeste cognosceatur Dominus judicicia facere, quando peccatoribus dabitur æterna cruciacione torqueri. Hic enim quia suat eis libera scelera, relinqui creduntur forsitan impanita; sed ubi dies ille manifestationis advenerit, et throno majestatis suæ Dominus Salvator insederit, tunc generaliter agnosceatur operari judicicia sua, quando humanum genus, sive a sinistris, sive a dextris, ejus fuerit arbitrio segregatum. Hæc est enim *judicicia vere facere*, uniuscujusque merita sine aliqua confusione discernere. Sequitur senten-

sic hujus aperta declaratio : dicit enim unde cognoscitur Dominum vere [ed., vera] iudicia facere ; scilicet quando nexuosis operibus suis peccator astringitur, et secundum actuum qualitatem dignam recipit ultionem. Nam sensus ille omnino vitandus est, qui patat peccatorem sola delictorum suorum recordatione cruciandum ; nam si hoc tantum sufficeret, quare diceretur : *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus (Matth. xxv, 41)*, et illud : *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguatur (Isai. lxxvi, 24)* ? Non enim hic loca tormentorum negat peccatoribus dari, sed per qualitates operum suorum eos dicit esse torquendos. Sentiamus ergo locum peccatorum supplicii esse præparatum : intelligamus extrinsecus poenale malum, quod sceleratis legimus imminere. Nam ut revera cognoscamus beatitudinem a damnationibus quibusdam terminis esse divisam, recordemur divitem oculos sublevasse, pauperemque Lazarum in sinu Abraham fuisse conspectum, se autem flammis ultricibus deputatum (Luc. xvi, 23). Unde ordo iste veritatis nullatenus diceretur, si peccatores malorum recordatio sola torqueret. Hæc sunt *occulta filii*, quæ tuius prædixit.

Canticum diapsalmatis.

Novum diapsalma, cui superpositum probatur et canticum : unde nonnullos hæc res fecit advertere, diapsalma silentium non putare ; aimt enim fieri non posse ut canticum silentii esse videatur. Sed res ista determinationem quæ in præfatione posita est, omnino nil impedit : hic enim canticum non interruptionem verborum tollit, sed futuram videtur indicare lætitiã.

Vers. 17. *Convertantur peccatores in infernum : omnes gentes quæ obliviscuntur Dominum.* Venit ad tertiam sectionem, in qua peccatoribus finem sub alicritate animi pronuntiat esse venturum. *Convertantur*, dicit ; ab hujus mundi delectatione tolluntur, ne diutius possint in sua voluptate gaudere. Sequitur, *in infernum*, ne se crederent alibi esse mittendos. *Infernum* autem dictum est ab eo quod illic animæ jugiter inferantur : sive, ut quidam volunt, a parte inferiore. Sed hic *infernum* vult intelligi perpetuam mortem, ad quam sine dubio perventuri sunt qui Domini præcepta contempnunt. *Oblivisci autem Dominum*, est erroribus superstitionum, et cæno voluptatis involvi ; nam econtrario illius memores sunt, qui talia non requirunt.

Vers. 18. *Quoniam non in finem oblivio erit pauperis : patientia pauperum non peribit in finem.* Vident propheta in hoc mundo divitibus despectui esse pauperes, et oblivioni crudelissimæ deputari, *in finem sæculi*, quando Dominus ad iudicandum venerit mundum, pauperes 40 non dicit esse contemnendos ; sed tunc magis in memoriam Domini illos venire, quando strives hujus sæculi a regni ejus muneribus excludantur. Et quare illi *pauperes* a Domino commemorantur exponit. Dicit enim, *patientia pauperum*, quæ

A fidelissimos coronat ; nam si quibuslibet ærumnis desit patientia, anima non potest esse perfecta. Quapropter patientia est inter anxias tribulationes sæculi usque ad finem mortis in timore Domini gratiarum actio jugiter observata ; sicut Dominus in Evangelio dicit : *In patientia vestra possidebitis animas vestras (Luc. xxi, 19)*. Cujus rei tanta virtus est, ut etiam ipse Dominus, qui nihil patitur, patiens dicatur.

Vers. 19. *Exsurge, Domine ; non prævaleat homo. Judicentur gentes in conspectu tuo.* Cum de fine sæculi propheta tractaret, adventum Antichristi cordis illuminatione prospexit, et periculi magnitudine perterritus, magna voce proclamavit : *Exsurge, Domine ; non prævaleat homo.* Ipse est enim homo pessimus, quem humana non potest sustinere conditio : in quo tanta erit versutia vel potestas, ut sola Domini virtus, ejus possit superare nequitiam. *Gentes* etiam petii celerissimo adventu judicari, quæ cum ipso sævissimo scelera magna facturæ sunt. Nam dum occulta potestate hic omnia Dominus administret, ibi tamen palam judicare petitur, ubi superbi nocere ulterius non sinitur.

Vers. 20. *Constituæ, Domine, legislatorem super eos : ut sciant gentes quoniam homines sunt.* Evidentius jam de ipso dicit Antichristo, ut talis princeps detur peccatoribus, non qui eos regat, sed qui cum ipsis una depereat. Denique sequitur, *ut sciant gentes quoniam homines sunt.* Hoc autem dictum minantis est, ut ad conversionem potius inclinarentur, qui de sceleris sui libertate præsumunt. Legis enim verissimus lator solus est Deus. Et quia ille contra præcepta Domini multum jussurus est, in maledicto ponitur, ut eis pravæ legis conditor tribuatur ; quod non ad salutem sceleratis proficiat, sed ad ruinam.

Vers. 21. *Ut quid, Domine, recessisti longe, despicias in opportunitatibus in tribulatione ?* Interjecto diapsalmato, venit ad quartum membrum : ubi temporis illius mala pertractans, afflictorum consideratione Domino dicit more infirmitatis humanæ : *Cur recessisti longe ?* non quod ille locum derelinquat, et ad aliud spatium transferatur qui ubique totus est, sed quasi recessisse creditur, cum subvenire tardaverit. Sed dum superius dixerit : *Quoniam non derelinques quærentes te, Domine*, hic sequitur, *despicias in opportunitatibus* ; sed illud constat dictum veraciter et cæcitative, istud autem pro gementium anxietate prælatum est. *Despicias enim nos credimus*, si vel minimo tempore differamur ; sed ille tunc magis uberius præstat, cum magnæ patientiæ (nss. A., B., F., pietatis) nobis solatia subministrat.

Vers. 22. *Dum superbit impius, incenditur pauper, comprehenduntur in cogitationibus suis quas cogitant.* Studiosius est hæc sententia perscrutanda : ne putetur exinde justus uri, quia peccator in isto sæculo videtur extolli. Sed sic potius intelligendum est, *superbit impius*, cum effectum malignæ voluntatis expleverit. Tunc magis pauper ad studium virtutis accenditur, quia dum viderit peccatorem nimis exaltatum, facile novit esse casurum ; et avidius ad humiliter tendit, unde se exaltandum potius esse confidit.

Sed istis impiis ac superbis provenit illa damnatio, ut debitis poenis, quasi quibusdam nunciis apprehendantur: ne illos in lucem prodire liceat, qui tenebrosis acibus contraduntur. Deus bone, quantus horror est timere quæ non valemus effugere! sed dominus hic illa odisse, quæ tuo præcepto jubemur evitare.

Vers. 23. *Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et qui iniqua gerit, benedicitur. Irritavit Dominum peccator.* Reddita est causa quæ peccatores cogitationibus suis faciat illigari. Malus enim dum prædicatur extollitur; nec de correctione cogitat, cui laudator blandiens invenitur. Sequitur exaggeratio iniquitatis; ut ille benedicatur, qui male potius accitare cognoscitur. Verum iste qui adulantium falsitate deceptus, in magnam se superbiam dominationis exerxit, quod proprie de Antichristo datur intelligi, qui fallentium catervis eoque perducitur, ut se non solum regem terrenum, sed etiam rerum omnium prædicet deum; sicut Apostolus dicit: *Ita ut in templo Dei sedeat, et extollat se super omne quod colitur, et quod dicitur Deus (II Thes. II, 4).* Sed ista illi pronuntiant ad ruinam; irritat enim verum Dominum, ut falsus deus flammis vel ricibus addicatur.

Vers. 24. *Secundum multitudinem iræ suæ non inquirat. Non est Deus in conspectu ejus.* In exponenda voluntate Antichristi perseverat: quia secundum peccata sua Dominum non requirit. Dicendo enim secundum multitudinem iræ suæ, ostendit omnia illum turbulenta crudeliaque facturum. Verum istius nequitiae reddita est causa conveniens, quia in conspectu suo non habet Deum. O quam profunda cæcitas est, Deum ante oculos non habere! Nam si ultimum malum creditur solis lumina non videre, nonne apud superos inferna patiuntur, qui auctorem sacri luminis pro sua minime cæcitate respiciunt? De ipso quoque nequis imo Daniel propheta testatur dicens: *Et extolletur rex adversus omnem Deum, et magnificabitur super omnem Deum, et ad Deum deorum loquetur superbim (Dan. XI, 36).*

Vers. 25. *Polluantur viæ ejus in omni tempore; auferuntur judicia tua a facie ejus: omnium inimicorum suorum dominabitur.* Sicut de justis dicturus est: *Beati immaculati in via, qui ambulat in lege Domini (Psal. CXVIII, 1):* ita nunc de Antichristo dicitur, omnes semitas habere pollutas, id est cogitationes tactaque sordenti. Necessè est enim ut sint contaminata atque polluta, quæ ducatu pestiferi diaboli sordidantur. Additur etiam nefarium scelus, ut cum vindictam in se respicit esse dilatat, Deum non putet exercere velle justitiam. Sic enim auferuntur judicia Dei a corde impij, quando videt tardius venire, quod celeriter meruerat sustinere. Et quod illi auget interitum, cum vitiis serviat, omnium inimicorum suorum obtinere dicitur principatum. Qua felicitate subiectus ad scelera pronior erit, cum nullum sibi obviam ire posse cognoverit. Qui tanta inferius proprietate describitur, ut jam non futurus, sed quasi præsens esse videatur. Quæ figura dicitur characteris,

quando aliquis aut per formam describitur, aut per actus proprios indicatur.

Vers. 26. *Dixit enim in corde suo: Non movebor de generatione in generationem sine malo.* His verbis proprie cogitationem Antichristi designat, vel eorum qui ejus famulantur arbitrio, quoniam scriptum est: *Imitantur ergo illum, qui sunt ex parte ipsius (Sap. II, 24).* Qui sibi ipsi malitia faciente dicturus est, nullam gentem intactam relinquam: sed de ista natione me ulciscens, ad aliam gentem iterum transferar vindicandus; ut omnes studio pravo possit affligere, qui ejus visi sunt nisibus obviare. Actus vero suos uno verbo definit, quando se sine malo nihil dicit esse facturum.

Vers. 27. *Cujus os maledictione et amaritudine plenum est: sub lingua ejus labor et dolor.* Nequitia ejus duplici perversitate describitur; in ore quippe habebit blasphemam maledictionem, cum se Dei Filium mentietur; amaritudinem, quando resultatoribus suis penam mortis indicet, et ad supplicia jubebit pervenire, qui eum tanquam numen [ms. A., B., F., nomen inane] contempserint adorare. Hæc habet in ore quæ locuturus est publice. *Sub lingua vero,* quod ait, designat eum cogitationes habere sævissimas; ut cum ipse sit perditus, perdere cuncta festinet. Quarum rerum definitio *labor et dolor* est: *labor* cum diversis cladibus affligit innocios; *dolor* cum martyres facit, quoniam sine labore et dolore corporis consummari non potest corona martyrii. Sic universa quæ loquitur vel cogitat, pari fæce polluta sunt.

Vers. 28. *Sedet in insidiis cum divitibus in occultis, ut interficiat innocentem. Oculi ejus in pauperem respiciunt.* Cum dicit, *Sedet in insidiis,* actus Antichristi latronum consuetudini comparavit, qui occultas vias insident, ut interficiant innocentes. Quæ figura dicitur phantasia, quoties in concipiendis futuris visionibus animus perducitur audientis. Tale enim Antichristi regnum dicit futurum, quod ad martyrum coronam, et infidelium ruinam constet esse permissum. Sequitur: *Cum divitibus.* Hic significat multitudinem malorum. Sæpe enim in Scripturis divinis *divites* in malo accipiuntur, sicut pauperes in bono. *Interficere vero innocentem* est de religioso facere sacrilegum, ejusque animam perpetua morte damnare. Nam cum dicit, *oculos ejus in pauperem respicere,* non respicit, ut prospiciat; sed ad hoc intendit, ut perimat.

Vers. 29. *Insidiatur in occulto, sicut leo in cubili suo.* Leonem in cubili suo antefatum dicit Antichristum, qui atrociter et dolose laceraturus est populum Christi. Inter initia enim persecutio Ecclesie violenta tantum fuit, ut a paganis, proscriptionibus, tormentis, cæcibus, Christiani ad idolorum sacrificia cogentur. Altera fraudulenta, quæ nunc per hæreticos et falsos agit Christianos. Novissima superest, quæ per Antichristum prædicatur esse ventura: quæ nihil periculosius, quoniam erit violenta nimis ex potestate regni singularis, et deceptiosa miraculis;

ut, sicut Dominus in Evangelio dicit, *seducat, si fieri A potest, etiam electos (Matth. xxiv, 24)*. Proinde ad vim pertinet quod positum est, *leo*; ad dolos, quod ait, *in cubili suo*. Sic utraque iniquitates ejus singulis sermonibus intimentur.

Vers. 30. *Insidiatur ut rapiat pauperem: rapere pauperem, dum attrahit eum. In laqueo suo humiliabit eum.* Iteratio insidiarum, nimietatem callidi persecutoris ostendit. *Rapere vero pauperem* significat subitum periculum animæ, ad quod ille nefandissimus trahere nititur innocentes. Deinde ad expositionem priorum sequitur decora repetitio; nam ut non putares pauperem raptum aut fisci debito, aut interpellatione causæ civilis, gemnavit *rapere pauperem*; et mox causam persecutionis annectit, *dum attrahit eum*, id est, dum illum a veritate coltaræ ad nominis sui venerationem molitur adducere. Et ne adhuc istud, *attrahit eum*, dubium habere potuisses, addidit: *In laqueo suo humiliabit eum.* *Laqueus* significat dolum, quo simplicium corda capiuntur, et velut nodo perversitatis lamentabiliter aligantur. *Humiliabit* autem, bene dictum est: quoniam de vera religione sine dubio cadunt, qui ad insana dogmata perducuntur.

Vers. 31. *Inclinabit se, et cadet dum dominabitur pauperum.* Hic jam de ipso tyranno dicitur, qui in Dei servos permissa potestate grassabitur. *Inclinabit se*, id est, cum animum suum nimia perditorum acquisitione remisit, et quasi malorum copia crapulatus, in aliquod otium post sanctorum poenas afflictionesque pervenerit. Tunc ergo de sua præsumptione nequissimus cadet, quando illi cum suis sequacibus supervenerit repentinus interitus. Finem quippe sæculi nescit, quoniam eum Dominus in sua potestate constituit.

Vers. 32. *Dixit enim in corde suo: Oblitus est Deus: avertit faciem suam, ne videat usque in finem.* Nimis stulta cogitatio. Crediturus est Deum dissimulare, cui honorem sacrilegus conatur eripere, putans eum fideles suos nolle respicere, cum propter ipsum doceantur omnia pœnalia sustinere. Ignarus veritatis contraria suspicione movebitur; nec intelliget quod sequitur: *Ne obliviscaris pauperum in finem.* Non enim dicit nihil eos esse passuros, sed nullatenus usque in finem esse deserendos.

Vers. 33. *Exsurge, Domine Deus meus, et exaltetur manus tua: ne obliviscaris pauperum in finem.* Decursis quatuor partibus, nunc exaltative propheta se convertit ad quintam: supplicans fieri quod tamen sciebat esse venturum. *Exsurge* dicitur, citius surge, hoc est celeriter veni. *Exaltetur manus tua: manus operationem* significat: sed ista Dei operatio judicium est, quod exspectamus esse venturum. Illud enim desiderabat veni.e, ubi iste superbus posset occumbere. *Ne obliviscaris pauperum in finem.* Contra quos impius dicebat: *Avertit faciem suam, ne videat usque in finem.* Nunc rogat ne secundum votum Antichristi obliviscatur pauperum in finem sæculi, ubi futura est retributio meritorum.

Vers. 34. *Propter quid irritavit impius Deum [mess., Dominum peccator]? Dixit enim in corde suo, non requiret.* In hoc versu mirabili brevitate et sciscitatio præmittitur, et responsio apta consequitur. Interrogative enim pronuntiandum est: *Propter quid irritavit impius Deum?* Deinde respondendum est: *Dixit enim in corde suo, non requiret.* Constat quippe, ideo Dominum irritatum, quoniam eum impius facta sua non putabat posse requirere. Sed inveniet memorem, quem sperabat oblitum, et usque ad immensum sentit recipi, quæ præ multitudinem delictorum credebatur in memoria non teneri.

Vers. 35. *Vides quoniam tu laborem et dolorem consideras, ut vendas eos in manus tuas.* Istud jam **42** probata re [ed., probatori] Domino cum gratulatione dicendum est: *Vides quoniam nullus tibi illudet.* Superius enim dixerat: *Sub lingua ejus labor et dolor*; hæc nunc verba repetit: *Vides quia laborem et dolorem consideras*, quæ et ille perfidus dum sub lingua sua haberet, id est in cogitatione revolveret, cognosci penitus non credebatur. *Consideras* profecto, quando in tuis manibus, id est iudicio traditus non evadit; sed digna factis recipit, qui vacandum ab sceleribus non putavit. Sic omnis potestas penes Deum esse declaratur, qui peccatores ipse sibi et tradit et punit. Nam quod per ministros ejus geritur, ipsius virtute sine dubitatione completur. Quo fugiat, quem tanta virtus insequitur? Committat licet scelera, et diversorum hominum subversione pascatur; quidquid fecerit non erit impunitum, cum æterna damnatione torquetur.

Vers. 36. *Tibi enim derelictus est pauper: pupillo tu eris adjutor.* In medium deducta impiis atque convictis, redit ad justos; ut sicut illi digna factis recipiant, ita isti promissa præmia consequantur. Nam cum dicit: *Tibi derelictus est pauper*, ostendit quoniam qui illi derelinquitur, nulla utilitate fraudatur, quoniam hoc est pio principi dimitti, quod bonis omnibus tradi. *Pauper enim* dicitur est a paulo o lare. Relictum ergo dicit pauperem Deo, ut omnes videant quæ bona possint de ejus reportare iudicio. *Pupillum* vero dicit, non cujus genitor carnalis occuluit, sed cui pater sepultus est mundus. Nam multos pupillos invenies orbatos patre visibili, et sunt blasphemii, abliguritores, et quod in illa ætate creberrimum est, luxuriosi, et hi a Domino probantur alieni. Sed ab illis pupillis dividi non potest adjutorium Dei, quorum pater diabolus in actione facinororum probatur extinctus. Et intende quod dicit: *Tu eris adjutor*; ut cum carnaliter affligi videas eos, non dubites esse liberandos.

Vers. 37. *Contere brachium peccatoris et maligni; requiretur delictum ejus, nec invenietur.* Ante oculos prophetæ Antichristi nequitia redit; et rogat ne illi bacchari diutius liceat in sanguine beatorum. *Contere*, id est ad nihilum redige. *Brachium ejus* dicit potentiam qua peccatores male utebantur: quia insigniter impia faciebat; et hoc nomen ab eo singulariter meruit, quoniam in sceleribus similem non habebit.

Malignus, quia iniquus dissuasor erit; ut quos terrore non potest pervertere, s. item conetur per noxia pram a declinare. *Delictum* autem ejus, dicit commissa perperam; quod licet singulariter pronuntiatum sit, innumerabilia tamen ejus exstabant sine dubitatione peccata. Omnia siquidem facta ipsius ac dicta peccata sunt, cujus universa vita delictum vocatur. Addit, *nec invenietur*, quia dubium non est perire scelestam potestatem, cujus damnandum constat auctorem.

Vers. 38. *Regnabit Dominus in æternum et in sæculum sæculi: peribitis, gentes, de terra illius*. Exstincta clade generam, ad futurarum rerum ordinem venit: quoniam interfecto Antichristo, Domini regnum æternum, plium, munificumque venturum est. Permittitur enim nimis præcurrere scelestum malum, ut gratius regnum Domini suscipiatur optatum: ubi jam beatorum adepta securitas conquiescat, nec ulterius formidentur insidiæ, quas magis sanetus vir in hoc mundo cogitur sustinere. *Gentes* autem posuit peccatores et impios, qui feraciter vivunt, nec Domini legibus obsequantur. *De terra illius*, regnum significat Domini Salvatoris, quo soli beatissimi fruuntur.

Vers. 39. *Desiderium pauperum exaudivit Dominus, concupiscentiam cordis eorum exaudivit auris tua*. Bene vota justorum verbis congruis exprimuntur. Dicit enim, *desiderium pauperum*, quod fit semper amore præmissis, ut illic eum evidenter videre cupiant, ubi nunc etiam mentis lumine transferuntur. Sequitur, *concupiscentiam cordis eorum*. Hoc verbum constat esse violentius. *Concupiscentia* cuius illi dicitur, ubi conjuratis quodammodo animæ viribus aliquid ardore mentis appetitur. Sequitur, *exaudivit auris tua*. Quod regulariter debemus advertere, nihil in Deo corporalium esse membrorum, sed virtutis ejus effectus, qua audit, auris vocatur; qua videt, oculus; qua perficit, manus. Verum hæc dicta condantur memoriæ, ne, quia crebro repetenda sunt, eos ipsa repetendo fastidium facere videamur.

Vers. 40. *Judicare pupillo et humili, ut non apponat ultra magnificare se homo super terram*. Ecce auctoritate prophetica commoneamur, non solum quælibet *pupillum*, sed *pupillum et humilem* Deo esse gratissimum. Nam cum dicit: *Judicare pupillo et humili*, significat pro ipso ferri posse sententiam. Sed cum *humilis* dicitur, justissimus approbatur. Sequitur quoque definitiva promissio, ideo illa quæ dicta sunt fieri, ut ulterius a nullo hominum permitatur excedi. Tuus siquidem omnia mala vincenda sunt, quando auctor omnium peccatorum cum sua plebe damnabitur. Hæc sunt *occulta filii*, quæ psalmi hujus titulus canit. Nam licet per quædam indicia frequenter videantur edicta, quando tamen veniant, hominibus incognita habentur. De ipso enim dicit Dominus in Evangelio dicit: *De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli cælorum, neque Filius, nisi Pater solus* (Marc. xiii, 32). De quo loco beatissimi Patres Hilarius et Augustinus Ecclesie san-

cta lumina, plurima et luculenta dixerunt: judicantes esse nefarium, si illa omnipotens Verbi humanatio aliquid de futuris ignorasse putaretur, quod Patrem scire prædicavit. Nam cum Petrus in Evangelio dicat: *Domine, tu omnia nosti, tu scis quia amo te* (Joan. xxi, 17): item ipse Dominus dicit: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt* (Joan. xvi, 15); utique Patris omnia non haberet, si quod Pater nosset, ille nesciret. Sed ita salutariter ac veraciter credendum esse docuerunt, ut per figuram metonymiam, id est transnominatorem, quæ in Scripturis sacris sæpius invenitur, debeat intelligi, quod utiliter suos faciat nescire subjectos. Nam in Genesi Abraham Deus dicit: *Nunc cognovi quoniam times Dominum Deum tuum* (Gen. xxi, 12), id est nunc te cognoscere feci. Sic et hic positum est, *nescio*, id est nescire vos facio. Nam ipse Dominus alibi similiter dicit: *Nescio vos* (Matth. xxv, 12); cum utique quos damnabat ignorare non poterat. Denique interrogatus de ipso articulo dicit: *Non est vestrum scire tempora vel momentu* (Act. i, 7); non enim dixit, non est meum, vel non est nostrum, sed ait: *Non est vestrum scire*. Sic utrumque servatum est, ut et homines ignorarent quæ illos non oportebat agnoscere, et hoc Dei Filius nequaquam carnis infirmitate nesciret. Quod si majestatem illam, quod dici nefas est, texisse ignorantiam suspicemur, fortior utique inveniretur ignorantia quam divina natura, quæ, ut stulte dicam, opprimere valuit providentiam, per quam omnia sunt creata. Sed cum hæc nimis doceantur absurda, credere dignum est totam Trinitatem, cui una atque omnipotens natura est, omnium rerum indefectam semper habere notitiam.

Conclusio psalmi.

Completa est psalmographi denuntiata promissio, reserata sunt *Filii occulta* miracula. O ingentes et admirabiles causæ, quæ quamvis expositæ videantur, adhuc tamen sine dubitatione secretæ sunt! Nam cum prædicantur, non habentur incognitæ; dum ignorantur, quando veniant, adhuc obstrusæ esse monstrantur. Sic et secretum est quod dicitur, et querentibus non tacetur. Quapropter effusius Domino supplicemus, ut nobis emendationem saluberrimam conferre dignetur; quia sine excusatione peccat, cui retributio peccatorum prædicatur esse ventura. Mente quoque retinendum est, hunc psalmum esse primum in quo adventus prophetatur Antichristi. Numerus quoque præsens et illud occultum probatur aperire, quod hora nona Dominus emisit spiritum. Nam cum inter alia et de passione ipsius psalmus iste locutus sit, merito, et per calculum suum transitus ejus horam annuntiat, quando etiam crucis ipsius noscitur narrasse mysteria.

EXPOSITIO IN PSALMUM X.

In finem psalmus David.

Cum frequenter in titulis positum videatur, *In finem*, et intentionem mentis nostræ ducat se per

Dominum Christum, tamen propter diversa miracula A positum esse non dubium est. Modo enim indicat gloriosissimam passionem, modo triumphalem et admirabilem cunctis gentibus resurrectionem: nunc autem sanctam fidem declarat, in qua hæretici digladiantur contra fidelissimos Christianos; ita fit, ut jugiter tendat ad Christum, quamvis diversis significationibus inveniat aptatum. Quod etiam in reliquis psalmis, si aciem mentis intendas, cognoscis esse faciendum. De *Psalmis* autem et *David* illa meminisse sufficiat, quæ superius dixisse cognoscimus. Sciendum tamen hunc psalmum prolatum esse ad hæreticos destruendos.

Dictio psalmi.

Psalmus hic totus ad personam prophete referendus est. Primo capite de insidiatoribus dicit hæreticis, qui nituntur catholicos in suam convertere pravitatem. Secundo Domini iudicium comminatur, et quid in illa retributione sustinere possint, evidenter ostendit, ut justitiam Domini metuentes, superstitiones deserant falsitates.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *In Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ: Transmiga in montem sicut passer?* Hoc schema dicitur cœnonema, id est communicatio consilii; quod fit frequenter quando aut cum adversariis, aut cum adiutoribus [ed., auditoribus] verba miscemus. Ad persuasores quippe hæreticos hic sermo dirigitur, qui volunt loqui quod impium est, ut contentionibus pravis seducant animas innocentes. His ergo vir fidelis dicit: Dum ego sum in religionis fixo cacumine constitutus, quemadmodum mihi suadetis, *Transmiga in montem*, id est ad hæreticam pravitatem: mentientes ibi esse Christum, ubi veritas nullum probatur habere vestigium. *Mons* enim in Scripturis divinis æquivocus est, quod dissimilibus rebus pro aliqua comparatione deputatur. Frequenter enim et in bono, et in malo ponitur; nam cum in bono *mons* dicitur, firmitas ejus consideratur, et honorabitur altitudo; cum in malo, stupor mentis, et elevata superbia. Sic unum nomen diversis rebus, consideratis qualitatibus, congruenter aptatur. *Passerem* quoque plura sunt genera: alii gaudent ad foramina parietum, alii valles roscidas requirunt, nonnulli montes appetunt squalentes. Sed nunc de illis dicit qui ad altissima loca terarum levissima voluntate rapiuntur; ut his merito similes æstimentur, qui ad nequissimas prædicationes, levitate inconstantis animi transferuntur.

Vers. 2. *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum.* Arcum, mandata divina debemus advertere, quæ hæreticus trahens, et in sua pravitare componens, ad vulnus animæ tendit operandum, ut non ad salutem compungat, sed æterna morte transfodiat. Et bene *arcus* ponitur in sacratissimis Scripturis: quia in unum duo Testamenta conjungens, aut defensionem tribuit, aut ruinam; sicut *Ab stolus* dicit:

Aliis quidem sumus odioris in mortem, aliis odor vitæ in vitam (II Cor. 11, 16).

Vers. 3. *Paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde.* Permanet in comparatione sagittarii; nam sicut iste habet *sagittas in pharetra*, ita ille gestat in corde verba venenosa. In obscuro vero, sive cum persecutionibus perturbatur Ecclesia, quando timore periculi carnales homines creduntur facilius immutari: sive in abscondito consilio, cum opportunius putant Christianos decipere, quando eos judicant sua consilia non videre. Sed cum dicit, *rectos corde*, insidias eorum ostendit inanes et vacuas. *Recti enim corde* non sunt, nisi qui nulla iniqua decipi persuasionem potuerunt.

Vers. 4. *Quoniam quæ perfecisti destruxerunt: justus autem quid fecit?* Idem de ipsis hæreticis dicit, destruxisse illos legem Domini, cum interpretationibus falsis Scripturas sanctas lacerare moliantur: convertentes in quorundam necem, quæ a Domino prophetata sunt ad salutem. Subjungitur etiam defensio Domini Christi: dicit enim, si homines voluerunt æquitatem iniqua interpretatione subvertere, cur accusant eum qui juste locutus est? Errores enim non de præcepto trahunt, sed de nequissima sua voluntate concipiunt.

Vers. 5. *Dominus in templo sancto suo; Dominus in cælo sedes ejus.* Exprobratis his qui falsa sentiunt de religione verissima, ad secundum caput propheta pervenit, in quo jam iudicia Domini dicit esse ventura; ut humana perversitas saltem se considerata Domini districtione recorigat. Et ut innocentem decipi aliquis non putaret impune, Dominum dicit in unoquoque religioso consistere; sicut ait Apostolus: *Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos* (I Cor. 3, 17). Ut sciat hæreticus a Deo se posse disperdi, a quo noscuntur corda recte credentium possideri. *Cælum* enim sanctos viros significat, quos præsentia majestatis suæ Divinitas insidere dignatur. O quam pulchre suboritur laus re illæsa! Qualis enim honor, qualis est gloria suscipere Creatorem, quem non est dubium bonos semper invisere?

Vers. 6. *Oculi ejus in pauperem respiciunt; palpebræ ejus interrogant filios hominum.* Sicut infelices sunt a quibus avertitur, ita beati redduntur, ad quos propitius respicit Deus: quoniam intuitus ejus beneficium est, quia peccatorum tenebris non offunditur, qui tanta claritate lustratur. Nam et lapsus Petrus redire tunc meruit, quando eum clementia Divinitatis aspexit. Et intende quod prius posuit *oculos*; post vero *palpebras*. *Palpebræ* dicte sunt a palpitando. Sunt enim quedam luminum thecæ, et quasi folles oculorum, quos claudimus dormientes, ut fatigatum corpusculum reparare possimus. Ergo quia in Domino membrorum ministeria per allegoriam frequenter aptantur, dicit eum, non solum quando intendit oculis, sed etiam tunc requirere, id est considerare filios hominum, cum ea negligere quasi dormiens æstimator.

Vers. 7. *Dominus interrogat justum et impium; qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.* Non est improberum derogatio cogitanda, quando Dominus justum requirit et impium, qui omnia sub veritate discernit. Quod ideo dicitur, ut hominum desideria, opiniones fatuæ non seducant; sed unusquisque circumspiciat conscientiam suam, de qua novit solum Dominum ferre judicium. Sequitur brevis et manifesta sententia. Quid est *diligere iniquitatem? odisse animam suam.* Sic enim se persequitur, qui diabolus sequitur, dum illas semitas commeari vult, quæ ad pœnarum loca fugienda perducunt.

Vers. 8. *Pluit super peccatores laqueos: ignis et sulphur et spiritus procellarum pars calicis eorum.* Pluit, ad verba prædicantium retulit cælo manantia, quæ piissimis imbres sunt; perfidis autem igniti laquei. Illi enim bene intelligendo, inde fructificant; isti male tractando animas suas modo perversitatis stranguant. *Ignis* est quando eos flammea cura consumit; *sulphur*, quia cogitationes eorum detestabili fetore sordescunt; *spiri us procellarum*, dum se tumultuosa mente confundunt; *pars calicis eorum*, id est mensura qua polluitis actibus ebriantur. *Calix* autem et in bono dicitur, ut est: *Calix tuus inebrians quam præclarus est (Psal. xxii, 5)*! *Calix* enim mensura est qua potantur animæ. *Calix* autem dictus, eo quod assidue calidam solvat suscipere potionem. Macrobius quoque Theodosius in quadam opere suo gentem dicit Cylicranorum fuisse juxta Heracleam constitutam, composito nomen ἀπό τοῦ κύλικος, quod poculi genus una littera immutata calicem dixit. Unde hoc nomen memoriæ constat intilxum.

Vers. 9. *Quoniam justus Dominus et justitias dilexit: æquitatem vidit vultus ejus.* Fit quoque de æquitate æterni Regis decora conclusio. *Justum* dicit Dominum amare justi iam, quia nescit alios respicere, nisi qui norunt custodire justitiam. Adjecit, *æquitatem vidit vultus ejus*: illum scilicet æquitatem quam tamen propitius ipse concedit. Non enim quilibet ex se probi humanitas habet, nisi quod a Domino bonorum omnium suscepit largitore. *Vultus* vero hic propitiatione Domini significat. Nam et in alio psalmo legitur: *Vultus autem Domini super facientes mala (Psal. xxxiii, 17)*. Sed quoniam hic dixit, *æquitatem vidit*, per æquitatem gratiam ipsius fecit intelligi.

Conclusio psalmi.

Quam bene versutias hæreticorum et retributiones eorum psalmus iste mirabili brevitate complexus est! ut quorum futuras pœnas agnoscimus, ab eorum pravitatibus arceamur. Est enim in numero ipso et virtus sancta Decalogi, qui humanæ vitæ provenit gloriosissimus institutor. Nam sicut ille hominum vitia condemnat, sic et iste sensum iniquæ prædicationis impugnat: tanto a majore periculo liberans, quanto plus est in fide delinquere, quam carnis fragilitate peccare. Merito ergo et hic psalmus hunc numerum tenet, qui sensus nostros in orthodoxa credulitate perfectissima institutione confirmat. Nam

et in Evangelio (*Luc. xix*), bonus servus offerens decem talenta laudatus est, et potestatem supra decem civitates accepit in præmium. Apostolus quoque in magnum sacramentum, Verbum Domini decem scripsit Ecclesiis: significans sacræ doctrinæ plenitudinem, hanc complecti numeri quantitatem. Nam et numerus ipse in magnam virtutem laudemque collectus est; qui licet in extensum calculum, infinitumque tendatur, ipse tamen in semetipso semper crescenti summa revolvitur; et probe, ut cum nihil recipiat extraneum, magnum de se facere videatur augmentum. Illic etiam merito dicitur decus, quoniam a decore nomen accepit.

EXPOSITIO IN PSALMUM XI.

In finem pro octava die psalmus David.

Octava, ut in sexto psalmo jam dictum est, ad æternam pertinet requiem; nam octavum diem mundus iste non recipit, sed finito septimo semper redit ad primum. In istis enim diebus pluralis est numerus: ille autem singularis accipitur, qui nullo succedente mutatur. Quapropter dicenda virtus est psalmi, ut per ejus intentionem inscriptio tituli facilius possit intelligi. Petit itaque propheta iniquitatem mundi istius destrui, ut ad illam veritatem futuram promissionis debeat perveniri. Sic illud imperturbabile regnum significatur, quando ejus beatitudo indesinenter expetitur. Merito 45 ergo huic psalmo octavus dies aptatus est, ubi sæculi istius consuetudo vitiosa deseritur, et illius venire innocentia postulatur. Cætera vero hujus tituli verba præcedentibus expositionibus probantur esse notissima.

Divisio psalmi.

Prima parte propheta a mundi istius perversitate salvum se petit fieri, quoniam dolosi atque superbi potentiam Domini sceleratis oblocutionibus abnegabant. Secunda promissionem Patris per omnipotentem Filium prædicat esse faciendam: eloquia Domini sub brevitate collaudans, sicut prius sermones impios arguebat.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus: quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum.* Studiosè discutiamus hoc principium psalmi: quoniam magnorum schematum decore formatum est. *Exclamat* enim ad Dominum subito propheta, ut de ipsa formidine appareat periculi magnitudo. Deinde per figuram synathrosmos, usque ad divisionem congregat multa, quæ timuit. Quod schema inter violentissimas figuras accipitur, quando plurimæ res in unum, et multa crimina colliguntur. Nam cum hoc sæculum respiceret animas multiformiter ingravare, *salvum se petit a Domino fieri*, apud quem veram medicinam noverat inveniri: *sanctum* dicens abesse de mundo, ubi tanta malorum inesse cognoscitur multitudo. Hoc, quantum ad homines pertinet, dicitur; cæterum ille ubique præsens esse cognoscitur. Et ne haberetur ambiguum, quod dixit, *defecit sanctus*, consequitur *diminutæ esse veritates a filiis hominum.* Ali-

ter enim sanctus *de facere* non poterat, nisi fuisset inter homines veritas imminuta. Quod argumentum dicitur a consequentibus, quando illud quod prænuntiat, sequenti dictione firmatur. Verum enim dicit, *diminutas*, depravata Dei munera culpis hominum evidenter ostendit, qui collata sibi beneficia propria perversitate commaculant. Et intuendum quod plurali numero sunt positæ *veritates*, cum una sit veritas. Sed cum virtus ejus per unumquemque hominem cœlesti dispensatione tribuitur, multas esse testatur. Ut dicere solemus prophetia David, prophetia Jeremiæ, Evangelium Matthæi, Evangelium Joannis, cæterosque, qui hujus rei honore floruerunt : ita et veritates enuntiamus, quando qualitas ejus per individuas partes humanis mentibus Domini largitate præstatur. Potest etiam et ad Judæum populum competenter aptari, qui donis cœlestibus vacuatus credere non voluit, quem tantorum videntium turba prophetavit.

Vers. 2. *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum : labia dolosa in corde, et corde locuti sunt mala. Vana, falsa* significat, juxta illud quod superius dixit, *diminutæ sunt veritates a filiis hominum*, quando contra Dominum Christum testimonia quærebant, et semetipsos pravis susurrationibus excitabant. *Proximos* autem significat, non tam cognatione generis quam scelerosis participatione sociatos. Nam quod dicit, *in corde, et corde* : quoties volumus dolosus exprime re, duplicia eorum corda declaramus ; sicut Jacobus dicit : *Vir duplex animo inconstans est in omnibus viis suis* (Jac. 1, 8). Quando autem simplices cupimus indicare, unum cor in eis esse testamur, sicut in Actibus apostolorum legitur : *Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una* (Act. iv, 52). Sic et bilingues dicimus, qui in una sententia minime perseverant. Et respice prædictas res, qualis fuerit secuta sententia : *Locuti sunt mala*. Necessæ est enim ut mala loquerentur, qui duplicia corda gestabant.

Vers. 3. *Disperdat Dominus universa labia dolosa, et linguam magniloquam*. Sequitur sententia generalis ; sicut solet lege sanciri, quando unus peccat, et universale malum severitas promulgata condemnat. *Disperdat*, contra adunationem dicitur Judæorum ; ut passim pereant, qui in una se pravitate collegerrunt. *Lingua vero magniloqua* est quæ sibi aliquid magnæ potestatis assumit ; nec intelligit a Creatore datum, dum eventus rerum sibi putat esse subjectos ; sicut Apocalypsis de Antichristo dicit : *Vidi in cornu illi quod erat ex eisius, os loquens magna* (Apoc. xii, 5), etc. Et ne in bono *linguam magniloquam* potuisses accipere, præmisit, *labia dolosa*. Considera vero pietatem dicentis, quod non hominibus, quia multi ex ipsis convertendi erant, sed ipsis vitiiis imprecatur.

Vers. 4. *Qui dixerunt : Linguam nostram magnificabimus, labia nostra a nobis sunt : quis noster Dominus est ?* Illos exponit qui in prosperis rebus nimia vanitate turgentes, gloriam suam exaltare præsu-

amunt, et ponunt in propria potestate, quod se dementes a Deo non intelligunt accepisse. Hos paulisper interrogo, quare non sunt garruli, cum supervenientibus curis stupida taciturnitate constricti sunt ? Desigentes enim vultus in terram, claudunt ora labiorum ; et tanquam linguam perdidierint, sic confusis mentibus obmutescunt. Ad se ægritudinum varios casus ; ut frequenter non sit idoneus cibum petere, qui videbatur de laborum se potestate jactare. Tunc ipsi, si possunt, dicant : *Labia nostra a nobis sunt : Quis noster est Dominus ?* Istud autem, *Quis noster est Dominus ?* Sacrilegorum verba repetuntur. Quæ figura dicitur antisagoge, id est contradictio.

Vers. 5. *Propter miseriam inopum, et genitum pauperum, nunc exurgam, dicit Dominus*. In his duobus versibus subtiliter Patris et Filii inspiciente personæ sunt, ut nobis intelligentiæ confusio posita auferri. Nam postquam arguit eos qui de Domini fundendo sanguine tractaverunt, venit ad secundam partem, in qua propheta voce Patris resurrectionem promittit Domini Salvatoris. Aliena enim verba referre possumus, cum tamen personæ nostræ non mutamus eloquium. Intelligamus autem quæ sit hic pietas Creatoris, quando propter miseriam inopum, et genitum pauperum clarificatus est Dominus Christus : ne ejus fideles diutina tribulatione gravarentur. *Exurgam*, metaphorice dictum est illum exurgere qui nescit humana imbecillitate recubare. Sed *exurgam* dicit, apparebo, et manifestabor in Filio. Una enim virtus, et indiscreta majestas est. Apparet enim et manifestatur Pater in Filio, sicut ipse in 46 Evangelio dicit : *Qui me videt, videt et Patrem* (Joan. xiv, 9).

Vers. 6. *Ponam super salutari meo : fiducialiter agam in eo. Salutare suum dicit Pater Verbum suum, quod est caro factum, per quod vita mortalibus venit, dum omnis credens salutem copiosa largitate consequitur. Et quid super eum ponit ? Consolationem scilicet, quam superius dixit inopum et pauperum : quod Domino Salvatore resurgente, fidelibus provenisse manifestum est. Fiducialiter agam : potestas omnipotentis paternæ declaratur, quia revera ille fiducialiter agit, ejus voluntati nullus prævalet obviare. Sic et de Christo in Evangelio dictum est : *Erat enim docens eos tanquam potestatem habens, non tanquam scribæ eorum et pharisæi* (Matth. vii, 29). Sed potestas Patris, Filii fiduciæ est ; sicut Filii fiducia, potestas est Patris ; quod toti Trinitati pro unitate naturæ certum est conuenire.*

Vers. 7. *Eloquia Domini eloquia casta*. Postquam dixit verba Patris, eadem ipsa laudando confirmat ; nam sic omnia contigerunt, quemadmodum promissa noscuntur. Quid sint ergo *eloquia Domini*, sub brevitate definitur, id est *eloquia casta*, videlicet virginali integritate purissima, quæ nullum mendacium corrumpat, nulla macula falsitatis inficiat. Nam sicut castitas ignorat pollutionem, ita *eloquia Domini* nesciunt cum aliqua sorde misceri. Sed hoc non otiose

accipias, quia contra illud ponitur, quod superius dictum est de iniquis: *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum*, ut inspecta rerum varietas ab iniqua nos consuetudine removeret. Quod schema Græcæ syndesmos dicitur, Latine collatio, quando sibi, aut personæ, aut causæ, sive ex contrario, sive ex simili comparantur. Illic enim *eloquia* divina laudantur: superius vero sermo humanus arguitur.

Vers. 8. *Argentum igne examinatum, terræ purgatum septuplum*. Adhuc definit per similitudinem metalli candidi quid sint *eloquia casta*. *Argentum terræ igne examinatum*, quod scilicet esse purissimum, quando frequentî fuerit decoctione mundatum. *Examinatum* quippe vel *purgatum*, contra illud ponitur, quod de peccatoribus ait: *Labia dolosa in corde et corde*. Et ut quamplurimum distaret agnosceres, addidit *purgatum septuplum*. Qui numerus ad septiformem Spiritum videtur posse respicere, id est, timorem Dei, pietatem, scientiam, fortitudinem, consilium, intelligentiam, sapientiam; per quæ Verbum divinum tanquam in succensis fornacibus manens, veritatis rutila conuersione resplendet.

Vers. 9. *Tu, Domine, servabis nos, et custodies nos a generatione hac in æternum*. Sicut superius dixit: *Disperdat Dominus universa labia dolosa*, ita hic conservaturum Dominum promittit, qui eloquiis ejus pura mente crediderunt. Et vide, sanctæ regulæ, qua moderatione servatæ sunt. Dum dicit, *tu nos custodies*, præsumptionem caducæ humanitatis abscondit; ne quis de se confidendum ullatenus æstimaret. *A generatione hac*: sive Judæos, sive mundi istius significat peccatores, a quibus nostra virtute non possumus custodiri, nisi illius miseratione protegatur. Addidit etiam, *in æternum*, quia hic nos in tribulationibus consolatur, ibi in æterna securitate constituit; hic adjuvat, illic glorificat et coronat. Ita nos piissimus Creator et hic conservat, ne pereamus; et ibi beatificat, ut nullatenus miseri esse possimus.

Vers. 10. *In circuitu impij ambulans: secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum*. Postquam sermones impiorum in prima parte competenti execratione redarguit, et in secunda parte eloquia Domini mirabili prædicatione laudavit, venit ad conclusionem psalmi, in qua singulis partibus sub uno versu digna restituit. Dicit enim sub brevissima sententia: *In circuitu impij ambulare*; ut nunquam ad rectam possint semitam pervenire. Tortuosæ siquidem viæ malis semper moribus applicantur, sicut Salomon de impijs dicit: *Dereliquerunt vias rectas, ut ambularent in vias pravas* (Prov. 11, 13). Et ideo pervenire ad requiem octavæ diei nequeunt, qui rotarum more in sua semper te ga vertuntur. Sequitur, *secundum altitudinem tuam, multiplicasti filios hominum*. Hoc ad illos pertinet qui sincere eloquiis Domini castis purissimisque crediderunt. Et vide quantum illis in isto verbo promittitur; dicit enim, *secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum*; non secundum meritum suum, sed secundum illud quod humilis nescit angustias sustinere. Altum enim sæpe

A dicimus quod comprehendere non valemus. Sub mensura enim Creator non est quæ creaturis omnibus data est; nec aliqua in eo potest esse mensura, a quo rebus omnibus numerus, pondus, mensuraque præstat. *Multiplicasti autem filios hominum*, ad illam promissionem respicit Abrahæ in qua dicit: *Multiplicans multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli* (Gen. xvi, 10). Quod eum in sanctis suis et fecisse, et quotidie facere manifestum est.

Conclusio psalmi.

Consideremus hunc psalmum nimis utilia nobis sacramenta declarasse. Dixit enim quam vanis et superfluis homines locutionibus occupantur; ut non veritatem qua vivant, sed quo moriuntur, velint affectare mendacium. Deinde quale sit eloquium Domini consequenter exposuit; ut salutariter utique sua sordcant, si quantum sint mundissima Domini verba cognoscant. Quibus rebus illud remedium datur, quoniam secundum potentiam Domini filios hominum constat posse liberari. Et quia undecimi numeri virtus, in quo hic psalmus est constitutus, evangelicum nobis cognoscitur indicare mysterium; Patrifamilias supplicemus, ut in vineam suam saltem vel undecima nos hora clementissimus intromittat; quatenus mercedem operibus non debitam, sed dignetur donare gratuitam. Nam et beatus Prosper in secunda parte libri qui inscribitur, *Ante legem, sub lege, et sub gratia*; de undecimo calculo sic ait: *Neque sine hoc mysterio undecim velis cilicinis tabernaculum desuper operisbatur, quo reum esse ostendat totum mundum Deo, ac sub pœnitentia degero*. Ipsius enim numeri psalmus habet principium: *Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus, quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum*.

47 EXPOSITIO IN PSALMUM XII.

In finem psalmus David.

Cum tituli hujus verba præcedenti expositione jam nota sint, convenit ut de continentia magis psalmi aliquid dicere debeamus. Titulus enim de charitate loquitur Domini Christi, in qua est totius legis sita perfectio, quam si quis habet, omnia mundi istius blandimenta postponit; nam dum ipsa sola ex toto corde requiritur, ejus contrarium non amatur. Charitas enim Dei quædam vernalis est pluvia virtutum, sub qua et beata voluntas germinat, et operatio sancta fructificat: patiens hic in adversis, temperata in prosperis, humilitate potens, afflictione lætissima, inimicis benevola, bonis suis superans malos. De qua etiam supernæ creaturæ semper accensæ sunt: flamma reficiens, desiderium salutariter crescens; et ut apostoli voce cuncta complectar: *Deus ipse charitas est* (I Joan. iv, 16). Quapropter ipsam nos deceat expetere, ipsam sine fine desiderare; ut quia hic inde expleri non possumus, saltem ex ea in futura retributione satiemur, sicut in centesimo decimo octavo psalmo legitur: *Defecit in salutari tuo anima mea* (Psal. cxviii, 81). Istud enim deficere, felici eternitate constare.

Divisio psalmi.

Cum respiceret propheta proxima parte genus humanum mortiferis superstitionibus occupari, nec ad culturam veri Domini puris sensibus festinare, credulitatem suam adventu sanctæ incarnationis magno desiderio deprecari expleri; ut vel tunc confusa gentilitas salutariter devius errores abjiceret. Secundo membro, ad nostras petitiones efficaciter instruendas illuminari fidem suam vehementer exhortat: ne inimici aliqua fraude succumberet, qui semper se in eis dicit misericordia fuisse confisum.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem?* Plenus propheta, ut dictum est, Domini charitate copiosa, qua ejus humanationem avidè sustinebat, confidenter eructans dicit differri se diutius ab expectatione sua: quando omni desideranti valde molesta dilatio est. Quem licet illuminatione fidei credebat esse venturum, de ejus tamen tarditate conqueritur, cujus adhuc speratum cernere non merebatur adventum. Non enim obliviscitur Deus, sed ab eo qui desiderat, oblivionem credi ut pati, quando differri donare quod petitur. *In finem*, hic tempus significat quo incarnati nem Domini prævidebat esse venturam. Talis enim querela fideles animas pulsat, ut et sine fine cœlestia cupiant, et de Domini semper premissione confidant. Et inveniendum, quod per hos quatuor versus ubique verba constantissimæ patientiæ ponit; dicit enim: *Usquequo, quousque, quando*, repetens etiam *usquequo*. Quæ figura dicitur epimone, quando similia dicta crebra repetitione geminantur.

Vers. 2. *Quousque avertis faciem tuam a me?* Apparitionem postulat Christi, quam in Spiritu jam prævidebat. Ipsa est enim *facies* ejus, quæ carnalibus oculis potuit apparere: quæ iam ille vir sanctus affectu generalitatis merito cupiebat aspicere, quæ mundum dignata est cœlesti visitatione salvare. Sic et desiderium divini amoris ostensum est, et impletum charitatem constat in proximis: quando jugiter expetebat quod omnibus prodesse cognoverat. Utrumque enim conjunctum, utrumque sociatum; ut nec Deus sine proximo ametur, nec proximus sine Divinitate diligatur.

Vers. 3. *Quando ponam consilium in anima mea.* Illic ardor maximus sustententis exprimitur. Dicit sibi deesse consilium, ut videndi possit mitigare affectum: quando inextinguibilis anxietas est concupiscere bonum, et diutius sustinere venturum.

Vers. 4. *Dolorem in corde meo per diem. Usquequo exaltabit inimicus meus super me?* Adhuc super piis conquestionibus perseverat. Subauditur enim de versu superiore *ponam*, ut sit plena sententia: *Dolorem in corde meo ponam per diem*, id est per singulos dies, ut absolute continuatio temporis possit intelligi. Et respice versus istius primum verbum, ut jam non desiderium, sed decoro crescente ambitu

A excitatus dolor maximus sentiatur; quod ut que sit quando spes longa protrahitur. *Inimicus meus*: de diabolo dicit, qui ante adventum Domini exaltatus humana captivitate gaudebat. *Super me*, hoc est super credulitatem meam, quia ille toto orbe celebratur instanter, cum devotionem fidei divina religio non haberet.

Vers. 5. *Respice et exaudi me, Domine Deus meus. Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte.* Venit ad secundum membrum deprecationis suæ. Sed quas hic pietatem ejus lacrymas profudisse credamus, ne dilatione diutina totus mundus captus erroribus interiret? *Me enim cum dicit, non sibi tantum singulariter petit, se l'universis fideiibus supplicat subveniri, quorum dilectione remedium generale petebatur. Respice*, ad illic referendum est quod superius ait: *Usquequo avertis faciem tuam a me?* *Exaudi vero*, ad illud quod dicit in capite psalmi: *Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem? Oculos autem cordis hic debemus advertere, qui in mortem obdormiunt, quando fidei lumine sepulto, carnali delectatione clauduntur. Ipse est enim somnus de quo lætatur inimicus.*

Vers. 6. *Nequando dicat inimicus meus, prævalui adversus eum. Qui tribulant me, exsultabunt si motus fuero.* Hoc de diabolo et angelis ejus dicit, quibus talis consuetudo est, insultare dum capiunt, victorias suas putantes se præcium ruinas. Dicit enim: si divinus a te fuero, illis gaudium dabo qui detestabili consuetudine tunc efficiuntur læti, quando deceptos a se cognoverint possideri. Nam quod dicit, *si motus fuero*, significat infidelis animæ mutabilitatem: quia necesse est ut in laqueum diaboli pedem mittat, si se quispiam vestigio mentis a Domini firmitate subducatur.

Vers. 7. *Ego autem in misericordia tua speravi. Exsultabit cor meum in salutari tuo.* Quamvis desiderio magno raperetur, patientiæ suæ tamen momenta declaravit dicens: quia etsi adhuc contingat propria vota differri, ipse tamen, superna misericordia suffragante, in spe ejus positus firmissimus inveniri, sicut Apostolus dicit: *Spes autem non confundit (Rom. v, 5).* In tua enim misericordia dicit, quoniam qui aliter putat, omnem spem suæ credulitatis evacuat. O virtus fidei, et firmitas magna credentis! Gaudebat ad præsentis absentiam, et interior homo Dei salutare jam conspexerat, quem adhuc exterior carnalibus oculis cernere cupiebat.

Vers. 8. *Cantabo Domino, qui bona tribuit mihi: et psallam nomini Domini altissimi.* Cum se in principiis crebra conquestione a desiderio suo dicat esse dilatatum, hic sibi beneficia Domini jam lætus assertit contributa; sive quia per prophetiæ virtutem accepisse se dicit, quod manifeste noverat esse venturum; sive quia hoc ipsum credidisse jam premium erat, sicut legitur: *Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam (Gen. xv, 6).* Merito ergo accepisse se dicit, cui tanta fidei fuerat firmitas contributa. Et intende quod prius dixit, *cantabo*; deinde

psallam; cantabo corde, ubi nimia lætitia complebatur [ms. G., contemplabatur]; *psallam operibus bonis, quod maxime Divinitas querit; ut cantabo pertineat ad contemplativum, psallam ad actuale.* Quæ duobus tanquam gemini oculi pulcherrime sociata, reddunt illuminatissimum Christianum.

Conclusio psalmi.

Respicimus prophetam in contemplatione beata positum, quanto desiderio gloriosam incarnationem Domini sustinebat; et hinc advertimus quale munus inde suscepimus, quod regem potentem, et sanctum prophetam tanto studio conspicerere voluisse sentimus. Sed Domino supplicandum est, ne diabolo tradat sub desertione tentandos, et tali beneficio nos reddat indignos; ut cui ille adhuc venturo devotissime famulabatur, nos ei, qui jam venit, fideliter serviamus. Admonet etiam duodenarius numerus apostolorum nos recolere quantitatem, qui doctrina perfectissima mandatorum, et Dominum supra omnia dilexerunt, et proximos eadem ut se charitate complexi sunt; ut merito hic psalmus talia nobis sacramenta concesserit, qui apostolorum noscitur numero consecratus. In duodecim quoque tribus Hebræorum populum constat esse divisum. Duodecim etiam sedes in iudicio venturo Dominus promittit apostolis. Duodecim quoque mensibus annus ipse partitus est. Sed et alia huiusmodi plura diligens lector invenies, ut hunc calculum multis mysteriis refertum esse cognoscas.

EXPOSITIO IN PSALMUM XIII.

In finem psalmus David.

Cum verba ista præmissis expositionibus omnino jam nota sint, memoria potius de his quam sermo noster requiratur. In titulis autem juste *fnis* frequenter repetitur, ut semper ad omnipotentem Christum audientis animus erigatur. Sed *fnis* iste, sicut dictum est, variis significationibus sensum nostrum transmittit ad Dominum: nunc tribulantium confessione, nunc exultatione lætantium, nunc docentis affectu, nunc conminatione iudicii. Modo tamen psalmus hic Judæorum vesaniam vehementi læreptione castigat: asper invectionibus, terribilis profanis, amarus incredulis; ut hæc increpatio merito sanctæ detur Ecclesiæ, contra cuius propositum demens perfidia pravas intentiones nititur excitare.

Divisio psalmi.

Facies illa Domini, quæ in duodecimo psalmo desiderabili supplicatione petebatur, hic jam introducitur adveniens. Et ideo primo modo increpat Ecclesia catholica Judæos, qui viso Christo minime crediderunt. Secundo modo dicit inani eos trepitatione confundi, qui fructuosum timorem Domini cognoscere noluerunt. Ad postremum, eorum in finem sæculi prædicitur evenire conversio, cum plenitudo gentium longis sæculis expectata provenerit; ut cum Domini pietas in eis proditur, ad confessionis remedia facilius invententur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus.*

A Videns populus Judæorum Christum humiliter in assumpta carne venisse, insipienter dixit: *Non est Deus.* Nec intellexit ipsum esse qui prædictus erat a prophetis. Ideo gravius quia non labiis, sed dixit in corde; ut malo voto peior incredulitas jungeretur.

Vers. 2. *Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in voluntatibus suis; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Corrupti sunt,* dum ab Scripturarum sanitate recedentes, in sensus probati sunt incerti et vitiosos. Sequitur deinde pœna peccati, ut nefandissima incredulitate maculati, *abominabiles* Domino suis erroribus redderentur. *Voluntas enim dicta est a volatu,* quoniam animus quo vult nimia velocitate transferatur. Sequitur, *non est qui faciat bonum.*

B Quid ergo dicimus de patriarchis? Nonne bonum fecit Noe, cum Domini præceptis obediens, in arcam salvandus intravit? Nonne idem bonum fecit Abraham, cum filium suum obediens divinis iussionibus obtulit immolandum? Nonne bonum fecit Job, qui dura passione percussus, in omnibus Domino gratias agitavit? Quid dicam de prophetis et apostolis, qui mandatis Domini famulantes, seipsos gloriosis mortibus obtulerunt? Fiunt hodieque, Domino largiente, iustorum operatione quæ bona sunt. Sed, ut hæc negatio verissime tibi debeat elucere, considera quid sequitur, *non est usque ad unum.* *Revera solus est Christus,* sine quo bonum aliquid vel incipere vel implere imbecillitas humana non prævalet. Quapropter jure negatum est ullum facere bonum, nisi usque ad ipsum fuerit ejus miseratione perventum. Nam cum ad eum acceditur, nec ab ipso receditur, omne bonum sine dubitatione peragitur. *Iste est ergo fnis,* qui est promissus [ed., præmissus] in titulo.

49 Vers. 3. *Dominus de cælo prosperit super filios hominum.* Quomodo prosperit? Scilicet ut nobis mitteret Unigenitum Filium suum, per quem vera fides evidentiis potuisset agnosci. *Super filios hominum,* de Judæis potest intelligi, sicut in Evangelio Dominus ait: *Non sum missus, nisi ad oves quæ perierant domus Israel* (Matth. xv, 14), ut honoratius eos appellaverit *filios hominum* propter unius Dei cultum et in comparatione gentilium. Illi enim populo specialiter cognoscitur datum, quod repellendo sacrilegus a se reddidit alienum.

D Vers. 5. *Ut videat si est intelligens, aut requirens Deum. Videat,* videri faciat. Quod schema dicitur hypalage, id est permutatio, quoties in alium intellectum verba quæ dicta sunt transferuntur; ut dicatur ex tempore nosse quod ipsam, qui antequam fiant, novit universa. Sic et Abraham locutus est Dominus: *Nunc cognovi quoniam times Dominum Deum tuum* (Gen. xxii, 12); sic dicturus est in iudicio suo peccatoribus: *Nescio vos* (Matth. xxv, 1), et his similia. Quod genus locutionis in Scripturis divinis reperis frequenter insertum. *Intelligens* autem dixit propter assumptionem humanitatis, quia Deus intelligi debuisset, qui multis miraculis adventum suæ divini-

tatis ostendit. *Requirens* vero posuit, si ejus man-
data sequerentur. Ille enim *requirit Deum*, qui ab
ejus voluntate non discrepat. Sic uno versu myste-
rium sanctæ incarnationis ostensum est, ut per hoc
et hominum fides potuisset intelligi, et remedium
debuisset optati munus inveniri.

Vers. 5. *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti
sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad
vnum. Omnes* dicuntur *declinasse*, cum tamen ex eis
non minima turba crederetur. Sed a parte totum ac-
cipiendum est; tanti enim impii fuerunt, ut pene
omnes perdit esse ac perisse putarentur. Isti ergo
declinaverunt a gratia Dei, et *facti sunt inutiles* sibi.

Vers. 6. *Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis
suis dolose agebant.* Hi quinque versus usque ad
divisionem secundam in Hebræis exemplaribus non
habentur. Sed quoniam in usum Ecclesiæ consuetudi-
ne longa recepti sunt, prout concessum fuerit,
singulos exponemus. Præsens itaque versus et in
quinto psalmo jam dictus est. Verum quia eadem
erat gens, et causa consimilis, apte in illos repetita
probat esse sententia. Merito ergo *sepulcrum* di-
tium est *guttur eorum*, qui mortifera loquobantur;
nam sicut illa cum patent fetidos odores exhalant,
ita et istorum *guttur* pestiferos sermones profere-
bat; et ne soli pereant, linguis suis dolosa dissi-
nant. Memento autem quod in his quinque versibus,
per secundam speciem definitionis, quæ Græce
dicitur enœmaticæ, Latine notio nuncupatur, illos
insipientes designari de quibus superius ait, in
cordibus suis cogitare sacrilega. Quæ species non
substantialiter quid sit designat, sed eos evidenter
ius inat per suorum actuum qualitatem.

Vers. 7. *Venenum aspidum sub labiis eorum: quo-
rum os maledictione et amaritudine plenum est. Aspi-
dum* immane genus constat esse serpentium, quod
naturali obstinatione verba incantantium non perhi-
betur admittere, nec a voto suo potest removeri,
quod nullo valet carmine mitigari. Huiusmodi Judæi aptis-
sime comparantur, qui adversum verba salutaria in-
dlexerunt miseri lethiferam surditatem; et elegerunt
magis consilia venenosa sequi, quam ad salutaria
insultata perducere; ut merito de illis dictum esse vi-
deatur: *Elegerunt magis tenebras quam lucem* (Joan.
III, 19). *Venenum* enim dictum est ab eo quod per
venas serpat. Sic et vota malignorum oculo cogita-
tione grassantur. Sequentia quoque pulchre nimis in
aspidum comparatione manserunt, cui dum blanda
carmina dicantur, illa semper minatur exitium: ita
et os Judæorum *maledictione et amaritudine plenum*
erat, quando pro bonis admonitionibus blasphema-
bant Dominum Christum, et de ejus nece tractabant.

Vers. 8. *Veloces pedes eorum ad effundendum san-
guinem. Pedes* appellat consilii progressus, quibus
de incepto movemur ad exitus rerum. Nam quod
dixit, *veloces*, ostendit moderationem illis consilia
defuisse. *Ad effundendum sanguinem*, subaudiend-
um, Domini Salvatoris; ut celeritate (ms. et ed.,
scleratæ) rei, crescat immanitas actionis. Ita san-

PATROL. LXX.

guis iste Agni immaculati, dum a Judæis effusus
est, nimis eos criminosos effecit; sed cum ad nos
pervenit, beatitudini consecravit.

Vers. 9. *Contritio et infelicitas in viis eorum, et
viam pacis non cognoverunt.* Optime via describitur
impiorum, quæ *contritio* est, quia et terit et teritur.
Infelicitas vero, quia nunquam per ipsam, nisi ad
infausta supplicia pervenitur. Sed potest aliquis et
in via peccatorum esse, et ad viam iterum redire
justitiam. Ille autem negat illos aliqua conversione
liberatos, cum dicit, *viam pacis non cognoverunt*,
quando ipsum Dominum, qui est *viam pacis*, cæcatis
corde nullatenus intelligere meruerunt.

Vers. 10. *Non est timor Dei ante oculos eorum.*
Præcedentibus rebus subjuncta est sententia quæ
pulchre cuncta concluderet. Ideo enim illi tanta fece-
runt, quia *timorem Dei ante oculos* non habebant;
sicut de ipsis dicit Apostolus: *Si enim cognovissent,
nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (1 Cor. II, 8).
Sic vere dicimus Dominum gloriæ crucifixum, cum
tamen eum constet carnis tantum, non etiam divi-
nitatis natura fuisse trucidatum.

Vers. 11. *Nonne cognoscent omnes qui operantur
iniquitatem, qui devorant plebem meam sicut escam
panis? Dominum non invocaverunt.* Sancta Ecclesia,
cujus persona in hoc psalmo loquitur, venit ad se-
cundum modum, ubi omnibus impiis divinum judi-
cium comminatur: dicens in illa retributione gene-
rali cognoscere vindictam, qui nunc operantur sub
libertate malitiam. Ordo autem verborum talis est:
C *Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem:*
Et de sequenti versu jungendum est, *quoniam Deus
in generatione justa est.* Utique cognoscent in futura
judicio, quando viderint bonos ad æterna præmia
divinitus (ms. A, B, F. divinitatis) invitari, se vero
ad supplicia nunquam finienda transmitti. *Qui devo-
rant plebem meam.* De illis dicit, qui dogmate ferali
absorbent simplices Christianos. Nota quod ait, *sic-
ut escam panis*, animo peccantium videtur aptatum;
quia sicut esurientes famem suam putant dulcissimo
cibo panis expleri, ita et isti festinant Christiano-
rum deceptione satiari. Additum est unde illis au-
geatur interitus, quia *Dominum invocare* noluerunt.
Necesse enim erat illos desperata gerere, qui Do-
minum Salvatorem noluerunt superbis mentibus in-
D vocare.

50 Vers. 12. *Illic trepidaverunt timore, ubi non erat
timor, quoniam Deus in generatione justa est.* Sicut
opportuno tempore timere providentia est, ita de-
mentis probatur esse conjunctum, inepta se quadam
trepidatione confundere. Illic enim constat esse cau-
telam, hic arguitur semper ignavia. Merito ergo
inani tremore concussi suat, qui timorem Domini
salutarem in hoc sæculo de suis mentibus abjece-
runt. Dicebant enim Judæi: *Si credimus in eum*, pro
ipsa novitate culturæ, *venient Romani, et tollent no-
bis et locum et gentem* (Joan. XI, 48). Ita factum est,
ut non timendo Dominum supervacuis trepidationibus
angerentur. Addidit, *quoniam Deus in gener-*

tione justa est. Sententia secuta est, quæ corrigeret infideles, ut meminerint continentiam sibi Divinitatis abesse, cum se videant ventosa felicitate consurgere. Quod totum pia mente prædicatur, ut improborum mens sacrilega corrigatur.

Vers. 13. *Consilium inopis confudisti, quoniam Dominus spes ejus est.* Invectio dirigitur ad Judaicum populum, cui dicitur ænigmatice: Christi *consilium confudisti*, id est suscipere noluisti, qui ad te venerat liberandum; ut qui dare disposuerat creditus salutem, contemptus ingratur ultionem. *Inopis* autem dicitur de Domino Salvatore, qui de suo dives, propter nos factus est pauper (II Cor. viii, 9). Et totus hic versus sub admiratione legendus est. *Consilium inopis confudisti, quoniam Dominus spes ejus est*; ut unde magis debuit reverentior existere, inde potius videretur contemptus opprobria sustinere. Nec moveat quod a parte assumptæ humanitatis spes sanctæ incarnationis dicitur Deus. Aliter enim humilitas humanitatis ejus ostendi non potuit, quam pro hominum salute suscepit; sicut et in alio psalmo dicitur est: *Deus, Deus meus, respice in me: quare me dereliquisti* (Psal. xxi, 2)?

Vers. 14. *Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ.* Postquam de Domini adventu Ecclesia sancta locuta est, nunc ad admirationem tanti beneficii redit dicens: *Quis dabit ex Sion salutare Israel?* Cum dicit: *Quis*, nullum vult intelligi, nisi Dominum Patrem, qui Dominum Christum in Sion, id est in Jerusalem mittere ac præstare dignatus est. Ipse est utique *Salutaris Israel*, hoc est, bene credentium æterna salus et infinita securitas. Sequitur, *cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ*, id est cum damnaverit diabolium, qui Dei plebem impia crudelitate persequitur et captivare festinat.

Vers. 15. *Lætetur Jacob, et exsultet Israel.* Superiori interrogationi jungitur consolativa responsio; ut *lætetur Jacob*, id est Judæorum et gentium populus per gratiæ munera collectus sive colligendus, qui aliquando sua infidelitate vagatus est. Hic enim *Jacob*, Judæorum antiquus populus debet intelligi; quamvis ejus nomen more Scripturarum et novo populo in subsequentibus datum esse videatur. *Israel* autem universalem Ecclesiam de cunctis mundi partibus aggregatam congruenter advertimus, quæ necesse est ut *exsultet*, quando ad regnum cælorum Domini miseratione pervenerit. Et vide, diversis causis quam propria verba tributa sint! *Lætabitur Jacob*, quia non speratam suscepit medicinam. *Exsultabit Israel*, id est inenarrabili gaudio cumulabitur, quando viderit re, quod ardentissime desiderabat spe.

Conclusio psalmi.

Si pio animo dicta cogitemus, illa nobis virtus in hoc psalmo prædicata est, ut inimicis nostris, quantum in nobis est, mente benevola consulamus, ne cæca obstinatione durati, insolubili mancipentur errorum. Incepat enim Ecclesia populum peccatorem,

ut ad suum non festinet exitium: quatenus pravitate deposita non moretur abjicere, unde potest modis omnibus interire. Quapropter et nos, prout datum fuerit, sequamur instituta reverenda. Suadeamus hæreticis rectam fidem, superbis prædicemus sanctam humilitatem. Nobis potius ista conferimus, si talibus prodesse mereamur. Scire autem debemus primum hunc esse psalmum eorum qui de Judæorum increpatione et conversione conscripti sunt. De numero quoque hujus psalmi sic conicere non putamus absurdum: ut quia sancta Ecclesia introducta est ad loquendum, quæ et quinque libros Moysi, et octo dierum pro dominica resurrectione recipit mysteria, merito persona ejus tertium decimum calculum tenere videatur, quia Novi et Veteris Testamenti sacramenta complectitur. Sive quod iste numerus ad illud aptari potest, quod a natali Domini usque ad ejus apparitionem tredecim dies esse noscuntur. Merito ergo cælestibus rebus suppletio ista completa est.

EXPOSITIO IN PSALMUM XIV.

In finem psalmus David.

Cum titulus iste nos solemniter remittat ad Dominum, nec sit aliquid novi quod de ejus verbis dicere debeamus, de textu potius psalmi quæ sunt aptissima perquiramus. Non enim, ut aliqui psalmore, quadam profunditate velatus est; sed prophetice interrogationi respondet Dominus in Decalogi exemplum, decem virtutibus ad beatitudinis suæ atria perveniri. Quas non per singulos versus quæras, quoniam singulæ et binæ et ternæ per unumquemque versiculum continentur. Sed nos opportunissimis locis, quemadmodum dividi et intelligi debeant, admonebimus. Et nota quod hic institutor fidelium secundus est psalmus. In primo enim hactenus virum quinquaria divisione complexus est, dicendo: *Qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra persequentium non sedit: sed in lege Domini fuit voluntas ejus, et in lege ejus meditabitur die ac nocte.* (Psal. i, 1, 2). Hic autem talem virum decem dicit sanctis præeminere virtutibus. Sic et ibi Peataeuchi, et hic Decalogi virtus ostenditur.

Divisio psalmi.

Divisio psalmi hujus tota in interrogatione et responsione noscitur constituta; sed interrogatio constat uno versiculo, responsio vero sex versibus continetur. Nunc ad exponenda verba veniamus.

51 Expositio psalmi.

Vers. 1. *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo?* Desiderans propheta nosse quos dignos Ecclesia sua Dominus judicaret, tanquam pius sacerdos ante faciem ejus assistens responsa petit, et de sciscitatione sua cupit se fieri certiores. Quæ figura dicitur erotema, quando interroganti fit apta responsio. Interrogat enim, *quis in ejus tabernaculo possit habitare?* Sed cur vocetur *tabernaculum* paulo diligentius perscrutemur. Majores nostri domos pauperum tabernas appellaverunt,

properea quia tantum trabibus, non adhuc tegulis A tegebantur, quasi tabernas. Et quia ibi habitabant et cœnabant, sicut antiquis mos erat semel cibum sumere, ex duobus nominibus unum traditur factum esse vocabulum, id est ex taberna et cœnaculo, quasi tabernaculum. Hinc jam tabernacula cœnomanter dicta sentimus expeditionales et subitas habitationes. Nam et in Veteri Testamento jussit sibi Dominus tabernaculum fieri (Exod. xxvi), cum Isaeliticus populus esset in castris, ut velut quædam domus divina simul moveretur cum mansionibus Hebræorum. Unde factum est ut fides catholica, quæ per Ecclesias toto orbe diffusa est, Dei tabernaculum nuncupetur. De quo etiam et Josephus in libro Antiquitatum tertio, titulo septimo, diligenti narratione disseruit, quod nos fecimus pingi, et in pandectis B majoris capite collocari. *Montem vero sanctum* significat Jerusalem futuram. Sed intuere quam pulcherrime varios se sensus apta verba distinguant. *In tabernaculo dicitur, quis habitavit?* de illo qui adhuc in hujus sæculi agone contendit. *In monte quis requiescit?* quando jam unusquisque fidelium post labores hujus sæculi, æternæ pacis securitate reficitur.

Vers. 2. *Qui ingreditur sine macula.* Venit ad secundam partem, unde jam quasi ex adytis res; onsa tribuuntur; et ex persona Domini Christi dicitur, quod et desiderio satisfaciat postulantis, et incarnationis ejus adorabile revelet arcanum. Prima siquidem gloria ipsius fuit *ingredi tabernaculum sine macula*, quando templum Jerusalem a peccatis liber intrabat. Nam cum alii domum Dei purificationis causa fuerint C ingressi, ille solus taliter introivit, ut *sine macula* ante conspectum Patris assisteret, ut non illi lex aliquid daret, sed ipse potius legem, sicut optimus legislator, impleret.

Vers. 3. *Et operatur justitiam.* Hæc secunda est quam Dominus fecit, cum de synagoga vendentes et ementes ejecit, in divino templo humanum prohibens esse commercium; ait enim: *Domus mea domus orationis vocabitur; vos autem fecistis eam speluncam latronum* (Matth. xxi, 13).

Vers. 4. *Qui loquitur veritatem in corde suo.* Tertia est quam singulariter Salvator noster implevit. *Veritas* est enim res quæ nullatenus aliter quam confiteri maverimus, aut fieri, aut facta est, aut facienda esse monstratur. *Loquebatur enim tacitus in corde suo veritatem*, quando dolose perquirentibus sermonis sui mysteria non prodebat. Nam cum Judæorum falsitibus et voce præsidis urgeretur, admirantibus cunctis, non ei respondit ullum verbum; sed in sancta sua conscientia loquebatur, quod digni non erant audire qui eum fraudulenter videbantur inquirere.

Vers. 5. *Et non egit dolum in lingua sua.* Venit ad quartam. Nam sine dolo omnia se fuisse locutum in Evangelio testatur ipse dum dicit: *Omnia quæ audiui a Patre meo nota feci vobis* (Joan. xv, 15). Quid enim mundius, quidve simplicius, nisi ut veritas illa incommutabilis nulla adjectione vel suppressione vio-

lata, ad aures hominum integritate purissima perveniret?

Vers. 6. *Nec fecit proximo suo malum.* Quintam ingressus est, quæ item probatur in Domino, qui non solum nullum læsit, sed etiam patienter cuncta sustinuit. *Proximum vero dixit populum Judæorum*, a quo traxit carnis originem, pro quibus etiam in cruce positus cravit dicens: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (Luc. xxiii, 34). Vides *proximum malum non fuisse factum*: quando pro eis etiam, ut absolventur oratum est.

Vers. 7. *Et opprobrium non accepit adversus proximum suum.* Hæc sexta est, quæ Judam Scarioth designat. Nam dum se nosset ab ipso tradendum, nulla eum voluit publica increpatione confondere, sed tantum generaliter dixit: *Qui mecum manum mittit in paropside, ipse me traditurus est* (Matth. xxvi, 23). Ita factum est, ut nec divinitatis suæ virtutem intelligentibus celaret, et proximi famam mordaci laceratione non carperet. *Non accepit*, id est gratum non habuit. Accepit enim illa dicimus, quæ nobis grata esse monstramus.

Vers. 8. *Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus: timentes autem Dominum magnificent.* Hæc est responsio septima, ubi diabolum malignum in conspectu suo deduxit ad nihilum, quando ei dixit: *Redi retro, Satanas, non tentabis Dominum Deum tuum* (Matth. iv, 7). Hoc enim cui potest alteri congruere, nisi quem constat virtute propria cunctis spiritibus imperare? Sequitur etiam alterius partis decora subjunctio, ut sicut in conspectu ejus malignus ad nihilum deductus est, ita qui Dominum timent, eum semper puro corde magnificent. Quod schema dicitur paradigma, sicut et in primo psalmo jam dictum est. Invitat enim nos prosperis, et terret adversis.

Vers. 9. *Qui jurat proximo suo et non decipit eum.* Octava virtus edicitur, quam Dominus fecit quando apostolis suis certissima veritate promisit dicens: *Vos amici mei estis si feceritis quæ ego præcipio vobis. Jam non dico vos servos* (Joan. xv, 14). Inspiciamus autem quid ista sententia in principio suo dicit: *Qui jurat proximo suo?* Jurare enim est hominum sub attestatione divina aliquid polliceri. Sed cum et Deus ipse promiserit, aptius dicitur eodem pollicente juratum. *Jurare* enim dictum est, quasi jure orare, id est juste loqui. Tunc autem quispiam juste loquitur quando ea quæ promittit implentur. *Jurare* ergo Deum promittere atque complere est, sicut alibi dicit: *Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eum* (Psal. cxxxii, 11). Et iterum: *Jusjurandum quod juravit ad Abraham patrem nostrum* (Luc. i, 75). Quod multis locis in divina lectione reperies.

Vers. 10. *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* Nona jam tangitur quam subtilius indagemus. Duobus modis in Scripturis sanctis pecunia probatur intelligi: una est ista metallica quam *ad usuram dari* omnino prohibetur, quoniam vitium cupiditatis est exigere velle quod te nescias commodasse. Hanc quidem habuit 52 Dominus Christus, quam Judæ

tradidit pauperibus erogandam, quam non dedit ad usuram, quando illam indigentibus ad informandos nos pia largitate concessit. Altera vero est quam ad usuram dari, Evangelio dicente, suademur, id est, prædicationes sanctissimas et instituta divina. Ait enim: *Sciebas me hominem durum et austum: nonne oportuerat te committere pecuniam meam nummulariis, et ego veniens exegissem utique quod meum est cum usuris* (Matth. xv, 27)? Sic enim istud verbum æquivocum pro locorum qualitate suscipitur.

Vers. 11. *Et munera super innocentes non accepit.* Virtus decima, quæ restabat, impleta est. Hic *super innocentes*, contra innocentes datur intelligi; quod non solum Dominum constat non fecisse, sed etiam ipse se probatus est pro salute generalitatis offerre, sicut in Evangelio dicit: *Pastor bonus animam suam ponit pro ovis suis* (Joan. x, 12). *Accepit enim a magis munera*, sed non *super innocentes*. Sumit etiam quotidie quæ sacræ altaribus offeruntur, sed non *super innocentes*. Quapropter intelligamus pias et parvas oblationes charitatis studio non esse omnimodis respiciendas. Nam si omne munus abjici voluisset, nequaquam fuisset additum, *super innocentes*.

Vers. 12. *Qui facit hæc non movebitur in æternum.* Expositis decem virtutibus, quæ de Domino Jesu Christo non incongrue sentiuntur, interrogationi prophetica breviter data est absoluta responsio: quoniam *qui facit hæc*, ipse *habitat in tabernaculo Domini, et in sancto monte ejus requiescit*. Sed considera quia *facit* dixit, non cantat, ut nos ad actua-lem virtutem interposita lege constringeret, ne secreta tanti mysterii, intenti solis canibus inaniter psalleremus. *Non movebitur*, id est ab ipso non movetur, quod solis sanctis beatisque præstatur. Nam omnis ab illo impius dimovebitur in æternum, quando ejus regni communione privabitur. Hoc schema dicitur *zeugma*, id est conjunctio, quando multa pendentia aut uno verbo aut una sententia concluduntur. Sed hic in sententia factum est; in verbo autem ubi inventum fuerit non silebimus.

Conclusio psalmi.

Hic est cælestis ille Decalogus, hoc decem chordarum spirituale psalterium: hic vere numerus coronalis quem solus ille complere potuit, qui mundi vitia cum suo auctore prostravit. Sed precamur jugiter omnipotentiam ejus, ut qui talia per nosnet-ipsos implere non possumus quæ jussa sunt, ejus ditati munere faciamus. Calculi quoque ipsius non est consideratio negligenda; nam quarta decima generatione a transmigratione Babylonice, adventus Domini Salvatoris eluxit, ut merito et hic ipse videatur locutus, qui in ejusdem numero generationis advenire dignatus est.

EXPOSITIO IN PSALMUM XV.

Tituli inscriptio ipsi David.

Dum omnes dicantur inscriptiones titulorum qui psalmodum frontibus affiguntur, nescio quid mysticum iste designans, hoc specialiter primus continere

A declaratur. Retinemus enim, quando est Dominus passus, hunc titulum supra caput ejus fuisse conscriptum, *Jesus Nazarenus Rex Judæorum* (Joan. xix, 19). Sed ipsi veraciter intelligendi sunt Judæi, qui pura Christo devotione famulantur. Et quia Rex noster Salvator de sua passione et resurrectione locuturus est, merito hujus inscriptionis commemoratio facta est, quæ tantis post temporibus erat, Domino dispensante, servatura. Et ut hanc tituli inscriptionem, non ad quamlibet aliam personam, sed ad Dominum Christum referri debuisset cognosceres, adjectum est, *ipsi David*; quod ad Dominum Salvatorem competenter referri crebra expositione monstravimus. Scien- lum est autem quod hic psalmus secundus est eorum qui passionem et resurrectionem Domini breviter tangunt.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum introducitur persona Domini Salvatoris. Prima positione secundum consuetudinem suam ex humanitate suscepta, verba facit ad Patrem, conservari se petens, quia spem suam posuerit semper in eo, non Deitatis suæ quidquam minuens, sed naturam humanitatis ostendens. Naturam dico, originem uniuscujusque rei, vigoremque substantiæ. Subjungit etiam quemadmodum sancti ejus non carnalibus desideriis, sed spiritualibus virtutibus eligantur; omnia quæ pertulit ad hæreditatis suæ gloriam asserens fuisse perducta. Secunda positione idem Patri gratias refert, qui illi a dextris apparendo, iniquitatem hujus sæculi, omnipotentis suæ virtute superavit. Unde animam suam de inferno asserit esse liberatam, et post resurrectionis gloriam in delectationibus dexterae ipsius se memorat collocatum.

Expositio Psalmi.

Vers. 1. *Conserva me, Domine, quoniam in te speravi.* Inter pericula humana venturus, et Judaicæ obstinationis impio sensus, natura humanitatis assumpta conservari se paternæ protectione deprecatur; et quo facilius ejus rei sequeretur effectus, sperasse se dicit semper in Domino. Hæc figura dicitur *ethopæia*, quoties datur locutio certæ personæ. Persona est enim hic Domini Salvatoris ex duabus distinctis perfectisque naturis homo [ms. A., B., .F. perfectus homo], idemque Deus unus permanens Christus.

Vers. 2. *Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non indiges. Dixit*, non labiis, sed cordis affectu; unde sancta conscientia loquebatur. *Deus meus es tu*, a forma servi Filii dicit ad Patrem, ut duas naturas in una persona Domini Salvatoris evidenter agnosceres. **53** Una ex nostra infirmitate humilis, altera ex sua potestate mirabilis, ut intelligas quod passus est, fuisse carnis; quod resurrexit, potentissimæ majestatis. Ad destruendam quoque arrogantiam humani generis, quæ suis viribus aliquid boni se facere posse confidit, addidit, *quoniam bonorum meorum non indiges*. Audiant hæc Pelagiani, qui aliqua bona putant suis viribus applicanda. Cla-

mat humanitas Verbi bonis suis Deum penitus non A egore, ad ipsum referens omnia qui [ed., quæ] donavit, non ad se qui collata suscepit.

Vers. 3. *Sanctis qui in terra sunt ejus, mirificavit omnes voluntates meas inter illos.* Prius nobis verborum ordo ponendus est, ut sermonum obscuritate submota, sensus nobis facilius elucescat. *Sanctis qui sunt in terra ejus, mirificavit*, id est Pater omnes voluntates meas. Ut cognosceres Christum Dominum ab electis esse diligendum, addidit, *inter illos*, hoc est sanctos qui sunt in terra viventium; non inter quoslibet sæculi se ambitione jactantes, sed inter illos tantum qui prædestinati sunt ad regna cælorum; significans innocentes et justos, inter quos miræ factæ sunt voluntates Domini Salvatoris, quando illis obedientibus et jus a ipsis facientibus, de mortalibus æternos reddidit, et de terrenis cælestes beneficio suæ pietatis effecit.

Vers. 4. *Multiplicatæ sunt enim infirmitates eorum: postea acceleraverunt. Non congregabo convivia eorum de sanguinibus.* De sanctis dicit, qui Domino prospiciente [ms. A., B., F., propitiante], afflictione saluberrima de mundi hujus deceptiva voluptate liberati sunt. Prius enim multiplicata est illis per severitatem legis infirmitas carnalis, ut ad Novi Testamenti liberatricem gratiam desiderabilius pervenirent: quos dicit non sanguine pecudum aut victimarum consuetudine congregandos; sed immolatione scilicet corporis et sanguinis sui, quæ humanum genus toto orbe celebrata salvavit. Nam et ipsum quod dicit, *de sanguinibus*, pecudum designat, qui tunc copiosus in sacrificiis fundebatur; qui rursus postea, Christo Domino veniente, mutatus est. Hæc autem nomen, *de sanguinibus*, contra artem positum constat esse grammaticam, apud quam pluralis hujus verbi numerus non habetur; et ideo inter idiomata, id est propria Scripturæ divinæ numerandum est.

Vers. 5. *Nec memor ero nominum eorum per labia mea.* Nomina illa antiqua quæ infideles habuerunt, sequenti dicit gratia commutata. Prius enim dicti sunt filii iræ, filii diaboli, filii carnis; post adventum vero Domini, sacris fontibus renati, appellati sunt Christiani, filii Dei, amici Sponsi. *Non fuit ergo memor nominum illorum*, quando novis hominibus nova vocabula constat imposita. *Labia vero Regis Christi*, duo hic debemus accipere Testamenta, per quæ voluntates ejus enuntiatas esse cognoscimus. Pulchre autem dicta sunt *labia*, quando utraque regnum Dei prædicant, et in unius soni concordia, sicut labia temperantur, dum cordis sit memoria. Dicit hic: *Nec memor ero nominum eorum per labia mea.* Quod inter propria Scripturæ divinæ debemus accipere, sicut et in septimo, et in decimo psalmo jam dictum est.

Vers. 6. *Dominus pars hereditatis meæ et calicis mei: tu es qui restitues mihi hereditatem meam.* Beatum revera magisterium illud eligere, quod nunquam novit alia via permutatione transire. Tale est enim ac si diceret: Eligant sibi alii mundanas concupiscentias, et

ventis d'scurrentibus similem vitam: *Mæx pars hereditatis et calicis Dominus est.* *Hereditas* pertinet ad genium fidem, *calix* ad venerabilem passionem, qui sobrie potatus confert gloriosissimam resurrectionem. Et intuemum quod voluntas ac distributio Domini frequenter calix ponatur. *Calix* enim a calida dicitur est potione; quoniam sicut ille cor hominis exhilarat bibitus, ita et hic sanctas animas perpetue jucundat haustus. *Tu es.* Servato obsequio charitatis, Filius dicit ad Patrem, non deitate minor, sed humanitate subjectus, sicut et Apostolus ait: *Quantum esset Filius Dei, divicit ex his quæ passus est obedientiam, et perfectus factus est omnibus obaudientibus sibi causa salutis æternæ* (Hebr. v, 8). *Restitues* autem dicit, quoniam faciente diabolo perierat genus humanum. Et revera ipsi restituta est *hereditas*, cui ante conditionem rerum fuerat in prædestinatione collata. *Hereditas* enim ab herede, id est a domino dicta est.

Vers. 7. *Funes ceciderunt mihi in præclaris: etenim hereditas mea præclara est mihi.* Prisco more funibus terrarum dividebatur hereditas, ut unusquisque ad mensuram spatia telluris pro quantitate tributi et personæ suæ qualitate perciperet; sicut Moyses legitur in Veteri Testamento Josue præcipiente ut funibus distribueret hereditatem terræ promissionis filiis Israel. Unde nunc merito funiculos dixit, quia hereditatis suæ latitudinem gloriamque memoravit. Possunt et *funes* accipi hujus sæculi tristitiæ nexuorum; nam et ipsi *funes* a faneribus dicti sunt, quod in modum cereorum ante cadavera incendebantur; qui sine dubio in *præclaris* conversi sunt, dum ad resurrectionis æterna munera pervenerunt. *Hereditas* autem Christi est prædestinata multitudo sanctorum. Ubi ideo additum est *mihi*, quia non in se secundum humanitatem, sed in Patre gloriorum. Sed cum dixerit, *præclaram*, quæri potest cur hereditatem istam sibi cecidisse dicat? Quod verbum adversis solet casibus applicari. Sed hoc eloquentia divina et in bonis utitur; ait enim in Actibus apostolorum: *Sors cecidit super Matthiam* (Act. 1, 26), utique cum honor illi apostolatus provenisse divino judicio referatur.

Vers. 8. *Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum: insuper et usque ad noctem increpauerunt me renes mei.* Ad secundam perventum est sectionem, in qua subtilius intelligenda est sancta prædicatio. Quanta providentia jam tunc hæreses venturas excluderet, ut incarnatio dominica intellectum sibi pronuntiasset a Domino contributum; illum scilicet quo omnia vera sanctaque cernebat: ne quid sibi humana infirmitas applicaret, cum nullis meritis præcedentibus, sed gratiæ largitate profutura præstentur. Sequitur, *increpauerunt me renes mei*, ac si diceret: supra mala quæ mihi fecit omnis cognatio Judæorum; insuper et de tribu Judæe me inعرpasse noscuntur, unde Dominus Christus secundum carnem trahere probatur originem. *Usque ad noctem*, ad mortem significat. *Renes* vero parentolam declarant.

per quos solemniter 54 generatio humana semi-
datur.

Vers. 9. *Providebat Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear.* Exponendo quid fecerit, tradit nobis singulare remedium quo peccata vitemus. Nam qui illum semper in-
tuetur acie mentis, nullatenus ad delicta convertitur. Sic quando veritas cor inhabitat, introitum falsitatis emendat. Dicit etiam causam qua motus non est; Domino siquidem a dextris opitulante, sinistra non
prævalent; sed animus quem ille custodit, in eo firmissimus perseverat. Congruè autem sibi Dominum a dextris esse dicebat, quia si ille hanc partem non tenuerit, statim eam insidians diabolus occupabit; sicut de Juda scriptum est: *Constituè super eum peccatorem, et diabolus stet a dextris ejus (Psal. cxxiii, 6).*

Vers. 10. *Propter hoc delectatum est cor meum, et exultabit lingua mea; insuper et caro mea requiescet in spe. Propter hoc, quod ille scilicet a dextris astitit, et in cogitationibus suis jucunditatem et exultationem linguæ obtinuit sibi esse testatur. Ipsa est enim perfecta lætitia, quæ et hilari corde concipitur, et alacri sermone profertur. Nam sicut dixit de malis, insuper, illi sermonem ipsum, et in bonis iteravit, ut secundum mensuram molestiarum humanitas ipsius cœlestia gaudia recepisse crederetur. Supra exultationes quippe suas sibi adhuc dicit crevisse lætiti-
am; quod caro illa passibilis, quam pro nostra omnium salute suscepit, veritatem gloriôsæ resurrectionis incorrupta promeruit. Quæ figura dicitur ætiologia, id est causæ redditio, quoties præmissæ rei ratio decora subjungitur.*

Vers. 11. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Ubi sunt Apollinaristæ fallaciter opinantes, qui dicunt Dominum Christum animam rationalem non habuisse? Ecce ipse clamat, ipse Patri gratias agit, quia ejus anima non sit more communi in inferno derelicta; sed celori resurrectione clarificata, ad cœlorum regna pervenerit; sicut in Evangelio creberrima professione testatur: *Tristis est anima mea usque ad mortem (Matth. xxvi, 58).* Et alibi: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam (Joan. x, 18).* *Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Hoc non facile iudices transeundum; nam cum in vigesimo nono psalmo reperias: *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem (Psal. xxix, 10)?* istud quasi videtur esse contrarium. Quod tali ratione dissolvitur: ibi se dicit descendere in corruptionem, cum affigentium clavorum et lanceæ irruptione penetratur: quia et ipsa solidi corporis transverberatio non immerito quædam probatur diæta corruptio. Hic enim corruptionem, id est putrefactionem juste negat fieri, quæ generaliter carnem vastat humanam. Tertio enim die cum revivificari provenerit carnem, probata est non potuisse corrupti.

Vers. 12. *Notas mihi fecisti vias vitæ; adimplebis me lætitia cum vultu tuo; delectationes in dextera tua us-*

que in finem. Cum omnia complisset de sui corporis sanctitate, versus iste in conclusionem deductus est, pertinens etiam ad justos, qui ejus eligunt obedere mandatis. *Notas mihi fecisti vias vitæ, id est per me fecisti humanum genus iter vitale cognoscere, ut in mandatis tuis humiliter ambulantes, mortiferæ superbiciæ venena declinarent. Adimplebis me, id est valde implebis. Plus est enim a pleno adimplere: hic qui mittit in pleno fundit. Illa autem lætitia sic adimplet, ut semper tota teneatur. Significat etiam justos omnes in illa beatitudine lætitia vultus Domini esse complendos: in quibus, quia ipse est, se adimpleri posse testatur. Sed paululum perscrutemur sollicitius quid sit quod hic in dextera Patris dicat se delectationibus adimplendum, cum superius dixerit: *Quoniam a dextris est mihi ne commovear.* In isto quippe sæculo, ubi carne suscepta, flagella passus, alapis cæsus, sputisque complutus est, cum tamen nullis ejus adversitatibus vinceret, congruo dictum est a dextera sua semper Dominum fuisse conspectum. Sic enim mundi contraria superavit, quoniam nullatenus a paterna contemplatione discessit. Sed post resurrectionis gloriam proprie se dicit in Patris dextera delectatum, ubi jam mundi istius adversitate deposita, humanitas ejus totius majestatis clarificatione completa est, regnans unita Verbo cum Patre et Spiritu sancto per sæcula sæculorum. *Usque in finem* significat perfectionem atque æternitatem: quia gloriæ ejus in sua perfectione manens, nullis erit finienda temporibus.*

Conclusio psalmi.

Consideremus hunc psalmum, quanto nos munere salutis informet: in passionibus confidentiam tradit, in spe æternam gloriam pollicetur, ut docendo quæ futura sunt prospera, presentia non timeamus adversa. Schola cœlestis, eruditio vitalis, auditorium veritatis, disciplina certissime singularis, quæ discipulos occupat sensibus fructuosus, non inanium lenocinatione verborum. Convenit etiam contueri quid sibi velit quintus decimus numerus; significat enim, ut putamus, quindecim gradus, quibus templi Jerosolymitani conscendebatur mirabilis amplitudo: designans quinque sensibus corporeis per Trinitatis gratiam superatis, ad atria sanctæ Ecclesiæ felici munere perveniri. Quod et per istum quoque dabitur psalmum, si ejus saluberrimam prædicationem Domino protegente servemus.

EXPOSITIO IN PSALMUM XVI.

Oratio David.

Cum multi psalmorum in textu suo habeant orationes, movere videtur cur hic talem posuerit inscriptionem? Sed quamvis alii cum rebus diversis breviter mixtas contineant deprecationes, iste tamen pene tota sui contextione supplicatio est. Merito ergo sic prænotatus est, quando intentio ejus ad precium studium tota porrigitur. Quæ tamen sic oratio dicenda est, ut psalmi nomen debeat continere: quia nihil in hoc libro positum reperimus quod tali

non debeat nomine nuncupari, maxime cum legatur liber Psalmorum. *Oratio* autem duobus dicitur modis: hæc cum agitur **55** apud homines, oris ratio nuncupatur; cum majestati funditur, supplicatio est salubris et vitalis humilitas. Et nota quod iste et octogesimus quintus, et octogesimus nonus, et centesimus primus, et centesimus quadragesimus primus *orationis* inscriptione prænotentur: quorum distinctiones atque proprietates in centesimo quadragesimo primo psalmo, qui horum ultimus est, convenienter edicemus. *David* vero, sicut dictum est, significat Dominum Christum ad institutionem humani generis, ex cujus persona totus psalmus iste prolatus est.

Divisio psalmi.

Trifaria oratio ab humanitate Christi in hoc psalmo deponitur. Prima est, ubi secundum justitiam suam sibi petit debere restitui. Secunda, ut a Judæorum insidiis ejus puritas liberetur. In tertia, resurrectionem velocissimam deprecatur, ne diu. ius insultare liceat perverso populo Judæorum. Et ne aliquid de ejus majestate turba fidelium haberet ambiguum, profitetur se in æterna beatitudine esse mansurum.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Exaudi, Deus, justitiam meam; intende deprecationi meæ.* Apud Deum certum est habere justitiam vocem suam, qui res tacitas intelligentiæ suæ virtute cognoscit. Ipsius est enim oratio perfecta, cuius et causa clamat et lingua, actus et sermo, vitæ et cogitatio. *Intende deprecationi meæ.* Non incassum disso antibus rebus verba ista copulata sunt; nam intendere oculorum est, preces admittere aurium. Sed ideo verba ista sociata sunt, ut ambarum rerum unus intelligeretur effectus. Quidquid enim vel auris audit, vel oculus videt, vel manus palpat, vel palatus gustat, vel nasus odoratur, Deo sola contemplationis virtute notissima sunt.

Vers. 2. *Auribus percipe orationem meam, non in labiis dolosis.* Exco it quod superius dixit. *Percipere* est enim non transitorie aliquid sumere, sed preces hominum copiosa dignatione recipere. *Non in labiis dolosis;* sicut a Judæis manavit falsa sententia, apud quos innocens damnatus est, et lro cognoscitur absolutus.

Vers. 3. *De vultu tuo iudicium meum prodeat; oculi tui videant æquitatem. De vultu tuo prodeat iudicium;* propria Scripturæ divinæ, et nobis inusitata locutio est, quia de mente solet manare sententia: sed hoc Domino per tropicas elocutiones decenter aptatur, quia ille quod iudicat videt, dum testis est examinis sui; nec de facto alienjus testimonium quærit, qui solus omnium veracissime secreta cognoscit. *De vultu* ergo dicit, id est de aspectu tuo, secundum illa quæ in me respicias atque cognoscis. Hoc autem ille recte petebat, qui se noverat pollutionem non habere peccati. Sequitur: *Oculi tui videant æquitatem.* Hic *æquitatem*, ipsam divinitatem debemus accipere, quam orat ut sine aliquo intervallo semper intendat; quatenus illam re-

spiciens, sicut et revera provenit, peccati maculam non haberet. Sic etiam in superiori psalmo jam dictum est: *Providebam Dominum in conspectu meo semper: quoniam a dextris est mihi ne commovear.* O aspectum illum salutarem, o purissimos oculos, qui illam æquitatem vident! Nesciunt profecto hujus mundi tenebris obscurari, qui merentur tanta claritate compleri.

Vers. 4. *Probasti cor meum et visitasti nocte; igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas: ut non loquatur os meum.* Ordinem servat egregium. Prius se dicit probatum, deinde fuisse visitatum, sed probatio significat passionem, visitatio resurrectionem. Ibi enim probatus est, ubi inter multas Judæorum iniquitates et pericula mortis, mirandæ patientiæ documenta monstravit. *Visitatus est autem nocte*, quando anima ejus non est in inferno derelicta, sed ad illam mirabilem resurrectionem, æternæ gloriæ clarificatione pervenit. *Igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas.* Metaphora introduci-tur fornacium igne flagrantium, quæ metallorum vitia solent purgare, ac decoctione consumere, et in naturæ puritatem mundata revocare. Sic ergo et tribulationibus ignitis examinatus est Dominus Christus; sed *non est in illo inventa iniquitas*, quam adustio ulla decoqueret. Pulchre autem subjunxit: *Ut non loquatur os meum*, id est, etsi ego taceam, tu me purum esse perpendis. Quid enim opus erat eum de probitate morum suorum aliquid loqui, dum certum sit a paterna majestate cuncta cognosci? Humana ignorantia verbis instruenda est; Divinitas autem certissime novit omnia, etiam cum tacentur admissa.

Vers. 5. *Opera hominum: propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras.* Ordinem verborum, poscit iste versiculus: *Opera hominum*, id est vias duras ego custodivi propter verba labiorum tuorum. Breviter definita sunt, quæ sint *opera hominum*, scilicet *vias duræ*; sicut beatus Job dicit: *Avis nascitur ad volatum, et homo ad laborem* (Job v, 7). Nam cum peccata vitantur, arduus callis est, difficilisque semper ascensus; cum vero ad vitia prolabimur, leve iter est ac declivum. Sed quia Dominus Christus in hoc mundo visualiter positus, totius mansuetudinis et continentiæ jura monstravit; merito se dicit propter mandata Domini *durās vias hominum* immaculatis pedibus ambulasse. Non quod illi *duræ* esse poterant: de quo in nonagesimo psalmo scriptum est: *Quoniam angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis, ne unquam offendas ad lapidem pedem tuum* (Psal. xc, 12); sed quia humano generi ad imitandum probantur esse difficiles, idcirco *vias duræ* sunt nuncupatæ. Qui versus figuram continet parenthesis, id est interpositionem; quoniam in sensu medio, sicut dictum est, recipit verba quædam quæ ordinem sententiæ videantur posse dividere.

Vers. 6. *Perfice gressus meus in semitis tuis, ut non moveantur vestigia mea. Perfice,* dixit, usque in fi-

nem conserva: ubi est meritorum ac prævii tota A perfectio. Inchoamus enim, dum in hoc mundo probabili conversatione degimus; sed ubi ad finem pervenerit religiosa constantia, ibi perficimur, ibi tota integritate complemur; sicut ait Evangelium: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Math. x, 22). *Gressus* autem humanas significat actiones, quibus in hoc mundo gradimur, et quasi quibusdam passibus ambulamus. **56** *In semitis*, scilicet in mandatis tuis: ubi revera rectæ sunt viæ, quas si devoti sequimur, ad cœlestis patriæ munera pervenimus. Sed quid est hoc quod prius *gressus* dixit, statimque *vestigia* subjungit? *Gressus* dicimus, quibus movemur de loco ad locum: his merito comparantur actus humani, qui nos de uno negotio in aliud ducent, et per tempora vitæ nostræ diversa qualitate B transponunt. *Vestigia* vero dicuntur signa plantarum, quæ relinquitur transeuntis. Petit ergo Dominus Christus et *gressus* suos, id est actus humanos, et sua *vestigia* custodiri, quæ fideles apostolos congruenter accipimus, in quibus post ascensionem gloriosam, religionis catholicæ signa dereliquit. Talis ergo sensus est: Custodi me in mandatis tuis, ut imitantes me, minime moveantur abs te. Bene siquidem sequax pergit, ubi illi qui exemplum præbet rectus incesserit.

Vers. 7. *Ego clamavi, quoniam exaudisti me, Deus: inclina aurem tuam mihi, et exaudi verba mea.* Secundam sectionem sanctæ orationis inseritur. Sed perscrutandum est, cum dici solet: *Exaudisti me*, quia *clamavi*: cur hæc sententia ordinem videatur habere C conversum? Qui clamat, quoniam exauditur, utique purus, innocens et immaculatus agnoscitur. Nam confidenter oravit, quoniam se audiri posse de conscientie puritate præsumpsit. Intelligamus autem quod dicit: *Inclina aurem tuam*: quoniam ad eum per se non valet humana infirmitas pervenire. Sic enim *exaudit*, cum se benignus indulserit, et clementiam suam ante largitur, ut possit supplicantium vota suscipere.

Vers. 8. *Mirifica misericordias tuas, qui salvos facis sperantes in te a resistentibus dexteræ tuæ.* Magnitudinem et excellentiam misericordiarum in se juste fieri deprecatur, quia mirum esse non poterat, nisi quod sub aliqua fuisset novitate conspectum. Significat enim mirabilia, quæ in carne facturus erat, quæ Judæus populus, etsi universus non credidit, tamen sub admiratione conspexit. *Salvos facis sperantes in te*, id est in æterna vita constitues. Nam frequenter illi magis in hoc mundo trucidati sunt, qui ejus nomini crediderunt. Pulchre autem dicit: *A resistentibus dexteræ tuæ.* *Dexteræ* enim Patris est Filius, cui Judæi repugnare nisi sunt quando eum crucifigere decreverunt.

Vers. 9. *Custodi me, Domine, ut pupillum oculi; sub umbra alarum tuarum protege me.* Per schema icon, quæ Latine dicitur *inaginatío*, *pupilla* se oculi Dominus comparavit. *Pupilla* est enim in medio posita perspicua pars oculi, qua corporum colores varia

qualitate discernimus: dicta a parvitate sui pupilla, qua i pusilla. Huic convenienter comparatus est Christus, cui datum est in suo judicio justos a peccatoribus segregare. Aptissime itaque petit *custodiri* se ut *pupillum oculi*, quando et per ipsam res visuales discernimus, et in nostro corpore nihil præstantius invenitur. Sequitur, *sub umbra alarum tuarum protege me.* Hic aliud introducitur schema, quod Græce parabole, Latine comparatio dicitur, quando sibi genus dissimile in aliqua communione sociatur. Paternis enim protectionibus *alæ* sunt comparatæ. Misericordia quippe et caritas, quasi *alæ* sunt Patris, quibus se *protegi* congruenter expositat. Hæc autem comparatio venit ab avibus, quæ charos filios alarum suarum extensione custodiunt.

Vers. 10. *A facie impiorum, qui me afflixerunt: inimici mei animam meam circumdederunt.* Versus hic est omnino diligentius intendus. *A facie impiorum*, dæmones significat, qui exciatiom populum Judæorum in necem Domini ardore præcipiti compulerunt. *Facies* enim ipsorum, iruculenta præsentia fuit; sicut in Evangelio de Juda dicit: *Intrauit in illum Satanus* (Joan. xiii, 27). Sic ergo actum est, ut instigatio e dæmonum inimici ejus Judæi animam ipsius, id est vitam temporalem eripere voluissent. Nam et ipsum verbum *circumdederunt* evangelicæ narrationis exprimit veritatem, quando cum gladiis et fustibus eum insanorum turba circumdedit.

Vers. 11. *Adipem suum concluderunt; os eorum locutum est superbiam. Concludunt adipem*, qui multa voracitate pinguescunt; sic Judæi scelerum nimietate saginati, veræ intelligentiæ acumina perdidit. Restabat autem ut qui pinguissima immanitate tumuerunt, superba loquerentur. Et bene hic dixit tantum *ore*, non etiam *corde locuti sunt*: quia sceleratorum mos est illa frequenter sermone defendere, quæ noscuntur conscientia teste damnare.

Vers. 12. *Projicientes me nunc circumdederunt me: oculos suos statuerunt declinare in terram. Projicientes*, extra civitatem ejicientes; *nunc circumdederunt* non obsequio, sed furore, quando cruci eum constat affixum. *Nunc* autem quod dictum est, præsens tempus posuit pro futuro, quod apud prophetas esse noscitur usitatum. Sequitur: *Oculos suos statuerunt declinare in terram.* Dicit consuetudinem perditorum, qui terram respiciunt, quando in mala cogitatione volvuntur.

Vers. 13. *Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam, et sicut catulus leonis habitans in abditis. Susceperunt me*, hoc est Judæi a Pilato, quando eis dixit: *Tollite eum, et secundum legem vestram crucifigite eum* (Joan. xix, 6), quod avidè suscipientes, et votum suæ crudelitatis implentes, merito ferarum sævitæ comparantur. *Leonem* diximus, et diabolum dici, et Christo sæpius comparari. Qui modus locutionis inter propria Scripturæ divini recipiendus est; hic tamen evidenter diabolum designat. Ipsi enim justè comparati sunt principes Judæorum, quo auctore fremuerunt; et tamen multo pejores effecti sunt, si-

quidem diabolus Dominum tentavit, cruci autem A
torum insania crudelis affixit. *Catulum autem leo-*
vis dicit reliquum populum Judæorum, qui se dia-
boli filios effecerunt. Sic enim de ipsa in Evangelio
dicitur: Vos ex patre diabolo estis (Joan. viii, 44).
Habitans in abditiis: permanens in insidiis. Detesta-
billium siquidem hominum consuetudo est mala vota
tegere, ut latenter ad effectum possint eorum consi-
lia pervenire.

Vers. 14. *Exsurge, Domine; præveni eos, et sup-*
planta eos: eripe animam meam ab impio, frameam
tuam. Tertia sectio beate orationis intratur. *Exsurge*
in peccatores dicit, quem illi putant more humano
posse quiescere; ut cognoscant vigilare, dum eorum
non permittuntur iniquitates excrescere. Præveni au-
tem dicit, ut ante subvertantur quam peccata perfi-
cient. Exposuimus enim in superioribus hunc sensu-
sum bene aptari 57 scelera s, dum se miscere non
permittuntur illicitis. Subvertuntur enim et illi felici-
ter, qui de pravis vitis ad rectam semitam redu-
cuntur. Eripe animam meam ab impio; ut que a dia-
bolo, qui merito impius dicitur, quia piis semper
contrarius approbatur. Eripe: fac resurgere, quod
impletum esse manifestum est. Framcam tuam. Bre-
viter conclusum est quid sit anima Domini Salva-
toris; *framca* est enim Patris, quando per ipsam dia-
bolum vitit; per ipsam mundum a sordida supersti-
tione purgavit; per ipsam debelata est captivitas,
quæ humani generis sobolem possidebat. *Framcam*
vero diximus multarum esse significationum: modo
contum, modo loriam, modo gladium significat bis
acutum; quæ tamen omnia ad instrumenta armorum
ertum est pertinere. Memento autem quod in hoc
versu, quinta species definitionis est, quæ Græce
μετα τῶν λέγων, Latine ad verbum dicitur; uno enim
verbo definiit quid sit anima Christi, id est framea
Patris.

Vers. 15. *Ab inimicis manus tuæ. Domine, a paucis*
a terra dispertere eos, et supplantas eos in vita eorum.
Item sit oratio pro Judæis, qui diaboli potestate con-
stricti, nefariis erant ausibus incitandi. Dæmones
sunt enim inimici manus Domini, qui humanum genus
contraria Domino semper voluntate dilacerant. Pre-
catur etiam, ut a paucis, id est ab apostolis dividan-
tur increduli: dum a terra hujus mundi vitiosa sepa-
rati, convertuntur ad Dominum. Eorum quippe, D
juvante Domino, prædicatione factum est, ut tam
Israelitæ quam gentes a terrena iniquitate divisi,
Christum sequerentur auctorem. *Supplantas eos*, hic
in bono positum est; supplantati enim et illi acce-
piendi sunt qui damnatis erroribus ad rectas semitas
transferuntur. *In vita ipsorum* quod addidit, hoc est
in mundo isto, dum vivunt: ubi poenitentia locus
est; ubi clamatur ad Dominum, non tam ore quam
mente; ubi recipiuntur purissime supplicantes.

Vers. 16. *De absconditis tuis adimpletus est venter*
eorum; saturati sunt porcina, et reliquerunt quæ super-
feruat parvulis suis. Abscondita Dei et in malo, et
in bono possumus congruenter accipere: quia omne

peccatum illi abominabile, atque a conspectu ejus
extraneum est, quamvis ejus notitiam minime refu-
gero videatur; sicut in quinto psalmo jam dictum est:
Non habitabit iuxta te malignus, neque permanent
injusti ante oculos tuos (Psal. v, 6); sicut et de Cain
Scriptura dicit: *Egressus Cain a facie Domini, habi-*
tavit in terra profugus (Gen. iv, 16). *Saturatos* ergo
Judæos dicit de immunditiis, quæ a Domino abscon-
dita, id est noscuntur esse prohibita. Si vero in bo-
nam partem hoc positum lector accipias, ut est illud:
Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quoniam
absconditi timentibus te, et perfecisti eam operantibus
in te (Psal. xxx, 20)! Enumerantur beneficia, ut
major ingratorum ostendatur offensa. *De absconditis*
tuis, id est de lege Veteris Testamenti, et de mira-
culis quæ Dominus Christus in eis erat gloriosa dis-
pensatione facturus. *Ventrem ipsorum*, sensum sig-
nificat omnino carnalem, in quo mandata Domini
tanquam in ventre recondita sunt. Et bene sen us
eorum comparatus est *ventri*, unde cibi spirituales
vel vilissima purgamenta projecti sunt, dum ab eis
corrupta mente dilabentur. Sed hi cum essent rebus
coelestibus impleti, ut nihil terrenum capere debuissent,
animadvertite quid sequitur, *saturati sunt porcina.*
O iniquitas execranda! Audiebat sensus eorum
mandata Dei, et illi saturabantur sordibus peccato-
rum, novoque modo bonis celestibus pasti, matorum
sæcibus explebantur. *Porcina* enim ad polluta respicit,
quæ inter cætera Veteris Testamenti præcepta
immunda prænotatur. Transmiserunt autem rel-
quias peccatorum filiis suis: quando clamabant:
Sanguis ejus super nos et super filios nostros (Matth.
xxvii, 25).

Vers. 17. *Ego autem cum justitia apparebo in con-*
spectu tuo; satiabor, dum manifestabitur gloria tua.
In conspectu Patris apparere se dicit cum justitia
quoniam ejus voluntatem impleverat, quando mun-
dum ab interitu mortis sanguinis sui effusione salva-
vit. *Satiabor*: sermo iste aptissime videtur iteratus.
Superius enim Judæos dixit *saturari porcina*, id est
immunditia sua; se autem saturari de humani gene-
ris crudelitate suscepta, quando numerus sanctorum
beata adunatione supplendus est. Patris autem *gloria*
manifestabitur in judicio Domini Salvatoris, cum unus-
quisque recipiet pro actibus suis, sicut ipse Dominus
apostolis dicit: *In illa die cognoscetis quia ego in*
Patre, et Pater in me est (Joan. xiv, 10, 20). Sic ergo
Patris, et Filii, et Spiritus sancti una natura, una
potestas, una gloria declaratur.

Conclusio psalmi.

Consideremus, dilectissimi, quam magna sacra-
menta fidei nostræ psalmus iste complexus est; ut
qui audit supplicentem hominem, eundem et confi-
tendum debeat advertere Creatorem. Duas enim na-
turas inconfusas atque incommutabiles qui in Christo
Domino hodieque mavult credere, non potest aliqua
decipi falsitate. Unde mirabiliter beatus Cyrillus in
quodam loco breviterque disseruit dicens (*Lib. v. adv.*

Nesiorum) : Advertentes igitur modum incarnationis, videmus quia duæ naturæ per individuam unitatem inconfuse atque indemutabiliter invicem sibi convenierint. Caro namque caro est, et non Deitas, licet Dei facta sit caro. Similiter etiam Verbum Deus est, et non caro, licet dispensatorie propriam fecerit carnem. Hæc autem sine offensioe decurrit, qui nulla sibi proprii erroris ligamenta repererit. Hujus etiam psalmi numerum et quantitas prophetalis ornavit, ut merito in hoc numero incarnatio Domini relata esse videatur, ubi etiam prophetalis chorus convenisse cognoscitur.

EXPOSITIO IN PSALMUM XVII

In finem puero Domini David, qui locutus est ad Dominum verba canticum hujus, in die qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus, et de manu Saul, et dixit.

In finem, puero, et David, hæc tria verba ad Regem nostrum Salvatorem referri posse non dubium est. Nam et puer legitur in propheta : 58 Puer natus est nobis (Isa. ix, 6). Qui locutus est ad Dominum verba canticum hujus ; post hæc alia deputanda sunt, ut sit verborum plenior et absoluta contextio. Quod autem dictum est canticum, ad contemplationem constat rerum cælestium pertinere : ne regis in David tantummodo historia mentis nostræ hæreret intuitus. In die qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus, et de manu Saul, et dixit. Hic actus Regum lectione notissimus est ; ibi enim latius describitur quemadmodum David fuerit de inimicorum suorum ditio liberatus. Ad cuius similitudinem resurrectio Domini, et membrorum ejus absolutio de potestate diabolica declaratur.

Divisio psalmi.

Psalmus hic uni tantum non potest convenire personæ. Nam primo ordine propheta loquitur gratias agens quod eum de gravibus periculis divina pietas liberare dignata est. Secundo Ecclesia loquitur, quæ ante adventum Domini innumeras pertulit calamitates, posteaque misertus ei, medicinam sanctæ incarnationis indulgit, et baptismatis beneficio Christianum populum de orbis universitate collegit. Tertio in rorem misericordiæ vox Domini Salvatoris illabitur, ubi pulcherrimis allusionibus virtus ejus potestasque describitur. Quarto iterum Ecclesiæ catholice dicta profertur, et cum magna exultatione Divinitatis munera concessa laudantur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Diligam te, Domine, virtus mea.* Diligit Dominum, qui mandatis ejus devotus obtemperat, sicut ait in Evangelio : *Qui audit verba mea, et facit ea, hic est qui diligit me (Joan. xiv, 21).* Diligo enim dicitur, quasi de omnibus eligo. Et considera quoniam hæc dilectio sic de futuro promittitur, ut nunquam tamen defecisse videatur. *Virtus mea.* Propheta liberatus ab hostibus suis recte Dominum constitetur suam esse virtutem ; quo donante factum est, ut inimicis suis fortior appareret. Hic duodecima species

A definitionis est, quæ Græce dicitur, *κατ' ἐπαινον*, Latine per laudem. Singulis enim diversisque verbis prædicando declarat quid sit Dominus, modo *virtus*, modo *firmamentum*, modo *refugium*, modo *liberator*, modo *adjutor*, modo *protector*, modo *cornu salutis*. Hæc enim omnia pulchre ostendunt, quis ejus est Dominus.

Vers. 2. *Dominus firmamentum meum, et refugium meum, et liberator meus ; Deus meus adjutor meus.* Juste dicit Dominum *firmamentum suum*, quoniam ab ipso concessum est ut inimicis suis in acie firmus assisteret, et vivaci animositate pugnaret. *Et refugium meum.* Utique, quando, cum fuit opus consilio, refugit ad tractatum, et invenit Divinitate monstrante, quod eum poterat adjuvare. Merito autem *liberatore* suum Dominum profitetur, qui eum de sævissimi regis Saulis ira tanquam de inferni ore liberavit. *Deus meus adjutor meus.* Præstitorum suavitate plectus, in summam repetit superiora quæ dixit : quia ubique ipse adfuit, eumque virtutis suæ munimine custodivit. Sed considera quod ita percurrit singula, ut suis meritis non præsumat applicare colata.

Vers. 3. *Et sperabo in eum : protector meus, et cornu salutis meæ, adjutor meus.* Confidenter jam postulat, qui de Domini gratia post beneficiorum exempla præsumit. Nam de futuro fiducialiter sperare se dicit, qui eum in præteritis senserat adiutorem. *Protector meus.* Hoc ad eum pertinet custodiendum, qui adversariorum appetebatur insidiis. Quod autem hic dixit, *cornu salutis suæ* Dominum, ad inimicos pertinet dissipandos. *Cornua* enim sunt arma belluarum, quibus salutem suam solerti concertatione defendunt. *Adjutor meus.* Dulcedo beneficii repetitionem fecit esse verborum ; supra enim eodem vocabulo nuncupavit, quem hic iterum nominat adiutorem.

Vers. 4. *Laudans invocabo Dominum, et ab inimicis meis salvus ero.* Post virtutes peractas, vir sanctus nulla se elatione jactavit ; sed quia erat rerum ipsarum hilaritate gaudendum, *laudans* se dixit *invocare Dominum*, et ipsi universa tribuere, qui dignatus est cuncta præstare. Et ideo se dicit *ab inimicis saluum* faciendum, quia victoriam suam non sibi videbatur applicasse, sed Domino. Nam qui aliter facit, vitiiis suis captivus redditur, quamvis hostes superasse videatur.

Vers. 5. *Circumdederunt me gemitus mortis, et torrentes iniquitatis conturbaverunt me.* Post exultationem prophetæ, quam sancta pietate concepit, ventum est ad ordinem secundum, ubi pro cladibus generis humani, quæ ante adventum Domini grassabantur, introducta una persona justorum, quos illo tempore fuisse non dubium est, pius deprecator exorat. Nam merito justus iste circumdatum se gemitibus asserebat, quia dum esset superstitionum innumera multitudo, fidelium erat rara devotio. Et ne putares *gemitus* de jactura facultatis, aut de re hujusmodi esse profusos, addidit *mortis* ; quia revera mors erat, ubi diaboli posse regnabat. *Torrentes* autem sæpe diximus fluvios esse hibernis imbris

excitatos. Hic ergo iniquitatibus rapidis data est similitudo torrentium, ut merito conturbaverint anxium populum, cum uulserum minacium concrepatione fremuissent.

Vers. 6. *Dolores inferni circumdederunt me : prævererunt me laquei mortis.* Fiat hujus versiculi compaginatio præposterata verborum, ut melius hic sensus nobis possit aperiri. *Circumdederunt me dolores inferni*: de paganis dicit, qui erunt *dolores inferni*, id est qui in inferno debito dolore torquendi sunt. *Prævereri* vero dicimus, quando aliquid nos anticipare dignoscitur, ut est ille reatus originalis peccati qui nos, antequam nascamur, ab ipso conceptu reddit obnoxios: unde in quinquagesimo psalmo propheta dicturus est: *Ecce in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea* (Psal. 1, 7). Vir enim justus merito se præventum dicebat, qui reatum suum antecessisse cognoverat. Sed quemadmodum ab his fuerit liberatus subter exponit.

Vers. 7. *Et in tribulatione mea invocavi Dominum, et ad Deum meum clamavi.* Inter mala multa quæ dixerat, unum et singulare proficitur esse remedium: *Invocare Dominum in tribulationibus suis*, quando constat totis viribus peti, quod tempore necessitatis optatur. Et vide quia prius dixit ad Dominum: sed ne putares **59** ad alienum dominum, subjunxit: *Ad Deum meum clamavi.* *Clamare* autem plus est, ab *invocare*. Crevit sermo progrediente desiderio, et accensus animus ad orationem prosilivit avidus in clamorem.

Vers. 8. *Et exaudivit de templo sancto suo vocem meam; et clamor meus in conspectu ejus introivit in aures ejus.* Sive de cælo, sive de corpore Domini, quod venturum esse prævidebat, templum competenter advertimus. *Exaudivit ergo dicit vocem suam*, quam de adventu Domini jugiter offerebat. Sed perscrutandum est quomodo *clamor ipsius in conspectu Dei valuerit introire*? Clamor iste, causæ justitiæ est, quæ utique ad Deum intrare poterat, quia pro mundi cladibus supplicabat. Sequitur, *introivit in aures ejus.* Hoc de consuetudine nostra figuraliter dicitur, quod *clamor ejus quasi aliquid corporale in aures Dominicas introisset*; cum ille totum spiritualiter sentiat, et antequam fiat, universa cognoscat. Illi enim actuum nostrorum qualitas, quasi quibusdam vultibus semper assistit; et quod apud nos occultum, illi noscitur esse manifestum.

Vers. 9. *Et commota est, et contremuit terra; et fundamenta montium conturbata sunt et commota sunt, quoniam iratus est eis Deus.* Decursa tristitia, quam de adventu Domini beatus populus sustinebat, prophetiæ spiritu ad incarnationis ejus secreta pervenit, ordinemque ipsam mirabili narratione describit. Hoc schema dicitur idea, cum speciem rei futuræ, velut oculis offerentes, motum animi concitamus; quod et hic et in subsequentibus versibus constat effectum. Et ideo nunc audimus sacramenta Domini Salvatoris. Congruè siquidem ad adventum Christi *terra commota est*, quoniam præsentia judicis dignum fuit contrec-

miscere peccatores. Servavit ordinem rei, ut prius ostenderet motam, postea diceret esse tremefactam. *Fundamenta vero montium*, significat præsumptiones superborum, id est, divitias, honores, cæteraque humana, quibus illi detenti, velut fundamentis constantibus innituntur. Hæc omnia turbata sunt, quia mundi falsa spes, vero Domino veniente, sublata est. Nimia apte posita verba descendunt: primo *fundamenta*, id est superborum spes turbata est; postea dicit esse *commotam*. Subjunctum et causam quare *commota sunt fundamenta, quoniam iratus est eis Deus*; utique, quia vitia humana Domino probantur exosa, et *iratus est illis*. Hinc ostenditur, quoniam sequaces eorum constat esse puniendos.

Vers. 10. *Ascendit fumus in ira ejus, et ignis a facie ejus exarsit, carbones succensi sunt ab eo.* Fumus hic in bono positus est: quia sicut iste terrenus inutiles lacrymas movet, ita et ille pœnitentiæ calore succensus, fructuosa profundit fluentia lacrymarum. *In ira ejus*: tempore quo hic peccatores futuri judicii timore conturbat, ut eos ad remedium conversionis adducat. *Ignis autem est charitas Dei, virtutum progressionibus crescens*, quæ quanto magis concupiscitur, tanto efficacius ampliatur. Bene autem dixit, *a facie ejus*: quoniam ipsius illuminatione charitas conceditur eis qui peccata derelinquunt. *Carbones vero succensos peccatores dicit*, qui velut carbones mortui, in mundi istius cæcitate tenebrantur, sed iterum pœnitentia inflammante reviviscunt, et ex mortuis prunis vivi incipiunt esse carbones. Sequitur etiam quomodo *succensi sunt*, veniente scilicet Domino Redemptore.

Vers. 11. *Et inclinavit cælos et descendit; et caliga sub pedibus ejus.* Magnum sacramentum in hæc sermone repositum est. Humillavit se enim Verbum, ut sine peccato quidem, sed tamen simiitudinem carnis peccati sumeret. *Descendere autem illi fuit*, ad nos venire, sicut dicit Apostolus: *Semetipsum exinanivit, formam servi accipiens* (Philip. 11, 7). *Caligo vero hic diabolus est*, qui hominum mentes innubilat, dum veritatis splendorem non facit videre quos possidet. *Sub pedibus ejus*: quia sine dubio majestate Domini Salvatoris conculcatur dæmonum execranda nequitia, sicut et in nonagesimo psalmo dicturus est: *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem* (Psal. xc, 13).

Vers. 12. *Et ascendit super cherubim et volavit: volavit super pennas ventorum.* Hæc figura dicitur hyperthesis, id est superlatio, cum aliquam rem opinione omnium notam, sententia nostra exsuperare contendimus. Tale est et illud in quinquagesimo psalmo: *Lavabis me, et super nivem dealbabor* (Psal. 1, 9). *Cherubim interpretatur multitudo scientiæ, aut scientia multiplicata.* Alibi enim legitur: *Qui sedes super cherubim, appare* (Psal. lxxix, 2). *Ascendit ergo super cherubim*, quando videntibus apostolis ad cælorum regna conscendit. Sedet nunc super cherubim, ad Patris dextram collocatus, in cælo et in terra cum Patre regnat et Spiritu sancto; quod utrumque uni-

versum modum scientiæ vel admirationis probatur excedere. Quæ enim creatura prævalet tanti secreti attingere sufficienter arcanum, quod carnem terrenam atque mortalem in æterna cœlorum gloria collocavit, et fecit eam creaturis omnibus adorabilem, quæ terrenas pertulit passiones? Sequitur, *et volavit, volavit super pennas ventorum*. Hæc repetitio celeritatem nimiam decenter ostendit, id est per mundi spatia velociter cucurrit, quando ipso in cunabulis jacente, magis eum stellæ claritas nuntiavit. Quid enim dici potest velocius, qui mox ut natus in alia mundi parte conspectus est? Tunc ergo superata est celeritas ventorum, quamvis in mundo nihil eis ociosum esse monstratur. Quod autem repetit sine interjectione alterius verbi, *volavit, volavit*, figura est epizeuxis, quæ Latine conjunctio dicitur, sicut et in subsequentibus dicitur est: *Dies diei eructat verbum* (Psalm. xviii, 5); et, *Deus Deus meus*.

Vers. 13. *Et posuit tenebras latibulum suum: in circuitu ejus tabernaculum ejus; tenebrosa aqua in nubibus aeris. Tenebras*, incarnationis ejus mysterium dicit, ut qui in natura deitatis suæ videri non poterat, incarnationis velamine humanis conspectibus Redemptor piissimus appareret. Unde beatus Joannes Constantinopolitanus episcopus mirabiliter et catholice dixit: illum quem, si nuda deitate venisset, non cœlum, non terra, non maria, non ulla creatura sustinere potuisset, illæsa Virginis viscera portaverunt. Memento autem *tenebras*, et in bono poni, ut est illud in Proverbiis Salomonis: *Intelligit quoque parabolam, et tenebrarum sermonem* (Prov. 1, 6). Omnia enim divina, quæ ignoramus, nobis tenebrosa, id est profunda atque obscura sunt; quamvis continuo lumine perfuantur. *Latibulum suum*, id est secretum majestatis ejus, quod tunc revelat justis, quando eis facie ad faciem divinitatis ipsius gloriam contigerit intueri. *In circuitu ejus tabernaculum ejus*. Hic dignitas exponitur gloriosa beatorum, ut juxta ipsum habitent qui in ejus Ecclesia fideliter perseverant. *In circuitu autem ejus proximitatem significat*. Ille enim circuitu ac penetrat omnia, non circumdatur ab aliquo, quia loco inaccessibilis est. Potest et illud intelligi, *in circuitu ejus*, ut non ad loci designationem, sed ad defensionem tabernaculi custodiamque respiciat. *Aquam vero dicit, eloquium Domini, quod tenebrosum est in nubibus aeris*, id est in prophetis prædicantibus verbi: quia quamvis se aliquis putet dicta eorum intelligere, ad ipsam, sicuti est, virtutem dictorum in totum vix potest pervenire; sicut dicit Apostolus: *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem* (I Cor. xiii, 12), quando ipsum videt quod credidit, ipsum cognoscitur respicere quod speravit.

Vers. 14. *Præfulgoræ in conspectu ejus nubes transierunt, grando et carbones ignis*. Non est iste versus facile transeundus. *Præfulgoræ*, una pars orationis est, id est nominativus pluralis, et respondet ad nubes. *Nubes autem*, sicut superius dictum est, prædicatores divini verbi intelligendi sunt. Et sensus talis est: illæ

A nubes quæ aquam continent Dei, id est eloquia divina, sicut in hoc aere tenebræ, hoc est obscuræ videntur, ita in conspectu Dei præfulgoræ sunt, ubi semper veritas patet. Nec præpositionibus exquiritur, nec parabolis tegitur, quod manifesta luce declaratur. Istæ ergo nubes, id est prædicatores, ad gentes relicto Israelitico populo transierunt; sicut constat effectum, quando divinita non meruit Judæorum, quod ad ipsos venerat instruendos. *Grando et carbones ignis*. Exponit per allegoriam quid illæ nubes habeant; aliud enim dicit, et aliud vult intelligi. Unde schematicus crebris eloquentia divina probatur esse plenissima. *Grando enim*, id est oburgationes figuratæ quibus Judæorum corda durissima tundeantur. *Carbones ignis*, charitatis incendia, quibus mentes fidelium cœlesti igne reviviscunt. Hæc ad gentes, sicut diximus, in nubibus, id est in prædicatoribus transierunt.

Vers. 15. *Et intonuit de caelo Dominus, et Altissimus dedit vocem suam*. Quippe qui erat ingentia sacramenta locuturus. Ait enim in Evangelio vox omnipotentis Patris: *Et clarificavi, et iterum clarificabo* (Joan. xii, 29). Unde multi, sicut ibi legitur, tonitruum fuisse crediderunt. *Altissimus autem dedit vocem suam*, quando dictum est: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (Matth. iii, 17).

Vers. 16. *Misit sagittas suas, et dissipavit eos; fulgura multiplicavit, et conturbavit eos. Sagittas evangelistas dicit, virtutum pennas, non suis, sed ejus a quo missi sunt, recta itinera transvolantes. Et dissipavit eos, scilicet ad quos missi sunt, fideles recipiendo, impios abjiciendo, sicut dicit Apostolus: Aliis sumus odor vitæ in vitam; aliis odor mortis in mortem* (II Cor. ii, 16). *Fulgura multiplicavit*, id est miracula multa fecit, quæ sic corda videntium permoverunt, quemadmodum crebra solent fulgura visa terrere. *Conturbavit eos*: de his dicit qui tunc conturbati sunt, quando eum resurrexisse manifestis probationibus agnoverunt.

Vers. 17. *Et apparuerunt fontes aquarum, et revelata sunt fundamenta orbis terræ*. Id est, veritas prædicantium, qui fontes æternæ vitæ sanctitatis suæ ore fundebant. Ipso enim veniente patuit, quod obscuritas divini tegebat eloquii. *Et revelata sunt fundamenta orbis terræ*: manifestati sunt prophetæ, qui non intelligebantur: supra quos orbis terrarum in Ecclesiæ faciem sancta ædificatione constructus est. Et memento hic tellurem in bono positam, quæ est terra viventium.

Vers. 18. *Ab increpatione tua, Domine; ab inspiratione spiritus iræ tuæ. Ab increpatione tua*, indicat verba prophetarum, qui increpationibus justis peccatores populos arguebant; *ab inspiratione spiritus iræ tuæ*, ostendit prædicatores verbi, qui a sancto Spiritu inflammati delinquentes populos increpabant. Per has igitur parabolas sublucentes propositionesque verborum lucusque prophetiæ spiritu, fidelium populis, qui est sancta Ecclesia, adventum Domini nuntiavit.

Vers. 19. *Misit de summo et accepit me: assumpsit*

me de multitudine aquarum. Hinc jam mater Ecclesia loquitur de temporibus Christianis. *Misit utique Pater Dominum Salvatorem de summo*, ut intelligant homines quia quod de summo venit, divina potestate gloriatur. Aperte vero dixit Ecclesia, *cepit me*, quæ Sponso Christo juncta lætatur. *Multitudines autem aquarum*, sive innumeræ gentes intelligi possunt; unde Ecclesiam, spreto Judæis indevotis, de fide libus constat esse collectam; sicut in Actibus apostolorum beatissimus Paulus contradicentibus Judæis et blasphemantibus, excutens vestimenta sua dixit: *Sanguis vester super caput vestrum; mundus ego, ex hoc ad gentes vadam* (Act. xviii, 6) Sive hoc dicit de fontibus sacris, quando Ecclesia catholica multitudinem filiorum baptismatis regeneratione conquirit.

Vers. 20. *Erripuit me de inimicis meis fortissimis, et ab his qui oderunt me, quoniam confortati sunt super me. Fortissimos inimicos*, persecutores truculentos enuntiat, qui Christianum populum tormentis et caedibus affligebant; et ideo se magis dicit ereptam, quia inimici confortati sunt super ipsam. Tunc enim Ecclesia crescere meruit, quando eam data desuper potestate inimicus affixit. O vere divina providentia, ut suis nisibus destruat inimicus, et quanto se putat amplius lædere, tanto eum necesse sit sævisima insecutione præstare!

Vers. 21. *Prævenierunt me in die afflictionis meæ: et factus est Dominus protector meus*. Illud significat, quando pseudoapostoli veros prædicatores prævenire nitentur, conantes subvertere corda simplicium. Sequitur: *In die afflictionis*, quando Christianorum martyria celebrantur. *Et factus est Dominus protector meus*. Ideo Deus protector, quia homo exstitit impugnator. Sed utraque simul longe sibi dissimilia conveniunt, impugnatio temporalis, et æterna protectio.

Vers. 22. *Et produxit [mss. A., B., F., eduxit] me in latitudinem; salvum me fecit, quoniam voluit me*. In Ecclesia catholica hunc esse morem fidelium nullus ignorat, ut quanto plus persecutionibus constringitur, tanto, sicut dicitur est, amplius fidei augmento dilatetur. Tunc enim per gratiam Dei exsurgunt iuncti animi, tunc incendium charitatis ardescit, et facto agmine in gladios suaviter ruunt, quia æternæ vitæ præmia concupiscunt. *Producta est ergo Ecclesia in latitudinem*, quando per sævitiam persecutorum, numerum ei constat crevisse fidelium. Quod autem dicit, *salvum me fecit*, non moveat, quia ad masculinum genus deducta est; quoniam non videtur absurdum hoc ei nomen aptari, quæ constat ex populo. Merito ergo beatorum istud agmen exsultans *salvum se dicit factum*, quod ad Christianæ fidei meruit pervenire fastigium. *Quoniam voluit me*, id est quoniam me elegit, qui gratis vocat universos; nec prius beneficium accipit quam præstare dignetur; sicut ipse in Evangelio dicit: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos* (Joan. xv, 16).

Vers. 23. *Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam; et secundum innocentiam manuum mearum retribuet mihi*. Optime utrumque servavit. Et

prius dixit antequam assumeretur, *quoniam voluit me*; et nunc dicit: *Retribuet mihi secundum justitiam meam*, id est secundum voluntatem meam, quam post beneficia ipsius sancto corde gestabat. *Innocentiam autem manuum*, operam vult significare pietatis, quam divino munere sanctorum virtus exercet. Sed hoc *retribuet* geminatum sollicitè recipiendum est, ne sibi aliquid fallaciter Pelagiana hæresis blandiatur. Dicit etenim Apostolus: *De reliquo reposita est mihi corona justitiae, quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex* (1^a Tim. iv, 8). Non quia suis aliquid meritis humilis applicabat, sed quia præmissis beneficiis Domini jam deberi posse præmium confidebat. Idipsum Jacobus apostolus dicit: *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum* (Jac. i, 17).

Vers. 24. *Quia custodivi vias Domini, nec impie gessi a Deo meo. Viæ sunt Domini, dilectio Dei, et charitas proximi, quas constat eos studiosissime custodire, qui nolunt mandata Domini deserere. Subjungit: Nec impie gessi a Deo meo*. Impietatis verbo notati sunt, qui iussa Domini declinare præsumunt. Quod animus devotus Ecclesie merito dicit refugisse, unde se Creatorem sciebat offendere.

Vers. 25. *Quoniam omnia judicia ejus in conspectu meo sunt semper, et justitias ejus non repuli a me*. Nunc dicit causas quare vias Domini custodierit, aut imple non gesserit, sicut superius posuit: quia iugiter judicia ejus terribilia cogitabat. Addidit, *et justitias ejus non repuli a me*. Quod faciunt carnis fragilitate superati, qui longa observatione deficientes, aequitatem interdum deserunt, quam cœperant custodire. Hic enim beatus populus nunquam repellit justitiam Domini, quia semper in ejus corde permansit.

Vers. 26. *Et ero immaculatus coram [mss. A., B., F., cum] eo: et observabo me ab iniquitate mea*. Fructum beatitudinis sine reddidit, et quid proficiat ad justitias Domini non repolat, scilicet ut sit immaculatus. Verum non ut ille Dominus, qui peccata non habuit; sed ut iste quem lacrymæ supplices a contractis sordibus absterunt. Sed hæc omnia in illum modum accipienda sunt, quem superius exposuimus, ubi verbo geminato ait, *retribuet*: ne quid sancta humilitas, non de supernis beneficiis, sed de se, quod absit, præsumere videatur. Sequitur: *Et observabo me ab iniquitate mea*. Subtiliter beati vita describitur, qui quando ad aliquam se gratiam Domini pervenisse cognoscit, cavet ne iterum iniquitatis antiquæ calamitatibus innotetur.

Vers. 27. *Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam, et secundum innocentiam manuum mearum in conspectu oculorum ejus*. Exponit quod superius dixit: *Et ero immaculatus coram eo*. Nam quando illud esse contigerit, tunc istud sine dubitatione subsequitur, *et secundum justitiam suam*, quam ipse tamen donare dignatur, unicuique reddat, et secundum puritatem actuum dignam compensationem restituat. Pulchre autem additum est, *in conspectu*

oculorum ejus, quod utique non potest, nisi beatis A delinquentibus datur, ut per verbum illuminationis fugiant tenebrosa peccati. Quapropter memento quod hic dicitur illuminare Patrem; illuminat et Filius, sicut in alio psalmo legitur : *Deus Dominus et illuxit nobis* (Ps. cxvii, 27); illuminat etiam Spiritus sanctus, sicut propheta dicit : *Non abscondam ultra faciem meam ab eis, pro eo quod illuxit Spiritus meus super universam domum Israel* (Ezech. xxxix, 29). Quis ergo ita nubilo corde obscurus est, ut sanctæ Trinitatis unam naturam, unam coæternitatem, unam non intel- ligat esse potentiam?

Vers. 28. *Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris. Et cum electo electus eris, et cum perverso subverteris.* Cum de justitia superna loqueretur, quia unicuique reddit secundum suorum actuum qualitatem, nunc exponit quemadmodum possit impleri quod lex præcipit observari. Conversatio enim nostra ex prioribus aut ducibus suis maxime similitudinem trahit; dum unusquisque tali ingenio gaudet quali fuerit præditus ille quem sequitur. Hinc est quod nobis salutaris et moralis regula data est, quod cum sancto viro, id est Domino Salvatore, ipso præstante, sancti esse possimus; sicut ipse dicit : *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum Dominus Deus vester* (Lev. xix, 2). Præcipitur etiam ut cum innocentia ejus innocentes esse mereamur. Sic enim de ipso jam dictum est : *Innocens manibus et mundo corde* (Psal. cxlii, 4). Additur tertium, ut cum electione ipsius eligamur. Ita quippe de ipso Isaias dicit : *Electus meus, in quo complacuit anima mea* (Isr. xlii, 4). Quod tunc nobis accidit, quando præceptis ejus salutariter obedimus. Sequitur, *cum perverso subverteris*, id est cum diabolo subverteris, qui propria iniquitate perversus est. Illos enim iniquissimos reddit quos ad suæ obedientiæ jura convertit. Quod argumentum nobilissimum dicitur in topicis a persona extrinsecus attributa, quando quis aut de improbis amicis arguitur, aut de bonorum conjunctione laudatur.

Vers. 29. *Quoniam populum humilem salvum facies, et oculos superborum humiliabis.* Respice quemadmodum prioribus versiculis apte responsum est, qui sanctitati vel innocentia, nec non electioni Domini sit devotus; et hic salvus faciendus est, cum in die iudicii ad dexteram collocabitur. *Oculi autem superborum humiliandi sunt*, qui cum perverso auctore suo diabolo subvertentur, dum ad sinistram positi, in æternam cruciationem mittendi sunt. Decenter autem positum est e contra, *oculos superborum humiliabis*, quia tanto arrogantes in tartari profunditatem descendunt, quanto se altiora contingere putaverunt.

Vers. 30. *Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine; Deus meus, illumina tenebras meas.* Loquitur adhuc sive Ecclesia, sive populus ille beatorum, mirabili decore verborum. *Lucerna enim Ecclesiæ Baptista Joannes est, de quo Dominus in Evangelio dicit : Ille erat lucerna ardens, et vos voluistis exsultare in lumine ejus.* (Joan. v, 35). Idem 62 ipse in Evangelio dicit : *Nemo accendit lucernam et ponit eam sub modio* (Luc. xi, 33). Sensus ergo talis est : Patri Domino dicit : *Quoniam tu lucernam meam illuminas*, id est Joannem Baptistam et cæteros apostolos, vel eos qui cælesti lumine radiare noscuntur. *Illumina tenebras meas*, hoc est per eos reliqua membra credentium, quæ adhuc in carnis obscuritate versantur. *Lucerna enim noctis est lumen, quæ merito*

delinquentibus datur, ut per verbum illuminationis fugiant tenebrosa peccati. Quapropter memento quod hic dicitur illuminare Patrem; illuminat et Filius, sicut in alio psalmo legitur : *Deus Dominus et illuxit nobis* (Ps. cxvii, 27); illuminat etiam Spiritus sanctus, sicut propheta dicit : *Non abscondam ultra faciem meam ab eis, pro eo quod illuxit Spiritus meus super universam domum Israel* (Ezech. xxxix, 29). Quis ergo ita nubilo corde obscurus est, ut sanctæ Trinitatis unam naturam, unam coæternitatem, unam non intel- ligat esse potentiam?

Vers. 31. *Quoniam a te eripiar a tentatione, et in Deo meo transgrediar murum.* Insigniter docuit regulam fidei. *A te dixit eripiar*, non a me. *Tentatio* vero diabolum significat, qui momentis omnibus tentat, B ut a bona conversatione nos abstrahat. *In Deo meo*, id est ejus virtute roborante, obstaculum transgrediar peccatorum, quod inter Deum et homines mortalium construxere nequitia. Qui *murus* mortis est, non salutis, nec ad munimen erigitur, sed ad æternum interitum præparatur. Bene dixit, *transgrediar*, non irrumpam, non diruam : quia *murus* ille humano generi immobilis manet, etiam cum eum sanctis beneficio Divinitatis transilire contigerit.

Vers. 32. *Deus meus, impolluta via ejus; eloquia Domini igne examinata; protector est omnium sperantium in se.* Aliud versus iste inchoasse, aliud subjunctis sentitur. *Deus meus*, aggressus est dicere nescio quid exorativum, et subjunctit ei exitum inopinatum, *impolluta via ejus*. Nam si propositio sequentibus concordaret, Dei mei dicturus erat, non *Deus meus*. Quæ figura dicitur paraprodoxia, Latine inopinatus exitus, cum aliud proponitur, aliud explicatur. *Impolluta via ejus* significat semitam ejus esse purissimam. Sive hoc ad incarnationem pertinet Verbi, quam constat pollutionem non habuisse peccati. Sequitur, *eloquia Domini igne examinata*. Flamma fidei, lex superna discutitur, quando sciendi desiderio divina eloquia perquiruntur. Sic et Jeremias propheta eloquia Domini mirifica definitione conclusit dicens : *Nonne verba mea sicut ignis, dicit Dominus, et sicut securis concidens petram* (Jer. xxiii, 29)? Ad- dita est quoque generalis promissio, ut animos relevaret humanos : ne putaretur protectionem non mereri, qui a peccato non fuisset immunis. Dicendo C enim, *omnium sperantium in se*, nullus exceptus est, nisi qui in eum sperare neglexerit. Qui versus brevissimus laudum definitionibus explicatur.

Vers. 33. *Quoniam quis deus præter Dominum, aut quis deus præter Deum nostrum?* Hoc contra paganorum dementia dicitur, qui deos sibi multifaria vanitate finxerunt. *Dominum* posuit, quia ipsius servus sumus; *Deum*, quia eum justissime adoramus et colimus. Sed iste *Deus* Trinitas est inseparabilis, personarum tantum, non substantiæ distinctione discreta. Convenienter autem laus Domini breviter præmissa est, quoniam ipse erat in subsequenti parte locuturus.

Vers. 34. *Deus qui præcinxit me virtute, et posuit*

immaculatam viam meam. Ventum est ad ordinem tertium, ubi potentiam suam Dominus Salvator exponit. Quod ait: *Præcinxit me virtute*, et dignitatem significat et fortitudinem. Quod utrumque ipsi convenire manifestum est, qui potestate virtutis suæ judicaturus est mundum. Convenienter autem sequitur, *posuit viam meam*, id est constabiliavit atque firmavit, ut nulla sæculi ambitione moveretur. *Immaculatam vero viam* dicit, vitam purissimam sine sorde delicti, quam ille solus ambulavit, qui peccata non habuit. Sed has omnes allegoricas tropicasque locutiones quæ dictæ sunt sive quæ sequuntur, ad incarnationem Domini convenienter aptamus.

Vers. 35. *Qui perfecit pedes meos tanquam cervi, et super excelsa statuit me.* Frequenter hoc animal in Scripturis divinis in bono ponitur, ut est illud: *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum* (Psal. xli, 2): ibi, quia nimium sitiunt; hic, quia velociter currunt. Norunt enim saltibus spinosa transcendere, et loca periculose hiantia transilire, sicut ille delicta sæculi humanam salutem pungentia, et foveas profundissimas peccatorum sanctis gressibus transmeavit. Et in eade[m] quemadmodum in comparatione cervorum permaneat, qui quando plana fugiunt, montium celsa conscendunt. Significat autem se super omnem creaturarum eminentiam constitutum, sicut dicit Apostolus: *Et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur caelestium, terrestrium et infernorum* (Philip. ii, 9, 10).

Vers. 36. *Qui docet manus meas ad prælium, et posuit ut arcum æreum brachia mea.* Doceri est ab inimicis insidiis cautum fieri. *Manus operationes* significant; *prælium*, diaboli certamen demonstrat, cum quo spiritualiter configitur; quia incescabilibus collationibus semper armatur. *Brachia* vero Christi prophetæ sunt et apostoli, per quos desiderium suæ voluntatis operatus est. His comparat *arcum æreum*, quia nesciunt Dei servi prædicando mollescere, sed in caelesti fortitudine permanentes, verbis salutaribus emissis, tanquam sagittis eminus jaculatis, devotorum hominum corda compungunt.

Vers. 37. *Et dedit mihi protectionem salutis tuæ; et dextera tua suscepit me; et disciplina tua ipsa me docebit.* *Protectio salutis* gloriam significat resurrectionis, quando mortali carne deposita, eandem incorruptibilem et glorificatam resumpsit. *Dextera* potentia Divinitatis est, quæ assumptam humanitatem in æterna maiestate constituit. Et bene se dicit esse docendum, ut veri hominis exprimeret qualitatem.

Vers. 38. *Dilatasti gressus meos subtus me, et non sunt infirmata vestigia mea.* Incarnationis suæ gloriosissimos actus, qui monstrandi erant conversatione sanctissima, dicit esse dilatatos. *Vestigia* vero viam informationis ostendunt, quam firmissimam reliquit apostolis, ubi ipse gressus imprimens sanctis actibus ambulavit. Hæc ergo *vestigia* ab inimicis infirmanda jure denegavit, quia licet se ventosa mundi procella

commoverit, ejus tamen vestigia movere non potuit, quæ ille ne Petrus in mari mergeretur fixa solidavit.

Vers. 39. *Persequar inimicos meos, et comprehendam eos; et non convertar donec deficiant.*

Vers. 40. *Affligam illos, nec poterunt stare: cadent sub pedibus meis.* Istos duos versus de illis intelligi non dubium est qui primo contra Dominum eriguntur, postea conversi ejus pedibus inclinantur; et vitam merentur subditi, qui mortem incurrerant contumaces. *Persequitur enim inimicos suos afflictionum diversa clade fatigatos, et comprehendit eos quos ab studio perverso mutaverit.* Sed felix est omnino qui capitur, felix qui illas manus evadere non meretur; tunc magis liber redditur, cum fuerit tali sorte captivus. Sequitur: *Et non convertar donec deficiant.* Cum non convertitur Dominus, præda tunc capitur; et a pravo studio suo desinit, qui vincitur ad salutem. Addidit: *Affligam illos, nec poterunt stare.* Afflicti quippe diversis calamitatibus, in sua pertinacia stare non possunt, quando vires nequitie in suis ausibus perdiderunt. Tunc fit illud quod sequitur: *Cadent sub pedibus meis.* Qui *sub pedibus cadit Domini*, adversum illum ultra non patitur, cujus jam tuitione vallatur; sed rectus tunc redditur, quando illi fuerit humili satisfactione subjectus.

Vers. 41. *Et præcinxisti me virtute ad bellum: supplantasti insurgentes in me subtus me.* Hoc jam de spiritibus immundis dicitur, qui ei per contradictiones Judæorum iniqua certamina commoverunt. *Præcinctus est enim virtute*, quando patientiæ fortitudine iniquorum adversa superavit. Ipsi tamen qui contra eum insana conspiratione tumuerunt, ejus sunt iudicio sine dubitatione subdendi, ut cum suo instigatore pereant, qui auctori suo credere noluerunt.

Vers. 42. *Et inimicorum meorum dedisti mihi dorsum, et odientes me disperdidisti.* Duplicia legis sacramenta versus iste complexus est. Primum est quod *dorsum* conversionem eorum significat qui ex resistentibus ejus nomini, in salutiferam victoriam fugati, emerunt subito Christiani, ut Paulus apostolus de persecutore sævissimo, post Domini increpationem apparuit repente discipulus. Secundum est quod *odientes se disperdendos* esse denuntiat, qui in perfidiæ suæ obstinatione manserunt; sicut de Judæis animadvertendum est, qui impia voce dixerunt: *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros* (Matth. xxvii, 25).

Vers. 43. *Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret, ad Dominum, nec exaudivit eos.* Clamores dicit irritos, quos impii in illa judicatione missuri sunt; sicut in Evangelio de damnandis ait: *Ibi erit fletus et stridor dentium* (Matth. xiii, 42). Clamores enim isti salvos facere nequeunt, qui salutis auctorem hic temnendum esse decreverunt. *Nec erat qui salvos faceret*: propter diabolum dicit, quo immittente deliquerunt. Quis enim tales facturus est salvos, cum instigator et princeps eorum sit primus ipse dam-

mandus? Sed hi cum viderint spem suam in diabolo **A** corruisse, clamabunt quidem ad Dominum, sed non exaudiet eos: quoniam infructuosa illic agnoscitur pœnitu lo, ubi jam est iusta damnatio.

Vers. 44. *Et comminu m eos ut pulverem ante faciem venti; ut lutum platearum delebo eos.* Ubi est illa lingua grandiloqua et ventosa superbia? Usque ad pulverem se comminuendus intelligant, qui Domino pravis mentibus contradicere moluntur. Et ne putent se quauvis detritis posse quiescere, addidit, *ante faciem venti*; ut quiescere non possint, cum fuerint imminuti. Bene autem *luto platearum* comparat peccatores, quod fetidissimis sordibus inquinatur, nec excipitur a conculcatione populi, ut semper ejus fetor iteretur. *Delebo eos*, id est de medio tollam, quod pertinet ad lutum platearum. Vim quoque ipsam **B** comparationis intellige: ait enim, *ut lutum platearum*, quod facile tollitur, quia mollissimum comprobatur.

Vers. 45. *Eripies me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium: populus quem non cognovi servivit mihi. Erep'us est plane de contradictionibus populi*: quando explosis perfidis Judæis ad gentium fidem devotionemque translatus est. *Contradictiones* vero illas dicit, quas ei scelerata turba multipliciter ingerebat. Nam quod ait, *constitues me in caput gentium*, signum dicit fidei Christianæ: quia in fronte gentium, crucis habuerunt vexilla radiare. *Populum quem non cognovi*, id est ad quem non veni, novum, rudem, atque antea non receptum. *Servivit autem, credidit dicit*, quoniam quicumque credit et servit; quod factum est a gentibus, quæ non fuerant **C** a Christo carnaliter inquisitæ. Nam quid est quod ille non cognoscat, qui renes hominum perscrutatur et corda?

Vers. 46. *Obauditur auris obaudit mihi; filii alieni mentiti sunt mihi.* Laus ista gentium, exprobratio est magna Judæorum; ut servirent qui non viderunt; ut audirent quibus ex ore ejus sacratissima minime verba sonuerunt; sicut scriptum est: *Quibus non est nuntiatum de eo videbunt; et qui non audierunt contemplantur* (Isa. LI, 15). Sed intellectus trahit, ut adjiciamus. Hebræi autem qui viderunt et audierunt, sicut inferius dicit, totum contraria voluntate fecerunt. Quod idem prædicit Isaias: *Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggravata, et oculos ejus claudite: ne forte videant oculis suis, aut auribus suis* **D** *audiant, vel corde suo intelligant, et convertantur, et sanem eos* (Isa. vi, 10). Quæ figura dicitur aposiopesis, id est dictio cujus finis reticetur; ut aut terreatur, aut ad desiderium provocetur auditor. *Filii alieni, filii diaboli, quibus ipse in Evangelio dicit: Vos ex patre diabolo estis* (Joan. viii, 44), *mentiti sunt mihi*, quando dicebant: *Magister, scimus quia a Deo venisti, et in veritate viam Dei doces* (Matth. xii, 46). *Mentiri* enim est contra mentem loqui, et illud lingua promere quod unumquemque constat in animo non habere.

Vers. 47. *Filii alieni inveteraverunt, et claudicaverunt a semitis suis.* Bene dixit alienos filios claudi-

casæ: quia filii Domini rectis gressibus ambulare noscuntur. Nam *claudicare* proprie dicimus eos qui uno pede sunt debiles. Quod Judæis accidisse manifestum est, qui Veteris Testamentum carnaliter tenentes, Novi gratiam respuerunt: et hinc factum est, ut una parte debiles mentis suæ gressibus claudicarent. Hoc etiam in illa angelica concertatione patriarchæ Jacob (Gen. xxxii, 24), quidam asserunt præauguratum, quando tacto nervo, uno pede claudus effectus est. Nec illud vacat quod addidit *suis*, quia deserentes intellectum legis, suis superstitionibus agebantur; ut non recipientes promissum Dominum Salvatorem, de lavandis manibus et calicibus **6** insanas calumnias commoverent; revera sordidi, sed non tali observatione mundantur. Potuerant enim propria fece purgari, si lacrum sacri baptismatis expetissent.

Vers. 48. *Vivit Dominus, et benedictus Deus meus; et exaltetur Deus salutis nostræ.* Quarti ordinis junctura, quæ superest, aperitur: ubi iterum Ecclesia catholica loquitur toto orbe dilatata, quæ summam et beneficia refert Domini, et hymnum suavi delectatione profundit. Recte dicebat: *Vivit Dominus*, quem in suo corde jugi consideratione cernebat. *Vivit enim, dixit*, præsens est firma credulitate conspectus. *Benedictus autem dicitur Deus*, cum ei laus celeberrima devotione mentis offertur; sicut et alibi legitur: *Benedictus qui venit in nomine Domini, hosanna in excelsis* (Matth. xxi, 10). Intelligitur etiam proprie *benedictus*, quod ipse omnia propitius benedicit: sicut et *vivit Dominus*, quod ipse vivificet. hæc autem et his similia, sicut sæpe diximus, tropicis allusionibus probantur edici. *Exaltetur vero posuit*, toto orbe credatur. Nam quemadmodum aliter exaltari poterat, qui proprie vocatur Altissimus?

Vers. 49. *Deus qui das vindictam mihi, et subdidisti (mss. A., B., F., et subdis) populos sub me.* In isto mundo præconialiter vindicatur Ecclesia, quando blasphemii et infideles ad veræ religionis penetralia perducuntur; ut qui ante contumaces exalterant, fiant illi proficua devotione subjecti. Ecce vere *vindicta* pia, salutaris poena, ultio gloriosa. Ipsi enim Ecclesiæ subduntur, qui liberi probantur a vitiiis; nam qui ab ipsa deviant, mox laqueum noxiæ captivitatis incurrunt.

D Vers. 50. *Liberator meus de gentibus iracundis: ab insurgentibus in me exaltabis me, a viro iniquo eripies me.* Addidit liberatori laudem, dum dicit, *iracundis*. Minus est enim periclitantem liberare ab inimicis tepidis, sed multo gloriosius a fervida malignitate succensis. Sequitur decora diversitas, ut quanto altius in iram surrexerunt inimici, tanto amplius exaltaretur illa, quæ pertulit. *Iniquum virum*, schismaticum designat, qui perversi dogmatis iniquitate grassatur.

Vers. 51. *Propterea confitebor tibi in populis, Domine, et psalmum dicam tibi inter gentes.* Propterea, propter illa quæ superius dicta sunt. *Confitebor tibi*, id est laudem te per populos Christianos, quorum utique lingua Ecclesiæ vox est. *Psalmus autem, sicut*

dicta est, opus significat actuale: unde per opera fidelium Deo dicit gratias, quas plus Divinitas noscitur exaudire quam voces. *Inter gentes designat universitatem, quoniam erat Ecclesia gentium numerositate dilatanda.*

Vers. 52. *Magnificans salutem regis ipsius, et faciens misericordiam Christo suo David, et semini ejus usque in sæculum.* Exponit qualem psalmum superius dixerit, qui magnificet filium ipsius toto orbe terrarum. *Christus* ante dicebatur omnis unctus in regem; sicut et de Saule dictum est: *Cur ausus fuisti inferre manum in christum Domini (11 Reg. 1, 14)?* In *David* ergo *fecit misericordiam*, quia enim, ut titulus dixit, de persequentium ferocitate liberavit. *Et semini ejus*, Dominum significat Salvatorem, qui secundum carnem ab ipsius generatione descendit. Dicit ergo tunc *B misericordiam factam semini ejus*, quando post triduum resurrexit a mortuis, ascendit in caelos, sedet ad dexteram Patris. *Usque in sæculum* accipitur in æternum; sicut in superiore psalmo dictum est, *usque in finem*: hæc enim verba idipsum significant, quamvis propter gratiam novitatis variata esse videantur.

Conclusio psalmi.

Quam mirabili contextione verborum hujus psalmi drama decursum est, quod variatione personarum semper efficitur, dum vicarius sibi sermo alterutra permutatione succedit! Sed intelligamus quanta sit hujus chori gloriosa societas; ut et ipse quoque Dominus simul dignatus fuerit salutaria verba miscere, pro quibus non aspernatus est humilitatem incarnationis assumere. Nam et numerus ipse magna legis sacramenta concludit. Denarius pertinet ad Decalogum Veteris Testamenti, septenarius ad septiformem Spiritum (*ed.*, Spiritus gratiam); qui in unam societatem deducti, efficiunt decem et septem. Sic præcipua mysteria sanctæ legis psalmi istius numero continentur.

EXPOSITIO IN PSALMUM XVIII.

In finem psalmus David.

Inscriptio ista frequenter exposita est, psalmi dicta referens ad Dominum Christum: de cujus primo adventu propheta dicturus est, unde suscepti inimicus occisum, et humanum genus singulare præsidium. Per hanc enim tyrannus ille religatus ingenuit, et absolutus est homo potius, qui mortiferis vinculis tenebatur obnoxius. Memento vero quia de eadem re hic primus est psalmus; sequuntur autem alii quatuor, id est, septuagesimus nonus, octogesimus quartus, nonagesimus sextus, et nonagesimus septimus.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum prophetæ verba sunt. Prima narratio ejus laudat Domini prædicatores, ipse quoque de ejus incarnatione speciosissimis comparationibus verba subiungens. Secunda laudat præcepta Novi et Veteris Testamenti. Tertia ab oculis vitiiis purgari se a Domino deprecatur; ut eum sibi dignum

faciat esse psalmistam. Per quæ intelligimus illos solos revera Domini laudes canere, qui ab ejus uesciunt prædicationibus discrepare.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Cæli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum.* Quamvis et ad litteram possit intelligi, cælos enarrasse gloriam Dei, cum Magos ad Bethleem venientes dux stella præcesserit, quæ stans supra cunabula ejus, ostendit Domini Salvatoris adventum (*Matth. 11, 10*), tamen hoc melius ad apostolos convertimus et prophetas, qui de adventu ipsius disserendo, orbem terrarum sanctis admonitionibus impleverunt. In quibus Deus tanquam in cælis habitavit, qui cuncta late completur, non ex parte, sed tota eos **65** plenitudine suæ majestatis ingrediens. Pars enim in Deo non est, sed ubique totus et plenus est. Impio quippe dicitur: *Tu quis es, qui enarras gloriam meam (Ps. XLIX, 16)?* Sequitur, *et opera manuum ejus*, id est, ipse homo qui manibus ejus factus est. Sed hoc ad laudem dicitur prophetarum, ut cum sint opera ejus, annuntiare mereantur Creatoris sui reverenda mysteria. Addidit, *annuntiat firmamentum*, prædicationes scilicet incarnationis ejus, per quam fidei nostræ soliditas inconcussa provenit. Et nota quia hic dicitur, homo Dei manibus factus. Item legitur: *Et aridas manus ejus fixerunt (Psal. xciv, 5)*. Sed hoc humanæ operationis allusio est, quæ sine manibus aliquid fabricare non prævalet. Cæterum omnia Deus voluntatis suæ creavit imperio, sicut legitur: *Ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt (Psal. cxlviii, 5)*.

Vers. 2. *Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam.* *Dies diei eructabat verbum*, quando Dominus loquebatur apostolis. Ipse enim divina claritate irradians, corde purissimis verba cælestis luminis infundebat. *Eructabat enim verbum*, cum de imis penetralibus sermones in sanctorum notitiam perducebat. *Nox autem nocti indicabat scientiam*, quando Judas Christum Judæis prodidit ac tradidit occidendum (*Matth. xxvi, 48*). *Indicare enim pertinet ad proditorem.* Tale enim inter se fecerant constitutum, ut illum tenerent, quem fuisset sceleratissimus osculatus. O nefandissimum proditorem, et juste a beatorum societate discretum! Per osculum causam fecit venire interitus, per quod humani generis declaratur affectus. Nam quod *diem diei et noctem nocti comparavit*, argumentum est quod dicitur a pari; sicut et in quadragesimo primo psalmo dicitur est: *Abyssus abyssum invocat, in voce cataractarum tuarum (Psal. xli, 8)*.

Vers. 3. *Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.* Negando nullos esse sermones neque loquelas quas apostoli reticuisissent, illud videtur prædicare quod linguis erant omnium gentium divina inspiratione locuturi. *Sermones* quippe ipsorum et *loquelæ* per orbem terrarum prædicationis libertate souerunt. *Sermones* pertinent ad com-

munnes narrationes, loquax ad publicas sussiones; A quod utrumque apostolos fecisse certissimum est.

Vers. 4. *In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum; in sole posuit tabernaculum suum.* Terram hic hominem debemus accipere, qui et audire possit et credere. Sonus vero miraculorum fama est, quæ pro ipsa novitate per gentes singulas excellenti opinione currebat. Fines autem terræ sunt reges, qui quasi termini agrorum sua regna custodiunt; ut non solum ad humiles, verum etiam ad principes gentium Evangelii verba pervenisse declarantur. Sequitur de incarnatione Verbi prophætæ sancta prædicatio; ut hoc quod alios gessisse laudavit, ipse quoque fecisse videretur. Ab apostolis quippe transit ad personam Domini. Quæ figura dicitur exalage, id est permutatio. *In sole,* in manifestatione mundi dicit. *Tabernaculum,* id est inhabitaculum corporis sui. Quod ideo arbitror dictum, *in sole positum,* ut qui oculum cordis habet purissimum, sacramenti illius claritatem et ferre possit etcernere; qui vero hæretica pravitate confusus est, incarnationis ejus fulgore percussus, erroris sui lipitudinæ sanctum lumen Domini non prævaleat intueri.

Vers. 5. *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo, exultavit ut gigas ad currendam viam.* Et ipse, Christum Dominum dicit, qui tanquam sponsus Ecclesiæ suæ, processit de thalamo suo, id est de utero virginali. Magna similitudinæ sacramentum ejus incarnationis exposuit. Ob hoc enim de intacto utero processit dispositione mirabili, ut mundum C Deitatis reconcilians, Ecclesiam sibi sponsi charitate sociaret. Quapropter merito de Virgine natus est, qui Virgini erat sancta copulatione jungendus. Congruè namque sponsus a spondendo dicitur Christus, qui toties promissus est per prophetas. Et bene Christus noster nunc *giganti* comparatur, quia humanam naturam potentia suæ magnitudine superans, omnia mundi vitia cum suo truculentissimo auctore prostravit. Dicendo enim, *ad currendam viam,* servavit quod in primo psalmo dixit, *et in via peccatorum non stetit* (Psal. 1, 4). Hæc via cursum ejus vitæ significat, quam Dominus egit homo natus, hoc est, quia natus est, crevit, docuit, passus est, resurrexit, ascendit in caelos, sedet ad dexteram Patris. Merito ergo dixit, *viam cucurrit,* cujus in nulla mundi ambitione potuit D actus hæsitare. Hæc per allegoricas similitudines decenter expressa sunt, quæ aliud dicentes, aliud intelligi persuadent.

Vers. 6. *A summo caelo egressio ejus, et occursum ejus usque ad summum ejus; nec est qui se abscondat a calore ejus.* Si diligentius intueamur, totius hic maestas Trinitatis ostenditur. *A summo caelo,* Pater significatur; *egressio ejus,* nativitatis Filii, non temporalis, sed coæterna Patri, quæ est ante omne principium, quippe cum ipsum Filium constet esse principium. *Occursus ejus* secundum hominem dicitur, quia post assumptionem carnis, in utraque natura Christus permanens, ad sedem paternæ majestatis

occurrit. *Usque ad summum ejus,* iterum secundum deitatem, quæ Patri Filius semper æqualis est. Nam cum venit a summo, in nostro minor fuit; cum rediit ad summum, Deus homo æqualis Patri in deitatis substantia, sicut venerat, perseverat, cui nihil humana detraxit humilitas. Nam quod ait: *Nec est qui se abscondat a calore ejus,* Spiritum sanctum videtur significare, quem post ascensionem discipulis misit. In Actibus enim apostolorum legitur. (Act. II, 3) ignem apparuisse, qui supra unumquemque eorum insidens, gentium variis linguis eos faciebat effari. Ipse ergo calor est, a quo nemo possit abscondi, qui deitatis suæ potentia uniuscujusque corda cognoscit. Ita hoc uno versiculo, sanctæ Trinitatis ingenita sacramenta declarantur. Et intueri quemadmodum licet de tribus personis dicatur, consubstantiali tamen servavit unitatem. Sic enim loquitur dicendo, *ejus,* tanquam de uno: quia sanctis Trinitas unus est Deus, sicut legitur: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est* (Deut. VI, 4).

Vers. 7. *Lex Domini irreprehensibilis, convertens animas.* Ventum est ad secundam narrationem: ubi per sex versus singulæ res diversa laude definiuntur. Hæc septima est species definitionis quam Græci κατὰ μετὰ προφάν, Latini per translationem dicunt, cum rem aliquam sub brevi præconio quæ sit ostendimus. Nunc ad singula 66 veniamus. *Lex* enim illa, quam per Moysen dedit, *irreprehensibilis est,* quia perfecta veritate consistit, quæ per Dominum Salvatorem non reprehensa, sed potius probatur impleta; ait enim in Evangelio: *Non veni legem solvere, sed implere* (Matth. V, 17). Et ne esset nobis rigoris ejus pernicioiosa desperatio, adjunxit, *convertens animas.* Illius enim districtiōnis metus errantem corrigit, et ad Christi gratiam facit recurrere, cum spem in suis cœperint meritis non habere.

Vers. 8. *Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis.* Hic de Patre dicit: quoniam omnia testimonia quæ dedit populo Israelitico, *fidelia* utique fuerunt, quia plenissima veritate recognita sunt: et *sapientiam parvulis præstiterunt,* non utique superbis, nec tumida se elatione jactantibus, sed *parvulis.* Parvuli autem sunt humiles et innocentes, sicut Apostolus monet: *Nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote* (I Cor. XIV, 20). *Testimonium* quoque dat Filius, sicut ad Timotheum ait Apostolus: *Præcipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia, et Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato* (I Tim. VI, 11). Idem de Spiritu sancto dicit Apostolus: *Nam et ipse Spiritus testimonium perhibet spiritui nostro* (Rom. VIII, 16). Vides in illa sancta Trinitate, quam nihil Scriptura divina vellet minus majusve sentiri, ut nec ipsa nomina patiatur esse divina.

Vers. 9. *Justitiæ Domini rectæ, lætificantes corda.* Rectera rectæ, quia non aliter cognoscitur fecisse quam docuit: quia illorum justitia recta non est, quibus aliud est in ore, aliud in opere. *Lætificantes corda,* subaudi justorum, qui de judicio Dei lætidi-

cantur : quia norunt se misericordiae Domini prae-
consecuturos, sicut dicit Apostolus : *De reliquo re-*
posita est mihi corona justitiae, quam reddet mihi Do-
minus in illa die justus iudex (II Tim. 17, 8).

Vers. 9. *Præceptum Domini lucidum, illuminans*
oculos. Revera *lucidum*, quia sincero purum et im-
maculatum, quale a Patre luminum prodire docet.
Hoc *illuminat oculos*, non istos carnales quos et pe-
cora nobiscum possunt habere communes, sed illos
utique interiores qui divino munere spiritaliter ela-
rificantur.

Vers. 10. *Timor Domini, sanctus permanens in sæ-*
culum sæculi. Videamus quid sibi velit ista defini-
tio. Deum timere non trepida confusio, sed imper-
turbata constantia est, cujus status nulla temporali
conversione mutatur, sed in idipsum sinceritate
bonae conscientiae perseverat. Nam humana formido
cum tempore commutatur, et non est sancta, quia
non potest esse proficua; timor autem Dei nihil per-
turbationis habet. Nam licet recte auctorem suum
timeat, scit vere supplicantibus misericordem esse,
qui iudicat. In omni ergo sanctitate versatur qui
sancti iudicem et timere cognoscitur et amare. Mixta
enim cum pavore dilectio, timor est Domini, qui
usu seculari reverentia nuncupatur.

Vers. 10. *Judicia Dei vera, justificata in semetipsa.*
Judicia Dei dicit, ut arbitror, mandata quae in Ve-
teri et Novo Testamento conscripta sunt : quia re-
vera ex iudicio sunt prolata. Illud enim iudicium
singulari numero dicitur, ubi boni malique dividun-
tur. Nam quod sequitur : *Desiderabilia*, prohibet ad
illud tempus futurae iudicationis aptari, quia legitur :
Vae illis qui concupiscunt diem Domini (Amos 5, 18) !
Haec autem *judicia* utriusque Testamenti, quae dicta
sunt, veritate immutabili perseverant; et tantum in
illis est bonum, ut cum a piis mentibus recipiuntur,
veraces faciant et beatos. Hoc enim dant, quod ha-
bent : quia necesse est ut justificatione plenum sit,
quod justos facit. Peracta est propositae laudis sen-
tentiæ diversitate conclusio, praedicando legem Domini,
testimonium Domini, iudicia Dei; qui numerus in
arithmetica disciplina noscitur esse perfectus. Singu-
lis enim versibus, quasi quibusdam calamis com-
pactis, opera Domini laudis studio probantur esse
cantata; ut doceret perfectionem atque convenien-
tiam eorum quae sub tali calculo noscuntur esse
praedicata. O ingentium rerum stupenda profunditas!
Quis aut sufficienter distinguere aut praedicare po-
tuisset opera Domini, nisi de Spiritu sancto proba-
rentur edici? Solus enim praevalet digne de se dicere,
qui etiam se potest nosse plenissimo.

Vers. 11. *Desiderabilia super aurum et lapidem*
pretiosum multum, et dulciora super mel et favum.
Desiderabilia sunt iudicia Domini, sicut dictum est,
mandata Novi et Veteris Testamenti, *super aurum*,
quod humana cupiditas affectat ardentissime possi-
dere, propter quod frequenter despicit etiam salutem
animarum. Sed quia hoc tantae rei parum est, addi-
dit : *Lapidem pretiosum multum*, qui in parvissimo

margarito plurimum valet, et exiguo metalli pondere,
ingentem superat pecuniae quantitatem. Sed
quoniam inveniri poterant continentes, qui cupidita-
tatem noxiam laudabili parcitate calcarent, addidit
etiam saporibus praecipua suavitate jucundos, *mel et*
favum. Unde homo nullus excipitur, quamvis conti-
nens esse videatur : quia propter Vetus Testamen-
tum superat *mel*, propter Novum vincit *favum* ista
enim faucibus tantum sapiunt, illa mentibus absolute
dulcescunt. Quod schema Graece dicitur *auxesis*,
Latine augmentum; paulatim enim ad superiora con-
crescit.

Vers. 12. *Nam et servus tuus custodiet ea; in cu-*
stodiendo illa retributio multa. Cum dicit : *Servus*
tuus, justum significat et devotum. *Custodiet ea*, dul-
cedine scilicet illa collectus, quia nequissimis men-
tibus iudicia Domini semper amara sunt. Et inspicit
quod dictum est, *custodiet ea*; ut non solum ad tem-
pus earum rerum suscipi videatur affectus, sed us-
que in ultimum vitae spatium in tali devotione versetur.
Post obedientiam praemia subsequuntur, id est
retributio multa. Tanta enim divinae clementiae dona
sunt, quae nequeunt comprehendi. Sic enim de his
Apostolus dicit : *Quod nos oculus vidit, nec auris*
audivit, nec in cor hominis ascendit, quae preparavit
Deus diligentibus se (I Cor. 11, 9). Merito ergo dicta
sunt *multa*, quia comprehendi non poterant uni-
versa.

Vers. 13. *Delicta quis intelligit? ab oculis meis*
munda me, Domine. Ecce janua tertiae narrationis
aperitur, in qua propheta deprecatur, ut omnia ejus
peccata munderentur, quatenus eloquia oris sui in
conspectu Domini reddantur accepta. Sed cum tri-
bus modis humanis erroribus excedatur, cogitatione,
dicto, et facto, inmensum illud delictorum mare
sub brevitate constrictum, duobus fontibus emanare
testatur. *Occultum* est quod originale dicitur, in quo
67 concipimur, nascimur, et secreta voluntate pec-
camus, id est, cum rem proximi concupiscimus;
cum nos de adversariis desideramus ulcisci; cum
caeteris praestantiores effici volumus; cum cibos ap-
petimus dulciores; et his similia, quae ita pullulant
atque surripiunt, ut ante effectum rei multis celata
videantur. Quod si haec alieui manifesta reddantur,
monente Salomone : *Non eas post concupiscentias*
tuas (Eccl. xviii, 30), illud tamen debemus adver-
tere, quoniam multa peccata sunt quae omnimodis
ignoramus, quorum nec origines possumus, nec sub-
reptiones agnoscere. Unde subaudiendum est, *deli-*
cta omnia quis intelligit? Nam cum diciturus sit in
quinagesimo psalmo : *Delictum meum contra me est*
semper (Psal. 1, 5); et alibi : *Delictum meum co-*
gnitum tibi feci (Psal. xxxi, 5), quomodo non potest
intelligi, quod peccans cogitavisset? Sed si ad-
jecerit omnia, tunc haec quaestio probatur exclusa.

Vers. 14. *Et ab alienis parce servo tuo. Si mei non*
fuertint dominati, tunc immaculatus ero, et emundabor
a delicto maximo. Positum est superiore versu, *oc-*
cultum, quod originale dicimus; hunc dicendum est

quid sit *alienum*. *Alienum* est, quod malis hominibus, sive diabolo suadente committitur, sed sit proprium, quia consensus plecibilis adhibetur. Ex illa enim traduce mortalium massa corrupta, ab hoste spirituali sine divina gratia velociter subvertitur, quia in primo homine per inobedientiam vitiata monstratur. Nam quam facile est antiquo insidiatori infectis vetula suadere, qui potuit liberos atque incorruptos sua calliditate decipere! Quapropter ab originali peccato, unde usque ad sæculi finem vivens nullus excipitur, propheta mundari se petit, quasi adhuc carnalibus vitis non omnino purgatus. Sed cum dicit, *scrvo tuo*, jam se ostendit legi dominicæ jure famulari. Dominantur autem errores, cum in eis fallaci voluntate præsumitur: tunc vero imperium perdunt, quando ab ipsis homines per Dei gratiam subtrahuntur. Jure ergo propheta immaculatum se confidit fieri, cum eum jam contigerit ab eorum dominatione liberari. Maximum vero delictum est superbia, qua et diabolus cecidit, et hominem traxit [ms. A., B., F., stravit]. Quantum enim in malo magna sit, hinc datur intelligi, quæ ex angelo diabolus fecit, quæ homini mortem intulit, et concessa beatitudine vacuavit. Omnium malorum mater, scelorum fons, vena nequitie; scriptum est enim: *Initium peccati omnis superbia* (Eccle. x, 15), quam tamen Dominus veniens sua humilitate dejecit.

Vers. 15. *Et erunt ut complacent eloquia oris mei: et meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Domine, adjutor meus et redemptor meus.* Dicit quando eloquia oris ejus Domino placere prævaleant; videlicet, si a vitis quæ superius dixit, reddatur alienus; propter illud quod dicitur peccatori: *Quare tu enarras justitias meas* (Psal. xlix, 16)? Quæ est autem meditatio cordis, quæ potest ad Dominum pervenire? Spes, caritas, et fides, quecunque utique digna sunt Deo. Illa enim merentur in conspectu ejus ascendere, quæ ipse cognoscitur approbare. *Adjutorem* vero suum dicit in bonis, *redemptorem* a malis, ut nemo suis meritis applicet quod cœlesti largitate susceperit.

Conclusio psalmi.

Quam mirabili ordine totum psalmum gloriosissimus propheta cantavit! Laudavit Domini prædicatores; ipse quoque adventum sacratissimæ incarnationis edocuit, magnalia ejus varia definitionum qualitate commendans. Reversusque in memoriam fragilitatis suæ, a delictis petit debere se mundari; et tantorum sacramentorum relator dignus existeret, qui docuit Scripturas Domini a purissima conscientia debere narrari. Numerus quoque præsens, virtutem psalmi declarare sentitur. Nam sicut in Evangelio, decimo octavo anno curvata mulier, jubente Christo, a sua infirmitate salvata est (Luc. xiii, 11): ita se in hoc psalmo petit peccatis propriis propheta liberari, per hunc calcem significans tempus aptissimum in quo et iste Domini salutifera beneficia mereretur.

EXPOSITIO IN PSALMUM XIV.

In finem psalmus David.

Jam quia tituli verba nota sunt, de textu psalmi

aliquid disseramus: ut gratius possit accipi, quando breviter ejus intentio probatur agnosci. Futurorum igitur illuminatione propheta completus, per optativum modum evenire prospera sanctæ deprecatur Ecclesiæ, quæ illi per adventum Domini certissime noverat esse ventura; et nimia charitate completus, illi optat prospera, cujus se membrum esse noscebat. Talia siquidem desideria beati semper appetunt, ut bona sua ibi posita iudicent, ubi bene meritorum vota congaudent.

Divisio psalmi.

Primo ingressu propheta deprecatur sanctæ Ecclesiæ bona succedere, ut diversa mundi tribulatione fatigata, Christum Dominum exaudita suscipiat. Secundo deprecatur ut omne consilium ejus rectamque fidem Dominus omnipotentis suæ pietate confirmet, promittens fidelem populum non magnificandum potestate mundana, sed divina potentia.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Exaudiat te Dominus in die tribulationis: protegat te nomen Dei Jacob.* Per figuram prolepsin, quæ Latine dicitur præoccupatio, propheta studio magnæ charitatis accensus, optat Ecclesiæ catholicæ provenire, quæ longo post tempore fieri posse cernebat. Audiri cognoscimus, quando omnimodis aliquid obtinemus. Dicendo vero, *in die tribulationis*, tempus gravissimæ afflictionis ostendit, quo magno desiderio Dominum deprecamur. Non enim extremis labiis, sed mundo corde tunc petimus quæ nobis tribui postulamus. Perscrutandum est quoque quare patriarchæ Jacob nomen videtur annexum? Hic enim majori fratri subripiens, totius benedictionis gratiam conquisivit, ut et ipse illi cum reliquo populo subderetur. Quæ similitudo benedictionis, Christiano populo congruenter aptatur, qui gentem subsequens Judæorum, eam devotæ mentis religione superavit, ut gratiæ munere primus donante Domino redderetur. Nam cum dicit, *protegat te nomen Dei Jacob*, hujusmodi similitudinem a Domino vult intelligi, et novo populo concedendam, quam ille in præfiguratione sanctus patriarcha percepit.

Vers. 2. *Mittat tibi auxilium de sancto, et de Sion tueatur te.* Optando ait mittat, ut ostendat a Patre Filium missum. Sed hoc verbum charitatis est, non subjectionis; sicut et ipse in Evangelio de Spiritu sancto dicit: *Expedit vobis ut ego vadam; si enim ego non abiero, Paraclitus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos* (Joan. xvi, 7). Sion enim, sicut sæpe diximus, mons est, significans speculationem, quæ convenit Divinitati: quoniam illi omnia, non ut nobis ex eventu nota sunt, sed ex glorioso suæ dispositionis arcano.

Vers. 3. *Memor sit omnis sacrificii tui, et holocaustum tuum pingue fiat. Sacrificium sanctæ Ecclesiæ, non hostia pecudum, sed iste ritus accipiendus est, qui nunc agitur corporis et sanguinis immolatione solemni, quem venturum prævidebat, non quem præmittendum esse cognoveat. Sequitur, et holocaustum tuum pingue fiat. Holocausti nomine in*

Ita prioris sacrificii similitudine perseverat. *Holocaustum* enim totum dicebatur incensum; quæ nunc referenda sunt ad communionis nostræ sanctissimam puritatem. Holocaustum enim per se combustum et aridum est: sed pingue fit atque juvenadum, quando a gratia Divinitatis assumitur [ms. A., B., F., absumitur].

Vers. 4. *Tribuat tibi Dominus secundum cor tuum, et omne consilium tuum confirmet.* Post diapsalma positum, venit ad ingressum secundum, adhuc optans Ecclesiæ bona, quam sciebat constanter in orthodoxa religione mansuram. Dicit enim: *Tribuat tibi Dominus secundum cor tuum*, id est secundum intellectum quem habes de Domino Salvatore; ut eum credas unum ex Trinitate passum carne, et pro mundi liberatione in crucis patibulo pependisse, ipsum resurrexisse, ipsum sedere ad dexteram Patris, ipsum ad judicandum esse venturum. Addidit quoque: *Et omne consilium tuum confirmet*, scilicet ut mundi istius illecebras, contemplata Domini promissione despicias, et pericula præsentis sæculi non pavescas, dum futuræ resurrectionis præmia læta semper expectas. Hoc est enim *consilium* sanctæ matris Ecclesiæ, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, unum credere Deum, a quo creata sunt omnia, et disponuntur universa. Hæc bene confirmari propheta deprecatur in populo fideli, per quæ novit eum ad æterna præmia esse venturum.

Vers. 5. *Lætubimur in salutaris tuo, et in nomine Dei nostri magnificabimur. Impleat Dominus omnes petitiones tuas.* Cum vir sanctissimus spiritualia bona optaret Ecclesiæ, ut se unum ex ejus corpore esse monstraret, suam quoque personam decenter admisit. Nam in salutaris Ecclesiæ, quod est Dominus Christus, lætaturum se esse declaravit, et in ipsius nomine se magnificandum esse testatur, quia ex Christo Christiani fuerant nuncupandi. *Magnificari* est enim magnum fieri, quippe cum ex vocabulo cælestis Regis nomen est impositum servienti. Sequitur, *impleat Dominus omnes petitiones tuas.* Fit iterum ad Ecclesiam grata conversio, ut ex tam frequenti voto probaretur nimis benevolentis magnitudo.

Vers. 6. *Nunc cognovi quoniam salvum fecit Dominus christum suum.* Hæc jam usque ad finem psalmi ex persona loquitur sua. Quæ figura dicitur apostrophe, id est conversio, quoties ad diversas personas crebro verba convertimus. Dicendo, *nunc cognovi*, magnam virtutem prophetationis ostendit; ut in præsentis se diceret cognovisse, quod post multa sæcula potuit approbari. *Salvum fecit Pater Christum Filium* resurrectione gloriosa, quando etiam ascendit in cælos.

Vers. 7. *Exaudiet illum de cælo sancto suo; in potentibus salus dexteræ ejus. Exaudivit Filium Pater* ab incarnatione suscepta, post resurrectionem videlicet, quando Spiritum sanctum de cælo misit apostolis, quem in terris mitteadum esse promiserat. Et ut ipsum quoque in deitate sua omnipotentem esse monstraret, sequitur, *in potentibus salus dexteræ*

ejus. Salus igitur, quam ipse condidit, *potentibus* noster esse dignoscitur: quando illa *salus* nec morbis afficitur, nec doloribus sauciatur, sed potentes nos efficit, cum in sua perennitate custodit. Sensus ergo talis est: *Exaudiet Filium Pater de cælo sancto suo*: quia in dextera ejus est salus, habens ex propria deitate, quod petere videtur ex carne.

Vers. 8. *Hi in curribus, et hi in equis: nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur.* Fidei sue sinceritate confidens, quæ muneribus erat Domini contributa, propheta lætatur, despiciens illos qui pomposis curribus eVecti, in temporali potius dignitate præsumunt. Duo enim apud antiquos erant genera triumphorum: unum majus in curribus, quod laureatum dicebatur; aliud minus in equis, quod ovatio nuncupabatur. Sed ista sæcularibus relinquens, *in nomine Domini se magnificatum* esse confirmat. Non enim currus aut equus magnificant, quamvis in hoc mundo extollere videantur honoribus; sed *nomen Domini*, quod ad præmia æterna perducit. Quæ figura Græce dicitur syncrisis, Latine comparatio, dum comparatione quadam justitiam causam nostram, quam adversarii demonstramus.

Vers. 9. *Ipsi obligati sunt et ceciderunt; nos autem in surreximus, et erecti sumus.* Potenter aperuit fructum præcedentium rerum. Nam humanis honoribus præsumentes, laqueali pravis desideriis suis in mortis foveam currunt. Et quia dicturus erat, *ceciderunt*, præmisit, *obligati*, quod necesse est illis contingere, qui se videntur nexuosis erroribus obligare. Resurgere enim duobus modis dicitur Christianus: quando a vitiorum morte in hoc mundo per gratiam liberatus, in divinis justificationibus perseverat, sicut sapientissimus Salomon dicit: *Septies cadit justus, et resurgit* (Prov. xxiv, 16). Dicitur et generalis illa resurrectio, in qua justis præmia æterna consequuntur. Sed hic utramque convenire manifestum est; ubi ideo posuit, *erecti sumus*, quia in qualibet resurrectione, fideles ab humilitate consurgunt, et ad divina præmia sublevantur. Quod argumentum in topicis dicitur a rebus ipsis, quando et adversarios corruisse dicimus, et nos erectos esse testamur.

Vers. 10. *Domine, salvum fac regem; et exaudi nos in die qua invocaverimus te.* Futurorum desiderio propheta pellectus, illa petit iterum fieri quæ noverat esse ventura. Dicitur Patri: *Salvum fac regem*, id est Christus Dominus resurgat a mortuis, ascendat in cælos, interpellat pro nobis, ne diutius nostra vacillet oratio, sed ipso Advocato præsumamus orare, qui nos Patri docuit supplicare, ne nos mortis liques possit astringere. Denique hoc sequitur, *exaudi nos in die qua invocaverimus te*; quod tunc humano generi proficit, quando resurrectionem Domini firme credit et lætenter aspexit.

Conclusio psalmi.

Docuit nos propheta sanctissimus quali pietate debeamus Christo Domino servire: optat illi bona quæ noverat esse ventura, quia bene credentium

mos est illa orare quæ desiderant emergere. Sic et in dominica oratione præmonemur : *Adveniat regnum tuum* (*Matth. vi, 10*); quod etiam ei non oremus adveniet. Sed devotus [*ms. G. et ed., devotum*] non vult desinere, quæ ventura credit optare. Quapropter affligamur in ejus passione, gaudeamus in ejus resurrectione. Sic enim ipsius possumus dici, si ejus dispensationibus mereamur aptari. Præsentis autem numeri sacramenta sub una summa nequaquam potuimus invenire, sed forte nobis poterunt divisa constare. Duodenarius itaque calculus ad apostolos est videlicet applicandus. Septenarius vero significat hebdomadam, quæ ad primam illam pertinet sine dubitatione culturam. Hæc in unam sociata, utriusque legis sacramenta concludunt. Sic et istius psalmi ad Patrem dicta precatio, Novi et Veteris Testamenti continet reverenda mysteria.

EXPOSITIO IN PSALMUM XX.

In finem psalmus David.

Ideo titulus hic decimo nono psalmo par est, quoniam et iste quidem de Domino Salvatore, sed sub aliqua diversitate dicturus est. Superior namque continet orationem prophetæ, et confidentiam qua liberandus est a cladibus hujus sæculi populus Christianus. Nunc quidam panegyricus de incarnatione ipsius dicitur, et postea deitatis ejus facta narratur; ut omnes intelligant eundem esse Mariæ semper Virginis Filium, quod Patris Verbum. Duas enim naturas in Christo Domino salutariter credimus, Deitatis et humanitatis, quæ in unam personam per infinita sæcula incommutabiliter perseverant. Quod ideo frequenter repetendum est, quia vitaliter et auditur semper et creditur.

Divisio psalmi.

In prima narratione psalmi hujus, verba prophetæ sunt ad Deum Patrem de incarnatione dominica. Secunda diversas virtutes ejus gloriamque describit, declarans a parte qua passus, ad quam summam rerum apicemque ipso largiente pervenerit. Tertia idem propheta convertitur ad Dominum Christum, ubi more desiderantium optat illa in judicio ejus fieri quæ novit esse ventura.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Domine, in virtute tua lætabitur rex, et super salutare tuum exultabit vehementer, Domine, propheta ad Patrem dicit, in virtute tua, id est in omnipotentia majestatis tuæ, in qua et Filius regnat, sicut ipse dicit: Omnia Patris mea sunt, et omnia mea Patris sunt* (*Joan. xvii, 10*). *Lætabitur rex, id est gaudebit Jesus Christus: de quo in alio psalmo legitur: Deus, judicium tuum da regi, et justitiam tuam filio regis* (*Psal. lxxi, 2*); et in titulo passionis scriptum est: *Rex Judæorum* (*Matth. xxvii, 37*). Sequitur, *et super salutare tuum exultabit vehementer, id est in eo quod per eum salvasti homines, Filius tuus, qui Salvator est, exultabit. Addidit quoque vehementer, ut quanta est copia in beneficio, tanta sit et gaudii magnitudo.*

Vers 2. *Desiderium animæ ejus tribuisti ei, et voluntate labiorum ejus non fraudasti eum.* Enumeratur propheta Christo Domino secundum carnem, quam ingentia, quam gloriosa collata sint. *Desiderium ejus animæ fuit, sicut in Evangelio dicit: Desiderio desideravi manducare vobiscum hoc pascha* (*Luc. xxii, 15*). Quod schema dicitur tautologia, id est ejusdem sermonis iteratio; sicut est, *Benedicens benedicam te; et, multiplicans multiplicabo semen tuum* (*Gen. xvi, 10*). Sed ille solus est qui desiderio desideravit mori, quando se pro omnium salute offerebat occidi; ut pretiosus sanguis ejus mundum redimeret, ne diabolus eum adhuc iniquæ præsumptione vastaret. *Voluntas vero labiorum ejus fuit, quando spiritibus imperabat immundis, languores diversos sermonis sui sanabat imperio, prædicationes quoque suas devotis mentibus inserebat. Constat enim in nullo voluntatem ejus fuisse fraudatam: quando omnia quæ fieri jussit impleta sunt; sicut scriptum est: Omnia quæcumque voluit, Dominus fecit in caelo et in terra* (*Psal. cxxxiv, 6*).

Vers. 3. *Quoniam prævenisti eum in benedictione dulcedinis; posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso.* Post diapsalmatis silentium, venit ad secundum modum: ubi incarnationis ejus potentiam mirabili fulgore describit. Dicendo enim: *Quoniam prævenisti, significat humanitatem anticipante divinitatis gratia semper ornari: quia nullus illi quidquam primus offert, quod bonum est, nisi hoc cælesti munere concedatur. Erubescat Pelagianus hoc proprium hominis dicere, quod immaculata Verbi incarnatio evidenter legitur accepisse. Benedictio dulcedinis fuit, quando dictum est: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (*Matth. iii, 17*). *Posuisti* metaphorice dicitur ab his qui post labores maximos præmio digno coronantur. Quod totum ad naturam pertinet humanitatis, quæ a divinitate quod non habebat accepit. *In capite* vero idem dictum debemus advertere, quantum ad substantiam attinet corporalem. Cæterum deitas non habet membra, quæ ubique tota atque perfecta est. *Corona* enim non improbe circumventum discipulorum videtur significare conventum, quia ipsum docentem desiderantium apostolorum circuitus ambiebat. Hæc erat corona capitis, hoc regale diadema, quod non ornaret impositum, sed de Christo Domino potius ornaretur. In hac enim corona et totius 70 mundi circumal merito poterimus advertere; in quo generalis significatur Ecclesia. Quod schema dicitur characterismos, id est informatio vel descriptio, quæ sive rem absentem, sive præsentem personam spiritualibus oculis subministrat. Hoc et in laude, et in vituperatione fieri solet.

Vers. 4. *Vitam petiit, et tribulati ei longitudinem dierum in sæculum sæculi.* *Vitam, resurrectionem significat, quam ille petiit dicendo: Pater, clarifica Filium tuum* (*Joan. xvii, 1*). *Longitudinem dierum in sæculum sæculi, id est indefectam perennitatem, quæ nullo fine concluditur. Sed memento*

quod et hæc et his similia ab illa dicantur parte qua A passus est.

Vers. 5. *Magna est gloria ejus in salutari tuo; gloria et magnum decorem impones super eum.* In capite versus sententiam posuit, quam subter exponit. Sanctæ siquidem incarnationis magna est gloria in salutari, id est in Verbo Patris. Sed istam gloriam non poterat humanus sensus attingere, nisi eam in subsequentibus mirabili expositione declararet. Hoc schema dicitur epexegesis, Latine explanatio. Nam gloria et magnum decus, tempus videtur significare iudicii: ubi in deitate sua apparebit Altissimus, habens gloriam de iudicio, decorem de maiestate.

Vers. 6. *Quoniam dabis eum in benedictione in sæculum sæculi; lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.* Gradatim descendit ad illam gloriam declarandam B quam Christus Dominus secundum carnem a Patre clarificatus accepit. Dicit eum dandum esse in benedictione, quæ nullo possit fine concludi. Verum hæc verba pia examinatione pensanda sunt, ut tantæ rei nobis elucere possit arcanum. Multis locis jam diximus suscipiendum esse pro parte membrorum, quod ipsi Domino Salvatori non potest convenire; sicut et Patres nostri similia loca exposuisse declarantur. Quapropter lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo, suscipiendum est de unoquoque fidelium, de quibus et alter psalmus dicitur est: *Et habitabunt recti cum vultu tuo (Psal. cxxxix, 14).* Lætificari enim de vultu Domini, alterius cognoscitur esse personæ; quod de Christo intelligi catholica non permittit Ec- C clesia, quæ sic unita Verbo cognoscitur, ut una sine dubio intelligatur esse persona.

Vers. 7. *Quoniam rex speravit in Domino, et in misericordia Altissimi non commovebitur.* Dicit causam quare tantum munus acceperit: quia rex iste qui in passione sua tribus linguis legèbatur ascriptus, secundum hominem speravit in Domino, ut agnoscamus, nisi suppliciter postulando, ad ejus non posse nos misericordiam pervenire. Sequitur etiam æternitatis hujus causa probabilis: quia nescit a Patris misericordia submoveri, qui sperare in ejus gloria perseverat, sicut Salomon dicit: *Quis speravit in Domino, et confusus est (Eccle. ii, 11)?* Et in alio psalmo dicit: *Protector est omnium sperantium in se (Psal. xvii, 31).* Posito igitur in primo psalmo, categorico syllogismo, et in septimo, hypothetico, restat nunc ut enthymema demonstrare debeamus. Enthymema, quod Latine interpretatur mentis conceptio, syllogismus est constans ex una propositione et conclusione, quem dialectici dicunt rhetoricum syllogismum, quia eo frequenter utuntur oratores pro compendio suo. Iste taliter explicatur: Omnis sperans in Domino exsultabit et lætabitur in misericordia ejus; ego igitur exsultabo et lætabor in misericordia ejus. Ista est tertia species syllogismorum per quos dialectici subtilissimis disputationibus quæ probare nituntur ostendunt. Nec moveat quod in istis partibus non sunt eadem verba quæ dialectici ad instruendos rudes longo post tempore formaverunt; in

prædicationibus enim sacris argumentum quidem ipsum ponitur, sed sub libertate verborum. Modo reliqua videamus.

Vers. 8. *Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis; dextera tua inveniat omnes qui te oderunt.* Venit ad tertiam divisionem, in qua optat Dominum Christum facere quod eum noverat esse gesturum. Dicit enim: *Inveniatur manus tua*, id est operatio tua reperiat: afflicto convertas inimicos, qui a tuis regulis mundi delectatione dissentiant: de quibus ait Apostolus: *Quoniam si cum adhuc inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati, salvi erimus (Rom. v, 10).* Sed isti tandiu dicuntur inimici, donec diaboli suggestionibus inducantur; cæterum quando ad Christum Dominum redeunt, et servi et filii vocantur et amici. Sequitur, *dextera tua inveniat omnes qui te oderunt.* Hic illud iudicii tempus advertitur, quando dextera Patris, id est Dominus Salvator iudicaturus est mundum; et qui eum oderunt pœnæ perpetuitate dam- nandi sunt.

Vers. 9. *Pones eos ut cibanum ignis in tempore vultus tui.* Cibanas est coquendis panibus ænei vasculi deducta rotunditas, quæ sub urentibus flammis ardet intrinsecus. In qua similitudine merito peccatores ponuntur, qui in futuro iudicio, et mœrore animi, et pœnali cruciatione torquendi sunt, quia contra regulas Domini obstinata mente vixerunt. Tempus vero vultus Domini dies est iudicii, quando C Filius hominis videbitur ab omnibus; sed soli eum justi etiam divinitatis suæ contemplatione respicient. Memento autem quod superius in laude Domini Christi characteris schema posuerit, per quod honorem ejus et gloriam diversa qualitate gratiarum descripsit. Nunc per eandem figuram inimicos ipsius dicit variis suppliciis affligendos, ut quantum ille mirabilis, tantum isti redderentur horribiles.

Vers. 10. *Dominus in ira sua conturbabit eos, et devorabit eos ignis.* Ordo iudicii pulcherrima narratione describitur. Illos enim peccatores qui se pro actuum suorum malignitate discruciant, ira Domini dicit esse turbandos, quando audient: *Ite in ignem æternum (Math. xxv, 41);* et istam sententiam consequentur, ut perpetua flamma devorentur. Nam iussione Domini nulla mora subsequitur, sed mox ut discerant, impletum est. Iste tamen ignis sic absumit, ut servet; sic servat, ut cruciet; dabiturque miseris vita mortalis, et pœna servatrix.

Vers. 11. *Fructum eorum de terra perdes, et semen eorum a filiis hominum.* Fructus eorum fuerat in terra viventium, si Filio Dei credidissent; sed quia mandatis ejus contumaci spiritu restiterunt, merito fructum illum beatitudinis perdiderunt. Semen eorum, id est vota vel facta peccatorum. Bene autem dicuntur semina, unde nascitur unicuique retributio digna gestorum. A filiis hominum effleces alienos, id est a sanctis, ¶ quos in hereditatem æternam tuæ misericordiæ largitate misurus es.

Vers. 12. *Quoniam declinaverunt in te mala, cogita-*

verunt consilia quæ non potuerunt stabilire. Declinare dicimus mala supra alios pendentia, in alio loco sine iniquitatis causa relidere, quod in passione Domini constat effectum. Nam cum putarent Judæi imperium Romanorum sibi fore perniciosum, si Regem Salvatorem Dominum suscepissent, in ipsum visi sunt mala declinare, quæ sibi credebant Romanis ulciscen-
 tibus evenire. Cogitaverunt enim consilium dicendo : *Expedit unum pro omnibus mori* (Joan. xi, 50). Quod non potuerunt stabilire, id est ad votum suum perducere. Nam nescientes vera dixerunt, oportuit unum pro omnibus mori. Verum quidem dictum, sed malo voto prolatum est; et ideo de tali facto subituri sunt pœnam, quia non habuerunt sinceram conscientiam. Quod schema dicitur amphibologia, id est dicitio ambigua, dubiam faciens pendere sententiam. Consilium est enim aliquid aut faciendi, aut non faciendi ratio deliberata.

Vers. 13. *Quoniam pones eos deorsum, in reliquiis tuis præparabis vultum eorum.* Positi sunt deorsum Judæi, quando vitio suo terrena sapientes, non meruerunt cœlestia contueri. Sed vultus eorum, id est mala intentio ipsorum, ad reliquias Domini, hoc est ad passionem aptata est; ut cum illi se inferre crederent dispendium mortis, salus fieret absolute generalis.

Vers. 14. *Exaltare, Domine, in virtute tua; cantabimus et psallemus virtutes tuas.* Exaltare dicitur, id est resurrectione magnificare. Tunc enim ab humilitate suscepta exaltatus cognoscitur, quando in gloria sua resurrexisset probatus est. In virtute tua, id est in Deitate Verbi, per quam dixisti : *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* (Joan. x, 18). Cantare vero est verba Domini ore proferre. Psallere autem, mandata divina bonis operationibus constanter implere. Hæc enim duo sunt quæ a nobis omnimodis expetuntur, ut laudes Domini fideliter ore cantemus, et opere nostro ipsius mandata faciamus.

Conclusio psalmi.

Ostensa nobis est imago cœlestis Regis mirabili descriptione veritatis, ut quem Judæi non meruerunt præsentem cognoscere, auditu auris mundus eum crederet advenisse. Meminerimus autem quod psalmus iste tertius est ex his quos de duabus naturis evidentius locutus esse collegimus. Hanc tamen regulam noveris in omnibus custoditam; ut in eis psalmis, et duæ naturæ et una persona esse declaretur; quatenus salutari brevissimoque compendio, et illi destruantur qui duos filios esse mentiuntur, et illi qui unam naturam in Christo Domino callida perversitate confingunt. Dicite, qui vos putatis sapientissimos viros, quid est illud quod ad Corinthios scribens ait Apostolus : *Tunc et ipse Filius subjectus erit ei, qui sibi subiecit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus* (I Cor. xv, 28)? Nam si ex deitate et humanitate una natura facta esset, ut ereditis, qualis, rogo, substantia in æternum Patri potest esse subjecta? Restat ut vos Arianus error absorbeat. Necessè est enim con-

ferri vos quia Verbum Patri potest esse subjectum, quamvis aliqui Patres Christi membris hoc aptandum esse putaverint. Quocirca parum tibi fortasse visum est quod Eutychis errore tenebaris obnoxius, nisi te et Ariana calamitas juncto fasce deprimeret? Auctores suos errores singuli damnaverunt : de te autem quid faciant, quem duplex culpa condemnat? Mox ut ad conflictum veneris, statim Nestorianum vocas orthodoxum. Habemus contra te judicia tua; hoc aliis pro crimine dicis, quod tu tibi persuasisse cognosceris. Exstat hic denarii numeri duplicata societas; ut sicut hæc parilitas unam summam designat, ita psalmus iste utriusque legis unum Dominum proclamet auctorem. Est enim in istis decadibus virtus eximia; et quoties se geminant, toties ingentium rerum sacramenta declarant.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXI.

In finem pro susceptione matutina psalmus David.

Sive in finem, sive psalmus, sive David quid significet, frequenter expositum est. Restat ut pro susceptione matutina, quod adhuc novum esse cognoscitur, explanare debeamus. Susceptio matutina est tempus resurrectionis, sicut dicitur in Evangelio : *Una sabbatorum valde diluculo, venit Maria ad monumentum* (Joan. xx, 1), etc. Susceptio enim fuit, quando Dominus Christus mortale corpus veteris hominis conditione deposita, in magna gloriam clarificatus assumpsit : cui omne genua flectitur cœlestium, terrestrium, et infernorum (Philip. ii, 10). Matutinum autem dictum est, quasi mane primitivum, quod tempus innumeris locis ad resurrectionem Domini constat aptatum. Sed cum in hoc psalmo multa de sua passione constet esse locuturum, videamus cur ejus titulus solam resurrectionem commemorare voluerit. Sæpe enim significatur per id quod sequitur, illud scilicet quod præcessit; ut cum dicimus mane factum, intelligamus noctem quoque præcessisse; similiter cum dicimus manumissum, intelligamus servum fuisse; et his similia. Quæ figura dicitur synecdoche, cum per id quod sequitur possumus intelligere quod præcedit. Unde dubium non est commemorationem factam resurrectionis indicare nihilominus et beatissimam passionem. Hinc autem quæ sit virtus et claritas psalmi, absolute datur intelligi, quod eum matutinæ lucis nomine prænotavit : quoniam passionem Domini Christi, quam narrat, salutem generis humani constat esse concessam.

Divisio psalmi.

Per totum quidem psalmum loquitur Dominus Christus; sed primo capite derelictum se clamat a Patre, ut dispensatam scilicet susceperit passionem, potentissimam humilitatem suam hominis subiectione [ms. G. et ed., hominum abiectione] commendans. Secundo loco passionem sacram diversis comparationibus prophetavit, deprecans ut a sævientibus inimicis suis, divina protectione liberetur. Tertio commonet Dominum laudare Christianos, 72 quia in resurrectione sua catholicam respexit Ecclesiam; ut

audito tanto miraculo in saluberrima fidei constantia permanerent : ne passione tantum prophetata, imbecilla se hominum corda turbarent. Quem psalmum paulo sollicitius audiamus, est enim ingentium rerum admiratione plenissimus ; ut quid in hac vita contemendum, et quid in alia esset sperandum, capitibus ipsius commonitionibus nosceremus. Nam cum multi psalmodum breviter de Domini passione meminerint, nemo tamen eam tanta proprietate descripsit, ut non tam prophetia quam historia esse videatur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Deus, Deus meus, respice in me : quare me dereliquisti ? longe a salute mea verba delictorum meorum.* Dominus Christus omnia prævidens atque dispensans, cui futura cuncta præsentia sunt, quasi jam vicina passione permotus exclamat : *Deus, Deus meus.* Hæc tamen verba accipienda sunt ab humanitatis ipsius natura. Naturam autem dico esse virtutem vigoremque substantiæ. Nam et repetitio ipsa affectum necessariæ orationis ostendit ; ut illum geminato nomine charissimum Filium invocaret, quem sibi non mundanam salutem, sed claritatem æternæ majestatis noverat utique præstaturam. *Δείος* sermo Græcus est, qui Latine interpretatur timor. Pro qua re, ut arbitrator, majores nostri Deum a timore appellandum esse voluerunt : unde quidam ait gentilium poetarum : *Primus in orbe deos fecit timor.* Nam cum dicit : *Respice in me,* celerrimum sibi resurrectionis provenire deprecatur auxilium. Sequitur, *quare me dereliquisti ?* Istud *quare,* nonnullam afferre cognoscitur quæstionem ; ut ille sapientiæ Magister consubstantialis [ms. G., consubstantialis Patri] et enarrator Patris, ita sit vicina carnis suæ morte turbatus, ut quasi-nescius interroget Patrem, quare ab eo fuerit derelictus ? Sed hæc et his similia ad humanitatem respiciant exprimendam. Cæterum nec in ipsa passione absens illi credenda est fuisse divinitas, cum dicat Apostolus : *Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (I Cor. II, 8).* Sed passus est impassibilis per passibilem quam suscepit humanitatem ; et immortalis mortuus est, et qui nunquam moritur resurrexit. De quo loco Pater Cyrillus ita pulchre locutus est (*Lib. IV adv. Nestor., pag. 107*) : Gratia vero Dei pro omnibus gustavit mortem, tradens ei proprium corpus, quamvis naturaliter ipse vita sit et resurrectio mortuorum. Similiter et beatus Ambrosius (*Lib. de Incarn. Dom., cap. 5*) : Idem patiebatur, et non patiebatur ; moriebatur, et non moriebatur ; sepeliebatur, et non sepeliebatur ; resurrexit, et non resurrexit. Sic et hominem dicimus hodieque pati, mori, sepeliri, cum tamen anima ejus nullo fine claudatur. Quapropter derelictum se sub interrogatione testatur, quia revera manibus impiorum, tradi non poterat, nisi majestatis ejus potentia talia fieri permisisset ; sicut in Evangelio dictum est : *Non haberes in me potestatem, nisi tibi data fuisset desuper (Joan. XIX, 11).* Clamat etiam quæ palitur humana susceptio, blasphemias voces, et impias murmuraciones abijciens ; dicit enim

A longe a se fieri verba quæ delicta parturiunt. Salus enim erat sanctæ animæ, si sermones delinquentium non haberet ; sed virtute patientiæ lubens sustineret, quod divina dispensatione pateretur ; sicut ipse in Evangelio dicit : *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste (Matth. XXVI, 39)* ; et subjunxit : *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.* Dicit etiam a membris suis : *Verba delictorum meorum.* Ille ergo qui peccatum non habuit, nostra delicta sua dicit esse peccata ; sicut et in alio psalmo ipse dicturus est : *Deus, tu scis insipientiam meam, et delicta mea a te non sunt abscondita (Psal. LXXIII, 6).* Audiamus ergo vocem membrorum ex ore capitibus, et intelligamus ex nostra persona merito fuisse locutum, qui se hostiam obtulit pro salute cunctorum : unde Apostolus dicit : *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit (II Cor. V, 21).* Nam et in ipsa lege peccata appellabantur quæ pro peccatis offerebantur.

Vers. 2. *Deus meus, clamabo per diem, nec exaudies ; et nocte, et non ad insipientiam mihi. Per diem clamabat humanitas Verbi, quam non circumdabant tenebræ peccatorum ; nec tamen constat auditam, cui nulla præpedire videbatur offensio. Audiat hoc querulum genus humanum, quod petitiones suas desiderat sine dilatione compleri. Petit, sicut dictum est, humanitas Verbi, quæ merebatur audiri ; quam tamen ideo non constat auditam, ut ejus sacro sanguine probrosa mundi crimina lavarentur. Hoc etiam et aliis docetur exemplis. Paulus petit (II Cor. XII, 7, 8) ut ab eo carnis stimulus tolleretur, nec tamen auditur a Domino. Diabolus precatur (Job II, 5) ut Job sanctam virum sævissima calamitate percelleret, et constat ei mox fuisse concessum. Sed Apostolo votum suum implere negabatur ad gloriam, diabolo vero dabatur ad poenam. Sic non audire frequenter expedit, quamvis nos desideria dilata contristent. Addidit quoque clamasse se nocte, id est in tribulatione, cum etiam peccatores soleant frequenter audiri. Subjunxit : *Et non ad insipientiam mihi,* subaudiendum reputabæ. Duo sunt enim genera petitionum : quando petimus honores, divitias, inimicorum vindictam, et cætera hujusmodi, insipienter petimus, quia mundana desideramus ; quando autem postulamus ut a periculis liberemur, ut nobis vita concedatur æterna, non stulte petimus, sed convenienter oramus. Petebat ergo Mediator Dei et hominum Christus non insipienter, sed prudenter ; et tamen non constat eum auditum, quia mundi redemptio sic erat Domino dispensante ventura.*

Vers. 3. *Tu autem in sancto habitas, laus Israel.* Postquam se dixerat auditum non fuisse : ne quis putaret Deum Patrem proprium Filium non amare, quia eum dissimulavit audire, de quo ipse testatus est : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (Matth. III, 17)* ; adjecit magnæ dilectionis indicium, dicendo : *Tu autem in sancto habitas, laus Israel. In sancto habitas, incautionem suam declaravit ; sicut et in alio loco dicit : Custodi animam meam, quoniam sanctus sum (Psal. LXXXV, 2).* *Laus Israel,*

per modum definitivum dicitur quid sit Pater, id est *laus Israel*. Deum quippe videntium ipse revera laus est, qui sanctis omnia gloriosa concedit. Et est tertia definitionis species, quæ Græcè *ποιότης*, Latine qualificativa dicitur. Hæc dicendo quid, quale sit, hoc unde agitur, quid sit evidenter ostendit.

Vers. 4. *In te speraverunt patres nostri; speraverunt, et liberasti eos.* Ne duritiam quisquam putaret **73** Patris, sicut dictum est, quod se Filius non profiteretur auditum, tanguntur ab ipso breviter illa quæ gesta sunt. Eripuit enim populum Israel de terra Ægypti; eruit tres pueros de camino; liberavit Danielem de lacu leonum; et alia seu quæ fiunt, seu quæ leguntur innumera. Sed cum hæc tanta supplicantibus sive præstitit, sive præstet, tamen *Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum* (Rom. viii, 32), ut implerent videlicet Scripturæ, et salus mundi ipsius passione proveniret. *Patres* autem suos quod Christus Dominus dicit, ex illa parte debet intelligi, qua et fratres suos apostolos vocavit; sicut in Evangelio post resurrectionem suam dixit: *Vade ad fratres meos, et dices ad eos: Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum* (Joan. xx, 17).

Vers. 5. *Ad te clamaverunt, et salvi facti sunt; in te speraverunt, et non sunt confusi.* Certissima est sententia quæ demonstrat effectum. Necesse est enim ut ad utilitatem suam audiatur qui clamat ad Dominum. Quanti enim martyres ab infidelibus non credebantur audiri, dum eos corporalis pœna consumeret; sed illi potentius auditi sunt, qui coronam martyrii percipere meruerunt. Dominus ergo justos suos semper exaudit, sed quemadmodum illis expedire cognoscit. Nec vacat quod *speraverunt* frequenter iteravit; figura est enim quæ Græcè dicitur *epembasis*, Latine iteratio, quoties per singula commata ad decorem maximum verba geminantur. *Non sunt confusi*, quos utique venturos constat ad præmium. Non enim confunditur, qui bonum desiderium suum adipisci posse monstratur.

Vers. 6. *Ego autem sum vermis, et non homo; opprobrium hominum et abjectio plebis.* Hoc per figuram dicitur tapinosus, quæ Latine humiliatio nuncupatur, quoties magnitudo mirabilis rebus humillimis comparatur; sicut Apostolus ait: *Infirma mundi hujus elegit, ut confundat fortia* (I Cor. i, 27). *Vermis*, nimia quidem videtur abjectione temnibilis, sed magni continet sacramenta mysterii: nascitur absque concubitu, reperit humilis, movetur sine sonitu. Quæ si consideres, non immerito Dominum Christum vermem appellatum esse cognosces. *Vermis* ergo quia mortalis, quia de carne sine permixtione humani seminis natus est, quia viæ ipsius silentiosæ et humiles exstiterunt. Comparat enim se Creator humillimis creaturis suis, ne quid æstimares abjectum, quod ipso noscitur auctiore formatum, sicut scriptum est: *Fecit Deus omnia valde bona* (Gen. i, 31). Sic et ipse David doctorem secutus, minutissimo se pulci cœquavit (I Reg. xxvi, 20). Ipsa enim virtus est religio-

humiliat, tanto amplius exaltetur ad gloriam. *Non homo*, id est non peccator, quod in illo esse non potuit. *Homo* ergo dicitur, quantum pertinet ad humanam naturam. Idem *non homo* appellatur: quia quod est proprium hominis, peccata non habuit. Nam et diabolus in Evangelio dicitur esse homo, ut est illud: *Inimicus homo superseminavit zizania* (Matth. xii, 25). Unde hoc nomen esse constat homonymum. *Opprobrium* autem *hominum* fuit quando eam spūis innumeris compluebant, et alapis sacrilegis verberabant. *Abjectio plebis* fuit, quando Pontius Pilatus (Matth. xxvii, 27) dedit turbis potestatem, quem vellent sibi dimitti: illi Barabbam eligentes, Christum Dominum potius abjecerunt.

Vers. 7. *Omnes qui videbant me aspernabantur me; locuti sunt labiis, et moverunt caput.* Omnes, de malis tantum suscipiendum est; nam si miscetas fideles, non potest stare sententia. Quæ figura Græcè dicitur *synecdoche*, Latine a toto pars. *Aspernabantur* ergo Judæi Dominum Salvatorem, quando dicebant: *Alia salvos fecit, seipsum non potest salvum facere* (Matth. xxvii, 42), et cætera. Proprie autem posuit *labiis* eos *fuisse locutos*. Tales enim ore, non corde fabulantur, quibus non provenit firma deliberatione sententia. Quid tamen isti *labiis loquebantur*? *Si Filius Dei est, descendat de cruce* (Ibidem, 40). Istud enim animo discrepante videbantur tantum labia personare. Nam ut per iracundiam, non per rationem probares dictum, adjecit, *moverunt caput*, quod immanes faciunt, non judicantes.

Vers. 8. *Speravit in Domino, eripiat eum; salvum faciat eum, quoniam vult eum.* Hæc per figuram dictum est a Judæis, quæ Græcè dicitur *ironia*, Latine *irrisio*, aliud quam conatur ostendens. Verba siquidem ista specialiter Evangelii sunt; dicebant enim Judæi, quando pendebat in cruce: *Speravit in Domino, liberet nunc, si vult, eum* (Matth. xxvii, 43). O cœlestis integritas! Nonne videmur hic potius Evangelium recensere quam psalmum, quando tanta veritate completa sunt, ut non futura, sed transacta esse videantur? Merito, ne quid aut excusabile perdidit, aut fidelibus relinqueretur ambiguum.

Vers. 9. *Quoniam tu es qui abstraxisti me de ventre: spes mea ab uberibus matris meæ. De ventre utique virginali, qui jam tunc ab originalis peccati vitio sequestratus, tanquam sponsus processit de thalamo* (Psal. xviii, 6). Inde se dicit *abstractum*, unde humanitas tenebatur obnoxia. Sive illud accipiendum est, quoniam de utero matris jure se a Domino dicebat *abstractum*; ut ostenderet nativitatem illam dominica virtute perfectam: ne incredibilis videretur virginis partus, dum esset Domini operatione completus. Et ut declararet perfectam humanitatem, quam assumere atque monstrare dignatus est, ab initio vitæ suæ spem suam dicit in Domino posuisse. Verum hic quoque incomprehensibilis sanctitas, et singularis ostenditur magnitudo. Nam cui alii datum est Divinitatem agnoscere, quem adhuc potuerant

ubera materna lactare? Incipiens ergo aetas dicebat, **A** ad quod aliorum vix poterat pervenire maturitas.

Vers. 10. *In te jactatus sum ex utero; de ventre matris meæ Deus meus es tu.* Ut homo ista locutus est. Nam cum se dicit *jactatum* in Domino, ostendit ab humana iniquitate se fuisse discretum. Quod autem sequitur: *Ex utero matris*, ad errorem pertinet Synagoga, unde eum perfidia Judæorum constat expulsus. Cæterum sine Deo non fuit nec ipsa conceptio. Nam sicut homo in iniquitatibus concipitur, sic in ipsa incarnationis origine Domini Christi, divina substantia humanitati juncta atque adunata declaratur; sicut et ab angelo Mariæ semper virgini prophetatum est: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi: propterea quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei* (Luc. 1, 35).

Vers. 11. *Ne discesseris a me: quoniam tribulatio proxima est, et non est qui adjuvet.* Metu mortis **7** et ista prolata sunt: quia dicturus erat: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste* (Matth. xxvi, 39). *Tribulationem* vero dicit mortis cogitationem, quæ longe post sæculis imminet. Quam ideo denuntiat *proximam*, ut assumptio veræ carnis tristitiam ostenderet passionis: sive quia illi vicinum est omne quod venturum est, sicut propheta dicit: *Quoniam mille anni ante oculos tuos, sicut dies hesternus qui præterivit* (Psal. LXXXIX, 4). Sive *tribulationem* dicit *proximam*, quia erat in sua carne passurus. Nam quicunque damna facultatum, orbitates filiorum, amissiones honorum, vel alia hujusmodi sustinet, longinqua sibi mala cognoscitur sustinere: cum vero in carne sua quis patitur, tunc illi *proxima tribulatio* copulatur. Quod autem dicit: *Et non est qui adjuvet*, puritas potentis, et virtus Divinitatis ostenditur: quia si Deus non adjuvet, nullus est qui eripiat periclitantem. Consideremus ergo si debemus aliquando ab ipso dividi, qui nullius, nisi ipsius tantum possumus miseratione salvari.

Vers. 12. *Circumdederunt me vituli multi; tauri pingues obsederunt me.* Oratione decursa, quam in passionibus suis semper præmittit, sicut eum fecisse tempore traditionis, Evangelistarum dicta testantur, ne se fidelium vota præcipitare forsitan incoarsulte præsumerent, venit ad secundam partem, ubi per allegoricas comparationes crucifixionis suæ revelat arcanum. Et nota quia futura pro præteritis ponit, ut durissima corda Judæorum, quasi præacta veritate convinceret. Quæ figura dicitur prolepsis, Latine præoccupatio, quando refertur aliquid per tempus præteritum, quod adhuc creditur esse venturum. Totum factum est, ne periret incredulus; sed ipse sibi existit reus, qui sequi toties contempsit admonitus. *Vituli multi*, populi sunt videlicet Judæorum, qui ignorato Dei jugo, inconsiderata præcitate lascivunt, simul petulantes et fatui, qui gressus suos nulla moderatione distinguunt, sed vagi ac penduli ad iniqua consilia quibusdam saltibus efferuntur. *Tauros pingues*, principes Judæorum designat, qui in vicem

A tauri malitiam superbiamque suam erectis cervicibus insulaverunt, et innocentis sanguinem trudentis cornibus effuderunt. Apte vero addidit *pingues*. Tunc enim ipsum animal nimis redditur inquietum, quando pinguedine multa refertum est; et de mansueto ferox efficitur, cum præsumptione luxuriantis corporis animatur. Quod si adhuc altius auctoritatis verba pensamus, *circumdederunt*, potest trahi ad eos qui illum cum gladis et fustibus ambierunt: *obsederunt* autem, ad illos qui sepulcrum ejus custodierunt, ne a discipulis occulte rapere. Obsidio enim dicta est, quasi hostium incessio, id est hostilis circumdatio.

Vers. 13. *Aperuerunt in me os suum, sicut leo rapiens et rugiens.* Metaphora introducta est a consuetudine ferarum, quæ avide os aperient quando aliquid deglutire contendunt. *In me* autem dixit contra me, cum detestabili adunatione dicebant: *Crucifige, crucifige* (Luc. xxiii, 21). *Os suum*, revera suum, quod non illis sapientia aperuit, sed cogitatio scelerata reseravit. Audiant utrumque Pelagiani, quando Judæi nequitiam locuti sunt, ipsi *os suum aperuerunt*. In bono autem legitur: *Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam* (Psal. L, 17). Quod autem dicit, *sicut leo rapiens et rugiens*, *rapiens* pertinet ad insanissimam seditionem, quando eum raptum traxerunt ad tribunal præsidis audiendum; *rugiens* ad blasphemias voces, quibus clamaverunt: *Crucifige, crucifige*. Quod utrumque feris merito comparatum est, quando insani populi consilium rationabile perdidit.

Vers. 14. *Sicut aqua effusa sunt* [ed., effusus sum], *et dispersa sunt omnia ossa mea.* Comparatio ista non minimum continet sacramentum. *Dispersa sunt omnia ossa* ejus, id est firmi ac fideles apostoli, quando dixit eis: *Ecce ego mitto vos velut agnos in medio luporum* (Matth. x, 16): tunc illi *sicut aqua effusi sunt*. *Aqua* enim quando funditur, et rigat et abluit: sic illi orbem terrarum divino imbri satlantes, peccatorum sordibus abluerunt.

Vers. 15. *Factum est cor meum tanquam cera liquescens in medio ventris mei.* *Cor suum*, voluntatem suam dicit, quæ in Scripturis divinis clausa tegebatur; sed impleta passione, omnis veritas de adventu ejus promissa revelata est. Bene autem legis mysteria comparata sunt *cera*, quæ tunc splendorem reddidit, quando in usum luminis calore liquefacta dissolvitur. *Ventrem* vero suum dicit Ecclesiam catholicam: ubi tecta verba prædicantium, veniente temporis plenitudine, patuerunt. Inde est et illud, quod velum templi in passione Domini constat scissum; revelata sunt enim tali facto illa quæ tegebantur occulta.

Vers. 16. *Exaruit velut testa virtus mea, et lingua mea adhæsit faucibus meis, et in pulverem mortis deduxerunt me.* *Virtutem Christi testæ* non putemus incongrue comparatam, quia sicut illa fornace durecit, et fortior redditur igne decocta, sic *passione Domini virtus* ejus solidata est, quæ prius quasi lutea videbatur incredulis. *Lingua* vero sua significat præ-

dicatores apostolos, qui *adhæserunt faucibus Christi*, dum ejus mandata custodierunt. Ille enim in faucibus Dominicis manet, qui divino adjutorio ipsius prædicationem custodit. Sed quomodo se dicit in *pulverem deductum*, cujus caro non pertulit corruptionem? Sed hoc ad votum intelligendum est inhumani Judæorum, qui se putabant Christo mortem dedisse communem, in qua crederetur usque in pulverem fuisse perductus: sive magis a membris suis, id est ab Ecclesia dicat se usque ad pulverem fuisse perductum; dum sors ista humanæ conditioni videbatur esse communis.

Vers. 17. *Quoniam circumdederunt me canes multi; consilium malignantium obsedit me.* Ille mirabili proprietate passionis suæ sacramenta describit. *Canum* igitur natura talis est, ut ignotis hominibus nullatenus acquiescant, sed importunis atque assiduis latratibus areceant, quos notitia domesticæ conversationis ignorat. His ergo Judæi justissime comparantur, qui novam doctrinam Domini minime recipientes, contra eam ferocissimis vocibus oblatrabant. Doctrina vero nova est, sicut Evangelista dicit: *Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis* (Joan. xiii, 34); quod etiam Isaias propheta testatur dicens: *Vetera transierunt, ecce nova facta sunt omnia* (Isai. xlv, 19). Patenter autem describitur actus ille Judaicus; fuit enim *consilium malignantium*, quando cogitabant Dominum Jesum dolo tenere, mortique tradere. **75** *Malignantium* quippe dicit, maligna cogitantium. Et merito se fatetur *obsessum*, quia in ipso erat civitas Jerusalem, quam hostes fidei Christianæ in eodem

Vers. 18. *Foderunt manus meas et pedes meos.* Sed antequam ad Passionis ipsius veniam exordium, persecutandum est cur talem sibi elegerit mortem qui dixit: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* (Joan. x, 18)? Primum, quod crucis ipsa positio talis est, ut pars ejus superior cælos petat, inferior terras non deserat, fixa infernorum ima contingat, et velut quibusdam brachiis extensis, latitudo ejus totius partes appetat mundi, jacens vero quatuor cardines orbis designat. Sic in parvo posita, cuncta videtur esse complexa. De cruce Domini dico, quæ de pœnali malo peccatorum, facta est beata redemptio: postea tribuens salutis bonum, quæ pridem dabat interitum: patibulum salutare, mors indicans vitam, humilitas divinam proclamans summitatem; et Christum in cælo, Christum in terra, Christum per cunctum orbem, Christum quoque ad inferna per figuram crucis esse cognoscas. Quod si aut ferro truncatus, aut ignibus fuisset absumptus, aut lapidibus oppressus, aut fluctibus demersus, aut alia qualibet morte præventus, quo signo, rogo, diabolus pelleretur? Quo vexillo frons Christianorum tuta mansisset? Qua figura corporis et animæ firmaretur infirmitas? Nulla mors tantæ majestati melius convenire potuit, nisi quæ nobis perfectæ salutis indicia dereliquit. Provisum est etiam ad credulitatem nostram, ut altius

confligeretur, videretur a multis, crederetur a plurimis. Et ne Deum quispiam dubitaret, in cuius passio ne tot et tanta miracula convenissent, *Per universum mundum tenebræ factæ sunt, terra tremuit, petre scissæ sunt* (Matth. xxvii, 45); ut ovis passum evi enter suum testaretur auctorem. Sic istam crucifixionem totum mirabile habere decuit, quæ templum pii Redemptoris excepit. Quapropter merito a Christo electa est crux, in qua et singulariter occumberet, et communi sorte moreretur.

Et quamvis passionis dominicæ ad litteram simplex hic videatur esse narratio, tamen aliquid nobis et spiritualiter sentiendum actus iste significat. *Manus Christi Judæi violaverunt*, quando ejus miraculis nullatenus credere maluerunt. *Manus* enim significant operationes quas in diversorum languoribus medicus cælestis exercuit, ut eorum obstinata duritia signorum virtutibus molliretur. *Pedes quoque foderunt*, dum ejus apostolos, per quos fides Christiana in gentibus ambulavit, lacerandos esse putaverunt. Sic futuræ causæ in ista Domini crucifixione prædictæ sunt. *Foderunt* autem, non transitorie debemus accipere, quia terra tunc variis fetus germinat, quando hominum studio cognoscitur exarata. Quod contigit in corpore Domini Salvatoris; illud enim clavis affixum, lancea perforatum, fructum nobis intulit sine fine mansurum. Quapropter jam non pertime cinus dicere Deum carne passum, Deum mortuum pro salute cupctorum. Unde Pater Augustinus mirabiliter et solito more declaravit, dicens (Serm. 39 de Temp.): Res vetusta erat ut homo moreretur; quod ne semper valeret in homine, res nova facta est ut Deus moreretur; sicut et Apostolus ait: *Nos autem prædicamus Christum, et hunc crucifixum* (1 Cor. i, 23). Et ne filium Virginis (ut quidam dementium putant) alium fortasse sentires, adjecit: *Christum utique Dei virtutem, et Dei sapientiam: quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.* Quid enim tam stultum, tam infirmum videtur incredulis, quam cum audiunt Deum, Dei Filium crucifixum pariter et sepultum? *Sed placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes* (Ibidem, 21). Incarnatio siquidem Domini, misericordiæ ipsius est mirabilis altitudo, inæstimabile donum, incomprehensibile mysterium: unde aut rectis mentibus provenit salus, aut perversis sensibus generatur interitus.

Vers. 19. *Dinumeraverunt omnia ossa mea; ipsi vero consideraverunt et conspexerunt me.* Forma crucis mira proprietate depicta est; ut omne corpus in ea sic dicatur extensum, quatenus ejus ossa humanis oculis numerabilia viderentur; ut quod caro superducta celaverat, nimia tensione corporis appareret. Sed videamus utrum pœna dicenda sit, an tribunal; damnatio, an disceptatio: ubi quasi in regali solio constitutus, increpantem reliquit reum, confidentem reddidit protinus absolutum. Quo facto ille humani generis Misericors eximius, quid sanctis suis præsta-

turus esset, in Latronis subita confessione monstravit. *Dimmerata sunt etiam ossa ejus*, id est apostoli, sive reliqui Christiani, quando persecutione facta trucelementum Judæorum, ne in majorem numerum convalescerent, quærebantur extinguere. Sequitur etiam incredulitatis eorum detestabilis obstinatio; ut non aliquid transitorie aut casualiter fecisse videantur: sed dicit eos *considerasse et conpaxisse*; et eorum lapideum tot miraculis non fuisse mollitum. *Petræ scissæ sunt, terra tremuit, sol amictu se tenebroso, ne tantum scelus videret, abscondit; et (proh dolor!) iniquitas in ipsorum oculis defixa, in sacrilegio suo mansit immobilis.*

Vers. 20. *Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem.* Quamvis tota passio Domini magna sacramenta contineat, tamen hic nescio quod majus parturitur arcanum, quod alia vestimenta sua dicit esse dividenda, aliam vestem ad sortem nihilominus perducendam. Vestimenta illa, quæ *divisa sunt*, Scripturas significant prophetarum, vel reliquarum cælestium lectionum, quas hæretici prava interpretatione dividentes, Pilati militibus scelerata se divisione conjungunt. Tunica vero illa, quæ venit ad sortem, quæ ejus sanctitatem corporis ambiebat, quam dicit evangelista (*Joan. xix, 23*) desuper fuisse contextam per totum, catholica probatur Ecclesia, quæ nullatenus humano discernenda datur arbitrio; sed integra atque inviolabilis, quasi ex sorte unicuique divina semper largitate præstatur. Ipsa est contexta desuper, quam nemo dividit, nemo dirumpit; sed perpetua stabilitate firmissima, in unitatis suæ robore perseverat; de qua ipsa Veritas dicit: *Tu es Petrus, et super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam* (*Matth. xvi, 18*). Quod factum et evangelista testatur, dicens: *Postquam crucifixerunt eum, diviserunt vestimenta ejus, sortem mittentes* (*Matth. xxvii, 35*). Verum ista **76** sors in Scripturis divinis tam sæpius commemoratur, ut magnum nescio quid divini judicii gestare videatur arcanum. Scriptum est enim in Levitico unam sortem Domino dari, et unam appropinquo (*Lev. xvi, 8*), id est transmissori. Item Moyses quibusdam tribubus trans Jordanem, terram sorte divisit. Jesus quoque filius Nave terram reprobationis filiis Israel sorte missa distribuit (*Josue, xviii, 10*). Sors quoque Jonam prodidit latentem (*Jon. 1, 7*). Et in Salomone legitur: *Contradictiones cohibet sors, et inter potentes definit* (*Prov. xviii, 18*). In Novo quoque Testamento, id est in Actibus apostolorum, sors Matthiam designavit apostolum (*Act. 1, 26*). Paulus etiam ipse apostolus scribens ad Ephesios, *Sorte se dicit vocatum secundum propositum ejus qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ* (*Ephes. 1, 11*); nec non ad Colossenses scribens dicit: *Gratias, inquit, agentes Deo Patri, qui idoneos nos fecit in parte sortis sanctorum in lumine* (*Colos. 1, 12*). Sed cum multa legantur tam in Veteri quam in Novo Testamento sortibus fuisse divisa, nemo ausus est negare per eam divinitus esse

monstratum, quod mens devota petitione supplicii postulavit.

Vers. 21. *Tu autem, Domine, ne longe facias auxilium tuum a me; ad defensionem meam aspice.* Hæc jam resurrectionem celerrimam deprecatur, ut perfidorum mala credulitas supervenienti tali gloria destruat. *Auxilium enim ipsam significat resurrectionem, quæ utique longe facta non est, quando tridua proventus.* Sequitur: *Ad defensionem meam aspice.* Sed, quæ sit ista defensio, consequenter exponit.

Vers. 22. *Eripe a framea, Deus, animam meam, et de manu canis unicum meam.* Liberari se postulavit a morte quam subiturus erat, collato scilicet resurrectionis auxilio. *Framea enim synonymum est nomen, significans sive hastam, sive gladium, sive quælibet arma, per quæ voluit futurum crucis exitum competenter adverti: quia per ipsam mors plerumque succedit.* Sed primo dixit, *Eripe animam meam*; modo petit liberari Ecclesiam, quæ est illi *unica*, id est catholica; ut intelligatur doctrinas novas et conciliabula perditionum unitatis vocabulo rebus: hæreticos hic *canibus* comparans, qui domestica quadam feritate atrociter mansueti, cum de penetralibus nostris exeunt, Ecclesiam Dei mordere ac lacerare festinant. Et ut scias *canes* talibus hominibus aptissime comparatos, *de manu canis* dixit, quod utique homo, non canis habet. Sive, ut quidam volunt, *manus canis* significat potestatem mundi istius, quæ Ecclesiam Dei lacerare mordaci ac subdola semper iniquitate festinat. *Canes* autem non in malo tantum, sed etiam in bono poni frequentia exempla testantur.

Vers. 23. *Libera me de ore leonis, et a cornibus unicornuorum humilitatem meam.* De ore leonis, de potestate diaboli dicit, qui bene comparatur feris, quoniam humanis semper delectatur exitiis. Sed ne forte aliquibus scrupulus inde nascatur, quare frequenter una res et optimis personis aptatur et pessimis, dicendum est quod ad similes partes debeat applicari. Unamquamque rem diversas certum est habere qualitates, ut leo, de quo nunc sermo est, habet fortitudinem, propter quam belluarum rex appellatur; habet et truculentam sævitiam, propter quod ferox dicitur. Quapropter fortitudo ejus et potestas Christo merito comparatur, ut est illud: *Vicit Leo de tribu Juda* (*Apoc. v, 5*). Ferocia vero ipsius diabolo competenter adjungitur, sicut Petrus apostolus dicit: *Sobrii estote et vigilate, quia adversarius vester diabolus sicut leo rugiens circuit, quærens quem devoret* (*1 Petr. v, 8*). Ita fit ut unum animal, consideratis ejus qualitatibus, rebus a se discrepantibus rationaliter comparatur. Quod genus locutionis Scripturæ divinæ forsitan proprium non immerito dixerimus. Sic et reliquas comparationes hujusmodi præsentis expositionis ratio comprehendit. *A cornibus*, id est a superbis, de summitatibus suarum potestate ferientibus. Sed inspicere quod addidit: *Unicornuorum*, id est se singulariter erigentium, qui nimia elatione sur-

gentes, consortes ferre non possunt, dum soli facien-
dum putant quodcumque libuerit. Talia enim anima-
lia, quæ uno cornu armantur, multo fortiora sunt ab
his quibus duplicia tribuuntur, quæ Græci *μωόμενος*
appellant. Ab illa enim unicornuorum superbia non
ferenda humilitatem suam, quæ destituta opprimi
facile posset, eripi postulavit.

Vers. 24. *Narrabo nomen tuum fratribus meis; in
medio Ecclesiæ laudabo te.* Post sacram passionem
dicit gloriam Divinitatis toto orbe vulgandam. *Nar-
rabo* enim dicit, id est narrare faciam. *Frates* autem
dicuntur qui diligunt et diliguntur. Nam qui pati ve-
nerat pro salute cunctorum, quem eorum non dice-
ret fratrem? De quo loco patenter ait Apostolus:
Decebat enim eum propter quem omnia, et per quem
*omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, aucto-
rem salutis eorum per passionem consummari. Qui*
enim sanctificat, et qui sanctificantur, ab uno omnes.
*Propter quam causam non confunditur fratres eos vo-
ca: e dicens: Nuntiabo nomen tuum fratribus meis*
(Hebr. II, 10, 11). Sic ait et in Evangelio post resur-
rectionem: *Dicite fratribus meis (Matth. xxviii, 10);*
et alibi: *Qui fecerit voluntatem Patris mei, qui in
cælis est, hic meus pater, et mater, et frater est (Matth.*
xii, 50). In medio vero Ecclesiæ laudat Dominum,
qui se pia conversatione tractaverit. Ipsius enim
præconium est morum sanctitas custodita, quando
nihil valet aliquid boni facere, nisi cui divina
misericordia probitatem nascitur præstitisse. In me-
dio autem dicit, palam et in conversatione multo-
rum, ubi rectæ mentis operatio reliquis fidelibus
præstat exemplum.

Vers. 25. *Qui timetis Dominum, laudate eum; uni-
versum semen Jacob, magnificate eum.* Paulo latius
Domini passione narrata, ne corda fidelium longa
tristitia turbarentur, venit ad tertiam partem, ubi
devotos adloquitur, ut Domini dispensatione reco-
gnita laudent eum, et præconia ipsius generali exul-
tatione concelebrent: quoniam per ejus passionem
provenit salus fidelium et vite justorum. Nunc inten-
damus quam suavis in timore Domini declaretur
affectus. Timor enim humanus non laudem parturit,
sed vituperationem: Dei autem timor, quia justus et
rectus est, laudem general, amorem tribuit, ardorem
charitatis inflammant. *Laudate* ergo, dicit, *qui timetis*
Deum, id est qui reverentiam habetis nominis ejus:
quia eum non meretur prædicare, nisi qui cognosci-
tur et timere. *Universum* in partem honorum accipe:
quia illos tantum mavult intelligi qui **77** fidei *Jacob*
devotionique consentiant, superantes per religionis
affectum veteris hominis primam nativitatem.

Vers. 26. *Timeat eum omne semen Israel.* *Semen*
Israel non unius nationis populus significatur, sed
cunctarum gentium cognoscitur plenitudo, unde con-
stat Ecclesiam colligendam. Et quia superius dixe-
rat: *Laudate, qui timetis Dominum*, nunc ad quos
timor pertinere possit edicitur; ad Israelitas utique,
id est videntes Dominum: quia nesciunt timere

A Deum qui hæretica pravitate cæcati sunt, vel idolia
scelerata mente deserviunt.

Vers. 27. *Quoniam non sprevit neque desepxit pre-
cem pauperum.* Quod solent facere mundi istius ho-
nore gloriantes, spernere pauperes, despiciere sup-
plicantes, causamque de habitus qualitate metiri;
ut si sit vestibus nitidus, verax patetur; si amictus
sordidus, mendacissimus habeatur. Sed apud Deum
longe diversum est, qui de veste non judicat, qui
opulentiam non honorat; sed ille preces fidelium
pauperum exaudit et adjuvat. Egenus illi pretiosus
est, qui tamen fuerit sanctitate ditissimus.

Vers. 28. *Neque avertit faciem suam a me; et cum
clamarem ad eum exaudivit me.* Intelligamus huic ver-
sum, et Deo gratias, in quantum possumus, devota
mente referamus. Nam cum diceret generaliter agen-
das esse gratias, quia pauperes Divinitas exaudire
dignatur, se intulit Dominus Christus dicendo: *Ne-
que avertit faciem a me.* Sic ergo causam omnium
suam fecit, sic peccata mundi corporis sui sanctitate
delevit, ut dum ad se infirmitatem humanam traxit,
diabolus amitteret quod tenebat. Quid autem cla-
mavit, quid se dicit auditum? Utique, ut mors no-
stra ejus exitio finiretur, ut peccatum veteris homi-
nis redimeretur pretio sanctissimæ Passionis.

Vers. 29. *Apud te laus mea in Ecclesia magna; vota
mea Domino reddam coram timentibus eum.* Apud te
significat de te. In Ecclesia magna, catholica scilicet,
quæ universo terrarum orbe diffusa est. Magna enim
et amplitudine recte dicitur et honore. *Vota* vero
mavult intelligi sacramenta corporis et sanguinis
sui, quæ illis præsentibus redduntur, qui ei sancto
timore subjecti sunt. Denique vide quid sequitur.

Vers. 30. *Edent pauperes, et saturabuntur.* Hæc sunt
vota quæ superius dixit. Et considera quia pauperes
tantum posuit qui mundi istius illecebras contempti-
tissimo respuerunt; non divites qui sæculi hujus
felicitate referti sunt, sed pauperes, id est regnum
Dei esurientes. Ideo enim addidit, *et saturabuntur;*
saturari enim non poterant, nisi quos talis possidebat
esuries.

Vers. 31. *Et laudabunt Dominum qui requirunt
eum: vivit cor [msa. A., B., F., vivent corda] eorum in
sæculum sæculi.* Permansit in superioribus dictis.
Nam cum saturati pauperes fuerint, *laudabunt Domi-
num.* Pauperes Dominum laudant, divites semet-
ipsos exaltant: isti thesauraria terrena congerunt,
illi cælesti ubertate ditescant: facultas dispar, sed
conscientia longe dissimilis; isti denique locupletes
sunt de mundo, illi de Deo. O quam longe dissimilia
vota sortiti sunt! Pauperes possident quod nunquam
perdent; divites tenent quod non solum mortui, sed
etiam vivi frequenter amittunt. Sequitur: *Vivit cor*
eorum in sæculum sæculi. *Vivit cor*, id est spes eorum
immobilia vegetatur. Illud enim veraciter vivere di-
cimus, quod in Divinitatis gratia perseverat.

Vers. 32. *Reminiscentur, et convertentur ad Domi-
num universi fines terræ.* Reminisci proprie illos di-
cimus quos post oblivionis injuriam ad memoria

constat rediisse medicinam. Sed hoc de paganis quomodo possit intelligi, qui nulla sacramenta fidei ante conversionem suam ullatenus susceperunt? Sed et eos bene dicimus *reminisci*: quia omnis homo Deum sibi confitetur auctorem. Sed quando Deus omnipotens esse fideliter agnoscitur, recte ab eis dicitur *reminisci*, ut ad illum veraciter redeant, quem prius perversa voluntate neglexerant. Sequitur: *Convertentur ad Dominum universi fines terræ*. Prophetia est universalis Ecclesiæ, quam nunc constat toto orbe diffusam.

Vers. 33. *Et adorabunt in conspectu ejus omnes patriæ gentium*. Ne quis putaret dubium, quomodo esset ab universis gentibus adorandus, interposuit, in conspectu ejus, ubi nullus adorat, nisi qui de sincera fide præsumpsit. *Conspectus* enim illius non est, nisi supra fidelissimos et beatos. Dicendo, *omnes patriæ gentium*, nihil excepit qui cuncta conclusit; ut per indigenas suos et ipsæ quoque patriæ credantur esse devotæ.

Vers. 34. *Quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium*. Intendamus quid iste versus præposteratim compellat intelligi: *Deus dominabitur gentium, quoniam Domini est regnum*: quia non sunt gentium regna, sed Domini, qui potestate sua et mutat reges et continet. Et necesse est ipsam debere ubique coleri, quem rerum Dominum constat intelligi. De quo loco Pater Augustinus in libro ad Honoratum presbyterum more suo mirabiliter dixit (*Epist. 120, cap. 27*): Ille irritus, ille crucifixus, ille derelictus hic regnum acquirit, et tradet in sine Deo et Patri, non ut ipse amittat, sed quod in fide seminavit cum venit minor Patre, hoc perducatur in speciem in qua æqualis non recessit a Patre. Probata est his dictis universalis Ecclesiæ. Desinant homines Donatistarum vanitate confundi. Non potest prævalere plus fraus diabolica quam religio Christiana. Necessarium est enim invento loco hæreticorum confutare nequitias: quoniam dum illos, Domini præstante, destruimus, catholicæ fidei sensa firmamus.

Vers. 35. *Manducaverunt, et adoraverunt omnes divites terræ*. Quid est hoc quod superius de corpore Domini pauperes dicit esse saturatos, hic autem *divites terræ* tantum *manducasse et adorasse* confirmat? Scilicet, ut intelligas non humiles, sed superbos, qui non habent in mansuetudine spem prædicationum, sed in divitiis præsumptionem. Nam licet eadem prædicationum sacramenta susceperint, tamen par non est in utrisque devotio. Illi enim usque ad saturitatem comedunt, id est usque ad perfectionem: isti sic manducant, ut non magnis desideriis explentur. Aliud est enim mediocriter aliquid velle percipere, et aliud toto mentis ardore perquirere; et ideo hi non dicuntur pauperes Christi, sed *divites terræ*.

Vers. 36. *In conspectu ejus procident universi qui descendunt in terram; et anima mea ipsi vivet*. Quia superius dixerat, *divites terræ* esse tepidos Christianos, 78 nunc dicit qui ante Deum *procident*, id est cadunt, qui in terrenas concupiscentias carnis fragi-

litate descendunt, et hominibus apparere non possunt. Bene autem dictum est *descendant*, quia omne peccatum pars probatur inferior. Nam dum conventus Ecclesiæ omnes indiscrete suscipiat, ipsius conspectui noti sunt, qui se meritorum qualitate discernunt. *Animam* vero suam dicit Deo *vivere*, quoniam hunc mundum immaculata conversatione transivit.

Vers. 37. *Et semen meum serviet illi; annuntiabitur Domino generatio ventura*. *Semen* opera dicit, quæ tempore incarnationis suæ manifesta fecit in terris, ut populos instrueret, secreta religionis aperiret, prædicatores apostolos institueret, qui religionem sanctam sincera fide prædicarent. *Annuntiabitur Domino* dicit, ab angelis (ut quidam volunt), qui preces humanas ad Dominum referre memorantur. Scriptum est enim in libro Tobie: *Ego obtuli memoriam orationis vestræ ante Dominum* (*Tob. xii, 12*). Sed figuratim dicitur: *Annuntiabitur Domino*, scienti quippe, et omnia prævidenti; scriptum est enim: *Novit enim Pater vester*, ait Dominus, *quid vobis necessarium sit, priusquam petatis ab eo* (*Matth. vi, 8*). Annuntiant ergo angeli Domino pro ministerio, non pro instructione. *Generationem venturam* dicit, quæ ex aqua et Spiritu sancto erat, Domino largiente, procreanda. Et ut ostenderet eam justam, dicit *Domino esse venturam*; generatio enim malorum sibi videtur venire, non Domino.

Vers. 38. *Annuntiabunt cæsti justitiam ejus populo qui nascetur, quem fecit Dominus*. Id est evangelistæ prædicabunt Filium Dei; ipse enim est justitia Patris. Illi ergo populo prædicanda est *justitia*, qui crediturus est Deo, qui peccatorum merito derelicta venit ad vitam, qui sic beneficio Dei ex fide nascitur, ut in æternum vivere mereatur. Quapropter nimis apte dictum est Christianum populum Dominum fecisse; creavit enim, quando illum de ventre matris eduxit; sed tunc eum a peccatis liberum fecit, quando Christianum per aquam regenerationis instituit. Animo vero condendum est, quod iste et alii psalmi, qui de Passione Domini loquuntur, in spe Christianorum maxime terminantur; ut hac dispositione mirabili cognoscamus salutem credentibus tali mysterio contributam.

Conclusio psalmi.

Iste psalmus est quem nobis paschali munere solemniter decantat Ecclesiæ; ut salutariter instruamur in humanis rebus etiam beatos temporaliter ex aliqua parte a Domino derelinqui, cum tamen eos ad bona æterna tuitionis suæ virtute perducatur. Hunc feliciter stentis audimus, per quem sic possumus refici, si deflexo animo in eodem mereamur affligi. O dura corda Judæorum! o insensatæ mentes nunquam omnino credentium! Nonne hic solus psalmus ad Passionem credendam sufficere debuisset, quam sic evidenter de se Veritas ipsa prædicavit? Et ne aliqua cordibus durissimis excusatio relinqueretur, sequuntur inter alios de hac re psalmi, evidenti et manifestissima prophetatione conscripti, id est, trigesimi-

mus quartus, quinquagesimus quartus, sexagesimus octavas, et centesimus octavus; ut nulli esse deberet ambiguum, quod tantis præconibus cognoscitur fuisse vulgatum. Continet autem præsentis psalmi numerus et alia rerum sacramenta celestium. Nam cum propheta Daniel tribus hebdomadibus orationem suam Domino jugiter immolasset, ut quæ essent Israelitico populo futura cognosceret, angeli voce responsam est, ad primas preces se fuisse transmissum, sed diabolica reluctatione tardatum; vicesimo primo die ad eum potuisse descendere, ut votis ejus satisfacere potuisset (*Dan. x, 12*). Quapropter et hic psalmus non immerito tali calculo noscitur collocatus: qui diaboli perversitate destructa, medicinalis passionis dona reseravit; cujus beneficio humanum genus ab æterna morte liberatum, ad perpetuæ salutis dona pervenit.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXII.

Psalmus David.

Apte prætermittitur, ubi novi nihil est quod requiratur. Hoc tantum commemorandum est, ut nomina tituli hujus ad spirituales, sicut præfati sumus, intelligentiam perducere debeamus. Loquitur enim per totum psalmum, primi hominis vetustate deposita, regeneratus ex aqua et Spiritu sancto fidelissimus Christianus: gratus agens quoniam de ariditate peccati ad loca pascuæ, et ad aquam refectiois Domino sit largiente perductus. Et notandum quia sicut antea Decalogum legis accepit, ita hic decem beneficiis se gaudet esse ditatum; quod non singulis versibus dicitur, sed per commata succincte narratur.

Divisio psalmi.

Parvus quidem psalmus est, sed multis noscitur partibus contineri, qui divisionem in personis non habet, sed in rebus. Ideoque nos non divisiones, ut in aliis psalmis, sed certas numeri per singulas quasque partes forsitan competenter affiximus.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Dominus regit me, et nihil mihi deerit.* Vir ille sanctissimus, qui per gratiam baptismatis innovatus, pauperem se Domini abjecta sæculi pompa noscebat, in conscientie cubili lætus exultat, et a Domino se protegi jucunditate dulcissima proficitur. Dicit enim regi se a Domino, ubi est defensio fortis et magna securitas, ubi nemo metuat inimicum, ubi jam nullus sua imbecillitate turbatur. Addendo autem, *nihil mihi deerit*, divitias suas pauper ille noscebat, cum sibi a Domino substantiam spirituales crederet nihilominus conferendam. Sed audiamus in subsequens, quam sit dives ista paupertas, quæ tantis bonis repletur quanta continere regum thesauraria non merentur. Quæ figura Græce dicitur synathroismos, Latine congregatio, quoties multa in unum colliguntur, et velut pondere factio audientium animis offeruntur. Hoc schema sive 79 in laudibus, sive in vituperationibus, inter oratores violentissimum laberi solet.

A *In loco pascuæ ibi me collocavit.* Primam partem munerum fidelis iste quem diximus gratanter exponit, quod tamen ad universalem Christi Ecclesiam merito cognoscimus pertinere. Assertit se ergo in locis pascuæ constitutum, non unde caro corporumque saginetur, sed unde anima celesti pabulo relecta, spiritualis lætitiæ nitore pinguescat. Illa enim Dei sunt pascua, quæ non ventris digestionibus dilabuntur, ubi iterum importuna non succedit esuries; sed anima cum semel cõperit esse saturata, in idipsum celesti munere perseverat. *Locus autem iste qui dicitur pabulorum, divina lectio est.* Nam sicut pecudum corporibus pinguedinem præstat ager depastus, ita et sermo divinus animam novit fideliter saginare meditatus. De his pascuis saturatus eructavit ille qui dixit Deo; *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! super mel et favum ori meo* (*Psal. cxvii, 103*), et his similia.

Vers. 2. *Super aquam refectiois educavit me.* Secundum munus suæ protectionis ostendit, dona divina comparans amœnitatibus hujus sæculi, quibus multum humana gaudere solet infirmitas. Sed consideremus per istas comparationes, quid magis velit intelligi. *Aqua refectiois est baptismi lavacrum, quo anima sterili ariditate peccati ad bonos fructus inferendos divinis muneribus irrigatur.* Et bene addidit: *Educavit*, id est paulatim nutrit, quasi parvulos et renatos, sicut Petrus apostolus dicit: *Tanquam modo geniti infantes, rationabiles et sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem* (*I Petr. ii, 2*).

C *Animam meam convertit.* Ad gratiam tertiam venit, ubi animam suam divino beneficio assertit esse conversam. Sed *conversam* dicit, quia post baptismum de peccatrice facta est justa, de sæculenta mundissima, de contracta sine ruga; sicut Apostolus dicit: *Ut exhiberet sibi ipse gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujusmodi* (*Ephes. v, 27*). Merito ergo animam suam gloriatur ad Christum esse conversam, quæ dudum sub diabolo probatur esse captiva. Sed tunc est salubris ista conversio, si non herum incentivis vitis in peccata relabamur. Verum istam conversionem vide quid sequitur.

D *Vers. 3. Deduxit me super semitas justitiæ propter nomen suum.* Quartum beneficium memorat, quod est sollicitius indagandum. Nam cum *super justitiæ semitas* ambulare superbiæ sit, cur sanctus vir illuc se gaudet esse perductum, quod dominicis regulis videbatur esse contrarium? Sed hic *super* taliter accipiendum est, quemadmodum si dicatur, positus est super populum corrigendum, quos debeat justitiæ semitas edocere; sicut et alius propheta dicit: *Super excelsa statuit me, ut vincam in claritate ipsius* (*Habac. iii, 19*). Quod autem ait: *Propter nomen suum*, famulus Christi gaudebat se ad illam scientiam pervenisse, ut posset Domini jussa volgare. *Semita* en in justitiæ sunt duo præcepta salutaria, in quibus lex et prophetalis sermo concluditur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et*

proximum tuum sicut teipsum (Deut. vi, 5). Merito ergo **A** *super semitas justitiæ deductum* se esse gaudebat, qui animi contemplatione profecerat. Addidit, *propter nomen suum*, ut nemo diceret meritis suis collatum, quod divina gratia probabat esse concessum.

Vers. 4. *Nam etsi ambulem in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.* Quinta succedit gratia, quam revera constat unicuique firmissimo catholico contributam. Dicit enim, etsi inter hæreticos et schismaticos ambulem, qui recte *umbræ mortis* esse dicuntur, quoniam exitii figuram portant, cum ad inferna perducunt, *non timebo* eorum pravæ suasionis; quia tu præsentis tuæ tuitione me defendis; sicut scriptum est in propheta: *Non te deseram, non te derelinquam* (Jos. 1, 5). In isto quippe mundo **B** Ecclesia inter iniquos ambulat, donec iudicii dies bonorum malorumque sequestrator advenierit; sicut propheta dicit: *Spiritus, inquit, vultus nostri Christus Dominus, sub cuius velamento vivimus inter gentes* (Thren. iv, 20). Sive *umbra mortis*, absolute diabolus est, qui obscure nobis laqueos ponit, ut per nebulas ipsius decepti, in æternæ mortis præcipitia corruamus. Sed hæc non timeantur a vero fideli, etsi in ipsorum medio divina misericordia fretus ambulare præsumperit. Cur enim vir justus illos timeat qui sanctos timeant, et invita illis voluntate deserviunt?

Vers. 5. *Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt.* Jam sexta largitate lætatur. *Virga* enim pertinet ad justitiam et fortitudinem Domini Salvatoris, sicut in alio psalmo dicit: *Virga æquitatis, virga regni tui* (Psal. xlv, 7). *Baculus* ad adiutorium humanum respicit, quo et pes ipse caute desigitur, et totum corpus nisu desuper incumbentium sustinetur. Hoc **C** usi sunt patriarchæ; dicit enim Jacob, *In baculo meo transivi Jordanem istum* (Gen. xxxii, 10). Item in Exodo ait Dominus filiis Israel: *Renes vestros accingetis, tenentes baculos in manibus, et comedetis festinantes* (Exod. xii, 11). Quod multis locis reperies in auctoritate divina. Istis ergo duabus rebus fidelis se asserit consolatum: una est districtio quæ conterit vitiosos; altera gubernatio, quæ sustinet fidelissimos Christianos. Ipsa vero dum ponit numero plurali, *virgam et baculum*, significat quæ superius dixit. Sed videamus quemadmodum utraque nos *consolari* poterant, cum res omnino diversæ sint. *Baculum* quippe non est dubium *consolari*, qui ad opem ferendam humanæ imbecillitati semper assumitur. De *virga* quid dicemus, quæ percutit, affligit, et vitia nostra iudiciali severitate castigat? *Consolatur* plane et ipsa fideles, quando eos ad viam Domini adhibita emendatione perducit. Nam recte *consolari* dicimus omne quod adjuvat; etsi ad tempus nos pro sua districtione contristat. Unde dicit Apostolus ad Hebræos: *Quoniam omnis disciplina ad præsens non gaudii videtur esse, sed tristitiæ; in posterum autem multum fructum affert* (Hebr. xii, 11).

Vers. 6. *Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos qui tribulant me.* Septimæ gratulationis numerus adhibetur, cum dicit: *Parasti in conspectu*

meo, id est prædestinasti altare sanctum, quod cuncta videt Ecclesia, quod circumdat populus Christianus. *Mensa* enim a mense dicta est, quia eodem die convivia ritu gentium exercebantur. Ecclesiæ vero mensa est beata convivatio, epulatio felix, saturitas fidei, esca cælestis. Verum istam *mensam* adversus eos *paratam esse* manifestum est, qui in aliqua perversitate demersi, Ecclesiam Dei suo graviter errore contristant: de quibus Apostolus dicit: *Qui manducat indigne, iudicium sibi manducat et bibit, non 80* *judicans corpus Domini* (I Cor. xi, 29); datum scilicet ad remissionem peccatorum, et vitam perpetuam possidendam. Memento autem quod *mensa* et in bono et in malo ponitur; sicut dicit Apostolus: *Non potestis communicare mensæ Domini et mensæ dæmoniorum* (I Cor. x, 21).

Vers. 7. *Impinguasti in oleo caput meum.* Octava ponitur munificentia. *Caput* fidelium Christus est Dominus, qui recte dicitur *impinguatus in oleo*, quoniam nulla siccitate peccatoris exaruit. *Caput* ergo suum *in oleo* asserit *impinguatum*, videlicet unde cætera membra lætarentur. Sed quid est hoc, quod species ipsa benedictionis sanctæ frequenter adhibetur, anxio prophetas, consecravit reges? Non immerito, quoniam arbor ipsa pacis etiam præstabat iudicium, quod ejus specialiter munus noscitur esse divinum: liquor arboreus, pinguedo lætificans, magnarum gratia dignitatum, cujus folia in viriditatis suæ pulchritudine perseverant. Hæc etiam Noe per columbam nuntiavit terris redditam sospitatem (Gen. viii, 11), ut merito tantæ benedictionis capax esse videatur, quæ fructus sui magno decore simul et utilitate perfruitur. De ipso enim et alius psalmus dicit: *Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo exsultationis præ consortibus tuis* (Psal. xlv, 8)

Et poculum tuum inebrians, quam præclarum est! Nonnum munus est sanguinis Domini, quod sic inebriat, ut mentem sanet, a delictis prohibens, non ad peccata perducens. Hæc vinolentia sobrios reddit, hæc plenitudo malis evacuat; et qui illo poculo non fuerit repletus, æterna redditur egestate jejunus. Invenitur etiam et in malo positum, ut Isaias ait: *Et accipi de manu tua calicem ruinæ, poculum iræ et indignationis meæ* (Isa. li, 17). Addidit, *quam præclarum est!* utique cum talia conferat, ut ad cælorum **D** regna perducatur. De quo poculo in Evangelio dicitur: *Qui biberit ex aqua quam ego do, non sitiet unquam, sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam* (Joan. iv, 13, 14).

Vers. 8. *Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ.* Decima pars promissæ divisionis impleta est, ubi ad cumulum se lætitiæ desiderii magnitudo satiavit. Nam cum *misericordia* Domini semper præcedat, hic dicit, *subsequetur me*: subsequitur utique ad custodiam, sed præcedit ad gratiam conferendam. Nam si solum sequeretur, non modo donata perciperet; si tantum præcederet, nullus poterat collata servare. Gravioris sunt enim insidiæ quas a tergo diabolus parat, et nisi Domini *misericordiæ*

subsequatur, facillime fragilitas humana decipitur. Tunc enim quando se aliquis vitium transiisse credit, incauta magis ignoratione decipitur. Unde nimis necessarium est ut semper nos et gratia Domini præcedat, et misericordia subsequatur.

Vers. 9. *Et ut inhabitem in domo Domini in longitudinem dierum.* Finis iste pendet de superioribus dictis. Ideo enim illa professus est sibi esse concessa, ut ad habitandum in domo ejus gloriæ perveniret. Ipsa est enim bonorum omnium completiva perfectio, sicut in alio psalmo dicit: *Beati qui habitant in domo tua! in sæcula sæculorum laudabunt te (Psal. lxxxiii, 5).* Domus quippe Domini futuram significat Jerusalem, quæ in longitudinem dierum sine ambiguitate consistit. Ipsa est enim beatitudo perpetua, et sine fine lætitia. Memento autem quod in priore versu psalmi hujus, id est *Dominus regit me, et nihil mihi deerit*, breviter dixit, quod in subsequentibus latius enumeravit. Quæ figura dicitur epitrochasmus, id est dicti rotatio, cum succincte ea quæ sunt effusius dicenda perstringit. In hoc autem versu finali, id est, *Ut inhabitem in domo Domini, in longitudinem dierum*, epiphonema, id est acclamatio, nobilissima nimis figura posita est, quæ post narratas res breviter cum acclamatione prorumpit, post omnia desinens in exaggeratissimam summitem. Sic psalmi istius principia, media, et finis, deco-a diversorum schematum luce radiantur.

Conclusio psalmi.

Mente reponamus quid cœlestis illa fistula decem virtutibus compacta cecinerit: quam dulce melos animæ salutari delectatione cantaverit; ut in hac festivitate mysterii, non voluptas aurium, sed salubritas acquisita cognoscatur animarum. Numerus quoque psalmi hujus significat perfectionem sapientiæ; siquidem viginti duo libros esse cognoscimus Veteris Testamenti secundum litteras Hebræorum, quas ad plenitudinem divinæ scientiæ comprehendendam constat humano generi contributas. Quapropter diversis modis psalmo isti superna noscuntur convenire mysteria.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXIII.

Psalmus David prima sabbati.

Velam præsentis tituli, juvante Domino, alacriter sublevemus, ut nobis penetralia psalmi clarius innotescant. *Prima sabbati* significat diem dominicam, quæ prima est post sabbatum, quo die Dominus resurrexit a mortuis. Qui propter excellentiam tanti miraculi proprie Domini nuncupatur, sive quia in eo mundum condidit. Eo siquidem die isti sæculo resurgendo Dominus subvenisse cognoscitur, quando eum et fecisse declaratur. Sed quia totus psalmus post resurrectionem canitur, ideo ei titulus iste præmissus est, ut corda fidelium congruo moneret indicio.

Divisio psalmi.

Post resurrectionem Domini propheta lætior effectus, humanum genus alloquitur, quod varia super-

stitutione laborabat. Prima parte definiens Domini universum orbem esse terrarum, ut sicut se nullus ab ejus imperio probaret exceptum, ita nec a fide crederet alienum. Secundo loco determinans quibus virtutibus præditi sint in ejus Ecclesia constituti. Tertio dementissimos supersticiosos alloquitur, ut vero Domino famulantes, a noxia sibi perversitate discedant.

Expositio psalmi.

§1 Vers. 1. *Domini est terra, et plenitudo ejus, orbis terrarum, et universi qui habitant in ea.* Quamvis terram et in bono et in malo poni sæpe noverimus, hic tamen Ecclesiam debemus advertere, quæ Domino specialiter pura mente famulatur. Nam licet omnia ab ipso sint condita, tamen illud ipsius esse proprie dicimus, quod eum veneratur auctorem. Et ideo Ecclesia non immerito fructifera bonorum terra suscipitur, quia nutrit et continet populum Christi. Sequitur, *et plenitudo ejus*, id est multitudo sancta, qua repletur Ecclesia. Sed ne *terram*, quam superius dixit, angustam putares aliquam fortasse regionem, nunc dicit, *orbis terrarum*, hoc est universalem Ecclesiam, quæ totius mundi ambitu continetur. Intende vero quod dicit, *qui habitant in ea*; id est, non qui conveniunt et recedunt, sed qui fixa mentis stabilitate perdurant. *Habitare* enim manere dicimus, quod errantium non est, quod mutabilitati non convenit. Sed ille solus Ecclesiam habitat, qui usque ad obitum suum in fide rectissima perseverat; sicut et alius psalmus dicit: *Ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ (Psal. xxii, 6).*

Vers. 2. *Ipsæ super maria fundavit eam, et super flumina præparavit eam.* Quid est *super maria fundare*, nisi supra vitiorum hujus sæculi tremulos fluctus Ecclesiam firmissima credulitate solidare, ut anchora fidei fundata, procellas cujuslibet periculi non pave-scat? Unde et Apostolus dicit: *Quam sicut anchoram habemus animæ tutam atque fixam (Hebr. vi, 19).* Simili modo *et super flumina* dicit esse *præparatam*, quoniam ad voluntates turbulentas persecutorum aptatam constat Ecclesiam; ut ei pravæ voluntates nocere non valeant, quamvis contra eam insana mentium præcipitatione consurgant.

Vers. 3. *Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto ejus?* Postquam docuit breviter universa Domini esse quæ condidit, nunc per interrogationem, secundam ingreditur partem, respondens quales esse debeant qui se ipsius desiderant nuncupare. Quæ figura dicitur exetasmus, id est exquisitio, cum res complures divisas cum interrogatione exquirentes, singulis quæ conveniunt applicamus. Præmittit ergo interrogationes, ut apta responsio subsequatur. *Quis ascendet?* Quia dicturus erat *montem*, id est justitiam cæterasque virtutes, ad quas magno nisu tendimus, quoniam peccatis obviantibus impedimur. Sed postquam dixit, *Quis ascendet*, nunc dicit, *stabit*, quia multo utilius est in *sancto loco stare* quam ad ejus fastigium pervenire.

Vers. 4. *Innocens manibus et mundo corde, qui non*

accepit in vano animam suam. Ista est expectata A responsio : *Innocens manibus et mundo corde*, id est ejus operatio neminem lædit, sed quantum potest adjuvare contendit. Et ne putares posse sufficere *innocens manibus*, addidit *et mundo corde*; quia frequenter disponimus lædere, sed juvamus volentes; et iterum bona volumus, sed ab eorum operatione cessamus. Ideoque non dicit, illuc ascendere, nisi in quo utraque potuerit inveniri. *In vano vero accipit animam suam*, qui putat desideranda quæ sunt vel transitoria vel caduca. Ille autem *in vano non accipit*, qui se novit ad Divinitatis intelligentiam fuisse procreatum, ad legem Domini custodiendam, ad cogitationes vitæ æternæ, et quæquid potest supernam gratiam promereri.

Vers. 5. *Nec juravit in dolo proximo suo*. Dicendo B *in dolo*, videtur sacramenta permisisse simplicia; scriptum est enim : *Juravit Dominus et non pœnitebit eum* (Psal. cix, 4); legimus etiam patriarchas jurasse sanctissimos. Et quare dicit in Evangelio : *Non jurabis neque per cælum, neque per terram* (Matth. v, 34)? etc. Veraciter jurare in Veteri Testamento prohibitum quidem non est; sed quia humano generi de infirmitate mentis frequenter nascitur causa perjurii, in Novo Testamento utilius dicit esse omnimodis non jurandum, sicut et alia similia quæ non contraria, sed cognoscimus cautiora. In Evangelio quippe ipse Dominus ait : *Dictum est antiquis, Oculum pro oculo; ego autem dico vobis, non resistere malo* (Ibid., 38, 39). Per dolum itaque jurat quisquis aliter facturus est quam promittit : credens perjurium non esse, C deceptus nequiter credentis errorem.

Vers. 6. *Hic accipiet benedictionem a Domino, et misericordiam a Deo salutari suo*. Præmisit pias observationes, nunc dicit et præmia. *Accipiet benedictionem*, non a quolibet alio, sed ab ipso Domino. Ipse benedicit qui judicaturus est, ipse absolvit qui incommutabiliter damnare potuisset. Meritum ergo beneficii per magnitudinem voluit concedentis agnosci. Quod argumentum inter oratores dicitur a persona. Sequitur, *misericiordiam*, ut illa *benedictio* non per merita, sed per indulgentiam Domini venisse videatur. Nullus quippe hominum est qui sibi misereri non egeat. Donantur delicta, ut veniat corona; sicut dari non potest libertas, nisi prius servitus fuerit absoluta. *Salutaris* ergo noster est Dominus Christus, a quo et beatitudo tribuitur, et peccata laxantur. Nec moveat quod prius dixit, *Hic accipiet benedictionem a Domino*; et postea subjunxit, *et misericordiam a Deo salutari suo*: dum in ordine rerum primo parcat peccatis nostris, et postea *benedictionis* ipsius munera subsequantur. Hoc enim frequenter invenies esse variatum, ut primo *miseriordia* ponatur; ut est illud, *Deus misereatur nobis et benedicat nos* (Psal. lxxvi, 2); iterumque convertit : *Illuminat vultum suum super nos, et misereatur nobis*. Quæ figura dicitur anastrophe, id est perversio, quando promissus ordine converso sententiam.

Vers. 7. *Hæc est generatio quærentium Dominum,*

requerentium faciem Dei Jacob. Quia singulariter superius dixerat : *Quis ascendet in montem Domini?* Ne putares hoc ad Christum Dominum solummodo esse referendum, nunc et generationi Christianæ hoc cognoscitur applicare. Nam cum dicit, *Hæc es*, significat, talis est illa generatio quæ Dominum requirit, id est quæ sacri baptismatis fonte renascitur, et fidem suam pia operatione commendat. Sequitur, *requerentium faciem Dei Jacob*. Quid est hoc, quod et ipsum verbum repetit, et aliud subjunxit in fine? Prius dixerat generaliter *querentium Dominum*, qui se non ambiunt præponi; sed suo ordine suoque fine contenti sunt, ut vel minimam partem in Christi regno mereantur accipere. Sed quia sunt et alii nimio fidei calore ferventes, S qui operum bonitate nonnullis præponi se volunt, addidit *Dei Jacob*; ut hoc in illis faciat quod in *Jacob* fecisse declaratur, qui posterius natus, primatum fratris senioris accepit.

Vers. 8. *Tollite portas, principes, vestras*. Venit ad tertiam partem : ubi propheta, Christiana religione declarata, cum magna exultatione imperat diversis errantibus, quatenus prioribus claustris congrua fide patefactis, ipsum regem Dominum in suis pectoribus admittere mereantur. Auferre enim præcipit *portas* mortis, quæ a principe diabolo positæ comprobantur. Quæ ideo *portæ* sunt appellatæ, quia per ipsas transiunt homines sua facta portantes, et res victuales studiosissime deferentes.

Et elevamini, portæ æternales, et introibit Rex gloriæ. Contra *portas* mortis decenter *portæ æternales* sunt positæ, ut istas caducas ostenderet, illas sine fine mansuras. Nam quod Adam diabolo faciente, legem transgrediendo perdidit, Dominus Christus legem complendo reparavit. *Elevatæ sunt enim portæ æternales*, id est baptismatis gratia, chrismanis honor, prædicationis salus, cæteraque quæ Christo Domino veniente concessa sunt. Merito autem appellatæ sunt *portæ æternales*, per quas *Rex gloriæ* dignatus est introire.

Vers. 9. *Quis est iste Rex gloriæ? Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio*. Interrogat propheta ad convincendam perfidiam Judæorum : *Quis est iste Rex gloriæ?* Respondetur per tertiam speciem definitionis, quæ Græce dicitur *ρωϊόςτος*, Latine qualitativa : *Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio*. Quod si discutias, soli Christo probabitur convenire. Gloriosi enim possunt et terrarum principes dici : *Rex gloriæ* nemo potest nisi solus Altissimus inveniri. Huic igitur interrogationi, sicut jam dictum est, subjuncta responsio est : ubi bene singulis verbis arguitur Judaici populi nefanda præsumptio. *Fortis* enim contra illud dicitur, quia eum cum gladiis et sustibus tenendum esse putaverunt. *Potens*, quem illi quasi impotentem Pontio Pilato tradiderunt. Additum est quoque *potens in prælio*, ne illi in concertatione sua aliquid prævaluisse crederentur. Denique cum ad eum tenendum venissent, audierunt : *Ego sum*, et omnes, teste Joanne Evangelista, retrorsum protinus corruerunt (Joan. xviii, 9). Sic

Dominus Salvator per virtutes suas nobis evidenter A est elictus est, ac si proprio vocabulo panderetur.

Vers. 10. *Tollite portas, principes, vestras, et eleva-
mini, portæ æternales, et introibit Rex gloriæ.*

Vers. 11. *Quis est iste Rex gloriæ? Dominus vir-
tutum ipse est Rex gloriæ.* Hic etiam schema pulcher-
rimum factum est, quod apud Græcos dicitur anadi-
plosis, apud Latinos congeminiatio dictionis, quæ sit
aut in versu, aut in repetitione verborum. Et quo-
niam eadem revoluta sunt, expositio superior et hic
abunde sufficiat. Nam ut Judæos confundere, ma-
gnificentiam Domini superius singillatim, ut compe-
tebat, exposuit; nunc autem breviter culmen totius
laudis et veritatis adjecit; jam non solum fortem,
non potentem, non in prælio magnum, sed *Dominum*
ipsarum dicit esse *virtutum*. *Rex* autem est *gloriæ*. B
qui facit se glorificantes utique gloriosos, sicut per
Dominum dicitur: *Glorificantes me ego glorificabo*
(I Reg. II, 30). Qui unicuique potestatem, virtutem
cæteraque dona tribuit, ut vult. *Gloria* enim dicitur
celebre præconium, et frequentata laudatio. Sunt
quidem, donante Domino, et angeli gloriosi, Potesta-
tes, Throni, Dinationes, et aliæ potentissimæ
creaturæ; sed nullus est *Rex gloriæ*, nisi qui ipsas
condidit et continet summitates. Stupenda laus, mi-
randa conclusio! Nec potuit ab alio quidquam dignum
dici, nisi ab ipso qui solus suam prævalet enarrare
potentiam. Cognoscite, magistri sæcularium littera-
rum, hinc schemata, hinc diversi generis argumen-
ta, hinc definitiones, hinc disciplinarum omnium pro-
fluxisse doctrinas, quando in his litteris posita cogno- C
scitis quæ ante scholas vestras longe prius dicta
fuisse sentitis.

Conclusio psalmi.

Totus hic psalmus ad moralem pertinet discipli-
nam; commonet enim, ut superstitionibus derelictis,
vero et pio Domino fideliter serviatur. Quid enim
justius quam eum deserere qui nos in Adam fecit esse
mortales? Quid beatius quam illum sequi qui huma-
num genus inflictam mortem fecit evadere? Sed præ-
sta, Domine, ut qui portas misericordiæ tuæ lavacro
sanctæ regenerationis intravimus, nullis inde pecca-
tis impellentibus excamus. Numerus autem hujus
psalmi ad viginti tres litteras Latinorum fortasse
pertineat, quæ eloquentiæ propriæ dicta concludunt.
Ut apud Hebræos viginti duæ, apud Latinos, unde
nunc sermo est, viginti tres; apud Græcos viginti
quatuor habeantur: tamen in unaquaque lingua com-
prehendenda competens adhibetur quantitas littera-
rum; sic et in isto psalmi calculo redolet beata per-
fectio.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXIV.

In finem psalmus David.

Quoniam tituli verba jam nota sunt, et psalmus
iste Hebræorum primus alphabeto descriptus est, de
ejus magis virtute dicendum est. Per totum igitur
librum, duo istorum genera sunt psalmorum: unum
quod integrum alphabetum continere monstratur, ut

est centesimus decimus, centesimus undecimus, et
centesimus decimus octavus, qui justo, ut putò, in-
dicant laudes Domini, ipso largiente, perfecta meri-
torum devotione cantare; ut fuit Nathanael, de quo
Dominus dicit in Evangelio: *Ecce vere Israelita in
quo dolus non est* (Joan. I, 47); et Jeremias propheta,
de quo idem Dominus ait: *De ventre matris tuæ
vocavi te, et in vulva sanctificavi te* (Jerem. I, 5). Job
quoque similiter Domini voce laudatus est, ait enim:
*Nunquid considerasti servum meum Job, quod non sit
ei similis in terra, vir justus et simplex et rectus, ti-
mens Deum, ac recedens a malo* (Job II, 3)? Et cæ-
teri qui tantum ipsi soli Deo sunt noti. Sed cum ad
eos perventum fuerit, evidentius explanabitur. Aliud
genus est, quod subtractis quibusdam litteris, osten-
dit tales in Ecclesia psallere, quibus non adeo omnium
bonorum operum arridet integritas, ut est præsens
psalmus, trigesimus tertius, trigesimus sextus, et 83
centesimus quadragesimus quartus, de quibus suo
loco latius distinctiusque dicitur. Nunc autem nove-
rimus hunc sextam et decimam nonam litteras non
habere; reliquas vero in textu Psalterii minio pin-
gendas esse judicavi, ne qua legentibus confusa na-
scretur obscuritas. Hæ autem alphabeti litteræ,
quæ verba significant, Hieronymi Patris breviter
labore collectæ sunt; quod tamen Scripturis divinis
non cognoscitur insuetum. Nam et Jeremias captivi-
tatem Jerusalem quadruplici alphabeti lamentatione
deflevit, docens litterarum sacramenta, etiam rerum
nobis cœlestium indicare mysteria.

Divisio psalmi.

Toto psalmo per figuram ethopœian, mirabili sup-
plicatione deprecatur Ecclesia, ne ante conspectum
Domini contemptibilis appareat inimicis. Primo mem-
bro deposcit ut instituta Domini viasque cognoscat.
Quæ sectio continet supra memorati alphabeti litte-
ras quinque. Secundo membro beneficia ejus postu-
lat, quæ sanctis Patribus a sæculo condonavit; hoc
etiam continet sequentes litteras sex. Tertio loco
dicit custodientes præcepta Domini æterna præmia
promereri, protestans se in eadem voluntate jugiter
permanere; ubi reliquas habet litteras novem. Sic
totus psalmus memoratarum litterarum conscriptione
depictus est.

Expositio psalmi.

Vers. 1. ALEPH. *Ad te, Domine, levavi animam
meam: Deus meus, in te confido, non erubescam: ne-
que irrideant me inimici mei.* Levare dicimus, sursum
erigere. Ergo de terrena conversatione, vitiisque
carnalibus ad Deum dicit Ecclesiam *levasse animam*
suam, ad contemplationem scilicet cœlestium rerum,
qua semper Dominum pius animus intuetur: quia
facile humana despicit, qui divina conspexerit. *Erubescere*
est autem repentina animi perturbatione con-
fundi, subitoque aliud respicere quam credebatur
evenire. Petit ergo ne minor efficiatur in conspectu
ejus, quæ de ipsius pietate confisa est. *Irrident* vero
inimici, quando justorum confidentiam non vident

esse completam, et si aliter cedat quam secuturum esse prædicebant. Sperat ergo mater Ecclesia, ut promissa sua præstet Dominus; quatenus adversarii, unde eam irridere possint, non habeant. Ridere enim plerumque benigni, irridere autem semper adversi est.

Vers. 2. BETH. *Etentm universi qui sustinent te non confundentur; confundantur iniqui facientes vana.* Expectare est sub malorum patientia Deum viriliter sustinere; ut ille veniens in iudicio suo reddat quod devoti animus expebat. Sic et alius psalmus dicit: *Expecta Dominum, viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine Dominum (Psal. xxvi, 14).* Et respice quia per figuram anadiplosin, quæ Latine dicitur congeminatione dictionis, sermonem geminat ad decorem. In superiore quidem psalmo in versibus facta est, hic autem in solis verbis est posita. Addidit, *confundantur*: ipsum verbum quod pro fidelibus in fine positum est, in parte iniquorum fecit initium; sed illic optatur ne veniat: hic petitur ut emergat. *Facientes vana*, id est quæ a Domino probantur aliena. Vanum enim dicimus infructuosum atque vacuum.

Vers. 3. GIMEL. *Vias tuas, Domine, notas fac mihi, et semitas tuas edoce me.* Inter vias et semitas non parva distantia est. Vias enim dicimus, quas commutantium generaliter licentia pervagatur, quæ dicte sunt a vehendo. *Semitæ* vero sunt quæ angusto calle diriguntur, nec vulgo notæ sunt, sed occultis itineribus ambulantur. Dicta est enim *semita*, quasi semiviam. Quapropter vias dicamus ad vitæ ordinem pertinere, in quo ambulat et doctorum conversatio, et simplicium multitudo. *Semitas* autem legis intelligentiam debemus accipere, quæ et paucis notæ, et difficultate sui probantur angustæ. Sequitur enim, *edoce me*; qui sermo non ad callem, sed ad legem magis noscitur pertinere.

Vers. 4. DALETH. *Dirige me in veritate tua et doce me, quia tu es Deus salutaris meus, et te sustinui tota die.* Singulis sermonibus superiores sensus hic versus amplectitur. *Dirige me* ad vitam pertinet, *doce* ad scientiam. Sequitur, *quia tu es Deus salutaris meus, et te sustinui tota die*; perfecte breviterque nos imbuunt. Duæ siquidem res sunt quæ honos efficiunt Christianos: prima, ut Deum nobis salutarem credamus; secunda, ut sub totius vitæ patientia retributionem ipsius expectare debeamus. *Tota die*: ac si diceret, omni die, scilicet non interpolato tempore, sed continua vitæ significatione prolatum est.

Vers. 5. HE. *Reminiscere miserationum tuarum, Domine, et misericordiarum tuarum, quæ a sæculo sunt.* Venit ad secundum membrum, piissima humilitate sua petens, quatenus secundum consuetudinem ejus, misericordiam Domini consequatur. Humano usu illi dicitur *reminiscere*, qui nunquam potest aliquid oblivisci. Nam qui sibi desiderat subveniri, largitorem beneficii putat oblitum, quando aliqua fuerit dilatione tardatus. Subiunxit, *et misericordiarum tuarum, quæ a sæculo sunt.* In his verbis præclara nimis et regularis nobis relucere videtur sententia; quia

A nullus suis meritis ad ejus gratiam venit. Dicendo enim *misericiordiarum tuarum, quæ a sæculo sunt*, semper Dominum misericordiarum approbat largitorem, qui non ante hominum merita suscipit, sed prius sua dona concedit. Omnes quidem hæreses detestabili cogitatione repertæ sunt: Pelagianum vero malum quam sit perniciosum, hinc datur intelligi, quod tanta cognoscitur assiduitate redargui. A sæculo dicit, cum cœperit esse sæculum, quando administrari cœptus est mundus. Sæculum est enim mundi ordo decurrens, qui ad futura tendens, præterita deserit. Hæc aliqui in hebdomadis similitudinem, septenis annis determinanda esse putaverunt. Alii enim sæcula dicta esse voluerunt, quod in se jugiter revolvant tempora. Et ne distinctiones verborum prætermittere videamur, *miserationes* atinent ad operationes pias, *misericiordiarum* vero pertinent ad clementem naturam. Unde rogat ut utrarumque rerum suarum memor sit Dominus.

Vers. 6. ZAIN. *Delicta juventutis et ignorantia meæ ne memineras; secundum magnam misericordiam tuam memor esto mei, Deus. Delictum* quidam volunt levius esse quam peccatum, dictumque ab eo 84 quod viam linquat æquitatis, non tamen in summa criminum pravitate versetur. *Delictum* est enim avidius cibum sumere, cachinno incompetentem resolveri, otiosis verbis operam dare, et cætera hujuscemodi, quæ gravissima non videntur esse peccata, sed tamen constant esse prohibita. *Juventutem* vero non tantum floridam ætatem posuit, sed præcipitationis audaciam, quæ in illa ætate facillima est, dum calor animi modestiam conversationis excedit. Nam multi juvenes morum gravitate maturi sunt; e contra quidam senes levitatis crimine maculantur. *Ignorantia* autem dixit, quia multa facimus quæ mala esse nescimus; damus plerumque ignari consilium, quod lædat alterum; damus velut pro remedio ægroto cibos qui vehementer affligant. Ipsam quoque legem frequenter offendimus ignorantes, quam non licet ignorari, dum eam voluerit Divinitas a generalitate cognosci semperque retineri. Alii autem dicunt *delicta ignorantia* etiam ad parvulos pertinere, qui licet invalido sensu sopiti sint, tamen originali peccato probantur obnoxii. Petit ergo ut *delicta juventutis et ignorantia* ad vindictam reservare non velit, sed tanquam excidant illi, ita ad iudicium non patiatur adduci. Ideoque precatur Ecclesia *ne delicta memineras*, sed potius memor sit ejus secundum magnam misericordiam suam.

Propter bonitatem tuam, Domine. Dicendo: *Propter bonitatem tuam, Domine*, fecit intelligi non propter meritum meum. Unde nulli fas est aliquando præsumere, nisi quem graviter contingit errare. Quæ figura dicitur emphasis, id est exaggeratio: sed hic illa ejus species est, quæ significat id quod non dicit. Merito ergo illius *bonitas* veraciter prædicatur, de quo scriptum est: *Nemo bonus, nisi solus Deus (Luc. xviii, 19).*

Vers. 7. HETH. *Dulcis et rectus Dominus: propter*

hoc legem statuet delinquentibus in via. Dulcis est Dominus : quia dum cunctos beneficiis præveniat, conversionem tamen delinquentis exspectat. *Pluit enim super justos et injustos (Matth. v, 45)*, vitam tribuens his qui merebantur extinguí. Merito ergo *dulcis* dicitur, a quo suavia dona præstantur: sicut et alius psalmus dicit: *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus (Psal. xxxiii, 9)*. *Dulcis* enim dictus est ad similitudinem dulcium escarum, quibus maxime delectatur humanitas. *Rectus* est quando post frequentes increpationes et longissimas exspectationes obstitit malis, humiliat superbos et impios, ut tandem aliquando sapiant, et se errasse poeniteant. Quod autem *legem statuit*, utique dulcedinis et rectitudinis fuit; quando noluit errare quos maluit legis promulgatione corrigere. Sed ne quis hanc districtiorem crederet ex asperitate venisse, consilium lætæ legis exponit, id est bonitatis et dulcedinis. *In via*, id est in præcænti vita, ubi lex ponitur, in qua recte vivere commonemur.

Vers. 8. ΤΗΤΗ. *Diriget mites in judicio: docebit mansuetos vias suas.* Id est animo placidos ad promissam facit beatitudinem pervenire. *Directus* quippe dicitur qui de curvo rectus efficitur. Dicendo autem *mites*, excludit superbos et elatos; sicut in Evangelio dicit: *Beati mites, quia ipsi possidebunt terram (Matth. v, 4)*. *Mansuetos* utique, non superbos, qui contra jugum læne et onus leve noxia sibi libertate recalitrant; sed illos *docebit* qui sine murmuratione faciunt quæ jussa cognoscunt. Inter *mansuetos* enim et *mites* hæc videtur esse distantia: *mites* sunt qui nulla furoris accensione turbantur, sed in lenitate animi jugiter perseverant; *mansueti* autem dicuntur, quasi manu consueti, hoc est tolerantes injurias, non reddentes malum pro malo. *Vias suas* dixit: sed quæ sint *vix Domini* subsequenter exponit.

Vers. 9. JOD. *Universæ viæ Domini misericordia et veritas, requirentibus testamentum ejus et testimonia ejus.* Dum sint incomprehensibiles *vix Domini*, aptissime eas sub brevitate colligit. Quis enim opera ejus enarrare sufficeret, quanta potentia cœlestia terrenaque moderetur? Sed cum illæ non potuissent enumerari, sufficienter comprehensum est, *Universæ viæ Domini misericordia et veritas*. *Misericordia*, quia prævenit cuncta bonitate; *veritas*, quia omnia sub integritate dijudicat. Sed ne hoc putares communiter conferendum, sequitur, quibus possint talia convenire; scilicet, *requirentibus testamentum ejus et testimonia ejus*. Quando singulari numero dicitur *Testamentum*, aut Vetus significatur, aut Novum. Hic ergo *Testamentum* debemus accipere Novum; *testimonia* vero præcedentium dicta prophetarum, testes enim fuerunt sacrarum promissionum, quas Dominus adventus sui manifestatione complevit.

Vers. 10. CAPB. *Propter nomen tuum, Domine, propitiaberis peccato meo; copiosum est enim.* Hoc bene ad personam refertur Ecclesiæ, cujus congregationem ex diversis peccatoribus constat evenisse. *Propter nomen tuum, Domine*: quia Jesus dicendus

erat, quod lingua nostra Salvator interpretatur. Nomen siquidem ipsum salutis intelligitur esse professio. Sequitur, *copiosum est enim*, id est cui non possis parcere propter se, sed propter tui nominis sanctitatem. Sed dum *copiosum* dicitur peccatum, abundantissimum esse monstratur: quoniam cursu temporis semper augetur; et nisi fuerit divina miseratione subventum, quantum vita protenditur, tantum humana fragilitate peccatur. Et memoria reconde quod Ecclesia dicit pro parte membrorum, copiosa sua esse peccata; ut qui se prædicant esse mundos, sicut Catharistæ, intelligant se portionem cum sancta Ecclesia non habere.

Vers. 11. LAMED. *Quis est homo qui timeat Dominum? Legem statuit ei in via quam elegit.* Venit ad tertium membrum, ubi specialiter demonstratur qui sit qui timeat Dominum, aut quali munere gratuletur. Sed more suo interrogationem præmittit, responsura quæ competunt: *Legem statuit ei*. Iste est quem volebat exprimere. Dicit hominem accepisse legem, cui ideo voluit metum adjicere, ne posset sub ignorantia securitate peccare. *In via quam elegit*, id est in sanctitate propositi.

Vers. 12. MEM. *Anima ejus in bonis demorabitur, et semen ejus hereditate possidebit terram.* Quia justis hominibus ex utris corpore, non statim perfecta beatitudo datur, quæ sanctis in resurrectione promittitur, *animam* tamen ejus dicit in bonis posse remorari, quoniam etsi adhuc præmia illa suspensa sunt, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit (1 Cor. ii, 9); modo tamen futuri præmii certissima spei delectatione pascuntur. Sequitur, *et semen ejus hereditate possidebit terram*. Istud jam futurum præmium absolute significat, quando *semen* ejus, id est opera bona **85** in æterna securitate recipiuntur, et possessio ejus nulla ulterius expulsionem turbabitur. Qui enim aliquod ex hereditate tenet, firmissima possessione gloriatur.

Vers. 13. NUN. *Firmamentum est Dominus timentibus eum, et testamentum ipsius ut manifestetur illis.* In hoc versiculo diligenter credentium animos mentesque rohoravit. Primo quia humana consuetudo mutabilis est, *firmamentum* ejus Dominum dicit futurum, ut de se dubitare non debeat, cum tali promissione solidatur. Sed vide quod dicit *timentibus eum*. Ista enim superbis et audacibus non promittit. Et intueri quam vim habeant verba disposita. Humanus timor diffidentiam tribuit, divinus autem spei firmamenta concedit. Secundum istud esse amplectendum, nimisque necessarium, ut lex ejus ipsius nobis munere declaretur, sine quo nec intelligere quidquam boni possumus, nec perficere laudanda prævalemus.

Vers. 14. SAMECH. *Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos.* Post antefata præmia beatorum, nunc contemplationem suam fuisse dicit semper ad Dominum. Pulcherrime autem cognoscitur hæc facta diversitas. Solet enim qui ante pedes suos non intuetur, in laqueos irruere, aut in fovearum hiatus incidere. Hoc autem mirabiliter et

veraciter dictum est, quia si caute ambulemus, pedesque nostros dirigamus, si ad Dominum jugiter oculos elevemus, quoniam ille respectus ab omni nos offensione reddit alienos

Vers. 15. **AIN.** *Respice in me, et miserere mei, quoniam unicus et pauper sum ego.* Egregia sibi comparatione respondet, quia superius dixit, *Oculi mei semper ad Dominum*, nunc dicit, *Respice in me*, quemadmodum ego in te, *et miserere mei*. Nam qui ad illum semper respicit, exigit ut eum miseratus ipse respiciat. Addidit quoque misericordiae amplissimas causas, quando *unicus* plus amatur, *pauperrimus* plus doletur. Quod de persona Christiani populi convenienter dicit Ecclesia, qui *unicus* est ei, quia solus veracis fidei sacramenta custodit. *Pauper*, quoniam a mundi illecebris segregatus, nulla sæculi ambitione refertus est.

Vers. 16. **PBX.** *Tribulationes cordis mei dilatatae sunt: de necessitatibus meis eripe me.* Dilatata est Ecclesiae tribulatio, dum cogitationes suas per mundi calamitates, ubi est seminata, distendit. Neceesse est enim ut copioso fasce deprimatur, qui pro multis affigitur. *De necessitatibus* enim dicit, quas persecutorum atque hæreticorum patiebatur insidiis. Hi sunt enim qui necem inferre cupiunt Christianis. *Sos* enim recte dicebat, quas studio charitatis assumpserat.

Vers. 17. **ZADE.** *Vide humilitatem meam et laborem meum, et dimitte omnia peccata mea.* Vide, id est propitius respice. *Humilitas* est autem Ecclesiae, quando indiscipulatos et pravos docendo sustinet, et tectos atque latentes patitur divino reservari iudicio. *Labor* enim ipsius est, quia multis persecutionibus multaque contentione fatigatur; et semper pravorum objectionibus lacessita, nulla hic optatae pacis requie conquiescit. Merito ergo post tanta quæ patitur, remitti sibi peccata omnia deprecatur, quia pie tolerantiae durissimus labor clementiam iudicis semper exspectat.

Vers. 18. **RKS.** *Respice inimicos meos, quoniam multiplicati sunt, et odio iniquo oderunt me.* Dicendo, *Respice inimicos meos*, pro ipsis orat, ut redeant [ms. A., B., F., credent]: quia quos ille respicit, sine dilatione convertit, sicut in Evangelio Petrum Dominus respexit ut fletet (*Luc. xii, 61*). Addidit causam qua perire non debeant: *Quoniam multiplicati sunt*. Pauci enim crederentur fortasse contemni, multorum vero perditio sine maximo dolore non poterat sustineri. Sequitur, quia *odio iniquo oderunt me*. Ecclesiam revera *iniquo odio oderant*, quia dum pro ipsis orationem funderet, illi tamen eam persequi nulla intermissione cessabant. Et ideo addidit *odio iniquo*, quia esse videtur et justum, sicut et illud: *Perfecto odio oderam illos* (*Psal. cxxxviii, 23*).

Vers. 19. **SIN.** *Custodi animam meam et eripe me: non confundar, quoniam invocavi te.* Fidem suam petit Ecclesia rectissimam custodiri, ut servata a schismaticis, nulla queat perversitate confundi, sed sine macula et ruga Sponso suo ornata fidei virtutibus

A offeratur. Subjungitur causa probabilis qua petitionem suam consequi debuisset, quoniam *invocavit* Dominum. Revera non meretur erubescere, quæ spem suam cognoscitur in tanta virtute posuisse. Ipsum enim *elegit invocare*, qui nescit pie supplicantes abjicere.

Vers. 20. **TAV.** *Innocentes et recti adhæserunt mihi, quoniam sustinui te, Domine.* *Innocentes*, quidam intelligunt parvulos sacro baptismate regeneratos, qui adhuc nullis mundanis conversationibus polluantur, sed in ipsa sanctitate transeunt, quam suscipere meruerunt. *Rectos* autem illos accipi volunt, qui jam matura ætate conversi, divino munere a peccatorum sunt laqueis absoluti. Sed cum dixerimus Ecclesiam variis hominum moribus esse completam, quomodo hic dicit tantum, *innocentes et recti adhæserunt mihi*, quasi et illos non habeat permixtos qui improbis moribus polluantur? Sed considera pondus verbi istius, ut *innocentes et rectos adhæsisse* sibi dicat, tanquam illi fuerint sociati atque conglutinati, quod ab utraque parte morum probitas videtur efficere. Reliqui autem cum labore tolerati sunt potius quam adhæserunt. *Sustinui* vero dicit, viriliter passa sum in hoc mundo frequentes angustias; sed una mihi fuit consolatio, *te Dominum sustinere*. Et inspice vim versus istius, quia *innocentes et rectos* ideo sibi *adhæsisse* dicit, quoniam *sustinuit* Dominum; alioquin non poterat tales amare, nisi et ipsa de tanta videretur firmitate præsumere.

Vers. 21. *Redime me, Deus Israel, ex omnibus angustiis meis.* Cum dicit *Redime me*, adventum Domini Salvatoris exposcit, cujus sanguine redempta, de diabolica est captivitate liberata. *Deus Israel*, id est, Deus te videntium, quia ipsos revera gratos habet quibus conspectum suæ contemplationis indulget. Subjungendo enim, *Ex omnibus angustiis meis*, nullam in se maculam desiderat inveniri, quoniam aliter Christo non potest conjungi sancta sponsa, nisi fuerit, ut dictum est, sine macula et ruga.

Conclusio psalmi.

Audiamus quemadmodum adhuc in angustiis hujus mundi posita, per totum psalmum ad liberatorem suum clamat Ecclesia; et desinamus tribulationes nostras impatienter ferre, cum ipsam matrem constet pro nobis **86** gravissimas angustias sustinere. Portemus adversa, Domino juvante, viriliter; speremus de ejus pietate constanter, quia si nos in Sponsæ partibus permanemus, Deo largiente, cum ipsa simul ad æterna gaudia perveniemus. Numerus iste bis duodenus mysteria nobis superna declarat, quod viginti quatuor seniores indefessis vocibus, laudes Domino suavi modulatione concelebrant, commonens ut ad similitudinem eorum, et nos psalmum istum frequentata devotione cantemus.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXV.

Psalmus David.

Cum *psalmus* significet in actibus nostris convenientiam spiritualium rerum, *David* autem manu

fortis atque desiderabilis, totus hic textus ad perfectum aptandus est Christianum, qui Domino largiente diversorum laude meritorum in Ecclesia ejus constanti animo perseverans, divinis se beneficiis consolatur. Sed tamen cum talis hymnus dicitur, necesse est ut ad Christum Dominum intelligentiæ virtute referatur.

Divisio psalmi.

Sanctus iste quem diximus, primo modo psalmi innocentiam suam respici deprecatur, quia cum iniquis hominibus non habuit portionem. Secundo supplicat ne hæreticis aut schismaticis in iudicio Domini misceatur, quoniam domum ejus se dilexisse testatus est.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum; et in Domino sperans non infirmabor.* Periculosa quidem iudicii videtur esse petitio, sed sequestratio malorum, quæ sit in examine Domini, cognoscitur a bene merito competenter optari. Quapropter non est hic detestabilis arrogantia meritorum, sed justa petitio fideliter servientis, ut sequestretur a pessimis, ne cum malis habeat portionem. Postulat enim vir sanctus iudicia, quia certus erat de ejus misericordia, sicut ait Apostolus: *De cætero reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex* (II Tim. iv, 8). In innocentia vero sua ingreditur, qui, sicut inferius dicit, *sperat in Domino*, nec de suis quidquam viribus, sed de divina largitate præsumit. Sequitur hujus rei decora probatio, quia in Domino confidendo infirmatum se esse non asserit. Hæc est enim innocentia, quam superius dixit, id est in Domini virtute confidere, ne possit eum aliqua peccatorum infirmitas ingravare.

Vers. 2. *Proba me, Domine, et tenta me: ure renes meos et cor meum. Proba et tenta*, non præsumptive dicitur, sed hoc emendationis gratia fieri postulat. Nam quando ille perscrutatur et tentat, facit nos peccatum intelligere nostrum, et ad fructum poenitentiae pervenire. Alioquin si nulla nos in hoc sæculo adversitate commoneat, sub neglecto relinquimus ea pro quibus satisfacere deberemus. Ipse enim subsequenter exponit, cur se probari et tentari desideraret, utique ut *urerentur renes et cor ejus*; quatenus delectationes et cogitationes humanæ verbi Domini calore purgarentur, qui more fornacium, vitiorum sordes absumens, animas hominum ad emundationem perfectissimi decoris adducit. Perscrutandum est autem cur hic petat se debere tentari, cum in evangelica oratione sit positum: *Ne inducas nos in tentationem* (Matth. vi, 13). Duæ sunt igitur tentationes: una Domini, qua bonos tentat, ut eos competenter erudiat, sicut legitur in Genesi: *Tentavit Dominus Abraham* (Gen. xxii, 1); vel illud quod dicit Moyses: *Tentat vos Dominus Deus vester* (Deut. xiii, 5). Altera vero diaboli est, que semper ducit ad mortem: de qua precamur ne in ejus partes

æcæcis mentibus inducamur. Bene ergo propheta petit dicens: *Proba me, Domine, et tenta me*, in ista parte quæ Domini est, ut non in illam tentationem diabolicam induceretur; ubi sequitur: *Sed libera nos a malo* (Matth. vi, 13), id est ab ipso diabolo.

Vers. 3. *Quoniam misericordia tua ante oculos meos est, et complacui in veritate tua.* Hoc erat unde tentationum pericula non timebat, quia misericordiam ejus non poterat oblivisci. Jugiter enim sibi subveniri facit, cui collatum beneficium ante oculos semper assistit. Qua de re etiam Domino *complacuisse* se dicit. *Complacere* est autem cum sanctis Domini æternam gratiam promereri. *In veritate*, id est in Christo tuo, qui ait: *Ego sum via, veritas et vita* (Joan. xiv, 6). Aliter enim Patri non potest complacere, nisi qui tali fuerit credulitate firmatus.

Vers. 4. *Non sedi in concilio vanitatis, et cum iniqua gerentibus non introibo.* Complacuisse se Domino egregia nimis narratione declarat. Innocentiam quippe suam nititur ostendere, duobus versibus refugiendo quæ prava sunt; aliis vero duobus agendo quæ recta sunt. Quod argumentum in topicis dicitur ex contrariis. *Concilium enim vanitatis*, et congregatio innocentium omnino contraria sunt. Enumerat enim nunc quæ, Domino largiente, peregerit, unde se complacuisse testatus est. *Non sedit in concilio vanitatis*, qui tractatibus iniquorum nulla consilii sui participatione consentit. Fieri enim potest ut homo sanctus casu aliquo ad concilium veniat iniquorum, ubi vel incongruæ vel vana referuntur. Sed dum talia cognoverit, neque cum eis sedet, neque delectatione aliqua commoratur, sed pravum studium aut dissuadet, aut deserit. Quapropter cum se prius negasset sedisse cum malis, modo se profitetur non introisse eum pessimis. Ante enim tractatum ipsorum vitavit, post et facta deseruit. Introitus est enim ad scelus, cum fieri aliquid audacter incipitur. Introitus enim initium significat operationis, quod vir sanctus a sua conscientia profitetur alienum.

Vers. 5. *Odivi congregationem malignorum, et cum impiis non sededo.* Minus fuerat sancto viro malum vitasse concilium, nisi et *congregationem odisset* omnimodis subdolorum. *Odium* enim significat divisionem, sicut est in amore collegium. Et cum superius se dixerit in vanitatis concilio non sedisse, modo se profitetur *cum impiis non sedere*. Utrumque quidem erat omnino deserendum. Sed alii sunt vani, alii impii. Vani sunt qui caducis inquisitionibus occupantur, et in superflua tempus narratione consumunt. Impii autem, hæretici, qui quæstionibus perfidis Scripturas divinas depravare contendunt, sicut Petrus apostolus ait: *Depravantes eas ad suum interitum et perditionem* (II Petr. iii, 16). Hos ergo utroque jure monet esse fugiendos, quia illi superfluitates diligunt, isti tela perversitatis infligunt.

Vers. 6. *Lavabo inter innocentes manus meas, et circumibo altare tuum, Domine.* Potest talia loqui, qui caput suum sequitur Christum, qui terrena despicit, et cœlestia concupiscit, sicut Apostolus ait: *Nostra*

autem conversatio in cælis est (Philip. III, 20). Inter innocentes enim lavat manus suas, quisquis facta propria studio bonæ conversationis emundat. Et bene addidit, *inter innocentes*, quia possunt lavare manus etiam qui nocentes sunt, sicut fecit Pontius Pilatus (Matth. XXVII, 24), qui dum animam suam nefanda Domini traditione pollueret, manus suas sæculi istius liquore mundabat. Sed spiritualiter manus lavat quisquis actus suos lacrymabili satisfactione diluerit. Circumibo vero dixit, id est frequenter iterabo, ut assiduitatem sanctissimæ devotionis ostenderet. Altare enim ab altitudine dictum est, quasi altæ aræ, ubi Domino sacrificatur, ut conspectibus populorum misericordæ ipsius dona pandantur.

Vers. 7. *Ut audiam vocem laudis tuæ, et enarrem universa mirabilia tua.* Profectus ad cœlestia ideo illud spirituali animo circumibat altare, ut concentum dominicæ laudis audiret. Forte illud dicit, quod coram ipso indefessa voce præcinitur: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth* (Isa. VI, 3). Quæ cum audiret, et devotione maxima cognovisset, narraret populis universa mirabilia quæ hodieque in sanctarum celebratione missarum beata canit Ecclesia.

Vers. 8. *Domine, dilexi de-orem domus tuæ et locum habitationis gloriæ tuæ.* Beatissimus ille quem diximus, secundum modum orationis ingreditur, supplicans ut, cum *decorem domus Domini dilexerit*, illis qui ab eodem alieni sunt nullatenus misceatur, sed in ejus Ecclesia perseveret. *Decorem domus* dicit, non pulchritudinem parietum aut ministeriorum pretiosissimos apparatus, sed ipsorum actuum beatissimam qualitatem, in quibus cuncta gaudet Ecclesia, id est, in psalmodum jubilatione, in precum sanctitate, in Christiani populi humillima devotione. Prius enim de universali dixit Ecclesia, nunc venit ad sanctos, in quibus gloria Dei habitare cognoscitur: de quibus Apostolus dicit: *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos* (I Cor. III, 17). Dicendo enim *habitationis locum*, humani pectoris significavit arcana; mirabiliter subjungens, *gloriæ tuæ*, quia ubicunque habitat, gloria est. Gloriosum enim efficit quidquid inhabitare dignatur, et ab hospitibus merito crescit hospitii magnitudo.

Vers. 9. *Ne simul perdas cum impiis animam meam, et cum viris sanguinum vitam meam.* Juste rogat ne cum impiis anima ejus pereat in futuro judicio, cum quibus hic communem non habuit actionem. Merito enim ab eis ibi se sequestrari petiit, a quibus hic se ipse divisit. *Sanguinum enim viri* sunt, qui carnaliter vivunt, et nulla jussa cœlestia concupiscunt. Pereunt ergo tales de futura Jerusalem, qui pro sua impietate damnandi sunt.

Vers. 10. *In quorum manibus iniquitates sunt: dextera eorum repleta est muneribus.* Exponit qui sunt *virii sanguinum*, in quorum consuetudine videmus esse nequissimas actiones. *Manus enim nostræ* significant generales operationes, quas gerimus in hac luce degentes. Hic *dextera* specialiter judicis venalitatem pronuntiat, quam ideo dicit *repletam esse muneribus*:

quod multarum pecuniarum oblatione gravata sit. Et considera quod hæc accipientes judices universaliter execratur. Nam et qui justitiam vendit, *muneribus dexteram replet*; et qui nocentes absolvit, idem suam *dexteram* munerum acceptione complevit. Sic utrumque, ut arbitrator, ad virum sanguinum congruenter aptandum est.

Vers. 11. *Ego autem in innocentia mea ingressus sum: redime me, et miserere mei.* Schema syncrisis est, cum causam suam quis ab adversariis suis nititur efficiere meliorem. Nam cum illi accipiendo fallaciter gaudeant dexteram suam muneribus fuisse completam, se dicit ad innocentiam introisse divitias. *Ingressus enim* in thesauros spirituales multo verius se consolatus est, quam illi super mundanis divitiis gaudere potuissent. *Redime me*, id est adventus tui sanguine pretioso liberum redde, quo absolutus est mundus, qui peccatis tenebatur obnoxius. *Et miserere mei*, scilicet in hoc mundo, ubi fideliter supplicantiibus parcis.

Vers. 12. *Pes enim meus stetit in via recta; in ecclesiis benedicam Dominum.* Inter concutientes hæreses et mundi graviter sævientes angustias, hoc bene vir catholicus profitetur, quia *pes* ejus immobilis perduravit; qui licet importunis tribulationibus fluctuet, in parte fidei nescit quibuslibet necessitatibus commoveri. Possunt enim tales, et his similes hoc dicere, de quibus ipse Dominus testimonium perhibet, ut est illud: *Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal* (III Reg. XIX, 18). *In via recta*, id est in mandatis tuis, quæ recta sunt, et rectos faciunt obedientes. Nam quoties plurali numero dicuntur ecclesiæ, mundi istius Christiani populi significantur, qui de diversis gentibus probantur esse collecti. Futura est enim una et perfecta Jerusalem, quæ malorum sequestratione purgabitur. Dicit ergo beatus iste quem diximus, non in Ecclesia, sed in ecclesiis se Domino canaturum, quia per universum mundum nomen constat esso catholicum.

Conclusio psalmi.

Consideremus qualem nobis formam vitæ religiosus iste tradiderit. Dicit enim ideo se hic vitasse pessimos, ne in judicio Domini cum malis possit esse sociatus, admonens ut iniquorum consortia fugientes, fidelibus Christi spirituali semper charitate jungamur, quia ex diutina hominum conversatione, morum semper contrahimus qualitatem. Hoc enim et sextus psalmus admonet, cum dicit: *Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem* (Psal. VI, 9); hoc et decimus septimus qui ait: *Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris, et cum electo electus eris, et cum perverso subverteris* (Psal. XVII, 26). Revera ut cognosceretur ingens malum, quod tam crebro monebatur esse fugiendum. Quapropter studiose quæramus gloriosum nimis aptumque collegium, quod nos virtutibus erudiat, et desiderio divinæ charitatis accendat, ne in retributione **88** malorum

merito jungamur pessimis, qui collegium hic habere A volumus cum malignis. Quod si diligentius perscrutemur, nec quantitas ipsius numeri vacat. Nam quinque porticus fuisse Salomonis, in quibus periclitantium turba languebat, evangelica nobis designat auctoritas (*Joan.* v, 2). Qui calculus quinquies in se reductus, in vicesima quinta summa progreditur, ut sic corda fidelium psalmi istius abyso recreentur, sicut in illis porticibus jacentium probaticæ piscinæ lavacro ægra corpora sanabantur.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXVI.

Psalmus David priusquam liniretur.

Tituli hujus historia Regum quidem volumine latius indicatur (*I Reg.* xvi, 15). Nam cum Saul peccasset Deo, per sanctum Samuelem prophetam David apud B patrem suum est unctus in regem. Verum hic titulus de ipsa unctione non loquitur, sed illam potius commemorare dignoscitur, quando post persecutiones Saulis, voto populi est perductus ad regnum (*II Reg.* v, 3), cum et istum psalmum rerum ipsarum testificatione eum conscripsisse manifestum sit. Nam si primam illam unctionem velis advertere, nullum ante ipsam psalmum legitur effecisse. Restat ergo ut istam secundam unctionem intelligere debeamus.

Divisio psalmi.

Cum frequenter ante regnum liberaretur ab inimicis suis acerrimis, per totum psalmum loquitur propheta. In prima positione Dominum se dicens metuere, et nullum alterum formidare. Sed inter adversa sæculi unum sibi testatur esse suffugium, ut, licet periculis corporalibus jactaretur, ipse in domo Domini firmissima devotione mentis habitaret. Secunda positione, multiplici clade liberatus, diversis modis gratias agit, et prophetiæ spiritu spem sibi futuræ beatitudinis pollicetur. Sciendum sane hunc psalmum secundum esse illorum qui per actus David significant Christi Domini futura mysteria.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo?*

Vers. 2. *Dominus defensor vitæ meæ, a quo trepidabo? Dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas.*

Vers. 3. *Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt et ceciderunt.* Hos tres versus paulo sollicitius audiamus, sunt enim magnæ argumentationis formula comprehensi, quam Græci epichirema, Latini executiones vel approbationes vocare maluerunt. Hoc argumento utimur quoties rem de qua agitur per exemplum aliquod probare contendimus. Causa enim hic proposita est in uno et semi versiculo. Dixit enim: *Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo? Dominus defensor vitæ meæ, a quo trepidabo?* In alio semis et uno versiculo subiunxit exemplum, quia minime trepidare debuisset, quando illi magis cadunt qui persequi probabantur. Ait enim: *Dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas.*

Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt et ceciderunt. Sic istius epichirematis breviter forma perfecta est. Nunc ad exponenda verba redeamus. Propheta ergo dicit exsultans, se quemquam hominum non timere, quoniam a Deo fuerat illuminatus, ostendens formidinem semper habere tenebras suas, quando contra eam ponitur *illuminatio* superna. Sequitur, *et salus mea.* In quo verbo cuncta concludit, et valetudinem corporis, et animæ sospitatem. Utraque enim sunt indicia salutis, quando sustinent videlicet gravissimas passiones. *Quem timebo?* id est nullum hominum formidabo. Timor enim fecerat Domini, ne quemquam alium timere potuisset. Sequitur: *Dominus defensor vitæ meæ, a quo trepidabo?* Multi per actus iniquos accepta Dei munera perdiderunt. Quorum autem *defensor* fuit *Dominus*, nullatenus aliquid amiserunt. *A quo trepidabo?* Interrogative pronuntian- dum est, id est a nullo, sicut et superius posuit, *quem timebo?* Tales quippe interrogationes pro abnegationibus accipiendas esse non dubium est. Addidit: *Dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas.* Truculentium inimicorum hic vota panduntur, qui non solum extinguere, sed etiam aviditate furoris, ipsas quoque humanas carnes cupiunt crudeliter devorare. Et ideo inimicorum tanta feritas proditur, ut liberationis gratia duplicetur. Adjecit: *Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt et ceciderunt.* Versus iste pendet de superiore sententia; probatio est enim quomodo nullum timere debuisset. Nam si persecutores qui formidari poterant, subruerunt, quis, rogo, timor erit, quando potius illi cadunt, qui impugnare videbantur? Consequenter autem verba sunt posita; prius fuit *infirmari*, post *cadere.* Et intueri quoniam hic fidelium beneficia breviter exponuntur, ut non illi qui passionibus premuntur, sed illi magis corruant qui innocentium sanguinem devorare festinant.

Vers. 4. *Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum.* Salutari probatione completa, propheta lætus exsultat, decoram emphasisim, id est exaggerationem faciens, ut si adversus ipsum solum castrorum coeat multitudo, stabilitas mentis ejus non debeat commoveri, dum soleant homines plurimorum oppugnatione terreri. *Castra* enim valida munitio est, quam expugnare facile non potest impetus irruentis. Sed hæc omnia sibi dicit esse contemptibilia, cum valletur auxiliatiōe divina.

Vers. 5. *Si exsurgat in me prælium, in hoc ego sperabo.* Potuerant castra consistere, et in prælia non coire. Sed nunc ipsum sævum certamen adjicit, ut nihil eorum metuere videretur quæ terribilia putat humanitas. *Si exsurgat*, id est si subita in me concertatio, quasi fervens procella prosiliat, in eo potius sperabo victoriam. In præliis enim concitatis gloria vincens semper apparet. Nam virtus probatur latere, quæ non fuerit explorata certamine, sicut superius dixit: *In tribulationibus dilatasti mihi* (*Psal.* iv, 2). Et respiciendum quod et iste versus sic habet in capite, 89 sicut ille prior. Quæ figura

dicitur anaphora, quoties unum verbum per cominationem principia repetitur; quod et in capite psalmi constat effectum, id est, *Dominus, Dominus*.

Vers. 6. *Unam petii a Domino, hanc requiram. Unam rem quidem petiisse se dicit a Domino, quam exponit inferius. Sed videmus si unam, et non magis omnia. Calculo quidem singularis est, sed rerum utilitate numerosa; angusta precatio, latum præmium; breviter quaeritur, sed granditer impetratur. Bonorum ergo mos est domum Domini solam expetere, in qua bona omnia continentur. Mali autem terrena voluntate disciati, dum sanitatem corporis petunt, cum divitias precantur, cum inimicorum dejectiones expostulant, petendo fatigantur, et interdum peritura conquirunt.*

Vers. 7. *Ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vite meæ: ut videam voluntatem Domini, et protegar a templo sancto ejus.* Hæc est una supplicatio, quam superius expetebat. Et vide quia nulla castra, nullum præmium metuere debuit, qui tali se munitione vallavit. Quæ sunt enim civitates similes, qui sunt exercitus fortiores, quam habitare in domo Domini, ubi nihil humanum, nihil diabolicum certum est pertimesci? Et hoc non parvo tempore, sed omnibus diebus vite meæ. Quando, rogo, metuat, cui omnis vita secure est? Videt etiam voluntatem Domini, qui præcepta ejus intelligit, qui puritati ipsius tota se mente subdidit. Propheta enim postulat *protegi a corporis Christi templo*, unde et firmamentum fidei, et invictum robur defensionis accipitur. Ad illud enim perseverat animi virtute, quod adhuc non videbat in specie.

Vers. 8. *Quoniam abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum protexit me in abscondito tabernaculi sui: in petra exaltavit me.* Versum hunc paulo diligentius perscrutemur. Ait enim: *Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum*, significans illud tempus quando Saule persequente multis locis per æquales speluncas et montium secreta latitabat. Quod illi revera tabernaculum fuit, quia mens ipsius nunquam a religionis pietate discessit. Sequitur, *protexit me in abscondito tabernaculi sui*. Superius dixit, *abscondit*; nunc dicit, *protexit*. Abscondi est quaerentium oculis non præberi; *protegi* autem, ab omni metu periculoque liberari. *In abscondito tabernaculi sui*, dicit, id est in Divinitatis secreto, ad quod semper devotus animus festinabat, dum ibi sibi esse videbatur, ubi ejus intentio perdurabat. Quod autem dicit: *In petra exaltavit me*, ad incarnationem Domini pertinet; quoniam de ejus semine natus est Christus, qui est lapis adunans populos angularis.

Vers. 9. *Nunc autem exaltavit caput meum super inimicos meos.* Postquam dixit præmia quæ de Domini erant incarnatione ventura, nunc dicit præsentia, cum eum ab inimicis suis, sive carnalibus, sive spiritualibus constat esse liberatum. *Caput meum*, bene mentis oculum videmus accipere, qui revera caput nostrum est, quo vegetante possumus contueri. Nam plerumque illud dicimus *caput*, quod eminere monstratur. *Super inimicos*, vitiosos significat appe-

ctus, supra quos mens nostra decenter erigitur, quando divino beneficio pura servatur.

Vers. 10. *Circumibo et immo'abo in tabernaculo ejus hostiam jubilationis; can'abo et psalmum dicam Domino.* Decursis beneficiis quæ et de futuro et in præsentia se cognoverat accepisse, nunc gaudium suum mirabili narratione describit. *Circumibo* dicit, hoc est animo perscrutabor qua potentia cælos fecerit, stellas fundaverit, maria determinaverit, terram stabiliverit, totumque mundum varia virtutum laude compleverit. Et cum hæc omnia animo circumiverit, *immolare* se dicit *in tabernaculo ejus hostiam jubilationis*, id est in Ecclesia ejus offerre sacrificium laudis. *Jubilationem* quippe dicimus ex eo quod nos juvat laudare: quando delectantes cum summa jucunditate gratis referre contendimus. Diximus superius aliud esse *cantare*, aliud *psalmum dicere*. *Cantare* est sola voce laudes canere; *psalmum dicere*, bonis operibus gloriam Domini prædicare. *Cantare* enim et *psalmum dicere*, ipsa est hostia jubilationis.

Vers. 11. *Exaudi, Domine, vocem meam qua clamavi ad te: miserere mei et exaudi me.* Venit ad secundam positionem, in qua per gratiarum actionem psalmodiæ munus, quod promiserat, exhiberet, præsentia superioribus jungens. *Clamavit* enim, cum diceret: *Ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vite meæ*. Et cum superius dixerit, hostiam se jubilationis offerre, quia diversa sit munera consecutus, nunc iterum rogat ut *exaudiatur*. Nec desiderio suo adhuc satisfacit, nisi hoc frequenti supplicatione rogaverit, scilicet quia divinarum rerum nulla satietas est: sed quanto gustatur Dominus, tanto suavius appetitur; sicut et in alio psalmo dicit: *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus (Psal. xxxiii, 9)*.

Vers. 12. *Tibi dixit cor meum: Exquavi vultum tuum; vultum tuum, Domine, requiram.* Cor desiderium tacitum prodit, quod plus audit Divinitas quam populi tonantissimas voces; sicut Moysi dicitur: *Quid clamas ad me (Exod. xiv, 15)?* cum locutus aliquid non legatur. Fidelis itaque vir cor suum dixit ad Dominum loqui, quoniam hoc videbatur quod cogitabat offerre. *Vultum* autem Domini quaerit, qui se sancta conversatione tractaverit; de quibus dictum est: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. v, 8)*. Geminat quoque quod dictum est, *vultum tuum, Domine, requiram*. Una quidem res, sed frequentatæ precatio; scribat enim quam pretiosum est, quod ardenti studio toties expetebat.

Vers. 13. *Ne avertas faciem tuam a me, neque declines in ira a servo tuo.* Desideria sua caute decenterque exsequitur. Superiore quippe versu professus est vultum Domini se desideranter exquirere; et quoniam non est in potestate hominis suum obtinere desiderium, precatur *ne avertat faciem suam* Dominus, quam ille magnopere postulabat. Ipsius enim numeris est, se præstare fidelissimis conveniendum. Sequitur: *Neque declines in ira a servo tuo*. Sæpe diximus iram poni judicii tempus, cum discernet malos a bonis. Illis enim irasci creditur, qui infelici segregatone

clamandi sunt. Rogat ergo ne tunc ab ipso declinet Dominus, quando sanctis vultum suæ majestatis indulerit. Homo carnalis Deum timet, ne peccatis ingravantibus aut substantiam perdat, aut filios amittat, **90** aut copia auri argentique minuatur: sanctus autem vir hoc tantum metuit, ne a vultu Domini redatur alienus.

Vers. 14. *Adjutor meus esto, ne derelinquas me, neque despicias me, Deus salutaris meus.* Ubi sunt qui humanis meritis dicunt aliquid applicandum? Petit rex et propheta, plenus gratia et benedictione cœlesti, ne deseratur a Domino. Scit enim quia si ille reliquerit, nulla se potestas regere prævalebit. Nec semel ei petiisse sufficit, nisi hoc ipsum sub repetitione geminaret. *Despici* enim semper additi est, nec securus reddi potest, nisi quem judicis serenus oculus intueatur.

Vers. 15. *Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me: Dominus autem assumpsit me. Patrem suum Adam primum hominem dicit, matrem uxorem ejus Evam, unde generatio humana descendit.* Isti ergo reliquerunt conditione mortali, nec enutrire valuerunt, quando de hac luce translati sunt. Quamvis istud de ejus genitoribus possit intelligi: quia domum patris sui matrisque tunc dereliquit, quando a populis Hebræis ad regni culmen evehctus est. Sequitur, *Dominus autem assumpsit me*, in loco scilicet veri parentis. *Pater* est quia condidit, quia regit; *mater* quia fovet, quia infirmos et parvulos lactat. *Assumpsit* vero dixit, hoc est, de privata conditione in regno posuit.

Vers. 16. *Legem mihi constitue, Domine, in via tua, et dirige me in semita recta propter inimicos meos. Legem sibi statui illam potius Domini deprecatur Salvatoris, qua debitores noscitur liberasse per gratiam.* Moysi enim lex illo tempore jam data erat; Domini autem sperabatur esse ventura, quam sibi postulat debere constitui. *In via tua*, id est in Christo tuo, qui est *via, veritas, et vita* (Joan. xiv, 6). Illo enim veniente justè præsumebat, quia eam et docere poterat, et impleri posse præstabat. *Semitam* vero jam diximus ad Scripturarum intelligentiam pertinere. Precatur ergo propheta ut Veteris Testamenti recte libros intelligat, et venturum in eis Dominum esse cognoscat. *Propter inimicos* autem dicit, id est hæreticos, sive incredulos Judæos qui eos nitebantur prava intentione subvertere.

Vers. 17. *Ne tradideris me in animas persequentium me: quoniam insurrexerunt in me testes iniqui, et mentita est iniquitas sibi.* Secundum historiam potest intelligi de Saule, qui eum acerrimo odio persequabatur. Sed quoniam rex erat, nec poterat solus agere quod jubebat, apte numerus pluralis hic positus est. Simili modo cum Doech Idumæus eum prodidisse legatur, plurali numero posuit, *testes iniqui*. Fieri enim potuit ut quando eum regi accusavit, per testes alios dicta sua probare voluisset. Quapropter congrue positus pluralis numerus advertitur, quando persona talis per unum tantum non poterat facile accusari.

A *Testes ergo iniqui fuerunt* Doech Idumæus, ejusque similes, qui eum prodiderunt Sauli a propheta Achimelech fuisse susceptum, et gladium illi sumptusque datos; quod rex sacerdotis atque filiorum ejus morte reseravit. *Mentiti* sunt enim dicentes contra regem Saulem David consilia fuisse data, Deumque pro eo fuisse deprecatum; quod latius Regum textus eloquitur (1 Reg. xxii). Pulcherrime autem dixit *sibi*, quia mendacii sui pœnas recipit qui falsum testimonium proferre contendit. Sive, ut alii dicunt, idioma est Scripturæ divinæ, ut pro singulari pluralis numerus apponatur; et iterum pluralis pro singulari numero invenitur adjunctus; sicut de Herode mortuo legitur dictum: *Mortui sunt qui quærebant animam pueri* (Math. ii, 20); vel Moysi de Pharaone pronuntiatum est: *Quia mortui sunt qui quærebant animam tuam* (Exod. iv, 19).

Vers. 18. *Credo videre bona Domini in terra viventium. Exspecta Dominum.* Postquam multis modis Dominum deprecatum est ne persequentibus traderetur, ad confidentiæ suæ redit auxilium, sibi que ipsi promittit quod *bona videat in terra viventium*, id est in futura vita, ubi bona sunt sempiterna. Et proprie dictum est *terram* illam esse *viventium*, quoniam ista morientium est. Qui status apud oratores dicitur collectivus, quando ex scripto colligitur id quod scriptum fuisse. Ita et hic futura præmia ex antecedentibus beneficiis sibi credit esse ventura. *Terram autem viventium*, proprie Scriptura commemorat divina. Ad ditum est: *Exspecta Dominum*, scilicet qui promittendo non fallit, qui præstando non imputat, sicut Jacobus apostolus ait: *Qui dat omnibus affluenter, et non improperat* (Jac. i, 5).

Vers. 19. *Viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine Dominum.* Quoniam superiori versu crediderat videre se bona Domini, nunc dicit quemadmodum videre possit. Hoc autem verbum, *viriliter*, non solum viris, sed et feminis credamus esse mandatum. Nam et viri cum mollescunt, animo femineo sunt; et mulieres viriles efficiuntur, cum in bono proposito mentis robore perseverant. Sequitur, *et confortetur cor tuum*, ne quasi lassus immurmures, et tædio fatigante desperes. Sed confidenti animo atque securo dicit: *Exspecta Dominum*, qui nescit subducere quæ promittit. **D** *Sustine* vero et *exspecta*, perfectio dicitur Christiano: ac si admoneret, *sustine* quod pateris, et quod credis *exspecta*.

Conclusio psalmi.

Inter multiplices et sævientes angustias, quid specialiter desideremus reverendissimus propheta patefecit, ut inhabitare Christi Ecclesiam modis omnibus appetamus. Hoc patulis auribus audientes, assidua supplicatione deprecemur; quia nec brevius quidquam potuit dici, nec latius impetrari. In numero autem præsentis psalmi, et quorundam qui subsequuntur, nequaquam potuimus calculorum singularem reperire rationem; scilicet qualis creatura vigesimo sexto, aut vigesimo septimo, aut vigesimo

octavo numero legatur aptata. Sed studiosis relinquimus, ut secundum exempla quæ dicta sunt, quando non inveniunt rationem in numero singulari, tunc aliquas similitudines in partito calculo, sive bis, sive tertio debeant indagare. Verbi gratia, ut viginti sex partiantur in vigesimum et senarium numerum, et iterum viginti septem in ter novem. Tunc facilius calculi divisio, fortasse competens ratio poterit inveniri. Quid enim interest si binas aut ternas metretas capiant vasa psalmodum? Si vero nec ibi aliquid convenienter agnoveris, credere **¶** convenit cœli terræque Creatorem, operationes et dicta sua per diversorum calculorum distribuisse sine ambiguitate virtutes, qui omnia, sicut legitur (*Sap. xi, 21*), in pondere, numero, mensuraque perfecit. Neque enim quia guttæ pluviarum, stellæ cœli, vel arena maris nobis numerabilis non est, apud illum non constat esse sub numero. Nam etsi nobis probantur occulta, divinæ sunt tamen nota potentiae. Restat ut illud quod dictum est definitione majorum credere debeamus, in numeris positis atque definitis virtutes omnium convenire psalmodum.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXVII.

Psalmus ipsi David.

Diximus *David* significare manu fortem. Et quando tale nomen debuit poni, nisi cum passionis dominicæ gloriosa certamina referuntur? Fortis utique manu, qui per tolerantiam suam prostravit principem tenebrarum, qui mortem moriendo superavit, qui humanum genus captivum crucifixionis suæ dispensatione liberavit. *Ipsi* autem cum dicitur, nullum alterum intelligi posse declaratur, nisi ipsum mediatorem Christum Dominum, qui per hunc totum psalmum loquitur: orans ab humilitate susceptæ carnis, persecutorum debitas indicans pœnas non studio malevolentiae, sed contestatione vindictæ. Notandum est igitur hunc psalmum tertium esse horum qui passionem et resurrectionem Dominicam sub brevitate commemorant.

Divisio psalmi.

Prima sectione orat Dominus Christus per id quod homo est ut ejus audiatur oratio futuro tempore passionis. Secundo gratias agit, quoniam exauditus est in his quæ fieri postulabat. In fine psalmi subjungens, ut sicut ipse suscitatus est potestate divinitatis suæ, ita salvus fiat populus ejus nomini crediturus.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Ad te, Domine, clamavi; Deus meus, ne sileas a me.* Christus Dominus clamat ad Patrem tempore passionis, ne ab ipso sileat, hoc est, ne petenti [ed., patienti] non annuat, sed magis respondeat. Pulcherrima quoque verborum est facta diversitas. *Clamat* homo ne sileat Deus, quia nostro silentio ille tacet, et nobis negligentibus in memoria non habemur. Contra si, Domino præstante, respiciamus, respicit; si clamamus, exaudit; si diligimus, amamus.

A *Et similis ero descendantibus in lacum.* Id est, si silueris, ero similis in mundi hujus profunditate versantibus. Lacus enim quidam hoc sæculum est, qui quasi delectabilis ac tranquillus creditur, sed quas profunditates et mersuras habeat ignoratur. *Lacus* quippe dicitur, quod sub ipso terra lateat. Precatur ergo humanitas Verbi, ne *similis* esset hominibus cæteris: quia etsi communem conditionem carnis assumpsit, excellentiam tamen omnium creaturarum Deo unita præmeruit; de qua dicit Apostolus: *Cui autem aliquando angelorum dixit: Filius meus es tu, ego hodie genui te* (*Hebr. 1, 5*)? Sive *lacum* sepulcrum dicit, ubi peracta passione repositus est.

Vers. 2. *Exaudi, Domine, vocem deprecationis meæ dum oro ad te, dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.* Tempus significat sacratissimæ passionis, et orat ut ejus audiatur oratio, quod fecit antequam traderetur; relictis enim discipulis secessit et oravit dicens: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste; verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis* (*Matth. xxvi, 39*). Quod autem dicit, *ad templum sanctum*, ut mihi videtur, illam consuetudinem Hebræi populi fortasse mavult intelligi, cui præceptum fuerat ut in qualibet esset positus regione, ad illam partem semper oraret ubi Jerusalem noverat constitutam; sicut et *Danielem* apud Babylonem tertio in die legimus (*Dan. vi, 10*) effecisse; quod necesse erat Christum Dominum *facere*, qui *non venerat legem solvere, sed implere* (*Matth. v, 17*). Sive *ad templum sanctum*, ad cœlum vult intelligi, quod orantes homines facere consueverunt. Nam desiderium postulantium est, ut licet ubique Deum esse non ambigant, de cœlo sibi auxilium venire confidant. Unde et in Dominica oratione dicimus: *Pater noster, qui es in cœlis* (*Matth. vi, 9*). Non est ergo absurdum *templum* accipi cœlum, quoniam Domini sedes divina lectione monstratur.

Vers. 3. *Ne simul tradas cum peccatoribus animam meam, et cum operantibus iniquitatem ne perdas me.* Quia moriturum se noverat, merito petebat ne inferis tradita ejus anima cum peccatoribus misceretur, aut cum operantibus iniquitatem haberet aliquam portionem. Sed omnino salutariter ista discretio ab illo petitur, ut nostra spes ad vota talia concitetur; quod revera implens, hominem a se fieri deprecatur alienum. Ubi sunt illi qui Christum putant animam non **D** habuisse? Sed hæc mihi videntur aut non legere, aut quæ legerint omnimodis oblivisci.

Vers. 4. *Cum his qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem sunt in cordibus eorum.* Judæos commemorat, qui ei dicebant tentantes: *Scimus quia a Deo venisti magister* (*Joan. iii, 2*). In istorum ergo labiis erat pax, sed in corde malitia. Quæ figura dicitur ironia, id est irrisio, quoties aliquid quod sub laude dicitur, intellectum vituperationis habere monstratur. *Proximo suo*, de se dicit, quia eis carnis origine jungebatur. Qui juste maledicebantur, quia proximum malitiose perdere festinabant.

Vers. 5. *Da illis secundum opera eorum, et secundum nequitiam studiorum ipsorum.* Judæi volentes

operati sunt quidem malum, sed fecerunt nolentes bonum; ut mortem inferrent Christo, qua mors ipsa finiretur; sanguinem funderent, quo mundi crimina lavarentur. Ideo petit illis dari secundum opera ipsorum, id est voluntatem; quia unusquisque hoc operatur quod vult. Nam frequenter et præstant qui nocere contendunt, ut diabolus facit, qui dum innocentibus ingerit mortis poenas, transmittit martyres ad coronas. Expressit quoque quæ superius dixit, dicendo, *Secundum nequitiam studiorum ipsorum, id est ambitum malum, ut innoxio nocerent; et qui ad eos salvandos venerat, morti tradere maluissent.*

92 Vers. 6. *Secundum operationem manuum eorum retribue illis; redde retributionem eorum ipsis.* Quatuor sunt species retributionum: quarum una est, cum tribuuntur ab hominibus mala pro bonis, sicut Judæi Christo retribuerunt, qui cum ad eos salvandos venisset, illi eum crucifigere decreverunt. Altera cum retribuitur bonum pro bono, quando dicit Deus electis suis: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi (Matth. xxv, 34).* Tertia cum retribuit malum pro malo, quando dicitur est impiis: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus (Ibidem, 41);* secundum illud, *Mensura qua mensi fueritis, in eadem remittetur vobis (Luc. vi, 38).* Quarta cum retribuit quod hic dicit, bonum pro malo, ut qui persecutores existerunt, fiant conversi, postea laudatores. Verum ista omnia quæ de inimicis suis prædicat, non sunt vota malitiæ, sed præscientia futurorum. Nam in Evangelio dicit: *Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt (Luc. xxiii, 34).* Sed utrumque pium est; hic enim comminatur ut terreat, ne scelera sua præsumptione desperata perficiant; ibi autem cum patitur, orat ut ad poenitentiam eorum corda perducat. Nec vacat quod toties sententiam ipsius terroris iteravit, ut corda lapidea magnæ comminationis incendio salvarentur.

Vers. 7. *Quoniam non intellexerunt opera Domini, et in opera manuum ejus non consideraverunt; destrues illos, nec ædificabis eos.* Superiorem excolit sensum. Dicit enim, ideo debere illis reddi, quia non intellexerunt opera Domini. Opera siquidem ejus fuit, ut doceret populum viam veritatis et fidei, et ex sacræ incarnationis arcano reconciliaret hominem Deo; quatenus ubi non poterat vitiosa natura conscendere, Dominicæ visitationis munere perveniret. Et ne Filio Dei vera docenti mens obstinata non crederet, hoc quoque miraculorum ingentium virtute firmavit; ut quod intelligerent Judæi communem hominem non posse facere, hoc evidenter agnoscerent potentiam Divinitatis implere. Sed illi dementes, dum tantummodo hominem credunt, Filium Dei dici indignissime pertulerunt. Sequitur, *et in opera manuum ejus non consideraverunt.* Utique si considerassent, expavissent potius quam sprevisissent, plorassent quam conspuissent, adorassent quam crucifixissent. Tale enim sacrilegium aliis provenire non potuit, nisi illis qui veritatis intelligentiam perdidissent. Deus enim alios

A destruit ad correctionem, alios dejicit ad ruinam. Paulum destruxit, ut in melius construeret, et de persecutore apostolum faceret; sed impium Pharaonem cum tantis mirabilibus non crederet, demersit Altissimus ut periret. Sic ergo illos dicit destrui, ut non iterum debeant ædificari. Quod dictum, sicut sæpe monuimus, ad prophetiam potius videtur pertinere quam ad iracundiæ qualitatem.

Vers. 8. *Benedictus Dominus, quoniam exaudivit vocem deprecationis meæ.* Sciens complenda esse omnia quæ petebat, partem secundæ sectionis ingreditur: gratias agens quod vindicatus sit de inimicis suis, dum adhuc nullatenus exstitissent. Hæc figura dicitur prolepsis, Latine præoccupatio, quando res securæ pro præteritis ponuntur. Sed discutiamus quid sibi velit dispositio ista verborum, *Benedictus Dominus, quoniam exaudivit;* qui est utique, etsi non exaudiat, *benedictus.* Sed *benedictum* proprie dicimus, cui gratias agimus, id est quando illi benedicimus. Apte ergo positum est, *benedictus,* qui exaudire dignatus est.

Vers. 9. *Dominus adjutor meus et protector meus; et in ipso speravit cor meum, et adjutus sum.*

Vers. 10. *Et refluviit caro mea, et ex voluntate mea confitebor illi.* *Adjutor* ad pericula vitæ pertinet, quæ ipso adjuvante superavit. *Protector,* quia eum ab insidiis diabolicis sua defensione vallavit. Sed postquam ista facta sunt, fideliter se dicit sperasse de Domino. Nam cum dicit, *cor meum,* animæ designat arcanum, quod sacrificium constat esse justitiæ. Addidit quoque iterum, *adjutus sum;* ut quantum impendebatur pura devotio, tantum et adjutorii cresceret magnitudo. Bene autem dixit: *Refluviit caro mea,* quia et primo floruit: quippe quæ ex Virgine sine peccato tanquam pulcherrimi floris singulare decus emicuit, sicut Isaias dicit: *Et flos de radice ejus ascendit (Isa. xi, 1).* *Refluviit* ergo significat resurrexit: quasi in æthereas auras admirabili decore prorupit. Sequitur, *et ex voluntate mea confitebor illi,* post resurrectionem scilicet, quando humana natura fuerat a corruptione liberata, et ad inestimabilem gloriam permanens, in Verbi unitate perducta.

Vers. 11. *Dominus fortitudo plebis suæ, et protector salutarium Christi sui est.* Brevis magnaue definitio. Quid est Dominus? *fortitudo plebis suæ.* Merito, quando adversa cuncta ipso auxiliante superantur. *Protector* est etiam, quoniam eos tegit et liberat ab imminentibus malis. *Salutarium,* ac si diceret, *justorum,* quorum salus est Dominus. Bene autem addidit, *Christi sui,* ut Filium Dei debuisses advertere. *Christi* enim dicebantur et cæteri, quos aut unctio regalis, aut sacerdotalis gloriæ decorabat.

Vers. 12. *Salvum fac populum tuum, Domine, et benedic hereditatem tuam; et rege eos, et extolle eos usque in æternum.* Orat humanitas Verbi pro populo Christiano, propter quem et probatur assumpta; ut satisfactione fidei salvus fiat in hoc mundo, ubi exposita Judæorum probabatur esse periculis. *Benedic* autem *hereditatem tuam,* ad futurum judicium perti-

net, quando dicendum est: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi* (Matth. xv, 34). Et ut charitatem suam, quam præcipit, evidentius approbaret, iterum petit et in hoc mundo devotos populos regat, ne carnalia concupiscant, ne vias pravas eligant; sed ipsius regimine illuminati, nesciant collegium habere cum pessimis. Addidit, *extolle eos*, ut in intellectu Scripturarum, et in opere sancto, laudabili intentione proficiant; quatenus a terrenis vitiis purgati, ad æterna præmia perducantur evecti. Et hoc petit debere fieri usque in sæculum, scilicet per totum hunc mundum; ubi sæcula sunt usque ad illud sæculum æternum cui nullam aliud pro sua perennitate succedit.

Conclusio psalmi.

Audistis psalmus iste qua pietate conclusus est. Rogavit pro nobis, qui oratur ab angelis. Judex omnium creaturarum advocatus est noster; et ut a morte potuissimus eripi, ipse magis elegit occidi. Impleta est in hoc psalmo 93 prædicta regula Dominicæ passionis. Oravit ante traditionem suam: de crucifixe propria, et de resurrectione locutus est; postremo pro fidelibus exoravit, ut qui ei meruerunt credere, perpetua debeant benedictione gaudere.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXVIII.

Psalmus David in consummatione tabernaculi.

Quoniam præcedentia verba jam nota sunt, restat ut consummationem tabernaculi paulo diligentius perquirere debeamus. Consummatio tabernaculi perfectionem significat Ecclesiæ catholicæ, quæ jam per totum orbem probatur esse constructa. Tabernaculi enim nomine in hoc mundo posita declaratur Ecclesia, quæ contra carnalia vitia bella gerens, merito expeditionalis habitaculi nomen accepit. Quapropter hunc psalmum Christiani dogmatis honore pollentem, post perfectionem generalis Ecclesiæ, in laudem Spiritus sancti propheta decantat; ut quia tanta res per prophetas et apostolos beata prædicatione completa est, competenter ejus laudibus ornaretur. Est enim totus psalmus Spiritus sancti laude plenissimus, et per varias allusiones præconia ejus majestatis exsolvens. Hoc est quod oratores dicunt demonstrativum genus, quando per hujusmodi descriptionem ostenditur aliquis atque cognoscitur. Sed quid de illo a quoquam congrue poterat dici, nisi quod de se ipse dignatur effari?

Divisio psalmi.

Cum beatus David cognosceret, totius mundi terminos ad fidem catholicam per prophetas et apostolos Spiritus sancti munere perducendos, sicut Petrus apostolus dicit: *Non enim voluntate humana allata est aliquando propheta; sed Spiritu sancto acti, locuti sunt sancti Dei homines* (11 Petr. 1, 21). Primo ordine alloquitur universitatem, ut sacrificia ei devota mente persolvant. Secundo septifaria narratione, per varias allusiones ejusdem Spiritus sancti sub magno præconio virtutes enumerat, quod ad ipsum specia-

liter pertinere frequenti lectione declaratur. Sed ut unam potentiam Patris, et Filii, et Spiritus sancti esse cognosceres, tertio loco inhabitare dicit Trinitatem in sancto baptisate, et virtutem et benedictionem dare Dominum, qui ex eo renatus fuerit, populo Christiano.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Afferte Domino, filii Dei; afferte Domino filios arietum; afferte Domino gloriam et honorem.* cum multitudinem gentium, sicut prædictum est, ad credulitatem rectæ fidei spiritualiter propheta venturam esse respiceret, totiusque mundi consocianda illis esset aduata confessio, dignum fuit jam quasi credentem populum commonere, ut fidei suæ affectum per sacrificia devota monstraret. Invitat enim *filios Dei*, id est qui per regenerationis gratiam facti sunt filii ejus, ut ait Joannes Evangelista: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus* (Joan. 1, 12). Sed licet omnis Trinitas unus sit Deus, nec aliqua est in majestate ipsius aut in natura distantia, diversis tamen locis dicitur, quod ad personas singulas probetur aptandum. Hic autem Spiritum sanctum specialiter Dominum debemus accipere, quem instituit de tabernaculi perfectione la dare. Intende autem quod imprimis non dicendo quid afferant, ipsi se jubentur offerre, id est corda sua sancta puritate lucentia, quod supra omne sacrificium Domino probatur acceptum. Sequitur, *afferte Domino filios arietum.* *Arietes* apostoli accipiendi sunt, qui tanquam duces gregum in caulas Domini perduxerunt populum Christianum. *Filios arietum* offerendos dicit, quos apostoli recta prædicatione genuerunt, non qui pravo dogmate probantur extranei. *Arietes* autem bene sunt apostolis comparati, quoniam animalia ipsa plurimum fronte valent, et objecta semper impingendo dejiciunt; quod prædicando fecisse cons at apostolos, qui diversas superstitiones et idola firmissima cœlestis verbi quadam fronte ruperunt. *Aries* enim dictus est, quasi a fronte ruens. Addidit, *afferte Domino gloriam et honorem.* Hic specialiter commonemur ut nullam Spiritus sanctus patiatur injuriam. Nam qui eum minorem Patre vel Filio dicit, *gloriam* illi non probatur afferre. Nulli enim gloriosum est audire, quia minor est. Offerimus ergo Domino Deo nostro, id est Spiritui sancto gloriam puram, plenam, veram, cum eum et consubstantialem Patri ac Filio dicimus, et cœternum, atque omnipotentem sine aliqua separatione prædicamus. Sic omnes hæreses per diversa loca Scripturæ divinæ Spiritus sancti prædicatione destructæ sunt.

Vers. 2. *Afferte Domino gloriam nomini ejus; adorate Dominum in aula sancta ejus.* Supra dixit, ipsi *afferte gloriam*; modo dicit, *nomini ejus.* *Afferit* igitur *nomini* sancti Spiritus *gloriam*, qui eum facit latius innotescere, quando incredulorum corda convertit, nomenque illius dilatat per multitudinem plebis turbæque populorum; quod magis ad docentium videtur pertinere cautelam. Sed nec illud iudices otiosum, quod *afferte* quarto repetit. Hæc figura dicitur epi-

monet, Latine repetitio crebra sermonis, quæ multa colligit unius verbi iteratione decursa. Sequitur, *adorate Dominum in aula sancta ejus*; id est colite eum in conscientia vestra mundissima. Ipsa est enim aula regalis et habitatio Spiritus sancti, sicut dicit Apostolus: *Quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis* (1 Cor. III, 16).

Vers. 3. *Vox Domini super aquas, Deus majestatis intonuit; Dominus super aquas multas.* Venit ad ordinem secundum, in quo per figuram epimone, quam superius diximus, frequenter per capita versuum unum repetens verbum, præconia Spiritus sancti septenaria virtute concelebrat; quod suis locis, juvante Domino, conabor exponere. Primus iste ejusdem rei versus est, *vox Domini super aquas*, id est Spiritus sapientiæ. Ipse enim legem condidit quæ credentium turba regeatur; nam leguntur tabulæ Testamenti digito Dei scriptæ (Deut. IX, 10); digitus autem Dei specialiter intelligitur Spiritus sanctus. Quod vero dixit: *Super aquas*, populos significat, sicut et alter psalmus ait: *Salvum me fac, Domine, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam* (Psal. LXVIII, 2); et in Apocalypsi legitur: *Civitas sedens super aquas multas* (Apoc. XVII, 1). Quapropter istis allusionibus hoc significari manifestum est Spiritum sapientiæ legem populis condidisse. Sequitur, *Deus majestatis intonuit.* Hoc etiam pertinet ad Spiritum sapientiæ. Dicit enim quando diem iudicii prædicavit, cum gehennæ pœnas inæstimabili terrore prædixit, ut non tam loqui quam intonare videretur. Subjunxit etiam, *Dominus super aquas multas*, id est super populos gentium diversarum, quas prophetarum atque apostolorum prædicatione lucratus est. Sic et in isto commate populos significavit, quos etiam intelligi superius maluit.

Vers. 4. *Vox Domini in virtute.* Miranda brevitatis tria verba quam magnam explevere sententiam! *Vocem Domini in virtute*, Spiritum dicit intelligentiæ, qui adversaria cuncta dejecit atque prosternit, sicut legitur: *Et non est qui possit resistere voluntati tuæ* (Esther. XIII, 9). Merito ergo *Vox Domini in virtute* esse dicitur, cui nullis obstaculis obviatur.

Vox Domini in magnificentia. Hic Spiritus consilii redolet. Quid enim illo magnificentius, qui corde illuminato sentiri facit, ut appetantur bona, et pessima quæque fugiantur; præstatque ut de impio perficiatur pius, de captivo liber, de servo filius? Quod illis provenire non dubium est, quos Spiritus sanctus potentia suæ majestatis invisitat.

Vers. 5. *Vox Domini confringentis cedros: et confringet Dominus cedros Libani.* Hic Spiritus virtutis elucescit, qui *confringit* superbiam, quæ in se confidit, et humilitatem erigit, quæ de ejus bonitate præsumit. *Cedros* enim superbiam debemus accipere, quæ se in altitudinem elevans, proceras hujus arboris summitates imitatur, maxime quia et lignum ipsum non est utile, nisi succisum fuerit. Nullus enim in sua radice manens, proficuos generat fructus; sicut nec elatio detestabilis, quæ peccatum intulit mundo.

Hanc superbiam *vox Domini confringit*, dicendo: *Deus superbis resistit; humilibus autem dat gratiam* (Jac. IV, 6). Repetit quoque: *Et confringet Dominus cedros Libani.* Sed quamvis superioribus hæc similia videantur, tamen uno verbo addito, *Libani*, non parvum videntur indicare distantiam. *Cedri* enim quæ alibi nascuntur non omnino proceræ sunt; in *Libano* autem tales inveniuntur, ut omnes altitudines arborum superare videantur. Ergo mundi istius nobiles ac reges, qui reliquos homines tanquam humilia fruteta despiciunt, virtus divina *confringit*, quando pauperes et humiles elegit. Isti enim virtute superantur, illi inter divitias suas aut cogitationibus gemunt, aut turpi ambitione solvuntur. Ponuntur etiam *cedri* et in bonam partem, sicut in alio psalmo dicit: *Cedri Libani quas Dominus plantavit* (Psal. CIII, 16).

Vers. 6. *Et comminuet eas tanquam vitulum Libani, et dilectum sicut filios unicornorum.* Et hic quoque versus ad Spiritum virtutis pertinet. *Vitulos* autem *Libani* sacrificiis frequenter antiquitas offerebat, qui propter luxuriam dulcium herbarum pingues erant admodum et decori. Eos mavult mundanis summitatibus comparare, quæ sic *comminuendæ* sunt, tanquam illi qui sacrificiis videbantur offerri. Nam et ipsi sunt victima, dum conversi Christo Domino nosteris mentibus offeruntur. Sed ne sibi homines duram legem quererentur impositam, etiam *dilectum* Filium Dei dicit esse moriturum: de quo scriptum est: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (Matth. III, 17). Propter incarnationem enim factus est *sicut filius unicornorum*, id est Judæorum singulariter se extollentium. Sive *unicornes* appellati sunt Judæi, quia unum tantum videntur accipere Testamentum. Sic ergo Christum dicit carne moriturum, sicut et filios Judæorum, qui inæstimabili pietate conditionem nostram in morte suscepit, ut nobis de sua immortalitate præstaret.

Vers. 7. *Vox Domini intercidentis flammam ignis.* Spiritum scientiæ significat, qui omne consilium vel calorem contrarium *intercendendo*, id est dividendo dijudicat. Ille enim Judæorum ignitos et flammeos tumultus scientiæ suæ majestatis exstinxit; ut quod scelerati fecerant velut ad solum hominem negandum, in humanam salutem et gloriam verteretur.

Vox Domini concutientis solitudinem; et commovebit Dominus desertum Cades. Hic Spiritum pietatis demonstrat, qui fallaces cogitationes et inepta hominum vota *concutiens*, ad veritatis studium correctos attrahit. Et bene errores eorum *solitudinem* vocavit, quoniam habitatorem non habet Deum; nec ipsi in pravitatibus suis diutius manere possunt, quando eas aut lamentabili morte deserunt, aut felici conversione derelinquunt. Sequitur, *et commovebit Dominus desertum Cades.* Hoc adhuc ad Spiritum pertinet pietatis. Sed hunc locum narratio libri Numeri diligenter exponit (Num. XX, 1), referens cum Israeliticus populus in Cades venisset, nimisque siti loci ariditate laboraret, Moysen jussu Domini percussa petra subito illis aquarum copiam contulisse, miroque modo facta

est terra ir.igua, quæ arida siccitate jacebat squalida. A Per hanc ergo similitudinem dicit peccatorum corda durissima in aquas sapientiæ posse dissolvi, iterumque illud exemplum *Cades* in humanis cordibus esse faciendum. Sæpe enim *desertum* ponitur, ubi et infideles populi convenire noscuntur, sicut in Evangelio dicit: *Vox clamantis in deserto* (Matth. iii, 3). Non enim Joannes prædicare poterat in deserto, ubi nullus audiret; sed *desertum* appellati sunt, qui adhuc needum fidei dona perceperant.

Vers. 8. *Vox Domini præparantis cervos, et revelabit condensæ; et in templo ejus omnes dicent gloriam.* Septimum dicit Spiritum timoris Domini. *Cervi* enim sunt timidi quidem; sed venenosa sorbentes. Et merito illis comparati sunt, qui et Divinitatem timent, et contraria quæque devorant; nec ab eis possunt decipi vel noceri, qui adversum Ecclesiam Dei, felicitate noscuntur altercatione resistere. Consignatus est, ut superius diximus, Spiritus septiformis, quem et supputatione facile colliges, et operatione cognosces. Sed hunc Spiritum sanctum unum atque eundem debemus accipere, cujus has quas diximus, testante *Isaia* (Isa. xl, 2, 3), septem constat esse virtutes, id est spiritus sapientiæ, spiritus intellectus, spiritus consilii, spiritus virtutis, spiritus scientiæ, spiritus pietatis, spiritus timoris Domini: distribuens unicuique prout vult. Nec moveat quod ubique vocem Spiritus sancti dicit esse sermonem; hoc enim verbum universæ Trinitati constat aptum. ¶ Nam Patris legimus vocem, cum dicit: *Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui* (Matth. iii, 47). Item Filii dicentis: *Saule, Saule, quid me persequeris* (Act. ix, 4)? Similiter et in Actibus apostolorum de Spiritu sancto legitur: *Segregate mihi Paulum et Barnabam in opus ad quod vocavi eos* (Act. xiii, 2). Sed hanc communionem verborum sanctissimus Augustinus contra Arianos scribens (Serm. 191, de SS. Trinit.) in uno libro utili adunatione collegit, ut æqualitatem substantiæ, vel potentiæ individue Trinitatis omnis prudens possit agnoscere, quando et ipsa verba probat esse communia. Revelavit etiam timor Domini condensæ, quando ignorance deposita, ad intelligentiam diviniæ legis devoti populi conveniant. Pro qua re in Ecclesia ejus omnes referunt gloriam, prout unusquisque præfati Spiritus septiformis dona suscepit. Gloria enim, sicut dictum sæpe meminimus, laus est facta celebratione multorum.

Vers. 9. *Dominus diluvium inhabitat, et sedebit Dominus Rex in æternum.*

Vers. 10. *Dominus virtutem populo suo dabit, et benedicet populum suum in pace.* Decursis virtutibus Spiritus septiformis, in tertio ordine ad Trinitatis complexionem mirabili dispositione pervenit. Dicendo enim in his duobus versiculis tertio Dominus, ostendit sanctam Trinitatem diluvium, id est aquas baptismatis inhabitare; sicut in Evangelio dictum est: *Etantes baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (Matth. xxviii, 19). Sed quæramus cur hic diluvium pro sacris fontibus positum est?

Merito, quoniam illud quod factum est sub Noe, baptismatis sacri gerebat imaginem. Nam sicut istud purgat animas sordibus peccatorum, ita et illud diluvium mundi crimina probrosa delevit. Merito ergo pro baptismo diluvium positum est, ad cuius similitudinem constat effectum. Nam quod tertio Dominus repetit, sine distinctione personarum, licet intelligi primam dictum de Spiritu sancto, Dominus diluvium inhabitat. Sequitur, et sedebit Dominus Rex in æternum; hoc autem de Filio recte intelligimus. Dominus virtutem populo suo dabit, de Patre competenter advertimus. Populo suo, significat Christiano, quem de sacri baptismatis munere acquisivit. Subjunctum etiam: *Et benedicet populum suum in pace.* Non dixit benedicent, sed benedicet, quia unus est Dominus Deus noster. In pace, propter illud Evangelii: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis* (Joan. xiv, 27). Una est enim pax et Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

Conclusio psalmi.

Meminerimus quam ingenti tuba psalmus iste tonuerit, ut detractores Spiritus sancti non possint ignorantie excusatione defendi. Nam potentia ipsius septiformi distributione laudata est, ut nihil tibi inferius, nihil cognoscere esse divisum; quia sanctæ Trinitatis unitas in fine declarata est. Desinat hæreticorum insana perfidia vanas commovere calumnias; legant Didymum, legant beatum Ambrosium, ceterosque Patres qui de hac re perfectissima disputatione dixerunt. Affertant individue Trinitati gloriam et honorem, nec faciant in æqualitate distapiam, si perduci non eligunt ad ruinam.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXIX,

Psalmus cantici in dedicatione domus David, .

Psalmi cantici cognita significatio est: nunc consideremus cur posita sit domus dedicationis. Domus significat dominiæ corporis templum; dedicatio vero resurrectionem ejusdem Domini nostri Jesu Christi. Tunc enim corpus ejus in æternam gloriam potestatemque perductum est, sicut in Evangelio ipse dicit: *Data est mihi omnis potestas in celo et in terra* (Matth. xxviii, 18). Dedicare quippe dicimus, cum novitas domus alicujus in usum celeberrimum deputatur. Domus autem David propter semen ejus est posita, unde Salvator noster carnis traxit originem. Ista domus est que nunc apertis foribus labiorum læta decantat: *Exaltabo te, Domine; que fabricata est nascendo, sed in sancta resurrectione cognoscitur esse dedicata.*

Divisio psalmi.

Rex noster Dominus Christus prima narratione post resurrectionem gloriosam Patri gratias agit, quia eum de mundi istius adversitate liberavit, sanctis iubens laudem dicere Domino, quando universa in ejus potestate sunt posita. Secunda se dicit a sua constantia non movendum, insuper addens præconia Divinitatis a vivis potius, non a mortuis esse solvenda. Tertia redit ad resurrectionem suam lætus et

exultans, quoniam carnis fragilitate deposita, in aeterna maiestatis suae gloria perseverat, morte suo praeteritum dicens, quod noverat esse venturum.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Exultabo te, Domine, quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me.* Dominus Christus Patri gratias agit per dispensationem, qua resurrexit a mortuis. Nam *exultabo* dicit, latius innotescere facio, quod sancta Verbi incarnatione gloriosaque resurrectione completum est. Quanti enim ante hoc tempus Dominum spiritualiter cognoscere poterunt, nisi ejus adventu veritas promissa claruisset? Sed homo ideo *exultare* valuit nomen Altissimi, quoniam ab eodem constat assumptus. Nam quemadmodum potuisset aut occulta Dei prodere, aut judicia Dei futura narrare, nisi virtute coelesti, qua praevaleuit, sua *Putrisque* secreta revelare? Sequitur nonnulla quaestio: *Nec delectasti inimicos meos super me.* Quomodo enim non sunt *delectati* inimici ejus, quando eum colaphizantes dicebant: *Propheta nobis, Christe, quis est qui te percussit* (Matth. xxvi, 68)? et iterum stantes ante crucem dicebant: *Vah! qui destruis templum, et in triduo reaedificas illud* (Ibid. xxvii, 40)! Quemadmodum etiam non sunt *delectati*, quando super vestimenta ejus miserunt sortem? Sed haec fugitiva inanisque laetitia in poenitudinem illis tristitiamque conversa est; dum eum post triduum viderunt resurgere, quem speraverunt **96** communem interitum reperisse. *Delectasti* vero posuit, pro *delectare* fecisti. Quae figura dicitur hypallage, quoties aut genus, aut verbi declinatio commutatur. *Super me* autem dixit, postquam de hoc mundo transivit; tunc enim et inimici tristes effecti sunt, et devoti gaudio magno floruerunt.

Vers. 2. *Domine Deus meus, clamavi ad te, et salvasti me. Quemadmodum sanatus est, qui non legitur aegrotasse?* Sed occulte ille aegrotabat, quando universum hominem sua incarnatione suscepit, qui erat obnoxius et morbis et mortibus. Sed quia in illo sanati sumus, *sanatum* se ipse profitetur. Tunc enim salvatus est Dominus Christus, quando carnem fragilitatis nostrae resurgendo in aeternae vitae gaudia collocavit; et omnes salvi facti sunt, qui in ipso fideliter crediderunt.

Vers. 3. *Domine, abstraxisti ab inferis animam meam; salvasti me a descendantibus in lacum.* Quid dicimus de illis qui Dominum Christum animam habuisse non credunt? Ecce ipse toties clamat ad inferos se humana lege perductum, exindeque animam suam potestate suae divinitatis *abstractam*. Et vide quia *abstractam* dicit; scilicet quoniam claustris inferni disruptis, ad caelum usque perducta est. *Descendentes* vero in lacum sunt qui in saeculi istius iniquitate versantur. Et bene dixit, *descendentibus*, quasi in profundum euntibus, qui pressi pondere peccatorum, altissima profunditate devorantur. Sed quomodo *salvatus est*, quem constat occisum? *Salvatus est* utique a talibus, id est ab eorum communione liberatus

A est, cum resurrexit a mortuis, et mors ei ultra nocere non potuit.

Vers. 4. *Psallite Domino, sancti ejus, et confitemini memoriae sanctitatis ejus.* Post resurrectionem suam convenienter praecipit sanctis *psallere*, ut resurgente capite membra latentur, maxime cum spes eorum tali dispensatione firmata sit: quoniam et ipsos constat in laetitia resurgere, quos contigit ejus praedicationi credidisse. *Memoriae sanctitatis ejus* dixit, quia nostri memor esse dignatus est, qui in umbra mortis, quasi in densa peccatorum caligine versabamur. Non enim nos illius memores fuimus, qui nos creavit; sed ille nostri potius, quos creavit; sicut ipse in Evangelio dicit: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos* (Joan. xv, 16). Et ideo *confitenda* et glorificanda est *memoria sanctitatis ejus*, quae humanum genus in recordationem suam deducens, quod nos salvare potuisset effecit.

Vers. 5. *Quoniam ira in indignatione ejus, et vita in voluntate ejus: ad vesperum demorabitur fletus, et ad matutinum laetitia.* Partibus suis intellegimus hunc versum, in quo malorum retributionem, justiorum praemia, passionis ejus tristitiam, resurrectionis laeta commemorat; eoque fit, ut cum fuerint deus incta, nesciant confusionis injuriam. Sed cum *ira* nostra, sicut legitur, mortem operetur, in primo commate per tropologiam hoc de Domino dicitur, quia revera *indignatio* illius mors est utique peccatoris. Dignatio enim est, quando nos clementer suscipit; *indignatio* cum nos iratus abjicit; non quia ille irascitur, sed de ejus aversione mors evenit, quae de ira humana procedit. Sequitur, *et vita in voluntate ejus.* Nihil potest dici praestantius. Nam sicut in *indignatione* mors, ita in *voluntate ejus* vita esse dignoscitur; quae tamen non in meritis nostris, sed in ipsius voluntate consistit. Hoc argumentum in topicis dicitur ex contrario. Adjecit, *ad vesperum demorabitur fletus.* *Vesperum* dicimus, cum peracto die sol occidit, et noctis tenebrae consequuntur; quod accidisse constat Ecclesiae, quando Christus Dominus noster est peremptus. Tunc enim vere *demoratus est fletus*, dum per triduum fidelium turba congemuit, et mundi ipsius natura concussa est, ut et ipse orbis cum humano genere Domini lugere videretur exitium. *Matutinum* vero dicimus, quando discedentibus tenebris crepusculum coeperit elucere. Quo tempore resurrectio Domini, Evangelio teste, vulgata est: de qua parte beatis crevisse constat sine dubitatione laetitiam. Sic in uno versu tantarum rerum ingens explicata perfectio est.

Vers. 6. *Ego autem dixi in mea abundantia: Non movebor in aeternum.* Postquam de resurrectione sua gratias egit, et sapientis psalmodiam salutariter imperavit, secunda narratione redit ad passionis suae gloriosissimam causam; et quae illo tempore secum cogitaverit, plus doctor edicit. Nunc videamus quae sit ista *abundantia*, per quam se nullatenus *movendum* esse profitetur. *Abundantia* erat Filio semper Virginis Mariae, quod *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. 1, 14). Quid enim illa gratia copiosius,

quæ habere mereat plenitudinem Deitatis? Sicut dicit Apostolus: *In quo habitavit omnis plenitudo Divinitatis corporaliter* (Coloss. II, 9), id est verissime, substantialiter atque perfecte. Jure ergo dicebat, in æternum se moveri non posse, cui sua majestas confidentiæ dona præstabat.

Vers. 7. *Domine, in voluntate tua præstitisti decorem meo virtutem: avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus.* In hoc versu evidenter exponit, unde illa fuerit abundantia, quæ non potuit commoveri. *Virtutem* quippe se de humana natura habuisse non dicit, sed desuper sibi asserit contributam. Nam *decorem* ipsius probat illud exemplum: *Speciosus forma præ filiis hominum* (Psal. XLIV, 5). Sed ista immaculata et sole clarior humanitatis pulchritudo, copulata Verbo virtutem accepit, qua miracula magna faciebat, sicut in Evangelio ipse testatur dicens: *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso* (Joan. I, 26). Sequitur probatio sententiæ superioris: *Avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus.* Ac si diceret: Tu mihi dedisti secundum carnem quæ habeo, ut te averso fuerim conturbatus, illæ autem dicens perniciosas hominum elationes intercipit. Nam quemadmodum peccator de se audeat præsumere, cum immaculata sanctitas virtutem sibi ac decorem a Domino præstitam fuisse fateatur? Hoc argumentum in topicis dicitur a consequentibus. Nam cum *avertit faciem suam Divinitas*, consequens erat ut carnis turbaretur infirmitas.

Vers. 8. *Ad te, Domine, clamabo, et ad Deum meum deprecabor.* Quod modo dicit, *Domine*, modo *Deum*, una sententia est. Nam hoc est *ad Dominum clamare, quod Deum fuisse deprecatum?*

Vers. 9. *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem.*

Vers. 10. *Nunquid confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam?* Immaculata Verbi incarnatione coeptis precibus perseverat. Ab ipsa enim parte dicitur: *si descendero in corruptionem*, id est ad putrefactionem, cui lege generali cuncta caro subjecta est; qualis erit spes fideliū, qui me sub tridua celeritate resurgere crediderunt? Petit ergo non ut non moriatur, sed ne caro ipsius corruptione resoluta nullum signum promissæ majestatis ostendat, propter illud quod a sibi dicit: *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem* (Psal. XV, 10); et incipiat non esse utilitas mundi in salutifero sanguine dominicæ passionis. Confessio vero hic laudem significat, quam utique offerre non possunt qui in pulverem communi morte solvuntur. Sequitur, *aut annuntiabit veritatem tuam?* Illam videlicet quam post resurrectionem discipulis dixit: *Ite, prædicate hoc Evangelium omni creature: et qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit; qui autem non crediderit condemnabitur* (Marc. XVI, 16).

Vers. 11. *Audivit Dominus et misertus est mei; Dominus factus est adjutor meus.* Venit ad tertiam narrationem, in qua jam de sua resurrectione gaudens,

æternæ beatitudinis gratificatione mulcetur. Sed quemadmodum factus sit *adjutor*, ipse consequenter exponit; et ideo nostra verba non debent adjici, ut cursus ipse dictionum propria magis expositione declararetur. Hoc schema dicitur *exegesis*, Latine explanatio, ubi priora dicta verbis sub equentibus exponuntur.

Vers. 12. *Convertisti planctum meum in gaudium mihi: concidisti saccum meum, et præcincti me lætitia.* *Planctus* ad mortem attinet, *gaudium* ad resurrectionem; quod jam utrumque constat impetum. *Saccus* vero est textrina grossissima atque aspera, in humanos usos laboræque deputata, qui carni humanæ congruenter aptatur. *Conscissus est ergo saccus*, id est corpus ipsius, cum pro nobis ipse mori dignatus est. Ante jus quippe exitium, mors nos tortuosis ligaminibus ambiebat, et velut aliquid frumentum insolubili carcere tenebat inclusos. Sed ut intelligat *saccum* pro tristitia mortis fuisse positum, contra hunc dicit de resurrectione: *Præcincti me lætitia.* Perpende verbum *præcincti*; cingulum significat quod ad judicis pertinet dignitatem. Nam cincta potestas in ipso vocabulo noscitur constituta. Sic enim cinctum dicimus *judicem*, quando ejus fauces honoræque declaramus. Et vide quia non dixit *cincti*, sed *præcincti*, id est, supra omnes potestates et virtutes elevasti, propter illud Apostoli: *Et dedit ei nomen quod est super omne nomen* (Philipp. II, 9).

Vers. 13. *Ut causet tibi gloria mea, et non compungar: Dominus Deus meus, in æternum confitebor tibi.*

De superioribus pendet iste versiculus. Ideo enim *præcinctum* se dixit esse *lætitiæ*, ut *humilitas* cantaret Deitati, quæ est ejus *gloria*. *Cantare* autem diximus, ad mentis lætitiæ proprie pertinere. *Gloria* vero Christi, Patris majestas est, a quo audivit: *Ille est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (Matth. III, 17). Et quia semel pro mundi salute *compunctus*, id est crucifixus est, nulli se ulterius subjacere memorat passioni; quippe qui carnis fragilitate deposita, in majestatis suæ gloria perseverat, sicut dicit Apostolus: *Christus resurgens a mortuis, jam non moritur, mors et ultra non dominabitur* (Rom. VI, 9). Sed ne prædictam cantilenam putares existere temporalem, in æternum se *confiteri* dicit. *Confitebor* autem hic accipiendum est a parte membrorum, quasi *confabor*, id est, cum sanctis æterna te voce laudabo. Quod absolute creditur esse venturum, cum illa civitas Jerusalem fuerit dedicata, quando justis omnibus indeficiens promittitur psalmodia. Sic enim frequenter promittit se facere Christus, quod facturus est populus utique Christianus, sicut est et illud: *Confitebor tibi, Domine, in ecclesia magna; in populo gravi laudabo te* (Psal. XXXIV, 18).

Conclusio psalmi.

Parvus quidem psalmus, sed celestis doctrinæ ubertate repletus est: habens in versibus gratiam brevitas, et in sensibus extensam omnino latitudinem. Ille enim sanctæ resurrectionis gratia dicitur, hic

passio Domini gloriosa memoratur; ut nulla tribulatio passionis terreat, quos resurrectionis spes magna lætificat. Et intueri propter gratiam novitatis hic ordinem fuisse conversum, ut inciperet a resurrectione, quam post passionem Domini constat evenisse.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXX.

In finem psalmus David.

Verba quæ titulus continet, ad Dominum Christum frequenter diximus esse referenda, cui totus psalmus aptandus est, quando ejus passionem resurrectionemque decantat. Loqui enim ex nostra humilitate dignatus est, qui etiam sustinuit humani corporis passionem: per sua nos eloquia bonus Magister erudiens, ut et nos imitantes rerum cœlestium disciplinam, humiles ac devoti nostri capitis dicta sequeremur. Intuendum est vero psalmum hunc quartum esse eorum qui de passione et resurrectione dominica breviter faciunt mentionem.

Divisio psalmi.

Per universum psalmum verba sunt Domini Salvatoris. Primo ingressu precatur Patrem ut de malis imminentibus liberetur, ac deinde exauditus se indubitanter exsultat. Secundo redit ad passionem suam, actumque rei per allusiones varias mirabili narratione describit. Tertio generaliter agit gratias pro se et populo fideli, quoniam universali Ecclesiæ misericordiæ suæ dona largitus est: commoens etiam sanctos ut in charitate Domini perseverent, qui et honorum præmia, et malorum retributiones superius audierunt.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *In te, Domine, speravi, non confundar in æternum; in tua justitia libera me, et eripe me.* Perscrutandum est quemadmodum frequenter similia dicta suavi varietate repetantur. Orat Christus Patrem ex natura humanitatis assumptæ, ne de sua spe dejectus, humanæ insultationis patiatur opprobria: addens, *in æternum*, ubi ejus contemplatio fixa et incommutabilis permanebat. *In tua justitia*, id est qua consuevistis subvenire rogantibus, qui firmissime de tua majestate confidunt. *Libera*, ad periculum hujus mundi pertinet amovenda; *eripe*, ad celeritatem respicit auxilii: ne illa resurrectio mundo saluberrima tardaretur. *Eripe* autem constat a rapiendo compositum. Quapropter merito imploravit justitiam Domini, qui se noverat per iniquos passurum. O vere miranda et divina commutatio! Accepit necem, reddidit salutem; pertulit injurias, tribuit honores; dolorem sumpsit, contulit sospitatem; et solus et summe pius, qui dulcia præstitit, cum amara susceperit.

Vers. 2. *Inclina ad me aurem tuam, accelera ut eripias me: esto mihi in Deum protectorem.* Inclina, dixit, aurem tuam, propter membrorum suorum humilitatem; ut quoniam per naturam suam humana conditio ad Divinitatem non poterat attingere, ad eam Divinitas inclinata descenderet, quod omnipo-

tentis Verbi incarnatione provenit. Unde merito petebatur quod adhuc minime probabatur effectum. Sequitur, *accelera ut eripias me*, id est festina resurrectionem dare celerrimam, non illam morosam quam generalitas adhuc noscitur sustinere. Hæc autem frequentia petitionis docet nos ab oratione non debere suspendi, etiam cum nobis credimus aliqua posse concedi. Petit quoque ut ab hujus sæculi importunis insidiis divina virtute protegatur, ne pateat inimicis derelicta simplicitas; sicut scriptum est in Isaia propheta: *Sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum* (Isa. LIII, 7).

Vers. 3. *Et in domum refugii, ut salvum me facias.* Domus est refugii gloriosa resurrectio, postquam jam nulla imbecillitate concutitur, sed incorruptibili majestate perfruitur. Nam tunc *salvus* fuit, cum mors ei ultra prævalere non potuit. Ita quod timet, ex nobis; quod confidit, propriæ Divinitatis est. Domum quoque refugii ad Ecclesiam catholicam dicunt aliqui pertinere, ubi a parte membrorum petit se *salvum fieri*, quoniam in ipsa revera omnis Christianus salvus efficitur; sicut in arca Noe crescente diluvio soli salvi facti sunt qui feliciter intrare meruerunt.

Vers. 4. *Quoniam firmamentum meum et refugium meum es tu; et propter nomen tuum dux mihi eris, et enutries me.* Firmamentum pertinet ad toleranda quæ passus est, refugium ad finem malorum, quando istius sæculi iniquitates gloriosæ mortis sine superavit. Sequitur: *Et propter nomen tuum dux mihi eris.* Propter nomen suum Dominus dux erat humanitati, quoniam illud latus per universas gentes fecit agnoscere, saluberrima prædicatione vulgata. Sive hoc a membris accipiendum, sicut supra jam dictum est. Dux enim noster veraciter dicitur, quando illam sequimur, et prædicationis ejus vestigia non vitamus. Addidit etiam, *enutritum* se. quousque ad perfectionem catholica Ecclesia ipsius munere perveniret.

Vers. 5. *Educes me de laqueo isto, quem occultaverunt mihi, quoniam tu es protector meus, Domine.* Occultatus est quidem ab inimicis laqueus, sed non qui Christo esset occultus, nec in mortem deceptus incidit, sed sciens eam pro nostra liberatione susceptum. Ergo laqueum occultaverunt Judæi Christo, quia tantum hominem credentes, occultis eum perdere machinabantur insidiis. Unde se dicit *educendum*, id est resurrectionis beneficio ad superna velociter elevandum. Sed omnia consilia Judæorum dicit esse frustranda, quia, Domino protegente nulla potest adversitas prævalere.

Vers. 6. *In manus tuas commendo spiritum meum: redemisti me, Domine, Deus veritatis.* Consideremus cur hic sermones ipsi sint positi, quos Evangelii textus eloquitur. Nam et ibi sic ait: *In manus tuas commendo spiritum meum; et inclinato capite reddidit spiritum* (Luc. xxii, 46); scilicet ut et hic cognosceres fuisse locutum, qui post tot sæcula, eadem erat in cruce positus verba dicturus. *In manus tuas*, in veritate tua, qua benigna et justa semper operaris. *Commendat* itaque Patri inestimabilem thesaurum,

animam videlicet illam quæ voluntates ipsius pura intentione faciebat. Dignum ergo fuit ut tanto susceptori talis commendaretur spiritus. Redemptum se deinde esse testificatur. Sed videamus quo pretio? Illo scilicet quo Apostolus dicit: *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens* (Philip. 11, 7). Vides quam magnum pretium fuit, ut majestatem suam usque ad carnem hominis inclinaret, seque exinanivit, ut cœlestibus humana compleret. Sed ut istum Dominum evidenter adverteres, addidit quis esset, id est, *Deus veritatis*. Illorum enim specialiter *Deus* est qui veritatem diligunt, nec in aliqua falsitate miscentur.

Vers. 7. *Odisti omnes observantes vanitatem supervacue: ego autem in Domino sperabo*. Illa redduntur semper odiosa, quæ probantur esse contraria. Juste ergo veritas odrat vanitatem, quia vanitas in falsitate versatur. Cui rei ipse tribuit expositionem dicens, *supervacue*; quæ non solum vacua, sed etiam *supervacua* dicta est; merito, quando fructuosam intelligentiam tollens, alienat a Domino. Et quando prius dixit Dominum *odisse vanitatem*, id est, sæculi istius desideria transire, nunc se dicit amare verissima. Quæ sunt ista verissima? *Sperabo in Domino*: ubi nihil vanum, nihil supervacuum est, sed totum fixum atque integrum perseverat. Verum istam rem quæ causa con-sequitur?

Vers. 8. *Exultabo et lætabor in tua misericordia, quia respexisti humilitatem meam*. In hoc et superiori versu, iterum categoricus syllogismus nascitur, cujus definitionem partesque in primo psalmo jam diximus, qui etiam hoc loco simul ratione colligitur, id est, ego in Domino speravi. Omnis sperans in Domino exultabit, et lætabitur in misericordia ejus. Ego igitur exultabo, et lætabor in misericordia ejus. Polchrum plane dicendi genus in brevitate complecti, quod nulla possit adversitate dirumpi. Nunc psalmi verba tractemus. *Exultare* est cum magna animi alacritate gaudere; *lætari* est temperata mentis affectione muteri. Sed consideremus quoties commone-mur in humanis viribus minime confidendum. Nam quemadmodum, ut supra dictum est, quisquam de se debeat præsumere, unde sancta incarnatio legitur abstinere? Quapropter execranda est Pelagianæ pravitatis intentio, dum illa tentat præsumere quæ cognoscere debuit Spiritum sanctum toties ante dam-nasse. Invidemus etiam qui dicit *humilitatem* suam *fuisse respectam*; ille videlicet qui cœlum ter-ramque et creavit et continet, cui potestates supernæ servant. Sed ideo erat in Altissimo humilitas, quia illi et humanitas veraciter adhærebat ab ipsa conceptione perfecta.

Vers. 9. *Salvum fecisti de necessitatibus animam meam, nec conclusisti me in manus inimici*. Necessitas dicitur ab eo quod in nece sit posita, id est in moriis angustiis constituta. Nam quando peccatorum laqueis inodamur, nec ab eis possumus nostra virtute solvi, necessitas appellatur. Ergo tunc *de necessitatibus* liberata est anima Domini Salvatoris, cum a peccatis

reddita est modis omnibus aliena. Sequitur, *nec conclusisti me in manus inimici*. Ipsa erat necessitas quam superius dixit, si potestati diabolicæ delictis traderetur obnoxius. *Conclusi sunt enim quasi carcere pœnalli, qui illius sævissimi manibus ambiuntur. Nec conclusisti ergo dicit, quia liber effectus est a potestate diaboli, sicut ipse in Evangelio ait: Ecce veniet princeps mundi hujus, et in me non inveniet quidquam* (Joan. xiv, 30).

Vers. 10. *Statuisti in loco spatioso pedes meos: miserere mei, Domine, quoniam tribulor*. Post liberationis suæ decursam exultationem, ad secundum venit ingressum: ubi de passione sua multa dicturus est, ut eam frequenti memoria piissimus commoveret, quam pro omnium salute suscepit. *Statuisti*, dicit, hoc est firmasti; quia lapsus sustinere non poterat, qui undi vitia non habebat. *In loco spatioso*, id est libero et a potestate diaboli semper excepto. Ipsa enim liber locus est quem hostis ille non insidet; ipse *spatiosus* quem ille non occupat. Et intende quia non dixit in via, sed *in loco spatioso*, id est in patria virtutum, in regione beatorum; via enim legitur angusta justorum. *Pedes* au cum suis dicit virtus moralis, per quas hunc mundum fixis gressibus ambulavit, quos diaboli adversitas impedire non potuit. Sed quamvis mundum inculpabiliter ambularet, necessarium fuit ut ejus infirmitatibus divina gratia subveniret, ne imbecilla caro a cœlestis propositi integritate discederet. Ideo sequitur, *miserere mei, Domine, quoniam tribulor*. Lege enim humani corporis tribulationi suæ postulat subveniri, sicut et in Evangelio dicit: *Tristis est anima mea usque ad mortem* (Math. xxvi, 38), et his similia. Sive *pedes* suos apostolos dicit, qui *in loco spatioso*, id est per universalem Ecclesiam certissima stabilitate fidei constituerunt.

Vers. 11. *Conturbatus est in ira oculus meus, anima mea et venter meus*. Per hos quatuor versus figura diatyposis est, quæ Latine expressio dicitur: ubi rebus personisve subjectis, et formæ ipsæ et habitus exprimuntur. Incipit enim describere qualis fuerit periculi magnitudo. Ac si diceret: Confusus est animus meus, cum me insequentium furor appeteret. *Iram* siquidem posuit inimicorum indignationem. *Oculus* autem intellectum significat, quem semper *conturbamus* atque confundimus, quando imminencia pericula formidamus. *Venter* vero noster alvus est, in quo edulia deglutita recondimus, qui apte memoriæ comparatur, quia sicut ille transmissas escas recipit, sic et memoriæ sinus notitias rerum competenter assumit. *Conturbatum* ergo dicit *ventrem*, id est memoriam suam, ubi habebat reposita quæ illi Dominus de sua clarificatione promiserat. Sed cum videret caro sibi imminere pericula, consequens fuit eam trepidatione turbari. Et nota quia se *conturbatum* frequenter dicit, de perasse nusquam. Quod ideo ab ipso dictum est, ut nobis hanc imitandi formulam Magister cœlestis ostenderet. Nam conturba-

tio humanitatem familiariter petit, divinæ autem A et dispergentur oves gregis (Zach. xiii, 7). Sic figura diatyposis per hos quatuor versus, sicut diximus, decenter impleta est.

Vers. 12. *Quoniam defecit in dolore vita mea, et anni mei in gemitibus.* Illic est illa conturbatio carnisque metus, quia in doloribus vita defecerat. Verbum autem ipsum *defecit* longas et gravissimas significat passiones. *Defecere* enim est paulatim minus facere, et ad finem perdendo aliquas valetudinis minutias pervenire; quod vite humanæ accidere posse manifestum est, quæ ad terminum mortis usque perducitur. Superiora vero declarans subiungit: *Et anni mei in gemitibus*, quod multitudinem significat utique dierum. Considera quod dixit, *in gemitibus*, quia non fuit levis dolor ubi continuus gemitus insonabat. Sive hoc magis ad martyrum pertinet passiones, qui in capite merito intelliguntur, quoniam ipsi membra B et capite merito intelliguntur, quoniam ipsi membra sunt Christi. Et considera quia non in vocibus, sed in gemitibus posuit, ut Deo fieret amplius notum quod hominibus videbatur occultum.

Vers. 13. *Infirmata est in paupertate virtus mea, et ossa mea conturbata sunt.* Virtus animi infirmatur in paupertate, quoniam omnibus bonis indiget humana fragilitas. Quid enim illa pauperius quæ nihil idoneum de se habere cognoscitur? *Ossa* vero fortitudo est qua compago corporis sustinetur. Quod utrumque pulchre positum est ad exprimendam imbecillitatem humanæ substantiæ: quia neque in animi robore, neque in carnis spe ulla debet esse presumptio, sicut propheta dicit: *Maledictus qui confidit in homine, et ponit spem carnem brachii sui, et a Domino recedit cor ejus* (Jer. xvii, 5).

Vers. 14. *Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium, et vicinis meis inimicum, et timor notis meis.* Non vacat quod *super omnes*, et non inter omnes ait. *Super omnes inimicos meos*, per modum exaggerativum dicitur, quoniam dum essent illi vere opprobrium, Christus Dominus innocens atque immaculatus inter eos habebatur opprobrium, qui se nefario scelere polluebant. Sequitur, *factus sum opprobrium*: non quia ego vere opprobrium fui, sed quoniam ab illis putabar esse quod non eram, qui decepti vanis persuasionibus erraverunt. Contra probum dicimus probum, id est inhonestum atque indecorum. *Opprobrium* autem significat valde abominabile facinus, quod Domino Salvatore inter iniquos Judæos evenisse manifestum est, cum dicerent: *Hic homo a Deo non est, qui sabbatum non custodit* (Joan. ix, 16); et alibi: *Samaritanus es, et dæmonium habes* (Joan. viii, 48). *Vicinos* autem illos dicit qui ei vicinitate fidei propinquabant, qui adhuc non crediderant, sed credere disponebant; sed videntes eum in cruce pependisse, a credulitatis vicinitate remoti sunt, dum pati videbant quem adorandum esse putaverunt. Ignari cum fideliter prædicta necessario cernerent consecuta, tunc magis a firma credulitate suspensi sunt. Et nota quod prius dixit *inimicos*, deinde *vicinos*, nunc accedendo pervenit ad *notos*. *Notos* autem 100 apostolos significat, qui passione ipsius omnino turbati sunt; de quibus scriptum est: *Percutiam pastorem,*

et dispergentur oves gregis (Zach. xiii, 7). Sic figura diatyposis per hos quatuor versus, sicut diximus, decenter impleta est.

Vers. 15. *Qui videbant me foras fugiebant a me: excidi tanquam mortuus a corde.* Et in isto alioque versu quisequitur, figura est metriasmus, quæ Latine dicitur mediocritas, quoties rem magnam mediocri relatione proferimus. Dicit enim: *Qui videbant me foras fugiebant a me*: scilicet qui minus Scripturis credentes, Dominum viderunt in cruce positum, foras a deitate ipsius exierunt, sperantes spem suam morte ipsius fuisse finitam. Sive hæreticos significat, qui audientes in Ecclesia Scripturas divinas, videntesque magna, foras exeunt ad iniquas prædicationes, fugientes veritatem, in qua minime perseverare patiuntur. Bene autem sequitur, *excidi tanquam mortuus a corde*. Non enim a fidelibus mortuus dicitur, cuius deitas impassibilis veraciter æstimatur. *Excidi a corde*, id est a mente infidelium [ms. A., F. et B., fidelium], quod solet illis contingere qui defunctos homines obruendo, cum corpore simul eorum memoriam recordationemque sepeliunt.

Vers. 16. *Factus sum sicut vas perditum, quoniam audiivi vituperationem multorum circumhabitantium.* *Vas perditum* est quod fractum et ad nullos usus necessarium semper abjicitur: ita et Jesus mortuus quasi fractum vas abjiciendus putabatur a perfidis. Quid enim dici poterat mediocrius quam ut illa majestas omnipotens testis fragilibus æquaretur? Sed hæc sic a dementibus putata perpende. Ceterum in illo semper fuit omnipotentia singularis et divina plenitudo mirabilis, sicut Apostolus dicit: *In quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter* (Coloss. ii, 9), id est substantialiter et manifeste. Divinitas enim esse non potest corporalis. Sequitur, *quoniam audiivi vituperationem multorum circumhabitantium*; significat perfidos Judæos, qui synagogam *circumhabitantes*, non inhabitant. *Circum* enim a circuitu, per ceatros vult intelligi, de quibus in alio loco ait: *In circuitu impij ambulat* (Psal. xi, 9). Merito ergo tales *circumhabitantes* dicuntur, qui legem Dei non spiritualiter, sed carnaliter advertere maluerunt. Sic per hæc verba lucetia, tenebrosa facinora Judaici populi subtiliter indicantur.

Vers. 17. *In eo dum congregarentur omnes simul adversum me, ut acciperent animam meam consiliati sunt: ego autem in te speravi, Domine.* Reddamus ordinem verborum, ut planius intelligantur sibi dicta coherentia. *Dum simul omnes congregarentur adversum me, in eo consiliati sunt, ut acciperent animam meam.* In eo consiliati dicit partem maximam Judæorum, ut Dominum neci traderent, quando omne scelus gravius est quod consilio geritur plurimorum. Nam dicendo, *omnes simul*, non vult paucos intelligi, ut sceleratam turbam illam ultio debita subequatur. *Ut acciperent animam meam*, significat ut adimerent, sive tollerent. Mirabilis et sanctissimus ordo dicendi. Cum inimici *circumhabitarent* synagogam, et spem suam haberent in viribus suis, se dicit sperasse de

Domino, sciens quia potestas eorum nulla erat, et A insidiis talibus semetipsum magis interficere conabantur.

Vers. 18. *Dixi, tu es Deus meus; in manibus tuis tempora mea.* Dominus Christus dicit: *Tu es Deus meus*, sed a parte scilicet humanitatis assumptæ, quæ, sicut ait inferius, et temporis subfacebat et mortis. Non enim, quemadmodum inimici putabant, eorum persecutione vitam suam finiendam esse commemorat, sed in potestate ponit Domini tempora vitæ suæ. Ipso enim create existimus, ipso disponente vegetamur, eodem etiam jubente transimus. Unde necesse erat ut spem fixam haberet in Domino, qui vitam mortemque suam in ejus esse potestate nocebat.

Vers. 19. *Libera me; et eripe me de manu inimicorum meorum, et a persequentibus me; illumina faciem tuam super servum tuum.* Ipsum rogat qui potest adversantiam vitam infringere, hominumque corda pro sua mirabili dispensatione convertere. Prius enim dixit, *inimicorum*, id est Judæorum; subjungit, *et a persequentibus me*, hoc est paganis, vel a diversis hæreticis, qui Ecclesiam Dei fraudulentis machinationibus insequuntur. Sequitur, *illumina faciem tuam super servum tuum*, id est fac videre, quia super me dignaris intendere; ut sicut de moriente desperant, ita de resurgente confidant. Nec offendiari quod audis a Domino dici *servum tuum*. Omnia siquidem verba talia humanitati sunt specialiter applicanda, sicut in alio loco dicit: *Ego servus tuus et filius ancillæ tuæ* (Psal. cxv, 16). Ubi sunt qui duas naturas dicere nolunt in Domino Salvatore? Nam quemadmodum aliter sibi convenire potest ista diversitas, ut in una eademque persona et Dominum intelligas cæli, et obnoxium passioni?

Vers. 20. *Salvum me fac in tua misericordia: Domine, non confundar, quoniam invocavi te.* Dicendo, *In tua misericordia salvum me fac*, negat meritum suum. Ad instruendos enim nos semper eadem repetit, nec de amabili confessione satiatur, quia fastidium non habet dulcedo veritatis. Subjungit etiam, *Domine, non confundar, quoniam invocavi te*. Mirabilis se perfecta prædicatio, quæ habet et humilis supplicationem, et credentis inviolabilem firmitatem. Rogat ergo ne præternissus confundatur. Sed quomodo se credidit audiri? *Quoniam invocavi te*. Dominum siquidem *secliter invocare*, mereri est, non injuria; quando nullatenus potest decipi, qui ab ipso se præsumit audiri.

Vers. 21. *Erubescant impii, et deducantur in infernum; meta efficiantur labia dolosa.* Superiore versu dixit: *Non confundar, quoniam invocavi te*: hic optat e converso vice, ut illi potius *erubescant* qui invocant *idola*, et cæteri qui se simili impietate commaculant. Ipsos enim convenit *erubescere*, quos habet æterna pœna torquere. Nam cum hic non credunt promissum judicium Dei, *dolosa labia* blasphema et garrula sunt. Quando autem manifestationem resurrectionis agnoverint, sequæ respexerint in gravi periculo constitu-

tos, velociter obmutescunt; nec jam in prociacia dicta prosiliunt, quæ nimio terrore clauduntur.

Vers. 22. *Quæ loquuntur adversus justum iniquitatem, in superbia et in contemptu.* Illa *labia* exponit *dolosa*, quæ superius obmutescere dignoscentiæ virtute prædixit, quæ in hoc sæculo *loquuntur adversus justum*, id est Christum. Dignum nomen aptumque vocabatur, qui merito *justus* 101 dicitur, quia *via, veritas et vita* (Joan. xiv, 6) comprobatur. Sed contra tale tantumque nomen pulchre ponit *iniquitatem*. Nam sicut lux obscuritati contraria est, sic justitiæ *iniquitas* videtur adversa. Loquitur enim falsitas contra veritatem, quando Judæi Messiam proclamant adhuc esse venturum; quando Ariani creatorem dicunt Dominum Creatorem; quando pagani Saturnum, Jovem, Venerem, cæteraque portentosa stulte nomina profitentur cœlestia. Addidit, *in superbia et contemptu*, scilicet quoniam disputant superbi de humilitate Christi, cum dicunt Dominum cœlorum carnis assumere non potuisse substantiam. Contemptores autem despiciunt immortalis credere Domini passionem. Nam eum audiunt flagellis cæsum, alapis verberatum, traditum manibus impiorum, statim in blasphema verba prosiliunt, nequaquam intelligentes salutem consilium; non quia minus potuit Altissimus in pomposis horribus hujus sæculi gloriosissimus apparere, sed deest nare decuit, per quæ humanum genus suum nequiter contempsit auctorem.

Vers. 23. *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te!* Ad tertium venit ingressum, ubi diversis modis enumerat quanta beneficia Dominus se timentibus largiatur: commens ut omnes sancti diligant Dominum, quoniam esse constat et nostrum judicem, et in futuro beneficiorum omnium largitorem. Sed consideremus hujus versus verba quid habeant. *Multitudo dulcedinis* est, quia multis præmiis Domini suavitas indicatur. Dulcis est cum corrigit, dulcis dam parcat, dulcis cum credentibus æterna præmia compromittit. Sed intellige quod eis tantum dulcis est qui de ejus sapore gustaverint. Cæterum *dulcedo* ad eos non potest pervenire qui gustum ejus minime contingere meruerunt, sicut et alius psalmus dicit: *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus* (Psal. xxxiii, 9). Sequitur, *quam abscondisti timentibus te*. Non quia sanctis ideo abscondita est ut eam minime consequerentur, sed quia in futuro judicio promittitur manifesta; quæ hic sentitur *abscondita*. Recte autem intelligimus *absconditam*, ut eam desideria humana plus appetant: quia solet fastidiri omne quod subjacet; et v.ile plerumque creditur, quod sine aliqua difficultate præstatur. Sed hoc quod ait, *abscondisti*, homonymon est; significat etiam et negata; ut est illud: *Gratias tibi ago, Pater Domine cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis* (Matth. xi, 25).

Vers. 24. *Et perfecisti sperantibus in te, in conspectu filiorum hominum.* Dulcedinem illam quam absconderat timentibus se, *perficit* illam in eis qui constanti

animo eam desideranter exquirunt. Hoc est enim **A** vere sperare, si nos contingat aliquid firma mentis integritate præsumere. Adjecit etiam, *in conspectu filiorum hominum*, id est in illa resurrectione generali, quando sanctis suis præmia promissa restituet, et faciet cognoscere universas gentes, suos certissimos fuisse sermones.

Vers. 25. *Abscondes eos in abscondito* [ed., *abdito*] *vultus tui a conturbatione hominum.*

Vers. 26. *Proteges eos in tabernaculo tuo, a contradictione linguarum.*

Vers. 27. *Benedictus Dominus, quoniam mirificavit misericordiam suam in civitate circumstantiæ.* Venit ad enumerationes beneficiorum quæ sanctis suis Dominus copiosa miseratione largitur. Quod schema nobilissimum dicitur synatrosismos, Latine congregatio, ubi in unum, aut multa crimina, aut multa beneficia colliguntur. Quod inter violentissimas figuras accipitur, quia congregatio rerum causæ præstat augmentum. In expositione quippe dominicæ dulcedinis perseverans, primo dicit: *Abscondes eos in abscondito vultus tui a conturbatione hominum*; secundo, *Proteges eos in tabernaculo tuo a contradictione linguarum*; tertio, plenitudinem beneficii ipsius evidenti laude complevit, dicens: *Benedictus Dominus, quoniam mirificavit misericordiam suam in civitate circumstantiæ.* Nunc al exponenda verba veniamus. In *abscondito vultus Domini* dicit, id est in alia resurrectione, quando omnes justis contemplationis ejus præmia consequentur; sicut legitur: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum vident* (Matth. v, 8). A *conturbatione hominum*, malorum scilicet, dicit etiam fidelissimos occulendos, quando jam in æterna beatitudine habitabunt, ubi purissimam veritatem nemo facilis voluntate conturbat, sed bonitas rerum in suis splendoribus perseverat. Et quam pulchre regalem conspectum esse dicit *in abdito*, revera, quia contemplationem ejus, qua justis perfruuntur, impii non videbunt. *Homines* enim hic omnes persecutores et schismatici significantur, qui hic consueverunt terrere populum Christianum. Sed cum illuc perventum fuerit, supra Dei famulos sceleratorum *conturbationes*, locum dicit ulterius non habere, quippe quos a se constat esse dividendos. Illi enim mittuntur in æternam pœnam, justis vocantur ad requiem sempiternam. Sed ne tantum futuri præmii promissio fragilia corda turbaret, secundo capite dicit eos esse *protegendos*. Nam per *tabernaculum* sæpe diximus Ecclesiam catholicam significari, quæ in isto mundo certamina sustinens, expeditionalis habitaculi nomine vocitur. Superius enim dixit, *abscondes*; hic *proteges*. Ibi enim *abscondentur*, ubi ab impiis non videntur; hic vero *protegentur*, ubi malorum improbitas minime nocere permittitur, quando illas animæ justorum sub qualibet corporis afflictione servantur. Tertio lætatur homo cœlestis, qui et Mediator est Dominus Christus gaudio spirituali; quia incarnatione Verbi mundo salutaria dona provenerunt. *Civitatem circumstantiæ*, Jerusalem localem debemus ad-

vertere, quæ in medio gentium constituta, quasi templum fidei probabatur existere. Ab hac enim circumjectæ nationes Christiani dogmatis regulas suscipere meruerunt; et velut purissimo fonte patefacto, cœlestis vitæ sunt muneribus irrigatæ. In hac ergo *civitate mirificavit Dominus misericordiam suam*, quando ibi et docere, ibi miracula facere, ibi et pati pro hominum salute dignatus est. Ibi quoque gloriam suam resurrectionis ostendit, ut merito dictum sit quia in Jerusalem potentiam suam miram fecit, ubi declarare tam ingentia sacramenta delegit.

Vers. 28. *Ego autem dixi in pavore meo, Projectus sum a vultu oculorum tuorum.* Patri dicit Filius a forma servi, Speravi: quia me gratia tua desereret, cum passionis tristitia prævaleret, *in pavore* utique mortis. *A vultu oculorum tuorum*, id est **102** a conspectu misericordiarum tuarum. Et pulchre *vultum* dedit oculis, quia ipsi quam maxime significant voluntatis animorum. *Vultus* enim dicitur ab eo quod cordis velle per sua signa demonstret. Sic oculi Divinitatis, cum respiciunt, suam gratiam pollicentur.

Vers. 29. *Ideo exaudisti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te.* A Domino ideo se dicit exauditum, quia humiliter, non desperanter more humanitatis dicebat esse contemptum: cui non poterat tardari gratia, de quo vox paterna dictura erat: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (Matth. iii, 17). *Dum clamarem ad te*, quando in passione voce magna dixit: *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti* (Matth. xxvii, 46)? Constat enim his clamoribus exauditum fuisse, quando et resurrectionis gloriam consecutus, et ad Patris est videlicet dexteram collocatus.

Vers. 30. *Diligite Dominum, omnes sancti ejus.* Pro collatis sibi beneficiis hymno decurso, sanctos commonet ut ament Dominum; quatenus auctorem tanti beneficii membra diligant, cum sibi in capite præstitum fuisse cognoscant. *Diligite Dominum*, dicit, jam tanquam amicis, non tanquam servis. Servorum est enim formidare, amicorum diligere; sicut ipse in Evangelio dicit: *Si feceritis quæ ego præcipio vobis, jam non dicam vos servos, sed amicos* (Joan. xv, 14, 15). Sed hoc præcipit sanctis, quia ipsorum est amare Dominum, quia non diligunt mundum.

Vers. 31. *Quoniam veritatem requirit Dominus, et retribuet his qui abundant faciant superbiam.* Ne putaretur hæreticorum blasphemias Dominum posse negligere, dicit: *Veritatem requirit Dominus*, quam illi nesciant falsis erroribus illigati. Sequitur, *et retribuet his qui abundant faciant superbiam.* Ideo enim discutit ut vindicet, ideo requirit ut puniat. Et bene addidit, *abundanter*: quia illis non *retribuet* qui se celeri emendatione convertunt: illis autem superbis qui copiose delinquant, et præcepta Domini iniqua præ-umptione despiciunt, in ipsis est sine dubitatione resuscandam. Sed hic *superbiam*, non unum vitium debemus accipere, quoniam ex superbia nascitur quidquid morum pravitate peccatur. Scriptum est enim: *In initium omnis peccati superbia* (Eccli. x,

15). Et merito cunctis vitis tale nomen constat impositum, quia non solum in arrogantes vindicat, sed etiam in omnes qui regulam piæ conversationis impugnant.

Vers. 32. *Viriliter agite, et confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino.* Illic virtus totius psalmi, et sacræ colligitur passionis utilitas. Nam cum dixisset: *Intigite Dominum, sancti ejus*, qui capiti vestro et crucifixionem contulit, et gloriam resurrectionis attribuit, ad postremum per definitivam sententiam dicit: *Viriliter agite, et confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino*: scilicet ne prædictis passionibus terrerentur, sed ad imitationem gloriosam fidelium se corda roborarent, quam sciebant ad mundi medicinam salutariter introductam. Hæc figura dicitur epiphonema, id est exclamatio, quæ post narratas res, breviter cum exclamazione prorumpit. Quapropter exhortatio ista bonorum est, ne se a bono proposito carnis imbecillitate subducant. *Viriliter agite*, id est in bonis operibus constantissime perdurate, nec feminea mollitie deficiatis, qui corda vestra Domino constanter offeritis. Sic enim sustententium pectora roborantur, si spem suam in Domini virtute confirment. Hoc autem præceptum viris feminisque commune est, *viriliter* enim omnis sexus agit, qui nescit mollissimis facilitatibus inmutari. Et respice quemadmodum partes illas passionis suæ in toto psalmo servaverit. Prius dixit orationem, inde secuta passio est; ad postremum lætitiâ fidelium constantiamque communit: ne tali munere suscepto, ulterius inimica fidei possit prævalere cunctatio.

Conclusio psalmi.

Peracta est tam magni psalmi salubris et decora contextio, ubi et imbecillitas humanitatis exprimitur, et beneficia divina monstrantur, ut considerans fragilitatem suam nemo superbiat; respiciens autem misericordiam divinam nullatenus expavescat. Numerus quoque psalmi erectæ supputationis culmen ostendit, præmia quoque fideli conjugio compromittit; ut cum se anima huic prædicationi beata conversatione sociaverit, trigenaria remuneratione ditescat. Huic etiam numero et alia sacramenta conveniunt. Triginta siquidem annorum Joseph dominus legitur in Ægypto constitutus. Triginta etiam annorum Salvator noster vitale baptismâ intinctus aquis Jordanicis consecravit. Est quoque in his decadibus sancta Trinitas, quæ fidei nostræ inviolabilem regulam tribuit et salutem.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXXI.

David intellectus.

Cum omnes psalmi generaliter dicti sint ad *intellectum*, ut eos sensus noster agnosceret, ne vivendi regulas ignoraret, merito quærendum videtur cur in hoc titulo posuerit *David intellectus*? Primo meminit *David*, propter Dominum Christum, quoniam ad ipsum respicit quidquid penitens iste diciturus est. Deinde *intellectus* ideo sequitur, quia nisi mis-

ericordia Domini suffragante peccata nostra intellexerimus, ad penitentiam studium venire non possemus. In alio quippe psalmo dictum est: *Delicta quis intelligit* (Psal. xviii, 13)? hoc est enim quod dicit *intellectus*; ut cum nos intelligere Divinitas præstiterit, peccata nostra, pro eis diluendis studiosissime supplicemus. Nam pro illo errore quis supplicat, quem prorsus ignorat? Nam et cum Dominus Christus in quarta parte locuturus sit, primo versu sic inchoat: *Intellectum dabo tibi*; ut istius penitentis merito, *intellectus* in titulo præmissus sit, cui etiam divina voce promittitur. Sed licet sicut et alii penitentium psalmi, tamen propter subtilitatem divinitus diversa titulorum significatione notati sunt. Primus enim qui in sexto ponitur, continet *in finem, in hymnis, pro octava psalmus David*, quoniam ille totus ad futuri iudicii pertinet timorem. Iste vero merito tali est titulo prænotatus, qui se deterioratum tardius intellexit, quia peccata quæ confessum prodi debuerant Domino, se diutius tacuisse confessus est. Status autem principalis hujus causæ 103 concessio est, quæ cunctis penitentibus datur. Concessio est enim, ubi adversariis omnia conceduntur, et per solas lacrymas supplices defenditur reus.

Divisio psalmi.

In prima parte psalmi penitens loquitur, peccatum suum evidenter agnoscens, penam sibi merito restrictionis indicens, quoniam noxia facinora credidit occultanda, ubi breviter principium et narratio continetur. In secunda parte sola correctio est; nam cum se propria confessione damnaverit, a Domino sibi credit esse parcendum. Tertia parte penitentis bona commendans, etiam sanctos in hoc mundo asserit Domino supplicare, in quo sibi merito testatur esse refugium, ubi et penitentis istius verba finiuntur. Quarta Dominus Christus ad ejus verba respondens, sperantes in se circumdare misericordia pollicetur: ne supplicantis integritas negligi aliqua dissimulatione putaretur. Quæ quatuor partes interjectis diapsalmatibus dividuntur, quas in divisionibus sequi, nostri constat esse positi.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.* Penitens iste propria facta cognoscens, et ad exempla illius publicani qui tunc pectore oculos non levabat ad cælum (Luc. xviii, 13), totis viribus humiliato corde suspirans, nec invocare majestatem præsumpsit, sed *beatos* dicit eos *quibus remissæ sunt iniquitates*; hic absolutionem desiderans peccatorum, nec tamen audens similia postulare. Merito ergo vocat illos *beatos*, qui hæc ante meruerunt. Hæc enim octava species definitionis est quæ Græce dicitur κατά ἀγαθιστον τοῦ ἐναντίου, Latine per privantiam contrarii. *Beato* siquidem peccata contraria sunt. Et quoniam hic dicit *remissa*, competenter sub hac formula definitionis beatum virum constat expressum. Inter *iniquitates* vero et *peccata* sanctus Hieronymus in hoc psalmo hanc differentiam

facit, *iniquitates* dicens quæ ante susceptam fidem, A sive per ignorantiam sive per scientiam committuntur; peccata vero hæc esse definiens quæ post cognitionem fidei vel gratiam baptismatis contrahuntur.

Vers. 2. *Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum, nec est in ore ejus dolus.* Et hunc beatum eadem species definitionis amplectitur. Sed scire debemus alios esse quibus peccata reputantur, ut Paulo dictum est: *Saule, Saule, quid me persequeris* (Act. ix, 4)? Et adulteræ mulieri in Evangelio: *Vade, et amplius noli peccare* (Joan. vii, 11). Alios autem esse manifestum est quibus peccata non reputat, ut Job, de quo dictum est: *Nunquid considerasti servum meum Job, quod non sit ei similis in terra, vir justus, et simplex, et timens Deum* (Job ii, 3)? Et Nathanael, de quo ait: *Ecce vero Israelita, in quo dolus non est* (Joan. i, 47). Quapropter illam partem suis votis elegit, in qua nulla sollicitudine mordeatur. Omnes tamen per gratiam divinæ misericordiæ ad hæc dona perveniunt, sicut Joannes apostolus dicit: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veri as in nobis non est* (I Joan. i, 8). Sequitur autem, *cui non imputavit Dominus peccatum*; scilicet in cujus ore dolus non est; id est qui nulla sibi remissione placuerit; et cum sit peccator, ipse se prædicet esse sanctissimum (quo morbo maxime laborat humanitas), sed sua potius delicta cognoscens, in humilitate satisfactionis jugiter perseverat. Ipse enim Domino placet qui sibi displicet; quia dum nos culpamus, veriloquium; cum nos volumus laudare, mendacium est. Hactenus fuere principia, in quibus misericordiam boni Judicis per humilitatem nimiam desideravit acquirere. Sed nos in parte ista divisionem non ponimus, quia diapsalmata sequimur, quæ silentio Spiritus sancti noscuntur esse divisa; dum et illa servare possumus, et ista minime præterimus.

Vers. 3. *Quoniam tacui, inveteraverunt omnia ossa mea, dum clamarem tota die.* Peracto igitur breviter, et competebat, exordio, nunc penitens iste ad narrationem compendiosissimam venit, quam bene quidam eor, quidam animam causarum esse dixerunt, quoniam per ipsas agnoscitur quidquid in negotiorum viribus melullitus continetur. Dicit enim: *Quoniam non sum tibi confessus delictum, omnis firmitas mea in infirmitate consenuit, more vulneris corporalis, quod si non aperitur ad curam, in pretredinem servatur occultum.* *Ossa* enim, sicut sæpe diximus, significant animi firmitatem, quæ merito *inveterasse* dicuntur, quoniam ulcus non fuerat salutaris medico publicatum. Sequitur autem, *dum clamarem tota die.* Cum superius se dicit *tacuisse*, hic iterum se *clamasse* profitetur. Sed *tacuit* Divinitati, cui jugiter supplicare debuisset. *Clamavit* qui per spatia longi temporis de sua justificatione locutus est. *Tacuit* ergo quod loqui fas fuit; locutus est quod tacere debuisset. Sic factum est utrumque culpabile, quævis videatur esse diversum. Memento autem

quod tota virtus hujus psalmi contra hoc execrabile humani generis vitium probatur opposita: ne quis Domino putet absconditum, quod in conscientia suæ penetralibus recondit occultum.

Vers. 4. *Quoniam die ac nocte gravata est super me manus tua.* Peccatori gravis manus est quæ flagellat, et ponderosa quæ vindicat. *Die ac nocte* continuum tempus significat; ut merito sena fuerit *gravis*, quæ a castigationis pondere non recessit. Aliter enim feliciter non esset humiliatus, nisi eum manus Divinitatis imprimeret. *Manus* enim per tropologiam, operationem significat: quia hominum usus est manibus operari. Divinitas enim non manibus aliquid agit, sed voluntatis suæ virtute omnia disponit et perficit.

Vers. 5. *Conversus sum in ærumna, dum confringitur mihi spina.* Hoc est quod superius dixit: *Gravata est super me manus tua.* *Ærumnosus* enim dicitur v. lde ruinosis. Ruina quippe appellata est, quasi repetens ima. *Conversus* ergo fuerat in ærumna, qui ceciderat de superbia; ut qui ante clamavit per elationem, nunc confiteretur Domino per humilitatem; cui ideo salutis spes rediit, quoniam in suis operibus mortifera facta cognovit. *Spina* est enim quæ totum corpus erigit atque recontinet. Hæc pro superbia merito posita est, quæ contracta non dejicit ad interitum, sed erigit potius ad salutem. 104 Hoc argumentum dicitur a necessitate, quando causæ gravissimæ præmittuntur, ut ad confessionem proficua et correctus animus adluatur.

Vers. 6. *Delictum meum cognitum tibi feci, et injustitiam meam non operui.* Sicut superius dixerat, unde fuerat vulneratus, ita nunc veniens ad secundam partem, refert unde curam, Domino largiente, perceperit. O ingeni sua simplicitas, et mille tergiversatoribus cautior puritas! Illi dicitur *delictum* fuisse manifestatum, cui nihil occultum est, ad quem plus clamat causa quam lingua; qui etsi ab homine non audiat, certius omnia novit quam ille qui facit. Sed hoc est *cognitum* facere, in confessionem delicta perducere. *Operire* est autem valde aliquid silentio tegere, aut cordis dissimulatione celare. Hoc faciunt stulti, qui putant Deum ignorare posse quod agunt. Contra, qui illum noverunt res omnes habere manifestas, ad humilem confessionem et pœnitentiæ vota descendunt, ne iudicem patiantur inensum, qui propitium habere poterant advocatum. *Delictum* vero quidam leve putaverunt esse peccatum, quasi negligentius derelictum; *injustitiam* autem immane aliquid sævumque commissum. Sed hic puritas confidentis ostenditur, ut nec illud passus sit celare, quod credebatur fore veniale.

Vers. 7. *Dixi, pronuntiabo adversum me injustitias meas Domino: et tu remisisti impietatem cordis [mss. A., B., F., peccati] mei.* Hic magna pietas Divinitatis ostenditur, ut ad solam promissionem devotionis subito peccata laxaverit, quando sic judicatus pium votum, quemadmodum operationis effectum. Dixit enim in corde suo, Domino non tacere quæ gesserat:

et tanquam jam cuncta prodiderit, ita illi remissa sunt quas voluit confiteri; merito quando aliquem sola voluntas aut absolvit, aut punit. *Pronuntiabo* dicit, publice fatebor, ut alios ad imitationem trahat pia fidelisque confessio. Sequitur de accusatione propria salutare remedium, quando pepercit iudex, cum sibi non parceret reus. *Impietas autem cordis* fuit, quia tacere decreverat; ut illi se erederet celatum, qui antequam fiant omnia, potest habere notissima.

Vers. 8. *Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno.* Peracto igitur principio, narratione vel satisfactione, venit ad conclusionem deprecationis suæ, in qua sic commendat veniam postulationem, ut eam etiam sanctis omnibus dicat esse communem: merito, quoniam qui non est a peccatis alienus, in supplicationibus debet esse permixtus. O medicina salutaria! Contra morbos omnium peccatorum, diversa remedia præstantur ægrotis; hoc unum antidotum, si pura mente sumitur, delictorum omnium venena vincuntur. Addidit, *in tempore opportuno*, in ista scilicet mundi vita, ubi converti fas est; nam in inferno, sicut superius in sexto psalmo dictum est, nemo proficue Domino constitetur.

Vers. 9. *Veruntamen in diluvio aquarum multarum, ad eum non approximabunt.* Cum superius sanctos juxta orare testetur, nunc pietatem istam negat diversis superstitionibus concedendam. *Diluvium enim aquarum multarum* est error hominum peccatorum, qui variis pravitatibus fluctantes, multiplices sibi doctrinas constituunt, quas a vero Magistro nullatenus acceperunt. Quæ sententia maxime hæreticos arguit, qui in diluvio perversitatis sua tempestuosas et naufragas excitant questiones. Et hi ad eum non approximabunt, quoniam a vera religione discedunt. Quæ figura dicitur metaphora, id est translatio, cum mutatur nomen aut verbum ex eo loco ubi proprium est, in eum in quo aut proprium deest, aut translatum proprio melius est.

Vers. 10. *Tu mihi es refugium a peraura que circumdedit me: exultatio mea, et dimisisti me a circumdantibus me.* Refugium est ad quod confugitur, ut pericula declinentur. Sed iste non ad solitudines invidias, non ad munita castrorum, non ad hominis auxilia convolvit: sed ad Deum, qui circumvenientes spirituales inimicos poterat dissipare. Deinde gaudium suum dicit Dominum, a quo sibi novorat esse parcendum. Nam quod ait, *redime me*, nunquid illi aurum dat ut liberet? Sed dedit sanguinem pretiosum, nullis divitiis, nullis opibus confereudum. Sed paulo sollicitius indagemus, quid nobis verba ista denotent? Nam cum dicit, *exultatio mea*, accepti beneficii videtur esse professio. Dum subjunxit, *redime me*, adhuc periclitantis indicat timorem. Sed quia jam gaudebat in spe, et adhuc timebat in re, congrue utraque conjuncta sunt. Possumus enim animo gaudere, cum mala præsentia movimus sine celerrimo terminanda. Addidit, *a circumdantibus me*, sive vitii carnalibus, sive spiritibus immundis, qui nos perdere præcipiti velocitate festinant. Finita est

conclusio pœnitentis in timore præsentium et spe futurorum. Venite, oratores, qui negotia humana artificiosa subtilitate tractatis; videte reum se lacrymis diluentem, audite peccatorem confessionibus absolutum, intelligite sententiam principis non salutem hominis impetere, sed potius peccata damnare. Ista sunt tribunalia, quæ nullus redimit, ista sententia quæ nihil sub ambiguitate decernit. Tali modo potius causas vestras defendite, qui negando veritatem, cum criminibus consuestis delicta vestra miscere. Convertite ordinem sæcularium judiciorum. orationem vestram ab epilogis incipite, perversis flebiliter narrate miseras, correctionem protinus veraciter intimate, et nunc meremini gaudentes concludere quod flentes feliciter inchoastis. Hinc enim intelligetis quid differat ordo iste salutaris, quando nihil potest sustinere contrarium, quod terminatur in gaudium. Nunc videamus in parte finitima, quid ei Dominus ipse respondeat.

Vers. 11. *Intellectum dabo tibi, et instruam te in via hac qua ingredieris; firmabo super te oculos meos.* Venit ad quartam partem, ubi sermo Domini quasi mellifluus imber irrorat. Sed consideremus quam apte, quam misericorditer Christus introductus est loquens; ut ipso iudice promittente, spes pœnitentibus certior appareret. Sed quid dicit imprimis? *Intellectum dabo tibi.* Vides quia peccatores non habent intellectum, nisi quando cum Dominus conversis propitiatus indulget. Intelligere est enim, bene agere, et ad mandata Dei vota convertere. I, se enim *intellectus* est, quem tituli veritas indicavit, quem pœnitentibus potestas Domini elementer infundit. Addidit: *Et instruat te*, quasi nescientem docebo, quasi inertem gladio vitæ salutaris accingam. Ante enim, cum Domino culpas taceret, fuerat consilio destitutus; nunc autem instruitur, quando contra se pronuntiare, præstante Domino, commonetur. O pœnitentiæ inestimabilis medicina, quæ non solum a peccatis absolvit, sed etiam sanctorum premia beata concedit! Via est enim quam ingressus fuerat servire Domino, prioris actionis pravitate damnata; via quæ non habet errorem, nisi cum ab ipsa receditur; via pacis et veritatis, quam beate virtutes comitant, ubi nulla facies perversitatis accedit. Sequitur, *firmabo super te oculos meos*, id est dirigam in te lumen intelligentiæ meæ. Nam qui recte sapiens est, et mandata Domini sincera mente perlecerit, iuste ejus oculos super se habere perhibetur. Quapropter advertamus quali gloria pœnitentium exaltetur humilitas, ut Domini oculos supra se firmatos audiant, cum ei satisfacere velle festinant.

Vers. 12. *Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.*

Vers. 13. *In freno et campo maxillas eorum restringe.* Illic jam generaliter humanum genus comminet ne vagis subdatur erroribus. Sed perscrutemur quare istæ comparationes sint positæ? *Equus* sine discretionem assessoris servit arbitrio, et a quocunque fuerit ascensus excurrit. *Mulus* autem patienter ac-

cipit sarcinas quibus fuerit oneratus; et pro hoc utri- que intellectum non habent, quia nec ille eligit cui obediat, nec iste quibus oneribus ingravetur intelligit. Prohibet ergo hujuscemodi homines diabolicis fraudibus insidari, et vitiorum oneribus prægravari, ne male obediendo superbiam magis partibus addantur. Verum istis talibus quid dicit esse faciendum? Scilicet quod animalibus imprudentibus. Illis enim comparationibus stultos homines veritati subdidit invitos. Nam quod ait, *in freno*, ad equum pertinet. *Frenum* enim a fero retinendo dictum est; ferum quippe antiqui caballum dixerunt. *In campo* mulum respicit. Ergo hæc duo animalia supradicta colibent ista retinacula, ut ad arbitrium jubentis incedant, ne suis voluntatibus efferantur. *Mazille* vero adminicula sunt animalium, quibus esca manditur, ut corporis vita procuretur. Ipsas ergo *mazillas* per figuram allegoricam dicit inobedientibus debere consringi, id est copias victuales parcius dari, ut juniorum necessitate conclusi, Creatoris subdantur imperio. Allegoria est enim, sicut sæpe jam dictum est, quando aliud dicitur, et aliud significatur. Et quoniam diximus in hac parte Dominum Christum loqui, *constringe* dicit Patri, quia sanctæ Trinitatis unum velle, una potestas, una cooperatio est.

Vers. 14. *Qui non proximant ad te, multa flagella peccatorum.* In prædictis adhuc comparationibus perseverat. Necessè est enim ut animalia indomita frenum accipiant et flagella patiantur, donec recto tramite viam carpere consuecant. Ordo autem verborum talis est: *Multa flagella sunt peccatorum, qui non proximant ad te.* Sed dicendo: *Qui non proximant*, ostendit quosdam peccatores Domino propinquare, qui licet delinquant imbecillitate carnis, a piis tamen precibus non recedunt. Illi enim qui contumaciæ spiritu a Domino secedunt, tanquam pavescentes objecta, nec volentes ire per semitas rectas, *multa flagella* sustinent; ut quod non faciunt sponte, plagis adhibitis cogantur implere. Sed ista *flagella* sunt quæ nos celeriter sanant, quæ nos velociter liberant, et in viam veritatis adducunt.

Vers. 15. *Sperantes autem in Domino misericordia circumdabit.* Revera divina justitia non sperantibus flagella, sperantibus autem in se misericordiam pollicetur, sicut et Ezechiel propheta dicit: *Ego Dominus qui non sum malorum memor, tantum ut se advertat homo a via sua maligna, et ab omnibus iniquitatibus quas fecit, et vivet* (Ezech. xviii, 28). Et bene dixit, *circumdabit*, ut non sit locus relictus unde possit ad eos diaboli hostilitas introire.

Vers. 16. *Lætamini in Domino, et exsultate, justi; et gloriamini, omnes recti corde.* Hic potest fieri cætoricus syllogismus, ut artis dialecticæ regulæ: In quoddam divinarum Scripturarum servitium, quasi fugacia mancipia revocentur. Omnis justus lætatur in Domino; omnis qui lætatur in Domino recto corde est: omnis igitur justus recto corde est. Meminerimus autem syllogismos usurpandos non esse frequen-

tius: quia diligens lector creberrime reperit in Scripturis sacris, unde eos sibi possit elicere, et in formam similitudinis, quam prædiximus, collocare. Sufficit autem nos, quamvis rarius, ostendisse inter logicas artes hanc quoque partem Scripturas divinas, etsi non specie, virtute tamen procul dubio continere. Regulariter autem admonet, ut non in se *justi*, sed *lætentur in Domino*; nam qui in se gaudet, fallaci, sicut sæpe dictum est, præsumptione decipitur; qui vero *in Domino lætatur*, perpetua delectatione perfruitur. *Lætari* est enim tacite mentis suavitate mulceri. *Exsultare* est concitati animi fervore gaudere. Sequitur, *et gloriamini, omnes recti corde.* Et hic quoque per figuram *ἐπὶ σοφῶν*, id est a communi, jungendum est, in Domino gloriamini; scilicet vos ei esse subjectos, servitioque ipsius libertatem vestram credite vel honorem: dum vos inde noveritis ad æternæ beatitudinis præmia pervenire. Considerandum est etiam quod gratia varietatis supra dixerit, *justi*; nunc, *recti corde*. Omnes enim *justi* et *recti sunt corde*; et rursus *recti corde* sunt sine dubitatione justissimi. Quapropter cum hæc dividi nequeant, non est dubium causa varietatis appositum. Mater est enim satiætas, eisdem verbis frequenter geminata repetitio. Consideremus autem quid poenitens iste meruerit, ut ipse illi manifesta voce responderet, cui totis viribus supplicavit. Ille paulo ante prostratus, ille qui peccatorum fuerat mole compressus, inter *justos* annumeratur, inter *rectos corde* recipitur: ut quanto prius satisfaciendo fuerat humiliatus, tanto post veniam videatur excelsus. Quapropter jam ipse beatus est qui hic sententia piissimi judicis noscitur absolutus.

Conclusio psalmi.

Consideremus modo virtutem psalmi hujus, quod decem versibus supplicando divinum meruerit sine aliqua dilatione responsum. Forte Decalogi commone operationem, ut sicut ille custoditus vocat ad præmium, ita et hæc compuncto corde fusa precatio ad 106 indulgentiæ nos vota perducatur. Legamus ergo seduli, et cordis compunctione plangamus. Quis enim majori aviditate meditandus est, nisi in quo voce tanti judicis peccata soluta sunt? Hoc enim iste præcipuum, istud continet singulare, quod alii poenitentium in conclusione psalmi instinctu divinæ compunctionis exsultant; hic vero ipse misericordiam, ipse lætitiæ promittit, cui cum magno desiderio supplicatur. Quapropter assidue nobis et grata importunitate rogandus est, qui etiam præmissa nobis in Evangelio parabola pollicetur: *Petite, et dabitur vobis; quærite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis: omnis enim qui petit accipit, et qui quærit invenit, et pulsanti aperietur* (Luc. xi, 9, 10). Unde quis jam, rogi, debet de fidelissima supplicatione diffidere, cum regalis pietas dignata nos fuerit trina promissione firmare?

EXPOSITIO IN PSALMUM XXXII.

Psalmus David.

Hic titulus omnino notus est, et ideo lector sequatur.

tur in eo expositionem priorem. Hlud tamen neces-
sario commonemus, quia in hoc psalmo hortatur
propheta per comparationem quasdam ad psalmo-
diam Ecclesiam fidelem : enumerans potentiam fac-
taque Creatoris ; ut ad laudes ejus avidius festinet,
cum virtutem ipsius pietatemque cognoscit.

Divisio psalmi.

Per totum quidem psalmum propheta loquitur ;
sed in prima sectione commonet justos, ut in Domino
debeant tota mentis alacritate gaudere, qui creaturas
suas mirabili potentia dignoscitur continere. Secunda
sectione exclamat beatum esse, qui ad ejus culturam
meruit pertinere, significans tempora Christiana, in
quibus erat multitudo gentium creditura.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Gaudete, justi, in Domino : rectos decet
collaudatio.* Beatus David Ecclesiam catholicam ab
hæreticorum contagione disjungens, rectos commo-
net Christianos, ut non in terrenis delectationibus,
sed gaudeant semper in Domino, ubi gaudia continua
suavitate perfecta sunt. Nam cum præsentis sæculi
afflictionis deceant fideles, dicitur justis : *gaudete.*
Sed quo gaudio? nisi illo quo Dominus monet :
*Cum vos persecuti fuerint homines, et dixerint omne
malum adversum vos, mentientes, propter nomen
meum, gaudete et exultate, quia merces vestra copiosa
est in cælis (Matth. v, 11).* Sic et Apostolus gauden-
dum nobis incessanter affirmat ; ait enim : *Gaudete
in Domino, iterum dico, gaudete (Philip. iv, 4).* Nam
ista repetitio illud significat, ut et hic in afflictionibus
gaudeamus. Et in illo regno perpetua pace lætemur.
Unde et Dominus in Evangelio dicit : *Iterum videbo
vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo
auferet a vobis (Joan. xvi, 22).* Addidit quoque :
Rectos decet collaudatio. Sed qui sunt isti *recti*, in
secunda parte dicturus est. Nam quod ponit, *rectos
decet collaudatio*, ostendit pravos hæreticos decere
non posse ; sicut et alius propheta dicit : *Non est
speciosa laus in ore peccatoris (Eccli. xv, 9).* Col-
laudatio vero multorum ore una laudatio est ; dicta
propter unitatem Ecclesiæ, quam prædicat ubique
servari. Cum dicitur *decet*, significat hoc aptum,
hoc esse conveniens, ut qui Domini laudem decan-
tat, similiter illi et fidei rectitudine, et actuum
probitate complacat.

Vers. 2. *Confitemini Domino in cithara ; in psalterio
decem chordarum psallite ei.* Isti sunt justi, quos
superius dixit, et qui sanctis actibus laudes Domini
devota modulatione decantant. *Cithara* est, sicut in
præfatione jam dictum est, lignei ventris in imo sita
concavitas, quæ sursum chordarum fila transmittens,
sonis du'cissimis percussa proloquitur. Quæ ideo
tale nomen accepit, quoniam cita iteratione percuti-
tur. Huic merito comparantur opera quæ de terrenis
rebus ad supernam gratiam porriguntur, id est, dum
esurientem pascimus, dum nudum vestimus, dum

agrotum visitamus, et cætera quæ, licet videantur
carnalia, Divinitatis tamen amore peraguntur. Citha-
rizamus quoque, cum in passionibus nostris vel
damnis securi aut læti dicimus : *Dominus dedit, Do-
minus abstulit, sicut Domino placuit ita factum est : sit
nomen Domini benedictum (Job 1, 21).* Psalterium
vero decachordum esse diximus, quod ordine con-
verso alvum citharæ in superioribus habet, unde
ad inferiorem partem canora fila descendunt. Cui
præcepta Decalogi convenienter aptantur, quæ se-
cundum formam instrumenti hujus de supernis veni-
entia Domini jussa suscepimus. Et considera quia
solum est instrumentum musicum, quod pro excel-
lentia sui decachordum dicatur ; non enim hoc de
cithara vel de aliis hujusmodi instrumentis lectum
esse meminimus. Decachordum vero psalterium,
sicut veteres dixerunt, et illud nobis indicat sacra-
mentum, ut referamus tria ad Deum, qui Trinitas
est ; id est primum quod ait : *Non habebis deos alie-
nos coram me (Exod. xx, 4) ;* secundum, *Non facies
tibi sculptile ;* tertium, *Non assumes tibi nomen Dei
tui in vacuum, in quo jungit et de sabbato.* Septem
vero quæ sequuntur ad dilectionem dixerunt pro-
ximi pertinere ; id est, *Honora patrem tuum et ma-
trem ; Non occides ; Non mæchaberis ; Non furtem
facies ; Non loqueris contra proximum tuum falsum
testimonium ; Non concupisces domum proximi tui,
nec desiderabis uxorem ejus, etc.* Sic totius decachordi
psalterii virtus perfecta nobis et honorabilis indica-
tur. Psallimus quoque et decem chordis, quando in
quinque sensibus carnalibus, et in quinque spiritua-
libus probabili nos conversatione tractamus. Verum
ista quæ dicimus, non sunt extra nos posita, sicut in
musica disciplina ; in nobis est *cithara*, in nobis est
psalterium : imo ipsa organa nos sumus, quando
ad similitudinem eorum per gratiam Domini, actuum
nostrorum qualitate cantamus. Hoc autem et illo
exemplo datur intelligi, ubi ait : *In me sunt, Deus,
vota ; quæ reddam, laudes tibi (Psal. lv, 42) ?* Hæc
autem et his similia, sicut sæpe diximus, tropicis
allusionibus edicuntur.

Vers. 3. *Cantate ei canticum novum ; bene psallite ei
in jubilatione [mss. A., B., F., vociferatione].* *Novum
canticum* dicit incarnationem Domini, qua mundus salu-
tari exultatione completus est, qua angeli canoris
vocibus **107** personarunt laudantes et dicentes :
*Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ
voluntatis (Luc. 11, 14).* Monet ergo ut nos eadem et
dicere debeamus et credere. Sequitur, *bene psallite
ei in jubilatione*, id est in bonis operibus Deum
invocate. Jubilatio est enim gaudium cum fervore
animi et clamore indistinctæ vocis expressum. In
qua *jubilatione* non potest *bene psallere*, nisi qui
bonæ studium conversationis adjunxerit. Et inspicere
salutarem doctrinam, quæ nos ita præmonet, ut ante
Deum inoffense *psallere* debeamus, qui renes nostros
et corda cognoscit : ne magis inde gravius possimus
offendere, si scelerati atque subdoli ad tanta mysteria
videamur accedere.

Vers. 4. *Quoniam rectus est sermo Domini, et omnia opera ejus in fide.* Illic incipit per demonstrativum genus laudes Domini diversa relatione discurrere, ut omnia nobis opera ipsius et præcepta dulcescerent. *Rectus est itaque sermo Domini,* ad dirigendos scilicet homines. Veraciter enim *rectus* dicitur, qui rectos facit. Epitheton mirabile, veriloquum verbum. Per legem siquidem divinam corrigimur, per ipsam a nostra pravitate separamur; et regulariter tunc vivimus, quando ejus jussionibus obediunt. Hæc quinta est species definitionis, quam Græci κατά τὴν λέξιν, Latine ad verbum dicimus. Una enim parte orationis definitum est quid sit sermo Domini, hoc est, *rectus.* Subjungit, *et omnia opera ejus in fide.* Utique, quando in illis operatur, qui ipsius non fideles esse meruerunt; sicut in Evangelio ait: *Fides tua te salvam fecit (Luc. vii, 50).* Non enim opera Domini mulier illa meruisset, nisi præcessisset fides per gratuitam largitatem.

Vers. 5. *Diligit misericordiam et judicium; misericordia Domini plena est terra.* In hoc et sequentibus versibus per tertiam speciem definitionis, quæ Græce κωϊότης, Latine qualitativa dicitur, Dominum declarat narrando quæ fecerit, vel quæ quotidie facit. Illas enim res dicimus *diligere,* quas sæpius operamur. Ita hic de Domino canitur: *Diligit misericordiam et judicium,* quasi non et prudentiam et temperantiam diligat. Sed quia istam nobis frequenter indulget, ipsam dicitur omnino diligere. In hoc ergo mundo *diligit misericordiam,* ubi eam longe lateque disseminat; videlicet ubi sustinet peccatores, ubi blasphemos patienter exspectat, ubi vitam præstat indignis, et his similia, quæ pietati supernæ constat omnimodis applicanda. *Diligit quoque judicium,* cum pios sequestrat ab impiis, et merita eorum æquitate qualitate discernit. Sequitur ubi illam, quam superius dixerat, *miseri cordiam* largiatur, cum *miseri cordia Domini plena est terra.* Ista utique quæ miseros continet, ubi diaboli oppugnatione laboramus, ubi a mandatis cælestibus carnis imbecillitate subtrahimur. Tunc enim quam misericordiam postulare possumus, cum jam nullis necessitatibus ingravamur? hic ergo misericordiam queramus, de qua universa terra completa est.

Vers. 6. *Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritus oris ejus omnis virtus eorum.* Quamvis et ad conditionem rerum versus iste pertinere videatur, tamen et spiritualiter decenter accipitur. *Verbo Domini,* hoc est a Filio Dei cæli firmati sunt, id est apostoli, sive sancti stabiliti sunt, qui orbem terrarum salutare prædicatione compleverunt. Sequitur, *et spiritus oris ejus omnis virtus eorum:* utique, quando a Spiritu sancto eorum doctrina veniebat. *Virtus* enim et ad miracula pertinet quæ faciebant, et ad legem Domini quam gentibus prædicabant. Nam si diligentius perscrutemur, et sanctam hic significat Trinitatem. Dicendo enim *Verbo,* Filium declarat; adiungendo *Domini,* Patrem dicit: *spiritus oris ejus,* utique Spiritum sanctum vult intelligi, qui ante tem-

pora de Patre processit. Et ut in tribus personis manifestam intelligeres unitatem, *ejus dixit,* non eorum.

Vers. 7. *Congregans sicut in utrem aquas maris; ponens in thesauris abyssos.* Quod ait, *Congregans sicut in utrem aquas maris,* si ad litteram velis advertere, clausum significat mare littoribus. Nam si hoc spiritualiter velis agnoscere, *uter* est exutum pecoris tergus, quod usibus humanis deservit ad liquores aliquos congregandos. Hic *uter* Ecclesiæ comparatur: quia sicut iste susceptas aquas, sive aliquid tale complectitur, ita et illa adunationem populi credentis includit. *Aquæ vero maris* populum significant Christianum, qui in mundi sale fluctu alternante concutitur. *Abyssum* vero dicimus nimis aliquid profundum, quod altitudine sua humanos in se descendere non permittit aspectus. Ego in *thesauris* suis, id est sapientiæ et scientiæ *ponit altitudines profundas;* ut probet quis ejus Scripturas studio pietatis inquirat.

Vers. 8. *Timeat Dominum omnis terra: ab ipso autem commoveantur universæ, et omnes qui habitant orbem.* Terra hic durum significat per omnia peccatorem, qui merito *terra* dicitur, quia cælestis gratiæ largitate fraudatur. Ergo peccator iste terrenus qui amare nescit, *timeat Dominum;* ut si non desiderio præmiorum a peccatis abstinere, saltem vindictæ consideratione revocetur. Dicendo enim, *ab ipso,* indicat et a diabolo *commoveri:* de quo et Isaias dicit: *Hic est qui commovebat terram (Isa. xiv, 16).* Quapropter propheta merito petit a Domino omnia *commoveri,* quia omne quod ejus ordinatione disponitur, rebus semper utilibus applicatur. Sed licet prius dixisset generaliter omnia, nunc descendit ad homines. Nam quamvis *universa* ejus imperio administrari egeant, maxime humanum genus, quod a natura sua depravatum surripientibus vitis, culpis probatur obnoxium.

Vers. 9. *Quoniam ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt.* Reddit causam quare a Domino debeant omnia commoveri: utique quia eorum ipse creator est, et necesse est ut utiliter administret existentias, qui eas dignatus est creare per gratiam. *Dixit, et facta sunt,* significat initium rerum, quando universa Filii ipsius imperio jussa proruperunt. *Ipsè mandavit, et creata sunt:* per prophetas utique *mandavit* legem, per quam fideles, Domino volente, creati sunt. Vides quam salubriter propheta a Deo petit omnia commoveri, qui solus creaturarum suarum potest esse misericors.

Vers. 10. *Dominus dissipat consilia gentium; reprobat autem cogitationes populorum, et reprobat consilia principum.* *Dissipat* revera consilia quæ mala vel pessima sunt; nam bona semper adjuvat atque confirmat. Nimis apta suis causis verba junguntur. *Dissipavit consilia gentium,* quando eas in idolorum cultura non permisit diutius permanere. *Reprobavit cogitationes populorum,* quia licet voluntas Judæorum in nece Domini nefanda completa sit, resurrectione tamen ipsius constat esse reprobata.

Et quia de gentibus diverat et de populis, ne quid videretur intactum relinquere, post etiam de principibus dicit, sive de tyrannis, qui legem Domini sævis persecutionibus impetebant: sive de spiritibus immundis, quorum consilium semper in malo est.

Vers. 11. *Consilium vero Domini manet in æternum; cogitationes cordis ejus in sæculum sæculi.* Sicut hominum prava consilia dixit esse frustranda, ita nunc in æternum dicit Domini permanere disposita. Peccator enim et mortalis homo caduca sapit, æternus Dominus nulli reprehendenda constituit; sicut Isaias dicit: *Omne consilium meum stabile erit, et omnia quæcumque cogitavi efficiam (Isai. xlvj, 10).* Idem et Jeremias dicit: *Si non esset testamentum meum in custodia die ac nocte, præcepta cæli et terræ non dissem (Jer. xxxiii, 25).* Consilium vero ipsius bene intelligimus incarnationis arcanum, quod ad sustentandum humano generi constat esse concessum. Hoc nulla ætate dissolvitur, sed in æternum manet: quia triumphalis mors Domini, diabolicum pereuniter extinxit exitium. *Cogitationes* autem cordis ejus, significat prædestinationem, in qua cuncta reposita sunt, quæ vel fuerunt, vel sequentibus sæculis futura succedunt. Hæc enim gestat ordinem rerum, qui permanet in sæculum sæculi. Cui sententiæ illi merito cedunt, qui unam naturam in Christo Domino mentiuntur. Nam si *consilium* ejus stabile est, et *cogitationes cordis* ipsius permanent in sæculum sæculi, constat autem incarnationis arcanum, ejus cogitationem ejusque fuisse *consilium*; necesse est, ut forma humanitatis assumptæ, unus Filius in duabus naturis distinctis, perfectis atque adunatis, sicut cœpit in unitate personæ, semper existat.

Vers. 12. *Beata gens cujus est Dominus Deus eorum; populus quem elegit in hæreditatem sibi.* Venit ad secundum membrum, in quo dicitur est, quod in primo versu proposuit, qui sint recti, aut quos decet Domini rollaudatio. *Gentem* itaque dicit pertinentem ad Jerusalem cœlestem, quam adunatam constat ex omnibus gentibus. Ipsa utique *beata est*, a qua Deus vere colitur, et omnium Dominus adoratur; id est, qui eos protegit ac gubernat. *Hæreditas* quidem dicitur et cum dimititur alteri, et cum acquiritur. Sed *populus Christianus hæreditas* est acquisitionis, non dimissionis: quia eum auctor suus possidet, quem prædicationibus sanctis et pretioso sanguine conquistavit.

Vers. 13. *De cælo prospexit Dominus, et vidit omnes filios hominum.* Hic adventus Domini futurus exprimitur per figuram quæ Græce idea, Latine species dicitur: quando velut effigiem rei futuræ oculis offerentes, animi votum ad audiendi studium concitamus. *De cælo* enim *prospexit Dominus*, quando proprii Filii donavit adventum. Non enim homo respexit ad Dominum, sed Dominus prospexit ad hominem. *Prospicere* est siquidem porro positum conspiceret. Qui revera peccatis erat divisus, et, quod

A dictum nefas est, redditus fuerat a suo Creatore longinquus. Nam quod ait, *et vidit*, gratiam significat miserentis. Illos enim *videre* dicimus, quibus et aliquid præstitum esse declaramus. Et considera quia non dicit, *visa peccata*; sed, *filios hominum.* Nam cum delicta respicit punit; cum hominem ininetur absolvit; sicut in quinquagesimo psalmo dicitur est: *Averte faciem tuam a peccatis meis (Psal. l., 11).* et alibi: *Ne avertas faciem tuam a me (Psal. cxlii, 7).* Unde nobis intelligenda atque retinenda est salutaris ista diversitas.

Vers. 14. *De præparato habitaculo suo respexit super omnes qui habitant orbem.* De futuro corpore Domini tunc dicebat. Nam dum omnia quæ ordine veniente succedunt, in prædestinatione fuerint constituta; quanto magis incarnationis ejus miraculum ante sæcula probatur fuisse dispositum, quod periclitanti mundo quem disposuerat facere, poterat subvenire?

Vers. 15. *Qui finxit singillatim corda eorum, qui intelligit in omnia opera eorum. Finxit corda,* quibus intelligentiæ suæ dona largitus est. *Fingere* enim dicimus ceroplastas, qui formulas quasdam ad operationis suæ vota componunt; sic et Dominus mentes justorum format atque disponit, ut ad misericordiæ suæ dona perducat. *Singillatim*, id est distinctim atque distinctim. *Corda eorum*, scilicet sanctorum, sub Domini timore viventium. Sequitur, *qui intelligit in omnia opera eorum.* *Intelligit* utique, quando acibus honorum præmia digna restituit. Dicendo vero, *in omnia opera*, significat cogitationes, dicta, vel facta, quibus bonam malumque semper operamur.

Vers. 16. *Non salvabitur rex per multam virtutem, nec gigas salvus erit [mes. A., F., salvabitur] in multitudine fortitudinis suæ. Regem* dicit hominem continentem, qui quamvis regat corpus suum miseratione divina, a vitis tamen carnalibus salvus fieri non potest, dum de sua virtute præsumperit. Justo enim virtus humana deseritur, quando datum bonum atque perfectum non largitori Deo, sed propriis viribus applicatur. Idem *gigantem* vult intelligi, qui virtutum magnitudine roboratur, qui contra immanitatem diaboli assidua dimicatione configit. Qui merito *gigas* esse dicitur, a quo talibus spiritibus obviatur. Sed iste quoque, qui jam gratia Dei suffragante multos spiritus fugat, salvus esse non poterit, si velut *gigas* superbiæ vitio sublevatus (quo fragilis raptatur humanitas), de meritorum suorum viribus præsumperit. Sed quamvis *gigas* Latino sermone terrigena dicatur, tamen et in bono poni manifestum est; legitur enim de Christo: *Exsultavit ut gigas ad currendam viam (Psal. xviii, 6)*

Vers. 17. *Falsus equus ad salutem: in abundantia autem virtutis suæ non erit saluus. Equum* ponit pro felicitate mundana, quæ homines sic portat, tanquam si equinis gesticulationibus pervehantur. Hæc autem humana spes sic decipit, quemadmodum *falsus equus*; qui cum jauctando se graditur, ruinam

rubito, quam non opinatur, incurrit. Et quare sit *falsus equus* exponit; ille enim dum campos appetit, dum pedes præpropera festinatione permiscet, salutem sessoris sui non valet custodire: quia fervida nimis incauta sunt; et qui sub modestia non graditur, ruinosis casibus semper exponitur. *Falsus enim dictus est equus*, eo quod solet in se fallere præsumentes.

Vers. 18. *Ecce oculi Domini super timentes eum, sperantes in misericordia ejus. Oculi Domini ponuntur 109* pro voluntate divina: quia quos gratos habemus, ipsos sine dubitatione respicimus; e contra ab illis aspectus avertimus, qui nostris mentibus horruerunt. Ergo *oculi Domini sunt super timentes eum*: quia pietas ipsius eos protegit, quos se timere cognoscit. Sed quoniam dixit de timentibus, oppor-
tune sequitur de amantibus, quia utrumque in Domini dilectione conjunctum est; nam qui Deum bene timet et amat, qui bene amat et timet. Res istæ in humanis actibus dividuntur; cæterum in cœlesti devotione sociatæ sunt. Qui sint enim *timentes* exponit, id est, *sperantes in misericordia ejus*. Quod argumentum dicitur ab adjunctis; adjunctum est enim timere Dominum, et sperare in eo; quæ res mutua et insolubili societate connectitur.

Vers. 19. *Ut eripiat a morte animas eorum, et aliat eos in fame. Duo ista sunt vota fidelissimi Christiani, ut in futuro judicio eripiatur a morte perpetua, et hic spiritualibus alimoniis transigatur. Eripit enim a morte animas iustorum, cum eas tollit de potestate diaboli, cum per indulgentiam efficit liberos, quos peccati damnatio fecerat esse captivos. In fame autem eos aliat, quando in hoc mundo, ubi bonarum rerum indigentia est, spirituali cibo nutrire non desinit quos redempt. Alimentum quippe dictum est, quasi mentis nutrimentum. In fame enim sunt positi, qui se cœlestium rerum desiderio semper accendunt. O fames illa multum saura, et sine penuria probabiliter semper avida! Esuriunt enim beati, non quia dominica dape jejuni sunt, sed querendo jugiter inardescunt, quia Domini appetitione proficiunt; sicut evangelista dicit: *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur* (Matth. v, 6).*

Vers. 20. *Anima autem nostra sustinet Dominum, quoniam adjutor et protector noster est. Cum dicit, sustinet, patientiam significat Christiani, ut invitati justis futuris præmiis constanti animo perseverent. Sed intelligamus qualis ista virtus est, quam servare totis commonemur. Patientia est siquidem, quæ gloriosos martyres facit, quæ fidei nostræ bona custodit, quæ omnia vincit adversa, non collectando, sed sustinendo, non murmurando, sed gratias agendo. Hæc deceptricem luxuriam comprimit, iram fervidam vincit, vastatricem humani generis invidiam tollit, mansuetos efficit, benignis competenter arripit, purgatosque homines ad illa præmia futura componit. Ipsa est quæ faciem totius voluptatis abstergit, ipsa est quæ limpidas animas reddit. Per*

ipsam Christo militamus, per ipsam diabolum vincimus, per ipsam beati ad cœlorum regna perveniunt; scriptum est enim: *In patientia vestra possidebitis animas vestras* (Luc. xxi, 19). Sequitur: *Quoniam adjutor et protector noster est. Adjutor est, dum ad eum ipsius gratia suffragante conamur accedere; protector, dum resistimus adversario. Securus ergo sustinet Deum, qui tali promissione fulcitur. Et considera quia per ista omnia præcepta patientiam ponit, ut viriliter cuncta toleremus, qui de tam magni præmii largitione confidimus.*

Vers. 21. *Et in ipso lætabitur cor nostrum, et in nomine sancto ejus sperabimus. Ne quis de prædicata patientia mussitaret, ne quis se lætidiosa voluntate confunderet, sequitur magnificentum et suavissimum munus: quia ipsa expectatio habet præmium suum, quando ipse sustinens lætatur in Domino. Addidit, et in nomine sancto ejus sperabimus, id est in Christo, quem patienter sanctissimus propheta sustinuit, et lætatur esse venturum. Sperabimus autem continuum tempus ostendit: quia non est fas ibi desinere, unde semper potest anima fessa recreari.*

Vers. 22. *Fiat, Domine, misericordia tua super nos, sicut speravimus in te. His verbis incarnationem Domini desiderabat impleri, quam flagranti Spiritu magnopere sustinebat. Sed intende quam copiosum munus est, quod ditavit genus humanum, quod angelorum choros lætitiæ jucunditate complevit, quod etiam ipsa inferna senserunt. Petit enim desideria sua debere fieri, ut possit perfectissimus inveniri. Addidit, in te, ut omnes superstitiones, omnes pravitates excluderet, cum vero Domino supplicaret.*

Conclusio psalmi.

Quam mellifluæ voces auditæ sunt! quam salubriter nobis psalterium cœlestis cantavit! Tales siquidem mandatorum chordæ sonaverunt, ut si eas internis auribus recipiamus, et nos in eis Davidicæ lyræ curatione purgabimur; fietque nobis Saulis illa mundatio, ut fugatis immundis spiritibus, abluta mente Domino serviamus. Habent enim beati musicam suam, quæ animæ fidelis intrat auditum; cuius non deficit sonus, cuius non lassatur intentio. Relinquit ergo, spectaculorum amatorios, mortificeras voluptates; ad hæc magis gaudia, ad hæc mysteria convenite, ubi cithara et organum virtutes excitant, non desiderii prave voluptatis instigant.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXXIII.

Psalmus David cum mutavit vultum suum coram Abimelech, et dinovit eum, et abiit.

Cum historia tituli istius Regum lectione pandatur (I Reg. xxi, 43), superfluum est copiam fontis illius in hac brevitate derivare: ne nobis totam areolarum paginæ, unius loci effusa relatio complere ac tegere videatur; sed rem cum nominibus suis breviter intimamus. Cum Saul persequeretur David, confugit ad Achis regem, ibique dum esset invidia fa-

ciente suspectus, industriose *mutavit vultum*, ita ut salivis ora completeret, quatenus energumenus aestimatus, miseratione faciente dimitteretur illæsus; quæ tamen, sicut et alia, per illum virum magui sacramenti qualitate peracta sunt. Significabat enim salivas, hoc est Scripturas divinas, in barba, id est in fortitudine magna decurrere. Sed propter significantias rerum pro Achis, ad quem fugerat David, mutatum nomen est *Abimelech*; quod indicat patris mei regnum. Hoc ad Dominum Christum bene pertinere manifestum est, per quem gloriosus Pater servitium mundi sanctissima devotione suscepit. Sed cum dicit, *dimisit eum*, regem significat Abimelech. *Et abiit*, hoc est ad alias partes se contulit: quia ibi cœperat, ut diximus, esse suspectus. Præsens autem psalmus tertius est eorum in quibus per actus David significantur **110** Domini Christi futura mysteria, quamvis alphabetorum secundus esse noscatur.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum verba prophetæ sunt, alphabeti Hebræi litteras, excepta sexta, in capitibus versuum per ordinem ponentis. In prima parte benedicere se Dominum compromittit, admonens mansuetos ut secum in ejus laudibus perseverent. Prædicti autem alphabeti hæc pars quatuor litteras comprehendit. Secunda ad conversionem fidelium, quæ sint bene meritorum præmia non tacentur, quæ continet litteras sex. Tertia quasi filios admonet a quibus se delictis debeant abstinere; hæc habet litteras quatuor. Quarta justos dicit de omnibus tribulationibus eruendos, et impios debitas poenas esse passuros, ne in periculis suis aliqua dubietate mollescerent; hic etiam residuæ septem litteræ prænotantur. Et memento, sicut in vigesimo quarto psalmo jam dictum est, hunc alphabetum imperfectum illos indicare qui laudes Domini nequeunt plenissima operum integritate cantare.

Expositio psalmi.

Vers. 1. ALEPH. *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.* Tempus hominibus novimus esse diversum, modo tribulationibus asperum, modo gaudio blandum. Ergo in omni tempore *benedicendum Dominum* propheta denuntiat, quando et adversa patimur, et collata felicitate gaudemus; sicut justii fecerunt, atque faciunt Domini amore flagrantibus. Sed quamvis debitum atque proficuum sit ut creatura suum semper laudet auctorem, tamen propter humanitatis diversos actus, pene impossibile nobis videtur psalmodiæ laudes Domino jugiter personare; sed in ore hominis justii semper laus est Dei, quando talia vel cogitat vel loquitur, ut nulla redargutione culpetur. Quidquid enim ex patientia, ex charitate, et simplicitate, cæterisque virtutibus, vel loquimur, vel mente gestamus, jure divinis laudibus applicatur. Ipsius enim præconium est qui donat, ore ac corde honesta meditari. Laus enim a lauro dicta est, quæ solebat coronare victores. Hæc my-

sticæ salivæ sunt, quas tituli similitudo prædixit: hæc verba quæ Scripturarum divinarum virtutem videbantur exprimere.

Vers. 2. BETH. *in Domino laudabitur anima mea; audiant mansueti et lætentur.* Pulcherrime uno comitate dilectio famulantis expressa est; non enim vel in se vel in divitiis, sed in Domino suam animam dicit esse laudandam. Tunc enim gloriatur fidelis servus, quando laudabilem Dominum habere cognoscitur; scit enim ad se referri bonum, cum Dominus ejus fuerit multorum ore prædicatus. Nam si quis hodie Domino detrahat, devotus famulus quo furore succenditur, qua stomachatione cruciatur? Datum est enim fidelibus servis ut aut de fama dominorum adversa sæviant, aut de prospera opinione cogau-
B deant. Sequitur, *audiant mansueti et lætentur.* Non dixit, lege docti, non jejunantes, non psallentes, sed *mansueti lætentur*, qui charitate præcipua habere rerum omnium temperantiam consueverunt.

Vers. 3. GIMEL. *Magnificæ Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in invicem.* Utilitas ista carnalis singulariter perfrui desiderat, quod delectatione avida concupiscit. Spiritualis autem gratia non vult sola facere quod multis proficit ad salutem, ne inter officia sanctitatis detestabilis invidia misceatur, quod nunc versus iste explanat. Vocat enim fratres, hortatur populos obedientes, ut nomen Domini gloriosa societate magnificent. Sequitur, *et exaltemus nomen ejus in invicem.* Suavis ammonitio, justissima regula, ut ab omnibus in unum fiat, quod sanctæ unitati constat offerri. In invicem vero significat compositos chorus, quando et psalmodiam Domini alterna sibi successione respondent. Quæ figura dicitur energia, id est imaginatio, quæ actum rei incorporeis oculis subministrat.

Vers. 4. DALETH. *Inquisivi Dominum, et exaudivit me, et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.* Ut invitatus populus ad psalmodiam Domini festinaret, nunc dicit quæ sibi exinde bona provenerint. *Inquisivi Dominum*, non spatio longo terrarum, non per locorum latitudinæ forte distentas, sed in corde, ubi si majestatem ipsius cogitamus, ibi eam præsentem modis omnibus invenimus. Et intende quid dicat: *Inquisivi Dominum, et exaudivit me*: quoniam intellectus ejus universa complectitur, nec corporalibus sensibus, sed spiritualibus virtutibus operatur. Sequitur quantum Deum quæsisse profuit, quando eum ex omnibus liberavit angustiis. Quis enim sufficeret particulatim tanta petere, quanta iste simul meruit impetrare? Dicendo enim, *ex omnibus*, nihil relictum est, quod remansisse suspiceris adversum.

Vers. 5. HE. *Accedite ad eum, et illuminamini, et vultus vestri non erubescant.* Prius laudes præmisit, chorus ordinavit; nunc in secunda parte et ad ipsam communicationem populos hortatur accedere, ut Ecclesiæ futuræ ritum monitor spiritualis infunderet. *Accedite* non dicitur ebriosis, non adulteris, non superbis, sed sobriis, castis atque humilibus Christianis, qui *illuminari* de sacra perceptione mereantur,

sicut Apostolus de ipsa communicatione testatur: *Quicumque manducaverit panem, aut biberit calicem Domini indigne, iudicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini. Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat (I Cor. xi, 27)*. Studentum est ergo, ut qui ad eum accedit, ita se humili satisfactione moderetur, ut illuminari potius quam cæcari posse videatur. Vultus autem, sicut sæpe diximus, significat præsentiam, quæ potest mutato colore confusionem pati, si ei cœlestia munera subducantur. Fideles ergo non erubescunt, quoniam impetrant. *Erubescere* enim decepti est, qui ad sua desideria non valet pervenire. Quidam hoc sic æstimant sentiendum, facientes exinde non minimam quæestionem. Nam cum Apostolus dicat: *Qui solus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem (I Tim. vi, 16)*, hic quomodo ponit: *Accedite ad eum, et illuminamini?* Sed hæc compendio ipsius veritatis absolvitur. Inaccessibilis ejus lux dicitur, quando substantiæ ipsius singularis et omnipotens natura declaratur. Cæterum cum se gratia sanctæ Divinitatis infundit, et ad eum acceditur, et illuminatio beata præstatur: unde dictum est et alibi: *Qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. 1, 9)*.

III Vers. 6. *ZAIN. Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum, et ex omnibus tribulationibus ejus liberavit eum.* Dicendo *iste*, spiritualem pauperem designat, qui non tantum mundanis opibus, sed vitiorum libertate vacuatur. *Iste pauper* est, qui accedens ad Deum illuminatur, iste cujus vultus non erubescit, qui quando clamat ad Dominum, salubriter et competenter auditur; et tunc provenit, ut liberetur non ab una tribulatione, sed ex omnibus mundanis angustiis. Quod accidere solet justis, quando in sancta conversatione animas reddunt, et de sæculi istius clade confusa ad securitatem perpetuam transferuntur. Pende etiam quod hic Hebræi alphabeti littera transitiva; pro sexta enim septima posita est; quod ad illud, ut puto, referendum est, quod supra memoravi, hunc psalmum significare quidem sanctos viros, qui tamen non totis operibus probantur esse perfecti. Ego enim non inveni Patrum definitam de hac parte sententiam.

Vers. 7. *HEB. Inmittet angelum Dominus in circuitu timentium eum, et eripiet eos.* Ne crederetur Dominus fideles suos posse negligere, præsentem eos oraculo consolatur. Et inspicere medicinale verbum quod dicit, *Inmittet*; nam propter insolentiam humanæ fragilitatis non palam facit, sed occultis immissionibus operatur; ut te nesciente, pro salute tua, quod expedire possit, accipias. *Angelus* autem minister est voluntatis divinæ. Quapropter si vis te angelum fieri, fac quod præcipit, ut liberes periclitantem, subvenias anxio, eripias innocentem, et cætera quæ divina jubet auctoritas. Tunc enim spiritu angeli sumus, quando ministri supernæ voluntatis efficiamur.

Vers. 8. *TETU. Gustate et videte quoniam suavis est Dominus: beatus vir qui sperat in eo.* Redit ad Domini

sanctissimam communicationem; nec desinit sæpius dicere, unde novit mortalibus perpetuæ vitæ gaudia provenire. *Gustate* non pertinet ad palatum, sed animæ suavissimum sensum, qui divina contemplatione saginatur. Nam ut ipsum gustum intelligeres, sequitur, *videte*, quod utique non ad os pertinet, sed ad inspectivam sine dubio qualitatem; ut cum tale corpus accipimus, vitæ nobis concedi gratiam confidamus. Et ut ipsam communicationem non ad corpus commune traheres, *Dominum* dicit esse suavem, qui in ea salutem hominibus pro sua pietate concedit. Vita enim nostra, quæ revera Deus est, qui carnem sumptam ex Virgine Maria sibi univiti, eamque propriam fecit, vivificatricem eam esse professus est; sicut ait in Evangelio: *Amen, amen, dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis sanguinem ejus, non habebitis in vobis vitam æternam (Joan. vi, 54)*. Quæ licet ex humana natura sumpta sit, non tamen eam ut unius hominis ex nobis æstimare debemus peccati alicujus contagione pollutam; sed adorabilem, saluferam, vivificatricem, quæ peccata dimittit propter Verbum cui adunata est, sicut in Evangelio ipse Dominus dicit: *Ut sciatis quia potestatem habet Filius hominis super terram dimittere: dis peccata (Matth. ix, 6)*, et ad perpetuæ vitæ regna perducit. Subjungit itaque absolutam firmamque sententiam, *beatum esse virum qui sperare non desistit in Domino*. Præcipua res quæ tam frequenter iteratur, ut nunquam illud desinamus expetere, quod tanta cognoscitur assiduitate prædicari.

C Vers. 9. *JOB. Timete Dominum, omnes sancti ejus, quoniam nihil deest timentibus eum.* Timorem Domini omnibus sanctis imperat, ne quis, quamvis bene meritus, a saluberrima intentione discedat. Sed quid utilitatis timor ejus habeat consequenter ostendit dicens: *Quoniam nihil deest timentibus eum.* O brevis sententia, o immensa promissio! Possunt aliquid egere, quibus divitiæ, quibus salus corporis, quibus regna tribuuntur: solus ipse nihil indiget qui timore Domini ditatus est.

Vers. 10. *CAPH. Divites egerunt et esurierunt; inquirentes autem Dominum non deficient omni bono.* In uno versu terrarum divites et pauperes Christi magnifica contrarietate distinxit. Ait enim: *Divites egerunt et esurierunt.* Quando *egent divites?* quando *esuriunt?* quando minime Domini corpore satiantur. Tales ergo *divites egent*, et saturati ventre, spiritu semper esuriunt. Quid enim habeant qui Deum non habent? Subsequitur, *inquirentes autem Dominum non deficient omni bono*, quia nullo bono deficient qui spirituali desiderio perfruuntur. Nam cum diligimus Dominum, in ipso omnia continentur. O lucrum mirabile, o compendium singulare! Cur nos per diversa fatigemus? Ad ipsum ergo unanimiter festinemus, post quem cuncta bona ultra non quærimus, sed tenemus, sicut Apostolus dicit: *Sciatis quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum (Rom. viii, 28)*. Hoc argumentum dicitur ex

contrario. Contrarium est enim *egere divites*, et pauperes nullo bono deficere. Argumentum est argutæ mentis iudicium [*ed.*, iudicium], quod per indagaciones probabiles rei dubæ perficit fidem.

Vers. 11. LAMED. *Venite, filii; audite me, timorem Domini docebo vos.* Peractis solemnibus quæ ad sacramenta Ecclesiæ pertinebant, nunc venit ad tertiam partem, ubi illos alloquitur qui prima fidei rudimenta percipiunt. Dicendo enim, *Venite*, significat eos intra Ecclesiam non fuisse; quod etiam contentibus nunc dicitur, quando ad fidem veniunt Christianam. Vox paterna sonat, vox pietatis admonet, ut ultro dicentem audiamus, quem tacentem exquirere deberemus. Sed quam suavis, quam utilis timor est, ad quem filius invitatur! Cum dicit, *docebo vos*, admonet ne pavescamus, quod audivimus *timorem*. Non est enim timor iste qui formidetur, sed qui diligitur. Timor humanus amaritudinem habet, iste dulcedinem; ille ad servitium cogit, iste ad libertatem trahit; postremo ille clausura metuit, hic cælorum regna patefacit. Merito ergo *timorem* istum sic utilem professus est, ut avida mente discatur.

Vers. 12. MEM. *Quis est homo qui vult vitam, et cupit videre dies bonos?* Talis interrogatio proposita est quam omnium sequatur assensus. Quis est enim qui possit dicere, aut vitam nolo, aut *dies bonos videre* non cupio? Sed utinam sic vitam perpetuam quæreremus, sicut in ista temporali corda defligimus. *Bonos* autem *dies*, non istos dicit in quibus caducis delectationibus occupamur, sed illos qui vere *boni* sunt, et in suavia sanctitate versantur.

Vers. 13. NUN. *Cohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum.* Hoc est velle videre dies bonos, si lingua nostra aliquid non loquatur incompetens. *Malum* est enim omne prohibitum; et quidquid veritati repugnat, tali appellatione discernitur. Lutende vero subtilius, quia prius *cohiberi* dicit *linguam*, quam, cum loqui volumus, antea commovemus. Addidit, *labia ne loquantur dolum*, quæ linguæ motum protinus consequuntur, et quasi quadam harmonia sociata amborum modulamine humanus sermo peragitur. *Dolum* est autem, quando fallimus audientem, ut quod creditur ad auxilium, inferre videatur incommoedum. Quod merito prohibetur, quia puræ conscientie constat semper adversum.

Vers. 14. SAMECH. *Diverte a malo et fac bonum, inquire pacem et sequere eam.* Ad videndos dies bonos non sufficit tantum a malis actibus abstinere, nisi nos pietas compellat et bona peragere. Nam primus virtutis gradus est aliena non quærere, sed iterum superior egentibus propria non negare. In illo culpam refugimus, in isto palmam pietatis acquirimus. Nam pupillo non nocuisse, aut pauperem non exspoliasset, abstinencia est, quæ ad præmium sola non sufficit. In illa quippe iudicatione soli audient: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi* (Matth. xxv, 34), qui gratiam Domini, ipso inspirante, diversa largitione mercati sunt. Vides ergo necessario additum, *Et fac*

bonum; ipsum est siquidem quod nos liberat atque commendat. Scieas autem propheta in hoc agone sæculi cum corpore pacem fidelissimos non habere. et cum suis vitiis hic illis continuum esse certamen, pulcherrime dixit, *inquire pacem*; ut quamvis eam hic non habeant, tamen semp̄r ab eis studiosissime perquiratur. Et non promisit quod hic possit quoquomodo comprehendi, sed imperat *sequere eam*, quasi præcedentem. Nam quare sequenda est, nisi quia hinc fugit? In futuro autem speranda est, quoniam ibi perpetua stabilitate consistit. Quæramus ergo seduli, sequamur intenti: quia illic eam invenire non possumus, nisi hic diligentius inquiramus. Quæ tunc comprehendi dabitur, quando ipsum conspicimus pacis auctorem.

Vers. 15. AIN. *Oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum.* Venit ad quartam partem, ubi usque ad finem duplici populum prædicatione confirmat: modo justorum præmium narrans, modo impiorum peccata castigans, ut ab utraque parte commensus servire discat Domino populus acquisitus. Quod schema dicitur paradigma, efficacissimum plane figuræ genus, quando duplici utilitate præcipitur quod sequamur. Cum enim dicit, *Oculi Domini super justos*, continuam gratiam Divinitatis ostendit, ut aspectus immobilis super eos esse videatur. Subjungit quoque exauditionis velocissimam celeritatem, quando *aures* Domini paratas *in eorum precibus* esse commemorat. Quæ enim illis ad obtinendum fiat mora, cum in ipsis qui exaudire possit inhabitat? Sed licet frequenter exaudiat peccatores, justis tamen multo amplius promittitur, quando *in precibus eorum* paratas *aures* habere monstratur.

Vers. 16. PÆ. *Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.* Exposita justorum gratia, nunc convertitur ad pœnas malorum. Et ne dicerent pessimi, justos attendit, nos autem non respicit, securi jam facimus qui ab illo conspici non meremur: pronuntiat *vultum Domini*, id est intellectum esse supra malos, quos sic attendit ut non respiciat, sic non respicit ut tamen eorum facta cognoscat. Timeamus ergo *malum facere*, quod ejus scientiam novimus non latere. Et considera quia et in istis dicitur, *super facientes mala*, ut falli non possit conjuncta vicinitas. Intellige vero quod utroque videt, sed eos eventu dispari contuetur: justos ut audiat, peccatores *ut perdat*. De terra vero dicit, id est de futura patria, quam soli Deo placiti possidebunt. *Memoria* eorum peribit, quia non erit iniquorum inter justos ulla commemoratio. Illos enim in memoria nos habere dicimus, quibus aliqua præstare desideramus. Nam qui de memoria Domini exeunt, ad æterna supplicia sine dubitatione perveniunt.

Vers. 17. ZAD. *Clamaverunt justi, et Dominus exaudivit eos, et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos.* Iterum redit ad justos, de quibus paulo latius dicit, ut populos enarrata dona reficiant, quos malorum pœna terruerat. Discutiamus quid sibi velit ista sententia. *Justos clamasse* dicit ad Dominum, et

semper profitetur auditos. Quid ergo de martyribus **A** *oderunt justum delinquent. Mortem peccatorum* illam dicimus, quos de suppliciis tyrannorum minime constat *esse liberatos? Liberati sunt* plane, quando ad cœlorum regna perducti, *omnibus tribulationibus* prolantur exuti. Clamor enim justorum non solum ad temporalem, sed maxime ad æternam utilitatem semper auditur.

Vers. 18. *CORN. Juxta est Dominus his qui tribulato sunt corde, et humiles spiritu salvabit.* Et iste versus pertinet ad bona justorum. Mos Domini et humana consuetudo diversa est. Nam qui vult altioribus vicibus fieri erigitur; tenditur ut possit fastigia celsa contingere. Dominus enim altissimus attingi non potest, nisi per humilitates videlicet inclinatas; nec ad dulcicia ejus gaudia nisi per amaras lacrymas pervenitur. Sive, ut alii dixerunt, *juxta*, significat non loco, sed auxilio. Inspiciendum est quoque quod dicit, *qui tribulato sunt corde*. Multi enim *tribulantur*, sed non ex corde, ut queruli, fatui, qui peccata non desunt, sed mundana eos damna contristant. Illi autem *corde tribulantur*, qui aliena mala suas faciunt esse miserrimas, qui mundum lugentes generalitatis cladibus affliguntur. Ipsos namque *salvabit*, qui se humillimis conversationibus subdiderunt. Et intendo quia non dicit verbis *humiles*, quod habet pleramque nequitia peccatorum, sed *spiritus*; sicut in Evangelio dicit: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum* (*Matth. v. 5*).

Vers. 19. *REG. Multæ tribulationes justorum, et de his omnibus liberavit eos Dominus.* Et hic et alter versus adhuc justorum bona commemorant. Aptum enim **C** fuit plus de ista parte loqui, ne fragilia corda mortalium iterato sæpius timore succumberent. *Multæ* revera *tribulationes* sunt *justorum*, quia eos et diabolus validius insequitur, et homines per invidiam frequenter affligunt. Deinde impius tribulari potest, si quid adversum solus pœe patiatur; justus vero et propriis passionibus affligitur, et aliis charitate compatitur. Sed cum subjungitur, *et de omnibus his* **113** *liberavit eos Dominus*, potentia Creatoris ostenditur: quia liberationem ejus tribulationum impedire non potest multitudo. Unde colligitur omnem justum multis quidem tribulationibus onerari, sed de omnibus iudubitanter absolvi.

Vers. 20. *DOMINUS custodit omnia ossa eorum: unam ex his non contereitur. Ossa dixit fidelium firmitatem, id est patientiam, consuetudinem et cæteras virtutes, quæ perire in sanctis nequeunt, quia Domino custode servantur. Ipsa sunt enim quæ communi non possunt, quamvis corporea ossa frangantur. Nam si ad litteram consideres, non minima quæstio videtur oboriri: quomodo latronis illius ossa cui Dominus dixerat: *Hodie mecum eris in paradiso* (*Luc. xxiii, 43*), non sunt contrita, quæ a militibus lantur esse contracta; et multorum martyrum corporali conditione reperis esse violata? Sed hoc omne nævum dubietatis excludit, si ossa virtutem fidei et robur animæ sentiamus.*

Vers. 21. *SIN. Mors peccatorum pessima; et qui*

oderunt justum delinquent. Mortem peccatorum illam dicit quæ ab homine non potest intueri, quam non solum malam, sed etiam *pessimam* profitetur esse. Revera *pessima*, quoniam eam æterna pœna comitatur. Nam si ad istam *mortem* respicias quæ nostris oculis patet, frequenter invenis divitem peccatorem pomposis apparatus decenter efferrî, quem sic familia plangit, ut piùm fuisse humanis auribus mentiat. Amici etiam eum impensis lacrymis prosequuntur; ut revera putes bonorum aliquem ereptum, qui magna cognoscitur lamentatione defletus. Quid de pretiosis referamus odoribus, quibus et post mortem eorum mansura corpora condiuntur, quod tanto studio, tanto apparatu peragitur, ut in funeribus ipsorum superstitem vita recreetur? Ubi est ergo **B** *peccatorum mors pessima?* Scilicet in inferno, ubi recepti pœnas patiuntur æternas. Quanta enim pompa, ut credimus, purpuratus ille dives ad sepulcra deductus est, qui guttam aquæ frigidæ ab Lazaro paupere postulavit (*Luc. xvi, 21*)? Et nota quod in isto nomine asperitas mortis ipsius explanatur. *Pessima* enim dicta est, quasi pessumdata. Subjunxit quoque: *Et qui oderunt justum delinquent*, id est qui Dominum Salvatorem nefando odio habentes, mandata ipsius suscipere noluerunt; nam et istorum *mors pessima* est, sicut et illorum de quibus superius dixit.

Vers. 22. *TAB. Redimet Dominus animas servorum suorum, et non derelinquet omnes qui sperant in eum.* Quam bene in spe honorum psalmus iste finitus est, ut malorum collegia deserentes, ad bona potius futura tendamus! *Redimet Dominus*, scilicet sanguine pretioso: quoniam qui in ipso recte crediderit, a peccatorum debita captivitate redimetur. *Animas* frequenter Scriptura ponit pro hominibus, sicut in Exodo scriptum est: *Descenderunt in Ægyptum animæ septuaginta quinque* (*Exod. 1, 5*). A parte enim meliore bene totus homo suscipitur. Sed vide quia *servorum suorum* dicit, non iniqua libertate viventium. Addidit quoque, *et non derelinquet*, scilicet tanquam Pastor bonus, qui oves suas sedula pietate custodit. Sed geminavit promissionis omnino cautelam. Non enim dicit nullum derelinqui, sed *omnes qui sperant in eum*. Nam derelinquet illos qui spem suam aut in propriis viribus, aut in alienius hominis præsumptione **D** posuerint.

Conclusio psalmi.

Peracta sunt psalmi hujus sacrosancta mysteria, ubi sic missarum ordo completus est, ut eum conscriptum patet temporibus Christianis. Hic enim et hynorum ordo decursus est: hic ad communionem devotus populus jubetur accedere; hic invitantur venire qui prima fidei rudimenta suscipiunt, ut nihil tantæ rei desse sentias, cum tamen nullum horum tunc provenisse cognoscas. Hic etiam genus humanum, et justorum bonis invitatur, et malorum ultione terretur. Hoc est quod titulus ille præcinnuit, *quando David ante Abimelech vultum mutavit*; ut et nos nostram voluptatem utiliter commutantes, ad tu-

tissimam Domini Ecclesiam catholicam confugere A non desinunt. *Expugnat* autem Dominus, qui solus prævalet implere quæ vult, cujus certamen triumphus est, et omnis pugna victoria.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXXIV.

Ipsi David.

Non gravat breviter interdum dicta repetere, ut legentis animus ad memoriæ necessaria studia revocetur. *David*, sicut diximus, duas significationes amplectitur, manu fortis, et desiderabilis, quod B utrumque Domino Salvatore certum est convenire. Manu fortis est, quia mortis nostræ captivitatem cum impio auctore prostravit; desiderabilis est, quoniam adventus ejus nobis bona ineffabilia pollicetur. Cantatur ergo psalmus iste a persona Domini Salvatoris, qui se petit ab inimicorum persecutione liberari. *Ipsi* enim ubi commemoratur in titulo, Christum commonet intelligi, qui congrue *David* dicitur, quoniam bene huic tota expositio istius nominis applicatur.

Divisio psalmi.

Per totum hunc hymnum verba sunt Domini Christi a dispensatione qua passus est. Primo membro psalmi persecutoribus retributionem postulat debere restitui: optans illis contraria, quæ tamen ad conversionem eorum s'nt nihilominus profutura. Secundo de resurrectione sua gaudet: et Judæorum iniquitates exprobrans, actum propriæ passionis exponit. Tertio promittit se per universum orbem terrarum in membris suis paternæ potentæ confiteri, qui eum ab inimicis suis resurrectionis beneficio liberavit: deprecans ut confundantur persecutores [ed., peccator.], et exsultent in magna gloria fideles.

Expositio psalmi.

114 Vers. 1. *Judica, Domine, nocentes me; expugna impugnantes me.* Assumpta pro nobis clamat infirmitas, ut damnentur *nocentes*, id est, diabolus cum ministris, quod noverat esse venturum. Malos enim *judicare* damnare est, quia nequeunt in disceptatione liberari qui semper pravis actionibus probantur impliciti. Sed hoc, ut dictum est, ad diabolum pertinet cum sequacibus suis, per quos provenit Judaicæ voluntatis iniquitas. Nam cum ipse præcipiat: *Pro inimicis vestris orate* (*Matth.* v, 24), hominibus hæc non potest convenire sententia. Ipsos ergo petit debere damnari, quos virtute præscientiæ suæ novit ad poenitudinis remedia non venire. Nam in subsequentibus, ubi venit ad homines, converti eos desiderat, non perire. Adjecit etiam: *Expugna impugnantes me.* Qui *impugnat* superare contendit; qui *expugnat* omnino jam victus est. Merito ergo spiritus immundi impugnatores dicantur, quia licet sanctos vincere nequeant, contendere tamen cum cis improba voluntate

non desinunt. *Expugnat* autem Dominus, qui solus prævalet implere quæ vult, cujus certamen triumphus est, et omnis pugna victoria.

Vers. 2. *Apprehende arma et scutum, et exurge in adjutorium mihi.* *Arma* ab arcendo dicta sunt, quod per ea hostes violentissimos arceamus. Et ideo hoc humana consuetudine dicitur, quæ armat manum, ut opprimat inimicum. Cæterum *arma et scutum* sola voluntas est Domini, qua protegit periclitantem, et expugnat adversum. Hanc enim tropologiam dicit et Apostolus: *Scutum fidei, et galeam salutis, et gladium spiritus* (*Ephes.* vi, 16, 17). *Scutum* enim dictum est quasi sculptum, quod in ipso antiqui sua facta signabant. Nam quod dicit, *apprehende*, nunquid a Deo sumitur ad tempus peregrina defensio? Semper illi paratus est exitus rerum, qui probatur omnipotens; nec quasi de quiete *exsurgere* creditur, qui nunquam jecuisse declaratur. *Arma* igitur pertinent ad indumenta ferrea, per quæ salus humana defenditur; *scutum* ad repellendos ictus inimici, ut frustrata tela cadant, quæ fuerant in exitium hominis destinata. Precatur ergo Dominus Christus a natura humanitatis suæ, ut et salus ejus muniri debeat, et inimici voluntas suis ausibus effratur.

Vers. 3. *Effunde frameam, et conclude adversus eos qui persequuntur me: dic animæ meæ: Salus tua ego sum.* In Scripturis divinis, *framea* multas continet significationes; intelligitur enim et gladius, intelligitur hasta regalis, intelligitur et dolus, intelligitur et vindicta; hic tamen vult accipi animam suam, quæ revera adversariis *framea* fuit. Per ipsam quippe gestum est ut idolorum cultus sacrilegus interiret, ut diaboli vinceretur iniquitas, ut mortis ipsius potestas percussa succumbere, cum ante toto orbe libera poestate regnaret. Nam et in alio psalmo jam lectum est: *Eripe animam meam ab impio, frameam tuam* (*Psal.* xvi, 13). *Effunde* ergo *frameam*, id est animam meam dilata munere tuæ pietatis indulto. *Conclude*, hoc est passione mea, et lege tua completa, quam prædixeras per prophetas. Petit etiam animæ suæ a Domino dici: *Salus tua ego sum*, quia verba ejus novit sine aliqua difficultate compleri.

Vers. 4. *Confundantur et revereantur inquirentes animam meam.*

Vers. 5. *Avertentur retrorsum, et erubescant qui cogitant mihi mala.* Illic jam ubi venit ad homines, non maledictio funditur, sed correctio postulat. *Confundi* est facta sua erubescere, et in meliorem sententiam commutare; nam et illi confusi dicuntur, qui convincuntur ad pœnam. Sed ut magis hoc ad conversionem intelligere debuisses, addidit: *Revereantur*, id est, enmendati colant, quem persequendum esse putaverant. *Inquirentes animam meam*, in malam partem dicitur; qui sic quærunt, ut eam non venerari velint, sed a corpore segregare festinent. Nam quæri animam Christi et in bonam partem positum est, ubi ait: *Periit fuga a me, et non est qui requirat animam meam* (*Psal.* cxli, 5). *Averti* autem *retrorsum* non dicitur, nisi illis qui corrigendi judicantur. Nam et Petro apostolo, qui sa-

lutem Christi humanitas vindicalat, dixit : *Redi retro me, Satanas* (Marc. viii, 33), non ut periret, sed ut Domini voluntatem felici emendatione sequeretur. Ergo quos retrorsum redire vult, non illos optat intentionem pessimam suæ voluntatis efficere : sed potius se sequi, ubi non probantur errare. *Qui cogitant mihi mala*, sive de Judæis, sive de hæreticis, sive potest accipi de paganis. Omnes enim *mala cogitant* qui præter religionem catholicam asserere aliqua prava intentione festinant.

Vers. 6. *Fiant tanquam pulvis ante faciem venti, et angelus Domini affligens eos.* Pulvis terrena quidem, sed nimis arida tenuisque substantia est, quæ vento flante in sua sede manere non sinitur, sed in auras liquidas elevatur. Ita voluntates peccatorum, cum veritatis fuerint inspiratione committæ, a terrenis vitiiis sub'evantur, et ad virtutes æthereas, præstante Domino, perducuntur. Sic ergo optatur ut ad vitam crelestem felici emendatione perveniant. *Angelum* dicimus supernæ virtutis nuntium, per quem divina jussa complentur. Is'æ ergo *angelus* conversos affligit, ut in illam patriam felicem humilitatis munere perducantur. Sed afflictio ista beneficium est, quando in locum magni muneris, ut emergat, optatur.

Vers. 7. *Fiat via eorum tenebræ et lubricum, et angelus Domini persequens eos.* In contrarium veriti peccatoribus omnia postulavit, ut *via* propria quæ illis videtur lucida vel fixa, cum in eadem delectabiliter commorantur, fiat illis tenebrosa, quam horreant, et lubrica, ut in eadem diutius stare non possint; sicut et Jeremias propheta dicit : *Et propter hoc facta est via eorum lapsuosa in tenebris, et supplantabuntur, et cadent in ea* (Jer. xxi 1, 12). Quod si adhuc in malis suis decreverint innotari, virtus Domini persequatur; quatenus eos in accleribus suis hædere non faciat, qui ad interitus sui vota festinant. O multarum contrarietatum magna felicitas! Quantis votis hic petitur, ut adversitas prosperrima præbeatnr!

Vers. 8. *Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui, vane exprobraverunt animam meam. Gratis revera, quibus nihil mali fecerat. Quæ figura dicitur syncretis, cum comparatione quadam justioream causam nostram, quam adversarii demonstramus. Illud enim gratuitum 115 dicimus, quod non alicujus rei compensatione tribuitur. Absconderunt mihi, ut illi putabant, qui divinitatis ejus potentiam non credebant. Nam quid potest abscondi, cui nihil occultum est? Ille enim et proditorem suum in cœna designavit, et passionem, antequam proveniret, edocuit; nec quidquam fuit quod ei absconderetur, quia omnia suæ voluntatis dispensatione patiebatur. Bene autem dictum est, *interitum laquei sui*, quia ille *laqueus* non morientis erat, sed peccantis magis interitus. Nam quod sequitur, *vane exprobraverunt animam meam*, significat false accusaverunt, quando Judaicus populus Domino Salvatore dicta veracia quasi crimen aliquod imputabant. Clamabant enim vesani mendaciter : *Hic est qui dicebat, destruat templum hoc* (Math.*

A xxvi, 61); cum ille dixerit : *Destruite templum hoc, et in triduum œdificabo illud* (Joan. ii, 19). Quid enim plus vanum quam illud ad culpam pravitatis studio velle convertere, quod prædicabatur omnibus ad salutem?

Vers. 9. *Veniat illis laqueus quem ignorant, et captio quam occultaverunt apprehendat eos; et in laqueum incidant in idipsum.* Pia retributio, vindicta salutaris; ut quia illi laqueum paraverant, qui credebatur posse nesciri, in illam tendiculum incidant quam sensus peccatoris ignorat; scilicet nexu veritatis astricti reddantur potius absoluti. Sequitur, *et captio quam occultaverunt apprehendat eos.* Quæ est illa captio, nisi mors Domini Salvatoris, quæ occultis machinata probatur insidiis? *Apprehendat eos*, quasi fugientes B protinus consequatur, et illud totum efficiat, ne derelicti suis sceleribus obruantur. Et nota quod hic in bonam partem ponit *laqueum*; ut mandatis Domini capti, in *idipsum* cœlesti gratia perseverent. Sic orat cui gratis *laqueus* occultabatur exiti, qui malum pro malo non reddidit, sed in cruce positus pro suis persecutoribus exoravit.

Vers. 10. *Anima autem mea exsultabit in Domino; et delectabitur super salutare ejus.* Postquam de spiritibus immundis, quæ illis erant emersura, competenter edixit, et pro peccatoribus more suæ pietatis oravit, venit ad secundum membrum, ubi et lætitiæ propriæ mentis exponit, et passionis ordinem lucidissima veritate narravit. Prima quippe sanctæ animæ beatitudo est, *exsultare in Domino*: quia totum illic conquiritur, cum mens ibi purissima destinatur. Nam qui lætatur in Domino, nec gaudium ejus aliquando deficit, nec suavius quiddam quod amare possit inveniet. Quid ergo sequitur istam exsultationem? scilicet quoniam *delectabitur super salutare ejus.* *Salutare* autem est Domini majestas Verbi, unde salus egreditur, et vita præstatat, fons misericordiæ, supplicantium remedium, remissio peccatorum.

Vers. 11. *Omnia ossa mea dicent: Domine, quis similis tibi? Ossa nec sensum nec vocem habere manifestum est, sed (sicut frequenter diximus) fortitudo animi et constantia mentis debent intelligi. Quæ merito ossibus comparantur, quia sicut illa corpus continent, ita et hæc sanctas corroborat voluntates. Dicant ergo hoc sacramentum ossa, non caro, id est D firmitas, non remissio: quia talem hymnum non potest nisi sola mentis dicere fortitudo. Quis negativum quis negativum? Nam cum diabolus manu sua teneret pene totum genus humanum, de illa potestate qua tenebatur obnoxium, constat incarnatione Verbi fuisse liberatum. Addidit quoque *egenum et pauperem*, ut hæc tria in unum collecta conditionem generis humani pressam calamitatibus indicarent. *Inops* ergo*

Vers. 12. *Eripiens inopem de manu fortioris [ed., fortiorum] ejus, egenum et pauperem a rapientibus eum.* In isto versu exposuit quod superius dixit: *Quis similis tibi?* Nam cum diabolus manu sua teneret pene totum genus humanum, de illa potestate qua tenebatur obnoxium, constat incarnatione Verbi fuisse liberatum. Addidit quoque *egenum et pauperem*, ut hæc tria in unum collecta conditionem generis humani pressam calamitatibus indicarent. *Inops* ergo

dicitur, quia mortalis effectus est; *egenus*, quia in laboribus et sudoribus panem quæsiuit; *pauper*, quoniam de illa sapientia et puritate dejectus, solam tenuem et umbratilem rationem possidebat. Nam quis dicat eos vere sapuisse, qui auctoris sui probabantur scientiam non habere? Sed hunc talem per incarnationem suam liberasse, quam mirabile, quam est omnimodis singulare, ut merito dicatur: *Domine, quis similis tibi?* Et memento quod supra, *de manu fortioris*, diabolus significat, qui uti ius fortiorum hominibus erat. Inferius *a rapientibus eum*, spiritus inmundos intelligi vult, qui potestati diabolicæ nefandæ devotione commilitant.

Vers. 13. *Exsurgentes testes iniqui quæ ignorabam interrogabant me.* Postquam dixit multiplices calamitates quibus premebatur humanitas, ut se ab ea non redderet alienum, quam pro nobis assumere sua pietate dignatus est, nunc propriam commemorat passionem. *Testes* igitur, qui subito impetu belluino consurgunt, nec moderate adducuntur in medium, sunt sine dubitatione falsissimi, quos uno verbo potenter designat dicens: *Iniqui.* Reuera *iniqui*, qui erant contra veritatem justitiamque locuturi. Jungit: *Quæ ignorabam*, id est quæ me dixisse omnimodis nesciebam. Sic enim de illis dicimus qui se Domini beneficio recta conversatione custodiunt: nescit mentiri, nescit rapere, nescit opprimere. Ignorabat enim Dominus blasphemare, quod ei princeps sacerdotum scissis verbis imputavit, quando dixit: *Videbitis Filium hominis sedentem ad dexteram Patris* (*Matth. xxvi, 64*); et subsequens est princeps Judæorum: *Blasphemavit; quid adhuc egemus testibus?* Sed quale testimonium fuerit, subsequenti verbo declaravit; ut eos non diceret convicisse, sed interrogasse, quasi non de sua integritate confusus, sed de aliena voce sollicitus. De quo loco Matthæus evangelista sic ait: *Novissime autem venerunt duo falsi testes, et dixerunt: Audivimus hunc dixisse: Possum destruere templum hoc* (*Ibidem, 60*), etc.

Vers. 14. *Retribuendum mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.* Non potuit aliquid nec brevius nec elegantius dici. Beneficia Domini actusque Judæorum singulis sunt sermonibus explicata, id est mala pro bonis; scilicet quia dum ille vitam credentibus contulisset, isti mortem reddere maluerunt; quod retributionis genus malorum omnium probatur extremum. *Sterilitas quoque animæ* fuit, quando Magister bonus in ipsis fructum fidei reperire non potuit; nec pectora eorum credulitatis germina redderent, quæ saxo stupore durata sunt. Sed ne Judæi se leviter æstimet addictos huic sterilitati, et in fluctibus illa (*Evangelio teste*) maledixit, in qua fructus omnino non reperit (*Marc. xi, 13*).

Vers. 15. *Ego autem, cum mihi molesti essent, inducibam me cilicio.* **Cilicium** sit ex hædis asperum **116** setigeramque tegumentum: qui ad delicta jure referuntur, quoniam et in judicio Domini in peccatorum parte sunt positi. Ergo Dominus, quia carnem peccati assumpsit, *cilicium se induisse* commemorat.

A Nam si historice accipias, nunquam eum legis usum fuisse *cilicio*. Ergo dum Judæi per contumelias et insidias *essent molesti*, ille divinitatem suam carnis velamine tenebrosis mentibus occultabat, quia non merebantur agnoscere quem tali impietate tractabant. Hoc schema metriamos, id est mediocritas dicitur, quoties rem magnam humili voto dejicimus. Quam figuram et in hoc, et in subsequentibus versibus diligens lector agnosces. Et considera verbum cælestis patientiæ; non dicit, cum me persequerentur, sed *cum mihi moles i esset*; quod solemus dicere in levibus causis, ubi aliquid importune suggestum tædiosa voluntate suscipimus.

Vers. 16. *Et humiliabam in jejunio animam meam, et oratio mea in sinu meo convertebatur.* **Jejunium** Domini fuit, quando nefanda obstinatione duratus non inveniebatur, quos in epulas spirituales assumeret. Hæc enim fuit sterilitas animæ ipsius, quod et *jejunium*. *Jejunium* enim dictum est quasi inedium, quod abstinentes diutius ad inediam usque perducatur. Jejunavit ergo Dominus, quia se ei incredula turba subtraxerat. Potest etiam et jejunium corporale Domino convenire, quoniam quadraginta diebus et noctibus jejunavit in monte (*Matth. iv, 2*); sed illo perfecto jejunio de quo Isaias dicit: *Solve omne vinculum iniquitatis, dissolve obligationis vehementium commutationum, dimitte afflictos in remissione, et omnem retribuentem iniquam dirumpe; frange esurienti panem tuum, et pauperes sine tecto induc in domum tuam. Si videris nudum, cooperi, et domesticos seminis tui non despicias. Tunc erumpet matutinum lumen tuum, et sanitas tua cito oriatur. Et præcedet ante te justitia tua, et majestas Domini circumdabit te. Et tunc clamabis, et Deus exaudiet te, adhuc te loquente dicet: Ecce adsum* (*Isai. lviii, 6, 7, 8, 9*), et cætera, quæ textus ille mirabilis cælesti munere pollicetur. Ita Magister bonus, quod prophetarum prædixerat libris, humanitus evidentibus monstravit exemplis. Addidit quoque secretiorem causam quæ bene evangelica similitudine resatur. Dicit enim Dominus discipulis suis: *Intrantes autem in domum salutæ eam dicentes: Pax huic domui. Et si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam; sin autem non fuerit digna, pax vestra ad vos revertetur* (*Matth. x, 12, 13*). Talis est et ista oratio quæ fundebatur a Domino. Nam dum eam detestabiles Judæi minime suscipere morerentur, *in sinu* ejus, id est in secreto pectoris, unde fuerat egressa, remeabat. Si enim in pectoribus fuisset operata, non conversa utique, sed diceretur effusa.

Vers. 17. *Sicut proximum, sicut fratrem nostrum ita complacebam, tanquam iugens et contristatus sic humiliabar.* Quantum ad eloquentiam Latinam proximo et fratri complacuisse nos dicimus: sed hic mutatus est nominum casus; pro dativis enim accusativi sunt positi. Quæ figura dicitur antiptosis, quando casus pro casu ponitur. Dicit enim *sicut* de proximo, *sicut* de fratre nostro, ita mihi *complacebam*; id est de eorum affinitate gaudebam, qui me hostiliter insequerantur.

Ipsa est enim perfecta retributio, si pro odio gratia, si beneficium pro læsione præstetur. *Complacbat* enim in illis Dominus, quando eos docebat ne delinquerent, quando pro ipsis Patri in cruce positus supplicabat. Sequitur, *tanquam lugens et contristatus sic humiliabar*. Illa Domini sanctitas et impensa caritas quam docebat, quamvis sicut fratres et proximos: e Judæos dilexisse testetur, *contristatum* se tamen juste commemorat, quia in cunctis fidem invenire non potuit, quam magnopere quærebat. Si quis enim nobis bene velit, necesse est ut contristetur, quando in nobis non potest reperire quod quærit.

Vers. 18. *Et adversum me lætati sunt et convenerunt: congregata sunt super me flagella, et ignoraverunt*. Cum Christus Dominus pie contristaretur, Judæi impia libertate lætabantur. Sed diversa erit ista retributio: Christus gaudebit de tristitia sua, Judæi de propria erunt exultatione cruciandi; nam beati sunt qui propter justitiam lugent (*Matth. v, 5*), et miseri qui inepta gratulatione superbiunt. Exponit etiam casum pessimæ cæcilitatis: quia in Dominum suum tormenta præparabant, quæ in ipsos erant justitiæ compensatione reditura. Hoc est enim quod dicit: *Et ignoraverunt*: quia in eos habuit converti, quod corporaliter innocenti videbantur ingerere.

Vers. 19. *Dissoluti sunt, nec compuncti sunt; tentaverunt me et deriserunt derisus; striderunt in me dentibus suis*. Post impiæ temeritatis excessum, dicit quæ Judæis acciderint; nec tamen obstinationem eorum commemorat potuisse converti. *Dissoluti sunt* utique, cum passione Domini sui tenebras accepit, terra contremuit, velum templi scissum est (*Luc. xxiii, 45*); et cum hæc tanta fuerint ostensa miracula, non sunt tamen conversi faciente duritia. *Tentaverunt* vero quando dixerunt: *Dic nobis si tu es Christus* (*Luc. xii, 66*)? *Deriserunt*, quando crucifixo imputabant, sicut Matthæus evangelista testatur: *Similiter et principes sacerdotum deridentes eum cum scribis et Phariseis dicebant: Alios salvos fecit, seipsum salvum facere non potest* (*Matth. xxvii, 41, 42*). Genus autem illud locutionis tunc adhibetur, quando res aliqua copiosissime significatur impleta; ut, *Benedicens benedicam te, maledicens maledicam te, ædificans ædificabo te, et his similia*. Quod argumentum dicitur notatio, cum ex verbi positione elicitur similitudo sermonis. Sequitur, *striderunt in me dentibus suis*, quod fit a sævis hominibus, quando ratione vincuntur. Nam cum eis pro veritate verba defecerint, tunc impatienter dentibus fremunt, suasque voluntates tacita interminatione denuntiant. Sed hoc totum ad magnam humani generis ædificationem refertur: ne membra sibi existiment onerosum pati, quod caput suum sustinuisse cognoscunt.

Vers. 20. *Domine, quando respicies? restitue animam meam a malefactorum eorum, a leonibus unicum meam*. Quando respicis? pro consuetudine infirmitatis humanæ dicitur, cui morosum videtur quodcumque futurum est, quæ mox ut cupit aliquid, festinat implere. *Restitue* vero dixit, quasi creptam redde;

A hoc est, præsta resurgere a malefactorum: quia injuste probatur occisus. A leonibus enim, a potestatibus cruentis atque crudelibus significat. *Unicum*, quidam carnem Domini advertere voluerunt, quæ licet sit ista communis, *unica* tamen facta est, quia de Virgine, quia sine peccato, quia sociata est Verbo, hoc est Dei Filio. Sive *unicam*, catholicam Ecclesiam intelligamus, **117** quæ in toto mundo una est, et dilectione magna, *unica* nuncupatur, a qua hæreticorum conventicula omnimodis excluduntur. Nam ut probes ipsam dici *unicam*, sequens versus ostendit, qui de Ecclesia locutus est. Et respice rerum ordine pulcherrime fuisse servatum: prius pro resurrectione sua deprecatus est, quæ revera jam contigit: post oravit de Ecclesiæ liberatione, quæ tempore judicii ab omni erit iniquitudine munienda.

Vers. 21. *Confitebor tibi, Domine, in Ecclesia magna: in populo gravi laudabo te*. Venit ad tertium membrum, ubi jam percepto munere resurrectionis, profitetur se in toto orbe Domino confiteri. Duas diximus esse confessiones, ut am laudis, alteram poenitentiae. Sed hic ut præconiale debuisses advertere, paulo post sequitur, *laudabo te*. *Magna* vero Ecclesia est populus Christianus, rectæ fidei tenax, qui amplitudine sui totius mundi spæcia comprehendit. Sequitur, *in populo gravi*, utique fructuoso, qui non in levibus paleis, sed in frumentalibus granis noscitur constitutus. Quem veniens aura tentationis de area Christi non abjicit, sed ventilationibus purgatur potius quam longe projicitur. Quapropter *in gravi populo laudatur* Dominus; a levibus autem et fide vacuis utique blasphematur.

Vers. 22. *Non insultent in me qui adversantur mihi inique, qui oderunt me gratis et annuentes* [mss. A., B., F. *annunt*] *oculis*. Ordo verborum talis est: Non insultent in me qui adversantur mihi inique, annuentes oculis, qui oderunt me gratis. *Insultant* hæretici, quando aliquos de numero fidelium sancta perdit Ecclesia; *adversantur inique*, quando de pereuntium errore lætantur. Hoc ne fiat pia Domini intercessione deponitur. Sequitur, *qui oderunt me gratis*; hoc est quibus nihil nocui. Inaniter siquidem exsecratur, cui læsionis causa nulla præmittitur. *Annuentes* autem oculis dixit, quod solet fieri quando voluntatem nostram tacita et dolosa significatione declaramus; et ubi voce prodi nolimus, oculorum quempiam nutibus admonemus.

Vers. 23. *Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, et super iram dolose cogitabant*. Prædicitur Judæorum nefanda dolositas, quæ non nostris, sed verbis evangelicis indicitur. *Pacifice loqui* videbantur quando dicebant: *Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces: licet tributum dare Cæsari, an non* (*Matth. xxii, 16*)? Sed potest dolum cogitare etiam qui non disponit occidere, ut si quis pecuniam aut possessionem proximo machinetur auferre. Sed addidit *iram*, ut dolum eorum exitialis fuisse declaretur. Hoc ad illud refertur, quando dolosam machinatio-

nem tractabant : *Oportet unum pro omnibus mori* A (*Joan. xi, 50*).

Vers. 24. *Dilataverunt in me os suum; dixerunt : Euge, euge, viderunt oculi nostri. Dilataverunt utique os suum* quando clamabant : *Crucifige, crucifige* (*Luc. xxiii, 21*); jam non annuentes oculis, non dolose cogitantes, sed aperta et libera voce damnantes. O scelestum facinus! Negavit judex fieri quod populus clamabat impleri. Sequuntur verba lethaliter latantium Judæorum; ac si dicerent : bene, bene videmus de te quod desideramus efficere; ut dissuasor plebis cum latronibus in cruce penderes. En mira patientia, in quo erat summa potestas. Nunquid non valuit ad confundendos inimicos vivus descendere de crucis patibulo, qui mortuus die tertia resurgere potuit de sepulcro? Sed non conveniebat divinæ virtuti ad verba insultantium commoveri, ut amplius erubescerent, dum omnia prædicta constarent. Sed quamvis Judæos *Euge, euge* dixisse in Evangelio non legatur, similia tamen insultationum verba locuti sunt, ut una res per sermonum varietates veraciter probetur esse narrata. *Euge, euge* per figuram dictum est epizeuxis, quando sine aliqua interpositione in uno versu verba geminantur.

Vers. 25. *Vidisti, Domine, ne sileas; Domine, ne dicedas a me.* Ad hæc et ista tria verba pertinent quæ superius dignoscuntur esse narrata. *Vidisti*, hoc est probasti completa, quæ contra me prævideras esse cogitanda. Sic enim dicimus, quando aliquid in memoriam revocare desideramus : *Vidisti* quam crudelis exstitit mihi; *vidisti* quanta in me fecerit latronis improbitas. *Ne sileas*, id est non differas dare sententiam, quod utique tacendo non potest fieri, sed loquendo. Nam quod dicit, *ne dicedas a me*, a parte accipiendum est humanitatis, quæ subjacuit passioni.

Vers. 26. *Exsurge, Domine, et intende judicio meo : Deus meus, et Dominus meus, in causam meam.* Sicut sæpe dictum est ab humana consuetudine, *Exsurge* dicitur illi qui semper vigilat, semper intentus est; et cum jugiter omnia respiciat, tunc tamen putatur *intendisse* dum vindicat. *Judicio meo*, quod pertulit a Judæis, iudicium sine jure, tormenta sine scelere, mortem sine peccato. Bene autem dixit *meo*, quod revera pertulerat. Pulchre siquidem dixit, *in causam meam* respice, non in prænam; pœna enim sceleratis videbatur esse consimilis; *causa* vero talis cum nullo poterat esse communis. Sed quæ est ista causa, quæ a Deo petebatur *intendi*? scilicet ut qui dare venerat salutem humano generi, ab insanis et perfidis probaretur occidi.

Vers. 27. *Judica me, Domine, secundum misericordiam tuam, Deus meus; et non insultent in me inimici mei.* Quamvis haberet optimam causam qui peccata non fecerat, tamen se petit *secundum misericordiam* judicari, ut nobis ostenderet precationis exemplum, qui tale non poteramus habere negotium. Sequitur quoque : *Et non insultent in me inimici mei* : scilicet ne dicant quod insultantium potest habere

nequitia, id est potuimus, fecimus, egimus; sed precatur ut mala sua potius salutariter tristes delectent, quam se exitaliter implesse congaudeant.

Vers. 28. *Non dicant in cordibus suis : Euge, euge animæ nostræ; nec dicant : Absorbimus eum.* Expressit insultationem quam superius fecerat sentiendam. *Non dicant : Euge, euge*, id est, bene, bene. Verba sunt enim ista scelestata mente latantium, quæ jam dicere non possunt, dum compunctionibus affliguntur. Damnent ergo malam conscientiam suam, ne possint pœnalem subire sententiam. O ingens et immensa pietas Creatoris! non patitur eos lætos temporaliter relinqui, ne debeant æterna calamitate percelli. *Absorbere* est autem in corpus alterius subita celeritate transmitti; quod accidit illis qui aliquibus superstitionibus deglutiti, a veræ fidei vivacitate discedunt. Sed hoc petit ad informandos fideles. Cæterum ineffabili ejus **118** puritati talia non po erant evenire.

Vers. 29. *Erubescant et reverentur simul, qui gratulantur malis meis.*

Vers. 30. *Induantur pudore et reverentia, qui maligna loquuntur adversum me.* Digna vindicta, pœna sufficiens. Nam qui erubescit actus suos, propria æstimatione damnatus est, et se ultore torquetur, qui vinculo confusionis involvitur. Potest tamen aliquis *erubescere*, et reverentiam non habere. Illic autem addidit, *et reverentur simul*, ut conversionis eorum indicia declararet. *Reverentia* est enim Domini timor cum amore permixtus; quod illis provenit qui voluntate sincerissima confessionis munera consequuntur. Sequitur, *induantur pudore et reverentia*. Quasi quodam cilicio pœnitentiæ, quasi veste lugubri. *Pudorem* contra audaciam ponit, quam habuerunt furentes; *reverentiam* contra impudentiam falsitatis, ut duabus virtutibus curent, quod duobus commiserat criminibus. *Magna* enim dixit *locutos*, id est superba modum probitatis excedentia, sicut beatus Joannes in Apocalypsi commemorat : *Vidi os loquens magna adversum Deum* (*Apoc. xiii, 5*).

Vers. 31. *Exsultent et lætentur qui volunt justitiam meam; et dicant semper, Magnificetur Dominus, qui volunt pacem servi ejus.* Postquam de persecutoribus sufficienter edictum est, venit ad partem fidelium : illos optans salubri pœnitudine cruciari, istos summa beatitudinis exsultatione compleri. Et illud respice, quod merita eorum ipsa quoque verba distinguunt. Persecutores enim solent dicere, *Euge, euge, animæ nostræ*, quod temporale gaudium et fugitiva lætitia est. Beati vero dicunt : *Semper magnificetur Dominus*, quod æternum atque perpetuum est. Illi animabus suis mandanas conferunt voluptates; isti ad Dominum propria vota convertunt, et exsultationem suam non in se, sed in ejus laudibus ponunt. Quod autem dixit, *servi ejus*, ad humilitatis respicit formam : quia in assumpta carne humilitas est, in majestate vero potentia. Sic utrumque perfectum atque verissimum, unus est Dominus Christus. *Qui ergo volunt pacem servi ejus?* Scilicet qui a vitiis redduntur alieni, et

in continentia bono, divino munere animi tranquillitate versantur.

Vers. 32. *Et lingua mea meditabitur justitiam tuam, tota die laudem tuam. Lingua ipsius meditata est justitiam, quando Novum Testamentum populis predicavit. Tota die, sicut saepe dictum est, universum vitae tempus ostendit. Sed quia humanitati impossibile videtur Deum continuata voce laudare, ad intellectum nos honorum actuum transferamus: quia semper Deum laudat qui in omni voluntate sua divina jussa considerat.*

Conclusio psalmi.

Consideremus Christum Dominum per totum psalmum quanta nobis dispensatione loqui dignatus est. Fecit enim ab oratione principium, sicut et in aliis similibus psalmis. Deinde passionis et resurrectionis suae ventura narravit. Postremo finit in spe magna fidelium, ut dubium non sit et hunc psalmum praefata regula fuisse conclusum. Quapropter gaudeamus in cladibus, exsultemus in periculis. Nam cur a fidelibus debet refugi, quod ille rerum Dominus pro omnium salute sustinuit? Notandum praeterea secundum hunc esse psalmum eorum qui passionem et resurrectionem Domini latius intimare noscuntur.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXXV.

In finem servo Domini psalmus David.

Haec omnia nomina bene intelliguntur de Domino Salvatore. Nam et *in finem* ipsum significat. Et *servo Domini* de ipso dicitur qui *formam servi accipiens, factus est obediens usque ad mortem* (Philip. II, 7); sicut Isaias propheta de ipso dicit: *Ecce servus meus, suscipiam eum* (Isai. XLII, 1). *Psalmus vero et David* frequenti expositione jam nota sunt; quae ideo ad personam Domini pertinere noscuntur, quoniam ei convenire ipsorum nominum expositio declarat.

Divisio psalmi.

Totus psalmus a persona prophetae dicitur. In primo membro contemptores legis vehementer accusat, eosque dicit non habitare cum Domino, commemorans eorum impias voluntates. Nec moveat quod post tituli, tale principium ab insipientibus facere delegit, initium. Commendat enim vehementius bonorum partem, quando prius praemittitur quod graviter borreatur. Secundo sub laude Domini collata beatorum praemia describuntur, eosque dicit domus Domini ubertate compleri. Breviterque in ruina malorum psalmus iste concluditur, ne quis putaret fortasse tentandum quod tanta execratione noverat accusatum. Quapropter subtilitatem ejus paulo diligentius perscrutemur; est enim nonnulla difficultate contextus.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Dixit injustus ut delinquat in semetipso. Non est timor Dei ante oculos ejus.* Duo sunt genera peccantium: unum quod credens legi per infirmitatem carnis non valet quae sunt jussa complere, de quibus dicit Salomon: *Corpus enim quod corrumpi-*

atur, aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem (Sap. IX, 15). Aliud vero est audax, desperatum, blasphemum, quod sibi proponit libera voluntate delinquere: contemnens omnia, sibi que murmurans Deum putat non curare moralia. Quapropter dixit iste talis apud se rem scelestam, quam publice non ausus est profiteri. Et ideo ista cogitat, ut sibi ipse licentiam videatur tribuere peccatorum; quatenus sub immensitate delinquat qui metum judicis abjiciendum esse decrevit. Sequitur, *Non est timor Dei ante oculos ejus.* Cogitationem dicit iniquorum, qui putant timorem Dei non esse in conspectu ejus; id est, non curare Deum, ut homines eum debeant formidare; sed, ut quidam errantes philosophi dixerunt, mundum potius credunt casibus regi, quam supernis administrationibus ordinari. Sive de injusto dicitur, *non esse timorem Dei ante oculos ejus*, qui talia dicere sacrilega voluntate praesumit. Denique sequitur:

Vers. 2. *Quoniam dolose egit in conspectu ejus, ut inveniret iniquitatem suam et [ed., ad] odium.* Scele-ratus iste de quo dictum est: *Non est timor Dei ante oculos ejus*, neglexit operam legi dare, ut intelligeret persuasionem suam esse falsissimam; sed contemnens dicta salutaria, veritatem studuit omnimodis ignorare. Is ergo dolose egit in conspectu Dei, ut suam iniquitatem et odium refugeret invenire: credens per ignorantiam praeccepti se posse defendi. Pulchre autem definitum est peccata nostra esse *iniquitatem et odium*, quoniam illa odisse debemus per quae ad aeterna supplicia pervenimus.

Vers. 3. *Verba oris ejus iniquitas et dolus; noluit intelligere ut bene ageret.* Sermonibus iniquorum convenienter data est definitiva complexio. *Verba* enim eorum sunt *iniquitas et dolus*. Itaque quae numerare non poterat, duobus sunt sermonibus explicata. *Iniquitas* pertinet ad blasphemiam, *dolus* ad proximum decipiendum. Sed quid, rogo, sibi residuum faciat, qui peccare in Deum et proximum non recusat? Cum vero dicit, *noluit intelligere ut bene ageret*, illos significat qui ex aliqua parte sapientiae igitulum perceperunt, et a vero intellectu suo vitio declinantes, perversis se erroribus polluerunt. Hoc et ad dementissimum populum Judaicum competenter aptatur, ad quem Dominus venerat, et ille sanari detestabili obstinatione contempsit. Nam imprudentiae plerumque venia datur, voluntario vero maleficio ultio semper justa succedit. Quod argumentum dicitur ab ingenio, quando non per ignorantiam, sed malitiosa voluntate peccatur.

Vers. 4. *Iniquitatem meditatus est in cubili suo, astitit omni viae non bonae; malitiam autem non odit.* In exponendo adhuc viro pessimo perseverat. Ait enim: *Iniquitatem meditatus est*, id est, errorem longa meditatione tractavit, libros scilicet faciendo perversos; ut non tantum ipse delinqueret, verum etiam posteritas eodem auctore peccaret. *In cubili suo*, id est in corde proprio. *Cubile* enim a cubando dictum est, ubi animus noster intus inhabitans bo-

num malumque meditatur. *Astitit* vero dicit *omni-
is non bonæ*, id est sæculi istius vitæ, quam non
transiit, ut reliqui constantes, sed in eadem com-
moratus atque defixus est. Ad cumulum quoque in-
tulit peccatorum, *malitiam autem non odit*. Illic ma-
litiam vult intelligi cunctorum criminum matrem, in
eo verbo concludens quod latius videbatur effusum.
Hanc igitur affectare piaculum est, quam non so-
vitare præcipimur, sed merito eam odisse compelli-
mur; quatenus tantum facinus perpetua execratione
demonemus. Memento autem quod a capite psalmi
hujus per quatuor versus figuram posuit synthroi-
smis, quæ uno tractu atque circuitu crimina multa
concludit.

Vers. 5. *Domine, in celo misericordia tua et veri-
tas tua usque ad nubes*. Dinumeratis cogitationibus
hominum pessimorum, secundo membro ad laudem
Domini transitum facit. Nam quamvis et in terra et
in mari et ubique sit *misericordia* ejus, hic tamen
specialiter in celo dicit, id est in cœlestibus creatu-
ris et sanctis hominibus, ubi copiosius dona man-
verunt. *Veritatem* etiam commemorat justorum, quæ
in istius sæculi agone versantur. Diximus enim su-
perius *nubes* prophetarum prædicationibus compa-
ratas: quia sicut illæ terris vituales aquas de-
plauunt, ita et isti fidelibus animabus imbrem salutis
emittunt, ut fructum dent fidei, quæ steriles fuerant
ariditate peccati; ut ipsum revera intelligamus cœle-
stibus virtutibus misericordiam facere, quem per
apostolos et prophetas humano generi veritatem co-
gnoscimus præstitisse. Et intuere laudem hanc con-
tra impiorum vituperationem communiter introdu-
ciam, ut demonstrativum genus utrisque partibus ex-
plicatis evidenter appareret.

Vers. 6. *Justitia tua sicut montes, Domine; judicia
tua abyssus multa: homines et jumenta salvos facies,
Domine*. Quamvis usus habeat: *Justitia tua sicut
montes Dei*, multo tamen absolutior est Hieronymi
fida translatio, quæ *Domine* magis quam *Dei* posuit.
Justitia tua beatos dicit apostolos, qui capaces Do-
mini *justitiæ* devotis sensibus exstiterunt; quos me-
rito *montibus* comparavit, quoniam summæ veritatis
lumen in ipsis primordiis haurientes, humilibus po-
pulis sanctis prædicationibus infuderunt. *Sicut mon-
tes* qui sole orto radios novæ lucis excipiunt, et ad
convallēs terrarum refusa claritate transmittunt.
Abyssus hic in bono posuit, profunditates ejus divi-
nis judiciis comparando. *Abyssus* est enim profundi-
tas aquarum, quam nec metiri, nec intrinsecus ex
toto videre prævalemus. Quis enim magni pelagi aut
interna conspiciat, aut spatia latissima comprehen-
dat? Sic divina *judicia* nec mente complecti possu-
mus, nec ratione aliqua definire prævalemus; sicut
Apostolus dicit: *Quam incomprehensibilia sunt judicia
ejus, et investigabiles viæ ipsius* (Rom. xi, 33)! His
tamen omnibus unum nomen appositum est, *Aby-
sus*, id est profunditas quæ non valet apprehendi.
Exponit etiam quare *judicia* ejus *abyssum* dixerit:
merito, quando peccatoribus, jumentorum se inor-

A dinata voluntate tractantibus, beneficia suæ pietatis
indulget. Hoc autem quæ mens, quæ ratio compre-
hendat supplicationem pœnitentium ad præmia trans-
ire justorum? Vides ergo Domini *judicia* profundis
abyssis aptissime comparata.

Vers. 7. *Quemadmodum multiplicasti misericordias
tuas, Deus! filii autem hominum in protectione ala-
rum tuarum sperabunt*. Nunc latius per varias enume-
rationes exponit quod superius breviter dixit, *Judicia
tua abyssus multa*. *Quemadmodum* admirantis adver-
bium est, id est, quam sublimiter, quam potenter
misericordias tuas largitate mirabili contulisti, ut et
peccatores ad præmia venire faceres, et justos sa-
erare promissa dona sancires! Et nota quod superius
homines dixerit, nunc autem *filios hominum* posuit.
B Homines plerumque dicuntur, qui necdum primi ho-
minis vetustate deposita, in originalis peccati cri-
mine perseverant. Nam et ipse Adam quoniam pri-
mus est, homo dicitur, non filius hominis. *Filii* au-
tem *hominum* sunt qui gratiam baptismatis conse-
cuti, in novam progeniem, præstante Domino,
renascuntur. Nam et ipse Christus Filius hominis
dictus est, ut revera cujus præmia suscipiunt, ejus et
nomine decorentur. *Alæ* vero sunt Domini præcepta
Novi et Veteris Testamenti, in quorum protectione
justus 120 omnis sperare cognoscitur, dum eis
obedire monstratur. Hæc similitudo tracta est com-
petenter ab avibus, quarum pulli teneri spem suam
in maternarum alarum protectione ponere consue-
runt. Quo exemplo et simplicitas sperantis ostendit-
ur, et blandissimi beneficii cautela declaratur.

Vers. 8. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et
torrente voluptatis tuæ potabis eos*. *Inebriabuntur*,
sermo tractus est a parte honorum, de hominum
consuetudine vitiosa, qui vino nimio gurgitati, men-
tis oppressionē torpescunt. Sic ista cœlestis ebrietas
memoriam intercipit sæcularium rerum, et carnalia
ita facit a mente discedere, tanquam vini crapula,
quæ humanos actus a nostris sensibus alienat. Sequi-
tur etiam unde talis provenire possit ebrietas, scilicet
ab ubertate domus tuæ, id est ab entheris spiri-
tualibus sanctæ matris Ecclesiæ. Ipsa est enim *do-
mus* quæ condita sua inaniter nescit expendere, quæ
sic universo mundo sufficit, ut plena semper exube-
ret. Ebrietas sobria, vinolentia gloriosa, in qua po-
tator peccat, si eam potius ambire despiciat. *Torren-
tem* vero diximus esse fluvium velocem, qui pluvia-
rum subita inundatione descendit. Cui bene com-
paratur sapientia Christi, quia subita est, et ita rapida,
ut ad finem quem vult sine aliqua tarditate per-
veniat.

Vers. 9. *Quoniam apud te est fons vitæ, et in lu-
mine tuo videbimus lumen*. Quam salutariter aperit,
quam potenter exponit quid sit istud quod superius
ait, *inebriabuntur*. Christo Domino dicit: *Quoniam
apud te est fons vitæ*, id est initium omnium bono-
rum et origo virtutum, unde perfectissime comple-
mur, quando aliquod munus ab ejus pietate suscipi-
mus. Debrat etenim nos vita potabilis, cum bonæ

conversationis studium de sacris prædicationibus A lauserimus; sicut Isaias dicit: *Haurietis aquas de fontibus Salvatoris (Isai. xii, 3)*. Verum in consuetudine mortalium, aliud est *lumen*, aliud est *fons*: imo et contraria sibi sunt, quia fons aquæ flammaram lumen ex-tinguit. Apud Deum vero unum est, quia quiddid dixeris et verum est, et adhuc minus est. Dicimus enim Deum *lumen*, quia *omnem hominem venientem in hunc mundum illuminat (Joan. i, 9)*. *Fontem*, quia sitientem et inanem satiat; montem, quia fortis et excelsus est; viam, quia rectus est; magistrum, quia Doctor est vitæ æternæ; petram, quia fundamentum et firmamentum esse probatur Ecclesiæ; et cætera quæ leguntur in litteris sacris. Verumtamen in his omnibus unus intelligitur Dominus Christus. Sed ut verum istum perfecte ac diligenter intelligere debeamus, sciendum nobis est hoc nomen *luminis* totius Trinitatis esse commune. Legitur enim: *Deus lux est, et tenebræ in eo nullæ sunt (Joan. i, 5)*. Ergo quia Pater, et Filius, et Spiritus sanctus unus est Deus, recte animadvertimus de tota Trinitate esse dictum: *Deus lux est, et tenebræ in eo nullæ sunt*. Unde versus iste merito de Salvatore dicit: *In lumine tuo videbimus lumen*, Patris scilicet, et Spiritus sancti: quia per ipsius prædicationem factum est, ut tota nobis Trinitas manifesta constaret.

Vers. 10. *Prætende misericordiam tuam scientibus te, et justitiam tuam his qui recto sunt corde*. Prætende, dixit, id est præroga, præsemina, longe lateque diffuse; ut possint *scientes te* in isto sæculo tutius ambulare. Isti autem scientes Dominum, multipliciter intelligendi sunt; sciunt enim Dominum qui sanctam Trinitatem corde firmissimo confiteatur: qui regulas cœlitus datas nulla intellectus sui pravitate distortent: ad postremum ipsi soli veraciter norunt Deum, qui catholicæ fidei non deserunt unitatem complere. His rogat *prætendi misericordiam*, ut et in isto sæculo sub Domini pietate degant, et in futuro iudicio præmia digna recipiant. Hoc enim significat, *justitiam tuam his qui recto sunt corde*: quia ibi iustissime ad dexteram collocabuntur, qui hic recta mente, præstante Domino, vivere meruerunt.

Vers. 11. *Non veniat mihi pes superbiæ, et manus peccatoris non moveat me*. Orat ut gressus mentis a justo tramite non recedat, ne in superbiam erectus cadat qui tutissima humilitate constiterat. Nec vacat quod *pedem* hic singulari numero posuit; certum est enim in uno nos *pede* continue stare non posse: qui convenienter superbiæ datas est, quoniam elatum hominem diutius non prævalet continere. *Pes* autem pro affectu mentis est positus. Nam sicut gradientes de loco ad locum transferimur, sic a Domino separamur, quando nos elata cogitatione dividimus. Hoc enim maximum constat esse peccatum, unde angelus cecidit, per quod Adam a paradiso probatur exclusus. *Manus* vero *peccatoris* est male suadentis operatio, quæ tunc nos a fidei firmitate movet, cum iniqua disceptatione sollicitat.

Vers. 12. *Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem; expulsi sunt nec potuerunt stare*. Ibi, ubi superius dixit, in pede scilicet superbiæ, et prava suasionem nequitæ. Bene autem posuit *ceciderunt*, ac si diceret, in profundam foveam corruerunt. In illo enim pede non staturus, sed casurus innititur. Quis enim dubitet eos posse corruere, qui uno tantum, ut supra dixi, vestigio sublevantur? Quem vel si nullus impellat, lassitudine sua sit pronissimus ad ruinam. Sed tamen hunc pedem non uni dat vitio, sed omnibus *qui operantur iniquitatem*. Nam quanvis alii ex crudelitate, alii ex libidine, alii ex cupiditate, alii ex invidia diaboli prolabantur, omnes tamen in superbiæ vitio cadunt, quia Domini jussa contemnunt. Nam sicut obediens dicitur, qui multis jussionibus obsecundat, sic multifaria Domini præcepta contemnens, superbus veracissime nuncupatur. Quod argumentum dicitur a genere. Genus enim est superbia, unde omnia vitia exorta noscuntur, sicut Scriptura dicit: *Initium omnis peccati superbia (Eccli. x, 15)*. De istis autem sequitur: *Expulsi sunt, nec potuerunt stare*. Expelluntur utique, quoniam audient: *Ite in ignem æternum (Math. xxv, 41)*. *Nec potuerunt stare*, quia non illis licet Domini jussa differre, sed illic statim præcipitantur ab angelis, ubi eis parata est flamma pœnalis.

Conclusio psalmi.

Repetere libet superiora psalmi, quo decore prolata sint. Dicitur enim quanta famulis suis gratia divina præstiterit, ut usque ad plenissimam satietatem felici ubertate pervenerint. O lau labilem nimis ebrietatem! o votis omnibus expetendam violentiam, unde modestia nascitur, et plena mentis integritas obtinetur! Non hinc titubatio, non confusio, non **121** mentis alienatio, non caligo tenebrosa succedit; sed tanto anima sanior redditur, quanto illa ebrietate completur. Bibamus ergo hunc potum avidi nequaquam labiis carnalibus, sed purissimo cordis affectu: de quo non læticia temporalis sumitur, sed æternæ vitæ gaudia conquiruntur.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXXVI.

Psalmus ipsi David.

De verbis tituli istius non est quod noviter dicere debeamus; sed intentionem psalmi magnopere debemus aperire. Totus enim ad mores pertinet corrigendos. Instruit quippe Ecclesia, quæ nunc introducitur ad loquendum, præceptis salutaribus genus humanum, ne mortiferis erroribus misceatur: malos pœna deterrens, bonis præmia compromittens. Quod doctrinæ genus omnino efficacissimum est, ut et superbi humiliatur, et humiles digna consolatio prosequatur. Est etiam alphabeti Hebræi ordine digestus, minus habens litteram: extamdecimam; quem, sicut in superioribus jam dictum est, ad illos æstimamus esse referendum, quibus deest aliquid de perfecta conversatione sanctorum. Nam cum omnes litteræ apud Hebræos significantias suas habeant, credere fortasse dignum est, cui deest aliquid ek-

mentum, eum quoque significationem ipsius non habere. Dicant studiosi fortasse meliora : nobis tamen diutius perquirentibus concessum non est aliud invenire quam diximus. Memento vero quod istorum alphabetorum jam tertius psalmus est, quoniam et ipsi ad septenarium numerum tendunt, quod suo loco dicendum est.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum, sicut dictum est, Ecclesie vox introducit ad populum corrigendum. Prima positione commonet ne malignantes quisquam debeat imitari, sed quidquid boni sperandum est, a Domino postuletur, qui movit et profutura concedere, et perenniter mansura prestare : in qua Hebraei alphabeti sex litterae continentur. Secunda dicit peccatores maxima hic invidiae cruciatione torqueri, quoniam in suis actibus nihil simile boni se habere cognoscunt : haec habet litteras septem. Tertia proficitur nunquam se justum vidisse derelictum, malorum poenas et praemia bonorum utili commutatione permiscens ; ista pars residuas habet litteras octo.

Expositio psalmi.

Vers. 1. ΑΛΕΡΗ. *Noli emulari inter malignantes, neque emulatus fueris facientes iniquitatem.* Principium psalmi, id est, *Noli emulari inter malignantes, neque emulatus fueris facientes iniquitatem, quoniam tanquam fenum velociter arescent, et sicut olera herbarum cito decident*, categorici syllogismi qualitate formatum est ita : Qui malignantur et faciunt iniquitatem, tanquam fenum velociter arescent, et sicut olera herbarum cito decident : omnes qui tanquam fenum velociter arescent, et sicut olera herbarum cito decident, non sunt emulandi ; non igitur emulandum est inter malignantes et facientes iniquitatem. Per figuram ethopoeiam prohibet nos sancta mater Ecclesia, ne malorum actibus delectati, eorum catervis societate pestifera misceamur. Multos enim sollicita cohors nefanda peccantium ; et delectatione quadam decipimur, quando cum plurimis delinquere festinamus. Deinde sequitur ut nec singulatum imitemur insanos, dum eos forsitan credimus esse felices, qui ad tempus libertate criminum perfruuntur. *Emulari* vero hic significat malos actus imitari, cum se dies perdidisse putant, qui tardam sibi malorum licentiam provenisse suspirant. Nam et in bono verbum hoc ponit Apostolus, dicens : *Emulamini charismata meliorum* (1 Cor. xii, 31).

Vers. 2. *Quoniam tanquam fenum velociter arescent, et sicut olera herbarum cito decident.* Reddita est causa probabilis quare sequi non debeamus quos scimus celeriter esse perituros. *Fenum* pulchra res est dum viret, dum floret ; sed cum aruerit, mutato protinus colore marcescit. Sic sunt impii, qui quasi florida laetitia relucens praemature sine siccantur. Primo feno comparati sunt, ut arescerent ; nunc agrestibus oleribus, ut deciderent. Non enim dixit, *olera* hortorum, sed, *herbarum* ; ut significaret potius illa vilissima quae per agros sponte nascuntur. *Olera* enim ab olla dicta sunt, ubi collecta decoquantur.

A Quapropter fenum mundi nobilibus comparemus, qui et facile proficiunt, et viriditate magna quasi gratia vestiuntur. *Olera herbarum* mediocres ponantur et humiles, quae per loca iaculta copia pullulante consurgunt, et naturae suae agrestem atque hispidam retinent qualitatem. Sed et illud *velociter arescit*, et *ista cito decidunt*. Sed dieat aliquis, Quando hoc illi evenire credendum est ? Scilicet tempore iudicii, quando splendor aetatis aridet, cum ad consuetudinem arborum omnis homo fructus suos aperit. Saeculum enim istud similitudo est hiemis, ubi factorum nostrorum omne germen inclusum est ; nec potest de eis judicari, quae probantur abscondita. Quapropter in his duobus versibus etiam illud argumentum declaratur eximium quod dicitur epichirema, **B** Latine exsecutio sive argumentum, quod rei dubiae fidem per exempla confirmat ; ostensum est enim cito impios cadere per fenum et olera.

Vers. 3. ΒΕΤΗ. *Spera in Domino et fac bonitatem, et inhabita terram, et pascaris in divitiis ejus.* Postquam malignantes studiose censuit evitandas, nunc quomodo facere debeamus admonet. Primum siquidem commonet ut *speremus in Domino* ; hoc introitus fidei, hoc initium salutis est. Sequitur, *et fac bonitatem* : quia, sicut legitur, *Fides sine operibus mortua est* (Jacob. ii, 20). *Inhabita terram* ; hoc est in sanctae Ecclesiae visceribus persevera : quoniam fideles nunquam decet ab ipsa discedere. Et ne forsitan diceretur : Quid proderit si ista faciamus ? sequitur totius rei magna compensatio : *Pascaris in divitiis ejus.* **C** *Pascaris*, ad saturitatem pertinet, et ad suavitaem perennem. *In divitiis ejus*, id est in Christi Domini contemplatione, qui solus inestimabile praemium probatur Ecclesiae. O pastus ille mirabilis, non corporis defectiva refectio, sed inextricabilis animae fortitudo ! Inde saginantur fideles : cibus **122** qui quantum satiat, tantum beatam famem semper exaggerat.

Vers. 4. *Delectare in Domino, et dabit tibi petitionem cordis tui.* Delectatio et corporalis dicitur et spiritalis : illa nutrit vitia, ista virtutes. *Delectare* cum dicitur *in Domino*, suavem tibi vult esse ejus recordationem, ut ames quem times, et desideres quem vereris, ut ambias quaerere quem pavescis. Sequitur : *Et dabit tibi petitionem cordis tui.* Respice quia *cordis* dixit, non carnis, quod ad sapientiam solet referri. *Cordis* enim *petitio* est fides, charitas, intellectus Dei, et opera actuum bonorum. Ipsa enim consuevit propitius annuere, quae solet piis praedicationibus admonere. Ita singulis quibusque sententiis ad aeternam vitam informatur animus Christiani.

Vers. 5. ΓΙΥΕΛ. *Revela Domino viam tuam, et spera in eo ; et ipse faciet.* Velum quoddam est deusitas peccatorum, unde *viam*, id est vita nostra tenebrosi amictus circumdatione vestita est. Hanc *revelamus*, quando delicta nostra promptissime confitemur. *Revelavit* enim Paulus apostolus *viam suam*, quando dixit : *Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem* (Galat. v, 17). *Speravit* autem in

Domino dum clamaret : Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus (Rom. vii, 24)? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Adjectum, et ipse faciet : ipse qui omnipotens est ; ipse qui manu fortis est ; ipse revera cujus omnia jussionibus obsecundant. Et qualia sunt quæ ipse facit per epegesim positam subter explanat.

Vers. 6. *Et educet tanquam lumen justitiam tuam, et judicium tuum sicut meridiem.* Exponit quod superius dixit, et ipse faciet. Lumen solis colores nobis corporales ostendit : fulgor Dei operum nostrorum qualitates exaperit : ut justitia nostra, id est fides quam habemus in Christo sic reluceat, quatenus spiritualibus possit apparere conspectibus. Educere est enim aliquid de tenebris ad lumen trahere ; hoc est de sæculi istius caligine ad illam futuri judicii perducere claritatem, ubi omnia palam sunt, nec ulterius tenebrosis latibulis occultantur. Quapropter justitia nostra, quam, Deo donante, nunc habemus in fide, tunc humanis conspectibus apparebit, et tanquam lumen proferetur, cum spes nostra Christus ostendetur ; sicut dicit Apostolus : *Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum ipso apparebitis in gloria (Coloss. iii, 4).* Tanquam meridiem, per hyperbolen dictum est ; significat enim clarissimam et purissimam lucem. Tunc namque sol orbem terrarum nimia claritate perfundit, et cunctas mundi partes perspicuo fulgore collustrat.

Vers. 7. **DALETH.** *Subditus esto Domino, et obsecra eum ; ne æmulatus fueris eum qui prosperatur in via sua.* Subditus est Domino etiam qui ab ejus fide videtur alienus, potestate dominationis, non electione judicii. Sed ut hoc de sanctis dictum debuisses agnoscere, sequitur, *et obsecra eum ;* quod utique facere nesciunt, nisi qui pia Domino devotione famulantur. *Obsecrare* quippe significat obsequenter rogare. Et nota quod hæc duo regulariter posita sunt, ut et bene agamus, et semper rogemus, sicut dicit Apostolus : *Orationi instantes, necessitatibus sanctorum communicantes (Rom. xii, 12).* Redit etiam ad illam communionem unde psalmus fecit initium ; ut peccatorem florentem fidelis non debeat imitari. Nam ideo additum est, *In via sua,* ut non sanctos, sed criminosos intelligere debuisses. Christi enim via sola bona est, nostra vero peccatis obnoxia. Nam hoc quod dicimus, et sequens versus evidenter ostendit.

Vers. 8. *In homine faciente iniquitatem.* Hic declaravit quod superius dixit : *Qui prosperatur in via sua,* hoc est, *in homine faciente iniquitatem,* vel nequitiam, cujus actus turpis est et fœcilenta negotia.

Vers. 9. **HE.** *Desine ab ira et derelinque furorem ; ne æmularis ut nequiter facias.* Desine illi dicit qui adhuc insano animi tumore remurmurat, qui inflammatus ira et indignatione blasphema verba profundit ; ut sibi felicitatem negatam sæculi conqueratur, quam habere pessimos contuetur. *Ira* est, sicut et alibi diximus, quæ celeri motu animum succendit ; furor qui diutius perseverat. Ergo utraque nos jubet

deserere, per quæ ad culpam possumus pervenire. Addidit, *ne æmularis ut nequiter facias.* Nequitiam veteres definierunt voluntariam esse malitiam, in quam non casu incidi .us, sed spontanea delectatione versamur. Hanc frequenter prohibet ne quis velit imitari. Nequam enim dictus est nequaquam, id est nullo tempore aptus.

Vers. 10. *Quoniam qui nequiter agunt exterminabuntur ; qui vero expectant Dominum, ipsi hæreditate possidebunt terram.* Duplex causa proponitur et timoris et muneris, ut æmulari pessimos minime cogamus. O homo, quid illos imitari desideras quos perire prospectas ? Audis a matre quæ te diligit, quare cum bonis non gaudeas, ne te cum pessimis perire contingat ? *Exterminari,* est fors terminus projici, id est ab illa Dei civitate fraudari. Sed ne solum metu imbecilla hominum corla turbaret, subjungit etiam spem honorum, dicens : *Qui vero expectant Dominum, ipsi hæreditate possidebunt terram ;* scilicet qui despiciunt felicitatem impiorum, nec sibi volunt munera præsentia condonari, sed expectant Domini Salvatoris adventum. Ipsi ejus hæreditate gaudebunt, id est quæ legibus venit, quæ secunda et æterna est. *Possidebunt terram,* hoc est civitate Domini futura potentur, quam justis viris divina pietas pollicetur. Quapropter ordinem superni chirographi consideremus, pollicita suis temporibus expectemus : ne dum volumus promissa festinanter exigere, causas nos videamur amissione mulctare. Pendet autem versus iste de superioribus ; unde dicit, *Ne æmulatus fueris eum qui prosperatur in via sua.* Quæ figura dicitur hyperbaton, cum suspensus ordo verborum inferius explicatur.

Vers. 11. **VAV.** *Et pusillum adhuc et non erit peccator ; et quæres locum ejus nec invenies.* Pusillum, exiguum aliquid parvumque significat, quod constrictis digitis manu possit includi. Pusillum enim a pugno dicitur. Hanc brevem atque ultimam ætatem in remedio laborantium Ecclesia pollicetur : ne longa credatur, ubi fidelis fatigari posse cognoscitur. Pusillum vero dicit tempus quod restat usque ad diem judicii, quod comparatione præteritorum dierum omnino parvissimum est. *Et non erit peccator ;* non quia ipse qui peccavit non erit ; sed peccare jam desinat. *Locum enim ejus istum mundum significat, qui peccatoribus favet, proprieque ipsi amicus est : 123* ubi tanquam in domicilio suo delicta vernare mansesum est.

Vers. 12. *Mansueti autem possidebunt terram, et delectabuntur in multitudine pacis.* Mansuetos appellamus manu consuetos, id est patientes et mites, qui alienas iniquitates tolerant, non ut ipsi aliquem gravare præsumant. Sed vide quanta vis sit istius nominis, ut cum multarum virtutum capacem esse deceat Christianum, ad perfectionem totius boni explicandam constet edictum. Hos dicit possessuros Jerusalem futuram, de qua sæpe jam dictum est. Civitas quæ semper honorum suavitate completa est, ubi ejus habitatores non mercibus degunt, sed di-

vina delectatione pascuntur. Non ibi quisquam laborat ut vivat, sed ex toto quietus accipit quod beatus animus concupiscit: ibi oculis cordis beata esuries saginatur; ibi anima solo visu reficitur, quando quidquid ad ejus pertinet desiderium, Dominici vultus contemplatione præstatatur. Sequitur, *delectabuntur in multitudine pacis*. Hic jam veritas ipsa perfectæ beatitudinis indicatur; ut semper suaviter sentiantur omne quod est, nec aliquando possit desinere quod delectat. Nam ut ostenderet ipsam delectationem nulla contrarietate dissolvi, addidit *in multitudine pacis*. Pax enim futuri sæculi est, ubi nihil adversum, nihil potest esse contrarium, sed uero modo conceptum gaudium suavissime perseverat.

Vers. 13. **ZIN.** *Observabit peccator justum, et fremet super eum dentibus suis*. Quamvis de peccatoribus et justis psalmi hujus contexta videatur esse relatio, tamen huic loco non importune dabimus divisionem, quando inter istas similitudines novum aliquid introductum esse sentitur. Quapropter sit nobis hic secunda partitio. Superius enim dixerat fideles non debere impios æmulari, nunc dicit peccatores supra justos invidia faciente torqueri. Diversa quippe voluntas justo odium parat. Nam quando illum videt sceleratus bonis moribus operam dare, ille se credit specialiter accusari: stridet dentibus, fremit animo; et cujus non potest mores subvertere, vitam ipsam protinus conatur auferre. *Observabit*, quasi de occultis insidiis cum dolore respiciet. *Dentibus enim fremere* furentium belluarum est, quas imitator iracundus, dum proximo minatur interitum. Atque *ideo pudor* est illos æmulari, qui bonis invident alienis, dum extremum se æstimat, quem invidiæ reatus accusat.

Vers. 14. **Dominus autem irridebit eum, quoniam prospicit quod veniet dies ejus**. Mirabilis nobis forma consolationis ostenditur. Quis enim debet delectari ejus pompa, cujus perituram novit audaciam? Nam si volumus aliquo zelo confundi, sequamur hoc quod Dominus facit. *Irrideamus eum* cujus prævidemus occasum; judicemus infelicia, quæ deprehendimus esse peritura. Firmissime credamus talia, quoniam nobis a veritate promissa sunt. Sic fiet, ut peccator irrisus abscedat, qui se fugitiva felicitate præjactat.

Vers. 15. **HERU.** *Gladium evaginaverunt peccatores, tenderunt arcum suum, ut dejiciant inopem et pauperem, ut trucident rectos corde*. Gladius peccatoris est quilibet dolus alterius appetens læsionem. Nam et ille qui inopem spoliare contendit, perverse consilii sui gladium educit; et ille qui prava suasionem desiderat decipere animas innocentes, ense pessimæ cogitationis ostendit. *Evaginaverunt* autem significat nudaverunt; ut quod ante erat in cogitatione tanquam in vagina reconditum, post eductum revelatis cogitationibus appareret. *Arcum enim tendere*, non statim sagittare est, sed paratum atque intentum designat, operi fraudulento expectantes tempus, quando possint simplices innocentes decipere. Se-

quitur, *ut dejiciant inopem et pauperem*. Quid intersit inter *inopem et pauperem*, non longe prædiximus. Pulchre autem dictum est, *ut dejiciant*, quasi stantem et fidei robore perjurantem. *Dejiciuntur* enim, dum eis tenebrosus et morti similis error infunditur. Additur, *ut trucident rectos corde*. Hoc de martyribus potest intelligi, qui recti sunt corde, sed carne trucidantur.

Vers. 16. **TÆTE.** *Gladius eorum intret in corda ipsorum, et arcus eorum confringatur*. Bene dicitur *gladius* quidquid conatur extinguere, quando ensis expletivum genus armorum est ad mortis effectum. *Gladius* enim dicitur, qui fit ad hostium clades. Et ut scias gladium istum de cogitatione venisse, reciproca sententia dixit, *intret in corda ipsorum*, unde scilicet venerat, et perversis grassabatur insidiis. *Arcum* diximus occultam designare malitiam quæ contra innocen- tissimos parabatur. Sed hanc *confringi* dixit, quia non erat fidelibus in animæ parte nocitura. Et respice quoniam ipsa verba quæ in facinoribus posuit, eadem et in vindicta geminavit, propter illam scilicet Evangelii sententiam: *In qua mensura mensi fueritis, in eadem remetietur vobis* (Luc. vi, 38).

Vers. 17. **MELIUS** *est modicum justo super divitias peccatorum multas*. Pia mater quasi bonos filios osculans atque complectens, adhuc in eorum consolationibus perseverat, suadens *melius esse modicum justo super divitias peccatorum*. Sed intendamus quid sit *modicum*: quia ipsum est quod efficit magnos. *Modicum* hic sentiatur humilitas, in qua dum se animus noster cohibet, mundi pretiosa transcendit. Contra, *divitiæ sunt peccatorum multæ*, id est congestio criminum, et abundantia delictorum. Unde quantum sit melius, æstimemus *modicum* illud justis percipere, et molem tantorum scelerum non habere; illud siquidem ad cælorum regna perducit, istud autem demergit in tartarum. Hoc argumentum tractum est ex contrariis; contrarium est enim *modicum justis*, quam *multæ divitiæ peccatoris*.

Vers. 18. **QUONIAM** *brachia peccatorum conterentur: confirmat autem justos Dominus*. *Brachia* iniquorum superbas significant actiones, in quibus impii præsumunt, dum nulla rationis consideratione fluctuant. Et non dixit, *franguntur*, quod uno ictu poterat provenire; sed *conterentur*, id est assidua tritura minuentur, dum semper gravius sit per partes imminui quam subita clade consumi. Sed sicut impios tali interminatione debilitat, ita justos bona promissione confirmat. *Confirmare* enim est in animi afflictione positum consolatorio sermone roborare. Quod si bene respicias, tali dicto totius psalmi virtus expressa est. Istis enim omnibus sententiis agitur, ut et præsumptio peccatoris dejiciatur, et justis animus sublevetur. Quæ figura dicitur paradigma, id est exemplum hortantis vel deterrentis. Quod hic quoque factum est, cum justos invitat prosperis, et peccatores terret adversis.

Vers. 19. **JOD.** *Novit Dominus vias immaculatum, et hæreditas eorum in æternum erit*. *Inmaculata*

torum vias humana ignorantia non potest intueri: A et orta ab uno sibi consona similitudine derivantur. quia carni imperspicabilis est via angusta virtutum; Dominus autem, qui eas condidit, integerrima qualitate et quantitate cognoscit. Sed his talibus quid provenire possit exponit: *Hæreditas eorum in æternum erit. Hæreditas eorum est cœlestis Jerusalem æterna pace ditissima, quæ merito toties promittitur, ut veræ pollicitationis ambiguitas auferatur. In æternum erit, propter mundanas hæreditates adjectum est, quæ æternæ esse non possunt; illa enim perpetua conceditur, quoniam sine fine præstatur.*

Vers. 20. *Non confundentur in tempore malo, et in diebus famis saturabuntur. Malum tempus* significat diem iudicii, quando omnis caro sollicita actuum suorum retributionem compensationemque formidat, sicut alibi dicitur: *In die mala liberabit eum Dominus (Psal. xl, 2).* In isto ergo tempore non confundentur immaculati, quibus per gratiam satisfactionis peccata dimissa sunt. Sequitur, *et in diebus famis saturabuntur. Dies famis, tempus huius mundi significant, quando beati esuriunt et sitiunt justitiam (Matth. v, 6).* Nam in resurrectione iustis non est tempus famis, sed honorum omnium æterna satietas. Ergo in hoc mundo, ubi iusti possunt esurire, vel quærere justitiam, *saturabuntur, scilicet, per Scripturas sanctas, per exempla dominica, per retributiones sæpissime repromissas, quibus epulis fideles satiat Christianos. Quapropter devotis promittitur perfecta securitas, ut in futuro iudicio non erubescant, et in hoc mundo competentia dona percipiant.*

Vers. 21. CAPN. *Quoniam peccatores peribunt, inimici autem Domini mox honorificati fuerint et exaltati, deficientes, ut fumus deficient.* Considerandum est quia in hoc versu una probatio posita, mox alia subsequitur. Dicit enim: *Quoniam peccatores peribunt; et iterum: inimici vero Domini mox honorificati fuerint, deficient.* Quæ figura dicitur epexergasia, quoties uni causæ duas probationes apponimus. In illo siquidem iudicio *peribunt peccatores, quos cibo spiritali minime constat esse completos. Nam hic a semetipsis satiati et locupletes æstimantur, quorum omnino jejuna et inanis est, quamvis copiosa satietas, videlicet quæ usque ad hoc perducit ut pereant. Et nota quia peccatores perituros esse confirmat, id est, in illa iudicatione damnandos. Nam invenies impios, qui peno toto vitæ suæ tempore mundanis delectationibus perfruuntur. Cur ergo dicit, mox? Quoniam qui ruinosam altitudinem ascendit, statim a veritate cadit: quia tunc incipit perire, cum nititur ruitura conscendere. Deficientes enim, poterant et aliter deficere; ut indicium eorum aliquod fortasse remaneret. Adhuc, *tanquam fumus; ut nulla pars actuum eorum residua esse noscatur. Nam sicut iste de flammis egrediens per aera extollitur sinibus conglobatis, et quanto magis altius evolat, tanto citius evanescit, sic peccata tenebrosa et levia, quanto se amplius erigunt, tanto velocius dissipantur. Quod autem ait, deficientes deficient, argumentum est quod dicitur a conjugatis. Hæc enim verba ex seipsis nascuntur,**

et orta ab uno sibi consona similitudine derivantur.

Vers. 22. LAMETH. *Mutuatur peccator et non solvet; justus autem miseretur et commodat. Mutuatur peccator, quando verbum Dei audit, et non illud suis operibus repræsentat. Hoc est enim non solvere, jussa minime Divinitatis implere. Mutuatur etiam quando Dei beneficia diversa suscipit, et nullam gratiarum restituit actionem; sed contra protervus, et tanquam nihil acceperit, semper ingratus est. Justo vero causa diversa est; nam quamvis hic pauca suscipiat, pia devotione plura restituit: largienti in omnibus gratias agens, paupertatem sibi datam divitias putat, dolores quoque ipsos et calamitates amplectitur, qui spe futuri præmii contra ipsas quoque mortes patientia interveniente configit. Et intende quod dicit, miseretur et commodat, hoc ad elemosynas pertinet largiendas, ubi prius misericordia præcedit, et post humanitas benigna subsequitur. Et considera quoniam per figuram diaphoresis, per quam fit differentia personarum, inter justum et impium contrariam sibi distantiam facit.*

Vers. 23. *Quoniam benedictentes eum possidebunt terram; maledicentes autem illum disperient.* Sicut superius per figuram diaphoresim, peccatorum et iustorum voluntatem divisit, ita et nunc per eandem figuram, eorum retributiones et præmia segregavit: ne confusum relinqueret quod nulla sibi vicinitate congrueret. Nam qui benedicunt Dominum, id est qui in omnibus gratias referunt, et ejus mandata custodiunt, terram illam viventium accipient possidendam, de qua et alius psalmus dicit: *Portio mea in terra viventium (Psal. cxli, 6).* Maledicentes autem et blasphemii, vel Dei legibus inobedientes, ab illa patria submoventur; non quia ipsi non erunt, quos pœnalis flamma torquet, sed quoniam a iustorum promissa beatitudine disperibunt.

Vers. 24. MEM. *A Domino gressus hominis dirigitur, et viam ejus cupiet nimis.* Intelligamus propositam causam. *Hominum gressus per se tortuosi semper et pravi sunt, quippe qui in iniquitatibus concepti, et in delictis progeniti sumus; sed tunc a Patre luminum dirigimur, quando fidei regulam in qua gradamur accipimus. Dirigimur plane, cum sine erroribus ambulamus. Sed quo nos ducit ista directio? Videlicet ut ad perfectam fidem et æterna præmia veniamus. Verum iste Christianus qui jam corde directus fuerat, viam Domini cupiet nimis, id est ipsum Dominum Salvatorem supra omnia plus amabit, qui vere nostra est via, veritas et vita (Joan. xiv, 6).*

Vers. 25. *Cum ceciderit justus non conturbabitur, quia Dominus firmat manum ejus. Cum ceciderit, non in peccatum intelligas, quia justum dixit, sed in manibus peccatorum, in casu aspero, qui frequenter sanctis (diabolo insidiante) contingit. Sed ut tibi satisfacere videaris, considera quia cum in eodem versu dicat, ceciderit, quod ad pedes respicit, subiungit firmandam manum cadentis, ejus magis debuit confortare vestigium, ut post lapsum surgere valisset. Unde evidenter apparet cadere istud, esse in impio-*

rum incidere ditionem. *Manum* quippe hujus, id est consilium operationemque confirmat; nec turbari potest captus, qui adversa sæculi hujus subire decrevit intrepidus.

Vers. 26. *Nun. Juvenior fui et sensui, et non vidi justum derelictum, nec semen ejus egens pane.* Pervenit est ad tertiam sectionem: ubi si unum hominem loqui putet, breve et angustum tempus ostenditur, nec Dei laudibus omnino sufficiens; sed **125** magis introductæ vox credatur Ecclesiæ, quæ ab initio sæculi usque ad finem, veram nobis probat esse sententiam. *Juvenior* fuit, quando initia legis in ipso protoplasto primæva suscepit. *Senuit*, id est ad honorabiliorem venit ætatem, quando novissimis temporibus suscipere meruit Dominum Redemptorem. Nam et evangelista Joannes in Epistola sua sic ait: *Filioli, novissima hora est* (1 Joan. ii, 18). Sed per hæc tempora quæ totius mundi ambitus excurrit, *justum se non dicit vidisse derelictum*. Ita fit ut longum tempus per Ecclesiæ verba designatum esse videatur. Quid igitur dicimus de illis justis qui in latronum manibus inciderunt, de ipso quoque justo justiorum qui clamavit in cruce: *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti* (Matth. xxvii, 46)? Sed ut omnem nodum contrarietatis evadamus, *justus derelictus non est, sed spiritualibus bonis, non temporalibus, ut putat, auxiliis: quibus tunc præmia revera collata sunt, quando tormenta sæculi superare potuerunt, ipso testante: Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum* (Matth. v, 10). Simili modo dicit non se vidisse *semen justum egens pane*. Quod si ad litteram accipias, nec hoc poterit constare quod dicitur: legimus enim famis causa Abraham, Isaac, et Jacob mutasse provincias; unde dubium non est *egnisse pane*, quos propter penuriam loci constat exteras expetisse regiones. Sed redeamus ad interiorem hominem, et vera nobis sententia salutariter apparebit. *Semen* uniuscujusque hominis operam esse diximus, quam seminat et metit, sive bonam, sive malam. Ergo opera justum pane non indiget, hoc est verbo Dei quo satiatur, quo reficitur, quo intus revera vivit et pascitur. Sic fiet ut concordantia reddantur, quæ sibi videbantur esse contraria.

Vers. 27. *Tota die miseretur et commodat, et semen ejus in benedictione erit. Tota die dicit, toto tempore vitæ suæ. Dies enim singulari numero frequenter apponitur, ut totius vitæ tempora declarentur: quale est illud primi psalmi, et in lege ejus meditabitur die ac nocte* (Psal. i, 2). Ita fit ut, cum pauca dicimus, plurima sentiamus. *Miseretur ei commodat*: sive elemosynas dicit, ubi ante misericordia tangit animum, et sic aperit manum. Ipsa est enim perfecta elemosyna, quæ prius a se inchoat, et sic ad alterius juveniam venire festinat. Sive magis illum *commodare dicamus* spiritualia bona, quæ affluenter Dei possidet *pauper*. *Commodat* plane justus, unde omnino dives est, de doctrina, de pietate, de justitia, de patientia, cæterisque bonis, quibus perfruatur mens illa sanctissima.

PATROL. LXX.

Sed ne crederes justum interdum velle mutuari, posuit *tota die*. O divitiæ inæstimabiles, quæ in tota vita copiam suam affluentissime largiuntur! Merito non deficit dare, qui a Christo semper consuevit accipere. Sequitur, *et semen ejus in benedictione erit*. Similis est et iste locus superioribus. Nam si *semen* velis filios intelligere, multi sancti filios genuerunt luxuriosos et impios. Sed *semen* dicit operam, quæ ab homine dono superno velut frumentale *semen* aspergitur. Hæc recipitur *in benedictione*, quia seminata est in bona voluntate. Nam *semen* opera nostra esse intellexit Apostolus cum dicit: *Qui seminat in carne, de carne metet corruptionem; et qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam* (Gal. vi, 8).

Vers. 28. *SAMECH. Declina a malo et fac bonum, et inhabita in sæculo sæculi.* Duobus modis vitam nostram pia mater instituit. Primus est, ut mala declinemus, quia peccatori bonarum rerum repente esse non potest appetitus. Secundus ut bona faciamus propter quod a vituperabili actione cessavimus. Declinemus ergo mala, quæ nostra sunt, et faciamus bona, quæ Christi sunt, quia Dominus in judicio iusta suos non vocat ad præmium, quoniam pauperibus nihil tulerunt: sed ideo coronat, quia nudos vestierunt, visitaverunt infirmos, et esurientes sitiētesque pascere delegerunt. Vides ergo quia non sufficit Christiano a malis abstinere, nisi etiam bonum natur quadam operatione perficere. Verum hæc præcepta quid sequitur? *Et inhabita in sæculo sæculi*, ut tali promissione confusus, futura præmia spe certissima jam possidere videatur. *Sæculum* vero *sæculi* significat æternum regnum, quod nulla successione mutabitur.

Vers. 29. *Quoniam Dominus amat judicium, et non derelinquet sanctos suos: in æternum conservabuntur.* Audiens hoc verbum, *ama et tu judicium*, fac justitiam, ut, juvante Domino, recta te voluntate contineas, ut bonis tuis ipse congaudeas. Ille enim auctor justitiæ non potest illos *derelinquere* qui ejus eligunt præcepta complere. Et intende promissionem: quia non dicit justos in temporalibus rebus nequaquam deserendos, sed eos *in æternum conservandos* esse pronuntiat. Hic enim visualiter conservari nequeunt, qui tribulationibus supplicisque lacerantur. Audiant cupidi vitæ hujus, qui sibi longævos annos postulare noseuntur, non in hoc sæculo, sed *in æternum conservandi* sunt, qui Domino placere contendunt.

Vers. 30. *Injusti autem punientur, et semen impiorum peribit.* Frequenter sensus iste repetitur, ut amplius quæ sunt ventura credantur. Divina siquidem misratio, dum nos mavult gehennæ pœnas evadere, dignatur sæpius admonere. Et sicut sæpius justorum semen, id est opera in benedictione dixit esse mansura, ita hic impiorum actus perire confirmat. *Peribunt* sane, quando et ipsum delictum, et locus noscitur interire peccantium. Nam perire opera infidelium, non tam nostris verbis quam Salomone dicente probabimus; dicturi sunt enim in judicio: *Quid nobis profuit superbia, aut quid divitiarum jactantia*

contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam umbra (Sap. v, 8, 9). Vides perire quicquid hominem perdit, et sola consistere quæ in regno Domini faciunt permanere.

Vers. 31. *Iusti hæreditate possidebunt terram, et inhabitabunt in sæculum sæculi super eam.* Sicut assidue increpat ut corrigat, ita frequenter munera pollicetur ut erigat. Utraque enim, sicut diximus, efficacissima sunt instrumenta doctrinæ, ut malos vindicta, bonos promissa præmia subsequantur. Terra ergo ista appellata est, eo quod commèantium pedibus atteratur. Ad cujus similitudinem et illa futura terra vocatur, non quia teratur quæ jugiter manebit illæsa, sed vocabulum non perdit, quoniam ipsa permanebit qualitatibus immutatis, sicut et cælum et corpora nostra credimus innovanda, quæ licet novæ erunt, illdem tamen nominibus appellabuntur. Adjectum est, *et inhabitabunt in sæculum sæculi super eam*: ne istam crederes quæ aliquando **126** deserenda est. Nec vacat quia non dixit, in ea, sed *super eam*. Secretum enim videtur, ut putamus, ipsius habitationis exponere, et ideo dictum est, *super eam*, quia spiritali corpori non erit necesse terram gravi calcare vestigio, sicut Apostolus dicit: *Deinde nos qui vivimus, qui reliqui sumus, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in æera, et sic semper cum Domino erimus* (1 Thess. iv, 14).

Vers. 32. *PHI. Os iusti meditabitur sapientiam, et lingua ejus loquetur iudicium.* Narratio hæc per figuram characterismon, quæ Latine informatio vel descriptio dicitur, tempus beatæ resurrectionis ostendit. Non enim dicit, meditatur, sed *meditabitur* de futuro. *Os* hic cogitationem debemus accipere, quia de lingua sequitur quid loquatur. *Meditabitur* ergo sapientiam, non Scripturarum lectione, sed cordis purissima visione. Ibi enim non litteris sapientia colligitur, sed cælesti largitate inelaborata præstatur. *Et lingua ejus loquetur iudicium*, quia sermo ibi nequaquam a cogitatione dissentiet; sed sicut cor *meditabitur sapientiam*, ita *lingua loquetur* per cuncta justitiam. Illic est ille cælestis et beatorum modus, ut merito in consortium angelorum recipiantur qui se nullo errore confundunt. *Loquitur* ergo *lingua iusti iudicium*, cum veri luminis fuerit manifestatio completus. *Judicium* enim dictum est, quasi juris dictum, quod in eo iudicatur. Non enim sancti semper iudicabunt, dum constet unum Domini esse iudicium. Sed in æternum iuste locuturi sunt, quos revera divina virtus amplectitur.

Vers. 33. *Lex Dei ejus in corde ipsius, et non supplantabuntur gressus ejus.* Vides quemadmodum nobis perfectio futuræ beatitudinis indicatur; ut nihil aliud homo in corde recipiat nisi voluntatem Dei, qua beatus efficitur, per quam ad tantum calmen ascendit, cui gratias indesinenter acturus est. *Dei ejus* significat qui eum de mundi istius clade liberavit. Ille enim pronomen *ejus* gratiam indicat Domini Salvatoris. Nam cum sit omnium *Deus*, ipsius proprie dicitur quem liberare dignatur. Cum dicit, in

A corde ipsius, sensum beati universum tali bono significat esse completum. Hujus itaque gressus supplantare nemo prævalebit, quando jam et originale peccatum desinet, et diabolus decipiendi licentiam non habebit. Supplantare enim dicimus plantis foveas prætere, ne possit incedens firmum reperire vestigium. Hoc ibi nullatenus constat esse faciendum, ubi secunda et æterna sunt omnia; sicut in quinquagesimo quinto psalmo dicturus est: Quoniam eripuisti animam meam de morte, oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapsu (Psal. lv, 13)

Vers. 34. *SADÉ. Considerat peccator justum, et querit perdere eum.* Adhuc ista dicuntur de futuro iudicio. *Considerare* est enim aliquid alta deliberatione conspiciere, et usque ad rerum viscera pervenire. Nam in die resurrectionis peccator perpendet justum, et dicet in corde suo: Nonne iste est qui egebat, quem in contemptu habuimus et derisu; et modo cernimus supra nos electum, et in summa gloria constitutum? Hoc est *peccatorem justum considerare. Querit autem perdere eum*, a consuetudine dicitur delinquentium, quoniam et in illo sæculo festinant justum perdere, ubi jam cognoscuntur nocendi licentiam non habere.

Vers. 35. *Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus, nec damnabit eum cum iudicabitur illi.* Considera quemadmodum ordinem istum futuro sæculo deputavit, ut dicat in potestate inimici justum ulterius non esse tradendum; quod in isto sæculo frequenter evenit, ut martyres relinqueret persecutorum manibus carnaliter occidendos. Tunc enim famulos suos jam non *derelinquet* arbitriis impiorum, sed in æterna pace positos possidebit ab omni periculo liberatos. *Nec damnabit eum, cum iudicabitur illi.* Non damnat justum, cum iudicat impium; sed discretione meritorum justum beatitudo suscipiet, illum debita poena torquetur.

Vers. 36. *CORN. Expecta Dominum, et custodi vias ejus; et exaltabit te, ut inhabites terram; cum perierint peccatores videbis.* Superioribus rebus diligenter expositis, quæ ad æternam poterant beatitudinem pertinere, reddit ad justum, consolans eum, et dicens: Tu qui jam credidisti ad quæ bona evelli possis, confidenter *expecta Dominum*, id est patienter age: et qualis sit ipsa patientia non tacetur. Non enim otioso dicitur *expecta*, sed laboranti, qui *vias Domini*, hoc est sacratissima præcepta custodit. Aperte quoque sua reddidit suis. *Terram* illam nisi exaltatus non potest possidere: quia sic magna, sic sancta, sic cælestis est, quam nemo prævalet, nisi bene meritis, adipisci. Sequitur, *eum perierint peccatores videbis*. Duplici ratione justorum gaudia cumulantur. Primum, cum senserint in quantis sint jucunditatibus collocandi; deinde cum viderint poenas peccatorum, exultabunt amplius ab æterno se supplicio liberatos. Tunc enim gratior sit qualitas muneris attributi, quando conspecta fuerit poenalis adversitas. Ergo hoc dicit, *videbis*, hoc est quod nunc credis, tunc absolute cognosces, et lætaberis, illis digæ percutibus,

te in summa beatitudine per gratiam Domini collocatum.

Vers. 37. *Vidi impium superexaltatum, et elevatum super cedros Libani.* Hic contra gravissimum morbum medicina plenissima præstat. Dicunt enim quidam: Si Deo talia displicerent, peccatoribus tanta felicitas minime proveniret. Ideoque per energiam, quæ actum rei incorporeæ imaginatione repræsentat, *vidisse* se dicit *impium* crevisse non ad honorem, sed potius ad ruinam. *Elevantur* enim hic tales supra justos, quia illi sunt humiles, isti superbi; sed isti in iudicio cadent, illi feliciter erigentur. Et quia dixerat, *superexaltatum*, ne putares eum tantum supra humiles erectum, addidit, *et elevatum super cedros Libani*, ut fvisse quoque proceris cacuminibus celsior appareret. Cujus profectus ideo tantum extollitur, ut ejus irremediabilis ruina monstretur. Hoc etiam de diabolo intelligi fas est, de quo Joel propheta testatur dicens: *Et cum qui ab Aquilone est, effugato a vobis, et ejiciam in terra sitiens et deserta; et exterminabo faciem ejus in mare illud primum, et posteriora ejus in mare novissimum* (Joel. II, 20). Gratias agimus, Domine, dispositionibus tuis. Nam quid iste liber faceret, qui mundum religatus affligit?

Vers. 38. *Res. Et transivi, et ecce non erat; et quæsi eum, et non est inventus locus ejus.* Mundus iste duobus modis transitur, sive cum deseritur meliori conversatione, sive cum a mortuis in sine relinquitur. Ergo qui transierit ad Deum sanctissima **127** conversatione, potentem jam non videt peccatorem, quando infirma videt omnia de quibus gloriatur humanitas. *Quæsi* enim dicit, hoc est in memoriam reduxi: quia tunc justus recordatur maxime peccatorum, quando miseratione Domini in melius immutantur: dolentes quia miseri ab eis malis actibus segregantur. *Locus* enim peccatorum mundus iste dignoscitur, in quo et scelera perficiunt, et fugitiva felicitate cumulantur. Sed utique *locus* iste cum eorum prosperitate dissolvitur, quando totius orbis corruptibilis gloria terminatur.

Vers. 39. *Six. Custodi veritatem et vide æquitatem, quoniam sunt reliquæ homini pacifico.* Dum nos præcipit *custodire veritatem*, admonet ne in mundanis rebus curam habere debeamus. *Custodire* enim solet, non nisi qui semper assiduus est, qui hoc cogitat, hoc loquitur, hoc retractat, nulloque momento ab ea sollicitudine segregatur. Sed quæ est ista *veritas*? utique Deus, qui dixit, *Ego sum veritas* (Joan. XIV, 6). Ergo si Deum custodias, ille te sine dubitatione custodit. Dicit etiam, *et vide æquitatem*, Dei videlicet. Nam quæ sit æquitas consequenter exponit; ait enim, *quoniam sunt reliquæ homini pacifico*. Intendamus quemadmodum hunc sermonem intelligere debeamus: *reliquæ sunt homini pacifico*, quando spes ejus Domini remuneratione peragitur. Reliquum est enim, ut post hanc vitam æternæ beatitudinis præmia consequatur. *Sunt ergo reliquæ pacificorum*, quando spem certissimam tunc habere incipiunt, cum ad percipienda Domini dona perveniunt. *Pacificus au-*

tem dicitur, qui in hoc mundo inter discordantes pacem facit, studioque mansuetudinis nec ipse indecoris certaminibus implicatur. Et nota quia in beatorum loco ponitur, cui hæc virtus Domini pietate præstat.

Vers. 40. *Injusti autem disperibunt simul: reliquæ impiorum peribunt.* Sententiæ dantur aptæ disparibus. Nam sicut justus post hanc vitam spe maxima gratulatur, ita *injusti* finita luce *disperunt*. Sive (ut quidam volunt) *reliquæ* significant memoriam bonorum, quam justus vir in hoc mundo post obitum derelinquit, dum de actu suorum probitate laudatur. Quod utique martyribus contigit, qui pro veritatis testimonio felices animas reddiderunt. Illos mereri impii nullatenus possunt, qui nullum **B** vestigium dignum memoriæ suæ derelinquunt: quoniam superveniente interitu eorum falsa laus et fragilis vita dissolvitur.

Vers. 41. *TAU. Salus autem justorum a Domino, et protector eorum est in tempore tribulationis.* Sancta Ecclesia redit ad solitas consolationes, ne putaretur austera, si et bonæ promissionis gaudia non haberet. Pollicitatio firma, custodia fortis, *justo um salutem a Domino*, non ab alia potestate venire commemorat. Quo loco alterius psalmi sensus dicendus est: *Si ambulem in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.* Sequitur, *et protector eorum est in tempore tribulationis* (Psal. XXII, 4). *Tempus* quidem tribulationis duplex est, sed longe dissimile. Nam et hic tribulationes temporales sunt, quas tamen Dominus a fidelibus suis ex toto non amovet; quæ mordent potius quam devorant, compungunt quam percutiunt, affligunt quam imminuunt. Illa vero *tribulatio* quæ in die iudicii impiis venit, mala, quia æterna; tristis, quia cruciat; vehemens, quia districta est. *In hoc ergo tempore tribulationis protector est Dominus*: quia ex ipsa eripit justos.

Vers. 42. *Et adjuvabit eos Dominus, et liberabit eos, et eripiet eos a peccatoribus, et salvos faciet eos, quoniam speraverunt in eum.* De fidelibus famulus dicit, quos in hoc mundo efficaciter adjuvat, quando collucatione contraria fatigantur. Liberat enim, dum fidem ipsorum non sinit prava suasionem perverti. *Eripiet a peccatoribus*, utique a mundi istius contrarietate servat illæsos. Addidit quoque causam liberationis: *quoniam speraverunt in eum*, non quia non peccaverunt, sed quoniam spem suam in Domini pietate posuerunt. Quod potest etiam et ad illud iudicium trahi, quando sanctis suis æterna præmia præstare dignabitur.

Conclusio psalmi.

Quam proficua verba Spiritus sancti dignatione prolata sunt! quam mirabili virtute illa tunica Domini Christi superna dispensatione contexta est, non illis, sed versibus; non stamine, sed compunctione; non lana, sed gratia; scilicet quæ totum corpus ambiat, et membra ipsius in modum sacræ vestis operiat; quam non valuit divideri militum insana protervia; quam non potest hæreticorum tot sæculis,

dum semper earpant, scindere multitudo : sed in sua firmitate consistens, illos tantum protegit quos Domino placere cognoscit! Rogemus ergo inseparabilem Trinitatem, ut hæc vestis et nos protegat, atque intra suos sinus gratuita dignatione concludat. Quo loco Sedulii verba mutuanda sunt :

Grandia poseo quidem, sed tu dare grandia nosti.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXXVII.

Psalmus David in commemoratione.

Dicendo in commemoratione, hoc nobis titulus iste pronuntiat, ut quia peccatum omnimodis effugere non valemus, certe ipsum delictum in commemoratione semper habere debeamus; quatenus dum culpæ memores sumus, a delictorum frequentia temperemus. Sicut et in tricesimo primo psalmo positum est, *David intellectus*; sicut et in quinquagesimo psalmo ipse proficitur, *et peccatum meum contra me est semper* (Psal. L, 5). Sed licet propheta nominis sui testimonium dicat quam maxime de futuris, tamen nec præterita derelinquit, quæ ad salutem fidelis populi pertinere cognoscit. Hic enim psalmus (ut quidam voluerunt) totus ad beati Job vivacissimam pertinet passionem, qui superator fuit vitæ mortalis, carnis suæ debellator, triumphator ingentium suppliciorum; scilicet ut pœnitentibus onera sua reddantur levia, dum gravissimæ tentationis referuntur exempla. Consuetudo est enim Scripturæ divinæ, ut cum exercitissimus miles Christi afflictus dicitur, tironis inde animus efficacius imbuatur. Quapropter in afflictionibus asperis gaudeamus, in carnis nostræ cruciatione lætemur : quoniam hoc nos ab æterna pœna liberat, quod hic propter **128** Dominum momentanea celeritate disrueat. Considerandum est etiam quod in his psalmis pœnitentium nullus tanta legatur esse percussus, ut merito ad mensuram malorum recipi credatur qualitas gaudiorum.

Divisio psalmi.

Per figuram ethoposiam persona introducitur (ut dictum est) invicti militis Christi, vulnerum dolore confixa, vermibus scaturiens, insu, ex improbationibus sauciata, et inter tot calamitates obsessa, sola fidei vivacitate sanissima. Quam merito beato Job et nos credimus applicandam, quando huic et ærumnæ similes exstiterunt, et pene ipse sermo videtur esse consimilis. Quapropter per loca singula de libro ipsius testimonia dabimus; ut omnino passiones ipsæ sibi convenire ac congruere videantur. Psalmus ergo iste pœnitentis quadrifaria distinctione divisus est. Præmo continet exordium, in quo misericordiam movet benigni iudicis vita pœnalis. Sequitur bipartita narratio, ubi et corpus suum diversis pœnis afflictum commemorat, et animum refert amicorum imputationibus graviter sauciatus; ut cum nulla consolatio in utraque parte relinquatur, totis viribus Dominus exoretur. Tertio subjungitur consolatio medicinæ salutæ, quam inter multiplices calamitates spem suam dicit se in Domino posse. Mox autem devotissimi fa-

Ampli paratum se quæque ad flagella testatur : quoniam plus se adhuc mereri putat, quam videatur esse percussus. Post hæc provenit quæ semper pœnitentibus datur exsultativa conclusio : ubi jam a cladibus omnibus liberatus, salutis suæ Deum proficitur auctorem; ut manifeste doceatur in spe certissima collocatus, qui tantæ lætitiæ participatione ditatus est.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripas me.* Vir iste sanctissimus; sicut de ipso Dominus dixit : *Simplex, rectus, et timens Deum, ac recedens a malo* (Job I, 1), cum tentationibus diaboli fuisset traditus ad probandum, inter dolores anxius, non erat tantum de sua pœna sollicitus, quantum de Domini offensione suspectus, rogat ne tormenta quæ patiebatur irato iudice sustineret. Verberatio enim quæ venit a quietâ mente correctio est, sicut legitur : *Argue sapientem, et amabit te* (Prov. IX, 8); quæ autem venit ab infenso iudice rationabiliter formidatur. Illa enim emendationem præstat, ista exigit ultionem. Hinc est quod rogat ut non arguatur in ira, nec in eum damnatione perpetua vindicetur. Sic enim metuens et in libro suo dicit : *Iratus est contra me furor ejus, et sic me habuit quasi hostem suum* (Job XIX, 11). De ira vero Domini Pater Augustinus in libro Enchiridion (Cap. 15) pulchra brevitate disseruit dicens : Cum autem Deus irasci dicitur, non ejus significatur perturbatio, qualis est in animo irascentis hominis; sed ex humanis motibus translato vocabulo, vindicta ejus, quæ non nisi iusta est, iræ nomen accepit. De ira denique vel furore illa sufficiant quæ de talibus verbis in psalmo sexto jam dicta sunt.

Vers. 2. *Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, et confirmasti super me manum tuam.* Secuta est causa probabilis; ut in illo iudicio jam non debeat puniri, qui malis præsentibus vehementer afflictus est. Dominus enim cum hic vindicat, ibi parcit, quoniam clementia ipsius in idipsum duas non exigit ultiones; sicut scriptum est : *Non iudicabit Dominus bis in idipsum* (Num. I, 9). Sed cum fidelissimus famulus se cognosceret diabolicæ fraude vexari, sciebat tamen eum in se non potuisse prævalere, nisi licentiam divinis jussionibus accepisset; ideoque ad illum loquitur in cujus potestate universa sunt posita. *Sagittæ* et in bono et in malo accipiuntur. In bono, ut est illud, *Sagittas suas ardentibus effecit* (Psal. VII, 14). Nam hic *sagittæ* designant diabolicas potestates, quæ tanquam tela vuluerant, quando Domini permissione diriguntur. Et bene dixit, *infixæ*, quia doloribus ejus requies esse non poterat. Sic enim et ipse beatissimus (Job VI, 4) dicit : *Quia sagittæ Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum, et terrores Domini militant contra me.* Sequitur, *et confirmasti super me manum tuam.* Cum divina virtus fidelium salutem vitamque semper operetur, hic quasi manibus ejus imputatur quod diu cladibus numerosis affligitur; non quia ipse filios ejus exstinxerat, facultatem laceraverat, ipsumque ulcerum dolore

percusserrat; sed quoniam tardabat diabolus removere, qui talia probabatur infligere. Ita et in proprio ejus libro positum est: *Cur non tollis peccatum meum, et quare non auferis iniquitatem meam (Job vii, 21)?* Quod congruenter a potestate judicis dicitur, ut salutaris benevolentia comparetur.

Vers. 3. *Nec est sanitas in carne mea a vultu iræ tuæ, non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum.* Ab infirmitate quoque personæ suæ misericordiam movet, quoniam caro ejus bellum sustinere non poterat, quæ tot ictibus percussa corruerat. *Vultus est iræ*, timor futuræ vindictæ sub magno pavore cogitatus. Unde a Deo se petit ab ira futura liberari, quoniam ab indignatione ventura omnino sic se dicit esse porterritum, ut sanitatem corporis omnimodo non haberet. More famuli verecundi, qui antequam verbera patiantur, futuris jam tormentis vehementer affligitur: qui vero mente callosus est, nec ipsas pœnas, dum infliguntur, horrescit. Subjunctum etiam: *Non est pax ossibus meis.* Quod supra dixit, *sanitatem*, nunc repetit *pacem*: merito, quia *sanitas* est totius corporis pax humorum et temperata tranquillitas. Hic jam nimietas doloris exprimitur; ut qui dixerat carnem suam esse non sanam, nunc dicat etiam ossa fuisse turbata. Gravior enim pœna est quæ usque ad interiora descendit; nec aliquid intactum relinquatur, quando ipsa corporis firmamenta quatuntur. Significat enim, quam patiebatur, vermium comestionem, quæ requiem sancto viro non poterat dare: quia non cessabat absumere, sicut ipse ait, *Et qui me comedunt non dormiunt (Job xxx, 17).* Verum supra illas corporales pœnas affligi se dicit a *facie peccatorum suorum*, more sanctissimi animi, qui dum recordatur iniquitates suas, graviora se credit esse passurum.

Vers. 4. *Quoniam iniquitates meæ superposuerunt caput meum: sicut onus grave gravatæ sunt super me.* Adicitur ad impetrandam benevolentiam tertius modus, ut non se injuste percussus dicat, sed peccatis suis videatur imputare quod patitur. **129** Nunc ad exponenda verba redeamus. *Iniquitates* nostræ elevant se super caput nostrum, quando sibi amplius vindicant, quam ratio justitiæque patitur. *Caput* enim nostrum ratio est, supra quam inter bona collata celsius nil habemus. Ipsa enim duce, Domino præstante, dirigimur; ipsa nos ad bonos actus profectaque perducit. Quam si iniquitas oppresserit, illa protinus victa succumbit. Sed his iniquitatibus ista vicissitudo tribuitur; ut qui se levitate erigunt in tumorem, gravissimis afflictionibus onerentur. Constructa sunt pulcherrima veritate principia; nunc partem narrationis, quemadmodum formata sit, debemus exquirere.

Vers. 5. *Computruerunt et deterioraverunt cicatrices meæ, a facie insipientiæ meæ.* Perventum est ad narrationem, quæ causis omnibus utiliter apponitur, quando per eam animus accusati factumque declaratur. Hæc duplici modo formata est. Nam per quinque versus pœnas describit corporis sui; per alios

A quinque qui sequuntur violentas refert animæ passionem, ut nihil videatur exceptum, quod duris calamitatibus non probetur afflictum. Quod argumentum dicitur a necessitate, quando quis præmissis rebus asperis, ad bonam partem correctus adducitur. In primo igitur versu partis hujus tapinosus figura cognoscitur, quia nihil humilior, nihil potest abjectius inveniri. *Cicatrices* enim sunt præcedentium vulnorum sanata vestigia, quas gravius constat affligere, quando eas contigerit ad transacta pericula remeare. *Cicatrix* vero dicta est ab eo quod in se cæcum vulnus ostendat. Frequenter ergo vulneribus tabificatum corpus ostenditur, ut superstes ille sui pene talia pertulerit, qualia solent exanimata cadavera sustinere. Sic et ipse dicit: *Solum mihi superest sepulcrum (Job xvii, 1).* Subjunctum, *a facie insipientiæ meæ*, id est a præsentia stultitiæ meæ. *Facies* enim præsentiam designat, quæ nisi aut animo aut corpori præsto fuerit, ejus species non valet apparere. Propter ipsam enim se dicit *computruisse*: ne sanctus vir aliquid divinis ordinationibus imputaret. Nam et ipse proprio ore sic memorat, cum Domino responderet: *Ideo insipienter locutus sum, et quæ ultra modum excederent scientiam meam (Job xlii, 5).*

Vers. 6. *Miseriis afflictus sum, et curvatus sum usque in finem; tota die contristatus ingrediebar.* Merito turbatus est, qui tantis doloribus videbatur oneratus. *Miseriis* enim *affligitur*, qui animam suam doloribus fleatibusque castigat; sicut ipse quantum ad considerationem passionum pertinet, dicit: *Desperavi, nequaquam ultra jam vivam. Parce mihi, Domine, nihil enim sunt dies mei (Job vii, 16).* *Usque in finem*, sive terminum vitæ significat, sive Dominum Salvatorem: quia tandem fidelium unusquisque turbatur, donec ad ipsum indulgentia concessa perveniat. Nam quod sequitur, *tota die contristatus ingrediebar*, continuationem doloris insinuat. Dicendo enim, *tota die*, simul et noctes designat, quæ non erant a cruciatibus ejus alienæ, cujus *cicatrices computruisse* referuntur. Sed inter hæc ingrediebatur tristis afflictus; et quod est familiare fidelibus, nequaquam de Domini pietate desperans.

Vers. 7. *Quoniam anima mea completa est illusionibus, et non est sanitas in carne mea.* Hinc erat quod tota die contristabatur, quia diabolus, qui corpus susceperat affligendum, non cessabat et animam ejus vana imaginatione fatigare. Dicit enim vitium, quo maxime humana laborat infirmitas: ut modo in oratione prostrati, superfluas res videamus appetere; modo psalmodiam dicentes terrena cogitemus. Sed de ista illusionem quam patitur, sufficienter dictum est in libro quem de Anima pro nostra mediocritate conscripsimus. Sed cum istud maxime contingere solent otiosis, dicit sibi quoque provenisse, qui sanitatem corporis non habebat; ut tanquam civitas obsessa infestantibus inimicis undique pulsaretur. Nam quamvis caro diversis frangeretur angustiis, originalibus tamen vitiis non reddebatur { *ed.*, credebatur } excepta. Ista est illusio quæ secundo Domini curatus

adventu, quando et carnis villis caremus, et immisiones diabolicas ultra non patimur.

Vers. 8. *Incurvatus sum et humiliatus sum usquequaque: rugiebam a gemitu cordis mei.* Ipsa quidem verba repetit, sed vehementiora facta sunt, dum in uno versiculo colliguntur. Possumus enim corpore curvari, et animo non humiliari: sed hic ideo utrumque conjunctum est, quia multiplex calamitas liberum nil relinquit. Illis etiam aliquid majus adject: *Usquequaque*, id est ex omni parte, ex omni consideratione; ut eum copiosa calamitas undique probaretur ambuisse. Sequitur, *Rugiebam a gemitu cordis mei.* *Rugire* proprie belluarum est. Hic autem ut gemitum ostenderet fortiolem, ipsi se comparat, quæ validissimo fremitu suum velle declarant. Et vide quod sequitur, *a gemitu cordis mei*; ut virtutem patientiæ magnæ monstraret, in gemitum se asserit, non in verba prorupisse.

Vers. 9. *Et ante te omne desiderium meum: et gemitus meus a te non est absconditus.* Tale fuit desiderium ejus, ut ante Deum esse mereretur. Nam qui peccatis suis veniam petit, ut omnia illa facit quæ spernit sunt decursa, ante Deum ponit desiderium suum. Jam quod ante ipsum est, consuevit audire. Dominus enim quidquid non aspernatur, amplectitur. Ille enim *gemitus non absconditur* Deo qui pius est, qui pro animæ liberatione persolvitur. Nam multi gemunt perdentes divitias, desideria turpia perquirentes: sed ille *gemitus* et ille fletus Divinitati probatur absconditus. *Gemitus* enim dictus est pro exprimendo magno dolore, quasi geminatus luctus.

Vers. 10. *Cor meum conturbatum est in me, et deseruit me fortitudo mea: et lumen oculorum meorum non est mecum.* Corporeis ærumnis flebili allegatione decursis, nunc ad animi venit gravissimos dolores; ut postquam caro multa pertulerat, mens quoque beati viri vehementius probaretur afflicta. Et respice quo decore distributa verba colloceant. Unum pendet ex altero: quia *deseruit fortitudo, conturbatum est cor.* *Fortitudinem* suam dicit patientiæ robar, quæ, quandiu permanserit, voluntatem nostram in sua firmitate custodit: si vero recesserit, mens turbata succumbit. Malorum itaque abundantia mollitiam in se dicit patientiæ firmitatem. Sequitur, *et lumen oculorum meorum non est mecum.* *Lumen oculorum* est ratio imperturbata iudicii, quam secum habere non poterat, qui ingentes molestias sustinebat.

Vers. 11. *Amici mei et proximi mei adversum me*
130 *appropinquaverunt et steterunt.* Amici sunt a nostro quidem sanguine extranei, sed charitate conjuncti. *Amicus* enim dictus est quasi animi æquus, quia æquali nobis voluntate conjungitur. Amicitia est enim voluntas erga aliquem rerum bonarum ipsius causa quem diligit compari voluntate. *Proximi* autem sunt, qui nobis parentela sociantur. Hæc enim duo sunt, quorum humanitas consuevit gaudere solatis. Nunc autem de illis dicit qui ad sanctum virum consolandi gratia veniebant, sicut libri ipsius textus eloquitur, et magis crebris exprobrationibus ejus

A *animum sauciabant. Nunc autem venit super te plaga, et defecisti: et tetigit te, et conturbatus es (Job iv, 5),* etc. Sed consideremus quam vehemens erat afflictio, quando ab amicis et proximis talia sustinebat, ut qui solent esse remedium calamitatum multarum, fuerint cumulus passionum. Merito ergo cum ipso *lumen oculorum* suorum non erat, cui inde veniebat afflictio, unde solet hominibus adesse remedium.

Vers. 12. *Et proximi mei a longe steterunt; et vim faciebant qui quærebant animam meam.*

Vers. 13. *Et qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitatem, et dolos tota die meditabantur.* *Proximi* quidem erant sanguine, sed longissimi redebantur fetoris horrore; dum quod ille tolerabat in vulnere, illi sustinere non poterant in odore. Nam et ipse de uxore sua dicit: *Malitiam meam exhorruit uxor mea (Job xix, 17).* Quid, rogo, extraneorum fastidia, dum halationes ejus uxoris charitas sustinere non posset? Nam et de proximis suis ita dicit: *Fratres meos longe fecit a me, et noti mei quasi alieni recesserunt a me (Ibidem, 13).* Cum enim dicit: *Et vim faciebant qui quærebant animam meam,* diabolum cum ministris suis designat, qui quanto illum videbant in Dei amore persistere, tanto ei mortem animæ nitebantur inferre. Subjunxit: *Et qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitatem.* Uxorem designat, quæ Immundis spiritibus adacta, dum eum cupit liberari de pœna, viro sanctissimo suadebat, ut Domini loqueretur injuriam, dicens: *Dic verbum in Domino, et morere (Job ii, 9).* Meditantur quoque supradicti dolos, quia dum se consulere corpori putabant, animæ contraria suggerabant.

Vers. 14. *Ego autem velut surdus non audiebam, et sicut mutus qui non aperuit os suum.* Nihil potest esse fortius, nihil egregius, quam audire noxia, et non respondere contraria. Nam etsi locutus est justa, ad illa tamen *surdus* erat, quæ quasi consolantium iniquitas suggererat. Addidit, *et sicut mutus qui non aperuit os suum.* *Mutus* etsi cum clamore aliquid non dicit, interdum balbutiendo remurmurat. *Sicut mutus* autem, qui non aperuit os suum, fuit, qui labia sua nullo sermone aspero, nulla contra Deum remurmuratione commovit. O tranquillitas sanctæ mentis! Foris vermibus consumebar, intus impassibilis erat; et tanquam assisteret altari [mss., fieret alteri], sic cognoscatur divinis laudibus occupari

Vers. 15. *Et factus sum ut homo non audiens, et non habens in ore suo increpationes.* Sensus ipse repetitur, ut nobis magnæ patientiæ validius inculcetur exemplum. Habebat utique veritatem causæ suæ, per quam mala suadentes potuisset arguere: sed vir patientissimus sibi reputans omnia, ab illorum increpatione cessabat, sicut ipse dicit: *Nonne dissimulavi? nonne quievi (Job iii, 26)?* Nam cum eos posset arguere qui falsis eum criminationibus impetebant, sic elegit tacere, quemadmodum solet ille facere qui veritatem responsionis cognoscitur non habere. Respice nunc singulis causis remedia contributa. Contra corporeos dolores supra dixerat: *Rugiebam a gemitu*

cordis mei: nunc adversus iniquas suggestiones posuit: *Ego autem velut surdus non audiebam*, etc. Sic narrationis istius textus gemina expositione finitus est.

Vers. 16. *Quoniam in te, Domine, speravi, tu exaudies me, Domine Deus meus*. Passionum suarum narratione completa, nunc venit ad medicinam salutaris auxilium: quoniam inter calamitates asperas ejus confidentia non defecit, sed semper speravit in Domino, qui potest tristitiam in gaudium commutare. Et ideo petitionem suam exaudiendam putat: quia se in Domino sperasse confidit. Nam et ipse dicit: *Etiam si occidat me, in ipso sperabo* (Job xiii, 15). Sic et tres pueri profitentur: *Potens est Deus de camino ignis liberare nos. Quod si noluerit, notum tibi sit, rex, quia diis tuis non serviemus* (Dan. iii, 17, 18). Talis est enim sanctorum voluntas, tale fixa mente consilium, ut non emolumento aliquo presentis temporis, sed tantum ipsius Domini amore captantur.

Vers. 17. *Quia dicit: Nequando insultent in me inimici mei: et dum commoventur pedes mei, in me magna locuti sunt*. Nunc causas enumerat, cur eum Dominus dignetur audire. Nam inter gravissimos æstus malorum, illam partem vir egregius magnopere custodiebat, ne de lapsu ipsius insultaret inimicus. *Insultant enim illi quando hominem ad nequitiam suæ vota converterint; dum fidellum ruinam, putant esse victoriam. Pedes enim hic significant nostrorum actuum qualitatem, per quam in hac vita quibusdam gressibus ambulamus. Sed isti dum fuerint humanitatis fragilitate commoti, statim impios inveniant irrisores, qui magna in eos invectione consurgunt: sicut alibi dicit: Qui tribulant me, exsultabunt si motus fuero* (Psal. xii, 5). Pii vero contra faciunt, affliguntur caibus alienis, consolationem lapsis, solatium cupunt afferre deceptis; sicut Apostolus dicit: *Fratres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu mansuetudinis* (Galat. i, 6).

Vers. 18. *Quoniam ego in flagella paratus sum, et dolor meus ante me est semper*. Ecce quare Dominus supplicem dignabatur audire, quia dum fragilitatem suam nosset deliquisse, merito se ad pœnam videbatur aptare. Sic sentiunt qui se semper addicunt; ut in illa judicatione possint absolvi, qui hic meruerint propriis confessionibus accusari. *Flagella enim hic, non verberationes loreas dicit, sed dolorum asperissimas passiones. Sequitur enim, et dolor meus ante me est semper. Dolor contra se erat viro justissimo, cur a mandatis Domini declinasse videretur, ut salutarem innocentiam perderet, et mortiferos acquisisset errores. Imitandus dolor, rectum iudicium, contra se justum hominem irasci: quia impius defensor, fautor [ed., factor] sui probatur exitii.*

Vers. 19. *Quoniam iniquitatem meam pronuntiabo, et cogitabo pro peccato meo*. Aperuit unde ille præmissus dolor existere potuisset. Nam si de **131** peccato suo minime doluisset, nequaquam tantæ con-

fessionis puritas appareret. Duobus enim modis perfectæ poenitentiae virtus ostenditur. Primum est, ut peccatores nos Domino pronuntiemus, sicut dicit in libro suo: *Peccavi, quid faciam tibi, o custos hominum* (Job vii, 20)? Ecce pronuntiatio sancti viri, ecce vera confessio, quæ vitam non abstulit, sed salutis gaudia geminavit. Verum ne crederes in confessionibus hanc solam pronuntiationem semper sufficere potuisse, addidit, *et cogitabo pro peccato meo*; id est talia, te donante, faciam, quæ meum possint abolere peccatum; scilicet fletus adhibeam, eleemosynas faciam, et ab hoc quod deliqui, mandatorum tuorum me observatione purgabis.

Vers. 20. *Inimici autem mei vivunt, et confortati sunt super me: et multiplicati sunt qui oderunt me inique*. Inimicos suos spirituales nequitias dicit, quas ad probationem sui permissu Domini vir sanctissimus sustinebat. *Vivunt*, cum dolore pronuntiandum est, id est, voluntatis suæ libertate potuntur; nec mortem metuunt, quam nos in corpore sustinemus. Cui non solum sufficit dicere, *vivunt*, nisi etiam addidisset, *et confortati sunt super me*. Deinde quod gravius horret, adjecit, *multiplicati sunt*. Hoc schema dicitur emphasis, quod gradatim crescit ad motum animi concitandum. *Multiplicati sunt* vero qui eum oderant inique, quando supra ipsum spirituum immundorum numerus augebatur. Unus enim pecuniam vastabat, alter patrimonia lacerabat, alios quoque ipsius alii trucidabant; et necesse erat ut ei inter tot calamitates hostes crescerent, qui tam numerosa probatus est pericula tolerasse. *Inique* vero additum est, quoniam vir sanctissimus a pravis spiritibus iniuste semper borretur. Quod ad voluntatem videlicet diabolicam pertinet exprimendam, non ad meritum pravam inanemque jactantiam

Vers. 31. *Qui retribuere mala pro bonis detrahebant mihi, quoniam subsequutus sum iustitiam*. Ad amicos laceratores redit, qui sanctissimo viro casus asperos imputabant, et detrahebant, cum magis utique patientiam ejus laudare debuissent. Nam et uxor iustitiæ ipsius detrahebat, quando dicebat: *Die verbum in Deum, et morere* (Job ii, 9). Bene autem se dixit *iustitiam subsequutum*, quia illam non probatus est aliquando reliquisse. Sic enim ipse testatur: *Non invenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis stultitia personabit* (Job vi, 30). Quam professionem ex integra cordis puritate venisse testis est Domini prolata sententia, ubi ad amicos ejus in libri ipsius huc commemorat dicens: *Iratus est furor meus contra vos, quoniam non estis locuti coram me rectum, sicut servus meus Job* (Job xiii, 3). Finita est, quam diximus in tertia parte, collatio, quæ est procul dubio medicina salutaris. Nunc conclusionem videntur totius terminum dictionis.

Vers. 22. *Ne derelinquas me, Domine Deus meus; ne discesseris a me*. Poenitens isto sanctissimus indigentia Domini de præteritis periculis absolutus, jam lætus exclamat ad Dominum, ne ab ipso relinquatur, quo fuerat præstante liberatus. Gravior est

enim bonæ conscientiæ metus errare post veniam; ut qui debet gratiam, iterum incurrat offensam. Ille enim quando a nobis discedit, avios sectamur errores: quia necesse est absente via rectissima semper errare.

Vers. 23. *Intende in adjutorium meum, Domine Deus salutis meæ.* Prius petiit ne derelinqueretur a Domino, nunc enixius supplicat ut in adjutorium ejus dignetur intendere: quoniam contra illum se noverat certamen habere, qui dixerat: *Ponam sedem meam ad Aquilonem, et ero similis Altissimo (Isai. xiv, 13).* Quibus enim viribus hostis ille tam immanissimus vinceretur, nisi ille intenderet, quo respiciente poterat non perire [*ed. et ms. G., parere*]? Et ut perolutam gratiarum cognosceres actionem, adjidit, *Deus salutis meæ*; utique qui eum salvum reddidit post tot vulnera passum, et sospitatem contulit animæ, quam antiquus ille tyrannus non possit eripere. Ecce regula pœnitentis impleta est, salvatus exultat, qui pridem ulcerum tabe putruerat. Sic ad victoriam perveniunt, cum Domini milites impetuntur.

Conclusio psalmi.

Quam fortis, quam de se triumphalis factus est Job iste Davidicus, ut inter tot acerbitates vulnerum, modestiam non destiterit eructare sermonum! Jacebat corpore in sterquilinio, sed animo habitabat in celo. Consumebatur vermibus, qui spiritus superabat immundos. Parva sunt quæ pertulit, si consideres quæ recepit. Sic pio Domino proficue servitur, sic clementia Divinitatis agnoscitur; ut cum ei suas largitates offerimus, retributiones iterum copiosissimas exigamus. O pœnitentium beata securitas! o se humiliantium mirabilis altitudo! ut confitendo redeat ad gratiam, qui propria se æstimatione damnavit. Certe intelligamus quæ sit dignitas pœnitentium, quando nec ille ab hac excipitur, qui tanti judicis voce laudatus est.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXXVIII.

In finem pro Idithum canticum David.

Titulus hic novum nobis intulit nomen; propterea quæ causa sit istius positionis, aut quid significet diligentius inquiramus. In præfatione jam dictum est hos viros auctores non fuisse psalmorem; sed quoniam excellentes cantores erant, propter nominum significationem constat adhibitos; ut et probatissimi officii sui honorem de tali commemoratione perciperent, et arcana psalmorem de nominum ipsorum interpretationibus panderentur. *Idithum* enim Hebræum nomen est, quod lingua Latina dicitur transilitor; non qui gressibus aliquid transit, aut saltu corporis hiantia quæque transmittit; sed qui supra mundi istius varietates in ea jam puritate consistit, ut futuræ tantum beatitudinis præmia consequatur. Ergo in hoc psalmo persona introducit sanctæ conversationis, quæ humanas quidem illecebras transilierat, sed adhuc gaudia futura poscebat. Et quoniam vir sanctissimus enumerat aliquas affli-

ctiones suas, ne putares et hunc psalmum pœnitentibus applicandum, subjunxit, *Canticum*, quod utique talibus non potest convenire **132** personis. Cantare enim latantis est, interdum et dolentis, nunquam vero pœnitentis.

Divisio psalmi.

Idithum iste, quem diximus vitiorum nocentium transillitorem, formam nobis Justii hominis præbet. In primo ordine psalmi contra insidiatores inimicos in maximam se perhibet utilitatem remediumque tacuisse: petens vitæ suæ finem debere cognoscere, si forte incarnationem Domini etiam corporeis oculis videre mereretur. Secundo per syllogismum quinquepartitum timorem vanum probat esse mortalium, quoniam sunt omnia in potestate Domini constituta. Tertio rogat ut ei delicta noxia dimittantur, quatenus vita ejus prospero fine claudatur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Dixi: Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea.* Consuetudo est humanitatis, et cum se aliquis laudabili conversatione tractaverit, calumniantium insidijs protinus appetatur. Iste ergo *Idithum*, qui de probabili opinione pessimorum contraxit invidiam, secum ipse deliberans dicit, melius esse silentium tenere, quam aliquid malitiosis edicere [*ed., malitiose dicere*]. Quis enim hominum sic cautus sit, ut si inter æmulos loquatur, nullum verbum ejus incurrat aliquam quæstionem? Nunc particulatim singula videamus. *Dixi*, hoc est, apud me in corde meo, ubi sapientes ante deliberant, quam loquantur. *Custodiam vias meas.* Non dicit, a criminibus me abstinenceam, quia jam sanctus erat; sed a superfluis verbis, quæ raro potest vitare vel continere; sicut Jacobus apostolus dicit: *Linguam enim nullus hominum domare potest. Modicum quidem membrum est, sed magna exaltat (Jac. iii, 8).* Difficilis quippe res est linguam in lubrico faucium constitutam, veritatis rigidæ tenere mensuram: cui si incaute frena laxentur, frequenter contra se loquitur. Facilius enim tacendo culpa refugitur, quam loquendo.

Vers. 2. *Posui ori meo custodiam, dum consistit peccator adversum me.* Figura est epexegesis, id est, explanatio dicti superioris. Dicit enim causam quomodo delinquat in lingua sua. Linguae siquidem ostium os habetur; et bene illa clausa servabitur, si ejus janua custoditur. Salomon quippe dicit: *Ori tuo facito ostium et seram, et verbis jugum atque stateram (Eccli. xviii, 28, 29).* Sera enim dicta est, quod sero ostiis adhibeatur. Sed ista tanta custodia quam præmisit, sequitur quando maxime debeat adhiberi; scilicet quando invidus cuiquam consistit adversus, quærens audire, unde calumniam possit efficere.

Vers. 3. *Obmutui, et humiliatus sum, et siliui a bonis: et dolor meus renovatus est.* Prudenter decepti sunt insidiantes; ut dum sermonem captiose quærerent, silentium reperissent. Sed possunt et illi *obmutescere*, quorum os frequenter nimio furore

conceditur. Adhuc, *et humiliatus sum*, ut illud silentium non dolosum, sed intelligeres esse purissimum. *Humiliatus* enim significat humi prostratus. *Siluisse* quoque se dicit a bonis prædicationibus, ne doceret contemnentem. Sed quia consuetudo malorum est, ut quamvis bona audiant, nullatenus acquiescant, quapropter a bonis se dicit necessitate siluisse; quia salubrem commonitionem recipere non poterant, qui contentionum semina perquirebant. Dominus enim in Evangelio dicit: *Ne miseritis margaritas vestras ante porcos* (Matth. vii, 6). Nam cum dicit, *renovatus est dolor meus*, significat sibi eum et ante fuisse, quando vota iniquorum intelligentiæ virtute noscebat. Modo autem cum videret iniquitates hominum contra se potius exercitari, *renovatus est dolor* ejus pietatis intuitu; tribulationem suam faciens delictum videlicet alienum.

Vers. 4. *Concaluit cor meum intra me, et in meditatione mea exardescit ignis: locutus sum in lingua mea.* Post silentium quod se pertulisse dicit invitum, ut hominibus prædicare minime salubria potuisset, conversus est magno æstu charitatis, locuturus ad Dominum. Sed audiamus quam potenter deliberationis ipsius ardor exponitur. *Concaluit*, dixit, *cor meum*, id est, ab omni parte succensus est, ut motus iste tam magnus ad cogitationem rerum cœlestium perveniret. *Intra me*, in homine scilicet interiore, ubi ratio tacita loquitur, et a Domino dignanter auditur. Sequitur, *et in meditatione mea exardescit ignis.* Ne potares ignem insanis motibus æstuarè, in *meditatione mea* posuit, id est, in consilio, in deliberatione, ubi ardor mentis sub modestia prudenter accenditur, et illuminatam mentem disciplinabilis flamma circumvolat. Quid enim amplius quam charitas fervet? Sed fervor ille tranquillus est, mansueta inflammatio, motus inculpabilis, festinatio moderata. Quapropter vir iste sanctissimus, quod perfectissimis accidit, et competenter tacuit, et apte locutus est. Nam qui siluerat dolosis inimicis, veraci Domino conscientia lingua proclamavit. Nec vacat quod dicit, *lingua mea*, hoc est qua pura mente solebat Domino confiteri, et adventum ejus studio piæ dilectionis expetere.

Vers. 5. *Notum fac mihi, Domine, finem meum, et numerum dierum meorum quis est, ut sciam quid desit mihi.* Post illam tam magnam patientiam, et invicti animi robor eximium, absurdum est credere sanctum virum desiderio hujus vitæ annorum sibi notitiam postulasse: sed plenus desiderio Domini Salvatoris (quem tota mente decuit perquiri) scire voluit qui ei lucis terminus pararetur: si potuisset ad illam sanctam incarnationem, quam gestabat mente, ejus longævitas pervenire. Petit ergo ut suum finem noverit, id est, Dominum Salvatorem. Ipse enim noster est finis, ad quem pervenisse vita est nihilominus sine fine; si tamen eum culpæ sequentibus non reddamus infensum. Deinde *numerum suorum dierum* desiderat advertere, ut evidentius appareret si ejus conspectum etiam corporeis oculis mereretur aspi-

cere. Addidit etiam, *ut sciam quid desit mihi.* Suo enim sine recognito, scire poterat quantum usque ad adventum ejus restare potuisset. Et bene additum est, *quid desit mihi*; quia revera *desisse* sibi judicabat ad vitam, si ejus non meruisset videre præsentiam. Sic magni ardoris illius desiderium, sermonis istius qualitate constat expressum.

Vers. 6. *Ecce veteres posuisti dies meos, et substantia mea tanquam nihil ante te est.* Vides merito **133** Christi Domini præsentiam postulatam, antequam veteres dies suos esse profiteretur. Nam quamvis Deo placita se conversatione tractaret, in veteribus tamen diebus erat, quando necdum ad gratiam novæ regenerationis advenerat. *Veteres* enim illo tempore fuerunt *dies*, qui humanum genus ad defectum mortis protinus adducebant; nec erat in illis aliquid novum, ubi minime radiaverat Domini Salvatoris adventus. Unde Apostolus dicit: *Vetera transierunt; ecce facta sunt omnia nova* (II Cor. v, 17). Sequitur: *Et substantia mea tanquam nihil ante te est.* Non dicit actus suos nihil esse ante Deum, sed *substantiam suam*. Nam quomodo poterat fieri, ut qui mundum transierat, superaverat carnis suæ vitia, ante Deum haberetur ut nihilum? Sed merito *substantiam suam ante Deum* dicit *nihil esse*, quæ Adam peccante damnata est. Cui nisi aliquid Divinitas contulerit, de proprio non habet opere quod præsumat.

Vers. 7. *Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens.* Cum transilitor iste vitiorum, veri se luminis inspectione complexisset, et futurum Domini Salvatoris adventum cordis oculo pervidisset, ne quisquam crederet sanctos viros a tentationibus alienos, redit ad infirmitatem suam, quam inter virtutes egregias carnis vitio sustinebat, dicens: Magna sunt quidem ista quæ diximus, magna quæ credimus: verumtamen quoniam in hac mortalitate versamur, ubi mentem nostram fragilitas pulsat humana, nec est adhuc unum illud æternum quod nos in sua faciat firmitate consistere, *universa vanitas omnis homo vivens.* *Vanitas* etenim, sicut sæpe diximus, mutabilitatem significat, quam omnis homo præter Christum sustinet, qui hac carne vestitus est. Exprobrat enim vir sanctissimus mundanæ vitæ consuetudinem malam, ad illam æternam desiderans pervenire beatitudinem, ubi se intelligebat habiturum cum angelis portionem.

Vers. 8. *Quoniam in imagine Dei ambulet homo, tamen vane conturbabitur: thesaurizat, et ignorat cui congregat ea.* Quod vere sapientibus inest, postquam probabiliter tacuit, et religiose locutus est, venit ad ordinem secundum, ubi quinquepartito syllogismo probat præter Dei spem atque expectationem, post primi hominis transgressionem humanum genus vanitati esse subjectum. Sed dicendo, *quoniam*, nescio quid amplum, nescio quid insigne vult intelligi; quod licet homo gestet, tamen vanis desideriis occupatur. Sed quid sit istud excelsum consequenter exponit: *In imagine Dei ambulet homo.* Imago Dei est illa quam homo in rerum conditione suscepit

quando dictum est : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (*Genes. 1, 26*). Hæc sententia sic nobis breviter divisa constabit, si primitus intelligamus aliud esse *imaginem*, aliud similitudinem. *Imago* quippe habet similitudinem ejus rei cujus imago est. Similitudo autem non semper habet ejus imaginem cui similis est. Et ideo interior homo, qui, sicut dicit Apostolus : *Renovatur de die in diem* (*II Cor. iv, 16*), in quo est intelligentia rationis, et veritatis agnitio, et immortalitas a Divinitate collata, merito dicitur habere *imaginem Dei* : quoniam pro spiritali actu suorum dispositione præstantior est. Exterior vero homo, de quo idem dicit Apostolus, qui *corrumpitur* (*Ibidem*), et diverso passionum fasce prægravatur, habet tamen aliquam similitudinem Creatoris, ex eo quod vivit, quod videt, quod est, quod ad mentem convertitur se regentem, quod inter creaturas reliquas valde dicitur bonum; quamvis hæc in Deo longe aliter summeque sint, quam in creaturis esse dicuntur. Sed quid dicam hominem exteriorem? Comparatur illi et vermis, comparatur et leo, comparatur et lapis, non dignitate substantiæ, sed ex aliqua similitudinis parte. Sic ad imaginem et similitudinem suam fecisse hominem recte intelligitur Deus, si suis partibus divisa reddantur. Quod Pater Augustinus in libro *Quæstionum* titulo secundo (*Lib. LXXXIII Quæst., quæst. 51*) subtilius diligentiusque tractavit. Sed licet imago ista magna sit, et tanti auctoris aliqua similitudine gloriatur, quod vivit, quod rationalis, quod immortalis est : homo tamen quia jam factus est peccatis obnoxius, et primi patris ante transgressionem puritati dissimilis, tamen caducis desideriis turbatur atque confunditur : modo victum cogitans, modo ve tem corporis necessitate perquirens, vel alia nimis innumera, quibus in hoc mundo subdita tenetur humanitas. Et bene dixit, *co-turbabitur* : quia puritatem mentis perdunt, qui desideriis temporalibus occupantur. Addidit, *thesaurizat et ignorat cui congregat ea*. Hinc probatur stulta vanitas, quoniam cupit peritura servare et transitoria custodire; maxime cum possessio eorum probetur incerta. Nam qui se putat charis filii relinquere, ignorat si ea non contingat inimicissimos possidere. Et intueri quia, licet multa sint similia, in quibus hominum mutabilitas accosetur, avaritia tamen electa est, cui hæc potius imputentur; ut insigne malum audiret quod sibi dictum, et vitia miora cognoscere; scriptum est enim : *Radix omnium malorum cupiditas* (*I Tim. vi, 10.*)

Vers. 9. *Et nunc quæ est expectatio mea? nonne Dominus? et substantia mea ante te est.* Prædicta humani generis vitiosissima vanitate, nunc redit ad personam suam, pronuntians *expectationem* sibi esse *Dominum Christum*, nec in caducis desideriis se habere aliquam præsumptionem; sed illum expectare, qui jam salutariter mundo cognoscitur advenisse. Potest autem hæc *expectatio* et iudicium significare, in quo sancti noscuntur perpetua gaudia promereri. Nam victorum transilitor egregius, ne-

cesse erat ut illud tempus expectare debuisset, quando eum æterna præmia coronarent. *Substantiam* vero suam, hic non illam Adæ, quam ante duos versus posuit, dicit. Illa enim in malo, ista in bono memorata est : quia nomen æquivocum est. Quapropter hic *substantiam* in bonam partem debemus accipere, scilicet conscientiæ possessionem, qua sustentabatur, qua pascebatur, qua dives et paterfamilias erat. *Ante te est*, dixit, non in sacculis meis, ut supra de avaris est positum : in conspectu tuo, non in oculis meis, ubi inextricabiles probantur esse divitiæ. De illa enim quæ vituperabilis fuit dictum est : *Tanquam nihilum ante te est* : de ista vero positum est, *ante te est* : ubi esse nihil potest, nisi quod gloriosa fuerit actione perfectum.

B Vers. 10. *Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me : opprobrium insipienti dedisti me.* Quamvis iste sanctus probabili se devotione tractaret, tamen **134** rogat ut *ab omnibus iniquitatibus* suis Domini miseratione liberetur; ut agnoscamus neminem hic esse securum, quamvis beneficia divina perceperit. Nam cum dicit, *ab omnibus*, significat iniquitatum diversas esse minutias; sicut in decimo octavo psalmo dictum est : *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, Domine, et ab alienis parce servo tuo* (*Psal. xviii, 13*). Sequitur, *opprobrium insipienti dedisti me*. Stultorum consuetudo talis est, ut illos magis irrideant, quos bonis moribus studere cognoscunt. Sanctus ergo vir *opprobrium* erat stultis, quia sibi dissimilem respuebant. Sola enim scelerati laudant quæ videntur habere communia.

C Vers. 11. *Obmutui, et non aperui os meum; quoniam tu fecisti me. Redit ad superiora quæ dixerat, asserens non respondiisse inimicis suis; hoc etiam addit, quoniam tu fecisti. Ipse utique fecit, qui patientiæ dona concessit. Nam hoc tam salubre silentium non habuisset, nisi coelestis largitas dedisset.*

Vers. 12. *Remove a me plagas tuas, a fortitudine enim manus tuæ ego defeci.* Præmissa causa devotionis, *Idiolum* competenter veniam petit; ut qui præcepta secutus fuerat Domini, mereretur audiri. *Plagæ* sunt correptiones quæ de flagello veniunt, quibus pro nostris peccatis justissime verberamur. Ipsas ergo sanctissimus vir desiderat *amoveri* quæ culpis debebantur admissis. Fortis manus graviter flagellat; et necesse erat quemlibet illum delicere, quem manus excelsa percuteret.

D Vers. 13. *In increpationibus propter iniqui aatem corripuisti hominem, et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus : veruntamen vane conturbatur cœnis homo vivens.* Hic pietas Domini evidenter ostenditur, qui non diligit *increpationes*, nisi ut homines corrigantur. *Iniquitas* quippe mortalium more putredinis minime desecret. Tunc enim convertimur, tunc a mala intentione discedimus, quando nos præceptis dominicis argui posse sentimus. *Aranea* vero corpus habet tenue, in terra non habitat, sed per loca altiora telas quasdam tenuissimas viscerum digestionem

contexti; sicut et a quibusdam vermibus sericum dicitur exilari. Huic ergo exiguo corpusculo recte conversi et afflicti anima comparatur, qui longis observationibus vigiliisque fatigatus, terrena desorens, subtilissimas operationes virtutum divino timore tabefactus efficit. Post hæc revertitur ad illud suæ propositionis initium: quia licet increpetur, licet tabefiat, tamen fragilitate humanitatis diversarum rerum varietate confunditur. Sed ab hac perturbatione ille solus excipitur, qui ad divinam contemplationem pura mente transfertur. Perfecta est, ut æstimo, rhetorici syllogismi qui epichirema dicitur, quinquepartita probatio, quam nunc membris suis, ut possumus, versibusque reddamus. Propositio eius est: Quanquam in imagine Dei ambulet homo, tamen vane conturbabitur. Probatio propositionis: Thesaurizat et ignorat cui congregat ea. Sequitur assumptio quatuor versibus procedens: Et nunc quæ est expectatio mea? nonne Dominus? et cætera. Nec offendat quod tam longa videtur assumptio. Diximus enim brevitates membrorum istorum a magistris sæcularibus postea fuisse constrictas. Hic autem querenda sunt partium ipsarum non tam expressa quam designata vestigia. Adjuncta est assumptionis probatio. In increpationibus propter iniquitatem corripuisti hominem, et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus. Provenit, nisi fallor, expectata conclusio propositioni suæ apte respondens: Verumtamen vane conturbatur omnis homo vivens. Sic quinquepartiti syllogismi, sicut opinor, peracta probatio est.

Vers. 14. *Exaudi, Deus, orationem meam et deprecationem meam: auribus percipe lacrymas meas. Lithum* iste quanto plura mysteria didicerat, tanto se ante Dominum enixa supplicatione fundebat. Venit ergo ad ordinem tertium, ubi humiliter et confidenter exorat remitti sibi peccata, priusquam vitam finiat. Quapropter necessarium est considerare, ut ille qui dictus est mundi vitia transilisse, cur adhuc tam graviter videatur ingemere? Scilicet quia nulli sufficit de vitis acquisita victoria, nisi jugi fuerit supplicatione servata. Prius itaque *orationem* dixit, post *deprecationem*. *Oratio* est oris ratio, quam proni allegamus vota nostra pendentes. *Deprecatio* vero est frequens et assidua supplicatio, quæ ab imo pectoris profertur arcano. Audi enim quod sequitur, *auribus percipe lacrymas meas*. Frequenter diximus Deum, quod videt, audire; quod audit, videre: quia non corporalibus membris distinguitur, sed omnia virtute suæ divinitatis operatur. Et ne putares supplicationem tantum adhibitam fuisse verborum, *lacrymas meas* dixit, quæ violentæ sunt semper in precibus, et ad clementiam medicinalem animum miserantis adducunt.

Vers. 15. *Ne sileas a me, quoniam ego incola sum apud te in terra, et peregrinus, sicut omnes patres mei. Ne sileas*, dixit; id est, audiam te dicentem quod Evangelium testatur: *Remissa sunt tibi peccata* (Luc. vii, 47). Sive illud quod alio loco psalmus dicit:

Dic anima meæ: Salus tua ego sum (Psal. xliii, 3); sive illud: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi* (Matth. xxv, 34). Quocirca convenit, quidquid horum sentire volueris. *Incola* vero dicitur, qui terram colit, ad tempus superveniens extraneus, non qui in patriæ suæ regione consistit; quod omni sancto evenit, qui in divina civitate recipitur. Omnes enim nos peccatum fecit extraneos, et in nefaria tenuit regione captivos. Sed quando nos misericordia ejus suscipit, incolæ sumus: quoniam illuc advenimus, id est, de Babylonia ad Jerusalem ipso attrahente transponimur. Ideo enim posuit, *apud te*, ut non in diaboli, sed in Domini civitate incolam eum fuisse sentires. Subjunxit, *et peregrinus sicut omnes patres mei*. Expressit quod superius dixit: omnis enim homo qui recipitur in beatitudine *peregrinus* dicitur, quia incipit esse ubi non erat. *Peregrinus* enim dicitur, quasi pergens longius. Et ut generalem hanc cognosceres fuisse sententiam, dicit, *sicut omnes patres mei*, ne quis ab hac conditione putaretur exceptus.

Vers. 16. *Remitte mihi, ut refrigerer priusquam eam, et amplius non ero*. Vir providus et veritatis ipsius illuminatione completus, hic sibi petebat dimitti, ut certus ad futura judicia perveniret, et quamdam recreationem sumeret in 135 præsentivita, illius regni securitate suscepta. Professus est enim æstuante se cura succendi, qui se postulabat imbre misericordiæ temperari; sicut supra ipse de se dicit: *Concaluit cor meum intra me; et in meditatione mea exardescit ignis*. Merito ergo hic *refrigerari* sibi petebat, qui tanti desiderii calore flagraverat. Addidit, *priusquam eam*, id est antequam de ista luce discedam. *Et amplius non ero*, utique in hoc mundo, ubi peccatorum facinoribus subvenitur, dum se a Domino conversionis accepta humilitate correxerint. Sive dicit, *amplius non ero*, si desiis subvenire; quia non est esse, in æternis afflictionibus permanere. *Esse* enim proprie beati est. Merito ergo non se dicebat *esse*, si se habere cum electis non intelligeret portionein.

Conclusio psalmi.

Ecce vitiorum transilitor egregius quanta nos beatissimæ institutionis salubritate commonuit, inter blasphemos et iniquos habere linguæ continentiam, noxia vitare certamina, rixas gravissima moderatione comprimere. Silentium est quippe probabile, quod nos minime perducit ad culpam, quod sapientes prodit, quod gravissimos facit, quod consilium nutrit, quod ipsum quoque gratissimum ostendit esse sermonem. Quapropter hauriamus remedii hujus saluberrimam potionem, ut qui sanctos tam proficue tacuisse cognoscimus, peccatorum immoderatam linguæ licentiam non amemus.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXXIX.

In finem psalmus David.

Sæpe quidem diximus per finem et David Christianæ

Dominum significari, cui iste psalmus aptandus est. A Sed in primordiis ejus Ecclesia loquitur, hoc est sponsa cœlestis, membra Christi, fidelium multitudo. Deinde venit ad caput nostrum Dominum Salvatorem, ut totius psalmi contextio uni corpori congruenter aptetur.

Divisio psalmi.

Prima narratione gratias agit Ecclesia, quæ venit ex gentibus: quia de mundi istius veterinoso mœrore liberata, ad Novi Testamenti meruit gaudia pervenire. Secunda ipse Dominus loquitur Christus, sanctam incarnationem et justitiam suæ prædicationis exponens; ob hoc Patris auxilium deprecatur, ut pericula possit a Judæis illata superare: confundi postulans inimicos, et lætari omnes qui sperant in eum.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Expectans expectavi Dominum, et respexit me: et exaudivit deprecationem meam.* Ecclesia catholica, quæ fuerat de totius mundi partibus congreganda, patientiæ virtutem prædicat, quam inter summas laudes habere convenit Christianum. Quemadmodum enim aut tribulationes sufferat, aut periculorum pondus evadat, nisi divino beneficio tolerantia robore fulciatur? Sed considerandus est hic sermo geminatus, quia superflua non est tam decora repetitio. *Expectare* siquidem possumus et ingrati. *Expectantes* autem *expectamus*, quando mites aliquid cum magno desiderio sustinemus. Hoc argumentum dicitur a conjugatis, quando unum verbum ortum ab alio varie commutamus, ut sapiens sapienter, prudens prudenter, et his similia. *Respexit*: quia prævenit omne bonum nostrum. Lumen quippe veritatis habere non possumus, nisi ab illius conspici claritate mereamur. Subjungitur, *exaudivit me*, ut pie atque efficaciter *expectasse* videatur. *Deprecatio* quoque significat (ut dictum est) frequentissimam precem: quoniam rarius orare non poterat, quæ sustinens Dominum sustinebat.

Vers. 2. *Et eduxit me de lacu miseriæ, et de luto facti: et statuit supra petram pedes meos, et direxit gressus meos.* Sicut duobus modis operari præcipit Christianum, ut declinet a malo et faciat bonum; ita duplici ratione Dominum dicit profutura concedere. Primum est enim, ut nos *educat* de mundi istius profundissima calamitate, cujus apte designata est maligna latitudo, *lacus miseriæ* lutosque facilentus. Et ut exprimeret delictorum crassitudinem corpulentam, *lutum* addidit, qui lacu continetur: ne peccata solis aquis cognosceres quamvis densissimis comparata. Nam sicut *lutus* lacu fetidus atque gravis est, ita et hominum delicta limosa sunt, quæ et fetoribus horrescunt, et gravitate demergunt. Deinde *pedes nostros supra petram statuit*, cum in Christi Domini jussionibus ambulamus. Ipse est enim nobis spiritualis petra, quæ in se fixa non sinit demergi vestigia. Et respice quia sicut peccata virtutibus contraria sunt, ita et eorum viæ proban-

tur esse dissimiles. Illa enim sicut sunt mollia et dissoluta, in itineris sui cœnositatevolvuntur. Virtutes autem quemadmodum rigida sunt et immobiles, sic habent viam petralem, ubi non inquinatis, sed mundis pedibus ambulatur.

Vers. 3. *Et immisit in os meum canticum novum, hymnum Deo nostro: videbunt multi et timebunt, et sperabunt in Domino.* Superiora psalmi ad illud pertinent, quoniam Deus humanum genus in mundi istius cœnositate demersum, ad petra transtulit firmitatem, ad religionem videlicet Christianam. Quod versus iste nunc aperit dicendo: *Et immisit in os meum canticum novum*, id est Novi Testamenti sanctissimam prædicationem. Sed *novum* bene dicitur, quia incarnationem Domini corporeis oculis ætas antea nulla conspexit. Deo enim nihil novum est, quando ante constitutionem mundi dispensationis suæ universa præcivit. *Hymnus* autem Græcus sermo est, id est, laus carminum lege composita. Et quoniam hymni erant quos idolis suis etiam gentilitas personabat, addidit, *Deo nostro*; ut qualem hymnum diceret, distincte potuissent advertere. *Videbunt multi et timebunt.* De mirabilibus dicit, quæ tempore sanctæ incarnationis effecta sunt. Videntes enim Judæi talia, timuerunt, et Christi Domini prædicationibus populo agmina crediderunt. *Speraverunt autem in Domino*, quando Christiani esse cœperunt: ut post illum timorem miraculorum conversi, **136** spem in Domino firmissimam habere probarentur.

Vers. 4. *Beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus.* *Beatus* iste *vir* per secundam speciem definitionis exprimitur, quæ Græcè ennoematiæ, Latine notio nuncupatur. Hæc unquamque rem per id quod agit, non per id quod est, conatur ostendere. Nam qui sit iste *beatus* posita determinatione præfinitur, id est *cujus est spes nomen Domini*. *Spes* enim dicta est quasi stabilis pes. Nam et illi dicuntur spem suam in Domino ponere, qui ab eo dari sibi temporalia deprecantur. Illi videntur non propter se diligere Deum, sed propter illa quæ postulant. Ille autem veraciter habet *spem nominis Domini*, qui solam contemplationem ejus avidius concupiscit. *Nomen* ergo *Domini* inter cætera Salvator æternus est; et ille spem suam ponit in ejus nomine, qui se non suis meritis, sed ab eo per ejus gratiam credit esse salvandum. Dicti sunt et in Evangelio octies beati; ut est illud: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum* (Matth. v, 3), etc. Et in Deuteronomio (Deuter. xxxiii, 29) similiter reperitur; cum populus Israeliticus terram repromissionis intraret; quod ideo multifarie dicitur, quia diversis modis beatitudo præstatur. Sed hæc omnia per singulas species definitionum diligenter expressa, studiosus lector inveniet.

Vers. 5. *Et non respexit in vanitates et insanias falsas.* Et hic versus pendet de superiore sententia, exponit enim cui sit spes in nomine Domini, scilicet qui non respexit in vanitates et insanias falsas. Legi-

tur enim: *Nemo potest duobus dominis servire* (Matth. A VI, 24); quod et locus iste commemorat. Nam qui spem habet in Domino rerum omnium potente, respicere non debet ad caduca. *Vanitas* est enim a sancta religione subita varietate mutari, et mentem fallaci illusionem convertere. *Insaniæ* vero *falsæ* sunt raris formasse deum, quem gentilitas adoraret, ubi futurorum ordinem mendaciter inquirebant. Et est epitheton *insaniæ* pulcherrimum, id est *falsitas*. *Insaniæ* quippe mentem fallunt, quoniam a veritate dissentiunt. Potest hoc et ad illos aptari, qui spectaculorum fallacium delectatione capiuntur. Ideo enim plurali numero positæ sunt *insaniæ*, ut per similitudines rerum latius discurrere debeamus.

Vers. 6. *Multa fecisti tu, Domine Deus meus, mirabilia tua; et cogitationibus tuis non est quis similis tibi.* Cum de operibus hominum loqueretur insanis, apte intulit divina miracula. Nam qui inflammantur contententibus auribus, qui pantomimis saltantibus molliuntur, quanto melius si cogitent cælum et terram pulcherrima diversitate formata, quæ habent et aspectum decorum, et considerationem omnino mirabilem! Sequitur, *et cogitationibus tuis non est quis similis tibi.* Adhuc illas superstitiones elidit, quas sibi homines aut ad religionem perversam repererunt, aut in spectaculis celebrandis moti aliqua voluptate finxerunt. Sed nunquid tale est per funem currere pede suspensio, quale Petrum terga maris fixo pressis e vestigio? Nunquid tale est igitur facibus in theatro ludere, quale fuit camini incendia tribus pueris ambulasse? Nunquid tale est scenas C audire tragœdias, quale est in choris Ecclesiæ salutiferas cognoscere psalmodias? Ista res potius legentes spectare debemus, quas nec fatue querimus, et proficue semper audimus. Dicendo enim, *quis similis tibi*, malarum rerum arguit inventores, qui se nequiter efferentes, fallacium artium auctores esse gloriantur. Nactenus prædicavit sancta mater Ecclesia: nunc audiamus loquentem Dominum Salvatorem; ut quod dictum est: *Quis similis tibi?* manifestum nobis subsequenti expositione reddatur.

Vers. 7. *Annuntiavi et locutus sum: multiplicati sunt super numerum.* Psalmi quidem est secunda narratio, sed per figuram exallage, quæ Latine appellatur immutatio. Ex persona Domini mystica verba proferuntur, ubi adventum suum et pias prædicationes gentibus innotescit. *Annuntiare* est enim ventura prædicare, quod fecit ore prophetarum. *Locutus sum*, id est, cum inter nos conversatus evangelizavit, quando sacramentum beatæ incarnationis assumpsit. Addidit, *Multiplicati sunt super numerum*; scilicet quia super calculum beatorum multiplicata est turba peccantium. De quam magnis enim populis quam pauci fideles sunt! Non immerito, quia dum multi mundi hujus vanitatibus occupantur, raros poteris veraciter invenire sapientes. Et vide quod dicit, *super numerum*; designat enim illos tantum in libro viventium supputatos, qui illi Jerusalem supernæ prædestinati esse noscuntur.

Vers. 8. *Sacrificium et oblationem noluisti; corpus autem perfecisti mihi: holocausta etiam pro delicto non postulasti.* Illic versus Novi et Veteris Testamenti sacramenta comp'ectitur. Dicit enim *sacrificium et oblationem*, quæ in honorem Domini fiebant ante pecoribus immolatis, unde sacerdotes etiam vescebantur, Deum postremo tempore respuisse. Prius quippe talia suscipere dignatus est, quoniam per illa sacrificia præfiguratio quædam corporis Christi esse videbatur. Postquam vero ipse Messias qui est Dominus Christus prædictus advenit, et se pro omnibus nobis hostiam pietatis exhibuit, necessarium non erat ut, veritate completa, adhuc illa figura præcursoria permaneret. Quos versus ita exp'nit Apostolus Hebræis scribens: *Auferet, inquit, primum, ut sequens statuat*: ubi subaudiendum est corpus. *In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Christi Jesu semel* (Hebr. x, 9, 10); et cætera quæ ad causæ hujus pulcherrimam distinctionem pertinere noscuntur. Sequitur, *corpus autem perfecisti mihi.* Hic sanctam incarnationem suam secundum Apostolum evidenter ostendit; ut *corpus* quod ante fuit per sacrificiorum imagines promissum, nunc dicat adventu proprio fuisse completum. Addit, *holocausta etiam pro delicto non postulasti.* *Holocausta* dicuntur tota incensa, quæ pro delictis sacris imponebantur altaribus, et postea igne cremabantur, ut devoratio eorum fieret abolitio peccatorum. Hæc dicit jam Dominum non petiisse; merito, quoniam illud a nobis expetit, quod in quinquagesimo legitur psalmo: *Cor contritum et humiliatum Deus non spernit* (Psal. L, 19). Vides Ecclesiam veraciter dixisse: *Quis similis tibi?*

Vers. 9. *Tunc dixi: Ecce venio: in capite libri scriptum est de me. Ecce*, statim significat, celeritatem promittens, velocitatem modis omnibus pollicetur. Et tu, Judæe, cum propria sacrificia non habeas, quem deceptus exspectas? Ille jam venit, ille jam Verbum caro factum est, ille mundum salutare prædicatione complevit. Sed tu adhuc nescio quid in tuis cubilibus somnias. Quid 137 ulterius queris? Quid stupore desigeris? In libro isto psalmodiarum, in capite de se dicit esse conscriptum, ut credere debeas jam venisse beatum nostrum, cujus vitam (sicut jam contigit) constat expositam. Ubi sunt qui se vident, sicut hic promissum est, sacrificia non habere: et tanquam sententiam istam in codicibus sacris non habeant, sic stupefacti ad obiectos sermones probabiliter obmutescunt?

Vers. 10. *Ut faciam voluntatem tuam, Deus meus, volui: et legem tuam in medio cordis mei.* Filii verba d'riguntur ad Patrem; desideravit enim ejus *facere voluntatem, qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiæ non sedit* (Psal. I, 1, 2). Nam quod dixit, *volui*, virtutem præscientiæ declaravit; ut diceret præteritum, quod constabat esse venturum. Manebat etiam *lex divina in medio cordis ipsius, dum in lege Domini*

fuit voluntas ejus, et in lege ejus meditatatus est die ac nocte (Psal. 1, 2).

Vers. 11. Bene nuntiavi justitiam tuam in Ecclesia magna: ecce labia mea non prohibebo, Domine, tu cognovisti. Bene nuntiavi justitiam Domini, quando dictum est: Non sic impii, non sic, sed tanquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ (Ibid., 4). In Ecclesia magna, sicut sæpe diximus, catholicam dicit, quæ toto orbe diffusa est: de qua ibi dictum est, quod fructum suum dabit in tempore suo (Ibid., 3). Sequitur, ecce labia mea non prohibebo, Domine, tu cognovisti. Loquitur per id quod Deo subjectus est Filius. Nam quamvis inter obstinatos periculosam fuerit prædicare veritatem, dum mortem suam exinde nosceret esse venturam, tamen non destitit admonere populum perfidorum dicendo: Quoniam novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit (Ibid., 6). In qua parte Patrem habuit testem quem invocat, quia nulla pericula timuit, quando carnali populo spiritualia bona prædicavit. Sic primi psalmi verissimus textus, nunc etiam dominica commemoratione videtur esse repetitus.

Vers. 12. Justitiam tuam non abscondi in corde meo: veritatem tuam et salutare tuum dixi. Justi voluntas est, quando potest prodesse, non abscondere veritatem; quod Dominum Salvatorem fecisse non dubium est, quando turbas arguebat, increpabat incredulos, et multa hujuscemodi prædicabat, quæ Evangelii textus eloquitur. Fuit tamen tempus cum in passione tacuit, sicut scriptum est: At Jesus nihil respondit ei; quippe qui Pontius Pilatus dixit: Mihi non loqueris (Joan. xix, 9, 10)? Veritatem dixit quando pronuntiavit: Ego sum via, veritas, et vita (Joan. xiv, 6). Salutaris autem Christus beati Simeonis confessione declaratur, qui quando eum vidit, dixit: Nunc dimittis servum tuum in pace: quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum (Luc. ii, 29), et reliqua.

Vers. 13. Non celavi misericordiam tuam, et veritatem tuam in Synagoga multa. Adhuc in exponendis suis operibus perseverat. Non celavi misericordiam Patris, quando dixit: Si vos, cum sitis mali, notis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester cælestis dabit bona petentibus se (Luc. xi, 13)! Veritatem quoque dixit: in Synagoga multa, id est in populorum congregatione densissima, quando Isaiaë librum legit acceptum, et dixit: Hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris (Luc. iv, 21). Audis, Judææ incredule, prophetam aliquando tuum nostro Evangelio consonantem? Quem ultra sustines, qui jam Christum Dominum venisse cognoscis, si adhuc cor tuum noxio velamine non tegatur.

Vers. 14. Tu autem, Domine, ne longe facias misericordias tuas a me: misericordia tua et veritas tua semper susceperunt me. Narratis sanctis operibus, ad passionis suæ gloriam venit: ut totius vitæ atque vivificatricis mortis declararetur integritas. Ubi merito Patrem precatur, ne longe ab eo faciat misericordias suas, qui erat suscepti hominis veritate mo-

riturus; sicut et alibi dicit: Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti (Psal. xxi, 2)? Misericordia enim fuit, ut humanam naturam prævaricationis vitio sauciatam sancta incarnatione salvaret. Veritas, ut resurrectionis promissæ beneficio sederet ad dexteram Patris, inde venturus judicare vivos et mortuos. Susceperunt me, id est glorificandum receperunt. Illos enim in bonam partem suscipere dicimur, quos nostræ gratiæ profitemur acceptos.

Vers. 15. Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus: comprehenderunt me iniquitates meæ. Hoc a membris suis dicit, quorum ipse caput est Christus; ut se pati profiteretur, quod turba fidelium sustinebat; sicut est illud: Saule, Saule, quid me persequeris (Act. ix, 4)? Sequitur, quorum non est numerus, scilicet apud homines; nam omnia Deo dinumerata sunt, qui arenam maris et guttas pluviarum, stellarumque multitudinem complexibili quantitate cognoscit. Addidit, comprehenderunt me iniquitates meæ. Eodem modo loquitur, quo superius dixit: Circumdederunt me mala. Dominus enim Salvator nec mala perpetravit, nec iniquitatibus patuit: sed hoc a parte membrorum apte dicitur, a quibus talia sustinentur. Pietatis enim nostri capitis fuit, ut qui de se multa dixerat, commemorationem quoque fidelium facere dignaretur: ne se sequestratos putarent, cum præteritos esse cognoscerent.

Vers. 16. Et non potui ut viderem: multiplicati sunt super capillos capitis mei, et cor meum dereliquit me. Hoc omnino ad membra referendum est; cæterum in Domino Christo nequeunt talia convenire. Non potui ut viderem, id est, circumdantibus me iniquitatibus meis, quod veraciter potest fidelis edicere. Et quamvis in homine capilli capitis videantur innumeri, tamen peccata eorum calculum probantur excedere. Nec frustra in comparationem delictorum capilli deducti sunt. Nam in Veteri Testamento sacerdotes ipsa similitudine radebantur; ut tali emundatione purgati carnis vitia deposuisse viderentur. Cor vero nōs dereliquit, quando peccatis ægrum profutura non appetit.

Vers. 17. Complaceat tibi, Domine, ut eripias [ms. G., eruas] me: Domine, in auxilium meum respice. Post enumerationes præmissas, venit ad saluberrimam conclusionem, unde omnis impugnatur adversitas, omnia nocentia destruuntur; ut placeat Domino eum eripere, qui mundi istius contrarietatibus eingeatur. Et intuere quod dicit, complaceat; id est communiter placeat. Concordia enim hic Trinitatis ostenditur: nam quod placet Patri, hoc placet et Filio et Spiritui sancto. Addidit, tibi: ut sanctam Trinitatem unum Deum esse cognosceres. Sequitur, Domine, in auxilium meum respice, ut intelligamus respectum ipsius nostrum esse presidium; sicut est illud Evangelii: Respexit Petrum, et flevit amare (Luc. xxii, 61, 62). Aliter enim liberari non possumus, nisi nos Divinitas propitiata respiciat.

138 Vers. 18. *Confundantur et reveantur simul, qui quærunt animam meam, ut auferant eam.* Venit ad eam, quæ superest, narrationem : ubi confusionem et reverentiam Domini Salvator optat impiis : exultationem vero et lætitiã provenire petit devotus. Sed vide in ista deprecatione quanta gerat studia pietatis. *Confundantur*, dixit, mirabilium operatione turbentur. *Reveantur* autem, resurrectionis gloria corriganur : ut illum constentur Deum, quem dudum putaverant esse trucidandum. *Simul* ; id est, sicut persecuti sunt, ita et prædestinati conversionis munere liberentur. Sequitur, *qui quærunt animam meam.* Duobus modis anima quæritur, sive ad honorem, sive ad mortem. Sed ut hic illos ostenderet, qui eam voto contrario perquirebant, addidit, *ut auferant eam*, non ut diligant, non ut venerentur : sed ut a corpore meo interventu mortis segregare contendant.

Vers. 19. *Avertantur retrorsum et erubescant, qui cogitant mihi mala.* Frequenter diximus malis sic bene optari, ut retrorsum redeant a voluptatibus suis, nec in malo opere perseverent. Qui si confusionem patiantur, evadunt : si mundi lætitiã perfruantur, pereunt. Nam *retrorsum* istud in bonam partem dici Evangelii locus ille testatur, ubi Petro vitæ hujus se amore diligenti respondit : *Redi retro, Satanas* (*Marc. viii, 33*). Quod autem posuit, *qui cogitant mihi mala*, Judæorum significat improbas voluntates, quorum cogitationes non erant malæ Domino, sed auctoribus suis. Cogitationes enim a cogendo dictæ sunt.

Vers. 20. *Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi : Euge, euge.* Ferunt confestim confusionem suam, qui usque ad illud perveniunt, ut se nequiter errasse cognoscant. *Ferant*, dixit, quasi pondus immensum. *Confestim*, ut peccare cœperint : ne longius progrediendo periculosius ingraventur. *Confusionem suam*, id est cogitationem pravam veritate convictam. Sequitur, *qui dicunt mihi : Euge, euge.* Hic falsos arguit laudatores, qui plus nituntur adulo decipere, quam possint vituperationibus sauciare. *Euge* verbum quidem præconiale est ; sed cum recto animo non profertur, ad derisionem trahitur inferendam. Quæ figura dicitur ironia, id est irrisio.

Vers. 21. *Exsultent et lætentur qui quærunt te, Domine, et dicant semper : Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.* Sicut inimicos suos confundi petit, qui eum falsis laudationibus irridebant, ita devotos optat veraciter gaudere, qui spem suam noscantur in Domini majestate posuisse. Eos enim non tantum lætari, sed et exultare deprecatur. Sed quæ sit ista exultatio consequenter exponitur ; id est, *et dicant semper : Magnificetur Dominus.* Hæc est enim professio, quæ in æternum gaudentes efficit Christianos ; quæ quamvis jugiter dicatur, tamen semper appetitur. De ista siquidem sententia pascebatur et in isto sæculo Job, qui erat afflictione corporis graviter sauciatus, dicendo : *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit ita factum est. Sit nomen Domini benedictum* (*Job i, 21*). Exsul-

tabat quippe, quando lætabatur in Domino, in quo revera sunt omnia profutura. Sed ne hanc exultationem quibuscumque crederes concedendam, addidit, *qui diligunt salutare tuum* ; id est, qui me spirituali charitate perquirunt, et mandatis meis suaviter obsequuntur.

Vers. 22. *Ego vero egenus et pauper sum : Dominus curam habet mei.* Postquam dixerat lætitiæ muneribus esse complendos, qui deitatem Verbi diligere voluissent, ne sibi quispiam meritorum gloriam vindicaret, Dominus Christus ex forma loquitur humanitatis assumptæ : *Egenus et pauper sum.* *Egenus*, quia humanitas subveniri sibi semper eget a Domino. *Pauper*, quia nisi divina gratia clarificetur, de se omnino tenuis esse cognoscitur. Sed ne istam paupertatem vilem abjectamque scilicet, addidit, *Dominus curam habet mei* ; scilicet de quo dicturus erat : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (*Matth. iii, 17*). O paupertatem thesauris omnibus ditioem ! Pauper enim de nostro, dives de suo est ; qui ideo indigentiam humanitatis assumpsit, ut abundantiam suæ nos faceret esse participes.

Vers. 23. *Adjutor meus et liberator meus es tu : Domine, ne tardaveris.* De adjutorio et de protectione securus celeritatem necessariam petit ; ut jam quia mors vitari non debuit, saltem resurrectio festina succederet. Cum enim dicit : *Adjutor et liberator*, ostendit patientiam diversarum videlicet passionum, unde et ipse psalmus fecit initium. Quapropter totus virtuti patientiæ merito deputatur, qui et eodem fine concluditur.

Conclusio psalmi.

Magnifica et suavissima verba sensus nostros medullitus intraverunt, quando ipsum audivimus decentem, quem adoramus auctorem. Nam licet universos psalmos magno honore veneremur, nescio quid tamen dulcius accipitur, cum aliquid de sancta incarnatione profertur. Omnis enim fidelis gratissime suscipit, per quem noscitur esse liberatus. Et respice quo ordine psalmi hujus contextio disponatur. Primum loquitur Ecclesia quasi rudes docens, quasi trepidos confortans, quasi incompositos præparans, ut sequentia verba Domini Salvatoris libenti animo salutariter populus præparatus audiret.

EXPOSITIO IN PSALMUM XL.

In finem psalmus David.

Verba ista frequenti usu nobis jam debent esse notissima ; sed breviter dicta tangamus, omnia dirigitur ad Christum Dominum. Magnificat autem hunc psalmum, quod in quadragenario numero noscitur collocatus ; qui calculus emundationi et purificationi frequenter aptatur. Quadraginta enim diebus fuso diluvio ab iniquitatibus hominum terra dilata est. Quadraginta quoque diebus sanctus Moyses ab escis corporeis temperavit, ut divina colloquia mereretur. Eodem modo Elias suffugio se corporeæ refectionis abstinuit. Ipse quoque Dominus totidem diebus ac noctibus jejunavit, ut nobis formam beatæ

purificationis ostenderet. Quadragesimæ quin etiam ipsa docemur exemplo. Præmittitur tempus abstinentiæ, ut dilutis sordibus peccatorum ad resurrectionem Domini puris mentibus accedamus. Quapropter hunc psalmum inter illa judicemus sacramenta repositum, quæ animas nostras cœlesti purificatione **139** mundificant; maxime quando de eleemosyna propheta dicturus est, qua proprie fieri noscitur purgatio peccatorum. Legitur enim: *Sicut aqua extinguit ignem, sic eleemosyna extinguit peccatum* (Eccli. III, 33).

Divisio psalmi.

Primo ingressu propheta loquitur, beatum prædicans eleemosynæ largitorem, multiplici eum benedictione concelebrans. Secundo gloriosam Dominus suam commemorat passionem. Tertio ad confirmandam spem fidelium, idem Dominus Christus prædicat propriam resurrectionem.

Expositio psalmi.

Vers. . . *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem: in die mala liberabit eum Dominus.* Hic iterum hypotheticus syllogismus hac ratione resplendet: Si omnis beatus intelligit super egenum et pauperem, in die mala liberabit eum Dominus. Attamen omnis beatus intelligit super egenum et pauperem. In die igitur mala liberabit eum Dominus. Hypotheticus autem, id est, conditionalis syllogismus est, qui ex conditionalibus propositionibus habens absolutam assumptionem, colligit conclusionem. Nunc sequentia videamus. Secunda est species definitionis quæ Græce ennoematicè dicitur, Latine notio nuncupatur. Hæc de factis suis unumquemque quid sit ostendit. Dicit enim quomodo peccata per operationes eleemosynarum saluberrimas expiuntur, ut possit beatitudo gloriosissima reperiri. Suadebat nos equidem dignitas rei per locum communem aliquam facere digressionem; ut reconciliatricem humani generis eleemosynam laudare deberemus. Sed quoniam multorum Patrum sanctissimo atque eloquentissimo ore celebrata est, sufficiat ad eorum libros audientium corda remisisse; ut et illorum desiderium uberius expleatur, et nos coeptum opus, juvante Domino, naviter impleamus. Sed licet multi Patres de hac re plura conscripserint, oritur tamen inter eos de hoc articulo nonnulla dissensio. Legitur enim: *Omni petenti te tribue* (Luc. VI, 30). Scriptum est etiam: *Desudet eleemosyna in manu tua, donec invenias justum, cui eam tradas.* Sed si omnes justos querimus, imperatam constringimus largitatem. Verum hæc causa in sola pia voluntate consistit: quia non est nostrum prius mores discutere, et sic indigentiam subvenire. Sufficit nobis, ut nos dare aliquid malis artibus nesciamus, nec opiniones hominum captando elati eleemosynam largiamur: sed operemur solo affectu subveniendi, quod nos super omnia præcipit Divinitas intueri. Qui sic dederit, etsi justis non det, juste tamen omnibus erogabit. Sed major opera danda est, ut sanctis viris in aliqua indigentia subvenire

A debeamus propter Christum Dominum nostrum, qui de pauperibus suis in iudicio proprio dicturus est: *Qui fecit uni ex minimis istis, mihi fecit* (Math. XXV, 40). Quid enim dici potest sublimius, quidve gloriosius, quando aut ipsi prætermissi in ignem nos dirigunt, aut remunerati nos ad dexteram collocabunt? Sed advertite quod dicit, *intelligit*; ut etiam non petentibus talibus offeratur. Nam qui petenti tribuit, bonum opus efficit; qui vero tacentem intelligit, beatitudinem sine aliqua dubitatione conquirat. Addidit, *in die mala liberabit eum Dominus.* Diem quidem iudicii significat. Sed aliquos movet, quod tam frequenter *mala* dicit. Omnis homo malum et formidabile juste sibi dicit esse Dei iudicium: quia peccatoribus debita pœna suspecta est. Nam etsi ejus miseratione liberamur, vigorem tamen iudicii ipsius recte pavescimus.

Vers. 2. *Dominus conseruet eum, et vivificet eum, et beatum faciat eum, et emundet in terra animam ejus: et non tradat eum in manus* [mss. A., B., F., in animam] *inimici ejus.* Petitio ista prophetæ certa promissio est, quia sic fieri necesse est: si tamen egenus et pauper pio munere sublevetur. *Conseruet*, dixit: id est, inter mala sæculi perire non faciat; sed ad suam retributionem illæsum sancta conversatione perducatur. Vivi autem proprie illi dicuntur, qui se a Christiana fide non dividunt. Nam de illis qui in errore versantur dictum est: *Sine moribus sepeliant mortuos suos* (Luc. IX, 60). Ergo *vivificet eum* dicit, hoc est, *faciat* illum inter electos in sua vivere portione. Addidit, *et beatum faciat eum*, utique ut in resurrectione ad dexteram collocetur, et in patriam illam beatorum magni iudicis pronuntiatione mittatur. Sed post illa superiora quæ dixerat, rem nimis necessariam tangit, ut dum in isto mundo consistit, peccatorum remissione mundetur: ubi venia optata suscipitur, si devota supplicatione plangatur. Subiunxit etiam, *ne in manibus inimici tradatur.* *Inimicus* diabolus est: *manus ejus* potestas iniqua est; nam quas *manus* habeat, qui carnem non habet? Ipsa ergo potestas est, qua servos Dei multiplicitate tentatione castigat. Et animadvertite quoties in hoc versu, *et*, posuit; ut figuram polysyntheton conjunctionis hujus frequenti iteratione monstraret.

Vers. 3. *Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus: universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus.* Ne putares beatum istum in hoc mundo inconcussam requiem possidere, dolores ejus mitigari deprecatur; ut multitudo malorum temperationis beneficio vinceretur. *Lectus* enim nobis datus est ad quietem, in quo se hominum fessa membra refoveant. Sic et ille qui patrimonium conquirat, uxorem sibi copulat, filios procreat, qui amicitias parat, quasi in quodam lecto delectationis gratia conquiescit. Sed hæc frequenter servis suis amara et doloribus plena Dominus facit, ne spem suam ponentes in temporalibus rebus futura bona non appetant. Quapropter optat propheta ut consoletur Dominus dolorem ejus, qui in delectatione sua quasi quodam

lectulo sauciatur. Addidit, *universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus*. Causam excolit quam superius dixit: quia providentia divina perficitur, ut servorum Dei mundana delectatio in angustiis doloribusque versetur; quatenus hic diversis calamitatibus afflicti, æternæ beatitudinis requiem consequantur; sicut factum est in Job, cui sæculi bona in infirmitate conversa sunt; sed inde felicior exstitit, quia se illi prosperitas mundana subtraxit. Quocirca talibus rebus rogat *opem ferre Dominum*, ne humana fragilitas duris laboribus pressa superetur.

Vers. 4. *Ego dixi, Domine, miserere mei: sanam animam meam, quia peccavi tibi*. Cum tribulationes fideliam divino judicio fieri cognovisset, **140** x. clamavit p'ie trepidus propheta, ut et ipse misericordiam Domini consequatur: quoniam qui se peccasse cognoverat, tentationibus tradi jure metuebat. Omne enim peccatum morbus est animarum, quo crescente vires interioris hominis dissipatur. Sensit ægritudinem suam qui clamavit ad medicum, sed intellectu erat sanus, dum se cognovit infirmum. *Animam* itaque suam sanari desiderat, remissione scilicet peccatorum; qua re era sanatur, cum strangulantia peccata laxantur.

Vers. 5. *Inimici mei dixerunt mala mihi: quando morietur et periet nomen ejus?* Hactenus propheta de beatorum afflictione locutus est, nunc secundo ingressu Dominus Salvator de sua passione dicturus est; ut cum famuli Dei diversis casibus affliguntur, non se a Deo credant esse derelictos, quando Christum Dominum talia pertulisse cognoscunt, qui dixit: *Si me persecuti sunt, et vos persequentur: si sermonem meum servaverunt, et vestrum servabant* (Joan. xv, 20). *Inimici vero dixerunt mala*, quando falsa locuti sunt. Necessario enim erat ut impij mendacia cogitareat, qui diabolo auctore fremuerunt. Sequitur: *quando morietur et periet nomen ejus?* Verba sunt dementium Judæorum; dicebant enim: *Si dimiserimus eum, venient Romani et tollent nobis et locum et regnum* (Joan. xi, 48); item Calphas ait: *Expediit ut unus homo moriatur pro omnibus, et non tota gens preat* (Ibid., 49). *Periit enim nomen ejus*, sed ab ipsis qui ei credere noluerant.

Vers. 6. *Et ingrediebantur ut viderent: vana locutum est cor eorum*.

Vers. 7. *Congregaverunt iniquitatem sibi: et egrediantur foras, et loquebantur*. Tempus illud dominicæ passionis exponit, quando Judas non ad venerandum Dominum, sed ad perdendum potius dolosus intrabat. Nam quod pluraliter dictum est, *ingrediebantur*, et illos significat qui ei manus injicere præsumperunt. *Vana vero locuti sunt Judæi*, quando de illius morte crudeliter tractaverunt, qui omnium vita esse cognoscitur. Sequitur, *congregaverunt iniquitatem sibi*. Conventus ipsorum congregatio utique fuit peccantium, quando in uno facinore omnia scelera perpetrata sunt, dum rerum Dominum crucifigere decreverunt. *Foras egressi sunt*; quoniam intus stare non poterant, qui ab arcano filici discrepabant.

PATROL. LXX.

Utrumque miserum, utrumque pestiferum: ingressi sunt ad facinus perpetrandum, deinde foras a veritatis sinibus exierunt.

Vers. 8. *Simul in unum susurrabant omnes inimici mei: adversum me cogitabant mala mihi*. Susurratio est oris parvissimus sonus sine aliqua vocis distinctione confusus: sermo tractus ab apibus, quarum vox prolata susurrus est. Quod inter illos evenit, qui in auribus suis murmurare invicem gestierant. Consilia quippe sua detegere non præsumunt, qui scelerum societate conjuncti sunt. Addidit, *omnes inimici mei adversum me cogitabant mala mihi*. Expressit insaniam furentium insipientiumque populorum. Solent enim pauci esse scelerum auctores. Illic omnes mala cogitasse dicti sunt; ut nemo sit minus nocens, quos una facinoris, flammæ æqualitas. Quod autem dixit, *mala mihi*: si effectum queris sibi, si votum mihi. Justi siquidem poena non patientis, sed facientis invidia est.

Vers. 9. *Verbum iniquum constituerunt adversum me: nunquid qui dormit non adjiciet ut resurgat? Verbum iniquum dicit, quando clamabant Pilato: Si hunc dimittis, non es amicus Caesaris* (Joan. xix, 12). *Constituerunt*, id est decreverunt, aut etiam defnierunt; videlicet quando de Domino Salvatore sententialiter sunt locuti. *Dormire* est autem a sensibus carnis remissa mentis intentione requiescere, et iterum ad actus vitæ nostræ reparatio animi vigore remeare. Quod morti dominicæ pulcherrime videtur aptatum, quia tantæ celeritas resurrectionis fuit, ut *dormisse* potius quam mortuus æstimetur: resurgens fortissimus, qui ut imbecillis occubuit. Et ne sibi hæretici diutius blandiantur, auferant illum qui dormit ipsum sibi adjicere ut resurgat; sicut et in Evangelio dicit: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* (Joan. x, 18).

Vers. 10. *Etenim homo pacis meæ in quo sperabam, qui edebat panes meos ampliavit adversum me supplantationem. Hominem pacis suæ dicit discipulum Judam, qui illi pacem dedit, quando eum tradidit. Pacem siquidem dicimus, cum nos invicem osculamur. Nam si ad animæ tranquillitatem referas, pax esse in illius corde non potuit, qui insidias blandiendo præparavit. Addidit, in quo sperabam; id est in quo sperare putabar. Nam quomodo habuit in homine pessimo sperare, qui illum potuit antequam nasceretur agnoscere? Nam ut intelligas fuisse præscitum, sic ipse Dominus dicit: *Nonne vos duodecim e'egi, et unus ex vobis diabolus est* (Joan. vi, 60)? Sequitur, *qui edebat panes meos*: sive doctrinam meam audiebat, unde spiritualiter epulamur; sive quia manum misit cum ipso in paropside, quem admodum Evangelii lingua declarat. Et merito dixit, *ampliavit*, quando ignorantibus quis esset ipse monstraverat. O discipulum surdum, o indocili corde durissimum! Quis enim eum a tanta pietate aliquid virtutis animo percepisse credat, qui tam crudellus exstitit parricida?*

Vers. 11. *Tu autem, Domine, miserere mei, et resuscita me; et retribuam illis.* Exposita passione, ad tertium venit ingressum, in quo resurrectionis suae, per id quod homo est, fieri miracula deprecatur. Quid erigis aures, haeretice? Quid te putas aliquid invenisse, quod tam possit excusare perfidiam? Si potestatem quaeris, audi quod in Evangelio dicit: *Solvite templum hoc, et in triduo suacitabo illud* (Joan. n, 19). Hic humanitas rogat, ibi divinitas pollicetur. Desine calumnias facere, utraque enim conveniunt in Domino Salvatore: quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. i, 14). *Retribuam illis*, dixit, non dolore vindictae, sed exspectatione patientiae. Nam hodieque sustinendo illos, magnam partem eorum clementiae suae operatione convertit.

Vers. 12. *In hoc cognovi quoniam voluisti me, quoniam non gaudebit inimicus meus super me. Cognovisse se dicit in hoc dilectionem Patris, quia gloriosa est resurrectio secutura. Quoniam voluisti me*, subaudi glorificare, exaltare. Possunt enim huic loco et haec verba quae dicta sunt, et his similia convenire. Addidit, *quoniam non gaudebit inimicus meus super me.* Hoc erat quod dixit, *quoniam voluisti me*; scilicet quia *inimicus* supra eum non est *gaudere* permissus, quando illa quae disponebant, nullatenus impleverunt. **141** Ad hoc enim eum occidere voluerunt, sicut superius dictum est, ut nomen ejus penitus de terra abrogarent. Sed e contra vident Ecclesiam Christi toto orbe diffusam, nomenque ejus ubique celeberrimum esse cognoscunt; ut merito gaudere non possint, quibus tam contraria provenerunt.

Vers. 13. *Propter innocentiam autem meam suscepisti me, et confirmasti me in conspectu tuo in aeternum.* Vere sancta innocentia, vere simplicitas, vere humilitas beata; ut tot mala passus, nulla se contempione defenderet. Placato animo ibat ad crucem, tranquilla mente moriturus. Omnia verba quae praedicta sunt per prophetas integerrima veritate complevit. Doluit casibus persequentium, et in cruce positus pro inimicis suis clementissimus exoravit; quoniam hoc et a fidelibus suis faciendum esse decreverat. Et merito dedit praecceptum, qui praemisit exemplum. Sequitur, *et confirmasti me in conspectu tuo in aeternum.* Illic jam beatitudo ipsius sanctae incarnationis exprimitur, qui moribundi corporis infirmitate deposita, homo Deus ex duabus, et in duabus naturis distinctis atque perfectis permanet in gloria sempiterna: cujus nomen super omne nomen est, cujus potestas caelo terraeque imperat, cui *Omne genu flexitur caelestium, terrestrium, et infernorum* (Philip. ii, 10).

Vers. 14. *Benedictus Dominus Deus Israel a saeculo et usque in saeculum: fiat, fiat.* Expositis quae ad passionem et resurrectionem Christi Domini pertinebant, pulchre secuta est laudativa conclusio; quia omni tempore benedici debet qui spem nostram gloria suae dispensationis implevit. Benedictum dicimus et hominem cui benedicuntur; cui tamen si non benedicatur, benedictus non est; et quodammodo ista

A benedictio ex alieno celebratur arbitrio, *Deus autem benedictus est*, etsi omnes taceant; quia ille omne bonum non tanquam extraneum suscipit, sed ab ipso progreditur. Nam quod dixit: *A saeculo*, praesentem mundum significat, ex quo administrari coepit sunt omnia. *Et usque in saeculum*, futurum vult intelligi, ubi jam omnia aeterna consistunt, nec al qua temporis mutabilitate dilabuntur. Nam licet *saeculum* istud deficiat, Dei tamen benedictio incommutabilis perseverat. Addidit *fiat, fiat.* Hoc verbum geminatum instanter ab omnibus praedicat esse faciendum. Non enim sic intelligendum est, ut puteiur *fiat benedictus Dominus*; tanquam si non laudetur *benedictus* non sit: sed hoc est, *fiat*, unde nos proficimus, dum jugiter ejus laudibus occupamur. Aliqui vero expositorum pro latius verbi novitate, quod est hic et in septuagesimo primo, sive in octogesimo octavo, vel in centesimo quinto, in quinque libros psalterium dividendum esse putaverunt. Sed eis non esse consentiendum in praefatione nostra sufficienter ostensum est. In Actibus quippe apostolorum (Act. i, 20) unus liber legitur esse psalmodum.

Conclusio psalmi.

Superiore psalmo, in prima parte Ecclesia sancta lecta est, et post Domini verba secuta sunt: ita et in hoc propheta praecursor est. In ipso quippe principio beatus David per eleemosynas sanctas morales nos docuit disciplinas. Secundo per passionem suam Dominus naturales semitas indicavit. Tertio resurrectionis miraculo inspectiva nos claritate complevit, ut caelestis philosophiae veritas tribus partibus narrata constaret. Quod si diligenter inspexeris, et in reliquis psalmis positum frequenter invenies. Unus psalmi hujus suscepto beneficio magna exultatione dicendum est: *Benedictus Dominus Deus Israel, a saeculo, et usque in saeculum: fiat, fiat.*

EXPOSITIO IN PSALMUM XLI.

In finem, intellectus filii Core psalmus David.

Inter verba usitata filii Core noviter introducit, quae nomina cantorum sunt, non psalmigraphorum; sicut de Idithum in trigesimo octavo psalmo jam dictum est. Hi enim a David ad psalmodiam fuerant electi; sed propter significantiam nominum congruenter titulis videntur appositi; quod magno studio debemus inquirere, ut nobis velut candidissimus nucleus exutus suo tegmine decenter appareat. Hebraice *Core* dicitur Calvaria: Calvariae vero locus est, ubi Dominum Salvatorem constat esse crucifixum. Quapropter filii *Core* merito dicuntur, qui tanquam gloriosissimum tropaeum caelestis Regis, id est signaculum crucis suscipere meruerunt. Et ideo psalmus hic omni convenit Christiano, qui amore Domini flamma Dominicæ charitatis accenditur, sine qua totum abjectum est quidquid in humanis rebus putatur eximium. De qua re hic primus est psalmus, quem octogesimus tertius, et octogesimus quartus subaequantur. Sed in his nominibus illud meminisse debemus quod beatus Hieronymus ait (*In Expos. tituli*

psal. LXXXIV), omne psalterium sagaci mente per-
lustrare. Nunquam invenio quod *filius Core* aliquid
triste cantaverit: semper enim in psalmis eorum
laeta sunt et jucunda; sæcularibusque contemptis
cælestia et æterna desiderant, congruentes interpreta-
tioni nominis sui.

Divisio psalmi.

Filius Core, quem diximus crucis honore signatum,
prima professione psalmi hujus omne desiderium
mentis suæ ad Dominum dicit esse translatum. In
secunda per quinquepartitum syllogismum loquitur
animæ suæ, dicens eam in hoc sæculi sælo non de-
bere turbari, quia Deus est ipsius fixa deliberatione
refugium.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum,
ita desiderat anima mea ad te, Deus.* Hic figura est
parabole, id est rerum genere dissimilium comparatio.
Cervus enim homo noscitur assimilatus. Quod argu-
mentum comparationis dicitur a minore ad majus.
Sed non incassum fidelibus hoc animal comparatur;
est enim primo innocuum, deinde velocissimum, ter-
tio desiderio inardescens siticulosum. Serpentes na-
ribus trahit, quas ut voraverit, veneno æstuante
permotus ad fontem aquarum quanta potest velocitate
festinat. Amat enim aqua dulci **142** purissimaque
satiari. Hujus decora comparatio nostrum desiderium
ardenter instigat; ut quando venena antiqui serpen-
tis haurimus, et ejus facibus æstuamus, ad fontem
divinae misericordiæ illico festinemus; quatenus quod
peccati adversitate contrahitur, dulcissimi haustus
paritate vincatur. Nec vacat quod *ad fontes aquarum*,
dixit, non ad aquas. *Fons enim aquarum* Christus est
Dominus, unde omnia fluunt quæcumque reficiunt.
Fluenta enim plerumque siccari possunt; *fons* autem
aquarum semper irriguus est. Unde merito dictum
est ad liquorem sacræ originis festinandum, ubi de-
siderium nostrum nunquam possit habere jejunium.

Vers. 2. *Sititit anima mea ad Deum vivum: quando
veniam et apparebo ante faciem Dei?* Ut desiderium
quod præmisi divinæ claritatis fuisse cognosce es,
animam suam dicit conspectum Domini sitienter ap-
petere: quo ambitu imbecillis maxime inflammatur
humanitas. Denique sic sequitur, *quando veniam et
apparebo ante faciem Dei?* scilicet quia tunc nobis
manifestus apparebit, quando nos in judicio suo di-
gnanter inspexerit. His igitur rebus educti, advertimus
animam habere sitim suam, cum desiderio cæles-
ti commota divinos fluvios expetit, qui irrigua
semper uberitate funduntur: aquæ copiosissimæ sa-
lubres, quæ non solum sitim retemperant animarum,
sed etiam omnem indigentiam imbecillitatis exclu-
dunt. Hæc sitis in hoc sæculo beatis pectoribus sem-
per exæstuat, nec aliquo fine contenta requiescit:
quia ei in futura beatitudine datur invenire quod
appetit; sicut Dominus in Evangelio dicit: *Beati qui
esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabun-
tur* (Matth. v, 6). Quando autem, cum pondere pro-
nuntiantium est; ut g avis ei videatur esse dilatio.

Vers. 3. *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac
nocte.* Audiant hoc qui Domino flere non appetunt,
juges lacrymas non inedia, sed satietatem potius
intulisse. Nec immerito, quia stertus ille cibus est
animarum, corroboratio sensuum, absolutio peccato-
rum, refectio mentium, lavacra culparum. Sed per
has juges lacrymas significat afflictionibus erudiri
posse populum Christianum. *Diem*, prosperitatem
debemus accipere: *noctem* vero tristitiam. Per hæc
enim duo, omne tempus vitæ hominis indicatur.

Vers. 4. *Dum dicitur mihi quotidie: Ubi est Deus
tuus?* Causam reddit *filius Core*, quare juges lacry-
mas fudit. Hoc enim dicebatur asi lue persecutionis
tempore Christianis: Non est qui vos vindicet, susti-
nete profecto quæ voluntas, quæ jubemus. Sic in
B ista afflictione non fletet, habere conscientiam re-
ctam, et pravorum subjacere conviciis: quando ultra
omnes dolores est, illum insultantem cernere, quem
cognoscis conscientia prævitale sordere? Et respice
convenientiam rerum: quoniam sicut lacrymas suas
assiduas designavit, ita et imputationes fuisse conti-
nuas dicit; ut omnia sibi concordent, quæ sacris le-
ctionibus continentur.

Vers. 5. *Hæc recordatus sum, et effudi in me ani-
mam meam: quoniam ingrediebar in locum tabernacu-
li.* Id est, dum hæc quæ mihi impuabantur delicta cogi-
tarem, animam meam quasi ex pleno conceptaculo
in lacrymas subita inundatione profudi, rogans
Deum, ne diutius tali increpatione torquerer. Animam
vero suam in se quodammodo fundit, qui pleno de-
C siderio concitatus Deo se sincera supplicatione pro-
straverit. Et nota quod omnis effusio motu facto ad
vicina loca progreditur. Anima vero in se funditur,
quoties compunctionis instinctu in semetipsam re-
vertitur. Sequitur etiam cur in se effuderit animam
suam; scilicet, *quoniam ingrediebar in locum taber-
nacu-
li*; hoc est in Ecclesiam præsentem. In enim
dam ingredere amplius plorabat, quamplius gemebat
adhuc differri illam Jerusalem, quam sanctis suis Do-
minus repromisit. Necessæ est enim vivaclus de-ide-
rari quod expectatur, quando ejus quedam similitudo
conspicitur.

Vers. 6. *Admirabilis usque ad domum Dei: in voce
exultationis et confessionis sonus epulantis.* Hic red-
dendam est, quod in superiore versu dixit, *in locum
D tabernaculi*. Ingredebatur enim admirabile taberna-
culum, qui tam iniquis imputationibus cedere nescie-
bat. Dicebatur enim illi: *Ubi est Deus tuus?* Sed ille
Deum tantopere desiderabat, quanto in eum insultatio
nefanda surrexerat. De isto vero tabernaculo *usque
ad illam futuri sæculi domum Dei* plus incola fest-
nabat, ne mundi hujus desideria sancto viro viderentur
accepta. Sed quomodo illic ire sanctissimus ambie-
bat? *In voce scilicet exultationis et confessionis.* *Exul-
tatio* ad psalmodiam respicit, *confessio* ad peccata de-
ploranda: quæ duo juncta perfectum utique efficiunt
Christianum. Sequitur, *sonus epulantis*. Definitio
brevis quid sit *exultatio et confessio*, id est *sonus epu-
lantis*: quia sonus ipse animam pacis, et epulas illi

suavi delectatione concedit. Quid enim dakin, A te summa velocitate festino, ubi perventisse remedium est, et carnalium malorum competens probatur exclusio. Dicit etiam unde *memor eris, de terra scilicet Jordanis*, hoc est de loco in quo prius Dominus baptismatis beneficia consecravit. Nam et nomen ipsum *Jordanis* fluminis interpretatur *descensio eorum*. Descendit enim in altitudinem fontium qui se ille munere sacramenti desiderat innovare. Nam hodieque de baptizato sic dicimus: Descendit in fontem. Sive descensio ista humilitatem significat, quam baptismatum necesse est habere, qui Domini nostri sequitur instituta. Quapropter harum rerum dum memores sumus, supervenientium malorum nulla confusione turbamur.

Vers. 7. *Quare tristis es anima mea, et quare conturbas me? Spera in Domino* [ed., Deo]. Ille versus paulo sollicitius audiamus; quia nisi subtilius tractentur, obscuri sunt. Post illas imputationes quas audiverat: *Ubi est Deus tuus?* post effusionem animæ suæ quam nimia tribulatione peregerat, venit filius Glorie ad secundam partem, qui per quinquepartiti syllogismi veracissimam probationem usque ad finem psalmi loquitur ad animam suam, dicens: Quare, anima mea, inimicorum sævis imputationibus sauciata, prægravaris? Quare me tua afflictione conturbas? Necessè est enim ut illa tristis ac mœsta infirmitas humana turbetur. Sequitur adversum hæc salutare remedium: *Spera in Domino*: quia spes ejus omnia commutat in melius, et ad æternum gaudium perducit quos sæculi istius tristitia inflicta concluderit; sicut scriptum est: *Beati qui læget, quoniam ipsi consolabuntur*. Nec novum videatur quod ad animam suam persona loquitur introducta; nam et alibi legitur: *Benedic, anima mea, Domino* (Psal. cii, 1); et alibi: *Lauda, anima mea, Dominum* (Psal. cxlv, 1); et in quadragesimo secundo psalmo idem repetit: *Quare tristis es, anima mea* (Psal. xlii, 5)?

Vers. 8. *Quoniam confitebor illi, salutare vultus mei.* C Ne forsitan anima diceret: Quomodo possum sperare in Domino, dum tua mihi imbecillitas frequenter obsistat? Dicit Filius crucis: *Spera in Domino, quoniam ego illi confitebor*; id est de peccatis meis positionem gero, et tuam devotionem impedire non possum. Sequitur etiam cui *confitebor*; id est qui est *salutare vultus mei*. Salus enim vultus nostri Christus est Dominus, qui in forma servi qua sumus, absque peccato venire dignatus est; sicut Jeremie propheta dicit: *Spiritus vultus nostri Christus Dominus comprehensus est, sub cujus velamento vivimus inter gentes* (Thren. iv, 20).

Vers. 9. *Deus meus, a me ipso anima mea turbata est: propterea memor ero tui, Domine, de terra Jordanis.* Iste qui consilium dabat animæ, qui mentem D suam rationabiliter corrigebat, ad conditionem humanitatis reversus confitetur dicens, animam suam a se potius esse turbatam. Revera, quia nisi hoc vitia carnalis facerent, in sua tranquillitate mentis puritas permaneret. Hanc autem ratiocinationem nimis competentèr arbitror introductam, ut homo evidenter agnosceret ex qua diversitate constaret. Sed filius iste crucis quem præfatus est titulus, ostendit remedium quæ possit unusquisque animæ suæ conturbationes evadere, dicens, *Propterea memor ero tui, Domine, de terra Jordanis*. Propterea, id est propter conturbationes istas quibus anima mea vehementer affligitur. *Memor ero tui, Domine*; quasi diceret, ad

te summa velocitate festino, ubi perventisse remedium est, et carnalium malorum competens probatur exclusio. Dicit etiam unde *memor eris, de terra scilicet Jordanis*, hoc est de loco in quo prius Dominus baptismatis beneficia consecravit. Nam et nomen ipsum *Jordanis* fluminis interpretatur *descensio eorum*. Descendit enim in altitudinem fontium qui se ille munere sacramenti desiderat innovare. Nam hodieque de baptizato sic dicimus: Descendit in fontem. Sive descensio ista humilitatem significat, quam baptismatum necesse est habere, qui Domini nostri sequitur instituta. Quapropter harum rerum dum memores sumus, supervenientium malorum nulla confusione turbamur.

Et Hermoniim a monte modico. *Hermoniim* parvus B mons juxta Jordanem est positus, sicut Deuteronomii lectione cognoscitur: *Accepimus, inquit, in tempore illo terram de manibus duorum regum Amorrhæorum, qui erant secus Jordanem a torrente Arnon usque ad montem Hermon* (Deut. iv, 47, 48). Sed videamus quid nobis significantia etiam hujus nominis tradere videatur. *Hermoniim* dicitur anathema, quod dicit homo diabolo, quando ad Deum venerit. Et bene dixit, *a monte modico*: quia non ex altitudine superbie Deus quaeritur, sed memoria ejus in humilitatibus modicis invenitur. Quapropter dum perceptum baptismum, dum humilitatem memoriæ recondimus, susceptæ fidei regulas, donante Domino, salutariter obtinemus.

Vers. 10. *Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum.*

Vers. 11. *Omnia excelsa tua, et fluctus tui super me transierunt.* Jordanis, Hermoniim; abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum, figuram fecerunt sardismos, quæ linguarum semper permixtione formatur. Nam Jordanis et Hermoniim Hebræa sunt nomina; abyssus abyssum et cataractæ, Græcum est; invocat, in voce, Latinum esse manifestum est. Sic ista figura in hoc loco commixtione linguarum pulchre composita est. Duabus enim *abyssis* duo Testamenta significat, id est Novum et Vetus, quæ se utraque mutua attestacione confirmant: quando Virtus Novum prædicat, Novum autem commemorat Testamenti Veteris lectiones. Sic fit ut utraque se *invoce*, quando ad alterutrum de sua confirmatione testantur. Sic et alibi Psalmista dicit: *Judicia tua abyssus multa* (Psal. xxv, 7). Profunda sunt enim Testamenta Domini, quia in simi sapientia ipsius alta veritate consistunt. *In voce autem cataractarum tuarum*, prophetas et apostolos dicit: quoniam sicut aquarum multitudo per cataractas evomitur, ita et de ore ipsorum Domini fluentia manaverunt. *Excelsa vero et fluctus* ad Scripturas sanctas competentèr aptamus. Ipsæ sunt enim quas superius *abyssos* vocavit, ubi et parollarum quidam fluctus alludit, et altitudo sensuum pia perscrutacione grandescit. Hæc ergo supra se dicit transiisse justus, quia in eorum notitia avidus se perscrutator immerserat.

Vers. 12. *In die mandavit Dominus misericordiam*

sum, et nocte declaravit : Apud me oratio Deo vitæ **A** meæ. Diem, otiosum tempus accipiamus, in quo Domini præcepta discuntur. Nam lex ejus in spatio tranquillitatis ebibitur; tunc enim vacat discere, quando non est quod debeat impedire. Sequitur, et nocte declaratavit; illud utique quod discitur in quiete, in tribulatione declaratur. Prius enim otioso tempore legis verba discuntur : sed eorum fructus in afflictione monstratur; sicut legitur : *Speciosa misericordia Domini in tempore tribulationis* (Eccel. xxxv, 26); ita fit et nocte declaretur, quod in die discitur. Addidit, *Apud me oratio Deo vitæ meæ*; ac si diceret, intra me est sacrificium quod offeram Deo. Quod est istud sacrificium? *Oratio* utique quam Deus non spernit, quam supra victimas eligit : cum tamen devotione puræ mentis offertur. Sed iste Dominus *Deus est vitæ nostræ*; quia dum peccatis nostris facientibus morimur, ejus clementiæ remissione salvamur.

Vers. 13. *Dicam Deo : Susceptor meus es : Quare me oblitus es? quare me repulisti? et quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus?* Filius Core supra dixerat : *Apud me oratio Deo vitæ meæ* : nunc ipsam orationem, quam superius præmisit, profitetur se Domino esse dicturum : id est, cum me gratia divina baptismatis susceperis, tuis beneficiis in illa patria collocandum, quare me tunc pateris diversis calamitatibus diabolica fraude vexari? Senserat enim vir sanctissimus quanta illius quietis dulcedo futura sit, et mundi istius itineris confregosa vehementer horrebat. Dicit etiam more humano, *Quare me oblitus es?* Quia differebatur adhuc illa promissio, quam in futura patria sancitis suis Dominus pollicetur. *Quare me repulisti?* Quoniam ad illam quietem adhuc pervenire non poterat, quam ferventius appetebat. *Et quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus?* Utiq̄ue contristamur quando flagella in hoc mundo suscipimus, quando inimici fraudulenta subreptione tentamur, quando carnis vitia invicto ac repugnante animo sustinemus. Hæc figura dicitur erotema, quando sub interrogatione crebra aliquid exaggeramus dolentes.

Vers. 14. *Dum confringuntur omnia ossa mea, exprobraverunt **144** mihi qui tribulant me. Ossa* ad firmitatem mentis sæpe diximus pertinere. Ergo dum patientiæ nostræ virtus affligitur, quasi ossa franguntur. Hoc irrident videntes inimici, et velut probrosum aliquem abominantur, cui nullam felicitatem mundi istius arridere cognoscunt.

Vers. 15. *Dum dicitur mihi per singulos dies : Ubi est Deus tuus?* Hæc est illa exprobratio per quam quodam malleo ossa patientiæ frangebantur. Hoc enim habeat in consuetudine persecutores et irrisores afflictis dicere Christianis : *Ubi est Deus tuus?* Vindicet te si potest. Quoties hoc martyres audierunt? Quoties confessores qui tormentis variis cedere nequiverunt? Nam vox ista celeberrima est, quando illis assidue dicitur, qui pro Christo nomine patiuntur.

Vers. 16. *Quare tristis es, anima mea, et quare conturbus me?*

Vers. 17. *Spera in Domino, quoniam adhuc confitebor illi : salutare vultus mei, et Deus meus.* Quærendum est quid significet repetitio ista verborum : quoniam in his litteris nihil superfluum, nihil constat esse confusum. Videtur autem mihi quinquepartitum syllogismum forsitan hic reperiri, quem Cicero oratoribus æstimat applicandum; ut evidenter appareat imitatores eos fuisse, non auctores talium regularum. Nunc istius argumentationis distincte membra reddamus. *Propositio est enim : Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? Spera in Domino : quoniam confitebor illi, salutare vultus mei.* Probatio propositionis quatuor versibus qui sequuntur, procul dubio continetur adjuncta. Deinde provenit assumptio : *Dicam Deo, susceptor meus es : quare me oblitus es? quare me repulisti : et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?* Sequitur duobus aliis versibus probatio assumptionis. Infertur postremo sub repetitione primi versus, propositi syllogismi decora conclusio : *Quare tristis es, anima mea? etc.* Quæ repetitio in lege quinquepartiti syllogismi celeberrima etiam nunc habetur. Nec moveat quod in propositione duobus versibus hæc sententia videtur extensa : hic autem sub uno versu constat esse constrictam; decuit enim ut in fine colligeretur, quod supra latius videtur esse propositum.

Conclusio psalmi.

Filius iste crucis in principio psalmi insigne volens ostendere desiderium suum, exquisito se comparavit exemplo; ut singulariter crederetur diligere, qui cognoscebatur tam ingenti voto Dominum concupisse. Sed quoniam humano usu bono proposito malis semper moribus obviatur; dum mens iniqua, quem per blandimenta decipere non potest, subdolis increpationibus molitur evertere, crebris insultationibus commotum se ad continuas lacrymas dicit. Et ne tristitia sæculi ejus animum occuparet, aut in desperationis discrimina perveniret, ad animam suam consolatoria verba facit; ut perturbationem hujus sæculi fidelibus inimicam a se depelleret, ne eum desperationis tædia possiderent. Scriptum est quippe : *Tristitia enim quæ secundum Deum est, penitentiam in salutem stabilem operatur; sæculi autem tristitia mortem operatur* (II Cor. vii, 10). Quapropter merito a se illud conatus est expellere, unde sibi perpetuum exitium noverat imminere. Et ideo hodieque hunc psalmum boni desiderii suasorem atque institutorem baptizandis congrue decantat Ecclesia; quatenus a tristitia hujus mundi alienati, ad Dominum tota mentis puritate festinent [ed., suspirant]. Præsta, bone Rex, ut (quoniam non est unus modus misericordiæ tuæ) sicut illos per aquam sanctæ regenerationis abluis, ita et nos dono clementiæ tuæ a peccatorum læce purifices.

EXPOSITIO IN PSALMUM XLII.

Psalmus David.

Quamvis alii tituli multa, alii contineant pauciora; omnes tamen ad supermæ considerationis munera

perducuntur; ut ipsa varietas nec fastidium faciat, nec quæ sunt necessaria commonere desinat. *Psalmus* ergo (sicut sæpe dictum est) significat melos cœlestium verborum, quod deorsum nobis resonare sentitur; sicut hic dicitur: *Discerne causam meam de gente non sancta*, etc. *David* autem fortissimum et desiderabilem nobis indicat Christum, ad quem ex persona fidelissimi Christiani psalmus iste dirigitur, dum mens et intentio ejus ad ipsum desideranter aptatur. Nam sicut ille super or psalmus docet omnia contemni, quatenus desiderium Domini singulariter appetatur; ita hic præmonet, ne mundana possimus tribulatione confundi, sed in atriis Domini dicit esse gaudendum: ægritudinibus nostris valde necessariam probans, quam toties nobis pius medicus ingerit potionem.

Divisio psalmi.

Psalmum istum unusquisque fidelium sibi competenter aptabit, qui in primo capite Dominum deprecatur, ut in adventu novissimo, quo judicaturus est mundum, ab infidelium consortio liberetur. Secundo introiturum se ad Domini altare confidit, ubi tantomodo beatis accessus est; et ideo in molestiis hujus mundi animam dicit non esse turbendam, quæ jam se superni muneris gloriatur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta.* Dum vir fidelis hujus sæculi iniquitatibus angetur, et cum incredulis populis adhuc esset habitatione permixtus, subito erupit in vocem; ut in judicio Domini causa ejus sequestraretur ab impiis, quando agnos ponet ad dexteram, hælos autem constituet ad sinistram. Non enim petit peccata sua discuti, sed ab iniquorum consortio liberari. Esset enim periculosum dicere: *Judica me*, nisi ad didisset, *et discerne causam meam*, id est divide permutationem meam, quam in sæculo isto sustineo, et aliquando segregatum me ab impiis, in populi tui electione constitue. Ad ididit, *de gente non sancta*, hoc est de perversis ac male viventibus. Revera sancta conscientia, quando nec in altero contueri poterat, quæ divinis 145 præceptis probabantur ad-versa.

Vers. 2. *Ab homine in quo et doloso eripe me.* Bonum quidem desiderium, sed adhuc non habet tempus. Hoc enim quod modo a sancto isto queritur, in futuro judicio a fidelibus invenitur. Sed talia et hic desiderant qui pacifici esse no-cuntur; ut ab inquietis moribus cupiant dividi, ne possint aliqua pravitate vitari. Ipse est enim iniquus et dolosus, de quo superius dixit: *De gente non sancta.* Iniquus est enim qui mala facit aperiuis, dolosus qui occulta machinatione grassatur: ut sunt omnes qui a mandatis Domini probantur alieni.

Vers. 3. *Quia tu es, Deus meus, et fortitudo mea: quare me repulisti? et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?* Frequenter ratio causam præcedit, sæpe iterum juncta subsequitur: hic autem propo-

A sita clamat in capite. Nam cum sit ejus *fortitudo Deus*, miratur quare ab adventu Domini, in quo judicaturus est mundum, adhuc videatur repelli, quem propter mundi quas patiebatur angustias, magno desiderio sustinebat. *Fortitudo* est enim considerata periculorum perpessio, et laborum indefecta probatio. Sciebat enim vir sanctissimus ulterius se contristari non posse, si ad æternam futuri sæculi requiem perveniret. Mos enim desiderantium est ab illa re se putare depulsos, ad quam venire velociter non sinuntur. Ejus quoque rei explanatio decora subsequitur: *Et quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus?* Utique in hoc sæculo contristati incedunt sancti, quando inimicorum flagella sævissima patiuntur. Nam cum ille dies judicationis advenerit, talia minime B sustinebunt; quia *inimicus* cum suis sequacibus absolute damnabitur. Quapropter vir sanctus desideranter expetebat tempora illa, in quibus sibi beatitudinem noverat conferendam.

Vers. 4. *Emitte lucem tuam et veritatem tuam: ipsa me deduxerunt, et adduxerunt in montem sanctum tuum, et in tabernaculum tuum.* Hic reddit causam tristitiæ submovendæ; ut Pater mittat Filium ad judicandum, qui est lux et veritas; ipse enim de se dixit: *Ego sum lux mundi* (Jo. n. viii, 12); et alibi: *Ego sum via, veritas, et vita* (Joan. xiv, 6). Hæc enim cum venerit, quæ est Christus Dominus, a sanctis ejus omnis mæror confusionis abscedit, quando æternæ beatitudinis gloriam consequuntur. Iste ergo fidelis quem superius diximus loqui, *deductum et adductum* se dicit in *montem sanctum*; hoc est ad firmam credulitatem Domini Salvatoris: ejus gloriæ cuncta præbens, non aliquid suis viribus applicando. Quod autem adjecit, *et in tabernaculum tuum*, Ecclesiam catholicam significat in mundi istius certamine constitutam, quæ adhuc inimici vœra fatigatione vexatur. Sed audivimus *tabernaculum*, adversarii caveamus insidias; quoniam dum in tabernaculis sit Ecclesia, nos nequaquam possumus otia possidere secura. Quod *tabernaculum* Exodi textus sic evidenti relatione depingit (Exod. xxvi, 1); ut non solum auriis, sed pene ipsis aspectibus offeratur.

Vers. 5. *Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat juventutem meam: confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus.* Venit ad secundum caput; sed dum et hic Ecclesia *altare* habeat, non frustra dicit post tabernaculum positum: *Introibo ad altare Dei.* Est enim quoddam sublime *altare*, nobisque nunquam invisibile, ubi soli justi probantur accedere. Nam inter alia membra tabernaculi, quæ famulo suo Moysi Dominus præcepit efficere, hoc quoque evidenter ostendit dicens: *Inspice et fac secundum exemplar quod tibi in monte ostensum est* (Exod. xxv, 40). Hic enim *altare* Ecclesiæ indiscreta verba circumspicit; ad illud autem ad quod se in futuro dicit intrare, soli possunt Deo placiti pervenire. *Altare* enim dictum est, quasi altæ aræ, vel alta res. Sequitur, *ad Deum qui lætificat juventutem meam.* *Juventutem* hic pro novitate vitæ ponit propter Dominum Salva-

tores, qui omnia reparans de vetustate defecta, A credentibus juventutis reddidit validissimam firmitatem. Ecce ille contristatus cladibus mundi de bono intellectu fecit gaudium sibi. *In ciuhara vero confitetur*, qui mundi hujus adversa sustinens a laude Domini non recedit.

Vers. 6. *Quare tristis es, anima mea? et quare turbas me?*

Vers. 7. *Spera in Deum* [ed., *Deo*], quoniam confitebor illi: salutare vultus mei, et Deus meus. Meminerimus hos versus et in psalmo superiore conscriptos, ubi quinquepartitum esse diximus syllogismum. Sed considerandum est quod istam tristitiam sæculi fugendam et frequenter admonet, et vehementissime persuadet; nec immerito quoniam bonis rebus semper adversa est. Per hanc enim patientiæ robur B frangitur, per hanc charitatis lumen extinguitur, per hanc spei nostræ desiderium virtusque mollescit; et omnis vita confunditur, ubi hæc iniquitas maligna grassatur. Illa vero tristitia vitalis, bonarum mentium pax, iuge gaudium, beatorum votis est maximis expetenda; de qua dicit Apostolus: *Fratres, gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad penitentiam: contristati enim estis secundum Deum* (II Cor. vii, 9). Unum quidem nomen, sed rerum diversa conditio; nam sicut illa nutrit ad mortem, sic ista dirigit ad perpetuam sospitatem.

Conclusio psalmi.

In superioribus psalmis propter perfectorum animos ad virtutis culmen erigendos multas legimus C introducias esse personas, modo Ecclesiam, modo penitentem, modo prophetam, modo Iudithum, modo filios Core, magna patientiæ virtute proloquentes: nunc autem sermo mediocris ac lenior adhibetur, qui ad devotum pertinet Christianum; ut nemo vel imbecillis de sua mediocritate diffidat, quando unusquisque reperit ad quod per Dei gratiam prona mente festinet. Nam et isti desideranti ad atria Domini pervenire, quadragesimus secundus calculus competenter aptatus est. Tali enim numero mansiones illæ in eremo sacratæ sunt Hebræorum. Quadragesima etiam secunda generatione ab Abraham Dominus Salvator advenit, et mundum sua visitatione salvavit; ut merito et iste fidelis ad regnum Domini perventurus credatur, qui pristino illi numero sociatus esse cognoscitur. Omnes ergo hic virtutes, omnes delectationes invenit anima fidelis; ut consolari se ac recreare per Dei gratiam possit, quisquis igniculum illam divinæ charitatis acceperit.

EXPOSITIO IN PSALMUM XLIII.

In finem, pro filiis Core ad intellectum psalmus. David.

146 Prohæc in quadragesimo primo psalmo quid significant filii Core sufficienter edictum est. Nunc autem ad intellectum novo quidem ordine, sed non otiose videtur adjectum; ideo ut commemoraret hunc psalmum diligentius inquirendum. Audituri omnes martyres, sive confessores, id est filios crucis

A edificare, dum patres nostri sine aliqua difficultate inimicos suos habuerunt (Deo præstante) subjectos, se per gravissimas martyrii poenas divino munere conquisisse victorias. Sed hic opus est altior intellectus, ut facta Domini ad gloriosa consilia referamus. Primo enim maris Rubri miracula, et diversarum gentium inelaboraata victoriæ contigerunt; ut tam in igne miraculum ad credulitatem divinæ potentia: rudes populos invitaret. Deinde illis terra Chanaan promissa est, qui erant utique sub lege. Nunc autem crescente fide martyribus prosperitas mundana subtracta est: ne venturi sæculi bona tepidius imbecillitas humana perquireret. Istis enim cœlestia regna promissa sunt, qui sub gratia esse noscuntur. Quapropter iste intellectus: quærendus est, ista gratia B contuenda; quoniam quæ nunc sunt ab Auctore rerum pro salute cunctorum, oculis plerumque motibus [ed., modis] ordinantur.

Divisio psalmi.

Sive martyrum, sive confessorum verba suscipias, considera psalmum mirabili constructione formatum. In prima parte dicunt audisse patres suos, Domini favore collato, per innumeras gentes visualiter egisse victorias; se autem profitentur in Domini iudicatione venturam de inimicis suis competenter videre vindictam: ubi non arcu, aut gladio inimicus vincitur, sed sola Domini disceptatione superatur. Sic distincte genera beneficiorum utraque referuntur, quæ servis suis Dominus præstare dignatur. Secundo loco C diversarum necessitatum, quæ in isto sæculo patiuntur, tormenta dinumerant; nec tamen se mandata divina profitentur oblitos, quominus in virtute patientiæ perseverent. Tertio precantur auxilium, ut hic graviter afflictis resurrectionis tempore debeat subveniri.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Deus, auribus nostris audivimus, patres nostri annuntiaverunt nobis opus quod operatus es in diebus eorum, in diebus antiquis.* Primo posuit, *Deus*, quod initium aut lætus homo facit, aut afflictione nimia sauciatus. Sed quæ dicturi erant, ne putarentur ambigua, *audivisse* se propriis auribus dicunt, ut major fides rei potuisset acquiri. Et considera quia non juvenes neque adolescentes sibi dicunt retulisse quæ D facta sunt; sed patres qui consideratione sui nominis affectum poterant habere veritatis [ed., pietatis]. Subiunctum est, *nostri*, qui suis omnino certissima dicere potuissent. *Annuntiaverunt nobis*: id est retulerunt beneficia quæ suis posteris ad laudem Domini voluerunt esse manifesta. Sed licet Dei quotidiana sit opera mundum suis beneficiis continere, ut omnia constituta lege decurrant; tamen tunc dicimus eum operatum, quando aliquid signum novitatis ostenderit. *Patres* ergo suos retulisse testantur opus, *quod operatus est Deus in diebus eorum*; hoc est in diebus antiquis, quando Israeliticum populum illæsum per maris Rubri fluentia traduxit, et hostium suorum sine labore proprio fecit esse victores. Hoc

argumentum dicitur A dictis factisque majorum, A quando testimonii pondus gravissima patrum auctoritate firmatur.

Vers. 2. *Manus tua gentes disperdidit, et plantasti eos: affixisti populos, et repulisti eos.* Hinc enumeratio decora procedit, quanta Israelitico populo virtus divina præsiterit; ut beneficia Domini et in prosperis rebus, et in adversis quæ dicturus est manifestius elucescant. Per *manum* (sicut sæpe dictum est) significatur potestas; quia per tropologiam manu Domini gentes referuntur afflictæ, per quam nos maxime solemus operari. Executibus enim Amorrhæis, vel cæteris de propriis terris, Hebræi in eorum sedibus leguntur esse plantati. *Plantati* plane, qui processu dierum munere Domini erementis jugibusangebantur. *Affixit autem populos adversarios,* cum sacerdotum tubis canentibus muri Jericho confragosæ vocis sonitu corruerunt (*Jos. vi, 20*); quos de civitate constat expulsos, quando tantis miraculis obistere nequiverunt.

Vers. 3. *Non enim in gladio suo possederunt terram, et brachium eorum non salvavit eos.* Ne putarent Hebræi triumphatores suis se viribus exstisse, prostentur illos non *in suo gladio* fuisse victores, nec terram gentium sibi propria fortitudine vindicasse. *Brachium* pro robore dicitur, quoniam ipso dimicante pugnatur. Sed istud *brachium* non eos ab inimicis liberare prævaluit, quos specialiter virtus divina *salvavit*. Sic dum Hebræorum actus exponuntur, humo generi proficua doctrina præstat.

Vers. 4. *Sed dextera tua, et brachium tuum, et illuminatio vultus tui: quoniam complacuit tibi in illis. Sed dextera tua, et brachium tuum, et illuminatio vultus tui,* communiter reddendum est, *salvavit eos.* Dextera enim significat prosperam partem, *brachium* fortitudinem, *illuminatio* consilium, quæ Dominus præliantibus confert, quando victoriam donare dignatur. Sed ne diceretur: Patres vestri suo merito placuerunt, ideo sunt tanta a Domino consecuti; intulit non meritis datum, sed quia ita Deo sit placitum, cujus est gratuitum omne quod præstat. *Complacuit etiam in illis,* quando de toto mundo sola gens electa est, de qua Salvator Dominus adveniret.

Vers. 5. *Tu es ipse Rex meus et Deus meus, qui mandas salutem Jacob.* Cum divissent filii Core, hoc est populus beatorum: *Tu es ipse Rex meus,* id est Dominus et Salvator, cui nomen regis manifestum est convenire; *Addidit, et Deus meus;* ne dubitares Dominum Jesum Christum qui et patri nostro *Jacob salutem* propitiis transmissit, quando eum fecit cum angelo gloriosa conversatione luctari. *Mandavit enim illi salutem,* quando audivit per angelum: *Jam non dixeris Jacob, sed Israel (Gen. xxxii, 28).* Nam quodlibet illud nostræ voluntatis **147** arbitrium, non per nos, sed per aliam consequimur mandata personam.

Vers. 6. *In te inimicos nostros ventilabimus; et in nomine tuo spernemus insurgentes in nos.* Venerunt martyres ad illud genus liberationis eximium, quod

judicii tempore constat fidelibus concedendum. Nam qui nimia fuerant afflictione confecti, resumunt animum, et futuris se prosperis consolantur dicentes: *In te inimicos nostros ventilabimus. Inimici ventilandi* sunt divino judicio, quando arcam suam ventilabro disceptationis Salvator noster excutens, paleas sequestrat a frugibus. Sequitur, *et in nomine tuo spernemus insurgentes in nos.* Tunc contemnuntur *insurgentes*, id est spiritus immundi, quando lædere non valebunt. Modo enim illi despiciant quos postea justiperpendos esse judicabunt. Illud enim quod manus Domini gentes dispersit, quod Hebræos in sedibus eorum plantavit, quod eis donavit inimicos sine aliquo labore superare, ad istud pertinet tempus. Hoc autem quod *ventilandi sunt inimici,* quod hostis contemnendus antiquus, pertinet ad judicium futurum, ubi talis est victoria faciendæ, ut omnia probentur subruisse certamina.

Vers. 7. *Non enim in arcu meo sperabo, et gladius meus non salvabit me.* Fide et humilitate consueta dicit multitudo sanctorum in armis se non speraturam esse terrenis. *Arcus* enim est præsidium bellatoris, in quo mens humana confidit. Præliatores autem mundani plus de gladio præsumunt. Sagitta enim plerumque incassum mittitur; ensis vero certissimæ mortis operatur effectum. Quapropter nec ipsum sibi auxilium ferre dicit, quod in bello credunt homines ad præsidium plus valere.

Vers. 8. *Liberasti enim nos ex [mss. A., B., F., de] afflictionibus nos: et eos qui nos oderunt confundisti.* Confidentia fidei futura pro præteritis dicunt, quoniam apud eos non est dubium, quod absolute morantur esse venturum. *Liberandos ergo se* dicunt in secundo adventu Domini a persecutione spirituum pessimorum, qui eos hic multiplicibus insidiis affligere non desistunt. Tunc enim plane *liberandi* sunt, quando ab eorum potestate tollentur, ut ulterius eis non liceat de innocentium fatigatione gaudere; quod in isto certe sæculo generaliter non potest provenire. *Confunduntur etiam qui beatos oderunt;* quando illi æterna ultione damnantur, justos autem cælorum regna recipiunt.

Vers. 9. *In Deo laudabimur tota die: et in nomine tuo confitebimur in sæcula.* Qui dicunt, *laudabimur,* in futuro se prostentur esse prædicandos; sed sine arrogantia designant gloriam suam, qui se *in Deo* testantur esse laudandos. *Tota die* perpetuum tempus ostendit, quod non habet noctem, quod in illa æternitate proveniet, ubi jugè præconium cognoscitur esse beatorum. Sed ne crederes oiosos futuros, qui se *in Deo* dixerunt esse laudandos, profitentur se quoque præconia Domini jugiter personare: quoniam ipsa est beatitudo justorum Dominum laudare perpetua; satietas quæ nunquam novit habere fastidium; fames quæ de abstinentia matre non nascitur; aviditas quæ de jejuniis non creatur.

Vers. 10. *Nunc autem repulisti et confundisti nos: et non egredieris Deus in virtutibus nostris.* Post illam futuri sæculi inenarrabilem retributionem, venerunt

plii martyres ad secundam partem, dicentes per hoc A octo versus inferiores quas afflictiones presenti tempore sustinebant, et nunquam a Domini veneratione ulminens discedebant. Quae figura dicitur emphasis, id est exaggeratio, quando rem aliquam multis in unum collectis doloribus allegamus, ut benevolentiam iudicis enumeratis calamitatibus impetremus. Dicendo enim: *Nunc autem*, significant se de futuris temporibus paulo ante dixisse. Et intus quam mirabili ordine cuncta decurrant: *Reputasti* significat dilationem quam sanctis provenire non dubium est: quia non hic, sed in futuro illis perfecta beatitudo promittitur. *Confudisti* illam dicit gloriæ in confusionem quam martyres subeunt, cum injuriis affliguntur, sustibus verberantur, et velut criminibus obnoxii morti non desinant mancipari. De talibus quoque dicit Apostolus: *Quibus dignus non erat mandus* (Hebr. xi, 38). Sed respice quod in isto seculo martyres inter iniques homines confunduntur, impii autem apud verum Iudicem æterni opprobrii pondera sustinebunt. Sed ista confusio perducet ad gloriam: ista vero ad exitia sempiterna. Nunc autem Deus non egreditur in virtutibus martyrum, quando eos tribulationibus subdit, et diversis passionibus tradit. Tunc enim egrediebatur in virtutibus Hebræorum, quando sine labore prostrati sunt, qui se contra electum populum erigere tentaverunt. Quod ad consolationem sancti populi pertinere non dubium est; ne quis patres suos felicissimos graviter ferret, cum ipse Domini permissionibus affligatur.

Vers. 11. *Avertisti nos retrorsum præ inimicis nostris: et qui nos oderunt diripiebant sibi.* Aversos se in hoc mundo ante inimicos suos esse testantur, qui insequentium discrimina vitaverunt. *Averti* est enim hostem carnalem fugere; sicut præceptum est: *Si vos persecuti fuerint in hac civitate, fugite in aliam* (Matth. x, 23). Sequitur: *Et qui nos oderunt diripiebant sibi.* Hec solet fugatis emergere, ut in directionem prædamque cadant, qui hostibus minime resistere poterunt.

Vers. 12. *Dedisti nos tanquam oves ad escam [ed. carum]: et in gentibus dispersisti nos.* Cum dicunt: *Dedisti*, significant omnia divina potestate distribui. Ferunt enim traditos se gentibus tanquam lupis, qui molle pecus devorare consueverunt. *Escam* enim luporum est ovium mansueta simplicitas; quæ martyribus merito comparatur, qui a persecutoribus suis occidi sine concertationibus acquiescunt. Sequitur, *et in gentibus dispersisti nos.* Diversos significant fideles, quos modo martyrum deflet pietas, qui gentibus traditi, libertatem quam cum patrimoniis perdiderunt. Quod variis temporibus de Christianis populis divina dispensatione perfectum est; ut per tribulationum temporaria mala, gloriosæ beatitudinis bona consequantur æterna.

Vers. 13. *Vendidisti populum tuum sine pretio: et non fuit multitudo in commutationibus eorum.* Hoc non debeamus accipere sub increpatione dictum, sed mystica, ut solet, allusione prolatum. *Pretium* enim vi-

detur accipere Deus, cum bene meritis populis subjugat infideles. Tradit enim irreligiosos, ut acquirat devotissimos. Tunc **14** autem quasi sine pretio vendit Deus, quando alienigenis affligendum tradit populum Christianum. Quod sit frequenter occulto iudicio aut ad probationis meritum, aut ad correctionis effectum. Et nota hoc genus locutionis inter propria divini Scripturæ connumerari; ut dicatur venditum, ubi non constat pretium datum. Addidit, *et non fuit multitudo in commutationibus eorum.* Homines qui commutant, traditæ rei paria consequuntur; hic autem Deo nulla multitudo pretii in tantæ rei compensatione provenit, quando Christiani sunt traditi, dum persecutores eorum Domino non probentur accepti. Quomodo enim vero Deo poterant esse grati, profanis substitutionibus involuti?

Vers. 14. *Posuisti nos in opprobrium vicinis nostris, derisum et contemptum his qui in circuitu nostro sunt.* Enumerant quanta fuerant afflictione perculsi; ut inter ærumnas multiplices devotionis qualitas augetur. Gravis enim est afflictio quam patimur a vicinis, quia non transitorie dicitur, quod a circumstantibus jugiter imputatur. Nam quod dicit: *Posuisti nos*, ostendit immobilem passionem. Ibi enim diuturnus quis esse creditur, ubi et positus approbatur. *Opprobrium* contra probum positum est; nam sicut omnia proba decora sunt, sic indecentia cuncta monstrantur opprobria. Sed istud *opprobrium* non erat ante conspectum Domini, sed ante oculos vicinorum, qui illa noverant iudicare, quæ depravatus sensus docebatur advertere. *Derisus* vero vox est confusa lætitiæ, insultationem suam immoderata hilaritate denuntians. *Contemptus* significat abjectissimam vilitatem, quam martyres Domini traditi diversis passionibus sustinebant. *Qui in circuitu nostro sunt*; scilicet infideles et perfidos exponit, qui quaquaversum semper ambulant, nec nobiscum recto dogmate gradiuntur.

Vers. 15. *Posuisti nos in similitudinem gentibus: commotionem capitis in plebibus.* Respice per figuram anaphoram, quæ Latine relatio dicitur, verbum ipsum iteratum; id est *posuisti*, quod in capite anterioris versus jam dictum est; ut frequens repetitio vim passionis exaggeret. Martyres enim in similitudinem Christi gentibus constat appositos, quando eos comparibus pœnis et cruciatibus affecerunt. *Commotio* vero *capitis* inimicorum et martyribus contigit, quæ facta est in passione Domini Salvatoris; sicut legitur: *Locuti sunt labiis et moverunt caput* (Psal. xxi, 8).

Vers. 16. *Tota die verecundia mea contra me est, et confusio vultus mei operuit me.* Solet verecundia ad momentum venire, et brevi tempore sedata discedere. Ista vero gravissima fuit, quæ jugiter permanebat. Erat enim ante oculos populi sancti immoderata verecundia, vehemensque confusio, quando illos sibi jugiter insultare cernebat, quos impios esse cognoverat. Et intueri, descriptio verecundiæ quam decora consequitur. Nam quodam pallio confusio-

vultum suum dicit conportum, dum nube sanguinea facies ejus inflammata rutilavit. Sed cum dicit, *operuit me*, non solum permutationem vultus, sed etiam totius corporis indicavit horrorem.

Vers. 17. *A voce exprobrantis et obloquentis : a facie inimici et persequentis.* Usque ad istum versum confusionis illius descriptio perseverat : nunc dicitur unde venit ille roseus amictus, qui nudam faciem coloris sui tegmine vestiebat. *Exprobrare* est in faciem maledicere, quasi indecora crimina jaculari. *Obloqui* est absentem detrahere, et dolose aliquem sermone mordere. *A facie inimici*, id est dum proximum videt qui eum capitaliter odit. Et ne putares adversarium levem, addidit, *et persequentis* ; quod odium probatur acerrimum ; quia non solum corpus extinguere, sed ipsas animas cupiunt sua pravitate trucidare.

Vers. 18. *Hæc omnia venerunt super nos, et oblitus non sumus te : et inique non egimus in testamento tuo.* Venerunt filii Core ad professionis suæ gloriosissimam firmitatem ; ut ostendant nobis quævis mala non nos debere a Christi gratia segregare ; sicut dicit Apostolus : *Quis nos separabit a charitate Christi ? Tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas (Rom. viii, 35) ?* etc. Dicendo enim, *hæc omnia*, ad unum colligunt quæ tractu superiore dixerunt ; ut si dispersa levius acciperentur, in unum cumulum, congregata grandescerent. Quod argumentum dicitur a tormentis, quando per tot mala nequaquam fidelium animus potuit immutari. *Venerunt super nos*, quasi fera terribilis, quasi fluvius turbulentus. Et quia sæpe gravis tribulatio de animis abjicere, quod ante quis visus est credidisse ; adjiciunt non se oblitos fuisse Dominum inter tam multiplices ærumnas : dum magis iniquorum persecutione commoti, a Domino jugiter auxilium postularent. Sequitur, *et inique non egimus in testamento tuo* ; hoc est quod dixerunt, *et oblitus non sumus te*. Nam qui illum mente retinent, ejus testamentum nesciunt oblivisci. Sed cum Latine locutionis sit, ut dicamus oblitus non sumus tuum, hoc propriam divinæ Scripturæ est quod ait : *Oblitus non sumus te*.

Vers. 19. *Et non recessit retro cor nostrum : et declinasti semitas nostras a via tua.* Retro redit cor eorum qui de Domini bonitate desperant, et putant illum rogatum non succurrere, qui etiam non petentibus cognoscitur subvenire. Quod isti minime fecerunt, qui spem in Domino habere probati sunt. *Semitas* vero hic in malo posuit, dum ait, *nostras*, quasi umbrosos et voluptuosos calles, quos fragilis terit humanitas. Ipsos enim comreamus, quando a Domini jussione traducimur. *Via* vero a violentia nuncupatur, quæ merito Christi dicitur : quoniam et ab ejus fidelibus, sicut ab ipso factum est, in ærumnis et tribulationibus ambulatur. Quapropter aptissime dicantur humanæ *semitæ* a via superna divinæ : quando illæ docent ad detestabilem mortem, hæc confort sine dubio desiderabilem sospitatem. Unde filii Core

A revera illi erant sanctissimæ crucis, cum talia sentiebant.

Vers. 20. *Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis : et cooperuit nos umbra mortis.* Reddunt causam quare viam et semitas asseruerim fuisse divisas ; propterea quia se in loco afflictionis, id est in isto mundo humiliatos esse testantur, qui est fidelibus *locus afflictionis*, unde compunctio nascitur et poenitentia succedit. Sequitur, *et cooperuit nos umbra mortis*. Vite istius transitum dicunt, qui sanctis et peccatoribus probatur esse communis. Cæterum vera mors illa est, qua 149 impij æterna damnatione puniuntur.

Vers. 21. *Si oblitus sumus nomen Dei nostri : et expandimus manus nostras ad Deum alienum.* Ipse est intellectus quem titulus dixit absolute fidelium ; ut Deum nesciant alienum, nec oblitus ante eum, cujus nemini crucis impressione dicati sunt. Nam quod addunt : *Et si expandimus manus nostras ad Deum alienum*, orantem describunt, qui tenent manibus crucem ipsam quam fronte recipit, corporis sui forma restituit. Hoc enim fidelissimi non alieno, sed suo Domino utique faciebant ; ut perseverantia illos fideles assereret, qui mutati tot adversitatibus non fuissent.

Vers. 22. *Nonne Deus requirit ista ? ipse enim novit occulta cordis.* Nonne, cum pondere pronuntiandum est : quoniam gravissimum est apud Dominum, si in ejus religione peccetur. *Requirere* autem solemus, quando illa desideramus agnoscere, quæ nostram novimus conscientiam non tenere. *Deus* autem sciens *requirit*, non ut ipse aliquid novum discat, sed ut nos faciat quæ sunt oblivione sepulta cognoscere. Sic et Abraham dictum est : *Nunc cogitavi, quoniam times Deum tuum (Gen. xxi)* ; quasi ille aliquid ex tempore didicerit, qui ante sæcula cuncta prescivit. Sequitur : *Ista*, id est quæ superius dixerat : *Si oblitus sumus nomen Dei nostri : et si expandimus manus nostras ad Deum alienum*. Et quoniam agebatur de religionis affectu, qui non solum devotione corporis, sed magis geritur cordis arcano, ad Divinitatis notitiam, ubi omnis festinat integritas, cucurrerunt dicentes : *Ipsæ enim novit occulta cordis*.

Vers. 23. *Quoniam propter te mortificamur tota die, æstimati sumus ut oves occisionis.* Exponunt illa beatissimi quæ occulta dixerunt, quia non moriebantur pro aliquo facinore perpetrato, sed amore divino ; ut credulitas Trinitatis saluberrima gentibus augetur. Morte vero affici est per longas passiones præsentis vite exitum reperire ; quod perfecti Christiani faciunt, qui districtis observationibus affliguntur. Nam ut hoc magis deberes advertere, addidit, *tota die* ; quod non momentaneam mortem, sed per universum vite tempus pretractum nobis fideliem declararet exitum. Intende quod sequitur, *æstimati sumus ut oves occisionis*. *Ovis*, quia non habet arina resultationis, raptoribus suis probatur esse terribilis. Non enim aut cornu valet, aut dente contendit, aut fuga præsumit ; sed manibus lætæ patienter acquiescit, dum nulla se relectatione defendit. Sic fa-

multi Christi velut oves æstimati sunt mori; quoniam sine contentione aliqua videbantur occidi.

Vers. 21. *Exsurge, quare obdormis, Domine? exsurge et ne repellas nos in finem.* Enumerata multitudinis passionum, venerunt filii Core ad tertiam partem, ubi tanto desiderio auxilium quærunt, ut etiam Dominum obdormisse commemorent. Quæ figura catachresis est, quam recte dicimus abusionem, quæ rebus nomen commodat alienum. Non enim Deo convenit *exsurgere*, qui nunquam noscitur posse dormire: sed illum humano usu dormire dicimus, quando expectatio nostra divina dispensatione differtur. Nam si potentiam majestatis ejus inquiras, habes evidentissimum dictum: *Ecce non dormit, æque dormitat qui custodit Israel (Psal. cxx, 3).* Repetitur *exsurge*; ut quibus videt pericula crescere, non dissimulet subvenire. Sequitur, *et ne repellas nos in finem*; ut si adhuc hic æstimas differendum, ne repelle in finem, ubi consistit muneris tui omnia perfecta, ubi sunt præmia beatorum, ubi martyribus coronæ præparantur.

Vers. 25. *Quare faciem tuam avertis: oblivisceris inopiam nostram et tribulationem nostram.* Malis præsentibus ingravati, more beatorum in flebili supplicatione persistunt dicentes: Quare nos tandiu æstimas differendos, ut respicere non credaris, cum subvenire distuleris? Sequitur, *oblivisceris inopiam nostram*; hoc est cui consueveras subvenire, quam sic in aliis amas, ut te inopem dicas. Venisti enim diisimus, ut nostræ indigentis subvenires. Addidit, *tribulationem nostram*, cujus clemens semper inspector est; sicut in quinquagesimo psalmo dicturus est: *Cor contritum et humiliatum Deus non spernit (Psal. l, 19).* Tales enim causæ apud illum pium Judicem plurimum valent, qui humanis cognitoribus probantur esse temnibiles.

Vers. 26. *Quoniam humiliata est in pulvere anima nostra: adhæsit in terra venter noster.* Post moram exauditionis, piæ mentes non ad desperationis audaciam, sed ad continuæ orationis salutaria se vota verterunt. Hic enim satisfacti assidue deprecationis exponitur. Curvantur enim in pulverem, qui cinere supra se sparsu animas suas peccatorum recordatione disruciant. Sequitur, *adhæsit in terra venter noster*; quod utique facere solent qui longa oratione prostrati, tota corporis effusione tenduntur. *Adhærere enim terræ*, significat in orationibus diutius immorari, per quas efficaciter peccata vincuntur. Magna enim contra diabolum arma sunt in suis viribus fiduciam non habere, sed Deum rogare, qui adversarium possit opprimere.

Vers. 27. *Exsurge, Domine, adjuva nos: et libera nos propter nomen tuum.* Magnarum afflictionum suavissimus finis adhibetur; ut petant se resurrectionis dominicæ gloria liberari, ubi omnium Christianorum spes probatur agnosci. *Exsurge* autem non ad dormitionem, sed ad resurrectionem est potius applicandum. Supra enim, ubi eum quasi excitare volebant, dictum est: *Quare obdormis?* hic autem so-

lummodo, *exsurge*, ponunt, ut illam resurrectionem intelligere deberemus, in qua destructa cognoscitur humana captivitas. Illo enim resurgente adjuti, illo ad cælos ascendente liberati sumus. Veram hæc omnia nobis contulit non propter meritum nostrum, sed *propter nomen suum.* Ideo enim Salvator dicitur, quia per gratiam pietatis suæ salvat infirmos.

Conclusio psalmi.

Ecce nobis filiorum Core salutaria dicta fulserunt: ecce nobis ecclesiasticus ordo Domino revelante lampavit. Patres enim nostros ab inimicis suis per miracula visualiter liberatos esse cognovimus; nunc autem fideles per passiones corporum, et tristitias animarum ad æternam requiem pervenire didicimus; ut tempore suo utrumque factum humano generi cognosceret esse proficuum; nec deberet aliquis queri, cum se mundanis ærumnis cognosceret ingravari. Libertate quoque innocentis insurgunt et martyrum voces, ubi dormire et oblivisci dicitur Deus. Quod dictum non increpative debet suscipi, sed affectuosa voluntate depromi. Quæ etiam in libro Job frequentissime reperiuntur; ut nisi ea prudenti indagatione conspexeris, non supplicationes intelliges, sed querelas. Verum ista moderata præsumptio justorum sinceri cordis videtur depromere puritatem, ut simplicitas animi pondus illatæ videatur exponere passionis. Sic in Scripturis divinis quoties tale dictum aliquid invenimus, et clementia dominantis ostenditur, et supplicantis puritas indicatur.

EXPOSITIO IN PSALMUM XLIV.

In finem, pro his qui commutabuntur, filiis Core ad intellectum, canticum pro dilecto.

Videamus quid hæc verba nobis singillatim discussa parturiant: quia titulus psalmi multorum nominum congregatione prolixus est. *In finem* sæpe dictum est perfectionem significare, hoc est Dominum Salvatorem. *Pro his qui commutabuntur filiis Core*, hoc declarat: quia filii crucis in Ecclesia permanentes, de tristitia mundi hujus transibunt ad gaudium sempiternum. *Ad intellectum canticum*, textum psalmi significat, qui trahendus est ad intelligentiam supernam, in qua futurarum rerum sacramenta spiritalia continentur. *Pro dilecto filio*, vult intelligi Dominum Christum, de quo Patris vox insonuit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit (Matth. iii, 17).* Istius nunc spirituales nuptiæ referuntur, istius vota epithalamii laude celebrantur; cujus virtus ultra omnes virtutes est, pulchritudo supra omnes decores, potentia inenarrabilis, pietas singularis. O beata sponsa, quæ tantæ majestati probaris esse conjuncta, non societate carnali, sed inviolabili conjunctione charitatis! Quando illi copulata esse cognosceris, qui te suo splendidissimo lumine radiavit? Quapropter Divinitati devotissime supplicemus, ut corde mundissimo ad inspectivum lumen eVecti, sanctæ Sponsæ nuptias spiritualiter audiamus.

Divisio psalmi.

Cœlestibus epulis propheta saginatus, et futuræ gratulationis qualitate completus, præconia Domini se eructaturum promittit; ut unde ipse fuerat cœlesti largitate satius, inde et fidelis populus abundantissime pasceret: epithalamium quoddam supernum, ut dictum est, nuptiali exultatione celebrans. Epithalamium vero interpretatur laus thalami, quæ Sponso cœlesti consuetudinæ humanitatis offertur. Prima pars ejus quatuor modis Sponsi continet laudes, id est Domini Salvatoris. Secunda simili numero quatuor partibus mysticis virtutibus Sponsa prædicatur Ecclesia; scilicet quæ in sanctorum hominum adunatione consistit. Hoc quoque sapientissimum Salomon in libro qui appellatur Canticum canticorum notissima lectione descripsit. Unde et nos in præsentī psalmo, prout locus expetit, libri ipsius exempla jungimus; ut licet prædicatores divisi sint temporibus, concordia tamen prophetiæ unum locuti esse videantur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Eructavit cor meum verbum bonum: dico ego opera mea Regi.*

Vers. 2. *Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis.* Cum intelligentiam suam propheta cognosceret divini muneris claritate [ed., charitate] perfusam, magnitudine ipsius gratulationis compulsus; quod dicturus erat ante laudavit, non elationis studio, sed motus veritatis instinctu. *Eructavit* dicimus, quando satiety multa ciborum digestionem saluberrimas evaporat. Sed quam magnis spiritualibus epulis fuerat vir iste completus, ut tam boni odoris eructaret arcanum! *Cor meum*, sinum mentis intellige. *Verbum bonum*, Filium Dei dicit, de quo Joannes evangelista ait: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (Joan. 1, 1). Ipsa etiam de se Veritas dicit: *Nemo bonus, nisi solus Deus* (Marc. 1, 18). *Opera* vero id est opusculum prophetæ fuit, psalmi hujus decoram contextionem ministerio suæ vocis offerre, et per organum linguæ quibusdam calamis divina verba resonare. Hanc enim prædicationem *Regi dicere* gestiebat, quam de ejus admirabili claritate [ms. A., B., F., charitate] conceperat. Sed ne quis putaret aliquid eum ex propria voluntate dicturum, *linguam suam scribæ calamo* comparavit, quæ sic dictura est fideliter Spiritus sancti verba, quemadmodum sensus nostri vota calamus describit in charta. Addidit, *velociter scribentis*; quem nos magis notarium debemus accipere, qui velociter verba suscipit, et citius audita transcribit. Considerandum vero quoniam hic prophetiæ virtus ostenditur, quæ non sub cruciatu humano cogitat, sed sine aliquo labore Divinitatis jussa divulgat. Audiamus nunc prophetam epithalamii sine adulatione dicturum laudem, quæ nihil nisi exaggerat veritatem, quæ salva integritate blanditur; et quamvis magna dicat, non tamen omnia sufficienter enumerat.

Vers 3. *Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis: propterea benedixit te Deus*

A in æternum. Finito præconio, et competenter populis ad audiendi studium concitatis, factum est de incarnatione Domini laudis initium; ut per quam meruimus Divinitatis arcana cognoscere, per ipsam deberemus et præconia tantæ majestatis audire. Quæ species laudis, apud oratores A forma dicitur. Sed cum in Isaia legatur: *Vidimus eum et non habebat speciem neque decorem: sed species vultus ejus sine honore abjecta præ omnibus hominibus* (Isa. LIII, 2); quæri potest, cur hic super genus humanum speciosissimus describatur? Non quia forma ejus decore lactei coloris eluxit, aut flavo crine lampavit, aut iusigni statura præminuit; sed veraciter humano genere pulchrior fuit, quia peccata non habuit. Illud enim recte *speciosus* dicitur, quod gratia mundissimæ puritatis ornatur; quamvis Pater Augustinus speciem corporis ejus dicat fuisse laudabilem. Sed exemplum Isaia supra positum ad passionis ejus retulit tempus quando et colaphis cæsus, et spiris coronatus, et sputis legitur esse complutus. Ecclesia vero quæ Domini Salvatoris portat **151** imaginem, sic legitur in Canticis canticorum: *Fusca sum et decora* (Cant. 1, 4); id est *fusca* corpore carnali, *formosa* cœlestibus meritis. Et quare *speciosus* dixerit probat: quia, loquente Christo, per gratiam Deo reconciliatus est mundus. Quid ergo potuit in humano genere esse simile, quam ipsum incarnationum conspicere, per quem redemptionis donum totus orbis accepit? Nam sic de ipso et prædictus liber Salomonis enuntiat: *Labia tua et loquela tua speciosa.* Sequitur, *Propterea benedixit te Deus in æternum* (Cant. IV, 3). *Propterea*, dicit, propter prædicationes eximias, et pietatem omnimodis singularem; quia nulli quidquam pro meritis contulit, sed omnia sua potius bonitate concessit. Benedictus est enim in æternum, cujus regni non erit finis. Bene autem dictum est a forma servi. *Benedixit te Deus*, quæ et passionem pertulit, et ad regna cœlorum pervenit.

Vers. 4. *Accingere gladio tuo circa femur tuum, potentissima: specie tua et pulchritudine tua.* Secundus intromittitur modus laudis Domini Salvatoris, qui dicitur A potestate. Ad nescio enim quod gaudium propheta subvectus, precatur Dominum ut expectatus gentibus tandem saluberrimus appareret. Dicit enim: *Accingere gladio tuo.* Metaphora a bellatore concepta, qui dimicaturus gladio cingitur, ut prosternat inimicum. Sed hic *gladium* sermonem prædicationis debemus accipere, de quo ipse in Evangelio testatur: *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium* (Math. 10, 34); et Apostolus dicit: *Et gladium spiritus, quod est verbum Dei* (Ephes. VI, 17). *Gladius* autem dicitur sermo Dei, quia corpulenta vitis corda hominum ictu suæ virtutis irrumpt; nec potest imbecillitas humana resistere, ubi illa fortitudinis gloria dignatur intrare. *Femur* vero incarnationem significat Domini Salvatoris, sicut in Genesi legitur: *Non deficiet princeps ex Juda, nec dux de femoribus ejus* (Gen. XLIX, 10). In ipso etiam mysterio, et Abraham (Gen. x:17, 2) fecit jurare

sanctum suum, quando ei tacto femore præcepit ne acciperet filio suo Isaac uxorem de filiabus Chananeorum. *Memori* autem subjuxit *potentissime*, ut reverendam jam incarnationem crederes, quam potentia Divinitatis assumpsit. Similiter et sapientissimus ille dixit: *Gladius ejus in femore ipsius*. Addidit, *specie tua et pulchritudine tua* (Cant. III, 8). Hic utraque naturam positam evidenter agnoscimus, ut *species* pertineat ad humanitatem, *pulchritudo* ad deitatem. Illa enim *species* bene dicitur, in qua mundo salutaris apparuit: ista *pulchritudo* aptissime pronuntiatur, unde omnia pulchra veniunt quæcunque decora sunt.

Vers. 5. *Intende, et prospere procede, et regna: propter veritatem et mansuetudinem et justitiam, et deducet te mirabiliter dextera tua.* Adhuc actus sacratissimæ incarnationis exponitur, et singulis quibusque verbis miracula ipsius potentie prædicantur. *Intende* dictum est, ut hominem pereuntem de cælo miseratus aspiceret, sicut in tertio decimo psalmo dicitur: *Dominus de cælo prospexit super filios hominum* (Psal. XIII, 2). *Prospere*, quia erat humano generi liberationis beneficia præstiturus. *Procede*, velut sponsus de utero virginalli, sicut scriptum est: *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo* (Psal. XVIII, 6). *Regna*, hoc est in hominum credulitate potentiam tuæ majestatis ostende. Cæterum *Filius* et ante mundi constitutionem cum Patre et Spiritu sancto sine dubitatione regnavit. *Propter veritatem*, illud designat, ut veritas de terra oriretur, quæ falsitatem nostram sua illuminatione mundaret. *Mansuetudo* vero monstrata est, quando in crucis affixione pro persequentibus exoravit. *Justitia* vero ad illud respicit, quia pius doctor præcepta salutaria infudit. *Deducet te*, id est per cursum totius vite inoffensa conversatione custodiet. *Mirabiliter*, quia contra mundi inopinabilem consuetudinem tertio die resurrecturus erit a mortuis; quod miraculum partes totius orbis implevit. *Dextera tua* potentiam Verbi significat, qua universa operatur quæ vult in cælo et in terra. Audiant hoc verbum detractores impij. *Tua dextera* dicit, hoc est propriæ voluntatis instinctus. Nam si omnia sua potestate facit, sicut eum facere manifestum est, quemadmodum potest habere majorem? Sed contra hunc morbum illa potio debet insanis mentibus adhiberi: *Omnia Patris mea sunt, et omnia mea Patris sunt* (Joan. XVII, 10). Omnia enim Patris non haberet, nisi esset æqualis ejusdemque nature.

Vers. 6. *Sagittæ tuæ aculeæ potentissimæ: populi sub te cadent in corde inimicorum Regis. Sagittæ aculeæ sunt verba Domini Salvatoris, hominum corda scintillarum indigentia; quæ ideo vulnerant ut sanent, ideo percutiunt ut liberent, ideo prosternunt ut erigant. Sed videamus hoc telum verbo Dei qua similitudine comparetur. Sagittæ est lignum ferro armatum, cujus prima pennata sunt; sic verbum Dei ex ligno crucis egrediens, et fortitudinem penetrandi habet, et velocitatem quo voluerit perveniendi. Supra*

gladium posuit quod proxime vulnerat; hic *sagittas* quæ longe diriguntur: scilicet ut incomprehensibilis potentia hac similitudine monstraretur. *Aculeæ* pertinent ad transformationis celeritatem. *Potentissimæ*, quia nulla illis materia quamvis durissima probatur obistere, quando eis insitum est effectum suæ voluntatis implere. *Populi sub te cadent*, conversiones significat hominum: quando credentes in humilitatem feliciter cadunt, qui prius vitio præsumptionis erecti sunt; sicut Paulo apostolo contigit, qui vocis Domini sagitta penetratus, in faciem quidem persecutor corruit, sed eum continuo apostolum Domini dextera sublevavit. *In corde*, exponit quod superius ait, *cadent*, non pedibus quibus corpora sustinentur, sed corde quo animæ perfidia sublevatur. Ibi enim qui penitens cadit, resurgit; et de sua iniquitate dejectus, ad salutaria Domini mandata transfertur. *Inimicorum Regis*, inimicus Christi dicit, qui a lege superna contraria voluntate dissentiunt. Hoc est quod titulus psalmi præcinit dicens: *Pro his qui commutabuntur, filiis Core*.

Vers. 7. *Sedes tua Deus in sæculum sæculi: virga recta est virga regni tui. Venit ad laudationis tertium modum, qui recte dicitur a causa judicii. Hic enim sedes Dei ad iudicium pertinet futurum, in quo omnia veraciter æternus Moderator examinat atque iudicat. In sæculum sæculi; quoniam quidquid constituerit, nulla poterit temporis successione dissolvi. Virgam vero regulam divinæ significat æquitatis, quæ veraciter recta dicitur, quia nulla pravitate curvatur. Virga ista justos regit, impios percutit, continet veraciter supplicantes. Sed hæc virga non de cespite 152 arboris egreditur, sed ab ipsius Deitatis virtute procedit. Fortitudo invicta, æquitas rectissima, inflexibilis disciplina; de qua in alio quoque psalmo dicendum est: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: dominaberis in medio inimicorum tuorum* (Psal. CIX, 2). Hanc enim virgam regij honoris insignis, sceptrum dicebat antiquitas, designans in ea virtutum Regem Dominum Salvatorem.*

Vers. 8. *Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus Deus tuus. Ipsa est virga recta, amare æquitatem et odisse nequitiam. Nemo enim perfecte diligit justitiam, nisi qui et actus pessimos execratur, quoniam diversis qualitatibus eodem tempore non est in uno locus, nec potest ipso momento ibi nigrum videri, ubi candor insederit. Nam et præsentia lucis noctis absentia est, sic et veritatis amor est odium falsitatis. Unde a quibusdam pulebre definitum est: Substantia est contrarius capax, sed non uno tempore. Sed his rebus quæ præmia sint reddita subter exponit: *Propterea unxit te Deus Deus tuus. Unctus christus et regem significat et sacerdotem, quia dignitates istæ sumebantur per sacratissimas unctiones; nam et ipsum nomen christi a sancto chrismate vocitatur. Sed ab illa parte unctus dicitur, qua dispensatione et natus, et mortuus, et resurrexisset veraciter dicitur Christus. Cæterum deitas ejus nullo munere, nullo honore indiguit ad-**

juvari. Repetitio autem ista qua dicitur *Deus Deus, A* *delectaverunt*, dicit, id est ad te non proprio concurre-
præconium magnæ dilectionis ostendit.

Vers. 9. *Oleo lætitiæ præ consortibus tuis: myrrha, gutta, et casia a vestimentis tuis.* Duplici modo unctio-
nem illam sanctam provenisse significat. *Oleum læ-*
tititiæ est peccati maculam non habere; unde se
conscientia semper exhilarat, quando nulla recorda-
tionis asperitate mordetur. *Præ consortibus tuis*, præ
filiis hominum dicit, quos et ipse in Evangelio fra-
tres appellat. Ideo autem dictum est, *præ consortibus*
tuis, quoniam hanc benedictionem supra omne hu-
manum genus cognoscitur accepisse, ut unctus sin-
gulariter cæteros ungere debuisset. In illo enim fons
est benedictionis, a quo, prout ipsi visum fuerit, per
universos electos competenter emanat. Sed hæc om-
nia carni conveniunt, cui piissimum et gloriosissi-
mum Verbum unitum est pro salute cunctorum. B
Sequitur, *myrrha, et gutta, et casia a vestimentis tuis.*
Sæpe diximus species terrenarum rerum indicia
nobis cælestium demonstrare virtutum, quia non
poteramus quidquam de illa majestate cognoscere,
nisi nobis de ipsa aliquid per mundanas similitudines
appareret. Et ideo posteriora versiculi istius prima
fronte declaremus, ut nomina quæ præcedunt clarius
elucescant. Sanctum Domini corpus quoddam Deltæ
fuisse cognoscitur vestimentum. Nam sicut vesti-
bus cooperiuntur membra mortalium, ita et majestas
Verbi infidelium oculis carnis velamine videbatur
abscondi. Ab hoc ergo vestimento, id est incarnationis
arcano congrue venisse dicitur *myrrha, gutta et*
casia. *Myrrha* mortem significat, quam pro hominum
salute suscepit. *Gutta* vero quæ dicitur armoniaca
duritias curat ab aliqua necessitate contractas. Quæ
pulchre incarnationi Domini comparatur, quia duri-
tiam cordis humani sancta prædicatione dissolvit.
Casia, quæ a nostris fistula dicitur, redemptio generis
humani per aquam baptismatis indicatur, quoniam
hoc herbæ genus aquis locis dicitur inveniri. His
rebus etiam odor inest suavis, ut merito sanctæ in-
carnationi et virtus herbarum et odoris suavitas
comparetur, sicut in Canticis canticorum Sponsa
dicit: *Post odorem unguentorum tuorum curremus*
(Cant. 1, 3).

Vers. 10. *A domibus eburneis: ex quibus te delecta-*
verunt filie regum in honore tuo. In quarto modo a
persona Sponsæ laus sumitur Christi. Dicit enim pro-
pheta unde veniat Sponsæ gloriosissima pulchritudo,
quæ ad Domini dexteram locata consistit; id est a
domibus eburneis, quod significat ornata palatia, quæ
copioso ebore vestiuntur. Sed ebur non ad solas di-
vitiis intelligamus aptatum, sed quoniam elephas,
cujus hæc ossa sunt, nimis castitatis asseritur, qui
inter quadrupedia et sensu plurimo valet, et tempo-
rante in scetera feminæ suæ, et conjugis secunda non
utitur; hoc pudicis feminis decenter aptatum est,
quia illæ in *domibus eburneis* mansisse noscuntur,
quæ per castitatem Christi Domini præcepta secutæ
sunt. Hanc enim translationem probaverunt doctis-
simi Patres Augustinus et Hieronymus. *Ex quibus te*

delectaverunt, dicit, id est ad te non proprio concurre-
runt iudicio, sed tua delectatione perductæ sunt. *Filie*
regum, sive hominum fidelium qui regunt corpora
sua, et perducant filias quæ sacro baptismate gene-
rantur; sive imperantium; quod frequenter contin-
git, ut relicto palatii dominatu soboles principum
eligant divina servitia. Ideo enim addidit, *in honore*
tuo, ut religiosam mentem tali designaret indicio.
Non enim in honore patrum suorum *delectate sunt*,
sed in honore Domini Salvatoris.

Vers. 11. *Asitiis Regina a dextris tuis in vestitu*
deaurato, circumamicta varietate. Mirabili totum re-
latione describitur. Quæ figura dicitur characteri-
smos, Latine (sicut sæpe diximus) descriptio vel
informatio nominatur. Ante oculos enim intelligen-
tiæ reddit quæ aspectu corporis non videntur. Prius
enim Sponsi pulchritudo laudata est, postea virtus
ejus asserta, tertio sedes ipsius potestasque narrata
est. Et quia nuptiale gaudium agebatur, odoris sua-
visissimi species sub mysticis interpretationibus no-
scentur adhibita. Quarto dicitur ipsius quoque Re-
ginæ unde veniat mirabilis pulchritudo. Tunc ad
divinam dexteram ornata pretiosis virtutibus collo-
catur, ut omnis anima fidelis in supernam contem-
plationem perfecta, cælestia vota conspiciat, sciatque
qualem illi in teris debeat exhibere reverentiam,
quam in cælo sic intelligit honoratam. Ipsa est *Regina*
quæ in Canticis canticorum dicit: *Osculetur me osculo*
oris sui (Cant. 1, 4), et cætera quæ mysticis ænigma-
tibus ille textus eloquitur. Et considera quia sedem
superius laudavit Domini Salvatoris: hic autem a
dextris asitisse Reginam dicit, quia dextera honora-
bilis pars est Sponsi, quem caput constat esse Ec-
clesiæ. Sequitur, *in vestitu deaurato.* Aurum ad
charitatis debemus aptare fulgorem, quæ virtute cir-
cumdata sancta resplendet Ecclesia. Et ne solam ibi
intelligeres esse charitatem, *in vestitu, dixit, deaurato*,
non aureo. *Deauratum* enim dicimus, quando super-
ducta species auri in aliqua materia glutinatur. Ideo
autem supra virtutes alias gratia charitatis apparuit,
quia omnia 153 ejus fulgor excellit. Addidit, *cir-*
cumamicta varietate. Perscrutemur cur Ecclesiæ De-
de vestis varietate laudetur, cui totam simplex con-
venit atque unum. Sed hic *varietatem*, aut linguas
multiplices significat, quia omnis gens secundum
D suam patriam in Ecclesia pedibus auctori; aut virtu-
tum pulcherrimam diversitatem. Ornatur enim aure
apostolorum, argento prophetarum, gemmis virgi-
num, cocco martyrum, purpura penitentium. Ista est
ergo varietas unitatis, quæ oculis Domini ex omnibus
gentibus pia conversatione placitura contextitur.

Vers. 12. *Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam,*
et obliviscere populum tuum, et domum patris tui.
Sponsi laude cantata, nunc Sponsæ præconia totidem
modis, sed longe submissis atque humiliter offeruntur.
Decbat enim vel secundo gradu illaudatam non
relinquere, quæ tali ac tanta meruit copulatione gau-
dere. Primus ergo istius laudis modus est a specie,
sicut inferiore versu declaratur. Nunc ad exponenda

verba vestitus: Stant ergo ad dexteram Domini, A ubi beatorum locus est, dicit: *Audi*, id est propheta, qui incarnationem Domini veraci promissione coecis:rum; quatenus audita crederet, et credita mox videre: *Filium* vero merito propheta vocat Ecclesiam; quia ejus prædicationibus sanctis genitus est populus Christianus. *Et vide*, sub gratulatione dicendum est: quoniam Sponsus qui tibi promittebatur advenit, in quo est amor, gloria, et gaudium tuum. Sequitur, *et inclina aurem tuam*; quod oportebat Ecclesiam facere, et honorabiliter prophetæ verba percipere. *Obliviscere* vero, dixit: *populum tuum*; id est desere, et a tuis animis aliena effice conventicula paganorum, sive superstitiones insanissimas Judæorum. *Domum* Babyloniam significat, quæ contra Ecclesiam Christi nequissimis incolis gaudet; et in hoc mundo possidens confusæ plebis animum, partem sibi vindicat perditorum. *Parris tui*, diabolus dicit, qui revera illam confusionis domum secundum nominis sui interpretationem noscitur possidere. Sed considera quod hæc Ecclesia tunc ibi morabatur, cum cœlestis Sponsi gratiam non haberet; unde et *fasca* legitur: tunc autem nimio pulchritudinis decore perfusa est, quando eam Dominus de gentibus est dignatus eligere.

Vers. 13. *Quoni in concupivit Rex speciem tuam: quia ipse est Dominus Deus tuus, et adorabant eum.* Illic est modus laudis quem superius diximus a specie. *Rex* itaque iste Salvator est Dominus, qui concupivit Ecclesiam prævaricationis culpa in sorte diaboli constitutam, quam speciosissimam fecit ipse, non reperit. *Fœda* erat, cum eam tenebat invasor: pulchra facta est, cum ad suum remeavit auctorem. De qua legitur, *quæ est ista quæ ascendit dealbata* (Cant. viii, 5)? Et considera quod hæc Sponsa quasi simili laudatur initio, sicut superius de Sponso dictum est: *Speciosus forma præ filiis hominum.* Sed ille in specie sua habere dictus est pulchritudinem singularem; hæc vero ideo pulchra est, quia sibi eam sociavit Sponsus. Sic totum distincte varieque dicitur; quamvis ipsis finis et Sponsa laudetur. Sequitur, *Quia ipse est Dominus Deus tuus.* Non ille quem patrem dicebas, non qui te fecerat tenebrosam; sed *iste est Dominus Deus tuus*, qui pristinam submovens fœditatem, pulchritudinem tibi contulit nuptialem. Infertur quoque sententia salutâris: *Et adorabant eum*, id est omnes populi qui te [ms. A., B., F., de] sua congregatione sanctam Ecclesiam reddiderunt: ipsi *adorabunt* non te, sed Dominum; quia honor tuus in illò est, et beatitudo tua est ejus gloria sempiterna.

Vers. 14. *Filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabantur, omnes divites plebis.* Venit ad secundum modum, in quo superius de Sponso dicit: *Intende, prospere procede, et regna.* Hic autem dignitas est Ecclesiæ devotos populos Domino supplicare; et sicut ibi potentia Sponsi describitur, ita et hic gloria Sponsæ de Christi honore declaratur. *Tyrus* civitas est non longe ab Jerusalem constituta: sed *filiæ*

rum filius vocabulo civitatis, animas mavult significare fideles. Non enim sola *Tyrus* filias protulit fideles, sed etiam totius mundi adunata diversitas. Quapropter hoc schema dicitur A parte totum. *Filiæ* itaque gentium in muneribus vultum deprecantur Ecclesiæ, quando elemosynas pia voluntate distribuunt. Ipsa sunt enim munera, quæ Divinitati nimium probanter accepta. Tunc enim in vultum Ecclesiæ, id est in Christiani populi faciem intendimus, quando majestatem Christi piis fletibus exoramus. *Omnes divites plebis*, jungendum est superioribus, ut sit istud hyperbaton, id est transcensio. *Filiæ Tyri*, omnes quæ sunt divites plebis in muneribus vultum tuum deprecabuntur. Ordo enim hic verborum præposteratis sermonibus explanatur.

Vers. 15. *Omnis gloria ejus filiæ regum ab intus: in fimbriis aureis circumamicta varietate.* Vides quemadmodum in Ecclesiæ præconio perseverat. *Gloria* est siquidem Ecclesiæ, quando filix principum, sive justorum convertuntur ad Dominum, et secreta se cupiunt devotione cordis offerre. *Ab intus* enim significat secreta sensuum, non concrepantiam labiorum: ubi interior homo tacita cogitatione revolvit quod ad divina mysteria pertinere cognoscitur. Sic enim et in Cantica canticorum de Ecclesia dictum est: *Introduxit me Rex in cubiculum suum* (Cant. ii, 4). Istam locutionem *filiæ regum ab intus*, inter propria legis divinæ connumerata, quam in communione [ed., commune] non invenies. Sequitur, *in fimbriis aureis circumamicta varietate.* *Fimbriæ* sunt finitima vestium, quæ in stamine colligatæ tanquam capillorum segetes dependent; per quas hominum vita significatur extrema. Hæc non deaurata (ut supra) sed nunc illi esse *aurea* proficitur; quia in fine tota perfectio est, ubi charitas non tanquam deaurata conspicitur, sed jam plenissima tanquam *aurea* reperitur. *Circumamicta* vero *varietate*, dicit, propter varias virtutes fidelium, quas superius constat expositas. Quibus diversitatibus induta, necesse est discolori amictu catholica vestiatur Ecclesia. Hoc et vestis illa significavit Aaron, quæ auro, purpura, bysso, cocco, hyacinthoque contexta est.

Vers. 16. *Adducentur Regi virgines post eam: proximæ ejus afferentur tibi.* Sicut tertio Sponsus a judicio prædicatus est, ita et hic tertio loco a membris suis Sponsa laudatur. Et vide quam potenter ordinem servat: *Adducentur Regi virgines post eam*, post Ecclesiam utique, quia prius fuit, ut ejus unitas diceretur, et post enumeratio partium distincta proveniret. Et intueri quod dixit, *adducentur*, ut Domini gratia declaratur, **154** quæ nos ad se adducit, quando nos miseratus inspexerit; sicut in Evangelio dictum est: *Nemo venit ad me, nisi Pater attraxerit eum* (Joan. vi, 44). Sed quæ virgines ante conspectum Domini adducentur? fideles scilicet, et pudica se mente tractantes. Nam quid proderit cuiquam corpus intactum servare, si contingat eam integritatem fidei non habere? Sequitur, *proximæ ejus afferentur tibi.* *Afferentur tibi*, Deo dicitur. *Proximæ* sunt autem

Ecclesiae, id est viduae castae, quae gradu inferiore junguntur. Nam cum virginitas habeat centesimam fructum, istae sexagesima ubertate gloriantur. Et vide in ipsis nominibus non minimam esse distantiam. *Virgines* dixit *adauci*, quae corporis integritate robuste sunt; viduas *afferri*, quae plerumque fractae a diversis sollicitudinibus corporis imbecillitate fatigantur.

Vers. 17. *In laetitia et exultatione, adducentur in templum Regis.* Ut copiosa munera sanctae Ecclesiae conferenda monstraret, dicit eam *in laetitia et exultatione* angelorum ministeriis *adduendam*; et non solum ad conspectum, verum etiam in *panoraliibus* Regis, id est in Jerusalem futuram, ubi venisse beatum gaudium est, et gloriosa securitas. Merito ergo dictum est, *adducentur cum laetitia et exultatione*; quia solus ille fragilis vicit gravissimas corporum passiones.

Vers. 18. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: constitues eos principes super omnem terram.* Venit ad quartum modum, in quo supra descriptum est a gradibus eburneis Ecclesiam venisse, quae ad dexteram Regis ornata consisteret. Nunc autem potenter exponitur quanto incremento haec Sponsa profecerit, ut *pro antiquis patribus*, id est idolorum cultoribus, *nati sint illi filii* apostoli, quos principes praedicationis in toto terrarum orbe transmisit. Sed quantum sunt ista disparia, tantum laudatur Ecclesia. Illi enim erant seductores erroris, isti magistri veritatis; illi seminabant exitia, isti hortabantur ad vitam. O laus digna tantae laetitia, quale fuit hostis complexus fugere, et Tonantis nuptias invenire! Qui locus merito dicitur laus a prole, quoniam hic posteritas sancta praedicatur.

Vers. 19. *Memores erant nominis tui in omni generatione et progenie: propterea populi confitebantur tibi in aeternum, et in saeculum saeculi.* *Memores* dicit, sed populos Christianos, qui in ejus praedicationibus per diversas hominum generationes piis voluntatibus perseverant. Mirabilis gloria, summumque praeconium, inter hominum tam multiplices successiones nunquam finem laudis accipere. Sequitur, *propterea populi confitebantur tibi*. Omnis enim Christianus cum symboli sacramenta reddiderit, in Ecclesiae facie confitetur; quae confessio fit aeterna, quia vera et pia est. Nam quod addidit, *in saeculum saeculi*, futura significat, quando omnis adversitas conquiescit, et regnat sola justitia, diaboli contrarietate deleta.

Conclusio psalmi.

Ecce epithalamium gloriosum psalmigraphi exultatione completum est. Ecce Sponsi laus Sponsaeque admirabili varietate celebrata est: spiritualis copula, conjugium in virginitatibus perseverans, amor castus, charitas aeterna, vinculum quod nullo fine dissolvitur. Hic prophetarum tympana sancta exultatione conclamant; hic apostolorum organa dulcissima societate respondent; hic martyrum citharae non chordis, sed virtutibus canunt; hic sanctorum

chorus spiritualibus fistulis gratissimum permulcet auditum; hic talis musica geritur, per quam humana laetitia cuncta vincatur. Pauci sumus, o bone Rex, convivio nuptiali delicias caelestes haerentes. Praesta nobis, Sponso mirabilis, ut qui hic spe laetati sumus, in futuro perfectissimo gaudio compleamur. Hunc etiam psalmum et beatus Hieronymus ad Principiam virgine scribens (*Epist. 140*), mirabili (ut assolet) nitore tractavit. Quem ideo commemorandum esse putavimus; ut quod a nobis minus fortasse declaratum est, illius viri doctissimi explanationibus suppleatur.

EXPOSITIO IN PSALMUM XLV.

In finem, filius Core pro arcanis psalmus.

In finem, notum est quemadmodum ad Dominum Jesum Christum possit referri. *Filius* autem *Core* significari dicimus Christianos, ex quarum persona psalmus iste cantatur. *Pro arcanis* vero, adventum Domini significat Salvatoris, quem divinitatis suae mirabili secreto pro hominum salute disposuit.

Divisio psalmi.

Filius Core, qui fideles debent intelligi Christiani, primo membro psalmi non se timere profitentur conturbationes saeculi; quia Deus refugium eorum probatur et virtus. Secundo Christum dicunt apparere in medio Ecclesiae suae, qui tam in seipso tanquam in solidissima petra aedificare dignatus est. Tertio credentium turba generaliter invitatur ad divina magnalia contuenda, dicentes omnipotentem Deum arma nequitiarum confringere, bella removere, et tristitiam fidelium in aeterna gaudia commutasse.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Deus noster refugium et virtus: adjutor in tribulationibus, quae invenerunt nos nimis.* In ipso principio psalmi, categoricus nobis syllogismus arridet. Dicit enim: In tribulationibus quae invenerunt nos nimis, Deus noster refugium, et virtus, et adjutor est. In tribulationibus non timebimus cum conturbata fuerit terra. In tribulationibus igitur quae invenerunt nos nimis, non timebimus cum conturbabitur terra. Nunc minutatim dicta tractemus. Quam pulchra brevisque complexio; quasi interrogarentur: Quid est *Deus noster*? Respondent: *Refugium, et virtus, et adjutor*. Haec species definitionis est quinta, quae Graece κατά τὸν λόγον, Latine ad verbum dicitur: quoties unamquamque rem verbis singulis quid sit ostendimus. Additum est, *noster*, propter falsissimos Christianos, quorum *Deus* non solet esse *refugium*.

155 *Refugium* ergo fidelium est, quando eos de animae periculo liberat. *Virtus*, quando stabiliter mentes eorum ab iniquo saeculi errore custodit. Sequitur, *adjutor in tribulationibus*. Hic misericordia superae majestatis per diversas definitiones exprimitur, quae *in tribulationibus* et suscipit et defendit. *Tribulatio* vero pia Deum nobis misericordem facit, reatum solvit; et tunc specialiter subvenit, cum nos de se confidere velle cognoscit; sicut dicit Apostolus: *Tristitia enim quae secundum Deum est, poenitentiam*

in salutem stabilem operatur (II Cor. vii, 10). Et ne has tribulationes leves putares, addidit, *quæ invenerunt nos nimis*; ut nihil mediocre crederes, quod nimium fuisse sentires. Convenienter autem pericula exaggerata sunt, ut eorum destructor potentissimus appareret.

Vers. 2. *Propterea non timebimus dum turbabitur terra, et transferentur montes in cor maris.* Tempus illud prædictæ tribulationis exponitur, quando adventu Domini Salvatoris, cum de novitate tanti miraculi Judæorum corda turbata sint, sancti viri timere non poterant, qui in ejus nomine ac virtute præsumebant. Sequitur, *et transferentur montes in cor maris.* Hoc utique factum est, quando *montes*, id est apostoli, relictis incredulis Judæis, in *cor maris*, hoc est ad prædicandum gentibus transierunt; sicut in Actibus apostolorum legitur: *Vobis quidem oportebat loqui verbum Dei; sed quia repulsi illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes* (Act. xiii, 46). Quo exemplo advertimus, *montes* illos pro cacumine præminentes, et fidei soliditate firmos, in *cor maris*, id est ad fidem omnium nationum fuisse translatos. Et inspicendum quod aridæ terræ perfidiam Judæorum, aquis vero salsis credulitatem gentium comparavit, ut illa corda in malum durata cognosceres; hæc autem evangelico sale condita veraciter æstimares. *Cor enim non habet mare, sed homines.*

Vers. 3. *Sonaverunt [ed., sonuerunt], et turbatae sunt aquæ eorum: conturbati sunt montes in fortitudine ejus.* In superiori sensu permansit; adhuc enim illa perturbatio exponitur, quæ facta est de adventu Domini Christi. *Sonasse* dicit apostolos prædicationes suas, quasi alicujus fragoris robustissimam vocem, quæ non tantum auribus, quantum mentibus insonaret. Quo tempore *turbatae* asserit *aquas*, id est sæculi hujus innumeras gentes, quæ de tali fuerant admiratione perterritæ. Hæc figura dicitur parabole, id est comparatio, cum res genere dissimiles qualitativa comparatione sociamus. Sed intuendum, quoniam hoc per decorem pulcherrimæ comparationis dictum est. Tunc enim *aquæ* plurima confusione *turbantur*, quando in marinis visceribus constructorum dejicitur magnitudo; et grandem sonitum reddunt, cum magno pondere fluentia percusserint. Hoc utique contigit, quando apostolorum grandisona prædicatione totus mundus intremuit, et ad Domini se credulitatem limpidato postea corde revocavit. Sequitur: *Conturbati sunt montes in fortitudine ejus.* Hic alios *montes* dicit, hoc est sæculi potestates. Nam et in bono accipiuntur et in malo. Sed *montes* Dei stabiles atque decori sunt; *montes* vero diaboli mutabiles atque squalidi. Potestates enim mundanæ turbatae sunt, quando contra religionem Dei leges pagani principes sacrilegas inferebant.

Vers. 4. *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei: sanctificavit tabernaculum suum Altissimus.* Superius terrores habitos dixit, quos de prædicatione nova mundus accepit: nunc beneficia quæ collata sunt

PATROL. LXX.

Ecclesiæ de adventu Domini Salvatoris edicuntur, ut merito divisionem diapsalmatis immutatio sensus acceperit. Intuere quæ dicuntur, quia proprietate distincta sint. Civitas Dei impetu fluminis lætificata requievit. Et ut istum fluvium irrigatorum cognoscere animarum, non dicit satiasset, sed *lætificasse civitatem*. Iste namque est *fluvius*, de quo ipsa Veritas dicit: *Qui credit in me non sitiet unquam, sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* (Joan. iv, 13, 14). Et bene dixit: *Impetus fluminis*, quia nihil palustre, nihil morosum cursus ejus sustinet, cum se potentia Divinitatis infuderit. Additum est, *sanctificavit tabernaculum suum Altissimus. Tabernaculum Altissimi est sive Ecclesia, sive humani cordis gloriosa susceptio; quod utrumque constat esse sanctificatum, quando Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. i, 14).

Vers. 5. *Deus in medio ejus, non commovebitur: adjuvabit eam Deus vultu suo.* Non sic in medio esse dicitur *Deus*, quasi loci alicujus amplitudine concludatur; ille enim spatio ullo non clauditur, quoniam non inæquabili benignitate, sed æqualiter ubique totus est. Ideo autem in medio dicitur, quia fideles semper intendit. Quapropter merito secundum justitiam suam in medio Ecclesiæ narratur esse *Deus*; quia universos voluntate æquabili contuetur; nec aspectu quis ejus fraudabitur, nisi qui ab eo se reddiderit alienum. *Non commovebitur*, de Ecclesia dicitur, cui singularis data est illa promissio: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam* (Matth. xvi, 18). *Commoveeri* enim non potest Ecclesia quæ in solidissima petra, hoc est Domino Christo noscitur esse fundata. Sequitur, *adjuvabit eam Deus vultu suo*, id est præsentia incarnationis suæ, quando vultus ejus salutaris illuxit. *Adjuvabit enim dixit*, id est sæculari adversitate laborantem.

Vers. 6. *Conturbatae sunt gentes, et inclinata sunt regna: dedit vocem suam Altissimus, et mota est terra.* *Conturbatae sunt utique gentes*, quando cum essent idolis devotissimæ, subito incognitæ sibi religionis regulas audierunt. Multos enim miraculorum operatio convertit, multos prædicati judicii terror afflixit; et quamvis perducerentur ad bonum, non poterant animum non habere turbatum. Sequitur, *et inclinata sunt regna*, id est humiliata sunt ad adorandum, non ad cadendum; quia tantum unusquisque erigitur, quantum in illa satisfactione curvatur. Adjecit, *dedit vocem suam Altissimus, et mota est terra.* Non dixit *vocem suam* protulit, sed *dedit*, quasi mirabile donum, quasi præmiale beneficium. *Vocem* vero sanctam prædicationem dicit, quam et per se et per apostolos tonitruali virtute per universum mundum omnipotens Doctor insonuit. Ad quam necesse fuit tremefieri peccatores, qui terribilia jussa æterni Judicis audiebant.

Vers. 7. *Dominus virtutum nobiscum: susceptor noster Deus Jacob.* Breviter explanatur quid sit omnipotens Christus, id est Dominus virtutum;

utique cui virtutes cœlestes serviunt, cui omnis potentia famulatur. Audite duri, audite vecordes. Quid vultis funditus perire, qui in tanta præsuntis maiestate peccare? Sequitur, *nobiscum*, quoniam assumpta carne habitavit in terris. Additum est, *susceptor noster Deus Jacob*. *Susceptor* est, quia alienis infirmitatibus suam dignatur adhibere potentiam. *Proprie enim Deus omnium, noster* dicitur et *susceptor*, quando carnem pro fidelium salute suscepit; *noster* enim bene dicunt filii crucis, quia tantum ipsorum *susceptor* est, qui ad ejus fidem venire meruerunt. *Deus autem Jacob* vult intelligi, tanta eum bene credentibus collaturam, quanta præsinit et *Jacob*. Non enim *Deus solius Jacob Deus*, sed omnium qui simili fide devoti sunt.

Vers. 8. *Venite et videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram*. Interposito diapsalmate, venit ad tertium membrum, ubi invitat populos videre magnalia Domini Salvatoris, quæ fecit incarnationis suæ dispensatione mirabili. *Venite* quippe dum dicit, hortatur eos ut fide Domino proximentur, quem non poterant videre longinquum. Nam quod addidit, *opera Domini*, ad magnum nescio quod spectaculum universitas advocatur. Quapropter accedamus alacri animo; quia videntes talia fide concipimus quæ nos perducant ad gaudia sempiterna. *Posuit*, dixit, quasi signa quædam collocavit, quæ mundus continens ad salutis suæ remedia festinaret. *Prodigium* dictum est, eo quod porro dicat, quando signis aliquibus venturæ novitatis ostensio declaratur. Quæ facta est in natiuitate Domini, quando Virgo peperit, stella magis apparuit, angelorum chorus natiuitatem sui Domini prædicavit.

Vers. 9. *Auferens bella usque ad finem terræ*. Ecce illa opera Domini quæ promittebantur edicta sunt; et necesse est ut tanta pollicitatio magnum aliquod exponat arcanum. Rebellatum est contra Deum, quando gentilitas sculptilia simulacra diversis superstitionibus adorabat, quæ Domini adventu cum suis cultoribus corruerunt. *Abstulit ergo bella fidei usque ad fines terræ*, quæ toto orbe gerebantur, et in suam pacem redegit, quibus veræ religionis munera condonavit. Sive hoc historica potest veritate cognosci, quia natiuitate Domini regnante Augusto orbis legitur fuisse pacatus; quod non humanis viribus, sed Christi Domini corporali præsencia probatur effectum.

Vers. 10. *Arcum conteret, et confringet arma, et scuta comburet igni*. Arcus insidiæ sunt infidelium, quæ conterentur virtute veritatis, quando ad nihilum insana vota redigentur. *Arma* hic significant superstitionosa certamina paganorum, quæ merito dicuntur esse frangenda, quando fidelium concertatione superantur. *Scuta* defensiones significant perfidorum, quæ ad liberationem hominis cœlestis ignis incendio concremantur. Sed miles iste diabolus est, cujus ad salutem arcus conteritur, arma franguntur, scuta incendio concremantur. Non enim aliter potuisset evadere, nisi quæ putabat sua munimina perdidisset. Sive omnia quæ dicta sunt, ut quibusdam placet, ad

A incentiva vitæ possunt referri. Exue nos, bone Rex, armis diabolicis, quibus non defendimur, sed gravamur; et illo nos spirituali gladio præcinge, qui nobis et salutem conferat et munimen.

Vers. 11. *Vacate, et videte quoniam ego sum Deus: exaltabor in gentibus, et exaltabor in terra*. Translati filii Core prophetiæ spiritu inter sua verba hunc versiculum ex Domini persona proloquuntur. Quæ figura dicitur apostrophe, Latine conversio; quando ad aliam rem subita permutatione convertimur. Merito enim illis dicitur, *Vacate*, qui mundanis illusionibus armabantur, et militiam diaboli exitiali sibi certamine peragebant. Denique audire non poterant, nisi, nequissimis armis depositis, vacantibus animis et quietis, ad salutarem audientiam convenirent. Dicit enim, *quoniam ego sum Deus*, non ille qui vos armabat, non ille qui vos ad nefanda certamina perducebat, sed *ego sum Deus* qui *exaltabor in gentibus*, cujus est vera religio, et non fragilis altitudo. Et ne forsitan exaltandum tantum in aliquibus gentibus futares, non etiam in gente Judæorum, quam terræ superius comparavit; addidit, *et exaltabor in terra*, utique in gente Judæorum; sicut promittit Apostolus: *Dico enim vobis, ut non sitis vobis ipsis sapientes; quia cæcitas ex parte Israel contigit, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus feret* (Rom. xi, 25). Vides ergo exaltatum et exaltandum Dominum et in gentibus et in natione Judæorum.

Vers. 12. *Dominus virtutum nobiscum: susceptor noster Deus Jacob*. Redeunt filii Core ad personas suas, et fit psalmi de repetitione versus decora conclusio. Talem siquidem professionem ideo secundo repetunt, ut per eam nobis liberationem præstitam fuisse declararent. *Deus autem Jacob* ideo frequenter apponitur, ut Christiani populi victoria declaretur; qui licet sit tempore posterior, primum tamen populum fidei devotione transcendit.

Conclusio psalmi.

Quam brevis ac remediabilis psalmus eluxit, cujus si, Domino præstante, confidentiam sumimus, spinosa hujus mundi animi virtute transcendimus, sique nobis quod legitur, auxilium de tribulatione. Est enim hic omnis spes in adventu Domini Christi, per quem nobis et Ecclesia fundata est, et miracula magna patuerunt. *Abstulit enim superstitionum bella* qui dixit: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis* (Joan. xiv, 17).

EXPOSITIO IN PSALMUM XLVI.

In finem pro filiis Core psalmus.

Omaia quidem nomina tituli istius retinentur exposita; sed hoc, lector studiosè, semper intende, ut ad causas psalmorum nominum istorum significantias aptatas intelligas. Nam si textum psalmi diligentius intuearis, nullum ex eis verbum vacare posse deprehendes. Quapropter evenit, ut modo diversitas, modo similitudo titulorum Dominum Salvatorem intendere videatur. Sed dum diversum est, fastidium releva; cum unum 157 intelligentiæ nostræ aciem

stabilis firmitate consistat; sic utrumque noscitur esse profectum, quod edictum constat pro saluto cunctorum. Loquantur autem et in hoc psalmo filii Core, quos vexillo crucis mater signat Ecclesia.

Divisio psalmi.

Quamvis ex persona filiorum Core totus hymnus iste canetur, sitque gratissima brevitate succinctus; diapsalmatis tamen interpositi tene divisus est. Primo modo commonentur gentes, ut Domino laudes debeant persolvere; quia populo acquisitionis euncta subiecit, et in hereditate sua pius Arbiter collocavit. Secundo ascensio Domini et regnum ejus sub brevitate describitur, quo sancti ipsius sunt nihilominus sine fine potituri.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Omnes gentes plaudite manibus: jubilate Deo in voce exultationis. Cum sit consuetudo luxuriantium elisis manibus persenare, et in aurium jucunditatem per eas melos quoddam sine officio sermonis exprimere, plausum istum spiritualiter debemus accipere, qualem et filii crucis potuerunt dicere, et nos oportet audire. *Plaudunt ergo manibus* qui elemosynas faciunt, qui ægrotis pro miseratione serviunt, qui aliquod mandatum probis actionibus operantur, aliudve tale quod ad Domini gratiam possit pertulere. *Jubilare* vero gaudere est. Qui sermo dietus est a *juvando*, id est delectando: quando gaudium nostrum non articulatis sermonibus, sed confusa voce proferrimus. Et ne in solis talibus gaudiis hæreremus, addidit, *in voce exultationis*: significans psalmodiam, quæ Deo pro nominis sui majestate persolvitur; perfectissime commonens, ut laudem Dei sic manus peragat, quatenus gloriam ejus humana lingua non taceat. Decet enim ut præcepta Domini sui et lingua canat, et manus operetur.

Vers. 2. Quoniam Deus summus, terribilis: Rex magnus super omnem terram. Reddit causas, quare Domino et plaudere debeat, et jubilari. Quæ figura dicitur epexegetis, id est explanatio dicti superioris. Primum quia summus est Deus. *Terribilis*, quia ipse judicaturus est mundum. *Rex magnus*, quoniam *Rex regum, et Dominus dominantium* (Apoc. xix, 16) est. Ipse est enim de quo scriptum est in titulo passionis: *Rex Judæorum* (Math. xxvii, 57). Verum est quoniam ipsorum Rex fuit, sed est et cunctarum gentium, quia et Creator et Administrator est omnium; et ideo ne tantum putaretur fuisse Judæorum, *Regem* dicit *omnium esse terrarum*. Advertant Judæi potentiam Domini ab angustiis suis longe latiusque diffusam, et colere non desinant eum, cujus ubique esse audiunt principatum.

Vers. 3. Subjecit populos nobis, et gentes sub pedibus nostris. Hoc ad universos pertinet Christianos, qui divinam gratiam habere meruerunt. *Populos et gentes*, significat eos qui extra Ecclesiam latitare noscuntur. Omnibus enim justis spiritualiter subiecti sunt, qui eorum merita æquiparare non possunt. Sed hoc magis spiritualiter debemus advertere, ne

A qua elatio, quod absit, sanctos viros contingere videntur. *Pedes* significant sanctissimas prædicationes, quibus populi merito dicebantur esse subiecti, quorum regulis tenebantur astricti, sicut Isaias propheta dicit: *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem* (Isai. Lii, 7).

Vers. 4. Elegit nobis hereditatem suam speciem Jacob quam dilexit. *Elegit nobis*, subaudiendum est dare; ut qui venerat ad Israeliticum populum salvandum, hoc magis gentibus pia largitate concederet. Quam similitudinem necesse est in medium revocare, ut rei veritas evidentiùs possit agnosci. Esau carnalis cibi suavitate [ed., vanitate] pellectus, a fratre suo Jacob lenticulam postulat (Gen. xxv, 30): cui ille respondit sic esse faciendum, si ei a germano B suo primogenitorum gloria cederetur. Ille terrenarum rerum avidus inquisitor cessit honorem suum; eoque facto contigit ut Jacob felici commercio carnalia offerret, quatenus spiritualia conquirere potuisset. Ipsa est enim *species Jacob*, quam Dominus nimis dilexit; ut et fideles famulos suos eadem favore vellet, quæ ille sequenda mystica significatione pramonuit. Sic enim Christiani vere dicimur, si terrena offerentes, cælestia conquiramus.

Vers. 5. Ascendit Deus in jubilatione: Dominus in voce tubæ. Veniunt filii Core ad secundum modum, ubi tempus illud pia laude concelebrant, quando corporalibus oculis ascensio Domini gloriosa veritate conspecta est. *In jubilatione* vero propterea dictum est, quoniam stupentes apostoli tale miraculum C ineffabili cordis lætitia replebantur; quorum felicibus oculis datum est ad cætos euntem videre Dominum Salvatorem. *Jubilationem* vero diximus nimiam quidem esse lætitiã, sed non quæ sermonibus explicatur. *Vocem* quoque *tubæ* verba significant angelorum, quæ magno strepitu percussi aeris fragore tenuerunt. Tunc enim de tali visione apostollis stupentibus dixerunt angeli: *Viri Galilæi, quid admiramini? Hic Jesus qui assumptus est a vobis sic venit, quemadmodum vidistis eum euntem in celum* (Act. i, 11); ut mundus firmitus crederet quod talibus præconibus insonaret.

Vers. 6. Psallite Deo nostro, psallite: psallite Regi nostro, psallite. Non vacat quod toties iste sermo repetitur; agnoscitur enim quam utile, quam salutare sit opus quod tam crebra voluit iteratione repetere. Quæ figura dicitur epembasis, quoties ad decorum geminandum verba repetuntur. *Psallere* enim est bonis actionibus laudes Deo canere; quod si bene exhibeatur, etiam cum angelis nobis probatur esse commune, qui Dei præconia jugiter spirituali exultatione concelebrant. Sequitur: *Psallite Regi nostro, psallite. Regi nostro*, id est Christo Domino dixit, non alieno quem decet ista laudatio; quoniam solus est qui merito laudes accipiat, quando ipse et universa creat, et creata jugiter administrat.

Vers. 7. Quoniam Rex omnis terræ Deus: psallite sapienter. Hoc propter illos dicitur qui sibi per singula loca diversa numina faciabant, Venerem in

Papho, Martem in Thracia, Jovem in Creta. Debet enim omnipotens Rex universaliter coli, qui solus creator et liberator esse probatur cunctorum. Adjecit, *peallite sapienter*; ut non solum cantantes, sed intelligentes psallere **158** debeamus. Nemo enim sapienter quidquam facit, quod non intelligit.

Vers. 8. *Regnavit Dominus super omnes gentes: Deus sedet super sedem sanctam suam.* Venerunt filii Core ad sæculi futuri perpetuam felicitatem, ubi jam dicunt Dominum *gentibus regnaturum*; nam quamvis et nunc omnibus regnet, tunc tamen proprie regnare dicitur, quando in suis fidelibus manifestius habitare monstratur. *Super omnes gentes*, Jerusalem oeclestem designat, quæ ex omnibus nationibus adunatur. Sequitur: *Deus sedet super sedem sanctam suam*; Dominum significat Salvatorem, qui sedet ad dexteram Patris, regnans per sæcula sæculorum. Et intueri quod ipsam *sedem sanctam* dicit, ne intelligeres aliqua insensata aut ratione carentia, sed virtutes et thronos quibus ille gloriosus Regnator insidet. Potest hoc et de sanctis intelligi; nam si quis habeat beneficium bonæ conversationis, et ipse sit sine dubio sella regalis. Quod si altius intendas totum contra perfidos dicitur; ut audita potestate succumbant, qui humanitatem ejus putant esse temendam.

Vers. 9. *Principes populorum convenerunt cum Deo Abraham. Principes populorum*, id est primarii gentium diversarum, de quibus principium psalmi canit: *Omnes gentes, plaudite manibus. Convenerunt*, ac si diceret crediderunt. *Convenerunt enim est ad unum multos venire.* *Cum Deo Abraham*, hoc est in Christum qui *Deus est Abrahamæ*. Expulsis enim infidelibus Judæis qui carne tantum, non operibus erant filii Abrahamæ, plenitudinem gentium intromisit ad illam promissionis beatitudinem possidendam, quam promiserat Abrahamæ et semini ejus. Filii enim ipsius per sanctam fidem facti sunt, qui carnis semine non fuerunt.

Vers. 10. *Quoniam dii fortes terræ nimium [mas. A., B., F., vehementer] elevati sunt.* Sensus iste pendet de superiore versiculo. Ideo enim *principes populorum convenerunt cum Deo Abraham, quia fortes terræ*, qui erant populus Dei, *nimium elevati sunt*; id est Judæi, quibus data fuerat virtus in gentibus, erecti contra Deum scelerata mente tumuerunt, et facti sunt per superbiam extremi, qui per humilitatem potuerunt esse præcipui.

Conclusio psalmi.

Intueamur textum psalmi istius verbis non virtutibus brevem. Nam et numerus ipse grandia nobis sacramenta declarat; quadragesimo quippe sexto anno in mystica interpretatione templum Domini Jerosolymis legitimus fuisse perfectum. Anni autem isti a veteribus pro diebus sunt positi, qui sexies perfecto numero multiplicati efficiunt dies ducentos septuaginta sex, quantum in utero virginali Dominus noster ad similitudinem humani generis habitasse

monstratur; id est a die octava calendarum Aprilium, usque in diem octavum calendarum Januariarum. Merito ergo totus hic psalmus specialiter de Domino dictus intelligitur, quando et ejus numerus prædicto modo ad sacramentum ipsius conceptionis et nativitatis competenter aptatur.

EXPOSITIO IN PSALMUM XLVII.

Psalmus cantici filii Core secunda sabbati.

Expositionem psalmi cantici in præfatione posuimus. Item de *filii Core* frequenter dictum est. Nunc videamus quid significet *secunda sabbati*. *Sabbatum* synagogam, id est collectionem debemus accipere Judæorum, quæ sabbatam observare videbatur. *Secunda* vero ejus Ecclesia catholica est; ideoque verba psalmi hujus sacerdotibus tribuantur ad Christianos populos edocendos, quos et filios crucis haberi posse non dubium est, et secundos esse tempore post synagogam manifesta ratione cognoscimus.

Divisio psalmi.

Cum docendus esset populus devotus de fide et gradibus Ecclesiæ custodiendis, merito verba hujus psalmi piis sacerdotibus dantur, qui in prima positione laudes Domino dicunt, quod Ecclesiam suam dilataverit, et quod universis regibus terrarum potentiam suæ majestatis ostenderit. Secunda positione gratias agunt de adventu Domini Salvatoris, commentes antistites futuros, ut gradus in Ecclesia distribuant, per quos Dominus Deus et Salvator possit agnosci, qui famulos suos æterna protectione custodit.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Magnus Dominus et laudabilis nimis: in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus.* Considerandum est quemadmodum hæc verba per gradus certos admirandæ dispositionis ascendunt. Quod schema dicitur emphasis. Primo posuit, *Magnus Dominus*; additum est, *laudabilis*. Sed ne hoc quoque putares mediocriter esse faciendum, ponitur, *nimis*; quod non habet terminum neque finem, sed assiduitate sui semper augetur. *Magnus ergo*, quia potenter omnia fecit. *Laudabilis*, quia pulchra et mira fecit. Nec tamen sufficit Dominum Patrem nimis dixisse laudandum, nisi et ubi prædicaretur edicerent; scilicet *in civitate Dei nostri*, id est in Ecclesia catholica. Est enim et civitas non Dei nostri, ut Babylonia illa diaboli, ubi non Deus colitur, sed magis execrabili dementia blasphematur. Quapropter necessarie consecutum est ubi Dominus laudaretur; ne eum inter hæreticas superstitiones, aut in synagoga veteri putaret aliquis esse prædicandum. Sed ne vel illud dubitares, ubi esset prædicta Ecclesia constituta, intulit, *in monte sancto ejus*. *Mons autem sanctus* Christus est Dominus, fundamentum et culmen Ecclesiæ suæ. Iste *mons sanctus* est, de quo Daniel propheta dicit: *Crevit lapis et factus est mons, ita ut impleret universam faciem terræ* (Dan. 11, 35). Consideremus quod hic *magnum* quidem Dominum Patrem dicat: sed *magnus* quoque Filius non tacetur; sicut de ipso

ad Titum scribens dicit Apostolus : **159** *Expectantes a beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi. Magnus etiam legitur Spiritus sanctus, sicut scriptum est in Regnorum libro. Ait Dominus ad Eliam : Ecce Dominus transiet, et spiritus magnus et fortis (III Reg. xix, 11). Erubescat Ariariorum insana persuasio. Quis est, rogo, minor, cum Pater, et Filius, et Spiritus sanctus magnus legatur?*

Vers. 2. *Dilatans exultationes universæ terræ mons Sion, latera aquilonis civitas Regis magni. Ne predictam montem localem suscipere debuisses, dicit eum omni terræ gaudia condonare. Quis est enim iste, nisi Dominus Christus, qui per universalem mundi Ecclesiam valuit profutura gaudia dilatare? Terram hic in bono accipe; significat enim justos, qui copiam et æterna præmia consequuntur. Mons vero Sion (sicut sæpe dictum est) designat Ecclesiam, quæ interpretatione ipsius nominis, sanctæ speculationis virtute completa est. Latera autem aquilonis significant populos infideles, in quibus diaboli regnabit iniquitas; ipse enim dixit : Ponam sedem meam ad aquilonem, et ero similis Altissimo (Isa. xiv, 13). Sed quia peccatores, qui a diabolo tenebantur obnoxii, Deo miserante, conversi sunt; modo mons Sion, et latera aquilonis, id est natio Judæorum et populi gentium, facta est civitas Regis magni, hoc est Ecclesia catholica, quam de universo mundo constat esse collectam. Ipsa est secunda sabbati quam titulus dixit. Dicuntur quidem et terrarum principes, reges : Magnus autem Rex veraciter dici non potest, nisi solus Deus. Quod autem dixit, Mons Sion, et addidit, latera aquilonis civitas Regis magni, figura est exergasia : id est quoties aliquid breviter proponitur, et subtiliter ac latius explicatur.*

Vers. 3. *Deus in gradibus ejus dignoscetur, dum suscipiet eam. Futurum tempus magnæ illius iudicationis ostenditur, quando Dominus Ecclesiam suam suscipiens, in gradibus, id est in membris suis sanctissimis atque probatissimis ipse cognoscetur. Tunc enim Deus dignoscetur, id est, potentia ipsius virtutisque declarabitur, quando Ecclesia illi beatos viros offerre, ipso largiente, monstrabitur : dum secundum gradus meritorum sancta plebs ad dexteram collocatur, sicut dicit Apostolus : Stella ab stella differt in claritate, sic erit et resurrectio mortuorum (I Cor. xv, 42). Tunc enim in æternam beatitudinem suscipitur, quando illi perpetua gaudia conceduntur. Ibi Deus dignoscitur, id est, potentia ipsius virtutesque declaratur, cum Ecclesiæ suæ talia præmia sub distinctionibus donat, quæ nunquam finienda deperant. Hic enim creditur, quod ibi manifesta visio præstatur.*

Vers. 4. *Quoniam ecce reges terræ congregati sunt, et convenerunt in unum. Hæc sunt latera aquilonis, quæ superius dixit; quia licet contra Deum conspirata mente venerint, multi tamen eorum credidisse noscantur. Reges terræ, hoc loco significantur principes Judæorum, quos Herodes in unum congregans,*

ab eis perquisivit ubi Christus Dominus nasceretur. Sed illi convenienter ac consentienter dixerunt secundum Scripturas sanctas, in Bethleem eum esse modis omnibus nasciturum (*Matth. ii, 5*). *Congregati sunt* ergo, ut dicerent quid legerunt. *Convenerunt in unum*, quia omnes unam protulere sententiam.

Vers. 5. *Ipsi videntes tunc admirati sunt, conturbati sunt, et commoti sunt. Ipsi, Judæi scilicet qui Herodi dixerant in Bethleem Dominum nasciturum. Viderant enim quæ prophetata [ed., in propheta] legerant; et necesse erat ut admiratio de tanta gloria nasceretur. Sed ista admiratio non levis, non otiosa fuit. Conturbati sunt, quia se noverant peccatores. Commoti, quia de tanta majestate cognoscere meruerunt. Illos enim commotos dicimus, quos et credidisse testamur.*

Vers. 6. *Tremor apprehendit eos ibi : dolores sicut parturientis. Pulcherrime consequens rerum ordoservatus est. Primo eos dicunt vidisse, postea admiratos, deinde conturbatos, et ad postremum tremore concussos. Ipse enim vehemens pavor est, qui perducit homines ad tremorem; quia necesse est animum graviter fluctuare, cujus corpus a tremore contigerit apprehendi. Nec solum istud in tam magna causa sufficit; sed statim secuta penitentia est, ubi dolores cruciant tanquam matres parturientes. Gravis enim dolor est, qui mulieribus pro pœna peccati constat indictus. Sed quia parturientes audivimus, fructum inde putemus confessione humili nasciturum.*

Vers. 7. *In spiritu vehementi conteres naves Tharsis. Actus ipse dominicæ nativitatis exponitur. Nam ut quidam dicere voluerunt, spiritus vehemens (*Matth. ii, 8*) erat, quando Herodes de suo regno sollicitus, magos miserat ut Regem natam viderent, sibi que cognitum nuntiarent. Sed illis non ad se redeuntibus necesse habuit vehementi spiritu commoveri, et contere naves Tharsis Ciliciæ, quæ predictos magos occulte in suam provinciam transposuisse credebantur. Quod fieri solet a regibus calumbiantibus; ut quando sua desideria implere nequeunt, per damnum hominibus tormenta que discurrant. Inspice quantum creverit ista narratio, quod principio inchoata, ad quam pervenerit summitatem.*

Vers. 8. *Sicut audivimus, ita et vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri. Decursis omnibus quæ facta sunt in nativitate Domini Salvatoris, sequitur digna conclusio, ita fuisse visum sicut fuerat ante prophetatum. Ita vero quod dictum est, rerum fidem diligenter expressit; quia totum sic constabat factum, quemadmodum fuerat et promissum. Additam est, in civitate Domini virtutum, ubi et verum auditur, et promissum omne conspicitur. Repetitur in civitate Dei nostri, ut catholicam solam intelligeres, ne sibi hoc nomen et hæreticorum conventicula vindicarent.*

Vers. 9. *Deus fundavit eam in æternum. Ne istam civitatem Dei temporalem debuisses accipere, in æternum Ecclesiam dicit esse firmatam, quæ sola veraciter civitas Domini nuncupatur. Gaudeat Chris-*

stium, et tota mentis exultatione lætentur, quando A
audiunt a Domino esse *fundatam*, in qua se firmiter
consistere posse non dubitant. Nam, licet sæculi
istius procella quatiantur, jure non metantur quod
transitorium comprobatur, sicut Apostolus dicit :
*Non sunt condigna passiones hujus temporis ad futu-
ram gloriam, quæ revelabitur in nobis (Rom. viii, 18).*

Vers. 10. *Suscipimus, Deus, misericordiam tuam in
medio templi tui.* Venerunt pii sacerdotes ad secun-
dam partem, ubi magna lætitia cordis exultant.
Suscipimus non debet generaliter accipi, quia non
omnes crediderunt; sed ad catholicos **160** tantum
pertinet, qui ejus præcepta secuti sunt. *Misericor-
diam* dicunt Dominum Christum, qui exorbitanti
mundo miseris est; et ad hoc tantum se voluit vi-
deri, ut omnis credens potuisset absolvi. Aptum no-
men, certa promissio; ut ille *misericordia* vocaretur,
qui et Salvator vere dicitur et Redemptor. *In medio
templi tui*, synagogam voluit intelligi, ad quam vene-
rat liberandam; sed, eo populo non credente, vo-
catur gentes *misericordiam* munera perceperunt. *In
medio templi* dictum est, ut non credentium impro-
bitas gravius arguatur, qui contempserunt sequi,
quem in medio eorum constat esse conspectum.

Vers. 11. *Secundum nomen tuum, Deus, ita et laus
tua in fines terrarum : justitia plena est dextera tua.* No-
men Dei in toto orbe terrarum sine dubio creditur
adorandum. Possunt enim aliqui necesse quemadmo-
dum sit colendus, nullus tamen est qui isti nomini
non se putet esse subjectum. Hoc ergo dicunt : Sicut
in toto orbe terrarum reverentia tui nominis dilata-
tur : ita et in Ecclesia, quæ per totum mundum dis-
tenditur, devotio tibi laudis offertur. Sequitur, *ju-
stitia plena est dextera tua.* Locum significat ubi isti
sunt collocandi; ad *dexteram* quippe ipsius veniant,
quicumque æterna præmia consequuntur. *Plena est
ergo dextera ejus justitia*, quia in illam partem re-
cipiuntur, qui ipsius munere justii esse meruerint.

Vers. 12. *Lætatur mons Sion, et exultant filie Ju-
dæ, propter judicium tuum, Domine.* Per montem Sion
Ecclesia catholica significatur, quæ interpretatione
ipsius nominis in speculatione populi noscitur con-
stitutata. Hæc optatur *lætari*, quia ex munere ipsius
æterna gaudia possidebit. *Filie Judæ*, omnes san-
ctas feminas declarat. Per *Judam* enim justarum fe-
minarum genus ostenditur, propter Dominum Chri-
stum, qui ex ipsa tribu carnis propagatione descen-
dit. Et has petunt *exultare*; ut in utroque sexu Ec-
clesiam Domini gavisuram esse monstrarent. Addunt,
propter judicium tuum, Domine; ipsa est enim magna
causa lætitiæ, ut *propter judicium Domini exultent*,
ubi se ad lætitudinem æternam cognoscunt esse
venturas.

Vers. 13. *Circumdate Sion, et complectimini eam :
narrate in turribus ejus.* Postquam utrumque sexum
pii sacerdotes commonuerunt, veniunt ad ecclesias-
ticos ordines, qui domum Dei affectuosa devotione
circumdant. *Circumdate*, ad honores partinet exhib-
endos : *complectimini*, ad charitatem quæ nomen

Domini sinibus cordis amplectitur. Additum est,
narrate in turribus ejus; ut a religioso sermone ces-
sare non debeant, qui sanctis ordinibus obsecun-
dant. Et quoniam Ecclesia civitas Dei est, *turres* ibi-
dem competenter aptatæ sunt; id est altitudines et
munitiones contra hostes hæreticos. Sed quia incre-
dulis narrare suadebant, qui foris ab Ecclesia mora-
bantur, non de domibus, non de portibus, sed de
altis *turribus* dicunt esse prædicandum, unde popu-
lus audire possit extraneus.

Vers. 14. *Ponite corda vestra in virtute ejus, et dis-
tribuite gradus ejus : ut enarretis in progenie altera.*
Ne animæ fidelium audiendo lætitiæ et exultatio-
nem aliqua remissione lentescerent, in Ecclesiam vir-
tute corda, dicunt esse *reponenda*; id est in charitate,
qua virtute nihil potest esse præstantius; sicut Apo-
stolus docet : *Manent autem fides, spes, charitas, tria
hæc ; major autem horum charitas (I Cor. xiii, 13)*
Distribuit autem gradus Ecclesie, qui officia ejus di-
stincta ordinatione disponit. Sunt enim in illa lecto-
res, sunt subdiaconi, sunt diaconi, sunt presbyteri,
sunt episcopi; et quamvis una sit Ecclesia, officia ta-
men continet honorum varietate distincta. Hæc ergo
pii sacerdotes commonent debere *distribui*, ut per
eos in generatione altera magnalia Domini debeant
prædicari. *Alteram enim progeniem* significat populum
Christianum, qui ab Hebræo, quem primum Dominus
elegit, secundus esse dignoscitur.

Vers. 15. *Quoniam hic est Deus, Deus noster in
æternum, et in sæculum sæculi : ipse regit nos in sæ-
cula.* Hoc est quod per ordines ecclesiasticos, sicut
hodie fit, narrare voluerunt populo fideli. Sententia
quidem brevis, sed quæ universa concludit : *Hic est
Deus Deus noster*, Christum significat : ostendens
eum digito tanquam præsentem. Quæ signa dicitur
idea, Latine species : quando aliquid futurum velut
oculis offerretes, motum animi concitamus. *Hic*
enim, pronomen articulare est, quod tunc ponitur,
quando tensa manu aliquis indicatur. Ipse enim hic
monstratus est, qui et carnalibus oculis voluit appa-
rere : de quo similiter Baruch propheta dicit : *Hic
est Deus noster, et non æstimabitur alius ab eoque ille
(Baruch iii, 36)*. Sequitur, *in æternum, et in sæcu-
lum sæculi*. Contra illos hoc dicendum est qui sibi
temporales homines deos esse inaniter somniabant,

D Martem, Mercurium, Saturnum, cæteraque portenta
potius dicenda quam numina. Ergo Deum immorta-
lem, sempiternum, sine fine potentissimum Christum
Dominum asserunt prædicandum, qui in se creden-
tes jugiter protegit ac defendit. Inferitur, *et ipse regit
nos in sæcula*. *Regit* utique nos, quia ipse Rex nos-
ter proprie ac veraciter dicitur Christus. *In sæcula*,
significat sine fine, quoniam quos ille *regendos* sus-
ceperit (si tamen ab ipso non devient) sub gloriose
perpetuitate custodit.

Conclusio psalmi.

Paterna nobis et sacerdotalia dicta sonnerunt, una
ab omni parte pulsati, ad rectam semitam moremque
adduci. Quanta tibi, Rex bone, cura est hominum,

quibus tam multiplicem medicinam dignaris ingerere A
 passionum? Non vis semel dicere, quod humanitatem
 non poteris ignorare. Undique admones, undique doceas,
 et fidem nostram per introductas personas clamare facis,
 ut locus ignorantiae funditus videatur abscidi. Merito sanctus tuus Job dicit: *Quid faciam tibi, o custos hominum (Job vii, 20)?* Tu admones quod querere debeamus; tu praestas quod nos mereri posse nescimus.

EXPOSITIO IN PSALMUM XLVIII.

In finem filii Core psalmus.

Tituli hujus verba (sicut saepe dictum est) euncta trahunt ad Dominum Salvatorem. Ipse enim et per finem significatur, et per filios crucis intelligitur, et per psalmum sine dubio **161** denuntiatur; ut merito B
 ipsius vocem venturam esse sentiamus, cujus tot indicibus lampabillis sermo promittitur.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum sunt verba omnipotentis Filii. In prima sectione dicit qualia locuturus, vel quae praestaturus sit fidelibus tempore incarnationis suae. Secunda memorat stultis et insipientibus quanta ventura sint. Tertia dicit quae justos impiosque secutura sunt. Quarta commonet fideles ne timeant divites terrarum, quia omnem potentiam suam cum luce derelinquent.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Audite haec, omnes gentes; auribus percipite, omnes qui habitatis orbem.* Admonetur universalitas ut indiscrete veniat ad audiendum, quia Deus sine ullius acceptione personae bonus est, nec vult paucis prodesse, et alios, qui tamen eum puro corde requirunt, sub dissimulatione negligere. Deinde, quia tale sacramentum incarnationis dominicae non debuit nisi totus mundus audire, universale quippe beneficium generalem nihilominus poscebat auditum. Sequitur, *auribus percipite, omnes qui habitatis orbem.* Hic jam studiosius commonentur ut dicta devotissime capiant, et in memoriae suae sinibus reponant. *Gentes* enim accipiamus paganos; *habitatores autem orbis*, Christianos et justos, qui norunt orbem terrarum sic esse habitandum, ut in ejus sceleratis non implicantur erroribus. Et considera doctorem bonum, quomodo ad audiendum omnium studia concitavit; ut ipse reddatur reus, qui sibi noverit esse proficiuus. Hoc rhetores ad suum studium transferentes, attentos iudicis reddunt, quando se dicturos aut nova aut ingentia pollicentur.

Vers. 2. *Quique terrigenae, et filii hominum; simul in unum dives et pauper.* Adhuc in ipso studio Dominus perseverat; ut conventus audiendi omnium fieret, ne quis eum mediocre aliquid crederet esse locuturum. *Terrigenas* peccatores oportet intelligi qui vitia terrena sectantur; et isti in partem Adae primi hominis merito reputantur, quia ille non filius hominis, sed ipse primus homo fuisse declaratur. Huic contrarium est quod dixit, *filii hominum*; justos enim

tali dicto debuimus advertere, qui in sortem Christi veniunt: quoniam et ipse Christus Filius hominis esse praedicatur. Et memento quia contra Adam ipse semper opponitur; merito, quando quod per illum perit, isto veniente, salvatum est. Sequitur, *simul in unum dives et pauper.* Ecce ista sententia, quae superius promittebatur, eluxit. De Christo enim Domino dicitur, *simul in unum dives et pauper: dives*, quia Deus; *pauper*, quia homo; sicut dicit Apostolus: *Mementote gratiae Domini nostri Jesu Christi, qui propter vos pauper factus est, cum esset dives; ut illius paupertate vos divites essetis (II Cor. viii, 9).* Merito ergo tam magna promissa sunt, cum tam praecipua et salutaria dicta sequerentur. Superiorum dictorum brevis explanatio est; *dives* pertinet ad *terrigenam*, quia numerosis peccatis probatur opulentus; *pauper* respicit ad *filios hominum*, quia in vita [ed., ambitu] hujus saeculi pauperes sunt, ut futuras divitias plenissime consequantur; sicut in Evangelio dicit: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum (Matth. v, 3).*

Vers. 3. *Os meum loquetur sapientiam, et meditatio cordis mei prudentiam.* Excolit quod superius coepit, non humanam, sed divinam se sapientiam atque prudentiam esse locuturum; id est Dominum Christum, de quo dicit Apostolus: *Nos autem praedicamus Christum Dei virtutem et Dei sapientiam (I Cor. i, 24).* Salomon quoque testatur (*Prov. i, 2*) scire sapientiam et disciplinam, et intelligere verba prudentiae. *Sapientia* pertinet ad mysteria divina declaranda; *prudentia* vero ad mores probabiles instruendos; sic omnis sermo divinus duabus his virtutibus plenissimus indicator. Hinc enim quae narraturus est inchoavit, quae sint verba sua mirabili prius complexione describens, ut omnes desideranter quaerent quod promissum sub tali praedicatione sentirent.

Vers. 4. *Inclinabo in similitudinem aurem meam, aperiam in psalterio propositionem meam.* Postquam virtutem eloquentiae suae verus praedicator duobus dixit insignibus contineri, nunc quemadmodum praecpta sua possint ab humano genere suscipi, *aurem inclinaturum* se esse promisit, ut cognosceret, si praedicationem ejus populus devotus impleteret. Sed intendente pio magistro *similitudinem* posuisse. *Similitudo* enim rei verae imitatio est, ut quod nobis ad exemplum datum est, devota aemulatione (Domino praestante) faciamus. Sed ut omnes ad praecpta sua salutariter implenda institutor serenissimus invitaret, *aperire* se dixit *in psalterio propositionem* suam, id est declaraturum se praecpta Divinitatis sui proprii corporis sanctitate, ut non tam verbo quam docere probaretur exemplo. *Psalterium* quippe (ut saepe diximus) corporis Domini decora similitudo est; nam sicut psalterium de summo sonat, ita et incarnatio Domini caelestia mandata concelebrat.

Vers. 5. *Ut quid timebo in die mala? iniquitas carnei mei circumdabit me.* Versus iste sub interrogatione et responsione propria legendus est; quia totum sine timore suo fieri dicit, quod venturum esset pra-

nuntiat. Quæ figura dicitur peusis et apocrisis, quando interrogazione præmissa, responsio apta subsequitur. Dicit enim, *Ut quid timebo?* Id est, quare formidulosa cogitatione confundar? *In die mala*, in die scilicet passionis, quæ mala Judæis, bona fidelibus fuit. Ille enim timere debet vitæ finem, qui peccatorum recodatione mordetur. Christus autem mortem timere non poterat, qui peccata omnimodis non habebat. Dicit enim: *Quare timeam in die mala?* Nunquid iniquitas calcanei mei circumdabit me? Quemadmodum solet contingere peccatori, ut extrema ejus scelerato sine claudantur. Alii vero propter excellentiam sanctæ incarnationis hoc magis a parte membrorum accipiendum esse dixerunt.

Vers. 6. *Qui confidunt in virtute sua: quique in abundantia divitiarum suarum gloriantur.* Hæc pendent de superiore versiculo, quibus jungendum est, tales circumdantur in iniquitate calcanei. Nam presumunt in virtute sua, qui videntur aliqua possibilitate confidere, ut viribus corporeis valentes, animi robore et linguæ 162 disertitudine præminentes. Sed postquam dixit intrinsicè attributa, nunc venit ad divitias quæ extrinsecus veniunt, per quas maxime inflatur humanitas. Raro enim dives sortem sibi cum pauperibus intelligit esse communem. Et necesse est ut tales timeant finem, qui et deserere mundana nolunt, et peccatorum suorum pœnas conscientia teste formidant.

Vers. 7. *Frater non redimit! redimet homo: non dabit Deo placationem suam.* Postquam de peccatoribus dixit, quorum iniquitas calcaneum circumdat, venit ad genus curationis eximium. Et hoc quoque sub admiratione legendum est: *Frater non redimit!* id est Dominus Christus, qui dixit in Evangelio: *I. e. nuntiate fratribus meis* (Matth. xxviii, 10); et in psalmo: *Narrabo nomen tuum fratribus meis* (Psalm. xxi, 23). Ipse si non redimat qui fudit sanguinem pretiosum; redempturus est homo, id est Adam, qui humanum genus transgressionis vitio sauciavit? *Non dabit*, negantis est; quia nulla oblatio, nulla placatio potest compensare, quod nos Divinitas est dignata redimere.

Vers. 8. *Nec pretium redemptionis animæ suæ; et laborabit in æternum.* Pars ista prima versus hujus ad sententiam respicit superiorem: quia homo liberatus non dabit Deo placationem suam, nec pretium redemptionis animæ suæ. Pretium est enim alicujus rei compensatio. Homo autem quid dabit in pretium, qui totum quod offerre possit accepit? Sequitur, *et laborabit in æternum*: de fidelibus dixit, qui, quamvis pretium redemptionis animæ suæ dare non possint, laborant tamen in æternum, dum hoc agunt quod eis ad præmia vitæ æternæ proficiat.

Vers. 9. *Et vivet in finem, quoniam non videt in interitum.* De illis adhuc dicit, qui laborant in æternum; isti enim in fine viventes, id est in Domino Salvatore, interitum non videtunt: quia licet corpore moriantur, æternæ vitæ munere sunt ditati. Alii versus istos ita peccatoribus æstimant applicandos, dicentes, laborant

in æternum, qui perpetua ultione damnandi sunt; vivet in hoc mundo in fine, qui desperata libertate luxuriant. Quapropter in voluntate erit legentium eligere quid sequantur. Nos tamen de fidelibus hæc dictum esse perspeximus; nunc audiamus perfidi quanta passuri sint.

Vers. 10. *Cum viderit sapientes morientes: simul insipiens et stultus peribunt, et relinquent alienis divitias suas.* Venit ad secundum docendi modum, ubi peccatores cum sapientibus hujus mundi dicit esse perituros, et divitias suas, quas magno opere diligebant, non suis, sed, quod gravius ureret, extraneis successoribus definit esse relinquendas; ut propter quas omnia peccata commiserant, non possessione ipsarum, nec proprio successore lætarentur; sicut Salomon dicit: *In quod peccaverunt, nec latari* [ed., latere] *potuerunt* (Sap. x, 8). *Cum viderit* peccator utique sapientes sæculi istius ab interitu non liberari, ut fuit Solon Atheniensis, Philo Lacedæmonius, Aristippus, et cæteri qui mundanæ sapientiæ celeberrima laude viguerunt; sed videt eos communiter mori, quos divinæ Sapientiæ participes æstimabat. Sequitur, *simul insipiens et stultus peribunt.* Necesse est enim ut insipiens et stultus desperatione pereant, cum suos sapientes cognoverint interire. Verum ut hæc magis spiritaliter accipere debeamus; insipientes sunt qui prædicationibus prophetarum acquiescere noluerunt; stulti autem jure dicendi sunt qui nec ipsum Christum Dominum venientem recipere maluerunt. Hi ergo *simul peribunt*, quoniam in futura C judicatione damnandi sunt. *Reliquerunt autem Judæi alienis divitias suas*, quoniam spernentibus eis Dominum Salvatorem, ad gentes extraneas salutis eorum præmia transierunt.

Vers. 11. *Et sepulcra eorum domus eorum in æternum; tabernacula eorum in generatione et progenie, invocabunt nomina eorum in terris ipsorum.* Morientium divitum pompa describitur, qui sibi ædificant sepulcra magnis tractatibus exquisita. Videmus enim quædam mausolea pulcherrimis reniere marmoribus, ut domus æstimentur æternæ magnis modis fabricatæ. Post hæc venit ad eorum tabernacula, quæ copiosa largitate fulcita sunt, ut in longas generationes et progenies constanti pulchritudine perducantur. Subjungit etiam ritum quem gentilitas in parentalibus D agere consuevit, quando fatua superstitione in terris eorum, id est in sepulcris invocant nomina mortuorum; et credunt hoc illis prodesse, quod eorum videntur exhibere memoriæ.

Vers. 12. *Et homo cum in honore esset non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.* De ipsis adhuc loquitur qui mundi istius honore floruerunt. Nam quamvis peccator in honore sit dum vivit, quia Dei portat imaginem, recte dicitur dignitatem suam non intelligere, dum talia facit, quæ ab ipso Creatore videntur omnimodis discrepare. Sequitur, *comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.* Similitudo datur digna recordibus; ut qui se imaginem Dei gestare non in-

telligent, congrue jumentis insipientibus comparentur. A Nam cum rationem perceptam jussionibus Domini mandatisque non exhibent, merito eam tanquam indigni tanto munere perdidit. Nam tolle homini Dei considerationem, et omnino pecus insipiens est, præsumptio vana, et caduca superbia. Sed quamvis de mortalibus dicatur: *Et homo cum in honore esset non intellexit*, possunt hic et prævaricatores angeli accipi qui de cælo projecti sunt, quia nec ipsi intellexerunt honorem suum, dum auctori superbiisse monstrantur. Homo enim et pro diabolo ponitur, sicut in Evangelio Domini testatur (*Matth. xiii, 25*): inimicus autem homo qui superseminavit zizania est diabolus. Hæc decima species est definitionis, quam Græci ὁς τόπος, Latini veluti appellant: quando talis est alicujus rei complexio, ut non tantum uni rei de qua dicitur, sed et aliis applicari posse videatur; sicut et in trigesimo quinto psalmo jam lectum est: *Homines et jumenta salvos facies, Domine (Psal. xxxv, 7)*; non enim Dominus hæc sola, sed et reliqua salvare consuevit.

Vers. 13. *Hæc via illorum scandalum ipsis; et postea in ore suo benedicent.* Hic jam enumerationes decursæ, velut dispersa grana in unum cumulum colliguntur. Nam post illa quæ dicta sunt, sententialiter enuntiatur, *Hæc via eorum. Viam*, vitam debemus accipere, in qua in hoc sæculo actuum nostrorum vestigiis ambulamus. Sed *hæc via* quid malis faciat, non tacetur: *scandalum* utique auctoribus suis, id est simulq; atque dolorem. Non enim ad securitatem suam 163 quidquam peccator efficit, cui de sua provenit actione torqueri. Sequitur, *et postea in ore suo benedicent.* Hic describitur consuetudo peccantium, qui, postquam votum nequissimæ dispositionis impleverint, mox Divinitati gratias agunt, quoniam ad suum velle perducti sunt: nescientes, miserissimi hominum, quia illo auctore tantum ad sancta desideria perveniunt. Sed isti in ore, non in corde benedicent, unde procedit plerumque simulata sententia; sicut Isaias dicit: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me (Isa. xxix, 13)*.

Vers. 14. *Sicut oves in inferno positi sunt, et mors depascet eos; et obtinebunt eos justi in matutino.* Venit ad tertiam sectionem, ubi justis et impiis pro suis meritis dicit esse reddendum. Peccatores enim in inferno positi mors æterna depascit. Nam sicut oves lævæ suæ amissione jugiter perseverant, sic in illos semper sine inimitatione substantiæ invenit, quod penna discruciet. Depascet enim a jumentis tractum est, quæ herbas non radicibus evellunt, sed abscidunt ipsas pectus summitates. Sequitur, *et obtinebunt eos justi in matutino.* Obtinebunt, dixit superabunt, quod utique in illa resurrectione felicitum est, ut multis præmiserunt. Hic enim justos obtinent peccatores: in illo vero judicio justis infideles modis omnibus obtinebunt. In matutino, ac si diceret, in albescente die cum gloria resurrectionis illuxerit, quando jam beatitudinis claritas aperitur, et inchoat esse dies qui nulla nocte finitur.

Vers. 15. *Et auxilium eorum veterascet in inferno, et a gloria sua expulsi sunt.* Adhuc peccatorum infelicitatem miseriasque describit, quorum auxilia tanquam panni putrefacti veterascunt. Quid enim divitiæ præstabunt mortuis? Quid præsumptio humana defunctis, qui cuncta amittunt quibus hic delectati sunt; et in æternas penas perveniunt, quas se pati nullatenus crediderunt? Sequitur, *et a gloria sua expulsi sunt*; de mundo scilicet in quo gloriabantur, vel de illis rebus in quibus decepti infelici sorte præsumebant; sicut in Evangelio diviti dictum est: *Stulte, hæc nocte auferet a te anima tua; quæ autem præparasti, cujus erunt (Luc. xii, 20)?*

Vers. 16. *Verumtamen Deus liberabit animam meam de manu inferi, cum acceperit me.* Post errores expositos peccatorum, merito sententia Salvatoris inferitur; ut sicut humana fragilitas terrore prostrata est, ita spe futuri præmii sublevata consurgat. Nam sive hoc Dominus Christus de se dicat, sive a parte membrorum suorum, ut assolet, loquatur, accommodum est. Ipse enim descendens animam suam ab inferno liberavit; sed simul et illorum qui adventum ejus constanti animo crediderunt. De manu autem inferi, dicit de potestate diaboli, qui ante adventum ejus animas tenebat obnoxias.

Vers. 17. *Ne timueris cum dives factus fuerit homo, et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus.* Quarta pars psalmi ex ore veritatis egreditur, ut nobis saluberrima medicina præstetur. Nam totius mundi hæc una querela est: Quare in hoc sæculo floreat homines quos a cultura Domini cognoscimus alienos. Sed peccatoribus ista promissa sunt; ideoque pius doctor veros alloquitur Christianos, ne terrarum divites pertimescant, quoniam bene generaliter pecuniosus pavescit, cum ei famulari hominum cupiditas æstimatur. Dives enim dictus est a divo, qui quasi Deus nihil creditur indigere. Hominem hic impium debemus accipere, qui se subjectis formidabilem facit, dum æquitatis jura contemnit. Sequitur, *et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus.* Junge ne timueris. Quæ figura dicitur ἀπὸ κοροῦ, id est, a communi, quando superiora ad inferiora respondent. Et respice qua gratia cuncta proficiant. Minus enim fuerat divitem fieri, quia hoc frequenter invenis in negotiatoribus et in hominibus abjectis. Addidit, *et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus*; id est, cum honoribus, cum possessionibus, cum tota hominum fuerit laude celebrata, ut nihil sibi nisi solum deesse putet imperium. Et vide quia domus ejus dixit, ut non solum ipse, verum etiam omnes qui ad ipsam pertinent, magna pompa florere videantur. Sed quare isti non debeant timeri, pulchre subsequitur.

Vers. 18. *Quoniam cum morietur, non accipiet [ed., perient] hæc omnia, neque simul descendet cum eo gloria domus ejus.* Ecce ratio redditur quare timeri non debeat mundi gloriosus. Cur enim timeamus divitem, qui moritur pauper? Scandalum nostrum non est illi perpetuum, nec aliud secum valet portare, nisi unde possit ardere. Quam deformem in illa patria respicies,

quem hic mundissimum pretiosa veste miraris. Et bene dixit *descendere* mortuos peccatores quasi in abyssos altas, quasi in profundissimam foveam; sed sine gloria sæculari, sine turba satellitum, sine presumptione gazarum. *Domus* illa quam mirabaris, remanet tota; sed onera, quæ non videbas, transmittit ingentia.

Vers. 19. *Quia anima ejus in vita ipsius benedicetur: confitebitur tibi, cum benefeceris ei.* Hic benedicetur, non ad sanctificationem pertinet impetrandam, sed ad luxuriantium favorabiles voces. *Benedicetur* enim dictum est, propter linguam satellitum, qui inter garrulitates et epulas pastoribus suis bene optare consueverunt, quorum anima non de bono actu, sed ex deliciarum præparatione laudatur. Sequitur, *confitebitur tibi, cum benefeceris ei.* Mali tunc Deum benedicunt, quando temporalia bona percipiunt: bonus autem laudat Dominum et cum malorum fasce deprimitur; sicut fecit Job, et cæteri sancti ejus. Dicitur ergo Patri: *Iste peccator confitebitur tibi*: sed quando *illi benefeceris*; quid si aliquid contrarium patiat, blasphemare non desinit. Et ideo consuetudo ista vitanda est, quæ in sceleratis sæpius invenitur. Nos autem pio corde omni tempore collaudemus Dominum, qui salutem nostram et in adversis, et in prosperis semper operatur.

Vers. 20. *Introibit usque in progeniem patrum suorum: usque in æternum non videbit lumen.* Qui patres pessimos imitantur, eorum societate damnandi sunt; et ideo peccatores dicit *usque ad patrum suorum progenies introisse.* Patres enim ipsorum appellavit non tantum ex semine carnis, quantum quos morum imitatione secuti sunt; sicut in Evangelio dicit incredulis: *Vos a patre diabolo estis* (Joan. viii, 44). Addidit, *usque in æternum non videbit lumen*: quia sicut peccata tenebrosa sunt, ita peccatoribus sapientiæ lumen auferunt. Et ideo dixit, *in æternum non videbit lumen*, quoniam **164** nec in isto mundo illuminatus fuit, cujus cor noxium caligo erroris obsedit. Simili modo nec *in æternum videbit lumen*, quod hic vitio suæ pravitatis habere non meruit. *Lumen enim verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (Joan. i, 9), Christus est Dominus, quem solummodo in Deitate sua videre sanctorum est.

Vers. 21. *Et homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.* Postquam omnia quæ fuerant dicenda præmonuit, pulcherrimum psalmum repetita versus parilitate conclusit; ut se peccator a malo proposito reverteret, cum notatam deformitatem suam iterata increpatione cognosceret.

Conclusio psalmi.

Legendus sæpius psalmus, et in thesaurario memorie reponendus, quando ipse in principiis admonet, ut cordis auribus audiatur. Ipse enim testatus est ejus meritum, qui eum monuit studiose ab universis mundi partibus audendum. Totum habet quidquid ad inspectivam, quidquid ad moralem pertinet discipli-

nam; sicut versus ille pollicitus est: *Os meum loquetur sapientiam, et meditatio cordis mei prudentiam.* Resignavit nobis sancta Veritas quæ promisit: *faciat nunc sensibus nostris dulcescere, atque iohæcere quod præcipit.*

EXPOSITIO IN PSALMUM XLIX.

Psalmus Asaph.

Asaph fuit filius Barachiel, qui in Paralipomenon legitur electus inter quatuor cantorum magistros, ut instrumentis musicis psalmos Domino personaret (1 Par. vi, 39). Hic pro sui nominis significatione in hoc titulo meruit adhiberi, non auctor psalmi, sicut et de aliis scriptum est; sed musicus egregius, qui nobis per vocabulum suum aliquid indicaret. Hujus enim nominis significatio, quæ apud Hebræos semper est plena mysteriis, indicat Synagogam, quæ in hoc psalmo loquitur. Sed hic illa fidelis Domini Synagoga intelligenda est quæ et venturum Christum credidit, et adventum ejus gloriosa expectatione suscepit: in qua fuerunt patriarchæ, prophætæ, Nathanael, ipsi quoque apostoli, et reliqui sincera devotione crederentes. Sciendum plane quod hic psalmus primum adventum Domini, secundumque prophetet; quamvis et nonagesimus quintus, et nonagesimus sextus eadem prædicare noscantur; quatenus excusatio Judæis non credentibus auditus tolleretur, quando illa non suscipiant quæ ipsa quoque Synagoga testatur. Quid, rogo, colunt, si etiam ipsam audire contemnunt, quam se venerari dicunt?

Divisio psalmi.

In prima sectione fidelis Synagoga loquitur, quæ nunc est in populis Christianis, de primo et secundo adventu Domini Christi. Sequenti vero parte ipse Rex loquitur Christus, commonens populos ut, victimis pecudum derelictis, sacrificium laudis debeant immolare. Tertia sectione iterum devota quam diximus Synagoga reloquitur, imputans peccatoribus nequitias suas.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram, a solis ortu usque ad occasum.* Ne quis incarnationem Domini mediocre crederet estimatione pensandam, potentia ipsius ante prædicatur, ut toties in redulitatis pravitas auctoratur. *Dii* dicuntur homines, qui bonis conversationibus gratiam superne Majestatis accipiunt; sicut in alio psalmo ait: *Ego dixi, dii estis, et filii Excelsi omnes* (Psal. lxxxi, 6). Ita ergo filii dicuntur, sicut et dii, quia utrumque gratia præstat utique, non natura. *Deus autem deorum* est Dominus Christus; ipse enim cum Patre et Spiritu sancto vere dicitur *Deus deorum*; quod tamen nomen non omnino Divinitatis est proprium, sed humana lingua, sicut jam diximus, summitatem ejus ultra hoc non potest indicare. *Deus* enim Græca lingua dicitur timor; et quoniam solus ipse timendus est, in eodem nominis verbum tale transivit. Legitur enim in *Exodo*: *Nomen meum Adonai non indicavi eis* (Exod. vi, 3); ut sciamus nomen esse secretum, quod nec electis fa-

malis cognoscitur indicatum. *Locutus est* ergo per prophetas, per apostolos, et, quod est potentius, per seipsum. Sequitur, *et vocavit terram. Terram* hic genus hominum debemus vertere, quod per totum orbem terrarum videtur esse diffusum. Sed propter illud quod habitat, positum est quod inhabitatur. Nam quomodo vocasset quod audire non poterat? Hoc schema dicitur metonymia, quando per id quod continet, hoc quod continetur edicitur. Addidit, *a solis ortu usque ad occasum*. Per solis cursum, universum significat mundum; quia omni terræ oritur et occidit claritas ejus. Hoc enim fecit sanctæ incarnationis adventus, ut universas gentes pravis erroribus sanctas ad credulitatis suæ remedia pius Medicus inveniaret; sicut ipse dixit: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam* (Matth. xi, 28).

Vers. 2. *Es Sion species decoris ejus*. Hic Jerusalem significatur, intra quam civitatem mons iste parvis montibus velut aurea massa res lœndet. De hac enim urbe exaustos apostoli *speciem decoris* Christi annuntiaverunt in toto orbe terrarum; sicut Isaias dicit: *Es Sion caelibus lex, et verbum Domini de Jerusalem* (Isa. li, 3). Veneranda urbs, sanctorum culmen; et illud Regis nostri insignis domitium, arcem merito dicamus esse terrarum. Et respice quam competentior edesour. In superiore versu dixerat Christum Dominum universas gentes evocare, nunc etiam designat unde doctrina ejus tanquam de purissimo atque affluentissimo fonte per spatia totius orbis effluxorit. Illis enim dictis evangelica verba concordant (Luc. xxiv, 47), per omnes gentes incipientibus ab Jerusalem. Inde enim prædicari cepit Christus, cujus species decora cognoscitur, testante alio psalmo: *Speciosus forma præ filiis hominum* (Psal. xlv, 3); ubi sufficienter expositum est cur speciosus specialiter dicatur.

165 Vers. 3. *Deus manifeste veniet, Deus noster et non silebit; ignis in conspectu ejus ardebit, et in circuitu ejus tempestas valida*. Synagoga fidelium postquam de primo volta dixit, venit ad secundum Domini Salvatoris adventum, quem per figuram ideam diversis similitudinibus mirabili imaginatione describit; et non tam futurus quam præsens esse videatur. Dicendo enim, *manifeste veniet*, significat illum in primo adventu cunctis non fuisse manifestum; quia majestas ejus carnea nube celata est; sicut et Apostolos de infidelibus dicit: *Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (I Cor. ii, 8). *Manifeste* vero tunc veniet, quando jam non cruci affligendus, sed judicaturus est mundum. Tractus sermo a sacrificiis, quod toto die festivitati vacaretur. *Manifeste* enim dicitur, quasi a mane dies factus. Repetit *Deus noster*, ne sibi infideles putarent esse communem. Deus enim Christianorum ipse est Deus deorum, qui et *manifeste veniet, et non silebit*. Silet enim modo cum mundus iste peragitur, cum blasphemias et sacrilegas viros sententis severitate non damnat, sed ad conversionis medicinam sustinet peccatores. Tunc

A *autem non silebit*, quando sceleratis dicturus est: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (Matth. xxv, 41). Inde et alibi dicit: *Tacui, tacui, nunquid semper tacebo* (Isa., xlii, 14)? Nam quod sequitur, *ignis in conspectu ejus ardebit*: magni Judicis, sicut dictum est, præclarus adventus mystica virtute describitur. Ignis enim præire dicitur; ut qui est palea, se formidet arsurum. Addidit, *et in circuitu ejus tempestas valida*. Hæc tempestas non ventis agitur, nec procellis sævientibus excitatur; sed divina potentia vehemens consurget spiritus, ut arca Domini æquitatis ejus sententia ventiletur; tunc frumenta sequestrabit a paleis, hoc est bonos discernet ab impiis. Quæ judicatio merito tempestas dicitur, quoniam et improvisa veniet, et in disceptionem suam nimia celeritate raptabit. *Valida* quoque decenter adjunctum est; nam quam sit potens hinc datur intelligi, ut omne genus hominum pro suis meritis momentanea celeritate discernat; sicut Apostolus dicit: *In momento, in ictu oculi, in novissima tuba; canet enim tuba, et mortui resurgent* (I Cor. xv, 52). *In circuitu ejus tempestas valida* non incompetenter advertitur, quoniam cum ipso justi sedentes, sicut promittitur in Evangelio, judicabunt.

Vers. 4. *Advocabit cælum sursum, et terram ut d'aceret populum suum*. Hoc certe facturus est in illo judicio. Sed terra rationabiliter fortasse dicitur sursum vocata, quæ nunc in imo loco noscitur constituta. Cælum autem cum sit desuper, ubi illud sursum vocavit? Sed cælum hic, omnem justum debemus accipere, terram peccatorem; quia ille spirituali se conversatione, Domino præstante, purificat, iste terrena vitiorum qualitate sordescit. Et vide quia in primo adventu omnes indiscrete vocaverat; ut admoniti, in hoc mundo se corrigere debuissent; sicut in Evangelio dicit: *Et exierunt in exitum viarum, et vocaverunt quoscunque invenerunt bonos et malos* (Matth. xxii, 10). In fine autem mundi cælum advocat; ut jam justos discernat ab impiis, ne ulterius, sicut hic, confusis habitationibus miscantur.

Vers. 5. *Congregate illi sanctos ejus, qui ordinant testamentum ejus super sacrificia*. Nunc Synagoga Christi verba facit ad angelos, qui ministerio suo in fine sæculi sanctos de universo mundo, sicut legitur, congregabunt. Dicit enim ipse Dominus in Evangelio: *Mittet angelos suos, et congregabunt ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis* (Matth. xxv, 32). Sequitur, *qui ordinant testamentum ejus super sacrificia*. Ordinare dicimus testamentum eos qui actibus bonis restituant ea quæ in testamenti serie cognoverunt, ut hospitem suscipere, elemosynam dare, charitati studere. Hoc enim supra sacrificium pecudum Domino constat acceptum, ut actuum illi magis probitas offeratur. Sive, ut quidam voluerunt, potest hoc et de Judæis accipi per ironiam, id est, per irrisionem, quando vilem rem laudando suggillat; ac si diceret: Eos Domino congregate, qui in officio sanctitatis commorantur: e contrario vero quæ impia sunt agunt; et in eo quod sa-

crificia Deo consueta celebrant, sanctificandos se esse dijudicant.

Vers. 6. *Et annuntiabunt cæli justitiam ejus : quoniam Deus iudex est.* Superiora excolit, per cælos significans viros justos, quibus verbi cælestis dispensatio condonatur. Addidit, *quoniam Deus iudex est*; ac si diceret, qui nescit falli; et sicut omnia manifeste novit, ita et sine reprehensione discernit. Hoc enim veraciter ac proprie de Deo dicitur, cui nihil negatur, nihil supprimitur, quem nec factum aliquod latet, cui nec quod iudicatur absconditur.

Vers. 7. *Audi, populus meus, et loquar; Israel, et testificabor tibi : Deus Deus tuus ego sum.* Ventum est ad secundam sectionem, in qua jam Veritas ipsa ex persona propria loquitur. Deus enim, qui verba sua non vult incassum suscipi, ne (ut legitur) porci pretiosa dispergant, dicit ad populum : *Audi*, hoc est devote suscipe. Illos enim *audire* dicimus qui præcepta compleverint; sicut legitur : *Qui habet aures audiendi audiat* (Luc. viii, 8). *Populus meus* significat plebem devotam. *Et loquar*, subaudi profutura; quod si non audieris, consequatur ad interitum tuum; taceam. *Israel* vero frequenter diximus interpretari *videns Deum*. Ergo si me vides, *audire* non negligas; quia contemplatio mea obedientiam tribuit audienti. *Testificari* vero est testimonium dicere; quod utique in iudicio facturus est Deus, quando uniuscujusque facta discernet. Tunc enim fidelibus suis testimonium dabit, cum dicturus est : *Esurivi, et dedisti mihi manducare* (Matth. xxv, 35), eisque similia. Sequitur : *Deus Deus tuus ego sum.* Hoc erat quod *populum audire* sub contestatione præmonebat; ut *Deus* ille generalis et volentium et nolentium esset ipsius proprie qui eum pura mente diligeret. Nam cum dicit, *tuis, fidelem* sibi eum fuisse monstravit. Repetitio enim ista, *Deus Deus*, mentem solidat, ne semel dicta laberentur. Illud vero *sum*, proprium Divinitatis est verbum, quod tempore non mutatur, sed semper adest, a que æternum manet; sicut Moysi responsum est, *Ego sum qui sum* (Exod. iii, 14); et rursum, *Qui est misit me*. Sed perscrutandum est cur istud nomen essentialis solus sibi vindicet *Deus*? Tunc enim quando dictum est, erant angeli, erant cælestia, erant terrena omnia, sicut esse decreta sunt. Sed quia illa sola est intacta et æterna natura, nec aliquando cœpit ex tempore, et in 166 tribus personis *Deltas* una subsistit, merito solus esse dicitur *Deus*: quia, ut sit, nullius indiget, sed semper virtutis propriæ vigore consistit. Est ibi et aliud sacramentum, quod una syllaba tribus litteris continetur, ut sancta Trinitas unus Deus esse doceatur.

Vers. 8. *Non super sacrificia tua arguam te : holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper.* Gloriosus doctor et perfectissimus institutor Judæorum populum volens a rebus carnalibus amovere, et ad spiritualia sacramenta perducere, pecudum *sacrificia* jam non dicit exquirenda; nec eum exinde *argui* posse testatur, si minime animalium victimas immolaret: sed *holocausta* illa potius in conspectu suo danda

commemorat, quæ humiliato corde piis altaribus offeruntur. *Holocausta* autem dicta sunt sacrificia, quæ, postquam fuissent immolata, ignis veniens de super assumebat; quæ Latine tota incensa dicuntur. Hæc Christus veniens respuit, quia ipse vera victima fuit. Aliud est *holocaustum*, quod Dominus ante conspectum suum semper esse pronuntiat; scilicet quando mens nostra divino amore succensa, peccata sua tribulatione decoquit, et ad illius *holocausti* similitudinem omnia vitia sua cruciatu corporeo exusta consumit.

Vers. 9. *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos.* Per hunc versum et duos alios, qui sequuntur, breviter enumerat quæ se respicere profertur. Hæc figura dicitur brachylogia, id est brevis locutio; cum plura paucis amplectimur. Sed se audito holocausto ad antiqua humana mens sacrificia recurreret, aperte renuit consuetudinem priorem, ut spiritualiter intelligeretur quod in similitudine præmissa gerabatur. Sed cum hæc duo respuit, universa primi temporis sacrificia designat modis omnibus excludenda. Significatur enim a parte totum.

Vers. 10. *Quoniam mæx sunt omnes feras silvarum, jumenta in montibus et boves.* Causam reddit quare ab ipso non expectat quadrupedum immolationes, dicens : Quia a te petere nolo quod meum esse cognosco; quod forte pauper non habet, dum aut non valuit capere, aut minus potuit contrire; sed peti fidem rectam, confessionemque devotam, quam omnes dare, ipso miserante, prævalent, etiam qui nulla terrena possessione gratulantur. Sub hoc igitur sensu per enumerationes reliquas currit. Addidit, *jumenta in montibus et boves*; ne quis de facultate confusus, minus conscientie operam daret, dum se crederet pecudum immolationibus expiare, quod iniqua mente deliquisset. Potest et alio modo intelligi : *feras silvarum* gentes significant, quæ in sæculi istius nemoribus superstitione ferocissima versabantur; *jumenta in montibus*, sunt simplices in Ecclesia catholica constituti, qui in cacumine fidei habitare noscuntur; *boves* indicant apostolos et prophetas, qui in agro Domini assiduo labore versati sunt. Quapropter his allusionibus competenter appositis præfigurata Ecclesiam catholicam de diversis mundi partibus colligendam.

Vers. 11. *Cognovi omnia volatilia cæli, et species agri mecum est.* *Cognovi*, non ad infirmitatem nostram trahas, quæ ex tempore aliquid data opportunitate *cognoscit*; sed Dominus *cognovit* antequam faceret universa, in cujus præsentia erat omne quod potuisset existere. Quis enim *omnia cæli volatilia* potest, nisi sola Majestas, *cognoscere*? Quo versiculo cuncta complexus est, quoniam et *omnia volatilia cæli* dinumerativa quantitate cognoscit. *Speciem agri* secum se habere professus est : revera secum, quia ubique totus est; sicut de illo propheta dicit : *Cælum et terram ego impleo* (Jer. xxiii, 24). Sed debemus spiritualiter ista tractare; *volatilia cæli* pertinent ad supernas mirabilesque virtutes, ut sunt angelicæ prætestates,

quæ motu celeri sancta voluntate spiritualiter transferuntur. *Species autem agri* respicit ad gentes quæ erant Christo Domino credituræ; revera *species*, quoniam per hominem bene accipitur decus omne terrarum.

Vers. 12. *Si esuriero, non dicam tibi: meus est enim orbis terræ, et plenitudo ejus.* Deus ille deorum, sicut frequenter diximus, propter intelligentiam nostram velle suum per humanas consuetudines dignatur exprimere; ut se dicat *esurire*, qui carnem pascit universam, cujus contemplatio spiritualium substantiarum suavissimus cibus est, et contemplativa refectio. Sequitur, *meus est enim orbis terræ, et plenitudo ejus.* Hic curiositatem superfluum reddita ratione convincit, dicendo: Cor a te petam sacrificia pecudum, cum totus orbis meus esse noscatur? *Plenitudo ejus*, diversitatem significat creaturarum. Cesset ergo hominum sollicitudo superflua de pecudum immolatione cogitare; cor enim rectum nos sibi Divinitas mavult offerre, unde et cognoscitur deliquisse; quatenus quod ante fuit peccatis delinquentibus horridum, salutare fiat emendatione purissimum. Et memento quod per has allusiones prædestinatorum numerum significat, non de sola Synagoga Judæorum, sed de cunctis gentibus esse complendum.

Vers. 13. *Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo.* Quam multis modis voluntatis suæ dignatur reddere rationem. Quomodo grata erunt quæ non sunt necessaria? *Nunquid Deus taurorum carnis pascitur, aut sanguine potatur hircorum?* Sed possunt nobis hæc repudiata proficere, cum hæc acceperint indigentes, cum esuriens pascat, sitiens potetur; et in pauperibus Deus accipit, quæ sibi in sacrificiis non permitit offerri.

Vers. 14. *Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua.* Hactenus dixit quæ respuit, nunc dicit illa quæ poscit. Angusta quidem in verbis sententia, sed sensu multum probatur esse latissima. Nam quis immolat sacrificium laudis, nisi qui a terrenis vitiis fuerit segregatus; qui moritur mundo, ut hostia fiat Christo? Non enim placet Domino, si laudes ejus turpis persona decantet; actum videlicet quærit probabilem, non dictionem vocem. Sacrificamus ergo Domino, laudando qua sapientia cuncta disponat, qua pietate peccatoribus parcat, qua fortitudine diabolum vincat. Non enim solum sacrificium dicendum est, quod pecudes mactat; sed omne sacramentum factum quod nos pia oblatio commendat. *Vota quoque reddit Altissimo*, qui ei talia immolando præparat qualia propitius ipse præcipit. *Addidit tua*, ut non quereres fortassis extranea, aut hircum pinguem, aut vitulorum sanguinem, et cætera quæ extra nos esse intellectualis ratio comprehendit. *Tua* vero retulit ad cordis arcanum, quod in animæ penetralibus jacet, quod extra non quæritur, quod pauper et dives æqualiter habent: ubi magis ditior egenus est; ubi ille multo celsior est, qui corde noscitur inclinatus. Sed consideremus subtiliter, et invenimus hæc quoque propriæ locutionis esse genus, quod elo-

quentia non potest habere communis. Dicit enim Deus: *Si esuriero, non dicam tibi*; et paulo post non mutata persona idem ipse dicit: *Immola Deo sacrificium laudis*; in subsequenti vero subjunxit, *Peccatori autem dixit Deus.* Nostræ autem ordo locutionis posebat ut diceret: *Si esuriero, non dicam tibi*, etc., et, *immola mihi sacrificium laudis*; et, *peccatori dixit: Quare tu enarras justitias meas?* Unde fit ut unus atque idem de se loquens, velut alterius personam videatur innectere; quod inter propria Scripturæ divinæ recte numeratur.

Vers. 15. *Et invoca me in die tribulationis tuæ; et eripiam te, et magnificabis me.* Postquam dixit quali sacrificio placaretur, nunc oblationis ipsius præmium pollicetur. Præcipit enim, *Invoca me*, ne quis spem haberet in terreno solatio, ubi caduca sunt universa, et plus infirma solatia. *In die tribulationis tuæ*, id est quando te alter affligit, non cum inimicum evasisse morderis. Nostra enim tribulatio illa est quæ propriæ salutis formidine generatur, non quæ carnalium rerum timore concutitur; sicut dicit Apostolus: *Tristitia enim quæ secundum Deum est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur; sæculi autem tristitia mortem operatur* (II Cor. vii, 10). *Eripiam te*, quasi circumdatum a satellitibus diaboli summa celeritate liberabo. *Et magnificabis me*; magnum me in æternum esse pronunties, quem et a pœna libero, et in beata requie collocabo. Hunc autem versum ingenti promissione ditissimum, quidam volunt ad ultimæ vitæ nostræ tempus aptare, cum anima de hac luce transiens spirituum immundorum contentione turbatur; sicut animæ [Ed., corpus] Moysi legitur obviatum. Ecce quam parva petit a nobis Dominus, tam ingentia præstaturus.

Vers. 16. *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum?* Ventum est ad tertiam sectionem, ubi iterum Asaph, id est devota Synagoga, reloquitur. Et quia superius dixerat Dominus laudes hominum in vicem sacrificiorum se posse suscipere, ne forte peccatores hac promissione confisi dicerent: Sola laus et non probabilis nobis actio cognoscitur imperata; hoc necessaria ratione declarat, prohibendo ne lingua eorum præsumeret Deo laudes canere, quibus turpis conscientia poterat obviare. Quæ figura dicitur percunctatio, id est quæ alterius personæ non patitur expectare responsum. Interdicitur enim sceleratis ne se præsumant sermonibus miscere divinis. Sed altius intende, quia de illis peccatoribus hoc dicitur qui inferius describuntur, de quibus ait: *Intelligite hæc, omnes qui obliviscimini Dominum.* Cæterum conversis ac pœnitentibus laudes non interdicit divina clementia. Illi enim qui corde durati sunt, et ab scelerum suorum pravitate non desinunt, prohibentur Domini narrare justitias, id est vel communi sermone aliquid de illa Majestate proferre; quia os debet esse justam quod justitias Domini enarrare præsumit. Sequitur, ut nec Testamentum ipsius indigna præsumptio contrectet, ne per os sceleratum atque blasphemum

sancta et veneranda verba progredi posse videantur; A sicut alibi scriptum est (Eccli. xv, 9): *Non est spiciosa lana in ore peccatoris. Testamentum vero vetus et novum significat; quia dum unum suspense dicitur, utraque memorantur. Potest hoc et de hæreticis doctoribus dici, qui legem Dei docere præsumunt. Assumere enim præsumptionem significat indevoti. Nam lectionem credentibus non videtur interdiceret, in qua peccatores maxime dignatus est commonere.*

Vers. 17. *Tu vero odisti disciplinam, et projecisti sermones meos post te.* Incipit enumeratio eorum quibus Dei verbum interdictum esse cognoscitur. *Odit disciplinam* qui ad correctiones justas iniqua præsumptione remurmurat, et non vult Dominum in se vindicare quod peccat. Sic enim nobis provenit salutaris emundatio [ed., emendatio], si illud quo corrigimur utique plus amemus. Melius est enim hic parumper affigi, quam in illa judicatione damnari. *Projicit etiam sermones Dei post se*, qui divina jussa contemnit, cui ante oculos non est, quod semper convenit intueri.

Vers. 18. *Si videbas furem, simul currebas cum eo; et cum adulteris portionem tuam ponebas.* Qui minora vetat scelera, multo magis potiora condemnat. Nam furtum ad homicidium quid est? Adulterium ad sacrilegium quantum est? Sed ita debet accipi, ut in his duobus prohibitis, omnia crimina vetuisse videatur. Hæc figura dicitur A parte totum, quæ in præsentî psalmo et superius probatur esse jam posita. Arguit enim peccatorem, quare simul cum fure concurrat, id est cur ad faciendum scelus sociata voluntate jungatur, ut quod forsitan ille solus implere non poterat, ad effectum sceleris, isto auxiliante, perveniat? Quod autem dixit: *Et cum adulteris portionem tuam ponebas*, subtiliter perscrutandum est; quia si quis dando pecunias, aut consiliando, aut laudando, adminicula præbet adultero, quibus sua vota perficiat, habere ibi sine dubio dignoscitur portionem. Nam si cui facultas suppetit, et a malo non revocat excedentem, et ipse quoque particeps probatur erroris, quia debemus banc conscientiam charitati, ut neque nos, neque alios perire patiamur.

Vers. 19. *Os tuum abundavit nequitia, et lingua tua concinnavit dolam.* Prius de furto atque de adulterio arguit peccatores; nunc etiam de conscientie pravitare, et lingue subdolositatibus accusantur. *Os* hic cogitationem cordis debemus advertere; quia de lingua postea dicturus est. Tunc enim *nequitia* cogitationis *abundat*, quando in istius sæculi delectationibus mens humana progreditur, et per diversa genera peccatorum iniqua voluntate grassatur. Sequitur, *et lingua tua concinnavit dolam.* Hoc multis modis debet intelligi; nam et qui falso laudat, dolum facit; et qui maligna consilia præstiterit, in eadem iniquitate versatur; et qui male agendo bene loquitur, in hac pravitare foedatur; et quidquid postremo verum ac simplex non fuerit, dolosis moribus applicatur. Aptissime **168** autem positum est, con-

cinnavit; quia decipientium mos est sic falsa componere, ut aliquo lepore verborum audientium auribus blandiantur; sicut in quinquagesimo quarto psalmo dicendum est: Mollierunt sermones suos super oleum, et ipsi sunt jacula (Psal. Lrv, 22).

Vers. 20. *Sedens adversus fratrem tuum detrahas, et adversus filium matris tuæ ponebas scandalum.* *Sedere* morantis est; et ideo culpatur gravius qui in derogatione [id est detractio] alterius non casu aliquo faciente dilapsus est, sed diutius fratris sui detractor insedit. *Fratrem* hic, omnem carne proximum debemus accipere, quia et de spirituali dicturus est. Sed inspicere hoc vitium qua execratione damnetur; ut inter peccatores maximos haberi possit, qui se in tali pravitare miscuerit; sicut et apostolus Jacobus ait: *Qui detrahit fratri, detrahit legi, et iudicat legem (Jac. iv, 11).* Sequitur, *et adversus filium matris tuæ ponebas scandalum.* *Filium matris*, sobolem dicit Ecclesie, cui per regenerationis partem fraterna charitate conjungimur. *Ponit ergo scandalum* fratri suo, qui hæreticas pravitates, vel alias interceptiones, quibus innocens espitatur, excogitat. De talibus enim ipse Vir sapiens dicit: *Qui sophistic loquitur, odibilis est hujusmodi (Eccli. xxxvii, 25).* Et proprie dixit, *ponebas*, propter laqueos insidiosos, qui absconduntur arte verborum, ut incanta simplicitas oculis nexibus obligetur.

Vers. 21. *Hæc fecisti, et tacui; existimasti iniquitatem, quod ero tibi similis; arguam te, et statuum illam contra faciem tuam.* Considera quemadmodum hic in una sententia, que latius fuerant enarrata, recolligit. Dicit enim, cum multa facerent peccatores, Dominum justum non injuste distulisse iudicium; ut conversionis tempus inveniretur, dum damnationis pena suspenditur. Sed de ista benevolentia Creatoris, que opinio prave mentibus nascatur, exponit. Dicit enim: *Existimasti iniquitatem, quod ero tibi similis.* Ueus iste mortalium est, ut quoties mala committi patimur, nec eis aperte resistimus, similitudine morum illis consentire videamur. Hoc nunc iniquam mentem de Domino sentire confirmat; ut quia differt vindicare, et ipsi credantur scelera humana placuisse. Sed huic pravo intellectui datur justa sententia. Superius enim dixit verba sua post peccatoris tergum fuisse projecta: nunc sorte contraria, peccata dicit unicuique ante faciem suam collocanda. Per hanc autem sententiam futuri iudicii cognoscimus qualitatem; quia omnis peccator ante se videbit stare quod se putabat oblivioni beneficio præterisse. Horror immensus, formido inestimabilis illa homines videre, per quas se norunt ad æterna supplicia pervenire.

Vers. 22. *Intelligite hæc, qui obliviscimini Dominum, nequando rapiat, et non sit qui eripiat.* Hic facta est apostrophe, id est conversio ad illos scilicet peccatores quos superius velat Domini narrare præconia. Dicit enim: *Intelligite*, id est fideliter obedite. Et ne hoc omnibus peccatoribus crederes dictum, addidit, *qui obliviscimini Dominum.* Peccator enim qui supplicat, et se humili satisfactione castigat, non

obliviscitur Dominum. Et ideo de quibus hoc dictum A sit, brevi complexione monstravit. Immensum crimen, negligentia non ferenda *oblivisci Dominum*, qui animam dedit, carnem pascit, et fideles ab omni adversitate defendit. Amentia est certe illum memoria carere, quem presentem semper constat existere. Sed *qui obliviscuntur Dominum*, nisi qui precepta ipsius iniqua presumptione contemnunt? Sequitur: *Nequando rapiat, et non sit qui eripiat*. Quando diabolus rapit, est qui eripiat ad salutem: quando Dominus ad vindictam trahit, non est qui liberare possit addictum; quippe cum et ipse auctor criminum a ter in crucifigione damnetur.

Vers. 25. *Sacrificium laudis honorificabit me: et illic iter est, in quo ostendam illi salutare Dei*. Hoc contra illos ponitur, qui indigni laudes Domini canere presumebant. *Sacrificium laudis honorificabit me*; non quale scelerati canunt, sed quale pura mens concevit offerre. Ipsum enim *sacrificium laudis* honorat Dominum, quod puritate fidei, et actionum probitate fuerit immolatum. Sequitur quoque, *et illic iter est*. Iter appellat beatissimam psalmodiam. Sed hanc via ubi ducat exponit, *quo ostendam illi salutare Dei*. Gloriosa semita, quae ducit ad oculi terraeque Creatorem. Verum istud iter, quod dictum est, non pedibus, sed sanctis mentibus ambulatur. Quod si puro corde gradiamur, nos ducit ad Christum, sitque nobis illa scala Jacob quae ascendentes perducebat ad caelos (Gen. xxviii, 12).

Conclusio psalmi.

Proficiscens omnino psalmus, si eum vellet improbitas cognoscere Judaeorum. In principiis enim de Domini incarnatione locutus est. Ipse quoque Salvator admonet, ut victimas pecudum deserentes, cordis sacrificia populus devotus exsolvat. Peccatorem vero, qui Christo non credidit, a praedicatione Divinitatis exclusit. Deinde quale sacrificium laudis immoletur ostendit. Postremum quemadmodum peccator iudicetur aperuit. Quid adhuc, Judaei, desipitis? Cur vestrum interitum non timetis? Audite Synagogam de incarnatione Domini et de futuro iudicio personantem. Visum jam credite, qui praedictus est advenire. Non sunt longe remedia quae petatis, sequens vos psalmus absolvit, si ad poenitentiae beneficia festinetis. Quid vos a generali medela dividitis? Ipsum et vos salvat [ms. A., B., F., solvat], quod et nos liberat. In

EXPOSITIO IN PSALMUM L.

In finem, psalmus David, cum venit ad eum Nathan propheta, cum intravit ad Bersabes.

Operae pretium est hunc psalmum paulo diligentius perscrutari; ut virtutis ejus profunda mysteria, pra-

stanto Dominus, cognoscere mereamur. Et quia rex et propheta, sicut Regum testatur historia (II Reg. xxi, 12), humili satisfactione **B** prostravit, et peccatum suum incognitus, publice non erubuit confessi; merito cum sanctissimi Patres honorandum figuracione sacratissima censuerunt. Inter alios siquidem beatus Hieronymus Bersabee figuram Ecclesiae, vel humanas carnis habuisse demonstrat (In Amos cap. vii, vers. 14): David vero, sicut multis locis constat aptatum, Domini Christi portasse dicit imaginem. Et sicut illa, dum in fonte Cedron lavaretur, exuta vestibus David placuit, et ad regios est compulsa venire complexus, maritusque ejus principali jussione trucidatus est; ita et Ecclesia, id est congregatio fidelium per lavacrum sacri baptismatis mundatis sordibus peccatorum Christo Domino noscitur esse sociata. Congruum siquidem fuit illis temporibus, ut per actum hujusmodi indicarentur Domini futura mysteria; et spiritualiter ad magnum sacramentum probaretur referri, quod inter homines culpabiliter videbatur admitti. Nam et Osee propheta jussit Deus uxorem sibi accipere meretricem (Ose. i, 2); ut significaretur Ecclesia gentium peccatis suis sordida, conjunctione Domini esse mundanda. Hoc etiam in Juda et Thamar nuru ejus, vel aliis similibus gestum esse figuratiter invenimus; sicut Apostolus dicit: *Omnia in figura contingebant illis* (I Cor. x, 11). De hac etiam figura David et Bersabee sanctus Augustinus in libris quos adversum Faustum Manichaeum scripsit (lib. xxi, cap. 87), inter alia diligentissime disputavit. Unde sive ista similitudo, sive alia fuerit, valde mundo profuit, quod taliter satisfacturus erravit; ut de unius temporali vulnere generalitas aeternam sumeret sospitatem.

Quanta, rogo, beato viro in agnitione culpe suae fuit humilitas, cui tanta est post veniam in satisfactione constantia? Peregrinum et insolitum illis adulterii fuisse crimen ostenditur, quod tanta mentis intentione defleat. Letronis quidem nos invitavit repentina confessio, Petri lacrymas subito gaudemus fuisse respectas, blanditur nobis momentanea humilitas publicani; David autem, dum sua peccata attulit propitius delergere, dedit unde se generalitas peccati absolvere; fecitque ut lacrymas suae, dum per posteriorum ora decurrunt, nulla temporis prolixitate siccentur. Consideremus etiam quam fuerit humilitas in propheta. Cor principis vox quasi privata contrevit, et iratus est potius sibi, qui se cognovit jura objurgatione culpae. Tam ingentium populorum rector sibi erat vehementissimus tortor, exigens a se poenae quae jussione vix ferro poterat aliena. Valgo nos est peccata sua callidis allegationibus excusare; rex autem potentissimus in conspectu omnium se potius erigit addicere: constitutens se reum, cujus consueverat populus formidare iudicium. Quapropter ideo a Domino absolvi meruit, quia sua vitia non defendit. O peccata in rebus holissimis plus cavenda.

* Ed., in loco quo ab hostibus perimeretur constitutus est.

In Saulis persectione numerosas virtutes exeruit, A
 qui peccatis in regni securitate peccavit. Quo facto
 decemur felicitatem mundi istius non oportere per-
 quiri, quando magis in afflictione proficitur, et in
 prosperitate peccatur. Meminisse autem debemus in
 hoc psalmo statum esse, qui dicitur concessio: Con-
 cesso est enim, cum reus non id quod fecit aliqua
 concertatione defendit, sed ut ignoscatur postulat ab-
 solute. Quod generaliter in omnibus psalmis peni-
 tentium reperiri posse non dubium est.

Divisio psalmi.

Quinque membris hunc psalmum congrua nimis
 respicimus dispositione formatum; ut, sicut quinario
 sensu peccatum omne colligitur, sic totidem partibus
 contracta iniquitas expiatur. Prima est satisfactio
 perfectissimæ humilitatis. Secunda confidentia mi-
 sericordiæ Domini, quam fideles semper habere pro-
 ficuum est. Tertia petitur, ut a peccatis ejus suum
 Dominus avertat aspectum, sed ipsum potius sancta
 Trinitas miserata respiciat. Quarta subjungit omnes
 peccatores ad desiderium supplicationis magis ac magis
 animandos, si tam ingens illi remitteretur iniquitas.
 Quinta parte causa memoratur Ecclesiæ, quæ per
 ejus erat semen adventu Domini construenda: ubi
 jam lætus altari ejus offerendos vitulos pollicetur.
 Sic et supplicatio devota concluditur, et venturæ sa-
 lutis gaudia nuntiantur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Miserere mei, Deus, secundum magnam
 misericordiam tuam.*

Vers. 2. *Et secundum multitudinem miserationum
 tuarum dele iniquitatem meam.* Rex ille potentissimus,
 et multarum gentium victor egregius, cum se audis-
 set a Nathem propheta redargui, peccatum suum non
 erubuit publice confiteri, nec ad noxias excusationes
 occurrit, ad quas maxime impudens festinat huma-
 nitas; sed repente salutari humilitate prostratus,
 ipsum se offensus Deo, purparatus penitens piis la-
 crymis supplicavit. Fidelis enim servus non assumit
 callosas inficias, sed cito intelligit commissa delicta.
 Mirabile initium! Dicendo enim Judici: *Miserere mei*,
 locum examini cognoscitur abtulisse. Vox ista non
 discutitur, sed sub tranquillitate semper auditur; sola-
 que res est per quam possumus rei sine aliqua con-
 trarietate defendi. Petebat quidem *misericordiam*, D
 quam definire non poterat; sed tamen peccatis suis
 eam grandiore omnimodis sentiebat. Quanta enim
 sit, ut dixerunt sancti ssimi Patres, quis enarrare suf-
 ficiat; ut mundi Creatorem de celo deposuerit, et
 terreno corpore induerit conditorem, eumque qui
 æternitate Patri manet æqualis, mortalitati cosequa-
 verit, et pro nobis formam servi mundi Domino im-
 posuerit; ut ipse panis esuriret, fons vitæ sitiret,
 virtus infirmeretur, omnipotens vita moreretur? Quæ
 denique major misericordia, quam propter nos creari
 Creatorem, servire Dominatorem, vendi Redempto-
 rem, humiliari Exaltatorem, occidi Vivificatorem?
 Hæc erat illa magna misericordia Domini, quam san-

ctus vir explicare non poterat; sed facile per eam se
 credebat absolvi, per quam humanum genus jam tunc
 cognoscebat posse liberari. Quod autem dixit: *Mise-
 rere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam*;
 argumentum est A conjugatis: *misereri* enim, a mi-
 sericordiæ fonte descendit. Sequitur, *et secundum
 multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem
 meam*. Quid non poterat dare, quando secundum se
 Dominus rogabatur ignoscere? 170 Multitudo enim
 indulgentiæ diviniæ, magnitudinem peccatorum quam-
 libet exsuperat; nec valebat delictum percellere,
 contra quod petebatur tanta misericordia subvenire.
 Quod argumentum dicitur A parte majori. Multo
 enim major est *misericordia* Domini, quamvis pec-
 cata nostra videantur ingentia. Precatur ergo in
 B omnibus delictis suis pietatis multitudinem; quia per
 prophetam præsentis nequitiae susceperat remisio-
 nem; ut et illa mereretur evadere, quæ diversis
 temporibus se meminerat perpetrasse. Prudentissime
 autem delictis nullum volebat remanere vestigium:
 quoniam ille solus in libro vitæ conscribitur, cujus
 omnia peccata delentur.

Vers. 3. *Usquequaque lava me ab injustitia [ms.
 A, B, F. iniquitate] mea; et a delicto meo munda me.*
 Studiosè debet dilui, qui criminum veneno fuscatus
 est; quia incuriosè non abluatur, qui tenebrosa in-
 fæctione maculatur. *Usquequaque*, undique, ab omni
 parte, ut et illa simul ignosceret, quæ prius se no-
 verat admisisse. Potest enim aliquis sic lavari, ut
 tamen non sit omnino purissimus. Sed addidit, *munda
 me*, quatenus in eo nihil remanere posset immundum.
 C Sed istud lavacrum, quod sic abluit maculas pecca-
 torum, ut supra nivem possit dealbare quod sordi-
 dum est, salutiferi baptismatis cognoscitur indicare
 puritatem: ubi sic omnia et originalia delicta, et
 propria admissa mundantur, ut illi nos restituat pu-
 ritati in qua primus Adam nascitur esse procreatus.
 Sed utinam conservarem tantum muneris dignitatem,
 ne nos iterum pullulanda peccata fuscarent. Petit
 ergo propheta in præfiguratione sacri baptismatis
mundari ab injustitia sua, ne, in securitate remissus,
 negligens videretur esse post veniam. Nam maxime
 debet caveri ne finitima nostra reddantur obnoxia;
 sicut Salomon dicit: *In fine suo laudabitur omnis vir*
 (Eccli. xi, 30).

Vers. 4. *Quoniam iniquitatem meam ego agnosco, et
 peccatum meum contra me est semper.* Sciens propheta
 sic Dominum plium, ut tamen et justus esse non des-
 sinat, æquitatem suis supplicationibus congruenter
 admiscuit; ut facilius audierit, quod justitia interve-
 niente deposcit. Puniendum quidem scit esse pec-
 catum; sed ideo a Domino dicit esse parcendum,
 quoniam a se confirmat esse damnatum; sicut Salo-
 mon dicit: *Justus in principio sermonis accusator est
 sui* (Prov. xviii, 17). Intendamus ergo quod dicit:
Ego agnosco. Peccata enim illa sunt fortiora, quæ agno-
 scentes admittimus; non autem illa quæ per igno-
 rantiam perpetramus. Sive illud dicit: Scire omnes
 possunt peccata sua; sed soli illi probantur *agnoscere*,

qui ea videntur propria execratione damnare. Perfecta enim poenitentia est futura cavere peccata, et lugere praeiterita. Primo enim post ipsum fuit scelus, quando propheta interrogante respondit dignum esse morte qui alienam ovem pauperis concupivit (*II Reg. xii, 6*), tunc quando peccatum suum non credebat esse defendendum: modo autem eum poenitet, cum prostratus humiliter iugemiscit, contra se stare dicit delicta, quasi quamdam figuratam imaginem. *Semper* adjecit, hoc est quod jugiter aspicit, et cum oculos claudit. Sed respectus iste continuus peccatorum perseverantiam pie supplicationis ostendit; nam quoties talia corde respicimus, toties commissa deploramus. Dixit enim Dominus in superiori psalmo: *Arguam te, et statuam illam contra faciem tuam (Psal. xlix, 21)*; quod hic sibi vir sanctissimus ipse faciebat, cum dicit: *Et peccatum meum contra me est semper*. Juste ergo se petebat absolvi, qui jam hic formam illam visus est sibi fecisse futuri iudicii. Haec figura dicitur procatalepsis, id est praecipitatio. Hic enim quasi jam in venturo iudicio constitutus, delictorum suorum aspectus terribilissimos pertimescit.

Vers. 5. *Tibi soli peccavi, et malum coram te feci: ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum iudicaris*. Hic iterum enthymematicus syllogismus apparet, quem in vigesimo psalmo jam diximus. Cujus propositio est: Dominus justificatur in sermonibus suis, et vincit cum iudicatur. Huic subjungi ut in conclusione praemissa sententia: Tibi igitur soli peccavi, et malum coram te feci. Hoc in reddendis syllogismis sine culpa fieri, more veterum constat esse permisissimum. Nunc ad exponenda verba redeamus. De populo si quis erraverit, et Deo peccat, et regi. Nam quando rex delinquit, soli Deo reus est, quia hominem non habet qui ejus facta dijudicet. Merito ergo rex Deo tantum se dicit peccasse, quia solus erat qui ejus potuisset admissa discutere. Et quia illum ubique esse noverat, jure coram ipso malum se fecisse deplorabat, arguens dementiae suam, qui non expavit tanto iudice praesente peccare. *Sermones* autem Domini merito *justificati* dicuntur, quoniam sine dubio semper ejus dicta complentur, sicut ipse dicit: *Caelum et terra transibunt, verba autem mea non praeteribunt (Math. xxiv, 35)*. Sequitur, *et vineas cum iudicaris*. Deus tantae justitiae est, ut velit se cum hominibus iudicari; ipse enim dicit: *Judicate inter me et vineam meam (Isai. v, 3)*; et alibi dicit: *Popule meus, quid feci tibi, aut quid contristavi te? responde mihi (Mich. vi, 3)*. Unde nunc propheta confitetur talem contra se Dominum habere justitiam, ut absolute superet, cum fuerit iudicatum. Sic et Baruch ait: *Dicetis Domino Deo nostro: Tibi iustitia, nobis autem confusio vultus nostri (Baruch i, 15)*. Erat quippe in animo ejus quod ex pastore rex fuisset effectus, quod regendos populos acceperat, et sine honoris sui consideratione deliquerat. Necesse ergo erat ut in alieno iudicio propheta superaretur, qui jam victus in proprio examine noscebatur. Aliqui hoc

aptant et ad Domini passionem, cum iudicatus, et mundum damnatus absolvit.

Vers. 6. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea*. Hic invidia peccati minuitur, quando proprium crimen delictis generalibus comparatur; ut ipsa multitudo et confessio peccatorum miserationem boni iudicis commovere. Ergo iste sensus est: Quid dicam me modo fecisse quas arguor, qui jam ex originali peccato in iniquitatibus probor esse conceptus: ut ante peccata contraxerim quam vitae principia reperissem? Quod argumentum dicitur Ab antecedentibus. Neque enim novum est illum peccare, qui in iniquitatibus conceptus et in delictis est genitus. Quid humilior, quid simplicior quam de uno peccato redargui, et simul omnia confiteri? Merito ergo isti sic facile videtur indultum, qui post absolutionis donum multis modis se nititur ostendere criminis sui. Audiant Pelagiani, et ire contra manifestam veritatem erubescant. Quemadmodum enim potest fieri ut in qualibet aetate parvula non egeamus absolvi, qui hunc mundum delictis gravantibus ingredimur onerati? Job quoque simili voce profitetur: *Nemo mundus ante te, nec infans cujus est unius diei vita super terram (Job xiv, 4)*. Vas etiam electionis Paulus apostolus inter multa commemorat dicens: *Fuimus et nos aliquando natura filii irae, sicut et caeteri (Ephes. ii, 3)*; item ipse Paulus apostolus: *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors: et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt (Rom. v, 12)*. Ipsa etiam Veritas in Evangelio testatur definitiva sententia: *Amen, amen, dico vobis, si quis non renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest videre regnum Dei (Joan. iii, 5)*. Quapropter interrogo cur infantes a regno Dei reddantur alieni, qui de commissa nequeunt pravitate excipari? Restat ergo ut originali peccato infantes teneantur obnoxii; quoniam antequam propria faciant, primi hominis secum probantur gestare peccata. Sunt et aliae verissimae probationes; ideoque sibi humana protervia sacrilegos non exquiserat errores. Superest eorum secunda nequitia, quoniam liberum arbitrium sic in humanis viribus ponunt, ut absque Dei gratia homines putent per seipos bonum aliquid posse concipere vel agere. Quod si ita esset, cur propheta diceret: *Deus meus, misericordia ejus praevenerit me (Psal. lvm, 11)*? Cum te audis misericordia Domini praeventum, nihil tuum praecessisse datur intelligi. In alio quoque psalmo dicit: *Nisi Dominus edificaverit domum, in vanum laborant qui aedificant eam (Psal. cxlvi, 1)*. Idem dicit: *A Domino gressus hominis diriguntur, et viam ejus cupiet nimis (Psal. xxxvi, 23)*. Alio quoque loco Psalmista testatur: *Dominus erigit elisos; Dominus solvit compeditos; Dominus illuminat caecos (Psal. cxlv, 8)*. Cum audiatis praevinire, aedificare, dirigere, et erigere Dominum, absolvere, et illuminare nullis praecedentibus meritis, quid ibi proprium caepisse cognoscitis, nisi illud tantum, unde pro vestra superbia juste damnemini? Sed dicitis forsitan propheta:

Isaiam sic arbitrium liberum comprobare : Si *volueritis et obaudieritis, bona terræ comedetis (Isai. 1, 19)*. Et iterum Ezechiel : *Facite vobis cor novum, et spiritum novum (Ezech. xviii, 31)*. Et iterum : *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra (Psal. xciv, 8)*. Sed hæc et his similia pessima intentione sentiatis ; ut credatis homines a semetipsis bonæ voluntatis initium sumere, et post, adjutorium Divinitatis accipere ; ut (quod dici nefas est) nos simul causa ejus beneficii, non ipse sui. Jam quomodo verum erit quod Joannes ait : *De plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia (Joan. 1, 16)*. Vel quemadmodum ipsa gratia dici poterit gratuita, si eam anticipet alicujus boni præmissa celeritas ? Audite Apostolum, qui dogma vestrum falsissimum vera prædicatione convincit, dicens : *Quis prior dedit ei, et retribuetur illi ? Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia (Rom. 11, 35)*. Item Apostolus : *A quo est et velle et perficere, pro bona voluntate (Philip. 11, 13)*. Et Jacobus Apostolus : *Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum (Jac. 1, 17)*. Sequitur vos alia multo pejor absurditas. Si a nobis esset bonæ voluntatis initium, nos magis poneremus fundamentum, ubi ædificaret Dominus ; quod certe nulla potest mentis savitas approbare. Quapropter desinite asserere quæ non potestis implere. Illi obedientes audiunt, quos ipse facit audire ; illi proficue cupiunt, qui munus Divinitatis accipiunt. Nam post vitiatam humani generis naturam, liberi arbitrii saluiferam partem et Dominus tribuit, et operationem ipsius sua pietate concedit. Hæc quidem latius beatus Augustinus, hæc doctissimus Hieronymus, hæc Prosper consensu generalitatis divino munere docuerunt. Sed nos ea contingere fecit hæresis execranda, quæ nimis salutis nostræ probatur esse contraria.

Vers. 7. *Ecce enim veritatem dilexisti ; incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi*. Sicut superiori versu per commune delictum approbavit, quia nemo a peccatis redderetur exceptus, sic iterum per suam confessionem sibi supplicat subveniri, quoniam in confitendo peccato veritatem dixit, quam Dominus Deus supra sacrificia plus requirit. Non enim Deus delectatur pœnis nostris, sed confessionem quærit erroris, sicut scriptum est : *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (Ezech. xviii, 32)*. *Incerta* sunt quæ omnino discerni non possunt, sed aliquibus ambiguitatibus colliguntur. *Occulta* vero sunt quæ nec oculus conspicit, nec mens humana dijudicat. Hæc duo non solum sibi revelata dicit, sed *manifestata* proficitur ; ut quod fuerat vel suspicari arduum, proveniret illi in declaratione manifestum. Et nota quod collata sibi munera pulchra definitione complectitur. Dicendo enim, *incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi*, prophetia quid sit ostendit ? Onus aliud addit reatui suo, ut cum beneficia nunerat, culpa semper accrescat. *Incerta* ergo et *occulta* sunt quæ Deus illi in Filii sui manifestatione revelavit. Primum ut agnosceret eam habere Filium, de-

A inde ut ipsum nosset ex suo semine in carnis assumptione venturum ; ut passionis quoque futura prædiceret, et resurrectionis gloriam nuntiaret ; et inde non se dicit debuisse peccare, cum talia meruisset agnoscere. O sancta simplicitas ! quis tantum suæ defensionis studere potuit, quantum iste in propria condemnatione laboravit ? Quod argumentum dicitur A causis. Dicit enim post tot collata beneficia, ad talia se non debuisse pervenire peccata.

Vers. 8. *Asperges me hyssopo, et mundabor ; lavabis me, et super nivem dealbabor*. Superiori supplicatione prostratus, in secundam partem misericordiam Domini confusus erigitur, ne, quod omnibus peccatiq̄ est gravius, de clementia omnipotentis Domini desperasse videretur. *Hyssopus* quamvis sit herba parvissima, radicibus suis saxorum fertur viscera penetrare. Hæc et Internis hominum sauciatis probatur accommodata. Et in libro Levitico, immolato sanguine intacta, supra leprosi corpus septies solebat aspergi (Lev. xiv, 6, 7) : significans pretioso sanguine Domini Salvatoris maculas peccatorum efficaciter esse diluendas. Hac similitudine supplicat se propheta liberari ; ut Christi sanguine salutari, quem pio corde credebatur esse venturum, absolutionis munera mereretur. Per *hyssopum* enim significat sacramenta quæ diximus, quæ non solum inquinamenta detergunt, sed etiam *super nivem puritatem animæ relucens ostendunt*. *Super nivem* autem album in corporibus nil potest inveniri ; sed ideo *super nivem* dixit, quia spiritualis anima longe supra corpora mundata resplendet. Quæ figura dicitur hyperthesis, id est superlatio ; cum aliquam rem opinione omnium notam sententia nostra exsuperare contendimus. Tale est et illud, sicut jam in septimo decimo psalmo dictum est : *Et volavit, volavit super pennas ventorum (Psal. xvii, 11)*.

Vers. 9. *Auditui meo dabis gaudium et lætitiā, et exultabunt ossa humiliata*. Hic jam pia confidentia Divinitatis ostenditur ; ut talia se auditurum dicat, quæ gaudium lætitiāque congenient. *Gaudium* pertinet ad absolutionem, *lætitiā* ad perpetua præmia possidenda. Hoc est autem audire *gaudium et lætitiā*, quod promittitur absolutis : *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi (Math. xxv, 34)*. Sequitur, *et exultabunt ossa humiliata* : scilicet audita voce quam diximus. Quod argumentum dicitur A consequentibus. Necessè est enim ut quando hæc audita fuerint, *lætitiā* consequatur. Per *ossa* vero significantur animi firmamenta, quæ necesse fuerat omnino humiliari, quando pœnitens iste potuisset absolvi. *Humiliata* enim dixit, propter erroris sui conscientiam, quæ proficue semper humiles facit.

Vers. 10. *Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele*. Venit ad tertiam partem, rogans judicem pium ne respiceret peccata, quæ ipse quoque videbantur horrenda. Considera vero ex contrariis pulcherrime regulas datas. Si nos avertimus facies a peccatis nostris, noxium est ; quia obliviscimur et negligenter agimus, quæ continuo fletu ablu-

re deberemus : si Dominus non avertit, exstinguit, A quia iudicat delicta quæ respicit. Sic orat et alibi : *Ne avertas faciem tuam a me, et ero similis descendentibus in lacum (Psal. cxlii, 7)*. Merito, quoniam si nos respicimur, misericordia Salvatoris absolvimur ; sicut de Petro in Evangelio dicitur : *Et respexit Dominus Petrum, et egressus foras, flevit amare (Luc. xlii, 61, 62)*. Sequitur, *et omnes iniquitates meas dele*. De duobus criminibus vocatus ad culpam, pro universis delictis prudentissimus precator exorat. Sciebat enim se fecisse plurima, quam quæ iustitia præsentis temporis arguebat : ita salutari compendio quidquid accusari poterat, remitti sibi una venia postulabat. *Dele* autem dum dicitur, dimitte significatur ; quia omne nostrum admissum quasi quibusdam tabulis scribitur, cum divina notitia continetur.

Vers. 11. *Cor mundum crea in me, Deus ; et spiritum rectum innova in visceribus meis*. Subtiliter hos versus per verba singula debemus exquirere, ut nobis sensus possit evidentius elucere. *Creare* dicimus, novum aliquid instituire, ut illud quod non fuit videatur existere. Et quomodo dicamus ante peccatum *cor mundum* non habuisse David, de quo Dominus dixit : *Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum, qui faciat omnes voluntates meas (Psal. lxxxviii, 22, et Act. xli, 22)* ? Sed *crea* hic, restaura unde decedit, debet intelligi. Petit ergo propheta tale *mundum cor* sibi *creari*, quod jam peccatis impellentibus commoveri minime potuisset ad culpam ; sed stabilitate defixum, bonum non possit mutare propositum. Hoc utique sanctis post resurrectionem dabitur. Sed poenitens iste bonorum avidus, venturi præmii amore succensus, quod in futuro evenire poterat, hoc sibi concedi præsentis tempore postulabat. *Rectum spiritum* dicit, Filium Dei Verbum, de quo in alio psalmo commemoratum est : *Virga recta est, virga regni tui (Psal. xlii, 7)*. Quem merito ex natura Deitatis *spiritum* appellavit, quia legitur : *Deus spiritus est (Joan. iv, 24)*. *Innova* per hypallagen figuram positum est ; non quod esset ipse Filius innovandus, sed qui David peccatis veterem factum possit innovare per gratiam. Ille enim nos *innovat*, qui, antiqui hominis vetustate deposita, in nova regenerationis suæ dona commutat. Nam sicut per Adam veteres fuimus, ita Christi Domini beneficiis *innovamur (Ephes. iv, 22)* ; sicut Apostolus dicit : *Deponentes veterem hominem cum actibus suis, induite novum, qui secundum Deum creatus est (Colos. iii, 9, 10)*. Addidit, *in visceribus meis*, unde noverat adulterii detestabile crimen exiisse. Utrisque enim partibus remedium petebat, quoniam de utroque peccaverat. Et intueri quanta vivacitate se desideret explari, ut intelligas eum nullum tale ulterius committere voluisse delictum. Nam sicut in compaginem priorem coire non possunt abscissa membra, ita ad verum poenitentem nequeunt præterita redire peccata. Ut quibusdam vero placet, et aliter probatur exponi. Petit propheta *cor mundum creare* in se *Deum*, non aliud poscens quod non habebat ; sed quod jam erat, mundum fieri postulabat. *Creare* quippe dici-

mus et renovare. Dictum est enim et in alio loco de fidelibus (11 Cor. v, 17) : *Ecce nunc nova creatura ; non quasi de altera quæ non erat ; sed quod in ea quæ jam constabat, illuminatio nova processerat*.

Vers. 12. *Ne projicias me a facie tua, et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me*. *Projicitur a facie* qui curari contemnitur. Et quid ægrotus faciat, si medicina se subtrahat ? Sciebat enim ab illius facie sanitatem mentis, et lumen venire sapientiæ ; et credebat se inimico tradi, si a vultu Domini judicaretur expelli. Ille enim se tantum vult respici, quia peccata superius non debere conspici succlamavit. O mens prophetæ, et post humanos errores eximia ! De potestate tacuit, et de affectibus minime supplicavit. Solum *spiritum prophetiæ* sibi non auferri petiit, quem pretiosum supra cuncta rex habuit. Sic enim et Jeremias propheta de ipsius virtute testatus est dicens : *Extendit Dominus manum suam ad me ; et tetigit os meum, et dixit ad me : Ecce dedi verba mea in os tuum : ecce statui te super gentes et regna, eradicare, et demolire, et perdere, et exterminare, et ædificare, et circumplantare (Jer. i, 9)*. Merito ergo conservandum sibi petiit, quod supra omnes divitias magnificentius se habuisse cognovit. Et intueri quia non dixit, da mihi, tanquam non haberet ; sed *ne auferas* posuit ; scilicet quia talis ac tanta supplicatio, nisi per Spiritum sanctum non poterat evenire.

Vers. 13. *Redde mihi lætitiã salutariã tui, et spiritui principali confirma me*. Rediit ad Filium Dei, quem ut ostenderet Christum, dixit, *Salutariã tui*, Cujus nativitate salus gentibus venit ; et quod ante erat paucis per eximiam fidem cognitum, factum est universo orbi notissimum. Quapropter cum dicit : *Redde mihi lætitiã salutariã tui*, Christum significat : ejus contemplatione inter ipsas quoque lacrymas lætus erat, et prophetiæ suæ munere inter poenitentiam suæ jejunia pascetur. *Redde*, dixit, quia sibi nescio quid gratiæ senserat imminutum : quoniam ab illa gratia salutari tantum quis recedit, quantum se **173** reprehensibili conversatione tractaverit. Nam cum dicit : *Redde mihi lætitiã salutariã tui*, gratiam se Spiritus sancti sine dubio amisisse cognoverat, quam fragilitas humana non potest habere cum peccat. Sequitur, *et spiritu principali confirma me*. Rex ille sanctissimus, et propheta mirabilis, non putabat præcipuum munus esse, subjectis jura dictare, nationes exteris bello subigere ; sed tota contemplatione translatus, curiosius expetebat in principali intellectu statui, quam in regni culmine contineri. *Confirma me*, dixit, ne iterum peccem, ne a te animæ mutabilitate discedam. Nec incassum patemus, quod vir sanctus et cordis illuminatione radiatus, tertio *spiritum* nominavit, nisi quia individue Trinitati devotus, concedi sibi ab ea veniam postulavit. *Spiritus* enim quantum ad essentiam Divinitatis et Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, recte dicitur unus Deus ; sed pro distinctione personarum est proprium Patri, quod naturaliter sine initio ante sæcula genuit Filium ; proprium est Filio, quod naturaliter a Patre

generatus est; proprium est Spiritui sancto, quod a Patre et Filio procedit; quæ ineffabili charitate atque cooperatione eorum consubstantialis æternitas et potestas omnia facit quæ vult in cælo et in terra. Sed quamvis hæc incomprehensibilia atque inexplicabilia, ita ut sunt, nobis nunc esse noscantur; tamen a nonnullis Patribus corporalium et simul existentium rerum talis similitudo proponitur. Invenimus enim in sole tres istas proprietates: prima ipsa est substantia corporalis, quod sol est; deinde splendor ejus qui in ipso permanet; tertia calor qui a splendore ejus usque ad nos pervenit. Quæ hoc modo (si tamen tantæ rei potest similitudo aliqua reperiri) arbitrator æstimanda, ut quod est in sole substantia corporalis, ita intelligatur in Trinitate quodammodo persona Patris; et quod est in sole splendor ejus, hoc sit in Trinitate persona Filii, sicut Apostolus dicit: *Splendor gloriæ ejus* (Hebr. 1, 3); quod autem est in sole calor, hoc sit in Trinitate persona Spiritus sancti, sicut legitur: *Quis se abscondit a calore ejus* (Psal. xviii, 7)?

Datur etiam aliud exemplum incorporalium rerum, hoc est de anima, quæ ad imaginem Dei facta cognoscitur. Anima igitur est ipsa substantia incorporea, rationalis, in qua inest intellectus et vita ejus. Quod ergo est in anima substantia, hoc intelligatur (si dictum est) in Trinitate persona Patris; quod autem est in anima virtus et scientia, hoc intelligatur in Trinitate Filius, qui est Dei virtus et Dei sapientia: et quod est in anima vivificandi proprietates, hoc et in Trinitate intelligatur Spiritus sanctus, per quem vivificandi opus multis locis prædicatur impleri; sicut ait Petrus apostolus in Epistola sua: *Mortificatus carne, vivificatus autem spiritu* (1 Petr. iii, 18); item Apostolus: *Littera occidit, Spiritus autem vivificat* (II Cor. iii, 6); et in Evangelio Dominus ait: *Spiritus est qui vivificat, nam caro non prodest quidquam* (Joan. vi, 63). Hæc autem quæ diximus tria singulariter sequestrata nullatenus inveniuntur, quamvis intellectus noster ea distincta possit advertere; sed ita naturaliter sunt unita, ut dum unum horum se obtulerit, simul tria semper occurrant. Sic per has similitudines tantæ rei aliqua nobis imaginatio veritatis aperitur. Sunt et his aliæ Patrum disputationes simillimæ, sed quas nunc carnis infirmitas ad liquidum vetat intelligi: tunc multo præstantius poterunt comprehendi, quando in majestate sua Divinitatem viderint, quicumque beati sunt. Quas qui desiderat plenius agnoscere, sancti Hilarii, sancti Ambrosii, et sancti Augustini libros Trinitatis non desinat lectitare. Hæc enim res ad disputandum quam magna, tam longa est. Nam et beatus Hieronymus adversus hæreticos in hoc psalmo luculenter et breviter de Trinitate disseruit.

Vers. 14. *Doceam iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur.* Quartam partem supplicationis ingreditur: ubi cum fuerit auditus, quæ fuerit gloria parentis ostendit; ut ipse quoque purgatissimus acquiratur, cum alium ab infidelitate converterit; scriptum

est enim: *Quia qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et cooperit multitudinem peccatorum* (Jac. v, 20). Duo sunt enim genera doctorum, unum quod instituit exemplis, aliud quod verbis tantum noscitur admonere peccantes; quod hic utrumque deprehenditur sentiendum. Dicit itaque: Quoniam si prophetæ parcat, delinquentibus spes remissionis maxima concedatur. Quis enim ad conversionem non daret animum, ubi rex et propheta concessæ sibi veniæ præstabat exemplum? Sive illud secundum intelligi potest, quia liberatus a magno exitio prædicare potuit gentibus diversæ magnalia Domini, quæ sequentium psalmorum textus ostendit. Pollicetur etiam compendium quæstuosum; ut quæ ignoverat uni, multi per ipsum impii probarentur acquiri. Quod non elationis causa dicitur, sed providentiæ virtute prophetatur. Quanti enim per ista verba Domino supplicantes ex reis redduntur liberi, ex obligatis feliciter absoluti?

Vers. 15. *Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meæ, et exsultabit lingua mea justitiam tuam.* *Sanguinibus*, contra Latinam quidem linguam numerus pluralis videtur assumptus; sed quia hoc in Græcis exemplaribus continetur, translator omnino laudandus est; elegit enim aliquid contra artem sæcularium ponere, quam a veritate posita discrepare. Nam si diceret, a sanguine, unum forsitan peccatum videretur ostendere; sed cum pluralem numerum ponit, multa esse sine dubio confitetur: quod idioma Scripturæ divinæ posuimus nuncupare. Hæc figura dicitur exallage, id est immutatio, quoties contra consuetudinem aut genus commutatur aut casus. *Liberari* ergo se propheta petit de carnalibus delictis, ut jam desineret in ista fragilitate peccare. *Sanguis* enim pro corpore humano ponitur, quia inter ceteros humores ejus ipse potior [ed., prior] videtur existere. Nam et in Evangelio Petro dicitur: *Non tibi revelavit caro et sanguis* (Matth. xvi, 17). *Deus salutis meæ* significat Dominum Salvatorem, per quem salus pie credentibus datur. Addidit etiam, *exsultabit lingua mea justitiam tuam*; id est, si me liberaveris de sanguinibus (quod intelligitur de peccatis), laudem tuam lingua mea juste loquetur; propter illud quod in præterito psalmo dictum est: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas* (Psal. xlii, 16)? Absolutus enim recte loqui potuit, unde peccatorem lex divina suspendit. Illud præterea videtur afferre nonnullis aliquam quæstionem, quare post absolutionem delicti dixerit: *Laudabo justitiam tuam*; et non magis quod aptum erat posuit: *Laudabo pietatem tuam*? Pietati enim gratias agere debet qui precatus est indulgenter absolvi. Sed si causam profunda ratione consideres, et *justitiæ* divinæ fuit, ut audiret ad se clamantem, parceret supplicanti, et susciperet contententem. Sive quia duæ res istæ in judicio Domini semper adjunctæ sunt; sicut in centesimo psalmo dicturus est: *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine* (Psal. c, 1). Quod suo loco evidentius explanabimus.

Vers. 16. *Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam. Labia prophetæ quæ clausa fuerant conditione peccati, beneficio absolutionis aperienda pronuntiat. In reatu enim positus ora damnata sunt; sicut et Isaias dicit: O miser ego, quoniam immundus sum, qui cum sim homo, et immunda labia habeam, in medio quoque populi immunda labia habentis habitum (Isai. vi, 5). Os autem dicitur et cordis arcum, unde efficaciter laus divina cantatur. Merito ergo post absolutionem peccati, et labia sua aperienda esse pronuntiat, et os suum dicit Domini annuntiare posse præconia.*

Vers. 17. *Quoniam si voluisses sacrificium dedissem atique; holocaustis autem non delectaberis. Reum se culpa interueniente cognoscens humilis precat, insinuat potuisse quippe re, cum facile sacrificia pecudum offerre, quæ adhuc illo tempore pro peccatorum expiationibus pendebantur, si holocausta Dominus libenter assumeret. Nam quod dicit, holocaustis autem non delectaberis, significat ritus sacrorum per immolationes pecudum, qui erant adventu Domini respuendi. Unde constat prophetam sic ad Dominum tota mente translatus, ut non se sacrificiis quæ illo tempore gerebantur crederet expiandum, sed illa magis oblatione quam dicit inferius.*

Vers. 18. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum et humiliatum Deus non spernit. Postquam dixit quæ sacrificia Deus respuit, nunc dicit illa quæ postulat. Istud enim dicitur sacrificium Deo, spiritum superbiam confessionis humilitate mactatum, unde non sanguis egreditur, sed lacrymarum fluentia decurrunt. Nam spiritus iste, quando est lætus, nos obligat; quando est secundum Deum contribulatus, absolvit. Dicit enim per quintam speciem definitionis, quæ Græcè, κατὰ τὴν λέξιν. Latine ad verbum dicitur, quod sit acceptius sacrificium quod offertur Deo, id est spiritus contribulatus. Sequitur etiam sententiæ huius indubitata promissio, per quam jam non sibi veniam petit, sed eam Deo se humiliantibus pollicetur: id est, cor contritum et humiliatum Deus non spernit. Contritum dicit penitentiam laboribus vehementer afflictum. Humiliatum, Deo scilicet; ut quod ante fuerat elatione superbum, fieret pia confessione devotum. Et vide quemadmodum rerum ordo servatus est. Nam enim cor potuerat humiliari, nisi fuisset frequenti tribulatione contritum. Nam quod dixit: Deus non spernit, jam sanctæ promissionis auctoritas est, quæ prædicatur magis quam postulatur. Constat enim tales oblationes Deum non spernere, sicut illa cognoscitur priora sacrificia respuisse. Perquirendum sane videtur quod frequenter in Scripturis divinis pro intelligentia cor ponatur; dicit enim in Evangelio: De corde exeunt cogitationes malæ (Math. xv, 19); et Petrus apostolus Simoni ait: Cor enim tuum non est rectum coram Deo (Act. viii, 21); Isaias quoque testatur: Induratum est cor populi huius (Isai. vi, 10); et in quarto psalmo: Quousque gravi corde (Psal. iv, 3)? et in septimo: Scrutans corda et renes, Deus (Psal. vii, 10); hic quoque superius dixit: Cor mun-*

A *dum circa in me Deus, ut cunctis indubitanter appareat ibi esse cogitationum nostrarum fontem, inde bonum malumque venire tractatum. Nam et particula ipsa corporis nostri cogitationis sedes est [ms. G et ed., conoides est], quæ ignis habet imaginem; ut merito tali sit positione plasmatum, unde nobis potest venire consilium.*

Vers. 19. *Benigne fac, Domine, in bona voluntate tua Sion, ut ædificentur muri Jerusalem. Quinta pars quæ superest introitur, in qua jam, calamitatum anxietate deposita, memor promissionis divinæ lætus petit fieri quod Dominus dignatus fuerat polliceri. Supplicat itaque ut, quoniam Synagoga posita sub lege peccavit, per gratiam Christi succedens Sion, hæc est catholica firmetur Ecclesia. Dicitur ergo, in bona voluntate tua fac Sion, quasi ille mons tunc non esset effectus. Sed considera quia in eo significatur Ecclesia, per quam mundus scilicet potuisset ornari. O regio illa omnium patrona terrarum! O civitas magni Regis, quæ cælestis patriæ et imaginem portas et nomen! Quis te audeat localem dicere, quæ totius orbis terminos sanctissima fide probaris implere? Nam si historiam velis advertere, significat forte tempora Theodosii, quando Eudoxia jugalis ejus religiosissima feminarum, benemeritam civitatem ampliavit, et meliori murorum circulo coronavit.*

Vers. 20. *Tunc acceptabis sacrificium justitiæ, oblationes et holocausta; tunc imponent super altare tuum vitulos. Frequenter sic a sanctissimis viris aliquid allegatur, ut subjungatur etiam votiva promissio; ut est illud: Quid retribuam Domino pro his quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo (Psal. cxv, 12). Ita et hic dicitur Patri: Tunc acceptabis sacrificium justitiæ, id est Filii tui gloriosissimam passionem, qui se sacrificium pro omnibus obtulit; ut salutem mundus, quam suis operibus non merebatur, acciperet. Pulcherrime autem definitum est quid sit passio Domini reverenda, id est sacrificium justitiæ. Sequitur, oblationes et holocausta. Istud jam ad fideles pertinet Christianos, qui erant post adventum Domini credaturi: significans immolanda corda hominum viventium, non membra pecudum mortuorum. Illa enim ignis consumptibilis absumebat, ista incendium vitale discruciat; illa redigebantur protinus in favillas, ista temporaliter animas tribulationibus exurendo, ad æterni paradisi gaudia æterna perducunt. Sequitur, tunc imponent super altare tuum vitulos; sacerdotes scilicet, quando Ecclesia catholica fuerit Domini passio constructa. Nam cum superius dixerit, holocaustis autem non delectaberis, quærendum est quare hic iterum vitulos immolandos esse promiserit? Dictum est per figuram allegoriam, quæ aliud dicit, aliud significat. Vitulus quippe posuit, aut pro innocentibus adultis, quorum ætas prima est, et a jugo peccati cervix probatur aliena; et ideo in tali verbo permansit, ut actum illum præteritæ legis indicaret fuisse rerum imaginem futurarum. Sive illos prædicatores Evangelii promittit, quorum 175 imaginem in vituli figura Lucas Evan-*

gelista suscepit, qui non mugitibus aera verberarent, A sed orbem terrarum dominicæ fidei prædicatione complerent. Sive illos magis vitulos debemus advertere, qui animas suas in hostiam suavitatis sacris altaribus obtulerunt. Nam et Pater Augustinus, cum de figuris illis evangelicis ageretur (*Serm. 70 et 100, de Temp.*), quodam loco ipsum Dominum vitulum dicit, qui se hostiam obtulit pro salute cunctorum. Quapropter sive de adolescentibus, sive de prædicatoribus, sive de martyribus sentiatur: tales tamen propheta vitulos altaribus Domini potuit promittere, quos Christianæ religioni noverat convenire.

Conclusio psalmi.

D. icissimus nimis emanavit psalmus, de amaro compunctionis fonte descendens. Sed quid lacrynarum Israeliticum populum tunc profudisse credamus, ubi tanta princeps afflictione plangebatur? Quis enim illo flente non fleret? Quis dolente non gerneret, quando pro gemmato diademate rex cinerem gestabat in capite, canus pulvere, non ætate? Noluit enim se videri fornice ornatum, qui se intus noverat esse sædissimum: pulchrior sordibus suis, qui pompam sæculi respuit in delictis. Dolor unius cordis fuit nimirum correctio civitatis, quando insanix crimen incurrit, qui tunc lætus esse præsumpsit. Felix profecto ter quaterque civitas ubi et sæculi Dominus Deo pœnitere meruit, et gloriam crucifixionis Rex cælestis accepit. Hinc est quod dum in hoc libro septem psalmi pœnitentium esse doceantur, Ecclesiarum usu receptum est; ut quoties peccatorum venia petitur, per istum magis Domino supplicetur, non immerito. Primum quoniam in nullo psalmorum quæ pœnitentibus maxime necessaria est, tanta virtutis humilitas invenitur, ut rex potens et in propheta cum mine constitutus, tanquam extremus hominum sua festinaverit peccata delere. Deinde quia post absolutionis promissionem tanta se construxit necessitate lacrymarum, quasi ei minime fuisset ignotum. Electum est plane temperatum et expeditum supplicationis genus, quod omnis ætas vere sapiens debeat appetere; et ad subitum festinanter possit implere. Non enim hic ut in cæteris pœnitentibus aliquid difficile dicitur, quale est illud in sexto psalmo: *Lavabo per singulas noctes lectum meum; lacrymis meis stratum meum rigabo* (*Psal. vi, 7*). Nec illud quod in trigesimo primo psalmo dicit: *Gravata est super me manus tua: conversus sum in ærumna mea,*

dum configitur spina (*Psal. xxxi, 4*). Non illud quod in trigesimo septimo psalmo ait: *Computruerunt et deterioraverunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ* (*Psal. xxxvii, 6*). Nec illud quod in centesimo primo psalmo dicit: *Quia cinerem tanquam panem manducabam, et potum meum cum fetu temperabam* (*Psal. ci, 10*). Non illud quod in centesimo vigesimo nono dicit: *De profundis clamavi ad te, Domine* (*Psal. cxxxix, 1*). Nec illud quod in centesimo quadragesimo secundo: *Quia persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra vitam meam. Collocavit me in obscuro sicut mortuos sæculi, et anxiosus est in me spiritus meus* (*Psal. cxlii, 3*). Sed a propheta correptus, et peccati sui agnitione perterritus, petit rex a clementissimo iudice ut per misericordiam ipsius ablatus, B sordibus omnium peccatorum reddatur omnino mundissimus. Sic magister optimus et districtas alibi satisfactiones fortioribus viribus dedit, et infirmis ista temperata concessit: quæ merito pia mater elegit Ecclesia, ut filios suos ad gratiam blandissimæ confessionis modis omnibus invitaret. Nam potest hic et illud fortassis intelligi; ideo eum in hoc psalmo dixisse: *Doceram iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur*: quoniam prævidebat sequentes populos per istum psalmum copiosissimæ pœnitentiæ munera petituros. Illud plane videamus, quid est hoc quod nos frequenti meditatione hunc psalmum licet iterare, nec nobis impedit ad honores ecclesiasticos expetendos; si vero a sacerdote supra nos pœnitentiæ voto dicatur: quoniam ex persona datur, iuste a canonibus vetamur ultra accedere. Quidquid enim in Christi nomine percipimus, inviolabile nobis et definitivum decet esse iudicium. Ita fit ut pœnitentiam unumquemque et apud se jugiter liceat agere, et quando per sacerdotem data fuerit, non nos permittat ulterius ad ecclesiasticos honores accedere. Hujus autem nec numerus vacat; pertinet enim ad annum jubileum, qui apud Hebræos contractus veteres obligationesque solvebat, quem in Levitico Dominus annum remissionis universos habitatores terræ vocare præcepit. Pertinet quoque ad Pentecosten, quando post ascensionem Domini apostolis Spiritus sanctus advenit, miracula faciens, et charismatum dona concedens. Sic et psalmus hic calculo quinquagesimo constitutus, si corde puro dicatur, delicta dissolvit, chirographum nostræ obligationis evacuat, et nos a debitis delictorum tanquam remissionis annus, præstante Domino, reddit immunes.

PARS SECUNDA.

176 TITULUS PSALMI LI.

In finem, intellectus David, cum venit Doech Idumæus, et annuntiavit Sauli, et dixit illi: Ecce venit David in domum Abimelech.

Ut titulum nobis aperiat causa breviter intimanda est. Cum David fugeret Saulem, venit ad sacerdotem Abimelech, qui susceptus ab eo, et panes propositionis accepit et gladium quo occiderat Goliath. Panes

propositionis significaverunt sacerdotem, gladius sacratus futurum potentissimum regem. Ibi casu inventus Doech Idumæus præpositus mulorum, nuntiavit omnia regi Sauli (*I Reg. xxii, 10*). Tunc iratus Saul, Abimelech cum aliis sacerdotibus ejusdem civitatis ab ipso fecit interfici. Iste autem Doech per quem talia provenerunt, patriotico nomine cognominatus est Idumæus. Quæ utraque verba conjuncta,

sicut Patrum tradit auctoritas, indicant motus terrenos. Quæ significatio verborum Antichristi actibus non immerito deputatur. Doech enim Idumæus David adversarius fuit, sicut Christo Antichristus erit. Iste sacerdotes extinxit, ille facturus est martyres: iste nominis significatione indicat motus terrenos, ille cunctum orbem moturus est, dum eum præsumptione sacrilega ad culturam sui nominis coget. Quapropter per nomen Doech Idumæi jure Antichristus intelligitur, cui tantis comparisonibus similis approbatur. Et ideo totus hic titulus ad adventum Domini secundum, per tempus Antichristi jure referendus est: quoniam omnia ad Christi manifestationem competenter aptantur; ut psalmo suo titulus non discrepare, sed potius congruere videatur.

Divisio psalmi.

Spi ita sancto illuminatus propheta, respexit ante iudicium Domini, Antichristi consurgere abominabilem principatum. Et ut fidelium corda roboraret, in prima parte psalmi facta in eum invectione consurgit; ne se nimium in suis iniquitatibus extolleret, cui finis gravissimus immineret. Secunda parte adhuc eum increpans dicit, et quod celeri fine rapiatur, et quod cum sanctis Domini non habeat portionem. Tertia stuporem dicit provenire sanctorum, quando diabolus, qui in hoc sæculo nimia præsumptione grassatus est, in fine miserimus abjectusque videbitur. Quarta parte propheta confidens de Deo, in futuro sæculo cum sanctis habere se æstimat beatissimam portionem. Aliqui vero hunc psalmum generaliter in peccatores dictum esse putaverunt. Sed cum pro talibus magis præcipiatur orari, qui spem conversionis minime perdiderunt, consequens est ut de Antichristo magis et sequacibus ejus accipiatur, qui jam obstinationis suæ crudelitate noscitur esse damnatus: maxime quia, sicut dicitur inferius, in fine sæculi erit destruendus.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate tota die?* Cum Scriptura divina nec in bonis actibus dicat esse gloriandum, sed præcipiat ut qui gloriatur, in Domino gloriatur (I Cor. 1, 31): nunc propheta virum sceleratum de sola se malignitate jactantem, cum indignatione redarguit, cur velit de malis actibus gloriari, unde debet potius, conscientia 177 teste, confundi? Est autem energix pars, quoniam absentem personam alloquitur quasi præsentem. Hunc enim per subsequentes versus facta invectione, mirabili proprietate describit; ut per mores suos conspici videatur, qui post longum tempus creditur esse venturus. *Potens etiam in iniquitatibus* ille est qui, in malo permissus, valet implere quod nititur. Sed quantum in nequitia validus, tantum est probis moribus execrandus. Sed ne hoc ad momentum fieri videretur, additum est, *tota die*, quod universæ vitæ significat tempus; ut sine aliqua intermissione malum semper et operetur, et cogitet.

Vers. 2. *Injustitiam cogitavit lingua tua: sicut no-*

vacula acuta fecisti dolum. Pessimorum consuetudo mirabili brevitate describitur, qui non ante cogitant quam loquantur, sicut sapientissimus Salomon dicit: *In ore stultorum cor eorum* (Eccli., xxi, 29). Hic enim dicit *linguam cogitasse*, non cor; ut illa quæ prudentium consilio famulari solet, in ipsis locutionibus suis cogitasse videretur. Quæ ideo inconsulta protulit, quia ea præmisso iudicio non limavit. *Cogitavit enim lingua*, utrumque declaravit, et facilem voluntatem levissimæ mentis, et præcipationem inconsultissimam dictionis. Possumus enim interdum mala cogitare, et lingua non dicere. Hic vero pravi hominis pessima consuetudo damnatur. Addidit, *sicut novacula acuta fecisti dolum.* *Novacula* est in quadam subtilitate tensum latius ferram, radendis pilis acutissimum præparatum; quod licet barbæ segetem metat impressum, corporis tamen substantiam relinquit illæsam. Convenienter ergo sævissimi hominis dolum *acutæ novaculæ* comparavit; quia sicut illa hominem non lædit, ita nec iste animam justi sub quavis afflictione percellit. Potest enim radere omnia quæ sunt forinsecus attributa, quasi pilos; sed animæ interna tunc magis efficit pulchriora, quando ei nititur auferre mundana.

Vers. 3. *Dilexisti malitiam super benignitatem, iniquitatem magis quam loqui æquitatem.* Nunquam malum derelinquit qui cognoscitur amare quod peccat. Illas enim res absolute deserimus, quas, odio interveniente, damnamus. Nam peccator iste nequissimus *diligere* dicitur vitia sua, qui execrabili morbo corruptus, illud magis appetibile iudicat, quod boni mores semper accusant. Et ut culpis ejus augmenta congeminet, addidit, *super benignitatem*; ut, etsi animum ejus aliquando benignitas tangeret, mox tanquam detestabile vitium repudiat [ms. A., repudians] sorderet. Sequitur, *iniquitatem magis quam loqui æquitatem.* Plerumque homines qui peccata faciunt, per decorem se compositæ locutionis abscondunt. Nolunt in se deprehendi quæ norunt generalitatis execratione damnari. Iste autem sic professus est malum, ut loqui non erubescat quæ sapientium vota repudiant. Et respice quemadmodum multas res his tribus versibus breviter intimavit. Quæ figura dicitur leptologia, id est subtilis locutio, quando res singulæ minutatim ac subtiliter indicantur.

Vers. 4. *Dilexisti omnia verba præcipationis, lingua dolosa.* Interposito diapsalmato, venit ad secundam partem. Sed quamvis nobis sceleratissimum aliquem proponamus, quis erit cujus tanquam de præcipitio montis dolosa verba descendant? Sed de Antichristo vere dicitur, qui præposteratis moribus atque confusus diligit iniquitatem; currit ad *omnia verba præcipationis*, jubet quod nullum juvat; et totum cum dolo loquitur, a quo nulli profutura censentur.

Vers. 5. *Propterea destruet te Deus in finem, evellet te, et emigrabit te de tabernaculo suo, et radicem tuam de terra viventium. Destruet Deus in hac vita prosperime quos iterum ædificaro decreverit; in finem autem qui destruitur, æternis suppliciis deputatur.*

Nam propter illa quæ superius dicta sunt, in fine sæculi ore Domini tyrannus ille plectendus est; ut tam ingens nequitia adventu summi Judicis destruat, ejus potentia tempora Daniel quoque definit dicens: *Quoniam in tempus temporum, et dimidium temporis, in consummanda dispersione fient omnia hæc* (Dan. xii, 7). Sequitur: *Evellet te, et enigrabit te de tabernaculo suo.* Pœna ingens, formidolosa damnatio! de amœnissimo Domini tabernaculo evelli, et in perpetuis ignibus mancipari: ubi nec virere cuiquam datum est, nec florere concessum; sed tanquam arbor grandæva radicitus evulsa, æterna sterilitate siccabitur. Potest etiam quosdam movere, quod verba ista Antichristo nequeant convenire. Dicit enim, *enigrabit te de tabernaculo suo,* cum homo pagani-simus ibi non videatur esse plantatus. Sed hoc a membris ipsius potest accipi, qui in Ecclesia quidem corpore videntur esse, non animo; quia sicut fideles membra sunt Domini Salvatoris, ita et ille suos complices in unam colligit nequitia societatem. Addidit, *et radicem tuam de terra viventium.* Radices erunt Antichristi consentanei ministrique diaboli; et ideo *radicem ipsius cum ipso de terra viventium dicit esse evellendam,* quia cum sanctis Domini nec diabolus, nec Antichristus, nec sequaces eorum habebunt aliquam portionem. Respiciat ejus pœnam, qui potentiam ipsius hic putaverit admirandam; et necesse est ut habeat vilissimum, cujus dominium non dubitat amputandum.

Vers. 6. *Videbunt justi, et timebunt; et super eum ridebunt, et dicent.* Venit ad tertiam partem, in qua propheta prævidebat spiritus, quod adhuc datum est post longa tempora provenire. Sed quamvis justi jugiter Deum timeant, et de ejus potentia non desinant magnum aliquid arbitrari, tunc tamen talia videbunt, quæ super humanas cogitationes vehementius expavescant. *Timebunt* ergo, ad gloriam divinam respicit, non ad pœnæ formidinem; loquitur enim de beatis. Sequitur: *et super eum ridebunt, et dicent.* In isto sæculo justii deflent potius quos errare cognoscunt; sicut Apostolus dicit: *Ut lugeam multos ex his qui peccaverunt et non egerunt poenitentiam* (II Cor. xii, 21). Sed quoniam in futuro judicio poenitentia non erit locus, merito *supra eum justii ridebunt:* quoniam sancta Domini patientia a perfido iniqua voluntate contempta est. Sed ne risum ipsum, ut hic plerumque provenit, levissimum putarem, subsequitur quæ verba dicta sunt; ut cum judicio Domini beatorum consentanea voluntas possit ostendi.

Vers. 7. *Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem sibi, sed speravit in multitudine divitiarum suarum, et prevaluit in vanitate sua.* Ecce dum dicitur extensa manu, peccatoris sors nefanda monstratur; claret ad quid producta sunt 178 opera, quæ gloriosa crudelissimus æstimabat. *Divitias* vero hic universas pompas sæculi debemus accipere, quibus ille nefandissimus abundabit; sicut Daniel propheta commemorat: *Et dominabitur in oculis auri et argenti, et in omni-*

bus cupiditatibus Ægypti (Dan. xi, 45). Non enim tantum auro locuples erit, sed et numerositate gentium et dominatione terrarum, miraculorum quoque ostensione gaudebit, honoris etiam prævi se elatione jactabit, et cæteris vitiis plenissimus erit, quæ Ægypti nomine videntur intelligi. Sed hæc omnia erunt vana, quoniam a Domino probantur aliena. Vanum enim dicitur, quod est inane, fragile vel caducum, et ab ipsa firmissima veritate discretum. Nam quamvis principatui ejus omnia mundana familiariter posse videantur, in vanum tamen prevaluit, qui sibi profutura nullatenus acquisivit; sicut de ipso et Doctor gentium dicit: *Extollens se sine causa inflatus amentia carnis suæ, et non tenens caput, ex quo omne corpus per conjunctiones perductum et porrectum crescit in crementum Dei* (Col. ii, 19).

Vers. 8. *Ego autem, sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordia Dei in æternum, et in sæculum sæculi.* Venit propheta ad quartam partem, in qua jam lætus exsultat, id est in adventu longissimæ vicinitatis. Et merito se *olivæ* comparat, quia de ejus germine Dominus Christus effloruit, qui spiritali oleo perunctus est præ consortibus suis. Sed hæc *oliva* beatissima talem fructum intulit, qui omne genus humanum peccatis aridum, misericordiae suæ faceret largitate pinguescere. Addidit etiam: *In domo Dei,* ubi revera fructus felicitatis istius arboris adolevit. Sed ideo fructus ille [ed., illi] mirabilis provenit, quia *in te speravit in misericordia Dei;* Antichristus enim *sperabit in multitudine divitiarum suarum.* Hoc autem contra illud ponitur, ut appareat qui fructus sit in Divinitate sperare, et qualis interitus spes in Domino non habere. Quod schema dicitur syndichismos, id est collatio, quando res diversæ in contrarium sibi comparantur. Et ne putaretur ista confidentia ad tempus fuisse suscepta, subjunxit, *in æternum,* quod est *in sæculum sæculi.* Quæ res ideo repetita cognoscitur, ut spes omnino fixam habuisse in illa æternitate judicetur.

Vers. 9. *Confitebor tibi, Domine, in sæculum quia fecisti; et expectabo nomen tuum, quoniam* [ed., quod] *bonum est ante conspectum sanctorum tuorum.* Dum bona suæ confessio, is saluberrimus prædicator enuntiat, quemadmodum nos facere debeamus ostendit. Hic enim datum est confiteri, ut ibi mereamur absolvi. Adjecit, *quia fecisti:* ubi intelligendum est per figuram eclipsim, misericordiam, in qua se superius sperasse testatus est. Sequitur, *et expectabo nomen tuum, quoniam bonum est.* Nomen ejus expectat, qui se in judicio Domini Salvatoris per misericordiam ejus credit esse salvandum, dum vocabulum tale in se æstimat esse complendum. Quod jure dicitur *bonum,* ubi et spes salutis, et totius vitæ palma suscipitur. Additum est quoque, *ante conspectum sanctorum tuorum,* quando jam gaudium generale justorum est, et concordie exultatione laus Domini sine fine cantabitur.

Conclusio psalmi.

Post illas quinquagesimi psalmi felices lacrymas,

et expiationem beatissimam peccatorum, quam lætus A propheta in adversarium Domini divinitatis amore prorupit, devotissime hostem regis sui persequitur, qui peccatorum fuerat adversitate liberatus. Sed quævis diversis locis et laus invenitur et vituperatio, quæ pertinent ad demonstrativum genus; in isto tamen psalmo pulcherrime partes utrasque complexus est. A principio siquidem usque ad illud, ubi ait: *Prævaluit in vanitate sua*, partem vituperationis exsequitur. Inde vero quæ sequuntur usque ad finem, laudativæ qualitatis forma monstratur. Sic perfectio demonstrativi generis utrisque lateribus constat impleta. Meminisse quoque nos congruit secundum hunc esse psalmum, qui Antichristi prophetavit adventum, mirabili sibi dispositione conjunctum. Nam sicut per Eliam et Enoch, duobus est viris sanctissimis in fine sæculi destruendus, ita et per hos geminos psalmos, ne occultus terreat Antichristus indicatur. Unde convenienter post quinquagesimum hic psalmus est positus, quoniam filius iniquitatis, de quo loquitur, terminum remissionis excedens, nullam veniam habere cognoscitur.

EXPOSITIO IN PSALMUM LII.

In finem, pro Amalech intellectus David.

Cum psalmus iste magna ex parte, similitudine versuum decimo tertio convenire noscatur, intellectus ipsorum quam maxime permutatus est diversitate titulorum. Nam cum ille habeat *psalmus David*, iste continet *in finem, pro Amalech intellectus David*: ita non mutatis versibus aliud ille, aliud iste pronuntiat esse venturum. Ille enim contra Judæos promittit, iste contra omnes peccatores insurgere generaliter indicatur; ille de incarnatione Domini, iste de adventu iudicii in fine psalmi dicturus est. Pulchrum plane dicendi genus, quod per figuram allegoriam provenit, idem dicere, et aliter quæ sunt dicta sentire. Miroque modo reperitur diversitas in sensibus, ubi se non mutavit eloquium. Nunc de tituli istius sermonibus intuemur. *In finem, pro Amalech intellectus David.* In finem quid significet frequenti expositione jam notum est. Amalech autem gens fuit quæ contra Dei populum acerrima nimis et frequenti concertatione pugnavit. Hujus nominis interpretatio talis est, pro parturiente sive dolente. Quod nunc ad Ecclesiam Domini competenter aptamus, quæ tanquam dolens ac parturiens populum commonet perditionem, ut a suis iniquitatibus conquiescat, ne in divina disceptatione dispereat; sicut Apostolus ait: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis* (Gal. iv, 19).

179 Divisio psalmi.

In primo membro psalmi Ecclesia loquitur; increpans eos qui nolunt ad spiritualia bona sua corda convertere, sed imitatione multa invicem sordidis actibus polluuntur. Secundo loco dicit eos recepturos mala, quæ in plebem fecerint Christianam. Tertio fideles populos monet æquanimiter molestias sæculi

sustinere, donec iudicium Majestatis adveniat, ubi omnes beati indubitanter bona recipient quæ Dominus pollicetur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus.*

Vers. 2. *Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in voluntatibus suis: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* Hic iterum si volumus intueri, ita nobis categoricus syllogismus enascitur. Insipientes corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in voluntatibus suis. Omnes qui corrupti sunt et abominabiles facti sunt in voluntatibus suis, dicunt in corde suo: Non est Deus. Insipientes igitur dicunt in corde suo: Non est Deus. Nunc ad ea quæ posita sunt subtilius exponenda veniamus. Verbum *dicere*, proprium linguæ, non cordis est. Sed quia cogitationes nostras potentia Divinitatis intelligit, recte dictum est, *insipientis cor dicere*, quod ad aures Domini potuit pervenire; scilicet non ad ignoscendum, sed ad vindicandum [ed., iudicandum]; sicut Dominus in Genesi dicit: *Descendam et videbo utrum clamorem qui venit ad me opere compleant* (Gen. xviii, 21), etc. Nam qui omnipotenti Verbo aliqua occasione detrahit, nec catholicis regulis acquiescit, utique *insipiens* est; quæ veræ sapientiæ dona contempsit. Iste ergo in corde suo negat Deum; nam si vere Deum crederet, nulla in eum pravitate peccaret. Et ut hunc *insipientem* per multiplices errores potuisses advertere, pluralem illi numerum decenter adjunxit; dicit enim: *Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in voluntatibus suis.* Omnes hæretici uno verbo notati sunt; nam Deo recte non credidisse corruptio est: quoniam a vitali sensu discedunt qui mortiferis persuasionibus implicantur. Hos subsequitur pœna justissima; ut *abominabiles in voluntatibus suis fiant*, qui corruptis sensibus obsecundant. Addidit, *non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* Hæc figura dicitur anaphora, id est relatio, quoties unum verbum frequenti iteratione repetitur. Hoc est enim quod doloribus plena parturiebat Ecclesia; ut in tanta multitudine perditorum non sit qui bonum possit operari. Quod de illis tantum debet accipi qui, extra religionem positi, in detestabili obstinatione perdurant. Nam, ut hoc de ipsis possis advertere, inferius D dicturus est, *qui devorant plebem meam*; eos enim ibi designat qui fidelem populum apertis faucibus persequuntur.

Vers. 3. *Dominus de cælo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum.* *Prospexit* revera Dominus de cælo, id est de uno quoque prædicatore suo, quos tanquam cælum insidet. *Super filios hominum*, quando ab apostolis et prophetis se fecit salutariter prædicari; ut quem gentilitas Deum ignorabat esse, per eos manifesta veritate cognosceret. Et revera *filios hominum* sub magna pietate prospexit; ut non errantes perderet, sed penitentes pia confessione salvaret. Sequitur, *ut videat si est intelligens aut requirens Deum.* Cum

Deus occultorum sit cognitor, et sciat omnia antequam fiant, hic dictum est, ut videat, id est videre faciat; sicut et Abraham dictum est: *Nunc cognovi quoniam diligis Dominum Deum tuum (Gen. xxii, 12)*. Quæ figura dicitur hypallage, id est permutatio, quoties videre aut cognoscere dicimus eum qui videre vel cognoscere nos facit. Quod ideo dictum est, ut incredulis excusatio tolleretur; cum universis gentibus prædicatus Dominus Christus longis ante temporibus nosceretur.

Vers. 4. *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* De illis dicit qui corde durato in scelerato permansere proposito. *Omnes enim et pro parte possumus dicere; ut ad illos tantum pertineat, qui nefariis persuasionibus excæcantur.* Pulchro autem ordine verba descendunt. Prius enim fuit, ut *declinarent*; secutum est, ut *inutiles sibi fierent*. Addidit, *non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* Dolor ille cogitationum tanquam erumpens partus effusus est. Repetit verba; quia in obstinatis sensibus fructuosum non potuit invenire remedium. Merito ergo pro illis Ecclesia prodit dolorem suum, de quibus fidelis populus non poterat habere profectum. *Usque ad unum* dum dicitur, omnes negantur. Nam si aliquem bonum voluisset intelligi, non diceret *usque ad unum*, sed præter unum. Et intende quod tertii decimi psalmi quinque versus, qui ad Judæos competenter aptantur, subsequentes ademit; ut totum intellectum generaliter ad omnes incredulos populos absolute transponeret.

Vers. 5. *Nonne cognoscant omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam sicut cibum panis? Deum non invocaverunt.* Venit ad secundam partem, ubi Ecclesia Dei redarguit excedentes in populum Christianum. Dicendo enim: *Nonne cognoscant*, cognituros esse confirmat; quia facere non debent quod scelerata iniquitate præsumunt. Nam et ipsum verbum præposteratis syllabis patet; intelligendum est enim, ne non *cognoscant*. Quæ figura dicitur anastrophe, Latine perversio, quoties verba converso ordine proferuntur. *Operantur vero iniquitatem*, qui fideles Domini laniare contendunt, qui contra mandata ejus viduas opprimunt, pupillos exspoliant. *Qui devorant*, dixit, id est deglutunt, totaque scelerum velocitate consumunt. Nec illud vacat quod dicit, *plebem meam*; ut ostenderet omnia superiora se dixisse de pessimis, quando eos in augmento sceleris plebem suam devorare testatur. Nam si illud generaliter de humano genere (ut quidam volunt) velis accipere, hic incompetens facta videbitur esse discretio. Et ut aviditatem dilacerationis ostenderet, addidit, *sicut cibum panis*; scilicet qui semper desideranter in usu est. Nam quamvis singulis quibusque temporibus escarum diversitate satiemur, jugiter nobis tamen panis edulium est. Subjunctum etiam, *Deum non invocaverunt*. Ad consolationes fidelium redit, quoniam quæ a peccatoribus contra Domini voluntatem fiunt, **180** sine celerrimo dissipantur;

et quidquid præter illum fuerit, velut fumus in auras evanescit æthereas.

Vers. 6. *Illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.* Peccatores mundi Istius bona cogitantes, in isto sæculo magis timent, ne adepta felicitate fraudentur, ne divitiis minus perfruantur inventis, ne acquisitis priventur honoribus. Hic enim vivi formidant amittere quæ se tamen norunt humana conditione relinquere. Illa enim non cogitant per quæ verissimo timore torquendi sunt, quando illis erit fletus et stridor dentium. Et ideo subaudiendum est, *ubi non erat timor*, scilicet justus.

Vers. 7. *Quoniam Deus dissipabit ossa hominum sibi placentium; confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos.* Versus iste non est dictus in tertio decimo psalmo, sed noviter hic ad confirmandum iudicii tempus apponitur; quia totum de ipso dicitur est, quod in illo (sicut dictum est) propter tituli diversitatem non videtur posse congruere. *Deus enim in futura disceptatione ipsorum dissipat ossa*, id est obstinationes durissimas, quorum novit atrociter induruisse proterviam. Addidit quoque, *sibi placentium*; quod sceleratorum specialiter esse dignoscitur. *Justus enim vir sibi semper displicet*, dum carnis suæ vitia cælesti consideratione castigat. Intelligit enim illam partem fovendam non esse, unde se novit ad æterna supplicia pervenire. In peccatoribus vero contra est; amant unde pereant, desiderant unde damnentur; et placet illis malum per quod pœnas perpetuas sustinebunt; sicut in decimo psalmo jam dictum est: *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam (Psal. x, 6)*. Addidit, *confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos*. Istos tales, qui sibi placent, necesse est confundi, quoniam illos certum est a regno Christi omnipotentis arceri.

Vers. 8. *Quis dabit ex Sion salutare Israel? dum converterit Dominus captivitatem plebis suæ.* Venit ad tertiam partem jam lætior mater Ecclesia, ad textum revertens tertii decimi psalmi; ut sicut principium posuit simile, ita finem illi termino concluderet consonantem. *Quis dabit*, addendum est, nisi tu, Domine? *Credentis enim verba sunt*, non dubitantis. *Ex Sion*, illam dicit speculationem felicem, in qua Dominus aspicitur, et Majestas ipsa vero lumine cordis hauritur. Hæc est *salutaris Israel*, id est quæ vitam præstat populo fidei Deum videnti. Adjecit, *dum converterit Dominus captivitatem plebis suæ*; hoc est, dum adhuc in hoc sæculo plebs devota tribulationum anxietatibus videtur esse captiva, quando ad promissæ libertatis necdum potuit pervenire remedia. Nam quando fideles suos hinc liberat, ipse etiam hic *dat ex Sion salutare Israel*, cum labores sanctorum suis beneficiis consolatur.

Vers. 9. *Exsultabit Jacob, et lætabitur Israel.* Versus iste futuram commemorat felicitatem, quando fideles Domini plenissima libertate gaudebunt. Et respice quod in resurrectione generali frequenter patriarcha Jacob nominatur, propter illud: *Jacob dilexi, Esau autem odio habui (Mal. i, 2, 3)*. Congruè

siquidem dilectus in tanta temporis commemoratio e A
ponitur, ubi sine fine gaudetur. Intulit, *et lætabitur*
Israel. Israel interpretari diximus, *Vir videns Deum*.
Quod tunc Ecclesiæ sine dubitatione conceditur,
quando, sicut illi promissum est, in æterna patria
feliciter collocabitur.

Conclusio psalmi.

Studiosissime nobis considerata est varietas et
paritas ista psalmorem, quando in verbis conso-
nantia, et in intellectu probatur esse diversitas.
Absolutissime siquidem prodit divini eloquii cogusca-
bilem dignitatem; ut in iisdem sermonibus salva fide
res diversas intelligere debeamus. Nam si coloribus
gemmarum datum est varia luce radiare; si avibus
quibusdam concessum est diversis splendere colori-
bus; si cameleontem in uno atque eodem corpore, B
modo prasinum, modo venetum, modo roseum, modo
pallidum humani oculi contuentur, cur et divina
eloquia diversitatem intelligentiæ non haberent, quæ
frequenter et abyssis comparantur? Nam motu tre-
mulo varia pelagus luce resplendet. Hinc est etiam
quod orthodoxi Patres de uno loco diversa dicunt,
et tamen omnes salutariter audiuntur: unde et qui-
dam nostrorum ait: Margarita quippe est sermo
divinus, et ex omni parte forari potest. Meminisse
quoque nos convenit secundum hunc esse psalmum
qui de Judæorum increpatione et conversione pro-
lati sunt; qui sicut nunc per utraque Testamenta in-
crepantur assidue, ita residui in sæculi fine salvandi
sunt.

EXPOSITIO IN PSALMUM LIII.

In finem, in carminibus intellectus Dav' d, cum vene-
runt Ziphæi, et dixerunt ad Saul: Nonne ecce David
absconditus est apud nos?

In finem Christum significari notissimum est. In
carminibus, id est in psalmi præsentis opere. Carmen
quippe est, quod metri alicujus pedibus procedens,
statutis regulis continetur; sicut omne Psalterium
in Hebræa lingua constat esse formatum. Istud ergo
carmen Christi significat laudes. Intellectus autem
David Dominum denuntiat Salvatorem, quem ille a
proficue [ed., perspicue] semper intelligens, nimio
desiderio cupiebat salutariter advenire. Sequitur,
cum venerunt Ziphæi, et dixerunt ad Saul: Nonne
ecce David absconditus est apud nos? Hic iterum
historia Regum introducitur (I Reg. xxiii, 19); nam
Ziphæi a vicis Syriæ, in quo habitabat Ziph, dicti sunt
Ziphæi. Qui venientes ad Saul, prodiderunt David
apud se esse celatum. Sed exerentes [ed., exercentes]
malitiam suam, sancto viro minime nocere potuerunt.
Nunc videamus quos populos nomina ista significent,
ut sacramenta hujus psalmi evidentius innotescant.
Ziphæi significant florentes, quod in isto mundo pec-
catoribus datum est. David autem figuram gerebat
Domini Salvatoris, per quem declaratur populus
Christianus. In hac ergo similitudine decenter expri-
mitur, hic perfidos esse florentes ac liberos, et fideles
absconditos atque conclusos. Unde nunc propheta a

talibus se libera i deprecatur, ne inimicorum mani-
bus eorum proditiōibus contradatur.

181 Divisio psalmi.

A Saulis periculo propheta liberatus, per totum
psalmum Domino gratias agit, quia cum Ziphæorum
non potuit nocere proditio. In prima parte depreca-
tur ne eum inimici fortissimi gravare prævaleant.
Secundo loco adversarios suos spirituali pietate sup-
plicat debere converti; quod omnem convenit pe-
tere Christianum; ut a florentibus hujus mundi ita
debeat liberari, quatenus conversionis eis gratia non
negetur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Deus, in nomine tuo salvum me fac, et in
virtute tua libera me. Figura hirmos, id est conve-
nientia, quæ fit quando series orationis tenorem
suum usque ad ultimum servat, totam hanc psalmi
partem cognoscitur obtinere. Orat enim propheta ut
in nomine Domini Salvatoris a persecutorum mali-
gnitate liberetur. Multi enim in hoc mundo salvari
sibi videntur ad præsens, sed non in nomine Domini;
ut si quis philacteriis vel incantatione sacrilega præ-
sentibus ægritudinibus nonnullis appareat sublevatus;
et ut si quis corrupto iudice pecuniarum molibus a
facinore commisso liberetur. Iste vero illam petit
sibi tribui sospitatem, quæ venit a Domino; ut hic
utique fide sincerissima perseverans, a pestilentia
mundi istius concessa mentis incolumitate salvetur.
Sequitur, et in virtute tua libera me. Superius petit
C ut in hoc sæculo in nomine Domini sumeret medi-
cinam; nunc autem rogat ut in iudicio futuro ejus
virtute liberetur. Nam sicut hic sub imbecillitate cor-
poris venit, ita ibi in majestatis suæ virtutibus appa-
rebit. Sic in uno versu hæc duo, quæ sunt a reli-
giosis principaliter expetenda, completa sunt. Quod
merito unusquisque fidelis, merito dicit populus
Christianus.

Vers. 2. Deus, exaudi orationem meam; auribus
percipe verba oris mei. Repetit iterum nomen Omni-
potentis; ut cum frequenter Deus imploratur, non
tardetur auxilium. Sed quia poterat exaudire oratio-
nem et tacitam, addidit, auribus percipe verba oris
mei; ut jam non solum cordis instinctum, sed etiam
voci exaudiret affatum [ed., affectum]. Insigniter au-
tem positum est, percipe: quia illa proprie percipere
dicimur, quæ mentis arcano recondimus.

Vers. 3. Quoniam alieni insurrexerunt adversum me,
et fortes quæsierunt animam meam; non proposuerunt
Deum ante conspectum suum. Causa nunc prædictæ
orationis exponitur. Sed cum Ziphæi de tribu Juda
fuisse noscantur (unde et propheta traxit originem),
quare alienos dixit adversus se insurrexisse? Verum
hic alienos non vult peregrini generis viros intelligi,
sed operibus a Domino factos extraneos. Merito,
quia dum ab illis auxilium defensionis quæsierit,
apud ipsos magis insidias proditiōnis invenit. Fortes
enim Saulem vult intelligi cum ministris, quem et
potentia regalis erigebat, et livor insanæ mentis ar-

mabat. Sequitur, *non proposuerunt Deum ante conspectum suum*. Ille *proponit Deum ante conspectum suum*, qui credit eum ubique esse presentem, et facile agnoscere quæ voluntas nititur humana complere. Perditi autem ideo *non proponunt Deum* ante oculos suos, quia ignorare illum credunt quæ scelerata mente concipiunt. Hæc est pia oratio quam desiderabat audiri, ne illi permitterentur suas voluntates efficere, quos constabat Deum ante oculos suos non habere.

Vers. 4. *Ecce enim Deus adjuvat me, et Dominus susceptor est animæ meæ*. Venit ad secundam partem, ubi post orationis devotissimam sanctitatem, auxilium sibi Domini spirituali præsumptione promittit. *Adjuvat*, dixit, utique laborantem; ut potuisset ferre quæ supra eum nitebantur impii congregare. Sequitur etiam quod sit istud adiutorium; id est, *et Dominus susceptor est animæ meæ*. Quem ille suscipit, non solum in laboribus adjuvat, sed etiam a peccatis omnibus miseratus absolvit. Et intueri quia dicit, *animæ meæ*; ut, etsi corpus periculis exponitur, animæ tamen salus illæsa servetur. Ipsam quippe novit in sanctis suis specialiter custodire, per quam in iudicio creditur hominem larga pietate coronare.

Vers. 5. *Averte mala inimicis meis: in veritate tua disperde illos*. Cum se miserat one Domini ab inimicorum persecutione propheta cognosceret fuisse liberatum, hanc hostiam bonæ voluntatis probatur offerre; ut pro inimicis suis nitatur omnimodis supplicare, quod divina pietas consuevit libenter accipere. Orat ergo ut mala voluntas removeatur ab inimicis ejus, unde eos noverat ingravandos. Sequitur enim, *in veritate tua disperde illos*. Mali cum ad veritatem veniunt, a pristina intentione dispereunt; et nisi aliquis a proposito iniquitatis discesserit, locum in bonis actibus non habebit. Dispereant ergo Ziphæi, ne prodant celatum: dispereat Saul, ne persequatur innoxium.

Vers. 6. *Voluntarie sacrificabo tibi, et confitebor nomini tuo, Domine, quoniam bonum est*. *Voluntarie sacrificat* Domine, qui pro inimicis suis studio pietatis exorat. Nam qui petit inimicorum vindictam, qui se ulcisci desiderat calamitatibus alienis, vel qui propter alia mundi desideria supplicat, *voluntarie non sacrificat* Domino; quia non ejus amore rogat, sed potentiam ipsius rerum aliquarum necessitate deprecatur. *Sacrificare* autem *voluntarie* Domino est, puritatem bonæ voluntatis offerre; et propter hoc tantum illum colere, timere, vel amare quod Deus est, quod creator, quod rerum omnium pius probatur esse dispositor. *Sacrificant* etiam *voluntarie* Deo qui inter angustias passionum jugiter gratias agunt; sicut vir sanctus Job fecisse memoratur. Sequitur, *et confitebor nomini tuo, Domine, quoniam bonum est*. Congruè nimis ad superiora respondit; ut in cujus virtute salvus fuerat factus, ejus nomini hostiam confessionis offerret. *Confiteri* enim hic, laudare significat; quia verbum istud (sicut sæpe diximus) homonymum est. Addidit,

A quoniam bonum est; illum enim velle laudare, inestimabile bonum est, unde et mens sancta reficitur, et mundi istius adversitas effugatur.

Vers. 7. *Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me, et super inimicos meos respexit oculus tuus* [ms. A., meus]. Sicut in prima parte in fine reddidit causas orationis, ita nunc subjicit rationem confessionis suæ; ut **182** quamvis ille voluntarie sacrificasse Domino videretur, Deus tamen concesserat quæ profutura cognovit. *Ex omnibus quippe tribulationibus* virtute Domini propheta se testatur *erectum*; quod utique in mundo isto accidere non potest, nisi eis qui in Domini dilectione persistent. *Super inimicos* autem ejus Ziphæos *respexit oculus* Domini, quando eos cogitationes nefarias minime complere permisit. **B**ter enim propitius Deus iniqua nos non permittit efficere; ut compuncti debeamus de nostris erroribus supplicare; sicut est Saulus prohibitus, cum a sacerdotibus ad Damascum mitteretur ut Ecclesiam Christi sævissima persecutione vastaret (*Act. ix, 1*). Magna siquidem prosperitate non est permissus agere, unde potuisset ad æterna supplicia pervenire.

Conclusio psalmi.

Supplicatio ista prophetica, et sanctæ deprecationis devota simplicitas utilissimum vitæ nostræ tradit exemplum; ut quando a Ziphæis, id est a mundi istius florentibus ingravamur, non ad contentiones levissimas incitemur, sed voluntarie Domino sacrificantes, ejus beneficiis ab omni tribulatione liberemur. Contendamus illi verissime confiteri, ut etiam ignari a nostris compedibus mereamur absolvi. Magna prorsus forma petitionis expressa est; ut, imminetibus quibuslibet periculis, tranquillo et confidenti [ms. A, F, confidenti] animo supplicemus: quoniam novit ille nos ex omnibus tribulationibus eripere, si tamen hic nobis intelligit expedire. *Nos enim quid oremus, sicut oportet, nescimus* (*Rom. viii, 26*), quos et ignorantia tenebrosa circumdant, et noxia peccata confundunt.

EXPOSITIO IN PSALMUM LIV.

In finem, in carminibus, intellectus David.

In finem quidem frequenter dictum est; quod tamen non pigebit repetere, si hoc et aliter potuerit explanari. Bene *finis* dicitur Christus, quoniam quidquid recte ac fideliter agimus, ad ipsum constat sine dubitatione referendum; sive quia venit in temporum fine, sicut Apostolus dicit: *Novissime locutus est nobis in Filio* (*Hebr. i, 2*). Hoc etiam significabat quod Moyses dixit: *Occidetis agnum ad vesperam* (*Exod. xii, 6*). *In carminibus*, in laudibus dicit. Adhucnet enim nos sive in tristitia, sive in gaudio præconia Domini jugiter personare (unde psalmus iste dicturus est) nec ab ejus aliquando laude discedere. Nam paterno affectu, quando castigat, corrigit; quando consolatur, refocet. Utrumque ergo nobis proficit, si de ore nostro gratiarum actio non recedit. Sequitur: *Intellectus David*. Iste certus intellectus est David.

ut secundum carnem eum Patrem dicamus Domini A Christi; sicut in Evangelio cæcus exclamat: *Fili David, miserere mei* (Luc. xviii, 40). Secundum divinitatem vero servum esse fateamur; sicut ipse in centesimo nono psalmo dicit: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis* (Psal. cix, 1).

Divisio psalmi.

Per totum psalmum duobus diapsalmatibus, quasi geminis oculis decenter appositis, verba sunt Domini Salvatoris ex forma servi, quam integra proprietate declarans, humilitatis nobis saluberrimæ donavit exemplum. In prima parte petit ne in tribulatione positi despiciatur oratio: deprecans liberationis celeritatem, quam ex carnis infirmitate probatur expetere. Secundo loco Judæorum destrui supplicat iniquitates, quoniam in civitate ipsorum erat contradictio veritatis. Tertio loco dicit quæ obstinatis Judæis pro suis sceleribus noverat evenire. Posthæc introducit pia consolatio, ne quis fidelium aucta severitate Judicis tereretur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Exaudi, Deus, orationem meam, et ne despereris deprecationem meam.* Christus Dominus, qui ad nos venit pia miserati ne salvandos, vitæ nobis formam tribuens et salutem, ex dispensatione qua passus est, in mundi perturbationibus voluntarie constitutus, primo commate *exaudiri* petit orationem suam. Deinde postulat ne ejus *deprecatio despiciatur*. Sed hoc totum per illud dicitur, quod homo Deus esse dignatus est. Poterat enim et *exaudiri* prius, et *postea despici*. Quod evenit eis qui mundi istius bona desiderantes, accipiunt quæ precantur, et tamen postea despiciuntur: quia nequaquam æterna præmia quæsierunt.

Vers. 2. *Intende in me et exaudi me: contristatus sum in exercitatione mea, et conturbatus sum.* Prius est *intendere*, deinde vocem supplicantis audire. Nemo enim aversus exaudit; sed cui aspectus tranquillus conceditur, ipsi et aures placidissimæ commodantur; sicut in alio psalmo dicitur: *Respice et exaudi me, Domine Deus meus* (Psal. xii, 4). Deinde redditur causa perfectæ orationis: *Contristatus sum in exercitatione mea, et conturbatus sum.* Pulcherrime Domini Salvatoris uno sermone vitæ cursus exponitur. *Exercitationem* quippe dicimus, quæ nulla remissione, nullo otio conquiescit, sed intenta jugi labore in virtutis gloria perseverat. Exercitabatur namque miraculis, exercitabatur sanctitate doctrinæ: sed *contristabatur* eo maxime, quia fructum justitiæ perfidi non probabantur afferre; sicut evangelista dicit: *Et contristatus est super Jerusalem, et sedit* (Luc. xix, 41). O bonitatem piissimi Creatoris! ut se *contristatum et conturbatum* dicat, quod prædicationibus saluberrimis obstinati populi vesania non credebat.

Vers. 3. *A voce inimici et a tribulatione peccatoris: quoniam declinaverunt in me iniquitatem, et in ira molesti erant mihi. A voce inimici, et a tribulatione*

peccatoris, subaudiendum est, libera me; ut possit nobis secundum auctoritatem Hebræam versusum constare divisio. *A voce inimici* petit se liberari, quando de ipso dicebat populus Judæorum: *Si Rex Israel est, descendat de cruce, et credimus ei* (Matth. xxvii, 42). Petit ergo ut hæc vox perfidorum conspecta resurrectione vincatur. *Tribulatio vero peccatoris* erat, quando eum ore sacrilego conspuebant, cædebant alapis ac flagellis, et 183 exprobrationes illi supra verbera geminabant. Sequitur, *quoniam declinaverunt in me iniquitatem, et in ira molesti erant mihi.* Furentis populi impetus, quasi fluminis cursus exponitur. *Declinaverunt enim in Dominum iniquitatem*, quia nullam volentes recipere rationem, effusionem sanguinis innocentis expetebant. Et nota quam magnæ causæ verbis singulis explicantur. Judæos dicit vehementer accensos, quos ira fervida præcipitabat ad faciurus. Nam quod ad se pertinet dixit, *molesti erant mihi*; quod solet nobis contingere, quando proccacitate superflua reddimur inquieti. Audiant insipientes Judæi Domino se tantum fecisse molestiam, sibi autem perpetuam ruinam.

Vers. 4. *Cor meum conturbatum est in me, et formido mortis cecidit super me.* Hic iterum humilitas humanitatis exprimitur; nam quamvis lege carnis ejus animus turbaretur, divinitatis tamen suæ præsidio dolores corporis, tormentaque vincebat. Nam si hoc in martyribus Dei virtus operatur, quanto magis in illa dispensatione carnis suæ tormentorum sensus vehemens non poterat prævalere. Implevit patiendo verum hominem; sed et per se vincendo talia, idem ipse Deum se esse declaravit. Addidit, *et formido mortis cecidit super me.* Sua suis apte redduntur. Consequens enim erat ut cujus *cor conturbatum* fuerat, eum et *formido mortis* invaderet. Inspecimus quod dicit *formido mortis cecidit super me.* Revera *cecidit*, quando supra eum venit, ulterius non valitura quod potuit. Morte siquidem Domini momentanea, mors perpetua victa est, quæ sibi dominatum in humano genere vindicabat; sicut Apostolus dicit. *Absorpta est mors in victoria tua. Ubi est, mors, contentio tua? ubi est, mors, aculeus tuus* (1 Cor. xv, 54, 55)?

Vers. 5. *Timor et tremor venerunt super me: et contexerunt me tenebræ.* Exitus nostri morem certissima proprietate describit. Mortem enim prius timeamus, deinde contremiscimus; quia separatio ista corporis animæque sine conturbatione maxima non potest evenire. Sequitur, *et contexerunt me tenebræ.* Vicinia mortis tenebrarum præmittebat aspectum, quia frequenter illa conspiciamus animo, de quibus nos ventura solet conturbare formido.

Vers. 6. *Et dixi: Quis dabit mihi pennis sicut columbæ, et volabo et requiescam?* Post conturbationes mortiferas, et verissimæ humanitatis indigentiam, necesse fuit liberationem expetere, quam sibi noverat conferendam. Ait enim: *Quis dabit mihi, scilicet nisi tu, Pater, qui humanam naturam usque ad cælorum regna perducens, ad tuam dexteram colloca-*

bis? *Pennæ* a pendendo dictæ sunt, quæ corpus avium in auras æthereas sublimi levitate suspendunt. Sed inspicere quod pennas non aquilæ, non accipitris, non birundinis, quæ his omnibus celerius volant, sibi dari postulat, sed *columbæ*. *Columba* enim dicta est quasi cellæ alumna, quæ vitam sine alterius gravamine peragit. Avis innocens, mansueta, quæ in nullo animal fellita voluntate consurgit, nec escis sordidis ullatenus acquiescit. Merito ergo *columbæ pennas* Dominus Christus expetiit: in cujus specie supra eum baptizatum Spiritus quoque sanctus apparuit (*Math. iii, 16*). Sequitur: *Et volabo, et requiescam*. *Volabo*, id est celerrima me velocitate transponam. Significat enim quando molestias Judæorum vitavit, ut ab eorum iniquitate quiesceret; quod etiam versus eorum ostendit.

Vers. 7. *Ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine*. Illa loca Evangelii commemorat, quando crebris miraculis seditiones sibi concitavit omnimodis perfidorum. Ait enim Marcus: *Et diluculo valde surgens, egressus abiit in desertum locum, ibique orabat* (*Marc. i, 35, 45*); et paulo post sequitur, *ita ut jam non posset manifeste in civitatem introire, sed foris in desertis locis esset*. *Elongavit* enim a persequentibus, ut occasionem iracundiæ insanis mentibus abrogaret; *mansi in solitudine*, ut imperturbati secreti puritate frueretur: tali facto nos commensens, ut quando iniquitatis alicujus fasce deprimimur, in secreto conscientiæ quiescere debeamus. Sive illud potest intelligi: quoniam a Judæis perfidis recedens, *in solitudine gentium mansit*. *Solitudinem* vero gentes appellari propheta testatur dicens: *Lætare, desertum sitiens, et exullet desertum, et floreat tanquam liliium, et floreat et exsultent deserta Jordanis* (*Isai. xxxv, 1*).

Vers. 8. *Expectabam eum qui salvum me fecit a pusillanimitate spiritus et tempestate*. Venit ad secundam partem. Intecedente enim diapsalmate mutavit et causam. Dixerat quippe requievisse se in solitudine: nunc autem pronuntiat Patris se expectare præsidium, qui eum poterat a corporea infirmitate salvare [*ms. A., sanare*]. Non enim se securum factum solitudine putavit, qui adhuc præsidia paterna sustinuit; præbens nobis saluberrimæ institutionis exemplum, ut non in adjutorio cujusquam alterius, sed in ipsius tantum liberatione præsumamus. Et quia dixerat se superius perturbatum, ideo nunc modici animi se fuisse testatur. Hæc enim et his similia ad humanitatis sunt referenda naturam. Pusillum enim a pugillo dictum est, parvum aliquid atque brevissimum, quantum unius manus capacitatis constricta possit includere. *Tempestatem* vero dicit procellas seditionum, quas Judæi præcipites, similes fluctibus commovebant.

Vers. 9. *Præcipita, Domine, et divide linguas eorum, quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate*. Ille Judæo populo salutariter imprecatur, ut divisione linguarum malitiæ suæ non impleret effectum; sicut in turri illa factum est quam metu re-

centis diluvii in altum homines extendere tentaverunt, ubi primo linguarum facta est confusa divisio (*Gen. xi, 4*). Ante enim mundus Hebræis tantum, sicut putamus, sermonibus utebatur. Sed specialiter mente condendum est, quia iratus linguas divisit, propitius autem in suis apostolis adunavit: ibi ne superflua vota complerent, hic ut universæ gentes per propriam linguam prædicationem veritatis agnoscerent. *Præcipita* dixit, ne muniant cogitationes suas machinatione perversa. *Divide*, ne in perniciosam confluant unitatem. Sequitur, *quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate*. Digne illos diridi postulabat, quos iniquos fore in sacrilegis congregationibus præsciebat. Et merito solitudines expetiit, quoniam *iniquitatem in civitate eorum esse cognovit*.

Vers. 10. *Die ac nocte circumdabit eam super muros ejus iniquitas; et labor in medio ejus, et injustitia*.

184 Vers. 11. *Et non defecit de plateis ejus usura et dolus*. In duobus istis versibus Jerusalem pristinae, triplici modo mores pessimi rationabiliter accusantur. Dicit enim: *Die ac nocte*, id est omni tempore *circumdabit eam super muros ejus iniquitas*; ut quantum murorum machina in altum potuit crescere, multo magis ibidem malitia se proterva distenderet. Sequitur: *Et labor in medio ejus, et injustitia*. Pius muros dixit, ut cunctos habitatores includeret; nunc dicit, et medium civitatis, designans nobilissimos et primates, qui honorabili sede videri volunt semper in medio constituti. Hos non lex, non ratio, sed *labor et injustitia* possidebat. *Labor* respicit ad exercendas oppressiones, *injustitia* pertinet ad nefanda judicia. Subjungit tertium modum: *Et non defecit de plateis ejus usura, et dolus*. Intendamus quod non dixit, occulte, sed in *plateis* talia fuisse commissa, quæ lex superna damnavit. De *usura* enim dictum est: *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram* (*Psal. xiv, 5*). De *dolo* autem: *Et labia tua, ne loquantur dolum* (*Psal. xxxiii, 14*). Hæc non occulte gessit, sed quodammodo libera iniquitate commisit. Omne enim malum execrabilius redditur, quando publica præsumptione tractatur. Memento autem illius schematis quod a parte significat totum. Multi enim illic inventi sunt qui sacras prædicationes devotis mentibus acceperunt.

Vers. 12. *Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, supportassem utique; et si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, absconderem me utique ab eo*. In isto versu et duobus aliis qui sequuntur, Judas perfidus exprobratur, quia caveri potuisset, si publicus fuisset inimicus. Nam quomodo eum haberet suspectum, qui videbatur esse discipulus? Dicit enim: *Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, supportassem utique*: quia revera venisset adversus ad jurgia jaculanda; et debet patienter accipi quod inopinatum non probatur assumi. Et intellige quam humili verbo usus est, ut diceret, *supportassem*; quod consuetudo humanis calceamentis nomen imposuit. Non est ergo insolitum, ut ille diceret, *supportassem, qui*

se etiam scabæis et vermibus comparavit. Quæ A et qui in meliorem partem convertitur, occasum prioris conversationis merito reperisse judicatur. In infernum autem descendunt viventes, sicut parvitas nostræ videtur, qui cogitationes suas pessimas expavescent, et ad melioris institutionis tramitem divina gratia transferuntur. Sic enim quasi in infernum viventes descendimus, quando malorum nostrorum recordatione terremur. Tali siquidem intellectu prædictam evadimus quæstionem. Juste quoque illos petit converti, qui in suo pectore quasi in quodam hospicio nequitiam susceperunt. Et bene dixit, *hospicio*; ut ostenderet malitiam non esse naturalem, sed adventitia quadam hospitalitate susceptam. Quod autem dixit, *in medio*, designat præcordia eorum; ut perniciosissima cogitatio monstraretur, quæ cor hominis

Vers. 13. *Tu vero homo unanims : dux meus, et notus meus.* Hic et sequens versus increpative quidem legendi sunt. Sed consideremus sub qua patientia : adhuc *unanims*, adhuc *dux*, adhuc *notus* dicitur, qui futurus hostis, et crudelissimus traditor per omnia noscebatur. *Unanims* ad illud pertinet, quia inter apostolos fuit; *dux*, quoniam ad vicos et castella præmissus est, ut prædicatione verbi rudes animos imbuisset. *Ducem* vero bene dicimus itineris præcursorem. *Notus* autem ad illud pertinet, quod ejus proditio fuisse non probatur abscondita, quando Christus Dominus traditorem eum in convivii [ed., communi] epulatione prædixit; et alio loco dicit : *Nonne ego vos duodecim elegi? sed unus ex vobis diabolutus est (Joan. vi, 71).*

Vers. 14. *Qui simul mecum dulces capiebas cibos : in domo Dei ambulavimus cum consensu.* Grandescit culpa, cui [ed., cum] beneficia reputantur eximia. Quod schema dicitur emphasis. Nam quævis malignitas ciborum semper comestione mitescit; nec solet esse sævus, qui dulcis mensæ gratificatione delinitur. Congruè siquidem corporales cibos stulto homini cognoscimus imputatos, quos ille tantum dulces poterat æstimare. Nam si dogmaticos cibos, quos ante præceperat, retinere voluisset, ad tantum sacrilegium non veniret : de quibus cibis fidelibus dictum est : *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus (Psal. xxxiii, 9).* Sequitur, *in domo Dei ambulavimus cum consensu*, id est in templo Jerosolymitano, ubi inter ejus videbatur esse discipulos; ut simul vocatus incederet, simul ejus collegia sequeretur. *Consensus* enim perfidi hominis ad conventicula processionum pertinet, non ad propositi firmissimam sanctitatem. Et ut nobis absoluta verborum possit stare contextio, isti et superiori versui jungendum est, *cur me tradebas?*

Vers. 15. *Veniat mors super eos, et descendant in infernum viventes : quoniam nequitia in hospitibus eorum, in medio ipsorum.* Cum de Juda superius singulariter sit loctus, nunc per sententiam communis pœnæ convertitur ad Judæos. Sed movere potest quare dixerit : *Veniat mors super illos*, et subjunxit, *et descendant in infernum viventes*, quod utique fieri non potest, ut et moriatur aliquis, et vivus descendat ad inferos. Sed hoc magis spiritualiter accipiendum est; quia more suo emendationem magis quam consumptionem venire postulat inimicis. *Mors* enim dicitur vitæ finis;

B obtinebat.

Vers. 16. *Ego autem ad Deum clamavi : et Dominus exaudivit me.* Malorum increpationibus, ut decebat, præmissis, ad sua desideria vota que remeavit, ex forma servi verba depromens. *Clamavit* enim jugiter ad Deum, qui se divina conversatione tractavit; et consequens erat illum exaudiri, qui a majestate sua non poterat segregari. Quod schema dicitur prothonesis, Latine exclamatio : quoties inter alia quæ loquimur, ad Deum subito verba convertimus.

Vers. 17. *Vespere, et mane, et meridie narrabo et 185 annuntiabo, et exaudiet vocem meam.* Intendamus animo, quia hæc verba magna sacramenta nobis denuntiant. *Vespere* significat tempus traditionis, quando eum Judas cohortibus noscitur prodidisse quærentibus. *Mane*, cum ad Pontium Pilatum perductus est audiendus. *Meridie*, quia hora sexta, ut evangelista dicit, in cruce suspensus est. *Meridies* quippe dictus est, quasi medius dies. His consequentia verba redduntur. *Narrabo* pertinet ad vesperam : quia omnia locutum constat, quæ Judas nequissimus facere disponebat. *Annuntiabo*, ad mane respondet, quando dicente Pilato : *Tu es rex Judæorum (Joan. xviii, 33); Annuntiavit : In hoc natus sum, et cætera quæ ibi dicuntur a Domino.* Junxit etiam, et *exaudiet vocem meam*; ad meridiem pertinet, quando in cruce dixit : *Consummatum est; et emisit spiritum (Joan. xix, 30).* O mira brevitatis! In hoc uno versiculo tam magnus actus ille narratus est, ut quod in illa latitudine cognoscitur expositum, in hac brevitate probaretur esse collectum.

Vers. 18. *Liberavit in pace animam meam ab his qui appropinquant mihi, quoniam inter multos erant mecum.* Hoc est quod superius exaudita dicit vocem suam, ut resurrectionis beneficio ejus anima liberaretur in pace. Et a quibus liberaretur consequenter exponit : *ab his scilicet qui appropinquant mihi.* Do illis dicit qui laudibus fictis reddere videbantur obsequium, et corde favebant nihilominus inimicis, a quibus merito animam suam dicit esse liberatam. Erat enim gravissimum inimicitæ genus esse corde adversarios, et lingua simulare devotos.

Vers. 19. *Exaudiet Deus, et humiliabit eos, qui est ante sæcula.* Exaudiet utique superiora quæ dicta

sunt. *Humiliabit eos*, scilicet ad credendum; ut qui per superbiam fidem declinaverant Christianam, per humilitatem iterum lumen veritatis agnoscant. Nam quod additum est, *qui est ante sæcula*, Verbum significatur cœternum Patri: ne ex tempore aliquo existisse videretur qui sæcula creavit universa. Tempus enim tunc cœpit, quando mundus sumpsit initium. Desinat ergo Arianorum insana temeritas, Creatorem temporum prædicare sub tempore; dum cœternus Patri, et consubstantialis, cum sancto Spiritu incommutabiliter unigenitus Filius perseverat.

Vers. 20. *Non est enim illis commutatio, et non timuerunt Deum*. Interjecto diapsalmate venit ad tertiam partem. Prius enim solita pietate converti optavit errantes: nunc virtute divinitatis suæ futura cognoscens, sensum esse dicit incommutabilem perfidorum, quia duritia mentis non poterat recipere veritatem. *Commutationem* vero duplici modo debemus accipere, sive istam quæ hic fit, quando ad confessionem piam ab obstinata voluntate transitur, sive illam quam dicit Apostolus: *Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur* (1 Cor. xv, 51). Quapropter qui hic commutatus non fuerit, ibi non potest immutari. Sed de istis talibus quare non commutabantur, causa subsequitur: quia *non timuerunt Deum*. Nam qui timet Deum, a sua perfidia commutatur, dum iudicii pavore et charitatis studio eligit dominicis iussionibus obedire. Et nota quod in hoc et in duobus aliis versibus qui sequuntur, pariter eorum et ultiones dicit et culpas.

Vers. 21. *Extendit manum suam in retribuendo: contaminaverunt testamentum ejus*. Ipsa nunc allegorice dicuntur, quæ in futuro iudicio sunt agenda cum perfidis. *Manum* hic virtutem operationemque significat, quæ tunc fit, quando illa discretio bonorum malorumque provenit. Subjungit etiam cur Judæos poena justissima consequatur; quia mandata Domini pravis actibus polluerunt, nec passi sunt credere quod eis cognoscitur Scripturarum veritas prædicasse. Ille enim *testamentum Dei*, quantum ad se est, *contaminat*, qui minime ipsius imperiis obsecundat.

Vers. 22. *Divisi sunt ab ira vultus ejus; et appropinquavit cor ejus*. Hoc dicit quod in illa iudicatione futurum est. *Dividuntur* enim perfidi a populo fideli, et tanquam arsuræ paleæ segregantur a granis. *Ab ira vultus ejus*, iudicii tempus exprimitur. *Ira* enim hic pro vindicta ponitur, quam pro suis actibus impii sustinebunt. Cæterum ille incommutabiliter omnia placideque decernit [*ed.*, discernit]. Addidit, *et appropinquavit cor ejus*. Ipsum adhuc tempus exponit, quando *cor Domini*, id est voluntas ejus omnibus innotescit. Illo enim tempore *appropinquavit cor ejus*, quando illud quod hic per prophetas suos præcinit, et per Apostolos prædicavit, generalitas manifestissime tunc videbit. Sed cur illa faciat quæ dicta sunt, subsequenter exponit.

Vers. 23. *Mollierunt sermones suos super oleum, et ipsi sunt jacula*. Mollierunt enim perfidi Judæi sermones suos, quando dicebant: *Magister, scimus quoniam*

a Deo venisti, et viam Dei in veritate doces (Matth. xxi, 16). In mundo enim quid lenius oleo? Sed exaggerationem nimiam supra oleum perfidorum sermones dicit esse molliatos, ne tanto sceleri par potuisset aliquid inveniri. *Ipsi etiam fuerunt jacula*, quando dixerunt: *Reus est mortis* (Matth. xxvi, 66); hoc enim sermones illi probantur effecisse, quod *jacula*. O execranda diveritas potuisse homines molliâ loqui, cum essent tam dura facturi!

Vers. 24. *Jacta in Deum cogitatum tuum, et ipse te enutriet; non dabit in æternum fluctuationem justo*. Cum de perfidis Judæis cœlestis justitia loqueretur, saluberrimum consilium nostris infirmitatibus dedit. Cogitatio enim sæculi nos semper affligit, *quam si non abjiciamus, atterimur*; sicut Salomon ait: *Quemadmodum vermis ligno, et tinca vestimento; ita tristitia viri nocet cordi* (Prov. xxv, 20). Sed quando jactatur in Dominum, non solum non nos consumit, sed etiam nutrit: ut quæ solet imminuere, augmentum nobis videatur afferre. Sequitur, *non dabit in æternum fluctuationem justo*. Vera est Domini immutabilisque sententia, sed si eam qua dicta est integritate noscimus. Justis in isto solo, sæculi non admittit *fluctuationes*, quia hic eos temporaliter probat, ut ibi quos coronet inveniat. In æternum autem, sicut hic dicit, neminem permittit justissimum fluctuare, quando jam perpetua pace cum ipsis cognoscitur in æternitate regnare. Ibi enim nequaquam excitabitur fluctus, ubi est semper tranquillissimus portus.

Vers. 25. *Tu vero, Deus, deduces eos in puteum interitus*. Quia dixit de justis, nunc dicit de impiis, qui in gehennæ profunditatem mergendi sunt. *Puteus* quidem dicitur hiatus patens, in terræ sinibus excavatus, aquas continens humanis usibus **186** attributas. Sed ne hunc *puteum* vitalem intelligere potuisses, addidit, *interitus*: de quo alio in loco legitur: *Neque aperiat super me puteus os suum* (Psal. lxxviii, 16). Fovea mortalis, mensura terribilis, ubi nec spatium ullum conceditur, nec ipsa miseris respiramenta præstantur; sed obscuritas tenebrosa circumdans, amœni luminis tollit aspectum. Ex putei siquidem similitudine, gehennæ tormenta nos admonet formidare. O pietas inaudita iudicantis! totum hominibus prædicatur, ut culpa plectibilis evitetur.

Vers. 26. *Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos*. Numerum pluralem sanguis Latina lingua non recipit; sed hoc magis Scripturæ divinæ proprium esse dicimus. *Viri* siquidem *sanguinum* proprie non dicuntur qui innocenter humanum fundunt cruorem, quoniam et justii iudices disciplinæ necessitate constricti, quæ quietos populos reddit, interdum puniunt nocentes; et ille qui violentum repellit, cruorem sævissimi hostis effundit: maxime cum legamus justa bella viris sanctis a Domino fuisse præcepta. Quapropter addidit, *et dolosi*; ut illum tantum intelligeres reum, qui per insidias et iniquissimum dolum, alienum quærit exitium. Hos tales implere non dicit dies suos, quando cum sibi longam vitam promittunt, exitum celeritæ mortis inveniunt.

Nam omnium dies in prædestinatione noscuntur esse definiti : sed illis *dimidiabuntur dies sui*, quibus contra dispositum proprium provenire monstratur occasus. Ideo enim additum est *suos*, ut voluntarios intelligeres, non a Domino constitutos.

Ego autem in te sperabo, Domine. Illos tales quibus celerrimus evenit finis, in se sperasse non dubium est. Dominum autem Salvatorem, cuius hæc verba sunt, ex forma servi in Patrem sperasse manifestum est : Passionis psalmum solito more concludens, se dicit *sperasse in Dominum*, ut significaret cordi fideliæ in spe Domini semper esse defixa. Frequenter enim caput loquitur, quod membris aptare debeamus. Quapropter et hujus hymni modum, sicut in trigésimo quarto psalmo jam dictum est, debemus exquirere prædñitum. Primum, quoniam ex Domini Christi persona prolatus est. Deinde, inchoavit ab oratione. Tertio dominicæ passionis gesta memoravit. Quarto, verbis evangelicis aequali veritate consensit. Quinto, in spe fidelium magna finitus est; ut debium non sit præsentem psalmum præscriptis regulis convenisse.

Conclusio psalmi.

Audivimus vivificatorem creaturam animam suam posse pro salute mortalium. Audivimus impassibilem Deum carne suscepisse pro peccatoribus passionem. Audivimus Patri coæternam mortis sublimis supplicium. O inestimabile pretium, quod redemit genus humanum! O holocaustum, quod nobis præstitit æternas flammæ evadere! Interitus, qui tulit exitium; finis, qui dedit bonum sine fine mansurum. Nam cum provenit in innocens mortis aculeus, factum est ut jure perderet quos tenebat obnoxios. Deglutivit enim infernus more piscium exitium suum; et qui se capere prædam credidit, prædatorem suum potius deceptus excepit. Unde papa Leo sedis sue compar, posthæc locutus est dicens (*Epist. 97, ad Leon. Ang., cap. 2*) : Quamvis multorum in martyrurum in conspectu Domini pretiosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio fuit redemptio peccatorum. Acceperunt enim justi, non dederunt coronas; et de fortitudine fidelium exempla nata sunt patientiæ, non dona justitiæ. Singulares quippe in singulis mortes fuerunt, nec alterius quisquam debitum suo sine persolvit. Inter filios autem hominum unus solus existit Christus, qui vere erat Agnus immaculatus, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes sepulti, omnes sunt etiam suscitati. Præsta, piissime Deus, ut qui in assumpta carne pro nobis dignatus es pati, regni tui consortia nobis largiaris. Memoria quoque tenendum est quod hic psalmus tertius est eorum qui de passione et resurrectione Domini latius sunt locuti.

EXPOSITIO IN PSALMUM LV.

In finem, pro populo, qui a sanctis longe factus est, David in tituli inscriptione, quando tenuerunt eum allophyli in Geth.

Titulus hic duplicia continet sacramenta. Una pars est Evangelii usque ad illud quod ait, *in tituli inscri-*

ptione; alia Veteris Testamenti usque ad terminum tituli. Primo dicit *In finem*, quod Christum significare frequenter expositum est. Deinde *pro populo, qui a sanctis longe factus est, David in tituli inscriptione.* Tituli inscriptionem diximus in Passione Domini ideo non fuisse deletam, quia longe ante fuerat prophetatum : *Ne corrumpas tituli inscriptionem.* Sed Pontio Pilato Judaicus populus imminerebat, ut contra vaticinia prophetarum hujus tituli emendaretur *inscriptio*: nolens suum Regem dici, quem insanis mentibus respuebat. Quæ voluntas eos longe fecit a sanctis. quando fideles Christum suum Regem dici tota mentis intentione festinant. *Cum tenuerunt eum allophyli in Geth*; hoc est quod Regum textus enarrat (*1 Reg. xxvii, 2, 3*): quia David Saulis insecutione perterritus, in civitate Geth apud allophylos se creditur occultandum. Sed quia diximus hæc omnia mysticis similitudinibus exponenda, Geth significat torcular, id est pressuram, quam omnis patitur Christianus. Sed tunc fructum reddit uberrimum, cum tribulationum fuerit fasce depressus. Et ideo in tali superscriptione loqui rationabiliter aptatur Ecclesia, quæ allophylorum, id est alienigenarum persecutionibus ingravata, tanquam nectareos liquores merita sanctorum copiosa libertate profudit.

Divisio psalmi.

Diversis afflictionibus onerata, in prima sectione psalmi mater orat Ecclesia, confidens se tamen a sævientibus inimicis esse liberandam. Secunda sectione proprias enumerat passiones, gratias agens quia de crebris periculis sit erepta; nec se dicit formidare mala, quæ cognoscit esse celeriter transitura. Tertio **187** loco in futura illa beatitudine laudes se dicit Domino jugiter cantaturam, qui eam de hujus sæculi adversitate liberavit.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Miserere mei, Domine, quoniam conculcavit me homo; tota die bellans tribulavit me.* Virgo mater Ecclesia, quæ fideles populos parit, nec a sua integritate discedit, coelestem Sponsum piis lacrymis rogat ne se patiatur ab inimicis opprimi, quæ adhuc in mundi istius cognoscitur calamitate versari. *Conculcavit*, retulit quod in titulo dixit ad torcular, quia tantum vinum exprimitur, quantum enixius uva calcatur. *Hominem* hic significat absolute diabolum, sicut in Evangelio de ipso Dominus dicit : *Inimicus autem homo qui superseminavit zizania, est diabolus* (*Matth. xiii, 28*). Sequitur : *Tota die bellans tribulavit me.* Describit quid in hoc mundo sancta patiatur Ecclesia : quia sine aliqua intermissione diaboli cognoscitur certamina sustinere, sicut dicit Apostolus : *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates tenebrarum harum* (*Ephes. vi, 12*). Bellum grave, quia occultum; pugna difficilis, quia cum fortiore dimicatur. Quale est enim cum hoste configere, et ejus insidias non videre? Adversarius quoque noster nec labore deficit, nec victus aliquando discedit; sed

tanto atrocior relit, quanto cum per divinam gratiam debellari posse contigerit. Bellum vero schematice per antiphrasim dicimus, sicut lucum qui non tuet, et piscinam quæ non habet pisces. Quapropter nullus se queratur fidelium frequentissima diaboli machinatione vexari, quia si Christi esse volumus, hic adversum semper diabolom sustinemus.

Vers. 2. *Conculcaverunt me inimici mei tota die, ab altitudine diei, quoniam multi qui debellant me, timebunt.* Gravissimum quidem genus injuriæ est, usque ad pedum contumeliam pervenire; sed inde procedit quod sanctis altaribus offeratur. Vinum enim non profuit, nisi pedibus uva tundatur: sic in membris suis Ecclesiam conculcat inimicus, ut sanctorum iude merita gloriosa nascantur. Repetit quoque, *tota die*, ut revera intelligas in hoc sæculo nullum tempus omnimodis a talibus tentationibus alienum. Nam quod dicit: *Ab altitudine diei*, mundum istum significat, ubi tumet altitudo superbiæ. Nam sicut Christi regula humilitatem præcipit, ita diaboli consuetudo ruinosæ altitudinis culmina persuadet. Et ut grande pondus suæ compressionis exprimeret, ab altitudine superbiæ se dicit fuisse calcatum, ut nec leve pondus crederes, quod tanta mole premeretur. Sequitur, *quoniam multi qui debellant me, timebunt.* Non vacat quod multos dicit, et non omnes *timere*; scilicet quoniam ex ipsis qui Ecclesiam debellant, plurimi convertuntur ad Dominum, et incipiunt æterna exitia non timere, cum beatorum partibus aggregantur. Illi autem qui in sua obstinatione permanserint, omnes timebunt pœnale sibi iudicium, quando Domini declaratur adventus. Felix commutatio, ut hic parvo tempore caste timeant fideles, et in illa perenni exultatione securi sint. At contra infelicium sors omnino durissima est, hic sub brevitate gaudere, et in illa perpetuitate cruciari.

Ego vero in te sperabo, Domine. Dicit causam quare sic non timere debeat, sicut impii formidabunt: quoniam sperat in Domino, qui nunquam in se decipit [ms. A., despicit] confidentes; sicut Salomon ait: *Quis speravit in Domino, et confusus est? Aut quis permansit in timore illius, et derelictus est (Eccli. ii. 41, 42)?*

Vers. 3. *In Deo laudabo sermones meos tota die, in Deo [ed., Domino] sperabo; non timebo quid faciat mihi homo. In Deo laudat sermones suos, qui omne quod bene loquitur non sibi, sed divinis cognoscitur mun-ribus applicare. Suos enim ita intelligendum est, non qui proprio proferuntur arbitrio, quoniam semper mali sunt; sed qui Domini largitate concessi sunt. Nostra enim quæ nobis data sunt recte dicimus, si tamen eadem concessa nobis Domini munere sentimus. Sed hæc tota die, id est universo vitæ tempore constat esse sciendam, et cum adversis deprimimur, et cum prosperis sublevamur. Sequitur, *In Deo sperabo; non timebo quid faciat mihi homo.* Sententia ista, nisi subtiliter quæretur, superioribus videtur esse contraria. Nam cum se conculcatam diceret, et debellatam ab homine, et imminencia pe-*

ricula metueus, misericordiam Domini postularet, hic iterum asserit se hominem non timere. Utrumque verum, quoniam prius dum præsentis calamitates, id est sæculi istius aspiceret, formidavit; nunc timorem, cum futura contuetur, abiecit. Quid enim poterat ab homine pati, qui spem suam posuerat in illa retributione iudicii? Sævius licet caruificum manus, præparentur incendia caminorum, omnia tormenta despicit Ecclesia in membris suis, quæ expectat Domini munera Salvatoris.

Vers. 4. *Tota die verba mea execrabantur; adversum me omnia consilia [ms. A., omnes cogitationes] eorum in malum.* Venit ad secundam partem, ubi sub dolore conqueritur verba prædicationis suæ continue a perfidis execrata: quia cum vera diceret, detractiones abominabiles incidisset; quod ad hereticos, vel hæc latentes pertinet Christianos, qui dum verba Domini audiunt, salutaria dicta contemnunt. Sequitur, *adversum me omnia consilia eorum in malum.* Consilia solent providere quæ prosunt, a consulendo enim dicta sunt. Sed ut intelligeres tractatus eorum nulla bonitate subsistere, addidit, *in malum*: ne quid eos boni in illa crederes deliberatione tractasse.

Vers. 5. *Inhabitabunt et abscondent: ipsi calcaneum meum observabunt, sicut expectavit anima mea.* Isti ergo subdoli Christiani habitare publice videntur Ecclesiam, et congregationes sequi, conventusque populorum; sed virus suæ perversitatis abscondunt; nec palam ausi sunt prodere, quod sciunt apostolicas regulas non habere. Malum intestinum, vulnus insana ile, quod quanto plus legitur, tanto amplius incurabili putredine sauciatur. Sequitur, *ipsi calcaneum meum observabunt.* Mos iste diabolicus est, vel eorum qui ministri ipsius esse noscuntur; ut *calcaneum*, id est ultima nostra insidiosa calliditate respiciant, sicut serpenti a Domino dictum est: *Ille tuum observabit caput, et tu insidiaberis calcaneo ejus (Gen. iii. 15).* Scit enim diabolus finitima nostra iudicari, et ipsa vult evertere, ut possimus ad reatus discrimina pervenire. Addidit, *sicut expectavit anima mea*, id est, sicut ante 188 prævidi, sicut instructa fui, sicut a Domino regulam prædicationis accepi.

Vers. 6. *Pro nihilo salvos facies eos; in ira populos confringes, Deus.* Illos quos superus dixit insidiatores, et venenosa se simulatione celantes, hic per gratiam Domini facile promittit esse salvandos; ut de nullo errantium desperare debeat, quamvis culpabilem esse cognoscat. Nam quod dicit, *Pro nihilo salvos facies eos*, significat quia gratis omnia sub [ed., sua] pietate concedit; nec cuiusquam meritam exigit, ut possit proprio labore salvari. Quid enim meruit Latro, ut sic paradisum velociter introiret? Quid Publicanus, qui repente de templo absolutus exivit? Ipse dedit confessionis subitum votum, qui donavit et præmium. Constat ergo *pro nihilo* peccatores salvos fieri, quando certum est conversionem gratuita largitate concedi. Sequitur, *In ira populos confringes, Deus.* Prius dixerat malignam turbam esse liberandam, nunc quemadmodum salvari possit ex-

ponit. Justitia Domini, quæ putatur ira, *confringit* A populos contumaces. Nam cum tribulationibus eorum corda quassaverit, et diversarum angustiarum numerositate compleverit, ab iniquitate revocati, compelluntur Domino confiteri; et per iram ejus videtur fieri, cum ille placidus atque immutabilis salutis nostræ causas noscatur operari.

Vers. 7. *Vitam meam annuntiavi tibi; posui lacrymas meas in conspectu tuo, sicut in promissione tua. Vitam suam annuntiat Deo, qui peccata propria confitetur, sicut fecit Apostolus dicendo: Prius sui blasphemus, et persecutor, et injuriosus (1 Tim. I, 13). Hoc est enim gloriam Deo dare, ut publice denuntio- mus quales nos dignatus fuerit sustinere, et ad conversionem adducere, qui merebamur peccatis facientibus interire. Et inspicere quod dicit, vitam meam, quæ B semper probatur esse culpabilis. Quando enim non aut cogitando delinquimus, aut verbis offendimus, aut labili actione peccamus? Vitam ergo suam, sicut perfidi abscondunt, ita fideles annuntiant; non ut eam Deo notam faciant, qui nullatenus potest aliquid ignorare, sed ut se magis condemnantes mereantur absolvi, sicut propheta dicit: Dic tu prius peccata tua, ut justificeris (Psal. xxxi, 5). Sequitur, Posui lacrymas meas in conspectu tuo. Lacrymæ quæ in conspectu Dei ponuntur jucunda sunt, quia non cruciant, sed a cruciatibus liberant. Pias ergo lacrymas fundebat, qui pro inimicis rogabat, et ideo meruit obtinere, quia præceptum Domini probatur implese. Addidit, sicut in promissione tua. Pollicitatio quippe Domini est, ut pias lacrymas non refuset, sicut in alio psalmo C dicit: Invoca me in die tribulationis tuæ, et eripiam te, et magnificabis me (Psal. xlix, 15).*

Vers. 8. *Convertentur inimici mei retrorsum; in quacun- que die invocavero te, ecce cognovi quoniam Deus meus es tu. Convertendos retrorsum dicit inimicos, ne in suo itinere perseverantes, pessimos implere doceantur errores. A malo enim qui retro redit, perfidie suæ culpanda derelinquit. Sic enim Petro apostolo Dominus dicit propitius, non iratus: Redi retro, Satanas (Marc. viii, 33). Istud enim quando errantibus contingit, error pristinae pravitate abscedit. Sequitur, in quacun- que die invocavero te. Hic clementiam Domini pronuntiat mirabilemque pietatem, ut in quacun- que die invocatus fuerit, semper se miseratus indulgeat. Quacun- que die, significat diversi temporis satisfactiones. Alter enim tota pene vita Dominum supplicat, alter in media ætate convertitur, alius in vitæ sine salvatur. Ipsum esse enim in quacun- que die, quia Dominus clementi patientia quodlibet tempus nostræ conversionis exspectat; et ideo culpabiles sustinet, exspectat errantes, dicens: Noto mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (Ezech. xviii, 25). Solum est enim, ut in hac vita peccatum omne lateamus, ubi et humana fragilitate delinquimus. Ad- dicit, ecce agnovi quoniam Deus meus es tu. Dulcis professio, et vera probatio, ut ipse cognosceret impletam quod magno desiderio noverat exquisitam. Sequitur, quoniam Deus meus es tu; licet sit genera-*

liter Dominus omnium nostrum, tamen confidenter dicimus: Deus meus, quando ab eo nos respici posse gaudemus.

Vers. 9. *In Deo laudabo verbum, et in Domino prædicabo sermonem. Revera orthodoxæ dicta cognoscuntur Ecclesiæ. In Patre se promittit Filium laudaturam, ut quidquid de illo dicitur, de isto pariliter sentiat. Nam cum prædicam æternam atque omnipotentem Patrem, æternam atque omnipotentem Filium sine dubio confitemur. Unum est enim in utroque præconium, quoniam una virtus amborum, individua gloria, quando indivisibilis est natura. Denique sic ipse in Evangelio testatur: Ego in Patre, et Pater in me est (Joan. xiv, 10, 11). Quid, rogo, non habeat Filii, qui naturam omnipotentis Filii habet? Aut quid non habeat Patris, qui naturam omnipotentis Patriæ habet? Una est revera substantia, quia nihil in eorum essentia dissimile aut discrepans reperitur. Non hic amplius minusve reperis, nisi quod sibi hæresis Ariana confligit. Hæc autem regula unitatis atque æqualitatis Spiritum quoque sanctum sine dubitatione consubstantiali Patri Filioque completitur: quoniam sancta Trinitas unus est Deus, nec potest uni gloriam dare, qui se non intellexerit hoc communiter obtulisse. Sciendum plane quod doctissimus Augustinus in libro decimo quinto Trinitatis (Cap. 17) ita dicit: Spiritus sanctus secundum Scripturas divinas nec Patris est solius, nec Filii solius, sed esse constat amborum. Quapropter Patris et Filii charitas est unita, cum tamen et ipse perfecta sit charitas. Hoc etiam multipliciter probat in expositione Epistolæ sancti Joannis, apertius homilia septima dicens: Quia qui charitatem non habet fratris, utique non habet Spiritum sanctum. Sequitur, et in Domino prædicabo sermonem. Hic jam venit ad Dominum Christum, qui unus ex Trinitate Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. I, 14). Cujus sermones, id est prædicationes merito se laudaturam promittit Ecclesia, quia humano generi vivendi regulam præstitit et salutem. Revera sermones ubique prædicandi, per quos mundi salus cœlesti potuit miseratione reparari. Hæc enim duo sancta mater se prædicaturam promittit, quæ nostræ fidei æternam tribuunt sospitatem; scilicet potentiam Verbi, et humanitatem ejusdem Domini Christi. Sed D ne aliquis pessimorum ista nomina Dei et Domini sub discretionem aliqua suscipienda judicaret, ut Patri et Filio vocabulum istud Domini non omnimodis diceret convenire, in centesimo nono psalmo propheta testatur dicens: Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis (Psal. cxv, 1).*

189 Vers. 10. *In Deo sperabo, non timebo quid faciat mihi homo. Revera non potest hominem timere, qui se mundana non formidat amittere. Quid enim potest inimicus auferre, nisi illud quod sancta mater a sua mente probatur abjicere? Hic hominem (sicut superius dictum est) diabolum debemus accipere, qui sanctam Ecclesiam iniqua semper voluntate persequitur. Versus autem iste, et in prima parte finalis es*

(sicut et hic videtur esse repetitus), ut quasi margaritarum quibusdam illis retucentibus, parilitas sibi partium decora constaret.

Vers. 11. *In me sunt, Deus, vota tua, quæ reddam laudationes* [ed., laudes] tibi. Venit ad tertium uentram, ubi jam liberata de malis hujus sæculi, laudaturam se Dominum profitetur Ecclesia. Dicit enim in se esse vota laudationis, Dei tamen munere contributa, quæ in illa perpetuitate reddenda sunt, quanto jam saneti indefessis vocibus persolvent laudis obsequium. Ista sunt enim quæ, cum Deum diligimus, habemus semper intrinsecus, quæ a nobis omnimodis non recedant; sed in illa perpetuitate reddimus, cum semper solvimus et debemus. Nam de futuro nos et hunc versum debere intelligere sequentia demonstrant, quæ huic mundo nequeunt ullatenus convenire.

Vers. 12. *Quoniam eripuiti animam meam de morte, oculos meos a lacrymis, et pedes meos a lapsu.* Causam reddit cur vota laudis sit piis immolationibus oblatura, scilicet quia eripuit animam populi fidelis de morte perpetua. Quæ figura dicitur ætologia, id est causæ redditio. Et bene suam animam sancta mater a morte dicit ereptam, quæ filiorum liberatione gaudebat. Sequitur, *oculos meos a lacrymis, et pedes meos a lapsu.* Singulis singula reddit. Animam dicit ereptam de morte, oculos a lacrymis, pedes vero a lapsu. Sed hæc tria in futuro sæculo præstabuntur, quando jam nec anima peccando morietur, nec oculi mala sua debebunt, nec pedes labentur. Nam hic cui beatorum aufert lacrymas, cum ipse dicat: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (Matth. v, 5)? Nec pedes justorum in isto sæculo a lapsu redduntur alieni, quia dum in hoc mundo ambulant, semper in lapsu sunt; sed divina misericordia continentur, sicut legitur: *Septies cadit justus, et resurgit* (Prov. xxv, 16).

Vers. 13. *Ut placeam coram Deo in lumine viventium.* Dicit quemadmodum Domino placere possit Ecclesia in manifestatione sanctorum, hoc est, in lumine viventium, in quibus ipsa pulchra, ipsa sine macula, ipsa redditur sine ruga. Quicquid enim in illis acciderit, in vultu istius elarescit. Sicut hominis sana viscera reddant faciem pulchriorem; sicut Salomon dicit (Prov. xv, 13): *Corde latante vultus floret*: ita oris sanctæ Ecclesiæ decus aspergitur, quod in beatorum meritis invenitur.

Conclusio psalmi.

Peracti sunt versa sanctæ virginis et matris Ecclesiæ. Illa enim nos incorrupta generat, illa casto utero profundit in perpetuam lucem. Sed ultimam quales baptismo illa generat, tales nos vitæ hujus terminus inveniret si ne habeamus eum populo nefandissimo portionem, qui (sicut titulus dicit) a sanctis longe divisus est. Quinimo torcular nos istius sæculi gaudentes premit, ut copiosa de nobis vina profundat. Afflicti ergo gratias agamus, contristati minime desperemus, quando illa tormenta prosunt, quæ nos ad præmia beata perducunt.

EXPOSITIO IN PSALMUM LVI.

In finem, ne disperdas David in tituli inscriptione, cum fugeret a facie Saul in speluncam.

Per finem frequenter diximus Dominum significari, quia ipsa est nostra perfectio ad ipsum feliciter pervenire. Nam sicut cum terminum attingeris itineris destinati, labore finito in loco desiderantissimo conquiescis, ita cum ad Dominum veneris, ulterius nil requires. *Ne disperdas David.* Prohibetur David a Saule disperdi, qui ad regnum fuerat voluntate Domini preparatus, sicut factum esse manifestum est. Sequitur, *In tituli inscriptione.* Hoc non David, sed in passione Christo Domino provenisse, manifestum est, ne a Pontio Pilato scriptus titulus mutaretur. Sed quia diximus personam Domini nostri Salvatoris portasse David, hæc nunc de ipso dicitur, quod erat in Christi Domini passione faciendum: *ne disperderetur David* de regno depotato, sicut nec illa Domini potuit tituli inscriptio commutari. Addidit, *cum fugeret a facie Saul in speluncam.* Actus iste et David, et Domino multum videtur esse consimilis. Nam sicut David Saulem fugiens in spelunca se abscondit, ita et Domini Salvatoris deitas intra templum corporis sui Judæis perfidis fuisse probatur abscondita. Sic singula quæ de David et Christo provenerunt facta, illis sunt sub hac allusione communia. Quæ imagines rerum in hoc titulo ideo præcludunt, quia totus psalmus de Domini passione dicturus est. Sic enim ille truculentum Saulem, sicut iste Judæos nequissimos perferebat. Oportet igitur meminisse psalmum hunc quintum esse illorum qui passionem et resurrectionem Domini sub brevitate commemorant.

Divisio psalmi.

Dominus Christus in primo ordine psalmi orat de sua passione sollicitus, secundum id quod propter nos homo fieri inestimabili pietate dignatus est. Fæctus enim (ut ita dixerim) humanatus Deus, qui etiam in assumptione carnis Deus esse non destitit; inconvertibilis manens, assumpto convertibili homine, naturam suam non minuens, sed conditionem mortalitatis exaltans. Unus enim atque idem est Dominus Christus, qui et in Dei forma operatus est miracula magna virtutis, et in forma servi subit sævitiam passionis. Secundo ordine resurrectionis suæ gloriam stupenda varietate describit. Tertio post beatissimam resurrectionem, laudes se Patri Domino cantare promittit; quæ membra diaplasmatis quoque interpositione separantur.

190 Expositio psalmi.

Vers. 1. *Miserere mei, Deus, miserere mei: quoniam in te confidit anima mea.* Christus Dominus humanatus clamat ad Patrem, ex eo quod futuram metuit passionem; ut quamvis voluntariam susciperet mortem, animæ suæ declararet absolute formidinem. Misericordiam petit Dei Filius, qui miseretur omnibus, qui tanta ad nos liberandos humilitate descendit, ut unum ex fidelibus clamare putes, quod Creator mundi assumptæ carnis infirmitate doprecatur. Nam cum

dicit: *Miserere mei, Deus, miserere mei*, repetitio ista periculum futuræ mortis ostendit, ut sæpe posceret resurrectionis miraculum, qui subiturus erat discrimina passionis. Sequitur, *quoniam in te confidit anima mea*. Oratio ista forma fidelium est, ut quæ propter salutem nostram talia pertulit, precationibus quoque nos suis pius doctor instrueret. Oravit enim ut regulam nobis sanctæ orationis ostenderet. Passus est propter nos, ut nullus pro ipso pati velle refugiat. Resurrexit, ut ad resurrectionem quoque ipsius spes nostræ infirmitatis extendat. Ille enim istarum rerum iudicis non fuit, sed omnia causa nostræ salutis crecepit.

Vers. 2. *Et in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas*. Intelligamus orationis istius purissimam sanctitatem. Primo versu misereri sibi Dominum ante omnia postulavit. Secundo dicit quare debeat obtinere. Tertio quemadmodum possit ab imminente persecutione liberari. *Alarum* etenim *umbra* tecta materia sunt, quæ pullos teneros et blandimento quodam fovant, et ab irruente tempestate custodiunt. Sed quia hæc munimina magnum auxilium maternæ pietatis ostendunt, talis comparatio frequenter in Scripturis sanctis posita reperitur, sicut Dominus in Evangelio dicit: *Jerusalem, Jerusalem, quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina pullos suos sub alis suis, et noluisti (Matth. xxiii, 37)?* Quæ figura dicitur parabole, id est comparatio, quoties sibi res genere dissimiles comparantur. Sequitur, *donec transeat iniquitas*. In ipsa comparatione permansit, ut sub eadem *umbra* requiesceret, donec *fervida iniquitas* extuaret.

Vers. 3. *Clamabo ad Deum altissimum, Deus qui benefecit mihi*. Magnus ordo piæ prædicationis ostenditur, *ad Altissimum clamare*, ad quem non voce valida, sed puritate conscientie pervenitur. Clamabat ille ab humanitate suscepta, a quo supernæ creaturæ opem non desinunt postulare. Nam quod dicit, *Deum qui benefecit mihi*, designat excellentissimum incarnationis arcanum, quod humano generi gratia divina collatum est.

Vers. 4. *Misit de cælo, et liberavit me; dedit in opprobrium conculcantes me*. Natura humanitatis unita Dei Filio constituitur liberatam se ab humana imbecillitate, quæ post resurrectionem meruit colorum regna percipere. *Misit* autem quod dicit, non significat angelum, non aliquam creaturam; illa enim per se servire, non liberare potuerunt: sed *misit*, intellige, auxilium supernæ potentie suæ. *Liberavit* enim Pater Filium suum, sicut Apostolus dicit: *Propter quod et Deus illum exaltavit, et donavit illi nomen quod est super omne nomen (Philip. ii, 9)*. *Liberare* quoque se posse et Filius ipse testatur dicens: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam (Joan. x, 18)*. Verum istæ locutiones cooperationem sanctæ Trinitatis ostendant, quæ unum vult, unum semper operatur. Addidit, *Dedit in opprobrium conculcantes me*. *Opprobrium* persequentibus fuit, quando illum, quem se credebant extin-

guere, viderunt fideles populos de ipsius resurrectione gaudere. Dedecus enim suum iudicat mala conscientia, quando propria non videt impleri posse disposita.

Vers. 5. *Misit Deus misericordiam suam et veritatem suam*. Januam secundæ partis ingreditur. Nam quamvis in superiori versu similia verba dixerit, hinc tamen in gratiarum actionem prorumpit, ut spem credentium de sua prosperitate firmaret. *Misit* enim de Patre dicit, quod ad humanitatem susceptam pertinet, sicut et in Evangelio ait: *Non sum misus, nisi ad oves quæ perierunt domus Israel (Matth. xv, 24)*. *Misericordia* est ergo, quia humano generi in suscepta carne compatitur, dum clamat: *Sauve, Sauve, quid me persequeris (Act. ix, 4)?* vel his similia. *Veritas*, quoniam unicuique sua facta retribuit.

Vers. 6. *Eripuit animam meam de medio catulorum leonum; dormivi conturbatus*. Crucifixo corpore, animam suam dicit ereptam: de qua maxime nos præcipit esse sollicitos. Totum enim in tuto redditur quando illa salvatur. Resarget enim corpus ad spiritualem gloriam, si illa non fuerit obstinationis vulnere sauciata. *Catulos enim leonum* plebem significat Judæorum, quam principes et sacerdotes ferali voluntate genuerunt; ut leones sint qui mala consilia de nece Domini tractaverunt. *Catuli*, eorum populi qui perperam inventa secuti sunt. Addidit, *dormivi conturbatus*. Mors Domini mirabili proprietate describitur, qui *conturbatus* fremitu Judæorum, quiete altissima *dormiebat*: ostendens tam nihil fuisse persecutionem impiorum, ut occisus perduceretur ad somnum. *Dormire* enim non est *conturbati*, nisi illius qui in cruce positus, spiritum sua reddidit voluntate,

Vers. 7. *Filii hominum, dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus*. Hæc de illis dicit qui in nece Domini impia voluntate grassati sunt. Ipse enim exponit qui sunt isti *filii hominum*, quorum *dentes fuerunt arma et sagittæ*; eorum scilicet qui (sicut legitur) supra eum *dentibus stridebant*. Quod per quintam speciem dicitur defestationis quæ Græce appellatur *κατὰ τὴν λέξιν*, Latine ad verbum. Singulis enim verbis definitur quid sint *dentes* hominum furentium, id est *arma et sagittæ*. *Arma* retulit ad consilia pessima; *sagittæ* ad verba quidem volantia, sed ad operationem mortis emissa. Addidit, *et lingua eorum gladius acutus*. Acuto gladio comparantur voces illæ quæ dicebant: *Crucifige, crucifige (Luc. xxiii, 21)*. Nam sicut ensis acutus celerrimum operatur mortis effectum, ita et illa verba citam exitii complevere sententiam. Uno enim impetu visi sunt peremisse, sicut arma solent acutissima desecare. Per quæ tamen subtiliter commonuit, quia et *lingua sæviens* possit occidere, sicut Salomon ait: *Mors et vita in manibus lingue*.

Vers. 8. *Exaltare super cælos, Deus, et super omnem terram gloria tua*. Dum in cruce talia Christi **191** pateretur humilitatis, et Dominum cæli Juæi viderentur habere derisum, exclamavit a forma servi, quam pro nobis assumpsit: *Exaltare super cælos*,

Deus; ut qui pendes in cruce, cognoscaris semper in maiestate regnare. Non enim *Deus* supra se exaltari poterat, quia non est ultra quo crescat; sed exaltabatur plane inter homines, quando gloria maiestatis ejus conversis mentibus apparebat. *Super cælos* autem dixit, quia Dominus et virtutes supernas noscitur habere subjectas. Sequitur, *et super omnem terram gloria tua*. Hoc utrumque completum est. *Exaltatus* enim *supra cælos* est, quando sedit ad dexteram Patris; glorificatus est *super omnem terram*, quando totum mundum catholica replet Ecclesia: in qua laudes Domino jugiter concinuntur, sicut Dominus dicit: *Vivo ego, dicit Dominus; et implebitur gloria mea universa terra* (Num. xiv, 21).

Vers. 9. *Laqueos paraverunt pedibus meis, et incurvaverunt animam meam.*

Vers. 10. *Foderunt ante faciem meam foveam, et ipsi inciderunt in eam.* Judæos significat insidiatores, qui prædicationibus rectis dolose adnectere crediderunt, sicut evangelista de Pharisæis dicit, cum ante eum statuissent adulteram mulierem, dicentes: *Hanc invenimus in adulterio deprehensam. Moyses enim præcepit nobis hujusmodi lapidare: tu autem quid dicis* (Joan. viii, 3)? et cætera hujusmodi, quæ maligna interrogatio commovebat. *Pedes* autem Christi sunt increpationes malorum promissionesque fidei, quibus ille in hoc mundo evangelizans, quasi quibusdam pedibus incedebat. Sequitur, *et incurvaverunt animam meam*. Hic pietas Domini sanctitasque describitur. *Incurvaverunt* enim *animam* Christi, quando scelerati Judæi credere noluerunt. Ipsi enim condolendo (sicut et alibi dicit) jejunos et steriles reddebatur. *Anima* enim ejus in suis actibus curvari non poterat, quæ peccati maculam non habebat. Adjecit, *foderunt ante faciem meam foveam*. Bene dicitur *fovea* sententia mortis, quæ mittit ad foveam. In ejus enim faciem diverunt: *Reus est mortis* (Matth. xxvi, 66); et ideo dicti sunt *foveam fodere*, quia eum neci visi sunt tradidisse. Addidit sententiam generalem, *et ipsi inciderunt in eam*. Omnis enim injusta vox suos prius damnat auctores, et antequam alteri noceat, se prius ipsa condemnat. Quod similiter et Salomon dicit: *Qui fodit foveam incidet in eam* (Eccli. x, 8).

Vers. 11. *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum; cantabo et psalmum dicam Domino.* Postquam dixit malorum debitas pœnas; nunc venit ad tertiam partem, in qua post resurrectionem acturum se gratias pollicetur. Sed per illud gratias agit, per quod et resurrexit a mortuis. Cæterum deitas Christi cum Patre coeterna, semper præstat, semper omnipotens, semper æqualis est. Nam quamvis laqueos parasset inimicus, foveam aperuisset ingratus, *paratum* se dicit ad agendas gratias, quia sibi sciebat resurrectionis gloriam modis omnibus affuturam. Sed in quo sit paratus, per verba sequentia declaratur: *Cantabo et psalmum dicam Domino*. Cantare diximus, vocibus gratiam referre; *psalmum dicere*, prædicabili Dominum actione laudare. Quæ duo superiori geminationi merito videntur aptata, quando in utroque se profi-

etur cæse paratum. Sed dum illa de se dicit, nos, quemadmodum constitemur, instituit. Nam et apostolus Paulus sequens magistrum, paratum se profitetur, dum ait: *Gloriamur in tribulationibus, scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem* (Rom. v, 5), etc.

Vers. 12. *Exsurge, gloria mea; exsurge, psalterium et cithara: exurgam diluculo.* Per tropologiam *exsurge* dicitur, quasi surge ad miraculum faciendum; sicut scriptum est et in undecimo psalmo: *Nunc exurgam, dicit Dominus* (Psal. xi, 6). Qui sermo ad potentiam divinam propter exprimentas causas ab humana imbecillitate translatus est. Geminat etiam: *Exsurge, psalterium et cithara*. Quæ figura dicitur epembasis, id est iteratio verbi; quod etiam in superiore versu fecit, ubi ait: *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum*. Hic enim natura assumpta humanitatis exprimitur. *Psalterium* fuit, quando caro operabatur divina mandata, ut sancta se conversatione tractaret. *Cithara* vero gloriosam significat passionem, quam tensis nervis diuimoratisque assibus, virtutem patientiæ intellectuali quodam carmine personabat. Addidit, *exurgam diluculo*, quod est inter tenebras noctis, et diei claritatem: quo tempore eum reurrisse Evangelii lectio sancta testatur; ait enim: *Diluculo valde venit Maria ad monumentum* (Luc. xxiv, 1), et reliqua.

Vers. 13. *Constebor tibi in populis, Domine; psalmum dicam tibi inter gentes.* Istud jam dicitur a parte membrorum, quia ipsum constat Patri in populis confiteri, qui caput et dux Ecclesiæ probatur intelligi. Nam quod ait, *psalmum dicam tibi inter gentes*, cœlestem significat actum universalis Ecclesiæ, quæ per omnes gentes linguis variis psalmodiam Domino devota mente persolvit.

Vers. 14. *Quoniam magnificata est usque ad cælos misericordia tua, et usque ad nubes veritas tua.* Ista est causa confessionis, ista promissio psalmodiæ: *Quoniam magnificata est misericordia Domini usque ad cælos*; id est quia humanitas Filii usque ad cælorum regna perducta est. Periclitanti quippe homini, qui peccatis tenebatur obnoxius, fecit misericordiam suam, ut dispensatione mirabili faceret exitum, quem nefandi populi iudicio putabant extremum. Sequitur, *et usque ad nubes veritas tua*. *Nubes* significant prophetas, quos Spiritus sancti irrigua veritas, velut copiosus imber implevit. Merito enim *nubes* vocantur, quia cœlesti fonte satiatii sunt, et supra steriles peccatores spiritualis copiæ dona fuderunt; quæ duo præposterato sunt ordine collocata. *Veritas* est tempore anterior, *misericordia* vero adventu posterior; quæ ideo commutata sunt, ut sine aliqua differentia in his potuisset unum decus, unus auctor agnosci.

Vers. 15. *Exaltare super cælos, Deus; et super omnem terram gloria tua.* Hunc versum et in secunda parte jam dixit, fidem nostram tali promissione confirmans, quia super omnes creaturas ejus nominis gloria reguatur. Digitized by Google

Conclusio psalmi.

Quis virtutem psalmi hujus, quis benevolentiam digne possit effari? Orat Christus, ut nos doceat; resurgit, ut nos erigat; laudes Patri dicit, ut nos instruat. Merito via nostra, merito redemptio, merito apud Patrem noster **192** legitur Advocatus. Amicus clementem defensorem, ne patiamur severum iudicem. Ultra omnem esse constat amentiam reum toto corde non expetere, qui nos ad æterna gaudia tam crebris admonitionibus cognoscitur invitare.

EXPOSITIO IN PSALMUM LVII.

In finem, ne disperdas David in tituli inscriptione.

Quamvis verba ista frequenter iterentur, non pigebit tamen eadem per singula loca declarare, ut per aliorum possit dignitas æstimari. Illas siquidem domos confidenter intramus, quarum penetralia in ipsa fronte cognoscimus. *In finem* significat Christum, qui in hoc psalmo locutus est. *Ne disperdas David in tituli inscriptione.* Et David sæpe diximus Christum significare, quia et rex erat, et nomen ejus manu fortis sive desiderabilis interpretatur, quod et Domino competenter aptatur. Commonetur ergo Pontius Pilatus, *ne disperdat scriptum titulum* qui Regem Dominum declarabat: quia reddi non poterat incassum quod divina nosebatur iustitiam conscriptum. Regem enim illum quis poterat abolere, quem constat esse cæli terræque creatorem? Quod adeo frequenter repetitur, ut excusatio contradicentibus auferatur.

Divisio psalmi.

Dominus Christus et virtutibus Salvator et monitus, in prima narratione psalmi Judæorum cognoscitur exprobrare nequitiam. Sed dum illis imputat quæ fecerunt, nos ne faciamus similia commonemur. Secunda narratione retributiones eorum aptissimis comparationibus declarat. Tertia qualis fiat correctio iustorum de peccatorum ultione memoratur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Si vere utique iustitiam loquimini, iusta iudicate, filii hominum.* Christus Dominus Judæos invehitur [ms. A., convenit] de his quæ longa post erant ætate factur. *Loquuntur enim falso iustitiam legis, qui non sunt recta iudicaturi.* Vere autem illi æquabilia dicunt, qui iusta facturi sunt; sermo enim rectus vitæ debet esse consimilis. Voces ergo illas hic arguit Judæorum, quando captiose dicebant: *Magister, scimus quia a Deo venisti, et viam Dei in veritate doces.* (Math. xii, 16). Ista quidem iusta erant, sed illi ea veraciter minime loquebantur: quoniam si fuissent certissima mente prolata, irreprehensibilia eorum potuerant esse iudicia; nec postea dixissent Pontio Pilato: *Crucifige, crucifige, quia se Dei Filium esse confirmat* (Joan. xii, 6, 8). Sic enim iudicaverunt, ut non recte, sed fide locuti iustitiam comprobentur. Hoc argumentum in topicis dicitur a contrario. Contrarium est enim recta loqui, et perversa facere. Nonnulli vero hinc faciunt quæstionem, dicentes, hic quidem præceptum esse: *Iusta iudicate, cum*

A legatur in Evangelio: *Nolite iudicare, ne iudicemini* (Luc. vi, 37). Sed ista sententia non nobis tollit intotum licentiam iudicandi; nam quod dicit, *nolite iudicare*, de illis factis vult intelligi quæ sensus noster non prævalet intueri. Sunt enim quædam media quæ ignoramus quo animo fiant, quia et bono et malo fieri possunt, de quibus temerarium est homini iudicare. Hic autem præcipit nobis de his quæ manifesta sunt *iusta iudicare*. Ita fit ut sententiæ istæ, dum discussæ fuerint, nequaquam sibi contrariæ esse videantur. Quem locum Pater Augustinus de Sermone Domini in monte, libro secundo (Cap. 28) latius diligentiusque tractavit.

Vers. 2. *Etenim in corde iniquitates operamini in terra; iniquitatem manus vestræ concinnant.* Ac si diceret: *Quomodo potuistis de me iudicare, qui in corde vestro iniquitates operamini*, ubi perfectum crimen est, antequam fiat, et omne malum plectibite sit, quod desiderium pravæ voluntatis accusat? *In terra* vero dicit, sive arcano pectoris, sive supra populum cui principes et Pharisei præesse videbantur. Et vide quia supra *cordis iniquitates* posuit: nunc etiam per *manus* res significat actuales, ut non solum cogitatum scelus, sed etiam completum esse doceretur. *Concinnant* enim ad iniquitates bene positum est. *Concinnatio* autem significat, quando ex multis partibus sibi convenit adunata perversitas.

Vers. 3. *Alienati sunt peccatores ab utero [ed., a vulva], erraverunt a ventre, locuti sunt falsa.* Merito peccatores tanquam abortivos, projectos ab utero dicitur Ecclesiæ, qui nulla doctrinæ confirmatione perfecti sunt; sed tanquam teneræ pecudis fatuata mollities, non ad lucem vitalem, sed in perfidiam tenebras probantur abjecti. Iuste quippe *uterum* habere dicitur Ecclesia, quæ nos sacro baptismate profudit in perpetuam lucem. Sed vix illis qui immaturi ab ejus visceribus exierunt! Sequitur, *erraverunt a ventre, locuti sunt falsa.* *Erraverunt* utique *a ventre*, qui contraria matri dogmata sunt secuti, nec alium sanctam pia devotione venerantur. Ipsi enim et *falsa locuti sunt*, qui ab ejus sanctis traditionibus erraverunt.

Vers. 4. *Ira illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ et obturantis aures suas. Ira* Judæorum per similitudinem nimis aptissimam definitur. Obstinatorum quippe hominum ira irrevocabilis est qui, ne docentium prædicationes exaudiant, procurant sibi voluntariam surditatem. Cui malo consuetudo *aspidis* comparatur, quæ ne verba incantantis exaudiat, suasque latebras derelinquat, unam aurem caudæ suæ inflectione dicitur obturare, alteram vero in terram deprimere. Cui merito Judæi comparati sunt, qui cordis auribus obturatis, sanctæ Scripturæ audire noluerunt saluberrimam jussionem. *Obturare* enim a sacerdotibus tractum est, qui aures suas thure replebant, ne peregrinis verbis intercedentibus, confusa carminum memoria turbaretur.

Vers. 5. *Quæ non exaudiet vocem incantantium, et venefica quæ incantantur a sapiente.* In exponenda similitudine perseverat. Dicit enim de aspidem quæ non

exaudat vocem incantantium : utique quoniam auribus A
damnatis obstruit, nec passa est audire vocem quæ
illam trahere potuisset ad lucem. O humanum genus!
nisi illuminetur misericordia divina, cæcissimum est
creatum 193 ad imaginem Dei, similitudinem vul-
tū habere serpentis. *Sapientem* vero huic dicimus nūn-
danæ artis operatorem, qui propositam rem, Domino
se juvante, astuta complet industria. Nota igitur quo-
niam dicuntur sapientes et in malo, de quibus legitur :
Ubi suprens, ubi scriba (I Cor. 1, 20)? et his similia.

Vers. 6. *Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum ;
molas leonum confringet Dominus.* Introitus secundæ
narrationis aperitur, in qua describitur quæ sint
mala passuri qui contempserunt, ut aspides, divina
prædicatione salvari. Primum dicit *dentes eorum* spe-
cialiter *contendos*, quando dolosa verba ipsorum B
et captiosæ interrogationes deducuntur ad nihilum;
sicut eis contigit quando subdole interrogabant
cui nummus Cæsaris penderetur. Sed tale a Domino
responsum recepere, ut unde tentaverant mordere,
contritis dentibus viderentur abscedere. Ait enim :
*Reddite Cæsari quæ sunt Cæsaris, et Deo quæ Dei
sunt* (Matth. xxii, 21). Sequitur, *in ore ipsorum mo-
las leonum confringet Dominus.* Hic nescio quid vi-
etur exerescere, quando et *leones* nominavit et *molas* :
illos videlicet significans, qui non jam capti sis ver-
bis, sed belluino fremitu in necem Domini consur-
gere tentaverunt. Aspides erant, quando ei insidiosæ
dixerunt : *Licet dare tributum Cæsari* (Ibidem, 17)?
Leones fuerunt, quando cruento ore clamaverunt :
Crucifige, crucifige (Luc. xxiii, 21). Ita insania eorum C
non solum veneno serpentis, sed immanibus belluis
comparata describitur. *In ore autem ipsorum molas
confringebantur*, quando dictis non poterant respon-
dere verissimis.

Vers. 7. *Ad nihilum devenient velut aqua decurrens :
intendit arcum suum donec infirmetur.* Dixit *aspides*,
dixit *leones* : nunc venit ad torrentes, qui hiemalibus
imbribus concitati, subita inundatione descendunt.
In hoc terribiles, quia improvisi; in hoc periculosi,
quia præcipites. Sed mox ut impetu transeunte, quasi
atrocia colla posuerint, sereno cælo deficiunt, qui
nubibus compluentibus intumescunt. Quæ figura
dicitur synathrosmos, id est congregatio, ubi mul-
tas res et crimina sub aliqua narratione colligimus.
O inaudita sævitia Judæorum! Comparantur illis tot D
ingentia mala, unde immania novimus venire pericula.
Addidit : *Intendit arcum suum donec infirmetur.* Hic
elementia divinæ virtutis ostenditur, cujus arcus ten-
ditur ad salutem. Deus enim contra malos arma suæ
potestatis *intendit*, et tandiu terret *donec infirmati*
cedant, et ad confessionis salutem meliorata se
mente convertant.

Vers. 8. *Sicut cera liquefacta auferentur ; super eos
cecidit ignis, et non viderunt solem.* Superius dixit de
his quos convertendos esse Domini terrore pronun-
tiat; nunc exponit eos qui, perfidia faciente, in sua
obstinatione durati sunt. Istitis digna vicissitudo red-
ditur, ut illa cordis duritia *sicut cera liquefacta dis-*

pereat. *Auferentur*, dicit, a conspectu Domini, quando
in gehennæ tormenta mittendi sunt. Denique sic se-
quitur, *super eos cecidit ignis, et non viderunt solem.*
Ignem dicit malæ mentis ardorem, quem in hoc sæ-
culo cæcatis sensibus hauserunt; qui tenebrat potius
quam illuminat, qui non aperit, sed claudit aspe-
ctum. Talis enim ignis super impios cadit, ut solem
verum, id est Dominum Salvatorem videre non pos-
sint; sicut et ipsi in iudicio futuro dicturi sunt : *Sol
non ortus est nobis, et justitiæ lumen non luxit nobis*
(Sap. v, 6). Illum enim solem conspicerere nequeunt,
nisi qui eum mundis et sanctis mentibus intuentur.

Vers. 9. *Priusquam producant spinæ vestræ rham-
nos : sicut viventes, sicut in ira absorbet eos. Rhamnus
spinarum genus est permolestum, quod prius in
herbam molliissimam pubescit; sed ubi adulta ætate
caluerit, ramusculos producit acuminatos, postea-
que ejus stipes durescunt in arboream firmitatem.
Hoc ergo Judæis præsens sententia comminatur,
quod prius absorbeantur quam longa ætate eorum
malitia convalescat, sicut et in alio loco de talibus
dicit : *Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies
suos* (Psal. ltv, 24). Sequitur celeritas perditionis
eorum, *sicut viventes, sicut in ira absorbet eos.* Bene
dicit, *sicut viventes*, quia vivere videntur et mortui
sunt. Omnis enim peccator in pravitate degens veri-
tati moritur, sicut ait Apostolus : *Vidua quæ in deli-
ciis est, vivens mortua est* (I Tim. v, 6). Quod autem
adjecit, *sicut in ira absorbet eos*, illud significat, quia
Dominus tanquam iratus, peccatores videtur percel-
lere non iratus; de quo scriptum est : *Tu autem,
Domine virtutum, cum tranquillitate iudicas* (Sap. xii,
18). Nam quod dictum est, *absorbet eos*, eorum subi-
tum significavit interitum, quia quanta Domino in
sustinendo patientia fuit, tanta erit percussio in ce-
leritate iudicii. Et respice quia sicut superius duobus
versibus in peccatis anxiosim fecit, ita et hic per qua-
tuor crescit in pœnis.*

Vers. 10. *Lætabitur justus cum viderit vindictam
impiorum; manus suas lavabit in sanguine peccatoris.*
Membra tertix narrationis ingreditur, in quo ju-
storum lætitiæ et sceleratorum etiam in isto sæculo
dicit provenire vindictam. *Videbit enim vindictam
impiorum justus*, cum eos respexerit talia facere, unde
semper debeant formidare. Omne enim malum suam
porta, dum committitur, ultionem, quia torquente
conscientia ipse in se probatur implere vindictam.
Contra *justus* lætus est, quamvis molestiarum fasce
deprimatur; animo enim liber est, unde vera lætitia
semper exurgit. Sic utraque genera hominum qua-
litates suarum in se sustinent actionum. Sequitur,
manus suas lavabit in sanguine peccatorum. Quid est
hoc, quod ille qui præcepit orare pro inimicis, *in
peccatorum sanguine* piorum *manus* asserit *ablundas*?
Sed hoc, si diligentius intuemur, correctionis potius
quam sævitix præstabit exemplum. Nam cum *sangui-
nis peccatoris* effunditur, *manus*, id est actus justis-
simi corriguntur. Impio enim pereunte, commonetur
innocius cautius se diligentiusque tractare. Ita fit ut

verus justus non crudeliter, sed pio sanguis peccatoris emundet; sicut Salomon dicit: *Stulto pereunte, sapiens astutior fit* (Prov. xxi, 11).

Vers. 11. *Et dicit homo: Si utique est fructus justo, utique est Deus judicans eos in terra.* Cum ista sunt, quæ superius dicta sunt, tunc fidelis intelligit atque dicit: Si justus etiam hic honorum suorum præmia consequuntur, manifestum est et in hac terra de eis judicare Dominum, qui eos degere infructuosa sanctitate non patitur. Vult enim intelligi quia nec mali in hoc sæculo omnino a pœna sunt liberi, quamvis florere videantur; nec boni a beneficio sequestrati, 194 licet mundanis oneribus imprimantur. Quod argumentum dicitur a consequentibus, quando, cum justo dantur præmia, justus est Dominus.

Conclusio psalmi.

Ecce verus Sol qui tenebras nostras caliginesque discutens, quid in veritate sentire debeamus ostendit. Jam nemo sit dubius, nemo remurmuret: quia in isto mundo Deum occulte res humanas examinare cognoscimus, quod in hoc sæculo facere manifestus comprobatur. Merito ergo istum Solem verissimum diem dicimus, qui ad numerum horarum per duodecim nobis apostolos lumen suæ veritatis infudit. Nam et ipse sic dicit: *Abraham concupivit videre diem meum: vidit, et gavisus est* (Joan. viii, 56). Dies iste bonarum mentium, dies iste justorum est: cui nec nubium caligo præpedit, nec nox aliquando tenebrosa sæcedit.

EXPOSITIO IN PSALMUM LVIII.

In *finem*, ne disperdas David in tituli inscriptione: quando misit Saul, et custodivit domum ejus, ut eum interficeret (I Reg. xix, 11).

In *finem*, jam dictum est sine fine. Ne disperdas David in tituli inscriptione; et hoc quoque frequenter ponitur, ut Passio Domini per hæc indicia declaretur. Irrite siquidem tentabat disperdere Judæorum insania, quod divina toties interdixit auctoritas. Per hujus enim tituli incorruptibilem inscriptionem, maniles at regni Domini incommutabilem firmitatem. Sequitur, quando misit Saul, et custodivit domum ejus, ut eum interficeret. Hoc quoque ad passionem Domini convenienter aptatur. Domus enim indicat monumentum ubi tridua morte requievit, ad quod custodiendum miserunt principes Judæorum, ad gloriam nominis ejus quasi disperdendam: ne per fraudem diceretur resurgere, quod auditus fuerat Christus antea prædicasse. Sed melius quod inimici per se maluerunt probare, ut totus mundus factum firmissimum potuisset agnoscere. Indubitanter siquidem testimonium est, quod præstat ingratus; et non potest gratiosum dici, quod confirmat ille qui reus est. Quapropter causas istas nullus ambigat ad passionem Domini pertinere, unde psalmus iste dicturus est. Sed hoc sollicite debemus intelligere, ut quando loquitur Dominus Christus, quædam ab humilitate carnis, quædam ab excellentia divinitatis ejus accipere debeamus: non duos filios putantes, sicut Nestorii

A sacrilega somniat iniquitas; sed in duabus naturis unitis atque perfectis permanere Dominum Christum, sicut doctissimorum Patrum sanctæ Chalcedonensis synodalis testatur auctoritas. Ait enim (Parte II, act. 5): Unum eundemque Filium Dominum nostrum Jesum Christum confiteri consonanter omnes instruimur et docemur: perfectum eundem in divinitate, et perfectum eundem in carne; Deum veraciter hominemque eundem, ipsum veraciter ex anima rationali et corpore; *ὁμοούσιον*, id est unius essentiae Patri secundum divinitatem, et *ὁμοούσιον* nobis eundem ipsum secundum humanitatem, per omnia nobis absque solummodo peccato consimilem. Ante sæcula quidem de Patre natum secundum divinitatem, in novissimis autem diebus eundem ipsum

B propter nos et propter nostram salutem ex Maria Virgine natum, *θεοτόκον*, id est Dei Genitricem secundum humanitatem: unum eundemque Christum Filium Dei, Dominum unigenitum, in duabus naturis sine confusione, sine conversione, sine divisione et sine separatione noscendum. Nusquam naturarum differentiam per unitatem penitus amputatam; magis autem salva proprietate utriusque naturæ, et in unam coeunte personam, unamque subsistentiam; nec in duas divisum partitumque personas, unum eundemque Filium unigenitum, Deum verum, Jesum Christum Dominum confitemur. Sancta fides, inviolata veritas, amplectenda prædicatio, quam merito per Spiritum sanctum convenienter effusam, per totum mundum catholica constitetur Ecclesia.

C

Divisio psalmi.

Primo ingressu psalmi orat Dominus Christus, non ex eo quod de Patre natus est Deus, sed ex eo quod de Maria Virgine factus est homo, ne ei inimici ipsius nocere prævaleant; ad instar luminis materialis ex imo surgens, ad resurrectionis suæ paulatim conscendens excellentissimam summitatem. Secundo prosequitur, quemadmodum in fine sæculi convertendi sint Judæi, et pro eis oratio mirabili pietate deponitur. Tertio designat quæ facturi sint post conversionem, et se in sanctis suis gaudere testatur. Quæ partes diapsalmatis termino dividuntur: ut non tam exquisitæ quam minus neglectæ esse declarantur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Eripe me de inimicis meis, Deus meus, et ab insurgentibus in me libera me.* Dum humanitas Domini Salvatoris eripi se ab inimicorum spiritualium insidiis postulare, quibus tamen non tenebatur obnoxia, sicut ipse dicit: *Veniet princeps hujus mundi, et in me non inveniet quidquam* (Joan. xiv, 30), nobis quod necessarie petamus ostendit. Ille quippe sine macula peccatorum, diabolus, vel ministros ejus Judæos averti a se proposita humilitate deprecatur; nos autem sic petimus, ut capti atque noxii ab imundis spiritibus divina misericordia liberemur. Caput nostrum hoc quidem petit, sed sine lege peccati: membra vero similiter rogant, sed delictis ob-

noxia. *Inimicorum* autem quatuor esse genera per hunc et alium versum evidenter ostendit. Primum dixit *eripi se ab inimicis* tantum, qui dispositum quidem nocendi habere poterant: non tamen, ut confestim læderent, ardentius appetebant. Additur secundum, *et ab insurgentibus in me libera me. Ab insurgentibus* dicit, quasi jam iniquitatis suæ tempestate commotis, et futuris cladibus animi indignatione præparatis.

Vers. 2. *Eripe me de operantibus iniquitatem, et de viris sanguinum libera me.* Dicit tertium genus, ut illi qui insurrexerant mente durata, **195** scelus etiam operatione complerent; nec cogitationibus tantum iniquitatem suam, sed operis quoque ipsius consummatione monstrarent. Sequitur, *et de viris sanguinum libera me.* Venit ad quartum genus, ut isti inimici non solas contumelias appetere viderentur, sed ipsum quoque sanguinem effundere festinarent. Hic autem significat Judæos, qui innocents sanguinem sacrilego crimine damaaverunt, quando dixerunt: *Crucifige, crucifige* (*Luc. xiii, 21*); et iterum: *Sanguis ejus super nos et super filios nostros* (*Matth. xxvii, 25*). Qui merito viri sanguinum dicti sunt, quoniam supra se injuste mortis onera susceperunt. Petit ergo se ab eis pro humana infirmitate *eripi et liberari*, qui totum tamen voluntarie sustinebat. Et intende quia per figuram epembasim, quæ iteratio nuncupatur, in his duobus versibus verba geminavit, *eripe me, et libera me.*

Vers. 3. *Quia ecce occupaverunt animam meam, irruerunt in me fortes; neque iniquitas mea, neque peccatum meum, Domine.* Anima hic dicitur vita corporalis. Cæteram animam Domini Salvatoris nulla potuit adversitas occupare, quæ unita Deo immaculata se conversatione tractavit. Sed cum dicitur anima occupata, tempus ostenditur passionis. Sequitur, *irruerunt in me fortes. Fortes* diabolum significat cum ministris; sicut ipse in Evangelio dicit: *Nemo potest intrare in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem* (*Marc. iii, 27*). Ipsi enim in corde Judæ ascenderunt, ut Salvator morti traderet. Ipsi populum pessimis instigationibus incitarunt, ut Liberatorem humani generis perfida voluntate dampnarent. Qui *fortes* ideo dicuntur, quia mortalium superant fragiles imbecillitates. Cæterum potentie Christi fortes esse non poterant, qui eos divinis viribus alligavit. Addidit, *neque iniquitas mea, neque peccatum meum, Domine.* Quamvis in Dominum Salvatore diabolica fortitudo surrexerit, modo eum in pinna templi constituendo, modo offerendo divitias: tamen nihil tale in eum præsumere ausi sunt, qualia nobis vitiorum tentamenta efficaciter ingerere consueverunt. *Iniquitas* hic pro malevolentia intelligenda est; *peccatum* vero pertinet ad sceleris operationem, quæ omnimodis a Domino fuisse probantur extranea. Natura enim humanitatis a Domino assumpta probatur esse, non culpa; sed tamen ipsum fortem sustinuit tentatorem, quia carnem nostræ fragilitatis assumpsit; nec aliter fieri potuit ut

A jus suum exitium juste perderet, nisi ad vitæ pervenis-et auctorem. Sic triste frigus veniente tempore dissolvitur: sic nox tenebrosa discedit, quando claritas serenæ lucis advenit. Sed hæc de se vere dicit Caput nostrum. Cæterum ista professio membris non potest convenire subjectis.

Vers. 4. *Sine iniquitate cucurri, et dirigebar: exsurge in occursum mihi, et vide.* Potest quis *curre* et non *dirigi*, ut illi quorum vita tortuosis semitis irrotatur; nec ad rectum perveniunt iter qui nulla veritate diriguntur. Christus enim mundanam vitam recto tramite transeunt; nec iniquitas illi obviare potuit, quæ actus semper humanitatis intorquet. De ipso enim octavus decimus psalmus ait: *Exsultavit ut gigas ad currendam viam: a summo caelo cgressio ejus, et occurrens ejus usque ad summum ejus* (*Psal. xviii, 6, 7*). Hæc enim erat *dirigi*, unde venerat, ut rediret. Sed sic venit a Patre, ut non recederet a Patre; sic discessit a mundo, ut non desereret fideles, sicut ipse ait: *Non vos dimittam orphanos* (*Joan. xiv, 18*); et, *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* (*Matth. xxviii, 20*). Sequitur, *exsurge in occursum mihi.* Hic jam tropicis allusionibus potentia resurrectionis exprimitur, ut petat Patrem sibi occurrere, ad se scilicet venientem; cum nec ille ab ipso aliquando discesserit, nec iste ad eum, quantum ad supernam naturam pertinet, facie novitatis advenit: sed sicut ipse in Evangelio dicit: *Ego in Patre, et Pater in me est* (*Joan. xiv, 11*). Quod autem addidit, *et vide*, significat, fac videri; sicut Abraham dictum est: *Nunc cognovi quoniam diligis Dominum Deum tuum* (*Gen. xxii, 12*); id est, cognosci feci. Tropica est enim ista locutio, et in Scripturis divinis creberrima consuetudine seminata.

Vers. 5. *Et tu, Domine Deus virtutum, Deus Israel,*

Vers. 6. *Intende ad visitandas omnes gentes: non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem.* Duo isti versiculi in uno exponendi sunt, quoniam de se invicem pendere noscuntur. Post resurrectionis igitur mirabilem narrationem, pius Advocatus interpellat pro nobis, dicens ad Patrem: *Et tu, Domine Deus virtutum, Deus Israel;* qui non putaris nisi *Deus solius Israel*, id est unius gentis: *intende nunc ad visitandas omnes gentes*, ut tibi credentium copia crescat ex gentibus, quia sterilitatem fidei in Judaico populo comperisti. Et respice quod *omnes gentes* dicat, quoniam de universis nationibus erant (Domino juvante) credituri; sicut est illud: *Et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ* (*Psal. ii, 8*). Ubi autem revertitur ad Judæos, dicit: *Non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem.* Hæc oratio (si bene conspiciatur) præceptis ejus in nulla parte dissentit. Dicendo enim: *Non miserearis omnibus*, ostendit illis esse miserendum qui puro studio supplicabunt. Nam licet omnes homines *operentur iniquitatem*, illis tamen parcendum esse non dubium est qui prædestinati sunt, et ad eum devota mente confugiunt.

Vers. 7. *Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canes, et circuibunt civitatem.* Ventum est ad psalmi januam secundam; in qua Judaici populi futura conversio declaratur. Significat ergo in fine mundi ex eis innumeros Domino esse credituros; quod et Apostolus dicit: *Nolo vos ignorare, fratres, mysterium hoc, ut non sitis vobisipsis sapientes, quia cæcitas ex parte Israel contigit, donec plenitudo gentium introiret, et sic omnis Israel salvus feret* (Rom. xi, 25), etc. Vides et ibi promissum esse, ut quamvis sera, tamen aliquando salutifera conversione salventur; et ideo ad similitudinem divi, finis mundi vespera competenter edicitur. Sequitur, et *famem patientur ut canes.* Illius temporis Judeorum significat voluntatem, quia sicut nunc crudelissima obstinatione durati sunt, ita et tunc fidei avidissima desideria patientur. Qui merito canibus comparantur, quoniam Antichristum illum immanissimam belluam, fidei calore raptati, religiosis latratibus insequentur. *Canes* enim a canendo dicti sunt. Melliores erant tunc *canes*, quam nunc sint homines: quando legem in qua modo delinquant, tunc fideliter defensare contendunt. Nam quod dicit, *famem*, cælestis verbi significat avilitatem, sicut ait propheta: *Ecce induco famem super terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Dei* (Amos viii, 11). Addidit, et *circuibunt civitatem.* In eadem comparatione permansit. Canum enim consuetudo est illa loca defendere, in quibus se norunt alimoniam reperire: ita et Judæi jam conversi *civitatem*, id est sanctam Ecclesiam defendent, quam correctis prædicationibus *circuibunt.* *Canes* enim fidelibus comparatos Evangelii Scriptura testatur. Dicit quippe mulier Chananzæ: *Utique, Domine: nam et canes edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum* (Marc. vii, 28). Hoc schema dicitur ænigma, id est obscura sententia, quæ et ipsa pertinet ad allegoriam; aliud enim dicit, et aliud significat.

Vers. 8. *Ecce ipsi loquentur in ore suo, et gladius in labiis eorum: quoniam quis audivit? Loquentur plane tunc in ore suo, quod nunc habere non merentur in corde, aliosque ad bona convertent, quæ ipsi prius credere noluerunt.* Sequitur, et *gladius in labiis eorum.* Erit utique in labiis eorum gladius cælestis, qui legitur bis acutus, ex utroque Testamento feriens, et ad sanitatem felices animas sua vulneratione perducens, de quo ait Apostolus: *Et gladium spiritus, quod est verbum Dei* (Ephes. vi, 17). Addidit, *quoniam quis audivit?* Bene præmisit in labiis eorum esse gladium, id est in ore ipsorum prædicatione frequentissimas, quoniam rarus gentilis auditorus est, cum in aceleratam Antichristi religione permanserint. *Quis* enim, cum pondere proferendum est, quasi pene nullus, quasi omnino rarissimus. Significat enim hæc syllaba frequenter nullum, ut illud, *Quis: imilis tibi* (Mich. vii, 18)? aliquando unum, ut illud: *Quis dabit ex Sion salutare Israel* (Psal. xliii, 7)?

Vers. 9. *Et tu, Domine, deridebis eos; pro nihilo*

A *habebis omnes gentes.* Irridendus eos pronuntiat, qui prædicationes rectas audire noluerint, sicut est illud Salomonis: *Meis autem increpationibus non intendebatis, sed irrita faciebatis consilia mea; ideoque et ego in vestra perditione ridebo, gratulabor quando supervenerit vobis interitus* (Prov. i, 25, 26). Derisui enim erunt, quando inanes et fatui ab æterni regni intromissione pellentur. Sequitur, *pro nihilo habebis omnes gentes.* *Gentes*, et in bono et in malo poni notissimum est. Illic tamen illos dicit qui obstinatione crudeli in sua nequitia perseverant. Ipsos enim *pro nihilo habet* Dominus, qui eum creaturarum omnium non venerantur auctorem. Nam si hoc universaliter dictum intelligas, unde erit Ecclesia Domini construenda? Sed mos est Scripturæ divinæ dicere pro parte totum, secundum illud Domini dictum: *Nam cum venerit Filius hominis, putas inveniet fidem in terra* (Luc. xviii, 8)? Quod et si hoc generaliter velis accipere, quibus dicendum est: *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi* (Matth. xxv, 34)? Restat ergo ut hic *omnes gentes* eos intelligas qui perfidia faciente damnandi sunt. Sunt enim ex omnibus gentibus peritari, sicut justos constat ex omnibus nationibus congregari.

Vers. 10. *Fortitudinem meam ad te custodiam, quia, Deus, susceptor meus es.* Superius fortes diximus esse diabolium cum ministris, qui *fortitudinem* suam in se ponentes, ab æterna celsitudine corruerunt. Sed Dominus Christus humanæ ignorantie formam veritatis ostendens, *fortitudinem* humanitatis suæ, Domini dicit beneficiis applicandam; ut sicut per illum insidiatorem noxia didicimus, ita per verum Redemptorem, quæ sunt profutura noscamus. Nam quod ait, *ad te custodiam*, mutata syllaba significat per te *custodiam fortitudinem meam*; quod in Scripturis divinis sæpius invenitur. Quæ figura dicitur prothesis parallage, cum altera propositio pro altera ponitur. Sequitur, *quia, Deus, susceptor meus es.* Merito illi suam *fortitudinem* pronuntiat deputandam, quem *susceptorem* suum esse noscebat.

Vers. 11. *Deus meus, misericordia ejus præveniet me: Deus meus, ostende mihi inter inimicos meos.* Exponit quod superius dixit: *Fortitudinem meam ad te custodiam.* Nihil enim ei dignum obtulit humana conditio, ut mereretur muneris ejus largitate gaudere. O vere pietas stupenda Creatoris! De se nos docet quod in nobis intelligere et custodire debeamus. Sed væ illis qui hanc regulam declinant, in hominis putant arbitrio consistere, ut mereantur ad aliqua Dei munera pervenire! Ipse enim donat, ut bona velitans; ipse perficit, ut ad ejus præmia pervenire possimus; quod Apostolus lucidissime declaravit: *Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis* (I Cor. iv, 7)? Desinat ergo Pelagiana hæresis redivivas suscitare calumnias. Nihil boni ex nobismetipsis habere possumus, nisi hoc a Domino sumperimus. Sequitur, *Deus meus, ostende mihi inter inimicos meos.* Secun-

dum dicit munus beneficii, ut etiam *inter inimicos* ipsius virtus majestatis ejus possit ostendi; scilicet ut de blasphemis fiant religiosi, et de iniqua conversatione justissimi.

Vers. 12. *Ne occideris eos, nequando obliviscantur legis tue: disperge illos in virtute tua, et destrue eos, protector meus Domine.* Hoc est quod superius dixit, ostende mihi inter inimicos meos; quoniam ab istis inimicis, qui Deo largiente credituri sunt, ideo ira suspenditur, ne Domini legem usque in finem sæculi ignorare videantur, et incipiant sic perire, ut nullus ex eis possit bonos fructus emergere. *Obliviscitur enim legem* qui ejus præcepta non complet, quamvis animo verba ipsius tenere videatur. Precatur ergo ne gens Judæorum funditus pereat, sed magis errasse se gloriosa satisfactione cognoscat. Addit, *disperge illos in virtute tua.* De Judæis hoc dictum testatur eorum facta dispersio, ut pene per totum mundum divisi dispersique declarentur. Nam quamvis juri [ed., jugo] Romano sint subditi, suo tamen more vivunt ubique dispersi. Hoc est: *Ne occideris eos*; nam si fuissent, ut merebantur, extincti, spes conversionis eorum funditus interisset. *Dispersi* ergo sunt Judæi, sive ut ad conversionis provocarentur studia; seu (sicut quidam volunt) ut inter contentiones hæreticorum, ab inimicis suis veteris legis paratum testimonium haberet Ecclesia; dum illud indubitanter creditur, quod adversario suffragante firmatur. Sequitur, *et destrue eos, protector meus Domine.* Adhuc in iisdem supplicationibus perseverat, ut destructi Judæi in melius construantur, sitque salutaris elevatio post ruinam. Non enim Paulus apostolus surrexerat ad salutem, nisi ad vocem Domini cadere meruisset.

197 Vers. 13. *Delicta oris eorum, sermo laborum ipsorum, et comprehendantur in superbia sua, et de execratione et mendacio evelentur. Delicta oris eorum, id est cogitationum insanix fuerunt, quando consilium fecerunt ut neci traderent Dominum Salvatorem. Sermo quoque laborum ipsorum detestabilis fuit, quando dixerunt: Reus est mortis (Matth. xxvi, 66). In superbia comprehensi sunt, quando iidem dixerunt: Quis tibi dedit hanc potestatem? Et in qua potestate hæc facis (Ibid., xxi, 23)? Captos enim constat in superbia sua, quando viderunt postea resurgentem, quem prius facientem miracula respuerunt. Sequitur, et de execratione et mendacio evelentur; scilicet quando ab eis post conversionem dedecus amovetur, quod in cunctis gentibus nunc habere noscuntur. De mendacio iidem evelentur, quando Scripturas divinas veraci illuminatione cognoverint, quas nunc subsalsa interpretatione suscipiunt.*

Vers. 14. *In ira consummationis et non erunt; et scient quia Deus dominabitur Jacob, et finium terræ. Ira Domini duobus dicitur modis: sive quando vindicat ad salutem, ut est illud: Flagellat enim omnem filium quem recipit (Hebr. xii, 6); sive quando mittit in ignem æternum, de quo alius psalmus ait: Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripis*

me (Psal. vi, 2, et xxxvii, 2). Abusive quippe tractum est ab hominibus, quia quando aliquam culpam vindicamus, perperam factis irascimur. Cæterum Deus omnia sub tranquillitate dijudicat, quia nescit perturbationis sustinere confusum. *Consummationem* vero illam dicit, quam unusquisque patitur, quando memor peccatorum suorum interna se castigatione discruciat. *Non erunt* utique superbi, dum eos constat ad humilitatis pœnitentiam esse venturos. Sequitur, *et scient quia Deus dominabitur Jacob, et finium terræ.* Cum Judæi fuerint perfecta religione veraciter instituti, tunc agnoscent Christum Dominum esse Jacob patriarchæ sui, quod primitus non credebant. *Et finium terræ*, id est catholicæ Ecclesiæ, quæ toto orbe diffusa est, quod modo durato corde non sapiunt.

Vers. 15. *Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canes, et circuibunt civitatem.* Post secundum diaplasmatis interjectionem, ad ingressum tertium venit: ubi iterum conversio Judæorum et resurrectio Domini Salvatoris ostenditur. Et quoniam præsens versus, qui in secunda parte jam positus est iisdem verbis, sed non ipso intellectu repetitur, quod in Scripturis divinis inesse sæpe jam diximus. Ille enim primus pertinet ad finem sæculi, iste ad Domini passionem; sic enim utrorumque sequentia manifestant, et ideo secundum causas prædictas eorum est intentio perquirenda. In superiori enim divisione *vesperam* diximus finem sæculi significare; sed hic initium ipsum sextæ ætatis ostenditur, quod est *vespera*, quando Dominus Salvator mundo salutaris advenit. Sic enim de ipso dicit Moyses: *Occiditis agnam ad vesperam (Exod. xii, 6);* post ejus resurrectionis miraculum multitudo credidit Judæorum. Sequitur, *et famem patientur ut canes. Canis*, voracissimum animal atque importunum, consuevit illas domos latratibus defendere in quibus edacitatem suam novit accepto pane satiari. His merito comparantur Judæi, qui Christianæ fidei munere saginati, Ecclesiam Dei clamosa prædicatione defendere festinabant; sicut Paulo apostolo contigit, ut qui ante fuit persecutor Christiani nominis, postea divino munere jungeretur apostolis. Addit, *et circuibunt civitatem.* Civitatem significat Jerusalem, quæ universaliter per mundum noscitur esse diffusa. Hanc ergo *circuisse* Paulum, salutare D generi humano testantur Epistolæ, quæ per universas gentes velut sacra divina tonnerunt. O canem istum beatum! qui populos persequitur infideles, fures abigit, et ovilia sancta custodit; cujus latratus per totum mundum quasi grandisona tuba concrepuit.

Vers. 16. *Ipsi dispergentur ad manducandum; si vero non fuerint saturati, et murmurabunt.* Isti ergo qui veram meruerunt habere doctrinam, *ad manducandum dispergentur*, cibum scilicet spirituaalem; ut convertantur gentes ad fidem catholicam venientes; sicut Petro apostolo in visione dictum est: *Nacta, et manduca (Act. x, 13).* Sequitur, *si vero non fuerint saturati, et murmurabunt.* Saturantur doctores, quando prædicationes suas viderint populos desideranter

assumere. Contra jejuni murmurant, si verba sua fructificare non cognoverint in mentibus peccatorum. Hos ergo verbi Domini distributores murmurare posse dicit, si non fuerint populorum credulitate saturati; sicut ipse dicit et in trigesimo quarto psalmo: *Re-tribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ* (Psal. xxxiv, 12).

Vers. 17. *Ego autem cantabo virtutem tuam, et exultabo mane misericordiam tuam: quia factus es susceptor meus. et refugium meum in die tribulationis meæ.* Postquam de Judæorum conversione locutus est, ad Patrem subito verba convertit. Quæ figura dicitur prophonesis, Latine exclamatio. Ipse enim cantabit in sanctis suis, dum ejus membra gaudebunt. Et quale est illud gaudium de Domini semper contemplatione gaudere! Nam sicut virtus divina nunquam deficit, ita nec gaudium quod de ipsius inspectione provenit. Sequitur, *et exultabo mane misericordiam tuam. Mane* scilicet, cum nox sæculi istius obscura transierit, quando jam misericordia Domini in sanctorum remuneratione elucescit; ibi enim ipse exultaturus est tanquam Rex et Dominus, ubi suum populum in se gaudere conspexerit. Addidit, *quia factus es susceptor meus.* Exposuit quare in Christo Domino exultavit humanitas, quia factus est susceptor meus. Ipse enim suscipitur, quando Ecclesia cuncta salvatur; quale est illud: *Si quis fecit uni ex minimis istis, mihi fecit* (Matth. xxv, 40). Adjecit, *et refugium meum in die tribulationis meæ.* O quam gratum est refugium, quando tribulationis tempore condonatur! Unus enim caro suspecta est, quando audit: *Venite, benedicti Patris mei* (Ibid., 34), etc. Sed tunc æternum refugium efficitur, quando ad istam vocem desideratissimam pervenitur. Hoc, sicut et in superioribus diximus, accipiendum est a parte membrorum.

Vers. 18. *Adjutor meus, tibi psallam, quia, Deus, susceptor meus es, Deus meus misericordia mea.* Diximus psalmum ad actualem pertinere virtutem, quam caro Domini Salvatoris etiam in hoc mundo sancta et venerabili operatione monstravit. Repetit etiam frequenter beneficia, ut nobis, quemadmodum gratias agere debeamus, ostendat. *Susceptor* enim humanitatis nostræ **198** Verbum est, quod eam in Mariæ Virginis utero sibi sociare atque unire dignatum est, nequaquam facta confusione vel permixtione substantiarum, sed unitate ineffabili atque inenarrabili permanente. Adjecit, *Deus meus, misericordia mea.* Mirabilis et amplectenda sententia. Nam cum multa dixisset, nec tamen fuissent omnia comprehensa, ad postremum uno verbo complexus est: Quid est *Deus meus*, id est, *Misericordia mea.* Ibi omnia sunt beneficia, ubi universa munera designata. Quid enim boni non semitur, ubi *misericordia* donata cognoscitur?

Conclusio psalmi.

Dilectissime, Domine Christe, quam multa in carne pertuleris, et quia pro persecutoribus tuis semper oraveris. O vere Judicem pium, sub quo nulli est

A contentium desperandum! O par benignitas et potestas! Nam qui pro inimicis oras, quis tuorum possit formidare quod pereat? Dona facere quæ præcipis; dona implere quod expedit: quia sicut nihil præter te sumus, ita tecum boni totum possumus implere quod nitimur.

EXPOSITIO IN PSALMUM LIX.

In finem, pro his qui immutabuntur, in tituli inscriptione ipsi David in doctrinam: cum succendit Mesopotamiam Syriæ, et Syriam Sobal, et convertit Joab, et percussit Edom [ed., Idumæam] in valle Salinarum duodecim milia.

Titulus hic, nisi compendium quæramus, interpretatione nominum et commemoratione bellorum omnino prolixus est. In primo positum est: *In finem his qui immutabuntur. Commutantur autem in finem,* B qui veteris hominis errore deposito, Domino Salvatore pura mentis intentione famulantur; de quibus dicitur: *Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (Ephes. v, 8). Quemadmodum vero possint immutari, subter exponit, *in tituli inscriptione David in doctrinam.* Tituli inscriptio, Jesum Christum significat Regem. Sic ergo mutentur, ut deserentes diabolum, Regem sibi Christum esse cognoscant. *David* enim sæpe diximus Domini significare. *In doctrinam*, adde scilicet Christianam: quia non sufficit cuiquam illum Regem suum dicere, nisi et ejus qui studeat præceptis obedire. Sequitur, *cum succendit Mesopotamiam Syriæ, etc.* Has victorias, postquam Sauli successit in regno, fecisse David Regem historia comprehendit (II Reg. viii), quas incongruum videtur sub hac concinnitate deponere, quando tibi C latissime narrata noscuntur. Hoc tamen debemus advertere, bella ista figuratè posita propter victorias Domini Salvatoris, quas in toto mundo de paganus agit et perdidit, quorum verba psalmus iste dicturus est; ut revera destructi a superstitione veteri, mereantur per gratiam novi hominis immutari.

Divisio psalmi.

Populus ille qui erat priscis erroribus illigatus, in novam gratiam sanctæ religionis adveniens, primo capite supplicat, ut post afflictionem, quam satisfaciendo passus est, beneficii novitate reparetur. Secundo, interpositione diapsalmatis collocata, idem populus rogat ut post tribulationes quas pertulit, deducatur a Domino in munitissimam civitatem, petens auxilium sibi de tribulatione concedi, quod soli Domino probatur esse possibile.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Deus, repulisti nos et destruxisti nos; iratus es et misertus es nobis.* Populus ille qui erat priscis erroribus illigatus, repulsum se et destructum sub gratiarum actione commemorat; ut strages illas debellatarum gentium, quas titulus regem David fecisse præcinit (sicut dictum est) manu fortis et desiderabilis Christus in universo mundo potius per regisse declaretur, non ferro, sed conversionis studio; non per ignem visibilem, sed per charitatis ardorem; quomodo Divinitas debellare ac vincere ia-

visibiliter consuevit. Qui populus supplicat ut a vetere superstitione destructus, et in sancto proposito commutatus, novæ regenerationis gratiam consequatur. Nec moveat quod numerus pluralis adjunctus est. Populus enim cum dicitur, plures in eo significari posse non dubium est. Nam cum dicunt, *repulisti*, ostendunt divino munere a studio scelerum se fuisse revocatos, ne in pravis dogmatibus eorum vita finiretur. Sequitur, *et destruxisti nos*. Merito ad gratiarum actionem venit ista destructio, quæ sic evertit ut construat, sic deponit ut erigat, sic humiliat ut ad cælorum regna perducatur. Hæc enim verba non ingratorum suscipias, sed magis gaudentium esse cognoscas. Addidit, *iratus es et misertus es nobis*. *Iratus*, adversatos debemus advertere, quorum superstitiones et vitia justitiæ suæ virtute prostravit. Namis congrue populus et *iratum* sibi dicit Dominum, cum peccaret, *et miserum*, dum ad conversionis remedia confugisset. Sic utrasque causas singulis sermonibus fecit intelligi. Quæ figura dicitur emphasis, id est exaggeratio, clariorem præbens intellectum quam verba per seipsa declarant. Ira misericors, indignatio salutaris, captivitas libera, adversatio fructuosa. *Iratus est* ergo, quando superstitiones eorum subvertit; *misertus*, quando eos ad cultum veræ religionis adduxit.

Vers. 2. *Commovisti terram et conturbasti eam: sana contritiones ejus, quia mota est*. Terram, universum peccatorem debemus intelligere, qui adventu Domini commotus est; sicut et in alio psalmo dicitur est: *Vidit, et commota est terra* (Psal. xcvi, 4). *Commoti sunt* ergo peccatores, quando culturas suas Deo cognoverunt abominabiles existitisse, quando simulacra sua tandem aliquando intellexerunt esse lapidea. Animadverterunt etiam divitias et honores, cæteraque mundi hujus apud Deum postrema, quæ ante putaverent præcipua. *Conturbati sunt* quoque, quando inter doctrinas alias audierunt. *Apprehendite disciplinam*, **199** *nequando irascatur Dominus, et pereatis de via justa* (Psal. ii, 12). Et vide ordinem psalmi pulcherrima narratione dispositum; prius enim fuit, ut commoverentur; post, ut conturbarentur. Sequitur, *sana contritiones ejus, quia mota est*. Cælesti Medico produntur vulnera, ut contritis ægris competens medicina succurrat. Sed intelligamus quandiu eos dicit afflictos, ut usque ad contritiones pervenisse videantur. Ista est contritio quæ nos efficit fortiores: ista est debilitatio quæ reddit valentes. Conterimur enim mente, quando ad humilitatem tota animi intentione descendimus, sicut in quinquagesimo psalmo dictum est: *Cor contritum et humiliatum Deus non spernit* (Psal. li, 19). Et ut misericordiam clementissimi Judicis impetraret, addidit, *quia mota est*, id est a pristino errore translata est; ut tibi Domino pareat, quæ ante idolis servebat.

Vers. 3. *Ostendisti populo tuo dura; potasti nos vino compunctionis*. Post victorias salutare quæ Dominus de mundi istius reconciliatione perfecit per gratiam, dicit *populo tuo*, id est tibi subjugato atque

devoto. *Ostendit enim dura* fidelibus suis, quando martyrum catervas sævis passionibus acquisivit. *Ostendit enim in hoc transituro mundo justis dura*, ut reddat in illa æternitate pretiosa. Non enim jubet vacare famulos suos, nec de latitudine se otiosa tractare: sed ut, duris laboribus exercitati, ad palmam ejus misericordiæ mereantur adduci. Sic enim et Paulus dicit: *Nemo coronatur, nisi legitime certatus fuerit* (II Tim. ii, 5). Addidit, *Potasti nos vino compunctionis*. *Vino* comparata est virtus, quæ in bonum propositum studium nostræ voluntatis immutat, et facit recta sapere, postquam se inde merverint homines divina largitate complere. Contra hæc humanum poculum sanitatem mentis excutiens, intromittit verba vanitatis. Sed potus ille non oris, sed mentis est; nec humana industria præparatur, sed divina inspiratione conceditur, sicut superius dictum est: *Et poculum tuum inebrians quam præclarum est* (Psal. xxii, 5)! Nam quid sit istud poculum, pulchre breviterque definitum est, id est, *vinum* in quo non est vitiosa copia, sed *compunctionis* ubertas.

Vers. 4. *Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus*. Dedit timentibus significationem, quando per Scripturas suas edocuit in hoc mundo passiones multiplices suos fidelissimos sustinere, sicut in Evangelio dicit: *Tradent enim vos ante reges et præsides, et in synagogis suis flagellabunt vos, et eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum* (Matth. x, 17, 18). Petrus quoque apostolus dicit: *Tempus est ut iudicium incipiat a domo Dei* (I Petr. iv, 17). Vides ergo quia *significationem dedit timentibus se*. Hæc ideo fieri ut futuri iudicii poena possit evadi. Ipsa enim causa subsequitur, *ut fugiant a facie arcus*. *Facies arcus* diem iudicii evidenter ostendit, ubi Novi et Veteris Testamenti quasi duobus inflexis jugis omnis populus iudicatur. Sed ille ab isto *arcu* sagittam, id est sententiam non suscipit, qui se in humilitatem confessionis devota intentione prostraverit. Agamus ergo Domino gratias, qui per *significationes* prædicationum timeri fecit hunc *arcum*, per quem in iudicio Domini omnis percutitur iudevotus.

Vers. 5. *Ut liberentur dilecti tui: salvum me fac dextera tua, et exaudi me*. Populus ille fidelium, divinis jam virtutibus subjugatus, secundam partem supplicationis ingreditur, deprecans ut Dei virtus tribulationes eorum in gaudii alacritatem convertat. Et bene precatur populus iste ut *salvus fiat dextera*, quia in ipsa parte staturi sunt, qui perpetua felicitate gaudebunt. Poterat supplicare ut *salvus fieret* et in hoc sæculo, sicut in languoribus petitur, sicut in tribulationibus postulatur: sed *dextera Domini salvum se fieri* deprecatur, ubi æterna salus est, et sine fine lætitia.

Vers. 6. *Deus locutus est in sancto suo: Læabor, et dividam Sichimam, et convallam tabernaculorum metabor*. *Deus Pater locutus est in sancto suo*, id est in Christo, quando Verbum caro factum est et mundi Salvator apparuit. *Locutus est* autem significat evangelicam veritatem, per quam venit redemptio fide-

ium et beatitudo sanctorum. Addidit, *lætabor, et aindam Sichimam*. Juste lætabatur populus, cui prospere locutus fuerat Dominus. Sed hæc Hebræa nomina, per hæc et alios tres versus qui sequuntur, mixta Græcis Latinisque sermonibus, figuram faciunt sardi-mos, quæ sit diversarum commixtionis linguarum. Nunc ad exponenda verba veniamus. *Sichima* interpretatur humeri; et quoniam ad onus portandum divinum humeri decenter aptantur, hic dixit: *Dividam Sichimam*, id est onus devotionis divinæ, quod unicuique cœlesti distributione conceditur. Hoc est onus quod si defuerit cadimus, si portamus erigimur; de quo scriptum est: *Jugum meum suave est, et onus meum leve* (Matth. xi, 30). Lætus ergo populus *dividere se* dicit supra humeros suos gratiam servitutis et fidei, quam novit levissimo fasce portare. Addidit, *et convallē tabernaculorum metibor*. Patr'archa Jacob suppellectili pecoribusque ditissimus, cum se a Laban socero suo migrare decrevisset, venit ad convallē Syriæ, ubi mansionem ponens, oves ejus quievissearrantur, loco ipsi ex habitatione sua tabernacula nomen imponens; et quia oves Jacob hic Judaicæ plebi convenienter aptantur, populum qui typum sanctæ tenet Ecclesiæ dicit: *Metibor et convallē tabernaculorum*, id est, de Judaica collectione habebonon minimam portionem. Constat enim de variis nationibus Ecclesiam Domini, quasi ex diversis floribus, in una coronæ specie esse formatam. *Convallis* enim dicta est quasi cavata vallis.

Vers. 7. *Meus est Galaad, et meus est Manasses, et Efram* [ms. A., *Ephraim*] *fortitudo capitis mei; Juda rex meus*. Discutiamus hæc nomina, quoniam ea, sicut jam diximus, significationes rerum continere manifestum est. *Galaad* interpretatur acervus testimonii, quod ad martyres referri posse non dubium est. Testes enim Græca lingua martyres dicuntur. Ergo acervus ille testimonii, qui cœlestium granorum numerositate collectus est, magnam significat esse martyrum congregationem. Acervus enim de imo surgens, ad summum tendit; qui juste martyribus comparatur, quoniam ad immortalia dona perducti, cœlesti summitate potiuntur. Hunc ergo acervum merito suum fidelis populus dicit, ex quo constat effectus. Sequitur, *et meus est Manasses*. *Manasses* interpretatur oblitus. Inter illas enim persecutiones fidelium, magnum opprobrium videbatur Ecclesia sustinere, quando quicumque 200 Christianus inventus fuisset, præcepto principum paganorum capitali crimine damnabatur. Hoc ergo opprobrium jam probatur abolitum et felici oblivione consumptum, quando Christianum esse in orbe Romano nunc gloria est. Merito ergo fidelis populus dicit oblivionem illam esse suam, quæ erat de scelerum abolitione ventura, sicut Joseph dicit: *Oblivisci me fecit Deus dolorem et domum patris mei* (Gen. xli, 51). Addidit, *et Efram fortitudo capitis mei*. *Efram* fructificatio dicitur; sed quæ sit ista fructificatio consequenter exponitur, *fortitudo capitis mei*. Quis alter nisi Salvator est Dominus, qui carne moriendo per glorio-

simam resurrectionem suam contulit spei nostræ copiosissimum fructum? sicut in Evangelio Dominus dicit: *Nisi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert* (Joan. xii, 24). Adjecit, *Juda rex meus*. *Juda* Christus significatur, qui secundum carnem de Judæ stirpe descendit. Iste ergo populus a tituli illa inscriptione non discrepat, qui regem sibi Judam, id est Salvatorem esse testatur. Et cum exultatione dicendum est: *Juda rex meus*, quoniam hæc est fidelium gloriosa confessio.

Vers. 8. *Moab olla spei meæ; in Idumæam extendam calceamentum meum; mihi allophyli subditi sunt*. *Moab* pro gentibus ponitur, unde congregandam prædicebat Ecclesiam. *Olla spei* tribulatio significatur, sed illa quam in hoc mundo sanctissimi sustinent Christiani, quæ ad spem vitæ æternæ, Domino præstante, porrigitur, sicut dicit Apostolus: *Gloriamur in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur; patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit* (Rom. v, 4), etc. *Olla* vero et in malam partem ponitur, eo quod in sensu pravo velut unda decoctionis exæstuat; de hac scriptum est: *Olla succensa in Aquilone* (Jer. i, 43); quod utique diaboli significat machinationes, qui dicit: *Ponam sedem meam ad Aquilonem* (Isai. xiv, 43). Sequitur, *in Idumæam extendam calceamentum meum*. *Idumæa* terrena significat, quibus mundus tenetur obnoxius. Ad hæc pervenit Evangelium, quando peccatoribus clementia divina subvenit. *Calceamentum* enim prædicationem Evangelii convenienter advertimus, quia sicut pedibus nostris munimina calceamentorum molestias spinarum atque injurias repellunt, ita et vitæ nostræ gloriosissimum institutum, quod frequenter gressibus comparatur, evangelica præmunit auctoritas, ut tali beneficio communiti, hunc mundum sine aliquibus læsionibus, muniente Domino, transeamus. Scriptum est enim: *Quam speciosi pedes eorum qui annuntiant pacem, qui annuntiant bona* (Isai. lvi, 7) *et calceati pedes in præparationem Evangelii* (Ephes. vi, 15). Hoc est ergo calceamentum quod nos munit contra vitia, hæc defensio quæ sæculi hujus spinosa transcendit, ut lædere non queant, quæ acuminatis insidiis probantur armata. Adjecit, *mihi allophyli subditi sunt*. Hoc idem dicit populus Christianus *allophylos*, id est alienigenas sibi *subditos*, quos jam quidem constat esse confessos. Sed istos *allophylos* fictos vult intelligi Christianos, qui inter fideles assidua quidem frequentatione conveniunt; sed quoniam vivunt animo perverso, non sunt regnaturi cum Domino.

Vers. 9. *Quis deducet me in civitatem munitam? aut quis deducet me usque in Idumæam?* Desiderio futuræ beatitudinis fidelis populus exclamat ad Dominum: *Quis deducet me?* id est nullus, nisi tu solus Deus. *Civitatem munitam* Jerusalem futuram dicit, quæ sic munita atque perfecta erit, ut nulla ulterius persecutione patiatur, nec allophylos habeat mixtos quos nunc sustinet patienter Ecclesia. Sequitur: *Aut*

quis deducet me usque in Idumæam? Idumæa, sicut superius diximus, terrena significat. *Quis deducet me?* sub interrogatione legendum est, ipse, scilicet Deus, quem dicit inferius. Desiderat enim et illos populos sibi applicari, qui adhuc non meruerunt esse perfecti, ut completo numero prædestinatorum, simul ad æternæ beatitudinis gaudia pervenirent.

Vers. 10. *Nonne tu, Deus, qui repulisti nos; et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris?* Dicendo, *Nonne tu, Deus?* ostendit de quo superius, *quis*, dicebat. Tu revera, Domine, perduces ad regna tua, qui nos fecisti in damnare simulacra, ut prosit nobis te secutos, quem evidenter agnovimus solum Creatorem nostrum, solum debere esse propitium. Dicit enim: *Qui repulisti nos*, id est a malo prohibuisti, ne in nostra voluntate versaremur erronei. *Repulit enim Dominus a religione perversa*, quem dignatur perducere ad dogmata Christiana, sicut et in primo versu hujus psalmi dictum est: *Deus, repulisti nos et destruxisti nos: iratus es, et misertus es nobis.* Sequitur, *Et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris.* Sensus talis est: quamvis in futuro de misericordiæ tuæ spe magna lætemur, tamen in præsentis sæculo non ita nos cernimus adjuvari, ut adversarios nostros, te opitulante, vincamus. Hæc cum non fiant, sed magis afflictionibus exponamur, æstimant inimici, quod *non egrediaris in virtutibus nostris.* Verum ista dissimulatio salutaris et gloriosa probatio est, sicut dicit Apostolus: *Id enim quod in præsentis est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis* (II Cor. iv, 17).

Vers. 11. *Da nobis auxilium de tribulatione, et vana salus hominis.* Postquam dixit sancta congregatio ab inimicis se in hoc sæculo minime vindicari, venit ad consolatoriam orationem, ut de tribulatione mundi istius, quam jugiter sustinebat, Domini proveniret auxilium: sciens tanto unumquemque illic consolandum, quanto hic pro ejus nomine fuerit vehementer afflictus, sicut in Evangelio dicit: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum* (Matth. v, 10). Sequitur, *et vana salus hominis.* Salutem non potest præstare indigus salutis, ideoque sperare in homine non debet, qui propriis viribus probatur esse infirmus. Hinc est quod Jeremias propheta dicit: *Maledictus homo qui spem suam ponit in homine, et a Domino recedit cor ejus* (Jer. xvii, 5).

Vers. 12. *In Deo faciemus virtutem, et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.* Populus beatorum, humana confidentia derelicta, *In Deo* se dicit *facere posse virtutem.* Non enim cum diabolo, in eundem gladioque certandum est, sed illis virtutibus quibus Christus ipse pugnavit, ut superbiam humilitate vincamus, divitias mundi paupertate superemus. Ad postremum ipse *In Deo* facit virtutem, qui in mandatis ejus jugiter perseverans, diabolicas tentationes eodem miserante calcaverit. Sequitur, *et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.* Quid tibi, fidelis-

A siuve, opus sunt arma, qui habere talia probaris auxilia? Ipse enim pro te pugnat, cui nullus resistit; ipse insequitur, quem nullus declinat. *Ad nihilum* quippe *perducit inimicos* fidelium suorum, quoniam delet eos de libro viventium, ubi sibi scripti videbantur elati.

Conclusio psalmi.

Ecce mundi istius, si secundum Domini toleretur imperium, beata contritio. Ecce humilitatem terrenis culminibus celsiorem, quando non potest deficere, cui venit auxilium de tribulatione; et in ipso periculo beneficium reperit, quod atterere consuevit. Sine te enim Deus, universus mundi reus est principatus. Anxia sibi est quælibet potestas, et per te gaudet humilitas. Reconditi sunt, Domine, thesauri tui; aliud videtur ad faciem, aliud facis intus habere veritatem. Quis possit enarrare magnificentiam tuam, qui nostri temporales tribulationes in gaudia æterna convertere? Et illud apud te est pretiosum, quod in hoc mundo sceleratis hominibus videtur abjectum.

EXPOSITIO IN PSALMUM LX.

In finem, in hymnis David.

Absolutum et brevissimum psalmum Latinitas et compendium tituli evidenter insinuat. Non enim, ut supra, nominibus obscuris historiarum completus est, ut evidenter appareat titulorum indicia revera salutarium præcones esse psalmorum. *In finem* significare Dominum Salvatorem nullus ignorat, cum jam hoc frequenti expositione claruerit. *In hymnis* Græcum vocabulum est; interpretatur enim in laudibus, quia totus psalmus Christi præconia personabit. *David* autem ipsum significat Dominum Salvatorem, cujus laudem decantat populus Christianus, qui toto orbe diffusus est.

Divisio psalmi.

In prima parte psalmi a finibus terræ deprecatur populus fidelis, ut ejus audiat oratio; quatenus in sancta Ecclesia perseverans, alarum ejus velamine protegatur. Secunda parte gratias agit, quod justis hereditatem suam pius Misericors induisit, et nomen suum in æternam gloriam consecravit: ex qua re se laudes redditarum jugiter Domino pollicetur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Exaudi, Deus, deprecationem meam; intende orationi meæ.* Fidelis populus, qui tamen membra sunt Domini, sancta charitate succensus, petit ut ejus audiat oratio. Sed consideremus quid sit hoc, quod *exaudiri deprecationem* suam petit, et *intendi orationi* suæ: si qua hæc poterimus subtilitate dividere. *Deprecatio* est assidua quidem communisque supplicatio, quam et hominibus a quibus aliquid petimus, frequenter offerimus; hanc a Domino deprecatur audiri. *Orationi* vero suæ, quam tantum sanctæ Trinitati jure persolvimus, postulavit *intendi*, id est prospici atque misereri, quoniam eam purissimam divinis conspectibus offerebat. Cujus talis virtus est.

at cum fideliter depromitur, probabile desiderium A
obtinere monstratur.

Vers. 2. *A finibus terræ ad te clamavi; dum anxietur cor meum, in petra exaltasti me: deduxisti me.* Congregatio sancta justorum, quæ est hæreditas Domini, depressa malis sæculi, in universis sita gentibus congemiscens, clamat ad Dominum, quæ et carnis necessitatibus subiacebat, et ab ejus vitis toto mentis desiderio desinere festinabat. Clamat enim a finibus terræ, id est ab universo orbe terrarum, in quo est omnipotentis Domini Ecclesia constituta. Sed non a solis finibus hoc clamatur, verum etiam ab interioribus, et umbilico ipso terrarum, sicut in decimo octavo psalmo dictum est: *In omnem terram exiit sonus eorum* (Psal. XVIII, 5). Clamat quæ iste populus qui superius dictus est: *Exaudi, Deus, deprecationem meam: intende orationi meæ.* B
Dicit etiam quando iste clamor velut sacrificium Deo fuerit immolatus in anxietate cordis: quando enixius clamatur ad Dominum, cum periclitanti animæ remedia necessaria postulatur. Sequitur clamoris exauditi, et præmium singulare justorum, *in petra exaltasti me.* Petra significat Dominum Salvatorem, sicut dicit Apostolus: *Petra autem erat Christus* (I Cor. x, 4). In hac petra se exaltatum esse pronuntiat, in qua omnis ædificatus est Christianus. Constat enim exaltatum, qui ibi noscitur esse fundatus. Adjectum est, *deduxisti me;* in illam scilicet futuram requiem quam beatis suis Dominus pollicetur. Nam quod dixit, *deduxisti me,* usus iste prophetice est, ut illa quæ ventura sunt pro præteritis dicat; sicut in vigesimo primo psalmo jam dictum est: *Foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea* (Psal. XXI, 18). Quæ figura dicitur prolepsis, id est præoccupatio futurorum.

Vers. 3. *Quia factus es spes mea, turris fortitudinis a facie inimici.* Causa redditur quare sit deductus ad præmium: quia spem etiam constituerat sibi Dominum, qui confidentes ædificat, et in se præsumentes semper exultat, sicut dicit Apostolus: *Gloriamur in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit* (Rom. v. 3, 4, 5), etc. Sequitur omnino magna comparatio: *Turris fortitudinis a facie inimici.* Per turris fortitudinem ipsum Dominum significat Salvatorem. Turris enim civitatis muros vindicat, et irruentes hostes ex alto vulnerat; sic virtus Domini populum suum defendit, cum aperte inimicum ejus oris sui contradictione prostraverit. Sed turris illa virtutibus est plena, non gladiis; pugnat verbo, non prælio; jubens omnia, non decertans: quam non aries quassat, non aliqua machinamenta debilitant, nec localiter defendit, sed per totum mandum famulos suos invicta protectione custodit.

Vers. 4. *Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula: proteges in velamento alarum tuarum.* Et hic quoque 202 categoricus syllogismus enascitur, qui eo modo colligitur. Justus inhabitat in tabernaculo Domini.

PATROL. LXX.

Omnis qui inhabitat in tabernaculo Domini, in sæcula A
protegitur in velamento alarum ejus. Justus igitur in sæcula protegitur in velamento alarum ejus. Nunc ad exponenda verba redeamus. Mens sancta Domini Christi sibi beneficia largienda confidit, quo in hujus mundi periculis in tabernaculo Domini tutissime perseveret; et hoc non ad breve tempus, sed quousque sæcula vitæ istius divina administratione peragantur. Ita enim fidelium populus decursa sibi ætate succedens, in tabernaculo Domini per sæcula continetur. Sed intendamus quare frequenter velamentum alarum Domini sacris defensionibus comparetur. Primum, quod alæ avium in modum palmarum quasi quædam costæ pulcherrimæ porriguntur. Deinde, quia sic defendunt, ut onerare non possint. Tertio, B
quoniam æstus et frigoris inclementiam a dilectis pullis affectuosa protectione depellunt. Ita defensio Domini, si ad eum pie confugiamus, potestates aeræ a nobis efficit alienas, ut nec furor eorum incensus noceat, nec venenum frigidum viperea qualitate percutiat. Merito ergo protectio Domini alis noscitur comparata, quæ nec subjectos onerant, et læsionem totius contrarietatis emendant.

Vers. 5. *Quoniam tu, Deus, exaudisti orationem meam: dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.* Interposito diapaalmate, populus fidelis venit ad secundam partem lætus et exultans, quia orationem suam gloriatur auditam; per figuram scilicet ætiologiam, causam rei rationemque subjungit cur in velamento alarum Domini protectioneque lætetur: C
merito, quoniam ejus exaudita probatur oratio. Sequitur, *dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.* Hæreditatem significat futuri sæculi regnum, quod beatis famulis pollicetur. Hæreditas quæ non morte relinquitur, sed cum largitore suo perpetuo munere possidetur; quæ sic venit ad fillos, ut a tractatore minime deseratur. Hæc hæreditas non habet finem; sed cum semel suscepta fuerit, nunquam a nobis aliqua permutatione discedit.

Vers. 6. *Dies super dies Regis adjicias; annos ejus usque in diem sæculi et sæcula.* Eternitatem significat Domini Salvatoris, qui vere Rex noster dicitur, quoniam ab ipso regimur, et ejus virtute salvamur. Dies enim supra dies more humanitatis profertur, quæ ideo plurimi dicuntur, quoniam illis et noctes succedere D
comprobantur. In illa vero æternitate unus est dies, qui nullo termino finietur; sicut in alio psalmo dicit: *Quia melior est dies una in atris tuis super millia* (Ps. LXXXIII, 11). Hoc etiam et de annis debemus accipere, quoniam talia tropice dicuntur de Domino Christo. Denique et versus ipse sic sequitur, *usque in diem sæculi et sæcula,* ut ostenderet unum diem esse apud Dominum, qui sæcula ista transcendit. Dicta sunt quippe sæcula, quod in se revolvant tempora.

Vers. 7. *Permanebit in æternum in conspectu Dei: misericordiam et veritatem ejus quis requirit eorum?* Ecce illa diei æternitas evidenter expressa est; sed hoc jam a parte membrorum congruenter accipitur.

sicut multis locis constat expositum : quoniam quæ A rum potest specialiter et continentes hujusmodi sequuntur capiti convenire non possunt. Dicit enim : *Permanebit in æternum in conspectu Dei*; quod de populo fideli magis congruenter advertitur; hoc etiam et sequentia declarant. Adjecit, *miseritiam et veritatem quis requiret eorum?* Quare enim quærat misericordiam, ubi nullus est miser? Quare veritas, ubi cuncti Deum videbunt? Nullus siquidem eorum indigus erit honorum talium, cum in æternum possideant regna cælorum; sicut ipse Dominus apostolis suis dicit : *Nunc quidem tristitiam habetis; rursum autem videbo vos, et lætabitur cor vestrum, et gaudium vestrum nemo auferet a vobis (Joan. xvi, 22). In illa die non rogabit me quidquam.* Sic fit ut nemo sanctorum misericordiam aut veritatem requirat, cum illius contemplationis inestimabili munere perfuatur.

Vers. 8. *Sic psallam nomini tuo, Deus, in sæculum sæculi : ut reddam vota mea de die in diem.* Sic significat ita, quemadmodum in subsequentibus declarabit. *Psallere* enim se dicit populus beatorum sempiterno nomini; verum hoc non brevi tempore, sed in *sæculum sæculi*, significans devotionem suam immutabili perennitate mansuram. Sequitur, *ut reddam vota mea de die in diem.* Hæc eadem decora diversitate repetuntur. Nam quod significat *sæculum sæculi*, hoc declarat *de die in diem*, id est semper; ut et hic *vota nostra reddamus*, et ibi laudes Domini perpetua hilaritate cantemus. *Vota* enim sua se Domino reddere compromittit, ut ei æternas gratias sufficienter exsolvat; sicut et alius psalmus dicit : *Vota mea Domino reddam in atriis domus Domini, in conspectu C omnis populi ejus, in medio tui, Jerusalem (Psal. cxv, 18, 19). Reddamus ergo vota nostra in isto transitorio die, ut in illa perennitate laudes Domini, eodem præstante, decantare mereamur.*

Conclusio psalmi.

Audiant Donatistæ a finibus terræ Ecclesiam clamare, et ipsi eam localem dicere protinus conquiescant. Contra vocem mundi quis possit audiri? Impudentissimum est adversum trium testimonium loqui, et contra generalem sententiam non erubescunt impudenter armari? Cur novis inventionibus animas fatigant? Accipiant certe quod credant, non quod sua iniquitate pervertant. Orat fidelis populus a finibus terræ, quia factus est Dominus spes ejus; postea que se auditum hymnidica exultatione gratulatur, quoniam in conspectu Domini jugiter apparebit. Quid jam satisfaciat, si hoc non satiat? Videmus quotidie fieri quod promisit, videmus mundum ad Christianæ fidei regulas convenire. Et, proh dolor! falsitas nititur abscondere quod decrevit veritas indicare. Hujus autem psalmi nec supputatio vacat. Sexagenarius enim numerus pertinet ad continentes et viduas, quod digitorum ipsorum mutua designat inflexio [ms. A., F., inflexio]. Unde psalmus iste fidelibus Domini sexagenaria præmia pollicetur; non quod ibi aut martyres aut virgines desint, qui fructu centenario gloriantur; sed in congregatione multo-

rum potest specialiter et continentes hujusmodi aliquos indicare.

203 EXPOSITIO IN PSALMUM LXI.

In finem, pro Idithum psalmus David.

Inter verba notissima tituli repetit *Idithum*, de quo proxime in trigesimo octavo psalmo jam diximus. Sub istius quippe nominis significatione semper aliquid declaratur eximium. Est enim ejus interpretatio, transiliens eos, id est amatores hujus sæculi, quos miles Christi contempta mundi voluptate transcendit. Sed quoniam ista transitio beatum nobis videtur significare propositum, introducit quidam sanctus, qui et mundi desideria reliquerat, et in Domino spe firmissima permanebat. Talis enim præmittit finem, id est Dominum Christum. Sequitur B quoque *psalmus*, hoc est probabilis vita, quæ Domini regulis obsecundat. Conjungitur etiam *David*, ut vita laudabilis ad Dominum Christum tendere videatur, ubi est salutaris et absoluta perfectio.

Divisio psalmi.

Transilitor iste, quem diximus, sæcularium vitiorum, cum orbem terrarum plenum sævis videret erroribus, alios persecutores, alios hæreticos, alios vanis desideriis implicari. In primo membro psalmi animam suam Deo profitetur esse subjectam, quia per Filium unigenitum munus salutare suscepit, arguens eos qui solo nomine se dici desiderant Christianos. Secunda parte iterum animam suam subditam dicit esse Domino Patri, quoniam per ejus Verbum salutarem patientiam conquisivit : confirmans plebem confessione fideli, ut toto cordis affectu sperare debeat semper in Domino. Tertio membro errantes populos monet ut in Deo magis quam in mundi istius caduca debeant felicitate confidere.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Nonne Deo subdita [mss. A., F., subjecta] erit anima mea? ab ipso enim salutare meum.* Per totum psalmum pro universali parte sanctorum, unus introducitur fidelium, qui sæculi vitia relinquens, soli Deo se subditum esse commemorat. Hoc est enim Domino dici subjectum, a mundanis vitiis esse vacuum, et sancta credulitate completum. Est enim increpativus modus contra eos qui putant eum nimia prosperitate feriatum, et quasi in quadam quietis suæ otiosum esse lætitia. *Nonne* convertendum est, ut planius fiat. Dicamus enim : *Ne non Deo subdita erit anima mea?* Quæ figura dicitur anastrophe, id est conversio. Subditus est utique Deo qui semper humiliter atque strenue illud agit quod ad ejus mandata cognoverit pertinere. In ipso delectatur, in ipso reficitur, et præter eum nihil aliud mens beatissima concupiscit. *Erit* infinitum tempus significat, quod nullo fine claudendum est. Sequitur causa justissima, quare *Deo Patri subdita sit anima beati.* Dicit autem, *ab ipso enim salutare meum*; id est, unigenitus Filius, qui recte credentibus salutaris existit. *Ab ipso enim* cum dicitur, Filius significatur. Hæc enim propria unus Deus sancta Trinitas habet, quod Pater ingenuus, Filius genitus, Spiritus sanctus a

Patre et Filio procedit. Hoc fides integra, hoc catholica proficitur Ecclesia. Bene itaque *Idithum* Deo subditum te esse profiteris, a quo inestimabile beneficium te suscepisse testaris. Sed ut sanctum Verbum una atque æquabili [ms. A., æquali] veneratione coleretur, æquid quid sequitur.

Vers. 2. *Etenim ipse est Deus meus et salutaris meus; adjutor meus, non movebor amplius.* Dixerat superius a Patre genitum salutis auctorem, nunc qui sit iste salutaris trina confessione complectitur. Primo ne minorem crederes dicit: *Ipse est Deus meus*; sicut supra de Patre Deum dicit. Æqualitas enim summi nominis substantiam et potentiam unitatis ostendit. Unde Pater Augustinus in libro decimo quinto de Trinitate (*Cap. 3, ante med.*) ita dicit: Ratione etiam reddita intelligentibus, clarum est in substantia veritatis, non solum Patrem Filio non esse majorem, sed nec ambos simul aliquid esse majus quam solum Spiritum sanctum; aut quolibet duos in eadem Trinitate majus esse aliquid quam unum; aut omnes simul tres majus aliquid esse quam singulos. Sic perfectam atque singularem naturam sanctæ Trinitatis mirabili veritate monstravit. Repetit *salutaris meus*: salus enim humani generis quæ in Adam perierat, redintegrata est per Dominum Christum. Sequitur, *adjutor meus*: quia in mundi istius concertationibus implicato solus adiutorium præstitit, ut mundi vitia transcendere potuisset. *Non movebor amplius*, non superba professio est. Non enim *moveri poterat*, cuius Deus et salutaris et adjutor erat Dominus Christus. Quo loco figuram possumus fortassis advertere quæ dicitur epidiorthosis, Latine superioris rei correctio. Nam quod adjecit, *amplius*, significat aliquando se motum. Fuit enim tempus quando iste *Idithum* prægravatus carnis imbecillitate titubavit: sed postquam veri dogmatis illuminatione completus est, *moveri non poterat*, quæ, juvante Domino, fidei firmitate constabat.

Vers. 3. *Quousque irruitis in homines, interfecistis universos, tanquam parieti inclinato et maceriæ impulsæ?* Postquam fidem suam trina prædicatione vulgavit, ad persecutores Christianorum verba convertit. Dicit enim: *Quandiu agmine facto supra homines innocentes irruitis?* Non vos revocat timor divinus, ut inde magis sæviatis, quia culturas demonum contemptas esse cognoscitis. Et ne putares persecutionem istam aut nuditatibus fieri, aut tormentis levibus acitari, addidit, *interfecistis universos*, ut usque ad mortem perducerent, quos Deo deditos esse sentirent. *Universos* autem, devotos intelligere debemus. Sequuntur aptissimæ comparationes. *Tanquam parieti inclinato*, qui etsi non impellatur occumbit: quia in casum vergit quidquid a soliditate sua fuerit inclinatum. Addidit, *et maceriæ impulsæ*. *Maceria* est saxorum sicca constructio, quæ sine aliquo ligamine impensæ, in altum ducta componitur. Et ne de ipsa novitate habere eam crederes aliquam firmitatem, dixit, *impulsæ*, ut facile ad imum vergeret quod aut ventorum flatibus, aut aliqua fuerat im-

pulsione quassatum. Sed istæ comparationes illud nobis sensum indicare noscuntur. Putatis insecutores sacrilegi Christianum populum defensorem firmissimum non habere, quem sic passim impia voluntate trucidatis?

Vers. 4. *Veruntamen honorem meum cogitaverunt, repellere, cucurri in siti; ore suo benedicebant, et corde suo maledicebant.* Superior versus respicit ad paganos, iste autem ad Judæos et fictos pertinet Christianos. Duobus enim modis laborat Ecclesia, sive quando eam gentilis error insequitur, sive quando hæretici prava contentione dilacerant. *Honor* erat sancti viri catholica et fidelis Ecclesia, Christus ipse qui membris suis et caput et dignitas est. Hunc infideles *repellere* cogitabant, quando, ne puro corde coleretur, sacrilegis dogmatibus obviabant. Tunc sanctus vir cursu vitæ suæ in *sitis* sterilitate peragebat, quia invenire non poterat quem potaret. Hoc enim *sitis* agit, ut foris positum humorem desideret in sua membra trahere. Inde est illud evangelicum, *Sitis* (*Joan. xix, 28*); *Mulier, da mihi bibere* (*Joan. iv, 7*); non ut ab illa aquam tantummodo perciperet postulavit, sed ut ei fidei potum, quo ipsa satiaretur, ingereret. Sequitur etiam causa *sitis, ore suo benedicebant*. Quod illis accidit qui legem Domini facti meditatione pertranscunt, et non hoc operibus demonstrant quod ore pronuntiant. Additum est, *et corde suo maledicebant*. *Corde* enim *maledicunt* qui sanctas Scripturas vitio perversæ novitatis intelligunt.

Vers. 5. *Veruntamen Deo subdita erit anima mea, quoniam ab ipso est patientia mea.* Post diapsalmatis pausationem, venit *Idithum* ad secundum membrum psalmi, similia repetens quæ superius dixit, *animam suam Deo esse subjectam*; ut ipsa repetitio menti nostræ robur credulitatis infligeret. Sed istud diligentius perscrutemur, quia causa gratulationis, quantum ad verba, non videtur esse consimilis. Ibi enim dicit, *ab ipso salutare meum*; hic ait, *quoniam ab ipso patientia mea*. Sed licet aliis verbis dicatur, unum tamen esse intelligimus si altius perscrutemur. Patientia quippe nostra Christus est Dominus, propter quem et adversa libenter patimur, et susceptæ regulæ observatione gaudemus. Sic enim et in septuagesimo psalmo cantatur: *Quoniam tu es patientia mea, Domine* (*Psal. lxx, 5*). Nam ut eundem in hoc sermone sensum possis advertere, aperte sequentia declarare noscuntur.

Vers. 6. *Etenim ipse est Deus meus, et salutaris meus; adjutor meus, non emigrabo. In Deo salutare meum et gloria mea; Deus auxilii mei, et spes mea in Deo est.* In his duobus versibus Christus Dominus indicatur, de quo superius dixit, *patientia mea*. Et tanquam si ei diceretur: *Quis est iste patientia tua?* respondit: *Ipse est Deus meus, et salutaris meus*: quia revera animæ suæ salutem jam tunc per incarnandum Verbum provenire noscebat. Addidit, *adjutor meus*: ne suis applicaret virtutibus quod evasit. Sequitur, *non emigrabo*, scilicet de hac credulitate quam teneo; sicut in decimo psalmo jam dictum est:

In Domino confido : quomodo dicitis animæ meæ : A *Transmigravit in montem sicut passer (Psal. x, 2)?* Quapropter non se mutaturum dicit esse sententiam, quia hoc sibi utile cognoverat quod tenebat. Congeminat *in Deo salutem*, non ut gentium dii perpetuam mortem. Adjecit etiam, *et gloria mea*, ut non solum salus, sed etiam illi credidisse sit gloria. Ponit quoque, *Deus auxilii mei*, ne sibi aliquid humana deputaret infirmitas. Ad postremum quo cuncta concluderet, dixit : *Spes mea in Deo est*, ut et illa præterita, quæ perceperat, Domino deputaret, et futuram suam beatitudinem sanctus vir ipsi modis omnibus applicaret.

Vers. 7. *Sperate in eum, omnis conventus plebis; effundite coram illo corda vestra : Deus adjutor noster est.* Postquam fidei suæ sacramenta vulgavit, conversus ad plebem, quæ varia superstitionum vanitate laborabat, commonet ut spem suam debeant in Domino virtute reponere. Dicit enim : *Sperate in eum*, in illum scilicet quem sibi et Deum professus fuerat et salutem, vel cætera quæ sunt dicta superius. *Omnis conventus plebis.* Alloquendo plebem non excipit potentes, quia mos est Scripturæ divinæ sic ad partem loqui, ut nec reliquos prætermittere videatur. Adjecit, *effundite coram illo corda vestra.* Effundit ante Dominum cor suum, qui peccata sua uberrimis lacrymis confitetur. Cor enim aliter effundi non potest, nisi creberrimo imbri lacrymarum; sicut in quadragesimo primo psalmo dictum est : *Hæc recordatus sum, et effudi in me animam meam (Psal. xli, 5).* Quod inter propria Scripturæ divinæ non immerito computamus.

Vers. 8. *Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris : ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum.* Secundo diapsalmate decurso, venit ad tertium membrum, exprobrans hominibus nequitas suas; propter quod salutaris hujus psalmi sacramenta vulgata sunt, ut pravæ persuasiones suas, emendata in melius voluntate, relinquere. Dicit enim sententiam frequenter iteratam : *Verumtamen vani filii hominum*, ut vitium suum cognoscens humanitas, ad auctorem salutis atque veritatis celerissima supplicatione festinet. Sic enim in trigesimo octavo psalmo dictum est : *Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens (Psal. xxxviii, 6).* Quod et Sapiens ille frequenter repetit dicens : *Omnia vanitas vanitatum (Eccle. i, 2).* Nonnullos autem movere solet, cur et in Psalmis legatur : *Vani filii hominum*; et in Solomonone : *Universa vanitas (Ibid., 14)?* Nunquid celestia et terrestria, quæ Deus creavit, et omnia valde bona, cuncta in vanitate consistunt? Non utique, sed comparata potioribus illa minora nimis et inania judicantur; sicut ait beatus Hieronymus : Lucerna lampadis comparatione pro nihilo est; lampas stellæ comparatione non lucet; stellam lunæ confer, et cæca est; lunam soli junge, non rutilat; solem Christo confer, et tenebræ sunt. Sic omnia vana fiunt, quæ dum melioribus comparantur, fulgore proprio minuantur. Sic homines, cum ad comparationem su-

pæ veritatis veniunt, ut vani rationabiliter esse dicuntur. Sed huic rei addit vitium quo maxime laborat humanitas. *Mendaces filii hominum in stateris*; sive illos tangit, qui ponderibus iniquis ementium decipiunt simplicitatem; sive quod homines sibi placentes, justi atque immobiles videri volunt, cum sint deceptrici mutabilitate fallaces. *In stateris enim*, hoc significat quasi in libra justitiæ collocati, non creduntur amare fallaciam. Sequitur, *ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum.* Poterant enim non decipere, si eorum posset nequitia deprehendi; sed **205** cum justus esse credantur, facilius tecta perversitate decipiunt. *In idipsum*, scilicet in æquitate, quam falso habere perfidi homines æstimantur.

Vers. 9. *Nolite sperare in iniquitate, et in rapinis [ms. A., et rapinas] nolite concupiscere.* Ipsos adhuc monet quos detestabili probaverat consuetudine vitiatos. Docet ne sperare debeant, ubi fructus boni desiderii non potest inveniri. In malitia enim qui sperat, seipsum decipit, quia nulla utilitas inde nascitur, sed potius æterna pœna procuratur; sicut in alio psalmo jam dictum est : *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam (Psal. x, 6).* Venit etiam ad pauperes, qui necessitate victus furtivum aliquid concupiscunt. Dicit enim, *et in rapinis nolite concupiscere.* Non enim potest crimen rapinæ indigentia tollere, nec quod vindictæ subjacet excusari; sed potius continet nos ille qui pluit super justos et impios, qui dat escam omni carni. Nimis ergo ineptum est Creatoris potentiam relinquere, et ad spem criminum convolare. Sed ne solos pauperes crederes fuisse commonitos, sequenti versu venit ad divites, ut introducto salutari moderamine, nec iste ambiat, nec ille superbiat.

Vers. 10. *Divitiæ si affluent, nolite cor apponere.* Non damnat largis divitiis quibus dispensatio modificata præstat; nam si cor eis non apponitur, ut in ipsis singularis felicitas judicetur, profecto necessariae sunt. Inde enim egentibus subvenitur, inde reflucunt ægroti, inde pauperum auditus operitur, iude plures ad cælorum regna perveniunt. Nam contra, qui divitis apponit cor suum, aurum non vult expendere, sed celare, patrimonia cupit semper augere; et dum ibi spes tota reponitur, fames earum rerum semper augetur. Merito ergo præcipit divitibus non amare quod possident : sicut Apostolus dicit : *Præcipe divitibus hujus mundi non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia ad fruendum. Divites sint in operibus bonis, facile tribuant (I Tim. vi, 17, 18), etc.*

Vers. 11. *Semel locutus est Deus; duo hæc audiivi : quia potestas Dei est, et tibi, Domine, misericordia : quia tu reddes singulis secundum opera eorum.* Sicut initium psalmi a Patre cœpit et Filio, ita et nunc series ejus decursa concluditur. Dicit enim : *Semel locutus est Deus.* Si litteram intendas, quæstio non parva subditur. Locutus est enim frequenter Deus patribus nostris, Noe, Abraham, Isaac, Jacob, Moyse, cæterisque sanctis suis : sed *semel* atque specialiter locutus est Filio suo, sicut ait secundus psalmus : *Do-*

minus dicit ad me: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* (Psal. ii, 7). Hoc enim nulli alteri locutum Patrem fuisse manifestum est. Et ut quidam sentire voverunt, *locutus est semel Deus*: quoniam unum Verbum ante tempora genuit consubstantiale sibi, immensum, coæternum, et coæqualiter potens. Genitus est enim Deus verus de Deo vero, lumen de lumine, immortalis de immortali, invisibilis ex invisibili, omnipotens de omnipotente, et cætera, quæ unitas illa incomprehensibilis vere creditur habere communia. Discutiamus etiam quæ sunt ista duo quæ se *Idithum* dicit *audiisse*; qui postquam vitia humana calcaverat, proVectus ad contemplationem divinam, per aurem mentis auscultans, cognovit potestatem habere Filium in semetipso, sicut est illud Evangelii: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* (Joan. x, 18). Sequitur illud secundum, *et tibi, Domine, misericordia*, subaudiendum placet. Utrumque enim Deitatis est, ut et misericorditer possit [*miss. A., F., prosit*], et potenter misereatur. Sed ut hoc de Domino Christo dictum planius potuisses advertere, sequitur tempus iudicii, *quia tu reddes singulis secundum opera eorum*; sicut legitur: *Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio* (Joan. v, 22).

Conclusio psalmi.

Respiciamus in hoc psalmo sententiarum lumina, quasi quasdam relucere candelas. Lampas fides, coruscet veritas quam debeat Christianus populus intueri: ne mundi istius tenebris obæcatus, rectæ fidei tramitem non sequatur. Abscedat gentilis error, hæreticorum murmuræ conquiescant, vanitas hominum fallaciaque deseratur. Non in ingenio, non in sæculi dogmatibus præsumatur; sed in vera sapientia ponatur spes, quæ talia solet dare qualia nullus possit arguere. Fac, Domine, et nos vitia transilire, ut ad te possimus purgatis mentibus pervenire.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXII.

Psalmus David, cum esset in deserto Idumææ.

Psalmus et *David* frequenter indicant Dominum Christum, frequenter Ecclesiam: quia Christus in membris suis est, et membra in suo capite continentur. Nam si quid patitur caput, membra compatiuntur; et iterum si membra vexentur, caput sine dubitatione compatiatur; sicut et Apostolus ait: *Si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra; sive glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra* (I Cor. xii, 26). Quapropter Ecclesiæ, quæ in hoc psalmo locutura est, merito proposita sunt verba, quæ significant Dominum Salvatorem. Hæc igitur in *deserto Idumææ* habitat, id est in hujus sæculi ariditate, ubi sitiit, ubi desiderat, ubi misericordiam Domini expetit ambienter, donec ad illam æternam gloriam venire mereatur. *Idumæa* enim locus est ubi *David* fugiens persecutionem Saulis latuisse cognoscitur. Nominis enim ipsius interpretatio est (sicut jam sæpe diximus) terrena; ut evidenter intelligamus desertum istud significare terrenos actus,

A qui bonis spiritualibus omnino nudati sunt. Hinc est quod diluculo ad Dominum vigilat Ecclesia, deprecans ne mundi hujus erroribus implicetur.

Divisio psalmi.

Sponsa illa spiritualis, quæ membra continet Domini Salvatoris, primo modo insatiabili desiderio se dicit esse raptatam, ut virtutem Domini cernere potuisset: optans ut ejus anima honorum omnium pinguedine repleatur, quatenus ejus digna possit laudibus inveniri. Secundo modo gratias agit, quia sub 206 velamine alarum Domini, mundi istius procellas evaserit, inimicosque suos in inferiora terræ asserens esse damnandos; Regem vero Christum in Deo Patre cum sanctis prædicat esse lætaturum.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo; sitiit in te anima mea.* Primum ipsa repetitio venerandi nominis affectum piæ deprecationis ostendit. Dicendo enim, *Deus, Deus meus*, suum quodammodo dicit esse; ut ejus se magis tali desiderio possit ostendere. Addidit, *ad te de luce vigilo*. Ad ipsum vigiletur, quoties in mundi ambitione dormitur; nam illa sic consequimur, si ista deserere festinemus. Bene autem adjecit, *diluculo*, quando tempus dominicæ resurrectionis eluxit, ut tunc ejus laudes caneret, quando genus humanum exemplo sææ resurrectionis animavit. Sequitur, *sitiit in te anima mea*. Sitiit, propter aquam positum est, quam in Evangelio dicit: *Mulier, si scires donum Dei, et quis est qui a te aquam petit, tu petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam* (Joan. iv, 10). Sitiit ergo anima fidelium Deum, quando mandata ejus et virtutes eximias concupiscit, quando ipsum desiderat videre, a quo bonorum omnia fluentia constat emanare. Ipsa est ergo anima quæ culta rebus cælestibus, desertum æstimat mundum, quæ semper exæstuat, semper sitiit, donec ad fontem illum misericordiæ divinæ pervenire mereatur.

Vers. 2. *Quam multipliciter tibi caro mea! in deserto, et in invio, et in aquoso.* Superius dixit in Deum sitiisse animam suam; nunc et carnem multipliciter simile desiderium habere testatur: ut sicut utrarumque rerum auctor est Deus, ita ab utrisque partibus expetatur. Sed intendamus quod multipliciter dicendo, plus dicit in Deo sitiisse carnem, ut quanto fragilior est, tanto ardentius piæ medicum appetiisse videatur. Sitiit ergo anima populi beati virtutes quas sancta Scriptura commendat; sed ita cum innumerabilia sunt quæ caro sibi a Deo cognoscitur postulare. Utraque enim indigent salvari; sed caro plus eget cibo, potu, vestitu, vehiculo, somno, temperie humorum, salubritate aeris, sumptu, cæterisque quibus anima non indiget; sed hæc necessitas corporis expetere declaratur. Addidit ubi *multipliciter sitiit caro* ejus, scilicet *in deserto* (sicut et titulus dixit), hoc est in mundi istius indigentia et sterilitate jejuna. Sequitur, *et in invio*, quia mundus in se non habet viam, nisi Dominum Salvatorem, qui iter est

caecorum, et per se errantium recitudo salutaris. **A** Addidit, et inaquoso, id est sterili atque infructuoso. Aquosum enim dicimus, quod aquis abundat irriguis; inaquosum vero aridum atque sterile, ut merito ejus anima nimia siccitate durescat. Unde per hæc tria nomina mundi istius necessitates indicatur.

Vers. 3. *Sic in sancto apparui tibi, ut viderem virtutem tuam et gloriam tuam.* Sustinendo sitim, quam dixerat, carnis et animæ in deserto, et in invio, et inaquoso, quod ad hujus mundi sterilitatem pertinere cognovimus: tunc apparuisse se dicit Ecclesia in sancto fidelique proposito, quando Christum verum Deum esse cognovit. Intendamus autem quod dicit, *apparui tibi, ut viderem virtutem tuam*, quia nemo veritatem videt, nisi Deo prius apparere potuerit. Nam si sol iste nos videre facit quando lumine suæ claritatis infulserit, quanto magis virtus divina, sine qua nihil bonum nec accipere possumus, nec tenere!

Vers. 4. *Quia melior est misericordia tua super vitam: labia mea laudabunt te.* Misericordiam dicit Domini præmia, quæ sanctis suis larga pietate promittit, quæ longe potior est a vita præsentis. Istam enim innumerabiles ærumnæ possident, illam tranquillitas æterna comitatur; quæ tantum distat a mundiali luce, quantum tormenta possunt ab æterna requie discrepare. Hinc est quod et martyrum catervæ mortem hujus sæculi libenter affectant, quia norunt pro isto interita temporalis perpetue se esse victuros; sicut dicit Apostolus: *Non sunt condignæ passionis hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis (Rom. viii, 18).* Sequitur, *labia mea laudabunt te.* **C** Post beneficia quæ præmisit, devotæ laudis obsequium pollicetur, quod Deo noverat esse gratissimum; sicut in Evangelio Dominus dicit, cum decem curasset: *Nonne decem mandati sunt? et, Non est inventus qui reverteretur, et daret laudem Deo, nisi hic Samaritanus (Luc. xvii, 18)?* Sancta enim mens dissimulare non voluit quod cognoverat accusandum.

Vers. 5. *Sic benedicam te in vita mea, et in nomine tuo levabo manus meas.* Sic ad superiora respicit, quæ dixerat: *Melior est misericordia tua super vitam.* Sermo brevis in syllaba, sed ingens in quantitate promissio. Quid enim majus homo dare potest quam cum Creatori suo libenter animam probatur offerre? *Benedicit enim unusquisque in vita sua perfecte Deum, quando bonis operibus in hac luce versatur.* Addidit, *et in nomine tuo levabo manus meas.* **D** In nomine Domini levat manus suas, qui operibus sanctis insistendo, tensis manibus orat ad Dominum, ut ipsa oratio sanctæ crucis designet effigiem. Sæpe enim commonemur taliter exorare; nam et Moyses quando contra Analecitas pugnavit, tensis ad cælum manibus supplicabat (*Exod. xvii, 11*). Legitur et in alio psalmo: *Expandi manus meas ad te (Psal. cxlii, 6)*; et Apostolus dicit: *Levantes puras manus sine ira et disceptatione (I Tim. ii, 8).* Et intellige quia in hac manuum extensione commonemur operam debere nos habere sanctissimam, quam et sancta fides commendet, et actionum fœditas nulla commaculet.

Vers. 6. *Sicut adipe et pinguedine repletur anima mea; et labia exsultationis laudabunt nomen tuum.* Scripturas divinas novimus per similitudines terrenas plerumque cœlestia sacramenta monstrare. *Adipes* igitur sunt viscerum crassa velamina, quæ interna jecoris operiunt atque concludunt. *Pinguedo* vero est saginatae pecudis nutrita cibus obesitas. Ipsa fuit sacrificiis digna, et immolationibus congrua. Qua similitudine petit Ecclesia animam suam virtutum pinguedine saginari, ut digna Domino possit offerri. Pinguis enim anima esse non potest, nisi a Domino pasta nituerit. Sed pinguedo animæ divinarum rerum scientia est, recta fides, inconcussa patientia, et cætera, unde sæculi istius macies jejuna superatur. Sequitur, *et labia exsultationis laudabunt nomen tuum.* **B** Sicca enim labia ariditate peccati, divinis non poterant **207** laudibus occupari; sicut et in alio psalmo legitur: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas (Psal. cxlix, 16)?* etc. Sed cum pinguedinem misericordiæ Domini anima devota perceperit, nomen ejus digna exsultatione laudabit.

Vers. 7. *Si memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabor in te.* In isto et in inferiore versu, isto modo hypotheticus nobis syllogismus apparet. Si memor fui tui super stratum meum, et in matutinis meditabor in te: quia factus es adjutor meus, et in velamento alarum tuarum exsultabo. Attamen memor fui tui super stratum meum, et in matutinis meditabor in te, quia factus es adjutor meus. In velamento igitur alarum tuarum exsultabo. Hujus itaque sæculi difficultatibus enumeratis, quas in deserto, et in invio, et inaquoso sancta Ecclesia toleravit, venit ad secundum modum, ubi securitatem suam Domino asserit esse subjectam, quia *sub velamento alarum* ejus inimicorum potuit vitare versutias: significans et in tribulationibus ipsum expeti debere, et in securitatibus nomini ejus esse psallendum. Nam cum dicit: *Si memor fui*, ostendit se recordationem Domini semper habuisse, nec in rebus prosperis oblitam fuisse, quando solent humana corda collata beneficia in memoria non habere. Per *stratum* enim significat quietem, ubi solemus in somnos corpora nostra remittere, et ad refectionis gaudia pervenire. Aptandum est rebus prosperis et quietis, quando Deum in memoria vix habemus. Redit enim ad illud quod superius dixit, *ad te de luce vigilo.* Recte siquidem fidelis in matutinis vigilat, quoniam nec inter prospera sua oblivisci poterat lucis auctorem; his Apostolus dicit: *Vos estis filii lucis et filii diei (I Thess. v, 5).*

Vers. 8. *Quia factus es adjutor meus, et in velamento alarum tuarum exsultabo.* Versus iste continet beneficia quæ illi fuerant Domino largiente collata. In periculis quippe ei fuit *adjutor*, cum esset in deserto, et in invio, et inaquoso. Sub umbra alarum ejus *exsultat* Ecclesia, quando est *supra stratum* suum, id est in prosperis collocata. Sic intentionem totius psalmi, unius versus brevitate conclusit.

Vers. 9. *Adhæsit anima mea post te; me suscepit*

dextera tua. Respiciamus vetum desiderantis, ut non se vicinam, sed adhæsisse Domino dicat Ecclesia; quod verbum conglutinationem quamdam cognoscitur indicare; ut nunquam recedat a bono proposito qui adhæret Domino. Quod nimia charitas, nimis facit affectus, ut ita diligamus, quatenus adhærentes Deo, semper esse possimus; sicut et Apostolus dicit: Qui adhæret Domino unus spiritus est (1 Cor. vi, 17). Addidit, post te, quia peccavit Petrus apostolus cum præire voluit, dictumque est illi a Domino: Redi retro me, Satanas (Marc. viii, 33) Quod proprium Scripturæ divinæ est, ut quos Dominus liberare mavult, post se redire præcipiat, ubi nullus locus erroris est. Sequitur, me suscepit dextera tua. Dextera Patris Christus est Dominus, qui suscepit Ecclesiam alarum suarum velamine protegendam.

Vers. 10. Ipsi vero in vanum quæserunt animam meam; introibunt in inferiora terræ. Ipsi, cum dicit, illos significat qui contrarietatibus scelestis Christum extinguere tentaverunt: in quo omnes sanari, omnes vivere probatissime comprobantur. In vanum quæserunt animam ipsius, quando falsis criminationibus sanguinem ejus effundere decreverunt, qui post triduum resurrecturus erat in gloriam sempiternam. Sequitur pœna peccantium, introibunt in inferiora terræ: quia non ad cœlos evecli sunt, sed deorsum eos terræ viscera sorbuerunt. Malæ siquidem cogitationes in ima terræ verguntur, quia de ipsis exeunt, et in eandem iterum cœnositatem volvuntur. Quod Judæis evidenter accidit, cum in blasphemis, et in innocentis cruore versati sunt.

Vers. 11. Tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt. Tradita est in manus gladii gens Judæa, quando eam principes Romanorum Vespasianus et Titus cæde incendioque vastaverunt. Vulpis enim inter feras animal est omnino subdolum, quod et fraudibus cibum quærit, et salutem suam callida illusionem custodit. His merito dolosi homines comparantur, qui simulata versutia iniquitates suas efficere moliantur. Quod bene ad Herodem refertur, de quo Dominus dixit: Ite, et dicite vulpi illi: Non apprehendet prophetam extra Jerusalem (Luc. xiii, 32). Et in Canticis Canticorum ait: Capite nobis vulpes exterminantes vineam (Cant. ii, 15). Quod bestiolæ genus in malo frequenter ponitur, quoniam nimia (sicut diximus) calliditate est versutum. Judæi enim cœlestia credere noluerunt, et partes vulpium facti sunt, id est in subdolorum malitiam transierunt. Sive partes vulpium erunt, illud significat, quando in illa Jerosolymitana vastatione cadavera Judæorum escæ fuerunt vulpium ferarumque reliquarum. Vel, sicut aliis visum est, Judæi partes vulpium sunt, dum se dolosis et fraudulentis prava voluntate conjungunt.

Vers. 12. Rex vero lætabitur in Domino; laudabuntur omnes qui jurant in eo. Regem dicit Dominum Salvatorem; ipse enim est Rex in æternum, quod ipsi specialiter convente indicavit incommutabilis titulus passionis. Nam et ipse interroganti Pilato de se dixit: Ego in hoc natus sum (Joan. xviii, 37). Dicit

A e iam, lætabitur in Domino, id est in Patre; sicut ipse testatur: Ego in Patre et Pater in me est (Joan. xiv, 10). Adjecit, laudabuntur omnes. Cum sancti Dei Christum laudent, ipsi sunt sine dubitatione laudaliles, quia non possunt præconia ejus digne narrare, nisi qui ad palmam indulgentiæ meruerint pervenire. Addidit, qui jurant in eo. Non dixit, qui jurant per eum, ne jusjurandum crederes imperatum, quod alibi vetuisse cognoscitur. Ipse enim dicit: Nolite jurare, neque per cœlum, neque per terram (Matth. v, 34), etc. Sed jurant in eo, qui ei mentis obsequium inviolabile compromittunt. Nam et alibi verbum istud significat promissionem fidelem, sicut et in alio psalmo legitur: Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eum (Psal. cxxxi, 11). Jurare quippe Divinitas per alium non poterat, quæ similem non habebat.

Quia obstructum est os loquentium iniqua. Reddit causam lætitiæ, unde rex lætetur in Domino, et laudentur omnes qui ei promissionis suæ devotionem fideliter impleverunt. Quia obstructum est os loquentium iniqua. In isto mundo non omnino conticescunt, qui iniquis locutionibus studere monstrantur. Sed melius tempus illius judicationis advertitur, quando generaliter convicta omnis iniquitas obmutescet, et ulterius non loquetur quod nullatenus sibi prodesse cognoscit. Et intende quod in binis superioribus versibus peccatorum vindicta relata est, et sanctorum cum Domino beatitudo narrata est. Quod schema Græce dicitur syndiasmos, Latine collatio; quod hic æstimo competenter aptandum, quoniam diversarum partium bona malaque collatione facta referuntur.

Conclusio psalmi.

O vero sancta mater Ecclesia, quæ fideles Deo sacris nutris uberibus, et facis sine dolore ferre, quæ te in mundi istius colluctatione libenter assersis pertulisse. Dicis etiam gratias Domino semper esse referendas, ut nunquam tribulatio demergat, cum in ipsis nobis, quod amare possimus, exponas. Deinde quid malis, quid bonis provenire possit, ostendis; quatenus omni dubitatione deteresa, vero Principi totis devotionis nisibus serviatur. Concede, Rex æternæ, ut qui nunc sanctæ matris prædicatione gaudemus, indulgentiæ tuæ futuro munere perfuamur.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXIII.

In finem, psalmus David.

Tituli hujus verba (sicut sæpe dictum est) absolute referuntur ad Dominum Christum, qui per totum psalmum locutus est. Sunt enim sine aliqua historia narratione conscripta, ut ipsa claritas tituli lucem nobis venturi psalmi videatur afflare. Est enim Dominus de sua passione dicturus, quæ mundo vitam præstitit, et lumen credulitatis infudit. Audiamus ergo intentis animis, quia licet sæpe repetatur, novam tamen utilitatem ex ea semper accipimus. Qui psalmus sextus esse cognoscitur horum qui

passionem resurrectionemque dominicam brevi relatione contingunt.

Divisio psalmi.

Rex et caput nostrum Dominus Christus verum hominem se assumpturam esse declarans, prima positione orat ut a populi Judaici timore liberetur: dolos eorum factaque impia, quasi jam fuerint transacta commemorans. Docens illos defecisse in persecutionibus suis, se autem ad resurrectionis gloriam pervenisse. Secunda positione irridet sævitiam Judæorum, quia magis ipsi conturbati sunt de sceleribus suis, quando resurgente Domino, ejus annuntata est fortitudo. Tunc enim lætitia justorum, et rectæ fidei virtus apparuit.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Exaudi, Deus, orationem meam cum tribulor; a timore inimici eripe animam meam.* A parte humanitatis assumptæ, in qua passurus erat, postulat Dominus Christus, ut in tribulatione positi, ejus exaudiatur oratio, quando totis viribus petitur quod prodesse sentitur. Sed quid petat diligentius audiamus. Subdidit enim, *a timore inimici eripe animam meam.* Non postulat ut minime pro omnium salute moriatur [unde Petrus arguit dicentem: *Propitius tibi esto, Domine, non erit tibi hoc (Matth. xvi, 22)*], sed ut a timore populi persequentis anima erepta sanctæ dispensationis suæ compleat passionem. Sic enim proposita bona ad effectum perveniunt, quando persequens non timetur. Nam si humana cedat infirmitas, iniquitas non vincitur, sed potius aucta roboratur.

Vers. 2. *Protexisti me a conventu malignantium, a multitudine operantium iniquitatem.* Consideremus quemadmodum se protectum dicat esse qui passus est, et non doleamus mortem, quam fidelibus Domini acceleratorum voluntas inferre tentavit. *Protectus est plane a conventu malignantium,* quia dum illi eum crederent communiter mori, resurrectionis ejus gloria probantur esse confusi. *Protectus est denique virtute divinitatis suæ,* quia filius erat hominis, et idein Filius Dei in duabus naturis una sine aliqua dubitatione persona: *Habens in potestate ponendi animam suam, et iterum sumendi eam (Joan. x, 18).* *Protectus est itaque,* quia malignorum insidias potentie suæ virtute superavit. Addidit, *a multitudine operantium iniquitatem.* Supra dixit, *a conventu malignantium,* quod ad consilia potest referri; nunc, *a multitudine operantium iniquitatem,* ut actum exprimeret propriæ passionis.

Vers. 3. *Quia excurrunt ut gladium linguas suas; intenderunt arcum rem amaram.* Per hos quatuor versus usque ad divisionem, per diversas allegorias Judæorum significat persecutionem. Sed hic redditur causa justissima quare *protectus sit a multitudine operantium iniquitatem.* Nam quantum illi linguas suas velut mortiferum gladium exacuebant, tantum eorum iniquitas frangebatur; ut in se potius mala converterent, quæ contra innocentis sanguinem præparabant. Iste enim peccantium mos est, ut pri-

um sibi noceant, qui alterum gravare festinant. Sed respiciamus quod dixit, *linguas suas exacuerunt;* illud scilicet tempus ostendens quando una voce clamaverunt: *Crucifige, crucifige (Luc. xxiii, 21).* In vicem quippe facti est sceleris prolata sententia; nec interest qui occidat, si innocentem aliquis occidendum esse pronuntiet. Sequitur, *intenderunt arcum rem amaram;* id est occultas insidias, quæ, ut illi putabant, minime sentirentur. Perfidum siquidem Judam datis triginta argenteis sollicitaverunt ut fieret traditor, qui ejus videbatur fuisse discipulus. *O res amara et omni felle deterior,* convivam ad proditionem, discipulum ad necem, conservatorem pecuniæ præmio subito fuisse corruptum!

Vers. 4. *Ut sagittent in oculis immaculatum; subito sagittabunt eum, et non timebunt.* De superioribus pendet iste versiculus, *intenderunt arcum, ut sagittent in oculis immaculatum.* In oculis, sic accipiendum est, ut Judæi putaverunt. Cæterum actus eorum occultus esse Christo non potuit, qui frequenter prædictus est antequam fieret. *Immaculatum* duobus dicimus modis: sunt isti communes *immaculati* qui misericordia Domini abluti redduntur omnino purissimi; sicut in quinquagesimo psalmo dictum est: *Lavabis me, et super nivem dealbabor (Psal. l, 9).* *Immaculatus* autem solus vere dicitur **209** Christus, qui nullam contraxit maculam peccatorum, sed cælesti puritate mundissimus ab omni delicto probatur alienus. Merito ergo se significans dixit: *Ut sagittent immaculatum;* quatenus Judæis timor major cresceret, qui innocentis sanguinem fundere festinarunt. Sequitur, *subito sagittabunt eum, et non timebunt.* *Subito,* et hic ita accipiendum est, sicut Judæi demeritissimi putaverunt. Nam quomodo credendum est subitum, quod discipulis constat esse prædictum? Sicut in Evangelio legitur: *Ecce ascendimus Jerusalem, et Filius hominis tradetur ut crucifigatur (Matth. xx, 18);* et his similia, quæ de sua passione prædixit. Nam quod dixit, *sagittabunt eum, et non timebunt,* ostendit malignæ cogitationis effectum, ut non solum tractatum scelus, sed etiam impletum esse videretur.

Vers. 5. *Firmaverunt sibi verbum malum; disposuerunt ut absconderent laqueos; dixerunt: Quis videbit nos? Verbum malum firmaverunt sibi,* quando dixerunt: *Reus est mortis (Matth. xxvi, 66);* sive quando professi sunt: *Sanguis ejus super nos et super filios nostros (Matth. xxvii, 25).* *Firmaverunt* utique dictum est, obstinatione durissima, non veritatis munimine solidata. Sequitur, *disposuerunt ut absconderent laqueos; dixerunt: Quis videbit nos?* Hic describitur consuetudo peccantium. Omnis enim qui dolum parat, hominem se putat fallere, ut possit ad suas nequicias pervenire. Sic Judæi scelerata mente confusi Christum tantummodo hominem putantes, malignitatem suam non credebant a nosci, cui cuncta cælestia vel terrena veracius patent, quam sibi ipsa sunt cognita.

Vers. 6. *Scrutati sunt iniquitates; defecerunt scrup-*

lantes scrutinium. Accedet homo ad cor altum, et exal- **A** *bitur Deus.* In his duabus sententiis versus iste divisus est. Dicit enim quemadmodum se consilia prava confendant, et in opere cogitationis suæ mens maligna deficiat. Contra bona voluntas et illuminatus sensus quem profectum habere videatur ostendit; ut quanto se Deo proximat, tanto divinitatem sibi exaltatam esse cognoscat. *Scrutati sunt Judæi iniquitates,* quas utique prætermittere debuissent, dum nullam ibi fructum salutis suæ poterant invenire. Dixerunt enim: *Si dimiserimus eum sic, venient Romani, et tolerant nobis et locum et gentem* (Joan. xi, 48). *Perscrutati sunt etiam iniquitates,* cum Dominum audissent dicentem paralytico: *Dimittuntur tibi peccata tua* (Matth. ix, 2); illi protinus eum blasphemare putaverunt, quibus ait Dominus: *Quid cogitatis nequam in* **B** *cordibus vestris?* Perscrutati sunt quoque iniquitates, sicut Evangelium dicit, cum diversas interrogationes insidiantes adhibebant ut invenirent qua ex causa accusarent eum. Sequitur pœna peccantium, *Defecerunt scrutantes scrutinium:* quia semper in cogitationibus suis delicti qui ad res pessimas pervenire contendunt: de quibus et alio loco dictum est: *Infirmati sunt, nec fuit qui adjuvaret eos* (Psal. cvi, 12). Consequitur pars secunda sententiæ: *Accedet homo ad cor altum, et exaltabitur Deus.* Cum dicit: *Accedet homo ad cor altum,* illos significat qui res divinas pia intentione perquirunt. *Cor enim altum* tunc est, quando cœlestia cogita, et terrena devitat. Iste non deficit sicut illi qui scrutinium perscrutantur, sed magis magisque crescit, et usque ad hoc pervenit, ut ab **C** eo summus atque omnipotens Deus esse credatur; non quod Deus altior fiat, sed quia in corde sancti hominis semper Divinitas considerata grandescat. Et nota quia superius de perfidis Judæis dictum est, quia defecerunt in cogitationibus suis; nunc autem de apostolis dicitur cunctisque fidelibus, in quorum corde tantum exaltatus est Deus, quantum cogitationes veras atque sanctissimas puris mentibus intraverunt.

Vers. 7. *Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum.* Post enumerationem Judaicæ pravitatis, quam in necem Domini peragere tentaverunt, venit ad secundam positionem, ubi fremitus eorum et dura consilia aptissima comparatione deridet. Quæ figura dicitur ironia. Quid enim levius quidve inanius quam verum Judicem false adjudicare, quam occidere velle qui mortuos suscitabat, quam ligatum tradere qui mundi vincula dissolvebat? *Parvulorum* siquidem *sagittæ* inania tela sunt, qui ludendi studio fragiles cannas in sagittarum consuetudinem jacere consueverunt. Sic Judæorum vota inefficaci malignitate sævissima, non intulerunt stendam mortem, sed potius gloriosissimam passionem, talesque plagas dederunt quibus mors ipsa moreretur, et promissa mundi sospitas velociter impleretur.

Vers. 8. *Et infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum; conturbati sunt omnes qui videbant eos.* In hoc versu Origenis est sequenda translatio, ut nobis constare

possit absoluta sententia. *Infirmatæ* revera sunt linguæ Judæorum, quando dixerunt: *Si Filius Dei est, descendat de cruce* (Matth. xxvii, 40). Et viderunt postea resurgentem de sepulcro, quem de crucis descendere non credebant posse patibulo. Ubi est, Judæi, infidelitas vestra? Adhuc de vivo dicebatis: *Si Rex Israel est, descendat de cruce* (Ibid., 42). Vosipso consulo, vosipso judicium peto; quanto mirabilius est mortuum posse resurgere, quam adhuc vivum de cruce velle descendere! Parva petistis, dum majora provenerint. Sed infidelitas vestra non potuit sanari signis multo fortioribus quam petistis. Additum est, *conturbati sunt omnes qui videbant eos;* reos scilicet atque confusos, contra quorum linguas resurrectionis Christi gloriosa provenit. O nova mentis et admiranda callositas! De illorum confusione turbabantur alii, et illorum protervitas ad pœnitentiam non poterat inclinari. *Conturbati sunt enim ex illis quidam credentes,* quando ad apostolos venerunt et dixerunt: *Quid faciemus, viri fratres* (Act. ii, 37)? A quibus salutaria monita percipientes, per sanctum baptismum dilui meruerunt a damnatione perpetua.

Vers. 9. *Et timuit omnis homo; et annuntiaverunt opera Dei, et facta ejus intellexerunt.* Frequenter diximus generalitatem pro parte poni. Omnis enim homo hic intelligendus est, non ille universalis, sed qui judicium futurum considerata Domini potestate formidat. Nam ut intelligas de fidelibus tantum dici, vide quid sequitur: *Et annuntiaverunt opera Dei;* scilicet gloriam resurrectionis, agnitionem in contractione panis, ascensionem in caelis, variis linguis locutos fuisse discipulos, et cætera quæ per apostolos suos post resurrectionem suam Dominus Salvator ostendit. Ista enim *annuntiaverunt* predicando diversis; et, *proh dolor!* gentes **210** auditis credere miraculis, quibus illi noluerunt animum præbere nec visis. Additum est, *et facta ejus intellexerunt;* utique intellexerunt esse divina, quia talia implere non poterat humana fragilitas.

Vers. 10. *Lætabitur justus in Domino, et speravit in eo; et laudabuntur omnes recti corde.* Audivimus promissionem Domini, et sententiam verissime judicantis. *Justum* in futuro dicit esse lætaturum, quia hic discipulos suos novarat diversarum passionum afflictionibus ingravandos; sed *lætabuntur,* quando **D** sedebunt in judicio judicantes duodecim tribus Israel. Contristati sunt ad tempus, lætabuntur in æternum, quia majora sunt præmia Domini quam quæ illi a fidelibus, munere tamen ipsius, probantur offerri. Sed ne crederes solis apostolis dici, sequitur sententia generalis, *et laudabuntur omnes recti corde.* *Corde recti* sunt qui per rectas semitas Domini gradiuntur. Ab illa enim regula qui pedem voluerit amovere distortus est; nec potest quisquam *rectus* dici, nisi qui illi veritati prædicationique consentit. Tales enim redduntur semper laudabiles, quia et Dominum laudant, et ab ipsa Veritate laudantur. Quid enim laudabilius quam ab ipso Judice in conspectu omnium angelorum gloriose et desideranter audire: *Venite,*

benedicti Patris mei (Math. xxv, 34), et reliqua, quæ A allegorica comparatione describens), sanctosque ejus nos Evangelii textus edocuit. hymnica in ipsum exsultatione gaudere.

Conclusio psalmi.

Nimis proficue nos ex persona sua Dominus Christus instruxit, ut ipse exponeret passionem suam, cujus nemo potest refutare sententiam. Nam cum Judæis dicimus: Ecclesia catholica loquitur, illi forsitan negligenter accipiunt. Cum eis objicimus prophetam suum, illi nihilominus ad falsas interpretationes recurrunt, ut aliquod argumentum proveniat excusationi de assumptione mendacii. Nunc quid dicturi sunt obstinati, qui ipsum Dominum audiunt de se futura proloquentem, cui præsumperunt ingerere crudelissimam passionem; cujus resurrectionem inter eos factam mundus agnovit, qui debitas pœnas incredulis, fidelibus autem æterna præmia compromittit? Supplicate, Judæi, dum tempus est, quærite dum potestis inter agnos potius ad dexteram recipi, ne ad sinistram cum hædis vos contingat expelli.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXIV.

In finem, psalmus David, canticum Jeremiæ et Ezechiel de populo transmigrationsis, cum inciperent proficisci.

In finem, psalmus David, verba jam nota sunt; restat ut sequentia dicere debeamus. Cum populus Hebræorum propter inobedientiam suam captivus a Chaldæorum gente duceretur, *Jeremias et Ezechiel* prophetæ dixerunt (*Jer. xxv, 11*) eos post septuaginta annos in suam patriam esse redituros, eversamque ab hostibus Jerusalem meliore statu reparaturos. Addidit: *De populo transmigrationsis*, utique Hebræo, qui in Babyloniam civitatem migratus est; quod spiritualiter significat, quando peccatis facientibus in diaboli potestate traducimur. Babylonia quippe (sicut sæpe memoratum est) interpretatur confusio, quam specialiter ad diabolium manifestum est pertinere. Iste ergo populus, qui Babyloniam deserens post captivitatem, ad Jerusalem civitatem Domini festinabat, illos respicit qui mundi istius confusione damnata, ad Ecclesiam Christi venire contendunt. Quibus auctoritate Patrum totus iste psalmus aptandus est: quoniam, quando iste populus revertebatur ad Jerusalem, *Jeremias et Ezechiel* morte præventi sunt. Sed ut nodum quæstionis hujus evitemus, talis nobis sit ordo verborum: *In finem, psalmus David, canticum de populo transmigrationsis*, per prophetiam *Jeremiæ et Ezechiel, cum inciperent proficisci*. Sic recte intelligitur, ut verba magis ad populum quam ad *Jeremiam et Ezechiel* pertinere videantur.

Divisio psalmi.

Populus iste qui sæculi peccata deseruit, revertens ad Dominum Salvatorem, primo ingressu psalmi, auctorem suum liberatus agnoscens, orationem suam postulat debere cognosci, definiens solum illum heatum esse qui ad ejus atria meruerit pervenire. Secunda sectione, spem dicit Dominum omnium finium esse terrarum (diversas laudes ipsius, potentiamque

Expositio psalmi.

Vers. 1. Te decet hymnus, Deus, in Sion; et tibi reddetur votum in Jerusalem. Reversa plebs ad Dominum de captivitate peccati, in magna exsultatione prorupit, asserens solum *Deum decere hymnum*, non dæmonum turbas, ut putabat ante gentilitas. Habuerat enim carmina quæ immundis spiritibus idolisque fundebat; sed ad lumen veritatis adducta, ipsum solum dicit debere laudari, qui Creator omnium probatur agnoscere; nec tamen alibi nisi *in Sion*, id est in contemplatione. Sed ista contemplatio rectæ fidei lumen declarat; in ipsa enim verus *hymnus* dicitur Domino disciplinabili carmine, non linguæ clamore perverso. Sed ut hoc expressius intimaret adjecit, *et tibi reddetur votum in Jerusalem*. Ab infidelibus vota reddebantur et Marti, et Veneri, cæterisque dæmonibus; ut si quis fuisset de prælio liberatus, sacrificabat Gradivo; si quis ad fœdum adulterium pervenisset, adorandam deam libidinis æstimabat. Nunc autem veritate recognita, de bonis operibus in *Jerusalem* Deo soli *votum* dicit esse reddendum, quæ est visio pacis, in qua manet fixa immobilisque felicitas.

Vers. 2. Exaudi orationem meam; ad te omnis caro veniet. Iste populus qui prius dixerat: *Te decet hymnus, Deus, in Sion*, nunc ad Dominum hymnica supplicatione proclamat dicens: *Exaudi orationem meam*; ut ipse prius faceret, **211** quod cæteris faciendum esse prædixerat. Ipse populus *orationem* suam *exaudiri* petit, quem superius diximus. Sciens enim se esse moriturum, illum rogabat ad quem se post hanc vitam venturum esse noscebat; ut hic ei parceret, ne ibi de ipso judicaret. Sic enim de illo judicio dicit Apostolus: *Omnes enim stabimus ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum, sive malum (II Cor. v, 10)*. Ille enim *carne*, non solum sanctos, sed omnem hominem debemus advertere: quia omnes ad eum constat esse venturos, sive damnandos, sive in æternam requiem collocandos. Et nota quod in Scripturis divinis frequenter et sola anima, et sola caro pro homine ponitur; ut est illud in Genesi: *Et intraverunt in Ægyptum cum Jacob animæ septuaginta quinque [ms. A., duæ] (Gen. xlvi, 27)*. Et hic: *Ad te omnis caro veniet*. Quo loco utilimum est synecdoche schematis meminisse, quæ significat a parte totum.

Vers. 3. Verba iniquorum prævaluerunt super nos, et impietatis nostris tu propitiaberis. Prævaluerunt quidem verba iniquorum, quando pagani parentes persuaserunt filiis suis antiquos ritus et sacrilegia quæ colebant. Tracti enim per infantiam, illud videntur secuti, quod rudibus animis imbiberunt. *Prævaluerunt super nos*, dictum est, tanquam aliquod altissimum mare, quod abundantia fluentorum objecta quæque submergit, et enatare non sinit quæcunque voraverit. Sed his erroribus pietas divina subvenit,

quando salutem mundo adventu Domini Salvatoris A Indulsit. Perscrutandum est autem quid velit propitiatus intelligi. Apte dicimus hoc de sacerdotibus, quoties per immolata sacrificia peccatis nostris propitiam faciunt Divinitatem; ut ira quæ debebatur delictis, convertatur in gratiam salutis; et qui erant factis suis justissime rei, reddantur Divinitatis muneribus absoluti. Sic Divinitas propitiata est humano generi, quando nobis et sacerdotem et hostiam ipsum contulit Christum; sicut dicit Apostolus: *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta eorum* (II Cor. v, 19).

Vers. 4. *Beatus quem elegisti et assumpsisti, inhabitabit in tabernaculis* [ms. A., *in atris*] *tuis*. Quidam hunc versum aptandum æstimant Domino Salvatori; sed nos illum magis ad communem beatum dicimus esse referendum. Dixerat enim superius, *Impietatibus nostris tu propitiaberis*; nunc sequitur, *Beatus quem elegisti et assumpsisti*; ut non hoc de illo singulariter immaculato, sed de peccatore absolute dixisse noscatur. *Beatus* est igitur quem *elegit Dominus*. Sed vide quid ait *elegisti*, ut hanc electionem nemo suis meritis applicaret, sicut ipse in Evangelio dicit: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos* (Joan. xv, 16). *Assumpti*, est autem in æternam requiem collocari, quam sanctis suis pius Dominus compromittit. Sed quid talibus contingit ipse subsequitur, *Inhabitabit in tabernaculis tuis*. *Inhabitare* dicimus eos qui adeptum locum nulla permutatione derelinquunt. Sed qualis sit ista habitatio, in alio psalmo dicit: *Concupivit, et defecit anima mea in atria Domini* (Psal. lxxxiii, 3). C Ibi enim habitare jam præmium est, quia nequeunt illic intrare, nisi quos cœlestis misericordia dignatur eligere.

Vers. 5. *Replebimur in bonis domus tuæ: sanctum est templum tuum*. Si bona domus Dei, id est Jerusalem futuræ ad liquidum voluerit perscrutari mens humana, non sufficit; de quibus dicit Apostolus: *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus his qui diligunt eum* (I Cor. ii, 9). Sed quia fas est pro parte audita loqui, domus ejus bona sunt tricenarius, sexagenarius et centenarius fructus, quem ibi sanctis suis fidelibus Dominus pollicetur. Sunt etiam et hic bona domus ejus, quæ dicit Apostolus: *Alii enim datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, alii fides in eodem Spiritu, alii gratia sanitatum, alii genera linguarum, alii interpretationes sermonum* (I Cor. xii, 8, 9), etc. Et intrare quod dicit, *Replebimur*, quasi ad mensuram nostram, quantum possumus capere, potabimur: significans illud quod idem Apostolus dicit: *Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi* (Ephes. iv, 7). Sequitur, *sanctum est templum tuum*. Sive hoc pertinet ad domum Dei, quæ est Ecclesia; sive ad incarnationem Domini, sicut legitur in Evangelio: *Destruite templum hoc, et in triduo ædificabo illud* (Joan. ii, 19); et paulo post ait Evangelista: *Hoc enim dicebat de templo corporis sui*.

Vers. 6. *Mirabile in æquitate. Exaudi nos, Deus salutaris noster*. Quod dicit, *Mirabile in æquitate*, ad templum respicit prædictum; multis enim modis potest esse *mirabile*. Sed addidit, *in æquitate*, ut illum adventum ipsius debuisse advertere, cum bonos segregat a malis, et unicuique digua retribuit. Verum ut hoc de ipso intelligere deberemus, sequitur: *Exaudi nos, Deus, salutaris noster*. Ipse enim Deus Saluator noster est qui mundo salutem contulit, et humano generi sua pietate subvenit.

Vers. 7. *Spes omnium finium terræ, et in mari longe*. Postquam populus ille conversus orationem suam simplici corde profundit, bonisque Domini se asservit esse completum, venit ad secundam sectionem, in qua laudes Domini virtutesque describit. Nam sensus iste Judæorum persuasiones, et hæreticorum prava dogmata falce veritatis abscidit. *Spes* enim Domini non est localis, neque unius gentis, sed *omnium finium terræ*, quando illi per universum orbem humilia vota funduntur. Qui merito *omnium spes* est, quando fidelibus cunctis æterna præmia compromisit. Sed ne hoc tantum de sola terra intelligeres, quam magnam vocant, addidit, *et in mari longe*. Sive ad insulas respicit, quas non videbatur terræ finibus inclusisse; sive ad mare longum, id est totius sæculi habitationem: de quo alibi dicit: *Hoc mare magnum et spatiosum manibus* (Psal. ciii, 25). Longum est enim, quoniam habitatio ejus innumeras continet nationes. Nam *mare*, mundum debere intelligi Dominus quoque testatur; ait enim discipulis suis: *Faciam vos pisces hominum* (Matth. iv, 19). Ubi enim pisces maxime, nisi in mari sunt? Mari quippe juste comparatur hic mundus, quia falsitatibus amarus est, fluctibus diabolicis quatitur, et vitiorum tempestatibus commovetur.

Vers. 8. *Præparans montes in virtute tua, accinctus potentia*. Versum istum paulo diligentius perscrutemur, est enim verborum subtilitate profundus. Quod enim dictum est, *Præparans montes in virtute*, ad terrenas altitudines omnino non pertinet. *Præparare* vero non dicimus, nisi 212 quod ad competentes alios usus necessaria qualitate providetur. Et ideo *præparatos montes* apostolos per allegoriam decenter accipimus, qui ad verbum prædicationis electi sunt, fortitudinem habentes fidei, et altitudinem sanctitatis, humiles conversatione, sed merito celsiores. Hos Dominus *præparavit in virtute* sua, quia per eos fecit magna miracula; ut et magnitudine verbi incredulos converterent, et factorum admiratione durissimae corda mollirent. Sed quemadmodum hæc *præparaverit*, consequenter exponit, *accinctus potentia*, id est indutus majestate sua. Humanitas enim Domini Verbi potestate præcincta est; ut quod homo non habuit, virtus divina præstaret. *Accingimus* enim nos honore baltei, dum tamen alia sit dignitas cinguli, quam natura cingentis. Sic et in psalmo quadragésimo quarto dictum est: *Accingere gladio tuo circa femur, potentissime* (Psal. xliiv, 4); et alibi: *Præcinxisti me lætitia* (Psal. xxix, 12). Hæc enim et talia

duas naturas indicant Domini Christi plenissimas A atque perfectas in una eademque persona, sicut omnis catholica confitetur Ecclesia.

Vers. 9. *Qui conturbas profundum maris : sonum fluctuum ejus quis sustinebit ? Turbantur gentes.* Postquam per allegoriam montium dixit apostolos esse præparatos, nunc exponit quid per eos Dominus fuerit operatus. Turbavit enim apostolis prædicantibus non solum superficiem maris, sed fundum maris, id est gentiliu corda demersa profundius. Nam cum sua numina conticuisse cernerent, et annihilata esse sentirent, merito corde turbati sunt, quando spes suas ad nihilum pervenisse nocebant. Nam cum sæculum mare dicatur, congrue fundo maris comparata sunt corda dementium; inde enim surgit, quod fluctus excitat peccatorum; inde venit inopinata B commotio, quæ innocentiam verberat, sanctosque defatigat. Sequitur, *sonum fluctuum ejus quis sustinebit ?* Hic significat persecutores, qui licet ipsi velut fluctus aliiissimi concitentur, *sonus eorum*, id est dicta crudelia nullatenus ab hominibus sustinentur, nisi divina gratia concedente eorum protervia fracta superetur. *Quis sustinebit ?* quantum ad hominum pertinet fragilitatem dicitur. Nam, dono Domini suffragante, martyres eorum violentiam superare poterunt : unde maxime conturbatæ sunt gentes, quando fidelissimos cernebant, et vivos facere virtutes, et mortuos supplicantium vota complere : contra sua numina et eorum potentiam pavescere, et responsa denegare. Tunc enim et Delphicus Apollo conticuit; tunc a Delphis Diana discessit; tunc Cytherea Venus C erubuit. Sed quid, rogo, gentes facere poterant, quando sua numina trepidare cernebant ?

Vers. 10. *Et timebunt omnes qui habitant fines terræ a signis tuis ; exitus matutini et vespere delectaberis.* Hic tempus significat quo apostoli diversa signa faciebant. Necesse enim erat ut universitas contremiscesceret, quæ orbem terræ habitare videbatur, quando talia signa cernebat quæ nec lectio eorum prodiderat, nec visio ulla monstraverat. Ipse enim dixit unde timor ille concipi potuisset, id est, *a signis tuis.* Addidit, *exitus matutini et vespere delectaberis.* *Exitus matutini* est quando aliquis ex mundi istius felicitate ad Dominum convertitur Salvatorem. *Matutinum* enim tempus semper clarescit, et processu diei gratiam illuminationis acquirit. Quod autem dixit, *et vespere delectaberis*, significat quando gravia patientibus semper obscurum est : sed tamen ad Dominum veniunt Creatorem, qui mœrores eorum convertit in gaudium. Ita utrarumque rerum *exitu delectabitur* Dominus, quia undique devotos per abundantiam suæ largitatis acquirit.

Vers. 11. *Visitasti terram et inebriasti eam ; multiplicasti locupletare eam.* Terram hic genus humanum debemus accipere, quod satiatum atque relectum est quando Dominus ad venire dignatus est. Sed unde ista terra debriata sit, alter psalmus exponit dicens : *Et poculum tuum inebrians, quam præclarum est !* Ebrietas felix, satietas salutaris, quæ quanto copiosius

sumitur, tanto sobrietatem mentibus donare dignatur. Quapropter hoc genus locutionis in Scripturis divinis est proprium, quoniam in bono plerumque ponitur. In scripturis autem sæcularibus, vel in communibus fabulis ebrietas in bonam partem penitus non habetur. Subjungit, *multiplicasti locupletare eam.* Verba ista inexplicabilem modum donationis ostendunt. Nam qui *multiplicat locupletare*, quantum sit non videtur exprimere, sed in immensum ducitur quod verbis talibus pollicetur : locuples enim dicitur, loca plura tenens. Ipsa est terra quam dignatus est assumere, non quam humanitatis more calcavit. Istam siquidem quam terimus non locupletandam legimus, sed potius immutandam ; sicut Isaias dicit : *Erit cælum novum, et terra nova (Isai. LXV, 17).*

Vers. 12. *Flumen Dei repletum est aquis ; parasti cibum illorum, quia ita est præparatio tua.* Bene misericordia Domini plenissimo fluvio comparatur. Non enim aliqua siccitate potest imminui, qui potationibus crebris aeseit expendi. Mundialis aqua aut imbribus accipit augmentum, aut siccitate defectum ; Dei vero fluvius semper plenus, semper æqualis est ; de quo dictum est : *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei (Psal. XLV, 5) ;* et ipse Dominus in Evangelio ait : *Qui biberit ex aqua quam ego do ei, non sitiet unquam ; sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam (Joan. IV, 13).* Nec moveat quod alibi singulari, alibi plurali numero *flumina* sunt posita. Unitatis enim virtus est multa complecti. Nam cum dicamus pluraliter Ecclesias, unam tamen constat esse catholicam, quod innumeris vicibus cognoscitur esse memoratum. Sed postquam de potu fluminis dixit, de cibo spirituali subjicit, ne convivium Domini copiosissimum sanicos suos relinqueret ex aliqua parte jejunos. Dicit enim, *parasti cibum illorum.* *Cibus* ille non dentibus manditur, sed animæ aviditate devoratur ; de quo dictum est : *Panem cæli dedit eis ; panem angelorum manducavit homo (Psal. LXXVII, 25).* Sic totum ad communionem sacram convenienter refertur, quando et ejus sanguinem bibimus, et de ejus corpore saginamur. Et ne aliquid casualiter factum putares, sicut arbitratur irridenda gentilitas, subdidit, *Quia ita est præparatio tua.* Sic enim omnia contigerunt quemadmodum sunt ab ipso disposita, sicut ipse in Evangelio dicit : *Nonne quinque passeret D venerunt dipondio, et unus ex illis non cadet super terram sine voluntate Patris vestri (Luc. XII, 6) ?*

Vers. 13. *Rivos ejus inebria, multiplica generationes ejus : in stillicidiis ejus lætabitur cum exoriatur.* Rivos 213 etiam hic dicit apostolos, vel alios fideles, qui de illo Dei semper repleto flumine biberunt. Sed ne potum ipsorum crederes esse tenuissimum, dicit *rivos ipsos inebriandos*, ut ad tantam satietatem perveniant, quanta et ipsis abunde sufficiat, et aliis profutura concedat. Redit igitur ad singularem numerum, quem ecclesiasticæ unitati diximus convenire. Dicit enim, *multiplica generationes ejus*, illius scilicet rivi qui de flumine sancto profluit, ut per *generationes* succedentes prædicatio beata non deficiat, sed

multiplietur, unde catholica semper crescat Ecclesia; ut qui modo imbuuntur sacro dogmate, post alios docere videantur; quod quotidie fieri evidenter agnoscimus. Dictum est de rivis, qui pertinent ad provectos [ed., perfectos]: nunc dicit de stillicidiis, quæ ad inchoantes respiciunt Christianos, quando angustata primordia latissima non potest introire doctrina; de quibus dicit Apostolus: *Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Quasi parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam* (1 Cor. III, 1, 2). *Stillicidia* enim sunt guttæ quæ de tectis cadunt, non pondera, sed assiduitate penetrantia, quæ quantum distent a rivis etiam visualis nobis ratio pat-facit. Ergo in primordiis suis lætatur omnis fidelis, cum exorietur ex aqua et Spiritu sancto, quando vere renascimur, et gloriæ Domini ipsius dignatione præparamur. Est enim nobis tunc magna lætitia, quando antiqui hominis vetustate deposita, in novæ regenerationis gaudia commutatur. Sed licet hæc Dei muna alio modo in auctoritate posita videantur, conversa tamen provectus nostri ordinem videntur monstrare certissimum. Primo enim ariditas fidei quibusdam stillicidiis animatur; post rivis affluenti-bus irrigamur: deinde, sicut dicit versus superior, ad fluminis illius plenitudinem, juvante Domino, pervenimus. Sic per hæc tria divini muneris ordo declaratur.

Vers. 14. *Benedices coronam anni benignitatis tuæ, et campi tui replebuntur ubertate. Corona anni* totus hic mundus convenienter advertitur, per quem catholica dilatatur Ecclesia. *Benedicit enim Dominus* C quos vere fecerit Christianos *flumine, rivo, stillicidio*, quæ jam superius dixit. Deinde vide quid sequitur: *Et campi tui replebuntur ubertate. Campos* dicit fideles homines atque justos, qui æqualitati camporum æquissimo pectore comparantur. Tales enim *ubertate replentur*, quia fructum tricenarium, et sexagenarium, vel centenarium, Domino largiente, præstant.

Vers. 15. *Pinguescent fines deserti, et exultatione colles accingentur. Fines deserti* populi gentium sunt, ad quos nullus propheta fuerat destinatus; sed toti in Judæa natione prophetabant. Isti ergo *fines deserti*, pingues magno munere Divinitatis effecti sunt, quando ad eos apostolorum prædicatio sancta pervenit, et gratia Domini per fidem decori facti sunt, quos pridem incredulitatis macies horrenda turpabat. Prima denique satio per prophetas in Judæa natione provenit; secunda in gentibus per apostolos longe lateque diffusa est. Sed plus de istis *finibus deserti* frumentum virtus Domini acquisivit, quam de illis terris quæ caltæ videbantur, apparuit; sicut propheta dicit: *Lætare, sterilis quæ non parit; erumpe et clama, quæ non parturis: quia multi filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum. Colles* vero copiosos martyres debemus accipere, quia ipsi sunt post apostolos celsiores. Hoc enim significat, *exultatione accingentur*, quia, præstante Domino, perveniunt ad æternum gaudium per tolerantiam passionum.

Vers. 16. *Induti sunt arietes ovium, et convalles abundabunt frumento: etenim clamabunt et hymnum dicent. Induti sunt*, illam vestem nuptialem significat qua *arietes ovium*, id est apostoli et sancti reliqui vestientur, qui doctrinæ bonæ [ms. G., bono] duces exstiterunt populo Christiano. Sequitur, *et convalles abundabunt frumento. Convalles* populos significant humiles, quia nihil his humiliter, quæ in quadam terræ concavitate descendunt. Isti ergo humiles *abundabunt frumento*, sicut ille publicanus qui nec oculos audebat ad cælum erigere, nec aliqua meritorum præsumptione confidere. *Abundavit frumento*, quia humilis convallis fuit: erectus est quia, præstante Domino, se ipse dejecit; et ideo fortior factus est, quia vires suas invalidas esse confessus est. Ad-jecit, *clamabunt et hymnum dicent*. Finalis ista conclusio ostendit nobis allusiones illas quas superius dixit, mystica similitudine suscipiendas. Neque enim *fines deserti clamabunt*, nec convalles, nec arietes ovium, nec cætera quæ dixit antè; sed *clamabunt illi et hymnum dicent*, ad quos res istæ comprehensibili similitudine referuntur. Dixit enim prius *clamabunt*, et ne clamorem ipsum crederes esse confusum, addidit, *et hymnum dicent*, id est laudem, quæ rationalibus creaturis noscitur convenire suaviter.

Conclusio psalmi.

Intelligamus populum illum beatum qui venit ad Dominum Christum, quali suavitate lætatus est; et sciamus inestimabile esse beneficium, quod tanta legitur exultatione celebratum. Hymnum quoque ejus quem primo versu psalmi promiserat, quanta gratia diversitatis ornavit! laudem incarnationis ejus mirabili brevitate describens, et quid mundo præstiterit, fidelis institutor edocuit. Ad postremum in resurrectione ventura universos sanctos ejus hymnica in eo dicit exultatione gaudere. Sic et præsentia mirabili brevitate narravit, et ad spem maximam concitandam futura nobis præmia compromisit. Tribue, Rex cælestis, ut et nos erepti ab ariditate peccati, flumine misericordiæ tuæ copiosius irrigati, pinguescere mereamur, ut hymnum cum sanctis tuis tibi jugiter decantare possimus.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXV.

In finem, psalmus David, canticum resurrectionis.

Quamvis hæc nomina quæ in capite tituli sunt posita, præmissa expositione videantur esse notissima, tamen non erit importunum scientibus interdum ipsa repetere, ut intentio totius inscriptionis evidentius possit agnosci. *In finem*, quod dictum est, respicit ad Dominum 214 Salvatorem, sicut dicit Apostolus: *Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti* (Rom. x, 4). *Psalmus* ipse sine ambiguitate denuntiat, quia *psalmus* ex superioribus sonat, sicut opera ejus dictaque sonuerunt. *David* autem dictum est interpretari desiderabilis et manu fortis, quæ verba specialiter pertinent ad Regem nostrum et Dominum Christum. Restat nunc ut sequentia dicere debeamus. *Canticum* istud generale, quod dici de

Domino Salvatore præmissa nomina docuerunt, de A gloriosa ipsius resurrectione prædicatur, per quod Ecclesia gentes admonet, quas per gratiam Domini præsciebat esse credituras, ut communiiter gaudeant, quæ erant in suo Capite reparandæ. Sed quoniam gens Judæa se tantum ad beatæ vitæ præmia putabat esse venturam, quia inter cæteras nationes, quæ adhuc idolis deditæ serviebant, sola legem veri Domini habere videbatur (sed erat infidelitatis suæ vitio peccatura) prophetiæ spiritu *canticum* istud sancta profudit Ecclesia: asserens spem illam resurrectionis non solum fideles ex Judæis, sed universitatem de cunctis gentibus habituram; sicut Dominus dicit: *Vivo ego, dicit Dominus, et implebitur gloria mea universa terra* (Num. xiv, 24). Denique et psalmus iste sic inchoat: *Jubilat Deo, omnis terra.*

Divisio psalmi.

Contra persuasionem Judæorum, qui se dicebant solos ad beatam vitam præ omnibus pertinere, mater Ecclesia spem generalis resurrectionis interpositis tribus diapsalmatibus læta decantat. Primo ordine hortans universitatem, ut de Domini resurrectione congaudeat, quæ cunctis erat fidelibus æterna præmia præstitura. Secundo ordine invitat omnes ut veniant ad Dei opera consideranda; quatenus una credulitas jungat quos unum præmium expectare videbatur. Tertio iterum monet gentes ut Dominum benedicant, qui nos licet diversis probet tribulationibus, tamen ad requiem suæ miserationis adducet. Quarto ordine iterum invitat universitatem, ut commonita [ed., communita] exemplo liberationis suæ, amplius confidat in Domino: benedicens eum, quoniam orationem ejus exaudire dignatus est.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Jubilat Deo, omnis terra; psalmum dicite nomini ejus; date gloriam laudi ejus.* Sancta Ecclesia, sicut diximus, *omni terræ* dicit esse gaudendum, quæ erat Christo Domino creditura. *Jubilatio* enim dicitur exultatio cordis, quæ immensitate sui verbis non potest explicari. Unde merito a tali verbo sumpsit initium, ut magni beneficii incomprehensibilis probaretur esse lætitia. Nam cum dicit, *omnis terra*, non humum, sed fideles significat ac devotos, qui de tali poterant gaudere miraculo. Quæ figura dicitur metonymia, id est transmutatio, quoties per id quod continet, id quod continetur edicitur. Judæos enim tali prædicatione convincit, qui spem beatæ resurrectionis sibi tantum æstimabant esse pollicitam. Sequitur, *psalmum dicite nomini ejus.* Post illam inexplicabilem jubilationem congruum fuit ut ad psalmodiam credituros populos hortaretur; quatenus quod animo conceperat, de promptis laudibus explicaret. Illud enim soli Deo cognitum, istud fuerat et, ab hominibus audiendum, sicut legitur: *Corde creditur ad justitiam; ore autem fit confessio ad salutem* (Rom. x, 10). Quod autem dicit, *nomini ejus*, significat Dominum Salvatorem, cujus adventu mundi vulnere probantur esse curata. Intendamus quoque quod

dictum est, *date gloriam laudi ejus*, et antidotum cœlestis siticulos animis hauriamus. *Dat gloriam laudi ejus* qui præconia Domini frequentata exultatione concelebrat, ut totum ipsi deputans, nihil humanis æstimet viribus applicandum. Vitandum est enim et omni studio fugiendum ne fragilitas humana laudibus suis ambiat erigi, quæ magis debet justa increpatione culpari.

Vers. 2. *Dicite Deo: Quam terribilia sunt opera tua! in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.* Audiamus quid Ecclesia gentes uno cominate doceat dicere, et magnam causam religionis sub brevitate concludere. *Quam terribilia sunt opera tua!* Quamvis opera Domini dicat esse *terribilia*, tamen quantum terroris habeant non edixit; sed opera Domini hac ratione arbitratur esse metuenda, ut consideremus quid nobis possit accidere, si illa majestas, quæ mundum miserata respexit, peccatis nostris facientibus reddatur infensa. Deus enim pro nobis dignatus est homo fieri, sicut Leo papa ad Flavianum scribens, doctor apostolicus dicit (*Epist. 10, ad Flavian., cap. 4*): Creator angelorum unus passus est esse mortalium: invisibilis in suis, visibilis est factus in nostris; incomprehensibilis voluit comprehendi; autem tempora manens, esse cœpit ex tempore. Universitatis Dominus, servilem formam obumbrata majestatis suæ immensitate suscepit. Impassibilis Deus non est dignatus homo esse passibilis, et immortalis mortis legibus subjacere. Hæc si consideremus, *terribilia nobis sunt opera Domini*, quando tantæ dignationi nec illud possumus exhibere, quod pro nostra salute dignatur nos cœlestis pietas admonere. Sic enim et alibi legitur: *Domine, audivi auditum tuum, et timui; consideravi opera tua, et expavi* (Habac. iii, 2). Sed timor iste affectuosus et pius est, dulcedinem habens, non amaritudinis qualitatem; spem generans, non diffidentiam creans; desiderium cumulans, non ardorem charitatis exstinguens. Sequitur, *in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. Multitudo virtutis erat*, quod curabat homines diversa infirmitate laborantes; sed in hac *virtute mentiebantur inimici ejus*, quando dicebant: Hæc signa in Beelzebuth facit (*Matth. xii, 24*). *Mentiti sunt etiam in multitudine virtutis ejus*, quando dicit: *Videbitis Filium hominis venientem in nubibus cæli* (*Matth. xxvi, 64, 65*). Et illi dixerunt: *Blasphemavit; quid adhuc egemus testibus?* Ad postremum *mentiti sunt in multitudine virtutis ejus*, quando post resurrectionis gloriam data pecunia custodibus dicebant: *Dicite quia venerunt nocte discipuli ejus, et furati sunt eum, nobis dormientibus* (*Matth. xxviii, 15*). Sic venerabilis mater sub compendio brevitatis futuræ sanctæ incarnationis mysteria declaravit.

Vers. 3. *Omnis terra adoret te, et psallat tibi; psalmum dicat nomini tuo, Altissime.* Quia superius mentitos fuisse dixit inimicos, nunc generalitas admonetur ut veraciter adoret Dominum 215 Christum. Addidit, *et psallat tibi*, quod revera divinis decet virtutibus exhiberi. Subsequitur, *psalmum dicat no-*

mini tuo, Altissime. Prius dixerat, *psallat tibi*, post iterum pene ipsa verba repetiit, sed bene perquirentibus longe diversa sunt; prius enim psalmodiam intelligi voluit: hic vero opera sanctitatis admonuit. Nam cum dicit, *nomini tuo, Altissime*, significat, sicut supra dictum est, Dominum Salvatorem, qui *Altissimus* jure dicitur: quia nihil supra se altius, sicut Pater et Spiritus sanctus, quidquam habere cognoscitur. Quod nomen positum est ad convincendam specialiter superbiam Judæorum, qui sic abjectum esse crediderunt, ut eum crucifigere non paverent. Simul etiam hoc nomine convicti sunt Ariani; nam qui est *Altissimus* in deitate sua, non potest habere majorem.

Vers. 4. *Venite et videte opera Domini, quam terribilis in consiliis super filios hominum.* Sponsa Regis æterni ordine secundo gentes invitavit ut miracula Veteris Testamenti devotis possint mentibus inquiri; quatenus quod Hebræo populo in figura contigit, in se cognoscant verissime fuisse completum. Proprie vero dictum est, *Venite*, quasi adhuc longe positus, quasi adhuc in Babylonia civitate morantibus. *Videte* positum est, id est lumine cordis agnoscite. Cæterum carnalibus oculis videre non poterant, quæ constabant esse præterita. *Opera Domini* non ista dicit quæ omnes pariter vident, cælum, terram, mare et omnia quæ in eis sunt; sed illa invitavit eos specialiter inquiri, quæ fidelissimi spiritualiter agnoverunt, Hebræis fugientibus divisum mare patuisse, quadraginta annis populos ad saturitatem pastos in eremo, siccis pedibus transitum Jordanis fluentia præbuisse, et cætera quæ Judæis figuratim contigerunt. Subjecit, *quam terribilis in consiliis super filios hominum.* Filios hominum fecit terribiles atque metuendos [ms. A., factus est terribilis atque metuendus, cum, etc.], cum per eos miracula magna monstravit. Verum quæ sint ista opera, quæ vult gentes adhuc rudes agnoscere, sequentia declarabunt.

Vers. 5. *Qui convertit mare in aridam, et flumina pertransibunt pede: ibi lætabimur in idipsum.* Ista sunt opera Domini, quæ superior versus admonuit. *Convertit mare in aridam*, quando Hebræum populum per medios fluctus iter fecit habere terrenum. *Flumina pertransivit pede*, quando Jordane dextra lævaque diviso, in terram repromissionis Judaicum deduxit exercitum. Sed quærendum est ad quid plurali numero *flumina* posuerit, dum legamus in-Jordane tantummodo contigisse? Non immerito, quia licet in ipso solummodo contigerit, frequenter tamen ibidem accidisse monstratur. Nam et Eliæ illic talis transitus fuit, et discipulo ipsius redeunti similiter fluminis ipsius fluentia patuerunt (IV Reg. II, 8, 14). Sive quia Scripturæ diviniæ mos est, et unum pro plurimis dicere, et plurima unitatis nomine vocitare. Sequitur, *ibi lætabimur in idipsum.* Hic jam sacramenta illorum operum festinat ostendere, quia in eorum præfiguratione veraciter post lætatus est populus Christianus. Nam quod gens Judæa per maria transivit, sequens Christi baptismi nuntiabat. Quod flumina sine altitudinis periculo siccis pedibus trans-

meavit, mundi bujus significabat fluentia secure posse transire, et ad poenitentiae tutissima pervenire. Unde necesse fuit ut Ecclesia cum sanctis viris in idipsum se diceret esse lætaturam, ubi est gaudii nostri fons et salutis æternæ origo præparata. Quod vero ait *ibi, in idipsum*, inter propria Scripturæ diviniæ connumerandum est.

Vers. 6. *Qui dominatur in virtute sua in æternum, oculi ejus super gentes respiciunt.* Exposuit quod dixerat, *Lætabimur in idipsum*; scilicet: *Qui dominatur in virtute sua in æternum.* Dominari enim possunt et principes terrarum; sed non in virtute sua, neque in æternum. Quapropter hæc duo addita sunt, ut omnipotentis Regis virtus possit ostendi. Et ne promissiones prædictas inanes putaret adhuc cæca gentilitas, addidit, *oculi ejus super gentes respiciunt*, ut quod illæ per se videre non poterant, aspectu veri luminis inquirerent afflatæ. Dominus enim quos respicit illuminat; quos visitare disponit, et liberat.

Vers. 7. *Qui in ira provocant, non exaltentur in semetipsis.* Consuetudo fragilitatis nostræ congrua brevitate descripta est, quia dum talia facimus unde ad iram Dominum provocemus, exaltamur in nobismetipsis, peccata nostra magis cupientes defendere. Sed hoc prohibet in seipsis exaltari, quos oportet humiles inveniri. Fideles enim non in se, sed in Christo exaltari oportet, ubi altitudo firma est, et nunquam ruiturus ascensus.

Vers. 8. *Benedicite, gentes, Deum nostrum, et audite vocem laudis ejus.* Venit ad tertium membrum, in quo gentes monet ut Deum verum consona prædicatione glorificent. Sequitur, *et audite vocem laudis ejus*, id est quæ dicit Pater de Filio fideli credulitate suscipite. *Vox enim laudis ipsius est: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (Matth. III, 17). Quam purissimis ac devotis mentibus oportet audiri, ut unus atque idem credatur Dominus Christus, qui ante sæcula ex Patre progenitus est consubstantialis ipsi, et ex Maria Virgine procreatus, nobis dignatus est fieri in assumpta humanitate consimilis. Sancta enim Ecclesia in hac fide vivit, in hac fide proficit, ut in Domino Christo nec sine vera divinitate humanitas, nec sine vera credatur humanitate divinitas.

Vers. 9. *Qui posuit animam meam ad vitam, et non dedit commoveri pedes meos.* Nunc enumerat quibus ex causis misericordia Domini prædicetur. Duo sunt ista sacramenta liberationis nostræ: primum quod nos per munus baptismatis ducit ad vitam; non enim illuc nostris meritis pervenimus, sed ipsius beneficio miserationis attrahimur. Deinde ne nos exinde permittat expelli, qui gravibus vitiis probamur onerati. Ipse enim nos *ponit ad vitam* qui dixit: *Ego sum via, veritas, et vita* (Joan. XIV, 6). Ipse grassus nostros non sinit commoveri, qui manum suam Petro ne mergeretur extendit (Matth. XIV, 31). Et ne crederes otiose ista dici, a quibus periculis liberata fuerit, subter enumerat.

Vers. 10. *Quoniam probasti nos, Deus: igne nos examinasti, sicut igne examinatur argentum.* Hactenus

singulari numero prophetasse videtur Ecclesia; nunc A plur. ille loquitur ex membris suis, per hos tres vers: s exponens fideles Domini quantis tribulationibus affligantur. *Probari* nos facit Deus, quando per diversa 216 genera tentationum pro sui nominis confessione tolerantiam beatæ passionis indulget. Non enim ille nos probando novit, sed præsciendo cognoscit. Sequuntur diversæ martyrum pœnæ. *Ignis* enim charitatis *examinatur* beata conscientia, quæ tantum Christi Domini amore succenditur, ut irrenitium flammarum tormenta vincantur. Sed iste *ignis* non consumptorius, sed purgatorius est. Datur enim argenti exemplum, quod igne ideo decoquitur, ut purius inde reddatur. Jaceret enim massa argenti cum sordibus suis, nisi magis caloris beneficio nativa inquinamenta depomeret.

Vers. 11. *Induxisti nos in laqueum; posuisti tribulationes in dorso nostro. Induxisti nos in laqueum*, id est intrare nos fecisti custodiæ catenas quas martyres sustinere meruerunt. *Laqueus* qui non deciperet, sed probaret: qui corpus quidem neceret, sed animæ vincula dissolveret; qui non ad reatum perduceret, sed absolutionis dona præstaret. Addidit, *posuisti tribulationes in dorso nostro*; videlicet verbera quæ et Paulus pertulit, et reliqua fidelium turba sustinuit. Ad hoc verberibus humiliati, ut diabolicam superbiam cum mundi ipsius delectatione respuerent. Nam cum dicit: *Posuisti tribulationes in dorso nostro*, significat corporales dolores, quos de illatis verberibus sustinebant.

Vers. 12. *Imposuisti homines super capita nostra: C transivimus per ignem et aquam, et induxisti nos in refrigerium. Imposuisti*, dicit, ut omnia ipsius voluntate facta fuisse constaret, sicut dicit Dominus Pilato: *Non haberes potestatem in me, nisi tibi data fuisset desuper (Joan. xix, 11)*. Sequitur, *homines*, ut intelligeres peccatores, quippe qui persecutionibus sævis sanctos martyres diversis cruciatibus affligebant. *Super capita nostra*, hoc est, ut dares eis potestatem capitalem in nos ferre sententiam. Addidit, *transivimus per ignem et aquam*, quod utique factum est, quando alios martyrum ignis absumpsit, alios aqua devoravit, et per diversa elementa mors eorum probatur impleta. Sequitur sæculi illius beata premissio, *et induxisti nos in refrigerium*, ut ista omnia que in membris suis patiebatur Ecclesia, non ad detestabilem pœnam, sed ad quietis beatitudinem cognosceres esse collata. *Refrigerium* est enim post perarantes curas delectabilis et amœna securitas, quam in illa retributione suscipiunt qui pati pro Domini nomine meruerunt.

Vers. 13. *Introibo in domum tuam in holocaustis; reddam tibi vota mea*. Hic redeunt membra Christi ad numerum singularem. Dicit enim corpus ejus *in domum* ipsius se feliciter *intraturum*, id est in illam futuram Jerusalem ubi non holocausta pecudum, sed puritas queritur ammiranda. Et intende quoniam sicut tribus queritur superioribus pœnas martyrum dixit, ita nunc aliis quatuor usque ad finem divisionis commemorat bona beatorum; ut fideles in duris afflictio-

nibus roboraret, quibus tanta præmia pollicetur. *Holocaustum* enim dicitur totum incensum. Et quia se superius examinatum igne dixerat sicut argentum, juste se holocaustum oblatum dicit, hoc est purgatam delectis animam suam. Sequitur, *reddam tibi vota mea*, id est ut laudes tuas sub perpetuitate decantem, et cum angelis et potestatibus, thronis et dominationibus hymnum misericordiæ tuæ semper edicam. Hæc sunt enim vota fidelium, hæc desideria simplicium Christianorum, ut in illa societate recipiantur, qui se fidei et operum sanctitate junxerunt.

Vers. 14. *Quæ distinxerunt labia mea, et locutum est os meum in tribulatione mea*. Illa vota exponit, quæ superius dixit, id est *quæ distinxerunt labia mea*; fideles enim quamvis in afflictione sint positi (sicut Job fuit), Dominum laudant, et se semper accusant. Ideoque probantur *distinguere vota labiis* suis, quia dubium non est divinum esse quod humanitati imputatur, et Divinitati semper offertur. Et respice beatam tolerantiam sanctitatem, ut illa se vota laudis dicat redere post resurrectionem, quæ in tribulatione concinnuit, quando frequenter carnis imbecillitate peccatur, et detoribus victa plerumque non sinitur anima probabiliter implere disposita. Hic autem Dei munere tanta copia charitatis ostenditur, ut adversa omnia superasse monstraretur.

Vers. 15. *Holocausta medullata offeram tibi cum incenso et arietibus*. Adhuc ipsa vota quæ superius memoravit, exponit. *Holocausta medullata* sunt sacrificia quæ puro atque intimo corde divinis conspectibus damus. Nam quando in vicem holocausti contritionem cordis offerimus, oportet ut intus habeat purissimam fidem, intus habeat opera fidei, quæ ad vicem medullæ oblationem pinguisimam reddant: ne sit aridum atque vacuum quod divinis conspectibus immolamus. Quapropter talia se *holocausta* promittit offerre, quæ firmitatem habeant medullæ, et pinguedinem fidei salutaris. Addidit, *cum incenso et arietibus*. *Incensum* significat orationes, quæ ad instar thymiamatis divinis conspectibus offeruntur; sicut alibi legitur: *Intret oratio mea sicut incensum in conspectu tuo (Psal. cxl, 2)*. *Arietes* vero significant apostolos, qui duces Christiano populo piis prædicationibus exstiterunt. Et respice quoniam utrumque conjunxit, dicendo, *cum incenso et arietibus*. Ipsum revera *incensum* suavissimum est Domino, quod apostolorum traditionibus probatur adjunctum. Memento autem quod hic versus et sequens allegorice proferuntur; per significantias enim animalium declaratur oblatio devotorum.

Vers. 16. *Offeram tibi boves cum hircis*. *Boves* intelliguntur prædicatores, qui pectora humana feliciter exarantes, eorum sensibus cœlestis verbi semina fructuosa condebant. *Hirci* vero intelliguntur, qui diabolicis pravitatibus studentes hispidis vitiis vestiuntur. *Hircus* enim dictus est quasi hirsutus. Sed et eos cum bobus offert Ecclesia, quando conversi Christo Domino confitentur. *Hircus* enim fuit ille latro qui pendebat in cruce; sed mox factus est *bos*,

quando ad conversionem veritatis, Domino respiciente, A pervenit. Dixit enim : *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum* (Luc. xxiii, 42).

Vers. 17. *Venite et audite, et narrabo vobis, omnes qui timetis Dominum, quanta fecit animæ meæ.* Venit ad quartam positionem, ubi non jam rudes, sed fideles advocat ac devotos : jam nihil de passionibus suis commemorans, sed totum de animæ suæ liberatione locutura. *Audiamus quanta fecit animæ ipsius*, ut et nos discamus expetere, 217 quod Matri nostræ cognoverimus Dominum contulisse.

Vers. 18. *Ad ipsum ore meo clamavi, et exaltavi sub lingua mea.* His duabus rebus diligenter impletis perfectus efficitur Christianus. Primum, ut ad Dominum clamet ore suo, id est recta conscientia, non voluntate perversa. Sic enim de his dicimus qui aliqua ratione falluntur : Mentem suam non habet; sunt aliena quæ loquitur. Ergo ore suo clamat, qui Domino pare supplicat : quia illud non nostrum, sed omnino diabolicum est quod cognoscitur esse perversum. Secundum sequitur, *et exaltavi sub lingua mea.* Sub lingua dicit, in conscientia : quia cor nostrum sub lingua nostra est, ubi tacita cogitatione laudamus, et exaltare nobis illum videmus, qui semper probatur Altissimus. Et vide ordinem rerum. Primo dixit oris clamorem; deinde venit ad purissimum cordis affectum, unde et taciti solemus audiri.

Vers. 19. *Iniquitatem si conspexi in corde meo, non exaudiat Deus.* Quod dixerat : *Exaltavi sub lingua mea*, ipsum diligenter exponit. Nam qui Deum laudat in corde suo, non debet sensum varia imagine confundere, nec aliquam iniquitatem conspicere, sed totam illi mentem vigilantissime deputare, ut locum in eo diaboli nequeat invenire. Sic enim paritas orantis accipitur, si nullis cogitationum sordibus polluitur. Dicit enim : *Si hoc feci, non exaudiat Deus* : ostendens quoniam qui talia faciunt, inapibus visionibus illuduntur.

Vers. 20. *Propterea exaudivit me Deus, et intendit voci orationis meæ.* Quia non conspexerat iniquitatem in corde suo, propterea se dicit auditum. Ille enim clamor ascendit ad Dominum qui pollutionem rerum non habet humanarum. Intendentes enim ad ipsum, talem recipimus vicissitudinem, ut et ille nos miseratus intendat. Denique hoc sequitur, *et intendit voci orationis meæ.* Supplicamus ergo ut donet nobis orationem purissimam, quatenus fideliter exoratus, et ille nos plenissime de sacrario suæ pietatis exaudiat.

Vers. 21. *Benedictus Dominus, qui non amovit deprecationem meam et misericordiam suam a me.* Duo ista connexa sunt. Quando Deus deprecationem non amovit, misericordiam suam sine dubitatione concedit. Nam cum oratio nostra suspenditur, et illius misericordia prolatatur. Consideremus etiam quartæ partis initium, qua fuerit veritate conceptum. Dixit enim : *Venite et audite quanta fecit animæ meæ.* Secutus est in fine veracissimæ promissionis affectus : quia nec deprecationem ejus amovisse cognoscitur, nec misericordiam suam suspendisse monstratur.

PATROL. LXX.

Conclusio psalmi.

Pedisequa quidem expositione psalmus iste decursus est, sed modo nobis est ejus adunanda contextio, ut virtus hujus cantici evidenter possit agnoscī. Primum salutariter gentes allocuta est sancta mater Ecclesia, ut generaliter in Domini laudibus occupentur, quatenus supernum desiderium mundi nobis tollat affectum. Deinde invitat eas, ut discant miracula Veteris Testamenti ad præfigurationem illis potius visa fuisse concedi; quatenus ad spem maximam sequens populus concitetur, quando quæ veteri populo sunt præstita, futuræ regenerationis beneficia nuntiabant. Docuit nos etiam quoniam de diversis cladibus quas hic populus sustinet Christianus, Domini miseratione liberetur, et ad illam felicem patriam, ipso largiente, perveniat. Promissio singularis, sponsio desiderabilis, et hic, ipso protegente, custodiri, et ibi, eodem largiente, in æterno præmio collocari. Hoc si fixo animo semper intendimus, nunquam mundi istius pericula formidamus; sed cum lætitiâ summa cantabimus, quod in hujus psalmi fine conscriptum est : *Benedictus Dominus, qui non amovit deprecationem meam et misericordiam suam a me.*

EXPOSITIO IN PSALMUM LXVI.

In finem, in hymnis, psalmus cantici David.

Hymnus et canticum hæc duo nomina, nisi subtiliter inspiciantur, unum videntur propemodum indicare mysterium : quia utraque laudem Domini significare monstrantur. *Hymnum* diximus carmen esse metri alicujus lege compositum; sicut omnes psalmos in Hebræa lingua constat esse formatos. Hi quoties soli ponuntur in titulis, significantur organo et tympano fuisse prolati. Sed i. te *hymnus* quem nunc propheta canit, ideo præmisit *in finem*, quia tota oratio ad Dominum Christum sine dubitatione dirigitur. *Psalmus vero cantici* est qui sola humanæ vocis modulatione canebatur. Sed nunc per hæc nomina utrumque deprehenditur potuisse conjungi, ut et instrumentis musicis et humana voce caneretur; et ideo omnis cantus et *hymnus* est, non omnis *hymnus* et cantus est. Nam hoc nobis distinctionis hujus præbet indicium, quia psalmi qui canticum non habent, poterant per sola musica instrumenta cantari.

Divisio psalmi.

Post sexagesimi quinti psalmi canticum Resurrectionis, mirabili ordine deprecationem suam propheta subjunxit, ut benedicti ad divinam cognitionem deduci mereamur, ad quam nostra non possint merita pervenire. Prima ergo parte fidelibus loquens supplicat ut benedicti cum ipsis mereatur a Domino; quatenus illuminati corde, in cunctis gentibus Christum Dominum prædicandum esse cognoscant. Deinde conversus ad Dominum, prophetiæ spiritu constituentem illi dicit a populis, quia gentes judicat in æquitate. Tertio eundem versum repetit, quem superius dixit, hoc mysterium adjiciens, quia fructum suum

terra jam protulit; et ideo frequentato verbo postulat nos debere benedicere.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Deus misereatur nostri, et benedicat nos; illuminet vultum suum super nos, et misereatur nobis.* Supplicationem suam **218** propheta dirigens ad necessarii nominis cœcurrit auxilium. Bene enim prius misereri petit, qui de meritorum suorum opere non præsumpsit. Prius enim fuit, ut miseretur errantibus, et postea benedictionis suæ dona præstaret. Nam benedictio Domini nos semper augmentat: sive cum illum benedicimus, nos absolute proficimus; sive cum nos ille benedixerit, animæ nostræ profutura concedit. Sed quæramus quam benedictionem postulat, quia multæ sunt quæ, largiente Domino, conceduntur. *Benedixit Adam ante peccatum dicens ei: Crescite et multiplicamini, et repleto terram, et dominamini ejus (Gen. 1, 28).* *Benedixit Abraham cum dixit: Benedicens benedicam te, et multiplicans multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli et sicut arenam quæ est ad oram maris (Gen. xxii, 17).* *Benedixit etiam terras in varios fructus, ut indigentiam nostræ fragilitatis excluderet.* Sed hic illam benedictionem petit, quam subter exponit, ut tenebras nostræ mentis excludens, claritate nos Domini Salvatoris illuminet. Sequitur quippe, *illuminet vultum suum super nos.* Hæc erat petitio benedictionis, ut illuminaret vultum suum super eos: quia eum videre non poterant, qui in suis viribus luminis beneficia non habebant. Illum enim humanus videre non potest sensus, nisi qui splendoris ipsius fuerit claritate perfusus. Repetit, *et misereatur nobis.* Necessaria iteratio, quoniam et a misericordia Domini prolificere incipimus, et in bona spe, ijs so largiente, servamur. Quæ figura dicitur epemphas, id est, repetitio crebra sermonis.

Vers. 2. *Ut cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum.* Evidenter expressit quod superius dixit, *benedicat nos; et, illuminet vultum suum super nos.* Ad hoc enim ista proficiunt, ut in hoc mundo cognoscamus viam illam veritatis, id est Dominum Salvatorem, qui nos ducit ad vitam: in qua nemo errare poterit, nisi qui ab ejus regulis deviare præsumit. Et ne nos probare hoc exemplis aliis egeremus, quis esset via, consequenter exposuit, *in omnibus gentibus salutare tuum; ut nec unius loci via ista crederetur, et quæ esset beneficium mundi, testimonio nominis sui potius et agnoscere.* Quod nomen ipsi Christo Domino evidenter aptatum est, quando beatus ille Simeon eum in manibus accipiens dixit: *Nunc dimitte servum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum (Luc. ii, 29), etc.* Considera etiam quod in primo versu loquitur ad populum fidelem, et subito convertitur ad Dominum Christum, non injuria, quoniam hoc est membris loqui quod capiti. Hæc figura dicitur prosphonesis, id est exclamatio, quoties inter alia quæ loquimur, ad Dominum subito verba convertimus.

Vers. 3. *Confiteantur tibi populi, Deus; confiteantur tibi populi omnes.* Postquam fidem provenire populis exoravit propheta, venit ad secundam partem dicens ad Dominum: *Confiteantur tibi populi, Deus.* *Confiteantur* verbum æquivocum est; nam et laudes, et peccatorum deplorationes noseitur indicare confessio. Sed hic utrumque debet intelligi, ut et peccata sua confiteantur populi, et gloriam Domini prædicare non desistant. Denique verbum ipsum in uno versu noseitur esse geminatum, ut a fidele populo [ms. A., F., ad fidelem populum] totum cognoscere esse faciendum. Nam quod addidit, omnes, Donatistarum pravitates elisit, qui putant Ecclesiam Domini in orbe terrarum non esse diffusam.

Vers. 4. *Lætentur et exultent gentes: quoniam iudicas populos in æquitate, et gentes in terra dirigis.* Quærendum nobis est quare moneat gentes lætari et exultare, cum iudicium Dominum diei esse facturum? Metuere enim potest rea conscientia, cum audit veracem Dominum iudicaturum. Sed de illis dicit qui jam confessi peccata, formidare nequeunt ventura iudicia. Illis enim non index, sed advocatus est Christus, qui se propria confessione damnaverunt. Quapropter exultent gentes et gaudeant, quæ faciem ejus in confessione prævenire meruerunt. Sequitur causa lætitiæ: quia misericordie iudici probantur esse confessi, qui novit humilium corda sanare, et superborum colla incidere. Nam ut illam confessionem quam diximus, debuisse advertere, dicit, *et gentes in terra dirigis, utique in hoc mundo, ubi eas facis delicta propria confiteri, ut diabolico nequeant errore subverti.*

Vers. 5. *Confiteantur tibi populi, Deus; confiteantur tibi populi omnes.* Venit ad tertiam narrationem, in qua verum quidem secunde partis repetit, sed omnino rem aliam subter adjecit. In superiori enim versa possit: *Lætentur et exultent gentes;* nunc autem dicit: *Terra dedit fructum suum;* ut etiam unum initium sonet, non tamen sensus ipse propter sequentia ad causas similes tendere videatur. Istos vero populos quos frequenter repetit, quidam eos duodecim tribus intelligere volebant, qui in illo iudicio remunerationis gratiam consequantur.

Vers. 6. *Terra dedit fructum suum: benedicat nos Deus, Deus noster.* Terra dedit fructum suum, scilicet confessiones populorum, quod superius prævenire necessaria repetitione memoravit. Revera suum, quem pia Domini largitate percepit, non quem diabolo seminante generavit. Dedit etiam terra fructum suum, quando Dominum Salvatorem diversarum gentium turba suscepit. Hæc enim quæ erat peccato Adæ spinis [ms. G., peccatorum spinis] et tribulis plena, vitalem fructum intulit, cum Domini jussionibus obedivit. Tunc enim apostolorum fides in varias linguas sancto Spiritu replente prorupit; tunc virtutes inestimabiles mundus agnovit; tunc revera fructum suum terra protulit, quando spinas diaboli tribulosque deseruit. Et quia fructus prævenire potuit, iuste benedictio postulatur; dicit enim: *Benedicat nos*

Deus, Deus noster. Dixerat semel *Deus*; sed ne gentium Dominus putaretur, quia ipsi Deum se dicunt colere, quamvis vanis erroribus implicentur, addidit tamen, *Deus noster*; ut revera ipse solus colendus *Deus* credatur, quem sancta catholica colit et confitetur Ecclesia, hoc est, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum.

Vers. 7. *Benedicat nos Deus, et metuant eum omnes fines terræ.* Geminat, *Benedicat nos*, quod sæpe repetendum est, et sine fine constat optandum: quia semper necessarium, semper probatur esse proficuum. Quæ figura dicitur tautologia, id est ejusdem sermonis iteratio. Intueamur etiam quemadmodum timor Dei inter 219 magna munera postuletur, quando post benedictionem petitam metus ejus concedi terræ finibus exoratur. Est enim inter prima Dei munera, quoniam qui illum timere norunt, et amare non desinunt. Sic enim et Salomon dicit: *Initium sapientiæ timor Domini (Eccli. 1, 16)*, et in alio psalmo: *Timeat Dominum omnis terra (Psal. xxxii, 8)*. Sed timor iste non ex humana trepidatione contingit, sed divina inspiratione præstatur. Hunc ergo timorem terræ finibus propheta miseratus optavit, ut et credere inciperent, et credita cauta sollicitudine custodirent.

Conclusio psalmi.

Quam latissimos fidei campos sub brevitate suavissima psalmus isto complexus est! Supplicavit enim Domino Christo, ut adventu suo benedicere nos larga pietate dignetur: quatenus salus mundi expectata gentibus innotescat, et fructum misericordiam ipsius de plenissima religione percipiant. Sit ergo nobis et brevitate dulcissimus, et prophetiæ sæpe dignitate præclarus, quando illud ante tot sæcula prædixit, quod jam salutariter mundus agnovit. Præsta, Rex æternæ, ut sicut te in humilitate carnis venisse cognovimus, ita et in deitatis potentia concessam nobis clementem judicem sentiamus.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXVII.

In finem, psalmus cantici David.

Vim nominis istius hinc debemus advertere, quia dum finis dicitur, in initio semper apponitur; significat enim rerum caput et æternale principium, sicut ipse in Evangelio dicit: *Ego sum principium, propter quod et loquor vobis (Joan. viii, 26)*. Sequitur psalmus cantici, qui humana tantum solet, ut dictum est, voce cantari. David autem ipsam Dominum designat, quem et finis ille pronuntiat. Longus psalmus, et ad fastidium relevandum quinque diapsalmatibus prænotatus, per quæ nos divisiones competenter impressimus. Nam licet has in aliis psalmis, quantum aspirat Dominus, humana perscrutetur industria, istæ tamen inclusiones absolute sequendæ sunt, quas per diapsalmata divina fecit auctoritas. Sciendum est autem toto psalmo per mysticas similitudines psalmigraphum loqui, qui sacramentis evangelicis omnino repletus est, et ascensionis Christi descriptione devota monstratur esse præcipuus.

Divisio psalmi.

Providentiæ spiritu propheta completus, quæ inimicis Domini accidant, vel quæ fidelibus in futura judicatione contingant, per optativum modum primo ingressu psalmi hujus convenienter edicit, ut et perfidos de pœna terreat, et famulos Domini promissa remuneratone lætificet. Secundo ingressu virtutes significat quas contulit populo Judæorum; ac deinde dicit quemadmodum ex his perfectæ Ecclesiam. Tertio per montis speciem significat Dominum Salvatorem, asserens quæ beneficia præstiterit Ecclesie, quando eam resurrectionis suæ munere sublevavit. Quarto inimicorum Domini superbiam conquassandam esse pronuntiat, et conversiones et martyria ab atroque sexu etiam ex pessimis dicit esse faciendâ, cum adventus Domini mundo salutaris illuxerit. Quinto dicit in ecclesiis Dominum debere benedici, ubi apostoli, et Christus ipse prædicavit: supplicans ut dona quæ dedit fidelibus suis, conservare dignetur. Monet etiam ut velociter ad Dominum veniant qui in hoc mundo tanquam in Ægypto et Æthiopia commorantur. Sexto ingressa universitatem monet ut psallat Domino Christo, qui jam resurrectionis suæ miracula patefecit; ac deinde psalmum domini-æ laude conclusit.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Exurgat Deus, et dissipentur inimici ejus; et fugiant a facie ejus qui oderunt eum.* Confidenter propheta videtur optare quod novit esse venturum. Petit enim resurrectionem Christi, in qua dissiparentur adversi, scilicet Judæi, qui resurrectionis ejus videndo potentiam, scelerosis sui facinora formidabant. Ultio quippe eorum uno verbo descripta est. Non enim in unam gentem populus ipse collectus est, sed per orbem terrarum effusa charitate dispersus est. Sequitur inestimabilis pœna maledicti: ut ab ejus facie fugiant cujus ubique constat esse præsentiam. Quale est enim semper fugere, et insensu judicis præsentiam non vitare? Addidit, *qui oderunt eum*, ut eos significaret qui in sua pertinacia constiterant. Odium enim illis rebus debemus quibus nos acquiescere nullatenus posse profiteremur.

Vers. 2. *Sicut deficiit fumus deficiant.*

Vers. 3. *Sicut fuit cera a facie ignis, sic peccatores a facie Dei.* In istis duobus versibus sub comparatione gemina peccatorum pœna prædicatur. Fumus est enim ex flamma ista corruptibilis surgens tenebrosa conglobatio, quæ, quantum plus extollitur, tantum per inane tenuatur. Hinc peccatores merito comparantur, quoniam ex flamma nequitie suæ producunt fumiferas actiones, quæ licet ad altiora, superbia faciente, consurgant, necesse est ut sua magis, velut fumus, elatione deficiant. Sequitur eorum alia comparatio. *Cera* est ex favis collecta tenera molisque substantia, quæ sic ignis calore resolvitur, ut ejus corpusculenta penitus absumatur. Hujus similitudo delinquentibus competenter aptatur, quoniam in judicio Dei a facie ipsius sic dispereunt peccatores,

quemadmodum cere deliquitudo proximo igne consumitur. Et intueri quod hic peccatores in substantia sua non dicit posse consumi, qui perpetuo igne torquendi sunt; sed dicit eos a facie Dei esse perituros, quia nunquam ad gratiam ipsius beneficiaque venturi sunt, sicut quidam errantium dicere tentarunt. Et nota quod in his versibus figura est parabole, id est rerum dissimilium comparatio; peccatoribus enim fumus et cera comparata noscuntur.

Vers. 4. *Et justii epulentur, et exsultent in conspectu Dei; delectentur in lætitia.* Sicut superius dicta est pœna peccatorum, ita nunc justorum remuneratio ventura narratur. Epulas dicimus exquisitas et abundantes copias ciborum, quibus et corpus reficitur, et plerumque desiderium **220** edacitatis augetur. His comparantur pabula fidelium, sagina justorum, qui saturati adhuc desiderant, et de cœlestibus deliciis inexplebiliter fariuntur. Sed ubi reperiantur istæ deliciae, subsequenter adjungitur; scilicet in conspectu Dei, ubi semper est desiderabilis et vera lætitia. Quale est enim exsultare sub conspectu tanti iudicis, ut illum quem hic juste metuimus, ipsius munere liberati sub ejus præsentia gaudeamus? Adjecit, *delectentur in lætitia*, ut hoc ipsum illos possit delectare, quod læti sunt: quia dum lætitiâ suam nullo norunt sine claudendam, suavius in ea delectantur, quam se amissuros esse non sentiunt. Sic beatitudinis illius ventura felicitas sublucentibus quibusdam modulis indicatur.

Vers. 5. *Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus; iter facite ei, qui ascendit super occasum; Dominus nomen est ei; exsultate in conspectu ejus.* Postquam pessimorum pœnas justorumque præmia ventura narravit, hortatur populos propheta ut in his quæ audierant fideli mente præsumentes, laudes Deo hymnidica exsultatione concelebrent. *Cantat enim Deo* qui contemplationem ejus puro ac fideli semper animo contuetur. *Psalmum dicit nomini ejus*, qui opera efficit, quæ ille præcipit. Sequitur, *iter facite ei*, id est corda vestra purificata præparate, quæ dignetur sanctus Dominus introire; sive prædicationibus beatissimos imbuite, sicut Isaias propheta dicit: *Parate vias Domini, rectas facite semitas ejus* (Isai. xl, 3). Sed cui fiat istud iter edicitur, *qui ascendit super occasum.* Ascendit utique Dominus Christus super occasum a mortuis resurgendo, ut captivum duceret nostram captivitatem, et mors relinqueret fiberos, quos peccatis alligantibus tenebat obnoxios. Necesse enim fuit ut occasus tenebrosus cederet, super quem Sol justitiæ probabatur exortus. Et ne quis ambigeret, *quis ascendit super occasum*, dicit: *Dominus nomen est ei*, ut nemo dubitaret Deum esse Dominum Salvatorem, quem nefandi Judæi velut communem hominem trucidandum esse putaverunt. Sequitur, *exsultate in conspectu ejus*; non in præsentia hominum, ubi est caduca lætitia, sed in conspectu ejus, ubi jugiter se puritas mentis oblectat; et quaslibet hic ærumnas patiat, consideratione futuri præmii semper erigitur.

A Vers. 6. *Turbabuntur a facie ejus Patris orphanorum et Judicis viduarum: Deus in loco sancto suo.* Postquam dixit in conspectu Domini beatis esse gaudendum, nunc a facie ipsius prædones atque impios asserit esse pellendos, qui orphanos ac viduas sæva cupiditate dilacerant. *Turbati enim et nimium formidantes a facie Dei* tales expelluntur, quando audierint: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (Matth. xxv, 41). Sed qui sit iste a cujus facie pelluntur, exponit, id est, *Patris orphanorum et Judicis viduarum.* De quo et alibi legitur: *Pupillo et viduæ tu eris adjutor* (Psal. cx, 14). Quid ergo deprædator eorum pati poterit, qui iudicis sui susceptos impia laceratione contrivit? *Patris autem et Judicis genitivos* posuit casus, ut quid sit Deus, B his complexionibus possit ostendi. Addidit quoque, *Deus in loco sancto suo*, subaudiendum est, qui immutabilem servat firmamque sententiam; sicut do ipso a Patre Augustino dictum est: *Mutas tempora, nec mutas consilia* (Lib. 1 Conf., cap. 4).

Vers. 7. *Deus, qui habitare facit unanimes in domo; qui educit victos in fortitudine.* In hoc versu et duobus aliis qui sequuntur per duodecimam speciem definitionis quæ Græce *κατ' ἕναρον*, Latine per laudem dicitur, declaratur quis sit Deus, id est, *Qui habitare facit unanimes in domo*; sicut legitur in Actibus apostolorum: *Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una* (Act. iv, 32). Sive quia propheta et evangelista in domo Domini unum sentientes, verbum veritatis consentanea prædicatione locuti sunt. Et alibi ipse dicturus est: *Quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum* (Psal. cxxxii, 1)! *In domo enim illius ipsi habitant* qui se mutua charitate consociant. *In domo vero Ecclesiam* significat. Sequitur, *qui educit victos in fortitudine.* Illic humanum genus significat, quod victum lege peccati fortitudinis suæ robore liberavit. Alligato enim diabolo, *educit victos* quos tenebat ille captivos. Bene autem dictum est, *educit*, quia eos ab inferno liberans, ad gaudia regni cœlestis elevavit.

Vers. 8. *Similiter eos qui in iram provocant, qui habitant in sepulcris.* Enumerat adhuc quos educit victos in fortitudine sua. *In iram enim provocant* Dominum, blasphemi et pessima se conversatione tractantes. Ipsi sunt quippe qui vivi habitant in sepulcris, id est qui in fetida et carnali actione sepulti sunt: de quibus et in alio loco dictum est: *Sepulcrum patens est guttur eorum* (Psal. v, 11). Nam licet mortuos visualiter suscitaverit, humanum tamen genus de sepulcris eripuit, quando eis per veram fidem vitæ gaudia votiva restituit.

Vers. 9. *Deus, cum egredieris coram populo tuo; dum transgredieris in deserto.* Jungendum est huic versui, cognosceris. Adhuc enim in operationis ejus laudibus perseverat. *Egressus est quidem Deus coram populo* Israelitico, dum in columna ignis apparuit, dum in deserto eos manna largitate satiavit. Sed hoc melius ad populum respicit Christianum. *Egreditur enim coram populo*, quando educit victos in

fortitudine sua; quando resuscitantur qui in sepulcris habitant. Ipsum enim contuetur fidelis, quando in operibus magnis ejus pietatem potentiamque cognoscit. *Transgressus est etiam in deserto*, quando ad gentes venit, ad quas propheta nullus accessit; quæ velint eremus desolata a verbo Domini reddebantur alie. æ.

Vers. 10. *Terra mota est; etenim cæli distillaverunt a facie Dei, mons Sina a facie Dei Israel.* Interjecto diapsalmate, venit ad secundum ingressum, ubi enumerat quæ Israelitico populo virtus divina concessit. *Terra mota est*, id est terreni homines videndo tam magna miracula crediderunt. *Cæli distillaverunt a facie Dei*, quando in vicem stillicidiorum manna descendit a facie Dei, quia per columnam ignis ac nubis præsentia ipsius noscebatur. *Mons quoque Sina a facie Dei fumavit*, quando ibi Moyses in duabus tabulis legem beatus accepit. Nam et in Exodo ita scriptum est: *Totus autem mons Sina fumabat, eo quod Dominus descendisset super eum* (Exod. xix, 18).

Vers. 11. *Pluviam voluntariam segregans Deus hereditati tuæ; etenim infirmata est: tu vero perfecisti eam.* Exponit illud quod superius dixit: *Cæli distillaverunt.* Ipsa est enim *pluvia voluntaria* quam tunc comedendi avida gens Judæa promeruit. **221** Nam ut voluntati ejus satisfaceret, inexpectatum miraculum mundos accepit. *Pluvia* siquidem illa *voluntaria* fuit, non ista quæ generaliter ubique diffunditur. Denique sic sequitur: *Segregans Deus hereditati tuæ*, quia non hoc Dominus aliis gentibus dedit, quod tunc Hebræo populo miseratus indulisit. *Hereditas* enim ipsius fuit populus Hebræorum, sicut legitur: *Et facta est portio Domini populus ejus, Jacob funiculus hereditatis ejus* (Deut. xxxii, 9). Hæc si ad tempus infirmata est, Domino Salvatore minime credendo, *perfecit hereditatem suam*, quando gentes reliquas in supplementum creduli atis admittit.

Vers. 12. *Animalia tua inhabitabunt in ea: parasti in dulcedine tua pauperi, Deus.* Quia superius dixerat de hereditate Domini, *tu vero perfecisti eam*, nunc adjicit unde eam perliceret. *Animalia* fuerunt gentes vera religione vacuata; sed cum ad Dominum venerunt, factæ sunt ejus, quæ jam nihil indigeant, sed rationabili ac pleno lumine compleantur. Hæc *habitabunt* in Ecclesia, cum veræ religionis cultum, ipso miserante, perceperint. Iterumque quæ sint ista *animalia* consequenter exponitur; dicit enim: *Parasti in dulcedine tua pauperi, Deus.* *Parasti* significat prædestinatus, qui ab origine mundi, ipso miserante, præparati sunt. *In dulcedine tua*, non sæculi hujus ubi amara patiuntur, sed in illa suavitate in qua *pauperes Dei* reges ditissimos antecellunt.

Vers. 13. *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtutes multas* [ms. A., *virtute multa*]. Versus istius ordo talis est: Dominus dabit virtutes multas evangelizantibus verbum. Dedit enim virtutes multas apostolis, qui verbum ejus veneranda confessione prædicabant, quando eis languentium turbas sanare

A concessum est. Nam ipsum quoque Evangelium multarum constat esse virtutum. Quid enim fortius quam animas salvare, quæ errorum suorum vitiis poterant interire? sicut Jacobus apostolus dicit: *Scire debet quis, quia qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvat animam ejus, et operit multitudinem delictorum* (Jac. v, 20).

Vers. 14. *Rex virtutum dilecti, et species domus dividere spolia.* Versus iste sollicitus inquiratur, est enim verborum subtilitate perplexus. Hic enim, *dilectum, Filium Patris* debemus accipere, sicut ipse in Evangelio dicit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (Matth. iii, 17). Quod schœma dicitur antonomasia, id est vice nominis posita, quando sic aliud nomen ponitur, ut tamen illud quod B necessarium fuerit sentiatur. *Dilecti* ergo Pater, Rex angelorum et potestatum est, qui virtutibus imperat; quod et de Filio convenienter accipitur, de quo alius psalmus dicit: *Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ* (Psal. xxiii, 16); quod tamen sanctæ Trinitati certum est convenire. Hic tamen Patrem vult intelligi, quia *dilecti* posuit, id est Christi. Sequitur, *et species domus dividere spolia.* Pulchritudo domus divinæ cognoscitur, quando spolia diaboli, id est homines scelerati in Domini Ecclesiam transferuntur. *Spolia* siquidem diaboli sunt populi quos Dominus alligato forte liberavit, sicut in Evangelio ipse dicit: *Nemo intrat in domum fortis et vasa ejus diripit, nisi prius alligaverit fortem, et tunc domum illius diripiet* (Marc. iii, 27). His enim spoliis domum suæ potestatis ornavit, Ecclesiam sanctam gaudere fecit, quoniam ferocis inimici vota frustravit.

Vers. 15. *Si dormiatis inter medios steros, pennæ columbæ deargentatæ, et posteriora dorsi ejus in specie auri.* Subaudiendum, suscipiatis vos. Hic dormire, non stuporem somni significat, aut oblivionem rerum quam pati consuevimus dormientes; sed *dormientes* dicit, in præceptis Domini quiescentes, et in ipsam requiem habentes. *Cleros* enim auctoritate Patrum duo Testamenta debemus accipere, inter quæ monet continere atque quiescere Christianos. Sensus ergo talis est. Commonet fideles: si dormiatis inter duo Testamenta, hoc est, si animam vestram in Scripturis divinis ultima dormitione reponatis. Dormitionem vero pro morte poni Dominus in Evangelio testatur dicens: *Lazarus amicus noster dormit; sed eamus ut a somno suscitemus eum* (Joan. xi, 14). Sequitur, *pennæ columbæ deargentatæ.* Per hæc commata (sicut superius diximus) subaudiendum, suscipiatis vos. *Pennæ* significant celeritatem, quæ nos in illam patriam ducunt, si hic in lege Domini quiescere mereamur. *Columbæ deargentatæ* Ecclesiam significant, quæ merito *columbæ deargentatæ* dicitur, quia innocentiam habet *columbæ*, et divinis eloquiis argenteo colore resplendet; de qua scriptum est: *Una est columba mea, una est dilecta mea* (Cant. vi, 8). Illius *columbæ posteriora*, id est ultima, in *specie auri* clarificata resplendent, quia postquam de hoc mundo discesserit, supra aurum

ejus gratia relucebit. Et respice quod in hoc mundo argento comparata est : in illa vero resurrectione auri eam specie dicit ornandam, sicut in quadragesimo quarto psalmo jam dictum est : *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumamicta varietate (Psal. XLIV, 10).*

Vers. 16. *Dum discernit caelestis reges super terram, nive dealbabitur in Selmon.* Post diapsalmatis silentium, venit ad psalmi tertium membrum, ubi enumerat dona quae contulerit Ecclesiae resurrectionis gloria contributa Dominus. *Caelestis reges* sunt apostoli sanctique pontifices, vel caeteri fideles, qui probabiliter regere corpora sua divino munere meruerunt. Rex ergo a regendo vocatus est. Et merito hoc illis nomen impositum est, qui cupiditates saeculi refrenare divina virtute potuerunt, sicut Apostoles quosdam increpans dicit : *Sine nobis regnatis, et utinam regnaretis ; ut et nos vobiscum conregnemus (I Cor. IV, 8).* Hos ergo reges dum super eam columbam quam superius dixit, discernit concorditer Dominus atque distribuit, *super nivem dealbabitur in Selmon*, id est supra candorem nivis elucescunt, qui Ecclesiam regere fideliter atque ordinare noscuntur. Quod autem dictum est *in Selmon*, nomen hujus montis umbra interpretatur, quae hic congrue divina virtus intelligitur. Ipsa enim ab aestu vitiorum nos defendit ac reficit : ipsa nobis caelestia dona concedit, sicut sanctae Mariae angelus annuntiavit : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi (Luc. I, 35)* ; et alibi : *Sub umbra alarum tuarum protege me (Psal. XVI, 9).* Haec est umbra quae in bono ponitur. Denique laudem montis sequenti versu dicturus est. *Dealbabitur* autem ponitur et in male ; sicut in Actibus apostolorum legitur : *Percutiet te Dominus, paries dealbate (Act. XXIII, 5)* ; hoc et Evangelium quoque testatur : *Similes estis monumentis dealbatis, quae plena sunt ossibus mortuorum (Matth. XXIII, 27).*

Vers. 17. *Montem Dei montem uberem ; mons coagulatus, 222 mons pinguis.* Per quintam speciem definitionis, quae Graece κατά τὸν λέγειν, Latine ad verbum dicitur, exposcit propheta quis sit mons ille Selmon, quem superius dixit ; ac si diceret : *Montem dico, id est ipsum Dominum Salvatorem, de quo Isaias propheta cecinit : Erit in novissimis diebus prae paratus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles, et ibunt ad eum omnes gentes (Isai. II, 2).* Addidit, *montem uberem*, ex quo perpetua et suavia fluenta descendunt, qui aquas habet irriguas, et caelesti suavitate conditas. Subjungit, *mons coagulatus*, scilicet propter parvulos enutriendos, qui non esca corpulenta, sed coagulato lacte potandi sunt. Addidit etiam, *mons pinguis*, quia fertilitate sua semper uberrimus est. O mons breviter quidem laudatus, sed caelestium rerum qualitate copiosus : ex quo aquae vitae decurrunt, lac in parvulorum salutem prae paratur, pinguedo spiritualis agnoscitur, et quicquid summe

bonum creditur, in montis istius est gratia conatutum !

Vers. 18. *Ut quid suscepisti [ed., suscepisti nos] montes uberes ? mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo.* Dixit superius montem debere intelligi Dominum Salvatorem ; sed nunc reprehendit propheta, ne quis debeat montes istos intelligere, qui apostolorum eminentiae comparantur, quamvis et ipsos per Dei gratiam uberes esse noscamus. Addidit enim, *mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo.* Sed quem montem deberemus advertere, evidenter designat. Christus est enim solus mons qui Patri complacuit, ut in eodem habitaret ; sicut ipse testatur : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit (Matth. III, 17).* Nam quod dicit : *Habitare in eo*, et Patri, et Filio utrumque commune est ; sicut ipse in Evangelio dicit : *Ego in Patre, et Pater in me est (Joan. XIV, 10).* Cum ergo dicit, *in quo beneplacitum est Deo habitare in eo*, in quo, et in eo, quia communi linguae non convenit, proprium hoc Scripturae divinae esse dicamus ; sicut et in sexagesimo quinto psalmo dixit : *Ibi, in idipsum (Psal. LXV, 6).*

Vers. 19. *Etenim Dominus habitabit usque in finem.* Post illos montes quos dixerat non debere intelligi, qui apostolorum eminentiae comparantur (quia de Domino Salvatore loquebatur, qui est mons montium, et sanctus sanctorum, et Rex regum, et Dominus dominantium), redit ad salutis Auctorem dicens, montibus illis, id est apostolis inhabitare Dominum Christum usque in finem ; scilicet usque ad majestatis suae perfectissimum terminum, qui est finis sine fine, et honorum omnium perfecta plenitudo.

Vers. 20. *Currus Dei decem millium multiplex, millia letantium : Dominus in illis in Sina in sancto.* Consuetudo est Scripturae divinae allegorice loqui, ut cum aliud dicat, aliud velit intelligi ; quod in hoc psalmo positum frequenter invenies. Unde hic currus significatur hominum sancta copulatio, quia ita sanctos charitas vincit, sicut levis et jugis animalia sociantur. Unde et Dominus ait : *Jugum meum suave est, et onus meum leve est (Matth. XI, 30).* Sanctorum ergo unanimitas currus est Domini, quem ille velut auriga insidet, et ad voluntatis suae ministerium salutari lege moderatur. Sed ut istum currum ostenderet non equis deditum, sed humanis cogitationibus attributum, ait, *decem millium multiplex*, quod bene ad innumeros populos, non ad equos noscitur pertinere. Subjunxit, *millia letantium*, quod utique de fidelibus debet intelligi. Et ut ostenderetur laetitiae plenitudo, ait, *Dominus in illis*, qui magnae exultationis est cumulus, et honorum omnium dulcedo mirabilis. Sequitur, *in Sina in sancto.* Sina mons est deserti in quo Moyses legem accepit, interpretaturque mandatum, ubi revera Dominus requiescit, quoniam in sanctis mandatis ejus soles praesentia contueri.

Vers. 21. *Ascendit in altum, captivam duxit captivam*

victam. Quam pulchre por ideam signam triumphalis actus describitur! Idea est enim speciosa, cum rem futuram velat oculis offerentes motum animi concitamus. Ille enim crucifixus descendit ad inferos, et liberatos a captivitate perduxit ad caelos. Necesse enim fuit mortem perire, cujus regnum via pervasit. Illic sunt spolia ista quae superius dixi, unde sancta ornatur Ecclesia, unde Domini regna [ed., castra] complenda sunt. *Ascendit ipse* utique qui propter nos descendit eruendos [ed., erudiendos]. *In altum*, videlicet supra caelos caelorum; et quod super omnes altitudines atque honores esse dignoscitur, sedet ad dexteram Patris. Quis jam fidelium de concessa libertate dubitet, cum sit extinctus interitus, et captivata captivitas?

Vers. 22. *Dedit dona hominibus: etenim qui non credunt inhabitare, Dominus Deus.* Adhuc in illa triumphali similitudine perseverat, quoad ad imensa gaudia concitanda festivitas indicitur, et dona praestantur. *Dona* enim Domini fuerunt super apostolos Spiritus sancti concessa magna; sive quod Doctor gentium dicit: *Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi* (Eph. iv, 7). Sequitur, *etenim qui non credunt inhabitare, Dominus Deus.* Illic subaudiendum est, eos convertit, ut nobis possit verbis integris constare sententia. Nam *Qui non credunt inhabitare*, id est qui ad Domini negligunt penetralia pervenire, ut in domo ejus cum fidelibus habitare praevaleant, *Dominus Deus* eos convertit, qui si eam suam humano generi miseratus indulget. Ipsa enim est gratia quae gratis datur, quia nos ipsius bona praeveniunt, dum et ipsam quoque bonum velle conceditur.

Vers. 23. *Benedictus Dominus de die in diem: prosperum iter faciet nobis Deus salutaris noster.* Post triumphalem illam descriptionem, brevis quidem, sed magna dicitur laus. *Benedictus Dominus de die in diem*, id est cunctis diebus omnique tempore benedicendus est. *Qui ascendit in altum, captivum duxit captivitatem, dedit dona hominibus*, ipse enim, *prosperum iter faciet nobis.* *Iter* quippe cursu vitae significat qui jam prosper effectus est, quoniam Redemptorem suum mundus agnovit. Adjecit, *Deus salutaris noster*, ut nullus de prospero dubitaret itinere, cui dux salutaris est Dominus Christus. Dicant miti quos spectacula humana delectant, quid tale in editionibus pomposis consulum videant? Illic animos, huc ora delectant, illud salutariter corde respiciant: unde non ad fugitivam lætitiā, sed ad exultationem destinenter aeternam.

Vers. 24. *Deus noster, Deus salvos facienti: et* **223** *Domini exitus mortis.* Post diapsalmatis incisionem, ad quartam venit ingressum, ubi dicit quemadmodum morte sua nos salvos effecerit. Ait enim: *Deus noster, Deus salvos facienti*, subaudiamus hic, habet potestatem salvos facienti nos. Quapropter ipse nos salvos fecit qui est *Deus* [ed., Dominus] *noster* Jesus Christus, qui pro nobis morti dignatus est, qui ascendit in altum, et fecit illa quae

dicta sunt. Denique sic sequitur, et *Domini exitus mortis.* *Exitus mortis* qui Domino fuit, ipse nos liberat, ipse a morte perpetua facit exire. Quo pulchre arbitror esse subiectum, ne humana causaretur infirmitas, quare morior? quare deficio? Adhibita est querelis nostris magna ratio: *Domini exitus mortis.* *Exitus mortis est Domini*, hoc est resurrectionis votiva fidelium. Revera *exitus* illi singularis ac mirabilis fuit, quia et ipse ab inferis egressus est, et nos inde suo munere praestitit exire.

Vers. 25. *Verumtamen Deus conquassabit capita inimicorum suorum: verticem capilli perambulantium in delictis suis.* Ne mala pertinacium multa esse crederentur, dicit: *Verumtamen Deus conquassabit capita inimicorum suorum*: quatenus supra perfidos et pertinaces vindictam quoque praevincere cognosceres. *Capita inimicorum* sunt auctores Judaeae quidem seditionis, sed et haereticorum sine dubitatione doctores. Illi enim in carne Christum persecuti sunt; isti autem crudeliores in ipsam etiam (si dici fas est) Deitatem deserviunt. Sequitur, *verticem capilli perambulantium*, id est, qui tales sibi calumniarum minutias quaerunt, ut ipsos *vertices capillorum perambulare* ac perstricari posse viderentur: significans versutias inanium questionum, quae profutura deserunt, et non necessaria detestabili disputatione perquirunt. Et ut eorum studia inania compreheret, addidit, *in delictis suis*: ubi cogitatio insipiens fuit, quae perduxit ad culpam; ut sunt Manichaei, Priscillianistae, Donatistae, Montani, et caeteri qui se eosmodi dogmatis fecerunt miscuerunt.

Vers. 26. *Dixit Dominus: Ex Basan convertam: convertam de profundis maris.* In hoc versu auctoritas nobis doctissimi Hieronymi absolute sequenda est, quia translatio ejus lucida cunctam nobis abrogat questionem. *Dixit Dominus*, Quaequam quid dixerit, quia nescio quam magna promissio est quam Dominus pollicetur. *Basan* interpretatur siccitas, quae humanum genus possederat ariditate peccati; sed eam Dominus convertit ad viriditatem suam, dum illi fluvios salutis infudit, et germinare fecit vitae fructum, quae prius inferebat exitium. Adjecit, *convertam de profundis maris*, scilicet populos quos de mundi istius profundo liberavit. *Mare enim mundum* istum debere suscipi, frequentem lectione jam notum est, qui et gustu amarus est, et vitiorum fluctibus inquietus.

Vers. 27. *Ut intinguatur pes tuus in sanguine: lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.* Ilum populum quem superius convertendum dixerat ex profundis maris, nunc ad quid perducatur exponit; utique ut *pes ejus*, id est, actio boni propositi usque ad sanguinem gloriosi martyrii perveniret. Nam qui ante gradiebatur in voluptuoso mari, post ambulare fecit *in sanguine*, quod est durum iter carni, sed beata via est animae, quam ipse miserante, transimus, si in eo spem nostram cordaque reponimus. Addita est obscura quidem, sed nimis amplectenda sententia: *Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.* *Canes* et in malo ponuntur, sicut Apostolus ait: *Vit*

dele canes, videte malos operarios (Philip. III, 2); et in bono, sicut hic positum est: de quibus ait in Evangelio Chananea: *Utique, Domine, nam et canes edunt de micis que cadunt de mensa dominorum suorum* (Marc. LVIII, 7); et in alio psalmo dictum est: *Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canes* (Psal. LVIII, 7). Isti enim canes pro Domino latrare non desinunt, domumque ejus castissima sagacitate custodiunt. Hic ergo dicit: *Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso*, quia prius inimici fuerunt, qui postea clamoribus latratus Ecclesiam Domini vindicarunt. Sed hoc ipsum a quo fieri potuisset, adjecit, id est, *ab ipso*. *Ab ipso* utique Domino, qui amara mutat in dulcedinem, tristitiam vertit in gaudium, aegritudines detestabiles in salutem.

Vers. 28. *Visi sunt gressus tui, Deus: ingressus Dei mei Regis, qui est in sancto ipsius*. Totus hic versus incarnationem significat Domini Salvatoris. Dicit enim: *Visi sunt gressus tui, Deus*, sive per assumpti corporis formam, sive per vestigia predicationis, quibus innocenter ille in hoc mundo sanctis gressibus ambulavit. Et ut Dominum Salvatorem evidenter ostenderet, adjecit, *ingressus Dei mei Regis*, quia ipse Rex in hoc mundo specialiter ingressus est, de quo scriptum est in titulo passionis: *Rex Judaeorum* (Marc. xv, 26). Nam et corpus ipsius evidenter expressit dicens: *Qui est in sancto ipsius*. Sanctum enim fuit templum corporis Domini Christi; in eo enim erat plenitudo divinitatis, quam perfidi videre non poterant.

Vers. 29. *Prævenierunt principes conjuncti psallentibus in medio juvenum tympanistrarum*. Principes apostolos significat, qui et principes sunt credentium populorum, et prævenierunt omnes in sanctitate doctrinae: et ideo duces effecti sunt, quia ipsos sunt populi postea subsequuti. Addidit, *conjuncti psallentibus*: ne crederes paucos fuisse, conjunctam quoque multitudinem psallentium convenienter adjunxit, qui jam laudes Domini non voce tantum, sed et bonis actibus personarent. Sequitur, *in medio juvenum tympanistrarum*. Ne sexum femininum crederes esse contemptum, *in medio* dicit istum actum *juvenum tympanistrarum*, id est juvenularum prima ætate florentium, quæ tympana sua, hoc est corporis tensionem ad Domini laudes gloriamque verterunt, macerantes se jejuniis, carnisque magis afflictione gaudentes; quod hodieque in multis virginibus divina virtus operator. Alii vero *tympanistrarum*, ecclesiarum intelligi voluerunt, quarum atria velut quibusdam tympanis laudes Domini populorum jubilatione concelebrant: de quibus sequenti versu dicitur est.

Vers. 50. *In ecclesiis benedicite Deum Dominum, de fontibus Israel*. Interjecto diapsalmate, ad quintam psalmi translatus est sectionem, in qua dicit ubi Dominus debeat benedici. Ait enim fidelibus: *In ecclesiis benedicite Deum Dominum*, quia non per diversa conventicula paganorum, neque hæreticorum speluncas, sed in Ecclesia catholica Dominus bene-

dici debet, ubi recta fides est, et vera confessio. Ibi enim jure laudatur, ubi non maledicitur. Nam quomodo ab illo laudem suscipiat, qui se impia superstitione commaculat? Sequitur, *de fontibus Israel*, de doctrina scilicet Christiana, quam apostoli gentibus infuderunt. Fons enim religionis inde per cæteras nationes emanavit. Fons quippe a fovendo dictus est, quod corpora nostra labore fessa refoveat.

Vers. 31. *Ibi Benjamin adolescentior in pavore: principes Juda duces eorum: principes Zabulon, principes Nephthalim*. Huuc modum locutionis proprium Scripturarum divinarum esse diximus, quando Hebræa nomina ad aliquod mysterium significationis interserit. Dubium quippe non est omnes prophetas evangelicæ predicationis beatum tempus optasse; quod nunc Psalmigraphus vehementer affectans, per nomina tribuum, et Dominum Christum et ipsos indicasse probatur apostolos. *Ibi Benjamin adolescentior in pavore*. *Ibi*, scilicet in templo Jerusalem, ubi verba Domini Paulus audivit; quod et textus Actuum apostolorum evidenter enarrat. Sive, ut quidam volunt, *ibi*, in Ecclesia, ubi dixit psallendum esse. *Benjamin* Paulum designat apostolum, qui fuit de tribu Benjamin; ipse enim dicit: *Nam et ego Israelita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin* (Philip. II, 5). *Adolescentior in pavore*, quia scilicet ætate fuit adolescens, sicut in Actibus apostolorum in passione beati Stephani Lucas dicit: *Et falsi testes deposuerunt vestimenta sua secus pedes cujusdam adolescentis nomine Sauli* (Act. VII, 57). Qui quamvis esset adolescens ætate, *adolescentior* exstitit in pavore, quando ad vocem Domini corruit, qui ei miseratus intonuit: *Saule, Saule, quid me persequeris* (Act. IX, 4)? Adolescens autem ab adolendo, id est a crescendo dictus est. *Principes Juda*, Dominum indicat Salvatorem, qui de tribu Juda descendit, sicut Joannes in Apocalypsi dicit: *Vicit Leo de tribu Juda, radix David* (Apoc. v, 5). Addidit, *duces eorum*, id est populorum, qui erant in Ecclesia constituti, quod non solum ad Paulum vel ad Dominum, sed et ad illos aptandum est quos dixit inferius, *principes Zabulon, principes Nephthalim*. *Zabulon et Nephthalim* tribus fuerunt Judaico populo constitutæ, unde reliqui apostoli trahere leguntur originem. Et hi omnes principes bene appellati sunt, quia eos honore ac primatu dignissimos fidelium turba sequebatur. Dicuntur enim principes et qui reges non sunt, sicut in Exodo legitur in dedicatione tabernaculi, quomodo obtulerint dona duodecim principes, singuli de singulis tribubus Israel (Exod. XXXV, 27). Congruit autem ipsorum quoque nominum significationes edicere, quoniam et ipsæ probantur Ecclesiam convenire. *Juda* confessio dicitur; *Zabulon* habitaculum fortitudinis; *Nephthalim* dilatatio mea. Quæ si diligenter inspicis, Ecclesiam catholicam competenter aptabis.

Vers. 32. *Manda, Deus, virtuti tuæ, confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis*. Post illam de

adventu Domini beatissimam prædicationem, quasi A
jam inestimabili accepto munere, ad Patrem propheta
convertitur dicens: *Manda, Deus, virtuti tuæ.* Virtus enim
Patris, Christus est Dominus, sicut Apostolus dicit: *Christum
Dei virtutem et Dei sapientiam* (1 Cor. 1, 24). *Manda* ad personarum
pertinet distinctionem; nam unum velle illis est, unum
posse perpetuo. Quod autem *mandetur*, edicit, *Confirma
hoc, Deus, quod operatus es in nobis.* Magna
petitio, ut *confirmet Deus in nobis fidem suam*,
quam donare dignatus est. Opus enim Domini fuit,
ut cæca gentilitas lumine veritatis afflata, verum
Dominum Salvatorem cognoscere potuisset, secun-
dum illud Apostoli: *Benedictus Deus, et Pater Do-
mini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni
benedictione spirituali in cælestibus: in quo et elegit
nos ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et
immaculati in ipso* (Ephes. 1, 3, 4).

Vers. 33. *A templo tuo quod est in Jerusalem, tibi
offerent reges munera.* Cum soleant in templo mu-
nera offerri, hic a templo Jerusalem dicit nihilomi-
nus offerenda. A templo ergo Jerusalem offerunt re-
ges munera, qui in Ecclesia Dei recta conversatione
vivescentes, sui cordis offerunt puritatem, quando jam
venitur ad præmium, quando grana segregantur a
paleis, et una fit Jerusalem mater omnium qui sub
Christi lege vixerunt. Reges utrumque possumus ac-
cipere, quia et ipsi imperatores offerunt seipsum Deo
munera; sive fideles homines, qui suum corpus per
Christi gratiam regere meruerunt. Et respice quod
Jerusalem tantum dicit Domini templum, ubi et vi-
sio pacis est, et discordantium hæreticorum non
miscetur adversitas.

Vers. 34. *Increpa feras silvarum; concilium tauro-
rum inter vaccas populorum.* Ut illa sancta credulitas
confessionis unanimine firmaretur, dicit propheta:
Increpa feras silvarum, id est argue superbos homi-
nes et feroces, qui in prava persuasionem consistunt,
at istorum invectio fidelium sit solidata munitio.
Pro iniquis enim hominibus vel diabolo feras ponit,
sicut in alio psalmo dicitur: *Exterminavit eam aper
de silva, et singularis ferus depastus est eam* (Psal.
LXXIX, 14). Addidit, *concilium taurorum inter vaccas
populorum*; subjunge nihilominus increpandum, hoc
est hæreticos indomitos, qui erecta cervice sedu-
cunt animas innocentes, et ad suum gregem trahunt
quos infelici persuasionem decipiunt. *Vaccæ* quoque
populorum sunt mulieres, ducili voluntate levissi-
mæ, quæ perfidiæ doctores tanquam tauros sequun-
tur, de quibus dicit Apostolus: *Ex his enim sunt qui
penetrant domos, et captivas ducunt mulierculas one-
ratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis, semper
discentes, et ad scientiam veritatis nunquam pervenien-
tes* (1 Tim. III, 6, 7). Cur ergo tales debeant incre-
pare, subter adjectum est.

Vers. 35. *Ut non excludantur hi qui probati sunt ar-
gento: disperge gentes quæ bella volunt.* Utilitas illius
increpationis ostensa est, quia dum falsitas argui-
tur, nihilominus veritas comprobatur. Oportet enim

feras silvarum increpare, tauros abjicere, vaccas po-
pulorum invehere; ut *hi qui approbati sunt*, id est
quos charitas spiritualis, decoctis sordibus vitiorum,
velut *argentum mundissimum*, ad animæ puritatem
usque perduxit, corroborentur atque proficiant. Ad-
jecta est quoque sententia quæ dissiparet hæreticos.
Ipsi enim sunt *gentes quæ bella volunt*, id est quæ
contentionibus non ad profectum animæ tendunt,
sed ut perversis suasionibus captivent animas in-
nocentes.

Vers. 36. *Offerunt velociter ex Ægypto: Æthiopia
festinat manus dare Deo.* Non gravat et hunc versum
secundum translationem Patris Hieronymi recipere,
qui et propter Hebraicam veritatem sequendus est,
et nexum nobis ambiguitatis absolvit. *Ægyptus* et
B *Æthiopia* pro incolarum suorum tenebrosa nigredine
semper in malo ponuntur. Quæ figura dicitur synec-
doche, id est a parte totum; significat enim mun-
dum, qui densis tenebris 225 vitiorum diabolo
premebatur obnoxius. Hic Domini clarificatus lami-
ne ad æternæ vitæ meruit munera pervenire.
Commonet ergo propheta gentium populos ut *offe-
rant velociter ex Ægypto* Deo munera, hoc est ani-
mas suas mundana sorde purgatas. *Æthiopia* quoque
festinet manus dare Deo. Metaphora a bellantibus
tracta, qui, ne crudeliter intereant, manus suas vi-
ctoribus dedunt, ut, armis depositis, periculum mor-
ti: evadant: sic *Æthiopia* commonetur ne se tardet
Deo tradere, quatenus victa floreat, quæ in sua li-
bertate sordebat.

C Vers. 37. *Regna terræ, vantate Deo, psallite Do-
mino.* Hanc quoque partem pulchra exhortatione
concluit. Dicens enim, *Regna terræ*, omne genus
humanum significare voluit; quia licet sint gentes
quæ non habeant reges, tamen hoc verbo concludi-
tur quidquid gentium esse sentitur. Quod dicit, *can-
tate*, ad animæ respicit puritatem; *psallite*, ad ope-
ras sanctissimas, quæ Domino probantur acceptæ.

Vers. 38. *Psallite Deo, qui ascendit super cælos cæ-
lorum ab Oriente: ecce dabit vocem suam, vocem vir-
tutis suæ.* Post quinti diapsalmatis interpositionem
propheta venit ad sextam partem, admonens fideles
ut *Deo psallant*, qui resurrexit a mortuis. Nam cui
Deo psallerent exponitur, *qui ascendit super cælos
cælorum*, Dominus utique Jesus, qui de cælo descendit
ad liberandam infirmitatem nostræ naturæ; ipse
etiam *super cælos cælorum ascendit*, qui sedet ad dex-
teram Patris. Considerandum est autem quod fre-
quenter in Scripturis divinis plurali numero *cælos*
dictos invenies, dum legatur, *In principio fecit Deus
cælum et terram* (Gen. 1, 4), cum tamen pluraliter
dicti, et cæli legantur et terræ. Modus enim iste lo-
cutionis latus patet, ut abusive singularia plurali
numero dicamus, et pluralia singulari. *Ab Oriente*
vero quod dixit, Jerosolymam evidenter ostendit,
quæ est in Orientis partibus collocata: unde Domi-
nus, apostolis videntibus, ascendit ad cælos: terra
multis plena miraculis, ubi fidelium credulitas plus
aspectibus quam lectionibus eruditur. De qua pulchre

ac vere Leo pater apostolicus dixit : Et quod alibi non licet non credi, ibi non potest non videri. Quid enim laborat intellectus, cui est magister aspectus? Et cur lecta vel audita sunt dubia, ubi se et visui et tactui tota humanæ salutis ingerunt sacramenta? Unde nec inud quoque iudicio transeundum, quod illi triumphati ascensioni, illam quoque imaginem tabernaculi in Epistola ad Hebræos beatus apostolus Paulus mirabiliter applicavit dicens : *Christus autem assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum non manufactum, id est non huius creationis, neque per sanguinem hircorum et vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa (Hebr. ix, 11). Et iterum : Non enim in manufacta sancta Jesus introivit exemplaria verorum; sed in ipsum cælum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis (Ibid., 24).* Sic igitur actus iste magnificus, qui nunc per gaudia præclara describitur, illo tabernaculo congrue præfiguratus esse monstratur. Sequitur, *ecce dabit vocem suam, vocem virtutis suæ.* Hoc multis modis intelligi potest. *Dedit vocem suam,* quando paralytico dixit : *Surge et ambula;* quando Lazarum suscitavit, quando dæmonibus ut obsessos relinquerent imperavit. *Dabit etiam vocem virtutis suæ,* quando in novissimo die, ut resurgat humanum genus edixerit. Quid enim fortius quam revocare favillas ad corpus mobile, vivamque substantiam, et naturam illam mortalitatis ad æternæ vitæ dona perducere? sicut in Evangelio legitur : *Veniet hora, et qui sunt in monumentis audient vocem ejus, et procedent (Joan. v, 28).*

Vers. 39. *Date honorem Deo super Israel : magnificentia ejus et virtus ejus in nubibus.* Adhuc in ipsi exhortationibus perseverat. Cum enim dicit : *Date honorem Deo,* ipsi magis ut honorentur hortatus est; nam qui Deo dat laudes se facit esse laudabilem; sic et qui illi *dat honorem* sibi conquirat sine dubio dignitatem. *Super Israel* dum dicitur, Ecclesia catholica significatur, in qua Deus vere conspicitur, dum recta fide sentitur. *Israel* enim interpretatur vir videns Deum. Quapropter alibi non potest videri, nisi ibi ubi ei probatur verissime populus confiteri. Sequitur, *magnificentia ejus, et virtus ejus in nubibus.* *Magnificentia* pertinet ad illud, quia semper magna facit; *virtus*, quoniam imperio ejus famulatur effectus. *Omnia enim facit quæ vult in cælo et in terra (Psal. cxxxiv, 9).* Sed ista *magnificentia et virtus* Domini in nubibus esse dicitur, non in istis visibilibus, quæ aut aquas depluunt, aut corpulenta qualitate densantur; sed aliquas potestates designat superna ratione pollentes, quæ jussis Domini intellectuali conditione famulantur; de quibus dictum est : *Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrem (Isai. v, 6).* Multis enim significationibus sermo iste repletus est; quod etiam respicit ad apostolos et prophetas.

Vers. 40. *Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel.* Ecce ne nube illas intelligeres aereas, dicit : *Mirabilis Deus in sanctis suis,* sive in angelis, sive in hominibus, qui ejus jussionibus obsecundant. Iterum

A geminat *Deus Israel*, ut in hominum cordibus infunderet, ubi *Deus mirabilis* appareret.

Ipsæ dabit virtutem et fortitudinem plebi [ed., plebi] suæ, benedictus Deus. Ne quis de humana imbecillitate disserteret, nec se crederet ad tanta præmia pervenire, veraci promissione firmatur, quia Dominus *dabit fidelibus suis virtutem patientiæ, et fidei fortitudinem,* ut possint ad æterna præmia pervenire. Et ut designaret evidentius qui possit *dare* quæ superius dixit, addidit, *benedictus Deus,* id est, qui omnium ore semperque debeat *benedici,* ut sicut nunquam beneficentia cessat, ita et benedictiones semper accipiat. Non enim duobus verbis laudem ejus credamus breviter explicandam; nam et qui Scripturas ejus meditatur, *benedicit* Dominum; et qui jus- B ipsius sancta operatione compleverit, *benedicit* Dominum; et qui ei fideliter constitit, *benedicit* Dominum. Sic sit ut brevis ista laudatio, totiùs vitæ nostræ tempore sub assiduitate solvatur.

Conclusio psalmi.

Cucurrit copiosus psalmus iugentium more furiorum, qui quantum plus terras occupant, tanto amplius agros secundant. Fluvius qui non ore, sed magis auribus hauriatur; fluvius qui potest mente, non corpore; fluvius qui sine aliquo humore semper irriguus est, puros sensus inebrians, et peccatis ebrios ad sobrietatem mentis adducens. Aqua quæ simul situm tollit et famem, quæ non digestionibus 226 effunditur, sed percepta semper augetur. Oremus ut iste nos fluvius sine intermissione possideat. Non erimus arena sterilis, sed ager fecundus, si beneficio Domini alveus ejus nos semper teneat occupatos. Memento tamen quod hic psalmus ascensionem Domini mirabili præ cæteris fulgore descripsit.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXVII.

In finem, pro his qui commutabuntur, David.

In finem ad Dominum respicere Salvatorem nullus ignorat, qui in hoc psalmo suam narraturus est passionem; ita ut ejus verba et evangelica testetur auctoritas, et de eo Apostolus sumere doceatur exemplum. Legitur enim in Evangelio : *Et dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto (Joan. ii, 17);* et alibi : *Zelus domus tuæ comedit me.* Apostolus quoque Paulus ait : *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in retributionem, et in scandalum; obscurentur oculi eorum ne videant, et dorsum eorum semper incurva (Rom. xi, 9).* Quos versus hic positos, memor lector, invenies. Unde quis dubitare possit hunc psalmum passioni dominicæ convenire, cui talis ac tanta in hunc intellectum suffragatur auctoritas? Sequitur, *pro his qui commutabuntur.* Ista igitur commutatio significat populos Christianos, qui, veteris hominis pravitate deposita, in novæ regenerationis sunt munere commutati. *Pro his* autem quod dictum est, intelligendum est quoniam revera passio Domini pro cunctis fidelibus collocata [ms. G., collata] monstratur. *David* quoque subjunctum est, ut et finis et initium Domino Christo congrueret; sicut

ipse de se dicit : *Ego sum Alpha et Omega, initium et finis* (Apoc. 1, 8). Sic totius psalmi virtus tituli hujus dispositione declaratur. Memoro autem quartum hunc esse psalmorum qui passionem resurrectionemque dominicam latius eloquuntur.

Divisio psalmi.

Hactenus diapsalmatorum beneficio divisiones inreptas adnotavi, sciens segregationem ibi merito poni, ubi silentia divina provenerunt. Nunc autem oremus Dominum ut qui donat in terra viam, ipse in abyssis tanta præstat itinera. Per totum psalmum (sicut diximus) ex forma servi loquitur Christus. Primo capite deprecatur ut salvus fiat a Patre, quoniam gratis a Judæis multas tribulationes insecutionesque perpassus est. Secundo capite postulat a parte membrorum ne decipiatur spes fidelium in ejus resurrectione confisa: omnia se dicens æquanimitè sustinuisse quæ iniqui videbantur ingerere. Tertio precatur ut ipsius exaudiat oratio, quatenus de luto hujus sæculi ejus conversatio immaculata liberetur. Scire namque dicit Deum, quantis inimicorum appetatur ipsid is, ut usque ad Passionis exitum machinatio discrimine perveniret. Quarto, virtute præscientiæ suæ, quæ contingere poterant inimicis, ventura proponit. Quinto a forma servi se pauperem proficitur; unde et laudes se dicit redditurum paternæ clementiæ: hortans fideles ut in Domino debeant confidere, qui Ecclesiam suam de mundi testis adversitate liberavit, et sanctis suis in ea perenni felicitate prospexit.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Salvum me fac, Deus: quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam.* Deitatem Christi impassibilem cuncta mentis sanitas confitetur; sed assumpsit infirmitatem nostram, quæ subjacere posset exitio. Ex ipsa nunc dispensatione clamat: *Salvum me fac, Deus*, ut quia mortem refugere non debuit quam voluntarie sustinebat, resurrectionis auxilium postulavit, ut humanitas ejus celerius fieri salva potuisset. Passus est enim ille quia voluit, patiuntur martyres et nolentes; sic enim ipse Dominus Petro dixit apostolo: *Cum tenueris, alius te præcinget, et ducet quo tu non vis* (Joan. xxi, 18). Nunc causa redditur quare se *salvum fieri* postulabat: scilicet, *quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam.* Aquas pro seditionibus plebis motuque populorum debere suscipi sæpius Scriptura divina testatur, sicut est illud: *Forsitan velut aqua absorbuissent nos* (Psal. cxiii, 4). Et sequitur, *Torrentem pertransiit anima nostra: forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem.* Quapropter populus ille Judaicus usque ad animam Domini Salvatoris intravit, quando eum crucifigere scelerata mente præsumpsit.

Vers. 2. *Infixus sum in limum profundi, et non est substantia; veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me.* Primo sciendum est schema esse caracterismos, quæ Latine informatio vel descriptio nuncupatur; passionem quippe suam futuram quibusdam

A allusionibus Dominus describere comprobatur. Sed hunc verum subtiliter inquiramus, quia non parvæ profunditatis esse dignoscitur. In illa conditione rerum de limo quidem terræ hominem Deus creavit, sed non de profundo. Facti sunt autem homines *limus profundi*, quando et originali et quotidianis peccatis teneatur obnoxii. Per hunc *limum profundi infixus est Dominus*, quando demerentium turba Judæorum clamabat: *Crucifige, crucifige* (Joan. xix, 6). Quorum caro originali peccato dedita limus erat; sed scelerata calliditas *profundi* sibi nomen adjecerat. *Limus* enim dicitur est, quasi ligans humum. Sequitur, *et non est substantia.* Omne malum substantia non est, quia substantia dici non potest, quæ a Domino creata non est; non enim subsistit, sed accidit, nec extrinsecus manet, sed tantum videtur esse dum provenit. Veraciter ergo negat *substantiam* vitiatam naturam, quam a se noverat non creatam. Sic et in alio psalmo legitur: *Et substantia mea tanquam nihil ante te est* (Psal. xxxviii, 6); non ille utique quam Deus creare potuit, sed quæ, diabolo suadente, vitata succubuit. Sive illud simpliciter debemus advertere: *Crucifixus sum iniquitate Judæorum*, et non est carnis virtus evadendi mortiferam passionem. Addidit, *veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me.* Ille qui supra maria fixis gressibus ambulavit, qui Petro dexteram ne mergeretur extendit, quemadmodum se *tempestate* dicit esse demersum? Illic *altitudo maris* copiosam populi significat insaniam. Item *tempestas* est seditio concitata demerentium; ipsa enim demersit Dominum Salvatorem, quando eum pervenire fecit ad crucem.

Vers. 3. *Laboravi clamans, rauce factæ sunt fauces meæ: defecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum* [ms. G. et ed., *virum*]. Quærendum est quemadmodum hic dicit, *Laboravi clamans*, dum legatur in Evangelio: *Non respondebat eis verbum*; quod Isaias quoque dicit: *Sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum* (Isai. liii, 7). Utrumque verum, utrumque completum est; nam et tacuit cum traderetur, ut ejus dispositio ad mundi salutarem terminum perveniret, et omnino clamabat cum dicebat: *Pater juste, mundus te non cognovit* (Joan. xvii, 25); vel illud: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste* (Matth. xxvi, 39); et iterum: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (Luc. xxiii, 34). Nam et illo tempore *laborans clamavit*, quando dicebat: *Væ vobis, scribæ et pharisæi; vae mundo ab scandalis* (Matth. xxiii, 13; idem, xvii, 7), et his similia. *Laborabat ergo clamans*, quando non audiebatur a perfidis. Labor enim inauditum significat clamorem, quia *laborare* illos non dicimus, quos votum suum implevisse testamur. Denique sic sequitur, *rauce factæ sunt fauces meæ.* Raucedo quando fauces nostras possidet, verba nostra ad alienas aures confusa perveniunt. Merito ergo dicit *fauces suas raucas esse factas*, quia dicta ejus nequaquam sacrilegus populus audiebat. Adjecit, *defecerunt oculi mei, dum spero in*

Deum meum. Oculos istos carnales defecisse credamus Domino, qui morte conclusi sunt, quia cordis oculos in sua deitate semper intentos habuit, qui nunquam carnis lege peccavit.

Vers. 4. *Multiplicati sunt super capillos capitis mei qui oderunt me gratis.* Scimus capillos nostros ad deorem capitis esse concessos: sic Ecclesiae apostoli sunt tributi, ut, sicut caesaries ornat caput, ita et omnes fideles decorare probentur Ecclesiam. Ergo ut ostenderet plus esse numerum infidelium quam devotorum, dicit *multiplicatos esse perfidos Judaeos supra numerum capillorum*, id est, recte credentium. Quod si ad litteram velis accipere, per auxesin dictum est, ut per hoc turbam Judaicae multitudinis indicaret. Sequitur, *qui oderunt me gratis.* Gratis plane, quando illum persecuti sunt, quem propitium optare debuerunt. *Gratis* enim tunc *disse* dicimur, quando quempiam sine aliquibus offensionibus execramur; sicut et in trigesimo quarto psalmo jam dictum est: *Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui* (Psal. xxxiv, 7).

Vers. 5. *Confortati sunt inimici mei, qui me persequuntur injuste; quae non rapui, tunc exsolvebam.* Superius dixit: *Super capillos capitis multiplicatos inimicos*; et ne crederes tantum eos numerosos, non etiam noxios fuisse, addidit, *confortati sunt*, quando id quod conabantur efficere, probantur implese. Et ut illos inimicos sua culpa cognosceres excitatos, adjecit, *qui me persequuntur injuste*; hoc est, quod superius dixit, *gratis*. Revera injustum fuit ut qui venerat ad Judaicos populos salvandos, eos potius invenisset inimicos. Subjunxit, *quae non rapui, tunc exsolvebam.* Rapuit Adam suasus a diabolo, quando hoc quod illi praecipuum inbibuerat, praesumpsit attingere. Et merito morte damnatus est, quia vitae delegit contemnere Praeceptorem. Christus autem peccata non rapuit, delicta nescivit, et tamen crucem, quasi aliquod delictum perpetrasset, excepit, et solvit pro nobis quod pro se juste non pertulit; et ut nostrae mortis chirographum vacuaret, ipse totius culpae persolvit debitam quantitatem.

Vers. 6. *Deus, tu scis insipientiam meam, et delicta mea a te non sunt abscondita.* Venit ad secundum caput, ubi jam loquitur pro parte membrorum. Insipiens enim esse non potest Christus, de quo dicit Apostolus: *Dei virtutem, et Dei sapientiam* (I Cor. 1, 24). Sed *insipientiam* habere pro illis dicitur, qui, sicut ait titulus, *commutati* esse noscuntur. De insipientibus enim facti sunt vere sapientes, quia rectae religionis gratiam post magna crimina perceperunt; de quibus idem dicit apostolus: *Quae stulta sunt hujus mundi elegit Deus, ut confundat sapientes* (Ibidem, 27). Simili modo pro suo corpore Caput loquitur Christus dicens: *Delicta mea a te non sunt abscondita.* Certum est enim quia Deo manifesta sunt cuncta quae gerimus, et nobis plerumque ignota sunt quae culpae surripientibus perpetramus. De humana quippe ignorantia dictum est: *Delicta quis intelligit* (Psal. xviii, 45)? Merito ergo ad illos referenda sunt *delicta* ista,

qui absolvendi sunt debitum suis. Dominus autem Christus peccata non habuit, sicut ipse dicit: *Ecce venit princeps mundi hujus, et non inveniet in me quidquam* (Joan. xiv, 30); de quo et Isaias dicit: *Peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus* (Isai. lxxiii, 9); sed magis, sicut dicit Apostolus: *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit* (II Cor. v, 21); id est, Pater Filium suum hostiam pro peccatis constituit immolandum. Quod Pater Augustinus in libro Enchiridion (Cap. 41) subtiliter comprehendit atque disseruit. Quapropter *insipientiam* vel *delicta* a parte membrorum posita debemus accipere. Quae figura dicitur tapinosis, id est humiliatio, cum verbis humillimis rei minuitur magnitudo.

Vers. 7. *Non erubescant in me, qui te expectant, Domine Deus virtutum; non revercantur super me, qui requirunt te, Deus Israel.* Ecce versus iste declaravit a membris dictum quod superius ait. Precatur enim Jesus Christus, ne de se ipso *erubescant* qui resurrectionem ejus gloriose desiderio sustinebant, quam carnalibus oculis non poterant intueri; sicut ipse Dominus dixit: *Multi prophetae et justi cupierunt videre quae vos videtis, et audire quae vos auditis* (Math. xiii, 17). Petit ergo infirmitas carnis, ne aliter eveniat quam Spiritus sanctus praedixerat per prophetas. Cum enim dicit: *Domine Deus virtutum*, ostendit impossibile nihil esse omnipotentiae ipsius. Nam qui virtutibus imperat, non est quod non pro sua voluntate perficiat. Et intende quemadmodum ad resurrectionis mysterium transferatur. Dicit enim: *Non revercantur super me qui requirunt te, Deus Israel*; id est, non humanas insultationes diutius de mea dormitione sustineant, qui te *requirere* comprobantur. Et bene addidit, *Deus Israel*, ut qui divinitatem ejus poterant intueri, non seducerentur infirmitate carnali.

Vers. 8. *Quoniam propter te supportavi improprium: operuit reverentia faciem meam.* Redit ad personam suam per hos sex versus pene usque ad finem divisionis, enumerans diversa convicia quae pertulit a Judaeis. Quod schema dicitur synathroismos, Latine congregatio, ubi multas res ad invidiam faciendam in unum cumulum congregamus. *Supportavit enim improprium*, cum ei dicebatur a Judaeis: *In Belzebuth ejicis daemonia* (Math. xii, 24); et alibi: *Ecce homo vorax et potator vini, publicanorum et peccatorum amicus* (Idem, xi, 19); et alibi: *Nonne hic est fabri filius* (Math. xiii, 35)? et his similia. Sequitur illud quod solet evenire in bono negotio laceratis, quos tanto amplius constat ad tempus tristes effici, quanto in se cognoverint iniqua conungi.

Vers. 9. *Extraneus factus sum fratribus meis, et hospes filiis matris meae.* Judaeos hic appellat fratres, qui erant ei sanguinis vicinitate conjuncti: quibus *extraneus factus est*, quando ei credere noluerunt. Nam cum ipse esset de semine Abraham secundum carnem, illi malis operibus abdicati, a patriarchae sunt origine segregati, sicut ait in Evangelio: *Si filii Abraham essetis, opera Abraham fecissetis*

(Joan. viii, 59). Adjecit, *et hospes filius matris meae*. A *operui*, dixit, *animam meam*, quasi aliquo pallio tristitiæ circumdedit. Sequitur, *et factum est mihi in opprobrium*. Semper boni malis opprobrio sunt, quia minime eorum sceleribus acquiescunt, dum illis studiose detrahunt, quibus nulla societate junguntur. Testantur enim ista *opprobria*, alapas, flagella, consputa, quæ Dominus Salvator ab insana plebe percussus est.

Vers. 10. *Quoniam zelus domus tuæ comedit me, et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me*. Ipsa est sententia quam evangelistæ commemorant. Quapropter nullus ambigat hunc psalmum passionis dominicæ prædicere veritatem, quando et incarnatus Dei Filius ipsa verba locutus est. *Comedebat enim eam zelus domus Dei*, quando funiculo facto cathedras vendentium columbas, et nummulariorum mensas everit (Joan. ii, 15), docens aliud esse templum sanctum, aliud negotiationis officium. Sed istam zelum quid fuerit consecutum patenter adjungitur, *et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me*. Nam postquam indigni salutaribus monitis increpabantur, opprobria supra eum quasi conferta tela miserant, ut pro admonitionibus sanctis vicissitudinem redderent jurgiorum. Dicebant enim: *Nonne hic est filius Mariæ et Joseph (Luc. iv, 22)*. Et in alio loco: *Hunc autem nescimus unde sit (Joan. ix, 29)*; et his similia quæ insana Judæorum turba loquebatur. Sed quod dicit, *exprobrantium tibi*, quærendam est quare dicat Patri exprobratum, dum non legamus a Judæis tempore passionis Domini Christi tale aliquid perpetratum? Sed exprobratum est Patri ab eis, sicut in septuagesimo septimo psalmo dicturus est: *Et male locuti sunt de Deo, et dixerunt: Nunquid poterit Deus parere mensam in deserto (Psal. lxxvii, 19)?* Vel quando insani de formato vitulo dicebant: *Hi sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Egypti (Exod. xxxii, 5)*. Unde nunc recte Christus Dominus dicit *cecidisse supra se opprobria*, quæ Deo Patri anterioribus temporibus exprobrabant, ut ex consuetudine magis impia, quam hęc noviter aliquid putares effectum. Sequitur, *ceciderunt super me*, ut effectum meritis ostenderet, quem crucis dignatione suscepit. Tunc enim cadunt super nos mala, quando ea vitare non possumus.

Vers. 11. *Et operui in jejuniis animam meam, et factum est in opprobrium mihi*. *Jejunium* dicimus, quoties a cibis carnalibus abstinemus, nec esuriem nostram aliqua comestione satiamus. Ad quam similitudinem jejunasse se dicit Dominus Christus, quia hominum fidem quam valde esuriebat, minime poterat invenire, sicut et in trigesimo quarto psalmo dictum est: *Ego autem, cum mihi molesti essent, induebam me cilicio, et humiliabam in jejuniis animam meam (Psal. xxxiv, 13)*. Eodem modo et sitire se dixit, quando ad Samaritanam venit, et aquam petiit, dicens: *Sitio, da mihi bibere (Joan. iv, 8)*; id est, ut fidem ab ea quam quærebat agnosceret. Sed quia jejunium istud ab humana indevotione trahebatur,

operui, dixit, *animam meam*, quasi aliquo pallio tristitiæ circumdedit. Sequitur, *et factum est mihi in opprobrium*. Semper boni malis opprobrio sunt, quia minime eorum sceleribus acquiescunt, dum illis studiose detrahunt, quibus nulla societate junguntur. Testantur enim ista *opprobria*, alapas, flagella, consputa, quæ Dominus Salvator ab insana plebe percussus est.

Vers. 12. *Et posui vestimentum meum cilicium, et factus sum illis in parabolam*. Per *cilicium* tristitia significatur et lacrymæ, quando Dominus humani generis imbecillitate permotus, suscitaturus Lazarum flevit. Nusquam enim legitur Dominum usum fuisse cilicio. *Factus est quoque Judæis in parabolam*, quando per similitudines quasdam carnalem populum docere videbatur, sicut in Evangelio legitur: *Dixit Dominus parabolam ad turbam (Matth. xiii, 34)*; et in alio psalmo: *Aperiam in parabolis os meum (Psal. lxxvii, 2)*. Parabola est enim natura discrepantium rerum sub aliqua similitudine facta comparatio: more providentiæ suæ, ut qui cœlestia capere non poterant, per terrenas similitudines audita percipere potuissent.

Vers. 13. *Adversum me exercebantur [ed., loquebantur] qui sedebant in porta; et in me psallebant qui bibebant vinum*. In portis sedent qui conventibus hominum sedula curiositate miscuntur. Nam sicut *porta* euntium ac redeuntium turbas excipit, ita diversa trivium, vel plateæ populorum numerositate complentur. *Porta* quippe dicta est quod inde portentur omnia. Dicit enim passionem suam gentis Judaicæ fuisse fabulam, ut nullus exciperetur qui a tali collocutione redderetur alienus. Testis est hujus causæ ille locus Evangelii ubi Cleophas a Domino necdum revelato interrogatus est, et ille respondit: *Tu solus peregrinus es in Jerusalem, et non cognovisti quæ facta sunt in ea in diebus his (Luc. xxiv, 18)*? Omnes enim cives eandem fabulam habuisse monstrantur, quando peregrinus dicitur, qui hujus causæ putabatur ignarus. De opprobriis ac conviciis Judæorum hactenus est locutus; nunc, quantum mihi videtur, de fidelibus dicit. *Et in me psallebant qui bibebant vinum*. In Deum psallunt qui actione probabili diriguntur, et operibus reddunt quæ monitis cœlestia mandata suscipiunt. Nam ut hoc de fidelibus intelligere deberemus, ait: *Qui bibebant vinum*. *Vinum* non ebrietatis, sed illud spirituale de quo legitur: *Poculum tuum inebrians quam præclarum est (Psal. xxii, 5)*! Ipsi enim *psallebant*, qui per intelligentiam supernam salutarî nectare potabantur. Alii hoc Judæis per fidem applicant, qui, quasi impleta cogitatione sua, de necesse Domini temulentissime garriebant.

Vers. 14. *Ego vero orationem meam ad te, Domine: tempus beneplaciti, Deus, in multitudine misericordiæ tuæ*. Venit ad tertium caput, ubi contra maledicta Judæorum orationis suæ exposuit sanctitatem cœlestis Doctor, insinuans jurgis hominum non inflammatis rixis, sed piis orationibus obviandum. Videamus nunc quid sit *tempus beneplaciti*. Illud *tempus* est *beneplaciti*, quando incarnationis suæ beneficio peri-

clitantes mundum ab imminenti liberavit exitio. Hoc tempus est beneplaciti, de quo et Apostolus ait: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* (II Cor. vi, 2). Tempus quod vicit omnia sæcula; tempus quod mundum reparavit labentem; tempus quod æternitatem contulit et salutem. Sed hoc tempus quomodo provenerit decenter exponit; ait enim: *In multitudine misericordiarum tuarum, dele iniquitatem meam* (Psal. l, 2).

Vers. 15. *Exaudi me in veritate salutis tuæ. Commemorato tempore misericordiarum, quo passione sua salutem mundo præstitit, consequens fuit ut et resurrectionem sibi evenire precaretur, quam in veritate pollicitus fuerat per prophetas. Precatur ergo Patrem non natura deitatis, quæ ei semper æqualis est, sed infirmitas assumpti hominis, in qua minor est Patre.*

Vers. 16. *Eripe me de luto, ut non inhæream; libera me ex odientibus me, et de profundo aquarum. Per assumptam carnis infirmitatem, in qua miseria jaceat genus humanum, potenter exponitur. Docemur enim ut in iisdem verbis et nos Deum rogemus, quibus caput nostrum exorasse cognoscimus. Hoc plane subtiliter perscrutandum est, quare se superius inlixum limo dixerit, et hic ne in ipso hæreere possit exorat. Inlixus utique limo fuit, quoniam susceptus carnis infirmitate tenebatur, unde etiam mortem crucis accepit. Hic autem competenter exposcit ut anima ejus a desideriis lutalis, id est hujus mundi cupiditatibus reddatur aliena. Quod bene suscipitur a parte membrorum, quia ille luto inhæreere non poterat, qui peccati maculam non habebat. Libera me ex odientibus me. Istud ad Judaicum populum manifestum est pertinere, quia resurgente Christo eorum odia frustrata evanuerunt. Nam quod dicit: *De profundo aquarum*, ad populum ipsum non est dubium pertinere, qui et profundus erat indignitate consilii, et seditionibus turbulentus.*

Vers. 17. *Non me demergat tempestas aquarum, neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum. Simili modo et iste versus ponitur, quemadmodum et ille superior. Dicit enim in secundo versus psalmi: *Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me*; et hic rogat ne demergatur a fluctibus, id est a sæculi istius tempestate sævissima, quæ in modum maris animas obruit, quando eas vitio pravitate involverit. Denique per totum tractatum hoc decenter insinuat; ait enim: *Neque absorbeat me profundum. Profundum utique peccatorum est, quod voracitate quadam deglutit animas impiorum, ut ad penitentiam redire nequeant, qui de actuum suorum iniquitate desperant; sicut legitur: *Peccator cum venerit in profundum malorum, spernit***

(Prov. xviii, 3). Repetit horum eundem sensum aliis verbis quam superius dixerat: *Næque urgeat super me puteus os suum. Puteus enim est terræ altius excavata profunditas, in quem per allegoriam vere incidunt peccatores, quando se a vitiosa voluntate non abstrahunt; urgeatque super eos os suum concludere, eum usque ad mortis suæ tempus in pessima voluntate persistent. Hoc ergo totum a se effici petit alienum, quoniam peccati contagia non habebat; ut membra sua cognoscerent quantum periculis subjacerent, nisi clementissimi Domini munere respirarent. Quæ figura dicitur metabole, id est iteratio, quando una res repetitur sub varietate verborum. Legitur etiam puteus in malo, ut in libro Geneseos: *Vallis autem silvestris habebat puteos multos bituminis* (Gen. xiv, 10); in istos sacrilegi profanisque mittuntur. Sunt etiam et in bonam partem memorati, qui Scripturas divinas repositas in altissima profunditate significant, quales fuerunt patriarchæ, Abraham, Isaac, et Jacob, vel ille de quo Moyses in eremo Hebræorum populum Domini jussione satiavit. Sic utriusque peccatis unum quidem nomen, sed causa diversa est: illi enim in tartarum dirigunt, isti ad colorum regna transmittunt.*

Vers. 18. *Exaudi me, Domine, quoniam benigna est misericordia tua; secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me. Periculis humanæ fragilitatis (ut oportebat) expositus, voce membrorum ad illam salutarem revertitur deprecationem; dicit enim: *Exaudi me, Domine*, causamque quare exaudiat adjungit: non quia meretur humanitas, sed quia *misericordia Domini est benigna*, semperque ad beneficiendum parata; cum tamen pie petitur, et ei parissime supplicatur. Et ut ipsam benignitatem pius doctor exponeret, adjecit, *secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me*. Ad ipsam semper redit, quam debilibus scit patronam, cui omnia peccata cedunt, quamvis numerosissima comprobentur. Et intueri quod ubi postulat, semper homo respici dicitur; nam si peccata respiciat, nos sine dubitatione condemnat.*

Vers. 19. *Ne avertas faciem tuam a puero tuo; quoniam tribulor velociter exaudi me. Sæcepti hominis forma servatur; nam sicut in se respici oravit, ita nunc ne avertat faciem suam a puero suo deprecatur. Puer enim frequenter legitur Dominus Christus ab innocentis puritate, cui simplex ætas hoc beneficium largitur, ut vita mundi malitiamque non diligat; sicut ipse testatus est: *Tantum est enim regnum cælorum* (Matth. xix, 14). Legitur enim puer, secundum illud: *Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo complacuit animæ meæ* (Isai. xlii, 1); et alibi: *Puer natus est nobis, et filius datus est nobis* (Idem, ix, 6). Juste ergo remedium velociter petit, qui se positum in tribulatione cognoscit. Totis enim viribus salus postulat, cum tempore necessitatis optatur.*

Vers. 20. *Intende animæ meæ, et libera eam: propter inimicos meos eripe me. Intende, dicit, animæ*

me, ut revera compos fiat liberationis, cum eam Divinitas propitiata respexerit. Sequitur quoque causa quare debeat intendi; scilicet, *propter inimicos meos eripe me. Propter inimicos enim celerrimum petebat resurrectionis auxilium, ut qui contempserant crucifixum, tertio die resurgenti credere debuissent; quatenus tali beneficio liberati, a perpetua damnatione redderentur excepti.*

Vers. 21. *Tu enim scis improprium meum, confusionem et verecundiam meam; in conspectu tuo sunt omnes tribulantes me. Improprium, confusionem et verecundiam pro humano genere sic suscepit Dominus Salvator, ut mortem. Non enim ista pro suo reato sustinuit, sed omnia hæc ianocens pertulit, ut nos bonæ Magister in talibus rebus positos exemplo suæ patientiæ miseratus instrueret. Improprium quippe pertulit, quando dicebant Judæi: Blasphemavit, quid adhuc egemus tuis (Matth. xxvi, 65)? Confusionem, cum plebs insana Judæorum clamaret: Alios salvos fecit, seipsum salvum facere non potest (Idem, xxvii, 42). Verecundiam, quando 230 alapis flagellisque cædebatur, et Pontio Pilato immaculatus Agnus tanquam reus traditus est. Sequitur, in conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me; scilicet qui tanta faciebant, ante conspectum Divinitatis erant jam positi, quamvis ad tempus iudicii adhuc non viderentur adducti. Hæc ad infamiam pertinet excitandam, ut nefarium scelus præsentis Majestatis committerent.*

Vers. 22. *Improprium expectavit cor meum, et miseriam; et sustinui qui simul contristaretur, et non fuit; et consolantem me, et non inveni. Improprium et miseriam expectavit cor ejus, quando iniquitates Judæorum, et diversa quæ passus est, pro sua voluntate sustinuit, et consideratione humani periculi passionem suam benignus excepit, sicut in Evangelio legitur: Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum (Luc. xxii, 15). Aliter enim illa crucifixio provenire non potuit, nisi illius desiderium fuisset; contra cujus desiderium voluntatemque Judæorum insania minime prævalere potuisset. Sequitur, et sustinui qui simul contristaretur, et non fuit. Si passionem Domini quæras, et discipulos ejus contristatos invenies quando traditus est Pilato, et multos alios fidelium quando ducebatur ad crucem. Sed hic non istam contristationem fidelium debemus accipere, quando illi eam modis omnibus habuerunt, pro qua Petrus audivit: Redi retro, Satanas (Marc. viii, 33); sed hic magis persecutorum tristitiam debemus advertere, quam indevotæ mentes concorditer respicerunt, quando keti scelus suum videbantur implere; pro quibus etiam Dominus in Passione positus exorabat dicens: Pater, ignosce illis, quia nesciant quid faciunt (Luc. xxiii, 34). In illorum enim tristitia socium non habuit, quos scelos peragere obstinata mente cernebat. Adjecit, et consolantem me, et non inveni. Doctores sanctos ille populus consolatur, in quo prædicationum verba proficiunt. Sed quia Judæorum pertinacia resistebat Domino Salva-*

tori, juste dicit non se invenisse qui ejus animum consolaretur.

Vers. 23. *Et dederunt in escam meam fel, et in sidus mea potaverunt me aceto. Iste versus est qui consummavit venerandam Domini passionem; Matthæus enim refert (Cap. xxvii, 34), cum Dominus dixisset, Sitio, oblatum illi fel cum aceto permixtum; ut revera facta Judæorum amaritudinis potionis ipsius et austeritas indicaret. Ille enim dixit, Sitio, quia fidem in ipsis desideratam non poterat invenire. Isti obtulerunt amarissimos mores suos, qui nulla compunctione conversi sunt.*

Vers. 24. *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in retributionem, et in scandalum. Postquam in oratione sua futuram exposuit passionem, veniens ad quartum modum non maledicendi voto, sed quod erat emersurum prædicens, per totam divisionem Judæis digna factis pronuntiat esse ventura. Mensa Domini est utriusque legis intellectualis epulatio, in qua convivarum more pascentur, qui deliciis Domini aviditate mentis esuriunt, et sancti Spiritus saluberrima ebrietate complentur. Ipsa mensa est quam apostolorum corona præcingens, dapes cælestis muneris absumebat. Mensa enim et in bono et in malo ponitur, sicut dicit Apostolus: Non potestis mensæ Domini participes esse et mensæ dæmoniorum (I Cor. x, 21). Illam ergo sanctam habuerunt Judæi, quando mandata Domini sub integritate coluerunt. Postquam vero a fide jejuna cœperunt, mensa eorum coram ipsis gentibus tradita est, ut gravior doleret ipsis videntibus adempta felicitas, sicut eos in Evangelio Dominus increpat, dicens: Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructum ejus (Matth. xxi, 43). Sed ne quem moveat quod dicit, mensa eorum, quæ revera Domini esse cognoscitur, similiter ipse Dominus in Evangelio dicit: In lege vestra scriptum est (Joan. viii, 17); non quia Judæorum erat, sed quia ipsis constat fuisse prolatam. Sequitur, in laqueum, scilicet ut de littera, in qua Judæi alios astringere conabantur, ipsi in eam potius caderent obligati. Additum est, et in retributionem, quia subtracta illa mensa et gentibus tradita malorum retributio fuit; quippe quando in ea epulari nolentes, ab ea merito videntur exclusi. Adjicitur, et in scandalum, quia deserentes pacti auctoritatem, ipsi sibi et rixas et prava studia concitaverunt. Vindicta gravis, ultio vehemens, humani generis refectionem jejunis faucibus amisisse.*

Vers. 25. *Obscurentur oculi eorum ne videant; et dorsum illorum semper incurva. Constat hanc poenam atrocium fuisse Judæorum, ut obscuratis oculis Solem verissimum non viderent. Nam qui intendere noluerunt, ipsa illis optatur poena, ne videant. Arrexit, et dorsum illorum semper incurva. Hoc illis evenit qui nimio delictorum pondere prægravati, cervicem suam in terram cernuti semper incurvant; nec eis ad cælum respiciendi possibilitas datur, qui gravati sunt onere peccatorum. Dorsum enim dictum est, quasi descendens deorsum. Nam quod dixit,*

semper, significat impios, qui nulla satisfactione A conversi sunt.

Vers. 26. *Effunde super eos iram tuam, et indignatio iræ tuæ apprehendat eos.* Cum dicitur, *Effunde*, magnitudo iræ significatur, quæ in morem fluminis copiosa descendit. Hoc etiam designat, *super eos*, ut non tantum eos possit contingere, sed etiam probe- tur obruere. Sequitur, *et indignatio iræ tuæ. Indignatio est iræ*, quando vindicta vehemens in peccatoris nece consurgit, et illud consequitur quod timetur. Ad- jecit, *apprehendat eos*, quasi damnatos et territos qui- busdam manibus apprehendat; ut non liceat effugere, quod datur pro sceleribus sustinere.

Vers. 27. *Fiat habitatio eorum deserta, et in taber- naculis eorum non sit qui inhabitet.* Hoc utroque Ju- dæis contigisse manifestum est, cum civitas illa Je- rusalem frequenti captivitate deleta est. Factum est enim ut et domus privatæ fierent deserta, et *taber- nacula*, id est Domini templum, vel Regis palatium sine cultore remanerent. Et nota quod in domibus privatis habitationem posuit, in Domini templum in- habitationem. Ibi enim habitamus mansione corpo- rea; hic autem *inhabitamus*, ubi frequentamus devo- tæ mentis affectu.

Vers. 28. *Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt: et super dolorem vulnerum meorum addiderunt.* Inter infidelium justissimas penas causa ponitur do- minicæ passionis, quia percussum *persecuti sunt*, sibi que traditum detestabili feritate necaverunt, sicut ipse dixit: *Non haberes in me potestatem, nisi tibi data esset desuper (Joan. xix, 11).* Legitur 231 C etiam: *Qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum (Rom. viii, 32).* Scriptum est quoque absolutius, quia Deus frequenter percutit ad salutem, ut est illud Deuteronomii: *Ego occidam et vivere faciam, percutiam et ego sanabo (Deut. xxxii, 39).* Quapropter percussum se dicit Dominus Jesus Christus a dispensatione qua passus est. Sed hinc Ju- dæi detestabiles exstiterunt, quoniam quod oportuit pro mundo fieri, per ipsos crudeli voto probatur impletum. Sequitur, *et super dolorem vulnerum meo- rum addiderunt.* Eodem modo dicta est et ista sen- tentia. *Dolor erat vulnerum* pio Domino, cur non de infideli populo sitim suam esuriemque satiabat. *Ad- diderunt* Judæi gloriosam quidem Domino, sed sibi perniciosissimam passionem, ut illi detestabile in- ferrent exitium, qui venerat pro salute cunctorum.

Vers. 29. *Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum, et non intrent in tuam justitiam. Iniquitas prima fuit Judaicæ nationis, ut prophetas ad se mis- sos exstingerent. Apposita est autem iniquitas super iniquitatem ipsorum, quando ipsum quoque Dominum nostrum Jesum Christum crucifigere maluerunt; quod in Evangelio colonorem et vineæ parabola dicta testatur: *Quidam habuit vineam, et sepe circum- dedit eam (Math. xxi, 33), usque ad locum ubi ait: Et ejicientes eum extra vineam occiderunt.* Sic enim dicitur, *Appone iniquitatem*, per tropicam locutionem, quemadmodum lectum est: *Induravit Dominus cor**

*Pharaonis (Exod. x, 20); non quia rem malam Do- minus apposuit, sed quia fieri permisit, quod salutem multorum expedire judicavit. Additur poena pec- cati, ne intrent in justitiam Domini, id est ne partici- pes Christo fiant in illo regno justitiæ. Illi enim ad justitiam, hoc est ad regnum Domini perveniunt qui hic eam sereno mentis lumine contuentur. Quod per- fidis accidere non potest, qui cordis obstinatione cæcati sunt. Vel sic, *Appone iniquitatem super ini- quitatem ipsorum*, quoniam occiderunt prophetas et Dominum necaverunt.*

Vers. 30. *Deleantur de libro viventium, et cum ju- stis non scribuntur.* Verba talia per tropicam locutio- nem de Deo dici frequenti lectione notissimum est. Nam *deleat*, et *scribere*, et librum habere datum est B homini causa memoriæ, ut quod mentis infirmitate retinere non poterat, adjumento scripturæ, cum res posceret, potuisset agnoscere. Sic enim et Moyses dicit ad Dominum: *Si huic populo non parcis, dele me de libro viventium (Exod. xxxii, 32).* Sed liber iste, Domini notitia est inviolabilis firmaque sententia. Dicitur ergo de Judæis: *Deleantur de libro viventium*, non quia scripti erant, sed quia scriptos se esse ju- dicabant. Ibi enim quod scribitur deleri non potest, quia totum in prædestinatione solidatum est; et nullus eventus mutare poterit quod illa providentia superna decrevit. Sequitur, *et cum justis non scriban- tur.* Idem ipse locutionis est modus, ut scribere dicat Deum, quod est in illa judicatione facturum, sicut in Evangelio dicit: *Sed potius in hoc gaudete, quia no- mina vestra scripta sunt in cælis (Luc. x, 20).* Hoc enim accidere negat eis qui non sunt, sicut titulus ait, piis satisfactionibus immutati.

Vers. 31. *Pauper et dolens ego sum, et salus [mea, salus tua] vultus tui, Deus, suscepit me.* Postquam Ju- dæis quæ fuerant emersura prophetiæ prædicatione competenter optavit, venit ad quintam partem, ubi nullis modis exposuit a dispensatione incarnationis sui propositi sanctitatem. Dicit enim: *Pauper et dolens ego sum. Pauper*, sicut dicit Apostolus: *Qui pro nobis pauper factus est, cum esset dives, ut illius inopia nos divites essemus (II Cor. viii, 9).* *Dolens*, quia, sicut Isaias dicit: *Infirmittates nostras ipse por- taris, et pro omnibus doluit (Isai. liii, 4).* Et quare dicit: *Ego sum*, cum multi pauperes sint dolentes? D Sed ideo sibi hanc proprietatem deputavit, quia nemo alter hunc dolorem pro totius mundi culpa sus- tinuit. Sed hoc per figuram dicitur metrasmon, id est mediocritatem, quando rem magnam humiliato voto dejicimus; quod personæ Domini Christi fre- quenter aptatur. Sequitur, *et salus vultus tui, Deus, suscepit me.* Suscepit utique humanitatem omni- potens Verbum, quando mundum Deo reconciliare dignatus est. *Salus vultus tui*, forma unigeniti Filii, in qua æqualis est Patri; quæ salutaris recte dicitur, per quam fidelibus medicina confertur. *Suscepit me*, dicitur a parte qua minor est Patre, ut collocatus ad dexteram ejus, et paupertatem depoueret et dolo- rem.

Vers. 52. *Laudabo nomen Dei cum cantico, et magnificabo eum in laude.* Hic bene potest intelligi ab his qui commutati sunt, id est a parte membrorum. *Laudat* enim in Ecclesia nomen Domini caput nostrum cum cantico, quando hymnica exultatione fit adnatio magna fidelium. Ipse enim in nobis et laudat et magnificat, quod nos veraciter laudare cognoscit. Nam si nobis esurientibus esurit, si nobis sitientibus sitit, quemadmodum et nobis laudantibus non ipse collaudat?

Vers. 55. *Et placebit Deo super vitulum novellum, cornua producentem et ungulas.* Hic psalmodiæ virtus exponitur: quia multo acceptior est laus puro corde fusa Deo, quam potest pecudum p'acere mactatio. Iste enim prioris oblationis mos fuit, ut pro peccatis offerretur novellus vitulus. Significabat enim hæc victima innocentis ac novæ vitæ munera secutura, quæ defensionem haberet in cornibus, pedum vero munimen in ungulis, per quas sæculi istius aspera conversatione sanctissima calcaremus. *Producentem*, quod ait, *cornua*, illud significat, quia Christianorum populus per dies singulos virtute Domini semper augetur.

Vers. 54. *Videant pauperes et lætentur; querite Deum, et vivet anima vestra.* Postquam dixit plus esse sacrificia laudis quam pecudum immolationes, convertitur ad pauperes, commonens ut debeant lætari, quando jam non in solis facultatibus oblatio posita est, sed in mentis affectu, ubi et pauper potest esse diuissimus. Nolite ergo, divites, gloriari, qui potestis habere vitulos cornua producentes et ungulas, quia Deus ista respicit, et mundissimum cor requirit, quod illi magis habent qui divitias vestras obnoxia mente non querunt. Sequitur, *querite Deum, et vivet anima vestra.* Pauperes monet ut escam mentis querant, non corporis, et illum panem desiderent angelorum, unde potius anima saginetur. Respiciamus quod dicit, *vivet anima vestra*, dum et peccatorum vivet anima. Sed illud proprie vivere dicimus, quod in beatitudinis jucunditate consistit. Illud autem licet vivat, **232** mori juste putamus, quod perpetua tristitia et gravissimis doloribus oneratur.

Vers. 55. *Quoniam exaudivit pauperes Dominus, et vincetos suos non sprevit.* Exaudiri quidem pauperes grate audimus; sed qui sint isti pauperes diligenter inquiremus. Pauperes sunt Christi, sicut sæpe diximus, qui mundi istius divitias voluptatesque despiciunt, et eligunt indigentiam humanarum rerum, ut spiritualibus opus s'arantur. Hos exaudiri dicit Dominus Christus, qui indigentia mundi repleti sunt, et tanquam si vitam possideant, sic paupertatis suæ securitate lætantur; sicut Apostolus monet: *Tanquam nihil habentes, et omnia possidentes* (II Cor. vi, 10). Nam quod dicit, *et vincetos suos non sprevit*, omnes quidem communiter vinciti sumus peccati, et quibusdam compedibus irretiti, quia desideria humana perquirimus. Sed *Dominus vincetos suos non sprevit*, id est qui ejus legibus vincuntur. Ipsos

enim liberat a laqueis carnalibus, quos suis regulis connexos agnoverit.

Vers. 56. *Laudent eum caeli et terra, mare et omnia quæ in eis sunt.* Datur magnarum rerum brevis et absoluta sententia, ut in cæli commemoratione omnia eum debeant laudare cælestia, terræ quoque terrestria, maris universa natantia. Et ut fieret perfectio conclusio, dictum est, *et omnia quæ in eis sunt.* Sic ad Domini laudes invitatur quidquid creaturarum esse cognoscitur; sic et Apostolus complectitur dicens: *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris* (Philip. ii, 10).

Vers. 57. *Quoniam Deus salvam faciet Sion, et ædificabuntur civitates Judæ; et inhabitabunt ibi, et hæreditate acquirant eam.* Quale opus sit Domini in Ecclesiæ suæ constructione, ex laudum ipsarum magnitudine potenter advertitur, quando cælum, terra, mare, et omnia quæ in eis sunt, laudare Dominum commonentur, quia *salvam faciet Sion*, quæ h'c multis persecutionibus, multis fatigatur angustiis. Sion enim Jerosolymitano templo cohæret, parvus omnino colliculus, sed nominis qualitate grandescens; significat enim speculationem, qua sola respicitur Deus, in qua diriguntur corda fidelium, et omnium creaturarum rationabilium una felicitas, si Dominum contemplantur auctorem. *Ædificatæ sunt enim civitates Judæ*, quando Ecclesia catholica per humilitatem piam toto orbe diffusa est. Non enim in ædificiis parietum gaudet Dominus, qui sunt utique vestustate perituri; sed fidelium devotione, hoc est lapidibus vivis, unde Jerusalem futura construitur. Et bene dictum est, *civitates Judæ*, id est Domini Salvatoris, qui ex origine Judæ carnis propagatione descendit; sicut de ipso legitur: *Vicit Leo de tribu Juda* (Apoc. v, 5). Sed ne tantum *civitates*, non etiam habitationes futuras advertentes, dicit, *et inhabitabunt ibi*; quod est proprie fidelium *inhabitare*, ubi constanter mentis puritate versantur. Hanc autem Ecclesiam hic habitant Christiani. *Hæreditate vero acquirant eam*, quando ad Jerusalem illam æternam Domini miseratione pervenerint. *Hæreditas* enim ipsa est quæ, sicut jam dictum est, non morte, sed testatore in æternum vivente præstabitur.

Vers. 58. *Et semen servorum ejus possidebit eam, et qui diligunt nomen ejus inhabitabunt in ea.* Ternium psalmi istius promissio beata concludit; sed quantum grande est præmium, tantum adhibere intelligentiæ debemus admissum. *Semen* hic operam sanctam, non carnis progeniem debemus accipere. Nam illos reprobatos constat esse, qui se ex Abrahæ descendere gloriabantur origine, quibus dictum est a Domino: *Si filii Abrahæ essetis, opera Abrahæ fecissetis* (Joan. viii, 59). Quod si *semen* bonos actus, ut in multis locis dictum est, velimus advertere, integra nobis poterit constare sententia. Nam quicumque imitatores eorum sunt, qui Deo factorum probitate p'acuerunt, ipsi *possidebunt* futuram terram, quæ

nullo jam sine mutanda est; regnum scilicet Domini, quod sanctis suis fideliter pollicetur. Et ne forsitan semen istud detraheres ad carnis originem, unde Judæi maxime gloriantur, præceptum addidit generale: *Et qui diligunt nomen ejus inhabitabunt in ea.* Ipsa est enim quod superius dixit, *semen servorum*, quod hic, *qui diligunt nomen ejus. Inhabitabunt in ea*, dixit, perpetua felicitate potientur. Terra, quæ jam non spinas tribulosque producit, quæ homines labore non pascit, quæ venena non parturit, quæ nunquam suos inculas perdit, quæ non vicissim sole atque astris, sed quod est felicius, jugiter de proprio auctore lucebit. Et nota quod ordine suo psalmus iste conclusus est. Primum quod ex persona Domini Christi prolatus est. Deinde inchoavit ab oratione. Tertio passionis dominicæ gesta memoravit. Quarto verbis Evangelii assona veritate consensit. Quinto in spe fidelis populi dicta conclusit. Sic quartus iste psalmus est qui passionem Domini prædicta lege prophetavit.

Conclusio psalmi.

Audivimus psalmum cælesti dispensatione mirabilem, ubi quanta est in divinitate potestas, tanta in humanitate constat humilitas. Assumpsit sanctum Verbum naturam nostræ imbecillitatis, sicut titulus ait: *Pro his qui commutabuntur*; ut per indebitam mortem suam liberaret nos a morte justissima. Intraivit erebi [ms. A., ærea] claustra, ut panderentur inferna. Victus est interitus Salvatoris adventu, et perpetuas tenebras jure perdidit, postquam æternum lumen accepit. Debellavit diabolum per humanam naturam, quam tenebat obnoxiam; et per imbecillitatem carnis superatus est fortis, quando supra universas rationabiles creaturas extulit quod omnibus spiritualibus infirmus fuit. *Cui enim dixit angelorum*, sicut Apostolus ait, *Sede a dextris meis* (Hebr. 1, 13)? Nam quælibet alia natura non est unita Christo, sed sola carnis nostræ glorificata susceptio. Revera omnipotens, revera misericors, qui damnata beavit, perditâ restituit, obnoxia liberavit, miseras nostras a nobis fecit alienas, et præstitit hominem per suam mortem vivere, quem creatum immortalem diabolus fecerat interire. Concede, omnipotens Deus, ut qui pro nobis carne dignatus es pati, dones nobis quod coronare digneris.

233 EXPOSITIO IN PSALMUM LXIX.

In finem David, in rememorationem quod salvum me fecit Dominus.

Finis et David, ut sæpius dictum est, significant Dominum Salvatorem, ad quem diriguntur hæc verba fidelium; quia totus hic psalmus ex persona martyrum dicitur, qui varia quidem persecutione laborabant, sed spem fixam habere in Domino minime desinebant. Adjectum est, *in rememorationem*. Duobus enim modis memores suavis, cum peccatorum recordatione supernam justitiam formidamus, et iterum dum concessa beneficia purissimo corde retinemus. In trigesimo septimo itaque psalmo, ubi hæc

verba posita sunt, metus est futuri judicii, et recordatio peccatorum; hic autem spes liberationis, et futuri præmii promissa securitas sustinetur. Nam ut hanc recordationem ostenderet, adjecit, *quod servum me fecit Dominus*; ut non de metu hæc memoria, sed de accepto beneficio probaretur esse concepta. Congruum quippe fuit, ut quoniam in superiori psalmo passionem suam narraverat Dominus Christus, spemque resurrectionis addiderat, post caput suum similiter et membra loquerentur, quatenus et passionem suas fideles edicerent, et spem veteris resurrectionis assumerent.

Divisio psalmi.

Martyrum confessorumque populus, qui multiplici quidem, sed felici clade laborabat, prima positione Dominum deprecatur ut a persequentium periculis liberetur, et irrisiones eorum irritas faciat; quatenus conversi, dicta sua salutariter erubescant. Secunda parte supplicat ut magnificans Dominum exsulet turba filielium, quoniam ipse pauperes et egenos suos juvare et liberare dignatur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Deus, in adjutorium meum intende; Domine, ad adjuvandum me festina.* Pia confessio initiationem sumit a Domino, unde novit periclitantibus venire præsidium. Et ut ærumnas suas beatissimum martyrum cœtus ostenderet, dicit, *in adjutorium meum intende.* Tunc enim adjutorium poscimus, quando periculis subjacemus; ut aliquo remedio sublevati, calamitates diversarum possumus vincere passionum. *Intende*, dicit, propitius respice; quia omnia Dominus, etiam cum non rogatur, agnoscit. Sed mos iste periclitantium est, ut ita liberari credant, si se a Domino respici posse cognoscant. Et ne longius proderetur beneficium quod sciebat venturum esse, adjecit: *Domine, ad adjuvandum me festina.* Sic dicitur, *festina*, quasi misericordia divina tardaret, et per moram adventus ejus fierent tormenta graviora. *Festina* ergo dicit Domino, qui festinebat de hujus sæculi clade liberari. Nam illi conjuncta est voluntas et accelerata perfectio, dum omnia Creatori serviunt, quoniam ejus imperio cuncta famulantur. Sic in uno versiculo multa conclusa sunt. Quæ figura dicitur epitrochasmus, id est dicti rotatio, cum ea quæ latius sentienda sunt, breviter explicantur. Sed non sequendus in omnibus generaliter hunc locum fecundissimus Cassianus (in decima collatione (Cap. 10) plurima de ejus utilitate disserens) tanto honore concelebrat, ut quidquid monachi assumpserint, sine hujus versiculi trina iteratione non inchoent. Quem repetita sæpius laude congeminans, nimis utilem probat esse ejus memoriam.

Vers. 2. *Confundantur et revertantur inimici mei, qui quærunt animam meam; avertantur retrorsum et evertantur qui cogitant mihi mala.* Imitator capitæ sui populus, martyrum, emendationem inimicorum suorum exostulans, dicit: *Confundantur et revertantur inimici mei.* Confundi est, quando voluntates suas

iniqua conscientia studio veritatis agnoscens, de facti sui perversitate turbatur. *Revereri* est, quando justitiam læsam nostra operatione cognoscimus, et pro his rebus pœnas nos incurrere formidamus. Quod illis accidit qui, perversitate damnata, ad pietatem Domini conversionis studio redire festinant. Sequitur, *qui quærent animam meam*. Bene singulari numero *animam* suam posuit turba fidelium, quibus *est* (sicut Scriptura dicit) *anima et cor unum* (Act. iv, 5). *Quærebant* ergo inimici *animam* fidelium non ad venerationem, sed ut satisfaciens odiis suis eam a corpore suo segregarent. Quod factum est in martyrum passionibus, quando eos trucidabat persecutor inferus. Legitur et in bono, *quæri*, sicut est: *Periit fuga a me, et non est qui requirat animam meam* (Psal. cxli, 5). Et quia hoc verbum homonymum est, addidit, *ut auferant eam*; quatenus istud in malum positum intelligere debuisses. Subjunxit, *avertantur retrorsum et erubescant qui cogitant mihi mala*. *Avertitur retrorsum* qui (sicut sæpe dictum est), a prava cogitatione discedens, Domini jussa subsequitur. Sensus ergo talis est: *Qui cogitant mihi mala*, hanc retributionem suscipiant, ne in sua iniquitate persistent. O pia sanctorum, etiam ipsa quæ putatur adversitas! Melius optabant inimicis quam sibi ipsi petere videbantur in prosperis constitui.

Vers. 3. *Avertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi: Euge, euge*. Prioris sensus excultio est, ut a suo proposito erubescens, velociter compellantur abscedere, qui falsis laudationibus cognoscuntur fidelissimos increpare. *Euge* enim sermo laudantis est; sed hic sub ironia, id est sub irrisione dictum adverti debet, quoniam ab inimicis videtur esse politum. Sive illos increpat qui afflictionem martyrum pœnasque collaudant, et non ad auctoris gloriam referunt quod eis est larga pietate concessum. Nam utrumque vitiosum est, aut alienis calauitatibus illudere, aut homines de sua possibilitate laudare.

Vers. 4. *Exsultent et lætentur in te omnes qui quærant te, Domine, et dicant semper Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum*. Postquam de persequentium iniquitate et conversione locutus est, secunda positione deprecatur ut *exsultent et lætentur omnes qui diligunt* Dominum Christum. Illis enim confusio et verecundia, istis exsultatio et lætitia perennis optatur; 234 sicut in Evangelio Dominus dicit: *Et ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam* (Matth. xxv, 46). Sed hanc veracis lætitiæ modum competenter insinuat. Dicendo enim, *in te, lætentur* caducam esse lætitiæ quæ humana præsumptione gloriatur. Adjunctum est, *omnes qui quærant te, Domine*, non suis viribus, sed tua pietate requisiti. Nam ut te quæreret genus humanum, tu illud de cœlo prospiciens misericorditer inquisisti; ipse enim ad nos venit, ut ad illum redire mereremur. Isti tamen *qui Dominum quærent*, quid debeant dicere salutariter admonentur, id est, *dicant semper: Magnificetur Dominus*. Semper, continuum tempus ostendit, quia nunquam debet a laude Do-

mini cessari. Et ut nobis sensus ipse manifestus elucescat, verborum ordo reddendus est; hoc est: *Dicant semper qui diligunt salutare tuum: Magnificetur Dominus*. Intelligamus hoc verbum ab humana consuetudine fuisse mutatum. *Magnificatur* enim ille qui laudibus crescit, qui bona opinione grandescit. Cæterum Deus non habet incrementum, quia ipse in se totus, singularis, et ineffabilis intelligitur plenitudo; nec aliunde potest crescere, qui consuevit creaturis omnibus incrementa præstare. Sed magnificando, nos inde proficimus, et cum laudes Deo sancta mente persolvimus, nostra conscientia semper augetur.

Vers. 5. *Ego vero egenus et pauper sum; Deus, adjuva me; adjutor meus et liberator meus es tu, Domine: ne tardaveris*. Turba fidelium cum dominicæ passionis imitaretur exemplum, ipsa quoque verba ejus ad suam transtulit psalmodiam. Dicit enim ex persona sua Dominus in alio psalmo: *Ego vero egenus et pauper sum; Dominus curam habet mei* (Psal. xxxix, 18); sicut et hic dictum est a persona beatorum. Sed dum dicit: *Ego vero egenus et pauper sum*, significat illos divites fuisse manducos, de quibus dicit: *Confundantur et reverentur inimici mei, qui quærent animam meam*. Sed videamus, cum sit cœlesti thesauro ditissima, ubique se egenam et pauperem dicit gloriosa paupertas; utique, quia mundanas copias non habet, et intus, ubi est dives, semper ambit, semper desiderat, semper accipit; sicut Apostolus dicit: *Fratres, ego me non arbitror apprehendisse* (Phil. iii, 13); et iterum: *Si quis existimat se scire aliquid, necdum cognovit quemadmodum eum oporteat scire* (I Cor. viii, 2). Vides merito dici tales egenos, tales pauperes, qui continue acquirere gratiam Divinitatis exoptant. *Egeni* enim sumus quando jugiter indigemus; *pauperes*, dum semper ad beneficia ipsius avida mente properamus. Sequitur, *Deus, adjuva me*, id est in tribulatione mundana, ubi cum vitorum adversitate pugnamus, ubi et spiritus immundos hostes patimur, et Domini miseratione liberamur. Addidit utrumque conjunctum; ut *adjutor* sit Dominus in necessitatibus, et de hac sæculi clade *liberator*. Et intende quia dicit, *tu, Domine*, ut tota spes nostra ad eum debeat fixa respicere. Sequitur, *ne tardaveris*. Periclitantium mos est tardum judicare, quamvis celerrimum præstetur auxilium. Ille enim competenter et mensurate facit omnia; sed nos tardum putamus, quod desiderio magno requirimus.

Conclusio psalmi.

Totus hic psalmus cœlestis philosophiæ luce resplendet; est enim morali probitate formatus: petens in afflictionibus remedium, et inimicorum saluberrimam confusionem; ut erubescens mala sua deserant, qui pravis actibus obsecundant. Deinde bonorum lætitiæ et æterna gaudia compromittit, et quod est in afflictione summa præsidium, celerrime Dominum venire deprecatur, qui hujus mundi prægravantes angustias adventus sui visitatione submoveat. Illo enim viso, diaboli corrumpit superbia, quæ

olim impia dominatione regnabat. Religatus est qui mundum peccatorum vinculis illigabat; et eoque Domini virtute perductus est, ut nunc sanctos paveat, qui pridem humano generi nequissimus imponebat. Unde desideranter et sæpe dicendum est: *Adjutor meus et protector meus es tu, Domine: ne tardaveri.*

EXPOSITIO IN PSALMUM LXX.

David psalmus, filiorum Jonadab, et priorum captivorum.

*David et psalmus assidua iteratione notissima sunt. Quod autem dicit, filiorum Jonadab, et priorum captivorum, virtutem psalmi per historicas causas insinuat, in vestibulo monens, quod in penetrabilibus inquiratur. Jeremias enim propheta refert (Jer. viii, 9) Jonadab fuisse Dei sacerdotem, qui filiis suis præcepit in templo degere, et probabili se sobrietate tractare; quod eos constat fecisse, et obedientiæ suæ apud Deum magnam gratiam comperisse; qui nunc pro fidelibus ac devotis ponuntur. Nam et ipsum nomen indicat causam. Jonadab quippe interpretatur Domini spontaneus, id est, qui Deo incoactio desiderio serviebat, sicut scriptum est: *Voluntarie sacrificabo tibi (Psal. liii, 8)*. Sequitur, *et priorum captivorum*. Hanc historiam Regum textus enarrat. Nam cum Israeliticus populus divina mandata contempneret, primæ, secundæ, et tertiæ captivitati decretus fuerat subjacere. Sed ut agnoscens ad supplicationem Domini correctæ mente remearet, antequam prima captivitas proveniret, per prophetam eis hoc malum denunciavit esse venturum. Sed illi consuetæ nequitia in sua obstinatione manserunt. Ibi ergo nunc in loco contumacium ponuntur, qui frequenter admoniti corrigere noluerunt. Commemoratur ergo in hoc titulo ut devotionem habeamus filiorum Jonadab, non contumaciam Judæorum, qui captivi esse meruerunt. Psalmus enim totus ad hominem pertinet fidelem qui mundi spem reuocans, in Domino pura devotione confisus est: gratiam divinitatis tota nobis intentione commendans, per quam peccatorum nostrorum nexibus possimus absolvi.*

Divisio psalmi.

Per figuram ethiopiam introducitur persona generalis, quæ peccatorum captivitate liberata divinis mandatis adhaerebat: prædicans **235** nobis Christi Domini eximiam claritatem, quæ nullis meritis præcedentibus gratis semper impenditur. Hæc in prima parte psalmi ab humanis iniquitatibus jugiter se petit debere liberari, ut Domino gratias referre mereatur. Secundo loco supplicat ne in senectute ejus beneficiis privetur, cujus auxilio in juventute protecta est. Tertio loco dona ejus enumerans, jugiter se agere gratias pollicetur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Deus, in te speravi; Domine, non confundar in æternum.* Hic iterum hypothetici syllogismi facies nobis decora subridet eo modo. Si, Deus, in te speravi, Domine, non confundar in æternum: at-

tamen, Deus, in te speravi; igitur non confundar in æternum. Nunc quæ sequuntur, Domino juvante, tractemus. Eligitur quidam fidelium, qui et primis temporibus fuit, et in præsentem esse non desinit, et usque ad finem sæculi perfecta in Domino mentis soliditate consistit. Hic totam spem suam in Domino ponens, gratiæ nobis divinæ sacramenta commendat, ne false in nobis præsumentes, muneris ejus prosperitate vacuemur. Intelligamus quid est, quod se petit non confundi in æternum; scilicet in illa iudicii retributione ubi confundi omnino pœnale est. Illic enim frequenter prospere confundimur, quando a pessima intentione revocamur, et in bonam partem traducti probabiliter erubescimus, qui pridem de nostro seculo gaudebamus. Præmisit ergo causam quare confundi non debeat in æternum, scilicet quoniam speravit in Domino.

Vers. 2. *In tua justitia libera me, et eripe me: inclina aurem tuam ad me, et libera me.* Cum dicit: *In tua justitia*, misericordiam petit divinam: illius quippe est justitiæ parcere supplicanti. Sic enim æquitati ipsius placitum est homini remittere, qui sua noscitur facta damnare. *Libera* ab imminentibus periculis dicit; *eripe* a potestate diaboli, ne cum eo sub æternitate damnetur. Cum enim dicit, *inclina*, humilem se jacere profitetur: quia nisi divina gratia ad hominem se liberandum inclinaverit, ad illam misericordiam suis meritis non potest pervenire quam cupit. Non est enim cujusquam meritum, quod ad illum attingat, nisi ipse misericors ad peccatores pronus adveniat.

Vers. 3. *Es o mihi in Deum protectorem, et in locum munitum, ut salvum me facias: quoniam firmamentum meum et refugium meum es tu.* Potest aliquos, nisi bene inspiciatur, offendere, quod supra protectionem divinam munitum locum noscitur addidisse: quasi vero locus defendat, quem virtus superna non vindicat. Sed prima sententia rogat ut ab inimicis spiritualibus ejus anima protegatur; deinde petit etiam corporis sospitatem, quæ ab inimicorum telis ac gladiis loco munitissimo vindicatur. Metaphora a castellis tracta, quia tunc adversarios evadimus, quando locis inimitissimis vindicamur. Sed locus iste divina protectio est, sicut in alio psalmo dicit: *Sub umbra alarum tuarum protege me (Psal. xvi, 9)*. Quando enim cum Christo sumus, nullas diaboli insidias formidamus; quoniam fraudatur nequisimus ille proprio voto, ubi est divina defensio. Et vide sua suis quam pulchre sunt reddita. *Firmamentum* pertinet ad *protectorem*; *refugium* ad *locum munitum*. Quæ duo merito sibi a Domino venire credit, quia nihil suis viribus applicavit. Æstimo hic et aliud sentiendum, ut *firmamentum* in hoc sæculo Dominus dicatur, ubi et patientia quaeritur; *refugium* in illa beatitudine æterna ubi jam aliquod periculum uno timetur.

Vers. 4. *Deus meus, eripe me de manu peccatoris, et de manu contra legem agentis et iniqui.* Clamat homo ille generalis (quia captivus fuerat lege peccati: sed

per divinam gratiam se confidebat absolvi) ut eripiat a potestate noxia peccatoris, qui semper illud affectat facere quod nec divinæ legi, nec æquitati certum est convenire. Sed quia peccatorem universaliter dixerat, nunc eum partibus duabus exponit dicens: *De manu contra legem agentis et iniqui. Contra legem agit qui accepta lege facit contra regulas mandatorum: ut sunt Judæi, qui inter reliquas gentes legem suscepisse noscuntur. Iniqui vero sunt pagani, quamvis et Judæi, qui nulla Domini lege refrenantur, sed more ferarum faciunt quodcumque libuerit. Sic omnem peccatorem duabus his partibus probatur amplexus. Ita et Apostolus loquitur de genere utroque peccantium: Qui sine lege peccaverunt, sine lege peribunt; et qui in lege peccaverunt, per legem judicabuntur (Rom. II, 12).*

Vers. 5. *Quoniam tu es patientia mea, Domine; spes mea a juventute mea.* Dixit quapropter de manu peccatoris eripi debuisset; scilicet, quia patientia ipsius Dominus erat; ut cum ad ipsum intenderet, ei per eum se salvandum crederet, omnia libenti animo sustineret. Patientia est enim honestatis aut utilitatis causa, rerum arduarum ac difficultium voluntaria et diuturna perpessio. Sequitur, *spes mea a juventute mea.* Præmisit patientiam, et spes ejus dignæ secula est; sicut et Apostolus dicit: *Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio autem spem (Rom. v, 3, 4).* Prius est enim, ut cum Dei gratia per patientiam probemur, et tunc illam fructuosam spem, ipso donante, habere merebimur. Nam quod addidit, *a juventute mea*, illam ætatem significat in qua Domino credidit. Nam quocumque tempore ad ipsum veniatur, merito *juventus* nostra dicitur, quia in ipsa plenissimo robore solidamur. Sive illud, *a juventute mea*, significat ex quo cœpit contra diaboli pugare versutias. Ipsa enim ætas est quæ ad certamen dirigitur, et ad colluctationes arduas aptissima vivacitate præparatur.

Vers. 6. *In te confirmatus sum ex utero; de ventre matris mee tu es protector meus: in te cantatio mea semper.* Hunc versum paulo sollicitius perscrutemur, ne nobis aliqui obviare possit absurditas. Dixit enim: *Spes mea a juventute mea.* Nunquid confirmatio ejus in Deum esse potuit, quando in materno utero nulla fultus ratione vegetatus est, maxime cum legatur: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea (Psal. I, 7)?* Sed hic iterum sanctæ matris Ecclesiæ debemus accipere, ubi primum fidei rudimento concipimur, deinde ex aqua et Spiritu sancto generamur. Tunc enim confirmatio nostra potest esse Dominus, quando ad eum fidei munere venerimus. Addidit, *tu es protector meus*; utique, quoniam adversus 236 diaboli nequities ipse nos protegit ac defendit; et in hoc mundo præstat eradere, ne peccatis possimus onerantibus interire. Sequitur retributio præmiorum, ut sicut semper beneficia, ita et psalmodia debeat esse continua. Nam si tempus a muneribus non vacat, quare se quispiam ab ejus glorificatione suspendat? Significat enim et

A præsens sæculum et futurum. Hic enim illi pro liberatione cantamus, ibi autem gratias pro æterna remuneratione peragimus. Ita fit ut Dominus laudari semper debeat, quia continuum est omne quod præstat.

Vers. 7. *Tanquam prodigium factus sum multis; et tu adjutor fortis. Prodigium* in hoc sæculo fit fidelis, quando alia sectatur quam potest amare peccantium multitudo: quærunt illi divitias, iste pauperiem; quærunt illi epulationes, iste jejunia; quærunt denique illi gaudia, iste tristitiam. Quemadmodum ergo non potest videri *prodigium*, qui se contra multorum cognoscitur tractare consensum? Hoc est quod oratores humile [ed., humilis] causæ genus esse dixerunt, quod sic contemptibile creditor, ut potentium potius æstimetur. Sed negligentiæ sunt humanæ imputationes, quando divinæ nobis probantur favere virtutes. Caducum est enim omne contrarium, ubi *adjutor* probatur esse fortissimus. Sed cum dicit, *adjutor*, admonet ut, Dei gratia suffragante, nos quoque ad bonum niti et contendere debeamus, ne divinis beneficiis inveniamur adversi.

Vers. 8. *Repleatur os meum laude tua, ut possim cantare gloriam tuam, tota die magnificentiam tuam.* Dixit hactenus humano generi quam diversa beneficia contulisset, nunc quoque et hoc petit a Domino, ut possit ei gratias agere competenter. Nam si ille os nostrum non repleat, nec lingua movetur, nec desideria honesta flammantur. Magna (si consideremus) nostra felicitas est totum petere, nec petendo semper horrere. Creator noster inde magis offenditur, si a pia supplicationis importunitate cessetur. Sequitur causa cur repleti desideraverit os suum laudibus Christi, scilicet, *ut possim cantare gloriam tuam.* Gloria est multorum ore celebrata laudatio. Sed huic bono addidit perpetuitatem; nam cum ponit, *tota die*, nunquid noctibus a laudibus Domini dicit esse cessandum, maxime cum se illo tempore laudibus Domini catholica consoletur Ecclesia? Tunc enim vespertini, tunc nocturni, tunc matutini peraguntur, cum populus fidelis invigilat. Sed dicendo diem, conclusit et noctem; sicut et in Genesi legitur: *Factum est vespere, et factum est mane dies unus (Gen. I, 5).* Quæ figura dicitur synecdoche, id est a parte totum. *Magnificentiæ* vero dicit, quia magna præstitit, ut aurem suam ad humilem inclinaret, ut protegeret periclitantem, ut eripe et de manu peccatoris, ut eam confirmaret ex utero, et de ventre matris protegere decrevisset. Sic uno *magnificentiæ* nomine prædictorum beneficiorum laus cuncta conclusa est.

Vers. 9. *Ne projicias me in tempore senectutis; cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me.* Venit ad secundam partem, in qua vehementius supplicat *ne tempore senectutis suæ projiciatur* a Domino, quando fessa virtus corporis plus indiget adjuvari. Sed hanc senectutem non solum ætatem finitimam debemus accipere, sed etiam eum tribulationibus crebris atque martyriis robur animæ consenscit. Hoc enim signi-

ficat, cum defecerit virtus mea, id est quando patientiæ firmitas quassata mollescit, nec sustinere potest viribus suis onus tribulationis impositum. Tunc ergo se petit non debere derelinqui, quia cum ipso totum poterat sustinere.

Vers. 10. *Quia dixerunt inimici mei mihi, et qui custodiebant animam meam consilium fecerunt in unum.* Redditur causa cur ad subveniendum pietas Domini debeat provocari: quoniam debilitate captata insidantium fervor accensus est, dum credunt facile decipi, a quo non potest defectis viribus obviari. Et ne crederentur leves inimici animæ suæ, dicit adversus eis qui custodiebant eum, ad decipiendi scilicet studium, non ad salutis votum. Sequitur, *consilium fecerunt in unum.* Truculentior semper est inimicorum adunata collectio, et quod non dividitur, gravius uno fasce portatur. Nam cujusmoli sit istud consilium subsequenter exponit: ait enim:

Vers. 11. *Dicentes: Deus dereliquit eum; persequimini, et comprehendite eum, quia non est qui eripiat eum.* Hoc est quod vir ille fidelissimus sive in afflictionibus positus, sive in senili ætate metuebat. Hostes enim carnales mundana potius contuentes, cum viderint hominem crebra calamitate fatigatum, credunt a Deo desertum, qui divinam putant gratiam in solis corporeis viribus constitutam. *Persequimini eum,* dixerunt, quia fugere non poterat. *Comprehendite,* quia reluctari violentissimis non valebat. Ex eo enim a Domino derelictum arbitrati sunt, quia cum truculentiae suæ traditum esse senserunt. Quod quidam et Domino Salvatore applicandum esse putaverunt. Sed decentior ordo est dictionis: ne personam quam in medium deduximus, incongrua subito varietate mutemus. Sequitur, *quia non est qui eripiat eum.* Demeantes prorsus, qui hoc æstimabant potius quod videbant, quasi Deus deserat præmiis, quos exponit injuriis, et non magis coronare velit, quos probari debere permittit. Sic deliberat qui ad oculum judicat. Negavit præsentem Dominum qui fidelibus suis visuale venire non putavit auxilium, dum credidit non existere quem arbitrabatur humanis conspectibus non adesse.

Vers. 12. *Deus, ne elongeris a me; Deus meus, in adjutorium meum respice.* Humana putat infirmitas elongare Deum, quando ei venire tardat auxilium. Ille enim nec motu progreditur, nec de loco ad locum transfertur; sed omnia ineffabiliter replens, universa voluntatis suæ virtutibus administrat. Petit ergo ne gratia ejus ab ipso discedat, et gravioribus iniquorum exponatur insidiis. Addidit, *Deus, in adjutorium meum respice.* Quia se noverat affligendum, erat ut per adjutorium Domini ei digna patientia tribuatur. Nam quem ille adjuvat, malorum contritione non deficit; sed tunc spe potius erigitur, quando tribulationum fasce prægravatur.

Vers. 13. *Confundantur et deficiant detrahentes animæ meæ; operiantur confusione et pudore qui querunt mala mihi.* Venit ad increpationes saluberrimas, quales catholica facere consuevit Ecclesia. **237** Con-

fundantur enim dicit, cum tua viderint disposita non mutari. Deficiunt detrahentes animæ meæ, id est obloquentes inaniter, qui institutum rectum mordacibus derogationibus solent oblatrare. Admonet enim tales patientiæ virtute superari, quos tantum præcepit sustinere, ut ipsi magis in suis oblocutionibus deficere videantur; quatenus saltem cessent sua nimietate fatigati, si nequeant desinere ratione convicti. Sequitur, *operiantur confusione et pudore.* Pulcherrimis verbis depingitur iniquorum ventura correctio. *Operiantur dicit,* quasi quodam velo roseo verecundiæ eorum facies obtegantur; quod solent accidere his qui actiones pristinas vita meliore condemnant. Addidit, *qui querunt mala mihi,* sicut illa mulier periclitanti Job proprio viro dicebat: *Dic verbum in Deum, et morere (Job II, 9).* Quod pravi soleant facere suasores, qui blandimento salutis carne occulto vulnere animas videntur impetere.

Vers. 14. *Ego autem semper in te sperabo, et adjiciam super omnem laudem tuam.* Docursa emendatione, quam peccatoribus deprecatus est accidere, ad suam delectationem bonumque convertitur; ut sicut illi de divina potentia desperabant, ita iste sperare se semper dieat in Domino. Quæ figura dicitur syncrisis, id est collatio, quando quis meliorem causam suam quam adversarii esse deonstrat. Sequitur, *et adjiciam super omnem laudem tuam.* Hoc plane nisi diligentius intueamur obscurum est. Nam quamvis divinis laudibus nihil possit adjici, quando augmentum non recipit admiranda perfectio, tamen est quod ab hominibus possit nova prædicatione celebrari. Nam cum dixero Verbum Patris fecisse cælum et terram et omnia quæ in eis sunt, perfecta hominum devotione laudavi. Sed cum adjunxero incarnatum esse pro salute eunctorum, adjeci cumulum laudibus plenis. Sic enim inferiora testantur, quod ista laudis adjectio ad incarnationem omnipotentis Verbi absolute pertineat.

Vers. 15. *Os meum pronuntiavit justitiam tuam, tota die salutare tuum: quia non cognovi negotiationes.* Justitia Patris Salvator est Dominus, quem se pronuntiatum gentibus pollicetur. Et ne forte aliam crederes esse justitiam, addidit *salutare tuum.* Qui enim aliud denuntiare potuit fidelis, nisi unde fides Christiana surrexit? unde Ecclesiæ in toto orbe fertiles pullularunt? unde salus mundi gloriosa incarnatione provenit? *Tota vero die* (sicut sæpe dictum est) continuum tempus ostendit. Sequitur, *quia non cognovi negotiationes.* Pars ista versus, nisi bene requiratur, recipere cognoscitur quæstionem. Nam si omnis negotiator omnino damnandus est, nec illi hanc penam refugium, qui artes reliquas exercere noscuntur. Quid est enim aliud *negotatio,* nisi quæ possunt vilius constare [ed., comparari], carius velle distrahere? Deinde in vitas Patrum Paphnutium illum sanctissimum virum per revelationem negotiatori legimus comparatum, et invenimus hodieque in Ecclesia Dei tractantes quidem mercimonia, sed summa fide pollentes. Actus enim pessimus, non res honesta

dammatur; sicut et divitem legimus non introire in regnum cœlorum, cum tamen Job, Abraham, Isaac, Jacob, patriarcharum facultatibus quoque fuerint affluentes. Negotiatores ergo illi abominabiles aestimantur, qui justitiam Domini minime considerantes, per immoderatum pecuniarum ambitum polluuntur, merces suas plus perjuris onerando quam pretiis. Tales Dominus ejecit de templo dicens: *Nolite facere domum Patris mei domum negotiationis, speluncam latronum* (Jcan. ii, 16). Ergo sensus iste taliter comprehendendus est, ut putamus: *Os meum pronuntiavit justitiam tuam, quia non cognovi negotiationes, illas scilicet quæ malis actibus inquinantur.*

Vers. 16. *Introibo in potentiam Domini; Domine, memorabor justitiarum tuarum solius. Potentiam homines aestimant per negotiationes acquirere, et in hoc mundo fieri præcipientes. Iste beatus, neglecto tali proposito, introire se dicit in potentiam Domini, id est ad regna cœlestia, ubi revera pervenisse certa felicitas est. Introibo autem dixit, ut ostenderet Jerusalem supernam elausam perfidis, apertam esse fidelibus. Et quid ibi facturus sit subsequenter enarrat: Domine, memorabor justitiarum tuarum solus; illo scilicet tempore cum agnos sequestrat ab hædis, cum totos gentium populos momentaneè acquirere discernit, cum impiis in gehennam, fideles mittit in requiem sempiternam. Tunc enim vere minor erit justitiarum solius Domini, quoniam eam et mirabilem, et singularem esse cognovit.*

Vers. 17. *Deus, docuisti me a juventute mea; et usque nunc pronuntiabo mirabilia tua. Juventutem diximus debere accipi ex quo cœ, erit homo ad divinam gratiam pervenire, quia tunc animarum viribus firmus, tunc incipit esse robustus. Docuisti autem, sive ad libros pertinet divinos, sive ad infusam cœlestis fidem. Et ne tantum hanc scientiam in primordiis crederet acquirat, dicit, quod beatis mentibus solet accedere; et usque nunc, ut per spatia temporum ejus doctrina crevisse videretur. Sequitur, pronuntiabo mirabilia tua. Utiq; mirabilia fuerunt, ut doceretur indoctus, ut ex perfido fieret devotus, ut ex peccatore justissimus. Hæc ergo se prædicatarum esse pronuntiat, quæ in ipso fecerat divina clementia.*

Vers. 18. *Et usque in senectam et senium, Deus, ne derelinquas me: donec annuntiem brachium tuum generationi. Apud Græcos duo nomina ista diversa sunt; senectam gravitatem vocant, senium ætatem finitimam. Sed quia Latinitas hæc duo dissonantia sibi non habuit, hic ætates duæ, quasi simili nomine nuncupantur, id est, senecta et senium. Sensus ergo talis est, ut quia se dixerat a juventute sua doctum, ut solam Domini justitiam prædicaret, nunc petit ut neque in matura, neque in senili ætate deseratur a Domino; quatenus ejus fortitudine reboratus, usque ad finem suum laudes possit debitas explicare. Sed videamus ætates istæ quibus sunt assignandæ temporibus. Juventus fuit Ecclesiæ, quando Dominus crucifixus est Christus, quando martyrum turba dimicavit, et morientibus fidelibus Ecclesiæ virtus apparuit. Senectam vero dicimus*

ætatem quæ nunc agitur proxima sui, quando proficit fides, et per universas Ecclesias Dei populus augetur, cum mundi istius tempora fugitiva decrescant. Senium autem tempus illud occiduum intelligendum puto, quando et sævus ille tyrannus adveniet, et turba martyrum hanc vitam optato fine concludet. Sequitur, donec annuntiem brachium tuum generationi. Homo ille fidelis loqui ut introductus, petens a Domino ut usque ad senectam et senium in Ecclesiæ congregatione permaneat, donec brachium Patris, id est Dominum Salvatorem succedenti generationi hominum debeat prædicare, sicut legitur: *Et brachium Domini cui revelatum est* (Isai. lxxi, 4) ut religio Christiana totius mundi devotione dilatetur, maxime cum in fine sæculi sanctorum prædestinatus numerus compleatur.

Vers. 19. *Omni quæ ventura est: potentiam tuam et justitiam tuam, Deus, usque in altissima. Omni quæ ventura est, ad superioris versus extrema jungendum est, id est generationi. Et ne forsitan putares illis tantum denuntiandum fuisse brachium Domini, id est Dominum Christum, qui eodem tempore fuerunt, cum ille pro nobis incarnari dignatus est, addidit, quæ ventura est, ut hanc prædicationem usque ad finem sæculi cognosceres esse faciendam. Sequitur, potentiam tuam et justitiam tuam, Deus; hic quoque reddendum est, donec annuntiem. Nam potentia ad gratiam incarnationis respicit, per quam hominem liberare dignatus est; justitia ad judicium, in quo Adam inobediens mortem adduxisse cognoscitur. Nec moveat quod ordine præposterato dicta sunt, cum hoc frequenter in Scripturis sanctis invenias. Usque in altissima vero illud declarat, quia utrumque mirabile, utrumque gloriosum est, reparatum hominem per gratiam, qui prius fuerat per justitiam jure damnatus. Tendamus etiam intellectum usque in altissima, quia Deus homo sedet ad dexteram Patris, regnans cum eo et Spiritu sancto per infinita sæcula sæculorum.*

Vers. 20. *Quæ fecisti magnalia! Deus, quis similis tibi? Postquam gratiam Creatoris et justitiam ejus usque in altissima dixit esse progressam, venit ad tertiam partem, ubi hymnica exultatione concebrat quantam justitiam peccantibus ostenderit, et conversis iterum clementiam suæ pietatis indulserit. Adam quippe inobedientem protinus paradisi voluptate privavit; latronem confidentem ad ejus amœna velociter intromisit. Hæc sunt magnalia quæ Dominum fecisse testatur; quoniam et ad judicandum singulariter fortis ostenditur, et ad liberandum nullus ei similis invenitur. Quæ! cum admiratione legendum est, quia nullus comprehendere, nullus sufficit digne laudare. Magnalia enim a magnitudine vocitantur, quæ stuporem humanis mentibus per suam videntur facere granditatem. Intulit quoque: Quis similis tibi? quia ex operibus suis cognoscitur singularis. Magnitudo siquidem facti, potentiam testatur auctoris.*

Vers. 21. *Quantas ostendisti mihi tribulationes mul-*

tas et malas! et conversus vivificasti me. Quantas item sub admiratione legendum est, quasi innumerabiles passiones. Intende etiam quod dicit, ostendisti: quia fidelibus ad præsens duras tribulationes ostendit, et quamvis malæ vel multæ esse videantur, in bonum tamen recidunt, quia prodesse contendunt. Multas ergo quantitatem, malas indicant qualitatem. Sequitur, et conversus vivificasti me. Si naturam Verbi consideres, semper inconvertibilis, semper probatur immobilis; sed conversus dicit per tropologiam, id est converti me fecisti: quia distortus fueram lege peccati. Fidelium quippe tribulatio ducit ad vitam, sicut in Evangelio dicit: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolantur* (Matth. v, 5).

Vers. 22. *Et de abyssis terræ iterum reduxisti me; multiplicasti justitiam tuam, et conversus exhortatus es me.* Abyssos quidem legimus altitudines divini sensus, sicut in alio loco Psalmista dicit: *Judicia tua abyssus multa* (Psalm. xxxv, 7). Sed hic ideo terræ additum est, ut profundas mensuras et voragines debuisses intelligere peccatorum, unde se frequenter ad vitæ gratia revocatum esse profitetur. Sed advertamus quid sibi velit hoc quod iterum dicit. Iterum positum est pro frequenti, eo quod multipliciter aliquid iteretur. In sexto quippe psalmo auctoritatem secuti majorum, diximus septem modis remissionem nobis Dominum concedere peccatorum. Primo per baptismum, secundo per martyrium, tertio per elemosinas, quarto cum debitoribus nostris debita relaxamus, quinto per conversionem fratrum, sexto per abundantiam charitatis, septimo per penitentiam. Forte adhuc et aliis remissionibus nostra fragilitas sublevatur. Sciendum tamen ideo iterum dictum, ut medicina ejus frequentior indicetur. Nam quod dicit, *multiplicasti justitiam tuam*, superiorem sensum probatur exponere: quia justitiam suam multiplicat, quando nobis per diversas causas afflictionum subvenire dignatur. *Justitia enim Domini sæpe dicitur, cum misericordiam facit, et iterum misericordia ipsius justitia nuncupatur, quia sibi semper utrumque conjunctum est, sicut in centesimo psalmo legitur: Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine* (Psalm. c, 1). Sequitur, et *conversus exhortatus es me.* Hoc verbum quam paternum sit debemus advertere, ut famulos suos quamvis præmissa distractione castiget, tamen tristes permanere non patitur, dum Scripturarum divinarum eos saucto alloquio consolatur. Exhortatio, consolatio debet intelligi, quæ animos componit, afflictionem relevat, et mentem sanat diversis languoribus sociatam.

Vers. 23. *Ego autem confitebor tibi in vasis psalmorum veritatem tuam.* Cum Dominus fidelibus suis per exhortationes pias præmia æterna promiserit, hic jam justus ille generalis lætus veritatem se psallere confitetur, id est, quia Domini promissa complenda sunt, dum nescit fallere, quod æterna Veritas pollicetur. Pulchre autem definitum est psalmos vasa

A esse veritatis, quasi spiritualia dolia vinum Domini incorrupto sapore servantia.

Vers. 24. *Psallam tibi, Deus, in cithara, sanctæ Israel.* Frequenter diximus fidelium Christianorum duas maximas esse virtutes, spiritualem ad bene credendum, activalem ad bene agendum, quas hic se per species musicas utrasque Domino oblatorum esse promittit. Nam quod ad spirituales virtutes pertinet, in superiore versu psalmum se cantaturum esse pollicitus est; quod ad activalem, in cithara laudare se Dominum dicit. Psalmus enim (sicut sæpe dictum est) de superioribus sonat; cithara de inferioribus melos ad superna transmittit. Sed cui psallatur vel citharizetur dicit, *sancto Israel*, non quem gentilitas putabat erroream, sed quem patribus nostris vera fides ostenderat.

Vers. 25. *Gaudebunt labia mea, dum cantavero tibi: 239 et anima mea quam redemisti. Labia, os interioris hominis dicit; habet enim et mens vocem suam, qua tacite clamat ad Dominum. Nam ut hoc spiritua iter intelligeres, adjicit, anima mea quam redemisti. Ipsa ergo gaudet in labiis suis internis, quæ se redemptam esse cognoscit.*

Vers. 25. *Sed et lingua mea tota die meditabitur justitiam tuam, cum confusi et reveriti fuerint qui quærunt mala mihi.* Sicut superior dicit: *Psallam veritatem tuam in vasis psalmorum et cithara, significare volens animæ corporisque virtutes, ita et labia cordis sui cantatura promisit. Nunc autem adjecit, linguam meditaturam esse justitiam Dei, id est corporis sui substantiam, quæ tunc plenissime laudes Domini meditabitur, quando regnum ejus in illa resurrectione perceperit. Sed ut finem sæculi debuisses advertere, sequitur, cum confusi et reveriti fuerint qui quærunt mala mihi. Quod utique plenissime tunc fiet, quando a dextris justis, et a sinistris impii fuerint collocati. Duobus enim modis confundantur et reverentur inimici, quando aut hic penitentiam gerant, et se errasse cognoscunt; aut certe in adventu Salvatoris, dum illi quæ fieri non credebant, suis oculis manifesta conspexerint. Tunc ergo securæ exultationis tempus est sanctis, quando jam locum dominationis impii non habebunt; et lætabuntur justis, cum malorum omnium terminus advenerit, et bona Dominus sine fine concesserit, in qua Christianorum D permanet indefecta petitio.*

Conclusio psalmi.

Cum totus hic psalmus gratiam Domini, quæ gratia datur, summa intentione commendat, admonet etiam nos incarnationem Verbi, per quam salus humano generi provenit, felici vicinitate declarandam: more solis, qui proxima luce consurgens, roseam præmittit auroram; ut gratiam præclari splendoris præparatus possit oculus intueri. Patres enim nostri psalmorum numerum in Veteris ac Novi Testamenti sacramentis ita crediderunt esse dividendum, septem scilicet decadas ponentes in sabbatum, quod ad primam illam pertinet sine dubitatione culturam; octo-

vero nostro tempore deputantes, qui resurrectionem Domini per singulas hebdomadas die octava veneramus; et ideo per utramque supputationem Vetus et Novum Testamentum sacras iste numerus dignoscitur continere psalmodum. Quod enim centum quinquaginta possunt in numero singulorum, hoc valent significare quindecim decades in ordine denariorum; eoque sit ut calculus iste psalmodum Novo et Veteri Testamento competenter aptetur. Sciendum est plane quod in prima parte Veteris Testamenti, et nova misceat sacramenta mysterii. Dicit enim in septenario numero et passionem Domini Christi, et in octavo calculo multa ponit de Veteri Testamento, ut utrumque culturæ nostræ convenire modis omnibus sentiatur. Meminisse autem debemus arithmetica, vel alias disciplinas psalmodum commemorare frequenter, quas in subsequentiis, prout sue it oportunitate, de ipsis perstrictim aliquid commemorare curabimus; ut quamvis breviter dicta, non tamen videantur esse præterita. Tantum est ut astrologiam sacrilegam summa intentione fugiamus, quam etiam nobilium philosophorum iudicia damnaverunt. Quapropter præsentis operi terminum ponamus, quatenus et quies parumper adhibita lectoris reparet studium, et futura pars digesta psalmodum de significantia Novi Testamenti sumat competenter initium. Amen.

EXPOSITIO IN OCTO DECADAS

NOVO TESTAMENTO CONVENIENTES.

PRÆFATIO.

Explicatis septem decadibus (sicut dictum est) in figuram Veteris Testamenti, nunc ad reliquas octo veniamus, quarum numerus plenissime nobis resurrectionis dominicæ cognoscitur indicare mysterium, ut, his partibus diligenter inspectis, revera liber psalmodum totius divinæ Scripturæ thesaurum complexus esse videatur. Nam licet sint omnia spiritualibus plena divitiis, et magnis illustrata luminibus, pene nullum tamen ex his (ut arbitror) volumin invenies, quod tantis rebus cælestibus doceatur esse completum. Nec moveat quod pars illa quam diximus ad sacramentum Testamenti Veteris pertinere, a beatitudine Domini Salvatoris sumit initium; et iterum in subsequentibus psalmodis invenies quod primis constat temporibus acuitatum. Quæ omnino non debent adversa judicari, quia et Vetus Testamentum de Novo plenum est, et Novum facit per erumque Veteris mentionem. Nunc ad titulum veniamus, qui interpretatione nominis sui ad Novi Testamenti noscitur pertinere mysterium; inscribitur enim:

IN SALOMONEM PSALMUS LXXI.

Salomon interpretatur pacificus. Quis est autem revera pacificus, nisi Dominus Christus, qui hominem diaboli versutia deceptum, ad Creatoris sui revocavit obsequium, fecitque colere salutis principem, qui sequebatur miserimus mortis auctorem? Ipse enim Mediator Dei et hominum hodieque interpellat

A pro nobis; quem revera dicere nos recte pacificum ipsius verba testantur cum dicit: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis* (Joan. xiv, 27). Sed pax ista non est quam bella disturbant, non est quam inquietudo ulla concutiat; sed imperturbata semper atque æterna manens, nullius inimici contrarietate dissolvitur. Ipsa est de qua propheta dicit: *Dabo vobis solatium verum, pacem super pacem.*

Divisio psalmi.

Per totum psalmum propheta loquens, adventum significat Domini Salvatoris; in una eademque persona modo humanitatem ejus, modo divinitatem æternis partibus evidenter ostendens. In prima parte verba facit ad Patrem, iudicium Filio petens ad populos judicandos, quod tamen prædestinatum ante sæcula esse cognoscitur. Secunda, in iudicio Domini filios pauperum dicit esse salvandos, et humiliandam diaboli sine dubitatione superbiam. Nam et ipsum quoque Virginis partum per quasdam similitudines mirabiliter cognoscitur indicare. Tertia parte refert quæ bona contigerint de Spiritu sancto, et Maria Virgine, nato Domino Christo. Quarta ab omnibus regibus dicit adrandum, quia humanum genus a diaboli potestate liberavit. Quinta pronuntiat, quoniam humanis oculis visus, firmamentum fuit credentium, et proventus sine dubitatione iustorum. Sexta æterno Domino totius mundi consensu laudes perhibet esse solvendas. Septima hymnum Domino Christo jucundissima devotione persolvit. Sic Novi Testamenti clarum manifestumque initium per hujus psalmi seriem constat expressum.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Deus, iudicium tuum Regi da, et iusti iam tuam Filio Regis.* Cum dicitur, *Deus*, non videtur hoc nomen aliquam designasse personam; sed quoniam sequitur, *da Filio*, certissime Pater invocatus esse cognoscitur. Illud enim nomen relativum est, et hoc, quod non dicit, indicat; sicut servi appellatione sentitur et dominus. Scire autem debemus ad distinguendas declarandasque personas sanctæ Trinitatis sola hæc nomina posse sufficere. Nam cum dixeris, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, plenissime sanctæ Trinitatis visus es declarasse personas. Hæc enim nomina in sancta Trinitate sola sunt propria; cætera vero, id est natura, potestas, æternitas, omnipotentia, et his similia probantur esse communia. Quapropter beatissimus propheta desiderio glorioso flammatus, petit a Patre *iudicium dari Filio*, quod sciebat esse venturum; sicut in Evangelio legitur: *Pater non iudicat quemquam; sed omne iudicium dedit Filio* (Joan. v, 22). *Iudicium* enim dictum est quasi juris dicitum, id est quod in eo jus dicatur. Et ut veracissima probaretur esse petitio, eadem iterum sequenti commate geminavit. Hoc est enim quod dicit, *et iustitiam tuam Filio Regis*, quod superius ait: *Iudicium tuum Regi da.* Quod in Scripturis divinis ad exprimendam causam frequenter

invenis esse repetitum : sicut est illud : *Qui habitat in caelis iridebit eos, et Dominus subsannabit eos* (Psal. 11, 4) ; et illud : *Caeli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum* (Psal. xviii, 2). Nam et sequens versus eodem modo depromitur. Quæ figura dicitur epimone, id est repetitio crebra sententiæ, quoties una res ad inculcandam causam diversis sermonibus iteratur. Meminisse autem debemus, quotiescunque aut ipse Dominus Christus sibi petit dari, aut aliter ut ei concedatur exposulat, naturam humanitatis evidenter ostendi. Cæterum Verbum omnipotens cum totum habeat Patris, nihil sibi indiget dari, sicut ipse in Evangelio dicit : *Omnia Patris mea sunt* (Joan. xvi, 15).

Vers. 2. *Judicare populum tuum in tua justitia, et pauperes tuos in judicio*. Exponit causam quare petiverit Filio judicium dari, scilicet, ut *judicet orbem terrarum per justitiam Patris, quam tamen et Filii esse non dubium est*. Nam ideo dicit Patri, *in tua justitia*, ne quis ausu sacriligo discrepare sibi in aliquo sanctam æstimet Trinitatem. Sequitur, *et pauperes tuos in judicio*. Dicit etiam *pauperes Patris, dum et Christi Domini esse declarantur* ; ut idem intelligatur in illi majestate nihil potestatis esse divisum, sicut ipse in Evangelio dicit : *Omnia quæ habet Pater mea sunt* (Joan. xvi, 15). *Pauperes ergo Dei sunt qui, mundana superbia derelicta, humilitati se per omnia tradiderunt*. Nam et si pauper superbiat, non est Dei pauper ; et si locuples humilitatem diligit, non est sæculi divites. Voluntates enim talium sunt inspiciendæ, non nomina.

Vers. 3. *Suscipiant montes pacem populo tuo, et colles justitiam*. Per montes significari frequenter diximus apostolos et prophetas, qui ad superna firmiter elevati cœlesti gratiæ proximantur. Isti ergo tales *pacem*, id est Christum *suscipiant* fidei populo prædicandum. Ipse est enim Domini *populus* qui ei credidit, et spiritali se conversatione tractavit. Sequitur, *et colles justitiam*. Colles dicit inferiori gradu cæteros beatos, qui recte Domini videntur prædicare mandata. Nam et *pacem* (quod superius dixit) Dominum significat Salvatorem ; et *justitiam*, eum ipsum sine dubitatione designat ; sicut et alibi legitur : *Justitia et pax osculatæ sunt* (Psal. lxxxiv, 11). *Pax* enim vere dicitur, quia per ipsam homo reconciliatus est Deo ; *Justitia*, quoniam orbem terrarum sub æquitate judicabit, qui etiam diabolum per justitiam magis quam potentie virtute superavit.

Vers. 4. *In sua justitia judicabit pauperes populi, et salvos faciet filios pauperum : et humiliabit calumniatorem*. Hæcenus optando locutus est, nunc veniens ad secundam partem prophetiæ virtute, quæ sint adventu Domini præstanda, diversarum parabolarum pulcherrima varietate commemorat. Nam cum superius dixerit Patri, *in tua justitia*, nunc dicit de Filio, *in sua justitia* ; ut firmiter teneas nihil ibi esse aut discrepans aut divisum ; sed quæ est Patris, ipsa est et Filii sine dubitatione *justitia*. Nam et aliter potest intelligi. *Pauperes Christi sæculi istius ju-*

dicio esse probantur abjecti, dum et a testimoniis remoti sunt, et a consensu honorabili submoventur. Deus autem *pauperes* non in humana, sed *in sua justitia judicabit*, quia ipsos magis elegit, quos mortalitas superba despexit. Adidit quoque, *populi*, ubi subaudiendum est *fidelis*. Non enim quocunque *pauperes* Dominus et git, sed quales ipse dicit : *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum* (Matth. v, 3). Sequitur, *et salvos faciet filios pauperum*. *Pauperes Christi sunt apostoli vel prophetæ, qui mundi istius opulentiam electa Domini paupertate contempserunt, de quo scriptum est : Qui cum dives esset, pauper factus est propter nos* (II Cor. viii, 9). Quorum filii sunt populi Christiani ; eorum enim prædicatione generati sunt, quibus doctibus credere meruerunt, sicut Apostolus dicit : *Filii mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis* (Gal. iv, 19) ; et iterum : *In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui* (I Cor. iv, 15). Nos ergo *salvos faciet*, quos filios apostolorum esse cognoverit. Adjecit, *et humiliabit calumniatorem*.

241 *Calumniatorem* diabolum significat, superbium, crudellem, insatiabilem, malorum omnium principem. Discutimus enim quare dictus est *calumniator*. *K* litteram judices antiqui damnationibus affigebant ; et quoniam crudelis impugnator condemnationibus favet alienis, *K* litteræ militem *calumniatorem* appellare voluerunt. *Calumniator* itaque est qui innocentiam alienam in reatum nititur exquisita machinatione perducere ; quod diabolo congrue videtur aptatum, qui humanum genus suis fraudibus tot sæculis probatur impetere [ms. A., impedire]. Quid enim plus *calumniosum* quam *æctorem* esse criminum, et culturam sibi velle vindicare terrarum ? Hunc enim spiritualem tyrannum humiliabit Dominus, quando illo cum perfidis damnato, fideles se viderint regnare cum Christo.

Vers. 5. *Et permanebit cum sole, et ante lunam, in sæculum sæculi*. Illic hæc sanctæ incarnationis exponitur, quæ permanet unita cum Verbo ; sedet enim ad dexteram Patris, regnans in gloria sempiterna. *Sol* quippe legitur Verbum Patris, *Filius Dei*, qui Deus homo, unus ex duabus et in duabus naturis distinctis atque perfectis permanet Christus ; de ipso enim dictum est impij : *Sol non erras est nobis, et*

Justitiæ lumen non luxit nobis (Sap. v, 6). Sequitur, *et ante lunam in sæculum sæculi* ; subaudiendum quod superius dixit, *permanebit*. *Permanet* vero Christus *ante lunam*, scilicet et ante conspectum Ecclesiæ, quem cordis semper luminibus contemnet. *Luna* enim Ecclesiæ merito comparatur, quæ naturam non habet splendorem, sed a sole certis modis suscipit lumen ; quod astronomi inter alia diligenter exponunt. Mirum prorsus et altius stupendum tot siderum cursus, tam ingentium rerum arduas subtilesque mensuras numerare Creatoris usque ad humanam potuisse pervenire notitiam. Sic ergo Ecclesia a vero illo Creatore mensurate suscepit lumen, quæ modo persecutionibus videtur imminui, iterumque tranquillitate recepta, cla-

rissoni luminis hilaritate completur. Nam quod dixit, *A s'a*, aut constitutus prædestinatorum numerus completur.

Vers. 6. *Et descendet sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidia stillantia super terram.* Hic ipsum mysterium gloriosæ natiuitatis exponitur. Nam Dominus ille virtutum ante cuius conspectum terra tremefacta concutitur, omnis creatura turbatur, cum non potest ultatenus sustineri, quando se inuoluit manifesta potestate cognosci, voluit leniter in utero virginali sine aliquo strepitu, tanquam *pluvia in vellus* agnæ descendere; ut virtutem suam hinc magis ostenderet, si illam ineffabilem potentiam temperasset; sicut dicit Apostolus: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; sed semetipsum emanavit formam serui accipiens, in similitudine hominum factus, et habitu inventus ut homo* (Philipp. II, 6, 7). Sed consideremus tantæ rei qualis similitudo sit posita. *Vellera* lanæ sunt ovium, quæ sic aquam recipiunt, ut nulla divisione rumpantur, et iterum se reddunt, ut in suis integritatibus præseruent. Audite, si qui adhuc estis increduli, et pudeat hoc de summa Divinitate non credere, quod videtis minimas creaturas indicare. Sequitur, *et sicut stillicidia stillantia super terram*; scilicet quæ in modum roris summa lenitate descendunt. Hæc si pura mente consideres, hæsitacionem de partu Virginis non habebis. Illud enim ingenii miraculum, ut sine aliqua dubitatione credi possit, exemplo duplici comprobavit. Hic Ambrosius ille quædam Ecclesiæ candela mirabili fulgore lampavit, dicens (Tom. V, hym. 24):

Veni, Redemptor gentium,
Ostende partum Virginis,
Miretur omne sæculum,
Talis decet partus Deum.

Unde etiam beatissimi papæ Leonis corusco similis sermo resplenduit. Ait enim (Epist. 10, ad Flavianam, cap. 2): Conceptus est quippe de Spiritu sancto intra uterum Virginis matris, quæ illum ita salva virginitate edidit, quemadmodum salva virginitate concepit. Digni Patres, et pontificatus arce pollentes, quorum suavissima doctrina sermonum tantum valuit declarare miraculum [ms. A., mysterium].

Vers. 7. *Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis, donec extollatur luna.* Nunc venit ad tertiam partem, in qua per ordinem describuntur, in ortu suo Dominus qualis quantaque præstitit. Intelligamus ergo quod dixit: *Orietur justitia*, quasi ante non fuerit, quæ semper adoranda [ms. A., in adoranda] maiestate regnavit. Sed *orietur* dicitur ex tempore sanctæ incarnationis, quando erat partu Virginis nascitura. *Justitia* enim Verbum Patris est, quod omnem creaturam et tempora fecit universa; de quo legitur: *Veritas de terra orta est, et justitia de cælo prospexit* (Psal. LXXXV, 12). Addidit, *et abundantia pacis, donec extollatur luna*; et hic quoque subaudiendum est, *orietur*. *Abundantia* ergo *pacis* est, dum religio Christianorum toto orbe dilatatur. *Donec extollatur luna, dicitur*, id est quandiu profundatur et augetur Eccle-

s'a, aut constitutus prædestinatorum numerus completur.

Vers. 8. *Et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ.* Dominabitur, dixit, cultu religionis latius innotescit atque Dominus Christus, de quo superiora canat, et inferiora dictura sunt. Istud autem ad Salomonem filium David omnimodis non potest pertinere, qui tantum in gente Judæa rex fuisse cognoscitur. *Mare* enim Oceanum debemus advertere, qui aream totius terræ (sicut quidam dicunt) limbo suo circumactus includit. Nam si maria ista nostratia velis intelligere, totius mundi ambitum, quem versus iste significat, non prævalebis advertere. Sequitur, *et a flumine usque ad terminos orbis terræ*. Pulchra quidem brevis, sed ingentia nobis sacramenta profudit. *A flumine*, a Jordane dicit, unde per totum orbem terrarum saluberrima regula sacri baptismatis emanavit. Hoc autem per figuram periphrasis dictum est, id est per circuitum, totius mundi ambitum per maria fluviumque significans.

Vers. 9. *Coram illo procident Æthiopes; et inimici ejus terram lingent.* *Æthiopes* peccatores populos debemus advertere; nam sicut illi teterrimo corio vestiuntur, ita animæ delinquentium scelerum obscuritate tenebrantur. Ergo isti *Æthiopes*, qui sunt peccatores, ante illum *procidunt*, quando se penitentia humilitate prosternunt. Adjecti, *et inimici ejus terram lingent*. Illos quibus est Domini miseratione parcendum, *coram ipso* dixit *procidere*. Isti autem Judæi pertinaces *inimici* nominantur, qui in sua obstinatione mansuri sunt. Quis ergo illis est pena? *Terram lingunt*, id est terram sapiunt; hoc enim sapit univulva quod *lingit*: quibus in modum serpentina **232** humus est esca pœnalis. Hoc ad humilitatem ipsius juste dicimus esse referendum, quoniam qui Christum Deum credere noluerunt, tali ultione damnandi sunt.

Vers. 10. *Reges Tharsis et insulæ munera offerent; reges Arabum et Saba dona adducent.* *Tharsis*, referente Patre Hieronymo (In Isai. cap. xxxix, vers. 1), interpretatur contemplatio; quod ad fideles referendum esse non dubium est, qui in divina contemplatione delixi sunt. *Reges ergo Tharsis*, id est dominatores vitiorum, dona offerunt Domino, quando ei probantur animo servire devoto. *Insulæ* vero sunt, qui circumfluentia mundi vitia a suis corporibus excluserunt, nec dominatur in eis mare nemanum, quod peritiorum cordibus constat infusum. *Insula* enim dicta est, eo quod in salo sit posita. Ipsi sunt ergo pari pectoris *munera*, quæ divinis altaribus offeruntur, ipsum sacrificium quod Dominus suaviter assumit oblatum. Sequitur, *reges Arabum et Saba dona adducent*. Arabia ponitur pro hominibus savi et terrena se delectatione tractantibus. Nam sicut illa patria diversis aromatis sensum narium mulcet, ita isti ad delectationes mollissimas illecebris sæcularibus invitantur. *Reges ergo Arabiæ* sunt, qui blandimenta corporum rigide subjeiunt disciplinæ. Similiter *Saba*, unde

Saceri dicti sunt, quamvis corporali delectatione praevalent, et jucundis odoribus sit referta, suaviora tamen conversi ejus populi offerunt dona virtutum. Quod autem dicit, *adducent*, ad ipsos respicit offerendos; quia post adventum Domini pecudum sacrificia cessaverant.

Vers. 11. *Et adorabunt eum omnes reges terrae; omnes gentes servient ei.* Venit ad quartum membrum, ubi adorandum Dominum a cunctis gentibus dicit, et beneficia ipsius subter exponit. Per omnes reges, cunctas nos voluit intelligere nationes; quia nulla gens est quae in parte populi sui proprium non adoret auctorem. Et ideo ne tantum de regibus adverteres dictum, addidit, *omnes gentes servient ei*; scilicet quae per universum mundum et linguis dividuntur et patris. Sic Donati perfidia noscitur esse convicta, qui localem putat Ecclesiam, quam per totum orbem constat esse diffusam. Et intueri quia dixit, *reges adorabunt*, qui putantur adorandi; *gentes autem servire*, quae terrenos dominos habere noscuntur.

Vers. 12. *Quia liberavit pauperem a potente, et inopem cui non erat adjutor.* Causam reddit quare Domino Christo ab universis gentibus serviat: quia pauperem, id est fidelem populum a potente diabolo liberavit, quem supra calumniatorem dixit; hunc alio loco fortem nominat, sicut est istud Evangelii: *Nemo intrat in domum fortis, ut vasa ejus diripiat, nisi prius alligaverit fortem* (Matth. xii, 29). Quae vocabula malitiam ejus significant, non honorem, nefandam astutiam, non laudabilem principatum. Sequitur, *et inopem cui non erat adjutor.* Et hic subaudiendum est a communi liberavit. Inopem vero diximus plus esse quam pauperem, qui opem non habet vitae, nec sua praevaleret facultate subsistere. Hos ergo liberavit Dominus Christus, dum veniens in hunc mundum diaboli justissime pressit astutiam, et inopiae humani generis spiritus affluentiæ gratis dona concessit. Merito ergo subjunxit, *cui non erat adjutor*, quia humanum genus ad idolorum culturam execranda se superstitione contulerat. Et quid ab eis adjuvari poterat, quae vel sensum pecudum non habebant?

Vers. 13. *Parcet pauperi et inopi, et animas pauperum salvas faciet.* Cum dicit, *parcet*, generaliter omnes peccatores ostendit. Illis ergo parcitur qui in aliquo reatu detinentur. *Parcet* ergo et electis suis, qui licet sancta conversatione resplendant, aliqua sibi tamen egent dimitti. Sed ne putaretur usque ad hoc tantum Dominum parcere, ut a tormentis debitis pauperes liberaret, addidit, *animas pauperum salvas faciet*; ut quibus dimittit peccata, eis et praemia futura concedat. Ipsi enim *salvi fient*, qui regnum Dei possidebunt. Unde nec istud potest congruere Salomoni, ut *animas salvas faceret*, quod soli Divinitati certum est convenire.

Vers. 14. *Ex usuris et iniquitate liberavit animas eorum, et praeclarum nomen eorum coram ipso.* Usurae ab usu appellatae sunt, quae creditæ pecuniae semper procurant augmentum. Sic in peccato versantibus usura crescit malorum, quando quod in temporali

A conversatione delinquant, in aeterna calamitate recipiunt. Ab istis ergo *usuris*, vel ab ipsa obligatione peccati *liberantur* fideles animae, quando per poenitentiam redduntur divinis muneribus absolute. Sequitur, *et praeclarum nomen eorum coram ipso.* Revera *praeclarum nomen*, ut Christiani dicantur, ut de suo Rege resplendeant, et accepta vocabuli dignitate gloriantur. Quod tamen Isaias increpans Judaeos praecuisse dignoscitur, dicens: *Interficiet vos Dominus Deus, et servos suos vocabit nomine alio* (Isai. lxxv, 15), utique Christianos. Addidit etiam, *coram ipso*, quoniam ante ipsum et in ipsius regno victuri sunt. Felix praesentia ante Deum semper esse, quem jam non formides offendere. Adde quod tale praemium est illum videre, ad quem nullo modo possit nunc vel ipsa cogitatio pervenire. Sic in istis paucissimis verbis felicitatis illius, quamvis tectum, aliquod tamen nobis designatur indicium.

Vers. 15. *Et vivet, et dabitur ei ate auro Arabiae, et adorabunt de ipso semper: tota die benedicent eum.* Ecce jam praedictae visionis quintus est modus, ubi praesentiam Domini contulisse dicit fidei votum, et firmamenta terrarum. Nam cum dicit, *et vivet*, aeternitatem ejus majestatis ostendit; sicut in Veteri Testamento crebro legitur: *Vivit Dominus.* Vivit ergo non creaturae cujusquam vita, qua vel angeli potiuntur, sed beatitudine singulari, qua sola Trinitas sancta perficitur. Sequitur, *et dabitur ei de auro Arabiae.* *Aurum Arabiae* pro caeteris terris fertur esse purissimum, et summo splendore pretiosum. Quod bene ad sapientiam refertur, quoniam legitur: *Accipite prudentiam sicut argentum, et sapientiam sicut aurum probatum* (Prov. viii, 10). De ista ergo sapientia quae per aurum Arabiae significatur, dabitur Domino munus, cum ad eum devoti purgatissimo corde pervenerint. Sive magorum munera fortasse significat, quae merito auro Arabiae comparantur, quoniam puritate cordis oblata sunt. Antiqui aureum colorem pulcherrimum vocaverunt; et ideo aurum ab aura dictum esse **243** voluerunt, quod nimis gratissimo colore resplendet. Nam hodieque aureum dicimus, quod pulchrum volumus aestimare. Sequitur, *et adorabunt de ipso semper.* Hoc ad humanitatem ipsius constat referri, quando ore proprio quemadmodum oraretur instituit. Notum est enim dominicae orationis beneficium, **D** quo utitur semper Ecclesia, quam sanctissimus Pater Cyprianus Carthaginiensis antistes et martyr, pius exponens, breviter illam profundissimam mirabili eloquentiae de ore dilatavit. Adjecit, *tota die benedicent eum.* *Tota die*, totius vitae nostrae tempus ostendit, quae merito dies dicitur, quia fidelium corda nullis tenebris obcaecantur.

Vers. 16. *Et erit firmamentum in terra in summis montium; superextolletur super Libanum fructus ejus.* Summa montium excellentiam significant prophetarum, quos frequenter dicimus accipi debere pro montibus. Firmamentum autem istorum montium est utique Dominus Christus, quoniam quod per istos de ipso praedictum est, eodem veniente constat imple-

tum. Sequitur, *superextolletur super Libanum fructus ejus*. Quia superius sanctos Dei montibus comparavit, et ipse est mons montium; hic electus est mons, cujus fructus comparetur Domino Christo. In *Libano* siquidem (sicut sæpe diximus) cedri nascuntur eximiae, summaque proceritate pollentes. Sed quid potest fructibus Domini simile reperiri, a quo sancti producuntur excelsi? Neque enim tale est, quamvis proceras arbores in quamlibet altitudinem crescere, vel nubia tangere, quale beatos ad cœlestis regni gaudia pervenire.

Vers. 17. *Et florebut de civitate sicut fenum terræ: sit nomen ejus benedictum in sæcula*. Nonnullam videtur facere quæstionem, quia *fenum terræ* nunc æternæ viæ simile facit, quod frequenter impiis legitur comparatum; quod omnino non debet permovere. Sicut enim dicitur Christus leo, quia potens rex ferarum est; ex alia vero parte diabolus intelligitur leo, quia ferox et truculentus esse dignoscitur; ita et *fenum*, quia primitivus terræ fructus est, virens atque gratissimus, sanctis Domini non incongrue comparatur: ex illa vero parte qua cito arescit et succiditur, peccatoribus jure similatur. Ita fit ut diversis qualitatibus inspectis, una eademque res aptissime [*ed.*, diversimode] comparetur. *Florebut ergo de civitate* justis, id est de Ecclesia Dei, *sicut fenum terræ*, cujus non ætas sanctis, sed decora viriditas comparatur. Et inspicendum quod dicit, *de civitate florebut*, non in civitate, quia de ista civitate hujus sæculi, in illa *florebut* beatitudine sempiterna. Hic enim tribulationibus afficiuntur, ut ibi perpetua gratulatione coronentur. Sequitur, *sit nomen ejus benedictum in sæcula*. Postquam descripsit beatitudinem sanctorum, revertitur ad laudem Domini, quod illi beati sunt; ac si diceret: In æternum glorificetur Deus, qui æternam gloriam præstaturus agnoscitur.

Vers. 18. *Ante solem permaret nomen ejus; et benedicentur in ipso omnes tribus terræ: omnes gentes magnificabunt eum*. Janua sextæ partis aperitur, ubi et æternitas Domini significatur, et terrarum omnium generale æservitium. Et ne sanctum Dei Filium temporalem aliquis blasphemam cogitatione sentiret, ante omnem creaturam *nomen ejus permanere* professus est, sicut Evangelium dicit: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum* (Joan. 1, 1, 2). Ecce nomen ejus quod *permanet* in æternum. Nam ut illud Verbum intelligas, quod est positum *ante solem*, sequitur, *omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (*Ibidem*, 3). Vides ergo *nomen ejus* existisse ante creaturas universas; quippe qui creator est omnium. *Nomen* enim dictum est, quod notam rem faciat. Hic *solem* pro omnibus creaturis ponit, quia conspectibus nostris gratior elucescit. Hæc est enim species schematis synecdoche, quæ significat a parte totum. Sequitur, *benedicentur in ipso omnes tribus terræ*. In ipso, Domino Christo dicit; sicut et Abraham dictum est: *In semine tuo benedicentur omnes tribus terræ* (*Gen.*

xxii, 18). Et quia *tribus* nominavit, ne hoc de paucis gentibus intelligere potuisses, quæ sub hoc nomine populum habuerunt divisum, addidit, *omnes gentes magnificabunt eum*. *Magnificabunt eum* dicit, laudabunt utique significat. Nam illum quis potest facere grandiozem, cui omnes virtutes summitatesque deserviunt? Sed illum prædicando nos *magnificamur*, quia ipsius laude proficimus. Hoc enim ad præconium Deitatis ejus dici nulla potest perversitas diffiteri.

Vers. 19. *Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia magna solus*. Septima vero pars, quæ superest, introitur, ubi decursis omnibus Dominus Christus magna exultatione laudatur. Quando Dominum prædicamus, benedicere quidem illum dicimur, non quod per nos aut sanctificetur, aut crescat; sed cum nos ille sua benedictione sanctificat, tunc et tuitio provenit, et augmenta procedunt. Et qui sit iste dominus per quintam speciem definitionis evidenter insinuat: *Deus Israel*, id est Deus universæ terræ; sicut alius propheta dicit: *Qui eruit te, Deus Israel, ipse Deus universæ terræ vocabitur* (*Isai. Ltv, 5*). Adidit, *qui facit mirabilia magna solus*, quia nullo indiget adjutore. Nam licet et angeli et multi justis miracula faciant, non soli, sed Domino juvante, perficiunt.

Vers. 20. *Et benedictum nomen majestatis ejus in æternum, et in sæculum sæculi; et replebitur majestate ejus omnis terra: fiat, fiat*. Superiore versu *Deum* dicit esse *benedictum*; secundo *nomen majestatis ejus*, scilicet quia de Christo dicti sunt Christiani, quod vocabulum totius orbis terminum sacra veneratione complevit. Nam sicut ipse æternus est, ita et nominis ejus præconia perseverant. Nam quod sequitur, *et replebitur majestate ejus omnis terra*, sanctos dicit, qui ipsius clarificatione repleti sunt. *Terram* enim hic omnem fidelem debemus accipere, qualem revera Dominus *replere* dignatur. Adjecit, *fiat, fiat*. Optantis est quidem dicere *fiat*, sed nimium desiderantis ipsum repetere. Quod magis ad mysterium aliquorum psalmorum positum debemus advertere, non (sicut aliquibus visum est) libri unitatem ad multas perducere sectiones. Magnificus psalmus, quem geminata vota secuta sunt; adventus enim Domini omnino debuit desideranter optari.

244 Conclusio psalmi.

Perpendamus, auditores eximii, contra Eutychis et Nestorii bella nefaria olim nobis arma rectæ fidei fuisse provisæ; ut in duabus naturis verissimis atque perfectis in una persona existere et permanere crederetur Deus, Dei Filius, Dominus Jesus Christus: ne ad eos comprimendos laborare possimus, qui tantæ auctoritatis robore commoverentur. Nam cum utramque naturam in hoc psalmo reperiamus expressam, Eutychis pravum dogma unam naturam defendentis expellitur. Cum vero una persona Christi Domini prædicatur, Nestorii venena damnantur, quia cum hic psalmus duas operationes dicat, unam tamen Domini

Christi cognoscitur prædicare personam. Non enim quidquam plurali numero dixit, quia unum Filium credi voluit. Ipse est enim qui ex Patre ante sæcula natus est, qui in utero Virginis carnem nostræ mortalitatis assumpsit, homousion Patri secundum divinitatem, homousion quoque nobis secundum humanitatem, invisibilis deitate, factus est humanitate visibilis. Pati homo propter nos dignatus est, per se impassibilis Deus, non suminitatem divinitatis imminuens, sed humilitatem carnis exaltans. Hoc sancta prophetia dicit, hoc Evangeliorum frequenter textus insinuat, hoc per totum mundum beata canit Ecclesia, ut a catholica fide ille cognoscatur extraneus, qui tali non fuerit stabilitate fundatus. Memento præterea quod hic quartus est psalmus ex his quos de duabus naturis locuturos esse prædiximus.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXII.

Defecerunt laudes David filii Jesse, psalmus Asaph.

Dum in titulis superioribus David tantum videatur a criptus, hic addidit, *filii Jesse*; scilicet ut illum David patrem Salomonis intelligere debeamus; quod ad personam exprimendam prophetæ competenter affectum est. Hæc nona est species definitionis, quam Græci καὶ ὑποτύπωσις, Latini per quamdam imaginationem [ed., imaginem] dicunt, quando nominata matre vel patre, ad intelligentiam individuæ personæ sensus noster adducitur. Congregantur etiam multæ res ad personas communiter [ed., comiter] exprimendas; ut est illud: Socrates filius Sophronici, cujus mater est Phænarete, calvus, ventrosus, simus. Hæc enim omnia solum Socratem indicare ac definire noscuntur. Sed in hac re tanta ponenda sunt, quanta possunt individui de quo quæritur, ab omnibus cæteris sequestrare personam. *Laudes* ergo istius David *defecisse* dicit; quod nisi perscrutemur, omnino contrarium est, ut in medio pene opere prophetæ dicat præconia defecisse. Sed causam hujus dicti ab origine perquiramus. Cum Israeliticus populus de terra Ægypti per miracula humanis oculis apparentia liberaretur, pro collatis beneficiis Deo laudes per sacrificia pecudum, et instrumentorum musicorum consonatione reddebat; quæ in figuram facta sunt usque ad plenitudinem temporis quo Christus Dominus adveniret. Istæ ergo *laudes* temporales, quæ pro divinis beneficiis reddebantur, *defecerunt* atque mutatae sunt, quia nunc Ecclesia catholica immolationem corporis et sanguinis Christi, et sanctam peragit psalmodiam. Sequitur, *psalmus Asaph*. *Asaph* significare Synagogam Hebræa lingua testatur, quæ Dominum quidem colebat; sed videndo florere malos, in pessimas cogitationes inciderat; ex cuius persona in hoc psalmo ipse *Asaph* loquitur, qui in suo nomine Synagogæ continet significationem. De gentilibus enim populis, et de his qui legem Domini susceperunt, multa dicturus est, quæ ad emendationem nostram utiliter dicuntur, ne talibus cogitationibus polluamur.

Divisio psalmi.

Sicut distimus, *Asaph* ex typo Synagogæ per totum

A loquitur psalmum. In prima parte zelasse se dicit felicitatem mundi, pacem contuens peccatorum: admirans cur inimicis Dei et paganis prosperitas tanta provenerit, ut os suum usque ad cælum extollere viderentur. Secunda parte reversurum dicit populum suum ad salubre consilium, et pristinae cogitationis erubescere pravitatem, donec ultima impiorum intelligere atque conspiciere mereatur. Tertia parte, propter dolos suos mala impiis provenire testatur, quia sanctos viros felicitate sua scandalizare videbantur, se tamen beneficio Domini de his malis asserit esse liberatum. Quarta dicit, quomodo ad perfectam intellectum, Domino miserante, pervenerit.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde* [ed., rectis corde]. Recordatus *Asaph*, quoniam istius sæculi felicibus invidisset, et usque ad nimiam tristitiam inde pervenerit, quia Dominus peccatores in hoc sæculo florere pateretur, se ipse condemnans eructavit veram suamque sententiam, dicens: *Bonus esse Deum, sed his qui recto sunt corde*, id est qui opera ejus studio pretatis intelligunt. Unde advertitur pravis distortisque mortalibus dispositionem ejus sacrilegis cogitationibus displicere. Sic sanis oculis serenissimus sol refulget, e contra obscurus videtur illis quorum lumina infirmitate detinentur.

Vers. 2. *Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei.* Ut intelligeres sanctum virum contra se superiorem protuli se sententiam, quod familiare semper est justis, suam profitetur errorem; ut pene lapsus se diceret, cui administratio Domini irrationaliter displicebat. Scriptura frequenter per tropologiam appellat pedem arbitrium mentis, quo fixa voluntate consistit. Hunc dicit pene fuisse commotum, quando a vero intellectu ejus animus discrepabat. Nam cum dicit, *pene*, cito se ad viam veritatis redisse commemorat; ut damnaret errorem qui surripere festinabat. Sequitur, *pene effusi sunt gressus mei*. *Gressus* significare diximus actus humanos, quibus per vitæ nostræ semitas ambulamus. Ergo *gressus* isti bonæ conversationis pene in aliam partem fuerunt dilapsi, quando sub ingratitude animi videbantur **245** impiis tanta concedi. Et respice quia *pene effusos* dicit *gressus* suos, non lapsos; ut intelligas vigorem mentis nostræ tantquam liquidum elementum dispergi posse, cum a vera cogitatione cõp rit discrepare. Unde intelligimus et sanctis viris cogitationes pravas frequenter surripere; sed itorum in sanitatem pristinam eos reverti, quando a semetipsis fuerint celeriter, Domino præstante, correcti.

Vers. 3. *Quia zelati in peccatoribus, pacem peccatorum videns.* Secuta est causa cur *gressus* ejus viderentur effundi, quia peccatoribus sic fuit invidus, ut eos graviter ferret quietos. O incongruam zelum invidero periturus, et eos putare felices, quos æterna certum est damnatione percelli. Sequitur, *pacem peccatorum videns*. Revera quia *pax* ista non intelligitur, sed videtur, aspectus nostros eludens, sed in sua nece grandescens. Nam cum peccatores videntur

loepletes, multisque dominari populis, et in mundo non esse quod timeant, putantur habere pacem; sed pax ista cum conscientia semper litigat, rixatur intrinsecus; et cum hostem non habeat, secum ipsa decertat.

Vers. 4. *Quia non est declinatio morti eorum, et firmamentum in plaga eorum.* Adbuc dicit de prosperitatibus impiorum. Ait enim: *Quia non est declinatio morti eorum*, id est, quia in mortem citius non declinant, nec die protinus urgentur extremo: sed eum eis ad poenitendum detur spatium vitæ, illi magis scelera probantur augere. Sequitur, *et firmamentum in plaga eorum*, subaudiendum non est: quoniam vel si eos hic contingat aliqua adversitate perstringi, diutina illis non videtur permanere tristitia; et ideo ad medicum non recurrunt, quia nequaquam in mundanis languoribus longo tempore jacerunt.

Vers. 5. *In laboribus hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur.* Homines hic sanctos viros intelligamus, qui et labores in hoc sæculo sustinent, et diversarum afflictionum flagella patiuntur, ut correcti ad Dominum redire mereantur. Istud peccatoribus obstinatis non provenit, quod ad salutem datur devotis. Si vero dictum contra irrituales nequias æstinamus, potest de ipsis convenienter adverti, qui in hoc mundo sceleribus suis congruas non recipiunt ultiones. *Nec cum hominibus flagellantur*, qui cum sequacibus suis divina jussione damnandi sunt. Tribulatio siquidem istius sæculi fidelibus votiva correctio est, quam impii non accipiunt, quoniam a futuris muneribus arcebuntur.

Vers. 6. *Ido tenuit eos superbia eorum; aperti sunt iniquitate et impietate sua.* Intendamus quo pervenerit peccatorum resoluta securitas, et desinamus illorum gaudiis invidere, quos in foveam cognoscimus irruisse. Malorum quippe libertas confert absolute superbiam, dum contemptum semper nutrit impunita protervitas, et subjectum se malis esse non credit, qui nihil quod obviare possit expaverit. *Tenuit autem dixit*, id est, quasi quibusdam manibus apprehendit, at elabi nequeant, cum jam tenentur astricti. *Superbia eorum dixit*, quæ revera diaboli est; ipso enim auctore hoc facinus extitit, quod eum æterna cruciatione damnavit. Sequitur, *aperti sunt iniquitate et impietate sua.* Si dixisset amicti, esset illis forsitan vel liberum caput; sed cum dicit *apertos*, totos eos intelligamus esse demersos. *Iniquitas enim potest esse mediocris; sed addidit impietatem*, quæ malorum omnium probatur extrema. Et considera quoniam hic *versus* et subsequentes malorum scelera moresque describunt.

Vers. 7. *Prodiit [ms. G., provenit] quasi ex adipem iniquitas eorum; transierunt in dispositionem cordis.* Ex macie provenit malitia, quando scelus aliquod quisquam mundanis opibus desolatus excogitat. *Ex adipem autem procedit iniquitas*, quando hi qui affluentia presentis sæculi, Domino præstante, repleti sunt, quidquam in divinam detractionem delinquant. Pin-

gue est enim validumque peccatum, quod arbitrio magis quam necessitate committitur. Nam ut exaggeraretur culpa, in abundantia rerum eos magis dicit deliqui se, quam aliquod scelus inopiæ excusatione cogitasse. Addidit, *transierunt in dispositionem cordis.* *Transierunt*, quasi a rectis semitis erraverunt. Nam hodieque sic dicimus: *Transivit nos*, quando ab aliqua veritate sensus noster erraverit. Peccatores enim, *in dispositionem cordis transierunt*, id est erraverunt, quando sorte teterrima rationabiles homines insensatis idolis serviebant.

Vers. 8. *Cogitarerunt et locuti sunt nequitiam; iniquitatem in Excelso locuti sunt.* Duplex malum est *nequitiam cogitare*, eamque tanquam bonum aliquod palam proferre; nam quem decuerat propter cogitationem sceleris poenitere, culpam geminat, dum facinora cogitata divulgat. Illud maxime quod æussisse nefarium est, dixisse sacrilegium. Sequitur, *iniquitatem in Excelso locuti sunt.* Hoc est quod mens perfida parturiebat, ut contra suum auctorem blasphema verba loqueretur; ut illum quem laudare nemo digne sufficit, ad iram provocet injuria loquacitas.

Vers. 9. *Posuerunt in caelo [ed., in caelum] os suum, et lingua eorum transivit super terram. Ponit in caelo os suum qui Jovem, Mercurium, cæteraque portenta quæ numina Deo putat esse similia. Ponit etiam in caelo os suum qui res humanas tyrannica voluntate transgressus, malorum suorum nullum fore putat ultorem; sed potius superba iniquitate subjectus, Deum credit non cognoscere quod differt in tempore vindicare. Sequitur, et lingua eorum transivit super terram. Super terram utique transiunt, qui ultra mensuram humanitatis loquuntur; et dum sint ipsi imbecillitate fragiles, tenere se immortales æs imant dignitates.*

Vers. 10. *Ideo revertetur huc populus meus, et dies pleni invenientur in eis.* Postquam malorum licentiam descripsit et consuetudines pessimorum, nunc veniens ad secundam partem, ad viam veritatis *ideo reversurum populum dicit*, quoniam Domini illuminatione complendus est. Sed quia illos *reversos* dicimus qui de locis patriis exierunt, congruum est illos populos huc advertere, qui aliquando in accepta Domini lege manserunt, sed per varia desideria mundana dispersi sunt, et iterum correcti ad Domini præcepta redierunt. Quapropter *Asaph hunc populum ad se rediisse dicit*, qui ad agnitionem veritatis, Domino præstante, reversus est. Sequitur, *et dies pleni invenientur in eis.* **Dies 246 pleni sunt**, quando Christus Dominus in plenitudine temporis, quam propheta cecinerunt, advenire dignatus est; sicut Apostolus dicit: *Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum (Galat. 4. 4).* Tunc ergo *dies pleni* Judaicum populum perfidia sua vacatum repererunt, quando inter eos aliqui corde revelato Christum Dominum conspiciere meruerunt.

Vers. 11. *Et dixerunt: Quomodo scivit Deus: et si est scientia in Excelso? Illos quos superior reversos*

esse memoravit, nunc ex qua cogitatione transeat A evidenter exponit; ut Domini misericordia declaretur, qui de blasphemis facit justos, et de insipientibus populi prudentes efficit ac devotos. Dubitaverunt enim scisse Deum tot mala sceleratissimos commisisse, quibus videbant omnia mundi secunda provenire: nescientes pœnas eos graviore incurrere, qui tandiu expectati, in sua probati sunt obstinatione mansisse; sicut et nonagesimus tertius psalmus dicit de talibus: *Et dixerunt: Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob (Psal. xciii, 7)*. Sequitur, *et si est scientia in Excelso?* Blasphemus iste sensus est, et in insipienti voluntate conceptus, dubitasse scientiam esse in eo qui sapientiam humano donat ingenio, qui et angelos ipsos, et potestates cœlorum providentiæ luce locupletat. Scitus enim dictus est, B quasi scire citus. Unde supra memoratus psalmus dicit: *Qui plantavit aurem non audiet, qui finxit oculum non considerat, qui corripit gentes non arguet (Ibid., 9)?*

Vers. 12. *Ecce ipsi peccatores et abundantes in sæculo obtinuerunt divitias*. Proditum est quod insipientium corda fatigabat, quorum ratiocinatio est sine ratione, tractatus sine consilio, cogitatio sine sapore; ut ideo non putaret Deum scisse quod agit, quia peccatores divitias possidebant; quasi illis justis ac fidelibus talia sit pollicitus, et non magis pauperes in mundo esse voluit, quibus cœlorum regna promisit.

Vers. 13. *Et dixi: Ergo sine causa justificavi cor meum, et lavi inter innocentes manus meas? Asaph se quoque fatuis cogitationibus profitetur illum; sicut superius dixit: Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei; ut cum se profitetur talia repudiasset, in nostris sensibus pravas cogitationes non sinat ullatenus introire. Quapropter increpative pronuntiandum est: Ergo sine causa justificavi cor meum? quasi inani spe aliquis se putet elusum, si in hoc sibi mundo fructum justitiæ non sentiat esse colatum. Causa enim a casu dicta est, quod sæpe bona sit, sæpe mala. Hoc genus causæ ab oratoribus anceps dicitur, quod maxime in deliberationibus provenit, quando dubius est animus quid sequatur. Addidit, *et lavi inter innocentes manus meas*. Adhuc hoc ipsum quod cœpit exsequitur. Ac si diceret: Quid mihi profuit probabili me conversatione tractasse, si divitias possident qui vitia non relinquunt? Lavat enim inter innocentes manus suas qui pias operationes laudabili peragit instituto. Nam Pilatus non lavit inter innocentes manus suas quando flagellatum Dominum cruci tradidit affigendum.*

Vers. 14. *Et sui flagellatus tota die: et index meus [mss. G. et F., castigatio mea] in matutino*. Quasi pœnas suas adhuc commemorat, quas, ut illi videbatur, irrite sustinebat; ut iste flagellatus pauper esset, cum impius securus suas divitias possideret. Pessima reputatio, sed vicina correctio. Sicut ægrois fieri solet, qui tunc diutino languore liberantur, quando in ægritudinis sine eos copiosior febrium flamma

succenderit. Sequitur, *et index meus in matutino*. Ecce jam ad temperiem sanitatis rediit, qui morbo- sis caloribus æstuabat. *Indicem dicit sibi Donatum Christum, qui nobis viam veritatis evangelici prædicationibus indicavit; et tempore matutino resurgens, spem nostram de isto mundo auferens, ad cœlorum regna protendit.*

Vers. 15. *Si dicebam: Narrabo sic: ecce natio filiorum tuorum, cui disposui*. Jam vicina veritate commonitus secum ipse deliberat, et ad tantam rem perductus cogitatione multiplici fluctuat. Dicebat enim: Si annuntiavero plebi Deum mortalia non curare, occurrere sibi putat prædicationes priores, quas Israelitis ante prædixerat, ut Deum colerent, cœli terræque Creatorem, qui per suam sapientiam universa disponit, bonis malisque pro suorum actuum qualitate restituens. Quo nodo ergo poterat aliter narrare, qui talia visus est ante docuisse?

Vers. 16. *Existimabam ut cognoscerem, hoc labor est ante me*. Primus gradus est scientiæ, quando creperimus intelligere minime nosse, quod ante nos scire putabamus. Prius enim persuaserat sibi Deum non curare mortalia, quoniam peccatores videbat divitias possidere; modo autem existimat esse querendum, ut veritatem rei mereatur agnoscere. Constat ergo repudiatum priorem sensum, quando alter ut agnoscat exquiritur. Sequitur, *hoc labor est ante me*. Revera æstanti laboriosum erat tantam rem lucida veritate cognoscere; ut et prosperitates peccatorum despiceret, et Domini patientiam veritatis ipsius consideratione laudaret. Ante me, quod dixit, fortitudinem difficultatis ostendit. Quis enim molem istam ignorantiam, nisi per gratiam possit Divinitatis irrumperet? Sicut et in alio psalmo legitur: *Et in Deo meo transgrediar murum (Psal. xvii, 30)*.

Vers. 17. *Donec intrem in sanctuarium Dei, et intelligam in novissima [ed., novissimis] eorum*. Advertit aliquando Asaph, quod intelligere festinabat. Repetit enim prædictæ quæstionis aliter veritatem se non potuisse cognoscere, nisi legem divinam, quod est sanctuarium Dei, contuens, intelligeret novissima peccatorum: quoniam in futuro iudicio felicitas humana damnabitur, quæ hic ad tempus florere monstratur. Quo remedio hæsitatio cuncta sublata est, quia non debet pius animus offendi, cum se magis rebus talibus sentiat eloceri. Quod genus orationis dicitur deliberativum, quando et partes ponuntur, quæ nos dubios reddunt, et eligitur sententia, quæ et utilitati conveniat et decori. Dixit enim quod eius scrupulum commovebat: *Si dicebam, Narrabo sic*. Occurrebat utique illa fœda varietas: *Ecce natio filiorum tuorum, cui disposui*. Ad postremum eligitur sententia quæ cuncta salvaret: *Hoc labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei, et intelligam in novissima eorum*. Sic deliberativum genus partibus suis regulari observatione completum est. Sciendum est sane de topicis omnia quidem argumenta procedere; sed quando generaliter dicuntur, 247 ad dialecticos pertinent; quando autem particulatim et

specialiter exprimuntur, oratoribus convenire non a dubium est.

Vers. 18. *Verumtamen propter dolos posuisti eis mala; dejecisti eos dum alleverentur.* Asaph venit ad tertium membrum, ubi peccatorum commemorat ultiones, quas superius eis dixerat in futurum graviter infligendas. Et ne omnino in mundo mali putarentur immunes, aut scelera sua crederentur habere modis omnibus impunita, dicit: *Posuisti eis mala; ut quamvis mundana felicitate potiantur, reatum in se gesterat, qui non potest deserere omnino criminosos.* Nam tales etiam hic frequenter incurrunt ruinas, quas eorum vel suspicio non habebat. Sequitur, *dejecisti eos dum alleverentur.* *Dejecisti* dum dicit, ex alto significavit elisos. Et ut hoc intelligeres, addidit, *dum alleverantur*, id est, dum in cothurnum superbiæ amplitudine ruinosi conscenderent. Et perpende quia ipsum tempus elevationis significat quod ruinæ. Non enim dixit, postquam elevati sunt; sed, *dum alleverantur*, quorum erigi cadere est, et sublevare demersio: quoniam ad illam summitatem tendunt, quæ subita præcipitatione dissolvitur; sicut jam et in alio psalmo dictum est: *Vidi impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani: et transivi, et ecce non erat* (Psal. xxxvi, 35), et reliqua.

Vers. 19. *Quomodo facti sunt in desolationem! subito defecerunt; perierunt propter iniquitatem suam.* Quomodo admirantis est, ut subito desolatus appareat, qui tanta felicitate pollebat. Desolatus, utique desertus ab illis rebus quæ eum tanquam numerosa familia circuebant. Hoc enim contingere malis posse non dubium est, quando debitum pavendæ mortis incurrunt. Sequitur, *subito defecerunt.* Exponit etiam quemadmodum ad *desolationem* pervenerint, qui prius felicia malis evenisse mirabantur. Nam quod dicit, *subito defecerunt*, significat repentinæ mortis adventum. Et ne illos crederes communiter mori, addidit, *perierunt propter iniquitatem suam*: quia mali sic in hoc sæculo deficiunt, ut tamen iterum in illa damnatione perpetua clade moriantur.

Vers. 20. *Velut somnium exurgentis, Domine, in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.* Pulchra comparatio. Talem dicit esse felicitatem malorum, quale somnium evigilantium. Præstigiis enim quibusdam elusi, frequenter ad illa nos pervenire somniamus, quæ nimia cupiditate perquirimus. Pauper enim subito dives efficitur, criminosus honorabilis invenitur, fruitor alter optato conjugio, nonnullus desiderato potitur imperio. Et his omnibus subito derelictis, patentibus oculis non respiciamus, quæ clauso lumine cornebamus. Ecce illa admiranda felicitas impiorum pervenit ad somnium. Sic enim jam mortui divitias possidere non possunt, sicut evigilantes sua gaudia perdiderunt. In hoc autem commate distinctio plena figenda est, quoniam de superioribus pendet. Sequitur, *Domine, in civitate tua imaginem eorum ad nihilum rediges.* Hic jam dicit quemadmodum in illa Jerusalem cælesti impii divinis non possint apparere conspectibus; sed sicut in isto

A sæculo *in imaginem* in se Domini polluerunt, ita in illa futura patria eorum effigies non videbitur, qui in gehennæ sequestratione mittendi sunt. Peribit ergo *imago*, quando se eis ipsa veritas alienata subtraxerit; nec similitudinem retinere possunt, de cujus beatitudine nil habebunt. *Imago* enim est alicujus rei existentis similitudo formata.

Vers. 21. *Quia delectatum est cor meum, et renes mei resoluti sunt.* Superius prophetavit impios a regno Domini submovendos, nunc causam reddit quia per ipsos factum fuerat, ut cor ejus noxia delectatione mundanis felicitatibus invideret. Unde apparet gravissimum esse peccatum, quando aliquis occasionem præbuerit unde alterius conscientia polluat; sicut nec illa res parva est, quæ juvante Domino bonis præstat exemplum. Addidit, *et renes mei resoluti sunt.* *Renes* frequenter diximus pro mentis constantia poni. Nam sicut isti corpus continent, ita animæ stabilitatem et illa custodit. *Renes* ergo suos dixit esse *resolutos*, quia mundanarum rerum felicitatem incauta voluntate quæsierat.

Vers. 22. *Et ego ad nihilum redactus sum, et nescivi; ut jumentum factus sum apud te.* Merito ad nihilum redactus fuerat, qui talibus desideriis inhærebat, ut peccatoribus invidendo, auctori suo facere videretur injuriam. *Ad nihilum* enim pervenit qui fructu veræ intelligentiæ vacuatus agnoscitur. Et hoc quoque nescisse se dicit. Ipsa est enim profunda ignorantia nescire quod pecces: unde in alio psalmo dictum est: *Delicta quis intelligit* (Psal. xviii, 13)? Sequitur, *ut jumentum factus sum apud te.* Jure se *jumentum* dicit, quem carnalis æmulatio quasi irrationabile animal insidebat. Apud Deum enim in vice sunt pecudum, qui ejus præceptis resistunt, et aliud sentire volunt quam sanctis regulis continetur; sicut in alio psalmo dictum est: *Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus* (Psal. xxxi, 9).

Vers. 23. *Et ego semper tecum; tenuisti manum dexteram meam.* Cum dicit, *Et ego semper tecum*, ostendit se ab idolis alienum auctori Domino pura mente credidisse. Sed in hoc errabat, quia de peccatorum felicitate Domini judicia discernere nesciebat. Quapropter hic distinctio plena ponenda est, quoniam est completa sententia. Sequitur, *tenuisti manum dexteram meam.* Dixit, *tenuisti manum*; et ne putares sinistram (quia et ipsa pars habet corporis manum), addidit, *dexteram meam.* Cujus enim hæc pars a Domino tenetur, semper absolvitur atque liberatur; sicut Petro mergenti *dexteram tenuit* Dominus, eumque fecit elementum liquidum fixo calcare vestigio.

Vers. 24. *In voluntate tua deduxisti me, et cum gloria assumpsisti me.* Hic quoque gratia Domini significatur, qua redemit peccatores. Non enim dixit, meritis meis, sed *voluntate tua deduxisti me*; ad intellectum scilicet saluberrimum, ad quem post mortiferas cogitationes tanquam de loco sepulcri, Domino vivificante, reversus est. Sequitur, *et cum gloria assumpsisti me.* Illic denuntiatur Domini incarnatæ

tionem futuram, in qua hominem *assumere* pietate sua dignatus est. Quid enim mirabilius quam mortalem naturam incarnatione Verbi ad Patris dexteram collocatam, et eam vivos et mortuos iudicaturam, quæ post delictum primi hominis diabolicis tentationibus subiacebat? Unde etiam probatissime atque expresse Joannes Constantinopolitanus episcopus ait (*In homil. de Ascens.*): Cognoscamus **248** quæ natura e-t, cui dixit: Esto meæ particeps sedis; illa natura quæ audivit: *Terra es et in terram ibis* (*Gen. III, 19*).

Vers. 25. *Quid enim mihi restat in cælo, et a te quid volui super terram?* Postquam dixit quemadmodum a pravo sensu voluntate Domini fuerit absolutus, ad quartum venit ingressum: ubi jam bona misericordiæ [*ed.*, bonam misericordiam] ipsius liberatus enumerat. Nam cum dicit, *Quid restat in cælo*, subaudiendum est, quid amplius petam, id est, quam quod mundo daturus es? Beneficium scilicet sanctæ incarnationis tuæ; ut Deus homo ex duabus et in duabus naturis distinctis atque perfectis unus Christus appareat, et damnatum lege peccati per gratiam redemptionis absolvat. Increpative autem contra se dicit quod sequitur, *et a te quid volui super terram?* quasi diceret: Ego veritatis ignarus, qualia super terram sperabam, ut peccatorum bona cuperem habere communia, cum tu beneficia parares in æternitate mansura? Iste sunt potius divitiæ quas salubriter cupere debeamus; ista felicitas de qua se Christianus gaudeat esse locupletem; ut sit pauper in hoc sæculo, dives in cælo.

Vers. 26. *Defecit caro mea et cor meum: Deus cordis mei, et pars mea Deus in sæcula.* Defectus dictus est, quoniam deest illi effectus. Et jure cogitatio carnalis defecerat, quæ se errasse noscebat. Sed illi confitetur, cui culpam revelare remedium est: delicta confiteri securitas. Et nota quod in uno versu, *cor* et in bono ponitur et in malo. *Defecit cor*, utique mala cogitatio. *Deus cordis*, bonum intellectum significat, cum se errasse salubriter sentiebat. Illud quoque notandum est, quod frequenter Scriptura divina de corporis istiusmodi parte dicit emanare consilia; sicut scriptum est: *De corde hominis procedunt cogitationes malæ* (*Matth. xv, 19*). Quamvis aliqui dicant in cerebro esse sapientiæ sedem. Sed illi potius dicenti de corde nostro credendum est, qui corda nostra formavit. Sequitur, *et pars mea Deus in sæcula.* Illius hominis pars Deus est, qui se majestati ipsius et credulitate consociat, et probabili actione commendat. *In sæcula* vero quod addidit, semper se ipsi adherere promisit. Quod revera perfectorum est nunquam ab illo velle discedere, sine quo contingit semper errare.

Vers. 27. *Quia ecce qui elongant se a te peribunt; perdidisti omnes qui fornicantur abs te.* Illorum memor est de quibus superius dixit: *Subito defecerunt; perierunt propter iniquitatem suam.* Illi enim se elongaverunt ab eo, qui idolis servientes, Deo vero nullam reverentiam reddiderunt. Iste enim credens Deo

A paulisper recesserat, ut rediret, quando, sicut sæpe dictum est, cogitationes pravas de peccatorum felicitate contraxerat. Sequitur, *perdidisti omnes qui fornicantur abs te.* *Fornicari* est a Domino, quando adulterinis cogitationibus ab ejus amore casto deviamus, et luxuriam sæculi præponentes præceptorum cælestium non recipimus disciplinam. Quod illos facere manifestum est, qui culturas idolorum: vanasque superstitiones impietatis affectant; et quidquid postremo contra catholicam fidem creditur, pollutis sensibus fornicatur.

Vers. 28. *Mihi autem adherere Deo bonum est, ponere in Deo spem meam: ut annuntiem omnes laudes tuas in portis filię Sion.* Ecce declaratus est sensus ille quem diximus: quia licet prava se cogitatione polluerit, tamen a cultura Domini non recessit. Dicit enim, *bonum sibi esse adherere Domino.* Is enim Divinitati *adhæret* qui se illi vera fide atque operum probitate conjungit. Nam sicut impios dicit elongatos, ita se Domino adherere profitetur; ut illis contraria faciendo, disparem vicissitudinem remunerationis inveniat. Sequitur, *ponere in Deo spem meam.* Exponit verbum quod superius dixit. Ille enim *adhæret Deo* qui spem suam ponit in Domino: quia nihil potest esse beatius quam illi omnia committere, qui novit suis cultoribus congrue profutura præstare. Addidit, *ut annuntiem omnes laudes tuas in portis filię Sion.* *Sion* frequenter diximus montem esse Jerosolymis constitutum, qui nostra lingua speculatio interpretatur. Istius ergo contemplationis filiam, catholicam constat esse Ecclesiam, ubi revera laudes Domino reddit, qui pura mente crediderit. *In portis*, ipsum ingressum Christianitatis mavult intelligi, quando ad veram fidem percipiendam populus novæ regenerationis adducitur.

Conclusio psalmi.

Quam mirabiliter Asaph iste cujus nomen indicat Synagogam, et præteritos errores respuit, et futura bona credulitatis assumpsit! Deliberavit enim sapienter, elegit eximie, ut non immerito post illam superioris psalmi de adventu Domini salutiferam promissionem, septuagesimi secundi psalmi ei numerus convenisse videatur, quando utrasque cogitationum partes, velut justa libra discernens, æquabili totum moderatione pensavit. Completa est his admonitionibus institutio Christiani, ut nec cogitationibus malis delinquat, qui se Domino commendare festinat. Præsta, Domine, ne nos talibus invidere facias, quos tua veritate condemnas, sed exsecremur quos herres, et amemus certe quos diligis; quia tecum nequeunt habere portionem, nisi qui voluntates tuas mente devotissima subsequantur.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXIII

Intellectus Asaph.

Intellectus significat inspectionem divinam, quam psalmus iste studio pietatis omnimodis intuetur. *Asaph* (sicut sæpe jam dictum est) interpretatur Congregatio, quæ nunc vocatur Ecclesia. Ista futuras

clades civitatis Jerusalem miseranda lamentatione A deplorat. Mira pietas, stupenda clementia, malum futurum presentem sibi facere planctum; et sic dolere ventura, quasi jam probentur esse suscepta! Quod genus dictionis charitate plenum, proximi que dilectione compunctum et in hoc psalmo, et in septuagesimo octavo, et in centesimo trigesimo sexto reperies fuisse cantatum. Scire autem debemus quid intersit inter pœnitentes et lamentantes, quoniam sunt tristes lacrymæ utrisque communes. Pœnitentes pro suis peccatis, aut pro generalitatis excessibus rogant; ut Dominus 249 delicta dimittat, ne puniat errata cum judicat. Lamentantes vero pietatis intuitu desunt civitatis ruinas, et interitum suorum civium, quem [ms. A., quæ] aut jam passi, aut certe passuri sunt. Unde monet Apostolus charitatem proximi persuadens, *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus* (Rom. xii, 15). Respiciamus nunc ordinem ipsum positionemque psalmodiarum. Septuagesimus primus psalmus promisit incarnationem Domini esse venturam. In septuagesimo secundo, postpositis erroribus, Asaph elegit quid sequatur. In præsentis autem civitatis subversio deploratur; ut durissimus animus Judæorum vel ipsius civitatis suæ calamitatibus tereretur. Totum fecit Medicus bonus, si sanitatem recipere voluisset ægroto. Meminerimus autem quod ecclesiastica tradit auctoritas his diebus vastatam Jerusalem, quando Christum Dominum crucifixit plebs crudelissima Judæorum; ut non sit dubium quod temporis malum receperit præsumptionis excessus. Nunc ad reliqua transeamus.

Divisio psalmi.

Israelitarum populus, qui figuram continet devotissimæ Synagogæ, per totum loquitur psalmum. In prima sectione deplorat cur traditi fuerint gentibus, ita ut sanctuarium Domini inimicorum profanasset audacia, memorans quorundam Judæorum cor impœnitens Domini provocasse censuram; ex quibus tamen in fine sæculi convertendos esse prophetat. Secunda dicit, adventu Christi superstitiones et iniquitates hominum fuisse destructas: enumerans diversa eum fecisse magna, inter quæ petit ut Judæis errantibus subveniret. Tertia sectione rogat ut memor promissionum suarum ab interitu semen eripiat Abraham, et ad ipsum ascendat superbia Romanorum qui se inmaniter [ms. A., F., se inaniter] extulerunt. Quem psalmum sollicitis mentibus audiamus; est enim in excidii Jerosolymitani lamentatione mirabilis.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Uiquid, Deus, repulisti in finem? iratus est furor tuus super oves gregis tui.* Introducitur populus Judæorum Deo supplicans, ut averteret ab Israeliiticis quod imminerebat exitium. *Uiquid?* quærentis est, non impotentis. Merito enim territus quærebat cur sanctuarium Domini passurum esset nefandissimam vastitatem; timens ne, quia permissa est templi vastatio, Judaicus quoque populus funditus interiret. Num quis

jam reservari creditur, quando sanctis locis reverentia non habetur? *Repulisti*, abjecisti est, quasi alienos a tua defensione fecisti. *In finem*, hic interitum significat et captivitatem, quam Jerusalem temporibus Vespasiani atque Tituli principum a Romanis legitur pertulisse. Sequitur, *Iratus est furor tuus super oves gregis tui.* Oves dicit populum Judæorum, ut nominatus grex pii Pastoris misericordiam commoveret. *Addidit tui*, quia semper in eis temperantius vindicamus, quos aliquando nostros fuisse meminimus.

Vers. 2. *Memento congregationis tuæ, quam creasti ab initio: liberasti virgam hæreditatis tuæ, montis* [ms. A., mons] *Sion, in quo habitasti.* Intuere sollicitè quot modis benevolentiam Judicis quærat, ut oratorum argumenta hinc invenias fuisse progressa. Præstita enim dona numerantur, ut ad beneficia consueta animus boni Judicis invitetur. Quapropter rogat ut sua potius beneficia in eis, quam eorum considerare velit errata. *Congregatio* enim Judæorum evidenter ipso adjuvante prævaluit, cum eos sub Ægyptio populo crescere faciebat, et quando placuit miraculis insignibus liberare dignatus est. Nam cum omnes creet atque disponat, Judæos quasi specialiter creasse dicitur, quibus et legem dedit, et prophetas contulit, et miracula magna concessit. *Ab initio* dixit, fidei scilicet culturæque prolatae, quam per Moysen populus accepit Hebræus. Sequitur, *liberasti virgam hæreditatis tuæ.* *Hæreditas* Domini fuit populus Judæorum, quandiu ei parò animo serviebat. Hanc *hæreditatem virgam* appellavit propter Moysen famulum ejus, cui jussum est per *virgam* magna facere, ut divina fortitudine roborati, de terra Ægypti egrederentur intrepidi. Per hanc enim *virgam* Pharaonis est quassata duritia, per eam maris Rubri fluentia divisa sunt, per ipsam de sicco lapide flumina manaverunt; et merito *hæreditas* ista vocata est *virga*, quæ tanta valuit implere miracula. Hæc ideo in commemorationem venit, ut per eam quanta præstitisset ostenderet. Addidit quoque cumulum perfectionis insignem, id est *montis Sion, in quo habitasti.* Illa enim quæ præcessere miracula usque ad *montis* hujus munera pervenerunt. Dubium quippe non est omnia Veteris Testamenti ideo [ms., a Deo] fuisse facta, ut Novi veritas promissa sequeretur. Nam quod dicit, *montis Sion, in quo habitasti*, Jerosolymam utique significat civitatem, in qua Israeliiticus populus insidebat, ubi *habitasse* declarat Christi Domini præsentiam corporalem, ut hæc loca non sineret incurrere terribilissimam vastitatem, in quibus humanis oculis apparere dignatus est. Fulgens plane terra miraculis, dominica visitatione venerabilis, ubi datum est oculis carnalibus videre, quod est summa beatitudo vel credere. Quod argumentum dicitur a laude rei læsæ; ut tanto plus hostibus cresceret invidia, quanto loca sancta fuerant eorum præsumptione vastanda.

Vers. 3. *Eleva manum tuam in superbiam eorum in finem: quanta malignatus es inimicus in sanctis tuis!* Hæc verba non sunt irati, sed remedium magis correctionis optantis. Prævaluit revera Israëlita petitiō.

Ubi enim amplius religionis Christianæ cultus effloruit quam in Romana urbe, quæ præ cæteris terris superstitiones sibi ante gentium vindicavit? *Elevata est ergo in ipsis potentia Domini, quando superbiam eorum humilitatis gratia commutavit, per-lucens eos in finem, id est ad Dominum Salvatorem. Quanta enim nefandissima illic sunt signa templorum! Quot Ecclesiarum cælestium et beatorum martyrum dona micuerunt! Ut utrisque conspectis, revera potentia intelligatur Domini Christi, qui ex tam superstitiosa plebe reddidit sanctissimam civitatem. Sequitur, quanta malignatus est inimicus in sanctis tuis! Inimicus significat populum Romanorum, qui illo tempore (sicut dictum est) insignis idolorum cultor habebatur. Qui malignatus est in locis sanctis ejus, quando sacerdotes totaque ministeria 250 templi in prædam missa patuerunt, cunctaque gens Hebræorum aut gladio subjacuit, aut captivitati subjugata servivit. Hoc enim nimis acerrimum bellum Josephi Historia septem libris celebrata describit.*

Vers. 4. *Et gloriati sunt qui oderunt te in medio atrio tuo; posuerunt signa sua signa, et non cognoverunt. Hinc jam per contemptum sacratissimi templi major in præsumentes crescit invidia; ut ipsam quodammodo Divinitatem contempsisse videatur, quando sanctæ religionis violator arguitur. Sed cum omne scelus debeat subsequi pœnitudo, hic positum est, gloriati sunt, ut non solum peccasse, sed ipsum quoque malum ad gloriam suam traxisse viderentur. Addidit etiam, qui te oderunt, ut patienter non debeat sustineri, quod ab inimicis cognoscitur perpetratum. Sequitur, in medio atrio tuo. Hoc ad magnum contemptum pertinet exprimendum, ut non in extremo aliquo loco, sed in medio atrio, sacrilegium commississe dicantur. Quod autem addidit, signa sua signa, et non cognoverunt, scilicet aquilas, dracones, cæteraque quibus in prælio uti solebat Romanus exercitus; aut certe statuas monumenta victoriæ, quas imperatores supra fornices portarum in suis laudibus erigebant. Sequitur etiam cum dolore dictum, signa; ut ipsa repetitio ad vindictam celerem justum Judicem commoveret. Quæ figura dicitur epembasis, quoties ad auxesim faciendam de vicino eadem verba geminantur, ostendens quia humanis est viribus applicatum, quod divina fuerat dispensatione permissum. Nam ut hunc sensum intelligas esse conceptum, intulit, et non cognoverunt. Quod si cognovissent, tibi utique reddidissent sacrificia; non autem elegissent ad dæmonum redire culturas. Quæ captivitas vel ruina longis post temporibus facta est, quam cognoscitur esse prophetata. Tunc enim quando ista dicebantur, templum adhuc Jerosolymis non erat constitutum, quippe quod a Salomone filio ipsius legitur fabricatum. Unde revera cælestis prophetiæ magna virtus apparuit, ut ante ipsius eversio prædiceretur quam ejus constructio provenire potuisset.*

Vers. 5. *Sicut in via super summum: quasi in silva Ignorant securibus exciderunt januas ejus in idipsum: bipenni et ascia dejecerunt eam. Quantum plus inimi-*

corum contemptus exprimitur, tantum venire vindicta celerius postulatur. Nam in his duobus versiculis dolentis animus vehementer ostenditur, ut dicat, sic posuerunt signa sua in templo tuo, quemadmodum solent statuarum principum in plateis per loca edita collocari, ut vianantium memoria visis talibus instruat. Quid enim execrabilius quam ut hoc auderent facere in penetralibus templi, quod a sacrilegis præsumitur in plateis? Sequitur alia comparationis miseranda conquestio, ut ita dicat januas illas templi reverendissimi securibus comminutas, quemadmodum excisoribus lignorum silvæ solent præbere licentiam, ubi nullus custos, nullus contrarius invenitur. Antiqui autem januas a Jano dictas esse voluerunt, quod per ipsum anni (ut putabant) præberetur ingressus. Addidit quoque, in idipsum, in templo scilicet, ut facti qualitas de loci reverentia plus doleret. Sequitur, bipenni et ascia dejecerunt eam. Bipenni est in plagas lignorum ferrum ab utraque parte formatum, quod in excidendis trabibus competenter aptatur. Dicta est autem ab eo quod bis acuta sit. Pinnum enim antiqui acutum dicebant. Ascia, id est ferrum in obunci nasi more curvatum, per quam manus artificis diligentius persequitur quod constat minutius abscidendum. Ergo ut civitatem illam ostendat funditus fuisse vastatam, per hæc instrumenta fabrilia, et magis res simul et parvissimas dicit esse dejectas. Quicquid enim aut bipennis excidere, aut ascia persequi potuit, manus truculenta dejecit. Quo loco ad exprimendum dolorem prophetæ, Jeremiæ sensus ille ponendus est: Videte si est dolor secundum dolorem meum qui factus est mihi. Dedit me Dominus in manibus, et non potero stare (Thren. 1, 12, 14).

Vers. 6. *Incenderunt igni sanctuarium tuum; in terra polluerunt tabernaculum nominis tui. Crescit dolor, ubi calamitas eversiois augetur. Potuit enim bipennis et ascia sola ligna concidere, sed ad postremum ignem contigit omnia simul devorare. Sed quid, rogo, de privatis domibus fieri potuit, ubi furor hostilis sanctuario Domini non pepercit? Quod autem dicit, igni incenderunt, in sæcularibus litteris schema dicitur pleonasmus, ubi et superfluum aliquid poni fas est. In Scripturis vero divinis (ut mihi videtur) hæc figura non convenit, ubi totum utile, totum necessarium, totumque perfectum est; sed magis per hunc modum locutionis dictum debemus advertere, sicut usu dicimus: Auribus meis audivi, oculis meis vidi; cum tamen nec alienis videre oculis, nec auribus audire possit extraneis. Sequitur, in terra polluerunt tabernaculum nominis tui. Tabernaculum nominis ejus, templum fuit quod Salomon mirabili ædificatione construxit, in cujus dedicatione orans ait: Ego autem ædificavi domum nomini ejus (III Reg. viii, 21), et cætera. Istud ergo tabernaculum quod visitabat virtus cælestis, manus polluit vastatoris, et usque in terram deduxit culmina, quæ ad laudem Domini probabantur esse constructa. Et nota quod in his quatuor versibus schema illud nobilissimum ponitur auxesis, quæ Latine augmentum nuncupatur. Crescit enim subinde atrocitas facti, ut*

tam immaniter excedentibus ab omnipotenti Iudice A debeat obviari. Quod sive in laudibus, sive in vituperationibus utiliter nimis ac decenter apponitur, sicut fecit Apostolus dicens: *Scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit* (Rom. v, 3, 4, 5), etc.

Vers. 7. *Dixerunt in corde suo cognatio eorum inter se: Venite comprimamus omnes solemnitates Domini a terra.* Potuissent mala superius enumerata misericordiam Domini commovere, nisi adhuc fuisset in Judæis obstinata superbia. Nam licet talia perpessi sint, a blasphemii eorum animus non recessit. *Dixerunt enim in corde suo.* Et ne pauci viderentur esse, addidit, *cognatio eorum inter se*; ut impenitenti cordi merito non fuerit suspensa caritas. Sequitur, *Venite, comprimamus omnes solemnitates Domini a terra.* Hic verba referuntur irascentium Judæorum, quoniam viderant **251** eversam civitatem suam, et Dei sanctuarium profanata, insipienter et furiose dixerunt: Abjiciamus legem Domini, qui nos vindicare contempsit: non æstimantes multo eos graviora potuisse mereri, qui crucifigere nisi suot Dominum Christum. Talia enim *Asaph* ex sua persona dicere non poterat, quem præmissus tituli *intellectus* ornat.

Vers. 8. *Signa nostra non vidimus [ed., videmus], jam non est propheta: et nos non cognoscat amplius.* Dementissimi hominum qui talia sibi putabant post reatum *signa* posse præstari, qualia videbantur ante culpam tam immanissimam promereri. Veniebat utique illis in animum quantas gentes patres eorum Domino juvante prostraverint, quæ regna momentanea concertatione subdiderint; et in reatu maximo constituti, ipsa sibi subtracta dicebant *signa*, quæ patribus suis tunc devotis venerant esse collata. Sequitur, *jam non est propheta: et nos non cognoscat amplius.* Adhuc ipsa sunt verba desperantium Judæorum. Nam quoties antiquis temporibus Israelitæ aliqua calamitate premebantur, euntes ad prophetas instruebantur ab eis jussu Domini quid facere debuissent; quibus tamen eorum duritia obedire contemnebat. Sed cum eos completo adventu Domini non haberent, dicebant a Domino se fuisse derelictos, quando eos, per quos admoneri consueverant, non videbant. De talibus enim scriptum est: *Peccator, cum venerit in profundum malorum, spernit* (Prov. xviii, 3). Hæc omnia dici non potuerunt, nisi a populo Judæorum, quia Romanis ista contraria erant, qui tunc nefandis idolis serviebant. Revera *Asaph* intelligens et sanctitate præcipuus fudit pro Judæis mirabilem supplicationem. Sed ne inclementia Divinitatis putaretur, quod pro ipsis non probatur auditus, subjunxit culpas desperationesque Judæorum; ut debitas ultiones susceperint merito, in quibus nulla fuit inter tam multa crimina congrua poenitudo.

Vers. 9. *Usquequo, Deus, improperebit inimicus; irritat adversarius nomen tuum in finem?* Clamat tanquam qui adiutorem petit, gemit quomodo vulneratus qui medicum quærit, dicens Domino: *Quandiu istas*

improperationes sustinebis, quas Judæus tibi movet incredulus? Non ut eos perderet, quos fletuos esse judicabat, sed ut confessionis beneficio mutaret in melius. Sequitur, *irritat adversarius nomen tuum in finem.* Hoc exponit quod superius dixit. Tandem Dominus murmuraciones patitur perfidorum, donec adversarios suos ad confessionem sul nominis miseratus adducat. Ille enim potens est sic corrigere derogantes, ut qui prius mortifere locuti sunt, postea prædicare salutariter audiantur. *Irritat enim a canibus tractum est, quorum latratibus R littera plurimum sonat.* *In finem* significat mundi vesperam, quando gens Judæorum pro maxima parte creditura est.

Vers. 10. *Utquid avertis faciem tuam et dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?* Quasi offenso, quasi irato Domino dicit, qui nolit peccatores populos intueri, ut adhuc in sua videantur perseverare nequitia. Ille enim quos dispensatione mirabili placatus attenderit, corrigit: quos propitius intuetur, emendat. Sequitur, *et dexteram tuam de medio sinu tuo in finem.* Aliud sacramentum tangitur Veteris Testamenti. Nam sicut Moysi datum fuerat per virgam miracula facere (Exod. iv, 6, 7), ita illi præceptum est ut *dexteram* suam in sinum mitteret, exindeque prolata, leprosa conspecta est. Jussumque illi est, ut iterum manum mitteret in sinum, et statim curata est. Significans quia populus Judæorum exiens a Domino Christo immundus flet; ad eum vero conversus reciperet pristinam sospitatem. Quod factum ideo commemoratur, ut Judæorum populum in antiquam redire prædiceret sospitatem. Hoc argumentum dicitur ab eventu, quando ad illud supplicatio tendit, ad quod rei ordinem pervenire cognoscit. Sed ne in tali relatione diutius moraretur, ad laudes Domini festinus accedit, ut omnia possibile dicat illi qui tam ingentia cognoscitur operari.

Vers. 11. *Deus autem Rex noster ante sæcula; operatus est salutem in medio terræ.* Venit ad secundam sectionem *intellectus* ille *Asaph*, quem titulus præcinebat, et spiritu prophetiæ Dominum Salvatorem prædicit esse venturum, enumerans per demonstrativum genus orationis quanta miracula fecerit in cælo et in terra. Et quia de ejus erat incarnatione dicturus, ne quis eum Dominum credere temporalem, ante constitutionem mundi *Regem* eum jam fuisse testatur, sicut ipse in Evangelio ait: *Ego in hoc natus sum* (Joan. xviii, 37). *Sæcula* enim dicta sunt, quod in se revolvant tempora. Sequitur, *operatus est salutem in medio terræ.* Quamvis hoc et de factis miraculis possit intelligi, quæ coram hominibus visualiter cognoscitur operatus, tamen melius hoc de animarum salute suscipiamus, quam operatus est prædicatione vitali. *In medio terræ*; cunctis scilicet cernentibus populis, quos per *terræ* vocabulum datur intelligi. Quæ figura dicitur metonymia, quando per id quod continet, id quod continetur ostenditur.

Vers. 12. *Tu confirmasti in virtute tua mare; contrivisti capita draconum super aquas.* Ut revera ostenderet quod superius dixit, *ante sæcula Regem* fuisse

Dominum Salvatorem, qui pro nobis pati dignatus est; ut mortem moriendo destrueret, captivis libertatem, reis prœmia condonaret, reſert miracula quæ quondam fecit in gente Judæorum. *Confirmavit enim Rubri maris liquidas abyssos, quando in duobus lateribus sic aqua defixa est, ut mare navigerum itor faceret esse terrenum. Sequitur, contrivisti capita draconum super aquas.* Mysterium superioris miraculi decenter exponit, quia illa præfiguratio transitus maris Rubri aquas sancti baptismatis indicabat, ubi *capita draconum*, id est spirituum immundorum perducuntur ad nihilum, quando animas quas illi peccatorum sordibus inquinant, fons salutaris emundat. Et nota quod in hoc et in aliis quatuor versibus per figuram synthoesmos singulas congregat laudes; ut enumeratio ipsa virtutum animum offensi potentissimi Judicis temperaret.

Vers. 13. *Tu confregisti caput draconis; dedisti eum in escam populo Æthiopum.* Cum superius dixerit plurali numero *capita draconum*, significare volens nequitiâs spirituales, modo singulari numero ponit *draconem*, ut ipsum Satanam indicare videatur, qui quantum fortior, tantum nequior; et cum singulari numero ponitur, inter malignos spiritus habere similem peccitus abnegatur. **252** *Confractum est enim caput ejus, quando superbia ipsius de cœlo dejecta est; et nativam claritatem retinere non meruit, qui se voluntaria obscuritate maculavit. Addidit, dedisti eum in escam populo Æthiopum.* Æthiopes bene peccatores advertimus, qui ante fuerant tenebrosa mente teterrimi; sed ad Dominum conversi, escam ceperunt habere diabolum, cum de ejus detractioe satiantur. Nam hodieque quem pessimum intelligi volumus, diabolum nuncupamus. Omnibus enim culpis exsufflatur admissis, totius dicitur auctor erroris, et sicut ille Christianos insequitur, ita ab omnibus execrabili horrore discerpitur. Sic fit ut qui paganis ante venerabilis, nunc a Christianis detractioe morsibus corrodatur. Sive conversi jam fideles escam possunt habere diabolum, quando per ipsius machinamenta tentationesque proficiunt; ipso enim persequente martyres fiunt, ipso affligente patientiæ munere coronantur. Quapropter merito diabolus illorum esca dicitur, quos fatigationibus crebris ad desideria votiva perducit.

Vers. 14. *Tu dirupisti fontes et torrentes, tu siccasti fluvios Ethan.* Hoc totum per allegoriam de peccatoribus dicit. *Fontes* illos appellat, quorum mala jugiter infuebant; *torrentes*, qui subito concitati rapidis excursibus irruebant. Hæc enim duo genera peccantium Dominus dirumpet, cum eos a diaboli famulatione diviserit. Sequitur, *siccasti fluvios Ethan.* Priorem excolit sensum, ut *fluvios*, id est inundationes diabolica iniquitate collectas non solum dirumpat ac dividat, verum etiam desiccat et auferat. *Fluvios* enim quando siccat, ad nihilum sine dubitatione perducitur. Quod tunc contingere manifestum est, quando donans multitudinem peccatorum, diaboli constat inundantia periisse consilia. *Ethan* Hebræa

A lingua fortis interpretatur, quod sæpe diabolum significare jam diximus.

Vers. 15. *Tuus est dies et tua est nox; tu fecisti solem et lunam.* Versus iste et sequens omnibus ad litteram patent. Cunctarum quippe rerum creator est Dominus; sed aptius videntur, si spiritaliter exquiruntur. *Diem* ponamus justos viros, quibus semper sapientiæ lumen irradiat; *noctem* homines terrenos, qui peccatis facientibus obscurantur; sicut in alio psalmo dictum est: *Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam* (Psal. xviii, 3). Sed cum dicit: *Tuus est dies et tua est nox*, significat quoniam in utrisque Deus miracula magna facit, ut et illum munere suæ pietatis illuminet, et istum peccatis emendatum, regni sui faciat esse participem. Addidit, *tu fecisti solem et lunam.* Hæc omnia nomina per exempla magis planius exponuntur. *Sol* sapientem significat, *luna stultum*, sicut scriptum est: *Sapiens permanet sicut sol; stultus autem sicut luna mutatur* (Eccli. xvii, 42). Pulchra narratio, ut per similitudines rerum Omnipotentis stupenda magnalia declarentur. In omnibus tamen intelligendum est Creatorem Dominum solitam vnius et copiosam ostendere pietatem.

Vers. 16. *Tu fecisti omnes terminos terræ: ætatem et ver tu fecisti ea: memor esto hujus creaturæ tuæ.* Non incongrue *terminos terræ* dicimus omnes apostolos et prophetas. Nam sicut termini agrorum fines [ed., fines] distinguunt, ita et prædicatores Christi veræ fidei jura custodiunt. Sequitur, *ætatem et ver tu fecisti ea.* Per hæc tempora significat fideles diversa morum qualitate pollentes; alii enim sunt tanquam æstus fidei calore ferventes ad martyrium usque perducti; alii mansuetudinæ temperati tanquam *ver*, æquabili Domino devotione famulantes. Omnia enim et ista et talia ipse fecit, cujus gratia conceditur, quod in hominum bona voluntate monstratur. Addidit, *memor esto hujus creaturæ tuæ.* Reddit causam cur enumeratio illa præmissa sit; scilicet, ut qui facere consuevit magna, Judæis quoque delinquentibus miseratus indulgeat. Et ut benevolentiam pii Domini provocaret, beneficia ejus frequenter enumerat; ut memor esse dignetur eorum quos creare dignatus est.

Vers. 17. *Inimicus impropertavit Domino, et populus insipiens exacerbavit nomen tuum.* Horum verborum meminit, quæ superius dixit: *Venite, comprimamus omnes dies festos Domini a terra*, etc. *Inimicus* utique fuit iste populus Judæorum, qui talia dixit in Dominum, ut illi videretur exprobrare, cui vel ex aliqua parte gratias agere nulla potest creatura sufficere. Sequitur, *et populus insipiens exacerbavit nomen tuum.* *Insipiens* utique qui agebat indigne, ut illa patienter audiret, quæ debuisset omnino refugere. Et ex hoc Dominum ad iram provocaverunt, quia non pro suis peccatis talia sibi accidisse dixerunt, sed putaverunt injustum Deum, qui quasi non merentibus dominari permittebat interitum. Consideramus igitur ordinem saluberrimum supplicantis. Sic pro culpabilibus orat,

et eorum semper confiteatur errata. Hoc si Judæi fecissent mente devota, potuerant generaliter debita vitare supplicia.

Vers. 18. *Ne tradas bestiis animas confientes tibi : animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem.* *Asaph* venit ad tertiam sectionem, cui merito præmissus est *intellectus* : quando sic peccata populi superius confessus est, ut tamen devotos a Domino liberandos esse præsumat. Supplicat enim vir sanctus quod sciebat esse venturum, ut fidelium animas non tradat, ne diabolus ad sua vota perveniat. Erant enim in illo populo etiam tunc vasa misericordiæ, ex quibus fuit Simeon, Nicodemus, Nathanael, de quo Dominus testimonium perhibet, dicens : *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est* (Joan. 1, 47); et reliqui qui Domino cordis puritate placuerunt. *Bestias* enim posuit diabolus cum ministris, quorum capita (sicut superius dixit) contrivit super aquas. Sequitur, *et animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem.* De illis dicit qui superbia mundi repudiata, ad humilitatem se sanctissimam contulerunt : rogans ut eis Domini Salvatoris beneficia non negentur; sed quia pauperes ejus facti sunt, ipsius largitate ditescant.

Vers. 19. *Respice in testamentum tuum : quia repleti sunt qui obscurati sunt terræ domorum iniquitatum.* *Respice*, dixit, ut digneris implere quæ cognosceris ante promississe; sicut scriptum est : *Ecce dies venient, dicit Dominus, et consummabo domui Israel et domui Juda testamentum novum, non secundum testamentum quod disposui patribus eorum* (Jer. xxxiii, 5). In illo enim pollicitationes temporales sunt, ut fuit terra repromissionis et inimicorum **253** subjectio. Talia enim rudi populo debuit concedere, ut ad spiritualia intrepidus potuisset subinde festinare. In Novo autem Testamento promittitur imperturbabilis vita, regnum cuius non erit finis, beatitudo perpetua, et Domini contemplatio gloriosa. In hoc ergo *testamento respicere* dicit Dominum debere, ut cito erranti populo debeat profutura præstare. Revera intelligens factus est *Asaph*, qui talia petit, unde totus mundus potuisset absolvi. Et vide qua sapientia cuncta discurrit : quia non erant bona, quæ delinquentis populi commemorare potuisset, mèmoinit promissionis Dominicæ quæ semper impletur. Sequitur alia causa miserendi, quæ dicitur qualitas absoluta : *Quia repleti sunt qui obscurati sunt*, id est peccatores qui ignorantia obscuritate demersi sunt; sicut et ipse pro eis in cruce positus supplicavit, dicens : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (Luc. xxiii, 34). Sed repetamus hunc versum, ut contextio verborum facilius debeat apparere. Dixit, *Respice*, quia *repleti sunt qui obscurati sunt*. *Repleti* enim fuerant iniquitatibus, et necesse erat ut eos sequeretur obscuritas, qui merito tenebris comparantur, quoniam lumen sapientiæ perdididerunt. Addidit, *terræ domorum iniquitatum*. Isti sunt *terræ domorum iniquitatum*, id est terreni de domo iniquitatum. Et ne forte hic *terram* in bono voluisses accipere, pulchre definitum est quid sit corpus infidelium, hoc est *domus iniquitatum* : quia cuncta

vitia velut quodam hospitio recipiunt, qui malis actibus possunt.

Vers. 20. *Ne avertatur humilis factus confusus : pauper et inops laudabunt nomen tuum.* In loco eorum qui offendere videbantur, ponit eos qui gratiam Domini habere consueverunt : ut dilectio devotorum odium contumacium temperaret. Quod argumentum nimis accommodum est, quando pro aliquo detestabili ponitur persona gratioza. *Confundi* autem non est humilis, sed superbi, qui Dei gloriam non agnoscentes, humanis meritis applicat, si quid boni (Domino præstante) susceperit. Contra, humiles Deum jugiter laudant, se semper accusant : intelligentes Divinitatis esse quod sapiunt, proprium utique quod delinquant. Istos rogat non debere *confundi*; quoniam quidquid boni perceperint, Domini muneribus intelligunt applicandum. Sequitur, *pauper et inops laudabunt nomen tuum*. Videamus quam sit ista gloriosa paupertas, quam felix probetur inopia, quæ Dominum etiam tacita laudat, et de patientiæ suæ virtute concelebrat. Mutus est si pallat superbus; *pauper et inops laudant* Dominum, et cum videntur habere silentium. O inestimabile bonum, si perpendatur intrinsecus! *Pauper* Dei dicitur, dives sæculi nuncupatur; iste est Regis æterni, ille temporis utique fugitivi. Non sibi habet qui foris dives est, iste potius idoneus dicendus est, qui in thesauris animæ probatur virtutes eximias condidisse.

Vers. 21. *Exsurge, Domine, judica causam tuam : memor esto impropiorum tuorum, eorum quæ ab insipiente sunt tota die.* Post cuncta quæ dixit, nunc facit Judicis causam; ut eum efficacius commoveret, cui negotii sui qualitas intimatur. Nunc ad ipsum Dominum verba convertit, expetens ut causam suam contra illos dijudicet, qui non desinunt pravis murmurationibus insonare. *Judicat* enim causam suam, dum errantes facit manifesta cognoscere, ut conversi prædicent quod stultis cogitationibus abnuebant. Sequitur, *Memor esto impropiorum tuorum*, illorum scilicet quæ superius dicta sunt : *Jam non est propheta, et nos non cognosces amplius*. Adjecti, *eorum quæ ab insipiente sunt tota die*. Et hoc de superioribus pendet, quoniam ista opprobria ab insipientibus dicta venerunt. Et ne putarentur ad tempus effusa, addidit, *tota die*; ut ipsa continuatio mansuetudineum patientissimi Judicis indicaret.

Vers. 22. *Ne obliviscaris voces quærentium te : superbia eorum qui te oderunt ascendat [ed., ascendit] semper ad te.* In primo commate miscuit iterum vota fidelium, ne abiciat preces eorum qui ad ipsum toto cordis affectu clamare noscuntur; ut inveniant quem quærent, et mereantur cernere [*ms. G., ed., certe*] quem expetunt. Sequitur, *superbia eorum qui te oderunt ascendat semper ad te*. Hoc congrue dictum de Romanis advertimus, de quibus superius ait : *In medio atrio tuo posuerunt signa sua*; ut contra hostes Jerusalem omnipotentem Judicem vehementissime commoveret. *Superbia* est enim quam Dominus specialiter execratur, per quam et angelus corruit, et primi hominis bea-

titulo discessit. Et considera quam prudenter acerrimum vitium in fine positum est, ut post omnia diceret quod memorizæ finibus conderetur. Sic deplorant simpliciter et prudenter qui pura Domino mente devoti sunt: sic per dolorem quamvis nimium falli nesciunt qui piis regulis obsequuntur.

Conclusio psalmi.

Cognovistis, auditores egregii, quam suavia sint fidelissimis viris officia pietatis: quemadmodum nolint proximos suos tristitiam sustinere, ut de futuris eorum cladibus tantis lacrymis affligantur. Hæc est revera charitatis sancta perfectio præsentare futura sibi pericula, quæ proximis formidantur esse ventura. Quid ageret iste de conspecta clade, quam [ms. A., quando] futuram sic cognoscitur compuncto corde doluisse? Respicimus ergo Scripturæ sanctæ quali sibi veritate consentiant; ut ante *Asaph* adhuc florentem Jerusalem deploraverit, quam post tot annos *Jeremias* peracta captivitate deslevit. Utrumque pium, utrumque gloriosum; sed plus iste nescio quo pacto misericors fuisse cognoscitur, qui adhuc in prosperis constitutus, amarissimo dolore noscitur esse percussus. Quapropter considerare nos convenit, quod refulgente varietate contextus modo lætantium jubilatione, modo pœnitentium gemitu, modo institutione salutari, modo lamentantium dolore, modo salutari incarnatione prædicta, modo pollicitatione præmiorum, modo terrore pœnarum, modo laudibus dominicis cunctus Psalterii textus ornatus est. Ut sicut corona suavissimis conserta floribus spiramen efficit gratiosam, ita et hic liber diversis virtutum fragrare sentiatur odoribus.

254 EXPOSITIO IN PSALMUM LXXIV.

In finem, ne corrumpas, psalmus cantici Asaph.

Verba tituli hujus, nisi ordine suo considerentur, obscura sunt. *Asaph* (sicut sæpe diximus) Synagoga significatur, id est congregatio quæ credidit, non quæ obstinata permansit. Nam post resurrectionem Domini confessa legimur multa millia Judæorum, sicut inter alia testantur Actus apostolorum. Quapropter hunc populum *Asaph* iste nunc admonet, ne fidem suam *corrumpat in finem*, id est, in Dominum Salvatorem, qui ejus credulitatem accipere meruit, et fructum salutis invenit. Ista enim munera quandiu non disperguntur; manemus illæsi; quando fuerint vitiosa, a conspectu Regis reddimur alieni. *Psalmum cantici* vero diximus esse, cum res actuales spirituali contemplatione discernimus; quod totum in hoc psalmo, diligens lector, invenies.

Divisio psalmi.

Primo ingressu fideles Judæi dicturos se omnia ejus mirabilia profiterentur. Secundo Rex ipse loquitur Jesus Christus, justitiam se judicaturum promittens, cum tempus generalis resurrectionis advenerit. Commonet etiam ne quis audent aliquid contra divina mandata præsumere, ne eum possit æterna pœna torquere.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Confitebimur tibi, Deus; confitebimur tibi, et invocabimus nomen tuum: narrabo omnia mirabilia tua.* In hoc uno versu per ordinem regula sanctæ devotionis exponitur; nam populus ille Judaicus qui erat Christo Domino crediturus, quem titulus monet: *Ne corrumpas in finem*, erumpit in vocem, et in confessionem suam devotissime pollicetur. *Confiteri* est (sicut sæpe diximus) multorum confatione (sic) aliquid profiteri. Nam etsi unus confessus dicatur, aliis jam in fide præcedentibus, vel subsequenter cognoscitur esse sociatus. Sequitur iterum, *confitebimur tibi*. Soliditatem promissionis repetitio ipsa testatur, quæ nunquam transitorie ponitur, nisi ubi mentis firmitas indicatur; sicut est illud: *Paratum cor meum, Deus; paratum cor meum* (*Psal. lvi, 8*), et his similia. Tibi dictum est, ut aliorum cultura negaretur; quia illa est vera devotio quæ solum justissime veneratur auctorem. Et illud inspiciamus, quoniam mortem plerumque generat, vel semel terreno judici crimini confiteri: Deo autem frequentata confessio non paritur periculum, sed salutem. Pulcherrimus currit ordo verborum. Prius se dicit *confiteri*, id est peccata deffere; postea *invocare nomen Domini*. Sic enim dignum est, ut ipsius munere prius corda nostra confessione purgemus, et sic ad auxilium suscipiendum *nomen Domini invocare* debeamus. Nam ad quos venire poterit, nisi quos jam proprios esse cognoscet? Quod si eum *invocet* indevotus, judicium sibi videtur postulare, non veniam. Præmittenda sunt ergo talia, ut confidenter divinam possimus *invocare* clementiam. Adjecit, *Narrabo omnia mirabilia tua*. Cum superius plurali numero dixerit, *Confitebimur*, hic singulari dicit, *narrabo*: quia populo Dei utrumque convenit, et singulariter dicere, et de pluralitate sentire. Sed ista narratio vox introducta est fidelium, quia non merentur magnalia divina revolvere, nisi qui se cognoscant para devotione Deo servire. Sic enim in alio psalmo legitur: *Peccatorum autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas* (*Psal. xlix, 16*)? etc. Sed quis possit omnia mirabilia superna narrare, nisi ille qui sanctam Trinitatem breviter rerum omnium profiteretur auctorem, et individuae voluntati ejus applicat quidquid in cœlo et in terra ineffabili administratione peragitur?

D Vers. 2. *Cum accepero tempus, ego justitias judicabo.* Mutatio personæ fecit nobis alteram partem. Sed hinc datur intelligi quemadmodum *Asaph* primo versu perfectæ religionis regulam comprehendit, ut tam cito mereretur audiri. Loquitur enim jam Dominus Christus: *Cum accepero tempus*, dicit, per id quod factus est homo, sicut ait in Evangelio: *Dedit ei potestatem judicium facere, quoniam filius hominis est* (*Joan. v, 27*). A natura vero deitatis audi quid dicat: *Omnia quæ habet Pater mea sunt, et mea Patris sunt* (*Joan. xvi, 15*). Sed et illa natura quæ accipit, et illa quæ dat, unus est Dominus Christus; sicut dicit Apostolus: *Et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum* (*I Cor. viii, 6*). Sequi-

tur, *ego justitias judicabo*; ut compuncta corda mortalium ante tempus iudicii in hoc se mundo studiosius precarentur absolvi, ne venientes in futura illa disceptatione inopinatam iudicis sententiam sustinerent.

Vers. 3. *Liquefacta est terra, et omnes habitantes in ea; ego confirmavi columnas ejus.* Dicit Dominus ante adventum suum terram esse genus humanum, quod ab illa soliditate veritatis in peccatorum labe resolutum est; quippe quod derelicto auctore nefandis idolis serviebat. Sed quemadmodum salutaris incarnatione subvenit terræ liquefactæ, subsequitur, *ego confirmavi columnas ejus.* Columnas apostolos debemus accipere, qui confirmati sunt resurrectione, cum in Domini passione nutaverunt. Nam et ipse eos confirmavit, quando Petro apostolo dixit: *Petre, quoties expetivit vos Satanas ut cribraret sicut triticum! et ego rogavi pro te, ne deficeret fides tua; et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* (Luc. xxii, 51, 32). Et respice verborum aptissimam contrarietatem. *Liquefactæ* enim terræ, *confirmatæ* columnæ merito subvenire potuerunt. *Columnis* enim merito apostoli comparantur, quia terrena vitia in imo depriment, et supernæ virtutes ad gratiam regni cælestis extollunt.

Vers. 4. *Dixi iniquis: Nolite inique agere; et delinquentibus: Nolite exaltare cornu.* Hoc est quod superius dixit: *Ego confirmavi columnas ejus.* Dixit enim per prophetas atque apostolos monita Novi et Veteris Testamenti, ne scelerati male agerent, sed ad Dominum cito se humili satisfactione converterent. Pius revera medicus observantiam salubritatis dedit, ne usque ad morbos noxios humana infirmitas perveniret. **255** Sequitur, *et delinquentibus nolite exaltare cornu.* Subaudiendum est et hic quoque, *Dixi*, sed prius *iniquis* ait, ut omnia peccata concluderet. Nunc venit ad maximum vitium excusationis, quo valde laborat humanitas; ut cum se quis non patitur dicere culpabilem, ad excusandas excusationes in peccatis, peregrinas quascunque sibi causas excogitet in suo delicto, modo diabolum arguens, modo suavisioris verba dicerens, qui cornu suum videtur erigere, quia peccatum suum proprium per alios [ed., alias] nititur excusare. Quapropter tales ad veniam redire non possunt, quia confessionis remedia perdididerunt.

Vers. 5. *Nolite extollere in altum cornu vestrum; nolite loqui adversus Deum iniquitatem.* Repetita contestatio formidinem magnæ ultionis ostendit, quia semper gravius vindicatur quod iterata jussione præcipitur. Nam cum dicit: *Nolite exaltare in altum cornu vestrum*, suadet ut a blasphemata cogitatione cessetur, quoniam ille in altum erigit cornu qui contra Deum concepta iniquitate remurmurat. Nam vide quid sequitur, *nolite loqui adversus Deum iniquitatem.* Adhuc in excusationis curando vitio perseverat. *Loquitur enim contra Deum iniquitatem*, quando aliquis sic æstimat constitutum, ut peccata minime declinare potuisset, dicens: Non culpa sua, sed necessitate

A stellarum ad aliquod flagitium se pervenisse, ut hoc magis imputet Conditori, quod propria voluntate peccavit. Sed quanto veracius quantoque utilius, ut suum confiteatur scelus, qui cum nefarium perpetraret facinus, ut liberaretur a crimine, invocare neglexit omnium Redemptorem.

Vers. 6. *Quia neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque a desertis montibus.* Versus iste aliquid expetit subaudiendum, ut ejus nobis lucida possit apparere sententia. Dicit enim: *Quia neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque a desertis montibus*, addendum, deest Dominus, ut te possit agnoscere, cum eum totum ubique constet esse præsentem, sicut alibi legitur: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum* (Sap. i, 7). Quæ figura in sæcularibus litteris dicitur celsis, id est defectus, quoties pleno intellectui verba aliqua subtrahuntur. Sed hoc factum est non indigentia sermonis, sed ut studiosius quaeratur quod fuerit necessaria taciturnitate suppressum. Quapropter desinant blasphemari sacrilega verba cogitare, quando se Judex profitetur esse præsentem, cui subjacet omnia sub veritate cognoscere. Et ne aliquis miretur in complexione mundi duas tantum partes positas fuisse, hoc melius spiritualiter, si possumus, exponamus. *Orientem*, ponamus homines jam divina claritate conspicuos; *Occidentem*, peccatores quibus adhuc lumen veritatis absconditur; *desertos montes*, falsos prædicatores forsitan debemus advertere; qui licet *montium*, id est prædicantium sibi usurpent locum, tamen veritate deserti sunt, sicut sunt omnes C hæretici vel pagani. Ergo cum omnibus generibus hominum Deus præsens et cognitor esse monstratur, nihil tale quisquam debet præsumere, quod eum possit in illa judicatione damnare.

Vers. 7. *Quoniam Deus judex est: hunc humiliat, et hunc exaltat.* Ecce omnis quaestio de medio profana sublata est: *Quoniam Deus judex est*, et cum sit *judex*, justum illum esse non dubium est. *Judex* enim dum dicitur, æquissimus sine dubitatione sentitur. Et ut hoc in isto verbo declaretur inclusum, causa redditur sincera iudicii: *Hunc humiliat, et hunc exaltat.* *Humiliat* utique superbum, *exaltat* humilem, quia ille in se, iste confidit in Domino. Sic et in Evangelio legitur: *Omnis qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur* (Luc. xiv, 11).

D Vides ergo justum iudicem congruam partibus proferre sententiam.

Vers. 8. *Quia calix in manu Domini vini meri plenus est mixto; et inclinavit ex hoc in hoc.* Sæpe diximus calicem mensuram esse potabilem, qua ægra siti corpora reparantur: dictus a calida potione, qua frequenter utimur conviventes [ed., combibentes]. Ita lex Domini pulchre calix dicitur, quæ ambieret ebibita atque recondita, animabus præstat suavissimam sospitatem. Sequitur, *vini meri plenus est mixto.* *Vinum* in divinis Scripturis significat cæleste mysterium, sicut in illis hydriis factum est quas Dominus aqua fecit impleri; ut latices fontium ruborem vini mutata qualitate suscipere, quem natura non ha-

luit. Unde beatus Ambrosius in hymno sanctæ Epiphaniæ mirabiliter declamavit splendidissima luce verborum (*Tom. V, pag. 356*). Quod autem dixit, *meri*, sinceritatem designat, quod semper purum, semper est limpulum. Nam refectos homines ad gloriam virtutis, non ad vitium ebrietatis adducit, sicut in alio psalmo dicit: *Et poculum tuum inebrians, quam præclarum est (Psal. xxi, 5)! Plenus est mixto utique Domini calix: unde quamvis jugiter bibatur, nunquam tamen expenditur. Quod autem dixit, mixto, Novum Vetusque significat Testamentum, quæ utraque permixta animarum efficiunt saluberrimam potionem. Judæi enim vinum biberunt, sed non mixtum, quia Novi Testamenti noluerunt recipere sospitatem. Itemque Manichæi non biberunt mixtum vinum, quia Novum Testamentum ex parte recipientes veteris legis sacramenta ausu temerario respuerunt. Addidit, et inclinavit ex hoc in hoc. Hic duos populos absolute significat, Judæorum scilicet et gentium, quoniam ex ore tulit non credentium Judæorum quod potandum conversis populis gentium inclinavit. Felix et secura relectio ab illo calicem salutis accipere, qui semper novit profutura præstare. Hic modus locutionis proprius est in litteris sacris, quoniam in scripturis sæcularibus (ut arbitror) vix prævalet inveniri.*

Vers. 9. *Veruntamen fæx ejus non est exinanita; bibent ex eo omnes peccatores terræ. Fæces* dicuntur reliquæ vini consistentes in densissimam crassitudinem, ad quas solet pervenire quando liquor ille superior probatur exiensus. Sed quia antea plenum calicem diximus, juste hic negavit *fæcem ejus exinanitam*, ad quam perveniri [*ed.*, pervenire] non potuit; quoniam cunctis potantibus ejus plenitudo non deficit. *Fæces* enim hic non sordes, sed ima illa atque ultima vini debemus accipere. Nam quomodo *fæces* habere potuit, quod merum atque purum ante declaravit? Sed ut ad istam *fæcem* cognosceres minime fuisse perventum, redit ad poculum plenum dicens: *Bibent ex eo omnes peccatores terræ.* Hic significat (quod sæpe diximus) Judæos in fine sæculi cum aliis peccatoribus de isto calice bibituros, quando credere meruerint, sequæ **256** Ecclesiæ catholicæ adunata fide conjunxerint. Omnes enim ad illam partem pertinent, quæ credere (Domino præstante) meruerit. Multi enim peccatorum in sua obstinatione mansuri sunt.

Vers. 10. *Ego autem in sæcula gaudebo; cantabo Deo Jacob. Gaudebo et cantabo:* Christus dicit de membris suis, qui gaudet dum ab eis gaudetur; qui *cantat Deo Jacob*, dum psalmodiam dicit Ecclesia. Quæcumque enim membra bene gerunt, hæc (sicut sæpe dictum est) Capiti rationabiliter applicantur.

Vers. 11. *Et omnia cornua peccatorum confringam; et exaltabuntur cornua justi. Ecce vox Judicis, ecce vox Omnipotentis insonuit.* Nam qui ante psallebat in membris suis, modo *confringit cornua peccatoris.* In illa quippe judicatione omnis potestas humiliabitur impiorum, et contracta dispereunt, quæ hic ma-

gnis sublimitatibus eriguntur. Respiciant ergo superbi, quam sit hic turpe mutilum pecus imitari, et erubescant se inde præferre, unde futura illis deformitas cognoscitur imminere. Sequitur, *et exaltabuntur cornua justii.* Quæ figura dicitur catachresis, id est abusus, quoties aliena rerum nomina non habentibus commodantur. *Cornua enim justii* munera sunt futuri judicii, quæ revera firmiter eriguntur, quoniam in æterna pulchritudine permanent. *Peccatorum hic cornua* videmus, quæ ibi non erunt: justorum hic non cernimus, quæ ibi perpetuo munere conceduntur. O humilitas eximie decoranda, quæ hic cerneris destituta! Quod majus pretium habere poterit decus tuum, quam ut ille eam hic assumpserit, de quo cuncta beatitudo sine fine gaudebit?

Conclusio psalmi.

Audivimus verba Domini non de altitudine cæli, sed de sancta scriptura Psalterii: cui tanto libentius pareamus, quanto nos communiter monuisse dignatus est. Nam cum Dominus Moysi locutus est (*Exod. xix, 16*), fulgura micuerunt, concrepuerunt tonitrua, mons quoque Sina totus fumavit, cunctos terror mortis invasit, et vitale mandatum sic pervenit ad populos, ut magno se putarent discrimine perituros. En beneficia Domini Salvatoris, si intelligantur, jugiter admiranda, linguam ipsius quotidie gestamus in manibus. Voluntas dominica patet nobis litteris comprehensa divinis, et per corporalem præstat aspectum, ut intus cordis oculus salutariter instruat. Nunquam tacet si eum in Scripturis suis consulere festinemus: semper ad salutaria responsa paratus est, nec absens aliquando redditur, si eum puris mentibus appetamus. Quapropter abiciamus (ut psalmus monet) superbiam, quæ sceleratos ab ipso dividit: amemus humilitatem, quæ sanctos illi cælesti charitate conjungit.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXV.

In finem, in laudibus, psalmus Asaph, canticum ad Assyrios.

Omnia verba hujus tituli ex præcedentibus expositionibus debent esse notissima. Restat ergo quod novum intulit *ad Assyrios* explanare. *Assyrii* dirigentes interpretantur, qui jam fidei regulis docti, rectis semitis ambulare contendunt. Hos alloquitur *Asaph*, laudes Domini mirabili varietate decantans.

Divisio psalmi.

Asaph, cujus vocabulum interpretari diximus Synagogam, in prima parte dirigentes, id est, fideles alloquitur Judæos; designans ubi nomen Domini factum sit virtutum declaratione notissimum. Secunda parte dicit admiranda quæ gesserit. Tertia omnes devotos admonet, ut Deo terribili munera offerre non desinant, qui spiritum principum salutariter emendatione purificat. Quæ partes diapsalmatum sunt interpositione divisa.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Notus in Judæa Deus; in Israel magnum nomen ejus.* Potest hic versus nonnullam facere quæ-

sionem, cur dictum sit, in *Judæa notum Deum*, ubi magis Christum Dominum constat esse crucifixum. Sed quid sit *Judæa* debemus inquirere, ut nobis possit veritas sententiæ relucere. Quamvis enim in duodecim tribubus *Judæorum* fuerit populus distributus, a *Juda* tamen filio *Jacob* *Judæos* constat esse vocatos; ex cujus genere reges sibi divina dispensatione creaverunt; ut vena illa regalis origine carnis proveniret usque ad Principis cœlestis adventum. Quapropter *Judæam* veram Christi constat esse Ecclesiam. *Judæa* enim constans interpretatur: credens in illum Regem qui per *Virginem Mariam* venit ex tribu *Juda*. Nam illi *Judæi* proprie non dicuntur, qui se a *Christo*, id est a *Judæ* genere extraneos reddiderunt, unde eis nomen constat impositum. Ipsi enim in *Dominici* traditione dixerunt: *Nos regem non habemus, nisi Cæsarem* (*Joan. xix, 15*). Unde ergo *Judæi* veraciter dici possunt, qui non Regem Christum, sed *Cæsarem* se habere professi sunt? Sequitur, in *Israel magnum nomen ejus*. *Israel* interpretari diximus, vir videns Deum. Et quomodo sibi istud nomen rationabiliter vindicare possunt, qui Deum non agnoscentes, tanquam hominem crucifigere decreverunt, sicut dicit *Apostolus*: *Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (*1 Cor. ii, 8*)? Amiserunt ergo et istud nomen, qui majestati ejus nequaquam credere voluerunt. Miserrimi hominum! qui cum muneribus sacris simul et nomina perdidit. Ad illos ergo (ut diximus) hic psalmus loquitur, qui vero lumine radiati a perfidorum iniquitate discreti sunt: quibus revera *magnum nomen* est *Dominici*, quando eum puro corde confitentur *Regem regum, et Dominum dominantium* (*Apoc. xix, 16*).

257 Vers. 2. *Et factus est in pace locus ejus, et habitatio ejus in Sion*. Mirabilis brevisque sententia, quando locum *Dominici* pacem esse professus est, quia nasci in alio requiescere, nisi qui se novit (*Dominico* præstante) tranquilla conversatione tractare, sicut scriptum est: *Super quem requiescit Spiritus meus, nisi super humilem, et quietum, et trementem verba mea* (*Isai, lxvi, 2*)? Sed ille probatur *pacem* habere cum *Domino*, qui adversum mandata ejus contraria voluntate non litigat, qui sequitur jussa dominantis, et ad omne præceptum divinum suum flectit arbitrium. *Pax* enim vera est concordiam habere cum moribus probis, et litigare cum vitiiis. Inspiciendum quoque quod *locum* *Domino* dedit, qui loco non clauditur; sed cum ubique sit totus, nec aliquibus spatiis ambiatur, localiter tamen inesse dicitur quibus propitius a se esse dignatur. Sequitur, *et habitatio ejus in Sion*. *Sion* (sicut sæpe diximus) mons est *Jerosolymis* constitutus, cui nominis interpretatio est speculatio, per quam *Deus* fidelium corde prospicitur [*ms. A., corda prospicit*]. Nam cum se oculis carnalibus *Deitas* reverenda non pandat, cogitationi tamen purissimæ se *Divinitas* summa non denegat; ex ipsa enim videtur parte, unde ejus portamus imaginem. Nam et ipse mons fit *Sion*, qui eum meruerit sincera mente conspiciere. In illo ergo habitat, a quo probatur in-

telligi; miroque modo in sanctis tantum mentibus requiescere dicitur, qui omnem locum spatiosa largitate complectitur.

Vers. 3. *Ibi confregit cornua arcuum, scutum, gladium et bellum*. *Ibi*, in illa pace scilicet, et in illa contemplatione *Deitatis* quam superius dixit. Nam ubi *Dominus* pacis habitare dignatur, ista franguntur, nec possunt talia prævalere, nisi ubi se humana concertatio probatur accendere. *Cornua arcuum* significant malitiam superbiorum, ex quibus veniunt innoxiiis vulnera et nefanda discrimina. *Scutum* hic accipiendum est ad concertationes iniquissimas et diabolica fraude præsumptas. *Gladius* ad periculosa atque manifesta vulnera. Postremum intulit *bellum*, quod absolute paci monstratur esse contrarium. Hæc omnia notum est *confracta* atque minuta discedere, ubi venire certum est pacis auctorem. Quæ figura dicitur energia, id est imaginatio, quæ actum rei incorporeis oculis subministrat.

Vers. 4. *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis*. Venit ad secundam partem, ubi diversa *Dominici* miracula consequenter exponit. Et ne quæreretur ista illuminatio unde provenire potuisset, addidit, *a montibus æternis*, id est prædicatoribus, qui vere *montes æterni* sunt, quia perpetua et incommutabili sublimitate consistunt. Terreni enim *montes* temporales et inanimati sunt: illi munere *Dominici* semper sapientes norunt esse perpetui. Et pulchre veritatis ordinem custodivit. *Illuminare* dixit *Dominum* per *montes æternos*, quia ipse prophetis atque apostolis dedit, quod per totum mundum prædicatione sancta vulgatum est. Et memoria reconde quia per hoc epitheton, *æternis*, veros prædicatores a falsis sequestravit hæreticis. Illi enim *æterni* dici non possunt, qui perversitatis caduca docentes, cum suis dogmatibus abolerentur.

Vers. 5. *Turbati sunt omnes insipientes corde; dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis*. Superius dixit fideles a *Domino* illuminatos esse per *montes*, nunc *insipientes corde turbatos* posuit atque confusos. Non immerito, quoniam de prædicationibus sanctis unde illuminati sunt justis, *insipientes* inde *turbati sunt*, et recedentes a vero lumine, tenebrosa mundi desideria sunt secuti. Isti *dormierunt* vigilantes, *somnumque* in bonis actibus habuerunt, qui confusis semper *turbabantur* erroribus. Bene autem *somnum* appellavit infidelium vitam, quia vigilare non est profutura negligere et caduca perquirere. Et bene addidit *suum*, ut eos a beatorum quiete discerneret. Nam iste *somnus* fallax atque deceptor est, ut modo se gaudeant divitias acquisivisse, modo nobilissimo conjugio copulatos, modo claris honoribus fuisse subvectos. Sed vide qualis eos confusio subsequatur, *et nihil invenerunt viri divitiarum in manibus suis*, ut soli hominum perdant [*ms. A., quærant*] quod minime possederunt, fiatque illis in insana amissione luctus, qui non habuerunt fruendo lætitiâ. Et intende quemadmodum avaros designat atque definit. Dicit enim, *viri divi-*

tiarum, scilicet qui pecuniis suis captiva mente deserviunt. Sequitur pulchra emphasis, ut adhuc in manibus suis quærant, cum se nihil tenuisse cognoscant. Emphasis quippe est exaggeratio duplex: una quæ plus significat quam dicit, altera quæ demonstrat etiam id quod non dicit. Sed hic illa pars ejus est, quæ significat etiam quod non dicit. Nam ponendo viros divitiarum, totius mundi desideria eos habuisse designat, ut per similitudinem somni diversa desiderii sui perceptione luderentur.

Vers. 6. *Ab increpatione tua, Deus Jacob, dormitaverunt qui ascenderunt equos.* Cum solet increpatione strenuos viros cautos atque vigilantes efficere, hic ab increpatione Domini, qui est *Deus Jacob*, dormitasse dicit incredulos; utique, quia sancta monita negligenter atque stupidis mentibus audierunt. Sed qui sint isti qui dormitaverunt, consequenter exponit: qui ascenderunt equos, id est qui in superbiam crescentes, quasi æquis currentibus mundi istius illecebras pervagantur. Et si causam tantæ præcipitationis excutias, fervor ille dormitat, festinatio stertit, actusque ipse tam præceps somno sepultus est. Talis fuit ille Pharaon qui ascendens currus atque equos, increpationes Domini obstinata mente contempsit, et dormitando pervenit ad æternum somnum, ubi nulla requies invenitur.

Vers. 7. *Tu terribilis es, et quis resistet tibi? tunc ab ira tua* [ms. A., *ex tunc ira tua*]. Paulo attentius intueamur quid versus iste pronuntiet. Superius dixit increpare Dominum eos qui ascendunt equos, id est qui ad superbiam prosiliunt. In illa autem judicatione cunctis dicit esse terribilem, quando in gloria majestatis suæ veniens superbos addixerit, et humilibus corde perpetuam contulerit dignitatem. Hic enim multi resistunt præceptis ejus, quando illa magis appetunt quæ ipsius monitis inhihentur: tunc autem quis resistet tibi? Hoc negative legendum est, quia nemo ibi potest improborum resistere, ubi cognoscunt Dominum omnia scelerata damnare. Tunc enim dicit, id est tempore judicii, qui 258 etiam dies iræ dicitur et furoris: quia nihil ulterius per patientiam dissimulabitur, quando jam in impios vindicatur.

Vers. 8. *De cælo judicium jaculatus* [ms. A., *jaculatum*] est; terra tremuit et quievit. Hic virtus ipsa judicationis exponitur, quia de illa summitate potentia sic descendit judicium tanquam fortissima certa-que manu jaculum destinatum. Sed lancea ista plagam efficit temporalem: illud autem judicium impios æterno vulnere sauciabit. Sequitur, *terra tremuit et quievit.* Terra (sicut sæpe dictum est) hic significat corpulentos et gravissimos peccatores, qui divinx sententiæ auctoritate damnandi sunt. Ili tremescent cum audierint: *Ite in ignem æternum* (Matth. xxv, 41). Quiescent, cum in perpetua damnatione recipientur. Sed quies ista sine requie est: quiescent enim a malis operibus, sed in supplicio non quiescunt, quippe qui æterna flamma cruciandi sunt.

Vers. 9. *Cum exurgeret in judicio Deus, ut salvos*

A faceret omnes quietos [ms. G., A., *mansuetos*] terræ. Versus iste ad superiora jungendus est. Dicit enim: *Terra tremuit et quievit, cum exurgeret in judicio Deus.* Bene autem dicitur *exurgere in judicio suo*, quoniam hic quietus omnia pertulit, cum judicatus est Christus, quamvis et ibi cuncta sub tranquillitate dijudicet. Sed *exurge* tractum est a iudicibus mundi, qui, quando aliquid districta severitate censuerint, dicuntur *exurgere*, quia commoti videntur commissæ crimina vindicare. Et ne *judicium* illud ad solam damnationem malorum crederes esse faciendum, addidit, *ut salvos faceret omnes quietos terræ.* Qui *ti terræ* sunt qui nullis vitiis mundi hujus inflammata voluntate rapiuntur, sed æquabili se moderatione tractantes (sicut superius dictum est), pacem mentis B probantur habere tranquillam. Hi salvi sunt, cum dono Domini præmia promissa recipiunt.

Vers. 10. *Quia cogitatio hominis confitebitur tibi, et reliquæ cogitationum diem festum agent tibi.* Venit ad tertiam partem, monens ut, quia solus est Dominus cui festivitas summa datur, reddant [ms. A., reddantur] vota Deo terribili, qui superbiam principum convertere potest ad humillimam sanctitatem. *Cogitatio* vero nostra primum *confitetur* Deo, quando peccata præterita humili satisfactione damnaverit. Sed quia fragilitas humana semper debet lugere quod peccat, addidit, *et reliquæ cogitationum diem festum agent tibi.* *Reliquæ cogitationum* sunt, post effusas lacrymas et assiduam contritionem cordis, præteritorum criminum recordata pernicies. Hæc Domino C *agit diem festum*, quando se ab illo interitu peccatorum sentit esse liberatam. Hinc est quod Hebræi emundati sordibus peccatorum, festivum munus Domino jubentur offerre; quod et quinquagesimus psalmus mihi videtur tangere. Nam cum dicit: *Uque-queque lava me ab injustitia mea, et a delicto meo munda me* (Psal. l, 4), præteriti temporis pernicies metu venturi iudicii Domino confitetur. Vis etiam audire *agentem* prophetam in spiritu *diem festum*? Post multa consequitur: *Tunc acceptabis sacrificium justitiæ, oblationes et holocausta; tunc imponent* [ms. G. et ed., *imponam*] *super altare tuum vitulos* (Ibid., 21). Sic beata germanitas psalmorum mutua sibi veritate consentit.

Vers. 11. *Vovete et reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu ejus offertis munera terribili.* Cum omnia præcepta Domini nos implere conveniat, sitque nobis necesse vocem ejus jussionis audire, hic admonet *Asaph* ut primum *vovere*, postea *reddere* debeamus. Non immerito, quia sunt multa quæ etiam non promittentes debeamus exsolvere, ut est illud, *Non occides, non mæchaberis, non furtum facies* (Exod. xx, 15), et cætera delicta quæ vetamur efficere. Alia sunt quæ nisi voveamus, implere nulla lege constringimur, ut virginitatem servare, eremum petere, et quotidiana nos maceratione jejunii constringere. Talia ergo invitat promitti, quæ nisi polliceamur, omnimodis non debemus. Licet enim et conjugium quærere, et in sancta Ecclesia commorari,

et competenti refectione gaudere : sed tamen his meliora cum promissa fuerint, jubet esse reddenda, sicut dicit Apostolus : *Qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit ; et qui non jungit, melius facit* (1 Cor. vii, 38). Addidit, *Deo vestro*, ut significet fideles, qui cultura sanctæ Trinitatis exsultant. Sequitur, *omnes qui in circuitu ejus offertis munera*. Isti sunt omnes quibus dixit : *Vovete et reddite*, non hæreticis utique nec paganis, sed ois qui altari ejus munera reddere catholica institutione festinant. *In circuitu* quippe res agitur, cum munera fidelium sacratissimis altaribus offeruntur. Nam quod ait, *terribili*, specialiter respicit ad devotos, quibus etiam suavis esse dignoscitur, sicut legitur : *Servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore* (Psal. ii, 11). Nam pravis et contemptoribus *terribilis* non est; nam si Dominum metuerent, utique honesta s: conversatione tractarent.

Vers. 12. *Et ei qui aufert spiritum principum, terribilis apud reges terræ*. Adhuc magnificentiam Domini fidelis prædicator exponit. Dicit enim *vovendum illi terribili, qui aufert spiritum principum*, id est superbix vel tumoris. Et ut conversos deberes advertere, intulit, *apud reges terræ*, utique qui corpus suum regere ac moderari Domini munere meruerunt. Hic enim superbix spiritu vacuos *reges* intelligamus, non potestate prætumentes, quia magis in ista parte miraculum est quod superbia tumidi non sunt puniti, sed potius indulta conversione liberati.

Conclusio psalmi.

Ecce ille *Asaph*, qui in titulo dictus est commovere dirigentes, usque ad Domini Christi sacramenta pervenit : terribilem regibus pronuntians, quem cruci-gendum Hebræorum clamavit insania. Quapropter intelligite, pertinaces, quia dirigentes non estis, sed potius errantes, qui audire noluitis tam saluberrimam per cuncta monitorem. Et ideo dispersi per aliena regna vivitis, sacrificia non habetis, qui scriptum noluitis patrioticum diligere, sed Romanum. Nam dum confitentes Latino sermone dicantur Judæi, quemadmodum sic appellari potestis tam graviter obstinati? Cur ergo ultionem tantam non advertitis, qui ipsum quoque nomen post omnia perdidistis? Dimidiatus est hic textus Psalmorum, et quantos Domini largitate transivimus, tanti nobis ad finem superesse noscuntur. Oremus ut qui nobis gratiam præstitit in præteritis, ipse nobis auxilium concedat efficaciter in futuris.

259 EXPOSITIO IN PSALMUM LXXVI.

In finem, pro Idithum, psalmus Asaph.

In *finem*, notum est significari Dominum Salvatorem. *Idithum* quoque transiliens eos, in superioribus titulis diximus nomen istud quid debeat indicare. *Asaph* congregationem appellari manifestum est. Sic istorum nominum expositione tractata, congregatio debet adverti, quæ vitia istius sæculi gloriosis passibus transilivit, et ad illum *finem* pervenit, cui nihil potest simile reperiri. Totus ergo psalmus hic a fidei

A congregatione cantabitur, quæ *Asaph* nomine continetur.

Divisio psalmi.

Asaph iste, quem diximus vitiorum transilitorem, in prima narratione psalmi ad Dominum se clamare testatur, et tribulationibus suis (quod solet fidelibus accidere) se magis insinuat eruditum. Secunda narratione cogitationes enumerat, quæ solent pulsare in hoc mundo corda laborantium. Tertia beneficio Divinitatis in meliorem sensum se asserit permutatum, ut operam potentiamque Dei fixa mente cogitaret : quibus rebus cognoscitur assidua exercitatione profecisse. Quarta narratione prosequitur, quemadmodum per Dominum Salvatorem facta sint in populis divina miracula.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Voce mea ad Dominum clamavi : vox [ms. A., voce] mea ad Deum, et intendit mihi. Asaph* iste mundanorum desideriorum transilitor eximius, non pro incolumitate corporis, non pro divitiis acquirendis, non pro honore capiendo, sed amore Domini, qui jam perfectis infunditur, *clamat ad Dominum*; ut in hoc gymnasium confessionis contemplatio Divinitatis eum spiritualiter consoletur. Nam quod dicit : *Voce mea*, modus ille locutionis est, quem jam in septuagesimo tertio psalmo posuimus, ubi ait : *Incenderunt igni sanctuarium tuum* (Psal. LXXIII, 7), et his similia. Quæ figura in litteris sæcularibus pleonasmos appellatur; quam nos quoque ponamus intrepidi, cum et Pater Augustinus, in modis locutionum frequentissime eam commemorasse noscatur. Sed animadvertendum est quoniam ille tantum *clamat ad Dominum*, qui eum talia petit, qualia se daturum fidelibus pollicetur. Nam qui eum pro rebus transitoriis rogat, non *ad Dominum clamare* cognoscitur, quamvis ipsum petere videatur. Repetit, *et vox mea ad Deum*, subaudiendum pervenit. Sed quid tamen expeteret non designat; merito, quia non est illi necessarium dicere quod præteret, qui solus novit largiri quod expedit. Quapropter vere sapientes sunt, qui se potestati Divinitatis ordinationique committunt; ipsum solum expetunt, et omnia prospera consequuntur. Sic Isaias propheta dicit : *Domine Deus noster, pacem tuam da nobis : omnia enim præstitisti nobis* (Isai. xvi, 12). Sequitur, *et intendit mihi*. Ecce vox illa brevis, sed pietate magnifica, ad Dominum missa hoc egit, ut dignaretur *intendere*. Sed quid ibi non præstitit, quando talia miseratus indulsit? Illius quippe respicere, liberare est, et tam magna conferre, qualia non prævalet avidus precator expetere.

Vers. 2. *In die tribulationis meæ Deum exquisivi manibus meis nocte coram eo, et non sum deceptus : negavi consolari animam meam*. Sicut mundanis desideris occupati in tribulationibus optare, ut ab illa possint, quam sustinent, necessitate liberari : ut si ægrotus est, sanitatem quærat; si peregrinus, patriam; si pauper, expensas. Iste, ut brevi petitione omnia profutura concluderet, nihil de suis angustiis vociferatus est, nec impatienter quæ sustinebat ingressit;

sed tanquam quietus ac malorum suorum nescius, in die tribulationis suæ toto desiderio contemplationem Domini perquirebat. Addidit, *manibus meis nocte coram eo, et non sum deceptus*. Illic complectitur quem admodum Dominum viriliter inquisivit, et quis fructus ejus actionis apparuit. *Manibus meis*, operibus dicit bonis, quæ divinis noscuntur convenire mandatis. *Nocte mundi istius* significat vitam, quæ quamvis lucem habere videatur, peccatorum tamen obscuritate fuscata est. *Coram eo*, id est non ad faciem hominum, sed in abscondito, sicut ipse dicit: *Nolite facere justitiam vestram coram hominibus* (Matth. vi, 1), etc. Illo enim præsentem sit, quando humanus non affectum aspectus, ut vanis laudibus intumescat, cum se aliquis boni quidquam fecisse disseminat. Sequitur, *et non sum deceptus*. Ille revera non decipitur, cui promissa complentur. Sollicitus autem perquirendum est quare dicat: *Negavi consolari animam meam*, qui jam Domini contemplatione gaudebat. Sanctus vir jure negat illis rebus consolari animam suam, quæ humanis desideriis appetuntur; ut si fatigatur vigiliis, remissam vagationem querat; si jejuniis, corpus suum congrua hilaritate reficiat; si tristis est, amicorum confabulationibus transferatur. Isti vero una fuit consolatio, intentionem suam ponere semper in Domino.

Vers. 3. *Memor fui Dei et dele. tatus sum; exercitatus sum, et defecit paulisper spiritus meus*. Ecce quemadmodum reffectus est, qui mundanis rebus animam suam consolatam fuisse denegavit. Nam cum *Dei memores sumus*, totius munere suavitatis explemur; nec potest aliquid par esse, quando nos cœperit gratia divina satiare. Sequitur, *exercitatus sum et defecit paulisper spiritus meus*. *Exercitatus* se dicit in illa contemplatione divina, cum tractaret qua sapientia cuncta disponat, quali potentia universa contineat: omnia simul faciens, et tam multa mirabili ordinatione dispensans. Et necesse erat ut intellectus ejus deficeret, cum se in una retractatione tam innumerabilia, tam ingentia congregassent, sicut alibi legitur: *Consideravi opera tua, et expavi* (Habac. iii, 2). Bene autem posuit, *paulisper*, quoniam etsi ad tempus visus est defecisse, paulo post intelligitur potuisse recreari.

Vers. 4. *Anticipaverunt vigilias oculi mei: turbatus sum, et non sum locutus*. Venit ad secundam narrationem, in qua cogitationum suarum æstus 260 enumerat. Dicit enim *oculos suos anticipasse vigilias*, quas in Dei laudibus solemniter exhibebat. Ista usus noster consuevit vocare nocturnos. Hoc enim illis necesse est contingere, qui ad spirituales cogitationes semper intenti sunt. Reddit enim cura pervigiles sensus, nec somnum capiunt, nisi qui universa sollicitudine vacuantur. Sequitur, *turbatus sum, et non sum locutus*. Ostendit revera tempus fuisse nocturnum, quando ipse homo recogitans animi sui secreta perquirat. *Turbatus est* quippe recordatione peccantium, quia humanum genus in delictorum præcipitia corruerat, et pio dolore pro aliis cruciatur, qui jam

A vitia mundana transcendere. Tacuit ergo, quoniam profunda nocte non habebat solatium humani colloqui: quo tempore cautius cogitat quicumque deliberat.

Vers. 5. *Cogitavi dies antiquos, et annos æternos*. Ingreditur deliberativum dicendi genus, quod suis membris diligenter explicatum, in hujus partis sine monstrabimus. Dicit enim quare turbatus est: quoniam *dies cogitavit antiquos*, Adæ videlicet, quibus humanum genus peccatis tenebatur obnoxium: de quibus et alio loco dicit: *Ecce veteres possiati dies meos* (Psal. xxxviii, 6). Sed isti temporales atque caduci sunt, et labili varietate fugitivi. Sed contra *dies antiquos, annos ponit æternos*, quia sicut isti momento pereunt, sic futuri perenni longævitate consistunt: in istis mors dominatur, in illis regnat vita perpetua; isti edaci tristitia corroderunt, in illis justis secreta felicitate gaudent; in istis denique fugit omne quod venerit, in illis stabit quicquid accesserit. Sed quid est hoc, quod iste vir jam Deo deditus, contra *dies antiquos* æternitatem ponit annorum? *Cogitabat* enim cur labentes *dies*, et quos tenere nemo possit, tantopere desideret et querat humanitas; et illos *æternos* qui soli nobis sunt specialiter appetendi negligamus, contemnamus, nec credamus esse, dum eos impræsentem non valemus aspicere? Merito ergo *turbatus est*, qui tam pravis persuasionibus peccatores cognoverat subjacere.

Vers. 6. *In mente habui; et meditatus sum nocte cum corde meo: exercitabar et ventilabam in me spiritum meum*. Caput istius versus superiori jungendum est. Est enim ita: *Et annos æternos in mente habui*, non sicut stulti, qui hoc quod audiunt, neque credunt, neque in sua memoria reponunt, sed oblivioni mandant, quod negligentius acceperunt. Iste enim *in mente habuit annos æternos*, quoniam credebatur esse venturos. *Meditatur* etiam *cum corde suo*, qui animam suam facit aliquid cum ratione tractare. Cum illa enim loquimur taciti, cum illa exercemur quieti, nec soli sumus, quando cum ipsa suscepta altercatione confiligimus. Sequitur, *exercitabar et ventilabam in me spiritum meum*. Proprie actus ipse deliberationis exprimitur. Exercemur enim, quando per retractationes innumeras æstuamus, et quasi in palæstra animæ spirituali concertatione fatigamur. *Ventilatur* autem *spiritus*, cum huc atque illuc in venti more celerissima cogitatione transfertur. Spiritus enim virtus est animæ, quæ intentiones ejus implere contendit.

Vers. 7. *Et dixi: Nunquid in æternum projiciet Deus, aut non apponet ut beneplacitum sit ei adhuc?* Cum iste *Asaph* transiliret vitiorum totius mundi cogitaret angustias, et spiritus ejus divinis meditationibus exerceretur, dixit: *Nunquid Deus in æternum projiciet genus humanum, ut non ei adventus sui miseratione prospiciat?* Ille enim jam beneficia Domini futura sentiebat, qui de cœlestis misericordiæ promissa pietate tractabat. Sequitur, *aut non apponet, ut beneplacitum sit ei adhuc?* Istud non, nequaquam negantis, sed potius affirmantis est. *Apponet* enim,

id est præstabit ut ei beneplacitum sit genus humanum, quando dignabitur incarnationis suæ declarare mysteria. Quod autem ait, *adhuc*, exspectantis est, non dolentis. Nam quamvis fieri posse crederet, emergere tamen subsequenti tempore confidebat.

Vers. 8. *Aut in finem misericordiam suam abscidet, a sæculo et generatione? Misericordia Domini est, quod de Maria Virgine nasci secundum carnem pro nostra infirmitate dignatus est. Hanc Dominus non abscidit, quam pro hominum salute per prophetas cecinit esse venturam. De quo loco Stephanus episcopus in encycliis ad Leonem principem scribens, mirabiliter dicit: Indutus est Filius tunicam corporis, hoc est integrum hominem de sancta Virgine, quam sanctus Spiritus texuit ineffabiliter, in ingressu inenarrabiliter, in egressu comprehensibiliter. Ingressus est invisibilis, egressus est visibilis; ingressus est Deus Verbum, egressus est idem et homo. In finem vero significat plenitudinem temporis, quando venire dignatus est; de quo tempore Joannes apostolus dixit: *Filioli, novissima hora est* (I Joan. II, 18). Addidit, *a sæculo et generatione. A sæculo*, in quo decretum fuerat ut veniret. *A generatione*, Judæica scilicet, quos carnis cognatione etiam fratres appellare dignatus est. O promissio gloriosa! o perceptio [ms. præceptio] salutaris, si agnoscere meruissent quod eis singulari munere præstabatur!*

Vers. 9. *Nunquid obliviscetur misereri Deus, aut continebit in ira misericordiam suam? Oblivisci illud possumus quod nobis accedit et recedit; Deo autem, cui misericordia substantialiter inest, quemadmodum potest oblivisci, quod ab ipso non probatur auferri? Hinc ergo prænuntiabat misereri Deum, quia ejus prævidebat adventum. Nam quæ fortior misericordia quam unde mundi clades cognoscitur esse sublata? Sequitur, aut continebit in ira misericordiam suam. Respice quam mirabili ordine adventus iste descriptus est? Ubique misericordia ponitur, quia miseris res tanta præstatur. Facilius est enim Domino continere iram, quæ ab ejus tranquillitate cognoscitur aliena; sed magis ad misericordiam pronus esse credatur, quæ nunquam ab ejus majestate dividitur; sicut per Isaiam dicit: *Non in æternum vindex in vobis ero, neque per omne tempus irascar vobis* (Isai. LVII, 16). Quapropter non in ira continebit misericordiam, sed in misericordia iram potius abstinebit, si tamen in hæc sæculo conversio devota proveniat. Et memento quod ira in Domino abusive, non proprie, dicatur. Peractum est deliberativum dicendi genus, cujus membra suis versibus apta reddamus. Cogitatio ipsius habuit dies antiquos et annos æternos suis qualitatibus et efficientiis comparare, quas partes in sua mente reposuit, et in eis spiritum 261 suum diutinis fluctuationibus ventilavit: elegit tamen tertiam partem (sicut in deliberationibus fieri solet) certam absolutamque sententiam. Dixit enim: *Nunquid in æternum projiciet Deus, aut non apponet ut beneplacitum sit ei adhuc?* et reliquos duos versus, qui in*

prædictata videntur et comprobantur convenire sententiam.

Vers. 10. *Et dixi: Nunc cæpi; hæc mutatio dexteræ Excelsi.* Interjecto diapsalmate secundo venit ad tertiam narrationem: ubi post cogitationem bonorum translatus ad saluberrimum sensum, competenter se assertit immutatum. Dicit enim primo: *Nunc cæpi*, quasi sapere, quasi intelligere, quasi ad lumen splendidissimum pervenire; quippe qui lætaturus erat in operibus Domini. Sed quid sit istud, *Nunc cæpi*, sequenti sententia declaratur. Quæ figura dicitur epexegetis, id est explanatio dicti superioris. Dicit enim: *Hæc est mutatio dexteræ Excelsi. Mutatio nomen æquivocum est; nam mutati dicimur, quando in pessimam partem errore aliquo faciente dilabimur. Sed ne tale hic aliquid sentiretur, commutationem in se dicit factam, quam dextera Domini consuevit operari. Dextera enim Excelsi Christus est Dominus, per quem sic sumus commutati, ut de conditione servili mereamur etiam ejus filii nuncupari. Hanc in se commutationem fieri sentiebat, quam concedi Christiano populo quandoque gaudebat.*

Vers. 11. *Memor fui operum Domini, quia memor ero ab initio mirabilium tuorum.* Commutationem de se factam in sua dicit permanere memoria, quia meliora meretur suscipere, qui collata bona de corde non probatur amittere. Sed ne tantum de se exsultare videretur, sequitur, *quia memor ero ab initio mirabilium tuorum*; utique quæ humano generi plus miserator indulsit. Primum, quod Adam fecit ad imaginem et similitudinem suam; deinde, quod oblationem Abel justus suscepit; quod in Arca Noe crescente diluvio in mysterium Ecclesiæ animalia diversa salvaverit; ut Abraham filium suum offerente, typum sui adventus cœlesti pietate monstraverit; postremo, quod ipse ad liberandum hominem venire dignatus est. Hæc erant *ab initio*, credo, mirabilia quæ sanctum virum sua recordatione mulcebant.

Vers. 12. *Et meditabor in omnibus operibus tuis, et in observationibus tuis exercebor.* Cognoscamus quovenerit mundi istius transillitor egregius. Promittit enim se, misericordia Domini suffragante, *in ejus operibus*, id est in Scripturis divinis assidua cogitatione *meditari*: ubi nullum tædium, nulla satietas est; sed quantum quis plus hauserit, tanto amplius dulcia sensa perquirat: unde centesimus octavus decimus psalmus multa dicturus est. Sed quia fidelibus non sufficit solummodo legere, nisi etiam bonorum operum fructus sedula pietate monstrare, dicit: *In observationibus tuis exercebor*, id est in præceptis tuis salutaribus humili devotione versabor. Exercitatio enim bene nostra dicitur, quando jussa Domini ipso miserante peragimus.

Vers. 13. *Deus, in sancto via tua: quis Deus magnus sicut Deus noster?* Venit ad laudes Domini, quibus fortitudinem ejus mansuetudinemque commemorat; ut benevolentiam piissimi judicis facilius impetrarent

iterata præconia. Apparet quippe sanctum virum certissima fuisse pollicitum. Constat enim et libris eum et operibus eruditum, quando ad paternas laudes devota exultatione prorupit. Dicit enim: *Deus, in sancto via tua. Sanctus, Christus est Dominus, sicut ipse dicit: Custodi animam meam, quoniam sanctus sum (Psal. lxxxv, 2). Idem ipse viam te dicit, ut est illud: Ego sum via, veritas, et vita (Joan. xiv, 6). Sed cum lidem hominibus præbuit, qua Pater perfectissime nosceretur, ria Patris juste dicitur, quia per ipsum, quemadmodum Trinitas coleretur, accepimus. Ipse enim dixit: Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Matth. xxviii, 19). Sequitur, quis Deus magnus sicut Deus noster? Jam quasi eruditus, in Spiritu sancto lætus exultat, potentiamque Domini universis præferens simulacris, quæ falsa persuasionem in terra colebantur; illa enim erant vilissima, infirma, despicienda; Dominus autem noster magnus, fortis et terribilis, omnia faciens quæcumque vult in cælo et in terra. Ergo hic versus contra illos increpandos dicitur, qui adhuc superstitionum errore cæcabantur; ut infelices agnoscant quem refugiunt, quos sequuntur. Hoc schema dicitur syndyasmos, quod Latine interpretatur collatio, sive conjunctio; fit autem ex comparatione contrariorum, quando aut personæ, aut causæ sive in contrarium, sive in similia comparantur.*

Vers. 14. *Tu es, Deus, qui facis mirabilia solus: notam fecisti in populis virtutem tuam.* Cum dicit: *Tu es, Deus*, essentialiam divinæ Majestatis ostendit; sicut ipse dicit: *Ego sum qui sum (Exod. iii, 14). Esse enim ipsi proprie convenit, qui ut sit, nullius adjutorio continetur; sed naturæ suæ potentia semper magnus, semper excelsus, semper incommutabilis perseverat. Quapropter ipse est qui facit mirabilia solus. Nam licet hæc et sanctis suis facere sæpe præstiterit, solus tamen est qui mirabiles operationes ad effectum suæ voluntatis adducit. Sed videamus quare dixerit, *solus*, cum et Filius et Spiritus sanctus cooperentur in omnibus? *Solus* dixit, quia Trinitatem sanctam unum Dominum, unum Deum veraciter confitemur, sicut ipse dicit: *Audi, Israel: Dominus Deus tuus, Deus unus est (Deut. vi, 4). Sequitur, notam fecisti in populis virtutem tuam, id est, cum in hunc mundum misit Dominum Salvatorem, qui, sicut dicit Apostolus, Dei virtus est, et Dei sapientia (I Cor. i, 24). Notum enim fecit, quando cum et illi notum habuerunt qui facie tenus sciebant, et illi altius contemplati sunt, qui eum Patris Filium fidei mente crediderunt. Notus ergo factus est populis infidelibus solummodo corpore, fidelibus autem et Divinitate; sicut in Evangelio dicit: *Beati mandato corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. v, 8).***

Vers. 15. *Liberasti in brachio tuo populum tuum, filios Israel et Joseph.* Sensum excolit superiorem. Dicit enim quid præstiterit humano generi paternalis clementia: quoniam in brachio suo, id est in Domino Salvatore liberavit populum suum; sicut legitur: *Et brachium Domini cui revelatum est (Isai. liii, 1)? Et*

ne haberes ambiguum quem populum liberavit, sequitur, *filios Israel et Joseph. Populum sæpe diximus intellectu pluralem numerum continere, quamvis singulariter prolatus esse videatur. Quapropter filios Israel 262* Judaicam plebem, quæ tamen creditur, debemus accipere; *Joseph* alteram quæ venit ex gentibus. Sed sive quæ credidit de Judæis, sive quæ de gentium vocatione collecta est, unus est Dei populus; quamvis tempore credulitatis suæ divisus esse videatur, sicut in Evangelio dicit: *Sunt autem oves quæ non sunt ex hoc ovili, et oportet me eas adducere, ut sit unus grex et unus Pastor (Joan. x, 16). Nam nomine Joseph, gentium fidem non inconvenienter advertebas, quia iste Joseph, quamvis filius fuerit Jacob qui primo vocatus est Israel, tamen quia traditus est a fratribus et pervenit ad gentes, ubi honorabilis habebatur et potens, ita ut ejus arbitrio Ægyptiorum terra regeretur, rationabiliter ejus nomine gentes indicantur, quæ Domino Salvatore devota mente crediderunt. Nam et ipsum nomen Joseph indicat crescens, quod gentibus convenienter aptatur, ex quibus Christi Ecclesia semper augetur. Ergo sensus iste est; quia et de populo Israelitarum, et de gentium congregatione liberavit eos in brachio suo, id est in Domino Salvatore, qui ei credere puro corde maluerunt.*

Vers. 16. *Viderunt te aquæ, Deus; viderunt te aquæ: et timerunt, et conturbatæ sunt abyssi.* Venit ad quartam narrationem, ubi jam lætus refert quas virtutes Christi Domini majestas effecerit. Nam de quo prius dixerat: *Notam fecisti in populis virtutem tuam, nunc dicit de ipso: Viderunt te aquæ, Deus.* Per aquas populos significari frequenter Scriptura divina testatur, quando eas et videre commemorat et timere. Ipsæ sunt enim aquæ quæ sensu rationali Dominum cognoscere vel metuere poterant. Nam vide quid addidit: *Viderunt te aquæ, et timerunt;* quando utique in bruto elemento non poterat evenire, ut tantam miraculorum manifestationem cognoscerent et timerent. Sequitur, *et turbatæ sunt abyssi;* id est, populos et in hoc sermone debemus numerosiores adverte, qui more liquidi elementum vitiorum flatibus commoventur. Sed feliciter tunc turbati sunt, quando ad conversionis studia pervenerunt. Et istæ quæ quod subsequentiæ usque ad finem psalmi per figuram parabolam dicuntur, quando res genere dissimiles sibimet comparantur.

Vers. 17. *Multitudo sonitus aquarum; vocem dederunt nubes: etenim sagittæ tuæ pertransierunt. Multitudo sonitus aquarum est, quando psalmodia dulcis offertur, quando gemitibus ac lacrymis culpa diluitur, quando gratiæ pro suscepto munere referuntur; et quasi mare confragosum, ita in sanctis Ecclesiis resonant diversa vota populorum. Sed quare sit factus sonitus multitudinis aquarum, pulchre subjicit: quia vocem dederunt nubes. Nubes, prædicatores significare sæpe jam diximus; de quibus scriptum est: *Mandabo nubibus meis ne pluant super eam imbrem (Isai. v, 6). Qui vocem suam magnam dede-**

runt, cum præcepta Domini vulgaverunt in toto orbe terrarum, sicut et alius psalmus ante prædicavit: *In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (Psal. xviii, 5)*. Hinc sonitus venit aquarum, hinc turbatae sunt abyssi: quia verba ista prædicationum errantibus populis devotionis studia contulerunt. Sequitur, *elenim sagittæ tuæ pertransierunt*. Sagittas hic evangelistas decenter advertimus, qui prædicationibus suis devotos populos usque ad cordis intima medicinaliter-transfoderunt, non inflicto vulnere, sed salute.

Vers. 18. *Vox tonitruui tui in rota: illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ: commota est et contremuit terra*. Et hoc quoque comparative dicitur: quia tonitruui vox ita revolvitur, quasi de rois venire perstreperantibus audiatur. Sic enim cum de summo funditur, spatio cælorum volubili murmuratione pertranseunt, ut rotatus atque sinuosus ipse sonitus sentiatur. Sive magis *in rota*, orbem terrarum debemus accipere, qui in speciem rotæ absoluta rotunditate concluditur. *In rota* ergo, id est in mundo, vox tonitruui ejus egressa est, quando prædicatores Christi circumlocutionibus orbis tonantibus impleverunt. Sed illæ nubes, illa tonitrua, sequitur quid fecerunt. *Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ*. Dignis comparationibus beneficia divina narrantur, ut res cælestes supernis similitudinibus exponantur. *Illuxerunt coruscationes*, divina præcepta dicit veritatis lumine radiantia, quæ tenebras hominum per totum mundum salutari illuminatione fugaverunt. Dicit enim tonitrua et coruscationes istæ quid egerint; ut terra, id est corpora nostra commoverentur et contremiscerent audito tanto miraculo. Commotos quippe et tremefactos illos dicit, qui verbum Dei fideliter audientes ad conversionis studium Christi munere pervenerunt.

Vers. 19. *In mari viæ tuæ, et semitæ tuæ in aquis multis: et vestigia tua non cognoscentur*. Si ad litteram hoc velis accipere, *in mari* fuit via ejus, quando super dorsa pelagi visualiter ambulans, Petrus apostolum ut ad se veniret evocavit. Sive magis illud intelligendum est: *In mari viæ tuæ*, in cogitationibus hominum, quæ velut mare perfidum fluctuant: ubi tamen ille vias habet, quando eos sibi larga pietate subdidit. *Aquæ multæ*, eadem conversorum est turba gentiliū: ubi sunt semitæ Domini, id est viæ ipsius, dum ad eos venire dignatur. Sequitur, *et vestigia tua non cognoscentur*. Hoc cum imputatione legendum est; ut cum palam venerit, tantisque se demonstraverit miraculis, non sit tamen cognitus ab infidelibus Judæis. Merito ergo illis exprobrat, qui tantæ majestati et tam præsentibus beneficiis credere noluerunt. *Vestigia* siquidem significant præsentiam corporalem; nam vestigium est præsentis signum, quod facimus ambulantes.

Vers. 20. *Deduxisti sicut oves populum tuum, in manu Moysi et Aaron*. Cum hoc miraculum nulli alteri possit aptari, sine dubio et illa imputatio quæ præcessit, quia non cognoverunt vestigia ejus, ad popu-

lum pertinet Hebræorum. *Deduisti enim sunt in Moysi et Aaron manu*, id est operatione quam diversorum miraculorum novitate faciebant. Et bene dixit: *Sicut oves*, non tamen oves, quia non credendo facti sunt hædi. Hic enim, *sicut*, veritatem non significat, sed imaginationem. *Moyses* autem interpretatur assumptus, quoniam de flumine collectus est a filia Pharaonis. *Aaron* vero fortitudinis mons. Quæ nomina ipsas quoque virtutes quas fecerunt videntur exprimere. *Moyses* enim inter alia, jubente Domino, in aquis est operatus, quando in mari Rubro Hebræos viam fecit habere terrenam, significans per baptismatis donum liberandum esse populum fidelem. *Aaron* Ecclesiæ tenebat imaginem, quam 263 bene monti fortissimo comparavit, quæ et honore sancto præminet, et fidei soliditate consistit. His enim ducibus Israelitarum populum divina virtute legimus esse liberatum.

Conclusio psalmi.

O Idithum vere humanarum rerum transilitor egregie, qui psalmum mirabili institutione cantasti, in tribulationibus exercitatus negasti te ullo modo consolatum. Deinde deliberatio tua ad perfectam noscitur pervenisse sententiam. Tertio sentis te jam feliciter immutatum; nec tamen prosperis animam relaxas: sed cum te semper intentum ad magalia Domini proferis, augmento quodam sapientiæ jugiter profecisse cognosceris. Quarto miracula Christi sub magna exultatione concelebras, et cum diversa percurris, institutionem Christiano populo qua salvetur ostendis. Præsta, Domine, ut solita nos jubeas pietate purgari; quatenus qui sumus actuam qualitate dissimiles, clementia tua faciat esse consortes.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXVII.

Intellectus Asaph.

Quoties intellectus invenitur in titulis, magnæ cujusdam rei nobis significantia declaratur. Nam cum intellectum generaliter dicimus quidquid nos advertere bonum malumque facit, hic tamen tunc intellectus ponitur, quando sensus noster perfecta intelligentia tendit ad Dominum. *Asaph* vero diximus Hebræa lingua significare Synagogam, Latine collectionem. Sed quia intellectum præmisit, fidelem hic Synagogam loqui posse declaravit. Exprobrare enim malis nequeunt, nisi corda fidelium.

Divisio psalmi.

Quanto psalmus hic probatur esse longissimus, tanto studiosius debet numerosis divisionibus aperiri; ut et per distinctionem melius elucescat, et ipsa partium sectione fastidium longinquitatis abstergat. In prima parte psalmi, duo tantum versiculi personæ Domini probantur aptari, ut reverentia cresceret sequentium dictorum, ubi ipse rex facere videbatur initium. Secunda parte latius loquitur *Asaph*, imputans Judæis quod tantis beneficiis Domini existisse probarentur ingrati: illi tamen pravitate distorti, cor suum nequamquam Domini jussionibus

admoverunt. In tertia vero numerantur quanta munera Israelitico populo virtus divina præstiterit; nec tamen illi a murmurationibus cessaverunt. Quarta dicit qualis in eis vindicta provenerit, et quemadmodum sit miseratione Domini mollita sententia. Quinta parte propter murmurationes eorum vindictam in eis est; sed iterum ad supplicationem Domini, cognoscentes ejus magnalia, redierunt. Sexta, denique illi dolose locuti sunt, et errores solitos sunt secuti: misericordia tamen Domini non eos passa est dissipari, quod malis eorum juste potuisset infligi. Septima dicit quemadmodum Dominum concitaverint in deserto, cum tamen propter ipsos decem plagis Ægyptiorum populus fuerit vehementer afflictus. Octava, beneficia Domini referuntur, et Judaicæ obstinationis iterum culpa subjungitur. Nona, ultio gravissima subsequitur, ita ut captivitati populum tradiderit, et tabernaculum Silo, in quo habitare inter homines videbatur, abjecerit; posteaque elegit montem Sion, et David servum suum, de cujus semine Christus Dominus nasceretur, qui mundo salutaris medicus adveniret. Sic per hunc psalmum ab initio electionis gentis Hebraicæ usque ad adventum Domini Salvatoris facta descriptio est.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Attendite, populus [ms. A., popule] meus, legem meam: inclinate aurem vestram in verba oris mei.* In hoc principio loquitur Deus, qui per Moysen legem dedit Hebræis. Et dum dicit: *Legem meam attendite*, non tantum vult quod dicitur auribus percipi, quantum veritatem dicti cordis oculis intueri. Attendit enim audita, qui res dictas devota mente respexerit. Dum dicit autem: *Populus meus*, illos profecto significat qui ejus mandatis obedientes fuerunt. Non enim aut prophetæ, aut alii justi a nostra fide dicti potuerunt alieni, qui actus illos primi temporis spiritualiter acceperunt, sicut dicit Apostolus: *Nolo enim vos ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt; et paulo post: Et omnes eundem cibum spiritualem manducaverunt, et omnes eundem potum spiritualem biberunt (1 Cor. x, 1, 3).* Sequitur, *incline aurem vestram in verba oris mei.* Illic affectus præcipitur audiendi, quoniam qui toto corde vult audita percipere, *aurem* suam cognoscitur *inclinare*, ut humilis ac paratus accipiat quod de ore sanctæ potestatis emanat. Sed nota quod jam inter fideles accipitur, cui auscultandi tanta cura delegatur.

Vers. 2. *Aperiam in parabolis os meum; loquar propositiones ab initio.* Attentum sibi reddidit auditorem, cum se parabolis dicit esse locuturum, ut non remisse possit audiri, qui se tam granditer promittebat effari. Parabola enim Græco vocabulo dicitur similitudo, quando illud quod intelligi volumus per comparationes aliquas indicamus. Sic enim ferream quæ impiam dicimus, quando durum ac fortem desideramus intelligi; cum velocem, ventis aut avibus comparamus. Et intueri quod Dominus os suum dicit

A *Asaph*, qui est inferius locuturus. Unde merito cum intellectus præcessit, cui tam magna erat testimonii gratia conferenda. Sequitur, *loquar propositiones ab initio.* Loquitur utique ipse, qui loqui facit. Nam quamvis alieno ministerio sermo deprimatur, Spiritus sanctus loquitur cujus præcepta vulgantur, sicut dicit apostolus Petrus: *Non enim unquam voluntate humana allata est prophetia: sed Spiritu sancto acti, locuti sunt sancti homines Dei (II Petr. 1, 21).* Propositiones autem, obscuras et abditas significant quæstiones, quæ adhibita disputatione solvendæ sunt. Has suo loco positas competentius admonemus. Ab initio videlicet Veteris Testamenti dicitur, sicut *Asaph* infra locuturus est.

Vers. 3. *Quanta audivimus et cognovimus ea: et patres 264 nostri narraverunt nobis.* In persona Domini psalmi hujus honorabili capite consituto, venit ad secundam partem, ubi *Asaph* introducit loquens, cujus non tquam humana verba, sed cœlestem debemus suscipere jussionem. *Quanta* multitudinem rerum demonstrat; *audivimus* pertinet ad prophetas; *cognovimus* ad Novum respicit Testamentum. *Audita* sunt enim cum prophetarentur; *cognita* dum impleantur per Dominum Christum. Sequitur, *et patres nostri narraverunt nobis.* Patres suos Moysen dicit et alios prophetas Veteris Testamenti, qui de Domini adventu multa locuti sunt, et illuminati prædicaverunt, quod et iste fieri prævidebat. Justi enim non essent, nisi probarentur credere quæ dicebant.

Vers. 4. *Non sunt occultata a filiis eorum, in generatione altera.* Hæc quæ refert patres suos de adventu Domini prædicasse, dicit nec a filiis eorum abscondita fuisse magnalia, id est a spiritualibus filiis, qui eorum imitatores fuerunt. Nam quod dixit: *In generatione altera*, jam non Hebræorum, sed gentium significat congregationem: quia [ms., qui] ex aqua et Spiritu sancto individuae Trinitatis beneficio regenerantur; unde et illi intelligentiæ vero lumine sunt repleti.

Vers. 5. *Narrantes laudes Domini et virtutes ejus, et mirabilia ejus quæ fecit.* Ordo verborum talis est: Annuntiaverunt nobis patres nostri, narrantes laudes Domini. Facta quippe Domini narrare, laudare est: cujus dum opera referuntur, gloria semper augetur. *Virtutes ejus*, significat liberationes, quas fecit in populo Judæorum, quando eos de Pharaonis impia potestate liberavit. *Mirabilia* vero, quod eos in deserto magnalibus pavit, quod eis gentes potentissimas levissima concertatione subjecit. Addidit, *quæ fecit*, ut non tantum promissa, verum etiam completa esse viderentur. Hæc autem cuncta ex Testamenti Veteris referuntur historia. Historia est enim præteritarum rerum fida commemoratio, ab ætatis nostræ memoria remota.

Vers. 6. *Et suscitavit testimonium in Jacob, et legem posuit in Israel.* Venit ad illud quod superius dixit: *Loquar propositiones ab initio.* Initium quippe, Vetus est Testamentum, unde inferius dicturus est. Illud fortasse commemorat in *Jacob testimonium su-*

scitatum, quando cum angelo collectans, in præfiguratione futurorum tactus uno femore claudicavit: significans Israeliticum populum partim fidei firmitate constare, partim a sua potius salute discedere. Hoc enim fuit populi erraturi, vel credituri testimonium, quod Jacob concertatio illa prædixit. *Suscitatum* autem dixit, quasi in lucem redditum, quod somno ignorantiae videbatur oppressum. Ipsum est quod superius promisit: *Aperiam in parabolis os meum*; scilicet quoniam ab isto initio erat talia locuturus. Sequitur, *et legem posuit in Israel*, ut eos utique devotos esse suo Domino commoneret, ne vaga voluntate permissi in devios laberentur errores. Proprie dictum est, *legem posuit*, quasi peccatoribus iugum, levibus pondus, erraturis vero contestationis exemplum. Unde alio loco ait: *Quia iusto lex non est posita* (1 Tim. 1, 9). Hoc est quod superius dixit: *Loquar propositiones ab initio*. Sed hæc congrue suis locis, diligens lector, aptabis: quia ubique ista commemorare fastidium est.

Vers. 7. *Quanta mandavit patribus nostris nota facere ea filiis suis: ut cognoscat generatio altera.*

Vers. 8. *Filii qui nascentur exsurgent, et narrabunt ea filiis suis.* Versus isti significant per generationes hominum mandata Domini fuisse transmissa, ne quis putaret uni datum, quod omnibus cognoscitur attributum. Acceperunt enim Judæi quod ad Christianos non est dubium pervenisse. Ideo enim additum est, *ut cognoscat generatio altera*, non utique Judaica, sed quam de gentibus constat electam. *Altera* enim hic extraneos significat, non propinquos. Nam quod sequitur, *filii qui nascentur exsurgent, et narrabunt ea filiis suis*, vult intelligi sine dubio Christianos, qui prædicationes sanctas ad animarum salutem conferendam suis posteris utique tradiderunt.

Vers. 9. *Ut ponant in Deo spem suam, et non obliviscantur operum Dei sui, et mandata ejus exquirant.* Utilitas paternæ prædicationis hic evidenter ostensa est, ut posteri eorum *spem suam* non ponant in lege quæ punit, sed in gratia concessa quæ redimit. Sequitur, *et non obliviscantur operum Dei sui*, sicut fecerunt perfidi Judæi, qui, oblii auctores suo, ad culturas se dæmonum transtulerunt. Addidit, *et mandata ejus exquirant*. Ipsa est enim Dei summi vera recordatio, si mandata ejus devotis mentibus impleamus.

Vers. 10. *Ne fiant sicut patres eorum, genus pravum et peramarum.*

Vers. 11. *Genus quod non direxit cor suum; et non est creditus cum Deo spiritus ejus.* His versibus duobus sub definitionibus pulchris notatur perfidia Judæorum. Dicit enim: *Ne fiant sicut patres eorum*, quod fuit *genus pravum et peramarum*. *Genus pravum*, quia veritatem recipere noluerunt. Necesse est enim distorti permaneat, qui regulam rectam non sequuntur. *Peramarum* dixit, id est supra cunctas acerbitates asperrimum, ut qui ad eos venerat salvandos, in ejus potius armarentur exitium. Sequitur, *genus quod non direxit cor suum*, hoc est, quod superius dixit,

pravum; nam si utique *dirèxisset cor suum*, nec extiterat *pravum*, nec a Deo redditum fuerat alienum. Ille enim dirigit mentem, qui ad divinas se correxerit jussiones; nec aliquid superbia humanæ presumptionis excogitat, cum regi omnia Divinitatis administratione cognoscit. Nam quod repetendo dicit, *genus*, ad illos tantum respicit qui in sua obstinatione manserunt. Cæterum fuerunt ex Judæis qui Domino pura mente famulati sunt. Addidit, *et non est creditus cum Deo spiritus ejus*. Illius spiritus non creditur esse cum Deo, qui operas ejus visuales non intelligit mysteriis spiritualibus applicandas; sed totum ad illud vult referre quod cernitur: sicut Judæi fecerunt, qui tantum miraculis præsentibus intenti, nihil ad spirituale intelligentiam salubriter retulerunt.

Vers. 12. *Filii Ephraim intendentes arcum, et mittentes sagittas, conversi sunt in die belli.* Ephraim interpretatur frugifer, sive ubertas. Ille filius fuit Joseph junior, quem Jacob avus suus primario loco præposteratis manibus benedixisse legitur in Veteri Testamento (Gen. XLVIII, 15). Ejus filii abundantes muneribus divinis, et paterna benedictione pollentes, defectu fidei corruerunt. *Intenderunt enim arcum, et miserunt sagittas*, quando admonente Moyse dixerunt: *Quæcunque locutus est Dominus Deus noster, faciamus et audiemus* (Exod. XIX, 8). *Conversi sunt* 265 autem in die belli, quando Aaron dixerunt: *Fac nobis deos quos adoremus* (Ibidem, XXXII, 1). Vides omnia parabolis et propositionibus explicari. Nam iste sensus ad illos pertinet qui aliquid præcipitata festinatione promittunt, nec tamen in ea cupiunt perseverare sententia, sicut Petro apostolo contigit, qui ter negavit eum, cum quo se promiserat esse moriturum (Math. XXVI, 35).

Vers. 13. *Non custodierunt testamentum Dei, et in lege ejus noluerunt ambulare.*

Vers. 14. *Et oblii sunt benefactorum [ed., beneficiorum] ejus, et mirabilem ejus quæ ostendit eis. Causa redditur quomodo filii Ephraim conversi fuerint in die belli; scilicet quia Non custodierunt testamentum Dei, et in lege ejus noluerunt ambulare, et oblii sunt benefactorum ejus, et mirabilem ejus quæ ostendit eis. Hoc sic planum est, ut expositione non egeat.*

Vers. 15. *Coram patribus eorum fecit mirabilia in D terra Ægypti, in campo Taneos.* Venit ad tertiam partem in qua, post transitum maris Rubri, beneficia collata describit. Isti sunt quos superius dixit, *genus pravum et peramarum*. Narrat enim, *coram patribus eorum* facta miracula, id est, Moyse, Aaron, aliisque senioribus; ut manifestis rebus constantius credere debuissent, cum patrum dulcis ac firma soleat esse relatio. Et ut omnem scrupulum dubitationis adimeret, et provinciam dixit et locum ubi noscuntur facta quæ dicta sunt. Sed nec hoc vacat quod dicit: *In campo Taneos*. Taneos enim significat humile mandatum, quod in teris positus Christus docuisse cognoscitur, dicens: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde: et invenietis requiem animabus vestris* (Math. XI, 29).

Hoc etiam coram patribus fecit, quando Novi Testamenti A mandata prædicavit.

Vers. 16. *Interrupit mare et perduxit eos; statuit aquas quasi in utrem.* Cum sit mare liquidum elementum, ruptum potius maluit dicere quam divisum: quia revera ruptum est, quando in gremium latus peregrina sibi soliditate permansit; ut non tam pelagus quam rupes putarentur excisæ. *Perduxit eos*, ad promissam scilicet terræ securitatem, ubi jam communi sorte sine metu pelagi viderentur incedere. Nam quod sequitur, *statuit aquas quasi in utrem*, hoc ad illud pertinet quod dixit, *Interrupit mare*; ut sic stare unda immobilis, tanquam fuisset inclusa in vasis. Et nota quemadmodum resignantur promissæ parabolæ.

Vers. 17. *Et eduxit eos in nube diei, et tota nocte in illuminatione ignis.* Exponit quod superius dixit: *Et perduxit eos in nube diei*, siquidem *diei* significat Dominum Christum: quia cum ipse esset verus dies, tamen perfidias carnis suæ nube celatus est. Unde mirabile genus locutionis eluxit, sic antiqua facta narrare, ut magis quæ sunt ventura videatur exprimere; ut aliter audiendum, aliter sit nihilominus sentiendum: in nullo tamen dubia, quia sunt utraque verissima. Hæ sunt promissæ parabolæ cœlesti integritate dispositæ [ed., depositæ], hæc indicia certissima veritatis. Sequitur, *et tota nocte in illuminatione ignis.* Hic evidentius significat Christianos, quos in hac nocte sæculi, luminis sui claritate custodit. Omnia enim Judæis in figura contigisse testatur Apostolus dicens: *Nolo enim vos ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare* [mss. A., G., per mare] *transierunt, et omnes in Moyse baptisati sunt in nube et in mari* (1 Cor. x, 1, 2), etc. Unde a nobis magnæ semper gratiæ referendæ sunt, quia miraculis prædixit tantis ac talibus, quæ nobis erat immeritis præmia largiturus.

Vers. 18. *Interrupit in eremo petram, et adaquavit eos velut in abyso multa.* Consideremus quam ex contrariis rebus fuerint ostensa miracula. Undam maris fecit primitus quasi saxeam pendere rupem, nunc dicit petram manasse fontes irriguos; ut ostenderet universas creaturas ejus jussionibus obedire, licet contraria naturaliter inter se videantur existere. *In eremo* dum dicit, collati muneris gratiam duplicavit; ut ibi faceret tale miraculum, ubi non erat aliud in necessitate remedium. *Adaqavit* autem posuit, ut jumenta magis videretur significare, non homines, qui tantis beneficiis gratias agere nescierunt. Quod autem dixit, *velut in abyso multa*, copiam largissimæ undæ declaravit, quæ velut de abyso pelagi ita multa profluxit. Et nota quoniam abyssum secundum Græcicis generis ponit ubique feminini.

Vers. 19. *Et eduxit aquam de petra, et deduxit tanquam flumina aquas.* Hoc ad gratiam inculcandam mensuræ admirationis iteravit, ut de illa re aqua prodiret, quæ naturali siccitate duruerat. Et ne putares parum aliquid emanasse, addidit: *tanquam flumina*, quæ de uberibus montium copiosa inundatione pro-

cedunt. Significabat enim nobis *de petra*, id est de Christo aquam prodire, quæ nulla imminutione deficeret, sicut ipse in Evangelio dicit: *Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet unquam, sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam* (Joan. iv, 13, 14). *Petram* vero significare Christum dicit Apostolus: *Bibebant autem de spirituali, consequente eos, petra: petra autem erat Christus* (1 Cor. x, 4).

Vers. 20. *Et apposuerunt adhuc peccare ei: in iram concitaverunt Excelsum in siccitate.* Apposuerunt dicit, adjecerunt, ut inter tanta miracula non crederent, cum etiam ipsorum elementorum conversa natura proclamaret. *Peccare* dixit, non credere, quod nimis improbum constat esse delictum, a Deo beneficia petere, eisque perceptis debitas gratias non referre. Sequitur, *in iram concitaverunt Excelsum in siccitate.* Sæpe diximus tropicas esse istas locutiones, quæ Domino verba tribuunt infirmitatis humanæ; ut res arduæ nostræque conceptioni difficiles possint evidentius explanari. *In iram concitaverunt*, quando eum non credebant difficultia sibi facere, quem videbant tam ingentia posse complere. Hoc enim in Deo gravissimum constat esse peccatum, ut quidquam illi impossibile dicatur, qui summe valet efficere, quod decernit implere. Bene autem dictum est, *in siccitate*, non tantum terræ quam mentis, qui tot miraculis compluti, perfidiæ suæ sterilitate siccati sunt: quia totum carnalibus desideris applicantes, ventre tantum, non sensibus explebantur.

Vers. 21. *Et tentaverunt Deum in cordibus suis, ut peterent escas animabus suis.* Aliud est petere tentando, aliud constando. Isti utique tentando petierunt, qui posteaquam acceperunt, indigna locuti sunt. *Tentare* enim dicimus aliquid dolosis sermonibus postulare; ut simplicitas videatur in verbis, cum sit in corde malitia. Isti ergo animabus suis non spirituales, sed carnales 266 escas subdole poposcerunt. Sic enim dicimus ægrotis dari escas propter animas in corpore retinendas, non quia pabulum sit animarum, sed quia per ipsas videtur in hac vita vigor corporis contineri.

Vers. 22. *Et male locuti sunt de Deo; dixerunt: Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto? Uti que male, quia falsa locuti sunt.* Quid autem dixerunt, subsequenter explanat: *Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto? Nunquid* inapudative legendum est; positum est enim pro non. O nefarium scelus, de [ed., Deo] Omnipotenti non credere, quæ quotidie passim probatur efficere! Scriptum est enim: *Qui dat escam omni carni* (Psal. cxxxv, 25). Quid ergo illi tam contrarium, quam ut non credatur implere quod jusserit? Et ideo vehementer culpa, quia talis diffidentia supernam tangit injuriam. *Mensa* vero significat passionem in qua rellicimur esurientes. Et dum dicit, *parare mensam in deserto*, quasi quod solet in copia fieri, non potuisset in rerum solitudine procurari! Stulta nimis absurdaque vecordia humanam impossibilitatem ad divinam transtulisse virtutem!

Vers. 25. *Quoniam percussit petram et fluxerunt aquæ, et torrentes inundaverunt: nunquid et panem poterit dare, aut parare mensam populo suo? Nimis fatua cogitatio exemplum magni miraculi dare, et ejus auctorem in reliquis arbitrari posse deficere. Nam qui de petra jussit aquas effluere, cur non faceret escas aerem esurienti populo ministrare? Quasi vero illa jutus aliquo adminiculo potuerit facere, ista solus non valuisset implere! Sed hanc vecordiae culpam paulo post sequitur vindicta justissima, ne quis post hæc talia cogitare præsumeret.*

Vers. 24. *Ideo audivit Dominus et distulit, et superposuit, et ignis accensus est in Jacob, et ira ascendit in Israel. Venit ad quartam partem, ubi per figuram synathroismos, quæ Latine dicitur congregatio, Judæorum crimina colliguntur. Deus enim cogitationes murmurantium, etiam lingua quiescente, cognoscit, qui solus potest internum taciturne iracundum tantquam clamorem magnæ vocis audire. Sed intende quod prius dixit, distulit; nunc addidit, superposuit; ne si vindicaret ad præsens, crederetur murmurantes minime satiari potuisse. Sed distulit vindictam, ut ostenderet patientiam: superposuit autem moras, ut manifestaret potentiam; et tunc competenter ultus est culpas, quando incredulas mentes rerum ipsarum perfectione convicit. Sequitur, et ignis accensus est in Jacob. Jacob significatur supplantator, qui frequenter a parte ponitur gentium, quæ venientes ad Christum, Israëliticum populum supplantasse monstrantur, quando illis introeuntibus, istos constat expulsos. Ergo in gentibus istis quas diximus Jacob nomine significari, ignis charitatis accensus est; et quanto illi murmuratione profanati sunt, tanto in confessionis ardore profecerunt. Addidit, et ira ascendit in Israel. Sicut in Jacob charitatem accensam dicit, ita in Israel iram ascendisse pronuntiat, ut illi accenderentur ad gratiam, isti perducerentur ad culpam.*

Vers. 25. *Quia non crediderunt in Deo suo, nec speraverunt in salutari ejus. Ideo superius dixit: Ira ascendit in Israel, ut ostenderet pertinaces; nunc autem causa ipsius obstinationis exponitur. Dicit enim: Non eos credidisse in Deo suo. Et ne alterum putares esse Deum, sequitur, nec speraverunt in salutari ejus, id est in Domino Salvatore; ut non solum eis illa murmuratio invidiam faceret, verum etiam duritiam mentis post secutam damnaret.*

Vers. 26. *Et mandavit nubibus desuper, et januas cæli aperuit. Hæc sub parabolis et propositionibus dici, in initio ipse testatus est. Ideoque quamvis per historiam facta videantur, oportet tamen referri ad Dominum Salvatorem, ut nobis constet prædicta sententia. Mandatum est enim nubibus, id est prædicatoribus, ut per januas cæli, hoc est per Scripturas sanctas prædicatio gloriosa adventum salutaris [ed., Salvatoris] Domini nuntiaret, qui vere manna sumitur, quando adorabili communicatione gustatur.*

Vers. 27. *Et pluit illis manna manducare: panem cæli dedit eis.*

Vers. 23. *Panem angelorum manducavit homo: frumentationem misit eis in abundantia. Caput primi versus istius de superioribus pendet; dixit enim: Januas cæli aperuit, et consequitur, pluit illis manna manducare. Pluit, dixit, ut ostenderet escæ nimiam largitatem, quæ tanquam pluvia de cælo descendit. Et ne dubitares quæ fuerit illa pluvia, sequitur, manna manducare. Manna interpretatur quid est hoc? quod sanctæ communioni decenter aptamus: quia dum admirando cibus iste perquiritur, corporis dominici munera declarantur. Addidit, panem cæli dedit eis. Quis est alter panis cæli, nisi Christus Dominus, unde cœlestia spiritualem escam capiunt, et delectatione inæstimabili perfruuntur? Denique sic sequitur, panem angelorum manducavit homo. Panis ergo angelorum bene dicitur Christus, quia revera ipsius laude pascuntur. Neque enim corporalem panem angeli manducare credendi sunt, sed illa contemplatione Domini, qua sublimis creatura reficitur. Verum hic panis in cælo replet angelos, et nos pasci: in terris: illos contemplatione delectans, nos sancta visitatione reficiens. Addidit: Frumentationem misit eis in abundantia. Adhuc in superioribus perseverat, manna illud frumentationem dicens, non frumentum; ut illam copiam exprimeret, quæ aviditatem populi prævaluit superare. Denique sic sequitur, in abundantia; illud enim abundat, quod non potest aliqua aviditate consumi.*

Vers. 29. *Transtulit Austrum de cælo, et induxit in virtute sua Africum; et pluit super eos sicut pulverem carnes, et sicut arenam maris volatilia pennata. Quantum ad historiam pertinet, hos ventos tanquam vehicula dicit esse procuratos, qui jussu copiam ad destinata castra perducerent. Sed quia sunt et spiritualiter exponendi, nunc eos positos sub quibusdam figurationibus inquiremus. Austrum et Africum ventos scimus esse meridianos, qui a parte lucidiore et ferventiore proveniunt; quibus flantibus pigrum frigus expellitur, et aeris temperamenta præstantur. Sic ergo et verba Domini charitatis igne flagrantia, in Austri similitudine atque Africi, mundo salutarem temperantiam præstiterunt, plueruntque super populi pabula, unde fidelium animæ satiarentur uberrime. Pulvis enim hic significat intelligentiæ subtilitatem, quæ ad supernas cogitationes commota semper ascendit; arena vero innumerabilem prudentiæ copiam salsi maris sapore conditam: volatilia pennata, cœlestia desideria, quibus anima devota velut carnibus referta pinguescat. Arena vero maris, epitheton est decenter appositum, quoniam et fluviorum esse potest, quæ non habet hunc sorem.*

Vers. 30. *Et ceciderunt in medio castrorum eorum: circa tabernacula eorum. Ut ipsam quoque difficultatem capiendi cibi murmurantium abrogaret, non solum circa tabernacula, verum etiam in mediis castris eorum dicit cecidisse quod magno desiderio requirebant. Castra enim a castitate dicta sunt, quod bellis exercitus occupatus sermo luxui non vacaret. Nobis autem significatur, quod infra septa sanctæ*

Ecclesiæ omnia superiora munera possumus accipere, A si expleri bona desideria nostra divino munere postulemus. Unde inestimabilis virtus sermonis est, et historiæ fidem complere, et spiritualibus rebus intelligenda contradere.

Vers. 31. *Et manducaverunt et saturati sunt nimis; et desiderium eorum attulit eis.* Ecce convicti sunt qui Deo aliquid difficile putaverunt. Expleverunt desiderium carnis ratione jejuni, ventre pleni, sed mente vacui. Hæc figura dicitur synchoreosis, id est concessio, quoties aliqua importune desiderantibus conceduntur, quæ ad utilitatem ipsorum pertinere non possunt.

Vers. 32. *Non sunt fraudati a desiderio suo; adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum: et ira Dei ascendit super eos.*

Vers. 33. *Et occidit plurimos eorum; et electos Israel impedivit.* Venit ad quintam partem. Hoc est enim quod dixit superius: *Distulit et superposuit*, ut non fraudarentur a desiderio suo: ne impotentiam Dei, quam sacrilega mente conceperant, per difficultatem desiderii sui forsitan comprobarent. *Fraudati* a fraude venit; fraus enim dicitur quasi fracta fides. Satiati sunt ergo ad suam ruinam; non ut inde viverent, sed potius interirent. Nam vide quid sequitur: *adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum*; scilicet dum manna et coturnicum carnibus vescerentur. *Esca* enim ab edendo dicta est. *Addidit, et ira Dei ascendit super eos.* *Et occidit plurimos eorum, et electos Israel impedivit.* Hic illam Exodi historiam tangit (Exod. xxxii, 1). Absente quippe Moysæ, qui legem Domini suscipiebat in monte, contra Aaron populus surrexit insanus, expetens sibi debere deos fieri, sicut omnis videbatur habere gentilitas. Factumque est tunc, ut vitulus ille nefandus exiret, cujus cultura ipsi erant utique mugituri. Tunc iratus Deus dixit Moysi, graviter peccasse populum Judæorum: quo descendente facto conventu viginti tria millia eorum leguntur extincta; et Aaron, qui erat electus Domini, propter eos cecidit in reatum. Sic enim dixit: Percussus est populus propter peccatum vituli quem fecit Aaron. Quorum pessima murmuratione et ipsum quoque Moysen impedivit, quando dixit: *Nunquid de petra hac vobis aquam poterimus ejicere* (Num. xx, 10)? Propter quod verbum prohibitum est in terram promissionis intrare. Sic ergo factum est, ut *electos Israel peccantium protervitas impediret.*

Vers. 34. *In omnibus his peccaverunt adhuc, et non crediderunt in mirabilibus ejus.*

Vers. 35. *Et defecerunt in vanitate dies eorum, et anni eorum cum festinantia* [ms. A., *festinatione*]. Illa potius peccata exaggerant Deum, quæ augmentis gravibus semper accrescunt. Et quoniam, *nec mirabilibus ejus credere voluerunt, dies eorum defecisse* dicit, quasi languida tabe consumptos. *Dies* enim peccatorum *cum festinatione* transeunt, sicut et alibi scriptum est: *Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos* (Psal. lrv, 21).

Vers. 36. *Cum occideret eos, tunc inquirebant eum; et convertebantur ante lucem, et veniebant ad eum.*

Vers. 37. *Et memorati sunt quia Deus adjutor eorum est, et Deus excelsus liberator eorum est.* Non ipsi inquisierunt Deum quos dicit occisos; sed exemplo talium turba reliqua supplicavit. Justorum itaque consuetudo est, sive antequam mala patiantur, sive cum patiuntur, Deum fideliter quærere. Scelerati autem tunc ad ipsum instabili voluntate concurrunt, quando aliqua necessitate turbantur. Judaicus itaque populus tunc timuit iram Dei, quando socios suos cernebat extinguere; eo scilicet tempore cum ignis de cælo descendens (sicut in Numerorum libro (Cap. xvi, 49) legitur) quatuordecim millia septingentos occidit, quoniam Moysi et Aaron propter interitum Core sociorumque ejus seditiones injustissimas commovebant. Nam quod sequitur, *et convertebantur ante lucem, et veniebant ad eum; et memorati sunt quia Deus adjutor eorum est, et Deus excelsus liberator eorum est*, illud significat, quando Domino irascente Judaici populi extrema castrorum divino igne consumpta sunt; quo facto Moysen rogaverunt ut pro eis Domino supplicaret. Pius ergo in luce rogat, *impus ante lucem*, sicut scriptum est: *In vanum vobis est ante lucem surgere* (Psal. cxxvi, 1). Sed hoc proformidine videntur fecisse periculi, non timoris superni: quoniam inferius adhuc de eorum infidelitate dicturus est. Et nota quod hic legitur *liberatore* Patrem, liberat quoque et Filius, sicut in Evangelio legitur: *Si vos Filii liberaverit, tunc vere liberi eritis* (Joan. viii, 36). Liberat etiam Spiritus sanctus, sicut Apostolus dicit: *Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis* (Rom. viii, 2). Unde dubium non est sanctam Trinitatem æqualiter posse, æqualiter implere quod vult.

Vers. 38. *Et dilexerunt eum in ore sub, et lingua sua mentiti sunt ei.*

Vers. 39. *Cor autem eorum non est rectum cum eo; nec fides* [ms. A., *nec fideles habiti sunt*] *habita est illis in testamento ejus.* Venit ad sextam partem, ubi Judæos iterum ad culpas rediisse commemorat: Deum tamen inseritum illis esse declarat. Dicit enim: *Et dilexerunt eum in ore suo, et lingua sua mentiti sunt ei.* Sic contigit eis qui se putant per solum credere timorem. Nam si Deus mixto amore non metuat, toto corde non quæritur. Hoc enim peccatum constat acerrimum, ut lingua se illi confiteri dicat, dum cordis ima dissentiant. Quasi vero ille non omnia cognoscat quæ aguntur intrinsicus, qui, sicut legitur, *Scrutator est cordis et renum* (Psal. vii, 10), et more humanitatis illud solum audiat, quod lingua proclamat. Nam qui ejus testimoniis fideliter credit, ipse eum veraciter diligit. Fides enim dicta est, ab eo quod fiant dicta. Sic etiam Dominus ipse testatur dicens: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* (Isai. xxix, 13). De quibus merito Isaias propheta testatur dicens: *Et nervus ferreus collum tuum, et frons tua ærea* (Idem, xlvi, 4).

Vers. 40. *Ipsæ autem est misericors, et propitiuss fit A* *rito ergo signa et prodigia sunt appellata, quæ in Ægypto facta monstrantur. Tanis humile mandatum diximus interpretari, quod in isto sæculo necessarium nobis ac salutare cognoscitur, ubi humiles ac prostrati esse debemus, qui veniæ semper suffragia postulamus. Tunc autem erecti erunt iusti, quando in illa resurrectione jugiter bona mansura susceperint.*

Vers. 41. *Et abundavit ut averteret iram suam ab eis : 268 et non accendit omnem iram suam.* Illud hic exemplum non inconvenienter apponitur, quando Moyses pro transgressore populo supplicans, dixit ad Dominum : *Obsecro, dimitte peccatum populi hujus; sin autem, dele me de libro quem scripsit manus tua (Exod. xxxii, 32, 33).* Oravit pro ipsis in cruce positus et Dominus Christus : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt (Luc. xxiii, 34).* Sic istis supplicationibus actum est, ut Domini in eis ira placaretur. *Et propitiuss enim factus est peccatis eorum, cum ad ipsius satisfactionem non quidem omnes, sed multi ex his redire meruerunt.*

Vers. 42. *Et memoratus est quia caro sunt : spiritus B* *radens, et non rediens.* Movit piùm judicem fragilitas considerata peccantium, quod carnalis cæcitas lumen cœlestis sapientiæ non videbat; et ideo exspectandos dicit, quia si confestim fuisset eorum spiritus abrogatus, locum pœnitentiæ perdidissent. *Caro autem dicta est, quod cara sit animæ suæ.* Mirabili autem brevitate definitur mors hominis, id est, *Spiritus vadens et non rediens,* subaudiendum, in hoc mundo, quoniam ad suum corpus in resurrectione constat esse rediturum.

Vers. 43. *Quoties exacerbaverunt eum in deserto, in iram [ed., in ira] concitaverunt eum in terra sine aqua ?*

Vers. 44. *Et conversi sunt, et tentaverunt Deum : et sanctum Israel exacerbaverunt.* Venit ad septimam C *partem, in qua breviter obstinationem eorum acerbitateque designat. Consequenter enim enumerans quanta illis in eremo vel apud Ægyptios virtus divina præstiterit : ostendens quia dum delinquentibus semper præstet, immemores tamen beneficiorum peccare non desinunt.*

Vers. 45. *Non sunt recordati manus ejus, die qua liberavit eos de manu tribulantis.* Tribulatio fixam solet habere memoriam; sed infidelibus nec ipsa recordatio stare potuit, quam validissime nostris cordibus tristitia semper affigit. *Recordari enim dictum est, revocare ad cor.* Pulcherrime vero positum est *manus Domini, et manus tribulantis.* Hoc enim nomine operatio significatur amborum. Sed quam longe disparia sunt, quæ unum videntur habere vocabulum ! Illa populum liberare prævaluit, ista in suam necem retinere tentavit.

Vers. 46. *Sicut posuit in Ægypto signa sua, et prodigia sua in campo Taneos.* Unam rem duobus nominibus designavit. *In Ægypto enim signa fecit, quæ inferius ipse dicturus est; sed et prodigia ibidem demonstravit in campo Taneos.* *Tanis enim civitas est Ægypti, ubi sunt facta prodigia quæ leguntur. Signa utique fuerunt in Ægypto duris cordibus, quasi characteris impressa vestigia. Prodigia vero quasi porro dicentia, id est, quæ præfigurabantur esse ventura.* Omnes enim illæ plagæ ad aliquam significantiam præcis temporibus contigerunt. Me-

rito ergo signa et prodigia sunt appellata, quæ in Ægypto facta monstrantur. Tanis humile mandatum diximus interpretari, quod in isto sæculo necessarium nobis ac salutare cognoscitur, ubi humiles ac prostrati esse debemus, qui veniæ semper suffragia postulamus. Tunc autem erecti erunt iusti, quando in illa resurrectione jugiter bona mansura susceperint.

Vers. 47. *Convertit in sanguinem flumina eorum, et pluviales aquas eorum ne biberent.* Hinc prima plaga inchoat Ægyptiorum. Nam sicut aqua in vinum conversa in Evangelio (Joan. ii, 9) legitur, quæ populorum permutationem significavit in melius, ita hic, *in sanguinem conversa,* denuntiat verum spiritualium causas peccatores sentire carnaliter. *Sanguis enim ad carnem ponitur exprimentam; quod Judæicum populum respexisse non dubium est. Dicit etiam et flumina et pluviales aquas eorum in sanguinem commutatas (Exod. vii, 17), ne prædicationem cœlestem spiritualiter intelligerent, qui erant carnalibus sensibus occupati. Hæc et sequentia ad litteram omnino manifesta sunt, quæ in Ægypto contigisse divinæ historiæ textus ostendit.*

Vers. 48. *Misit in eos muscam caninam, et comedit eos; et ranam, et exterminavit eos.*

Vers. 49. *Et dedit ærugini fructus eorum, et labores eorum locustæ. Musca canina est improborum petulantium vindex atque aculeus. Rana est loquacissima vanitas hæreticorum, quæ cœnosis sensibus commorata, improbis clamoribus garrere non desinit. C* *Ærugo est amor turpis, honestatem occulta immutatione consumens. Locusta est malevola atque assidua detractio, actus alienos invida oblocutione corrodens.*

Vers. 50. *Et occidit in grandine vineas eorum, et moros eorum in pruina.*

Vers. 51. *Et tradidit grandini jumenta eorum, et possessiones eorum igni.* *Grando est comminatio Domini quæ verberat contumaces, eosque umbraculis suæ delectationis exspoliat. Pruina vero est præcurrens anticipansque malitia, quæ alienos labores pervenire non permittit ad fructus. Sequitur, et tradidit grandini jumenta eorum. Morte pecudum stultorum significatur occasus, qui malis innumeris cæsi, tanquam vilia jumenta funduntur. Addidit, et possessiones eorum igni. Ignis quidem et in bono ponitur et in malo. Sed quia hic pro indignatione constat inflictus, ignem, cupiditatem ignobilem debemus accipere, qui possessionem nostram, id est mentis statum execrabili ambitione devastat. Restat decima de primitivis, quam suo loco dicemus : quoniam duo versus ad exaggerationem mali sequentis interpositi esse noscuntur. Notandum autem quod hæ tres plagæ, id est, ærugo, pruina et ignis (quas hic dixit), in Exodo penitus non legantur. Ignem enim ibi dicit mixtum descendisse cum grandine, ut fructus læderet, non tamen ut possessiones eorum incendere potuisset. Pro istis vero tribus aliæ ibi tres sunt positæ, einiphes, ulcera et tenebræ. Quod in litteris*

divinis pro congrua intelligentia rerum frequenter invenis esse variatum, ut est titulus trigesimi tertii psalmi. Dicit enim : *Psalmus David, cum mutavit vultum suum coram Abimelech, et dimisit eum et abiit.* In Regum enim volumine Abimelech Palæstinorum rex non legitur fuisse, sed Achis, quæ nomina (ut diximus) pro sacramentorum qualitate mutata sunt; quod hic quoque similiter debemus accipere. Nam et in Concordia Evangeliorum Patrem Augustinum similia collegisse manifestum est.

Vers. 52. *Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, et iram, et tribulationem : immissiones per angelos malos.* Ordo vindictæ verissima descriptione narratur. Prius enim Dominus peccatis nostris **269** irascitur, quando nulla compunctione convertimur; ac deinde malitiam hominis in sua indignatione, et ira, et tribulatione derelinquit; ut propriis adversitatibus affigantur qui divinis iussionibus obedire contempnunt; sicut scriptum est : *Propterea tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, ut faciant quæ non conveniunt (Rom. 1, 24),* etc. Scelerati quippe hominis indignatio pertinet ad tumidam superbiam, ira ad audaciam nefandam, tribulatio ad confusam desperationem. Tunc per angelos malos ad immissiones præcipitantur illicitas, et quasi nudati defensione divina, in prædam cadunt perniciosissimam bestiarum. Perscrutandum est etiam quod dicit immissiones factas per angelos malos, quasi et per bonos angelos non deleverit peccatores. Per bonos enim angelos Sodomam subvertit et Gomorrbam (*Gen. xix, 1*), quos Abraham et Loth suscipere suis hospitibus meruerunt. Tentatus est etiam transgressor per angelum malum, sicut in Regum volumine dicit : *Et introivit spiritus Dei malus in Saul (I Reg. xviii, 10).* Iusti quoque tentati sunt a diabolo, ut Job et Paulus apostolus, et cæteri huiusmodi. Constat enim cuncta quæ creata sunt, Creatoris aut permissioni, aut imperio subjacere.

Vers. 53. *Viam fecit semitæ iræ suæ, et non pepercit a morte animabus eorum; et jumenta eorum in morte conclusit.* Cum dicit, *viam fecisse* Dominum, qua possit ad vindictam infelicitum pervenire, ostendit non esse ad eos veniendum, nisi Domini fuerint defensione privati. Ira enim Domini per tropologiam dicitur; sed ipsa est quam superius dixit, immissiones per angelos malos. Ista enim non licet diabolo facere, nisi cum Domini voluntate permittitur. Quid autem ista ira fecerit, consequenter exponit : *et non pepercit a morte animabus eorum.* Quod dixit, *animabus eorum,* pro hominibus accipiendum est, quos in illa clade cognoscitur occidisse. Nam pro toto homine solam animam poni (sicut jam dictum est) Exodi scriptura testatur, dicens : *Omnes ergo animæ quæ egressæ sunt de femore Jacob, animæ septuaginta (Exod. 1, 5).* Unde per figuram synecdoche provenit ista locutio, quæ significat a parte totum. Sequitur, *jumenta eorum in morte conclusit.* Respice quemadmodum cuncta quæ vel ad victum humanum, vel ad solatium pertinent, dicit esse vastata; ut impiis

atque duris digna judicentur [*ed., indicentur*] provenisse supplicia.

Vers. 54. *Et percussit omne primogenitum in terra Ægypti : primitias laboris eorum in tabernaculis Cham.* Ecce decima illa plaga primogenitorum, quam ira Dei per angelos malos minabatur, exponitur. Talis enim tantaque fuit, ut Israeliticum populum, quem nolebant Ægyptii ante dimittere, ultro potius exire compellerent. *Primogenita* sunt quæ primo loco sensibus nostris reverenter occurrunt, ut est illud mandatum summum, Deum ex toto corde diligere, proximi quoque habendam modis omnibus charitatem. Hæc quando pereunt, *primogenitorum* amissione percutimur, et in ipsa prole rationis orbamur. Repiciamus plane quod populum Ægyptiorum decem plagis afflixerit, Hebræorum gentem Decalogi munere decoraverit; ut hoc sacramento numeri et ultionem datam reperias, et gratiam præstitam fuisse cognoscas. Sequitur, *primitias laboris eorum.* Hoc est quod superius dixit, *omne primogenitum.* Primitiæ quippe laborum ad totum pertinet quidquid humana possibilitas habere potuerit. Et sicut supra dixit, *in terra Ægypti,* ita et hic repetit, *in tabernaculis Cham.* Cham quippe fuit pater Chanaam, cujus posteritas terram ipsam possedisse cognoscitur.

Vers. 55. *Et abstulit sicut oves populum suum, et perduxit eos tanquam gregem in deserto.*

Vers. 56. *Et eduxit eos in spe, et non timuerunt; et inimicos eorum operuit mare.*

Vers. 57. *Et induxit eos in montem sanctificationis : montem hunc quem acquisivit dextera ejus.* Venit ad octavam partem, ubi Domini beneficia referuntur, et Judaicæ obstinationis culpa subjungitur. Sed quamvis superioribus videantur esse conjuncta, hic tamen ostenditur quid illa decima plaga compleverit: scilicet ut populus Domini ab impia servitute liberatus, ad terram repromissionis incolumis perveniret. Sed potest hic nonnulla quæstio suboriri, quia non illos quos abstulit de terra Ægypti, eosdem in montem sanctificationis adduxit. Significat enim Sion montem, ubi constat Jerosolymam constitutam. Sed dum ageretur de populo Judæorum, ipsos notum est ad hanc civitatem fuisse perductos, qui suis patribus succedentes, et nomen et gentem Hebræorum continuisse noscuntur. Significat tamen (sicut revera factum est) quia multi eorum ad Ecclesiam catholicam, quam mavult hic intelligi, conversionis beneficio pervenerunt. Ipsa est enim quam Christus noster, qui est Patris dextera, acquisivit. Patet enim ut et figurate superiores versus intelligere debeamus. Nam quod dixit, *oves et gregem,* significat populum Christianum, qui in hoc sæculo tanquam in deserto pascitur, si mundanarum rerum desideria non sequatur. *Educti* autem nos sumus in spe a terra Ægypti, id est a tenebris peccatorum, qui fidei lumen accepimus. *Et inimicos* nostros, hoc est diabolum cum ministris suis operuit mare, dum nos sanctæ regenerationis lavacra dluerunt. Sic illis in figura

facta sunt (sicut dicit Apostolus) quæ nostræ salutis **A** indicia nuntiabant.

Vers. 58. *Et eiecit a facie eorum gentes; et sorte divisit eis terram in funiculo distributionis.*

Vers. 59. *Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israel. Ejecit a facie nostra gentes,* quando barbarici et immites a nobis fugantur errores. *Dividit autem nobis terram illam repositionis,* cum pro sua dignatione unicuique beatam dederit portionem. *Funiculus autem distributionis,* tractus est ab illis qui terram tenso fune dividebant. Sequitur, *et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israel.* Divinæ nobis Scripturæ tradiderunt in eorum loco vel numero electorum *populum congregandum,* unde superbi angeli probantur expulsi. Ergo *tribus Israel,* id est videntibus Deum dabit *tabernacula,* quæ ante superbæ ruinam adhuc innocentes angeli possidebant.

Vers. 60. *Et tentaverunt, et exacerbaverunt Deum excelsum; et testamentum ejus non custodierunt.*

Vers. 61. *Et averterunt se, et non servaverunt pectum, quemadmodum patres eorum; et conversi sunt in arcum perversum.* Nunc dicit contumaciam Judæorum, et quid eis irato Domino contigerit, consequenter exponit; ut talia inobedientes debeant exempla metuere. *Arcus perversus est* **270** *malitia peccatorum,* quæ non minus vulnera jaculatur, sed in se magis spicula directa convertit. Quod utique dolosus pati manifestum est, qui dum aliis ingerere nituntur plagas, in se convertere suas potius probantur insidias.

Vers. 62. *Et in ira concitaverunt eum in collibus suis, et in sculpilibus suis æmulati sunt eum.* **C** *Colles* superbas ac tumidas significant cogitationes hominum, quibus semper Dominus invenitur adversus, quando in culturas dæmonum iniqua præsumptione prosiliunt. *Æmulati sunt quippe eum,* cum honorem Domini simulacris detestabilibus contulerunt. *Æmulatio enim ista in malam partem,* non in bonam debet intelligi; nam vide quid sequitur.

Vers. 63. *Audivit Dominus et sprevit, et ad nihilum redegit nimis Israel.* Nona pars, quæ superest, introitur, in qua vindictæ genera numerantur, et post, adventus Domini Salvatoris edicitur. Solet autem inter nonnullos facere quæstionem, quare cum peccata fuerint aliquorum, ille tamen in omnibus vindicasse dicatur? quod religiosis mentibus scrupulum non debet injicere. Nam etsi gentem captivitati tradidit, tamen sibi placitos conscientie integritate servavit; sed eos magis in tribulationibus exercuit, quos æterno honore coronandos esse decrevit. Nam si veritatis intima perscrutemur, captivitate passi non sunt qui animo liberi fuerunt, nec interno hosti traditi, quorum conscientia non potuit a Divinitate subduci.

Vers. 64. *Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum suum, in quo habitavit inter homines.* *Silo* civitas erat ubi arca Domini fuisse legitur constituta: unde per sacerdotes supplicantes, Hebræi divina responsa capiebant, antequam templum esset Jerosolymis

fabricatum. Hoc ergo *tabernaculum repulisse* dicit Dominum: in quo inter homines habitare dignatus est, sicut in alio propheta legitur: *Vide quid feci Silo, ubi erat tabernaculum meum* (Jer. vii, 12). Sed metuendum est nobis, ne offensus corporis nostri tabernacula deserat, quæ Spiritus sanctus, cum Dei munere bene nos tractamus, inhabitat, sicut dicit Apostolus: *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos* (I Cor. iii, 17).

Vers. 65. *Et tradidit in captivitatem virtutem eorum, et pulchritudinem eorum in manus inimici.* Illud tempus memorat, quando ab Allophylis Hebræi victi sunt, et cædibus eorum direptionique patuerunt. Quapropter *virtutem et pulchritudinem* significat arcam testamenti, per quam sibi inter gentes videbantur iuncti, et summa decoris laude præcipui.

Vers. 66. *Et conclusit in gladio populum suum, et hereditatem suam sprevit.* Consequens fuit ut populus gladio caderet turpiter in ruinam, cui arcæ dignitas probabatur ablata. Ille enim quos spernit annihilat; nec quisquam potest subvenire, cui se probantur solatia divina subtrahere. *Sprevit enim hereditatem suam,* quando populum, quem inter multas nationes elegerat, pro scelerum suorum immanitate projecit. *Hæreditas quippe ab hero dicta est,* quoniam eam jure legitimo Dominus noscitur possidere.

Vers. 67. *Juvenes eorum comedit ignis, et virgines eorum non sunt lamentatæ.* *Ignem* hic iram bellantium debemus advertere, quæ traditos sibi tanquam consumptrix flamma devoravit. Sequitur, *et virgines eorum non sunt lamentatæ.* *Lamentari enim vacantes est.* Nam cum omnes imminuta pericula formidarent, nulli licuit alterius fueroi justa persolvere. *Lamenta enim dicta sunt intra lares monumenta,* sicut antiquis sepelire mos erat.

Vers. 68. *Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt, et viduæ eorum non plorabantur.* In ipsa igitur captivitate filii Heli sacerdotis ab Allophylis gladio leguntur extincti; quorum unius uxor vidua facta, post subitum partum morte præventa est. Ita contigit ut ejus *vidua minime ploraretur,* dum universos communis interitus occupasset. Nam talia in illo populo multæ accidisse credenda sunt, quando pluralium numerum auctoritas sancta memoravit, quæ nihil noscitur referre superfluum.

Vers. 69. *Et excitatus est tanquam dormiens Dominus: tanquam potens crapulatus a vino.* Consuetudines istas hominum diximus propter res explanandas sæpe Domino contributas. Dicitur enim a persona dementium, qui ita putant quando periclitantibus non subvenit, quasi *vino esse crapulatum.* Sed ille tantum negligentibus atque infidelibus *dormit,* qui nulla psalmodia, nullis bonis operibus excitant Christum. Et jure ab ipsis redditur alienus, qui eum sibi quasi *dormire* dementer intelligunt. *Excitatur etiam ad vindictam malis actibus provocatus,* cujus patientia *dormisse* credebatur; quod magis hic agnosctimus sentiendum. *Excitaverunt enim eum Allophylis,* quando

arcam testamenti ejus inter simulacra posuerunt. Et sequitur quæ illis tali facto provenerint. Discutendum est autem quod dixerit, *tanquam potens*, quia tunc sunt homines ad iram faciles et ad virtutem potentes, quando post crapulam vini de somno surgere consueverunt. Denique beatus Hieronymus, inter alios veridicus interpres, pro *potente* fortis posuit.

Vers. 70. *Et percussit inimicos suos in posteriora; opprobrium sempiternum dedit illis.* Hoc in primo libro Regum legitur (I Reg. v, 6), quia pro sacratæ arcæ injuria Allophylî in *posteriora* percussi sunt, ut etiam vivi a soricibus execrabili sorte roderentur. Quod *opprobrium* eis permanet *sempiternum*, quia nullus alter taliter punitus est. Sic peccatores in posteriore vita percutit, quando eis sua debita non relinquit, et quasi a soricibus consumuntur, dum eos diaboli cohors inimica vallaverit.

Vers. 71. *Et repulit tabernaculum Joseph, et tribum Ephrem non elegit.*

Vers. 72. *Sed elegit tribum Juda, montem Sion quem dilexit.* Judicia Domini ipsorum quoque nominum astipulatione declarantur. *Joseph* significat augmentum, quod et in malo et in bono ponitur; sed modo in contrarium accipiendum est, quia constat esse repudiatum. *Ephrem* frugifer interpretatur sive ubertas; *Juda* confitens sive glorificans. Memoria quoque condendum est, quod per Hebræa nomina Scriptura sancta causas nobis sæpius declarat occultas. Quod genus locutionis sacrarum litterarum proprium esse non dubium est, quando tale aliquid mundanis litteris minime continetur. *Repulit* ergo *tabernaculum Joseph*, quia licet ipse fuisset justus, tamen ejus posterî qui ad semen carnis pertinuerunt, augmenta mundana et **271** provecum carnalem desiderasse noscuntur, *tribum* quoque *Ephrem* non *elegit*, quia in fruge sæculi hujus carnali ubertate præsumebant. *Tribum* autem *Juda* merito delegit, quæ et confessione fuit humilis, et conversatione laudabilis: unde nobis secundum carnem Dominus Salvator advenit. Sequitur, *montem Sion quem dilexit.* Ecclesiam catholicam significat, de qua in Canticis canticorum Dominus dicit: *Una est columba mea, una est dilecta mea* (Cant. vi, 8).

Vers. 73. *Et ædificavit sicut unicornium sanctificationem suam, in terra quam fundavit in sæcula.* Unicornium significat unam spem habentium in sanctissimam Trinitatem, ad quam fidelium sacratæ mentes humiliter eriguntur, et tanquam validissimo cornu fidei firmitate consistunt. Sequitur, *in terra quam fundavit in sæcula.* Quamvis in sæculo futuro Jerusalem prædestinata consistat; in terra tamen, id est in hominibus sanctis sub æternitate [ed., spe æternitatis] probatur esse fundata, sicut in Evangelio Petro dictum est: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam* (Matth. xvi, 18). Ecce quomodo in terra sub æternitate cognoscitur esse fundata. Nam

A et alibi de Ecclesia legitur: *Deus fundavit eam in æternum* (Psal. xlvii, 9).

Vers. 74. *Et elegit David servum suum, et sustulit eum de gregibus ovium: de post fetantes accepit eum.*

Vers. 75. *Pascere Jacob populum* [ms. A., *servum*] *suum, et Israel hæreditatem suam.* Aptissima nimis et decora introducta est narratio; ut quia dixerat, *elegit Judam*, nunc diceret, *David*, qui ab humanitate suscepta Christo Domino proximabat. Sed melius hoc de ipso suscipimus Domino Salvatore; nam in Evangelio cæci clamaverunt: *Fili David, miserere nobis* (Matth. xx, 30). Et quia confidenter verum dixerant, sub celeritate sanati sunt. Sequitur, *et sustulit eum de gregibus ovium; de post fetantes accepit eum.* Per istam similitudinem David filii Jesse (sicut et in aliis

B locis) Domini Salvatoris nobis sacramenta panduntur. Nam ille sublati ab ovibus pervenit ad regnum: Dominus noster functus officio pastoris, sedet ad dexteram Patris, qui est vere *Rex regum et Dominus dominantium* (Apocal. xix, 16). Nec vacat quod dixit, oves ejus fuisse fetosas. Domini enim grex spiritali gratia secundus, filios noscitur habere copiosos; sicut in Canticis canticorum de Ecclesia legitur: *Dentes tui sicut grex tonsarum ascendens de lavacro, quæ omnes geminos creant, et sterilis non est in eis* (Cant. iv, 2). Addidit, *Pascere Jacob populum suum, et Israel hæreditatem suam.* Hoc jam manifestius advertimus dictum de Domino Salvatore, qui gregem suum solus valuit cælesti pane satiare, et hæreditatem suam maxime a periculis animarum cunctis eripere. *Jacob* enim possumus intelligere populum Christianum, qui hic degit in terris. *Hæreditatem* vero *Israel*, futuram congregationem quæ Domini contemplatione pascenda est; quæ ad temporalem regem omnimodis non potest pertinere.

Vers. 76. *Et pavit eos sine malitia cordis sui, et in sensu manuum suarum deduxit eos.* Absolute totum ad Dominum pertinet Salvatore; solus enim fuit qui peccata non habuit. Dicendo enim, *sine malitia*, ostendit quia ita sint dicenda peccata. Illa enim puritas, illa sanctitas, illa e cælo veniens Majestas, hoc probata est docuisse quod gessit, hoc gessit sine dubitatione quod docuit. *Pavit* enim præceptor egregius quos docere dignatus est, sicut ipse testatur: *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei* (Matth. iv, 4). *Sine malitia cordis*, sicut alibi dicit: *Nec est in ore ejus dolus* (Isai. lxi, 9). *Sensus vero manuum*, actuale significat sanctitatem, ad quam fideles suos, prout ipse tribuit, gloriosa imitatione perduxit. Sed nec istud David potest temporali regi ullatenus convenire; sed cum ad Dominum Christum referuntur, cuncta sibi decora paritate consentiunt.

Conclusio psalmi.

In nonnullis psalmis solemus exquirere quid nos admoveat cælestis auctoritas. Hic tale fecit initium, ut expositio magis quam principium psalmi esse videatur. Dixit enim parabolis se et propositionibus esse locuturum, ut unusquisque velociter cognosceret

faciem psalmi, cum forma ipsius expressa fuerit dictionis. Quapropter sic pro suis delictis expulsos Hebræos, et intromissos asserit Christianos, ut utriusque legis intentionem quasi in unius faceret botri decore pendere. Amemus ergo proximitatem eius, in quo dum historia refertur, Novi Testamenti gratia declaratur: more abyssi fluctuantis, quæ tot lumina reddit quot tremores effecerit. Modo enim ibi claritas lampat, modo umbratilis imago circumvolat, et in eodem elemento videntur esse varia, cum nihil illic coloris accedat, nec recedat. Sic psalmi hujus admiranda diversitas et historiam narrat, et longo alia quæ spiritualiter sentiantur, insinuat. Cujus similitudinem centesimus quartus quoque psalmus subsequitur. Et sicut in David actibus declarantur Domini futura mysteria, ita et per miracula quæ Judæis concessa sunt, Christiani populi sacramenta panduntur.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXVIII.

Psalmus Asaph.

Sicut sæpe diximus, hæc [ed., hic] significatio nominis ad actus illos pertinet qui ad mandata Domini gratiamque referunt. *Asaph* vero significat Synagogam, quæ tamen catholicæ convenire possit Ecclesiæ. Neque enim Christianis alieni credendi sunt, qui gratiæ dominicæ claritate fulserunt. Adde prophetas, patriarchas et populum illum jam Christo devotum ante tempora Christiana. Est ergo et iste psalmus totus in lamentatione positus, sicut et septuagesimus tertius, qui futura tempora velut præterita deplorat, et propter duritiam cordis sui genti graviter affligendæ, pietatis studio precatur Christum Dominum subvenire.

Divisio psalmi.

Priusquam de divisione dicamus, oportet gestarum rerum breviter insinuare noticiam, ut dum causa præmittitur, textus psalmi intelligibilis audiatur. Machabæorum nobis primus liber insinuat Antiochum regem cum 272 Jerosolymam venisset, hostiliter civitate opibus enudata, in templo Dei idola posuisse, Hebræosque dum diis suis sacrificare cogeret, multos martyres effecisse. Quapropter *Asaph* (quem diximus personam gestare fidelium populorum) per totum loquitur psalmum, in prima parte diuumerans quanta temporibus prædicti regis Antiochi pertulerit Jerusalem populusque Judæorum. Secunda parte Dominum rogat ut supra potentes inimicos iram suæ indignationis effundat, et peccatis servorum suorum dignetur esse propitius. Tertio prophetiæ spiritu postulat vindicari non preemptionis voto, sed correctionis studio.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam.* Quamvis longis ante temporibus David fuerit, quam rex existeret Antiochus, omnia tamen more suo quasi transacta refert, quæ Spiritu sancto repletus prævidebat esse ventura. Hinc est quod *Asaph* deflens subito clamabat ad Dominum: *Venerunt gentes, tanquam jam muros erumperent, et formidata captivitas inspiret. Gens enim dicta est, quod uno sit genere*

A procreata. In hæreditatem, Jerusalem significat, ubi erat hæreditas Dei in sanctis hominibus constituta: qualis fuit Mathathias, Eleazar, septem fratres cum sancta matre; quales fuerunt mille, qui, ne sabbatum violarent, omnes se passi sunt ab hostibus quietis manibus interire; et cæteri quos notitia minime comprehendit. Addidit, tuam, ut excitaret iudicis animum contra adversarios truculentos: dicens eos venisse ad læsionem rei, quæ ad iudicem pertinebat. Hæc oratores latius copioseque dixerunt, cum adversariis suis odium facere invidiamque niterentur.

Vers. 2. *Coinquinaverunt templum sanctum tuum, posuerunt Jerusalem velut pomorum custodiarium.* Aptissime sancto viro sacrati templi prius occurrit injuria: ut hoc inter initia desleret, quod ad divinam moverat contumeliam pertinere. *Coinquinaverunt, dixit, polluerunt: quoniam illo tempore non est eversum sanctuarium Domini, sed impiæ gentes in sanctissimis locis simulacra nefanda præsumptione posuerunt; ut ubi colebatur verus Deus, ibi immundus adoraretur spiritus. Sic enim de Antiocho in Machabæorum libro legitur: Jussit coinquinari sancta, et sanctum populum Israel; jussit ædificari aras et templa et idola, ut immolarent carnes suillas (1 Mach. 1, 49, 50), etc. Sequitur dolenda nimis et injuriosa comparatio: Posuerunt Jerusalem velut pomorum custodiarium. Quod schema dicitur parabole, quando res sibi genere dissimiles comparantur. Custodiaria siquidem pomorum dicuntur tuguria, quæ sibi hortarum cultores ad depellendam solis injuriam, et ad custodiendas furum improbas manus frondibus liscisque [ed., foliisque] communiunt; quæ mox ut pomorum tempus abcesserit, tanquam inutilia derelinquunt. Quapropter gentes quæ Jerosolymam vastaverunt, illam templi pulchritudinem singularem sic contemptibilem putaverunt tanquam casellulam pomorum, quæ vilis atque despecta transacta ætate deseritur. Unde et Isaias dicit: Relinquetur filia Sion velut umbraculum in vinea, et sicut tugurium in cucumerario (Isai. 1, 8).*

Vers. 3. *Posuerunt mortalia servorum tuorum escas volatilibus cæli, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ.* Postquam de divini templi conquestus est injuria, venit ad hominum necem; ut eos post sacrilegii culpas, homicidii reatus argueret. His tamen aliquid majus adjicitur, ut crudeli immanitate trucidatos, feris etiam abjicerent insepultos. Contemptus siquidem corporum mortuorum non ad parvam refertur invidiam [ms. A., injuriam]; nam si sepelire est pietatis officium, *volatilibus cæli abjicere, magnæ crudelitatis constat exemplum. Dicendo autem, servorum tuorum, martyres significat, qui in illa captivitate copiosa persecutione floruerunt, sicut in libro ipso legitur: Multi de populo Israel obtinuerunt, et confortati sunt in eis, ut non manducarent immunda; et elegerunt mori magis quam cibis a Domino vetitis coinquinari (1 Mach. 1, 65). Sequitur, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ. Una res duplici varietate describitur, ut diversitas crudelis facti auditum possit iudicis exaggerare piissimi. Non enim suffecerat mortuos*

volatilibus tradere, nisi et feras permetterent eorum A corpora lanare.

Vers. 4. *Effuderunt sanguinem eorum sicut aquam in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret.* Adhuc in ipsa exaggeratione remoratur: ne cito transiret ab animo, quod atroci commissum videbatur exemplo. Dicendo enim, *sicut aquam*, crudelibus factis auget invidiam, ut ita sibi crederent humanum sanguinem effundere licuisse, quemadmodum solet aqua sine alicujus culpa decurrere. Nam quod addidit, *in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret*, nefandissimam copiam sceleratæ cædis ostendit, ut non solum intra urbem, verum etiam circa muros civitatis tantum provenisset exitium; quatenus devotionem sepulturæ nullus implere valisset, dum par conditio cunctos involveret; sicut in anteriore psalmo dicit: **B** *Juvenes eorum comedit ignis, et virgines eorum non sunt lamentatæ (Psal. LXXVII, 63).*

Vers. 5. *Facti sumus opprobrium vicinis nostris, derisui et contemptui his qui in circuitu nostro sunt.* Gloriam illam Jerosolymorum toto orbe mirabilem usque ad opprobrium dicit venisse vicinorum, ut quanta prius nobilitate resplenduit, tanta postea abominatione sorderet; sicut et Jeremias in Lamentationibus ait: *Quomodo sedet sola civitas quæ abundabat populis, facta est ut vidua quæ multiplicata erat in nationibus: princeps in regionibus facta est in tributo (Thren. 1, 4)?* Et paulo post: *Hæc est civitas quæ dicebatur corona gloriæ, jucunditas universæ terræ (Ibid. II, 15).* Sequitur derisui, et contemptui his qui in circuitu nostro sunt. Eadem repetita diversitate C congeminat, ut illud quod dixerat opprobrium, clarius monstraretur. Dicit enim Hebræos fuisse derisui, qui prius fuerant Domini devotione reverendi. Contemptui vero tunc sunt habiti, quando eos captivitati traditos videbant, quibus pridem tot regna cessisse cognoverant. Nec vacat quod additum est, *qui in circuitu nostro sunt*: quia semper graviora sunt opprobria quæ vicinitas novit, dum assidua reputatione suscipitur, quod longinquitatis beneficio minime sustinetur. Sic totus iste textus a principio crescens, schema istud nobilissimum facit quod vocatur auxesis, Latine vero nuncupatur augmentum. Ubi sunt oratores qui ad artem verisimilem veritatis officia transtulerunt? **273** Ecce quibus argumentis agit simplicitas ingeniosa, non malitiosa calliditas.

Vers. 6. *Usquequo, Domine, irasceris in finem; accendetur velut ignis zelus tuus?* Venit ad secundam partem, in qua pium iudicem rogat ne usque ad finem irascatur genti Judaicæ, quando se venturum prophetarum sacris prædicationibus indicavit. Sancti enim viri quamvis mala paterentur, sciebant se a Domino minime deserendos; sicut alius psalmus dicit: *Castigans castigavit me Dominus, et morti non tradidit me (Psal. CXVII, 13).* Prophetiæ quoque spiritu denuntiat fieri quæ prævidebat esse ventura. Tempore siquidem ipsius captivitatis Mathathias unus Hebræorum zelo paternæ traditionis incensus (*1 Mach. II, 25*), quia videbat ad idolorum culturam civicam

populum trahi, collegit reliquos fideles, atque in exercitum regis Antiochi cum filiis suis tanta indignatione prosilivit, ut se et a iugo servitutis exueret, et imperata sacrificia gloriosissime respuisset; intantum ut quemdam Judæum idolis immolantem supra ipsas aras amore sanctæ devotionis exstingueret.

Vers. 7. *Effunde iram tuam in gentes quæ te non cognoverunt, et in regna quæ nomen tuum non invocaverunt.* Postquam narravit Hebraicæ gentis gravissimas calamitates, nunc petit a justo iudice ut vastatores eorum afflictiones sustineant, qui nomen ejus omnimodis nesciebant. *Effunde iram tuam*, dicit, id est, supra adversarios indignationem tuam abundantem emitte; ut sicut nos illi comprimunt, ita tuis virtutibus obruantur. Sciebat enim humanam victoriam tandiu posse prævalere, quandiu divina potentia permisisset. Et cum dicit, *quæ te non cognoverunt*, culpas mitigat Judæorum: quoniam etsi multi deliquerant, erant tamen inter eos qui dominicis jussionibus serviebant. Istos enim dicit merito persequendos qui nomen Domini omnimodis ignorabant. Sic culpa quæ excusari non potest, superioris criminis collatione levigatur. Nec vacat quod ante dixit, *in gentes, postea in regna*; prius enim populis imprecatus est, deinde ipsis regnis quæ talia fieri crudeliter imperabant.

Vers. 8. *Quia comederunt Jacob, et locam ejus desolaverunt.* Pro gente quæ peccaverat, gravissimi patriarchæ nomen objectum est; ut recordatio sanctissimi viri populi delicta mitigaret. Quæ figura dicitur anteposponi, quando pro homine ingrato ponitur persona gratissima. Dicendo enim, *comederunt*, significat comedi fecerunt. Sævitiâ impiæ gentis ostendit, dum cadavera mortuorum ferarum comestitionibus exponebant. Sive *comedi* significat eos qui, lege Domini derelicta, impia superstitione glutiti sunt. Sequitur, *et locum ejus desolaverunt*. Eversionem et solitudinem deplorat pulcherrimæ civitatis, quando impia dominatione, persuasione gentilium civium suorum habitatione nudata est.

Vers. 9. *Ne memineris iniquitates nostras antiquas, cito nos anticipet misericordia tua, quia pauperes facti sumus nimis.* Confessione delictorum propitiâ sibi iudicem reddit, ut qui se per justitiam vindicare non poterat, per supplicationes necessarias expiaret. Sed cum sciret *Asaph* Antiochi regis tempore nonnullos D Judæorum esse seducendos, ut Domini cultura derelicta, nefanda idola sequerentur, non poterat pro antiquis tantum rogare culpis, quos sciebat futuris quoque temporibus ingentia scelera perpetrare. Sed hic, *antiquos*, similes antiquis culpis æstimo debere sentire, quibus per innumeros annos nefanda mundi pravitate peccatum est; sicut et alius psalmus dicit: *Ecce veteres posuisti dies meos (Psal. XXXVII, 6).* Sequitur, *cito nos anticipet misericordia tua*. Qui timet iudicium Domini anticipari se ejus misericordia recte desiderat, quia nisi indulgentia præveniret peccatorem, in iudicio non absolveret errantem. Addidit, *quia pauperes facti sumus nimis*. Paupertas est enim in nobis exiguitas bonorum operum, et non habemus

quod possimus offerre justitiæ, si nos incipiat vigor æquitatis inquirere. Super hoc ponit et, *nimis* : ne quis se putaret de probitate actuum suorum debere presumere, cum se bonis meritis *nimis pauperem* esse cognosceret.

Vers. 10. *Adjuva nos, Deus salutaris noster, propter honorem nominis tui.* Cum dicit, *Adjuva nos*, significat forsitan illud certamen quod Mathathias assumpturus erat ut Hebræos a superstitionum clade liberaret; ut causa humanis viribus desperata Domini virtute jvaretur. Et bene infirmitatem suam intellexit, qui Salvatorem medicum totis viribus invocavit; quatenus erepti Judæi honorem ejus nomini reddere potuissent. Utiliter autem se *adjuvandum propter honorem Domini* dicit, non propter aliquod meritum suum.

Vers. 11. *Domine, libera nos, et propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum.* Qui de propriis viribus desperat; necessario ad auxilium omnipotentis judicis currit, ut quod actibus propriis conferri non potest, pietate sancti nominis tribuatur. Ideo enim Salvator dicitur, quia in se sperantes salvat, et innumeros peccatorum pœnas commutat in præmia.

Vers. 12. *Ne quando dicant gentes: Ubi est Deus eorum? et imotescat in nationibus coram oculis nostris.* Reddit causam cur petiverit plebem Domini debere liberari, sci licet ne illud usitatum dicatur a perfidis: *Ubi est Deus eorum?* Nam quamvis fideles diversa flagella patiantur, istud tamen ab eis non potest ferri, quando creaturarum omnium insultatur auctori. Dicendo enim, *Ubi est?* putatur aut præsens non esse, aut non posse defendere. Et respice quam necessarie inter calamitates suas illud opprobrium commemorat, quod ad divinam pertinebat contumeliam. Sequitur, *et innotescat in nationibus coram oculis nostris.* Hic est subaudiendum, vindicta, quam solet Dominus de perfidis facere, quando eos cogit desideria prava damnare. Cum dicit, *coram oculis nostris*, celeritatem postulat ultionis; ut videat fieri quod aliquando noverat posse concedi.

Vers. 13. *Vindica sanguinem servorum tuorum, qui effusus est.* Tertiam partem quæ restabat exsequitur, ut vindicet sanguinem fidelium, qui pro ejus nomine martyria pertulerunt. Vindicatio est enim per quam vis et injuria justa retributione defenditur. Sed hic illud videtur optari, quod ad conversionem respicit inimici. Nam cum hic in eis temporaliter vindicatur, interitum æternæ damnationis evadunt; sic enim in Apocalypsi legimus (Apoc. vi, 10) : Sub ara Dei martyrum animas postulare ut divino judicio vindicentur. Quæ 274 vindicta accipienda est ad modum quem diximus, quia beati viri crudeliter se non expetunt vindicari, cum acceperint monita : *Orate pro inimicis vestris, benefacite his qui oderunt vos* (Matth. v, 44), et his similia. Ad postremum ipse Dominus præceptorum suorum potentissimus exsecutor in cruce positus ait : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (Luc. xxiii, 34).

Vers. 14. *Intret in conspectu tuo gemitus compeditorum; secundum magnitudinem brachii tui posside*

filios morte punitorum [ms. A., *mortificatorum*]. De illis dicit quos pro nomine Domini vinxerat irreligiosa gentilitas, qui crebris gemitibus omnipotentî Domino supplicabant ut ejus Ecclesia in fratribus non deficeret, etiamsi ipsos imminens pœna consumeret. Sancti enim viri talia se super petunt, quæ ad fidei augmenta proficiunt. Sequitur, *secundum magnitudinem brachii tui posside filios morte punitorum.* Nimis pia subtritur et affectuosa precatio, ne filios eorum Dominus a sua possessione projiciat, qui pro ejus religione morte puniti suat. Innumera enim tunc ibi turba martyrum fuit, quorum posteri Dominum desiderant possidere, ne aliquo errore vitentur. Ille siquidem quando nos possidet, diabolica in nobis jura non prævalent.

Vers. 15. *Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum : improprium ipsorum, quod exprobraverunt tibi, Domine.* Tale est *Redde* quale quod superius dixit, *Vindica*, quod etsi afflictionem tribuit corporum, salutem tamen efficit animarum. *Vicinos*, finitimos dicit, de quibus superius ait : *Facti sumus opprobrium vicinis nostris, Septuplum* perfectionem significat muneris cælestis, quod accipimus quando Spiritus sancti illuminatione complemur, de quo et alio loco dictum est : *Argentum igne examinatum, teræ purgatum septuplum* (Psal. xi, 7). Quod ad conversionem ipsorum non est dubium pertinere, quando sic recipiunt, ut in bonis partibus commutentur. *In sinu eorum*, utique in animarum secreto debemus accipere, ubi semper fit gloriosa conversio. Sequitur, *improprium ipsorum, quod exprobraverunt tibi, Domine.* Fecerunt injurias, dicant laudes; fuerunt increduli, sicut devoti; exstiterunt superbi, fiant humiles. Tunc enim Dominus gloriose vindicatus agnoscitur, quando maledicorum ore laudatur.

Vers. 16. *Nos autem populus tuus et oves gregis tui, confitebimur tibi in sæculum.* De illis (sicut arbitratur) dicit reliquis qui Mathathæ studio congregati, legem Domini custodiro meruerunt. Istæ revera sunt oves Domini, quæ ejus gloriam constantes in fidei firmitate manserunt. Potest autem hoc et generaliter accipi, ut ibi mixtus videatur et populus Christianus : quoniam (sicut sæpe dictum est) ex duobus populis congregatio facta est una sanctorum. Intuendum autem est lamentationem suam qua suavitate conclusit, ut Domini dicat esse *gregem*, pro quo devotissimus supplicabat, ne diutius irasceret eis, quos suos esse meminerat.

Et in sæculum sæculi narrabimus laudem tuam. Hic illam tangit futuri sæculi beatissimam psalmodiam, quam chorus sanctorum sine cessatione dicturus est; non ut alios instruat, quia ibi nullus erit indoctus; sed ut honorem debitum reddentes, præconiorum ipsorum suavitate pascantur.

Conclusio psalmi.

Secundus iste jam psalmus est qui honorabilem Jerusalem pia lamentatione deslevit. Sed sciendum quod septuagesimus tertius captivitatem continet quam

pertulit sub Romanis : iste vero Antiochi regis deslet sacrilegam et crudelissimam vastitatem. Considerandum quoque et alta mente condendum est quod charitatis studio commonemur Ecclesiae Dei bonis laetari, et iterum calamitatibus ejus vehementer affligi. Legitur enim : Felices qui gaudent in pace tua, et felices omnes qui contristabuntur in omnibus flagellis tuis! Quapropter convenit ut quod unicuique fidelium provenierit, ad nostros dolores proximitatis studio transferamus, sicut Apostolus dicit : *Si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra; sive glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra* (I Cor. xii, 26). Hinc enim charitas illa præcelsa conquiritur, hinc prædicata unitas invenitur. Et si causam boni istius alius perscruteris, hinc et illa caelestis affectio gignitur, quæ Domini Ecclesiam locupletare monstratur.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXIX.

In finem, pro his qui immutabuntur, testimonium Asaph, psalmus.

Doctis viris et in auditorio Christi salutariter eruditus si quis usitata repetere conetur, offendit. Nam cum omnia tituli istius verba jam nota sint, restat ut hoc quod noviter dixit *testimonium Asaph* perquirere debeamus. Iste *Asaph* ante trepidus, ante sollicitus, qui pro Synagogæ peccatis visus est psalmis prioribus exorare, tanta nunc præsumptione completur, ut jam commutatis in melius testimonium conversionis præbere videatur. Dicit enim de primo adventu Domini Salvatoris, qui hominem deterioratum lege peccati, ad sanctæ conversationis dona perduxit, translataque vineam de Ægypto potentia suæ radice solidavit. Hoc est quod dicit *testimonium pro his qui immutabuntur*. Cantatur ergo hymnus iste de adventu viri agricultoris, et vinea Domini, ut jam non obscuris, sed manifestis precibus ejus postuletur adventus. Qui psalmus ejusdem rei secundus esse dignoscitur.

Divisio psalmi.

Asaph isto quem titulus præcinit commutatum, in prima sectione Domini deprecatur ad adventum. Secunda testatur quemadmodum vinea, quæ est Ecclesia, toto orbe sit dilatata. Tertio loco incarnationis ejus beneficio per similitudinem vineæ visitari deprecatur Ecclesiam, seque Domino postulat adhærere.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Qui regis Israel, intende; qui deducis velut oves* [ms. A., *ovem*] *Joseph; qui sedes super cherubim, appare.* Per secundam speciem definitionis quæ Græce ennoematicè 275 dicitur, Latine notio nuncupatur, magno desiderio venire Christus Dominus postulatur; ut per id quod facit, planissime indicatus esse videatur. Nam ista species definitionis non per substantiam, sed per actus suos unamquamque personam indicare cognoscitur. Recte igitur dicitur Regi cæli et terræ : *Qui regis Israel*, cujus arbitrio et creata sunt et administrantur universa. Sed quamvis omnia in ejus potestate sint posita, illa tamen regere dicitur, quæ se tractare caelesti conversatione noverunt.

Ideo enim subjunctum est *Israel*, quia ipsos propitius regit qui eum puro corde respiciunt. *Israel* enim interpretatur (sicut sæpe dictum est) vir mente videntem Deum. *Intende*; ac si diceret : *Supra nos lumen tuæ pietatis infunde*, ut qui per nos sumus tenebrosi, aspectus tui reddamur claritate conspicui. Sequitur, *qui deducis velut oves Joseph*. *Joseph* fidelem populum debemus advertere, qui sic in caulas Domini deducitur, quasi oves ad pascua congregantur. Nam et ipsum nomen *Joseph* significat sine opprobrio, quod devoto populo certum est convenire. Et nota propria verba singulis data fuisse personis. *Regitur qui Israel* est; *deducitur qui Joseph* est. Addidit, *qui sedes super cherubim, appare*. *Cherubim*, plenitudo scientiæ interpretatur, in qua Christum Dominum insidere manifestum est. Sed quoniam adhuc in secreto suæ majestatis erat, rogat ut beneficio sanctæ incarnationis appareat; quatenus fideles suos firmissima credulitate consolidet. Et vide quia trina invocatione versus iste contextus est, ut omnia cooperari sanctam significet Trinitatem.

Vers. 2. *Coram Ephrem, et Benjamin, et Manasse. Excita potentiam tuam et veni, ut salvos facias nos.* Ista nomina constat esse gentis Hebraicæ, ante quos ut appareat, spirituali virtute deprecatur; hoc est, ut (sicut promissus fuerat per prophetas) ex Judæorum gente nascatur. Sed quoniam non incassum hæc nomina more Scripturæ divinæ videntur aptata, interpretationes eorum studiosissime requiramus. *Ephrem* interpretatur fructificatio; *Benjamin*, filius dexteræ; *Manasses*, oblitus. Has virtutes inesse constat Domino Salvatori; fructificavit enim quando ad tempus corpore trucidato, ad perpetua cælorum regna surrexit. Filius dexteræ, id est Filius omnipotentis Patris. Oblitus, illud indicat quando injuriarum suarum oblitus, in cruce positus pro Judaico populo supplicavit. Orabat ergo ut in his virtutibus veniret, quas cum facturum esse nullatenus ambigeret. Sequitur, *excita potentiam tuam et veni, ut salvos facias nos*. Quantam nobis utilitatem per incarnationem Domini noverat esse tribuendam, tanto studiose deprecatur ut *excitet potentiam* suam, et *veniat* ad peccata humani generis abluenda. Quod enim desiderium, quæ preces, quæ vota sufficiant illud expetere, quod mundum possit a sua impietate salvare?

D Vers. 3. *Deus virtutum, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus.* Quoniam credebatur in se mirabilia facienda, juste *Deum* invocavit *virtutum*, qui solus prævalet de incredulitatis morte liberare. Et quia se noverat esse distortum, *converti* se magnopere postulavit. Hoc enim cui conveniat facere, nisi virtutum Domino, qui solus potens est quæ vult universa complere? Post conversionis autem beneficium, apte sequitur, *ostende faciem tuam*; quia solet Divinitas homines jam converso corde respicere. Quod enim addidit, *et salvi erimus*, evidenter significat Dominum Salvatorem, cujus revera sumus incarnatione salvati.

Vers. 4. *Domine Deus virtutum, quousque irasceris*

in orationem servi tui? Hoc de illo tempore sentien- dum est quo *Asaph* venire Dominum postulabat. Et quia pro dispensatione divina erat aliquatenus differendum, dicit: *Quousque irasceris in orationem servi tui, ut non illa iam provenire facias, quæ promississe cognosceris? Et intueri pietatem ac desiderium supplicantis. Iratum sibi Dominum credebat, quoniam humano generi subvenire tardabat.*

Vers. 5. *Cibabis nos pane lacrymarum, et potum dabis nobis in lacrymis in mensura?* Postquam se differri posse præsenferat, enumerat mala quæ passurus erat populus Hebræorum. Dicit enim, *Cibabis nos pane lacrymarum*, significans eos sub afflictione victuros. *Panis enim lacrymarum* vita est plena doloribus; sed tamen in ea Domini miseratione *etiam* vivimus, quando claudibus ærumnisque non exstinguimur, sed potius erudimur. Sequitur, *et potum dabis nobis in lacrymis*. Prius dixit *panem*; nunc dicit *et potum*. Ista enim duo sunt quibus vivit omnis humanitas, ut *panem* pro qualibet esca ponas, *potum* pro omni potione. Nam quod tempus a lacrymis esse poterat vacuum, quibus et ipsa refectio videbatur esse ploratio? *In mensura*, in distributo modulo dicit, sicut ait Apostolus: *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam proventum vestrum, ut possitis sustinere* (I Cor. x, 13).

Vers. 6. *Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris, et inimici nostri deriserunt nos. Contradictio illa gentilis cogitanda est, quæ adversum prædicatores Christi pravis contentionibus erigebatur, credentes illi se posse defendere, quæ in templis suis videbatur adorare gentilitas. Sive magis illud tempus commemorare videtur, quod in superioribus dixit: quia sub rege Antiocho dum aliqui Judæi sacrificarent idolis; contradicebant his qui legem Domini custodire videbantur. Et ideo vicinos, parentes debemus advertere, qui eis proximitate generis adhærebant. Sequitur, *et inimici nostri deriserunt nos*. Merito *inimici deridebant*, inter quos tam nefarium videbatur esse certamen, ut pars eorum in pristina religione censaret, pars autem idolis coacta serviret.*

Vers. 7. *Domine Deus virtutum, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus.* Repetitur versus quem jam superius ante hos tres posuisse monstratur: quia desiderantis mos est frequenter repetere quæ magnis precibus postulat advenire. Ipsa est ergo *facies*, id est præsentia Christi, per quam *salvi facti sumus*, per quam laqueos mortis evasimus: ipsa denique quæ et indignis et confidentibus cælorum regna largitur.

Vers. 8. *Vineam ex Ægypto transtulisti; ejecisti gentes, et plantasti eam.* Venit ad secundam sectionem, in qua per mysticasfigurationes, quæ fuerunt gesta commemorat. Quod schema dicitur metabole, unius rei frequens iteratio sub varietate verborum. Per hos enim sex versus 276 usque ad tertiam divisionem, *vineam* ista describitur. *Vineam* enim dicit Hebræorum gentem, quam positam in typo constat Ecclesie, unde fidelium nata est congregatio populo-

rum. *Vinea* quippe a vitibus dicta est. Hanc *ex Ægypto* deduxit magnis notisque miraculis, et expulsis gentibus, id est, Amorrhæis, Gethæis, Jebusæis, cæterisque aliis finitimis eorum, tanquam mirabilis plantavit agricola. Hoc est *testimonium* redditum de immutatis Hebræis, quod continetur in titulo. *Vinea* siquidem Ecclesie et hic pulcherrime comparatur: quoniam sicut illa inter folia caduca necesarios infert fructus, sic et ista inter turbas umbratiles peccantium ornatur fruge sanctorum, qui sæculi hujus afflictione tanquam torcularibus pressi, saporem norunt emanare dulcissimum. Sive quia fossa plus proficit, et putata multiplicatur, quod soli merito datur Ecclesie, quæ solet passionis falce crescere, et persecutionum plagis in sancto populo semper augeri. Sed hæc *vineam* quemadmodum per universum mundum dilatata sit, subter edicatur.

Vers. 9. *Viam fecisti in conspectu ejus, et plantasti radices ejus, et repleta est terra.* Isti vineæ fructuosæ, quæ mundi spatia comprehendit, *viam fecit* Dominus, dum ejus conspectibus apparere dignatus est. Ipsa enim proficiendi fuit causa, ut suum videret agricolam, et ab eo imbrem prædicationis acciperet, quatenus fructus suavissimos procrearet. Sequitur, *et plantasti radices ejus, et repleta est terra*. *Radices ejus* sunt prophætæ celestis Regis operatione plantati: ex quibus illa felices palmites tendens, universum mundum quasi amœnis fidei umbraculis occupavit.

Vers. 10. *Operuit montes umbra ejus, et arbusta ejus cedros Dei.* Lætitudo et altitudo istius vineæ decenter exponitur. Illos enim novit operire quos nutrit, quoniam *ejus umbra* fructificat, et amplius facit crescere, quæ magis tegere comprobatur. Sed qualis est ista vinea quæ *montes operit*? Uti que superna, quoniam quælibet altitudo terrarum cuncta sub cœlo est. Sequitur, *et arbusta ejus cedros Dei*. Quia *cedros* dicit, bene *arbusta* posuit; vites enim quando in arborescunt, *arbusta* nominantur. Sed quamvis in trigésimo psalmo *cedros* pro superbia designanda positas dixerimus, tamen quoniam hic est additum *Dei*, martyres debemus advertere, qui in Ecclesia Christi in altissima sunt cacumina constituti. Et hos Ecclesia protegit, quoniam in ejus esse gremio comprobantur.

Vers. 11. *Extendisti palmites ejus usque ad mare, et usque ad flumen propagines ejus.* *Palmites* significant discipulos Domini, quibus ipse in Evangelio dicit: *Ego sum vitis vera, et vos palmites* (Joan. xv, 5). *Mare*, cunctarum gentium vult intelligi sanctissimam credulitatem. *Extendisti* enim dicit, quoniam ab Jerusalem hæc vinea per apostolorum prædicationes in cunctas mundi partes extensa est. Accipere enim non possumus localem, de qua jam dictum est: *Plantasti radices ejus, et repleta est terra*. *Propagines* autem *ejus* filios regenerationis dicit, qui a flumine Jordane emanaverunt, ubi Dominus in exemplum nostræ salutis baptizari dignatus est.

Vers. 12. *Ut quid deposuisti [mss. A., F., destruxisti] maceriam ejus, et vindemiant eam omnes qui transeunt*

riam? Istius vineæ quæ a Judaico populo ducit originem, miratur cur fuerit eversa munitio, hoc est, Domini subtrahata defensio. *Maceria* est enim de solis lapidibus constructa custodia, quæ solet vineas defensabiliter circuire. Et merito tali verbo in superiori translatione permansit. Sequitur, *et vindemiant eam omnes*. Hic *vindemiant*, in malo positum debemus accipere, sicut et Jeremias dicit: *Vide, Domine, et considera quia vindemiasti nos. Sacerdos et propheta de sanctuario tuo defecerunt* (Thren. II, 20). *Vindemiant* ergo dicit, diripiunt atque conculcant; quod a transeuntibus fieri solet, qui prædandi studio labores auferre nituntur alienos. *Vindemia* dicitur, quando uva viti demitur; quod etiam isti vineæ Deus per Isaiam prophetam minatur: *Destruam maceriam ejus, et erit in direptionem, et destruam parietem ejus, et erit in conculcationem* (Isai. V, 5). Addidit, *qui transeunt viam*. *Gentes* significat, quæ *viam*, id est Christum Dominum *transeunt*, in idolorum sacrificiis jugiter permanebant.

Vers. 13. *Exterminavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam. Exterminavit*, extra terminos atque patriam suam ubique dispersit, quod in gente contigit Judæorum; hoc est quod superius ait, *vindemiant eam*. *Aprum*, Vespasianum forsitan debemus accipere, qui illis existit et fortis et sævus. Per hoc autem nomen significatur Judæis fuisse contrarium, qui hoc animal inter cætera habere videbantur immundum. *De silva*, scilicet de gentibus, quæ merito silvis squalidis comparantur, quæ adhuc insitæ de fructuoso germine non fuerunt. *Aper* enim dictus est ab eo quod in locis asperis commoretur. *Singularem* autem *ferum*, Titum ejus filium memorat, qui reliquias belli tanta populatione contrivit, ut gentem et civitatem quasi herbarum pabula terribili depastione consumeret. Necesse enim fuit hoc vineæ contingere, cujus maceria videbatur esse deposita. Spiritualiter autem *aper* propter ferocitatem et fortitudinem nimiam diabolus intelligi potest. *De silva* autem dixit, quia cogitationes ejus agrestes aviæque semper existunt. Et nota quod his sex versibus qui prædicti sunt, vinea ista describitur per quartam speciem defæctionis, quæ Græce hypographice, Latine descriptionis appellatur. Hæc, adhibita circuitione dictorum factorumque, rem de qua quæritur competenti significatione declarat.

Vers. 14. *Deus virtutum, convertere; respice de cælo et vide, et visita vineam istam.*

Vers. 15. *Et perfee eam, quam plantavit dextera tua; et super filium hominis, quem confirmasti tibi*. Relatis omnibus quæ superius contigerunt, *Asaph* venit ad tertiam sectionem, in qua rogat ut omnipotens agricola *visitet vineam* dissipatam quam *plantare dignatus est*, et *respiciat super filium hominis, quem confirmavit sibi*. Commutatus quippe in melius, hoc singulare remedium rebus omnibus expetebat, ut Christo Domino supplicaret. Cum dicit: *Deus virtutum, convertere*, petit eum ut supplices suos serenus aspiceret, et periclitantibus subveniret. Sequitur, *respice de*

A cælo et vide; 277 scilicet quibus fluctibus laboret humanitas, quibus peccatis ad inferna rapiatur, et delectetur vitiiis, unde eam perpetua morte constat exstingui. Cum autem dicit: *Visita vineam istam, et dirige eam quam plantavit dextera tua*, adventum sanctæ incarnationis expostulat, ut præsentem cultore suo vinea plantata proficiat, sine quo nec fructus inferre poterat, nec proficuum habere culturam. Addidit, *et super filium hominis, quem confirmasti tibi*. Omnino declaratum est quod superius dixit, *visita*. *Filius quippe hominis* Christus est Dominus ex Maria Virgine genitus, a Patre natus ante omnia sæcula. Qui utique confirmatus est, quando de ipso veritas paternæ vocis insonuit, dicens: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; ipsum audite* (Matth. III, 17).

Vers. 16. *Incensa igni et effossa manu ab increpatione vultus tui peribunt. Incensa igni et effossa manu*, humana vitia significata debemus advertere. Incenditur quippe aliquis igne cupiditatis, sive calore superbiæ, quando crimina nefanda commiserit. *Effossa* vero *manu* sunt, cum per operationem sceleratam aliis præparamus insidias, et decipere volumus nescientes, dum nos in ipsam magis foveam corruamus. Hæc ergo peccata, *ab increpatione vultus Domini peribunt*, quando illis dicendum est: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (Matth. XXV, 14). Non enim ulterius visuri sunt, quem propter sua scelera perdidit.

Vers. 17. *Fiat manus tua super virum dextera tua, et super filium hominis quem confirmasti tibi*. Grande sacramentum, grande munus Divinitatis exponitur: quia tandiu forsitan dubitari potuit, quod Israel salvus fieret, donec salutaris Dominus adveniret. Illo enim veniente promissio tota completa est, nec ulterius ab ipso discedit Ecclesia, quæ Sponsi sui spirituali dilectione conjuncta est. Nam cum dicit: *Fiat manus tua super virum dextera tua*, operationem sanctæ incarnationis exposcit. Ipse est enim *dextera Patris*, de quo alio loco dicit: *Non enim in arcu meo sperabo, et gladius meus non salvabit me; sed dextera tua, et brachium tuum, et illuminatio vultus tui* (Psal. XLIII, 7, 4). Deinde more suo propter explanationem repetit quod superius dixit, *et super filium hominis*. A communi jungendum est, *Fiat manus tua*,

D id est operatio sancta ad effectum promissa perducatur. *Filius enim hominis* idem ipse est Dominus Christus, qui etiam *dextera Patris* est. Sequitur, *quem confirmasti tibi*. Confirmatus est utique apud homines (sicut jam dictum est) quando de ipso vox paternæ veritatis insonuit, dicens: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; ipsum audite* (Matth. III, 17). Quod non piget ejusdem exempli iteratione declarare, quando et in auctoritate eadem verba constat esse repetita.

Vers. 18. *Et non discedimus a te; vivificabis nos, et nomen tuum invocabimus*. Ad superiora respicit pars ista versiculi. Dicit enim: *Fiat manus tua super virum dextera tua*, id est, ut mittere digneris Filium

tuum, qui reum mundum liberet a crimine peccatorum. *Et non discedimus a te*; id est, quem semel mente concepimus, cordis oculis jugiter intueamur; nec a te devotionem nostram possimus amovere, cujus advenire Filium magnopere cognoscimur expetisse. Et quæ sit utilitas ab ipso *non discedere* consequenter exponitur, *vivificabis nos, et nomen tuum invocabimus. Vivificabis nos*, quando, peccatorum morte deposita, ex aqua et Spiritu sancto renascimur. *Nomen autem ejus invocabimus*, hoc significat, quoniam Domini Christi institutione salutari in oratione quotidiana nomen Patris jugiter invocamus.

Vers. 19. Domine Deus virtutum, converte nos; et ostende faciem tuam, et salvi erimus. Quæ suavitas, quæ sit utilitas versiculi hujus hinc datur intelligi, quoniam in hoc psalmo tripliciter eum repetitione memoravit; ut quasi prati floriferi plantitiem tensem per ordines certos jucunditas rosei coloris ornaret. In ista siquidem brevitate regulam totius religionis exponit. Primum est enim, ut *nos Dominus convertat*; deinde, ut *ostendat faciem suam*; tertio, ut *salvos efficiat*. Non enim antequam *convertat, ostendit faciem suam*; nec *salvat, nisi nos prius lumine suæ pietatis inspexerit*. Quapropter versus iste mente condendus est, quia per ipsum sub brevitate petimus, quidquid nobis expedire monstratur.

Conclusio psalmi.

Nimis *Asaph* istum *commutatam* constat in melius, qui veniam Christi dilatam toto orbe conspexit, et palmites ejus montes obumbrare vidit et cedros. Spectaculum revera beatum, cujus amœnitas ipsa cogitata refectio est: ut toto mundo una vinea unbram faciat suis frondibus, ne quis fidelium reddatur sole fuscatus; de quibus scriptum est: *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem* (Psal. cxx, 6). Verum ista vinea pro botris mustuosis sanctos infert fructus, martyres creat, prophetas educit, apostolos gignit, fideles edit innumeros; et quidquid in Ecclesia sancta gloriose geritur, isti similitudini decenter aptatur.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXX.

In finem, pro torcularibus, Asaph, quinta sabbati.

Pro torcularibus, Ecclesiam significari superioribus est titulis indicatum; sed quoniam ibi hanc præfigurationem in uvarum expressione posuimus, nunc in baccharum vindemiis explicemus. Cum tensus acervus olivarum subjectus fuerit agricolarum arte ponderibus, nimiaque cœperit pressura torqueri, et amarum cœnosam, et oleum pinguissimæ puritatis emanat. Quod in Ecclesiæ persecutionibus fieri posse non dubium est, quando et Deo puras mentes declarat, et facilentis conscientias evidenter assignat. *Quinta vero sabbati*, significat a sabbato quintum diem, quando Dominus in conditione rerum ex aquis creavit animalia, sicut Genesis lectio decursa testatur: *Dixit Deus: Producant aquæ reptilia animarum vivarum* (Gen. 1, 20). Hoc ad baptismatis gratiam similitudine decora conjungitur; quæ revera animalia viva sua fecunditate producit, dum sanctificatæ aquæ

immaculatos reddunt, quos pollutos propriis sceleribus acceperunt. Sed ut partibus res expositas **278** in unam seriem colligamus, intentio tituli talis est, ut *In finem* designet Dominum Christum; *pro torcularibus* Ecclesiam; *Asaph* congregationem; *quinta sabbati* baptizatos. Unde colligitur psalmum in Ecclesia Domini regeneratæ congregationi esse locuturum. Hic enim *Asaph* ad historiam quidem loquitur Judæis; sed melius spiritualiter intelligitur de populo Christiano.

Divisio psalmi.

In prima parte psalmi loquitur *Asaph* fidelibus, ut per organa diversa musicorum laudes debeant Domino personare: quoniam multa beneficia suo populo præstare dignatus est. Secunda, verba sunt Domini cõminantis ne idola colantur, sed ipse solus adoretur qui præstare profutura munera consuevit. In tertia parte *Asaph* ex sua iterum persona reloquitur, arguens infideles, cur fallaces exstiterint, cum eis dona Domini copia largitate collata sint.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Exultate Deo adjutori nostro: jubilate Deo Jacob. *Asaph* iste, quem sæpe diximus significare Synagogam, populos commonet fideles, ut non desinant cum summa lætitia Deo laudes dicere, qui eos a sævissimis periculis est dignatus eripere. *Adjutori* autem quod dixit, verus Deus tali verbo declaratur: quia fictivus deus non est adjutor, sed elisor; non sanans, sed vulnerans; non sublevans, sed valde demergens. *Nostra* enim dum dicit, devotos se commonere testatur. *Jubilate* dictum est a juvando, id est delectando; ut quibus non poterat exultatio verborum sufficere, in abundantissimam atque inexplicabilem lætiam prosilirent: docens gaudentibus animis Domino debere gratias agere, non confusos aliqua anxietate cantare. Nam si terrena despiciamus, semper ex illo læti sumus, ad quem mens incerta atque titubans non potest pervenire. *Jacob* significat populum Christianum, cui antequam Synagoga consentit, dum ad istum per gratiam translatus est, quod illi constat ablatum. Hi sunt quos dixit: *Quinta sabbati*, qui de sacra scilicet regeneratione nascuntur.

Vers. 2. Sumite psalmum, et date tympanum; psalterium jucundum cum cithara. Organa quidem ista utraque musica sunt, sed causas continere probantur egregias. Dicit enim: Accipite psalmum, et date bonas operas. *Psalmus* enim ad divina verba perinet intinanda, quoniam conformatio ipsius canorum ventrem (sicut sæpe diximus) habet in capite; quod merito ad psalmum refertur, qui semper resonat superba mysteria. *Tympanum* est, quod tenso corio quasi supra duas (ut ita dixerim) metas sibi ab acuta parte copulatas solet resonare percussum; sic hominum corpus, dum pro Domino tribulatione quatitur, ad superna mandata dulcius temperatur. Hoc ergo commonet, ut accipientes divina verba Domino debeamus offerre terrena; quia tunc Deo benedamus *tympanum* dum elemosynas facimus, cum Jo-

junius corpus affligimus, cum vitia sæculi cum suo nihilominus auctore despiciamus. Addidit, *psalterium jucundum cum cithara*. Admonet etiam et hæc duo jucundissime copulari: ut et verba Dei quæ in *psalterio* continentur, et *cithara* quæ humanos actus significare cognoscitur, in unam societatem debeant convenire: quia utrumque melos sibiinet copulatum Domino probatur acceptum. *Psalterium* enim idem significat quod *psalmus*, *cithara* quod *tympalum*; sed diversitate nominum easdem res sub brevitate conclusit. Nam quemadmodum *cithara* contra *psalterium* confirmata sit, frequenter expositum est. In hoc autem et sequenti versu iterum nobis enthymematicus, id est rhetoricus syllogismus elucescit eodem modo: Canere præceptum est in Israel, et iudicium Deo Jacob: cantandum est igitur in initio mensis tuba, in die insigni solemnitatis eorum. Modo reliqua perscrutemur.

Vers. 3. *Canite initio mensis tuba, in die insigni solemnitatis vestræ*. Præceptum fuerat inter alia Judæis, ut a prima die septimi mensis, septem diebus tuba canerent, quod hodieque carnaliter faciunt, non intelligentes ideo fuisse jussum, quoniam Spiritus sancti gratia septiformis baptizandis erat toto orbe prædicanda. Unde nunc fideles admonet Christianos, ut laudes Domini præconari debeant voce cantare, cum novæ regenerationis fuerint gaudia consecuti. *Tuba* enim cum ponitur, grandisonis aliquid prædicari clamoribus indicatur. Sic et alius propheta dicit: *Exclama et exalta sicut tuba vocem tuam (Isai. LVII, 4)*. Considerandum est quoque quod per organa musicæ disciplinæ et psallere Domino, et diem præcipimus solemnitatis implere, ut sicut illa rediguntur ad dulcisonum melos, et in unam convenientiam suaviter colliguntur, ita omnis actus noster redigatur ad Dominum, et jucundissima modulatione ejus auribus offeratur. Est enim disciplinæ ipsius magna vis delectabilisque cognitio, quam doctores sæcularium litterarum (largiente Deo, qui concedit omne quod utile est) fecerunt doctrinabili lectione cognosci, quæ in rerum natura prius tenebatur abscondita. Prima ergo hujus disciplinæ partitio est harmonica, rhythmica, metrica. Secunda partitio instrumentorum ejus est in percussionalia, in tensibilia, in flatilia. Tertia dividitur in symphonias sex. Quarta dividitur in tonos quindecim. Sic totius virtus pulcherrimæ istius disciplinæ talibus priscorum distinctionibus explicatur; per quos modos in sæcularibus libris multa quidem legimus ostensa fuisse miracula. Sed ut fabulosa forte taceamus, per citharam canoram David legimus a Saule fugasse dæmonium (*I Reg. XVI, 23*); muros Jericho clangentibus tubis protinus corruisse (*Jos. VI, 20*), lectio divina testatur; ut dubium non sit musicos sonos (jubente tamen ac permitteente Domino) magnas plerumque fecisse virtutes.

Vers. 4. *Quia præceptum in Israel est, et iudicium Deo Jacob*. Dicit causam quare debeant tuba canere: quia lex data est per Moysen in Israelitico populo, qua cognita nullus peccare debuisset. *Judicium au-*

tem Deo Jacob, id est Deo Christianorum. I; se enim rationalem creaturam cœlesti veritate [ms. A., virtute] judicavit; sicut in Evangelio ait: *Pater non judicat quempiam; sed omne iudicium dedit Filio (Joan. V, 22)*. Hac ergo dispensatione mirabili Dominum constat esse laudandum, qui et legem **279** dedit, et iudicium futurum suæ majestatis innotuit. *Jacob* enim diximus significare populum sequentem, qui adoptatus per gratiam Christi primæ distinctionis præcepta superavit.

Vers. 5. *Testimonium in Joseph posuit illud, cum exiret de terra Ægypti; linguam quam non noverat audivit. Joseph* significat augmentum, cujus nominis interpretatio testimonium est Hebræi populi, qui de terra Ægypti multiplicatus exivit. Sed hoc ad nostram generationem competentem aptatur. Nam sicut ille per maris Rubri undas salvatus ejectus est, sic nos a terra Ægypti, id est a vitiis carnalibus absoluti, sacra unda regenerante, nascimur. Nec nomen ipsum maris Rubri vacat: quia sicut illud Rubrum constat dici, ita et hæc aqua rubra potest nuncupari, quæ una cum sanguine de latere Domini Salvatoris exivit. Sequitur, *linguam quam non noverat audivit. Linguam* hic Novi Testamenti præcepta debemus advertere. Nam si sermones intelligas, quomodo *linguam quam non noverat* populus Hebræus audivit, dum Christum Dominum locutum constat Hebraice? Hoc ergo dicit, quia per Evangelium audiverit *linguam*, id est præcepta, quæ prius eorum noitia non habebat. Sive illud significat tempus, quando apostoli Spiritu sancto repleti, *linguis* ignotis et variis sunt locuti (*Act. II, 4*).

Vers. 6. *Divertit ab oneribus dorsum ejus; manus ejus in cophino servierunt*. Et hoc quamvis ad historiam dici videatur, quando in Ægypto Judæorum populus diversis necessitatibus serviebat, modo ut lateres faceret, modo ut terram cophinis exhiberet, tamen istud Christianorum partibus diligentius applicamus, a quorum dorso avertit Deus onera peccatorum, quando se felici humilitate prosternunt, sicut ipse dicit: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos (Matth. XI, 28)*. *Cophinos* autem dicimus per quos sordium purgamenta projicimus, ut loci puritas elucescat. *Manus* ergo suas in eis tenent qui peccatorum immunditatis occupantur: sed de hæc servitute liberamur a Domino, quando scelerum nostrorum sordibus expiamur.

Vers. 7. *In tribulatione invocasti me, et liberavi te: exaudivi te in abscondito tempestatis: probavi te ad aquam contradictionis*. Jam quidem Domini Salvatoris verba referuntur, et poterat esse divisio, nisi post versum istum diapsalma sequeretur: ubi magis competentius credimus esse faciendam. Sed quoniam persona mutata est, hoc schema dicitur ethopœia, quoties aliquem introducimus ad loquendum. Imputant enim beneficia, ut gravior æstimetur offensæ. Ipse enim nos de tribulatione liberat, i; se in abscondito angustiam [mss. G. et F., in abscondita angustia] nostræ tempestatis [ms. A., tentationis] exaudivit: sed

probat nos in contradictionibus hæreticorum, quando aliquibus altercationibus velut ventis flantibus excitamur. Nam si ad historiam referas, aquam contradictionis dicit, quando in deserto fluentia Israeliticus populus incredulis mentibus expetebat.

Vers. 8. *Audi, populus meus, et loquar Israel, et testificabor tibi: Israel, si me audieris, non erit in te deus recens, neque adorabis deum alienum.* Interjecto diapsalmate (quod nobis est in divisionibus magnopere custodiendum), venit ad secundam partem. Sed cum sit antè loqui quam audire, hic prius positum est, *Audi*; ut advertas ad intelligentiam potius dictum, non ad aurium transitorium sonum. Dicit etiam, *populus meus*, ut illam sequestraret amurcam, quæ torcularibus Ecclesiæ tanquam pars facilis projicitur. Ille est enim *populus Dei*, qui nescit cum malis aliqua morum permixtione confundi; sed in olei pinguedine ac puritate in Christi gratia mundissimus perseverat. Sequitur, *Israel, et testificabor tibi*. Cum hic ante iudicem soleant testes produci, ipse Dominus iudicii testem se dicit esse veritatis; ut nullus de factorum suorum compensatione dubitaret, ubi talis astipulator existeret; quod tamen consequenter exponit. *Testificatur* enim Dominus quando in illo iudicio maiestatis suæ unicuique dederit pro factorum suorum qualitate sententiam: ubi testibus opus non erit ut iudicetur, sed ipsum iudicium actuum nostrorum testimonium dabit. Dicturus est enim iustis: *Esurivi, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere* (Matth. xxv, 35), et reliqua. Impiis autem quod talia non fecerint imputabit; ita fit ut iudicium ejus non sine testimonio esse videatur. Addidit, *Israel, si me audieris, non erit in te deus recens*. Repetit *Israel*, ut se familiarem intelligat, et ad jussa Domini obediens vota convertat. Magnum enim sacramentum uno verbo concluditur, ut jam tunc ventura hæresis veritatis sententia vinceretur. Dixit enim, *non erit in te deus recens*, ne Verbum Patris quisquam putaret esse sub tempore. Nam ille recens est qui antiquiorem habet. Quapropter si recens non potest dici, coæternum debet mentis sanitas confiteri. Et ne possit aliquis Deum Christum recentem dicere, quem de Maria Virgine natum esse cognoscit, cujus humanitas facta probatur esse sub tempore, dicit, *non erit tibi deus recens*: quoniam ipse est qui ante omne principium genitus de Patris substantia, æquali cum eo coeternitate consistit, regnans per infinita sæcula sæculorum. Unde mirabili sanctoque compendio Patres nostri duas naturas permanere in uno Domino Christo unitas atque perfectas dici et credi maiuerunt; ut omnium hæreticorum morbosa ac fetida eructatio tanquam hiatus pestifer salubri remedio clauderetur. *In te* autem quod dixit, significat in corde tuo, ubi debet veritas, non falsitas inveniri. Adjecit, *neque adorabis deum alienum*. Cum supra interdixerit coli recentem deum non debere, hic adorare deum veluit alienum; ut pene par sit scelus recentem deum putare, et nefanda idolis devotione

servire. Intelligant ergo Ariani quibus sociati sunt, qui se a catholica sanitate disjungunt.

Vers. 9. *Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti. Dilata os tuum, et implebo illud.* Redduntur justæ causæ quare deus adorari non debeat alienus. Primum quod Deus noster immutabilis atque æternus est, qui de se dixit: *Ego sum qui sum* (Exod. iii, 14). Deinde, ut omnia intelligeremus ab ipso fieri quæcumque nobis profutura succedunt, ait, *qui eduxi te de terra Ægypti*. Quæ secunda species definitionis Græce ennoematice dicitur, Latine notio nuncupatur. Hæc isto modo semper efficitur, cum unusquisque de factis propriis iudicatur, quæ et ipsi tantum, non et aliis videantur accidere. Sed hoc cum Judæis ad historiam dicitur, Christianorum generalitas commonetur. *Educit* enim nos de terra Ægypti, quando per regenerationis gratiam a peccatis terrimissis liberat, quibus tenebamur obnoxii, cum manus nostræ (sicut ait superius) *in cophino serviebant*. Sequitur, *Dilata os tuum, et implebo illud*. *Dilata*, divulga, dissemina, confitendo utique, vel admonendo; ut illa velis loqui quæ digna videantur auditu. Tunc enim sensus spirituali gratia repletur, quando in laudes Domini *os dilatatum* esse cognoscitur; ut hoc per ejus gratiam inchoemus, et ejus munere compleamus; sicut dicit Apostolus: *Dilatamini et vos. Nolite jugum ducere cum infidelibus* (II Cor. vi, 13, 14).

Vers. 10. *Et non audivit populus meus vocem meam, et Israel non intendit mihi.*

Vers. 11. *Et dimisi eos secundum desiderium cordis eorum, et ibunt in voluntatibus suis.* Quamvis impleverit Dominus prophetarum ora dilatata, dicit eos auditos non fuisse ab Israelitico populo, dum ejus minime jussa compleverit. Ille enim suæ plebi tanquam in oleo loquebatur; sed amurca non poterat audire, quæ erat velut inutilis respuenda. Addidit, *Et dimisi eos secundum desiderium cordis eorum, et ibunt in voluntatibus suis*. Sequitur ultio digna peccati. Non enim dimittitur impunitus, qui a Domini tuitione deserit. Ille enim quos relinquit, affligit: quia maiorum omnium retributio est tanta bonitate fraudari. Putat enim peccator genus esse beneficii, si [ed., dum] suis voluntatibus permittatur expleri, dum dicat Apostolus: *Tradidit illos Deus in concupiscentias cordis eorum, in immunditiam* (Rom. i, 24), et reliqua.

Vers. 12. *Si plebs mea audisset me, Israel si in viis meis ambulasset, pro nihilo inimicos eorum humiliasset, et super tribulantes eos misissem manum meam.* Quæ endum est quare plebem dixerit suam, quæ eum non erat auditura? Suam dixit, quia ei legem dedit, miracula magna monstravit; ut culpa cresceret, cum in eum plebs electa peccasset. Et nota quemadmodum se in hoc primo versu subsequentia verba declarant. Quod dixit, *plebs mea*, hoc significat *Israel*. Quod ait, *audisset me*, hoc vult intelligi, *si in viis meis ambulasset*. Ille enim et audit Dominum, et in viis ejus ambulat, qui mandatis ipsius non reperitur adversus. Et vide ordinem fuisse servatum.

Prius enim est doceri nos, ac deinde audita compleri. Sequitur præmium quod mereri non potuit indevotus: *Ad nihilum inimicos eorum humiliassem, et super tribulantes eos misissem manum meam.* Generaliter sunt accipienda quæ dicta sunt, quia tunc ille resistit inimicis nostris, quando ei fuerimus humili satisfactione devoti. Nam si Deo male ageudo resistimus, ille iterum nostris non contradicit inimicis; nec manum defensionis super eos ponit, qui se ab ipso superba reluctance subdixerint. Unde intelligere debemus, quando a nobis avertitur, non esse pietatis defectum, sed magnæ ultionis aculeum. Suspenditur enim interdum a defensione sanctorum, quando tribulationibus et afflictione tentantur. Sed justos sic tentari patitur, ut non deserat; impios autem sic tribulari permittit, ut se ab eis reddat alienum.

Vers. 13. *Inimici Domini mentiti sunt ei; et erit tempus eorum in æternum.* Post verba Domini redit *Asaph* ad tertiam partem, inimicis ejus digna execratione redarguens. *Mentiantur* enim qui bonis se pollicitationibus obligantes, in pessimis iterum relahuntur errores. De paganis enim dici non potuit, qui nulla fuerant Domini promissione constricti. Et ne forsitan quod eos florentes in hoc mundo vides, crederes jam relictos, addidit, *in æternum erit tempus eorum, scilicet punitionis, quando illis dicetur: Ita in ignem æternum (Matth. xxv, 41); de quibus etiam legitur: Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur (Isai. lxxi, 24).* Quod schema eclipsis Græce, Latine defectus dicitur: sed non qui per ignorantiam deficit, sed qui se, ut potissimum queratur, abscondit.

Vers. 14. *Cibavit eos ex adipe frumenti, et de petra melle saturavit eos.* Hic pietas Creatoris exponitur; ut *inimicos*, id est ingratos beneficiis suis repleverit, quos superius dixit fuisse *mentitos.* *Ex adipe frumenti*, sive manna significat, sive corpus Domini Christi. *Adipem* quippe dicimus animalium pinguedinem corpulentam; quod nomen ad frumentum abusive translatum est, ut significaret ei interius aliquam inesse bonitatem. *De petra melle*, hoc est de sapientia Christi: quoniam ipse *Petra* est de quo supernæ doctrinæ mella manaverunt. *Saturavit eos*, dixit, id est sancta prædicatione complevit. Sed perfidi jejuni fuerunt fide, qui auribus aggravati audire noluerunt [*mss.*, ad satias audierunt].

Conclusio psalmi.

Redeamus nunc ad sententiam superiorem, et more apum dulcissimis floribus insidentes, assidua repetitione suavia mella carpamus: quia res salutaris quotiescunque repetitur, necessaria semper inde sumuntur. Quapropter studiosissime perquiramus quare sit dictum: *Non erit in te deus recens, si revera volumus esse Israel?* In hoc enim verbo fidei totius virtus sanctissima continetur: in hoc sermone ineffabilis illa majestatis natura declarata est. Nam si deus recens non accipitur, cœterna sibi sancta Trinitas sine dubitatione sentitur: quia junior ibi non est, ubi senior non probatur. *Æternus* est igitur Pa-

ter, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus. Distinctio enim in personis, unitas cognoscitur in natura. Omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus sanctus; trinum quidem nomen, sed una virtus, una potentia. Filius a Patre incomprehensibiliter genitus; Spiritus sanctus a Patre et Filio ineffabiliter procedens: potestas non accidens, sed individua manens. Summitas sociabilis, regnum sine fine, gloria sempiterna, quæ sola creat, sola peccata dimittit, et cœlorum regna concedit. Sequitur, *Neque adorabis deum alienum.* Deus alienus est, qui in sacrilegas culturas deventium hominum pravitate pervenit; non essentiam deitatis habens, sed honorem falsæ majestatis accipiens; non qui homines creavit, sed qui est ab hominibus fabricatus. Alienus revera, quoniam alienata mente repertus est. Hoc si utrumque refugium, veri Dei gratiam promeretur, quia [*ed.*, qui] novit de se male sentientes abjicere, et recte credentibus beneficia digna præstare.

281 EXPOSITIO IN PSALMUM LXXXI.

Psalmus Asaph.

Dic'um est in præfatione psalmos universos esse Davidicos; sed hos qui vocabulorum diversitate prænotantur, propter intelligentiam nominum suorum in titulis fuisse præscriptos [*ms. A.*, perscriptos]. Ponitur enim hic *Asaph*, quod indicat Synagogam, quæ Dominum Salvatorem corporea quoque præsentia meruit inveni, quando dignatum est Verbum caro fieri, et in gratiam nostræ vivificationis occidi. Denique psalmus ipse sic inchoat: *Deum stetit in synagoga deorum.* Nec illud omittendum esse didico, quare Synagogam antiqui vocitaverint, quam nunc Ecclesiam Christianis temporibus nuncupamus. Synagoga est generaliter dicta congregatio, non satis exprimens hominum cœtum; Ecclesia vero convocatio nuncupatur, quæ de diversis gentibus aggregata colligitur. Convocari enim ad illos pertinet qui ratione præcellunt; ut intelligamus Ecclesiam Dei et nomine crevisse semper et meritis.

Divisio psalmi.

Asaph, quem pro significatione sui nominis in titulo constat appositum, contra Judæos de Christi adventu per totum loquitur psalmum. In prima parte commovens eos Deum in eorum medio constitisse, et ideo non debere illos consortium suscipere peccatorum. Secunda parte admonet ut intelligant ipsum esse Christum, qui in assumptione carnis pauper et egenus esse videbatur. Tertio loco dicit eos honoratos ut filii Dei fierent, sed ipsos in mortis laqueos suo vitio contruisse.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Deus stetit in synagoga deorum; in media autem deos discernit.* Uno verbo Jesus Christus mirabili nobis brevitate declaratur. Ipse enim *Deus stetit in synagoga*, qui et sedet ad dexteram Patris. Situs enim isti corporales sunt. Nam si maj statem ejus intendas, ubique totus, ubique plenus est; nec

potest dici a natura deitatis stare vel sedere, qui a nulla loci determinatione concluditur. Sed iste Asaph divina inspectione illuminatus, *Deum* clamat Jesum Christum in *synagoga stitisse*, cui nisa est impiorum turba resistere; ut affectu paterno corrigeret quos in seipsos potius cognoverat insanire. Sic enim de ipso et Joannes Baptista dicit: *Medius autem vestrum stat, quem vos nescitis* (Joan. 1, 26). Addidit etiam, *deorum*, ut evidenter de hominibus dictum adverteres, inter quos corporaliter habitasse cognoscitur Christus, sicut Baruch propheta prædixit: *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est* (Baruch III, 38). Nam hoc de hominibus dictum sæpius invenimus; unde et ad Moysen dicit: *Constitui te deum Pharaonis* (Exod. VII, 1). Et inferius psalmus ipse dicturus est: *Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes*. Sic enim et filios Dei homines vocamus. Quod si ad naturam deitatis referas, unum est Verbum quod veraciter et proprie sic debeat nuncupari. Dicimus nonnunquam abusive deos, et superas potestates, sicut ait Apostolus: *Ei si sint qui dicantur dii, sive in cælo, sive in terra: nobis tamen unus est Deus Pater* (1 Cor. VIII, 5, 6). Sequitur: *In medio autem deos discernit*. Ecce adhuc incarnatio ejus situ corporeo declaratur. Nam cum dicit, *in medio*, locale spatium significat, quod turbis ambientibus cingebatur. *Deos discernit*, id est apostolos atque justos, qui majestatis ejus monita fideque secuti sunt. *Discernere* enim ad præscientiam pertinet intellectumque divinum, qui nos de massa peccati eripit, et ad cælorum regna perducit. Unde etiam Apostolus dicit: *Quis enim te discernit* (1 Cor. IV, 7)?

Vers. 2. *Quousque judicatis iniquitatem, et facies peccantium* [ms. A., *peccatorum*] *sumitis?* Dicendo, *Quousque*, pravam consuetudinem longi temporis accusavit. Susceptæ siquidem legi durissime restiterunt; directis prophetis mortes pessimas intulerunt; venientem Dei Filium crucifigere quam honorare maluerunt; ut merito sit dictum: *Quousque*, cum etiam et ipsum Creatorem, quantum ad voluntatem eorum attinet, interficere decrevisset. *Facies* autem *sumitis peccantium* dictum est, propter eos qui se in illa seditione crucifixionis discernere noluerunt; sed cum furentibus furuerunt, cum insanientibus clamaverunt, faciemque illam peccantium tetrivulvibus induerunt. Nam si facie fuissent divisi, et acubus quoque poterant segregari.

Vers. 3. *Judicate egeno et pupillo; humilem et pauperem justifyate*. Interjecto diapsalmate venit ad secundam partem, in qua commonet enixius Judæos, ut debuissent intelligere quem videbant, et adverterent *humilem* propter se factum, cui cælorum potestates dominationesque deserviunt; *pupillum* fuisse, qui rector est omnium; *egenum*, qui donando nescit expendi; *pauperem*, cujus sunt omnia quæ in cælo et in terra creata sunt. Ipsum ergo commonet *justifyari*, quem Judæorum protervia desiderabat extinguere. Pulchre autem dictum est,

pupillo, cui pater carnalis humana solatia non præbebat. Nam sicut ante mundi constitutionem Verbum sine matre fuit, ita tempore incarnationis suæ idem ipse Dominus Christus existit sine patre terreno.

Vers. 4. *Eripite pauperem, et egenum de manu peccatoris liberate*. Ad illos hæc verba fieri sentiuntur, qui manus suas quidem in nece Domini minime miscuerunt, sed contra sceleratas præsumptiones obviam ire noluerunt, ut et illum a pernicie corporali liberarent, et se a consensu pravitatis exuerent; de quibus et alibi dicitur: *Canes muti nescierunt latrare* (Isai. LVI, 10). Ipsi ergo commonentur, ne desinant injuste traditum eripere, qui erant iniquo facinore peccaturi. Nam cum possis obviare perversis, si desinas adversari, consensus erroris est. *Pauperem vero et egenum* de Domino Salvatore dici posse frequenter expositum est: quia cum humanitatem suscepit, simul et indigentiam nostræ paupertatis assumpsit, sicut et alibi dicitur: *Pauper et dolens ego sum* (Psal. LXXIII, 30).

Vers. 5. *Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulat: movebuntur omnia fundamenta terræ*. Vera conclusio, brevisque sententia: non illos intellexisse auctorem luminis, qui in tenebris ambulabant; 282 de quibus dicit Apostolus: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (1 Cor. II, 8). Sequitur, *movebuntur omnia fundamenta terræ*, ut veraciter de quo dicta sint superiora possis advertere. Signum dicit quod in crucifixione Domini constat evenisse; sicut Evangelii doctrina testatur: *Terra mota est, petre scissæ sunt* (Math. XXVII, 51), et reliqua. Hoc enim si in causas alias transferatur, sicut perfidi Judæi volunt, nulla enus poterit convenire. *Terra vero mota* potest et spiritualiter accipi: quia illo tempore multi peccatores, id est terreni homines viso miraculo crediderunt, ex quibus Centurio exclamavit dicens: *Vere Filius Dei erat iste* (Ibidem, 54).

Vers. 6. *Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes*. Venit ad tertiam partem, ad apostolos et justos reliquos verba convertens. Hoc enim honorabile nomen solis fidelibus datur, de quibus superius dixit: *Deus s'etit in synagoga deorum*. Promissiones ergo tales acceperant, ut si mandata Domini custodirent, *filii* vocarentur *Excelsi*, per gratiam utique, non per naturam. Solum enim Verbum est, quod substantialiter et proprie dicitur Dei Filius; sicut est illud: *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu* (Psal. II, 7). Omnes autem filii ejus vocantur, qui sanctis jussionibus acquiescunt; si ut in Evangelio legitur: *Quot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri* (Joan. I, 12). Intende vero quod per decimam tertiam speciem definitionis, quam Græci *κατ' ἀναλογίαν*, Latini juxta rationem dicunt, homines dicuntur dii et filii Dei; quæ tunc exoritur, quando majoris rei nomine res definitur inferior. Hoc etiam argumentum comparationis refertur a minore ad majus. Minores sunt enim homines quam dii.

Vers. 7. *Vos autem sicut homines moriemini, et sic*

ut unus de principibus cadetis. Superiorem versum A dixit ad justos, nunc verba deflectit ad impios. Increpat enim incredulos, qui mori potius per superbiam quam per obedientiam vivere maluerunt. Dicendo enim : *Sicut homines*, significat utique peccatores, qui nullo pretio sunt redempti, nec de obnoxii facti sunt liberi. Adjecit, *et sicut unus de principibus cadetis.* Unus de principibus significat diabolum, qui de caelo projectus corruit, et poenam suae perversitatis invenit.

Vers. 8. *Exsurge, Deus, judica terram : quoniam tu hereditabis in omnibus gentibus.* Cui dicitur, *Exsurge*, nisi illi qui praevidetur occidi? *Judica terram*, eidem ipsi dicitur de quo scriptum est : *Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua, et omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suae, et congregabuntur ante eum omnes gentes.* (Matth. xxv, 31, 32). *Hereditabis in gentibus*, terram scilicet quam superius dixit, illam quam beati possidebunt, et aeternam jucunditatem magnae felicitatis accipient.

Conclusio psalmi.

Audite, Judaei; intelligite, pertinaces, quanta de adventu Domini *Asaph* iste locutus est. Quid colitis, si prophetarum vestrorum dicta nescitis? Venite ad catholice sacerdotes, aperiantur aures vestrae ut positus dono Domini diuturnam evadere surditatem. Vos quoque, psalmi hujus primo versu curamini, qui Nestorii et Eutythis pestifero vapore fervetis. De quo enim dicitur : *Deus stetit in synagoga deorum*; et sequitur, *in medio autem deos discernit*? C *Stetit* utique ab humanitate, *discernit* a deitate unus atque idem Dominus Christus; utrumque verum, utrumque perfectum est. Talis enim error est duas naturas divisas secundum duas personas in Christo Domino profiteri, qualis unam confusam credere, quamvis in unitate personae. Vobis enim Sedulii versus ille dicendus est :

Ambo errore pares, quanquam diversa sequantur.

Nam si hominem ad caelos non extulit, dicite quem redemit? Formam siquidem servi assumptam, legis non assumptam. Nulli autem datum est tunc perire, quando ne aliquando perire possit, accepit. Nam si jam una natura sub confusione magis vestra, a Eutythiani, facta est, ut putatis, quomodo Filius hominis ad judicandum praedicatur adhuc esse venturus? Aut quomodo *videbunt* impii *in quem compunxerunt* (Zach. xii, 10)? Denique ut haec persuasio funditus tolleretur, post resurrectionem Thomae dubitanti ipse respondit : *Mitte manum tuam et vide, quoniam spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* (Joan. xx, 27; Luc. xxiv, 39). Considerate etiam quae vos sequitur absurditas. Nam cum ex duabus naturis unam factum dicitis, aut confusionem provenisse creditis, aut unam perisse sine pudore firmatis. Quid refugitis confiteri quod Patribus nostris, Spiritu sancto revelante, complacuit? Certe si non vultis duas naturas inconfusas, immutabiles, indivisas, inseparatasque

credere, dicite duas substantias, dicite duas formas, sicut Apostolus ait : *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo; sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, et habitu inventus ut homo* (Phil. ii, 6, 7). Tantum est, ne refugientes dogma saluterum, exitium vobis praepareis aeternum. Sciendum vero est quod hic psalmus quintus est eorum quos de duabus naturis Domini Christi conscriptos esse praediximus.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXXII.

Canticum psalmi *Asaph*.

Cantici psalmi significantiam in praefatione posuimus, et per titulos, ubi locus exegit, frequenter ediximus : quoniam nominum istorum virtus ad illum nos intellectum trahit, ut in rebus actualibus ad divinam contemplationem animos jugiter erigamus. *Asaph* vero congregationem Latina lingua resonare non dubium est. Sed iste *Asaph*, quoties in medium deducitur, sicut jam diximus, non est auctor ipse carminis, sed propter nominis sui significationem virtutesque psalmore apte titulis est appositus.

Diisio psalmi.

Asaph, qui multa jam in superioribus psalmis de Domini incarnatione praedixerat, nunc in primo membro de adventu ejus secundo dicturus est : expetens ut quoniam in fine saeculi inimici ejus per Antichristum nimis erigendi sunt, ipsius cito debeant venire judicium : 283 ne gravissimi hostis diuturna licentia cunctam vastare possit Ecclesiam. Secundo membro in eos per similitudines quasdam nominum supplicat vindicari, correctionis voto, non maledictionis instinctu

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Deus, quis similis erit tibi? Ne taceas, neque compescaris, Deus.* Haec figura dicitur epanalepsis, id est verbi in principio versus positi, et in ejusdem fine repetitio. Considerandum est quid sibi velit istud initium, quoniam summa brevitate magnarum rerum sacramenta concludit. *Quis enim similis erit illi qui caelum et terram, vel cuncta quae in eis sunt, momentanea celeritate perfecit?* Nam licet Dominus Christus, qui inter Judaeos conversatus est, a perfidis hominibus tantummodo creditus est esse simillimus, in tantum ut eum et flagellis caederent, et sententiae pravitate damnarent, iste tamen vir egregius qui Christum potentiae suae magnitudine contuebatur, merito nullum ei similem esse profertur, qui carnis veritate vestitus, divinitatis suae jura non minuit : sed cum Patre semper manens, nobiscum habitare dignatus est. Veraciter ergo positum est : *Quis similis erit tibi?* Sequitur, *Ne taceas, neque compescaris, Deus.* Hic jam potentia illa futuri declaratur adventus, quando *nec tacet* qui judicat, *nec compescitur* qui virtutis suae manifestatione declaratur. Talia enim in primo adventu non fuisse manifestum est, quando *Sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum* (Isai. liii, 7). *Compescunt* etiam

virtutem suam, quando se passus est quasi reum A teneri, et Pontio Pilato sine aliqua reluctatione contradi. Ista enim in futura iudicatione cessabunt, ubi potentia divinitatis elucescet.

Vers. 2. *Quoniam ecce inimici tui sonuerunt, et qui oderunt te extulerunt caput.* Singula singulis reddit. Nam contra illud quod ait, *Ne taceas*, subiungit, *Quoniam ecce inimici tui sonuerunt*; contra illud autem quod dixit, *neque compescaris*, causam reddit, *et qui oderunt te extulerunt caput.* Sed hoc totum ad Antichristi magis tempora competenter aptatur, quando inimici Domini tumultuosis seditionibus insonabunt. Et bene non posuit, locuti sunt, sed *sonuerunt*; ut eis hominum merito negarentur verba, qui voces rationabiles non habebant. Intende etiam quod plurali numero dixit, *qui oderunt*; et sequitur, *extulerunt caput*, dum capita dicere potuisset: sed omnibus insanis unum est caput Antichristus. Quod ideo dicit *elatum*, quia multa potestate gloriabitur, ut se etiam deum dicere præsumat excelsum.

Vers. 3. *In plebem tuam astute cogitaverunt consilium, et cogitaverunt adversus sanctos tuos.* Risoria potius quam dolenda conquestio, contra plebem Domini cogitasse perituros, et astuta falsitate, id est dolosa voluntate nisos esse decipere, quos p̄obantur veritatis studia communire. Sed ut amplius eorum levitas exponeretur, addidit: *Adversus sanctos tuos*; ut non solum mediocribus dolum, verum etiam ipsi's quodammodo cœlestibus viris inferre conarentur exitium.

Vers. 4. *Dixerunt: Venite, disperdamus eos de gente, et non memoretur nomen Israel amplius.* Refert inania verba dementium, quæ merito superius sonuisse posuit quam locutus Hac enim intentione facienda est Antichristi persecutio illa sævissima, ut Christianum nomen de orbe terrarum quasi malam aliquod funditus abrogetur: nescientes quia dum servos Christi necare cupiunt, sanctorum numerum assidua persecutione complebunt. *De gente* autem quod posuit numero singulari, significat populum Christianum; nam quamvis de multis gentibus doceatur esse collectus, merito *gens* dicitur una, quæ de uno fonte baptismatis noscitur esse procreata. Sive ille persecutor unam gentem dicere potuit, quos in unam voluntatem sociatos esse cognovit. Seu per figuram exallage potest accipi, id est per mutationem, quando pro numero plurali ponitur singularis.

Vers. 5. *Quoniam cogitaverunt consensum in unum: adversum te testamentum disposerunt. Testamentum in divinis Scripturis non solum dicitur mortuorum, sed etiam pactum inter vivos habitum: quoniam mentes paciscentium interveniens Scriptura testatur. Sic enim Laban et Jacob fecisse legimus testamentum (Gen. xxxi, 44), dum aliqua inter se vivi pepigisse doceantur. Pactum enim quodammodo et perditum fecisse dicuntur, quando adunato studio persequantur eos qui ab eorum errore dissentiunt. Et inspicere quoniam dicendo, *contra te*, adversariis fecit*

A invidiam. Quod argumenti genus oratores ad sua studia transferentes, animos iudicum soliti sunt omnimodis commovere.

Vers. 6. *Tabernacula Idumæorum, et Ismahelitarum* [ms. A., F., *Ismahelitarum*].

Vers. 7. *Moab, et Agareni, Gebal, et Ammon, et Amalec: et alienigenæ cum habitantibus Tyrum.*

Vers. 8. *Etenim Assur simul venit cum illis: facti sunt in susceptionem filiis Lot.* Enumeratio istorum nominum quam hi tres versus amplectuntur, Christi declarat inimicos, quorum significaciones aperiamus, ut omnia temporibus Antichristi congruere videantur. *Idumæi* interpretantur vel sanguinei vel terreni; *Ismahelitarum* obedientes mundo, non Domino; *Moab* ex patre, quod tali modo significat peccatorem, ut ad patrem Adam ejus inobedientia referatur; *Agareni*, id est advenæ; *Gebal*, vallis vana; *Ammon*, populus turbidus; *Amalech* populus lingens, id est fallaciter blandiens; *Tyrus* angustia; *Assur* pro ipso diabolo positus est, qui revera simul cum eis venit ad oppugnationem fidelium; *Lot* declinans interpretatur; unde merito tale nomen in fine positum est, ac si diceret: *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum* (Psal. xlii, 5). Hæc enim turba perditorum quæ sub Antichristo congreganda est, allusione talium nominum evidenter expressa est, ut merito tot malorum vocabula in illa intelligeres plebe congesta. Meminisse autem debemus hos versus per figuram polysyntheton fuisse decursos; quos si sollicite relegas, reperies eos multis conjunctionibus esse copulatos.

Vers. 9. *Fac illis sicut Madian, et Sisoræ; sicut Jabin in torrente Cisson.*

Vers. 10. *Disperierunt in Endor; facti sunt sicut stercus terræ.* Venit ad secundam partem, ubi prophetiæ spiritu eis retribui deprecatur secundum 284 ordinem futurorum. Et quia superius mores eorum per nomina collecta descripserat, nunc quoque retributiones eis per similitudines gentium fieri deprecatur, quas Israeliticus populus, Domino juvante, superavit. *Madian* interpretatur declinans iudicium; *Sisara*, gaudii exclusio; *Jabin*, sapiens, sed iste mundanus; de quo Apostolus ait: *Ubi sapiens, ubi scriba* (I Cor. i, 20)? Qui omnes in torrente Cisson, et in Endor fonte perierunt. Factique sunt ut stercus terræ, dum cadavera eorum corporali putredine solverentur; sicut legitur: *Terra es et in terram ibis* (Gen. iii, 19). His igitur qui in sua pertinacia mansuri sunt, similis optatur occasus: quia sicut illi contra Israeliticum populum, ita isti bellabunt contra fideles imos illius temporis, utique Christianos.

Vers. 11. *Pone principes eorum sicut Oreb, et Zeb, et Zebee, et Salmana, omnes principes eorum.* In eisdem enumerationibus perseverat, ubi sola nominum explanatio necessaria est. Cæterum ad quas causas posita sunt, proxime nos dixisse retinemus. *Oreb* siccitas interpretatur; *Zeb*, lupus, et *Zebee* victima; *Salmana* autem umbra commotionis. Hæc omnia exercitui optat Antichristi, qui nulla couver-

sione salvandi sunt, quorum in ip-sis quoque nomi-nibus tenebrosis detestabilis jam eorum sentitur inte-ritus. Quod genus locutionis proprium dicimus esse Scripturarum divinarum, ut per interpretationes nomi-ninum virtutes possimus sentire dictorum.

Vers. 12. *Qui dixerunt : Hæreditate possideamus nobis sanctuarium Dei.* Ipsum est quod et superius dixerat : *Venite et disperdamus eos de gente, et non memorabitur nomen Israel amplius.* Hic enim princi-pes malorum consiliorum significantur auctores. *Hæreditate possideamus*, contra illud ponitur, quia Domini dicitur *hæreditas*; ut illi magis hæreditatem invadere niterentur, quam jura sibi Dominus vindicavit. Sed quæ sit ista *hæreditas* consequenter expo-nitur, *sanctuarium Dei*, id est populus Christianus; de quo Apostolus ait : *Templum enim Dei sanctum est,*

quod estis vos (1 Cor. III, 17).

Vers. 13. *Deus meus, pone illos ut rotam; et sicut stipulam ante faciem venti.*

Vers. 14. *Sicut ignem qui comburit silvas; velut flamma comburens montes.* Hos duos versus propter similitudinem rerum junximus, in quibus multiplices calamitates prædicuntur incredulis. Impii enim dum in mala cogitationevolvuntur, rotis sunt similes, quæ posterioribus elevatis anteriora sua transmittere videntur ad tergum; nec quidquam proficiunt, dum suis rotationibus atteruntur. Sequitur secunda comparatio, ut levitas peccantium quasi vento meabili transferatur, et huc atque illuc volitans incerta semper voluntate moveatur. Venti autem facies præ-sentia ipsius venti ponitur; non enim nobis ventus aliqua figuratione prænotatur, sed corporeum in hoc tantum sentimus, quod ejus impetu et transcur-sionibus verberamur. Ignem quoque et flammam po-fuit judicii tempus, quando et silvæ densissimæ peccatorum, et montes superbiæ cremabuntur.

Vers. 15. *Ita persequeris eos in tempestate tua, et in ira tua conturbabis eos.* Ita persequeris eos, respicit ad illa quæ superius dixit; ut sic debeant exterminari, quemadmodum comparationes antefatæ commemorant. Adducuntur aliæ similitudines, in tem-pestate tua, et in ira tua conturbabis eos. In tempestate tua, id est judicii tempore, quod tempestate merito comparatur: primum, quia improvisum est; deinde, quod subito fragore conturbat, et locum tollit consilio repentina periculi magnitudo. Tempestas enim nubrium, aeris est quædam concitata seditio, in qua vehementer terre-mur, dum aquarum nimietate vexamur. Sequitur, et in ira tua conturbabis eos. Sæpe jam diximus iram Divinitati non posse congruere, sed ab hominibus tractum est, qui quando sceleratos judicant, fervore animi commoveantur; nec aliter ad damnandum homines veniant, nisi de commissis eorum criminibus excitentur.

Vers. 16. *Imple facies eorum ignominia, et quaerent nomen tuum, Domine.* Hactenus futuras poenas illis peccatoribus prophetavit, qui in suis remanserunt sceleribus pertinaces; nunc ad illos convertitur qui sunt Domino præstante credituri. Nam illorum facies

A *impletur ignominia*, qui peccatorum suorum non invenierint laudatores; sed potius eis in præsentî reputatur, quod in mala actione gesserunt. Istos plerumque opprobrium corrigit, dum se videriut a generalitate culpari.

Vers. 17. *Confundantur et conturbentur in sæculum sæculi; et reverentur et pereant.* Redit iterum ad pertinentes, qui Dei munera non habebunt. Possunt enim aliqui in hoc sæculo salutariter confundi et erubescere, quando conversionis dona percipiunt. *Confundantur autem et conturbantur in sæculum sæculi*, qui æterna ultione damnandi sunt. Sequitur, et reverentur et pereant. Ipse sensus est quem superius dixit: quia ibi revere do non proficiunt, sed pereunt qui ad æternum supplicium destinantur.

Vers. 18. *Et cognoscant quia nomen tibi Dominus: tu solus Altissimus in omni terra.* Cognoscant ad genus respicit utrumque peccantium, sive qui obstinatione sua perituri sunt, sive qui adhibita satisfactione liberantur. Omnes enim cognoscunt omnipotentiam Domini, quia ipse est solus Altissimus, dum ipsam cognoverint et conversis parcere, et obduratos æterna ultione damnare.

Conclusio psalmi.

Meminerimus hunc Asaph non frustra undecim psalmis superioribus Introductum, ut corda durissima Judæorum frequenti Synagogæ ipsius voce verberata mollescerent, crescerentque vel ipsi nomini cui videbantur esse devoti. Quapropter adeat cura prædicantium, si sibi non impediatur obstinatio perditorum. Omnia de Domini incarnatione perfecta, omnia de gentium credulitate manifesta sunt. Judicii tempus restat, quod omnes generaliter sustinemus; sed antea oportet credere, ne ibi possit impios ultio prædicta damnare.

285 EXPOSITIO IN PSALMUM LXXXIII.

In finem, pro torcularibus filiis Core, psalmus.

Quid significet *In finem*, frequenter expositum est, et cum superioribus titulis *pro torcularibus* dixerimus ad Ecclesias pertinere, congruit tamen diligenter inspicere cur Ecclesia visa est tale nomen accipere. Uva pendens atque intacta, et oliva bacca in arbore constituta suavissimi saporis sui non indicant dignitatem, sed cum ad torcular utraq; pervenerint, nimioque pondere compressa detumuerint, tunc fructus dulcissimi liquoris emanant, qui in foliis suis reconditi non patebant. Sic Ecclesia Dei cum afflictionibus persecutionibusque conteritur, declarantur merita sanctorum, quæ quietis temporibus cognita non fuerunt. Istius ergo torcularis pressura sanctificat, contritio meliorat, cujus labor celestis fructus est, et poena præsens requies sempiterna. Nec illud vacat quod in octavo et in octogesimo, et hic, tantum *pro torcularibus* positum est. Significat enim ad sanctam Trinitatem hoc mysterium Ecclesiæ perti-nere, quod trini numeri repetitione sacratum est. Core vero calvitium interpretari supra jam dictum

est. Cujus nominis interpretatio denuntiat Calvariae locum, ubi Christum Dominum constat esse crucifixum. Et ideo filii Core, Christiani modis omnibus indicantur, ex quorum persona psalmus iste cantatur. Et intende quod de pretiosissima charitate Domini psalmus iste secundus est, quæ nos supra omnia gratiæ divinæ consociat.

Divisio psalmi.

Filiorum Core, quos per significationem Calvariae ad Christum Dominum diximus pertinere, una introducitur persona generalis, quæ in prima fronte psalmi inæstimabile sibi desiderium demonstrat Ecclesiae. Secundo modo beatum esse profitetur cui Dominus præstat auxilium, eumque facit ad confessionis gratiam pervenire. Tertio multo præstantius dicit esse in domo Domini abjectum habitare, quam peccatorum tabernacula cum quibuslibet mundanis honoribus introire.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Quam amabilia sunt tabernacula tua, Domine virtutum!* Filius Core spirituali secunditate regeneratus, et torcularibus Ecclesiae competenter expressus, ad futuram Jerusalem desiderat pervenire: in qua jam nulla sint pondera tribulationum, sed beatitudine segura, imperturbata felicitate potitur. Dicendo, *Quam*, magnitudinem rei exprimere non potuit; sed dedit hoc infinitissime sentiendum. Quis enim possit comprehendere quo ambitu aut afflictus requiem, aut æternitatem conditio mortalitatis exposcat? Nam quod dicit, *Domine virtutum*, nescio quam ibi magnam sensit inesse potentiam; ut quamvis tale munus non potuisset verbis exponere, aliquid tamen ibi bonum ingens esse monstraret. Quæ figura dicitur *emphasis*, quæ plus intellectu relinquit utique quam dicatur.

Vers. 2. *Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini; cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum.* Quicquid contra humanas vires assumitur, defectus ibi pro rerum magnitudine reperitur. In illud enim necesse est *deficiat*, quo mens directa ad præsens non potest pervenire. Cogitabat quippe vir iste sanctissimus Domini virtutes et præmia, beatitudines illas cœlestes et gaudia, Jerusalem ex mortalibus populis immortaliter lætantem; et necesse erat ut in suis gaudiis sensus ipse succumberet, qui ad rem desideratam e vestigio non poterat pervenire. Sed quam robustus sit iste defectus, quam fortissima lassitudo, consequenter exponit, dicendo: *Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum.* Quamvis enim utraque pertinere videantur ad carnem, *cor* tamen ad intelligentiam referri posse non dubium est. Nam cujus sapientiam proferre volumus, ejus *cor* sine dubitatione laudamus. Utraque enim quibus constat humanitas, id est corpus et anima, in cœlestem dicit erumpere lætitiâ. Sed advertendum est vir iste quanta fuerit sanctitate præclarus, ut non solum ejus anima, verum etiam *caro*, quæ plus prævaricationis vitio probatur obnoxia, in exultationem Domini fe-

lici sorte proruperit: prævidens bona futuri sæculi, quæ ejus se credebatur largitibus adipisci.

Vers. 3. *Etenim passer invenit sibi domum, et turtur nidum sibi ubi ponat pullos suos.* Cum superius animam corpusque dixerit in Domini exultatione gaudere, hic avium ista duo genera ad quamdam similitudinem commendandam posuisse dignoscitur. *Passer* est nimia velocitate cærrimus, qui in silvis habitare non patitur, sed domum sibi in parietum foraminibus desideranter exquirat, quam dum invenerit nimio gaudio lætus exultat, quia se diversarum adversitatum ulterius patere non credit insidiis. Sic anima jucundatur, dum in cœlorum regna mansionem suam senserit esse præparatam. *Turtur* vero abstinentiæ moderatione castissimus est, qui una tantum copulatione contentus, filiis suis nidum ædificare cognoscitur; qui non ut *passer* præparatam domum reperit, sed novam sibi de quibusdam particulis fabricare contendit. Huic caro nostra non irritè comparatur, quæ opera sua in Domini gaudet posuisse mandato. Per hanc enim evenit, ut juniorum sacrificia suaviter offerantur, ut cibum pauperibus demus, et sepeliamus defunctos, ægrotis serviamus, positos in carcere visitemus, et cætera pietatis officia, quæ corporalibus noscuntur ministeriis explicari. Alii *turtur* sanctæ applicaverunt Ecclesiae: quoniam præter Christi Domini alterius nescit habere consortium.

Vers. 4. *Altaria tua, Domine virtutum: Rex meus et Deus meus.* Versus hic ad superiora respondet. Ait enim: *Altaria tua, Domine virtutum*, ubi jungendum est quod in primo versu psalmi dictum est, *Quam amabilia sunt!* Quæ figura dicitur *ἀπό κορυφῆς*, id est, a communi, quando dicta superiora ad inferiora respondent. Sed quoniam antè dixerat *domum passeris, et turturis nidum*, 286 quid in eis intelligere debuissimus ostendit. In his enim *altaribus* quasi in domum gratissimam gratulatur [*ms. G. et ed., fritinuit*] fidelis anima: in his *altaribus* carnis opera, quæ tamen sunt sancta, reponuntur. In illo altari spes firmissima collocatur, in quo beatorum animæ velut in quodam perenni prandio conviviis cœlestibus epulantur: ubi satiety magis incitat, nec beata esuries aliquando discedit. Addidit etiam, *Rex meus et Deus meus.* *Rex* a regendo dicitur; *Deus* videlicet a creando; quamvis et timorem tale nomen indicare monstretur.

Vers. 5. *Beati qui habitant in domo tua, Domine; in sæculum sæculi laudabunt te.* Quid meritis conferant altaria illa prædixit. Nam si beatus hic habeatur, cui ad tempus omnia secunda procedunt, nec aliqua adversitate concutitur, quid de illa beatitudine sentiamus, cui nec in qualitate, nec in perennitate quidquam simile reperitur? Sed quia humanis verbis hoc bonum non potest explicari, tamen unde proveniat non tacetur. Dicit enim, *laudabunt te.* Inde est quippe illa beatitudo mirabilis, quam ut æternam intelligeres, subjecit, *in sæculum sæculi.* Sed qualis,

rogo, illius sæculi ventura lætitia est, ubi dabitur copiose gaudere, et nunquam ab ea posse discedere?

Vers. 6. *Beatus vir cujus est auxilium abs te, Domine; ascensus in corde ejus.* Decursa contemplatione felicitatis futuræ, venit ad secundum modum, ubi Dei famulum etiam hic ostendit beatum: ne putarentur fidelibus præmia vel hic in totum fuisse subtracta. Dicendo enim, *auxilium abs te, Domine*, prodidit hic labores colluctationesque difficiles. Adjecit, *ascensus in corde ejus.* Utique illi beato cui est auxilium a Domino, *ascensus est in corde*, quia semper proficit, semper ascendit, et quantum Dominus præstat auxilium, tanto altius elevatur ad cælum. Tale est enim (verbi causa) quod dicimus, cum vicerit quis libidinem auxilio Domini, ascendit primum gradum; cum dominus fuerit superbix, salit alterum; dum superaverit avaritiam, subit tertium; et tot gradibus evehitur quot vitii fuerit absolutus. Sic per quintam speciem definitionis, quæ Græcè κατὰ τὴν ἀξίαν, Latine ad verbum dicitur, beati facta definitio est; complectitur enim quid sit beatus, cui est *auxilium abs te, Domine.*

Vers. 7. *Disposuit in convalle lacrymarum, in locum quem disposuit: etenim benedictionem dabit qui legem dedit. Convallis lacrymarum* pœnitentis humiliter est, de qua tantum quis ad superiora descendit, quantum in illa satisfactione descenderit. Sed ne forsitan quæreres ubi ascenderetur, subjunxit, *in locum quem disposuit.* Locus utique ille dispositus regnum Domini significat futurum, quem contingere felici sorte merebimur, si ad eum pervenire dispositis a Domino regulis appetamus. Ipse enim disposuit gradus qui ordinavit et locum. Qui vult accipere præmium, audiat quid jubetur. Sequitur, *etenim benedictionem dabit qui legem dedit.* Cum prophetix tempus esset sub lege Domini constitutum, nec adhuc venisset gratiæ donum, eundem dicit *benedictionem daturum*, id est gratiam suam, qui *legem dedit* ante justitiam: docens Dominum Christum utriusque Testamenti evidenter auctorem, cum dicit, *benedictionem dabit qui legem dedit.*

Vers. 8. *Ambulabunt de virtute in virtutem; videbitur Deus deorum in Sion. Virtus* primum erat in lege, nunc est virtus in gratia; sed jucundior ista quæ redimit [ms. F., remittit], quam illa quæ judicat. Præstet ipse qui utrumque dedit, ut quoniam bona per legem peccatores suscipere non meremur, absolutionem nobis per gratiam conferre dignetur. Intellegat tamen Christianus *de virtute in virtutem* sibimet ambulandum, ne se remittat ad otium. Sequitur, *videbitur Deus deorum in Sion.* Ecce duas illas virtutes in unam dicit Christi convenire personam. Ipse enim visus est Jerosolymis in Sion monte, qui legem dedit et gratiam. Deum vero deorum quemadmodum debeamus advertere, proxime in octogesimo primo psalmo jam dictum est: quia et sanctos viros Scriptura divina deos appellare non desinit. Sic enim dicitur *Deus deorum*, quemadmodum Rex regum, Sanctus sanctorum, et Dominus dominantium. Vi-

A debetur, dixit, non, intelligitur, quia illud erat omnium, istud vero paucorum.

Vers. 9. *Domine Deus virtutum, exaudi precem meam; auribus percipe, Deus Jacob.* Ut revera unum Deum intelligeres illarum esse virtutum quas superius dixit: *Ambulabunt de virtute in virtutem*, exclamans ipse quoque professus est: *Domine Deus virtutum.* Et quis est iste *Deus virtutum? Deus Jacob*, id est Dominus Christus, qui inimicorum suorum clementissimus supplantator agnoscitur, quando eorum pravas nequitas, ad virtutum semitas facit pervenire directas. Sive illud mavult intelligi, ut sicut *Jacob* fecit Israel vocari, quia viderat Deum, et istum quoque fidelissimum, qui hic loquitur, faceret majestatis suæ æternam gloriam conueni.

B Vers. 10. *Protector noster, aspice, Deus; et respice in faciem Christi tui.* Venit ad tertium modum, ubi deprecatur innotescere mundo Dominum Salvatorem. Hæc non tanquam dubitans vir sanctissimus optat, sed postulat cito fieri quæ noveat esse ventura. Et quia per redemptorem nostrum mundum sciebat esse salvandum, petit ut sic aspiciat genus humanum, quatenus *in faciem Christi sui respiciat Pater*; non quod ille aliquando eum non respicit, sed ut præsentia incarnationis gentibus illum innotescere faceret, qui eis facie probabatur incognitus. Hæc figura dicitur hypallage, Latine permutatio, quoties dicitur *respiri* magis ille qui respicit, vel his similia, quæ in Scripturis divinis frequenter adhibentur; ut est illud: *Dominus de cælo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum (Psal. LII, 3).* *Ut videat* enim dixit, id est, videre faciat. Simile est et illud: *Intellige clamorem meum*; non quod ille deprecatus intelligat, qui novit omnia sicuti sunt, sed intelligi faciat ab his qui ignorare noscuntur.

Vers. 11. *Quia melior est dies una in atriiis tuis super millia.*

Vers. 12. *Elegi abjectus esse in domo Dei magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.* Ipsa sunt atria Domini, in quibus superius concupiisse se et defecisse testatus est, in quibus una dies juste desideratur: quia semper æterna est, quæ solis adventu non oritur, nec ejus finitur occasu; quam non sequitur crastina, nec præcedit 287 hesterna, sed immutabilis manens constat unitate perpetua. *Super millia*, mundum istum significat, ubi millia dierum sustinent finem, et ab uno illo vincitur quidquid in istorum multiplicationibus aggregatur. Merito ergo talibus desideriis quæritur, cui nihil simile reperitur. Hæc figura dicitur parison, id est æquatio sententiæ, quando duæ res e diverso ponuntur, sed una magis eligitur; sicut et hic, et superius fecit, et inferius ipse facturus est. Sequitur, *Elegi abjectus esse in domo Dei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.* Vir sapiens non judicabat ad carnis oculum, sed ad ipsius veritatis aspectum; ut *esset abjectus in domo dominica*, quam in gloria sæculi vivere criminosa. O abjectio illa pulchra! o sublimitas ista foedissima! Ipsa est scilicet quæ superius dicitur, con-

allis lacrymarum, palatiis omnibus sine dubitatione superior: ubi etsi ad tempus plangitur, inde tamen sine fine gaudetur. *Abjectus* enim dicitur, qui humana æstimatione habetur extremus. Sed apud Deum ille magis honorabilis iudicatur, qui propter nomen ipsius inter homines videtur esse despectus.

Vers. 13. *Quoniam misericordiam et veritatem diligit Dominus Deus; gratiam et gloriam dabit Dominus.* Causa redditur quare domus Domini plus debeat diligi quam tabernacula peccatorum. In Ecclesia enim ipsius primum *misericordia* est, quia de peccatoribus efficit justos, et veritatem illis promissi præinii non negavit; sicut dicit Apostolus: *Qui prius fui blasphemus, ac persecutor et injuriosus; sed misericordiam consecutus sum* (I Tim. I, 13); et paulo post: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi; superest mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illo die justus iudex* (II Tim. IV, 7, 8). Ecce utrumque complexus est, et *misericordiam Domini et veritatem*. Subjungit etiam, *gratiam et gloriam dabit Dominus*. Ne solam gratiam in hoc sæculo sanctis putares esse collatam, sequitur, *et gloriam dabit Dominus*. Ille enim primo præstat gratiam, ut peccatores convertantur ad vitam; in futuro dabit gloriam, ut divino munere iustificati, angelorum mereantur esse consortes. *Gratia* enim dicitur gratis data, sicut ait Apostolus: *Si autem gratia non ex operibus, a quoquæ gratia jam non est gratia* (Rom. XI, 6). Ipsa est quippe Domini Christi gratia, quæ nos præparat, adjuvat, corroborat, et coronat.

Vers. 14. *Non priabit bonis ambulantes in innocentia.* Malorum tantum pœna est a munere Divinitatis arceri. *Innocentiam* vero plenam Dei constat esse muneribus, sed hæc *innocentia* sui debet vocabuli sine cognosci. Ipse est enim innocens qui nulli nocet. Talis ergo non potest privari muneribus Dei, qui jam hic dona beatæ conversionis [*ms. A. et ed., conversationis*] accepit. Innocens autem est qui hic disponitur in convalle lacrymarum, qui *eligit abjectus esse in domo Dei magis quam habitare in tabernaculis peccatorum*; et his similia quæ superius dixit.

Vers. 15. *Domine Deus virtutum! beatus homo qui sperat in te.* Tot bona explicare non potuit, quæ sanctus suus animus sentiebat; et ideo sub admiratione legendum est: *Domine Deus virtutum!* qui tanta bona facis, quanta homines referre non possunt. Ad postremum intulit aliquid aliud quam præmisit: *Beatus homo qui sperat in te.* Quod schema dicitur paraprodocia, Latine inopinatus exitus; hoc est, cum aliud preponitur, et aliud subjungitur. Intelligamus ergo quantum possumus sensum divinum quam multiplici decore reluceat; ut illud quod multis verbis explicare non poterat, in paucitate concluderet. *Beatus* est enim qui spem suam in æterna felicitate posuerit. *Beatus* cujus bona non occidunt. Sed postremum perfecte *beatus* est cujus spes in Domino jugiter perseverat.

Conclusio psalmi.

Mirabilis psalmus et omni mundana suavitate ju-

cundior, qui sic nobis Ecclesiæ torcularia fecit omnino dulcescere, ut optabilius habeamus tali fasce deprimi, quam hujus felicitatibus sublevari. Unde jam merito dicimus: *Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini.* Sed sanctam petamus Trinitatem, ut quemadmodum sensus nostros dulcedo præsentis lectionis affecit, ita jugiter in nobis maneat, quod ipse miseratus infudit.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXXIV.

In finem, filiis Core, psalmus.

In finem, Dominum Salvatorem significare constat in titulis, sicut dicit Apostolus: *Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti* (Rom. X, 4). *Filiis Core, psalmus.* Quid significet *Core*, sæpe jam diximus. Hoc tamen in summa commonere sufficiat, hunc psalmum de illis dici qui jam Domino Salvatore sincera mente crediderunt: de cujus primo adventu præsens psalmus tertius approbatur.

Divisio psalmi.

In prima parte psalmi propheta Domino breviter gratias agit, quoniam de illa antiquitate Judaicæ nationis pervenit populus ad culturam Domini Salvatoris. Secunda parte refert quemadmodum iram suam Dominus in populo Judæorum mitigare dignatus est: expetens adventum Christi, in quo humana cæcitas evidentissimum lumen credulitatis accepit. Tertia parte ad se ipsum verba convertit, et prophetiæ spiritu incarnati Verbi prædicat evidentem adventum.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Benedixisti, Domine, terram tuam: avertisti captivitatem Jacob.* Prævidens Psalmista futura miracula, tanquam de præterito lætus exultat: adventu Domini *benedixit terram* esse pronuntians, id est carnem utique quam ipse est dignatus assumere. Per *Jacob* enim patriarcham frequenter diximus significari populum fidelem, qui lieratus est a captivitate diaboli, quando meruit Domini miseratione salvari. Dicendo: *Avertisti captivitatem*, ostendit eam pro humanis quidem iniquitatibus fuisse crassatam, sed divina miseratione submotam.

Vers. 2. *Remisisti iniquitatem plebis tuæ; operuisti omnia peccata eorum.* Remittere est debitum relaxare, non causæ alicujus interventu, sed pietatis intuitu. Sic Dominus remisit culpam, dum reos pervenire fecit ad veniam. Hoc est quod superius dixit: *Avertisti captivitatem Jacob.* *Captivitas* enim peccati fuit, quando mundus idolis serviebat obnoxius; sed veniente Domino Salvatore tecta esse, id est oblitescita non dubium est; cujus adventu et libertas nostra caput extulit, et superbia diaboli contracta succubuit. Sequitur, *operuisti omnia peccata eorum.* Propitiatio Domini sic evidenter agnoscitur, quando peccata nostra cooperta esse monstrantur. Illorum enim abominatio, nostra absolutio est, et tunc securi reddimur, quando illa ad iudicium non vocantur. Hoc humano generi constat esse collatum, cum salutaris Dominus dignatus est advenire. Et intende quod

per hos duos versus figura sit homœoteleuton, quia A similibus litteris dictiones plurimæ terminantur; dixit enim: *Benedixisti, avertisti, remisisti, operuisti.*

Vers. 3. *Mi igasti omnem iram tuam; avertisti ab ira indignationis tue.* Interjecto diapsalmate venit ad secundam partem, referens quemadmodum iram suam Dominus *mitigare* dignatus est, et salus proveniret quibus desperatio pro factorum suorum qualitatibus imminebat, sicut in Evangelio ipse testatur: *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel (Matth. xv, 24).* Sed inspicere qua mensura sit positum, *Mitigasti.* Prosequitur iterum culpas, quas in Dominum Salvatorem Judæorum nefanda protervia studio perversitatis exercuit. *Ab ira autem indignationis suæ,* subaudiendum est, quoniam Judæorum avertit intentum, dum ad ægrotos medicus, ad pestilentia plenos auctor salutis advenit. Quod non solum ad unam gentem, sed ad beneficium totius orbis aptandum est.

Vers. 4. *Converte nos, Deus salutaris noster; et averte iram tuam a nobis.* Cum superius dixerit, *operuisti omnia peccata eorum;* modo quasi noviter petit, *averte iram tuam à nobis.* Sed utraque conveniunt, si consideremus tempora peccatorum. Pro illis itaque iniquitatibus quas ante fecerat populus Judæorum, prius gratias egit, quoniam adventu Domini omnia probantur esse mitigata. Hic autem pro futuris culpis iterum rogat, quia eos in passione Domini crudelia scelera prævidebat iterum esse facturos. Denique hoc dicit, *Converte,* ut de persecutoribus defensores fiant, de blasphemis prædicatores, de contradicto- C ribus discipuli. Dicendo autem *nos,* personam populi, de quibus loquitur sumit. Simili modo accipiendum est, *averte iram tuam a nobis,* ne gentem Judaicam debita possit percellere.

Vers. 5. *Non in æternum irascaris nobis, neque extendas iram tuam a progenie in progeniem.* Sciebat Domini patientiam impia hominum sustinere peccata, et ideo rogat ut non eos æterna damnatione percellat, sed invitando demulceat, sustinendo lucretur, commonendo recorraat, quod tamen eum facturum esse noscebat. Perscrutandum est autem quod duas *progenies* posuit: prima est enim (ut quibusdam placet) ab Adam usque ad Christum, secunda quæ per gratiam baptismatis usque ad finem sæculi peracta concluditur. Petit ergo, ut quia priori generationi pro pertinaciæ suæ qualitate juste iratus est Dominus, ne secundæ generationi idem velit irasci; quæ, etsi a peccato immunis esse non potest, tamen per gratiam baptismatis et satisfactionem confessionis culparum suarum sordibus desiderat expiari.

Vers. 6. *Deus, tu convertens vivificabis nos; et plebs tua lætabitur in te.* Mirabili Dominum pietate deprecatur: probans quia conversionem nostram de meritis non habemus, sed ejus munere provenit, quando pro se aliquid animus salutariter concupiscit. Dicit enim: *Deus, tu convertens vivificabis nos;* id est, quia tu præmittis conversionis votum, ut ad vitæ pervenire possimus introitum. Quod cum donaveris,

tunc illa *plebs* prospere lætabitur in te, quæ inelicitè gaudebat in se. Hoc enim provenit conversis, quando suscipere cœperint beneficia Salvatoris.

Vers. 7. *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis.* Sciebat quidem Dominum esse venturum, sed rogat ut hæc beneficia non tantum oculis carnalibus videat (sicut cæteri non credentes), sed purissimo cordis intueatur aspectu. *Misericordia* enim Patris salvator est Dominus, quem sibi illuminatione veræ fidei cohors beata poscebat ostendi, non tantum carnis velamine cooperatum, sed potentiæ suæ claritate conspicuum. Nam idem cum de ipso diceret, addidit, *da nobis,* id est, concede *salutare tuum* quasi amplectendum, quasi possidendum, quasi munere æternæ gloriæ perfruendum. Perfidis enim tantum apparuit, non etiam datus. *Da* ergo dicit, ut cum in mente nostra cordes i dono recipitur, nullis tentationibus auferatur.

Vers. 8. *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus: quoniam loquetur pacem in plebem suam, et super sanctos suos.* Venit ad tertiam partem, in qua pulcherrimo schemate prædicat Domini Salvatoris adventum. Nam postquam deprecatus est ut ei Dominus appareret, quasi petitionis suæ compos, subita illuminatione completus, dicit: *Audiam,* id est, non mihi loquendo officiam, qui jam sentio me accepisse quod credam. Quod genus locutionis Scripturæ divinæ proprium esse cognoscimus, quando nihil tale (ut arbitrator) in libris sæcularibus invenitur. Vides prophetiæ potentiam hoc dicto fuisse revelatam. Intus enim loquitur Dominus, id est Spiritus sanctus, ut Psalmista foris fari posse videatur; intrinsecus audit, ut extrinsecus audiatur; dicit tacitus propheta, quod verberato aere a populis possit audiri. Sequitur, *quoniam loquetur pacem in plebem suam, et super sanctos suos.* Pax Dei Christus est Dominus, quam locuturum dicit Spiritum sanctum, quoniam est de ejus incarnatione dicturus. *Plebi* dixit, *seil suæ,* non indevotæ, id est sanctis qui Deo Domino probabili conversatione placuerunt. His enim *pax* est Dominus Christus, infidelibus autem scandalum et stultitia, qui bellum in sacrilega mente patiuntur, quia pacis auctorem recis semitis non sequuntur. Sed hunc versum paulo diligentius perscrutemur, quoniam scelestas mentes veritatis ipsius attestatione convincit. Hic [*ed., hinc*] enim evidenter expressum est quid sit Spiritus sanctus, id est *Dominus Deus.* Ubi sunt qui dicunt Spiritum sanctum Patre et Filio 289 esse minorem, et ita esse subjectum, ut putetur voluntatis suæ judicium non habere? Audiamus Spiritum sanctum, qui in propheta suo sponte loquebatur *Dominum* esse *Deum.* Nam et in Actibus apostolorum de ipso aperte legitur Deum esse Spiritum sanctum, dicente Petro Anania: *Cur tentavit Satanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto (Act. v, 3)?* Et post paululum, ostendere volens qui sit Spiritus sanctus, dicit: *Non es mentitus hominibus, sed Deo (Ibid., 4).* Nam idem Petrus in Epistola sua dicit: *Spiritu sancto misso de celo, in quem con-*

cupiscunt angeli prospicere (I Petr. 1, 12). Qui si æqualis non esset, non in baptismo in nomine Deitatis Patri et Filio reverendissimo honore cœquaretur, sicut ab ipsa Veritate prolatum est: *Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Math. xxviii, 19).* Quod solum testimonium debet humano generi valde sufficere, quia ubi unum nomen Deitatis dicit, ibi aut naturæ aut potentie diversitas non habetur.

Vers. 9. *Et in eos qui convertuntur ad ipsum: verumtamen prope timentes eum salutare ipsius, ut inhabitet gloria in terra nostra. Qui convertuntur ad ipsum, significat pœnitentes, qui mundi pestifera libertate derelicta, felicitate ejus eligant subire servitiam. Nam cum orbis universus idolorum turpissima devotione flagraret, soli Judæi putabantur prope timere Dominum, qui per Moysen lege suscepta, uni Deo videbantur esse devoti. Sed ideo dictum est: prope timentes, quia carnaliter omnia gerentes, diversis eum culpis contumaciter irritabant. Non enim timere, sed prope timere dicti sunt qui legem ipsius carnaliter, non spiritualiter acceperunt. Ut autem hoc de ipsis dictum intelligas, sic et Apostolus ait: *Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui eratis longe; et pacem his qui prope (Ephes. ii, 17).* Sed quamvis tales fuissent, tamen Dominus Salvator de ipsorum elegerit carnaliter gente procreari. Iude enim Virgo Maria quæ peperit Christum: ibi conversatus est Dominus; ibi miracula, quæ a fidelibus et leguntur et creduntur, effecta sunt.*

Vers. 10. *Misericordia et veritas obviaverunt sibi: justitia et pax complexæ sunt se.* Hoc schema dicitur somatopœia, id est corporis attributio, quando rebus incorporeis corpora tribuuntur. Nam cum *misericordia et veritas, pax et justitia* incorporea sint, duabus gressum, duabus dedit amplexum, quod utique constat esse corporeum. Postquam vero dixit ex qua gente esset Dominus nasciturus, nunc quæ præstitit adventus sanctæ incarnationis exponit. Ipso quippe præstante, duo Testamenta in unius seriem copulationis adducta sunt; in Novo enim *misericordia* est, in qua per gratiam liberatur genus humanum; in Veteri *veritas*, ubi lex et prophetarum annuntiatio continetur; sicut in septuagesimo psalmo jam dictum est. Hæc autem duo *sibi obviaverunt*, non ad exercendam contrarietatem, sed ad gratiam promissæ perfectionis implendam. Unum quippe constat factum, quod temporibus probabatur esse divisum. Et ut genus ipsum fœderis evidenter exprimeret, hoc ipsum varia nominum iteratione geminavit, amplexu quodam dilectionis duas res, id est *justitiam et pacem* in mutuam protinus venisse concordiam. Quod fieri solet, quando se homines post longum tempus videntes, nexu brachiorum studio charitatis astringunt.

Vers. 11. *Veritas de terra orta est, et justitia de cælo prospexit.* *Veritas de terra orta est*, quando ex Maria Virgine Verbum caro factum est; sicut ipse dicit: *Ego sum via, veritas et vita (Joan. xiv, 6).* Jus-

titia de cælo prospexit, quando humano generi periclitanti Filius Dei mirabili dispensatione subvenit. Potest et aliter hic sensus intelligi. *Veritas de terra oritur*, quando confessio peccatoris offertur; *justitia de cælo prospicit*, quando fit remissio peccatorum. Quod in publicani illius oratione provenit. *Veritas de terra orta est*, quando ima respiciens, confitendo peccata sua Deum rogabat; *justitia vero de cælo prospexit*, cum descendit justificatus publicanus magis quam ille pharisæus.

Vers. 12. *Etenim Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum.* Et iste quoque verus ad pœnitentis humilitatem competenter aptatur. Ipse enim sua benignitate donat confessionis affectum, id est imbrem prosperrimum lacrymarum; ut caro nostra piis fletibus irrigata, præmia possit afferre copiosa.

Vers. 13. *Justitia ante eum ambulabit; et ponet in via gressus suos.* Pari etiam modo et hunc versum ad illos aptandum esse dicimus, qui supplicationibus piis a Domino corriguntur. *Justitia* quippe *ambulabit* ante eos, quando, malorum suorum veritate recognita, remitti sibi humi iter petunt quod sceleratis ausibus perpetrarunt; et quod gaudentes male ligaverunt, per beneficia piæ lamentationis absolvant. Tunc enim vere *ponunt in via*, id est in Christo *gressus suos*, qui ante semitis detestabilibus erraverunt.

Conclusio psalmi.

Audivimus, beate David, quid intus tibi locutus fuerit Dominus. Pax ista et super nos veniat, quæ in tuo corde regnabat. Ecce verum Regem, quem virtus talis regebat; templum justitiæ, palatium pietatis, thesaurarium misericordiæ. Jure tibi subjacebant terrena, cui talis Dominus imperabat. Ecce quod ultra omne imperium, supra omne possit esse præconium: de tuo semine omnipotens Verbum carnem sumpsit, per quod humanum genus salutare donum redemptionis accepit.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXXV.

Oratio David.

Oratio nomen homonymum est, cujus etymologia est oris ratio; quæ quando inter humana judicia dicitur, a disertis artificiosa nimis [mass. A., F., animi] subtilitate componitur; quando Deo funditur simplici atque humili supplicatione profertur. Sed hæc humilitas atque puritas deprecationis sancto Verbo sic convenit; si duas naturas in Christo Domino (ut mater docet Ecclesia) consteamur perfectas atque verissimas, id est, Dei et hominis. Tunc enim veracium verborum nulla contrarietate turbabimur, si sanctis proprietatibus apta reddamus. Nam si vis nosse potentiam Deitatis ejus, audi Evangelium: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (Joan. i, 1).* Et si vis infirmitatem hominis cognoscere, audi Paulum apostolum dicentem: *In similitudinem hominum factus, et habitu in-*

ventus ut *Lomo*. *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* (Philip. II, 7, 8). Et ideo quando a parte humanitatis suæ loquitur, Divinitatis [ed., humilitatis] fragilitas non putetur [ms. A., F., Divinitati fragilitas non impetetur]; quia sic humana extulit, ut nullatenus divina minuerit. Idem ergo atque unus Dominus Christus oratur, quia Filius Patris est: orat, quia Filius hominis est. Inde Creator, hinc creatus; inde Dominus, hinc servus; hinc mortalitatis nostræ particeps, inde mortis ipsius interemptor. Hinc est quod per libros divinos aptissimis locis duas operationes suas semper ostendit. Quod si hæc, devote lector, fideli mente servaveris, omnia veraciter tibi constare posse cognosces. Illud præterea debemus agnoscere firmoque animo continere, quod oratio quando a Domino Christo funditur, institutio est sancta fidelium, forma bonorum, sinceræ humilitatis exemplum; cum a subjectis agitur, satisfactio delictorum, confessio criminum, lavacra culparum. Ibi magisterium est docentis; hic abolitio postulat erroris. Nam sic innocens oravit, quemadmodum et crucem sine aliqua culpa sustinuit. Lazarum ploravit, ut nobis proximi ostenderet charitatem. Persecutores fugit, ut nobis audaciam inconsultæ temeritatis auferret. Hæc enim et his similia providus Doctor effecit, quatenus et veritatem sanctæ incarnationis ostenderet, et futuris Manichæis cæteri-que talibus obviaret. *David* autem quod positum est, Dominum significat Salvatorem; sive quia interpretatio ejus (ut sæpe dictum est) manufortis ac desiderabilis habetur; sive quia ex ejus generatione descendit; humanitate enim ejus est filius, divinitate Dominus et Creator. Quod si hoc gubernaculum imprudens nauta reliqueris, in asperissimas cautes navim tuæ fidei sine dubitatione confringes. Et nota quod hic psalmus secundus est, qui orationis titulo prænotatur.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum orat Dominus Christus, in prima sectione dicens quæ ipsi tantum probantur aptari. Secunda pro membris suis, quorum ipse caput est, humiliter deprecatur. Tertia ex sua iterum persona reloquitur, quod ad eum specialiter intelligas pertinere. Sed hæc omnia unus atque idem Deus homo loquitur Christus.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Inclina, Domine, aurem tuam ad me, et exaudi me, quoniam egenus et pauper sum ego.* Ex forma servi (sicut præfati sumus) Christus omnipotenti supplicat Patri, ut ejus exaudiatur oratio. Nam quod dicit: *Inclina*, ostendit quia se ad ipsum extendere non poterat humana conditio, nisi ipse suam Majestatem piissimus inclinaret. *Aurem* enim dicit, non istam corpoream, sed auditum illum spiritualem, quo petentium vota cognoscit. Nam per tropologiam talia de Deo dici, frequenti expositione jam nota sunt. *Exaudi autem me*, significat, ut mea desideria compleantur; quatenus resurrectione ego quoque

salvus fiam, cujus morte mundum constat esse salvandum. Dicendo enim *egenum se esse et pauperem*, conditionem, quam susceperat humanitatis, ostendit, quæ ex se nihil habere potest, nisi quod largitate Divinitatis acceperit. Audiant egeni et pauperes, suosque animos tali gloria consolerentur, quando *revertitur* Dominus hoc de se dicit, quod pusillanimes frequenter applicandum putant esse miseris. Sed nec illos excludit, qui in divitiis suis pura Domino mente famulantur; *egenus enim et pauper* Dei est, quisquis meruerit mundi istius perversitate vacuari.

Vers. 2. *Custodi animam meam, quoniam sanctus sum: salvum fac servum tuum, Deus meus, sperantem in te.* Potenter exsequitur qui sit *egenus et pauper*, scilicet Dominus Christus, qui se veraciter *sanctum* dicit, quia mundi istius illecebras cælestis vitæ conversatione calcavit. Audiant Apollinaristæ habere animam Dominum Christum, et perfecti hominis sumpsisse naturam; quia non poterat non habere eam, ad quam specialiter probatus est venisse salvandam. Nemo enim liberat quod de perversoris potestate non eripit; etsi non sit apud defensorem quod vindicat, captivitatis susceptæ conditio perseverat. Et respice quam salutaris nobis forma proposita est. Ille qui se veraciter dixerat esse *sanctum*, et a mundi illecebris alienum, *salvum* se a Divinitate *feri* deprecatur, ut nos instrueret salutem non esse in humanis viribus constitutam, sicut et propheta Jeremias dicit: *Maledictus homo qui spem suam ponit in homine, et a Deo recedit cor ejus* (Jerem. XVII, 5), etc.

Vers. 3. *Miserere mei, Domine, quoniam ad te clamavi tota die.* Unus atque idem Deus et homo Christus Jesus misericordiam petit, qui misericordiam donat; docens perseverantia deprecationis pietatem Domini modis omnibus impetrandam; sicut ipse in Evangelio docet: *Bonum est orare, et non deficere* (Luc. XVIII, 1). Audiant hunc locum, qui poenitentiam agere in vitæ suæ termino prava voluntate desperant, et se ad excusandas excusationes impia voluntate convertunt, cum in evangelica lectione cognoscant latroni affixo jam cruci momentanea celeritate subventum; et cætera similia, quæ textus Scripturæ divinxæ ad spem nutriendam mortalium mirabili benignitate concedit. Semper supplicare nos decet, qui frequenti culpa delinquimus. Inestimabile malum est ipsos homines spem sibi saluberrimam tollere, cum divina clementia sine cessatione nos sibi jubeat supplicare. Petamus hoc et ætate florida, petamus in juventute positi, petamus et in occidua senectute perducti. Nunquam cessare debet a precibus, qui punienda pravitate peccavit; ne dum tempus supplicationis quaerimus, misericordiam Domini nobis tali persuasione tollamus. Nam cum dicitur, *tota die*, totius vitæ tempus ostenditur, ut per multa tempora annorumque curricula quasi unius diei continuus clamor esse monstratur. Magna siquidem voce ille clamat ad Dominum, qui quamvis lingua

taceat, bouis tamen operibus perseveranter exclamavit.

29] Vers. 4. *Lætifica animam servi tui, quoniam ad te, Domine, levavi animam meam.* Jucundari petit animam suam fons hilaritatis et origo lætitiæ, ab illa scilicet parte qua *servus* est. *Servum* se enim merito dixit, quoniam ex Maria Virgine natus est, quæ se proficitur ancillam. Nam dum ei angelus ex ipsa nasciturum Christum Dominum nuntiaret, illa respondit: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum* (Luc. 1, 38); sicut et in alio psalmo dicit: *Ego servus tuus, et filius ancillæ tuæ* (Psal. cxv, 16). *Lætificari* ergo petit animam suam, quia non eam deorsum inclinavit ad terram, sed *levavit* semper ad Dominum, ubi est vera lætitia, et sine fine securitas. Sic caput Ecclesiæ referens gesta propria, membris cæteris donavit exempla.

Vers. 5. *Quoniam tu, Domine, suavis ac mitis es; et copiosus in misericordia omnibus invocantibus te.* Non substantialiter, quod nulla potest creatura comprehendere, sed per quintam speciem definitionis, quæ Græcè dicitur *κατὰ τὴν λήξιν*, pulcherrime nobis ostenditur quid sit Deus. *Suavis*, quia post amaritudinem hujus mundi dulcis est ad se recurrentibus. *Mitis*, quia diu sustinet peccatores. *Copiosus in misericordia*, quia licet sint nostra numerosa peccata, multo abundantior est pietas, quæ tot relaxat offensas. Restat ut ei jugiter supplicemus, quando eum audivimus *omnibus invocantibus se non negare præsidium*.

Vers. 6. *Auribus percipe, Domine, orationem meam, et intende voci deprecationis meæ.* Intueamur quam convenienter orationis istius ordo decurrat. Prius enim fuit ut vox supplicationis ascenderet, ac deinde rogatus audiret. *Percipe* vero cum dicitur, non aliquid suscipi transitorie postulatur; sed in illis [ed, illius] majestatis sinibus mavult recondi, quemadmodum per aures ab homine memoriæ probatur insigi. Additum est, *intende voci deprecationis meæ*, ut intentus animus aperiret auditum. Quod totum per allegoriam dicitur, ut potentia Divinitatis per humanas consuetudines intimetur.

Vers. 7. *In die tribulationis meæ clamavi ad te; quoniam exaudisti me.* Cum superius dixerit: *Clamavi ad te tota die*; hic quoddam facere videtur magnæ petitionis augmentum, dicendo: *In die tribulationis meæ clamavi ad te*. Nam licet a sanctis viris jugiter Domino supplicetur, in tempore tamen tribulationis enixius petitur, quando subvenire necessarie postulatur. Considerandus est autem hic modus locutionis, qui in Scripturis divinis frequentissime reperitur, ut ideo se dicat *clamasse*, quoniam exauditus est, dum clamor præcedat, ut Deus possit audire. Quæ figura dicitur anastrophe, id est perversio, quæ fit quoties aut sensus aut verba pro aliquo de ore vertuntur.

Vers. 8. *Non est similis tibi in diis, Domine; et non est secundum opera tua.* Magna laus brevi definitione conclusa est. Dicendo enim: *Non est similis*

tibi in diis, idola significat paganorum, quæ adhuc in mundo nefanda devotione colebantur; sicut et alibi dicit: *Quoniam omnes dii gentium dæmonia* (Psal. xcvi, 5). Potest hoc et ad homines aptari, qui dii vocati sunt. Sed inspicere quia non dicitur quid sit Deus, sed ei similis abnegatur. Quæ species definitionis Græcè dicitur *κατ' ἀφαίρεσιν τοῦ ἰσχυρίου*, Latine per privantiam contrarii ejus quod definitur. Addidit quoque, *et non est secundum opera tua*, id est similis. Et hoc quoque comma sub illa, quam superius dixit, definitione complexus est. Quis enim (ut ille fecit) cœlum terramque vel omnia quæ in eis sunt, momentanea possit celeritate perficere, aut eorum existentias continere?

Vers. 9. *Omnes gentes quascunque fecisti venient, et adorabunt coram te, Domine, et honorificabunt nomen tuum.* Cum adhuc sola esset gens Judaica quæ unum Deum colere videbatur, prædicit omnes gentes, quæ idolis tenebantur obnoxie, ad culturam ejus esse venturas; quia Patrem vere colit qui honorat et Dominum Christum: errorem eorum omnino destruens qui putant per universum mundum religionem Domini non esse diffusam. Dicendo enim: *Omnes gentes quascunque fecisti*, absolute probat universalitatem; quia nulla gens existit, nisi quam ipse plasmavit, sicut alibi dicit: *Qui fecit cælum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt* (Psal. cxlv, 6). Addidit quoque, *et honorificabunt nomen tuum*. Cum Deo dicitur, *et honorificabunt nomen tuum*, figuratim significat honorabuntur devoti ex nomine tuo, quia cultus hominum non facit honorabilem Deum, quem constat honorum omnium proculdubio largitorum.

Vers. 10. *Quoniam magnus es tu, et faciens mirabilia: tu es Deus solus.* Hymnum Deiæ, quem superius inchoavit, istius versus fine conclusit. Nam et diabolus magnum se putavit, quando dixit: *Ponam sedem meam ad aquilonem, et ero similis Altissimo* (Isai. xiv, 13, 14); et superbi hodieque cunctis se æstimant grandiores. Sed *magnus* dici vere non potest, nisi *Deus solus*, cujus potestati nullatenus valet aliquid comparari, qui nulla mutabilitate convertitur, sed semper in naturæ suæ gloria perseverat. Addidit, *et faciens mirabilia: tu es Deus solus*. Cum legamus et magos Pharaonis miracula diversa fecisse, hic dicitur quod ipse solus miracula possit efficere. Veriloquum dictum, si qualitatem rei verbi ipsius veritate pensemus. Illa enim vere nequeunt dici miracula, quæ ad nullam utilitatem simulata deceptis oculis blandiuntur. *Solus* enim dictum est, quia sancta Trinitas unus est Deus, personis tantum distincta, non naturæ discretione separata; sicut et alibi dictum est: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est* (Deuter. vi, 4); sic et Isaias dicit: *Quoniam justus es, et non est Deus præter te* (Isai. xlv, 21).

Vers. 11. *Deduc me, Domine, in via tua, et ambulabo in veritate tua: lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum.* Oratione decursa, et laude Divinitatis competenter impleta, venit ad secundam sectionem,

in qua pro membris suis orat, ut eis Dominus profutura concedat. Dum dicit: *Deduc me, Domine, in vis tua*, adhuc tibi non fuisse monstratur; et hoc Domino Christo non potest convenire, cum ipse dicat: *Ego sum via, veritas et vita* (Joan. xiv, 6). Sed hoc magis congruenter accipitur a parte fidelium, quorum caput est Dominus: qui nisi *deducantur in viam*, id est in Christum, in veritate videlicet ambulare non possunt. Sequitur, *lætetur cor meum*, 292 *ut timeat nomen tuum*. Quid sit timor Domini mirabili ordine declaratur. Nam in timore isto mundano præcedit prius causa periculi; aut alicujus angustiae; in timore autem Domini præmittitur lætitia cordis, ut aliquis ad ejus timoris dulcedinem venire mereatur. Et revera talem decet habere introitum, quem ad salutem suam humanitas sentit indultum. Hunc judicem qui formidaverit reus est, illum qui timuerit sanctus est. Et ideo utraque miscendi sunt, ut et sub spe timeamus, et sub timore lætemur, sicut in alio psalmo legitur: *Servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore* (Psal. ii, 11).

Vers. 12. *Confitebor tibi, Domine Deus meus, in toto corde meo, et honorificabo nomen tuum in æternum*. Hoc competenter de omni dicitur Christiano, quia illa est vera confessio, quæ toto promittitur mentis arcano, sicut et lex docet: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua* (Deuter. vi, 5). Sed et ille ex toto corde constitetur, qui totam spem suam ponit in Domino; nec in caducis sæculi solatiis præsumit, cum se ad Dominum universa mentis integritate transtulerit. Nam quod addidit, *in æternum*, illud significat, quoniam inter sanctos ejus laudes Domino jugiter personabit, dum in illa beatitudine præmia promissa receperit.

Vers. 13. *Quoniam misericordia tua magna est super me, et eripuisti animam meam ex inferno inferiori*. Et confessio laudis offertur, et misericordiæ causa subjungitur. Dicendo enim: *Quoniam magna est misericordia tua super me*, beneficium magnum nescio quod edicit. Subjungendo autem, *eripuisti animam meam ex inferno inferiori*, causa beneficii declaratur. Sed consideremus quia cum dicat *infernum inferiorem*, infernum demonstrat esse superius. Argumenta talia in topicis dicuntur conjugata, quæ orta ab uno nomine, varie commutantur, ut hic positum est, *infernum inferius*. Infernum vero non irrationabiliter forsitan arbitramur esse sub terris, cum in Veteri Testamento de Dathan et Abiron legatur: *Aperuit se terra, et deglutiivit eos, et visi descenderunt ad inferos*. Sed quo itinere illuc animæ transferantur, quoniam in auctoritate divina non legitur, habemus incertum. *Infernum* autem habere inferiorem partem Evangelii locus ille testatur (Luc. xvi, 23), qui dicit, cum iupium divitem ultæiæ flamma torqueret, levasse oculos suos, et in sinu Abraham vidisse Lazarum. Unde apparet utrosque apud inferos fuisse, ut se videre valuissent, et illum ex inferiore loco ad superiora oculos elevarit. Sed licet utrique apud inferos esse viderentur, pro meritorum tamen discre-

tionem superiorem locum sanctis, inferiorem peccatoribus doctor Augustinus estimat esse deputandum. Unde nunc gratias agens fidelis populus, dicit animam suam ab inferno inferiori, id est pœnali, esse liberatam.

Vers. 14. *Deus, injusti insurrexerunt super me, et synagoga potentium inquisierunt animam meam: et non proposuerunt te ante conspectum suum*. Venit ad tertiam sectionem, ubi passionis suæ mysterium et gloriam resurrectionis exponit. Loquitur enim Deus homo ex forma servi per id quod de Maria Virgine natus est. Cum dicit *injustos*, significat Judæos, qui ei reddiderunt mala pro bonis. Quod autem ait, *super me*, ut reum scilicet dicerent innocentem, regemque suum plebs insana trucidaret. *Synagoga* vero potentium, congregatio superbiorum est, quæ belluino fremitu, et dolosa machinatione consilii justitiam abjicientes, animam ejus adimere quæsierunt. Addidit quod sceleratis solet semper mentibus provenire: *Quia non proposuerunt Deum ante conspectum suum*. Nam quicumque facinus perpetrat, *Deum ante conspectum suum omnimodis non proponit*, quoniam si illum credat præsentem, protinus a cogitato facinore revocatur.

Vers. 15. *Et tu, Domine Deus miserator et misericors, patiens et multum misericors, et verax*. Per singula verba laudis, majestas paterna definitur. Quæ species duodecima definitionis est, quam Græci *καρῆπιανον*, Latini per laudem dicunt. *Miserator* enim est, quia singulis rebus misericordiam facit. *Misericors*, quia semper pia est ipsa natura Deitatis. *Patiens*, quia peccatores sustinet, et ad votum conversionis invitat. Sequitur, *et multum misericors*. Quod ideo tale verbum adjecit, quia imbecillitas nostra ipsam plus semper accipit, cum eam frequenti remissione promeretur. Intulit, *et verax*, quia nescit promissa sua aliqua imbecillitate subducere. Quod tamen de Patre sic dicitur, ut totum inesse et in Filio, et in Spiritu sancto sentiamus.

Vers. 16. *Respice in me et miserere mei, da potestatem puero tuo, et salvum fac filium ancillæ tuæ*. Misericordem Patrem, et patientem, et veracem, a parte qua passus est Filius rogat, ut respiciat in eum, et celerrima illi resurrectione subveniat. Sic enim misertus est, ut in ipso illam naturam mortalem in gloriam resurrectionis et æternitatis eveheret; quod tamen sic a Patre postulat fieri, ut a se factum esse declaret. In Evangelio quippe sic ait: *Solvite templum hoc, et in triduo ædificabo illud* (Joan. ii, 19). Quod ne aliter potuisset intelligi, evangelista subsequitur: *Hoc autem dicebat de templo corporis sui* (Ibid. 21). Sequitur, *da potestatem puero tuo*; iam scilicet quam ipse testatur: *Pater non judicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio* (Joan. v, 22). Puer autem in Scripturis sacris propter innocentiam mentis sæpe ponitur Christus, ut Isaias dicit: *Quoniam puer natus est nobis, et Filius datus est nobis* (Isa. ix, 6). Et iterum: *Ecce puer meus, suscipiam eum, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea* (Isa.

xlu, 1). Addidit, et salvum fac filium ancillæ tuæ; **A** ancillæ utique, quia de Maria semper virgine erat veraciter et proprie nasciturus; quæ (sicut superius diximus) angelo sibi partum annuntiante, Domini se proficitur ancillam.

Vers. 17. *Fac mecum, Domine, signum in bono, ut videant qui me oderunt et confundantur: quoniam tu, Domine, adjuvisti me et consolatus es me.* Signum dicitur ab eo quod ventura significet, et ex hoc quod videtur quiddam nos aliud sentire commoneat. Et ideo illum eventum *Jonæ* (Jonæ II, 1) possumus hic fortassis advertere, qui triduo in ventre ceti demoratus, ad similitudinem dominicæ resurrectionis est in littore salvus evomitus. Nam et in Evangelio ita dictum est: *Generatio mala et adultera signum quærit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophætæ* (Math. XII, 39). Vides ergo aliud esse negatum; sed hoc tantummodo compromissum. Possumus et hoc signum quod fieri postulavit, **293** ad resurrectionem ejus competenter aptare, maxime cum sequatur, *in bono*. Quid enim illo bono prætantius, quo virtus divina declarata, et spes credentium veraci pollicitatione firmata est? Sequitur, *ut videant qui me oderunt et confundantur*; Judæi scilicet qui oderunt Christum, quos petit resurrectionis miraculum videre, ut eorum duritia se debeat immutare. *Confundantur* enim, ad bonum respicit; quoniam qui hic de suo malo confunditur, in meliorem partem sine dubitatione transfertur. In isto quippe sæculo si confundimur, emendamur; qui autem non fuerint confusi, in illa judicatione damnabuntur. Adjecit, *quoniam tu, Domine, adjuvisti me, et consolatus es me.* Hic ordo verborum talis est: *Ut videant qui me oderunt; quoniam tu, Domine, adjuvisti me, et consolatus es me. Et confundantur*, scilicet quando me viderint esse gloriosum, quem illi despiciendum esse putaverunt. *Adjuvisti*, pertinet ad contradictionem altercantium et ad injusta certamina Judæorum; in quibus illi semper veritatis testimonio superabantur. *Consolatus es*, ad persecutiones sævissimas insanorum, quas ille velut tempestatis impetum patientissime sustinebat.

Conclusio psalmi.

Consideremus Domini Salvatoris, a parte qua passus est, quam humilis ad Patrem fundatur oratio, qui omnimodis peccata non habuit, sed informans imbecillitatem nostram, eripi se ab hujus sæculi periculis postulavit. Quapropter erubescat humana temeritas esse superbia, quæ se non dubitat ream. Christus pro inimicis oravit, mortem patienter excepit; et nos injurias nostras ulcisci volumus, si de rahentium sermonibus appetamur. Det ipse patientiæ munus, qui donavit exemplum; ut ejus vestigia sequentes, mortiferos vitare valeamus errores.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXXVI.

Filiis Core, psalmus Cantici.

Propter memoriam reparandam breviter commoneamus quæ sæpe jam dicta sunt; quia pene in nullam utilitatem putatur esse narratum, quidquid

PETROL. LXX.

fuerit in abolitionem transmissum. *Filiis Core* significant fideles Christianos, quibus propheta civitatem Dei prædicat, ut eis tantæ gloriæ major augetur affectus. Nam cum dixit: *Filiis Core*, ostendit ipsi dicendum, non ipsos esse locuturos. Sequitur, *Psalmus Cantici*, ut de hujus sæculi tabernaculis ad intelligentiam supernæ civitatis elevemur. *Psalmus* enim de superioribus sonans, commonet nos cœlestia cogitare, et in eis hymnica exultatione gaudere.

Divisio psalmi.

Brevis quidem psalmus, sed duobus diapsalmatibus cognoscitur esse divisus; quam nos, propositi nostri memores, suis quodammodo divisionem terminis explicamus. In prima parte propheta loquitur ad fideles, cœlestem prædicans civitatem. Secunda Dominus Salvator eam diversorum nominum allusione credituram esse pronuntiat, increpans Synagogam, quare ipsa non cognoverit Deum, dum ei fidei gentium devota crediderit? Tertia parte propheta uno versu futuri sæculi beatitudinem tangit. Sic distincta permutatio personarum caliginem nobis omnem confusionis abstergit.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Fundamenta ejus in montibus sanctis.* Consuetudo humanæ cogitationis est, ut cum se copiosa perscrutatione collegerit, in aliquam partem suæ deliberationis erumpat. Tale enim hujus psalmi videtur initium, ut cum adhuc propheta de civitate Dei nulla præmiserit, ita de *fundamentis ejus* disserere videatur, quasi aliqua de culmine ipsius ante jam dixerit. Novus ordo factus est laudis eximiae, ut de *fundamentis* civitatis supernæ propheta sumere videretur initium, quatenus magna soliditas totius culminis appareret, ei jus prius *fundamenta* laudata sunt. Non immerito, quoniam *fundamentum* ejus Christus est Dominus, qui sic Ecclesiam suam continet, ut nulla possit quassatione titubare, sicut dicit Apostolus: *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus* (I Cor. III, 11). Merito ergo ab ipso sumpsit exordium, quem rerum omnium constat esse principium. Josephus quoque (sicut a quodam dictum est) vernaculus Judæorum in libro octavo Antiquitatum titulo tertio multa de templi constructione locutus est, quod a Salomone fabricatum esse dignoscitur. Nos enim et tabernaculum, quod ejus imago primitus fuit, et templum ipsum fecimus pingi, et in corpore pandectæ nostræ grandioris fecimus collocari; quatenus, quod Scripturæ divinæ textus de ipsis eloquitur, oculis redditum clarius panderetur. *In montibus autem sanctis*, significat apostolos et prophetas, qui soliditate fidei et excellentia sanctitatis *in ntes* vocantur. Merito ergo tali vocabulo nuncupati sunt, in quibus est vera Dei Ecclesia constituta.

Vers. 2. *Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob.* Ecce jam de illa civitate loquitur, cujus ante fundamenta laudavit. Quæ figura dicitur

ἀναστροφή, id est i. versio : quoties ea quæ superius dicenda sunt, ponuntur inferius. Dicit enim : *Diligit Dominus portas Sion*. Sion (sicut sæpe diximus) mons est Jerosolymitanus, interpretatus specula, per quem Jerusalem in la futura decenter advertitur. Cujus portas diligit Dominus, id est fidem, charitatem, baptismum, pœnitentiam, et quidquid in illam civitatem acquisitos populos intromittit. Sive (ut quidam volunt) duodecim apostolos significant, quorum sancta prædicatio fidelibus æterni Regis palatia reservavit. Studiose vero perquirendum est quod addidit, *super omnia tabernacula Jacob*. Tabernacula Jacob, significant Ecclesiam catholicam, quæ modo constructur. Hæc contra sæculi hujus adversitates expeditionali semper exercitatione configit. **294** Et quoniam ista futuræ illius Jerusalem portat imaginem, ubi est beata vita et æterna felicitas, merito supra istam illa spiritualis diligi dicitur, in qua jam nihil confusionis, nihil perturbationis esse declaratur. Et intueri quia illa sic plus amari prædicatur, ut et ista sine dubio diligi sentiatur.

Vers. 3. *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei*. More suo futura pro præteritis ponit. Nam ista civitas in secunda parte Domini attestazione laudabitur : de qua merito *gloriosam dicta* referuntur, quæ Creatoris sui cognoscitur voce prædicanda.

Vers. 4. *Memor ero Raab et Babylonis scientibus me : ecce alienigenæ, et Tyrus, et populus Æthiopum, hi fuerunt in ea*. Secunda pars psalmi hujus velut quædam nubes aperitur, de qua Dominus tonans, fidelibus recordationis suæ munera pollicetur, significans per allusiones nominum eos de variis gentibus colligendos. Raab meretrix fuit, quæ exploratores Jesu Nave ad Jericho venientes occulte suscepit, et per aliam partem, ne deprehenderentur, emisit. Cujus vocabulum significat superbiam, quæ divina largitate conversa, Domini meruit impetrare clementiam. Hæc ergo figuram gestat Ecclesiæ, quæ suscipiens animas superbiæ vitio periclitantes, alio itinere, id est humilitatis et patientiæ dimittit ad vitam. Babylon quoque civitas est mundi, quæ confusio interpretatur. Indicat enim sæculi istius populos, qui probrosis idolis cæcatis mentibus serviebant ; sed misericordia Domini illuminati facti sunt Christiani. Hoc ergo dicit Raab et Babylonis se memorem, id est mundi istius populos, qui tamen ad eum se culturam humiliter transtulerunt. Sic Pharisæis superbientibus in Evangelio ipse respondit : *Amen dico vobis, quia publicani et meretrices præcedent vos in regnum cælorum* (Matth. xxi, 31). Sequitur, *Ecce alienigenæ, et Tyrus, et populus Æthiopum, hi fuerunt in ea*. In sensu eodem perseverat. Alienigenæ sunt a Judaico populo quidem extranei ; sed illis non credentibus in penetralia Ecclesiæ sunt recepti : sicut in Actibus apostolorum dicit : *Vobis quidem oportebat loqui verbum Dei ; sed quia repulistis illud, et indignos vos judicastis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes* (Act. xiii, 46). Tyrus significat angustiam quæ de pœnitentium afflictione procreatur. Populus Æthiopum,

qui peccatorum fuerant obscuritate teterrimi ; sed in ista Domini civitate collecti sunt, de quibus refulgentiam sanctorum numerus in illa patria compleatur. Ecce ipsa sunt quæ prælixit versus ille superior : *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei*. Nam quid gloriosius, quam ut tanta scæditas prius errantium populorum in unam sanctæ civitatis pulchritudinem conveniret ? Et memento quod genus istud locutionis Scripturæ divinæ proprium esse jam diximus ; scilicet ut per nominum interpretationes voluntas possit intelligi dictionis.

Vers. 5. *Mater Sion dicet : Homo, et homo factus est in ea : et ipse fundavit eam Altissimus*. Ecclesiæ catholicæ Matrem Synagogam forsitan hoc loco non inconvenienter advertimus, quam per Sion montem frequenter intelligendam esse jam diximus, quæ ex maxima parte populorum solum hominem dicebat Dominum Salvatorem ; quia Deum nec credere, nec intelligere merebatur. Et hic figenda est media, quoniam illud quod sequitur sensum alterum videlicet intromittit. Sequitur quippe, *et homo factus est in ea* : quod jam confirmative legendum est. Non enim sic dicit *hominem factum*, sicut superius Synagoga dixit ; illa enim errando solum hominem putavit ; nunc autem Dominus de se confirmat definitiva sententia, *et homo factus est in ea* : quoniam revera assumpta carne Deus factus est homo ; sicut et Evangelista dicit : *Verbum caro factum est* (Joan. i, 14). id est Filius Dei factus est homo ; non ut Divinitati aliquid immineret, sed ut humanitatis naturam, quam liberare prædestinaverat, dignanter eveheret. Et ne forsitan Dominum Christum crederes temporalem, addidit, *et ipse fundavit eam Altissimus* ; ille scilicet qui tantum putabatur homo Jesus Christus Synagogam ipse sua dispositione fundavit. Et non solum legem per Moysen dedit, verum etiam ante mundi initium ipse nascitur fuisse principium ; sicut ipse in Evangelio testatur : *Ego sum principium, propter quod et loquor vobis* (Joan. viii, 26). Merito ergo dictus est *Altissimus*, ut nulla hæresis Patrem diceret esse majorem.

Vers. 6. *Dominus narravit scripturas populorum et principum : horum qui fuerunt in ea*. Illi prænuntiat quæ sit ipse tempore incarnationis de scripturarum veterum commemoratione dicturus. Commonet enim frequenter in Evangelio quæ de ipso prædixerit Moyses, et quæ prophetæ, ut et minus credentes instrueret, et se eorum auctorem esse monstraret. Ipsi enim sunt principes Moyses et prophetæ qui fuerunt in Synagoga, quorum erat testimonium narraturus. Et ne alios principes fortassis adverteres, dicit, *horum qui fuerunt in ea*, id est in Synagoga.

Vers. 7. *Sicut latantium omnium nostrum habitatio et in te*. Venit ad tertiam partem, in qua iterum propheta reloquitur, quam in uno versu et cœpit et finit : breviter comprehendens quod sermonibus quamvis longis non poterat explicari. Quæ figura dicitur brachylogia, id est, brevis locutio, cum plura paucis amplectimur. Vis enim audire quam sit incompre-

insensibilis illa lætitia, dicit Apostolus : *Quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se.* Quapropter pulchre hic dictum est : *Sicut lætantium*, quia non erit ipsa lætitia qualis hic agitur ; ut modo filiorum susceptione lætemur, modo divitiarum et honorum manere gaudeamus, et cætera quæ exultationem faciunt, quando magnis nisibus temporaliter acquiruntur. Sed illud tanto est majus, ut istius mundi quamvis plenissimum gaudium, vix aliqua imago aut similitudo futuri sæculi esse dicatur. Addidit, *omnium nostrum habitatio est in te.* Omnium nostrum significat fideles, qui Dominum Christum aut venturum, aut venisse crediderunt. *Habitatio est in te*, ad Jerusalem loquitur, cui superius dixit : *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.* Sed in hac habitatione justorum cessavit afflictio : orare transit, sed laudare succedit : perpetua securitas manet, quia perversitas nulla miscetur : æterna lætitia perseverat, quoniam nequam contrarietate aliqua constat esse violandam.

295 Conclusio psalmi.

Laudata est demonstrativo genere civitas illa fidelium, non temporalibus bonis, sed æterna felicitate mirabilis, de qua pauca visa sunt dici, et tamen omnium animi probantur stupore completi. Hæc siquidem laus non extenditur argumentatione verborum, nec humana crescit industria, sed magna potius brevitate constringitur, ut vel aliquid exinde capi posse videatur. Reatus nimis qui illuc Domino ducente pervenerit, ubi cogitatio cuncta vincitur, quælibet desideria superantur ; et quod est dulcissimæ securitatis genus, talis ibi felicitas accipitur, quæ nulla contrarietate perdat. Præsta, Domine, ut quod hic verbis explicare non possumus, ibi te donante cernamus. Ista quoque Jerusalem quæ adhuc in terris est et typum gerit illius cælestis arcaei, in secunda divisione laudata est ; merito ubi est tantarum rerum domicilium visuæ virtutum. Ibi enim piscinam natatoriam in figura sacri baptismatis, ut curaret infirmos, descendens Angelus commovebat. Ibi Siloa (imperante Domino) cæci tenebras lavit, et damnatis oculis lucis dona restituit. Ibi mensa Christi cælestibus plena deliciis spiritualiter saturavit apostolos ; et ne nos ab illa cœna relinqueremur impasti, sacer calix et communicationem nobis præstitit et salutem. Ibi lapis durissimus vestigia pii Redemptoris ostendit, quando ante Pilatum judicem constitit audiendus. Ibi columna religati in se Domini flagella testatur. Ibi spinea corona cernitur, quam ideo salutari Domino constat impositam, ut totius mundi aculei collecti frangerentur. Ibi arundo servatur, quæ caput Domini percussit, ut ipsum esse initium rerum terris omnibus nuntiaret. Ibi crux illa salutis et gloriæ loci reverentiam consecravit. Ibi manet lancea, quæ latus Domini transforavit, ut nobis illius medicina succurreret. Ibi credentes hodie ipsius sepulcra vivificant. Ibi resurrectionis locus ad cæcos evehit corda fidelium. Ibi Sion ille montium

A præcipuus, ubi residentibus discipulis in cœnaculo, clausis januis, mirabiliter Salvator intravit ; et cætera quæ dives illa patria Domini passione promeruit. Sed cum tot miraculis decora resplendat, et in modum stellarum alterum possideat cœlum, quis eam parvam audeat dicere, quæ sanctissima fide orbis terminos probatur implere ? Ibi siquid in humanum pascit aspectum, quod est credere beatorum.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXXVII.

Canticum psalmi, filiis Core, in finem, pro Maheleth [mss., Meleth] ad respondendum, intellectus Eman Israelitæ.

Cum memoriam tuam, studiosissime lector, frequenti expositione formatam retinere non ambigam, quid significet *Canticum psalmi, filiis Core, in finem*, restat ut quæ nova sunt hujus tituli sequentia perscrutemur. *Maheleth* interpretatur chorus divina verba decantans. Subjecti *ad respondendum*, significans organa musica prævenisse, et chorus respondisse solemniter. Sequitur, *Intellectus Eman Israelitæ.* *Eman* interpretatur frater ejus ; quo vocabulo Dominus Christus appellat eos qui præceptis ejus operibusque devoti sunt, sicut ait in Evangelio : *Ite, dicite fratribus meis (Math. xxviii, 10).* *Israelitæ* Deum videntes, quod utique illis accidere manifestum est, qui per obedientiæ mysterium sancta Domini luce radiantur. Sed cum de passione Regis Christi sit psalmus iste dicturus, et ad imitationis exemplum trahat fidelissimos Christianos, ideo præmissus est chorus *ad respondendum* ; ut sicut illi ex multis vocibus unum concentum faciunt ; sic Christo Domino respondeat devotorum adunata collectio. Hi sunt etiam *Israelitæ*, qui ejus fratres nuncupari cœlesti largitate meruerunt.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum Dominus Salvator eloquitur a dispensatione qua passus est. In prima narratione Patris deprecatur auxilium : per similitudines varias contemptum suum refert, quem illi illaturus erat populus Judæorum. Secunda quæ sit passurus enumerat, asserens mortuos non esse a medicis suscitandos, ut possint Domino confiteri. Tertia narratione negat misericordiam Domini sepultos edicere, aut perditos laudes Domini personare : propterea resurrectionem sibi celerrimam venire deprecatur. In orationis suæ vero tramite perseverans, loquitur a parte membrorum, diversas commemorans passiones, quas tam ipse pertulit quam ejus plebs devota sustinuit.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Domine Deus salutis meæ : in die clamavi, et nocte coram te.* In octogesimo quinto psalmo diximus orasse Christum per illud quod de Maria Virgine natus est : designans humilitatem imbecillitatis humanæ, quam est dignatus assumere. Qui simili modo etiam hic cum Patrem precatur, nobis quemadmodum supplicare debeamus ostendit. Nam qui salutis suæ Deum profitetur auctorem, omnia quæ oportuerant

dici plenissime ac breviter explicavit. Sic magister A optimus frequenter admonere non desinit, quod humano generi novit profuturum. *In die* autem lætitiã significat, *et nocte* adversã talem declarat; ut quoniam utrumque tempus humanã vitam complectitur, iugiter se ad Dominum clamasse declararet.

Vers. 2. *Intret oratio mea in conspectu tuo: inclina aurem tuam ad preceam meam, Domine.* Magna virtus hęc sincerissimæ orationis ostenditur; ut verba veraciter non in auras tenues dissipentur, sed quasi quaedam persona ad conspectum Domini introire videatur, et mandatum opus agere, quo caro nostra non valet pervenire. *Inclinat*: utem aurem suam Dominus, cum misericors dignatur audire, non ex parte compulsiõis suæ, quam eum frequenter diximus non habere, sed virtutis suæ operatione mirabili.

Vers. 3. *Quia repleta est malis anima mea, et vita mea in inferno appropriavit.* Considerandum est 296 quod novo modo ideo se postulat audiri, quoniam animam suam malis dicit esse completam; malis utique non suis, qui peccata non habuit, sed delictis mundi quibus laborabat humanitas. Hęc enim pius miserator ad animæ suæ molestiam traxerat, dum omnibus condolebat, sicut et in trigesimo quarto psalmo dixit: *Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ* (Psal. xxxiv, 12); non quia ipse sterilis erat, sed quia de illorum incredulitate se perhibebat esse jejunum. Potest et ad hujus propriam tristitiã trahi, si hoc verbum ad illas iniquitates referas, quas ei Judaicus populus inferebat. Sequitur, *et vita mea inferno appropriavit.* Hoc ad tempus gloriosæ pertinet passionis; sicut in Evangelio dicit: *Tristis est anima mea usque ad mortem* (Matth. xxvi, 38). Nam propter nos doluit, et mortem nostram propter nos excepit.

Vers. 4. *Æstimatus sum cum descendentibus in lacum: factus sum sicut homo sine adjutorio.* Culpam eos qui putabant eum mortuum fuisse communitur. Quæ figura dicitur parabola, id est rerum genere dissimilium comparatio. Multum enim discrepans fuit, illam singularem et mirabilem passionem morientibus reliquis hominibus comparare. Quod schema multos versus inferiores amplectitur. *Lacum* enim dixit vel sepulcri locum, vel inferni altissimam profunditatem. Sequitur, *factus sum sicut homo sine adjutorio.* Factus sum, apud eos scilicet qui deitatem ejus insanis mentibus non credebant, qui putabant eum cum reliquis mortalibus interiisse.

Vers. 5. *Inter mortuos liber. Sicut vulnerati dormientes projecti in monumentis* [ms. A., in sepulcris], quorum non meministi amplius, et ipsi de manu tua expulsi sunt. Hic specialiter designat personam suam; solus enim inter mortuos liber fuit, qui ipsa quoque mortis claustra contregit. Ipsius enim tantum mors libera, quia et voluntaria fuit, qui potestatem habebat ponendi animam suam et iterum sumendi eam (Joan. x, 18). Sed cum ille esset inter mortuos liber, æstimatus est tamen a dementibus sicut vulnerati dormientes. Vere autem dictus est Dominus liber, qui huma-

num genus liberare dignatus est. Adhuc enim de illis vanissimis dicit, qui putabant Dominum lancea vulneratum, occisum pariter et sepultum, sic quasi unum ex hominibus sceleratis generaliter transisse. Sed ad discretionem suam addidit, quorum non meministi amplius, id est de quibus non habes curam; quoniam peccatis facientibus a te redduntur alieni. Quod etiam in alio psalmo de impiis dicit: *Periit memoria eorum cum sonitu* (Psal. lx, 8). Addidit, et ipsi de manu tua expulsi sunt. Justa redditur pœna proterviæ; ut qui Dominum Christum sine adjutorio Divinitatis esse putaverant, ipsi a manu Domini prebarentur expulsi, dum a gubernatione ejus peccatis facientibus reddebantur extorres.

Vers. 6. *Posuerunt me in lacu inferiori: in tenebris* [ms. G., F, in tenebrosis] et in umbra mortis. Adhuc æstimationes referuntur dementium Judæorum. *Lacus* enim et pro inferno ponitur, et pro sepultura foveali, et pro mundi istius profundissima calumitate sentitur. Quod hic voluit intelligi, quia eum persecutores sui in abstracta mortis conditione posuerunt; ut quamvis injuste probarent mortuum, non crederent vindicandum. *In tenebris*, id est sub oblivionis cæcitate derelictum atque præteritum, quem nemo requireret, nemo salvaret. *In umbra mortis*, peccatorum indicat locum, quia mors delinquentium umbrosos ac tenebrosos patitur manes, dum eis gaudium non relucet, qui perpetua tristitiæ suæ obscuritate demersi sunt. *Umbra* vero ponitur et in bono, ut est iud: *Sub umbra alarum tuarum* (Psal. xvi, 9); et alibi: *Vivenus in umbra ejus* (Thren. iv, 20). Et ideo pro locorum qualitate verbum hoc multifaria significatione variatur.

Vers. 7. *In me confirmata est ira tua, et omnes elationes tuas super me indaxisti.* Sic putabant illi qui in suam perniciem potius prævalere permisi sunt, quia per iram Dei Jesus Christus ad Passionis periculum pervenisset; sicut evangelis a dixisse infidelem populum refert: *Eripiat eum si vult* (Matth. xvii, 45). Sequitur, *et omnes elationes tuas super me indaxisti.* Hoc adhuc dicitur quantum ad deliberationem pertinuit nefariam Judæorum. Credebatur enim Deus induxisse super Christum elationes, id est amplissimas indignationes, quando eum pertulit crucifigi: mortem illam putantes pœnalem, cum dispensationis D ejus gloriam non viderent.

Vers. 8. *Longe fecisti notos meos a me: posuerunt me abominationem sibi: traditus sum, et non egrediebar.* Venit ad secundam narrationem, in qua per augmentum molestiarum actum suæ memorat passionis. Nam cum superius dixerit persecutorum suorum nefandissimum contemptum, nunc dicit notorum [ed., fugatorum], significans apostolos. Notos enim ipsos appellat, qui eum perspicuis sensibus conspiciere meruerunt. Ille enim omnes notos habuit virtute divinitatis suæ; ipse autem sciebatur a paucis. Isti ergo noti longe facti sunt, quando ipsius passione dispersi sunt; sicut legitur: *Percutium pastorem, et dispergentur oves gregis* (Zach. xiii, 7). In

abominationem vero tunc *positus est*, quando præterentes scribæ et pharisei crucifixo imputabant dicentes: *Vah! qui destruit templum Dei, et in triduum ædificat illud* (*Matth. xxvii, 40*), etc. Sequitur, *traditus sum, et non egrediebar*. Mirabilis subtilisque sententia. *Traditus est* a Juda cohortibus insanorum, sed se permittente detentus. Sustinuit infirmas manus potentissimus Dominus, ligatus est vinculis qui loco non potest claudi, audivit execrandas injurias, quem angeli cum tremore collaudant. Verumtamen non est egressus de illa nube corporis sui, nec apparere voluit quid posset, qui totum pertulit quod crudelitas Judaicæ pravitatis ingressit. *Non est enim egressus*, quando minime quid prævaleret ostendit. Sive de custodia dicit in qua eum Pontius Pilatus quasi hominem retrusit invalidum.

Vers. 9. *Oculi mei infirmati sunt præ inopia; clamavi ad te, Domine, tota die: expandi manus meas ad te*. Cum oculos corporales Christi Domini nusquam infirmatos fuisse legerimus, multo magis nec interiores ejus ægotasse putandi sunt, qui semper sanctitate micuerunt. Restat ut oculos Christi apostolos intelligere debeamus, qui in corpore ejus, id est in Ecclesia, tanquam oculi cœlesti lumine vigerunt. Hi tamen infirmati sunt præ inopia, quia necdum acceperant Spiritum sanctum, quo confortati postea nullatenus humana tormenta timuerunt. *Inopia* enim dicitur e contrario, ubi nulla est copia. Additam 297 est, *clamavi ad te, Domine, tota die*. Hic distinctio ponenda est, ut ista continuatio totius diei ad clamorem, id est orationem et honorum actuum operam debeat pertinere. *Expandi manus meas ad te*. More suo operam mavult intelligi, quas bonis semper actibus tetendit ad Dominum. Nam si hoc cruci (ut quidam volunt) putaverimus esse jungendum, quæ sequuntur omnimodis discrepabunt.

Vers. 10. *Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici resuscitabunt et confitebuntur tibi?* Hoc sub negatione legendum est. Sed perscrutandum quod dicit: *Mortuis non facies mirabilia*, dum constet resuscitados innumeros. Sed *mortuis*, id est non credentibus *mirabilia* nequaquam fecit, dum eos ad conversionem perducere non potuit infidelitas sua. *Mirabilia* enim illis fiunt, qui magnalia Domini sub credulitate conspiciunt. Sequitur, *aut medici resuscitabunt et confitebuntur tibi?* Idem et hoc dicitur negative, quia *medici* quos credidit humanitas artis beneficio salutem dare languentibus, mortuos *resuscitare* non possunt; ut Domino debeant confiteri, quamvis sine Dei munere nec ipsam corpoream prævaleant ægris tribuere sospitatem. Sive hoc magis subtilius intelligendum est; quia *medici*, dum corporibus adhibeant curam, animas tamen peccatis mortuas resuscitare non prævalent; ut confessione verissima vivificentur, quos infidelitatis suæ vulnera perculerunt.

Vers. 11. *Nunquid enarrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam, aut veritatem tuam in perditione?* Venit ad tertiam narrationem, ubi per istum versum

A et alterum qui sequitur figuram emphasis ponit, cujus illa pars hic intelligenda est, quæ adverti facit id quod non dicit. Ait enim: *Nunquid enarrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam?* Hoc negative legendum est, ut illud pos sit intelligi, quia vivi homines et fideles misericordiam ejus narrare consueverunt. Sepulcrum enim significat infidelium mentes, de quibus supra dictum est: *Sepulcrum patens est guttur eorum* (*Psal. v, 11*). Et merito *sepulcrum* dicitur, ubi anima peccatis mortua continetur; id est, illos vult intelligi qui non sunt Domino credituri; quia nullus eis misericordiam Domini videtur narrasse, quam non voluerunt devota mente percipere. Illic enim provenis e dicimus actum, ubi aliquem audieris præstat effectum [*ed.*, affectum]. Tale est et istud B quod sequitur, *aut veritatem tuam in perditione*; quia nemo putatur veritatem dixisse, qui non videtur negligens præterire. *Perditio* quippe juste vocata est, ubi veritas non admititur, sed sola obstinatio custoditur.

Vers. 12. *Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, aut justitia tua in terra oblivionis?* Sub eodem ordine variatis sermonibus cuncta descendunt; ut negando quæ non sunt, e contrario sentiantur illa quæ sunt. Nam *mirabilia* Domini a tenebris mentibus non videntur, quia prætermittentes Deum sapientiæ lumina perdiderunt. Nec *justitia* ejus potest in terrena oblivione cognosci, id est in corporis crassissima cecitate, quæ spiritualia monita deserit, dum ejus desideria carnalibus vitis occupantur. Memento vero quod hæc omnia ideo dicta sunt, ne in inferno ejus anima relinqueretur, sed ei celerissima resurrectio proveniret; quatenus laus Domini per beneficia ejus posset agnosci.

Vers. 13. *Et ego ad te, Domine, clamavi: et mane oratio mea præveniet te*. Contra illa quæ superius dicta sunt, Dominus Christus cum fidelibus suis per id quod resurrecturus erat, *clamare* se dicit *ad Dominum*: enumerans tribulationum diversarum gloriosissimas qualitates, ut talibus institutis commoniti firmarentur populi utique Christiani. Dicendo enim: *Et ego*, significat cum membris suis se *clamasse*, quorum ipse caput est Christus. Nam quando ipse *clamat* et Ecclesiam docet, quando cum fidelibus orat, unum corpus ostendit. Memento ergo quod usque ad finem psalmi varias calamitates enumerat, quas in martyribus suis ipse sustinuit. Ubi synathrosmos figuram arbitror apponendam, quando multæ res in unum et multa pericula colliguntur. Sequitur, *et mane oratio mea præveniet te*. Sollicitè verba ista tractanda sunt, ne regulæ illi veracissimæ, quod Domini gratia cuncta præveniat, aliquid videatur esse contrarium. *Orationem* suam corpus Ecclesiæ, quæ *mane*, id est bonis dilucidatur operibus, *prævenire* secundum adventum Domini dicit, hoc est diem judicii; quæ tamen oratio Domino præstante donata est. Merito ergo dictum est *prævenisse orationem* suam, quando ante multa sæcula sub assiduitate petebatur, quod adhuc expectamus esse

venturum. Veniet enim ille tempore contenti; A sed desiderium nostrum flagrantibus petitionibus oportet ostendi. Non enim nos suos esse diducat, si non votis maximis a nobis expetitur adveniat. Sed cum de ipso clarissime dicatur, ipse ex sua persona istud non potest loqui, nisi hoc dictum a membris Ecclesiae velimus advertere.

Vers. 14. *Utquid, Domine, repellis [ed., repulisti] orationem meam, avertis [ed., avertisti] faciem tuam a me?* Illic desiderium sanctissimae mentis exprimitur, quia impatienter sustinebat differri, unde mundus poterit jure salvari. *Repellere* enim putatur petitionem nostram, et *avertere faciem* suam Dominus, quando vota nostra distulerit; et quamvis ille profutura faciat, nos tamen graviter dilata contristant. Sed et hoc congruenter a persona martyrum dicitur, B qui talibus desideriis in hoc mundo fatigantur. Differuntur enim ad augmentum suum, procrastinantur ad gloriam; quia non tantum prodest audiri, quantum expedit pro muneris augmentatione differri. Sic ignis flatu venti repellitur, ut vivacius animetur.

Vers. 15. *Egens sum ego, et in laboribus a juventute mea: exaltatus autem humiliatus sum et confusus.* Hoc merito dicit Ecclesia, quae in egestate mundi et in laboribus a sua juventute fatigatur; sicut in alio psalmo legitur: *Saepe expugnaverunt me a juventute mea (Psal. cxviii, 1).* Haec crescit persecutionibus, pressura temporum sublevatur, humilitate semper extollitur: cujus longior aetas non est debilis lassitudo, sed matura perfectio. Sequitur, *exaltatus autem humiliatus sum et confusus.* Hoc specialiter membris C probatur convenire, non capiti. *Exaltatus*, dicit, quando prius unusquisque fidelium res humanas tumido corde cogitabat. *Humiliatus sum*, quando ad confessionis medicabile donum, divina gratia miserante, pervenit. *Confusus*, quando illa quae 298 male gesserat poenitentiae professione damnavit, O beata confusio quae aeternum tollis opprobrium! Nam quidquid in reatum venerit poenitentium, perpetuis saeculis redditur absolutum.

Vers. 16. *In me pertransierunt irae tuae: et terrores tui conturbaverunt me.* Pulchre dictum est, *pertransierunt*, quia non mansurae diutius contigerunt. Nam quando fidelis se affligit, iram Domini castigatus evadit. *In me* autem dicendo, afflictionem fidelium more suo illatam sibi esse testatur. Sequitur, D *et terrores tui conturbaverunt me.* Terrores utique venturi iudicii, quos omnis caro peccatrix formidare dignoscitur; quod idem solis membris convenire manifestum est.

Vers. 17. *Circumierunt me sicut aqua tota die; circumdederunt me simul.* Delicta utique quae legis distractione damnantur, haec velut aqua homines circumdant, quando undique scaturire noscuntur. Ex quo enim latere non credamus venire peccata, quae nec momentis horarum a nobis redduntur aliena? Merito ergo aquis comparata sunt, quae nos copiosissima inundatione concludunt. Quod apte totum accipitur a parte membrorum.

Vers. 18. *Elongasti a me amicum et proximum, et notos meos a miseria.* Haec frequenter piis martyribus contigerunt, a quibus terrore mortis officia humana subtrahita sunt. *Amicos* enim significat, qui honestis studiis morum vicinitate conjuncti sunt; *proximus* qui nobis parentele ordine sociantur; *notos*, qui neque amici neque proximi sunt, sed sola nos opinione vel visione didicerunt. Quae genera hominum frequenter longe fecit a fidelibus servis formidata calamitas passionis.

Conclusio psalmi.

Ipsa chorus est Christi quem praemissus titulus pro Mabelth nominis interpretatione praecinit, quando fidelis populus ejus secutus sanctis-imam passionem gloriosa nimis imitatione respondit. Hinc enim confessores tenuit carcer inclusos; hinc martyrum purpura et bysso pretiosior sanguis emanavit; hinc apostolorum per totum orbem dicta tonuerunt; hinc tanquam sol purissimus fides sancta processit; hinc ad temporales mortes hodieque concurritur, ut aeternae vitae praemia conquirantur. Quapropter nullus paveat miseriae, quae faciunt beatos; nullus tormenta formidet, quae donant perpetuam sospitatem; nullus timeat tristitiam, quae gaudium tribuit sempiternum. Quantum est enim temporaliter mori, ut perpetua vita possit acquiri? Quantum humanam sustinere sententiam, ut absolutionem mereamur impetrare divinam? Quis autem erubescat poenas, quas Christus Dominus perferre dignatus est? Quis putet opprobrium, quod elegit Creator sustinere cunctorum? Quocirca pro eo subeamus mundanam calamitatem, si cum ipso volumus perennem habere D portionem.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXXVIII.

Intellectus Ethan Israelitae.

Non tam secundum ordinem tituli, quam ad commoditatem intelligentiae exponenda sunt verba quae posuit, ut facilius nobis rei veritas elucescat. *Ethan* interpretatur robustus; *Israelita* videns Deum. Et quia psalmus iste erat laudes et promissiones Domini narraturus, ideo illi tale nomen constat appositum, ut fidelium verborum indicaret incommutabilem firmitatem. *Intellectus* enim (ut saepe diximus) ad superna referendus est, ubi revera recte intelligens tendit mentis intuitum. Est enim de Christianorum spe et de magnificentia Domini multa dicturus; per quae nemo decipitur, si supplicantis animus in istius *Ethan* constantissima voluntate roboretur.

Divisio psalmi.

Ethan iste quem diximus indicare robustum, tanta mentis illuminatione completus est, ut *Israelita* verissime nuncupetur. Primo ingressu psalmi dicit se misericordias Domini cantaturum, quoniam multa promisit fideli populo profutura. Secunda parte diversis modis laudes Domini potentiamque describit. Tertia in Christum Dominum paternas pollicitationes enumerat. Quarta Dominus Christus propter pas-

sionem quam pertulit, traditus inimicis esse memoratur. Quinta fragilitati humanæ postulat subveniri, quia non in vanum filios hominum ab ipso asserit esse plasmatos. Sexta rogat Dominum, ut promissiones suas impleat, quas David servo suo fecisse declaratur, et memor sit qualia servi ejus ab impiis opprobria sustinebant.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Misericordias tuas, Domine, in æternum cantabo : in generatione et progenie pronuntiabo veritatem tuam in ore meo.* Jure robustus dicitur, qui tam firma dicturus est. Iste enim *Ethan* Domini est *misericordias cantaturus*, quæ et æterna semper stabilitate consistunt, et perpetuis sunt celebrandæ præconiis. Fecit enim mirabilem in humano genere pietatem, ut quod perierat requireret, et vulnerata salvaret. *In generatione vero et progenie* quod addidit, duos significat populos, Judaicum scilicet et gentilem, quibus se *veritatem pronuntiaturum* esse lætatur, quam dicit inferius. Sequitur, *et veritatem tuam in ore meo*; revera ut quam sensu perceperat, ore loqueretur. Et bene dictum est, *in ore meo*, quia quod ex ore progreditur, cito dilabitur; quod vero in ore versatur, diutius devotione celebratur.

Vers. 2. *Quoniam dixisti : In æternum misericordia ædificabitur : in cælis præparabitur veritas tua.* Ipsa est veritas quam vir sanctus se pronuntiaturum esse prædixerat. Et merito illam confidenter prædicabat, quando eam Dominus absolute promiserat; non enim potest falli qui sequitur verba veritatis. Sed videamus quid significet, **299** *in æternum misericordia ædificabitur.* Sunt enim ædificationes quæ consurgere nequeunt, nisi eis fuerit præmissa destructio, ut idolorum cultores, ut pessimarum consuetudinum sequaces. Ibi enim, nisi a malis suis fuerint destructi, in bonum nequeunt ædificari, sicut dictum est *Jeremias* : *Ecce posui te, ut ædifices et destruas* (*Jerem. 1, 10*). Ista vero misericordia non destruitur, sed semper viget, semper augetur. Sequitur, *in cælis præparabitur veritas tua.* Cæli (sicut sæpe diximus) significant apostolos, quorum prædicationibus actum est, ut inculcaretur gentibus religio Christiana. Verum hæc omnia usque ad diapalma mediis subdistinctionibus protrahenda sunt : quia totum ad illud respicit, quod ait : *Quoniam dixisti.* Quæ figura dicitur, ἀπό τοῦ οὐρου, id est, a

Vers. 3. *Disposui testamentum electis meis ; juravi David servo meo.* Nunc verba Domini refert, quæ superius eum dixisse memoravit. Nam quamvis omnibus denunciasset videatur, *electis* tamen suis tantum ista disposuit, qui ei dono ipsius credere maluerunt; ne ad promissionem talem et illi tenerentur, qui de David semine se descendere carnaliter præferebant. Addidit, *juravi David servo meo.* Divinum sacramentum promissionis noscitur esse securitas, quia solus juste et definitive promittit, cui subjacet implere quod dixerit. Humana enim

A fragilitas ideo prohibetur sacramentorum se promissionibus obligare, quia non est in potestate ipsis quæ pollicetur efficere. Jurat ergo justissime Deus, cum jure suo promittit omnia. Nam et ipsum nomen indicat causam : juravit enim dicimus, jure oravit, id est juste locutus est.

Vers. 4. *Usque in æternum præparabo semen tuum : et ædificabo in sæculum sæculi sedem tuam.* Pervenit enim ad illa quæ Pater promiserat servo suo David. Præparatus est enim Dominus Christus, qui ex semine ipsius descenderet carnis origine, usque in æternum Rex regum et Dominus dominantium. Sed quod dixit, *Præparabo*, ad humanitatem ejus pertinet, non ad deitatem, qua consubstantialis, omnipotens et coæternus est Patri. Sequitur, *et ædificabo in sæculum sæculi sedem tuam.* Pollicitatio ista tota pertinet ad Dominum Salvatorem. Ipsi enim tunc *sedes* promittebatur, quæ postea in sanctorum erat facienda pectoribus. *Sedes* enim est Domini omnis sanctus, quem quasi splendidissimum thronum dignatione suæ majestatis insederit; sicut de Spiritu sancto legitur : *Et apparuerunt illis dispersitæ linguæ tanquam ignis, seditque super unumquemque eorum : et repleti sunt omnes Spiritu sancto* (*Act. 11, 3*).

Vers. 5. *Confitebuntur cæli mirabilia tua, Domine, et veritatem tuam in ecclesia sanctorum.* Venit ad secundam partem, divinæ potentie sacramenta dicitur. *Confitebuntur enim cæli*, qui sunt veri prædicatores, quantis miraculis Dominus mundum, prout ipsi placitum fuerit, administret : quemadmodum omnis creatura ejus imperiis obsecundet; conversionesque rerum non casualiter agi (ut quidam vanissimi putaverunt), sed ejus ineffabili virtute prædicant contineri. Addidit, *et veritatem tuam in ecclesia sanctorum.* Mirabilia dixit ubique prædicanda; veritatem autem in sanctorum ecclesia confitendam, ubi creditur, *Verbum caro factum* (*Joan. 1, 14*), ubi sancta Trinitas sic suscipitur, ut unus, sicuti est Deus, Dominus cunctorum ore laudetur.

Vers. 6. *Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino, aut quis similis erit Deo inter filios Dei? Nubes* frequenter diximus verbi Dei esse prædicatores, qui per Spiritum sanctum populos divina gratia compluebant; sed tamen erant obnoxii lege peccati; potentes quidem in miraculis, in prædicatione terribiles. Sed quis eorum esse poterat Christo similis, quanquam et ipse carnis velamine tegeretur? Aliud est enim qui de proprio potest, aliud qui de altero clarus est. Simili modo nec *inter filios Dei* habere potuit æqualem; quoniam ille per naturam est Filius, sancti vero per gratiam; ille sine aliquo peccato, isti per ipsum a peccatis probantur exuti. Quæ ideo dicta sunt, ne quis illum tantum hominem sacrilegis ausibus æstimaret.

Vers. 7. *Deus qui glorificatur in consilio sanctorum, magnus et metuendus super omnes qui in circuitu ejus sunt.* Exponit quod superius dixit, quia similem habere non poterat, qui omnia continebat.

ipse enim Dominus Christus qui prædicatur a san-
ctis, magnus dicitur propter quod Deus est; *me-uen-*
ditus a potestate mirabili. *Super omnes qui in circuitu*
ejus sunt; sancti scilicet, quos superius Dei filios
dixit, qui dono ipsius gratiæ proximantur. Sed jure
supra eos ille probatur excelsus, per quem omnes
nocentur esse gloriosi. Considera vero quod per
duodecimam speciem definitionis, quæ Græce *κατ'*
ἴκωνον, Latine per laudem dicitur, usque ad divisio-
nem subjectos versus decurrit, et per diversa præco-
nia quis sit iste Dominus indicatur.

Vers. 8. *Domine Deus virtutum, quis similis tibi?*
potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo. Post
illa quæ superius dixit, aptissima est sententia sub-
secuta, *Quis similis tibi?* id est, quia *virtutum es*
Dominus. Sancti enim ditantur virtutibus, non do-
minantur; tu autem illis rebus imperas, quibus illi
te præstante præclari sunt. Merito repetitum est,
quis similis tibi? Tu ex te potens es, illi de te; illi
veritate tua illuminati sunt, tibi autem veritas tua
individue semper inest.

Vers. 9. *Tu dominaris potestati maris: motum au-*
tem fluctuum ejus tu mitigas. Nunc dicit multifarias
enumerationes, per quas singularem potestatem Do-
mini evidenter ostendat. *Potestas maris*, hujus sæ-
culi honor est, qui frequenter in martyres Christi
rapido tumore surrexit. Sed tamen ne putaretur vo-
luntas illa ex sua potestate grassari, dicit etiam his:
Tu dominaris, quando feroces motus pro sanctorum
utilitate convertis; sicut ipse in Evangelio dicit:
Non haberes in me potestatem, nisi tibi data esset de-
super (Joan. xix, 11). Et quia dixerat, *dominaris*,
sequitur digna probatio; quoniam *fluctus ejus ipse*
mitigat. Et considera quia *mitigat* dixit, non tollit;
quoniam si eam funditus adimeret, coronam marty-
res non haberent. Quod et si historice malis adver-
tere, Dominum *mitigare fluctus maris* (Matth. viii,
26) Evangelii locus ille testatur, quando periclitanti-
bus discipulis, vento ut quiesceret, mari ut tran-
quillum fieret, imperavit.

Vers. 10. *Tu humiliasti sicut vulneratum, super-*
bum: et in virtute brachii tui dispersisti inimicos tuos.
Alii sunt qui humiliantur ad ruinam, alii qui incli-
nantur ad gratiam. Sed ut in malo dictum debuisses
advertere, posuit: *Sicut vulneratum superbum.* **300**
Diabolum enim significat, qui elatus supra id quod
poterat, humiliatus est suo vitio intra illud quod
per naturam non erat, percussus mente, non cor-
pore. Sic ille iniquissimus tanquam vulneratus de
cælo corruit in hanc aeris densissimam crassitatem,
sicut in Evangelio Dominus dicit: *Vidi Satanam*
sicut fulgur de cælo cadentem (Luc. x, 18). *Inimicos*
autem dicit infideles Judæos, qui per innumeratas
gentes Christi Domini virtute di-
persi sunt, quem Patris brachium (sicut sæpe diximus) auctoritas di-
vina testatur.

Vers. 11. *Tui sunt cæli, et tua est terra: orbem*
terrarum et plenitudinem ejus tu fundasti. Quia su-
perius gemina dixerat facta miracula, nunc ea istius

A versiculi probatione confirmat. Ideo enim triumphavit
in cælo de superbo diabolo: ideo in terra de per-
fido Judæo, quoniam ipsius erat utique cælum et
terra. Cur enim diabolus, aut Judæus in alienis re-
bus superbirent, dum utraque habere suum proba-
rentur auctorem? Sequitur, *orbem terrarum et pleni-*
tudinem ejus tu fundasti. Hæc increpitiõ adhuc
pertinet ad Judæos. Sensus ergo talis est: Cur
voluerunt stulti in te sævire in hoc mundo, ejus
tu, Christe, fundator es; ut nimia dementia vi-
deantur talia præsumere, quæ humanas vires pro-
bantur excedere? *Orbis terrarum*, pertinet ad totius
spatium mundi; *plenitudo ejus*, ad omnes scilicet
creaturas quæ in eo esse noscuntur. Sic per com-
memorations talium rerum breviter cuncta com-
plexus est.

Vers. 12. *Aquilonem et mare tu fundasti: Thabor*
et Hermon in nomine tuo exsultabunt. *Aquilonem*,
adhuc diabolum significat, qui dixit: *Ponam sedem*
meam in Aquilone, et similis ero Altissimi (Isai. xiv,
13, 14). *Mare sæculi* hujus elatus et iniquas homi-
num potestates competenter advertimus, quæ contra
Domini mandata sacrilegis voluntatibus eriguntur,
non ut proficiant, sed ut vehementer occumbant:
increpans utrosque præsumptionem in se ponere
non debere, dum eos a Domino suo constet esse
plasmatos. Creatura enim superbire non debet Au-
ctori, quæ ab eo ut existere potuisset, accepit. Se-
quitur, *Thabor et Hermon in nomine tuo exsultabunt.*
Thabor et Hermon, montes sunt Syriæ provinciæ,
C quorum nomina ingentia sacramenta parturiunt. *Tha-*
bor enim dicitur veniens lumen; quod specialiter
ad adventum pertinet Domini Salvatoris, de quo di-
ctum est: *Erat lumen verum quod illuminat omnem*
hominem venientem in hunc mundum (Joan. i, 9).
Hermon significat anathema ejus, id est diaboli,
quod a Christianis Domino veniente suscepit. Di-
gnum enim fuit, ut præsentem lumine tenebrosus
diabolus vinceretur. Isti ergo *exsultabunt in nomine*
Domini, sicut alibi fideles dicunt: *Non nobis,*
Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam (Psal.
cxiii, 1, 8).

Vers. 13. *Tuum brachium cum potentia: firmetur*
manus tua, et exaltet dextera tua. *Brachium* fre-
quenter quidem legitur humanam significare virtu-
tem, sicut propheta dicit: *Maledictus homo qui ponit*
carnem spem brachii sui, et a Domino recedit cor
ejus (Jerem. xvii, 5). Sed non potest habere poten-
tiam, nisi quanta ei pro tempore fuerit attributa.
Hic autem, ut significaret Dominum Salvatorem, di-
ctum est: *Brachium tuum cum potentia*; hoc est illi
esse quod posse; nec aliquando potentia ejus tepo-
scit, qui jugiter omnia facit quæ vult in cælo et in
terra. Addidit, *firmetur manus tua, et exaltet dex-*
tera tua. *Manus et dextera*, si subtiliter inspiciamus,
longe diversa sunt. Rogat enim ut manus, id est
operatio firmetur in superbos, quatenus inclinati
tribulationibus celerrime ad conversionis studia per-
ducantur. *Exaltet autem dextera tua*; hic fortasse

dictam est, id est clarificetur numerus prædestinatorum, qui est ad dexteram collocandus.

Vers. 14. *Justitia et judicium præparatio sedis tuæ: misericordia et veritas præbunt faciem tuam. Sedes quidem Domini semper æterna est: sed tunc nobis apparebit præparata, quando ipsum cernemus judicare justitiam. Eo siquidem tempore sancti nobis æquitas patecet, et verus Judex ostendetur, quo angelorum mysteria videbuntur. Fit præparatio sedis ejus, quando hæc ab hominibus in generali resurrectione cernentur. Sequitur, misericordia et veritas præbunt faciem tuam. Hoc ad tempus istius mundi non incompetentè aptatur. Faciem enim ipsius, id est declarationem judicii misericordia et veritas præbunt. Misericordia est, quia parcit conversis; veritas, quia promissa restituit. Sic utrumque tempus evidenter bis sermonibus indicatur.*

Vers. 15. *Beatus populus qui intelligit jubilationem: Domine, in lumine vultus tui ambulabunt. Ethan ille sanctissimus, quem titulus præmisit, postquam Dei visus est prædicasse mysteria, beati populi multifarias laudes aggreditur per id quod rhetores demonstrativum dicendi genus appellant. Exclamat enim: Beatus populus qui intelligit jubilationem, id est qui immensam lætiam suam non in propriis viribus, sed in Dei cognoscitur virtute possidere. Jubilatio est enim copiosa mentis exsultatio, quæ verbis non potest explicari. Hanc ergo perscrutari cordis arcano beati est populi; quam sic feliciter advertimus, si auctorem ejus pura mente fateamur. Est etiam omnino utilis, si et sic intelligatur dicta sententia, quia ille beatus populus est, qui laudes Dei non solum ore cantat, sed etiam lumine mentis intelligit. Intelligere autem est, si Scripturas sanctas catholicis regulis perscrutetur; si dicta Patrum salutari dogmate quis comprehendat, totumque ad pietatem rectæ fidei trahat, quam hæreticorum pravitatibus acquiescat. Addidit præmium quod tales consequitur viros: Domine, in lumine vultus tui ambulabunt. Populus ille beatus, quem dixit intelligere jubilationem, in lumine vultus ejus ambulat, cum in contemplatione sanctæ Trinitatis jugiter perseverat. Ambulat enim, significat vivit, quia tempus istud vitæ nostræ quadam comæatione peragitur.*

Vers. 16. *Et in nomine tuo exsultabunt tota die: et in justitia tua exaltabuntur. Adhuc in illo præmio perseverat, quod datur huic populo, qui intelligit jubilationem. Nam cum dicit Domino, in nomine tuo exsultabunt, vetat in propria præsumptione gaudere; ne decepta mortalitas ibi ponat lætiam suam, ubi omnia sunt caduca. Sequitur, tota die, totius vitæ tempus ostendit, quia non decet aliquando inde desinere, unde constat perpetua et copiosa gaudia provenire. Quod cum ita factum fuerit, evenit ut exultentur in Domini justitia, 301 quando in illa resurrectione ad dexteram fuerint collocati. Ecce qualia dona parata dicit intelligentibus jubilationem. Quapropter negligentiam noxiam projiciamus, et ad intelligentiæ beata studia concitemur: ut et hic, donante Domino,*

A suavi exinde epulatione pascamur, et ibi perpetuæ lætitiæ munere perfruamur.

Vers. 17. *Quoniam gloria virtutis eorum tu es: et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum. Merito cornu eorum, id est, potestas exaltabitur, qui in Domino Salvatore. de quo dicit Pater: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (Math. III, 17), virtutem suam gloriamque posuerunt: quia dum ad illum refertur omne quod datum est, ipse fit laus nostra et perfecta lætitia. Et nota quod in hoc loco cornu, in bono posuit: alibi vero in malo; ut est illud: Et a cornibus unicorniorum humilitatem meam (Psal. XXI, 22); non immerito, quoniam data potestas bona malaque facit.*

Vers. 18. *Quoniam Domini est assumptio, et sancti Israel Regis nostri. Exposuit quare exaltetur cornu in ipsum credentium: Quoniam assumptio, id est gloria illa incarnationis a sancto Israel probatur impleta; in qua omnes spes habentes de profundo peccati sursum erigimur, dum ipsius misericordia sublevante in æterna gaudia collocamur. Ecce exposita sunt munera, quæ promittuntur populo intelligenti jubilationem. Peracta est demonstrativi generis admiranda laudatio, ut in singulis rebus et potentia ipsius narretur, et quis sit iste Dominus, evidentius approbemus. Nunc aliquid de tertia divisione noscamus.*

Vers. 19. *Tunc locutus es in aspectu filii tuis, et dixisti: Posui adjutorium super potentem, et exaltavi electum de plebe mea. Hactenus Ethan a sua prædicatione locutus est, nunc venit ad tertiam partem, prædicans verba Patris, quæ dicta sunt de Domino Salvatore; ut superior laus indubitata doceretur, quam paterna etiam firmavit auctoritas. Sæpe diximus sanctos appellari filios Dei non natura, sed gratia. Istis ergo filiis, id est prophetis et prædicatoribus verbi locutus est Dominus in aspectu, dum eos fecit conspiciere quæ dicebant. Per hoc enim verbum illud ostenditur, quia quidquid prophetæ dixerunt, non ignoranter locuti sunt: sed in contemplatione certissima constituiti, viderunt mente quod ore prædicaverunt. Hinc est quod etiam videntes prophetæ nuncupantur. Sequitur: Posui adjutorium super potentem. Quæramus quid velit intelligi adjutorium positum super potentem; nam qui adjutorium quærit potens non est; qui potens est, non indiget adjuvari. Sed hoc dictum, aut de generali corpore Ecclesiæ possumus non incompetentè advertere, quod potens et electum esse nullus ignorat; et huic dicit adjutorium Christum Dominum datum, qui de se in secundo psalmo dixit: Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus (Psal. II, 6). Aut certe si hoc de Christo Domino velimus advertere quod ait: Posui adjutorium super potentem, ita intelligendum est, ac si diceret: Pater perhibuit testimonium potenti, id est Filio; sicut in Evangelio vox ad eum facta testatur, dicens: Et clarificavi et iterum clarificabo (Joan. XII, 28). Hoc est enim fortasse quod dicit, adjutorium positum super potentem.*

Adjecit, *exaltavi electum de plebe mea. Electum* dicit Dominum Christum Isaias propheta commemorat, dicens: *Ecce puer meus suscipiam eum, electus meus complacuit sibi in illo anima mea (Isai. XLII, 1). Exaltatus est* autem, sicut dicit Apostolus: *Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen; ut in nomine Jesu omne genu flectatur caelestium, terrestrium et infernorum (Philip. II, 9). De plebe mea*, significat gentem Judæorum, unde natum constat Dominum Christum.

Vers. 20. *Inveni David servum meum: in oleo sancto meo unxi eum.* Quod dicit: *Inveni David*, Jesum Christum evidenter insinuat, quem superius dixit *Potentem*. Hoc enim nomen frequenter constat ad ipsum referri, quia et manu fortis dicitur, et desiderabilis invenitur; maxime cum talia sequantur, quæ neque *David*, neque alteri cuiquam justo præter Domino Salvatore possint ullatenus convenire. De ipso enim in alio psalmo jam dictum est: *Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis (Psal. XLIV, 9).*

Vers. 21. *Manus enim mea auxiliabitur ei, et brachium meum confortabit eum.* Hoc secundum formam servi dicitur, quæ assumpta est in utero virginali. Cui *auxiliata est manus* divina in passionibus suis, et fortitudo Domini firmavit eam; ut quam pro salute mundi pius Redemptor susceperat, propositam perageret passionem. Hoc schema dicitur caracterismos, quod Latine informatio vel descriptio nominatur, quando personam absentem quibusdam indicibus velut præsentem facimus intueri. Hæc ergo figura totam partem divisionis hujus decora varietate complectitur.

Vers. 22. *Nihil proficiet inimicus in eo, et filius iniquitatis non nocebit eum.* Istud certe ad David quemmodum pertinere poterit, qui et inimicos fortiores pertulit, et diabolo instigante peccavit? Sed hoc veraciter de Christo animadverti necesse est; nam licet in eum sævierit diabolus, qui est protervus humanitatis inimicus: licet *Juda filius iniquitatis nocere* præsumperit, nullus tamen eorum peccatum, quod juste accusare potuisset, invenit; sicut ipse dicit: *Ecce veniet princeps hujus mundi, et in me non inveniet quidquam (Joan. XIV, 50).*

Vers. 23. *Et concidam inimicos ejus a facie ipsius, et odientes eum in fugam convertam.* A facie Christi conciduntur inimici, quando ejus præsentia conversionis beneficio a propriis criminibus culpisque separantur. Nam *facies ipsius* cum peccatores dignata fuerit intueri, a pravitatibus suis *conciduntur*; nec consensum ulterius tenebrosis delictis præbere possunt, qui ad præsentiam veri luminis, Domino miserante, perveniunt. *Odientes autem eum in fugam convertuntur*, quando impia vita derelicta, ad ejus cœperint festinare remedia. Peccati enim memores sua facta refugiant, et ad beneficia Domini saluberrima se festinatione convertunt. Felix itaque fuga criminum Domini quæsisse refugium, sicut in alio

psalmo jam dictum est: *Tu es mihi refugium a presura quæ circumdedit me (Psal. XXXI, 7).*

Vers. 21. *Et veritas mea, et misericordia mea cum ipso: et in nomine meo exaltabitur cornu ejus.* Pater dicit de Filio, *veritas mea et misericordia mea cum ipso* est; ut intelligamus nihil esse divisum, **302** sed virtutes quas habet Pater, habere simul et Filium, sicut ipse testatur: *Omnia Patris mea sunt, et mea Patris sunt (Joan. XVII, 10). Veritas* pertinet ad iudicium, in qua judicaturus est mundum; *misericordia* vero ad pietatem, qua peccata dimittit, et omnia quæ præstat gratuita largitate concedit. Sequitur, *et in nomine meo exaltabitur cornu ejus. Cornu* hic significat invictissimam potestatem, de qua ipse in Evangelio dicit: *Data est mihi omnis potestas in celo*

B *et in terra (Matth. XXVIII, 18).*

Vers. 25. *Et ponam in mari manum ejus, et in fluminibus dexteram ejus.* *Mare* significat universas gentes, in quibus Salvator noster gloriam dominationis accepit, quando ejus nomini humiliter devotis mentibus crediderunt. *In fluminibus*, fontium forsitan fluentia significat, ubi Domino Salvatore populus regenerationis acquiritur. Sive Jordanem fluvium pro fluminibus ponit, in quo sui baptismatis Dominus consecravit exemplum. Sic et caelos dicimus pro caelo, et terras pro terra, et maria pro mari, et si adhuc velis querere Athenas, Thebas, Mycenæ et his similia.

Vers. 26. *Ipse in ocubit me: Pater meus es tu: Deus meus et susceptor salutis meæ.*

C Vers. 27. *Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ.* In his duobus versibus absolute debellatur iniquitas Judæorum. Quil enim evidentiùs, quid planius, quam ut esse crederetur esse Filius qui invocatur Patrem, et rursus crederetur esse Pater qui appellat Filium? Nam quamvis hæc duo nomina relativa sibi sint, unumque sufficiat dici, ut amborum virtus possit intelligi, tamen ut omnem scrupulum ambiguitatis excluderet, utraque posuit, utraque firmavit, et adhuc non desinit Judæorum insana deviare protervia, dum erroris causa fuerit sublatâ. Hæc enim quarta decima species definitionis est, quam Græci κατὰ τοῦ πρός τι, Latini ad aliquid vocant, quoties unum nomen sic dicitur, ut aliud ex eo intelligi posse videatur. Sequitur: *Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ.* Perscrutandum etiam nobis est, quare dixerit, *primogenitum*, quasi vero Pater sic genuerit substantialiter Filium, ut subsequeretur et alius. Sed hoc locutionis genus Scripturæ divinæ constat esse proprium; sicut est et illud in Evangelio de Joseph et Maria, ubi ait: *Et non cognovit eam, donec peperit filium suum primogenitum (Matth. I, 25).* Nunquid consequens erit, ut virgo semper Maria post Dominum Jesum Christum alterum peperisse credatur? Sed bene dicitur *Primogenitus*, quamvis solus probetur ex Patris substantia genitus. Ipse enim dicit: *Ego sum Alpha et Omega, primus et novissimus, initium et finis, princeps et origo David (Apocal. XXI, 13,*

16); ut merito sermo iste quæstionem habere non debeat, quando ipsum et principium constat esse et finem. *Ponam, constituam* dicit; sicut in secundo psalmo ait: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo. Excelsam præ regibus terræ* (Psal. II, 6), sicut in septuagesimo primo psalmo dictum est: *Et adorabunt eum omnes reges terræ* (Psal. LXXI, 11).

Vers. 28. *In æternum servabo illi misericordiam meam: et testamentum meum fidele ipsi.* Et hoc a forma dicitur servi, quia misericordiam Patris æterno videlicet honore suscepit, cui perpetua data est potestas in cælo et in terra. *Testamentum vero fidele est illi*, quando quæcunque prophetæ de ipso prædixerunt, integerrima veritate completa sunt.

Vers. 29. *Et ponam in sæculum sæculi semen ejus, et thronum ejus sicut dies cæli. Sæculum sæculi significat æternitatem. Semen vero David Christus est Dominus, qui in æterna gloria collocatus regnat cum Patre et Spiritu sancto per omnia sæcula sæculorum. Thronus autem ejus, potestas est futuri judicii, quæ tanta veritate peragenda est, ut sanctis omnibus cælesti claritate præfulgeat. Sciendum sane alios esse dies istos, qui sibi vicaria revolutione succedunt, et illum futurum qui continua luce perpetuus est; de quo in octogesimo tertio dictum est: *Quia melior est dies una in atriiis tuis super millia* (Psal. LXXXIII, 11); ut merito *dies cæli* sit dictus, qui objectu teluris tenebras non potest habere nocturnas.*

Vers. 30. *Si dereliquerint filii ejus legem meam, et in iudiciis meis non ambulaverint.*

Vers. 31. *Si justitias meas profanaverint, et mandata mea non custodierint.* Hos duos versus dicit de populo Christiano, qui vere dicuntur filii Sponsi: quoniam Ecclesia matre ex aqua et Spiritu sancto regeneratur. *Isti si legem Domini dereliquerint, si in iudiciis ejus non ambulaverint, si justitias ipsius profanaverint, si mandata ejus non custodierint*, in subsequentibus digna eis promittitur evenire vindicta.

Vers. 32. *Visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum.* Venit ad sententiam quam superiora minabantur. *Visitat in virga*, quando districte vindicat; sic et Apostolus scribens Corinthiis dicit: *Quid vultis, in virga veniam ad vos, an in charitate et spiritu mansuetudinis* (I Cor. IV, 21)? *Visitat quoque in verberibus*, quando in nobis levius vindicatur. Aliter enim virga percutit, aliter flagella verberant. Quod utrumque fieri manifestum est in populo Christiano pro qualitate peccati, quibus tamen proficit ad salutem, sicut Salomon dicit: *Quem enim diligit Dominus increpat; flagellat autem omnem filium quem recipit* (Prov. III, 12). Nam vide quid sequitur.

Vers. 33. *Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea.* Cum superiora de membris dixerit, nunc redit ad caput. Dicit enim Pater misericordiam non se a Christo dispergere, sed tota plenitudine condonare: sicut Apostolus dicit: *In quo habitat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter* (Coloss. II, 9), id est substantialiter atque

A manifeste. Sive quoniam in corpore Domini plenitudo Divinitatis habitare dignoscitur; unde et in trigesimo psalmo jam dictum est. Sequitur, *neque nocebo in veritate mea.* Promiserat enim in superioribus Pater: *Manus enim mea auxiliabitur ei, et brachium meum confortabit eum.* Et quomodo poterat nocere, cui talia visus est promisisse? Et intueri quod dictum est, *neque nocebo in veritate mea.* Nam etsi inimici permissi sunt nocere, in veritate Patris non est læsus Filius, cujus passio totum mundum glorificata complevit.

Vers. 34. *Neque profanabo testamentum meum, et quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita.* Hoc est quod superius dixit, *neque nocebo in veritate mea*; quoniam omnia veritatis ordine constat fuisse completa; quia nec testamentum suum mentiendo profanavit, sed rerum fide honorabile fecit, dum quæ de labiis ejus progressa sunt, id est per sanctos prophetas prædicavit, nulla falsitate destructa sunt. Competenter enim prophetæ labia dicti sunt Domini, per quos ipse loqui dignatus est.

Vers. 35. *Semel juravi in sancto meo, si David mentiar.* Hominum consuetudo est frequenter jurare, ut eis possit aliquis credere: Deus enim *semel jurat*, quia nulla varietate temporis immutatur. *Jurare autem illius diximus esse ventura promittere.* Nam cujus se religione constringat qui non habet fortio-rem? Dicit etiam: *In sancto meo*, id est in Christo qui dixit: *Custodi animam meam, quoniam sanctus sum* (Psal. LXXXV, 2). Addit quoque, *si David mentiar.* Si, negative positum est, quod etiam usus communis habet.

Vers. 36. *Semen ejus in æternum manebit, et thronus ejus sicut sol in conspectu meo.* Semen Christi sunt omnes qui ei merito fideli crediderint; quia in ipsis futurum regnum seminatum est, quod ventura messis ostendat, sicut et in vigesimo primo psalmo ipse dicit: *Semen meum serviet illi* (Psal. XXI, 31). *Manebunt ergo sancti in æternum*, qui in excellenti ac beata conversatione demorantur. Unde illos proprie manere non dicimus qui a regno Domini respuuntur. *Thronus autem Dei hic intelligendus est anima fidelis, in qua revera insidet, quando eam majestatis suæ illuminatione compleverit; sic enim scriptum est: *Sedes sapientiæ anima justi.* Addit, *sicut sol in conspectu meo*, erit scilicet anima illa justi, quam sedem diximus Domini Salvatoris. Dicendo autem, *sicut sol*, comparisonem rerum visibilium facit. Nam si magnum est de creatura clarescere, multo melius de Creatore lucere.*

Vers. 37. *Et sicut luna perfecta in æternum, et testis in cælo fidelis.* Superius dixit de sole, quod ad animam justi diximus pertinere: nunc de luna dicit, quæ humano corpori hic convenienter aptatur, quia per varias ætates attenuatur et proficit. Sed ideo addidit, *perfecta*, ut in illo spirituali corpore jam non temporale aliquid intelligeres, sed de sola plenissima æternitate sentires. Nam et ipsum corpus nostrum in æternum sic claritate complebitur, ut luna

perfecta; quæ luna, id est compago corporis nostri, *A* *st*i *m*u*n*itiones *e*jus *i*n *f*ormidinetu*m*. *M*aceria est, quæ loca ad aliquam utilitatem præparata defensionis causa communit. Hæc non commixtione rei alterius ædificatur, sed in parietis molium saxorum tætu*m* adnatione constructur. Ad cujus similitudinem ponit simplicem illam invictamque defensionem divinam, quam necesse fuit amoveri, ut gens Judæorum potuisset hostium incursione vastari. Pulcherrimo autem dictum est, *munitiones ejus posuisti formidinetu*m**, ut culpis facientibus ipsum Dominum formidarent, cujus solebant munitione vallari. Et nota quod per hos tres versus in similibus sonis exierunt verba diversa; dixit enim: *Repulisti, sprevisi, distulisti, avertisti, profanasti, destruxisti, posuisti*. Quæ figura dicitur hancæoteleuton, cum similibus litteris dictiones plurius terminantur.

Vers. 38. *Tu vero repulisti et sprevisi, et distulisti Christum tuum*. Hactenus Christus paterna voce laudatus est; nunc venit *Ethan* ad quam partem, in qua jam ex sua persona velut adve*s*a superioribus dicit. Ibi enim Christum ab inimicis suis Pater asserit vindicandum, quod etiam jurisjurandi promissione confirmat; hic autem spretus ac traditus esse memoratur. Quod duplici modo intelligendum est, ut illud advertamus ad resurrectionis gloriam pertinere: sive magis, quod Pater Augustinus invenit, illud pertinere dicamus ad Dominum Salvatorem; hoc autem ad David servum ejus, qui multis calamitatibus probatur afflicto, quando et Christi nomen, quod ab unctione venit, uirisque certum est convenire. *Repulisti* pertinet (ut mihi videtur) ad illam parabolam quam ei Nathan propheta dixit, in qua *repulsus* a dignitate regia cuidam injusto comparatus est, qui ovem pauperis devoravit. Bene ergo dictus est *repulsus*, qui etiam proprio judicio constat esse damnatus. *Sprevisi* autem dixit, contempibilem esse fecisti, quando de regno ejectus, a filio Absalom fugiens nudis pedibus ambulavit, et increpationes filii Jemini sub durissimis opprobriis sustinebat. *Distulisti* non ad veniam pertinet, cui statim propheta respondit: *Et Dominus abstulit reatum tuum* (II Reg. xii, 13): sed dilatus est in tribulationibus suis, quandiu regnum repararet invasum. *Christum tuum*, significat unctum; quoniam illo tempore principes Hebræorumangebantur in regem.

Vers. 39. *Avertisti testamentum servi tui; profanasti in terra sanctitatem ejus*. Hoc jam ad gentem pertinet Judæorum, quod usque ad finem divisionis exsequitur. Humanitatis enim more dicitur: *Avertisti*, id est in aliam partem transtulisti; ut quod Judæis fuerat promissum, ad utilitatem gentium utique perveniret. Non enim eis remansit sacerdos, non templum quod constat esse subversum; sed Christiani omnia sunt plenissime consecuti. Merito ergo dictum est: *Avertisti*, quando perfidis ablatum, fidelibus probatur esse concessum. *Testamentum*, dixit, *servi tui*, non quia David testatus est; sed cui fuerat per testamentum nativitate Domini dignitas compromissa. Sequitur, *profanasti in terra sanctitatem ejus*. Profanum dictum est irreligiosum, quod porro a fano, id est a templi reverentia pellebatur. Immolatio siquidem pecudum et observantia sabbatorum, quæ prius figuraliter agebantur, veniente veritate submota sunt. In terra enim quod dixit, intelligere debemus in toto orbe terrarum, ubi est Ecclesia catholica constituta.

Vers. 40. *Destruxisti omnes macerias ejus: posuisti*

*munitiones ejus in formidinetu*m**. *M*aceria est, quæ loca ad aliquam utilitatem præparata defensionis causa communit. Hæc non commixtione rei alterius ædificatur, sed in parietis molium saxorum tætu*m* adnatione constructur. Ad cujus similitudinem ponit simplicem illam invictamque defensionem divinam, quam necesse fuit amoveri, ut gens Judæorum potuisset hostium incursione vastari. Pulcherrimo autem dictum est, *munitiones ejus posuisti formidinetu*m**, ut culpis facientibus ipsum Dominum formidarent, cujus solebant munitione vallari. Et nota quod per hos tres versus in similibus sonis exierunt verba diversa; dixit enim: *Repulisti, sprevisi, distulisti, avertisti, profanasti, destruxisti, posuisti*. Quæ figura dicitur hancæoteleuton, cum similibus litteris dictiones plurius terminantur.

Vers. 41. *Diripuerunt eum omnes transeuntes viam: factus est in opprobrium vicinis suis*. Status ille regni Judaici et fide noscitur direptus et opibus. Nam per eum *transeuntes* sublatis facultatibus ejus religionis copias ad se violentissime transtulerunt: illi magis credentes ad quos Dominus corporaliter non venerat commonendos; sicut ipse dixit: *Populus quem non cognovi servivit mihi: obauditu*m* auris obaudivit mihi* (Psal. xvii, 45). Merito ergo Judæi *facti sunt vicinis opprobrium*, qui in Dominum gloriæ credere noluerunt.

Vers. 42. *Exaltasti dexteram inimicorum ejus: lætificasti omnes inimicos ejus*. Ista sine dubio contigerunt, quando Judæi hostibus suis traditi, direptiones et caedes vastissimam pertulerunt. Tunc enim lætus efficitur inimicus, quando ejus voluntatibus humiliatur adversarius.

Vers. 43. *Avertisti adjutorium gladii ejus, et non es auxiliatus ei in bello*. Merito ei gladius ille adjutorium non præbuit, qui fortitudinem Divinitatis amisit. Nam licet ferrum humana videatur esse defensio, tamen nihil prævalet, nisi eum dextera superna corroboret; sicut in alio psalmo jam dictum est: *Non enim in arcu meo sperabo, et gladius meus non salvabit me* (Psal. xliii, 7). Sic ergo populus ille armatus, inermis effectus est; ut cum pauci plures vicerant, nec plures paucis resistere valuissent.

Vers. 44. *Dissolvisti eum ab emundatione, et sedem ejus in terram collidisti*. Frequenter emundat Divinitas quos flagellat, ut purgatum recipiat quem peccatis sordidum respuebat: quos vero *ab emundatione dissolvit*, id est removet, hos jam et damnare decrevit. Quapropter illos hic significat Judæos, qui obstinatione mentis Christum spernere maluerunt. *Sedes quoque eorum in terra collisa est*, quando respuentes Regem Dominum Salvatorem, nequaquam de gen*e* sua principem ulterius habere meruerunt. *Sedes* enim pro regno posita est, quæ merito dicitur *in terra collisa*, quando divisus populus atque contractus particulatim toto orbe dispersus est.

Vers. 45. *Minorasti dies temporum ejus, perfudisti eum confusione*. Status ille quem diximus regni Judaici, cui promissa fuerat (si Domino serviret) æter-

mitas, *minoratus est* utique diebus angustis; quia pollicitationem Abrahæ promissam obinere non meruit. Et merito in brevitate redactus est, qui sibi irritè linguam seriem promittebat annorum. Ad didi. etiam, *perjudisti eum confusione*, quia sordes illas incredulitatis suæ in facie sustinet, hodieque dum inter gentes omnes abominabili horrore confusus, in vultu suo gerat opprobrium. Hæc quidem *Ethan* ille robustissimus mirabili varietate narravit; sed in his omnibus non agnovit Dominum fuisse mentitum. Ille enim quod promisit David, id est, Christo suo, omnibus Christianis exhibuit. Nec habent Judæi quæ juste murmurent, qui se maluerunt a promissione verissima [*ms. A., veritatis*] segregare.

Vers. 46. *Usquequo, Domine, avertis in finem: exardescet sicut ignis ira tua? Ethan* venit ad quintam partem, ubi Dominum breviter rogat, ut Judaico populo miseratus indalgeat; quia nullas est qui animam possit ab inferno liberare. *In finem vite*, sæculi terminam debemus advertere, quando (sicut sæpe dictum est) expectatur innumera conversio Judæorum, propter illud quod ait Apostolus: *Quia cæcitas ex parte Israel contigit, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fiet* (Rom. xi, 25). Rogat ergo, ne *in finem avertatur*, quando expectatur fidelis agnitio Judæorum. Addidit, *exardescet sicut ignis ira tua*. Irascimur mediocriter, quando aliquem sermone corripimus: *exardescimus autem ira*, cum vindicare disponimus. Adjecit etiam, *Sicut ignis*, qui objecta consumit.

Vers. 47. *Memorare, Domine, quæ mea substantia [ed., justitia]: non enim vane constituisti filios hominum.* Ille *Ethan* mentis firmitate roboratus rogat Dominum, ut istam carnem peccatis obnoxiam adventus sui gloria liberare dignetur; quia non est ad hoc creata, ut eam permitteret quasi vanum aliquid interire. Nam cum memor fuit substantiæ nostræ, et a morte filios hominum eripuit, et in spe magnæ beatitudinis collocavit.

Vers. 48. *Quis est homo qui vivit, et non videbit mortem? aut quis eruet [ed., eruit] animam suam de manu inferi? Quis est?* interrogative legendum est. Quæ figura dicitur eretema, id est interrogatio: ubi subaudiendum est, nullus. Omnes enim homines sive justis, sive peccatores, mortem videbant, quæ primo homini inflicta est lege peccati; sicut Apostolus dicit: *Propterea sicut per unum hominem in hunc mundum peccatum intravit, et per peccatum mors, ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt* (Rom. v, 12). Quæ nunc ideo commemorat, ut calamitatibus suis misericordiam Creatoris mereatur humana conditio. Unde qui originale peccatum mala præsumptione credere nolunt, quanto se liberos ab hac conditione dicunt, tanto amplius miserabili sorte constringuntur. Sequitur, *aut quis eruet animam suam de manu inferi?* Et hic quoque subaudiendum est, nullus. *De manu*, id est de potestate inferi. Nam cum omnes homines mori contingat, ne-

cesse est ut ipsi animas suas de Inferni potestate non auferant, nisi per illum qui nos de dominatione diaboli eripuit, et mortem moriendo prostravit.

Vers. 49. *Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, Domine, sicut jurasti David in veritate tua?* Venit ad sextam partem, ubi Dominum deprecatur, ut genti afflictæ et humana conditione [*ms. A., F., humanæ conditioni*] fragilissimæ debeat subvenire, et impleat promissiones quas se David fecisse noscebat. *Ubi sunt*, non sub dolore dicitur, sed quasi tardans Dominus postulatur. Nam quemadmodum de illo dubitaret, cui dicitur, *in veritate tua*; scilicet ut cito præstet quod eum noverat esse facturum. *Antiquas enim misericordias* illas dicit, quas Abrahæ patriarchæ fecisse retinebat; *antiquas enim* non diceret, nisi ante Davidica tempora factas esse cognosceret.

Vers. 50. *Memor esto opprobrii servorum tuorum, quod continui in sinu meo, multarum gentium.* Ordo verborum talis est, Memor esto opprobrii servorum tuorum, id est multarum gentium, quod continui in sinu meo. Illi dicitur: *Memor esto*, cui transacta vel futura præsentis sunt. Sed more humanitatis hoc dicitur, quia Dominus, dum præstare differt, oblitus fuisse judicatur. *Opprobrium vero contigit servis Dei*, quando gentibus idolorum amore raptatis, erant pro crimine Christiani, et insecutione dignos judicabant, quos novæ culturæ studiosos esse cognoverant. Hoc erat *in sinu Christianorum*, id est in secreto mentis affectu, quia palam timebant loqui, unde probabantur extinguere.

Vers. 51. *Quod exprobraverunt inimici tui, Domine: quod exprobraverunt commutationem Christi tui.* Exponit quod superius dixit: *opprobrium multarum gentium. Exprobraverunt enim* sub imputatione legendum est, id est imputaverunt, quod magis credere ac prædicare debuissent. Sed ne haberes ambiguum a quibus ista dicerentur, addidit, *inimici tui, Domine*, id est idolorum cultores, qui prædicationibus sanctis adversum ire modis omnibus festinabant. Repetit quoque, *quod exprobraverunt*, ad exaggerationem sceleris **305** eorum; ut *commutationem Christi* fidelibus imputarent, quam summa colere veneratione debuissent. *Commutatio vero Christi* est, quia veterem hominem in novam gratiam regenerationis evocavit, et de tenebris peccatorum ad veræ fidei lumen usque perduxit: quia mortali homini perennis vitæ gaudia præparavit; et tris similia, quæ Dominus noster Christus peccatoribus donare dignatus est. Ipsa est *commutatio Christi*, quæ obscuratos deseruit, et fideles dono suæ pietatis ascivit.

Vers. 52. *Benedictus Dominus in æternum: fiat, fiat.* Post illam felicissimam [*ms. G., fidelissimam*] sanctissimamque commutationem, dignum fuit ut laus Domini subderetur, qui eam inmeritis agnoscerit contulisse mortalibus. Pulchre autem contra maledictiones gentilium temporales positum est, *Benedictus Dominus in æternum*: quoniam quæ dicunt illi caduca sunt; laus enim Domini permanet in æternum, quia talia donare novit, quæ nullo fine

clauduntur. Sequitur, *fiat, fiat*, ut de tantis promissionibus nemo dubitaret, ubi confirmatio iterata succederet, et tanquam subscriptio boni principis sacris jussionibus adderetur. Sed hoc magis ad psalmodum laudem debemus accipere, non (sicut quibusdam visum est) ad liberi aliquam sectionem.

Conclusio psalmi.

O vere robustum illum *Ethan* non corporis validitudine, sed animæ [ed., animi] firmitate constantem, qui præceptum nobis vitæ subscriptum de illis sacris altaribus tanquam fidelissimus humani generis procurator explicuit. Nunc oremus ut, quod auribus percipimus, mente condamus. Sic enim victoria nostra peragitur, si post talia sacra non adversum extraneos, sed contra nostra vitia litigemus; et respuentes quæ sunt terrena, queramus sine aliqua cunctatione cœlestia. Interpretatio enim istius nominis fideles et patientes commonet Christianos, ut nulla adversitate frangantur, sicut Apostolus ait, hujus maximum virtutis exemplum; de se enim dicit: *In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in moribus frequentius. A Judæis quinquies quadragenas una minus accepi. Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, nocte et die in profundo maris fui (II Cor. xi, 23, 24)*. Sequuntur etiam cæteræ passiones, quæ istum *Ethan* opere magis quam nomine compleverunt. En, beate apostole, honoris tibi vicissitudo tributa est; ut sicut sanctam prædicationem tuam psalmodum attestacione firmasti, ita et psalmi de tuis operibus exponantur.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXXIX.

Oratio Moysi hominis Dei.

Non est dubium (sicut sæpe diximus) talia nomina titulis adhiberi, quæ textum psalmodum interpretatione sua videantur aperire. In primis *oratio* posita est, per quam ira Domini suspenditur, venia procuratur, pœna refugitur, et præmiorum largitas impetratur, cum Domino loquitur, cum Judice fabulatur, præsentem sibi facit quem videre non prævalet, et illum per eam placat, quem suis actibus vehementer exaggerat [ed., exacerbat]. Hæc Domini quodammodo præstat secretum, præbet suggestionibus locum, et penetralia Judicis peccator admittitur; et nullus inde respuitur, nisi qui in ea tepidus invenitur. Quod mavult petit, supra quam meretur acquirit. Tristis ad eam venit, sed lætus abscedit. *Oratio* quippe sancta sic devotos salvat, ut beatos reddat, dum criminosos accipiat. Innumera sunt hujus bonitatis exempla; sed illud sufficiat, quod ipse quoque Dominus, exempla nobis vitalia tribuens, orare dignatus est. Unde merito tali ac tanto viro præmissa est *oratio*, qui frequenter indignantem Dominum mirabili supplicationis placavit exemplo. Hunc autem psalmum tertium noverimus esse eorum qui *orationem* in titulo suo continere monstrantur. *Moysen* enim illum celeberrimum virum per quem Dominus legem Israelitico populo dedit, manifestum est ministrum

fuisse Testamenti Veteris, et prophetam Novi. De ipso enim in Evangelio dicit: *Si crederetis Moysi, crederetis et mihi, de me enim ille scripsit (Joan. v. 46)*. Et quia utraque psalmus iste conjunxit, merito illi tale nomen appositum est, quod duo sacramenta visui nominis indicaret. *Moses* quippe interpretatur assumptus, eo quod de aquis a filia Pharaonis fuerit elevatus; quod propter mare Rubrum Israelitas significat: propter gratiam vero baptismatis pertinet ad populum Christianum. Additum est etiam, *hominis Dei*, ne alterum fortasse cogitares, nisi eum qui divinis colloquiis honoratus, meruit esse primarius; ut jam non servus, sed *homo* ipsius esse diceretur. Hoc enim non de famulis, sed de liberis dii inus et amicis, sicut in Exodo legitur: *Loquebatur autem Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut loqui solet homo ad amicum suum (Exod. xxxiii, 11)*.

Divisio psalmi.

Moses vir sanctissimus, et operibus mirabilis, et colloquio divino reverendus, in prima sectione inchoat a laude Judicis, beneficia ejus breviter potestatemque commemorans. Deinde infirmitati nostræ, quam et ipse multis modis ostendit, postulat subveniri. Tertio exorat adventum Domini Salvatoris celerius innotescere, quem sciebat humano generi profutura præstare.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Domine, refugium factus es nobis, a generatione et progenie.* *Moses* ille venerabilis in typo sanctæ Ecclesiæ, quam præfiguratione gestabat. Domino susa oratione gratias agit, quod in hoc sæculi salo factus fuerit ejus insigne *refugium*. Primum quod inter Hebræorum filios est, ut moreretur, abjectus; deinde quod regis Ægyptiorum pertulit nefanda certamina; tertio maris Rubri inaudita miracula; postremum murmurantis populi contumaciam formidandam: sed in his omnibus factus est illi *refugium*, cum ab universis discriminibus noscitur esse liberatus. Merito ergo periculorum suorum recordatus, tale cognoscitur fecisse principium. Verum ut hoc non tantum de uno 306 homine, sed de universali Ecclesia debuissimus advertere, nobis posuit, non mihi: quoniam cunctæ Ecclesiæ, quæ in hac sæculi tempestate versatur, tutissimum *refugium* semper est *Dominus*. Nam vide quid sequitur, *A generatione et progenie.* *A generatione*, significat ex quo generari cœptum est genus humanum. *Progeniem* vero dixit usque ad finem sæculi, cum progenies sibi humani generis per ætates singulas reparata succedit: ac si diceret, semper.

Vers. 2. *Priusquam fierent montes, et formaretur orbis terræ, a sæculo et usque in sæculum tu es.* Quia in primo versu dixerat: *Refugium factus es nobis*, ne temporalem adverteres esse Deitatem, nunc de ejus æternitate disseruit. Sed ut hanc perennitatem apertissime possimus advertere, *montes* hic non aliquid terrenum, sed cœlorum potestates eximias, quoniam de universa terra subsequitur; ut revera

dicatur Domino congruenter, *tu es*, antequam caelestia terrenaque formares. Istud enim prius non habet principium, sed immensum atque incomprehensibile esse declaratur, quando ab ipsis quoque principiis prius esse dignoscitur. Sequitur, *a sæculo et usque in sæculum tu es*; quasi aut ante sæculum, aut post sæculum non est Deus. Sed hic, *a sæculo et usque in sæculum*, aeternitatem debemus advertere. Græci enim codices aeternitatem habent, quod patres nostri *a sæculo et usque in sæculum* transtulerunt. *Tu es* competenter dicitur Deo, quia non habet præteritum nec futurum; sic enim et ipsi Moysi dictum est: *Dices filiis Israel: Ego sum qui sum: et qui est, misit me ad vos (Exod. iii, 14)*. Unde merito vir sanctus posuit, *tu es*, quod ab ipso se audisse meminerat. Sed hoc ad Patrem, hoc ad Filium, hoc ad Spiritum sanctum pertinere non dubium est. Essentia enim individua Trinitatis, quæ ab eo quod est, esse veraciter et proprie dicitur, præsentia semper habet, quæ inter nos aut præterita dicimus aut futura.

Vers. 3. *Ne avertas hominem in humilitatem; et dixisti: Convertimini, filii hominum.* Venit ad secundam partem, in qua ille vir sanctus a Domino petit quæ illum præcepisse cognovit. Dicit enim: *Ne avertas hominem in humilitatem*, id est, ne in mundi istius concupiscentiam ambitionemque projicias. *Humilitatem* quippe hic terrenam concupiscentiam debemus advertere, quæ apud Deum abjecta atque contemptibilis est, non illam gloriosam qua peccata nostra Domino conditemur. Hoc ergo vir sanctus deprecatur quod Divinitas jubet, ne voluntas hominum a cælesti sublimitate dejecta, amare mundi permittatur humillima, humilia utique quæ sua vilitate [*ed.*, humilitate] sordescunt. Sequitur, *et dixisti: Convertimini, filii hominum.* Illic et pro quia positum est, ut uauum nobis sensum aperiat adunata sententia. Vides quam sit probabilis superior illa petitio: quia cum Dominus præceperit *filios hominum converti*, ipso debeant miserante salvari. Quis enim alter potest a mundi ambitu liberare, nisi is qui docuit fideles cælorum regna perquirere? Merito ergo petit ne deserantur homines in lubricis lapsibus, quibus dictum est: *Convertimini.*

Vers. 4. *Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesternæ, quæ præterit, et sicut custodia in nocte.* Causa redditur quare sæculi ambitio debeat declinari: *Quoniam mille anni* non solum pauci sint *ante oculos Dei*, sed *tanquam hesternæ dies* habeantur omnino præteriti. Quæ figura dicitur tapiuosis, id est humiliatio, quando cujuslibet rei magnitudo minuitur in exiguam parvitatem. Non enim vel ipsi uni diei præteriti, sed præterito comparatur tam longissimus ordo sæculorum. *Mille enim finitum pro infinito* posuit, ætatem veterum fortasse designans, qui magna longævitate repleti sunt. Sequitur, *et sicut custodia in nocte.* Ut illos mille annos (quos superior dixit) annulatos esse cognosceres, non jam uni dei præterito, sed etiam nocturno tempori brevissimo

A comparantur. *Custodia enim nocturna*, quæ humanas assolet exercere vigilias, tenuis horis excubantibus deputatur, ubi sibi succedentibus turmis nihil longinquum agitur nec morosum. Pulchre autem humanam vitam nocturnis comparavit excubiis, ubi totum sub obscuritate et trepidatione geritur, quando mens hominum vitiis carnalibus circumdata pulsatur. Huic autem versui subdistinctiones ponendæ sunt, quoniam subsequitur plenitudo sententiæ.

Vers. 5. *Quæ pro nihilo habentur, anni erunt eorum: mane sicut herba transeat.* Hoc erat quod de versu superiori pendebat: quoniam sicut duo illa quæ superius dixit, hoc est, *diem præteritum, et custodiam nocturnam, quæ pro nihilo habentur*, intulit: *Anni erunt eorum.* Et ideo sicut paulo ante dixit supplicandum est, *Ne avertas hominem in humilitatem*, addidit, *mane sicut herba transeat.* Adhuc illa fugitiva et transitoria vitæ hominum comparantur. Frequenter enim herba intra momentum aut pastu animalium, aut aliqua tritura consumitur: sic sunt anni hominum qui pro nihilo habentur. *Mane*, id est in ipsa vita qua fruuntur, transeunt atque peraguntur; nec de longinquitate eorum potest esse satietas, ubi terminus festina celeritate suscipitur.

Vers. 6. *Mane floreat et prætereat; vespere accidat, induret et areseat.* Bene carnis infirmitas fugitivis herbarum ætatibus comparatur. *Mane* significat totam hominis vitam, in qua et *florere et præterire* dignoscitur. *Vespere* autem quod indicat lucis occasum, tempus dicit quo transit homo de sæculo; mox enim ut in mortem deciderit, post durescit in cadaver, ac deinde arecit [*ed.*, crescit] in pulverem, quod et herbis et corporibus humanis noscitur esse commune. Sed hic *mane et vespere* (ut mihi videtur) non unum diem debemus advertere; partes enim istæ non sunt jungendæ, quia singulæ pro brevitatis intellectu sunt positæ. Hæc autem ideo diligentius excoluntur, ne quis sibi hominum de vita longissima blandiatur.

Vers. 7. *Quoniam defecimus in ira tua, et in furore tuo conturbati sumus.* Vir sanctus memor actuum priorum illum furorem Dei recordatur, quem pro Judaica murmuracione sustinuit, quando ei Dominus dixit: *Cerno quod populus iste dura cervice sit: dimitte me ut irascatur furor meus contra eum, et deleam eos, faciamque te in gentem magnam (Exod. xxxii, 9, 10)*. Quapropter formidabili recordacione turbatus est, qui pro tali populo supplicabat. *Defecimus enim* dictum est, humana infirmitate fatigati: *Conturbati sumus* mortis cogitata formidine, quam metuebant propter debitas ultiones.

Vers. 8. *Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo; sæculum nostrum in illuminatione vultus tui.* De sæculo transacti temporis dicit, quando Judaicus populus et miraculis visitabatur et **307** poenis. Non credendo enim quæ videbant, ultoris Judicis patiebantur aspectum. Nam in alio loco dicit: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata (Psal. xxxi, 1)*. Illa enim tegebantur, quæ ad

veniam perveniebant: hæc autem illuminabantur, A quæ vindictam protinus sustinebant.

Vers. 9. *Quoniam omnes dies nostri defecerunt: et in ira tua defecimus: anni nostri sicut aranea meditabantur.* Brevitatem vitæ humanæ dicit per iram Domini provenisse: quoniam longioris vitæ præsumptione peccabant. Ad quam enim brevitatem pervenerint post illam numerositatem prioris sæculi infra dicturus est. Nam quod dicit: *Omnes dies nostri defecerunt*, ad annos pertinet imminutos. Quod vero sequitur, *et in ira tua defecimus*, ad tribulationes ærumnasque respicit, quas in ipsa vita parvissima sustinemus: quoniam insolentia nostra aliter non poterat corrigi, nisi per flagella Domini probaremur affligi. Sequitur nimis apta comparatio: *Anni nostri sicut aranea meditabantur.* Malignitatem vitæ nostræ posita similitudo declarat. *Aranea* enim est animal debile ac tenuissimum, quod transeuntibus muscis ad escam sibi procurandam quædam retia dolose contexit: sic anni eorum qui sceleratis operibus dediti sunt, inanibus et subdolis machinationibus occupantur. *Aranea* enim dicta est, quod sit arida nimisque subtilis. Et vide quemadmodum actus ipsos [ed., ipsius] positum verbum declaret. *Meditabantur*, dixit, non operabantur; ut ostenderet eos sine aliqua utilitate transisere, qui sub nullo fructu bonorum, sed sub ancipiti meditatione vixerunt.

Vers. 10. *Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni; si autem in potentatibus octoginta anni, et plurimum eorum labor et dolor.* Si annos illos ad literam velimus advertere, multos hominum et nonagenarios bene vigentes invenies, et iterum necdum septuagenario debilitate confectos; ut quod hic dicitur, constare minime posse videatur. Sed numerum septuagenarium legi potius decenter aptamus, quæ sabbatum diem septimum observandum esse præcepit. Octogenarium vero populo Christiano aptissime deputamus, qui octavum diem Resurrectionis dominicæ sancta festivitate venerat: ut duo Testamenta (sicut in septuagesimo psalmo jam diximus, ubi opus istud divisimus) per hunc numerum significasse videatur. Ipsa sunt enim præcepta, in quibus fidei animæ saluberrima mentis valetudine reguntur. Octogenario vero numero addidit *in potentatibus*, quia tunc revera cœpimus habere potentiam, quando nobis Dominus Salvator apparuit. Isti sunt ergo *dies annorum nostrorum*, qui nobis probabilis vitæ conferant claritatem; ut merito *dies* dicantur, per quos Dominum in verbis suis illuminata mente conspicimus. Et intende quid sequitur: *Et plurimum eorum labor et dolor*; id est, qui hæc duo Testamenta transcenderit, laboribus maximis et doloribus implicatur. Non enim illic est aliquid (sicut hæretici faciunt) plus minusve sentire, ubi cœlestem regulam servat moderata distinctio.

Vers. 11. *Quoniam superveniet super nos mansuetudo, et corripiemur. Quis novit potestatem iræ tuæ, aut præ timore iram tuam dinumerare?* Quia dixerat: *Plurimum eorum labor et dolor*, nunc ipsum excolit

A dicens, non debere legis præcepta transcendere: quia superveniens Jesus Christus, qui est *mansuetudo* perfecta, nos corripit et emendat, si Testamenta ejus contumaciter negligamus. Et quoniam dixit, *corripiemur*, præmisit mansuetudinem, ut intelligamus omnes emendationes Domini fidelibus pietatis intentione provenire. Sequitur, *Quis novit potestatem iræ tuæ, aut præ timore iram tuam dinumerare?* Merito ille Moyses, qui expertus fuerat quanta Dominus peccanti populo reddidisset, dum eum crebris murmurationibus incitasset, exclamat nullius considerationem ad vindictæ ejus pervenire mensuram, nec dinumerari posse quanta ille prævalet iratus efficere. Et nota quod in utraque parte prædicatur virtutis immensitas. Nam sicut præmia Domini plenissime nequeunt B intelligi, ita nec vindictæ mensura prævalet apprehendi. Bene autem addidit, *præ timore*, sicut et alius propheta dicit: *Consideravi opera tua, et expavi* (Habac. iii, 2).

Vers. 12. *Dexteram tuam, Domine, notam fac nobis, et eruditos corde in sapientia.* Vir ille sanctissimus et utriusque Testamenti intellectus egregius venit ad tertiam partem, in qua deprecatur Patrem, ut Jesus Christus Judaico populo et gentibus salutariter appareret. Nam ut utrumque populum complecteretur, plurali numero posuit, *nobis*, sicut et in primo versu psalmi jam factum est. *Dexteram* enim dicit ipsum Dominum Salvatorem, de quo alibi scriptum est: *Dextera manus tuæ, Domine, confregit inimicos* (Exod. xv, 6); petens ut ipse illis notus efficiatur, per quem C omnia profutura discuntur. *Et eruditos corde in sapientia.* Desiderio ipsius non sufficit adventum Domini postulare, quia multi eum corporaliter videntes, Deum minime crediderunt, ideoque addidit, *Eruditos corde in sapientia*; id est intellectum habentes in Dominum Christum. *Eruditus* enim dicitur quasi ex omni rude elicitus. Ipse est enim virtus et sapientia Patris, quem hic postulat non corporeis oculis, sed erudito corde cognoscere: quia hoc profuit revera illum videre, qui eum meruerunt illuminata mente conspiciere.

Vers. 13. *Convertere, Domine, aliquantulum, et deprecabilis esto super servos tuos.* Consuetudinem suam vir sanctus operatur, qui dicit in Exodo: *Esto placabilis super nequitiam populi tui* (Exod. xxxii, 12). Ipso affectu, ipsa gratia rogat Dominum, ut justitiam suam aliqua lenitate retemperet; quatenus exorari possit a peccatoribus, quibus juste noscebatur iratus. Intuendum est autem quod non dixit *ex toto convertere*, sed *aliquantulum*: quia hoc magis nobis expedit, quando nos aliquis stimulus tribulationis affligit; ut sæpe commoniti saluberrima conversione valeamus peccatorum veniam promereri.

Vers. 14. *Repleti sumus mane misericordia tua; exultavimus et delectati sumus in omnibus diebus nostris.* Misericordiam dici Dominum Salvatorem nullus ignorat, qui miseris datus est, ut per ipsum viverent, qui per se cognoscebantur omnimodis interisse. *Repletum* se ergo dicit hac *misericordia mane*, id est

lucida contemplatione, quoniam vir sanctus Christi A Domini prævidebat adventum. Et necesse fuit ut
308 ejus cor *exsultaret* in laude, *delectaretur* in contemplatione *omnibus diebus vitæ suæ*, cujus anima tali munere repleta, cœlesti exultatione gaudebat. Quæ figura dicitur idea, cum rem futuram velut oculis offerentes, motum animi vivaciter incitamus.

Vers. 15. *Delectati sumus pro diebus quibus nos humiliasti, annis in quibus vidimus mala.* Tribulationes quas hominibus providentia divina concedit, quæ veraci æstimatione perpenderat, ut delectatum se in eis diceret, per quas humiliandum populum salutariter sentiebat. Sciebat enim fidelibus viris noxiam esse superbiam; et inde Domino gratias agit, unde credentes profecisse cognovit. Quapropter in illis
B *annis se delectatum esse confitetur, in quibus riderat mala*; mala scilicet quæ gravia putabat, dum pateretur humanitas. Nam viro sancto et contemplanti veritatem non solum gravia non fuerunt, sed etiam suavia sibi exstitisse professus est.

Vers. 16. *Respice in servos tuos et in opera tua, Domine; et dirige filios eorum.* Sancta conscientia non desinit facere in opere alieno quod exercebat in proprio. Quibus enim orationibus pro Israelitis supplicaverit Domino, omnino notissimum est. Nunc eadem simili fine concludit, ut peccantibus Judæis parcat, et filios eorum sancta credulitate recorrigat; quatenus si illi (iniquitate sua faciente) dispersi sunt, saltem eorum soboles in fine sæculi conversa, ad veniam pervenire mereatur. Quod prophetiæ spiritu
C (sicut sæpe diximus) noverat esse faciendum. Et considera quibus verbis pietatem boni Judicis invitavit, ut primo diceret, *in servos tuos*; deinde, *in opera tua*; quatenus etsi factis suis veniam non mererentur accipere, eam Creatoris opera valde laudabilis impetraret. Quod argumentum apud rhetores dicitur a laude judicis.

Vers. 17. *Et sit splendor Domini Dei nostri super nos; et opera manuum nostrarum dirige super nos.* Splendor Domini super nos est, quando crucis ejus impressione decoramur, et vexillum triumphi ipsius in fronte portamus; sicut Apostolus dicit: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (Galat. vi, 14). Hinc et in alio psalmo dictum est: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine* (Psal. iv, 7). Sequitur, *et opera manuum nostrarum dirige super nos*. Opera nostra dirigit super nos, quando nobis donaverit veniam peccatorum, ut cum fuerimus perversi, efficiamur ejus correctione rectissimi.

Conclusio psalmi.

Consideremus, viri prudentissimi, quam multa nobis legis divinæ mysteria per diversos numeros indicentur, quod hic vitas hominum septuagenarii et octogenarii numeri supputatione recolligat; quod cunctus ordo Psalmorum mystico sit calculo compre-

PATROL. LXX.

hensus; quod omnes libros divinos numerus arcanus includit; quod et alia legis divinæ mysteria multifario calculo continentur. Arenam maris, pluviarum guttas, hominum capillos legitimus esse sub numero. Et ut brevi compendio disciplinæ ipsius laudem virtutemque noscamus, Salomon ait, *Omnia in mensura, et numero, et pondere Deum fecisse* (Sap. xi, 21); ut cunctis indubitanter appareat arithmeticam disciplinam ubique esse diffusam. Hanc auctores sæcularium litterarum diligentius perscrutantes in multis partibus diviserunt, id est in pari et impari, in perfecto et imperfecto, in superfluo et imminuto, et cæteris quæ in ipsis auctoribus evidentissime continentur; quas studiosis legere et sana mente tractare nostri quoque permisere majores. Deum tamen in omnibus rogemus ut sensus nostros aperiat, et ad veram sapientiam sua nos illuminatione perducat. Quidquid enim legeris, quidquid excogitaveris, ita dulcescere poterit tibi, si sapore superni muneris condiaris.

EXPOSITIO IN PSALMUM XC.

Laus cantici David.

Quando *laus cantici* dicitur, non commune aliquid sentiatur. *Laus* intelligi potest et humana prædicatione; sed *laus cantici* animadverti non potest nisi divina laudatio. *David* autem hic, ipsum prophetam debemus advertere, qui primam partem hujus psalmi suavi relatione dicturus est. Amœnus admodum et ipsarum promissionum varietate dulcissimus: cujus undecimum et duodecimum versum diabolus ipsi Domino Salvatori, cum eum tentasset, objecit. Hunc hymnum dæmonibus pia confidentia semper opponimus, ut a nobis potius inde vincantur, unde contra Creatorem suum dolose aliqua dicere tentaverunt.

Divisio psalmi.

In prima parte Psalmis a profitetur omnem fidelissimum divina protectione vallari. Secunda laudem decantat Domino Salvatori. Tertia verba sunt Patris ad omnem fidelem, quem in se devotissime sperare cognoscit, et in mundo isto defensionem, et in futuro illi [ed., ille] præmia compromittens.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur.* Hic denuo categoricus syllogismus ita sublevat caput: *Justus habitat in adjutorio Altissimi. Omnis qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur. Justus igitur in protectione Dei cœli commorabitur.* Nunc verba psalmi tractemus. Posito sancto David in contemplatione cœlesti, talis subito persona monstrata est, quæ tota mentis puritate devota superna jugiter protectione gauderet: cui multa beneficia divinitus asserit esse collata, ut ad devotionem Domini mens nostra ardentius incitetur, quando fidelibus spes magna promittitur. Quæ figura dicitur diatyposis, id est expressio habitus, ubi rebus personisve subjectis et formas ipsas et habitus exprimimus. Qui

habitat, confirmative pronuntiandum est. id est qui jugiter commoratur. *Habitare* enim permanentis est, non ~~309~~ discedentis; sed qui totam spem suam non in propriis viribus ponit, sed in Altissimi voluntate constituit, sequitur absoluta promissio, quoniam talis vir modis omnibus protegatur a Domino. Et inspicendum est quod dicit, *in adjutorio*, ut designet intentionem verissimi Christiani laboriosa Domino contentione servire. Et intueri quemadmodum singulis verbis res magnæ resignatæ sunt. Dicit enim: *Qui hic habitat, illic commorabitur*; id est, qui in isto sculo ab ipso non discedit, in illa semper perennitate mansurus est.

Vers. 2. *Dicit Domino: Susceptor meus es, et refugium meum Deus meus, et sperabo in eum.* Hoc dicit ille qui de animo suo noxias præsumptiones abiciens, solum sibi credit utile, quod dignatur pietas superna præstare. Nam qui dicit: *Susceptor meus es*, totum se confirmat in ejus beneficia projecisse, ut de felici quadam familiaritate gloriatur. Item qui dicit: *et refugium meum Deus meus*, nullum sibi aliud esse proficitur auxilium: sed quando hujus sæculi tempestatibus quatitur, ad portum divinæ misericordiæ se confugere velle testatur. Et ne crederes post suspensionem beatam et refugium salutare non esse jam aliquid expetendum, sequitur, *et sperabo in eum*: ne quis in se fragilissimo debeat aliquando præsumere, sed in illo semper qui probatur omnia continere. Hoc si Adam fuisset secutus, nec sibi conquisisset reatum, nec suis posteris transmisisset interitum.

Vers. 3. *Quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium, et a verbo aspero.* Causam dicit divini muneris, quia ipse nos ab inimicorum sive spiritualium sive carnalium potest liberare versutiis, comparatione facta venantium, qui ad capiendas feras retium laqueos ponunt, ut ignorantes possint dolosis insidiis irretire. Sequitur, *et a verbo aspero*. Verbum asperum est omne dicium quod contra regulas divinas tanquam lethiferum poculum propinatur. Nam etsi per injurias aut irrisiones a bono proposito divertamur, *verbum* est utique *asperum*, suaque acerbitate durissimum. Et iterum si audiat sermo blandus fellito melle conditus, acerbe illud debemus suscipere, quia divinis probatur jussionibus obviare. Nam frequenter illa plus decipiunt quæ mollissimis sermonibus intimantur. Ab hac ergo asperitate gravissima et amara dulcedine liberat Dominus nos, quando in via ipsius gradimur, nec dextera lævaque divertimus, ubi a diabolo positos laqueos esse cognoscimus. In via enim, id est in ipso Christo ausus non est ponere, ubi fideles non prævalet salutare.

Vers. 4. *Scopulis suis obumbrabit tibi, et sub pennis ejus sperabis; scuto circumdabit te veritas ejus.* Per hunc versum et duos alios qui sequuntur, personæ illi sanctissimæ quam propheta superius introduxit, quam pulcherrimis allusionibus Domini beneficia compromittit! ut cujus prius mores probaverat, ejus præmia digna varraet; quæ nostra debet curiositas

indagare, si tamen (ipsius gratia suffragante) dignum possimus aliquid invenire. *Scapulæ* Domini sunt operationes mirabilium, per quas velut quibusdam hameris virtus divina monstratur. *Pennæ* sunt monita prophetarum, quæ si pura mente recipiantur, fideles animas ad cælos usque perducunt. Quæres forsitan quid ista præstabit obumbratio, ut per diem sol non urat te, neque luna per noctem? Item quid pennæ Dominicæ conferant? Utrique protectionem Domini, quam velut maternam pietatem inter mundi pericula te habere cognoscas, sicut et alibi scriptum est: *Jerusalem, Jerusalem, quoties volui congregare filios tuos sicut gallina pullos suos sub alis suis, et nolueristi* (Math. xxiii, 37)! *Scuto* circumdabit te veritas ejus. *Scutum* istud humanum illam partem tantum ex qua

opponitur, tegit: clypeus vero divinus undique n

quasi murali munitione circumdat atque defendit.

Veritas autem incarnatio Christi Domini advertenda est, sicut legitur: *Veritas de terra orta est* (Ps. lxxxiv, 12); quæ nos et *scopulis* obumbrat, et *sub pennis* suis sperare facit, et scuti protectione custodit.

Vers. 5. *Non timebis a timore nocturno.*

Vers. 6. *A sagitta volante per diem, a negotio perambulante in tenebris, a ruina et dæmonio meridiano.*

Sicut dixit superius genera defensionum, ita nunc in his duobus versibus denuntiat periculorum modos: quia multo gratior salus fit, cum evitata cognoscitur discriminum multitudo. *Timor* itaque *nocturnus* est hæreticorum tenebrosa persuasio. *Sagitta volans per diem* manifesta persecutio tyrannorum. *Negotium in tenebris*, cum pravo studio perquiritur, unde beo credentium cordis oculus obæccatur. *Dæmonium meridianum* est immane periculum fervore persecutionis accensum: ubi ruina plerumque metuitur, quando infirmitas humana superatur. *Ruina* enim dicta est, quasi repetens ima. Sed per has omnes allusiones definitionesque rerum illud evidenter ostenditur, quia nihil horum metuere possumus, quando Domino protegente salvamur.

Vers. 7. *Cadent a latere tuo mille et decem millia a dextris tuis: ad te autem non appropinquabit.* Cum de viro fidelissimo in prima parte loqueretur, quoniam membra capiti suo connexa sunt, in secunda parte venit ad Dominum Christum, ut illos quos Dei famulis insidiatos esse dixerat, peccatorum suorum retributionem subitros esse monstraret. Sed hunc versum paulo sollicitius inquiramus. Non enim possunt a latere Domini, vel a dextris ejus cadere, qui jam in beatorum numero prædestinati esse noscuntur: sed hoc de præsumptoribus bene dicitur, qui illud se consequi credunt, quod minime promerentur. *Cadent* dixit, quasi de alta beatitudine corruent, quam sibi temeraria, non fidelis anima promittebat. *Latens* autem est Domini Salvatoris corona justorum, quæ cum ipso (sicut promisit apostolis) in resurrectioe judicabit. Nam hodie quo quando iudices petimus ab imperatore vel rege, sic eis dicimus: Mittite a latere vestro, id est qui vobiscum habet fidelissima devo-

toæ consilium. *Latus enim dictum est, eo quod sub drachin lateat. Et quia spes hominum inaniter sibi promittit excelsa, ex illa gloria eos dicit esse casuros, qui sibi supra merita sua talla pollicentur. Et quoniam isti rari sunt qui tantam ac talem spem habere noseuntur, mille a latere ejus asserit esse casuros, ab illa scilicet summitate judicationis. A dextris autem, quia multi putant se ad dexteram collocandos, decem millia testatur inde ruituros, quoniam et ipsi falsa opinione conceperant, quod in suis 310 meritis non habebant. Hæc autem sententia illos specialiter verberat qui aliquo bono prosperitatis inflantur, et sanctos se putant esse, cum non sint. Mille autem et decem millia finitum pro infinito numerum ponit. Sequitur, *Ad te autem non appropinquabit*; hoc est quilibet ex istis qui sibi regnum Dei fallaciter pollicentur: qui revera longe erunt a Domino, quoniam dum spem habent in meritis suis, ad satisfactionis remedia non recurrunt.*

Vers. 8. *Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis. Oculis tuis, dixit divinum illum lucidum perspicabilemque conspectum, quo hominum merita judicantur. Justitia enim divina considerantur homines, qui sunt ad sinistram vel ad dexteram collocandi. Sequitur, *Et retributionem peccatorum videbis*; hoc est quod superius dixit: *Oculis tuis considerabis*. Illa enim consideratio erit retributio meritorum. Videbis, id est, videri facies; sicut est illud: *Dominus de caelo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum (Psal. LII, 3).**

Vers. 9. *Quoniam tu es, Domine, spes mea; altissimum posuisti refugium tuum.* Cum supra de peccatorum retributione loqueretur, subito intulit, *Quoniam tu es, Domine, spes mea*, quod sensus superior non habebat. Quæ figura dicitur paradoxon, quando exitus inopinatus vel non expectatus ingeritur. Intendamus autem sollicitius quid sit quod dicit propheta, *Quoniam tu es, Domine, spes mea*: quia resurgente Domino spem resurrectionis membra reliqua perciperent, quæ erant posita in morte peccati. Præcessit enim in Capite, quod corpus reliquum in se sperare debuisset. Verum ista spes resurrectionis sancto viro ideo facta est, quia et ipse Dominus Salvator per id quod mortuus est, *refugium* suum noscitur in Altissimo posuisse, sicut in trigesimo psalmo jam dictum est: *Esto mihi in Deum protectorem, et in domum refugii, ut salvum me facias (Psal. xxx, 3).* Unde merito sequitur illius exemplum, per quem se in æternum noverat esse victurum.

Vers. 10. *Non accedent ad te mala, et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.* Hic beatitudo assumptæ humanitatis potenter exponitur: quia dum in hoc mundo a Judæis et convicia pertulerit et flagella, dicit, *tabernaculo* ejus, id est, sancto corpori nihil mali *appropinquare* potuisse. Merito, quia *flagellum* est ultio divina, quod solet humana crimina resecare; sicut alibi legitur: *Multa flagella peccatorum (Psal. xxxi, 10).* Hoc ergo supra illum verissi-

me dicitur non venisse, qui se probatus est immaculata conversatione tractare. Hic enim *flagellum* positum est, quod delicta castigat, quod improbos actus ulciscitur; et ideo negatum est *per flagellum* Christo Domino proximasse peccatum. Quod genus locutionis schema dicitur hypallage, quæ et in sæcularibus frequenter invenitur voluminibus et divinis.

Vers. 11. *Quoniam angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis.*

Vers. 12. *In manibus portabunt te, ne unquam offendas ad lapidem pedem tuum.* In his duobus versibus verba sunt quæ Domino Christo diabolus, de ejus divinitate dubitans, cum eum tentare præsumpsisset, objecit. Sed ubi ille cecidit, nos sollicitè gradiamur: quoniam cautela sequentis est præcedens lapsus alienus. Sæpe diximus in Domino Salvatore duas naturas, id est Dei et hominis unitas atque perfectas in una eademque permanere persona, ita ut unus esse Dei Filius et prædicetur ab omnibus et credatur, sicut et Patres nostri veritatis ipsius illuminatione docuerunt, dicentes: Solus ex Trinitate Filius formam servi accepit, quæ forma illi ad unitatem personæ coaptata est; id est, ut Filius Dei et Filius hominis unus sit omnipotens Jesus Christus: ne non Trinitas, sed (quod absit) quaternitas, prædicetur. Hinc est quod quando humilia de ipso dicuntur, humanitati sunt sine dubio deputanda: quando aliquid potentius tonat, divinis virtutibus convenit applicari; quod hic et inferius utrumque servatum est. Nam quod legitur, *angelis mandatum, ut eum debeant custodire*, infirmitatis humanæ est, sicut Evangelium quoque testatur: *Apparuit autem illi angelus de caelo confortans eum (Luc. xxii, 43).* Et ut ipsam hominis naturam perfectissime declararet, adjecit, *ne offendas ad lapidem pedem tuum*; id est, ne in legem quæ in lapideis tabulis scripta videbatur incurreret, quam venerat gentes edocere, ejusque plenitudinem saluari integritate firmare.

Vers. 13. *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem.* Hic jam divina virtus exprimitur, quæ tantis rebus sævientibus imperavit. Nam omnia ista nomina diabolo congruenter aptantur: *aspis* est, dum occulte percutit; *basiliscus*, cum palam venena disseminat; *leo*, dum persequitur innocentes; *draco*, cum negligentes impia voracitate deglutit. Verum hæc omnia glorioso adventu Domini pedibus ipsius prostrata jacuerunt. Solus enim tam ferocia valuit subdere, qui Patri coæternus et consubstantialis secundum divinitatem probatur existere. Hæc si diligenter sanctorum Patrum prædicatione tractemus, nec aliqua demerentium hæretica pravitate turbemur, omnia nobis, sicut dicta sunt, absoluta veritate constabunt.

Vers. 14. *Quoniam in me speravit, liberabo eum; protegam eum, quoniam cognovit nomen meum.* Venit ad tertiam partem, ubi Dominus Pater justissimo illi viro qui in prima parte noscitur introductus, clementi dignatione respondit, ut corda fidelium tali promissione roboraret. Hunc ergo beatum, qui hæ-

bitat in adiutorio Altissimi, liberaturum se a malis sæculi istius compromittit, quoniam spem suam in ipsius virtute reposuit. Sequitur, protegam eum quoniam cognovit nomen meum. Exponit quomodo eum liberandum esse premiserit; scilicet ut protectus ab omnibus insidiis diaboli reddatur alienus. Causam quoque piæ liberationis adiunxit, quoniam cognovit nomen meum. Cognoscit nomen Patris, qui Filium non putat esse minorem, nec creaturam æstimat (ut quidam dementissimi volunt), sed Creatorem potius mentis integritate profitetur.

Vers. 15. *Invocabit me, et ego exaudiam eum; cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum et glorificabo eum.* Beato isti qui in ipsius protectione confidit, singulare præmium Dominus compromittit, ut eum *invocatus exaudiat*, et duplici modo profutura concedat. Dicit enim, *cum ipso sum in tribulatione*, quod ad istum respicit mundum, **311** ubi ferventius angustiis mens devota tribulatur; sic et ipse in Evangelio promittit: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* (Matth. xxvii, 20). Et vide quid sequitur, *eripiam eum et glorificabo eum.* Ereptus utique ex hoc mundo glorificandus est justus, quando in illa beatitudine collocatur, ubi jam locum tribulatio non habebit.

Vers. 16. *Longitudine dierum adimplebo eum, et ostendam illi salutare meum.* Adhuc exsequitur præmia quæ promittit beato. *Longitudo enim dierum* vita æterna est, quam nullus terminat finis; sed in firmamento suo stabili robore perseverat. Sequitur totius præmii finis, qui non habet finem, *et ostendam illi salutare meum.* Hoc est enim quod fidelibus in summa remuneratione promittitur, quia salutarem Christum Dominum contuentur. Apparens enim ille et cordis illuminatione conspectus, totam spem iustorum desideriumque complebit. Sic se et ipse in Evangelio bene credentibus pollicetur: *Ostendam me ipsum illis* (Joan. xiv, 24). Hoc enim (ut quidam volunt) ipsi Christo non poterat dici, qui et salutaris est Dominus, et spes desiderata credentium: sed melius (ut frequenter dictum est) intelligatur potius a parte membrorum.

Conclusio psalmi.

Mirabilis virtus psalmi hujus, quæ immundos spiritus fugat. Nam unde tentare diabolus voluit, inde a nobis superatus abscedit. Memor est enim iniquus præsumptionis suæ, memor est divinæ victoriae. Ipse quippe et in nobis vincit, qui eum et in se propria virtute superavit. Dicatur ergo a nobis post omnes actus diei noctis adventu; cognoscat nos ipse esse, cui se recolit ante cessasse. Nec frustra tantam gloriam psalmi hujus in tali numero æstimo collocatam, quæ ter trina revolutione denarii ad omnipotentem atque indivisibilem cognoscitur tendere Trinitatem.

EXPOSITIO IN PSALMUM XCI.

Psalmus cantici in die sabbati.

Psalmus cantici commonet nos ut in universis actibus nostris Divinitati gratias referre debeamus.

Psalmus enim (sicut sæpe dictum est) significat operas spirituales, quæ sursum tendunt ad Dominum Christum. In his enim cantare debemus et gratias semper agere, quando ejus beneficio reddimur liberi, qui per nos sumus peccatorum nexibus obligati. Ipse enim cantat in psalmo, qui omnem vitam suam in gratiarum actione constituit. *Dies autem sabbati* requies interpretatur, per quam commonemur ab omni prava actione cessare, et feriatos animos a vitis reddere operum cælestium sanctitate. Hanc recte Judæi non colunt, cum observantiam ejus ad intellectum litteræ transtulerunt. Sed illis est *in die sabbati* requies, qui præcepta Domini ad Novi Testamenti significantiam ducunt, et veraciter intelligunt quod in præfiguratione dictum esse cognoscunt. Et ideo verba Ecclesiæ in hoc psalmo debemus accipere, quæ nobis per *diem sabbati* futuram requiem cognoscitur intimare.

Divisio psalmi.

Primo ingressu Ecclesia loquitur, bonum esse commemorans laudes Domino dicere, quod insipientem et irreligiosum profitetur modis omnibus ignorare. Secundo peccatores sicut fenum velociter asserit esse perituros. Tertio dicit justos florere ut palmam, crescere autem sicut cedros Libani: ut et pertinacis metus corrigat, et devoti felici pollicitatione congaudeant.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Bonum est confiteri Domino et psallere nomini tuo, Altissime.* Sancta mater Ecclesia dicit *bonum esse Domino confiteri*, ut in ipso capite breviter profutura censeret. *Confitemur* autem (sicut sæpe dictum est) duobus modis: quando peccata nostra damnantes, misericordiam Domini jugiter postulamus; *confitemur* etiam, cum beneficia quæ suscipimus ejus semper muneribus applicamus, nec meritum nostrorum esse dicimus quod ipsius miseratione præstatur. Quapropter, quidquid horum fiat, *bonum est Domino confiteri.* Deinde conversa dicit ad Dominum, *et psallere nomini tuo, Altissime.* A communi intelligendum *bonum est.* *Psallere* enim significat piis operibus Domini mandata peragere, ut sicut psalterium de superioribus sonat, ita operatio nostra ad aures Divinitatis ascendat. Quapropter uno versiculo comprehensum est quod sanctas et multiplices concluderet actiones.

Vers. 2. *Ad annuntiantium mane misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem.* Mirabiliter vita nostra duobus est sermonibus conclusa. *Mane* significat gaudium, *nox* autem cognoscitur indicare tristitiam. Et ideo quando in beneficiis ejus læti sumus, *misericordiam* ipsius *annuntiare* debemus: quia præstat indignis et malis, bonus est. *Per noctem* vero, id est per tribulationem, quando nos asperitates aliquæ castigare noscuntur, *veritatem* ipsius *similiter annuntiare* debemus: quia merito patimur quod delictis gravantibus sustinemus. Ita fit ut utroque tempore justissime debeamus laudes Domini confiteri.

Vers. 3. *In decachordo psalterio : cum cantico et cithara.* Decachordum psalterium decem præcepta legis significare manifestum est, quia ipsa chordæ sunt; quas si bonorum actuum qualitate tangamus, salutare melos efficiunt et ad cælorum regna perducunt. Scire autem debemus cur iste numerus tantæ rei videatur adjunctus. Ipse est quem Pythagorici τετραδάκταρον vocant, id est quaternitatem divinam : quoniam breviter comprehendit quod per infinitas summas nescitur posse dilatari. Unus enim, duo, tres et quatuor faciunt decem, qui semper revolutus atque repetitus, in extensas et infinitas supputationes egreditur. Neque enim in quibuslibet summis ultra istum ordinem novi aliquid reperitur, sed ita probatur esse compositus, ut ipse fiat semper numerabilis, cum nullis novitatibus immutetur. Merito ergo talis calculus totius **312** redemptionis nostræ continet formam, qui per obliquas lineas caractere suo sanctæ crucis imitatur figuram, et in digitis decori circuli rotunditate concluditur. Addidit, *cum cantico et cithara.* Canticum et cithara est gaudium boni operis, id est eleemosynarum jucunda præbitio, sicut ait Apostolus : *Hilarem datorem diligit Deus (II Cor. ix, 7).* Cithara vero res indicat actuales, quæ licet cum labore et tensione fiant, tamen habebunt fructum maximum, si juncto gaudio compleantur. Ipse enim cantat cum cithara, qui operas bonas perficit sine asperitate tristitiæ.

Vers. 4. *Quia delectasti me, Domine, in factura tua, et in operibus manuum tuarum exultabo.* Intuere hanc regulam veritatis ubique servari, ne humanis viribus applicetur quod fuerit divina largitate collatum. Tunc enim elatio noxia provenit; tunc superbia Deo inimica largescit, quando aliquid infirmitas humana de sua possibilitate præsumperit. Quocirca delectatam se dicit mater Ecclesia in factura Domini, quoniam quidquid boni acceperat ipsi sancto proposito modis omnibus applicabat. Et ut prædictæ regulæ integritas servaretur, non in sua felicitate, sed in ipsius operibus se exultare proficitur, sicut et Apostolus ait : *Ipsius enim sumus figmentum, creati in operibus bonis (Ephes. ii, 10).*

Vers. 5. *Quam magnificata sunt opera tua, Domine ! nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ.* Omnia quidem opera Dei humanis sensibus profunda nescuntur, et quodcumque eorum quæsieris, altissimum sine dubitatione cognoscis. Sed melius est per verba ipsius prædictas operationes cognoscere, ne peregrinum aliquid in medium videamur adducere. Postquam dixerat, *mane misericordiam, et veritatem annuntiandam esse per noctem, in decachordo psalterio, cum cantico et cithara,* ipsa opera Domini, ipsa miracula dispositionis vehementius obstupescit, et magnificentiam ejus cum summa admiratione prosequitur : ut tali imitatione formati, mundi istius discrimina salutariter possimus evadere. In qua re *nimis profundæ sunt factæ cogitationes ejus* : ut sicut diabolus per superbiam corrui, ita humanum genus humilitatis beneficio possit absolvi. Dicendo enim, *nimis*

A profundæ, significat tanto plus hanc æstimationem aliescere, quanto de ipsa potuerit aliquis sedule vehementiusque tractare. Quapropter illud hic perfectæ scientiæ genus est, nosse Deum talia tantaque præstare, quæ humanus sensus non possit attingere, sicut in Habacuc propheta legitur : *Considerari opera tua, et expavi (Habac. iii, 4).*

Vers. 6. *Vir insipiens non cognoscel, et stultus non intelliget ea.* Diversis causis apta redduntur. Nam sicut de se dixit : *Quia delectasti me, Domine, in factura tua, et in operibus manuum tuarum exultabo,* et reliqua : ita incredulos proficitur beneficia Domini non posse cognoscere. Quæ figura dicitur parison, id est æquatio sententiæ, quæ sæpe paribus, p' erumque constat imperibus. *Insipiens* est qui cælesti sapientia vacuatus, humanis versutiis probatur esse plenissimus. Iste utique *non cognoscel* opera Dei, quia casuale credit esse quod geritur, sicut quidam philosophi dixerunt. Adjecit, *et stultus non intelliget ea.* *Stultus* utique est qui nec divina cognoscit, nec ipsos sæculi actus intelligit, quos vulgo brutos vocamus. Merito ergo isti non intelligunt ea quæ superius dicta sunt, quia supernæ contemplationis nulla ratione flammantur.

Vers. 7. *Cum exorientur peccatores sicut fenem, et apparuerint omnes qui operantur iniquitatem, ut intereant in sæculum sæculi.* Venit ad ingressum secundum, in quo peccatores in isto quidem sæculo sub brevitate temporis sicut fenem dicit florere; sed in illa judicatione, ubi factis digna recipiunt, eos asserit celeriter interire, sicut Jeremias propheta dicit : *Omnis homo fenem, et omnis claritas hominis ut flos feni (Isai. xl, 6).* Nam quod dicit : *Et apparuerint omnes qui operantur iniquitatem,* futurum judicii tempus ostendit. Hic enim etsi intelligantur multorum criminum rei, omnes tamen nobis apparere non possunt qui operantur iniquitatem, maxime quando spiritus immundos hic videre non possumus. Ibi enim cum ad judicium venerint, humanis conspectibus apparebunt. Sequitur causa quare appareant, non utique ad gloriam, sed ad ruinam, id est, ut *intereant in sæculum sæculi.* Et pulchre exposita est pena damnatorum : non enim sic perevnt, ut esse jam desinant ; sed *in sæculum sæculi perevnt,* qui nunquam a suis afflictionibus exuuntur.

Vers. 8. *Tu autem Altissimus in æternum, Domine.* Subaudiendum, permanebis, non, ut Judæi putaverunt, tanquam hominem solum communi sorte trucidandum. Aptum est enim hoc de Domino Salvatore sentire, ut econtrario vincatur perfidia nefanda Judæorum.

Vers. 9. *Quoniam ecce inimici tui, Domine, peribunt, et dispergentur omnes qui operantur iniquitatem.* Inimici Dei sunt demonum cultores, vel quicumque præceptis ejus obviare monstrantur. Hæc inimicitia Dei quidem dicitur, sed resistenti potius noxia comprobatur. Se enim persequitur, qui Domini jussa non sequitur. Ille enim nescit pius Creator irasci, nisi quando nobis existere videmur adversi. Denique

subjungit qui sint isti inimici, id est, qui operantur iniquitatem. Illi dispergentur, quando a grege Domini fuerint segregati, quando regnum ejus non meruerint introire: quia illic congregari nequeunt, nisi qui Domino devotissima intentione placentur.

Vers. 10. *Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum, et senectus mea in misericordia uberi. Unicornis* interdictum superbiam indicat, sicut in alio psalmo jam dictum est: *Et a cornibus unicornium humilitatem meam* (Psal. xxi, 23). Hic autem exaltationem significat unitatis, quam merito dicit Ecclesia [ed., qua merito dicit Ecclesiam] in fine sæculi exaltandam esse, quando fideles munera probantur digna recipere. Illa autem unitas fortitudo sublimis est; et sicut in hoc sæculo corpora ornant jumenta, ita ibi sanctorum gloria decorat Ecclesiam. *Exaltabitur enim* dixit, quia peccatoribus in tartarum humiliatis, illius sublimitas celsior apparebit. Sequitur, *et senectus mea in misericordia uberi. Senectus* candidum caput habet. Quæ similitudo (ut arbitror) hic juste datur Ecclesie, quoniam omnia merita sanctorum tanquam cani capitis purissima luce fulgebunt. Nec incassum addidit *mea*, quia *senectus* humana morbis gravissimis sauciata tendit ad finem, querelis onerosa, colore deformis est. Contra *senectus* Ecclesie ad vitam ducit perpetuam, ad beatitudinem mirabilem, ad pulchritudinem singularem, ut luceat sicut **313** augeli Dei meruerint in illa congregatione numerari. Subjungit etiam, *in misericordia uberi*, ut et multa intelligeres dona et beneficia sine dubitatione perpetua; quod totam contra sæculi istius senectatem dicitur, quæ malis ingravantibus oneratur.

Vers. 11. *Et respexit oculus meus inimicos meos: et insurgentes in me malignantes audivit auris mea. Inimici* scilicet sunt Ecclesie, quos superius dixit operari iniquitatem. Tunc aperte in illa judicatione videbuntur, quando qui hic celati sunt, ibi cum suis operibus apparebunt; quos tunc iratus respicit, quando in sinistram partem segregatos esse cognoscit. Sequitur, *et insurgentes in me malignantes audivit auris mea. Insurgentes* sunt malignantes divites hujus sæculi, qui hic paupertatem Ecclesie impietatione despiciunt. Hos audibunt [ed., audiunt] aures omnium fidelium, quando increpationibus propriis sua desideria factaque condemnabunt: dicturi enim (sicut Salomon dicit): *Quid nobis profuit superbia, aut quid divitiarum jactantia contulit nobis* (Sap. v, 8) et cætera. Ibi enim audiuntur sua vota damnantes, qui se in hoc sæculo beatissimos estimabant.

Vers. 12. *Justus ut palma florebit, ut cedrus Libani multiplicabitur.* Ad ingressum tertium sancta venit Ecclesia, ubi sic per comparationes memorat præmia beatorum, sicut superius dixit damnari posse facta peccantium. Feno enim comparati sunt peccatores, quod delectabili quidem viriditate oritur, sed celerimo sine siccatu; *justus* vero dignissime comparatur *palme*. *Palma* enim dicta est quasi pacis alia, quæ præmium est in agone vincentibus, sicut Apo-

stolus dicit: *Nunc tendo ad palmam supernæ vocationis* (Philip. iii, 14). Hæc supra terram hispida est, et quibusdam tumoribus inæqualis; sed ubi ad superna processerit, dulcissimorum fructuum suavitate completur, et quasi quibusdam radiis ornata distenditur. Sic justorum conversatio in hoc mundo duris est laboribus plena, sed in superis probatur esse pulcherrima. Sequitur *cedri* secunda comparatio, quæ multo palmis probatur excelsior. Lignum bene oleus, ad pondera portanda fortissimum; quod licet procerum ubique nascatur, in *Libano* tamen monte celsius invenitur. Ita justus multiplici laude celebratus, et *cedri* proceritatem et pulchritudinem dicitur esse habere palmarum. Quæ figura dicitur *ison*, id est æqualitas, quando res aliquæ paritate similes, adhibita laude vel detractioe, junguntur.

Vers. 13. *Plantati in domo Domini, in atrii domus Dei nostri florebit.* Quoniam justos viros electis arboribus comparavit, nunc amœnitatem et pulchritudinem Ecclesie catholice brevissima commemoratione designat; in qua, dum plantatio dicitur, prædestinatio Domini significatur: quia nisi quis in ea plantatus fuerit, incrementum felicissimum non habebit. Considera etiam quod *plantatos in domo Domini, in atrii florere* manifestat: scilicet quoniam qui in ista Ecclesia per gratiam Domini *plantatur*, in illo ingressu Jerusalem modis omnibus florebit. *Atrium* enim initium dicitur mansionis; *domus* autem interiora membra designat; et utrumque simul uni rei non potest convenire. Illic enim justus bene dicitur *plantatus*, qui *radicibus* virtutum terrenis visceribus firmiter continetur. *In atrii* enim merito *forebit*, quando in illo resurrectionis initio auditi muneris felicitate gaudebit, id est, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi* (Matth. xxv, 34).

Vers. 14. *Adhuc multiplicabuntur in senecta uberi, et bene patientes erunt.* Senecta hominum arida atque sterilis est; Ecclesia vero tunc magis incipit esse ultrima, quando ad finem sæculi fuerit, Domino miserante, perducta. O senectus viridis, et floribus comparata maturitas! Apparet quoniam domus ista celo legitur, in qua homines plantantur ut floreat. In fine siquidem sæculi sanctorum numerus crescit, et persecutionibus crebris agitur, ut cito prædestinatorum numerus impleatur. Sic et superius dixit: *Et senectus mea in misericordia uberi. Adhuc, et bene patientes erunt*, quia beatorum passiones colorum regna conquirunt.

Vers. 15. *Ut annuntiant: Quoniam justus Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo.* Sancti quos superius dixit, *bene patientes erunt*, dum cœperint præmia divina suscipere. *Annuntiabant: Quoniam justus est Dominus*, id est qui servis suis promissa dona complevit. *Et non est in eo iniquitas*, ut in hoc mundo pro se pertulerit periclitari, quos ibi ornabit corona martyrii.

Conclusio psalmi.

Communuit nos sancta mater Ecclesia quemadmo

duo peccatores ut senum pereant, et justi ut palma floreant. Dixit etiam qua vicissitudine gaudeant qui hic crebris afflictionibus ingravantur. Ipsa est *dies sabbati* quam titulus prædixit, in qua justi sub exultatione laudes Domini celebrant, et liberati a mundi hujus persecutionibus feriatâ securitate gaudebant. Ne desperemus, bona promisit; ne peccemus, graviter comminata est. Sic totum pro nobis agitur, quod nos admonere dignatur.

EXPOSITIO IN PSALMUM XCI.

Laus cantici ipsi David, in die ante sabbatum, quando terra fundata est.

Canticum ad laudem Divinitatis sæpe diximus pertinere. Nam quod addidit, *ipsi David*, Christo Domino probatur aptatum, qui vere dicitur manu fortis ac desiderabilis: quoniam et solus potest præstare quæ vult, et a suis cultoribus unica affectione desideratur. Sequitur, *in die ante sabbatum, quando fundata est terra*. In die ante sabbatum, sexta feria significatur, quæ sabbatum siue dubitatione præcedit. Sed dum legatur in Genesi tertio die aridam apparuisse (Gen. 1, 9), inquirendum est cur *terram* sexto die dicat esse *fundatam*. Sed hic hominem debemus accipere, qui per *terram* congruenter advertitur, sicut est illud: *Terra es, et in terram ibis* (Gen. iii, 19), quem inter initia rerum sexto die Creatorem legimus condidisse. Et sicut cum sexta luce fecit, ita illum veniens eadem ætate reparavit. Prima enim ætas auctoritate Patrum ab Adam usque ad Noë legitur comprehensa. Secunda a Noë usque ad 314 Abraham. Tertia ab Abraham usque ad David. Quarta a David usque ad transmigrationem Babylonis. Quinta a transmigratione Babylonis usque ad prædicationem Joannis. Sexta vero ætas a prædicatione Joannis agitur usque ad finem sæculi: in qua Dominum Salvatorem venisæ manifestum est, quando homini variis casibus fluctuanti fundamenta suæ fidei propitiatus indulgit. Tunc enim *fundata est terra*, quando in eum humani generis est firmata credulitas. Et ideo laus sanctæ incarnationis ejus psalmi istius contextione cantatur.

Divisio psalmi.

Primus locus est a pulchritudine ipsius, deinde a fortitudine, tertio ab operibus, quarto a potestate, quinto a laudibus universitatis, sexto a veritate dictorum, postremum a laude domus ipsius, quam deest æterna exultatione gaudere. Sic istis septem sedibus argumentorum demonstrativi generis est formata laudatio. Sed pro divisionibus (sicut in aliis psalmis fecimus) quantitatem numeri sufficit poni, quando et ipse calculus apte dispositus res continuas separare dignoscitur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Dominus regnavit, decorem induit*. Hic primus est locus argumentationis, quem diximus a pulchritudine. Nam quæ ventura erant propheta respiciens, *regnaturum Dominum* magna exultatione concelebrat; non quia dominari cœpit ex tempore,

sed quia humani generi Rex æternus manifestatione sanctæ incarnationis innotuit. Sequitur, *decorem induit*, id est pulchritudinem suæ majestatis ostendit, sicut in Evangelio legitur, quando transfiguratus est in monte Thabor coram discipulis suis: *Et respenderit facies ejus ut sol, vestimenta autem ejus facta sunt alba ut nix* (Matth. xvii, 2), qualia fullo non potest facere super terram.

Induit Dominus fortitudinem, et præcinxit se. Iste locus est secundus, quem diximus a fortitudine. Et respice quod prius comma in eodem verbo finivit, unde posterius inchoavit. Quæ figura dicitur epem-basis, quoties ad decorem dictionis sermo aliquis iteratur, sicut est illud: *Psallite Deo nostro, psallite; psallite Regi nostro, psallite*, et his similia. *Fortitudinem* vero induit, quando in passione sua Judæis se tenere querentibus respondit: *Ego sum* (Joan. xviii, 5, 6). At illi *abierunt retrorsum*; et terrore magno percussi, qui ad vim faciendam venerant, ipsi potius corruerant. Si ista duo spiritualiter accipiamus, omnino conveniunt: *decorem induit*, eis quibus fidei veritate Dei Filius apparebat; *fortitudinem* autem induit adversus eos qui ei credere noluerant, iudicium comminando prædicens eis debitas pœnas impios esse passuros. *Præcinxit se*, illud forte significat, quando præcinxit se linteo et pedes discipulis lavit (Joan. xiii, 4). Illa enim humilitas et *decorem* habuit, quia dignatus est cœlorum Dominus humillimum obsequium suis famulis exhibere. Habuit et *fortitudinem*, quia per humilitatem diaboli malitiam superbiamque prostravit.

Vers. 2. *Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur*. Tertie argumentationis locus oboritur, quem superius diximus ab operibus. *Firmavit enim orbem terræ*, id est Ecclesiam, quando in Evangelio dixit: *Tu es Petrus, et super hanc petram œdificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalent adversus eam* (Matth. xvi, 18). Vera laus, mirabile præconium, ut terra illa quæ significat Ecclesiam toto orbe diffusam non commoveatur ullatenus, quamvis ista frequenti concussione vexetur.

Vers. 3. *Parata sedes tua, Deus, ex tunc; a sæculo tu es*. Ipse est quartus locus quem supra diximus a potestate. Sive illam sedem vult intelligi qua sedet ad dexteram Patris, sive istam quam habet in mente fidelium, sicut legitur: *Super quem requiescit Spiritus meus, nisi super humilem, et quietum, et tremementem verba mea* (Isai. lxvi, 2)? *Parata* significat prædestinationem, quia totum in illa veritate consistit quidquid in administratione mundi evenire contigerit. *Ex tunc* significat Christi incarnationem, quæ fuit ex Maria Virgine, quando apostolos suos et ceteros fideles plenitudine [ed., plenitudinem] suæ majestatis edocuit. *A sæculo* deitatem significat, qua coæternus regnans cum Patre, nescit esse sub tempore. Per hæc enim verba, una quidem persona, sed duæ significantur naturæ Domini Christi. Unde necessarium est hanc regulam per loca congrua (sicut Patrum firmat auctoritas) sæpius commonere. Atque

utinam sic dementium hæreticorum conquiescat improbitas, ut hoc magis importune quam necessarie repetere videamur.

Vers. 4. *Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina voces suas, a vocibus aquarum multarum.*

Vers. 5. *Mirabiles elationes maris; mirabilis in excelsis [ms. A., in altis] Dominus.* Iste quintus est argumentationis locus a laudibus universitatis, ubi propheta intuitu divinæ charitatis exultans, flumina dicit emanare Domini præconia. Quæ figura dicitur prosopopœia, quoties iuanimatis rebus verba tribuuntur. Quod schema in Scripturis divinis creberime reperitur. Sed bonum est ut quæramus quæ sint ista flumina, quæ voces suas elevant in clamorem. Apostoli scilicet, qui de Spiritu sancto potati sunt, sicut in Evangelio, caput fluminum et fons aquarum, Dominus ipse testatur: *Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ (Joan. vii, 38).* Ipsa ergo flumina innaverunt sermones irriguos, ipsa in prædicationibus suis voces erexere sanctissimas. Quæ merito *elevatæ* dictæ sunt, quoniam Auctori laudes suas salutariter obtulerunt. Mundana enim flumina cursus suos non erigunt, sed potius in inferiora demergunt. Nam postquam de apostolorum prædicatione dixit, nunc exponit quemadmodum Ecclesia Domini largitate proficiat. *A vocibus aquarum multarum*, gentes significat, quæ ad catholicam fidem Dominum laudando conveniunt. Ab istis ergo vocibus *mirabiles* factæ sunt *elationes maris*, id est de sæculi istius salo animarum provenit salutaris ascensus. *Mare* enim est salsarum aquarum copiosa collectio: sic Ecclesia sapientes populos in catholica unitate complectitur, quorum *mirabiles elationes* tunc fiunt, quando in mandatis Domini firma mente consistunt. Et hæc omnia ad ipsum referunt, per **315** quem universa quæ sunt bona proveniunt, sicut Jacobus apostolus dicit: *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre lumininum (Jac. i, 17).* Ait: *Mirabilis in excelsis Dominus*, quia mortalium laudabilis vita non est, nisi illorum quos ipse facit excelsos.

Vers. 6. *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis.* Dixit de adventu Domini propheta quæ fieri veracissime prævidebat; nunc ipsum genus laudis exponit, quando testimonia prophetarum nimis credibilia facta sunt, dum incarnatio Verbi quæ prædicta fuerat mundo salutaris apparuit. Hujus enim glorioso adventu revelata sunt quæ in sacris libris tenebantur occulta. Quis enim sapientium de promissione munerum dubitare posset, quando ipsa plenitudo quæ promittebatur advenit?

Vers. 7. *Domum tuam decet sanctificatio, Domine, in longitudinem dierum.* Septimus locus qui restabat adjunctus est, quem diximus a laude domus ipsius debere signari. *Domus* itaque Domini est universalis Ecclesia, quæ per mundi ambitum noscitur constituta; hanc *decet sanctificatio*, id est adventus tui copiosa benedictio. Ipsum enim decus est, quod ornamenta omnia possit excedere: quia sic ornat, ut

A nunquam deserat; sic componit, ut nullatenus dissipetur. Verum hæc *sanctificatio* (quod est præstantissimum decus) non ad momentum tribuitur, sed sub æternitate præstat. *Longitudo enim dierum* æternitatem significat, quæ nullo potest fine concludi. Nam (sicut quidam dixit) longum non est, in quo est aliquid extremum. Sic totius demonstrativi generis septem partibus dominici adventus est laudata perfectio.

Conclusio psalmi.

Ecce sexta sabbati in incarnatione Domini, quam titulus prædixit, ostensa est. Audiant insipientes hunc psalmum, qui putant splendidum adventum Domini aliqua derogatione fuscandum. Per ipsum declarata est hominibus potentia sanctissimæ Trinitatis; per ipsum sacri baptismatis lavacra provenerunt; per ipsum beatæ communicationis dona collata sunt; per ipsum diversa charismatum munera flourerunt; per ipsum mors occubuit, vita surrexit; per ipsum diabolus victus; per ipsum homo noscitur esse liberatus. Exsultant angeli, gloriantur cœli, et, proh nefas! adhuc homo ingratus redditur, cui singulariter subvenisse monstratur.

EXPOSITIO IN PSALMUM XCIII.

Psalmus ipsi David, quarta sabbati.

Dum illa verba nota sint quæ præcedunt, quid sit *quarta sabbati* oportet nos diligentius perscrutari. *Quarta sabbati* est a sabbato quarta feria, quo die Dominus in principio mundi luminaria cœli mirabili dispositione constituit. Hoc aptandum est ad sanctos viros, de quibus psalmus iste dicturus est; qui merito cœli luminariis comparantur, quoniam in terra cœlesti conversatione resplendent. Maguo autem mysterio hunc et duos præcedentes psalmos talium dierum commemoratione prænotavit, ut per significantias rerum virtutem videretur indicare psalmorum.

Divisio psalmi.

Cum respiceret propheta humanum genus destabili persuasionem confundi, ut putaret Deum curam non habere mortalium, quando versa vice justos videbat contrarietate premi, et impios prosperitatibus elevari: in prima parte Dominum rogat ut retribuatur superbis, per quos mundum tali æstimatione cognovit esse vitiatum. Secundæ parte ipsos invelitur, qui stultis murmurationibus blasphemabant, ut Deum putarent humanarum rerum sollicitudinem non habere, dum ipse creaturis suis probetur intelligentiam præstitisse: beatum illum existimans qui, mundi istius felicitate despecta, in divina reverentia perseverat. Tertia ad eorum animos invitandos Dominum sibi dicit fuisse refugium, et futurum vindicem fore peccantium.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Deus ultionum Dominus; Deus ultionum libere egit.* Videns propheta blasphemorum iniquitates in magnam prosiluisse licentiam, distractionem

eis Domini quasi terribilia fulmina comminatur; ut tantæ majestatis timore perterriti, a suis perversitatibus redderentur alieni. Dicit enim, *Deus*, terribile nomen, quoniam ex timore descendit. Et ut Dominum intelligas Salvatorem, sequitur, *ultionum Dominus*, id est qui judicaturus est mundum, et ultionibus justis affligere veniet obstinatos. Quis ergo tali non terreatur auditu? Quis non paveat viudicem [ed., judicem], qui se potest intelligere peccatorem? Repetit, *Deus ultionum libere egit*, id est, nullo impediendo judicavit; sicut fecit quando Pharisæis et potestatem habentibus suas nequitas impunitavit. *Libere quoque egit*, quando in templo docuit populos tanquam potestatem habens. Sic et in alio loco Pater de ipso dicit : *Ponam super salutari meo; fiducialiter agam in eo* (Psal. xi, 6). Quapropter constat eum *egisse libere*, cujus nec veritas reprehendi poterat, nec potestati obviari posse constabat. In illo enim voluntaria humilitas, non patientiæ necessitas fuit.

Vers. 2. *Exaltare, qui judicas terram; redde retributionem superbis. Exaltare* dicitur humili, qui ab impiis comprehensus noscitur esse crucifixus. Sed quavis ista pro nostra redemptione pertulerit, tunc *exaltatus est* coram discipulis in majestate sua, quando eum ad gloriam constat resurrexisse perpetuam. Orat ergo sanctissimus, quod scit esse venturum. Non enim imperativa verba sunt; sed per hæc sententia certi animi et devotio desiderantis ostenditur. Sequitur, *qui judicas terram*; ut aperte demonstraret Dominum Christum, qui *terram*, id est homines terrenos majestatis suæ ditione judicabit. Et ut hoc de impiis debuisses advertere, subjunxit, *redde retributionem superbis. Superbi enim illi sunt* qui in sua malignitate desciunt, nec aliqua satisfactione ad Domini videntur misericordiam pervenire. *Superbus autem et 316* diabolus dicitur, et qui ejus perversitatibus obsecundat. Istis ergo retributio reddenda est, cum audierint : *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (Matth. xxv, 41).

Vers. 3. *Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriabuntur?* Adhuc in sensu superiore persistens, de illis peccatoribus dicit qui obstinata voluntate durescunt. Dicendo enim, *usquequo peccatores gloriabuntur?* istud sæculum significat, in quo superbæ suæ non habent modum. Nam in die iudicii gloriari non possunt, qui pœnas debitas consequuntur. Repetitio enim ista dolorem diuturnæ expectationis ostendit, quia semper innocentibus gravis est criminorum conspecta jactantia.

Vers. 4. *Pronuntiabunt, et loquentur iniquitatem: loquentur omnes qui operantur injulitiam. Pronuntiare* est aliquid coram aliis publica voce narrare. Dicit enim de illis qui non solum corde concipiunt mala, verum etiam ea sub libertate disseminant, ut et se perdant, et alios deceptos inficiant. Sequitur, *et loquentur iniquitatem*. Cum sit *pronuntiare*, loqui, illud mihi significare videtur, ut pronuntiationes publicas suasiones debeamus accipere. *Loqui autem,*

licet nobis privatas colloquutiones advertere: ne quod tempus esset, quod a culpis improborum redderetur alienum. *Iniquitatem* vero ad utrumque pertinere non dubium est, quia de illis dicitur, qui perversis loquacitatibus efferuntur. Verum ne illud solummodo sermonum esse sentiret, addidit, *qui operantur injulitiam*; ut et sermone et opere detestabiles jugiter apparerent. Diligenter autem intende quemadmodum usque ad finem divisionis hujus augmenta semper scelerum facit. Quod schema dicitur climax, id est gradatio. Exaggerantibus enim ad superiora crescere decorus ascensus est. Quod etiam in virtutibus fecit Apostolus dicendo: *Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an persecutio, an gladius* (Rom. B viii, 35)? et cætera.

Vers. 5. *Populum tuum, Domine, humiliaverunt, et hæreditatem tuam vexaverunt. Populum tuum*, viros [ed., veros] dicit fideles, quos idem perhibet humiliatos, quoniam Deo fieri contumelias audiebant. Necessè est enim devotum famulum dolore cruciari, quando irreverentissimum aliquid de Domino contingit audire. *Hæreditatem* vero populos significat Christianos, quos ideo dicit esse vexatos, quia innumeris cladibus eos superbi persecutores atterere tentaverunt. Et respice quam moderato verbo *vexatos* dicit esse, non perditos, quia semper fideles tentatione proficiunt, et quanto plus illis humana vis ingeritur, tanto amplius defensio superna præstatur; sicut Salomon dicit: *Argentum probat ignis, et homines acceptos tentatio tribulationis* (Eccli. xxvii, 6).

Vers. 6. *Viduam et advenam interfecerunt, et pupillos occiderunt.* Legitur quoque: *Esto pupillo ut pater, et pro marito matri illorum* (Ibid., iv, 10). De advena quoque in Pentateucho sic jubetur: *Peregrinum et advenam non nocebis: advenæ enim et ipsi fuistis in terra Ægypti* (Deut. x, 18). Hic ergo ut crimen exaggeret, *interfectas ait viduas, advenas et pupillos*; ut quos Dominus tuendos atque juvenandos esse præcepit, eis manus scelerata non parceret. Ecce argumentum quod dicunt oratores a laude rei læsæ, quam bene tunc veritas profudit, quod nunc ad usus verisimiles subtilitas humana convertit.

Vers. 7. *Et dixerunt: Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob.* Exaggeraverunt superbi nequitas suas, ut homicidiis atque oppressionibus innocentum, ad cumulum mali blasphemam quoque verba subjungerent. Quæ figura dicitur sarcasmos, quasi usque ad pulpas penetrans hostilis irrisio. Dicebant enim, *Dominum non videre* quæ probabantur sub iniquitate peragere: æstimantes mala sua non respici, quando se non sentiebant sub celeritate percelli. Dementes, qui patientiam Domini traxerunt ad infirmitatis injurias, cum facta sua nec videre eum dicerent, nec intelligere posse sentirent; dum ille pius moderator exclamet: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat* (Ezech. xviii, 23). *Deus autem Jacob* dicit, Deus Christiani populi. Solet enim hoc nomen

Scriptura divina repetere, quia per ipsum sube- A
quens catholica significatur Ecclesia.

Vers. 8. *Intelligite nunc, qui insipientes estis in populo; et, stulti, aliquando sapite.* Exposita consuetudine malignorum, venit ad secundam partem, in qua eos commonet ut tandem aliquando a nefanda persuasione discedant. *Insipientes* illos appellat qui in Ecclesia constituti, sæculi istius felicitate mordentur. *In populo* autem ideo subjunxit, quia pravæ intelligentias suis conventiculis publica voce deun-
tiant, et docere videntur, quod ipsi pessima intentione didicerunt. *Stultos* autem illos dicit, qui veræ religionis expertes aperta contradictione blasphemant, dicentes: Nec videre Deum quod homines faciunt, nec intelligere quæ delinquunt. Sequitur, *et, stulti, aliquando sapite*; id est, dementes, advertite B
Domini pietatem, qui talia putatis Dominum negligere, quæ suis præceptis cognoscitur inhæbere.

Vers. 9. *Qui plantavit aurem, non audiet; aut qui finxit oculum, non considerat?*

Vers. 10. *Qui corripit gentes, non arguet; qui docet hominem scientiam?* His duobus versibus per singulas sententias decurrit pulcherrima nimis et absoluta probatio: quæ tamen increpative legenda est. Dicit enim: Qui tribuit aurem diversis creaturis suis, sibi denegavit auditum! Qui plasmavit oculum, non habebit aspectum! Qui prædicationibus prophetarum gentes arguit, ipse minime judicabit! Qui docuit hominem scientiam ipse rationis indigus permanebit! Quin potius artifex rerum modum uniuscujusque dispensans, nulli creaturarum tantum tribuit, quantum in se esse cognoscit. Desinat ergo vanæ præsumptionis imaginari velle falsissima. Sola enim Divinitas est quæ omnia veraciter, omnia potest nosse perfecte. Inspiciamus etiam quam pulchre locutionis ordo decurrat. Dicit enim: *Qui plantavit aurem*, et non sequitur, non habet aurem, sed dixit, *non audiet*. Talis etiam modus locutionis sequitur, *aut qui finxit oculum*, non dixit, non habet oculum, sed dixit, *non considerat*; ut ostenderet virtutes audiendi videndique in Deo esse, non membra. Quas argumentationes breves atque lucidissimas enthymemata, id est mentis conceptiones dialectici appellare voluerunt. Has pro brevitate sui oratores frequenter propriis distinctionibus aptaverunt. Hic autem syllogismus constat ex propositione et conclusione, sibi tamen utrisque contrariis; 317 sicut hic factum est; nam proposuit, *Qui plantavit aurem*; conclusit ex contrario, *non audiet*, et reliqua quæ in eo versu sequuntur hujusmodi.

Vers. 11. *Dominus novit cogitationes hominum quoniam vanæ sunt.* Post illa quæ dixerat, sequitur vera sententia: quoniam talium hominum cogitationes omnino sunt vanissimæ. Et bene dictum est, *Dominus novit*, quia ipsi se per se nosse non possunt, qui pravæ cogitationibus occupantur. Vanum enim dicimus quidquid a veritate discedit, quidquid proficuum non habet fructum.

Vers. 12. *Beatus homo quem tu erudieris, Domine,*

et de lege tua docueris eum. Contra vanos bene ponitur, *Beatus*; nam sicut illi caducis cogitationibus illuduntur, ita isti doctrinæ cœlestis veritate firman-
tur. Venit ergo ad illis quos in titulo psalmi cœli luminaribus comparavit. Sed hoc beatitudinis genus, quemadmodum proveniat, consequenter exponit, dicens: *Et de lege tua docueris eum.* Isti enim non vanitatibus illuduntur, sed vera doctrinæ qualitate complentur, fiuntque vera beati, quoniam cœlestis sapientiæ munera perceperunt.

Vers. 13. *Ut mitiges eum a diebus mali; donec fodiat peccatori fovea.* Istud jam sanctæ legis constat esse beneficium, ut in adversis mundi istius discat Christianus patientiam, qua mitigantur semper adversa; legitur enim: *Expectans expectari Dominum, et respexit me* (Psal. xxxix, 2), et his similia. *Dies autem mali* sunt, quando insultare cernuntur injusti, quando persecutoribus favet mundana felicitas. Sed vide quid sequitur, expectandum esse *donec fodiat peccatori fovea*; hoc est, cum dies ejus sepulture provenierit, quando jam non superbunt impii, nec ulterius de prosperitate gaudent; sed tunc recipiunt quod hic corrigere distulerunt.

Vers. 14. *Quia non repellet Dominus plebem suam, et hæreditatem suam non derelinquet.* Quoniam superius dixerat, *ut mitiges eum*, nunc asserit *non esse repellendum*, quem propter coronale præmium parvo tempore commemorat esse fatigatum. *Plebem veram suam* designat fidelissimos Christianos, qui ad Dominum pura mentis intentione festinant. Sequitur, *et hæreditatem suam non derelinquet.* *Hæreditas* est humana, quæ ad successorem prioris Domini migratione transfertur. Nam *hæreditas* Christi, licet sit ejus sanguine conquisita, nunquam suum perdit auctorem, sed cum ipso nihilominus possidetur.

Vers. 15. *Quousque justitia convertatur in judicium; et qui tenent eam omnes qui recto sunt corde.* *Justitia* hominum tunc convertitur in judicium, quando apostoli, vel qui eorum meritis proximantur (sicut eis promissum est in Evangelio *sederint super duodecim sedes judicare* (Matth. xix, 28) cum Christo. Ista enim *justitia* fidelium, quæ in hoc mundo exanimi subjacet impiorum, ibi omnes *protervos* superbosque judicabit, sicut dicit Apostolus: *Nescitis quoniam angelos judicabimus, quantum magis secularia* (I
D Cor. vi, 3)! Et ne isti qui essent fortasse dubitantes, sub interrogatione requirunt, *qui tenent eam*, id est *justitiam*. Respondit, *omnes qui recto sunt corde. Recti corde* sunt omnes sancti, qui divinæ regulæ conjuncti avios non sequuntur errores.

Vers. 16. *Quis exsurgat mihi adversus malignantes, aut quis stabit mecum adversus operantes iniquitatem!* Venit ad tertiam partem, in qua sibi contra malignos spiritus solum Deum adiutorem esse testatur. Et quia nullus est hominum qui propriis viribus adversus eos conflictare prævaleat, interrogatio legendum est: *Quis exsurgat mihi?* id est, nemo pro me adversus demones certaturus assistit, dum eos potius homines malis imitationibus subsequantur. Adversari

enim hostis est, non sequacis. Addidit, *aut quis stabit tecum adversus operantes iniquitatem?* Quasi in acie certaturus, quasi diversis jaculis vulnerandus; ut non manus inserendo vincat, sed ad victoriam magis patiendi perveniat. Istud enim tale certamen est, ut vincat qui sustinet, et perdat ille qui vulnerat. Quem sensum et Apostolus dicit: *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates tenebrarum harum, adversus spiritualia nequitiæ in caelestibus* (Ephes. vi, 12).

Vers. 17. *Nisi quia Dominus adjavit me, paulo minus habitaverat* [ed., *habitasset*] *in inferno anima mea.* Attendens prius ad humanam imbecillitatem, nusquam sibi reperit adiutorem; sed conversus ad Dominum, statim quod optulari posset, invenit. Dicit enim, *Nisi quia Dominus adjavit me*, in illam foveam prolixis incidissem in qua peccatores certum est posse demergi; hoc est, *paulo minus habitaverat in inferno anima mea.* Vanis enim persuasionibus potuisset decipi, nisi meruisset a Domino liberari.

Vers. 18. *Si dicebam: Motus est pes meus, misericordia tua, Domine, adjuvabat me.* Hic beneficium celerrimæ confessionis ostenditur, ut cum se lapsus diceret, statim munera divina sentiret; qui felici sorte liberatus, inde reatum evadere prævaluit, quia culpam Judici non negavit. Sic Petrus cum vocatus grossibus suis calcaret undas maris, expavit (Matth. xiv, 30); sed ideo cito meruit liberari, quia infirmitatem suam obrui prolixis exclamavit: cui statim advit misericordia divina, dum tensa manus eripuit, quem diffidentia cavenda mergebat. Tantum enim valet in principiis accelerata confessio, ut ante indulgentia subveniat, quam poena percellat.

Vers. 19. *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam.* Multa quidem vulnera, sed sufficiens omnino medicus, quando secundum dolores asperos consolatoria dicit venisse remedia. Nam quod ait, *in corde meo*, suas significat saluberrimas cogitationes; ut cum retributiones æternas mente revolveret, mala temporalia sine dubitatione despiceret; et confortatus inde sumeret remedium, unde se pervenire judicabat ad Christum. Ipsæ sunt *consolationes quæ lætificant animas*, quamvis corpora videantur afflicta.

Vers. 20. *Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis dolorem in præcepto?* Negative dicendum est: *Nunquid particeps tui erit thronus insidiarum?* Quia justo Domino non potest proximare, nisi quod ejus constat regulis convenire. Sic per speciem octavam definitionis, quæ Græce κατ' ἀπαίρεσιν τοῦ ἐναντίου, Latine per privantiam contrarii, negando quod non est, definitur quid sit Christus Dominus. *Sedes enim iniquitatis est mundi istius voluptuosa possessio, quæ Domino adhærere non potest, quando suos* **318** *famulos, ne rebus talibus caperentur admonuit. Præceptum enim ipsius continet: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur; et iterum: Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum* (Matth. v, 5, 10). Fin-

gere enim, advertimus plasmare; unde et sigulum bene solemus vasorum dicere formatorem; nam et ille qui mentitur, aliquid sibi videtur posse confingere. Unde hoc verbum multis rebus apponitur; sed congrue tunc intelligitur, quando causis aut personis convenienter aptatur.

Vers. 21. *Captabunt in animam justis, et sanguinem innocentem condemnabunt.* Hoc frequenter legimus in martyribus factum, ut truculenti persecutores aliquo dolo intercipere nitantur animas innocentes. *Captabunt enim dixit, quasi captiose tractabunt: quia veram causam criminis in talibus invenire non possunt. Istud autem quod sequitur, sub execratione legendum est, et sanguinem innocentem condemnabunt; ut quod sceleribus datum est, improbitas hominum virtutibus tribuere non recuset. Sanguis enim pro dolore petitur sancti, cui laus et obsequium debuisset offerri. Hoc et ad Dominum Salvatorem potest referri, qui vere innocens atque immaculatus pro nostra redemptione sententiam injustæ condemnationis excepit.*

Vers. 22. *Et factus est mihi Dominus in refugium, et Deus meus in auxilium spei meæ.* Ut ostenderet persecutiones hominum nil valere, eo tempore magis dicit divinum sibi provenisse *refugium*, quando superbia humanæ persecutionis inflata est. Per hanc enim sanctæ martyrum germinant palmæ; per hanc coronalis illa beatitudo præparatur; per hanc nuptialis stola conceditur; per hanc cælorum regna reserantur; et quidquid desiderio magno petitur, ipsa potius sævientie præstatur. Sequitur, *et Deus meus in auxilium spei meæ.* Dum dicit, *auxilium*, ostendit se adhuc esse passurum. Propter hoc denique addidit, *et spei meæ*, quoniam hic adhuc spem habemus, non rem tenemus; sed cum illud tempus revelationis illuxerit, spem relinquemus, quia jam nostrum desiderium possidebimus, sicut dicit Apostolus: *Nam quod videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus* (Rom. viii, 24, 25). Quapropter sicut clamorem sanctorum in superioribus propheta declaravit, dicendo: *Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriabuntur?* ita nunc ponendo, *Et factus est mihi Dominus in refugium, et Deus meus in auxilium spei meæ*, causam totius hæsitacionis abscedit.

Vers. 23. *Et reddet illis iniquitatem ipsorum, et in malitia eorum disperdet eos Dominus Deus noster.* Ecce omnis dubitatio saluberrimo fine curata est. Nam illos quos dicebatur Dominus non videre, neque intelligere, opportuno tempore retribuet illis operationes suas. Sed intelligamus quid sit quod dicit, *et reddet illis iniquitatem ipsorum*, id est retribuet malis secundum vota nequitiæ suæ, non secundum illud bonum quod videntur facere nescientes. Nam qui sanctissimos persequuntur, ad cælorum quidem regna transmittunt; sed credunt se perdere, quos stauerint iniqua voluntate trucidare. Verum isti tales in illa parte judicandi sunt, in qua malitiam concepisse noscuntur. Et nota quod hoc nomen *malitia*

omnium criminum capax esse dicatur. Nam sicut **A** charitas multifariis virtutes continet, ita malitia crimina diversa complectitur. *Disperdet eos*, id est, a suo regno efficiet alienos, ubi incomprehensibilem pœnam sustinent mali, cum a tanto munere redduntur extranei.

Conclusio psalmi.

Respiciamus hunc psalmum quo decore resplendat: quemadmodum illi murmurationi competenter objectus est, qua maxime laborat humanitas. Nullus invidet perituris; nullus felices æstimet qui sub æternitate damnandi sunt. Amemus potius afflictiones, quæ faciunt perpetuo felices. Nam si amaram medici potionem non respuimus, ut mereamur temporalem suscipere sospitatem, quis istud sanæ mentis affectare non debeat, quod se propter æterna gaudia subire posse cognoscat; maxime cum in ipsis miseris amplius opituletur nobis dextera Creatoris? Et ideo non debemus esse solliciti, quia non nos talis impugnat, qualis est ille qui vindicat.

EXPOSITIO IN PSALMUM XCIV.

Laus cantici ipsi David.

Virtus psalmi istius nec obscura nominum interpretatione prædicatur, nec historię alicujus similitudine declaratur; sed hoc aperte breviterque præforibus legitur, quod in penetrabilibus invenitur. *Laus*, vocis significat devotionem; *canticum*, mentis hilaritatem; quod in opere psalmodiæ utrumque debet esse sociatum, quatenus officium linguæ nostræ conjuncto gaudio compleatur. *Ipsi David*, significat Dominum Salvatorem, cui *laus* ista cantatur. Nam principia psalmi de ipso canunt; posteriora vero ab ipso Domino proferuntur. Considera quia laudes humanæ augmentis et exaggerationibus efferuntur: præconium vero divinum qualibet excellentia dicatur, retractatum tamen semper altius invenitur.

Divisio psalmi.

Prævidens propheta turbam Judæorum Christo Domino posse resistere, primo ingressu ad psalmodiam invitat populos Hebræorum, laudes Domini dulcissima veritate describens. Secundo ipse loquitur Dominus Christus, ne cor suum induret idem populus Judæorum, et hoc eis contingat quod patribus eorum, qui non meruerunt terram reponissionis intrare. Sic mirabili dispensatione perfectum est, ut invitationibus blandis primum propheta populos hortaretur; deinde ipse Dominus obstinatissimos admoneret, quatenus corda eorum lapidea considerata Domini sui majestate mollescerent.

319 *Expositio psalmi.*

Vers. 1. *Venite, exsultemus Domino; jubilemus Deo salutaris nostro.* Velut quidam præco judicis, excitator populi gallus Ecclesiæ orantes invitat, ut de somno hujus sæculi evigilantes, laudes Domino debeant jucunda exultatione concinere. *Venite* enim illis dicitur, qui longe positi sentiuntur, qui se necdum fidei integritate junxerunt. Nam quamvis a Do-

mino non reddamur absentes, quoniam ubique totus est, tamen longinqui efficimur, cum actuum nostrorum qualitatibus submovemur, sicut per prophetam Dominus dicit: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me (Isa. xxix, 13)*. Deinde ad quas epulas invitet ostendit; ait enim, *exsultemus*. Sed quoniam est et sæculi istius exultatio, quæ maxime animos occupat infideles, addidit, *Domino*: de quo vera præsumptione gaudetur, ubi exultatio ædificationem reperit, non utique ruinam. Sequitur, *Jubilemus Deo salutaris nostro*. *Jubilare* sæpe diximus magnum motum [ed., modum] esse lætitiæ, qui quamvis verbis nequeat explicari, tamen amplissima voce declaratur, intus esse designans gaudium cui sermo non sufficit. Nam cum dicit, *salutaris nostro*, **B** significat Dominum Salvatorem, qui nobis salutem moriendo concessit, patiundo exemplum tribuit, resurgendo salutaria munera condonavit. Hoc enim verbo satis abundeque monstratum est cui laus ista diceretur.

Vers. 2. *Præoccupemus faciem ejus in confessione, et in psalmis jubilemus ei.* *Præoccupare* est ante aliquid facere quam ille videri possit qui creditur advenire. *Faciem* dicit conspectum ejus, quando tempore judicii sui cunctis impiis terribilis apparebit. *Confessionem* vero diximus duobus modis accipi debere. Confitemur enim, cum Dei laudes religiosa devotione persolvimus. Confitemur etiam quando peccata nostra pœnitentiæ satisfactione damnamus. Quod hic admonet fieri debere, ut ante judicalem adventum debeamus nostra facinora confiteri: ne veniens discutiat quod nos sine dubitatione condemnat. Sequitur, *et in psalmis jubilemus ei*. Inspice quo moderamine cuncta disponat: *confessionem* tribulationem dedit, *jubilationem* lætitiæ, ut utraque rerum vicissitudine defæcatus, fidelium devotus animus offeratur. Nec vacat quod iterum *jubilemus* ait; ut rem nimis necessariam ex ipsa repetitione cognosceres.

Vers. 5. *Quoniam Deus magnus Dominus, et Rex magnus super omnes deos.* Hinc jam per tres versus causæ referuntur quare debeat Domino jubilaris. Quæ figura dicitur ætiologia, id est causæ redditio. Dicendo enim, *Quoniam Deus magnus Dominus*, ostendit nullum esse potiorum. *Magnus* quippe non dicitur, nisi qui summæ potestatis arcem tenere monstratur. **D** Sequitur, *et Rex magnus super omnes deos*. *Deos* frequenter legitur ab hominibus confictos, ut Jovem, Martem, Saturnum, cæteraque idola, sicut et in subsequenti psalmo dicitur: *Quoniam omnes dii gentium dæmonia; Dominus autem cælos fecit (Psal. xcvi, 5)*. Legimus etiam *deos*, sanctos viros a Domino constitutos, ut est illud: *Deus stetit in synagoga eorum; in medio autem deos discernit (Psal. lxxxi, 4)*. Super illos autem, sive quos homines fluxerunt, sive quos ipse fecit, *Rex* est *magnus* omnipotens Christus, qui eos amplius excellit, quam potest privatis regia potestas eminere. Qui revera proprie dicitur *Rex*, quoniam et creat omnia, et regit universa.

Vers. 4. *Quoniam non repellit Dominus plebem*

sum; quoniam in manu ejus omnes fines terræ, et altitudines montium ipsius sunt. Post magnitudinem Domini prædictam, venit ad ejus mirabilem infinitamque clementiam. Dicit enim Judæam plebem Dominum non repellere, quam sibi cognoscitur elegisse. Iude enim prophetæ, inde apostoli et multi fideles, qui Dominò sincera mente crediderunt, sicut dicit Apostolus: *Quid dicemus, fratres: nunquid repulit Dominus plebem suam, quam præscivit? Absit. Nam ego Israelita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin (Rom. xi, 1, 2).* Sequitur, quia in manu ejus omnes fines terræ. Istud ad gentes pertinet universas, quæ Christo Domino fideli devotione subjecæ sunt. Unus enim paries fuit plebs Judæorum, alter vocatio gentium, qui in angulari lapide, id est in Christo Domino venientes ora quodammodo sua insolubili charitate junxerunt; de quo scriptum est: *Lapidem quem reproberunt ædificantes, hic factus est in caput anguli (Psal. cxvii, 21, et Math. xxi, 42).* Adjecit, et altitudines montium ipsius sunt. Altitudines montium sunt potestates sæculi honoresque terreni, quos ideo dicit esse Domini, ne de ipsorum elatione turbemur. Nam licet mare ventis sævientibus intumescat, habet tamen terminum littus suum: sic potestates sæculi mensuram dominationis accipiunt, quamvis incaute de sua potestate glorientur.

Vers. 5. *Quoniam ipsius est mare, et ipse fecit illud; et aridam manus ejus fundaverunt. Mare significat gentes, quæ in hoc sæculo diversis vitiorum flatibus commoventur; quas ideo dicit factas a Domino, ut omnia voluntati ipsius subjecta esse cognosceres. Omnis enim qui res aliquas operatur, in sua potestate habet illa quæ facit, sicut et alius psalmus dicit: Omnes gentes quascunque fecisti venient, et adorabunt coram te, Domine (Psal. lxxxv, 9).* Sequitur, et aridam manus ejus finxerunt. Dixit, mare; nunc dicit, et aridam, quæ terra merito intelligitur, quia per se semper arida est, nisi aut fluviorum, aut imbrum inundatione rigetur. Sic et corda nostra ad bonos fructus sterilia atque arida sunt, nisi Domini misericordia compluantur, et instabiles nos atque titubantes dono suæ misericordie fundare dignetur. Quapropter, sicut superius dictum est, his omnibus jungendum est, *jubilemus ei.*

Vers. 6. *Venite, adoremus et procidamus ante eum; ploremus ante Dominum, qui fecit nos.* In principio psalmi invitat populum ad jubilationem, nunc hortatur ad pœnitentiæ sospitatem: merito, quia prius ad exultationem rudes populos invitavit, ne adhuc trepidantibus imponeret, quod pavescere potuissent. Sed postquam Domini gloria potentiaque narrata est, apte confessionem plorationis imposuit, quando instructus animus non potuisset respuere saluberrimam potionem. Et nota quod hic sanctæ orationis forma tribuitur. *Adoremus enim dicit, corporis nos inflexione curvemus. Procidamus autem, ante ipsum uos 320 prosternamus, totaque membrorum effusione tendamur; quod fieri solet, quando animus nimia compunctione flammatus, precum humilitate de-*

A ponitur. Adjecit, et ploremus ante Dominum, qui fecit nos. Magna fiducia est ante illum gemere qui nos dignatus est sua pietate plasmare. Cito enim cognoscit facturam suam, si ad se nostra viderit corda conversa. *Ante Dominum est ergo plorare, pios fletus effundere, et pessima facta damnare; ut earum rerum indulgentiam mereamur, quas Domini timore deserimus. Nam si tota cordis puritate deprecemur, facile nos qui fecit et reficiet. Sic per figuram characteris orantium imago descripta est.*

Vers. 7. *Quia ipse est Dominus Deus noster; et nos populus ejus, et oves pascuæ ejus. Hodie si vocem ejus audieritis.* Triplex causa redditur quare Dominus debeat adorari. Primum, *Quia ipse est Dominus Deus noster, ut juste illi videatur munus adorationis offerri.* Deinde, *quia nos sumus populus ejus.* Sequitur, et oves pascuæ ejus; hoc est tertium quod constat esse promissum. Dicitur enim iterum quid sint fideles, utique oves pascuæ Domini. *Pascua significant superna dona, quibus anima suavi epulatione saginatur. Et bene definitum est quid sit populus Christianus, oves pascuæ, quia æternis deliciis felici sorte satiat. Oves significant cordis simplicitatem, quam habere constat populum qui pastori suo mansueta pietate consentit. Sed his omnibus proponitur una conditio: Hodie si vocem ejus audieritis; scilicet quam subter dicturus est. Nam qui vocem ipsius non audit, nec grex ipsius dicitur, nec in pascuis collocatur, sicut in Evangelio legitur: Oves meæ vocem meam audiunt, et sequuntur me meæ, et ego cognosco eas, et nullus rapit eas de manu mea (Joan. x, 27, 28), etc. Hodie significat semper, quia jugiter audiendus est qui salutariter monet. Cujus sermonis vim Apostolus potenter expressit: Sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur (Hebr. iii, 13).* Hactenus propheta locutus est, nunc subsequenda videamus.

Vers. 8. *Nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto.* Perventum est ad ingressum secundum, ubi Judæos Dominus Salvator alloquitur, ne parentum suorum obstinationibus imitatis, a requie Domini reddantur alieni. Dicit enim, *Nolite obdurare corda vestra, quia non credentium corda omnino lapidea sunt, et vere silicibus comparanda, quæ imbrem fructiferum non recipiunt, quia sterilitatis suæ ariditate dure-scunt. Ponit quoque exempla celeberrima, ut qui eos obstinatos esse noverat, notissima calamitate terret. Tentatio enim Judaica (sicut in Exodo legitur) contra Moysen gravi murmuratione surrexit, dicens: Nec escam sibi in deserto dari, nec aquam potabilem divina largitate concedi (Exod. xvi, 3). Rem quidem necessariam postulabant; sed ideo fuit eorum detestabilis voluntas, quia non est credita in Divinitate potentia. Quapropter culpa illis parentum necessarie repetitur, ut debita vindicta timeatur.*

Vers. 9. *Ubi tentaverunt me patres vestri; probaverunt me, et viderunt opera mea. Ubi (sicut superius dixit) significat in deserto; illic enim fragilitas hu-*

mana Deum tentavit; sed statim virtus Diyinitatis apparuit, quando esca venit ex aere, potus ex lapide. Sed petra produxit aquas; corda vero infidelium duruerunt in lapideam siccitatem. Sed quæ demontia est adhuc sequi pravitates illorum in quibus tam vehementer cognoscitur vindicatum? Nam cum dicit, *patres vestri*, et eos quoque significat obstinatos, quia illum unusquisque habet patrem quem cognoscitur imitari, sicut Judæis in Evangelio ipse Dominus dicit: *Vos ex patre diabolo estis* (Joan. viii, 44). Sequitur, *probaverunt me, et viderunt opera mea*. Probaverunt utique, quando manna esurientibus pluit, quando illis coturnicum tributa est multitudo, quando irriguæ aquæ de saxorum siccitate fluxerunt. Nam quod addidit, *et viderunt opera mea*, infidelitas eorum arguitur, qui carnalibus oculis intenti sunt, quod cordis lumine minime crediderunt; et ideo viderunt dixit, non, crediderunt.

Vers. 10. *Quadráginta annis proximus sui generationi huic; et dixi: Semper isti errant corde, et ipsi non cognoverunt vias meas*. Tempus hoc in magnum sacramentum probatur esse memoratum. Nam cum quadráginta diebus ad mysticum numerum Dominus jejnaverit, cum alios quadráginta dies cum apostolis post resurrectionem fecerit, ut totus mundus crederet, Judæi obstinati reperti sunt, qui quadráginta annorum beneficiis acquiescere noluerunt. Quibus ille paratur major ruina, quia in eis grandescit diuturna superbia.

Vers. 11. *Quibus juravi in ira mea: Si introibunt in requiem meam*. Duobus modis jurare dicitur Deus. Jurat placidus atque mitis, sicut in alio psalmo legitur: *Semel juravi in sancto meo si David mentiar* (Psal. lxxxviii, 36). Ille autem jurare dicitur iratus, quia vindictam noscitur comminari. Sed hoc jusjurandum ad firmitatem pollicitationis manifestum est pertinere. Nam si homines jurant ut promissa custodiant, quanto magis jurare dicitur Deus, ut res prædictæ necessaria stabilitate consistant! Sed ille per se jurat qui non habet potioem, sicut et ipse Abraham dicit: *Per memetipsum juravi, dicit Dominus: nisi benedicens benedicam te* (Gen. xxii, 16, 17). Humanitas autem invocat Deum, quia ipsum perfidiæ novit ultorem. Hinc est quod homines prohibentur jurare, quoniam propria possibilitate non valent promissa complere. Quid ergo jurat Dominus? quoniam non intrabunt in ejus requiem obstinati; sed æterna mors suscipiet qui non meruerunt ad satisfactionis ejus munera pervenire. Merito siquidem ad requiem intrare non possunt qui ipsum Christum januam tranquillitatis offendunt. Perscrutandum est autem quid sibi velit quod dicit, *si introibunt in requiem meam*? Quem locum gentium Doctor tali modo explanat, dicens: *Et requievit Deus in die septima ab omnibus operibus suis* (Hebr. iv, 4). Qui ergo ingressus est in requiem ejus, etiam ipse requievit ab operibus suis, sicut et a suis Deus. Significat enim beatitudinis illius tempus quando justi post agone sæculi istius æterna requie profrauntur; quod

A impiis utique non dabitur qui sua malignitate duruerunt.

321 Conclusio psalmi.

Audite, Judæi sacrilega mente durati, ut si beneficia non recolitis, saltem debita supplicia formidetis. Quid est aliud in requiem Domini non introire, nisi perpetua tormenta suscipere? Non vos implicet, quæsumus, error alienus, patrum vestrorum desideria meliore conditione mutate. Si aquas in siccitate poscitis, ad fontem Domini convenite; si manna desideratis, corpus Domini Salvatoris accipite. Illa dederunt vestris patribus pœnam, vobis ista tribuunt requiem sempiternam. Quinimo priores vestros fide superate, incredula eorum corda respuite; audientes illuminatione divina credite, quod illi etiam videntes cæcata noluerunt voluntate recipere. Nolite dissimulare dum tempus est; nam sustinebitis postea judicem, si modo nolueritis agnoscere monitorem.

EXPOSITIO IN PSALMUM XCV.

Canticum David, quando domus ædificabatur post captivitatem.

Quantum ad litteram pertinet, tempus illud significatur in titulo cum a Zorobabel filio Salathiel post captivitatem templum Jerosolymitanum constat esse reparatum, quod usque ad superficiem terræ Chaldæorum manus inimica destruxit. Sed cum nihil tale in subsequentibus dicat, nec aliquando titulus discrepet a narratione psalmonum, restat ut eum spiritualiter exquirere debeamus. Destructa domus ædificatur, quando anima post captivitatem peccati ad intelligentiam veritatis cœperit (Domino præstante) remeare. Domus enim ista, id est universalis Ecclesia, in qua Christus inhabitat, vivis lapidibus semper exstruitur. quia quotidie de consentibus ædificationis sumit augmentum; nec ædificari desinit donec usque ad finem sæculi prædestinatorum numerus imp'eat. Mente sane condendum est psalmum hunc secundum esse eorum qui de primo et secundo adventu Domini proloquuntur.

Divisio psalmi.

In prima parte psalmi commonet propheta generalitatem cantare Domino, et in toto orbe terrarum D annunciare dominicæ incarnationis adventum: quoniam super omnes deos ipse verus est Dominus. Secunda parte diversas admonet gentes ut primo semetipsos offerant, postea munera prædicationis exsolvant: Domini adventum utrumque commemorans, quando est judicatus ab homine, et quando judicaturus venerit mundum.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Cantate Domino canticum novum; cantate Domino, omnis terra*. Superiore psalmo commonuit propheta Judæos, ut deposita darditia cordis ad credulitatem venirent Domini Christi. Sed quia in illis permansura erat obstinata malignitas, convenienter nunc admonet gentes, ut *canticum novum* debeant ei dicere. Cantat enim Domino canticum novum, qui, ve-

tere homine deposito, per gratiam baptismatis feliciter innovatur. Et tunc de ipso domus Domini ædificatur, quando post imperium diaboli in numerum beatissimæ congregationis acquiritur. Iste cantus est qui mentem purissimum consolatur; ista modulatio quæ medullitus delectat, quando vere cantat anima, quæ se a peccatis per Dei gratiam æstimat esse liberandam. Sequitur, *cantate Domino, omnis terra*. Repetitio ipsa suavis est, nec in tali verbo potest esse fastidium, ubi se nullius explere valet affectus. Dicendo enim, *omnis terra*, catholicam significavit Ecclesiam, quæ per cunctum orbem noscitur esse diffusa. Brevi enim comendio et Judæum confutavit, quia gentes admisit; et Donatum destruxit, quia generalitati confessionis gratiam non negavit. Nam ut homines intelligeres, *cantate* dixit, qui revera possunt laudes Domini personare; deinde quia pluralem numerum aptavit ad terram, quod utique non conveniret, si tellurem voluisset intelligi.

Vers. 2. *Cantate Domino, et benedicite nomen ejus; bene nuntiate de die in diem salutare ejus*. Non vacat quod ista repetitio trino decore constructa est. Laus enim Christi totius honor est Trinitatis. Ipsius quippe nomen benedicimus, quando salutare nostrum per omnia confitemur. Quæ figura dicitur epimone, id est, repetitio crebra sententiæ, quæ sive in laudibus, sive in vituperationibus decenter adhibita, magnam vim exaggerationis accumulat. Sequitur, *bene nuntiate de die in diem salutare ejus*. *Dies de die*, duos significat dies absolute; quod pertinere ad Scripturas Testamenti Novi et Veteris æstimamus, quia utræque æterni Solis claritate resplendent. Et inde bene nuntiat salutaris Dominus, per quas et venturus et venisse monstratus est. Prophetæ siquidem promiserunt adventum, evangelistæ venisse declararunt. Itaque factum est ut duo cælestes dies annuntiassent ejus gloriam comprobentur.

Vers. 3. *Annuntiate inter gentes gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus*. Cum superius dixerit, *nuntiate salutare ejus*, hic dicit, *Annuntiate gloriam ejus*; quod utrumque aptissime positum est. Dominus enim Salvator nuntiandus erat; *gloria vero ejus annuntianda per gentes*, quia tanti miraculi prædicabat auctorem. Audiatur Judæus, seque intelligat contumaciæ suæ iniquitate contemptum, quia non dicit Hebræis, *Annuntiate*, sed gentibus. Et ne hoc aliter possis advertere, addidit quoque, *in omnibus populis*; quo dicto universas gentes absoluta ratione complexus est. Sequitur, *mirabilia ejus*, id est incarnationis ejus arcanum; qui dum sit altissimus, factus est pro nobis liberandis humillimus. Intelligamus autem quantum profecerit ædificatio sanctæ domus, quæ totum orbem noscitur complexa terrarum.

Vers. 4. *Quoniam magnus Dominus, et laudabilis nimis; terribilis est super omnes deos*. Hic dicit quare miracula ejus debeant et gloria prædicari, *Quoniam magnus est Dominus*. Quæ figura dicitur ætiologia, id est causæ redditio. *Magnus* ad 322 potestatem pertinet, quia super cuncta potentior est. *Laudabilis* ad pie-

litem, quoniam dum essemus captivi, pretioso sanguine nos redemit. *Nimis* autem congruit ad utrumque, quia nec quantum *magnus*, nec quantum *laudabilis* sit poterat explicari. Sed quoniam consideranti æstimatio deficit, pulchre addidit *nimis*. Ita non exponendo quod intendebat, significavit uberrime, et declaravit non comprehendendo quod voluit. Sequitur, *terribilis est super omnes deos*. Hic debemus advertere *deos* quos sibi gentilitas impia præsumptione composuit. Nam eos in sequenti versu manifestat, quoniam quamvis illi stultis mentibus adorabiles [*ed.*, exorabiles] et metuendi esse videantur, multo terribillior est Dominus, cujus nec multitudo miraculorum potest intelligi, nec plenitudo majestatis agnoscī.

B Vers. 5. *Quoniam omnes dii gentium dæmonia: Dominus autem celos fecit*. Mirabiliter per quintam speciem definitionis, quæ Græce κατὰ τὴν λέξιν, Latine ad verbum dicitur, comprehensum est quid sint *dii gentium*, id est *dæmonia*. *Dæmonia* sunt enim, quæ nulli præstant; sed in se credentes semper decipiunt, semper illudunt. Nam quamvis dæmones, Latine scientes vocentur, quia dii manes [*ed.*, δαίμονες], in humano tamen sermone convicium est, dum ita dicimus quos execratione dignos esse judicamus. Non immerito, quoniam in illis vera scientia non est, quæ Creatoris sui non obsecundat arbitrio. Sic et sapientes philosophos esse dicimus; sed hos consequitur Apostoli definitiva sententia: *Sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum* (1 Cor. 1, 20).

C Unde necesse est ut hos scientes pro non intelligentibus habeamus. *Dæmonum* est igitur a Deo quidem, sicut et bonorum angelorum excellens homines creata substantia, quæ (propria faciente superbia) eoque pervenit, ut naturali dignitate deposita, malis operibus semper insistat. Hæc sunt *dæmonia* quæ alios perdunt, et seipsa decipiunt. Hæc sunt utique *dii gentium*, qui per infructuosas vaticinationes et futurorum vana præstigia festinant animas decipere consulentium. Sequitur, *Dominus autem celos fecit*. Ecce revera Domini digna laudatio. Nam cum dicit, *celos fecit*, omnes in ipsis factas creaturas sufficienter ostendit. Sic enim in majoribus minora complectimur, cum dicimus civitatem ædificatam, domum constructam; ibi enim reliquæ partes comprehenduntur, ubi generale dicitur nomen. Et respice quod tendat, *celos fecit*. *Dii* falsa hominum imaginatione reperti sunt: *Deus autem celos fecit*, ubi illi nec accedere, nec habitare promerentur. Sive *celos*, apostolos et sanctos viros significat, qui dæmonibus imperare Domini munere consuerunt. Sic demonstrativum dicendi genus sub brevitate completum est. Vituperavit enim superius deos gentium, et laudes Domini subsequenter adjunxit: quia gratior diei splendor est, cum nox obscura præcesserit.

Vers. 6. *Confessio et species in conspectu ejus; sanctitas et magnificentia in sanctificatione ejus*. Generalitatem quam instituit admonere utilitatem catholicæ religionis ostendit. Dicit enim quemadmo-

dum et speciosi et magnifici reddantur, qui ad indulgentiam peccatorum pervenire meruerint. *Confessione* nem siquidem bene sequitur pulchritudo, quia nemo potest esse speciosus, nisi qui Domini fuerit miseratione mundatus. Fœdos nos peccata nostra faciunt; sed pœnitentiæ reddunt lavacra decoros. Et ideo mundissimam speciem ante Domini dicit stare conspectum, quæ fuerit fideli confessione purgata. Sequitur, *sanctitas et magnificentia in sanctificatione ejus*. Excolit quod superius dixit. Ipsa est enim species quæ fidelibus datur, *sanctitas et magnificentia*, id est honor et beatitudo perpetua. In *sanctificatione* vero ejus, significat illam vocem quam audituri sunt electi: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi* (Matth. xxv, 34). Ecce species quæ nec sole reddatur fusca, nec vetustate deterior: semper fulget, semper nova est; nec aliquid sustinet adversum, quæ non habet in perennitate defectum. Nam quod dixit *et magnificentia*, illud significat, quia semper magni sunt, semper excelsi, qui honorari ejus sanctificatione meruerunt.

Vers. 7. *Afferre Domino, patriæ gentium, afferre Domino gloriam et honorem*. Postquam magnalia Domini et beatorum dona prædicavit, in secunda parte studiosius commonet gentes ut, omni cunctatione deposita, *Afferant Domino gloriam et honorem*. Nam cum dicit, *patriæ gentium*, plus significat quam si solas diceret gentes. *Gens* enim aliquos potest habere peregrinos, et dum natio dicitur, non advenas complectimur, sed tantum gentem unius sanguinis indicamus. Hic vero dictum est, *patriæ gentium*, ut nullus indigena, nullus hospes, nullus peregrinus redideretur exceptus. *Patria* enim dicta est qua-i patris atria. Sequitur, *Afferre Domino gloriam et honorem*. Admonet etiam ut illa generalitas *Domino gloriam afferat et honorem*. *Gloria* est Domini, cum se aliquis laudabili conversatione tractaverit. Glorificatur enim Dominus in talibus, quando de fidelium fuerit conversatione laudatus, sicut in Evangelio discipulis suis dicit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera, et glorificent Patrem vestrum qui est in cœlis* (Matth. v, 16). *Honor* est autem Domini, quando in donis suis ei gratias referimus; et si quid boni suscepimus, ab ipso proflitemur esse collatum, sicut in Evangelio legitur: *Nonne decem mundati sunt? et non est inventus qui daret honorem Deo, nisi hic Samaritanus* (Luc. xvii, 18).

Vers. 8. *Afferre Domino gloriam nomini ejus; tollite hostias, et introite in atria ejus*. Sicut supra dixit trina repetitione cantate, ita hic tertio ponit *Afferre*, ut sacramenta sanctæ Trinitatis in dogmate Christiano inesse semper agnosceres. *Afferunt* itaque *gloriam nomini ejus*, qui devotionis studio commutantur in melius, et consubstantialem sibi Trinitatem atque omnipotentem per omnia constituentur, personis tantum, non naturæ diversitate discretam. Sequitur: *Tollite hostias, et introite in atria ejus*. *Hostias* non victimas pecudum dicit, sed conscientiæ pura liba-

mina, unde non sanguis eurrat, sed piæ lacrymæ defluant. Istæ sunt *hostiæ* quas in quinquagesimo psalmo dixit: *Cor contritum et humiliatum Deus non spernit* (Psal. l, 19). Sed considera quia prius posuit, *tollite*, et sic *introite*: quia qui tales *hostias* non portant, in atria Domini non judicantur intrare. Non est autem otiose suscipiendum, quod plurali numero posuit *atria*. *Atria* enim Domini sunt apostoli vel prophetæ, per quos fidelis populus intrat ad Dominum.

323 Vers. 9. *Adorate Dominum in atrio sancto ejus; commoveatur a facie ejus universa terra*. Tunc revera Dominus adoratur, quando fuerint *hostiæ* portatæ, quas superius intimavit; ut supplicatio consentis mereatur ad aures pervenire Creatoris. Nec vacat quod in anteriore versu *atria* posuit; hic vero singulariter *atrium* dicit, quia ex illis *atriis*, id est, patriarchis, apostolis et prophetis in istud *atrium* catholice duntaxat Ecclesiæ pervenitur, ubi ejus potentia majestatis adoratur. Sequitur, *commoveatur a facie ejus universa terra*. Quoniam dixerat fidelibus bona opera *tollite, et introite*, nunc dicit *a facie* ipsius amatores sæculi submovendos. Non enim dixit, *commoveatur* ante faciem ejus *universa terra*, sed *a facie ejus*; quod hodieque illis dicimus, quos a conspectu nostro reddimus alienos. Qui bene *terra* dicti sunt, quia terrena vita non relinquunt. Quamvis hoc alii in bonam partem accipi debere dixerunt, ut tunc *terra commoveatur*, quando peccator ad pœnitentiam fuerit, Deo miserante, productus. Sic Scripturæ divinæ incomprehensibilis profunditas, et diversis modis intelligitur, et una constare veritate monstratur.

Vers. 10. *Dicite in nationibus: Dominus regnavit a ligno; etenim correxit orbem terræ qui non commovebitur; judicabit populos in æquitate, et gentes in ira sua*. Illos admonet reverenda mysteria gentibus prædicare, quos in atrio sancto Dominum adorare præcepit; ut in *nationibus a ligno crucis Dominum* debeant dicere *regnaturum*, non ab illo ligno paradisi, unde diabolus genus humanum videbatur tenere captivum; sed ab isto scilicet ligno unde libertas caput extulit, et vita surrexit. In illo siquidem ligno mors transgressionis pendit, in isto fides confessionis emicuit: illud perduxit ad inferos, istud mittit ad cœlos. *Regnavit* autem, intelligamus innotuit, quando mundo Domini Salvator apparuit. Nam quando ille non *regnavit*, qui semper cum Patre et Spiritu sancto potestate suæ omnipotentis perseverat? *A ligno* alii quidem non habent translatores; sed nobis sufficit quod Septuaginta Interpretum auctoritate firmatum est. *Crux* enim Domini pravum atque distortum *correxit orbem terræ*, dum per regulam fidei paganorum corda convertit. *Terram* enim hic in bono debemus accipere, quod in Scripturis divinis frequenter pro locorum qualitate invenis esse variatum. Hanc autem *terram* dicit non esse penitus *commovendam*, quæ in soliditate fidei perseverat; non sicut illa quam superius dicit, *Commoveatur a facie ejus omnis terra*. Illa

commovetur, ut a malis convertatur operibus; ista non commovetur, quæ veræ fidei soliditate consistit. Sequitur, *judicabit populos in æquitate*. Populos hic mavult homines fideles intelligi, qui *judicandi sunt* sub tranquillitate supernæ misericordiæ, quando eis præmia promissa restituet. Nam quod addidit, *gentes in ira sua*, superbos iniquosque designat, qui portonem cum diabolo sortiuntur. Et vide quemadmodum duobus sermonibus tantarum rerum designat arcana. *Æquitas* pertinet ad beatos, *ira* ad pœnas perpetuas impiorum. Et nota quia per omnia commata versus hujus jungendum est a communi: *Dicite in nationibus*.

Vers. 11. *Lætentur cæli et exsulet terra; moveatur mare et plenitudo ejus*. Quoniam superius dixit: *Judicabit populos in æquitate, et gentes in ira sua*, per quæ futuri judicii tempus ostendit, modo sit pulchra nimis et jucunda digressio. Dicit enim tunc *lætari cælos, et exsultare terram, et commoveri mare*. Cælos significat. (sicut sæpe dictum est) apostolos et prophetas, vel reliquos fideles, quos divina majestas tanquam cælum noscitur insidere; *terra* vero indicat peccatores, qui tamen satisfactionis beneficio ad gratiam Domini redire meruerunt. Ipsa enim *terra exsultare* potest in adventu Judicis sui, quæ se a peccatis propriis intelligit absolutam. Sequitur, *moveatur mare et plenitudo ejus*. Mare hic pro populis ponit, qui in sælo hujus sæculi constituti, diversis tempestatibus agitantur. Isti *moventur* ad gaudium, quando conversionis dona susceperint. Nam ut universitatem gentium intelligere debuisses, posuit, *plenitudo ejus*.

Vers. 12. *Gaudebunt campi, et omnia quæ in eis sunt: tunc exsultabunt omnia ligna silvarum*. Campos hic similiter in bono debemus accipere, quia illa plana dicimus, quæ pulcherrima æqualitate tendunt. Campos ergo dicit viros justitiæ laude pollentes, non superbia tumidos, non asperos iracundia, sed mansueta lenitate planissimos. Sequitur, *tunc exsultabunt omnia ligna silvarum*. Tunc, secundum dicit adventum, quando judicaturus est mundum. *Ligna silvarum* per se amarus et steriles afferunt fructus; sed cum fuerint insita, dulcissima ubertate pinguescant. Sic gentes, quæ prius fuerant velut *ligna silvarum*, ad culturam fructiferam perductæ, ante faciem Domini magno sunt gaudii munere lætaturæ. Sed cum dicit, *omnia ligna*, illam partem vult intelligi quæ D inseri bonis præceptis potuit ac mutari.

Vers. 13. *Ante faciem Domini, quoniam venit: quoniam venit judicare terram*. Quia dixerat credentes esse læturos, non dicit in angulis, non in secretis, sed *ante faciem* Judicis, quando inestimabilis et copiosa lætitia est, quando præmia tribuuntur, et securitas sine fine præstat. Et ne primum illum incarnationis Domini putares adventum, dicit, *quoniam venit*; et subsequitur: *Quoniam venit judicare terram*. Nam si in illo primo commate sententiam terminasset, poteras illum adventum, qui jam transactus est, forte sentire; sed cum addidit, *quoniam venit judicare terram*, illum nos tantum voluit intelli-

gere, quem adhuc noscimus sustinere. De quo etiam Ezechiel propheta testatur: *Hæc dicit Dominus Deus oculis istis: Ecce ego induco in vos spiritum, et vivetis. Et dabo in vos nervos, et inducam super vos viscera carnis, et extendam super vos cutem; et dabo spiritum meum in vos, et vivetis, et scietis quia ego sum Dominus* (Ezech. xxxvii, 5, 6). Daniel quoque dicit: *Et multi dormientium in terra per fissuras exsurgent, hi in vitam æternam, et hi in opprobrium et confusionem* (Dan. xii, 2). Terram vero hic universum mundi populum dicit; ut bonis præmia, malis supplicia æterna restituat.

Vers. 14. *Juicabit orbem terræ in æquitate, et populos in veritate sua*. Prius posita est complexio generalis, quia orbem terrarum, id est universum hominem æquitas divina *judicabit*. Subsequenter autem quemadmodum *judicetur*, exponit dicendo, *populos in veritate sua*: quoniam in illa sequestratione dextræ partis et sinistræ duo erunt populi, quibus veritatis suæ sententiam [ed., sententia] dabit; 324 ut qui ei fideliter crediderunt, ejus regni beatitudine perfruantur; qui vero pertinaciter mundi vitia sunt secuti, pœnas debitas cum suo auctore sustineant. Perquirendum est sane quod et hic orbem terrarum dicat, et in sequenti psalmo ponat, *illuxerunt fulgura ejus orbi terræ*, et in aliis plurimis locis ipso schemate terram perhibeat esse conclusam; iterumque centesimus sextus psalmus quatuor cardinibus terræ spatia comprehendat, dicens: *A solis ortu et occasu, ab aquilone et mari* (Psal. cvi, 3). Cujus rei evidentissimum quoque Evangelii existat exemplum, ubi dicit, *Emittet angelos suos cum tuba et voce magna, et congregabit* [ed., congregabunt] *a quatuor angulis terræ* (Matth. xxiv, 31). Unde merito ætino perquirendum quemadmodum terræ possit et quadratio et circulus convenire, dum schemata ipsa (sicut geometrici dicunt) videantur esse diversa. Formam terræ ideo Scriptura orbem vocat, eo quod respicientibus extremitatem ejus circulus semper appareat, quem circulum Græci ὀρίζοντα vocant. Quatuor autem cardinibus eam formari dicit, quia quatuor cardines, quatuor angulos quadrati significant, qui intra prædictum terræ circulum continetur. Nam si ab orientis cardine in austrum et in aquilonem singulas rectas lineas ducas, similiter quoque et si ab occidentis cardine ad prædictos cardines, id est austrum et aquilonem, singulas rectas lineas tendas, facis quadratum terræ intra orbem prædictum. Sed quomodo quadratis e demonstrandus intra circulum scribi debeat, Euclides in quarto libro Elementorum evidenter insinuat. Quapropter recte Scriptura sancta faciem terræ, et orbem vocat, et quatuor eam dii cardinibus contineri.

Conclusio psalmi.

Audiamus quæ nos propheta commoneat cantare Domino, afferre ad eum hostias viventes. Non sit nobis pars cum diabolo, et erit sine dubitatione cum Christo. Tunc enim (sicut titulus ait) post captivi-

tatem peccatorum Domini domus ex nobis potest A
 aedificari, si meruerimus vivi lapides inveniri. Obse-
 cremus jugiter, deprecemur incessanter: agnoscat
 humilem, cum ad damnandum venerit contumacem;
 nec puniet peccatorem, cum probaverit jugiter con-
 fitentem.

EXPOSITIO IN PSALMUM XCVI.

Psalmus ipsi David, cum terra ejus restaurata est.

Psalmus ipsi David, constat ad Christum Dominum
 esse referendum. Sequitur, *cum terra ejus restaurata*
est, id est, cum peccatores, qui ab ipso declinaverant
 errore pravitatis, gratia suffragante ad ipsum defae-
 cata mentis sinceritate redierunt; sicut factum est in
 Judæis, qui post illam impietatem crucifixionis, con-
 versionis sunt gratiam consecuti. Potest et aliter
 accipi, ut *terra restaurata* resurrectionis ejus videatur
 indicare mysteria. Mortuum est quippe corpus ipsius
 lege communi, sed restauratum est in gloriæ munere
 singulari. Quapropter meminerimus hunc psalmum
 quartum esse de primo ejus adventu, per quem
 mundus noscitur esse liberatus.

Divisio psalmi.

In primo membro psalmi propheta per resurrectio-
 nem Domini, virtutes ejus diversa prædicatione
 describens, idolorum cultores digna increpatione
 redarguit. Secundo ad Dominum verba convertit,
 gaudens Ecclesiam catholicam auctori suo recte
 credidisse. Commonet etiam fideles ut lætentur in
 Domino, quia consuevit eos eripere qui videntur
 crudelium insociationibus subjacere.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Dominus regnavit, exsultat terra, lætentur*
insulae multae. Videns propheta mundum execranda
 hominum superstitione confusum, laudes Domini
 mirabili varietate describit, ut infideles agnoscentes
 verum Deum, ulterius spem in rebus vanissimis non
 haberent. Factumque est initium, quod et breviter
 cuncta concluderet, et deliramenta omnia submo-
 veret. *Dominus regnavit.* Quis ergo alter colendus
 est, nisi ille qui solus cognoscitur imperare? Sequitur,
Exsultat terra. Quid jam remanet idolis, si universa
 terra nomen veneretur auctoris? *Terra* enim sensi-
 bilis lapidem non debet adorare brutissimum: quia
 ipse sibi negat effectum [ed., affectum] qui ab insen-
 satis petit auxilium. Unus tamen lapis est angularis,
 qui spiritualiter coli debeat et timeri. Adjecit,
lætentur insulae multae. Regnante itaque Domino per
 totum mundum, dispositæ lætentur Ecclesiae: quæ
 merito insulis comparantur, quia mundi fluctibus
 ambitæ circumlatrantium persecutionum numero-
 sitate tunduntur. Sed sicut istæ sævientibus fluctibus
 nesciunt lædi, ita nec sanctæ Ecclesie perturbatio-
 nibus adversariorum probantur imminui; quin potius
 illos suis cautibus frangunt, qui in eas undosis cul-
 minibus irruerunt. Et vide quia dicit, *multae*, non,
 omnes, propter hæreticas pravitates, quæ erroribus
 suis ecclesiarum nomen imponunt.

Vers. 2. *Nubes et caligo in circuitu ejus; justitia*

et judicium correctio sedis ejus. In hoc versu qualis
 sit Dominus in apertis religiosisque narratur. Nubilosus
 et caliginosus cernitur indevotis, dum cordi tene-
 brose nulla claritate resplendet; sicut lippis oculis
 sol umbrosus aspicitur: quia nebulas illas non habet
 origo luminis, sed debilitas contracta carnalis, sicut
 ipse dicit in Evangelio: *Ego in hunc mundum veni,*
ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant
(Joan. ix, 40). Contra subsequitur, *justitia et judi-*
cium. Hoc illis videtur Dominus, qui sunt puro corde
 mundissimi, quos bene correctionem vocavit, quia
 errore pravitatis exuti, sedes sunt Domini Salvatoris,
 quos ille sua majestate jam possidet, sicut legitur:
Sedes sapientiæ anima justæ. Ordo autem verborum
 talis est, *sedis ejus correctio*; revera, quia tortis men-
 tibus 325 non potest insidere justitia. Et nota quod
 per istum et quatuor versus alios qui sequuntur, adven-
 tus Domini primus variis allusionibus indicatur. Quæ
 figura dicitur caracterismos, quæ Latine informatio
 vel descriptio nuncupatur.

Vers. 3. *Ignis ante ipsum præbit, et inflammabit*
in circuitu inimicos ejus. Ante adventum Domini *ignis*
præcessit, quando prædicatione prophetarum infide-
 lium corda fremuerunt; ut iracundiæ ardore suc-
 censi, de prædicantium nece tractarent. Ipse est
 ergo *ignis* qui *ante ipsum præbit*, sed suos potius
 consumpsit auctores, sicut Isaias propheta dicit: *Et*
nunc ignis adversarios consumet (Isai. xxvi, 11). Se-
 quitur, *et inflammabit in circuitu inimicos ejus.* *In-*
flammabit (sicut dixeris) ad indignationem perti-
 net, et subitum animi calorem, quem illo tempore
 sanctæ Ecclesie patiebantur inimici. *In circuitu*,
 undique debemus advertere, quia dum pauci essent
 prædicatores, adversariorum erat circumdans et in-
 numerabilis multitudo.

Vers. 4. *Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ: vidit,*
et commota est terra. Pulcherrima nimis facta est
 aptaque comparatio. Nam sicut commotæ nubes
 atque collisæ (sicut physici dicunt) fulgura jacu-
 lantur, ita prophetarum verba veritatis indicia lam-
 paverunt. Denique eos in Scripturis divinis frequen-
 ter legis nubibus comparatos, ut est illud: *Et nu-*
bibus mandabo ne pluant super eam imbrem (Isai. v, 6).
 Intendamus etiam quod hic iterum schema terræ
 (sicut in superiori psalmo jam dictum est) in orbe
 descriptum est. Ipse est enim *orbis* qui appellatur
 et circulus. Circulus autem est (sicut geometrici
 definiunt) forma plana, quæ ex una circumducta
 linea continetur, ad quam ab uno puncto de his
 quæ in medio formæ constituta sunt, omnes deductæ
 rectæ lineæ æquales sibi invicem sunt. Quæ comple-
 xione recognita, valde nota nobis efficitur forma
 terrarum. Significatur etiam totus mundus et per
 directam lineam cœli, quæ diametros mundi ab
 æronomis vocatur, ut est illud: *A solis ortu usque*
ad occasum laudate nomen Domini (Psal. cxii, 3). Li-
 nea autem intelligibilis est longitudo sine latitudine,
 a puncto inchoans, in punctum desinens. Punctum
 vero est cujus pars nihil est. Meminisse ergo debe-

mus quod hæc omnia, sive punctam, sive linea, sive A circulus, sive trigonus, sive quadrangulus, vel alia hujusmodi theoremata, quoties ad aspectum veniunt, corporalibus definitionibus concludantur, id est sensibilibus: quoties vero sola mente capiuntur, intelligibilia tantum esse non dubium est. Quorum notitiam plenioram in libris geometricæ disciplinæ, diligens lector, invenies. Sequitur, *vidit et commota est terra. Vidit terra*, illud significat quoniam homines Verbum Domini cordis lumine cognoverunt. *Commota est*, magnæ prædicationis novitate perterrita est; ut deprehenderet se insonata idola colere, dum haberet adorabilem Dominum summum Creatorem.

Vers. 5. *Montes sicut cera fluxerunt a facie Domini; a facie Domini tremuit omnis terra.* Hic montes significant homines qui et sæculi hujus altitudines appetunt, et insensata superstitione durescunt. His mirabiliter comparata est *cera* liquens, quoniam tanto facilius in penitentiam defluunt, quanto [ms., quanta] se duritia immobiles esse crediderunt. Nam cum dicit, *a facie Domini*, ostendit unde *sicut cera fluxerunt montes*; quod et in alio psalmo legitur: *Nec est qui se abscondat a calore ejus* (Psal. xviii, 7). Sed cum repetit, *a facie Domini tremuit omnis terra*, illos significat qui ipsius miseratione conspecti, ad satisfactionis remedia pervenerunt. Quod hodieque fieri comprobamus, cum potestates sæculi, vel pagani, vel hæretici vocati, damnantes superstitiosum votum, divinum magis eligant subire servitium.

Vers. 6. *Annuntiaverunt cæli justitiam ejus, et viderunt omnes populi gloriam ejus.* Post nubes prædicationis, quas intelligi diximus in prophetis, venit ad cælos, quos apostolos debemus advertere, quorum prædicationibus sanctis justitia Domini mundo salutaris innotuit. Sequitur, *et viderunt omnes populi gloriam ejus. Viderunt* hic, non carnalibus oculis, sed cordis lumine debemus accipere. *Gloria* enim audiri, non videri solet; nam et alibi legitur quod sic intelligendum est: *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti* (Joan. 1, 14). Sive, ut quidam voluat, præconspicibilis [ed., perspicibilis] Domini significatur adventus. Intueamur etiam hujus Domini quam diversis modis primus indicetur adventus. Dixit *ignem*, dixit *fulgura*, dixit *montes*, dixit *cælos*; et per hæc omnia unum votum est annuntiare Dominum Salvatorem. Quod schema dicitur ænigma, id est obscura sententia, quando aliud dicit, et aliud vult intelligi.

Vers. 7. *Confundantur omnes qui adorant idola, qui gloriantur in simulacris suis: adore eum, omnes angeli ejus.* Adventu Domini prophetato, idolorum cultores increpat, qui tanta manifestatione declarata, non erubescunt adhuc colere nescio quas ineptias. *Idolum* quippe dictum est, quod ipsum sit dolum, id est, hominum falsitate repertum. *Simulacrum*, a simula-tione sacra compositum, quod illis detur honor alienus. Sic utraque fugienda ipsorum nominum interpretatione declarantur. Et quoniam spiritus im-mundandi se capiunt adorari, dum falsos sibi honores

A vindicant, quos eorum iniquitas non meretur accipere, vide quid sequitur: *Adorate eum, omnes angeli ejus.* Bonus enim angelus adorat Dominum, quia recto corde suum cognoscit auctorem; nec se ab hominibus adorari permittit, sicut in Apocalypsi angelus Joanni procidenti ad pedes suos dicit: *Vide ne feceris, conservus enim tuus sum et fratrum tuorum* (Apoc. xix, 10). Mali enim præcipiunt se adorari, sicut in Evangelio Satanas dixit Domino Christo, cum eum assumpsisset in montem, et ostendisset regna mundi: *Hæc omnia tibi dabo, si prociens adoraveris me* (Matth. iv, 9).

Vers. 8. *Audivit, et lætata est Sion; et exultaverunt filie Judæ propter judicia tua, Domine.* Venit ad secundum membrum, in quo conversus ad Dominum propheta lætus exultat: quia *Sion*, id est Ecclesia catholica, judicia Domini puro corde percepit. Nam verbum qui crediturus audit, se audisse lætatur; qui vero subdola mente perceperit, contristatus abscedit: quia contra voluntatem suam quod non esset crediturus audivit. *Sion* (sicut sæpe diximus) mons est Jerosolymis constitutus, cujus interpretatio significat speculationem: quæ bene sanctorum datur **326** Ecclesiæ, quoniam in contem-plativa virtute præsentem Dominum semper aspectat. Sequitur, *et exultaverunt filie Judæ. Filie Judæ* significant religiosas mentes probatasque personas; quæ ideo *filie Judæ* dicuntur, quoniam Christo credere maluerunt, quæ ex origine Judæ descendisse monstrantur [ms. G., qui, etc., monstratur], unde dicti sunt et Judæi. Et quare *lætata sit Sion* consequenter exponitur, *propter judicia tua, Domine*; id est, quia tristitiam servorum tuorum convertis in gaudium, et superbum diabolum humilitatis virtute prosteruis.

Vers. 9. *Quoniam tu es Dominus altissimus super omnem terram; nimis exaltatus es super omnes deos. Supra omnem terram, hic bene intelligimus peccatores; supra omnes deos, justos homines competentor advertimus, quos deos recte dici frequent ex-positione probatum est. Sive quoniam per hæc duo significat eum et terrenis creatoris et cælestibus imperare; sicut et alius psalmus dicit: Quoniam omnia serviunt tibi* (Psal. cxviii, 91).

D Vers. 10. *Qui diligitis Dominum, odite malum. Custodit Dominus animas sanctorum suorum, de manu peccatorum liberabit eos.* Videtur et hic categoricus syllogismus ita posse formari: Sancti diligunt Dominum, quoniam custodit Dominus animas eorum, et de manu peccatorum eripit eos; omnes qui diligunt Dominum, quoniam custodit Dominus animas eorum, et de manu peccatorum eripit eos, odiant malum: sancti igitur odiant malum. Nunc psalmi verba tractemus. Hic bonos alloquitur et fideles, ut a diaboli malitia segregentur; ipse enim jure dicitur malus, per quem venit omne peccatum. Quid est ergo *Dominum diligere*? odisse diabolum; quia, sicut scriptum est: *Nemo potest duobus dominis servire* (Matth. vi, 24). Quæ figura dicitur parison, id

est æquatio sententiæ, constans dissimilibus membris. Et ne quis diabolum timuisset offendere, sequitur, *custodit Dominus animas sanctorum suorum, de manu peccatorum liberabit eos*. Jam nemo dubitet *odisse malum*, quando Dominus animas cognoscitur *custodire sanctorum*. Sed vide quia dicit *animas*, ne te teneres [ms. A., ne tenderes] ad corpora, quæ passim tradit ad pœnas, ut martyribus reddat coronas. *Liberat enim de manu peccatorum animas*, quando eas non sinit aliqua pravitate subverti, sed ita illæsas eripuit, quemadmodum sibi beneplacitas esse cognoscit.

Vers. 11. *Lux orta est justo, et rectis corde lætitia. Justo dicit ortam lucem*, id est verissimam fidem; ut illuminatus talia credat, quæ eum ad cœlorum regna perducant. Est quidem et sanctorum lux ista communis, quam indiscrete vident et homines et jumenta. Sed illa lux eorum propria dicitur, quæ Christo Sole præstatur: de qua dicturi sunt impii: *Erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis, et Sol non est ortus nobis* (Sap. v, 6). *Rectis vero corde oritur sine dubitatione lætitia*, quando, Deo præstante, talia gerunt, quæ sibi profutura cognoscunt. Sic et in isto loco indicatum est quia mundi amatores nec firma lætitia, nec vero lumine fruuntur.

Vers. 12. *Lætamini, justi, in Domino, et confitemini memoriæ sanctitatis ejus*. Cum superius dixerit quæ bona justi (Domino præstante) suscipiant, nunc iterum ipsos commonet, ut in Domino lætari debeant, non in humano desiderio, aut in hujus sæculi ruinoso jactantia, sicut ait Isaias prop. eta: *Non est gaudere impiis, dicit Dominus* (Isai. xlviij, 22). *Confitentur autem justi memoriæ sanctitatis ejus*, quando in illo regno perpetuo fuerint collocati: recordantes de quanta clade hujus sæculi (Domino miserante) sint subtracti.

Conclusio psalmi.

Consideremus hunc psalmum quam salubri nos institutione componat. Ab idolorum culturis prohibet, unde æternam mortem potuissemus incurrere. Laudes Domini competenter insinuat, unde vita nostra sine dubitatione succedat. Docet afflictiones non pavescere, nec mala hujus sæculi formidare. Omnia enim periculosa, omnia mortifera magno compendio possumus evadere, si salutis nostræ diligamus auctorem; sicut dicit Apostolus: *In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur; deficiamus, sed non perimus: semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali* (II Cor. iv, 8, 9, 10), et cætera quæ Doctor egregius ad instruendum humanum genus salutariter noscitur elocutus.

EXPOSITIO IN PSALMUM XCVII.

Psalmus ipsi David.

Simplices isti tituli planissima nobis verbõrum positione subident. Referuntur enim ad Dominum Salvatorem, de cujus incarnationis gloria et se-

cundo adventu psalmus iste dicturus est; qui tanta varietatis gratia describuntur, ut licet sint sæpius prædicti, novi semper et mirabiles humanis sensibus elucescant. Hunc enim de his rebus tertium esse non dubium est. Sed isti qui utrumque adventum Domini sub una relatione complexi sunt, magna nobis sacramenta declarant. In uno quippe commonet, ut misericordem Dominum querere debeamus; in altero, ut venturum Judicem formidemus. Sic ista salutaris pretiosaque conjunctio et spei nobis causas tribuit et timoris.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum propheta loquitur. In prima parte commonet ut populus Christianus cantici novi exultatione lætetur, quando mirabilis est Christi Domini concessus adventus. Secunda parte diversis modis uberius dicit esse lætandum: quia expectatum justis ejus noscitur provenire judicium, in quo sunt misericordia Domini premia digna sumpturi.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Cantate Domino canticum novum*. Propheta fideles admonet Christianos, ut novæ regenerationis sacramenta sumentes, *novum canticum* de Domini incarnatione concelebrent. Novus enim homo *cantare debet canticum novum*, non ille vetustus qui necdum Adæ peccata deponens, in prævaricatione veteris hominis perseverat. Novum utique, quia nunquam aliquid simile mundus audivit. *Novum, 327* quod nulla vetustate sordescit, sed semper in suæ dignitatis gratia perseverat. Sed unde veniat istud *canticum novum*, subter aperitur.

Vers. 2. *Quia mirabilia fecit Dominus; salva iteum dextera ejus, et brachium sanctum ejus*. Causa redditur cantici novi, *Quia mirabilia fecit Dominus*; scilicet quando cæcis lumen, claudis gressum, surdis etiam donavit auditum, et cætera hujuscemodi quæ contra usum naturæ humanæ facta, Evangeliorum textus insinuat. Sed ista fecerunt et sancti ejus. Audi quod sequitur, ut revera intelligas rem singularem novo cantico fuisse concessam: *salvavit eum* dicit, id est Christum Dominum, dum mundi istius peccata nescivit, dum tridua velocitate surrexit a mortuis. Sed qui *eum salvavit*, subsequitur, *dextera ejus*, id est omnipotens Verbum; non quia alter est Christus, et alter omnipotens Verbum, quod sibi Nestoriana confundit insania; sed hoc vult intelligi, ut ipsum salvasæ cognosceres, qui dixit: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* (Joan. x, 18). *Brachium* vero quod addidit, sic et Isaias propheta de Filio dicit: *Et brachium Domini cui revelatum est* (Isai. lxxij, 1)? *Dextera* pertinet ad operationes mirabiles; *brachium* ad fortitudinẽ singularem.

Vers. 3. *Notum fecit Dominus salutare suum, ante conspectum gentium revolvit justitiam suam. Notum fecit Dominus salutare suum*, id est Dominum Salvatorem; ipse est enim salutaris quem Simeon suscipiens in manibus suis dicit in templo: *Nunc dimittis, Domine, servum tuum in pace, quoniam viderunt oculi*

mei salutare tuum (Luc. II, 29). Ad exprimendam quoque rei clarissimam veritatem, sequitur, *ante conspectum gentium*; sicut et Jeremias dicit: *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est* (Baruch III, 38). Addidit, *revelavit justitiam suam*: quia prius sub quodam velamine prædicatus fuerat per prophetas, quo subducto in adventu ejus ipsa facies veritatis apparuit. Et nota quod ipse *dextera*, ipse *brachium*, ipse *salutare*, ipse Patris dicatur esse *justitia*; ut unam illic substantiam, unam intelligas esse potentiam. In qua enim parte potest esse divisus, qui non similia [ms. A., dissimilia], sed omnia ipsius habere firmatur? sicut ipse in Evangelio dicit: *Omnia Patris mea sunt, et omnia mea Patris sunt* (Joan. XVII, 10).

Vers. 4. *Memor fuit misericordiae suæ Jacob, et veritatis suæ domui Israel; viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. Memor fuit dictum est, quia promissa complevit. Hæc est autem promissio quam Isaias prophetavit, dicens: Videbit omnis caro salutare Dei* (Isai. LI, 10). Huic autem promissioni aptum nomen impositum est, *misericiordiae suæ*; ut Creator cæli terræque homo fieri dignaretur, et humanum genus peccatorum vinculis obligatum adventus sui beneficio liberaret. *Jacob* (sicut sæpe diximus) populum Novi Testamenti non incongrue videmur accipere: quia sicut *Jacob* fratri benedictione anterior exstitit, cum postea natus fuerit, ita et Christiana plebs priorem populum Synagogæ fidei gratibus antecessit. Et ne intellectum nostrum diversa nominum dissimilitudo confundat, perscrutemur quare additum sit, *et veritatis suæ domui Israel*; ut non solum hoc datum intelligeremus populo qui post adventum Domini dictus est Christianus, sed etiam illi qui eum de Virgine nasciturum esse crediderunt. *Israel* enim significatur omnis fidelis qui Deum pura mente conspexerit. *Misericiordiam* posuit in *Jacob*, et *veritatem* in *Israel*. *Misericiordia* quippe fuit, quando hominem liberaturus advenit; *veritas*, quando sancti facie ad faciem videntur, quem hic (sicut dicit Apostolus) *in enigmate per speculum* (I Cor. XIII, 12) contuerentur. Addidit, *viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri*. Quo dicto hæreticorum pravitas omnîs exclusa est, qui putant Domini Salvatoris localem concessam terris fuisse culturam. *Viderunt*, dicit, mente conspexerunt, quod per totum mundum constat effectum. Quanti sunt enim qui eum carnalibus oculis in Judæa gente videre potuerunt? Sed cum hic dicat, *omnes fines terræ*, dubium non est ad fidem esse referendum, ut nobis possit veritas constare verborum.

Vers. 5. *Jubilare Deo, omnis terra; cantate, et exultate, et psallite*. Venit ad secundam partem, in qua commonet diversis modis a devotis esse gaudendum. Sed ad judicium Domini competenter ista referantur, in quo et psalmus iste noscitur terminatus. *Jubilare* dictum est, cum magna delectatione in vocis gaudium prosilite, ut quod non potest explicare sermo confusæ vocis, declaret eruptio devota gaudentis. *Omnis terra*, universalem designat Ecclesiam, quæ in

adventu Domini spem suam integra devotione reposuit. Sequitur, *cantate, et exultate, et psallite*. Verba enim hæc quamvis videantur esse similia, aliqua tamen discretionem separantur. *Cantare* est gravissimi Christiani oris officio laudes Domino personare; *exultare*, cum magna affectione animi vota declarare; *psallere*, bonis operibus Domini mandata complere. Quod ideo commonet multipliciter fieri, quia diversa ibi gaudendum est varietate virtutum. Quæ figura dicitur homoptoton, quia in similes sonos exierunt verba diversa, id est, *jubilare, exultate, cantate, et psallite*.

Vers. 6. *Psallite Domino in cithara, in cithara et voce psalmi*. Pulcherrima sibi copulatione verba ista sociata sunt, ut quamdam harmoniam et ipsa de se facere videantur. Adhibentur enim instrumenta artis musicæ ad exercendum opus cælestis; quod necessarie dicitur, ut illa perfectio per quasdam similitudines indicetur. *Psallit enim Domino in cithara*, qui per actum carnalem mandata Divinitatis operatur, qui esurienti panem fregit, nudum vestivit, præstitit solatium destituito, et cætera quæ possunt supernis justificationibus applicari. Sequitur, *in cithara et voce psalmi*. Eadem præposterata verba subjunxit, ut quodvis prius eorum facias, totum tamen ad Domini gratiam pertinere cognoscas.

Vers. 7. *In tubis ductilibus et voce tubæ cornæ; jubilate in conspectu Regis Domini*. Respicimus omnia hæc verba divinis mysteriis esse plenissima. Duo genera fuisse tubarum ad quasdam similitudines exprimendas apud Hebræos, Numerorum nobis liber insinuat (Num. X, 2). Unum quod argento ductili formabatur; hoc ad Spiritum sanctum, qui per prophetas locutus est, competenter aptatur. Argenteus enim a munditia dicitur et candore verborum; sicut alibi ipse dicit: *Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, terræ purgatum septuaginta* (Ps. XI, 7). *Ductilibus* autem significat quia fideles diversis passionibus 328 tunci (Domino largiente) proficiunt, et tanto plus crescunt, quanto amplius duri mallei fuerint iteratione percussi. Malleus enim est diabolus, de quo propheta dicit: *Contritus est malleus universæ terræ* (Jer. I, 23). *Vox* est autem *tubæ cornæ* patientiæ fixa tolerantia, quæ velut cornea substantia in viris fidelibus amore Domini perseverat. His ergo tubis psallit Domino, qui utrisque virtutibus devotus exultat, qui et Dominum mundo corde prædicavit, et ejus misericordiam patientiæ virtute sustinuit. Sequitur, *Jubilare in conspectu Regis Domini*. Completa est in hoc commate, quæ in superioribus partibus suspensa videbatur esse sententia. Hic enim dicit ubi sit jubilandum, ubi cantandum, ubi exultandum, ubi psallendum, ubi in psalmo citharizandum, ubi in cithara psalmizandum, ubi jubilandum in tubis ductilibus et corneis; scilicet *in conspectu Regis Domini*, quando in illa judicatione justi præmia promissa recipient. Per has enim varietates significatur diversis sanctis operibus, diversis donis in conspectu Domini esse gaudendum. Sive ista sic dicit

hic esse facienda, ut semper ad eum mentis dirigatur A propter nomen Domini gravissima pericula pertole-
intentio. runt, sicut dicit Apostolus: *Omnes enim stabimus*

Vers. 8. *Commovetur mare et plenitudo ejus: orbis terrarum, et universi qui habitant in ea.* Hic jam terror futuri iudicii et impiorum formido describitur, quando mare illud quod est in pectoribus impiorum, delictorum suorum recordationibus commovetur. Plenitudo autem ejus merito dicta est, scilicet quia multa peccata ingentes exhaunt fluctus, et tunc magis plenissimo commovetur, quando se reus novit esse damnandum. Sequitur, *orbis terrarum*; utique et ipso commovendus est, quando in novam faciem venire predictus est, sicut legitur: *Erit cælum novum et terra nova* (Isaï. Lxv, 17). Addidit, *et universi qui habitant in ea*, ut revera hoc intelligeres de hominibus dictum, de quibus superius figuratim dixit, *commoveatur mare*.

Vers. 9. *Flumina plaudent manibus in idipsum, montes exsultabant ante faciem Domini, quoniam venit judicare terram.* Frequenter diximus Scripturas divinas per diversas similitudines loqui, ut et impiis celata sint quæ dicuntur, et fideles ad ea perquirenda studiosius incitentur. Unde et hic per allegorias multiplices Domino dicit esse cantandum. Allegoria est enim aliud dicens, aliud significans. Mare siquidem superius peccatoribus comparavit, nonne flumina sanctos viros significant, qui bonas operas cælesti ubertate manaverunt. In idipsum, id est in Domino Salvatore, cui prædictam operam exhibuisse monstrantur. Sed respice quoniam hæc omnia sub allusione sunt: quando enim manus habent flumina, nisi fuerint sanctis hominibus comparata? de quibus dictum est: *Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vitæ* (Joan. vii, 38). Sequitur, *montes exsultabant ante faciem Domini.* Montes et in bono et in malo plerumque poni manifestum est. Impii enim superbis nisibus intumescunt, et ad duritiam saxorum obstinato corde perveniunt. Mansueti autem mentis soliditate firmissimi sunt; et quamvis pia humilitate curventur, spe futuræ beatitudinis in summitates solidissimas eriguntur. Illi sunt qui Domino adveniente gaudebant, quoniam in futuro iudicio promissionis ipsius dona recipient. Addidit, *quoniam venit judicare terram.* Hic terram, omnem peccatorem competenter advertimus, quia terrena semper vitia concupiscunt. Vides totum sensum ad illud iudicii tempus esse perductum, ut omnia quæ dicta sunt illi intelligeres posse congruere.

Vers. 10. *Judicabit orbem terræ in justitia, et populos in æquitate.* Hic orbis terrarum impiis est nihilominus applicandus, qui frequenter terræ appellatione declarantur. Isti sub justitia iudicandi sunt, qui per sinacia sua nulla remissione liberantur. Populos autem significat eos qui ex Hebræis fideles probati sunt, et qui devoti ex gentibus advenerunt, de quibus ait: *Habeo autem et alias oves, quæ non sunt ex hoc ovili; oportet me et eas adducere, ut fiat unus grex et unus pastor* (Joan. x, 16). Isti ergo populi in æquitate iudicandi sunt, quoniam ibi præsentia recipient, qui hic

ante tribunal Dei, ut recipiat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum (II Cor. v, 10). Istud tamen iudicium ubi fiat evidenter expressum est; dicit enim Isai propheta: *Congregabo omnes gentes, et educam eas in convallibus Josaphat, et disceptabo cum illis ibi pro populo meo, et pro hæreditate mea Israel* (Joel iii, 2).

Conclusio psalmi.

Quid est hoc quod instrumenta musica frequenter posita reperimus in psalmis, quæ non tam videntur mulcere aurium sensum, sed provocare potius cordis auditum? Sed quoniam ille sonus et modulatio tibiarum a sacris mysteriis nostra nihilominus ætate discessit, restat ut intelligentiam hujus rei spiritualiter perquirere debeamus. Musica est disciplina quæ rerum sibi congruentium, id est sonorum differentias et convenientias perscrutatur. Hæc merito ponitur ad rerum spiritualium similitudines explicandas: quoniam concentus ejus virtute inconvenientiæ subsistit. Nam sive quando psalmodiam dicimus, sive quando mandatis Domini operam navanter [ed., voluntarie] impendimus, dulcissimæ harmoniæ gratia temperamur. Et si causas hujus rei alta deliberatione perpendas, quælibet creatura rationalis, si auctoris sui vivat imperio, ab hac convenientia non probatur excepta. Merito ergo incessanter præcipimur Dominum psallere, in psalmo citharizare, in cithara psallere, jubilare in tubis ductilibus et corneis; ut dubium non sit hæc instrumenta dulcisona probabilius actuum nobis indicare concordiam.

EXPOSITIO IN PSALMUM XCVIII.

Psalmus David.

Dignitatem istius nominis satis admirari non possum, quod in titulis semper affixam aciem nostræ mentis erigit ad Dominum Christum. Ipsius enim honor in hoc psalmo potentissime cantatur. Sed quanta laus est sanctissimi viri, ut per ejus nomen eximium tantæ significetur majestatis arcanum! Per David enim 329 et personam loquentis advertimus, et Christum manu fortem desiderabilemque sentimus. Quapropter, eximio præcone recognito, magis iudicis præstolemur adventum.

Divisio psalmi.

In prima sectione commonet propheta universos populos Christo Domino confiteri, quia iudicium et justitiam in Jacob fecisse declaratur. Secunda commonet plebem ut adoret Dominum Salvatorem, qui Moyse et Aaron et Samuel propitius fuisse dignoscitur, quia præcepta ejus custodiisse monstrantur. Unde exaltandum et adorandum dicit esse Dominum, qui fideles suos exaudire dignatus est.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Dominus regnavit, irascantur populi; qui sedes super cherubim, moveatur terra.* Cum dicit enim: *Dominus regnavit*, exponit quoniam gloriam suam re-

surrectionis ostendit; non ut ante creditus est non posse regnare, quem Judæi videbantur extinguere; sed hic illud tempus ostenditur quando ipse post resurrectionem suam dicit: *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra* (Matth. XVIII, 18). Sequitur, *irascantur populi*, nihil ultra nocituri. Magno enim gravitatis pondere deridentur, quorum doli atque versutiæ nihil penitus nocuisse declarantur. Nam quod dixit, *irascantur*, non præcipit propheta ad aliquod facinus populos commoveri; sed ut sibi potius *irascantur*, qui rem probati sunt fecisse nefariam; ut cito ad conversionis salutem veniant, cum propria voluntate sua cõporint facta damnare. Quod si ad litteram velis accipere, quædam videtur urbanitas; sicut et in Actibus apostolorum legitur pontifici Paulum dixisse percussum: *Feriat te Deus, paries dealbate*. Et paulo post increpatus dixit: *Nesciebam, fratres, quod princeps populi esset. Scriptum est enim: Principem populi tui ne maledixeris* (Act. XXIII, 3 et 5; Exod. XXII, 28); non quia nesciebat, sed quia principem eum populi sub quadam urbanitate donegavit. Ita et hic dictum est: *Dominus regnavit, irascantur populi*, id est, nihil ultra nocituri; quod non ad exhortationem, sed ad derisionem videtur potius pertinere. Quæ figura dicitur astismos, Latine urbana dictio, venustatis et facetiæ causa composita. Sequitur, *qui sedes super cherubim, moveatur terra*. Tu qui *sedes*, indicativus modus est secundæ personæ; ad ipsum enim Dominum verba convertens hanc sententiam finit. *Cherubim* Hebræum nomen est significans plenitudinem scientiæ; ubi quasi in throno suo Dominum insidere manifestat. Nam et homines insidet [ed., insident], qui plenissima fide atque operum probitate complentur. Adjunxit, *moveatur terra*. Sive illud significat quod superius dixit, *irascantur populi*, sive magis ad conversionem peccatores postulat commoveri, qui (sicut jam dictum est) *terra merito nuncupantur*, quia terrena viiã concupiscunt.

Vers. 2. *Dominus in Sion magnus, et excelsus super omnes populos*. Ut Deum illum quem dixit *sedere super cherubim*, Dominum Christum evidenter adverteres, expressit, *Dominus in Sion magnus*, qui in Jerosolymitanis partibus homo apparere dignatus est. Et intende verba quæ dicit, *Dominus magnus*, ne quis eum pro passionis humilitate putaret esse temnibilem. Addidit, *et excelsus super omnes populos*: quoniam ille quem irreligiosa mente contempserant, Rex *excelsus super omnes populos* eminebat. *Sion* autem interpretatur speculatio, quod est Ecclesia, in qua Dominum spiritualiter inesse reverenda semper contemplatione monstratur.

Vers. 3. *Confiteantur nomini tuo magno et terribili, quoniam sanctum est*. Post apparitionem carnis quæ facta est in Sion, confitendum dicit populis Domino Salvatore, de quibus superius dictum est, *irascantur populi*. Sic enim in Ecclesia catholica quotidie fieri videmus, ut qui prius fuerunt blasphemi, paulo post sint (Domino præstante) correcti. *Magnum* autem

dictum est *nomen* ejus, quia ubiqûe dilatatum est; *terribile*, quia ipse venturus est judicare vivos et mortuos; *sanctum*, quia immaculata et cœlesti conversatione permansit: sicut et alibi dicitur de ipso: *Quoniam magnificavit Dominus sanctum suum* (Psal. IV, 4): sicut et Mariæ dictum est ab angelo: *Propterea quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei* (Luc. I, 35).

Vers. 4. *Et honor Regis judicium diligit: tu parasti æquitatem*. Superius dixerat: *Confiteantur populi nomini tuo*: modo quemadmodum confiteri debeant evidenter exponit. *Honor enim Regis* est prædicatio gloriosa, quam illi semper offerimus confitendo. *Judicium diligit*, hoc est, ut deliberando atque tractando debeamus diligere Creatorem. Non enim ille aut labili voluntate, aut caduca mente colendus est; sed fixa et perspicabili deliberatione sententiæ, sicut solet semper puris cordibus apparere. Sequitur, *tu parasti æquitatem*, ut agnoscerent homines ab ipso hoc munus attribui, quo possint hanc intelligere, vel facere constanter *æquitatem*. Denique sensum istum evidentiùs sequens versus ostendit. Sive (ut quibusdam placet) *honor Regis* est damnatio justa nocentium, quoniam iniquitate punita gloria regis semper augetur.

Vers. 5. *Judicium et justitiam in Jacob tu fecisti*. *Judicium fecit* in populo fidei, quando ei donavit bonum malumque discernere; *justitiam* vero, cum relictis idolis Creatori suo meruit humili devotione servire. *In Jacob* autem, in unoquoque fidei dicit, quia nominis istius commemoratione populus devotus ostenditur. *Tu fecisti*, quia nemo est alius præter ipsum qui instituit et firmavit [ms. A., formavit] Ecclesiam; sicut dicit Apostolus: *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus* (II Cor. III, 11).

Vers. 6. *Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est*. Venit ad secundam sectionem propheta, in qua populos devotos commonet ut nomen Domini magnificare non desinant; quatenus illum prædicando, ipsi potius exaltari posse videantur. Cæterum illo huminis viribus (sicut sæpe dictum est) non indiget adjuvari, qui est summa virtus, et totius Majestatis adoranda perfectio. Sequitur, *et adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est*. Quoniam beatus Augustinus, diligentissimus exquisitor, corpus Domini quod de Maria Virgine sumpsit, *scabellum* divinitatis ejus asseruit (Enar. in psal. xcviij, ante med.) 320 debere sentire, propter naturam humanitatis, quam est dignatus assumere: illi enim virtuti esse subjectum atque unitum, omnibus creaturis constat excelsius, sicut dicit Apostolus: *Quod infirmum est Dei fortius est hominibus* (I Cor. I, 25); et alibi de eodem Mediatore Dei et hominum humine Christo Jesu Apostolus dicit: *Propter quod Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum* (Philip. II, 9): nunc dicendum nobis est quid

in isto versu *pedes* ejus significare videantur, scilicet stabilitatem Divinitatis, quæ semper in naturæ suæ omnipotenti gloria tanquam pedum indefecta stabilitas perseverat. Hujus ergo Verbi assumptum corpus, quamvis gloriosum, quamvis magnum, quamvis sit adorabile; tamen propter humilitatem humanitatis, *scabellum pedum* competenter accipimus. Nam cum ipse dicat: *Cælum mihi sedes est; terra autem scabellum pedum meorum* (Isai. lxvi, 1); corpus terrenum quod de Maria Virgine sumpsit, bene (ut opinor) eadem similitudine *scabellum pedum ejus* prodatum intelligi. Et nota quia non dixit: Quoniam sanctus est; sed, *quoniam sanctum est*; scilicet ut corpus a deitate mentis contemplatione discerneres, sed ad unam personam referres, id est ad *Verbum* quod *caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. 1, 14). *Pedes* etiam Divinitatis per tropologiam dicit, sicut et *scabellum* dictum est. Etiam sic forsitan debemus accipere, ut extrema temporis designet, quando Dominus incarnari dignatus est. Unde et Joannes evangelista dicit: *Filioli, novissima hora est* (I Joan. ii, 18); Paulus quoque apostolus dicit: *Cum venisset plenitudo temporum, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege* (Gal. iv, 4).

Vers. 7. *Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus, et Samuel inter eos qui invocant nomen ejus; invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos.* Ideo priscæ auctoritatis magnos viros posuit, eisque gratiam Domini asserit fuisse concessam, ut ad similem devotionem fideles populos incitaret. Et nota quia hic *Moysen sacerdotem* dicit, dum sic in Heptateucho non legatur; qui etsi hostias non offerebat, sicut Aaron frater ipsius, vota tamen populorum coram Deo semper exhibuit, quod sacerdotis officium esse monstratur. Quapropter merito et hic *sacerdos* dicitur, qui magnis precibus, irascente Domino, pro populo supplicavit. *Samuel* autem in templo Domini prædicabili sanctitate conversatus est, qui David unxit in regem. Sed quoniam sacerdotis non accepit officium (quia erat de tribu Ephraim, unde sacerdotes fieri non licebat), addidit de ipso, *inter eos qui invocant nomen ejus*: quia nominatim percurrere non poterat, quos multitudo infinita dilatabat. Adjecit, *invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos.* Quantum valeat sinceritas orationis in brevitate declaratum est, quia fide-

Vers. 8. *In columna nubis loquebatur ad eos: quia custodiebant testimonia ejus, et præcepta ejus quæ dedit illis.* Non vacat quod dictum est, *in columna nubis*, quia semper ista in ædificatione domus profertur rititudine ponitur et decore. In hac ergo specie loquebatur illis Dominus, quæ venturam fabricam Ecclesiæ nuntiabat. Sed quia illis tunc per *nubem* verba fecit, nobis per sanctum scabellum suum, id est per incarnationem et loqui evidentius, et apparere dignatus est. O scabellum omnibus templis excelcius, omnibus spiritualibus creaturis multo præstantius! sicut dicit Apostolus: *Cui autem dixit angelorum: Sedec a dextris meis* (H. br. 1, 5)? Sed quid mirum, si

ille scabellum dicitur, qui se vermi, scarabæo, herba fullonum, et angulari lapidi comparavit, non vilitatis [ed., utilitatis] intuitu, sed humilitatis affectu; quam sumendo tantum fecit excelsam, quantum prius fuit in hoc mundo parvissima? Sequitur, *quia custodiebant testimonia ejus, et præcepta ejus, quæ dedit illis.* Reddit causas quare eos exaudire Dominus dignaretur: quia ipse illum vere diligit, qui ejus mandata custodit, sicut ipse discipulis dicit: *Si me diligitis, mandata mea servate* (Joan. xiv, 15). *Testimonium* est per signa aliqua præcedentis rei posita significatio, sicut in Heptateucho dicit: *Hoc erit vobis in testimonium.* Præcepta enim pertinent ad legem quam per Moysen visi sunt accepisse. Unde ostenditur efficacissime placere Deo, quando a nobis ejus completer imperium.

Vers. 9. *Domine Deus noster, tu exaudiebas eos; Deus, tu propitius fuit illis, et vindicans in omnia studia eorum.* Dicendo, *tu exaudiebas*, et *tu illis propitius fuitis*, ostendit quidem desideria sanctorum in hominis petitionibus fuisse completa, eosque beneficia suscepisse, quæ videbantur necessario postulari. Sed addidit, *et vindicans in omnia studia eorum.* Hoc propterea positum est, ne semper nos quereremus audiri, quando utrumque in ipsis videtur impletum. Cognoscimus enim eos, et interdum exauditos fuisse cum peterent prospera, et iterum *in studia eorum vindicatum*, ne humana illis elatio surripere potuisset. Nam quamvis aliqui fideles sint, et magna devotione venerandi, oportet in eos pro tempore vindicari: ne cor eorum ad superbiam videatur posse deduci, sicut et Apostolus dicit: *Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus Satanae, qui me colaphizat. Propter quod ter Dominum rogavi ut discederet a me; et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur* (II Cor. xii, 7, 8, 9). Quapropter audivimus exauditos, et in eis intelligamus etiam vindicatum; ut cognoscamus misericordem Christum utrumque fecisse propitium.

Vers. 10. *Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorate in monte sancto ejus: quoniam sanctus est Dominus Deus noster.* Et superius quidem pars versus istius legitur, ubi facta divisio est; sed ibi subjunctum est, *et adorate scabellum pedum ejus*; h'c autem non montem, sed *in monte sancto* Dominum præcepit adorari. Quod ad montem Sion (qui est Ecclesia) referri posse non dubium est, quæ est montium mons, et sancta sanctorum, cujus ipse habitator est Christus. Sic utrumque in sancta Ecclesia dicit esse faciendum. Notandum est autem quod sanctum Dominum in sancto monte præcepit adorandum, quoniam sicut laus ejus non convenit ori pravo, ita nec ejus culturæ loci potest congruere turpitudine.

Conclusio psalmi.

Consideremus faciem hujus psalmi, quasi duobus luminibus splendere pulcherrimis. Incredulos terret, ut ad supplicationem devotissimam 331 perducatur.

tar; fidelibus Christum Dominum adorare præcipit, quia ipse novit exaudire quos diligit. Beata plebs quæ de tali gaudet imperio: vitale quippe desiderium est agnoscere et amare Creatorem. Quapropter exultationem nobis moveat auditus Dominus Christus. Fidelis servi est diligere dominantem. Nam qui non habet charissimum gubernatorem suum, ipse se proficetor horrendum. Natura quippe rerum est, ut ab eo te diligi posse nullatenus arbitreris, quem clara mente non appetis. Diligamus igitur, ut amemur; quæramus, ut inveniamus; puitemus, ut ad eum accedere valeamus. Contra omnes amentias est eum tepide quærere, quem tibi cognoscis æterna beneficia posse præstare.

EXPOSITIO IN PSALMUM XCIX.

Psalmus in confessione.

Cum frequenter in psalmis posita sit pro rerum opportunitate *confessio*, hic tamen in titulo singulariter probatur ascripta: revera, quia totus hic psalmus ad utrasque pertinet confessiones. Una est quando peccata nostra deplorantes [*ed.*, depromentes], culpabiles nos reosque profitemur, et misericordiam Domini concedendam nobis piis fletibus exoramus. Altera, cum sive nobis beneficia collata laudamus, sive aliis præstita cum magna exultatione veneramur. Confessio enim quasi confatio dicitur, sive pœnitentia, sive laus multorum ore celebrata; quæ ideo sic dicitur, ut ad plurimos pertinere monstratur.

Divisio psalmi.

In prima parte psalmi propheta commonet universitatem, ut Dominum debeat sub magna jucunditate laudare, quia tanti Domini triste non decet servitium. Et ne semper hoc genere confessionis utendum crederet Christianus, secunda parte dicit, ut malorum nostrorum delicta pœnitentes, indulgentiæ ipsius portas intrare mereamur, quia misericordia ejus permanet in æternum.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Jubilare Deo, omnis terra.* Sollicitis propheta de populo fideli, ne se putaret sub anxietate tristitiæ Christo Domino servituum, primum a jubilatione cepit, quia ipsa est justis perfecta devotio Domino sub mentis jucunditate famulari, sicut et Apostolus monet: *Semper gaudete, sine intermissione orate, in omnibus gratias agite* (1 Thess. v, 16, 17, 18). Et ne quis se minime crederet evocatum, addidit, *omnis terra*; ut ipse inter homines non videatur existere, qui hanc vocem detrectat audire. Jubilatio est enim (sicut sæpe diximus) magno mentis gaudio commoveri, non tamen in articulata verba prorumpere. Nam quod dixit, *jubilare*, et subjunxit, *omnis terra*, frequenter et per casus nominum discrepantes, magno indicat sensus. Nam cum *terra* singulari numero denuntiatur, *jubilare* dicit, quod ad pluralem numerum certum est pertinere; ut hanc *terram* ad homines, non ad tellurem æstimare esse referendam, quod

A allegorice constat intelligi. Allegoria est enim figura aliud dicens, et aliud significans.

Vers. 2. *Servite Domino in lætitia; intrate in conspectu ejus in exultatione.* Licet servitia Domini diversis videantur officiis expediri, ut sunt ordines ecclesiastici, monasteria fidelium, eremitæ solitarii, laici devoti; omnia tamen ad ista tria verba proprie referuntur, ut Domino sub lætitia serviatur, non in murmuratione aut amaritudine mentis, sicut factum est in deserto, quando contra Dominum Judaicus populus murmuravit. Sed ista lætitia utique charitas est, quæ (sicut dicit Apostolus) *non inflatur, non agit perperam, non est ambitiosa* (1 Cor. xiii, 5), et reliqua quæ hanc virtutem egregiam mirabili narratione describunt. Quapropter illi sub lætitia Domino serviunt qui eum supra cuncta diligunt, et invicem se fraterna charitate respiciunt. O libera servitus! o servitium supra cunctas dominationes eximium, quibus talis lætitia tribuitur, qualis in regnorum gloria non habetur! Sed istam lætitiã quæ in hoc mundo præcipitur, vide quale præmium subsequatur. Dicit enim: *Intrate in conspectu ejus in exultatione.* Multo difficilior, multo præstantius est ante tanti judicis gaudere conspectum, ubi sic convenire conscientia commonetur, ut gaudia tunc sumat humilitatis, quando superbis omnibus probatur esse terribilis.

Vers. 3. *Scitote quod* [*ms. A., quoniam*] *Dominus ipse est Deus; ipse fecit nos, et non ipsi nos: nos autem populus ejus, et oves pascuæ ejus.* In capite versus hujus contra perfidiam loquitur Judæorum, qui Dominum Salvatorem non putando Deum, in Creatorem suum manus injicere præsumperunt. *Scitote*, dixit, intelligite, quod iste Dominus quem Dei Filium minime credidistis, *ipse est Deus* qui fecit cælum et terram, qui nos quoque ad suam imaginem similitudinemque plasmavit. Et ne putarent humanam creationem patrum semini esse deputandam, adjecit, *et non ipsi nos.* Nam quamvis nativitati nostræ ministerium præbeat carnalis operatio, tamen ille in hunc mundum nos probatur adducere, qui cuncta facit ad existentiam pervenire. Sequitur, *nos autem populus ejus, et oves pascuæ ejus.* Venit ad populum fidelem per comparationes pulcherrimas, quid sit ostendens. *Oves*, quia simplices sunt, et ipse earum pastor est verus. *Pascua ejus*, id est divinarum Scripturarum copiosa et dulcis epulatio. Ipsa sunt pascua quibus fidelis anima saginatur, et ad futuræ beatitudinis amœna perducitur. Sic istis tribus verbis complexus est quid agere, quid credere, quid intelligere debeat Christianus.

Vers. 4. *Intrate portas ejus in confessionem, atria ejus in hymnis confessionum. Laudate nomen ejus.* Venit ad secundam partem, ut quia superius dixerat in Domini laudibus esse jubilandum, nunc doceret quemadmodum illi unusquisque debeat confiteri. *Portæ* Domini sunt humilis pœnitentia, baptismum sacrum, charitas sancta, elemosynæ, misericordia, cæteraque mandata, per quæ ad ejus possumus pervenire conspectum. Hortatur ergo propheta 332 ut per hanc humilitatis confessionem, primo januas

misericordiæ Domini intrare debeamus : ne nos extra ovilia sævientis lupi possit rapacitas invenire. Adjecit, *atria ejus in hymnis confessionum. Atria ejus, et hic subaudis, intrate.* Significat enim prophetas, evangelistas, et quicumque (Domino aspirante) docuerunt. Dicta enim illorum Domini constat esse palatia, quando ipse in eis invenitur, si devota mente perquiritur. Sed ut hanc confessionem divideres a priore, posuit, *in hymnis, qualis fuit illa Domini Salvatoris cum dixit : Confitebor tibi, Pater Domine cæli et terræ (Math. xi, 25).* Non enim pro suis peccatis aliquid confessus est, sed laudes Patri sincera dilectione persolvit. Congruus enim ordo servatus est, quia dum illa prius offertur, ista jam secunda subsequitur. Addidit, *laudate nomen ejus; ubi ponenda subdistinctio est, quia sequenti versui constat esse jungendum.*

Vers. 5. *Quoniam suavis est Dominus, in æternum misericordia ejus, et usque in sæculum sæculi veritas ejus.* Ne quis se putaret laudando fatigari, aut continuo labore flaccescere, causam reddidit quare prædicandum est nomen ejus; id est, *quoniam suavis est Dominus.* Quando enim provenit in suavitate defectus, aut potest animus expleri, ubi semper proficit appetitus? Delectatio ista nescit habere fastidium, ubi sic cæmens consolata reficitur, ut nullatenus tamen ejus desideria deponantur. Et ne suavitatem, quam dixit, crederes esse temporalem, *in æternum dicit ejus misericordiam permanere, quia cum semel præstiterit futura bona, ab ipso tamen perpetue servantur illæsa.* Adjecit, *et usque in sæculum sæculi veritas ejus.* Sæculum sæculi, et istud significat quod nunc agitur, et illud quod credimus esse venturum : quoniam et hic est veritas Domini, sicut legitur : *Veritas de terra orta est (Psal. lxxxiv, 12), et in illo sæculo, ubi promissionum ejus dona compleuntur, et ipse cum sanctis suis gloriosa perennitate regnabit.*

Conclusio psalmi.

Mirabiliter hic psalmus utrasque nos confessiones edocuit, ut et alacres Domino jubilemus, et peccatorum nostrorum vulnera sine intermissione plangamus. In hoc enim mundo utrumque necessarium est, ut nec in tristitia desperet Dei servus, nec iterum animus ejus prosperis reddatur elatus. Nam sicut sanitas hominis humorum pace consistit, ita perfectus est Christianus qui fuerit inter harum rerum vicissitudinem immobiliter temperatus. Suscipiamus ergo alacri mente quæ dicta sunt. Qualis enim sit ista deploratio ex hoc datur intelligi, ut in ea præcipiatur Dominus esse laudandus; merito, quia inde proventus evenit, non reatus; non poena, sed præmia; non deformis servitus, sed pulchra libertas.

EXPOSITIO IN PSALMUM C.

Psalmus ipsi David.

Quamvis tituli ab historiis tracti virtutem videantur indicare psalmiorem, tamen et simplices idem continere noscuntur. Est siquidem textus iste mirabilis, et in forma perfectæ sanctitatis inclusus, qui centuarium fructum debeat expectare præmiorum.

Sed ideo verba noscitur præmissa se notissima, ut ejus virtus simplex atque perspicua sensus lucidissimos ac nimis honorabiles indicaret. *Psalmus enim sanctorum significat operationem. Ipsi David ubi ponitur, totum Christi virtutibus applicatur, ut nihil de isto terreno rege intelligas, sed omnia de illo cælesti dicta fuisse cognoscas.*

Divisio psalmi.

Congregatio illa sanctorum quam per universum mundum catholica parit et multiplicat semper Ecclesia. In prima parte psalmi *cantare se dicit Dominus misericordiam et judicium, consortiaque refugere pessimorum. Secunda parte fideles se asserit diligere, et cum eis gratissima habitatione versari; dæmones autem cum suis immissionibus de suo corde repellere, quos novit cum Dei famulis non habere ullatenus portionem; ut tali institutione formati, et appellere bona, et mala retinere debeamus.*

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Misericordiam et judicium cantabo : tibi, Domine, psallam.* Cælestis in terra multitudo beatorum protulit initium, quod breviter cuncta concluderet. Potestas enim Domini semper aut miseretur, aut judicat. Sed neque *misericordia ipsius sine judicio, neque judicium sine misericordia reperitur; utraque enim se mutua societate conjungunt; nec factum ejus aliquod provenit, quod non plenum cunctis esse virtutibus sentiatur. Nam sicut hic dixit, misericordiam et judicium, alibi dicit pro his duobus nominibus. justitia et pax; et iterum, misericordia et veritas; vel, justitia et judicium præparatio sedis tue; ut ubique Deum pium demonstret et justum. Quod genus locutionis inter propria Scripturæ divinæ connumerari posse non dubium est. Nam et in illo adventus sui tempore glorioso, primo loco misericordiam facit, quando dicit : Venite, benedicti Patris mei (Math. xxv, 34), et cætera; sed non sine æquitate, quia fidelibus suis promissa restituit. Postea vero judicium sequitur, cum dixerit impiis : Discedite a me, maledicti, in ignem æternum (Ibidem, 41); quod tamen non est sine pietate, quoniam post multam patientiam noscitur proferre vindictam. Vides ergo hæc duo et consentanea sibi esse, et suis ordinibus collocata radiare. Audiant itaque misericordem Dominum peccatores, qui de sua 333 nequiter salute desperant; intelligant superbi Judicem, qui malum suum non æstimant esse puniendum. Ita hic totum compendiose plenissimeque cantatum est, quoniam in his duobus sermonibus, et cuncta opera Domini, et totius Ecclesiæ ædificatio probatur esse narrata. Adjecit : tibi, Domine, psallam. Domino psallit qui bonis factis suis eum placare contendit. Ipsa est enim suavissima virtus harmoniæ, quando vox cognoscitur operibus consonare. Nam si hæc dux res discrepabili sibi varietate dissentiant, nequaquam possunt psalmodiæ temperatam efficere cantilenam, nec ad aures Domini venit, quod se mutua contrarietate confundit.*

Vers. 2. *Et intelligam in via immaculata, quando venies ad me.* Hic versus de superioribus pendet. Nam si disciplinabilis illa psalmodia competenter dirigatur

ad Dominum, vide quid præstat; ut intelligat in via *immaculata*, quando ad se Dominus venire dignetur, quem magnopere sustinebat. *Intelligam* dicit, id est credam puro cordis affectu; ut quod oculis carnalibus non videbat, vivaciter conspiceret animæ desiderantis adnisi. Et quoniam tale desiderium spiritualiter jam videntis erat, dicit quemadmodum venire disponat; *in via scilicet immaculata*, quia Christus Dominus peccata non habuit, qui et per hunc mundum immaculatis gressibus ambulavit. Hoc est enim quod dicit, *Et intelligam in via immaculata, quando venies ad me.*

Vers. 3. *Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ.* Hypotheticus denuo syllogismus aperitur: Si justus perambulat in innocentia cordis in medio domus Domini, non proponit ante oculos suos rem malam; attamen justus perambulat in innocentia cordis in medio domus Domini: non proponit igitur ante oculos suos rem malam. Nunc sequenda videamus. Dicendo, *perambulabam*, ostendit vitio mundi istius non se studiosissime perquisisse, sed tanquam transitoriam fuisse decursam. Ac deinde, quid possit *innocentia* paucis verbis absolvitur; ut *in medio domus Dei* habitare mereretur; quatenus et reliquis bonum exemplum præbeat, et ipsa honorabili conversatione relucent. Nam quantum valeat *innocentia* hinc datur intelligi, ut propter gratissimam simplicitatem in columbæ specie Spiritus sanctus appareret, et propter mansuetudinem beatam Agnum se vocare Dei Filius elegisset: designans quoniam illa cœlestis et vera sapientia in pectoribus placidis atque humilibus conquiescat.

Vers. 4. *Non proponebam ante oculos meos rem malam; facientes prævaricationes odiri. Non adhæsit mihi.* Quoniam superius dixit ambulasse se in medio Ecclesiæ in *innocentia cordis sui*, nunc per figuram ætiologiam, quæ Latine appellatur causæ redditio, hoc duobus modis exponit: primo dicens usque ad positam divisionem cum vitiosis se non habuisse consortium; deinde usque ad finem psalmi, asserit cum fidelibus suam se posuisse nihilominus portionem, et de corde suo diaboli fugasse versutias. Sic maximam partem hujus psalmi hæc figura cognoscitur esse complexa. Nunc ad exponenda verba redeamus. Qui Deum credit ultorem, rem malam ante cordis sui lumina non proponit: quia necesse est ut despiciat terrena qui noscitur considerare cœlestia. Sed qui in mundo erat, *rem malam ante oculos suos quemodo poterat non habere*, nisi quia illi talia displicebant, nec eorum vitiosa delectatione capiebatur? Juste ergo dixit sancta congregatio, ante oculos cordis sui se non posuisse nequicias, quas de penetralibus suæ mentis excluserat. Recte siquidem illas res videre non dicimur, quas nullis delectationibus intuemur. Sequitur, *facientes prævaricationes odiri.* Exposuit quemadmodum mala ad ejus non poterint internos oculos pervenire: quia *prævaricationes* hominem jugiter habuit odiosas. Illas enim res unusquisque respicere dicitur, quas et diligere posse

Judicatur; nam quamvis ante faciem nostram veniant, tamen in conspectu mentis nostræ non sunt, quæ abominabili execratione refugimus. Addit, *non adhæsit mihi.* Hoc comma omnino suspensum est; desiderat enim caput versus sequentis, id est, *cor pravum*; quod frequenter factum secundum Hebræos in Psalterii versibus invenimus. *Cor enim pravum adhærere* non potest, nisi peccatorum iniquitate distortis. Invicem quippe sibi æqualia vota glutinantur, et e diverso dividuntur quæcunque contraria sunt; nec pravum recto convenit, quia morum varietate dissentit. Hic autem status incidit conjecturalis, ubi quæritur aut cum quibus convivat, aut quomodo vivat.

Vers. 5. *Cor pravum; declinantes a me malignos non agnoscebam.* Diximus *cor pravum* superioribus esse jungendum, ut absoluta sententia subsequatur. *Declinantes a me malignos non agnoscebam.* *Declinantes a me malignos*, hæreticos dicit, qui pravis dogmatibus a catholica prædicatione dissentiunt, et *declinantes* semitas rectas, per vias pessimas se auditoresque deducunt. *Non agnoscebam* dixit, quoniam cum se baptizatos atque signatos asserant, non in eis agnoscitur divina dilectio, qui blasphemii probantur in Domino. Illi enim Christiani veraciter recognoscuntur, qui se fidei pravitate non polluant.

Vers. 6. *Detrahentem adversus proximum suum occulte, hunc persequer.* Detrahit hæreticus catholico, quando absentem aliqua oblocutione dilacerat; nec audet palam contendere, qui se novit irrationabilia vindicare. Hos dicit persequendos, ut ad veritatis studia concitentur, qui decepti variis quæstionibus eluduntur. *Proximum* enim dicimus et carnis nobis societate conjunctum, et aliqua legis vicinitate sociatum. Nam dum quidam eorum nobiscum Velus ac Novum Testamentum suscipere videantur, recte tamen intelligere Scripturas divinas detestabili voluntate contemnunt.

Vers. 7. *Superbo oculo et insatiabili corde, cum hoc simul non edebam.* Duo esse dicit genera perfidorum. Unum (sicut superius posuit) quod proximis detrahit; sed illud jam, quemadmodum curari possit, ostendit. Aliud vero quod *superbo oculo*, id est voluntate prætumida et *insatiabili corde* a blasphemis non recedit, sic dicit esse vitandum, ut jam nec ipsum cum eodem debeamus inire convivium, ne aures Christianorum abominandis sermonibus inquinentur. Sed et hoc, acrius quidem tamen genus curationis indultum est, ut cum se mens impia sanctis viris execrabilem viderit factam, errorem suum adhibita satisfactione recorraat. Nam si Apostolus dicit de Christianis male viventibus, cum his *nec cibum sumere* (1 Cor. v, 11), quanto magis hoc fieri convenit de truculentis atque obstinatis hæreticis! Sive hoc spiritualiter intelligendum est de corpore Domini Salvatoris, ut cum illis communicatio non edatur, a quibus fides Christiana discerpitur. Et intende quia sive superiora quæ dicta sunt, sive quæ in secunda divisione dicenda sunt, omnia pertinent ad statum con-

jecturalem, in quo maxime diserta oratorum exercetur ingenia.

Vers. 8. *Oculi mei super fideles terræ, ut sedeant hi mecum; ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat.* Sancta illa congregatio venit ad secundam partem, et sicut superius abominabiles sibi reddidit infideles, ita nunc recte credentium virorum desiderat habere consortium. Illos enim cordis oculos quos avertabat a pessimis, nunc se profitetur sociare cum sanctis. *Fideles terræ* dicit, qui per totum mundum habitant Christiani. *Sedeant autem mecum*, id est, in fidei unitate permanent. Per hunc enim situm et requies designatur, et immobilitas mentis ostenditur. Volunt hoc aliqui propter excellentiam dictorum et Christo Domino evidenter aptare; sed subito non est permutatio facienda, ubi se tantum [ed., tamen] introducta potest explicare persona. Sequitur, *ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat.* Hæc est revera fidelium Christianorum manifesta probatio, et sua vita clarescere, et ministrorum conversatione relucere, sicut jam in decimo septimo psalmo dictum est: *Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris, et cum electo electus eris, et cum perverso subverteris (Psal. xvii, 28).* Sed quamvis hoc nec a laicis videatur exceptum, tamen specialiter sacerdotibus probatur impositum, ut tales ministros habeant, qui divinis regulis non repugnent.

Vers. 9. *Non habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam.* Adhuc in dictis superioribus perseverat; negat enim cum superbis sibi fuisse aliquam portionem: ne crederetur eos probasse, quorum familiaritatem sibi videbatur adjungere. Istud autem quod posuit, *in medio domus meæ*, hoc vult intelligi: quia nihil commissum talis habuit, nullo honore præminuit, nulla potestate lætatus est; ut quasi *in medio domus* esse videretur, cui patrisfamilias serenus animus arridebat. Unde cognoscimus talia nos habere debere in susceptis iudicia, ut nullatenus pessimis hominibus faveamus; nec nobis grati videantur esse, qui morum pravitate vitandi sunt.

Vers. 10. *Qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum.* Et hic quoque versus ad superiora respondet. Dicit enim sibi non placuisse, qui aut iniquis detractionibus, aut pravis noscebatur studere colloquiis. *Iniquum* enim ad totum pertinet quod divina pietas execratur. *Non direxit*, significat, non profecit. Illos enim dirigi dicimus, qui accedendo proficiunt, aut aliqua prosperitate meliorantur; quod utique non solet eis contingere qui tortuosis student semitis ambulare.

Vers. 11. *In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ.* Postquam dixit malorum se fugisse consortia, unde plerumque possunt evenire peccata, nunc ad mentis suæ interiora conversus, illam pestem tyrannicam, vastatricem generis humani, id est pravam dæmonum suggestionem, quemadmodum de penitralibus suis expulerit, decenter exponit. *In matutinis*, in ipsis videlicet initiis dicit, quando in nobis suggestiones diabolicæ velut dubia crepuscula

æceperint apparere, tunc oratione debent ejici, tunc abominabili execratione detrudi: ne paulatim noxie crescentes, velut dies nos nebulosissima comprehendat. *Peccatores autem terræ* sunt dæmones, qui universam carnem deducunt pravis immissionibus ad reatum. *Peccatores* enim iuste dicuntur, quoniam peccatores faciunt. Ipsi ergo cum suis operibus interficiuntur, animæ hominum sine dubitatione salvantur. Hoc autem fieri manifestum est, quando nobis compunctio lacrymarum divini roris miseratione confertur. Neque enim eam, quando volumus offerre, prævalemus; sed tunc impenditur, quando ipsius largitate præstatur.

Vers. 12. *Ut disperdam de civitate Domini omnes qui operantur iniquitatem.* Civitatem Domini animam piam Patres esse dixerunt: unde diabolus disperditur, quando a sua intentione removetur. O crudelis, o tyannicæ voluntatis iniquitas! Non sufficit quia homines mori fecit, sed adhuc ne recuperati possint vivere, vehementer insistit. Sed tu, Domine, qui vides impudentissimum hostem, præsta validam defensionem, ne ille ad votum suum perveniat, qui te nobis infensum facere insatiabili calliditate festinat. Tuis te verbis, tuis ammonitionibus exoramus: *Judica, Domine, nocentes me, expugna impugnantes me. Apprehende arma et scutum, et exurge in adjutorium mihi.*

Conclusio psalmi.

Cognovimus qualis fuerit iste sanctissimus qui in medio domus divinæ misericordiam et iudicium Domini pura mente cantavit; quemadmodum malos absolute vitaverit, bonis autem fuerit gratissima societate conjunctus; concupiscentias cordis sui saluberrima delibatione projecit, ut merito hunc numerum obtinuisse videatur, qui speciem desiderabilis coronæ digitorum, dexteræ manus inflexione designat. Hoc donum martyrum, hoc est virginum munus, et quidquid est eximium in Ecclesia, tali fructu pervenire demonstratur ad præmium; sicut dicit Apostolus: *De reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex (II Tim. iv, 8).* Orbis ipse terrarum hoc schemate fertur ambiri. **335** Cælum innumeris auctoribus legitur esse convexum. Stellas videmus sphaerica rotunditate fulgentes; solem ipsum circuli pulchritudine radiare; lunam quoque certum est in hanc venire formam, quando noscitur esse perfecta. Et ideo consideremus cujus hæc persona sit meriti, cujus elegantia comprobetur; ut in calculo posita esse videatur, qui et præmiorum ingentium continet dignitatem, et creaturarum cælestium portat imaginem. Pudet enim dicere peccatis obnoxium centenarii numeri fecunditate provecum; et quod sanctorum diximus meritis applicatum, indigno mihi fuisse collatum. Sed præstet divina potentia, ut ad iudicacionem suam gaudere nos faciat remissione procul debio peccatorum, et non pro meritis nostris damnet, qui liberare solus prævalet conficentes.

PARS TERTIA.

336 TITULUS PSALMI CI.

Oratio pauperis, cum anxius fuerit, et coram Domino effuderit precem suam.

Quamvis aliqui præsentem psalmum Domini Salvatori aptandum esse putaverint, conveniens tamen videtur afflicti magis et gementis pauperis, sicut et titulus ipse continet, introducere in hac relatione personam, quia multa sunt quæ illi immaculatæ sanctæ incarnationi nequeunt convenire. Et primum, quod *anxius* nusquam fuisse legitur Dominus Christus. *Anxius* est enim qui in gravi discrimine constitutus, nullam partem, quam sequi debeat, novit eligere. Deinde quod in textu psalmi habet: *Oblitus sum manducare panem meum*; et illud: *Quia cinerem sicut* [ed., *tanquam*] *panem manducabam, et potum meum cum fetu temperabam. A facie iræ et indignationis tuæ: quia e' Evans allisisti me.* Et alia quæ cum labore maximo vindicantur, si ipsi Domino consentimus aptari. Sed quoniam graviter vulneratum, et duris calamitatibus plenum, orationem fundere conveniebat assiduam, *anxii pauperis* persona congruenter apposita est; cujus vocem nec verecundia ulla comprimeret, nec indigentia necessitas abstineret. Nam cum dicit, *coram Domino*, talem orationem vult intelligi, quæ de sacculis animæ ante pedes regis quasi aurei metalli copia decora fundatur. Vix enim reperies (sicut quidam dixit) ut oranti cuiquam non aliquid inane et alienæ cogitationis incurrat obstaculum, et intentionem qua in Deum mens dirigitur, declinet ac frangat. Et ideo certamen magnum atque saluberrimum est orationi corpore jugiter immisere, et cum adjutorio Dei obsistere vivaciter suggestionibus inimici, quatenus fixa semper ad Deum mens stabili intentione contendat; ut merito possit dicere quod ait Apostolus: *Certamen bonum certavi, cursum consummavi, fidem servavi* (II Tim. iv, 7). Tales sunt *pauperes* Christi, qui non solum pro suis malis, verum etiam pro totius mundi calamitatibus intercedere comprobantur. Egent in hoc sæculo, sed sunt locupletes Deo; vitiis vacui, sed virtutibus pleni; despecti hominibus, sed acceptabiles Christo [ms. A., Deo]. Nam iste qui se primum lamentabili afflictione discruciat, tanta gloria prophetiæ in subsequentibus refulget, ut evidenter possit agnosci quo [ms. A., F., B., quod] ibi munere coronetur, quando jam hic spe tanta reficitur.

Et nota quia dum ubique in titulis nomina sint posita, hic *pauper* sine nomine introducit ad loquendum; scilicet ut cum uni datur, omnes sibi pauperes Christi cognoscerent attributum. Animo præterea commendandum est hunc psalmum quartum esse ex his qui notantur *Oratio*, quamvis pœnitentium quintus esse videatur. Sciendum est plane orationum duo esse genera. Unam quando Dominus Christus oral ad Patrem, non pro peccatis suis, quæ omnino non

A habuit; sed humanam naturam ab adversitatibus hujus sæculi postulat liberari, quam est dignatus assumere, sicut in sexto decimo psalmo, et in octogesimo quinto constat effectum. Aliud vero cum in psalmo octogesimo nono introducit Moysis persona reverenda in typo sacerdotali, qui pro peccatis tam suis quam generalibus deprecatur; nec non in præsentem psalmo persona pauperis adhibetur, qui sub pœnitentiæ humilitate anxius clamat ad Dominum. Et ideo omnis pœnitentia est oratio, non autem omnis oratio pœnitentia est, quando et ille oravit qui nihil admisit quod **337** reatui potuisset ascribi. Sic isti psalmi qui orationis titulo prænotantur, cum suis proprietatibus probantur expliciti.

Divisio psalmi.

B Pauper iste mundanis divitiis egens, sed supernis virtutibus abunde ditissimus, in exordio psalmi multipliciter Dominum rogat, ut ejus clamor ad ipsum pervenire mereatur: quoniam jugi afflictione contritus, ossa sua sicut in fritorio dicit esse confixa. Sequitur flebilis nimis et dolenda narratio, quæ est manifestatio necessitatum et probabilium lingua causarum. Et ne post tot asperas calamitates de castigatione sua videretur ingratus, tertia parte Domini laudes dulcissima nimis intentione prosequitur, cujus adventu construendam dicit Ecclesiam; et cum sint omnia permutanda, ipse tamen permaneat in æternum. Infertur etiam sub hilaritate nimis votiva conclusio, sanctorum semen ibi esse dirigendum, ubi C habitat Dominus in gloria sempiterna. Sic lex illa pœnitentium regularis plenissime noscitur fuisse completa; inchoavit enim a lacrymis, finivit in gaudio.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Domine, exaudi orationem meam, et clamor meus ad te perveniat.* Videns propheta ante adventum Domini humanos crescere indesinenter errores, personam pauperis convenienter assumpsit, qui calamitates mundi pœnitentiæ humilitate defleret; ut cito illi misericors subveniret, quem tot mala adunato fasce deprimebant. Dicit enim: *Domine, exaudi orationem meam*, scilicet eam quam pius allegator pro totius mundi liberatione fundebat. Sanctorum enim consuetudo est sic dolere calamitates alienas ut proprias, sicut Apostolus ait: *Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror* (II Cor. xxi, 29)? Sequitur, *et clamor meus ad te perveniat.* Noverat hic pauper doctus lege divina, precibus peccatorum nubem quamdam frequenter operari; de qua Jeremias dicit: *Opposuisti nubem, ne transeat oratio nostra* (Thren. iii, 44). Habacuc quoque propheta idem dicit: *Usquequo, Domine, clamabo, et non exaudies, vociferabor ad te injuriam accipiens, et non intendes* (Habac. i, 2)? Quapropter memor istarum rerum anxius suum clamorem festinabat ad Dominum pervenire, ne delictis impediens reme-

dium a Domino tardaret accipere, qui multis probabatur calamitatibus subjacere. Primo enim posuit *orationem*, nunc adiecit *clamorem*; ut studia supplicationis crevisse cognosceres, cujus orationem in clamorem maximum prorupisse sentires. Hunc autem modum sanctæ orationis servandum devotissimus Christianus intelligat, ut idipsum cogitet quod orat, ipsum respiciat mente cui supplicat, omnes superfluas cogitationes excludat, aliud non admittat extraneum: ne (ut ait quidam) purissimis fontibus apros immittere videatur improvidos. Hinc etiam sancti Ambrosii secundum Apostolum (1 Cor. xiv, 15), horæ sextæ roseus hymnus ille * redoluit; ait enim: «Orabo mente Dominum, orabo simul spiritu: ne vox sola Deo canat, sensusque noster alibi ductus aberret fluctuans, vanis præventus casibus.» Tunc enim Deo accepta est oratio canentium, si pura mens idem gerat quod explicat vox cantici.

Vers. 2. *Ne avertas faciem tuam a me, in quacunq[ue] die tribulor.* Reколеbat pauper iste beatissimus, renuisse Dominum per Isaiam prophetam pertinacium munera peccatorum, cum dicit: *Sanguinem vitulorum et agnorum et hircorum nolo. Cum veneritis ante conspectum meum, quis quaesivit hæc de manibus vestris (Isai. I, 11, 12)?* Talia metuens iste atque recogitans, petit ne sacrificium quod immolabat, id est penitentiam suam ita despiceret, sicut supra meminit de immolationibus pessimorum. Sic et quinquagesimus psalmus ait: *Cor contritum et humiliatum Deus non spernit (Psal. I, 19).* Supplicat itaque ne a conspectu Domini redjatur alienus. Ista enim regu'a rectæ petitionis est, ut nos respiciens, peccata nostra despiciat: quia sic nos miseratus absolvit, si illa non conspiciat, sicut jam in quinquagesimo psalmo dictum est: *Averte faciem tuam a peccatis meis (Ibidem, 11).* Quapropter non incongrue de psalmo penitentiae penitentis mutuamur exempla, cum et sensus par probetur, et causa consimilis. Addidit, *in quacunq[ue] die tribulor.* Quacunq[ue] die, non continuationem significat, sed intervalla temporis fuisse declarat, quando urgebatur maximis vulneribus peccatorum, quando eum detestabilis premebat inimicus; ut quasi sub crudeli fera posito Liberator piissimus subveniret.

Vers. 3. *Inclina ad me aurem tuam; in quacunq[ue] die invocavero te, velociter exaudi me.* Multis quidem modis, sed una petitio est, ut orationem pauperis Dominus exaudire dignetur. Quæ figura Græce dicitur epimone, Latine repetitio, quoties diversis verbis eadem dicitur sub iteratione sententia; quod per hos tres versus a principio factum esse declaratur. *Inclina aurem*, præbe, dicit, auditum; unde et auris ipsa ab auditu dicta est; quia non erant merita, quæ se ad ipsam erigere potuissent. *Auris vero Domini pro clementia ponitur, qua preces supplicum benignus exaudit.* Nam cum totos audiat, totos vident, solos illos audire dicitur, quibus præstare dignatur. Sequitur, *in quacunq[ue] die invocavero te, velociter ex-*

* Hymnus iste Ambrosii desideratur.

Audi me. Quantum se in humilitate penitens iste prona mente prostraverat, tantum in ipsa supplicatione crescebat. Nam dum prius dixisset, *Inclina ad me aurem tuam*, jam confidentius petit ut celerius mereatur audiri; nam qui velocitatem postulat, de impetratione securus est.

Vers. 4. *Quia defecerant sicut fumus dies mei, et ossa mea sicut in frizario confriza sunt.* Subjunct causam deprecationis suæ, ut illud orationum tam ingens desiderium miseriarum cognosceretur fuisse multarum, et facilius benevolentiam pii judicis obtineret magnarum calamitatum allegata necessitas. *Fumum* videmus de flamma quidem egredi, sed in auras liquidas tenuissimas dissipari; nec substantia ejus manet, quamvis ex corporali incendio generatus esse videatur. Merito ergo *dies peccatorum* globis fumiferis exæquantur, quos involutis ac tetricis actionibus decepti homines perdiderunt. Quod maxime ad superbiam mundi respicit, quæ quanto plus extollitur, tanto amplius evanescit. Is: 338 enim pauper ad humilitatem salutiferam Christi vehementer intentus erat [ms. A., F., iuhæserat], qui diabolicam arrogantiam superbiamque damuabat. Sequitur, *Et ossa mea sicut in frizario confriza sunt.* Sicut opinio prospera bene meritorum ossa, id est animi fortitudo pinguescit, quando eorum conscientia felici recordatione lætatur, sicut dicit Salomon: *Fama bona impiquat ossa (Prov. xv, 50)*, ita recordatione contraria peccatorum, virtus tanquam friza contrahitur, dum oblocutiones hominum, et conscientia suæ judicis graviter expavescit. Sive hic *confrigitur* peccator, quoniam futuros ignes incendiaque formidat; nam qui se pavescit arsurum, ipse us incendii terrore jam frigitur. Quæri solet quid sibi velit, quod talia se dicant penitentes perpeti, qualia humana natura non prævalet sustinere. Primum est, quod per exaggerationem positam magnitudo delicti bene potest intelligi, cui tanta satisfactio videtur offerri; deinde, quod ad nova vitia non trahuntur, qui se de præteritis plurima debere cognoscunt.

Vers. 5. *Percussus sum sicut fenum, et aruit cor meum, quia oblitus sum manducare panem meum.* Per operationes humillimas benevolentia Judicis comparata, venit ad miseriarum suarum debilem narrationem; ut cito remedium sumeret, si passionem suam pio medico non taceret. Bene autem genus humanum *feno* transitorio comparatur, quod et viriditatis habet lætitiâ temporalem, et percussam facile sentit injuriam; sic quando in lege Domini mandatisque consistimus, tanquam viridia fena vegetamur; sed mox ut ab ejus præceptis fuerimus diabolica falce succisi, statim arescimus, et cor nostrum peccati sterilitate siccat. Non enim beneficii ejus pabulum habere potest anima, a quo delictis facientibus probatur esse divisa. Illi autem semper bilares, semper amœni sunt, qui a jussis Domini non recedunt. Sequitur, *quia oblitus sum manducare panem meum.* Reddit causam cur *percussus cor ejus aruerit*:

quia oblitus fuerat panem suum manducare, unde se A noverat spiritualiter posse satiari. De isto enim pane Dominus dicit: *Ego sum panis vitæ, qui de caelo descendit* (Joan. vi, 51). Nam quemadmodum poterat de amissione panis conqueri corporalis, qui se jejunii gaudebat affligi? Hic [ed., hinc] enim exprimitur natura peccantium, quia dum delictum appetitur, contemplatio Domini non habetur.

Vers. 6. *A voce gemitus mei adhæserunt ossa mea carni meæ.* Perscrutandum est quid velit intelligi, a voce gemitus mei. Est enim vox gemitus ei qui filium perdit, cui aut possessio invaditur, aut cui sæculi istius d. lectatio grata subtrahitur. Sed vox ista non est gemitus beatorum; illi enim gemunt propter talia quibus sæculum placet, quia peritura desiderant, et ad Domini minime promissa festinant. Illo autem B gemitu affligebatur iste sanctissimus, quem mundi amatores potius irriderent. Ideo enim addidit, mei, ut se a mundanis desideriis monstraret exceptum. Sequitur, *adhæserunt ossa mea carni meæ.* Istud (si ad litteram velis advertere) afflictis nimium non potest convenire, quia et pinguis et delictiosis hoc accidit, ut caro ipsorum cognoscatur ossibus adhærere. Sed carnem hic cutem non improbe videmur accipere, quia et ipsa caro est; ut revera exaggerata macies possit ostendi, dum cutis ossibus adhæsisse narratur. Sic [ed., Sed] et Jeremias propheta dicit: *Confixa est cutis eorum a dorso ipsorum; aruerunt, facti sunt ut lignum* (Thren. iv, 8). Sed ut magis ad spirituales intelligentiam subeamus, C ossa sua dicit fidei firmitatem, qua consistimus, qua valemus; quam merito carni dicit adhæsisse propter fratrum mediocritatem, quæ necdum firmata in Domini Christi confidentia permanebat. His itaque adhærebat, quando pro ipsis sollicitus jugiter anxius erat, ne a regno Domini redderentur alieni.

Vers. 7. *Similis factus pellicano solitudinis* [ed., in solitudine]: *factus sum sicut nycticorax in domicilio.* Per hæc nomina volucrum (ut arbitror) diversa nobis pœnitentium genera declarantur. Pelicanus enim avis Ægyptia est, ciconiis corporis granditate consimilis, quæ naturali macie semper affecta est, quoniam (sicut physiologi volunt) tonso intestino per viscera quidquid escarum accipit, sine aliqua decoctione transmittit. Hinc fit ut adipe proprio minime farciatur, D quia parvissimo ciborum succo reficitur; quæ non gregatim ut cæteræ aves volat, sed delectatione se solitaria consolatur. Eorum unum genus dicitur esse quod stagnis inhabitat, aliud (sicut dictum est) quod in desertis locis secretisque versatur. Per hoc igitur avium genus pulcherrime significatur eremitæ, qui hominum consortio derelicto, timore Domini remota se afflictione discruciant. Sequitur, *factus sum sicut nycticorax in domicilio.* Aliud genus introducitur pœnitentis [ed., pœnitentium]. Nycticorax Græco vocabulo dicitur noctis corvus, quem quidam bubonem, quidam noctuam esse dixerunt: alii magis corvo magnitudine et colore consimilem, quem specialiter in Asiæ partibus inveniri posse testantur. Istum sicut

diei fulgor abscondit, ita adventus noctis producit; et contra consuetudines avium, tunc magis vigilare et escas quærere incipit, quando se in soporem animantia euncta componunt. Ita et pœnitens iste nocturno tempore escas animæ sollicita curiositate perquirat: modo psalmodiæ operam dando, modo elemosynas faciendo, modo carceres occulte visitando, solum Deum vult habere testem, cui caligo noctium non tollit aspectum. Et nota quia sicut pelicanus designat eremitam atque solitarium, ita nycticorax illum declarat qui se domicilio suo retinens a publica visione remotus est.

Vers. 8. *Vigilavi, et factus sum sicut passer unicus in ædificio.* Venit ad tertium genus, quod idem similitudine passeris indicatur; ut qui mundi crimina lugebat, per omnium satisfactionum modos discurrere videretur. Passer est avis parva, sed nimia sagacitate sollicita, quæ nec facile laqueis irretitur, nec per ingluviem ventris escarum ambitione decipitur. Hæc propter infirmitatem suam, ne aut ipsa a prædatore capatur, aut fetus ejus serpentinis devorentur insidiis, inter aves unica cautione munita, ad domorum fastigia celsa concurret, ut a suspectis casibus reddatur aliena, quæ multis periculis probatur obnoxia. Huic merito comparatur, qui diaboli insidiosa [ms. A., F., insidias] formidans, specialiter ad Ecclesiæ septa se conferens, in ejus fastigio vigilans tutissime perseverat. Unicum dixit, propter charitatem quæ ex multis 339 unum facit. In ædificio, propter altitudinem fidei et fortitudinem mentis. Considerandum est etiam quemadmodum iste supplicans a majoribus avibus pellicano et nycticorace cœpit, et pervenit usque ad passeris minutissimam parvitatem: quoniam gradatim pœnitudo descendens, primo loco grandis est, secundo mediocris, tertio consuetudine ipsa omnino tolerabilis. Hæc autem aves per figuram parabolam hominum comparantur, genere discrepantes, sed consuetudinum qualitate consimiles. Quod argumentum comparisonis dicitur ex majore ad minus; multo enim major est homo quam passer.

Vers. 9. *Tota die exprobraverunt me inimici mei; et qui laudabant me aduersum me jurabant.* Diabolicæ constat esse malitiæ, ut servos Dei quos tyrannica non potest præsumptione comprimere, artificiosa potius illusionem decipiat; ut qui apertis terroribus non cedunt, derisoria magis increpatione floctantur. Quæ figura dicitur irenia, id est irrisio, quæ aliud quam conatur ostendit. Quapropter istum affligentem se et velut inaniter laborantem peccatores graviter irridebant. Et ut cresceret ipsius approbrii magnitudo, dicit eos in ipsa detestatione jurasse. Sic enim consuetudo est perversis dicere: Si talem vitam non habeam qualem iste sustinet, qui jam non vivis hominibus, sed cadaveribus potius videtur esse consimilis. Laudaverant enim prius, cum seculari vita frueretur; postea sub jurejurando detestati sunt, quando eum similem mortuis æstimaverunt.

Vers. 10. *Quia cinerem tanquam panem mandu-*

cabam, et potum meum cum fletu temperabam. Causam A reddidit cur ab inimicis, vel a notis in ejus facie malediceretur, sicut et Job pertulisse manifestum est, cujus vita proximis vel amicis gravissimo squalore sordebat. Sollicitus autem versus iste tractandus est, ne contra humanam consuetudinem favillas lignorum escam putemus esse poenitentium. *Cinerem* novimus exustorum reliquias esse carbonum, quas merito peccatis dicimus comparari; ut ipsa quoque tenuitas delictorum afflictionum doloribus absumatur. Nam quamvis exiguum de peccato remaneat, non perducit ad vitam; unde et in quinquagesimo psalmo propheta clamat: *Usquequaque* [ed., *Amplius*] *lava me ab injustitia mea, et a delicto meo munda me* (Psal. L, 4). Merito ergo et ipsos cineres peccatorum sanctissimus poenitens consumere festinabat, ne quid esset residuum, quod eum promereri non sineret regna caelorum. Sequitur, *et potum meum cum fletu temperabam*. Istud quamvis interdum videatur posse contingere, tamen et hoc quoque spiritualiter aestimandum requirendum. *Potus* est animarum illa satietas quae, sicut in septuagesimo quarto psalmo dicit: *Calix in manu Domini vini meri plenus mixto, et inclinavit eum in hoc* (Psal. LXXIV, 9). Ipse ergo potus est, quem bene fletibus temperamus; ipse calix, quem lacrymae nostrae faciunt dulciorem. Tunc enim animae penetralia caelestis ille potus ingreditur, quando piis fletibus frigitur. Hoc erat poculum quod irrisoribus videbatur indignum; hic cibis qui deliciosis judicabatur horrendus. Sed hoc magis bonus Christianus debet amare, unde possit ad illa caelestis Regis convivium pervenire. Et intende quia totus hic versus per figuram dictus est tapinosia, quae hanc noscitur habere virtutem, ut humilitatis affectu magnam rem deiciat usque ad vilissimam parvitatem. Quae figura in Scripturis sanctis frequentissime reperitur, sicut dicit Apostolus: *Elegit Deus infirma hujus mundi, ut confundat fortia* (I Cor. I, 27).

Vers. 11. *A facie irae et indignationis tuae: quia elevans elisisti* [mss. A., B., *allisisti*] *me*. Comma istud ad superiora connectitur, ut grandis illa poenitentiae magnitudo ex ira et indignatione Domini nasceretur. Dicit enim: *A facie irae et indignationis tuae. Ira et indignatio* faciem non habent corporalem, sed timenibus sub imaginatione semper apparent. Unde hic potenter ipsa energia formidantis expressa est: quia eum peccatoribus noverat comminari, dicit Jeremia: *Voravit eos leo de silva, et lupus ad vesperam vastavit eos* (Jer. v, 6). Et apostolus Petrus commonet: *Vigilate* (inquit) *et orate, quia adversarius vester diabolus ut* [ed., *tanquam*] *leo rugiens circuit, quaerens quem devoret* (I Petr. v, 8). Merito ergo irati Domini faciem formidavit, quem per prophetas suos talia peccatoribus praedixisse cognovit. *Ira* enim ad ultionem pertinet, *indignatio* ad motum animi mediocre. Indignamur siquidem et filiis, irascimur autem impetu grandiore jure puniendis. Addidit, *quia elevans elisisti me*. Quamvis unius pauperis per-

sona introducta videatur, tamen (sicut saepe diximus) bona malaque generis humani prudentissimus enumerator insinuat. *Elevat* enim Dominus suis beneficiis creberrime peccatores, quibus opes confert, vitam concedit, saeculi gloriam [ed., *gloriosa*] largitur, et in omnium facit celebritate versari. Sed dum in superbiam tumida mortalium corda conscenderint, tanquam moderatum exinius a collata largitate subtrahitur; ut illi solerter advertant non fuisse propria bona, quae subito probantur erepta. Sed hanc elisionem felicem esse non dubium est, sicut alibi dictum est: *Bonum mihi quod humiliasti me, ut discerem justificationes tuas* (Psal. cxviii, 71). Inde enim compunctio nascitur, inde animarum medicina praestatur. Quod et iste poenitens non ingratus, sed potius emendatus, enumerat.

Vers. 12. *Dies mei sicut umbra declinaverunt, et ego sicut fenum arui*. Pulcherrime dixit homo post praevocationem Adae, *dies suos sicut umbram declinasse*, quia eos Sol versus Dominum reliquerat Christus, sine quo vita omnis umbrosa est, et tanquam illa non habens substantiam, ita dies nostri inutili conversatione dispereunt. *Declinaverunt* ergo *dies* ejus, quia ipse declinavit a Domino. Tanto enim quis imminuit, quanto ab illa plenitudine segregatur. Sequitur, *et ego sicut fenum arui*. Consequens fuit, ut cujus dies declinaverant, sicut fenum aescere debuisset. Beneficio enim vitali subducto, quod nos vegetat, et virentes ac floridos reddit, in ariditatem peccati absolute perducimur, nisi iterum rore divinae misericordiae in novam gratiam pullulemus. Completa est ingentium afflictionum enumeratio luctuosa: nunc videamus quid nobis tertia pars indicare videatur.

Vers. 13. *Tu autem, Domine, in aeternum permanes; et memoriale tuum in saeculum saeculi*. Post dignissimam satisfactionem, et generalibus malis competenter desletis, poenitens ille jam quasi caput elevans, et aliqua libertate respirans, tertiam partem sublevatus ac recreatus ingreditur, et quantum se condemnans humiliaverat, **340** tantum nunc in laudibus Domini confidenter exultat. Quapropter optime ab adventu Domini laudis fecit initium, per quem mundum noverat esse salvandum. Sequitur, *et memoriale tuum in saeculum saeculi*. *Memoriale* dictum est salutare promissum de Domini incarnatione venturum, quod nulla saecula, nulla immutare possit oblivio, sed in memoriae sinu reconditum, immobile semper per infinita saecula perseverat.

Vers. 14. *Tu exurgens misereberis Sion, quia venit tempus misericordiae ejus*. Commonet nos pauper iste sanctissimus quantum simplicis ac fidelis viri prevalere possit oratio; ut ille qui prius nec hominum se dignum aspectibus aestimabat, ne vel diei ipsius libertate gauderet, qui cinerem sicut panem manducabat, et potum suum cum fletu temperabat. Nunc (si fas est dicere) quasi ipsum Dominum ad premissa compellit, ut laboranti mundo adventus sui pietate prospiciat. *Exurgens* dicitur quasi dor-

mentis, qui diutius subvenire distulerat. Et ut omnia Dominus voluntatis suæ ordine facere sentiretur, dicit, *venit tempus miserendi ejus*; non quia illum tempus admoneat, sed quia ipse tempora aptissima deliberatione disponat. Istud *tempus* fuit de quo Apostolus dicit: *Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret* (Galat. 1v, 4). Et alibi: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* (11 Cor. vi, 3). Quod argumentum dicitur a tempore; hoc efficacissimum inter oratores haberi solet. Quid enim impediatur, quando congruum tempus invitat? *Sion* vero mons est Jerosolymis constitutus, per quem (sicut sæpe dictum est) significatur Ecclesia; cui revera miseratus est, quando eam et de gentibus collegit, et sacratissima institutione fundavit.

Vers. 15. *Quoniam beneplacitos habuerunt servi tui lapides ejus, et terræ ejus miserebuntur*. Subtiliter versus iste tractandus est, ut possit agnosci quos *servos*, quos *lapides*, quos *terram*, per allegoriam velit intelligi. *Servos* Domini dicit apostolos et prophetas, qui devotis mentibus ejus implere servitium. Isti *lapides*, id est Christianos, qui divina firmitate viguerunt, *beneplacitos habuerunt*, quando in eis prædicationem suam proficuum esse cernebant. *Miseri sunt* etiam et *terræ*, id est peccatoribus, qui erant in *Sion* de gentibus congregandi; *terræ* utique similes, quoniam carnalia sapiebant. Et vide quam proprie [ed., propria] verba rebus aptata sunt. *Lapides* dicit *beneplacitos*, quia de ipsorum erant soliditate (Domino præstante) securi. Addidit, *terræ miserebuntur*, quia per misericordiam Christi mundandi erant, qui terrena labe sordebant.

Vers. 16. *Et timebunt gentes nomen tuum, Domine, et omnes reges terræ gloriam tuam*. Hæc contra sæculi istius superstitiones nefarias depromuntur: quia tunc non timebatur verus Dominus, quando mundus devotus idolis serviebat; postquam vero adventus ejus salutaris infulsit, gentes conversæ sunt per timorem: de quibus superius ait, *et terræ ejus miserebuntur*. *Reges* quoque terrarum ejus *gloriæ* crediderunt, id est qui corpora sua divinis regulis infrenantes, sui imperatores esse (Domino præstante) valuerunt. Et hi sunt de quibus superius dixit, *Quoniam beneplacitos habuerunt servi tui lapides ejus*. Ipsi enim jam gloriam Domini verissime cognoscunt, qui in assumpta fidei firmitate consistunt.

Vers. 17. *Quia ædificavit Dominus Sion, et videbitur in majestate sua*. Versus iste de superioribus pendet; quoniam omnes gentes ideo timebunt Dominum, et reges ejus gloriam formidabunt: quia ædificata est *Sion*, hoc est mater Ecclesia, de vivis lapidibus fabricata, in qua Domini cultura usque ad finem mundi sine intermissione proficiet. Iste autem Dominus qui ædificavit *Sion*, idem assumpti corporis veritate videbitur in majestate sua, quando hædos sequestrat ab agnis, in gehennam impios mittens, justis donans beatitudinem sempiternam.

Vers. 18. *Respexit in orationem pauperum, et non sprevit preces eorum*. *Pauperes* appellat fideles Christi, qui (sicut sæpe dictum est) mundo egeni, ipso solo sunt divites. Isti ergo Spiritu sancto repleti (sicut iste qui nunc loquitur) orationem Domino fundebant, ut jam venire præciperet, ne diutius sanctorum vota tardaret. Dicit enim *respexit esse orationem pauperum*, quia omnia ille incorporalia contuetur, cujus oculis nil probatur occultum. Hoc est enim ipsius respicere, quod non spernere.

Vers. 19. *Scribantur hæc in generatione altera, et populus qui creabitur laudabit Dominum*. *Pauper* illo peccatorum recordatione contritus, vigiliis et anxietate confectus, jam quasi prophetali honore decoratus, præcipit ut Scripturæ testimonio ætas futura discat quod in præsentem se prædicasse cognoverat; ut ambiguum non esset videntibus, quando ante tot sæcula cognoscerent esse prædictum. Altera enim generatio significatur populus utique Christianus, qui ab illo priore secundus est. Nam vide quid sequitur, *et populus qui creabitur laudabit Dominum*. *Creabitur*, de futuro dixit, id est, per gratiam baptismatis regenerabitur. Iste sine dubio *laudabit Dominum*, ad cujus salutem venit, pro quo pertulit occidi, ad cujus spem tertio die resurrexit a mortuis. Hic *laudabit Dominum*, novo scilicet cantico, sicut in alio psalmo dictum est: *Cantate Domino canticum novum* (Psal. xcvi, 1).

Vers. 20. *Quoniam prospexit de excelso sancto suo. Dominus de cælo in terram prospexit*. Hoc est quod dicebat superius scribendum. Nam ut virtutem ipsius veritatis agnosceres, quod erat futuris sæculis ædificandum, jam dixit esse perfectum. *Prospexit* enim præteritum significat tempus. Sed quæramus unde *prospexit*? *De excelso sancto suo*, id est de cælo. *Prospexit* enim nobis, dum fragilitatem nostræ humanitatis assumpsit: quia per ipsum facti sumus liberi, facti immortales, et in spe maxima collocati, si ad eum mereamur prona mente converti. Et ut sensus ipse nobis evidentius appareret, sequitur, *Dominus de cælo in terram prospexit*. Legitur enim, *Dominus in cælo sedes ejus* (Psal. x, 5). Inde igitur *prospexit in terram*, id est ad nostri corporis fragilitatem, quæ mundi vitiiis tenebatur obnoxia. Et respice quod in utroque *prospexit*, posuit, ut similitudine ipsa verborum unam sententiam esse declararet.

Vers. 21. *Ut audiret gemitum vinculatorum [mss. A., B., compeditorum], ut solvat filios interemptorum*. Causam reddit cur **341** *Dominus de cælo in terram prospexit*, scilicet, *ut audiret gemitum vinculatorum*. *Vinculatos* hic non significat humanis nexibus illigatos, sed viros sanctos qui legalibus vinculis astricti, libertatis noxiæ relinquere probantur errores. De quibus ait Salomon: *Audi, fili, et excipe sententium, et ne abjicias consilium meum, et infer pedem tuum in compedes illius, et in torquem illius collum tuum subijce* (Eccli. vi, 24, 25, 26). Et paulo post sequitur, *Et erunt tibi compedes in protectionem forti-*

tudinis, et torques illius in stolam gloriæ (Ibidem, A 30), etc. Ipsi sunt ergo vinculati, quos gementes atque ad se clamantes Dominus audire dignatus est; ut mundum peccatis propriis irretitum beneficio suæ miserationis absolveret, et filios interemptorum, qui diabolica fraude perempti sunt, a paternis erroribus divina fortitudine liberaret; quod in Ecclesia quotidie fieri per charismata solemniter declaratur.

Vers. 22. *Ut annuntietur in Sion nomen Domini, et laus ejus in Jerusalem.* Quod venturum erat mirabili brevitate descripsit. *Annuntiatum est enim in Sion nomen Domini Christi, dum ibi primum diversis linguis magnalia Dei locuti probantur apostoli. Hinc factum est ut a locali Jerusalem velut a purissimo fonte per Ecclesiam generalem pia Domini præcepta decurrerent. Ideo enim auditum constat gemitum vinculatorum, ut salutaris Dominus adveniret, et Ecclesiam suam sanctissima religione firmaret.*

Vers. 23. *In conveniendo populos in unum et regna [mss. A., B., reges], ut serviant Domino.* Causas adhuc enumerat cur gemitus vinculatorum auditus est, scilicet ut *conveniens populus in unum laudes Domini personaret. Dicendo enim, in unum, virtus catholicæ unitatis ostenditur; nam quamvis populus iste de diversis mundi partibus aggregetur, ad unum tamen conveniunt, dum una fidei regula continentur. Sic Ezechiel propheta testatur: Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego accipio omnem domum Israel de medio gentium, in quas intraverunt ibi, et congregabo eos ab omnibus qui in circuitu sunt eorum, et inducam eos in terram suam, et dabo eos in natione una (Ezech. xxxvii, 21, 22). Et Apostolus ait: Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus et Pater omnium, qui super omnes, et per omnia, et in omnibus nobis (Ephes. iv, 5, 6). Quapropter illi vere dicendi sunt convenire in unum, qui inseparabili Trinitati, id est uni Deo credere devota mente festinant. Sequitur etiam felix commutatio, ut regna terrarum colorumque serviant Domino; tunc magis libera, quando auctori suo fuerint fidei servitute devincta.*

Vers. 24. *Et respondit ei in via virtutis suæ.* Quam bene duobus verbis expressum est quid sit religio Christiana! id est, *via virtutis, quam in doloribus quidem gradimur, in tribulationibus commeamus; sed hæc omnia in Christi nomine cum spe maxima sustinemus. Huic igitur virtuti, quam Christus Dominus prædicavit, sanctorum congregatio devota respondet. Nam cum ille vocet ad bonam vitam, ipse illi respondere cognoscitur, qui imperiis ejus obsequens esse monstratur. Quapropter respondetur illi non lingua, sed vita; non voce, sed fide; non clamore, sed corde. Quæ omnia ad Ecclesiam catholicam pertinere manifestum est.*

Vers. 25. *Paucitatem dierum meorum enuntia mihi.* Inter laudes Domini multiplici varietate decursas nunc pauper iste cupit agnoscere finem sæculi; ut cito ad illam beatitudinem quam sanctis promisit Dominus, accedere mereatur. Non enim amore vitæ lucis suæ desiderat scire finem; sed ut in ipsis con-

fessionibus perseverans, ad requiem illam cælestis regni velociter perveniret. *Paucitatem ergo dierum dixit, quia quandoque finiendos esse constabat. Æternitati enim comparata vel totius mundi ætas nimis videtur exigua, quia quodcumque finiendum est, longum dicere non debemus.*

Vers. 26. *Ne revoces me in dimidio dierum meorum, in sæculum sæculi anni tui.* Prioris petitionis voluntas aperta est: quia non pro vitæ ambitu supplicabat qui petiit ne ad dimidium dierum suorum, id est ad transactam ætatem revocetur. *Revocatur enim in dimidio dierum suorum qui ad antiqua delicta revertitur. Significat enim juventutem, in qua lubrica plerumque voluntas appetitur, et ætatis fervore crimina plus amantur. Sed hoc qui orat, magno se jam intelligit beneficio liberatum; et non vult amittere quod divino munere cognoscitur acquisivisse. Sequitur, in sæculum sæculi anni tui. Merito se postulaverat ad dimidios dies suos minime revocari, qui pervenire ad æternitatem Domini magna cupidine festinabat; ibi enim sancti perpetua cum Domino jucunditate gaudebunt, quando (sicut dicit Apostolus) Erit Deus omnia in omnibus (I Cor. xv, 28). Anni vero tui Domino per tropologiam dicitur: quoniam anni proprio illorum sunt quibus et tempora commutantur. Sed istam Domini æternitatem tribus versibus subter exponit, quos ideo simul ponimus, ut æternitas Domini et operatio illius sæculi sub una expositione declarantur.*

Vers. 27. *Initio terram tu fundasti, Domine; et opera manuum tuarum sunt cæli.*

Vers. 28. *Ipsi peribunt, tu autem permanes; et omnia sicut vestimentum veterascent.*

Vers. 29. *Et sicut opertorium mutabis ea, et mutantur: tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient.* Cum dicit, *Initio terram tu fundasti, Domine,* ostendit quod a sanis mentibus non potest abnegari, quia Creator ante creaturas suas sine aliquo initio cognoscitur exstitisse. Et intende quia hic opiniones philosophorum mirabili brevitate destruxit; quarum prima est, mundum a nullo esse creatum; secunda, sine fine mansurum. Sed cum dicitur, *Initio terram tu fundasti, Domine; et opera manuum tuarum sunt cæli,* prima illa persuasio nefanda convincitur; cum vero pronuntiat, *ipsi peribunt, finem eos habere declaravit; ut nullus in stellis gentili errore confideret, cum eas immutandas esse sentiret. Illud autem æstimo sollicitius intuendum, quare eum Verbo facta sint omnia, opera manuum cælos dixit esse fundatos? Sed hic manum, virtutem jussionis debemus accipere. Alio enim loco dicit: Quoniam ipse dixit, et facta sunt; sic mandavit, et creata sunt (Psal. cxxviii, 5). Sic enim provenit, ut Scriptura sibi non sentiat esse contraria, quando verba locis suis aptissima expositione redduntur. Adjecit, *tu autem permanes;* ut sicut æternitatem Domini ostendit dum crearet omnia, sic post cælos mutatos ipsum diceret in majestatis suæ gloria permanere. Dicendo enim, *omnia (ut arbitror), non ibi 342 angelos, non spi-**

rituales creaturas designat, quæ in sua dignitate mansuræ sunt, sed illa quæ commutationi probantur obnoxia. Hoc schema dicitur synechocche, id est a toto pars, quod in Scripturis divinis creberrime reperitur. Quod autem dicit, *sicut vestimentum veterascent*, hoc ad carnis fragilitatem videtur aptandum, quod etiam in Evangelio noscitur comparatum, ubi ait: *Nonne anima plus est quam esca, et corpus quam vestimentum* (Matth. v, 26)? Ipsum enim *veterascent*, quod more vestis morte consumitur. Addidit, *et sicut operitorium mutabis ea, et mutabuntur*. Operitorium cælos forsitan debemus advertere, qui ad vicem velaminis terras operiunt, qui similiter ut alia commutantur. Et ut facta Domini ostenderet jam sub æternitate mansura, dicit, *mutabis ea, et mutabuntur*: quia nunquam erunt ad hoc corruptibile reditura. Nam si corruptioni ulterius subjacerent, non dicerentur esse mutata, sicut Daniel propheta testatur: *Quoniam sapientia et virtus, et intellectus ipsius sunt, et ipse mutat tempora et sæcula* (Dan. ii, 20, 21). Subjecit, *tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient*. Idem positum est contra illa quæ dicta sunt: quoniam dum illa sint commutabilia, Dominus semper immutabilis perseverat. Ipse omnipotentiam ejus designat, quia revera ipse est, cum se digna semper operatur. Es naturam ejus sub brevitate declarat: quia ipse solus per se novit esse, qui ut sit, alio non eget adjuvatore. Sic istis tribus versibus et mutatio creaturarum, et æternitas Domini mirabili brevitate descripta sunt.

Vers. 30, *Filii servorum tuorum inhabitabunt ibi, et semen eorum in sæculum sæculi dirigitur*. Prudentissime nimis atque utiliter oratione completa, pauper ille sanctissimus, de peccatorum suorum remissione, et de spe futura resurrectionis exultans, venit ad terminum psalmi: ubi omnia sub brevitate concludens, se cum sanctis ejus habiturum esse congaudet, ubi est spes gloriosa fidelium, et requies æterna justorum. *Filios servorum tuorum*, discipulos prophetarum et apostolorum dicit, quos per fidei uterum sancta prædicatione genuerant; quibus ait Apostolus: *Filioli mei, quos iterum parturio* (Gal. iv, 19); hoc etiam ad Timotheum scribens in capite dixit Epistolæ: *Filio charissimo* (II Tim. i, 2), quem utique genuerat fide, non corpore. *Inhabitabunt ibi*, locum beatitudinis significat quem Dominus habet; de quo dicit: *Pater, volo ut ubi ego sum, ibi sint et hi mecum* (Joan. xvii, 24), in regno scilicet illo perpetuo ubi gaudium æternum est, et nunquam finienda securitas. Sed ita *filios servorum* ibi cum Domino esse cognosce, ut et ipsos servos, id est apostolos et prædicatores ejus esse non dubites. Nam si discipulis locus beatitudinis datur, nunquid ipsi magistris est forsitan abnegandus? Sed usus Scripturæ est aliquando minora dicere, ut et majora ibidem complexa videantur, ut in alio psalmo dictum est: *Si videbas fœdem, currebas cum eo, et cum adulteris portionem suam ponebas* (Psal. cxlix, 18). Ibi enim minora dicta sunt, ut simul et majora crimina senti-

rentur. Sequitur, *et semen eorum in sæculum sæculi dirigitur*. *Semen eorum* significat opera fidelium, quæ in hoc mundo seminantur, ut in illa æternitate eorum laudabilis fructus appareat. Et intende quare sit positum, *dirigitur*; scilicet quoniam quæ ibi suscepta fuerint, in æterna directitudine collocantur, ubi nihil pravum, nihil potest esse distortum, sed sancti ejus cum Domino Salvatore recta atque stabili voluntate gaudebunt.

Conclusio psalmi.

Quam feliciter anxius iste deslevis, quousque ad gaudia se discruciendo pervenit! Pridem similis pellicano fuit, in subsequentibus phœnici comparandus; pridem nycticorax, post aquila; ante passer, indo factus est columba præclara. Talis commutationes habent qui se Domino pura mente subjiciunt. Regna dicantur, exigua sunt; purpuræ laudentur, frequenter utentibus sorduerunt. Ecce in pannis vincitur mundus, diabolus plorando superatur; et cui nullæ cohortes ad repugnandum sufficiunt, oratione unius pauperis inclinatur. Isti sapientes, isti deserti, isti revera gloriosi dicendi sunt oratores, qui talem possessionem victores accipiunt, de qua inimici adversitate nullatenus excludantur. Talem postremo hæreditatem sumunt, quam sine labore semper obtineant, nec aliquando morte derelinquant. O conditio beata pœnitentium, quæ de reis efficit justos, de tristibus perenniter lætos, de mortalibus absolute perpetuos! Hic malorum societatem ad tempus habent, ibi angelorum consortia æterna felicitate suscipiunt. Quapropter quintum pœnitentium istum esse noscamus, qui se non defendendo defendit, non diluendo diluit, non purgando purgavit; ad cujus paupertatem si venire meruerimus, omnia mundi regna sine dubitatione superamus.

EXPOSITIO IN PSALMUM CII.

Psalmus ipsi David.

Post illas beati pauperis humillimas preces et tam magnæ pœnitentiæ gemitus explicatos, totus hic psalmus Domini laude [ms. A., B., F., laudatione] repletus est; ut pia dispositione præcedentes lacrymas præconiorum gaudia sequerentur. Et ideo (sicut sæpe diximus) *ipsi David* positum est, ne quid ad istum terrenum regem referre deberemus, quia superna laus manifestis sensibus explanatur. Est enim lucidus et tituli sui claritate consimilis, ut sine difficultate dictionum psalmi continentiam intelligere debeamus.

Divisio psalmi.

Per totum quidem psalmum propheta loquitur. Prima narratione ad animam suam verba facit, ut benedicat Dominum, et beneficia ejus nullatenus debeat oblivisci. Secunda narratione dicit qualia Moysi præstiterit, et reliquis fidelibus suis, ut ipse intelligatur a sæculis semper fuisse munificus. Tertio loco ad angelos verba convertit, virtutes supernas alloquitur, et reliquas rationales creaturas invitat, ut Domini jugiter laudibus occupentur.

343 *Expositio psalmi.*

Vers. 1. *Benedic, anima mea, Dominum, et, omnia interiora mea, nomen sanctum ejus.* Sciens propheta mentes hominum variis illusionibus subjacere, nec semper in vera contemplatione defixas, animam suam vir sanctus alloquitur, ut cum fuerit diversis cladibus liberata, beneficiorum omnium recordetur auctorem: ne sibi aut alteri cuiquam putet esse tribuendum, quod a solo Domino constat esse concessum. Est enim gratum et honestissimum dicendi genus cum anima loqui, ut universi intelligant omnimodis appetendum, quod sibi saluberrimum propheta noscitur dedisse consilium. Sequitur, *et omnia interiora mea nomen sanctum ejus.* Interiora sunt animæ, cogitatio multiplex, virtusque rationis. Ipsam quippe voluit cum anima convenire, ut harmonia fidei laus Domini adunatis viribus assonaret. Sæpe enim anima vult aliquid agere, et per phantasticas imaginationes eluditar. Sed vir sanctus in Domini laude nihil a se voluit deviare, sed omnia uno concentu cavere, quæ culpabiliter sibi poterant discrepare.

Vers. 2. *Benedic, anima mea, Dominum, et noti oblivisci omnes retributiones ejus.* Primum versum repetit decora replicatione verborum, ut studium maximum concitaret geminata sententia: ne ad opus tale anima dissimulatione noxia segnior esse videretur: ante omnia monens, ut se cuncta ab eodem meminere accepisse. Ille enim laudare nunquam desinit, qui collata beneficia non potest oblivisci. Intuere præterea quod dictum est, *retributiones*: quoniam aliud debebatur hominum delictis, aliud retributum [mss. A., B., retribui] cognoscitur absolutis. Hoc est etiam quod *oblivisci* nulli fas est, ut qui erat obnoxius pænæ, dignus fieret mox honore. Sed quæ ista s'nt retributiones Domini consequenter enarrat, quas si homo cogitat, beneficia ipsius tota mente collaudat.

Vers. 3. *Qui propitius sit omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes languores tuos.*

Vers. 4. *Qui redimit de interitu vitam tuam, qui satiat in bonis desiderium tuum.*

Vers. 5. *Qui coronat te in miseratione et misericordia: renovabitur sicut aquilæ juvenus tua.* In his tribus versibus exponuntur sub quinary divisione retributiones futuri sæculi, quas sanctis suis Dominus pia miseratione [mss. A., B., F., misericordia] largitur. Quæ si, ura dicitur synathrosmos, id est congregatio, quando in unum cumulum aspera crimina aut nimis suavia beneficia colliguntur. Primo enim *fit propitius peccatis eorum*, quando remissis delictis in pæce dignatur suscipere peccatores. Secundo, *sanat omnes languores fidelium*, cum securitas et immortalitas æterna in resurrectione conceditur, id est, *Cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem* (I Cor. xv, 54). Tertio, *redimet de interitu vitam nostram*, quando nos ab æternæ mortis calamitate submoverit; scilicet, ut non audiamus: *Ite in ignem æternum, qui paratus est*

A diabolo et angelis ejus (Matth. xxv, 41). Quarto, *satiat in bonis desiderium beatorum*, cum eis dicitur: *Venite, benedicti Patris mei* (Ibidem, 34). Quinto, *coronat in miseratione et misericordia sua*, quando jam beatis præmia digna restituit [ed., restituet], sicut dicit Apostolus: *De cætero superest mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex* (II Tim. iv, 8). Hoc forte significant quinque panes, unde populi longa jejunia satiavit: quoniam hæc et his similia in magnum mysterium præcessisse noscuntur. Sed perscrutandum est cur *aquilæ* introducatur exemplum. Huic avi jam ætate provecæ, supernum labium cornea inflexione nasutum, tantum fertur exerescere, ut ei non sit liberum escas solita libertate decerpere, quæ intelligens unde sibi periculum vitæ possit accidere, os suum in saxo [ed., in saxum] dicitur expolire, usquequo omnia sibi ejus impedimenta submoveat. Quo facto in antiquam valetudinem corporis sui, escarum solita perceptione revocatur. Sic anima in pristinam sanitatem revertitur, si peccata sua in petra quæ est Christus Dominus expolire non desinat. Revertitur enim ad cibos salutare, quando delicta, quæ sunt impedimenta æternæ vitæ, Domino præstante, respuerit.

Vers. 6. *Faciens misericordias Dominus, et iudicium omnibus injuriam patientibus.* Postquam dixit retributiones Domini, quas hic conversis in illo sæculo veraciter creditur posse præstare, nunc dicit breviter, quia *Dominus misericordias faciat sperantibus*, et vindictam præstet *patientibus* cunctis *injuriam*; ut nullus in eis possit dubitare quæ dicta sunt, quando ipsum Dominum tali definitione monstratum esse cognosceret. Hic enim versus per modum definitionis edictus est, quando per illud quod singulariter efficit, aliquis indicatur. Nam interroganti tibi quid sit *Domus*? respondes: *Faciens misericordias et iudicium omnibus injuriam patientibus.* Quapropter abunde designatus est Dominus Deus, cum nulli alteri possit convenire quod dictum est. Illis autem *misericordias facit* qui miserti fuerint, sicut in Evangelio dicit: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (Matth. v, 7). Sequitur, *et iudicium omnibus injuriam patientibus.* Hoc illis promittitur qui patientiæ munere decorantur, de quibus ait: *Mihi vindictam, et ego retribuam* (Rom. xii, 19, et Hebr. x, 30). Nam qui se manu desiderant ulcisci, furoremque suum inimici persecutione satiare contendunt, vindictam Domino non reservant, quia se credunt posse distringere, quod deberent a Iudice postulare [ed., præstolari]. Dediti, sanctissime propheta, animæ tuæ salubre consilium, in quo se et mundus sentiat consolatum; sic enim tibi locutus es, ut nobis diceret; sic tibi profuisti, ut et nos sine dubitatione salvares.

Vers. 7. *Notas fecit vias suas Moysi, filiis Israel voluntates suas.* Superius dixerat quas retributiones in illo sæculo plebs beata mereretur; nunc autem veniens ad secundam narrationem, per vobis exemplum probat quanta et hic præstiterit servis suis,

ne quis de futura retributione dubitare potuisset. Sed intende quemadmodum *Moyseſ* et *Israel* indicatus est distinctione verborum. *Notas fecit vias suas Moyſi*, quando ei iustitiam suæ potestatis [ed., pietatis] aperuit, ut legem conscriberet, mores doceret, et in vias [ed., in viâ] Domini perfectæ fidei gradibus ambularet. Sequitur, *filiis Israel voluntates suas*. Hic *voluntates* posuit, non vias, quia non omnibus *Israel*, suscepto verbo Domini, in ejus jussionibus ambulavit. Scimus enim quas seditiones populus ille fecerit, ut voce judicis mereretur audire: *Populus hic dura cervice est* (*Exod.* xxxii, 9). Ideoque ergo illis *voluntates* Domini, non vias innotuisse dicit, quia multa pars eorum viam Domini declinare præsumpsit. Sic autem *Moyſi* exemplum hic positum intellige, ut tamen hoc quotidie Dominum et operantem, et usque ad finem sæculi operari posse cognoscas.

Vers. 8. *Misericors et miserator Dominus, patiens et multum misericors*. *Misericors* est qui natura sua clementissimus approbatur. *Miserator*, quando misericordiae suæ dona largitur. Potest enim aliquis *misericors et miserator* esse in una duabusque causis; *misericors* autem et *miserator* naturaliter præter Dominum nullus potest inveniri. Sed hic ideo *misericors* præmissum est, ut *miseratorem* Dominum non ad tempus, sed jugiter approbares. Hæc figura dicitur paronomasia, id est denominatio, quæ similitudine sermonis concitat audientis affectum. Adjecit, *patiens*, quod necesse est consequi misericordem; nullus enim *misericors*, nisi qui et *patiens*. Sic enim et *Apostolus* dicit: *An divitias bonitatis ejus et longanimitatis contempnis? Ignoras* [mss. G., F., *ignorans*] *quoniam benignitas Dei ad poenitentiam te adducit* (*Rom.* ii, 4)? Ipse autem de se dicit: *Hæc fecisti, et tacui. Existimasti iniquitatem, quod ero tibi similis* (*Psal.* xlix, 21). Sequitur, *et multum misericors*. *Multum* revera *misericors*, qui audiens omnino blasphemias voces, *Solem suum facit oriri super bonos et malos, et pluit super justos et impios* [ed., *injustos*] (*Math.* v, 45): vitalem spiritum magna pietate largitur; expectat errantes, ut debeant sua perperam commissa [mss. A., B., F., *perpetrata commissa*] damnare.

Vers. 9. *Non in finem irascetur, neque in æternum indignabitur*. Illis scilicet qui devota satisfactione cognoscunt, qui ad eum redire diligunt, qui illecebras sæculi cum suo auctore contempnunt. Contra, illis in finem irascetur, quibus dicturus est: *Ite in ignem æternum* (*Math.* xxv, 41). Magna infelicitas perire sub pio Domino, ut tardes illi satisfacere cui te cognoscis errasse; maxime cum supplicationem tuam vacuum non sentias, si tamen eam integro animo te obtulisse cognoscas. Potest hoc et de populo Judaico sentiri, quem convertendum constat in fine sæculi; de quo et *Apostolus* dicit: *Cæcitas ex parte Israel contigit, ut plenitudo gentium introiret, et sic omnis Israel salvus fiet* (*Rom.* xi, 25 et 26).

Vers. 10. *Non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis*.

A Sententia generalis est, quia nemo est qui ejus gratiam gratis non habeat, dum lex sub peccato cuncta concludat, sicut testatur *Apostolus*: *Omnia Deus conclusit in incredulitate, ut omnium miseretur* (*Ibidem*, 32). Ille tamen communiiter bonis malisque spiritum donat, salutem tribuit, indigentias admittit, et generaliter bonus est. Addidit, *neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis*; scilicet quoniam supplicantes ita pius est, ut tunc magis eum dignetur absolvere, quando se studuerit unusquisque, adhibita satisfactione, damnare.

Vers. 11. *Quia secundum altitudinem cœli a terra, confirmavit Dominus misericordiam suam super timentes eum*. Diligentius perscrutemur quid sibi velit ista comparatio. Tanto majorem dicit a meritis eorum misericordiam Domini quam retribuit fidelibus suis, quantum potest a terra cœli summitas elevari. Qua comparatione illud quoque significatur, quia sicut cœlum terras operit, et competentia beneficia temporibus suis homini tribuit, modo pluvias influendo, modo præstando serena, modo ipsum aerem ventis saluberrimis temperando: ita et misericordia Domini fragilitati nostræ noscitur diversa præstare; sustinet enim ut corrigat, flagellat ut erudiat, probat ut præstet, et per diversas operas beneficiorum una voluntas est subvenire peccantibus. Sed ut totius sententiæ virtus possit intelligi, breviter dicendum est: Si fastet ut cœlum non cooperiat terras, potest fieri ut Dominus non protegat sibi purissime servientes.

Vers. 12. *Quantum distat oriens* [mss. A., B., *ortus*] *ab occasu, elongavit a nobis iniquitates nostras*. Ded. t aliam pulcherrimam comparationem beneficio divino. *Oriens* est initium bonæ vitæ nostræ, *occasus* malæ conversationis affectus. In *occasu* enim eramus, cum peccati vineulo tenebamur astricti; in *oriente* autem sumus, quando per aquam regenerationis nos Sol verus invisitat, et tenebras facit nostrorum discedere peccatorum. Tantum ergo iniquitates nostræ a nobis longe sunt, cum nobis peccata nostra donantur, quantum potest clara dies a tenebrosa nocte distare. Sive per *orientem* significat regnum Dei; per *occasum* vero gehennam, quæ tantum a beatorum sede dissociata est, quantum dicit ille pauper in *Abrahæ* sinibus constitutus: *Inter nos et vos chaos magnum firmatum est* (*Luc.* xvi, 23).

D Vers. 13. *Sicut miseretur pater filiis, ita misertus est Dominus timentibus se*. Ecce jam non extraneis neque longinquis comparationibus agitur; sed ad ipsa viscera pietatis vocabula sociantur. Sic enim miseretur ut pater, sed quibus ipse pater est; sic corripit ut filios, sed qui regni ejus hæredes esse meruerint. Sequitur, *ita misertus est Dominus timentibus se*. Dum dicit, *ita*, designat nobis paternæ correctionis affectum. Pater enim carnalis qui vult filium suum bonis actibus erudire, frequenter eum corripit, frequenter flagellat, sicut *Salomon* ait: *Si diligis filium tuum, frequenta ei flagella* [ed., *frequenter eum flagella*], *cum adhuc tener est* (*Eccli.* xxx, 1), etc. Ipsi enim parentes vere diligunt filios suos qui

eis sub pietate districti sunt. Sic et Dominus noster flagellat omnem filium quem recipit, et timentes se ad studium bonæ voluntatis adducit.

Vers. 11. *Quia ipse scit figmentum nostrum. Memento, Domine, quod pulvis sumus.* Hoc comma ad superiora jungendum est. Causa enim redditur cur misereatur ut pater: scilicet quoniam nosmetipsos ab illa naturali dignitate dejecimus, et a factura Creatoris repulsi, *figmentum* esse monstramur. Merito ergo subveniri sibi postulat, qui spem in viribus propriis non habebat. Sequitur, *Memento, Domine, quod pulvis sumus.* Dicit enim, Memor esto, Domine, non quia nos ex limo creasti [ed., formasti], non quia immortales tua largitate fecisti, non quod ad imaginem et similitudinem tuam plasmare dignatus es, quia ista omnia invidiam magis excitare poterant peccatori; sed quia in pulverem nunc redacti sumus ariditate peccati. Miserere eis qui se infeliciter perculerunt: subveni qui in illo munere tuo minime consistere voluerunt. Tu enim solus pius es peccatoribus, quia delinquentes se graviter perculerunt.

345 Vers. 15. *Homo sicut fenum dies ejus, et sicut flos agri ita floriet* [mss. A., B., F., *florabit*]. Sunt species definitionum quæ per rerum similitudines aliquas explicantur, ut est illud: *Ego sum via, veritas et vita* (Joan. xiv, 6). Sic et in hoc et in subsequenti versu constat esse formatum. Quemadmodum si interrogas, quid est homo? respondetur, *fenum dies ejus*, quod summa hilaritate pullulat, sed celerissima velocitate desiccatur. *Fenum* est quod pluviis velociter in auras caput erigit, sed in ardoribus colla deponit. Et ne forsitan aliquid soliditatis hanc comparisonem putares habere, addidit, *et sicut flos agri ita floriet*. *Flos agri* multo celerius transit quam feni viriditas permanere monstratur. Sed quamvis pulcherrimum videatur esse dum pubet, multum fugitivum cernitur esse dum corrui. Ita enim et imbecillitas humana pulchre crescit, ita sæculi honores divitiæque gratissimæ sunt, sed non ad finem longissimum perducuntur. Veraciter ergo his rebus transitoriis humanitas comparatur, quia robustis viribus desituta, in casum mortis prona semper celeritate festinat.

Vers. 16. *Quia spiritus pertransibit in eo, et non erit; et non cognoscat amplius locum suum.* Ad hanc similitudinem comparatio superioris versus expressa est. Describit enim quid sit homo, id est, *spiritus pertransiens* mundum, scilicet præsentem, in quo diutissime non potest permanere. Audiant qui superbiunt et se gaudent mundana felicitate subvectos, sic spiritus relinquere nostra corpuscula, quemadmodum solent flumina loca inundata transire. Illa enim spatia quæ plena videntur esse torrentibus, quam sunt vacua cum recedunt. Non est ergo de fugitivo flatu præsumendum, sed hic potius agendum, quod procedere novimus in futurum. Et ne forsitan aliquis per metempsychosim crederet ad hunc mundum animas esse redituras (sicut nonnulli putaverunt dementium),

addidit, *et non cognoscat amplius locum suum*, hoc est in hoc sæculo non potest redire, ubi suam vitam possit iterare. Convicta est imbecillitate sua humana fragilitas. Audisti, homo, quid sis, audi quid eris, si Dominum minime timere despexeris. Quæ figura dicitur parison, id est æquatio sententiæ, quoties bona vel mala conjunctim membris dissimilibus alligamus.

Vers. 17. *Misericordia autem Domini a sæculo est, et usque in sæculum sæculi super timentes eum: et justitia ejus super filios filiorum.* Exposita est prius veraciter humana conditio propter insolentium præsumptiones illicitas; nunc insinuat spem, quæ fideles debeat consolari: quia licet per nos simus fragiles et caduci, per misericordiam Domini reddimur absolute perpetui; ut et quam fragiles simus debeamus advertere, et quid per Domini gratiam consequamur, possimus audire. Et nota quod dixit, *a sæculo*, id est, cum administrari coeptus est mundus, et divise creaturæ auctoris sui munere proruperunt. Unde et mihi videtur hic convenienter adverti, et Adam (sicut multi Patrum dixerunt) a Domini fuisse gratia [ms. G., ed., ad Domini fuisse gratiam] revocatum, quando ipse primus in sæculo fuit, sicuti etiam Abel, Noë, Abraham et cæteri Patres, qui tamen in sæculo, sed non *a sæculo* fuerunt. Nam quod sequitur, *et usque in sæculum sæculi*, æternitatem Domini absolute designat: quoniam et ille ante sæculum, et in sæculo, et post istud sæculum misericors esse monstratur. Considera etiam quod addidit, *et per timentes eum*, ne et illi hoc in se crederent esse faciendum, qui ei sceleratis ausibus obedire contemnunt. Sequitur, *et justitia ejus super filios filiorum.* *Filios* (sicut sæpe jam dictum est) uniuscujusque actus debeamus advertere; *filios filiorum*, operum nostrorum justissimam retributionem. Nam sicut nos operam nostram quodammodo generamus, ita nobis retributiones rerum nostræ generant actiones. Hanc unusquisque justus recipiet, cum in æterna fuerit beatitudine collocatus. Multi enim fidelium filios non habuerunt, aut sterilitatis eventu, aut virginitatis studio. Quod si ad litteram velis advertere (quod absit) plurimi sanctorum ista promissione fraudantur. Nam et in subsequentibus spiritualiter dictum esse declaratur.

Vers. 18. *Custodientibus testamentum ejus, et memoria retinentibus mandata ejus, ut faciant ea.* Isti sunt filii quos superius dixit, qui præcepta Domini custodiunt, qui mandatorum ejus operibus sunt memores, non studio cantilenæ. Nam et si quis Psalterium voce reddat, memor ejus non est, nisi quæ præcipiuntur effecerit. Ideo enim dicta sunt, ut fiant, non ut sola vociferatione cantentur. Unde doctissimus Pater Augustinus in hoc psalmo disputans, Psalterium se non tenere professus est, nec totius legis dicta recolare; scilicet ut non solum ad audiendum, sed maxime ad faciendum cunctorum studium concitaret. *Memoria* est enim per quam animus repetit, quæ audita, visa, factaque cognoscit.

Vers. 19. *Dominus in caelo paravit sedem suam:*

et regnum ejus omnium dominabitur. Venit ad futuri A
 iudicii formidabilem prædicationem : ne peccantium
 mentes insoltescerent, cum ultionem venturam malo-
 rum actuum non timerent. Dicit enim, *paravit sedem*
suam. Hoc ad illud pertinet, quando Dominus Jesus
 ascendit in cælum, sedet ad dexteram Patris, inde
 venturus judicare vivos et mortuos. Et ne aliqua im-
 potentia Domini mordereris, ipsum dicit *parasse se-*
dem suam, qui judicaturus est mundum. Addidit, *et*
regnum ejus omnium dominabitur. Ne putarent pagani
 dæmones suos quoquo modo regnatos, ipsum dicit
dominaturum, qui *paravit sedem suam*, id est Dominum
 Christum.

Vers. 20. *Benedicite Dominum, omnes angeli ejus :*
potentes virtute, qui facitis verbum ejus, ad audiendam
vocem sermonum ejus. Cum superius de hominibus B
 propheta loqueretur, venit ad tertiam narrationem,
 ubi cælestes creaturas alloquitur, ut Domini laudes
 debeant celebrare. Et quoniam inter ipsos angelos
 est magna discretio, illos tantum dicit præconio Do-
 mini dignos existere, qui ejus probantur jussionibus
 obedire : ostendens neque homines, neque spirituales
 substantias ad ministerium tantæ majestatis accedere,
 nisi qui ejus voluntatibus obsecundant. Sic enim com-
 monet, *omnes angeli ejus*. Ejus quippe de illis dicitur
 qui ab ipsius imperio nequaquam recedere voluerunt.
 Sequitur aliquid expressius, *potentes virtute, qui fa-*
ciatis verbum ejus. Ipsi enim virtute 346 possunt,
 qui ejus jussis obediunt. Potest autem et dialo-
 lus non virtute, sed pravitate; non honore, sed præsum-
 ptione. *Potentes* siquidem illi vere dicendi sunt, qui C
 verbo Domini parere contendunt. Et ne aliquid re-
 linqueretur ambiguum, calcatus insinuat, *ad audien-*
dam vocem sermonum ejus, scilicet ut sint humiles,
 non superbi. Ipsi sunt enim digni *benedicere*, qui suum
 et cognoscunt et venerantur auctorem.

Vers. 21. *Benedicite Dominum, omnes virtutes ejus,*
ministri ejus, qui facitis voluntatem ejus. Rem mag-
 nam, rem omnino sublimem iterata judicavit invi-
 tatione solidandam, ut infirmitas humana cognosce-
 ret quam saluberrimum esset obedire Domino,
 quando ipsius voluntati cælorum militat fortitudo.
 Et intende proprietates emicare verborum. Prius dixit,
qui faciunt verbum ejus. Et ne verbum intelligeres,
 quod verberato aere ab hominibus solet proferri, ad-
 didit, *qui facitis voluntatem ejus*. Angelis enim ver-
 bum Domini est voluntas ejus : quoniam illa sublimis D
 spiritualisque substantia beatorum angelorum, cum
 Dominum contactur, ibi veritatem ejus voluntatis
 cognoscit. Nec opus est loqui, quibus se Divinitas pro-
 priata patefacit; non enim eis Deus verberato aere
 loquitur, sed inspiramine suo voluntates eorum ad
 suum velle convertit. Sic erunt, ut credimus, et beati
 homines postquam regni aeterni fuerint præmia con-
 secuti.

Vers. 22. *Benedicite Dominum, omnia opera ejus,*
in omni loco dominationis ejus; benedic, anima mea,
Dominum. *Benedicite*, nunc tertia iteratione geminat-
 ur. Quæ figura dicitur epembasis, decorum schema

sive in laudibus, sive in vituperationibus ad animos
 erigendos verbum sæpius iterare, quod dictum est.
 Dixit autem prius illos debere *benedicere*, qui Domini
 jussa efficiunt; nunc admonet ipsam operam Do-
 mini auctorem suum debere laudare, ut terrena cæ-
 lestique concluderet. Nam cum totum opus ejus sit,
 omnia debent suum *benedicere* creatorem. Sequitur,
in omni loco dominationis ejus. Sicut nulla creatura
 a laudibus Domini jubetur excipi, ita nec locus quis-
 quam relinquitur, qui a tali munere segregetur. Nam
 cum dicitur, *in omni loco dominationis ejus*, nihil ex-
 cipitur, quia ubique dominatur. Significans forte
 Ecclesiam catholicam, quæ per totum mundum erat
 (Domino præstante) creditura; ipsa enim ubique
 Dominum *benedicit*, ubique collaudat, et gratias
 B maximas hymnidica exultatione concelebrat. Addi-
 dit, *Benedic, anima mea, Dominum*. Ipsa sententia
 conclusit psalmum, quæ pulcherrimum fecit initium.
 Sed quoniam in Scripturis divinis omnia sacramento-
 rum ubertate pinguescunt, hæc similitudo (sicut jam
 dictum est) in octavo psalmo illos indicat, ut opinor,
 qui atria fidei sinceris mentibus ingressi sunt, et vi-
 tam suam glorioso sine (Domino præstante) conclu-
 dunt. Digna communitio, per quam se fidelis anima
 consoletur, quæ contra omnes casus tanquam cly-
 peus inexpugnabilis assumatur. Nam si eum semper
benedicimus, ab eo jugiter custodimur.

Conclusio psalmi.

Benedictio Domini timentibus eum quanta largitate
 concedatur agnovimus. Festinemus ad mandata com-
 plenda, ut pervenire mereamur ad præmia. Habemus
 Dominum et per naturam piuum, et per misericordia-
 rum dona largissimum. Quis dubitet ab illo postulare,
 qui, si non petatur, offenditur? Benedicamus ergo
 omnes in commune Dominum, opera ejus hymnidica
 exultatione celebremus. Quale enim sacrilegium est,
 ut cum omnis creatura jubeatur *benedicere* Domi-
 num, si homo desinat laudare Dominum, qui ad ima-
 ginem et similitudinem ipsius nascitur esse procrea-
 tus? Audivimus, *benedictio Domini* quibus virtutibus
 applicetur, castis utique, humillimis, charitate plenis,
 et qui Domini reliqua mandata perficiunt. Arceatur
 ergo hinc omne quod pravum est; excludatur uni-
 versa malitia mundi; emendentur illecebræ; diaboli
 foras mittatur cum sequacibus suis. Quapropter au-
 dito tanto munere, completi tanta spe, sanctis operi-
 bus *benedicamus* Dominum, religiosi factis cantemus
 Auctori. Non nos electio Judicis repudiabit, si quæ
 præcepti hic nos peregrisse cognoverit.

EXPOSITIO IN PSALMUM CIII.

Psalmus ipsi David.

Frequenter diximus *psalmum* illos actus significare
 mortalium qui ad rerum divinarum intellectum pro-
 pria probitate respiciunt. Ad cujus similitudinem et
 organum ipsum aptatum [ms. F., aptum] est, quod
 specialiter *psalmus* vocatur, sursum habens tympa-
 num, ubi melos dulcissimum canoro sonitu tempera-
 tur. *David* autem tantum persona loquentis adhibe-

tur. Cæterum omnia constat de Domino Salvatore A narranda, qui in principio fecit cælum et terram. Est enim psalmus iste tanta dispositione perfectus, ut aliqua hic dicta intelligas, quæ in libro Geneseos tacita fuisse cognoscas. Quapropter quæ sunt apta exponemus ad litteram; quæ vero fidei nostræ possunt indicare notitiam, spirituali intellectu (sicut a majoribus accepimus) explanabimus. Unde solliciti esse debemus, paratique ad audiendum: quia ipse quoque vir eloquentissimus Pater Augustinus hunc psalmum et sedule dicit perquirendum, et de eodem laboriosissime disputandum.

Divisio psalmi.

Propheta volens ostendere conditiones rerum divina significare mysteria, primo modo per fabricam cœli et terræ quædam nobis cognoscitur indicare dogmata [ms. G., dogmatica], ut agnoscamus omnia sibi revera tanquam ab uno Auctore condita posse congruere, quando aliquas similitudines suas invicem probantur aperire; secundo opera Domini diversis figuris tecta enumerat; tertio profitetur in illo æterno sæculo 347 præconia Domini jugiter se esse dicturum, quæ etiam in hac vitæ suæ brevitate cantaretur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Benedic, anima mea, Dominum: Domine Deus meus, magnificatus es vehementer. Confessionem et decorem induisti.* Invitat propheta semetipsum ad benedicendum Dominum; et quoniam noverat in catholica fide unitatis gratiam plurimum prævalere, sibi tantum loquitur, quod omnes debeat admonere. *Benedicere* autem Deum, est ejus magnalia confiteri, ut cum de illo dicitur aliquid magnum, unusquisque veritati præstet officium. Hæc igitur sententia ad totum respicit textum, ubi psalmi hujus prolixitas terminatur. Sed cum ad suam (ut dictum est) animam loqueretur, subita conversione dicit: *Domine Deus meus.* Quæ figura dicitur proanaphonesis, quando inter alia quæ loquimur, ad Deum subito verba convertimus. Generalem utique Dominum confidenter suum asserit Deum, ut cum se ipsius servum esse profiteretur, nullam se habere cum diabolo comprobet portionem: ne in eo quidquam prævaricator ille requireret, quem alienum esse cognosceret. Sequitur, *magnificatus es vehementer.* Oportet nos vim istorum nominum diligenter inquirere; nam quando ille magnus non est, ut hominum laudibus magnificetur? Aut quid illi potest addi, qui est mirabilis et incomprehensibilis plenitudo virtutum? Sed *magnificatur* Dominus apud homines, quando eis magnus atque excelsus esse clâruerit; ut ipsum sentiant creatorem, ipsum bonorum omnium largitorem, ipsum redemptorem, ad postremum ipsum et judicem. Ex qua parte provenit, ut recte dicatur redemptorum [ed., redemptor] Dominus *magnificari*, qui quotidie sit credentium devotione mirabilis. Sic etiam dicitur sanctificari, sic glorificari, sic benedici, et his similia. Adjecit, *vehementer*. Revera, quando converso-

rum ore laudatur, et in sanctorum cælum veniunt, qui se pridem nefandis sceleribus polluerunt. *Vehementer* enim aptissime dictum est, quod toto geritur cordis admissæ. Sed unde *magnificatus sit vehementer*, consequenter exponitur, *Confessionem et decorem induisti.* *Induere* est aliquid quod non habebat assuere. Et quando Deus *decorem* non habuit, qui creaturis suis omnia speciosa semper indulget? Sed hinc incarnatio Domini Christi evidenter exponitur, quam sumpsit ex tempore, per quam *confessionem* mortaliū largitor suæ pietatis invenit. Reverserant enim homines a cultu veræ Divinitatis, cum simulacrorum studiis et vanis religionibus serviebant. Sed eo veniente, qui tamen absens nunquam existit Divinitate, et *confessio et decus* supernæ Majestatis innotuit, eisque rebus *indutum* dicit Dominum, quibus Ecclesiam catholicam constat esse ornatam.

Vers. 2. *Amictus lumine sicut vestimento* [ms. G. et ed., *lumen sicut vestimentum*], *extendens cælum sicut pellem.* Versus isti viginti duo usque ad divisionem futuram per figuram parabole pulcherrimis allusionibus explicantur; quæ sit quando res sibi genere dissimiles comparantur. *Lumen* enim Ecclesiam significat, de qua scriptum est: *Quæ est ista quæ ascendit dealbata* (Cant. III, 6)? Dealbata enim intelligitur illuminata, quæ recte velut vestis advertitur Domini Salvatoris, non habens maculam neque rugam. Ipsa est enim candida dealbata, de cuius membris dicit Apostolus: *Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (Ephes. v, 8). Hanc etiam tunica illa significavit, quæ non potuit dividi tempore passionis. Hæc est de qua dicitur, *Amictus lumine sicut vestimento.* Sequitur, *extendens cælum sicut pellem.* Bene dicitur Dominum *cælus extendere*, ubi meretrices et publicanos eum constat admittere. Nam cum sint per justitiam cœli justorum, facti sunt et gratiæ largitate peccantium. Nec frustra comparata est *cælo pellis*; quia sicut omnia membra nostra pellis tegit, ita et creaturas cœlorum ambitus circumactus includit. Senserunt aliqui cælum et de justo dictum, quem sic per gratiam probatur extendere, quemadmodum potest tensa pellis excrescere.

Vers. 3. *Qui tegit in aquis superiora ejus, qui ponit nubem ascensum suum, qui ambulat super pennas ventorum.* Quamvis ordinem conditionis exponere sentiat, quia et super cœlos aquæ sunt positæ, sicut et in Genesi legitur, et ipse alibi dicit: *Et aquæ quæ super cœlos sunt laudent nomen Domini* (Psal. cXLVIII, 4): tamen et sacri baptismatis nobis reseratur indicium; ut cælum (sicut frequenter dictum est) omnem justum debeamus accipere, cujus superiora, id est emendatio fidelis animæ aquis salutaribus irrigatur. Ita enim hæc omnia ab illo auctore deposita sunt, ut et actus ecclesiasticos dicta cœlestia indicare videantur, et iterum conditiones rerum veracissima narratione testentur. Sequitur, *qui ponit nubem ascensum suum.* Hoc quidem et ad litteram congruenter accipitur: quando Dominus post resurrectionem vi-

dentibus apostolis ascendit in cœlum; sic enim in Actibus apostolorum legitur: *Hæc cum dixisset, nubes suscepit eum ab oculis eorum* (Act. 1, 9). Sed et illud aptissimæ probamur accipere, ut nubem ponamus verbi Domini prædicatorem, per quem Christus in membris suis ascendit, cum mentem peccatorum a mundi istius pravitate mundaverit. Addidit, *qui ambulat super pennas ventorum*. Venit in isto aeris fluctu quasi quibusdam pennis volare noscuntur; sed Dominus *ambulat super pennas* eorum, dum voluntates suas multo velocius operatur, quam potest esse excorsus ventorum. Sive magis *ventos*, justorum animas debemus accipere: quia utroque Testamento perdocti, velut duabus alis ad superna gaudia transferuntur. Supra quos Dominus *ambulare* recte dicitur, in quibus misericordiam suæ operationis ostendit. Et nota quod in hoc versu, et aliis qui sequuntur, Dominum mavult ostendere per id quod egit. Hæc secunda species definitionis dicitur apud Græcos eunoematische, Latine autem notio nuncupatur. Nam cum Dominus per naturam suam nequeat definiri, per illud tamen pulchre cognoscitur, quod singulariter operatur.

Vers. 4. *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem*. Commendandum est animo, quia hic specialiter de angelis dicitur, 348 quod in libro Geneseos evidentiùs non habetur. Nam et verba ipsa sunt discutienda subtilius. *Spiritus* generale nomen est incorporealis potentisquæ substantiæ, visibiliter sive invisibiliter operans, quod ei divinitus inspiratur. *Angelorum* enim nomen non significat naturam, sed obedientiam. *Angelus* enim Græca Lingua dicitur, qui Latine nuntius interpretatur: nam quando mittuntur *angeli* fiunt, cum tamen natura spiritus esse noscantur. Addidit, *suos*, ut illos ostenderet qui recta mente Domini voluntatibus obsecundant. Ordo eorum verborum talis est: *Qui spiritus suos facit angelos*. Sequitur, *et ministros suos ignem urentem*. *Minister* Dei est omnis qui divinas exsequitur voluntates, et charitatis fervore semper accensus est. Talis enim vir cœlestis ignis efficitur, quando verbo prædicationis peccantium nequitiis urere et consumere posse monstratur. Sic enim ipse Dominus dicit: *Ignem veni mittere in terram* (Luc. xii, 49), ignis utique vitalis, ignis salutis, qui dum peccata consumit, animas nutrit.

Vers. 5. *Qui fundavit terram super stabilitatem ejus* [ms. A., B., suam], *non inclinabitur in sæculum sæculi*. Versus iste ad litteram non videtur posse constare; nam cum terram istam mutandam esse legerimus, quomodo fieri potest ut *non inclinetur in sæculum sæculi*? Sed hic magis firmatam *terram*, solidatam advertamus Ecclesiam; quæ *terra* ideo dicitur, quia ex terrenis hominibus collecta esse monstratur, sicut in alio loco ait: *Domini est terra et plenitudo ejus* (Psal. xxi, 1). Hujus *stabilitas* recte dicitur Christus, qui est immobile fundamentum et inviolabilis petra; de quo dicit Apostolus: *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est*

Christus Jesus (I Cor. iii, 11). Supra quem si jugiter manserimus, nullatenus *inclinamur*. Superjecta enim nesciunt titubare, dum sint fixa quæ continent. Sic veritas hujus sententiæ absoluta nobis ratione constabit. Spiritus enim sanctus ideo interdum difficillima dicit ad litteram, ut majori ambitu spirituale intellectum quærere debeamus. Hoc ergo quod dictum est, *non inclinabitur in sæculum sæculi*, per omnia commata trium versuum superiorum constat esse reddendum. Quæ figura dicitur hyperbaton, quoniam ordo verborum longius explicatur.

Vers. 6. *Abyssus sicut pallium amictus ejus, super montes stabunt aquæ*. Nec iste versus ad historiam potest referri, quamvis de superducto diluvio dicere videatur. Præteritum enim tempus diluvii fuit, et nunc propheta de futuro prædicat esse faciendum. Unde necesse est ut hoc magis spiritualiter inquiremus, quando sibi ad litteram tempora convenire non possunt. *Abyssus* enim dicitur aquarum copiosissima multitudo; quæ et in bono et malo plerumque ponitur. Hæc merito hic superstitiosus atque persecutoribus comparatur, quia sicut *pallium* subjecta cooperit, ita illi mundum sceleratissima superstitione texerunt; ut non solum mediocres homines, sed in perniciem suam ipsos quoque sanctos viros atque eminentissimos tormentis corporum obruere viderentur. Sed hic *abyssus* in malo posita est, dum legatur et in bono, ut est illud: *Judicia Domini velut abyssus multa* (Psal. xxxv, 7). Quod genus locutionis inter propria divinæ Scripturæ constat esse deputandum. Denique sic sequitur, *Super montes stabunt aquæ*. *Steterunt* quippe *super* eos, qui *montes* fidei firmitate vocati sunt, quando eos diversis penis et mortibus affecerunt. *Aquas* enim et *abyssos*, impios hic debemus accipere, qui sic ad obruendam properant sanctitatem, quemadmodum potest cumulus undarum subjecta contegere. Sed ut hoc magis de superbis atque sceleratis potuisses advertere, sequens versus ostendit. Volunt etiam aliqui hoc ad litteram vindicare, ut *abyssum* dicant terræ marginem circumire; nam sicut exteriora corporis nostri pallio cooperiuntur, ita et orbis terrarum Oceani ambitu fertur includi.

Vers. 7. *Ab increpatione tua fugient, a voce tonitruus tui formidabunt*. Qui *fugient* nisi abyssi, nisi aquæ, quæ montibus Christi supereminere videbantur? Nam quamvis sanctos ejus diversis cædibus affecissent, ipsi tamen increpati voce apostolorum, derelicta superstitione, fugati sunt; et quod est maximum victoriæ genus, contra sua vota senserunt. Sequitur, *a voce tonitruus tui formidabunt*. Prædicatio sanctorum sub hac allegoria pulcherrima relatione descripta est. Dicit enim, *a voce tonitruus tui*; ut non illud humanum eloquium, sed cœlestis virtutis sonitum fuisse sentires. *Formidaverunt* utique homines passim *tonitrua* prædicationum, quando judicii terror edictus est, quando diabolus periturum audierunt cum sequacibus suis; et quamvis habuerint in hoc mundo licentiam, ipsi sua scelera correcta mente damnabant.

Vers. 8. *Ascendant montes, et descendunt campi in locum quem fundasti eis.* Adhuc in tropicis allusionibus perseverat: quoniam superbos et impios, quando voluit Dominus, permisit in montes crescere; atque iterum quando placuit, fecit in convallium humilitate residere. Sic et persecutoribus tempus datum est ut in altum surgerent, ac deinde inclinati Christiano populo subjacerent: docens omnia ipsius ordinatione fieri, cujus voluntati non potest obviari, sicut ipse Dominus in Evangelio Pontio Pilato dixit: *Non haberes in me potestatem, nisi tibi data* [ed., datum] *esset desuper* (Joan. xix, 11). Et intende quoniam hic montes in malo positi sunt, cum superius montes significant fidelissimos viros; quod plerumque in Scripturis divinis diximus inveniri. Sequitur, *in locum quem fundasti eis.* Illi scilicet qui campi jam facti sunt, ad locum fundatissimæ descendunt Ecclesiæ, et in ejus penitralibus permanebunt. Nam et ipsis quoque peccatoribus modus est positus, nec ultra permittuntur excedere, quam eis datum est licentiæ suæ frena laxare. Denique sic legitur: *Completa sunt peccata Amorrhæorum* (Gen. xv, 16), ut omnia sub voluntate Domini posita esse cognoscas. Hoc enim et subsequencia evidenter explanant.

Vers. 9. *Terminum posuisti eis, quem non transgredientur, neque convertentur* [ms. G., revertentur] *operire terram.* Hoc si ad litteram velis accipere, de aquis abundantibus dicit, quæ diluvio recedente ulterius terras nequeunt occupare, sicut in Genesi scriptum est: *Statuam pactum meum vobiscum, et nequaquam ultra interficietur omnis caro aquis diluvii, neque erit deinceps diluvium dissipans terram* (Gen. ix, 11). Si vero spiritualiter quæras, potest hoc et de paganorum ritu accipi congruenter; qui licet a sua pravitate rece serint, nunquam in illam licentiam Deo sibi obviant remeant, ut humanum genus superstitionum suarum inundatione cooperiant. *Terminus* quippe eorum adventus fuit Domini Christi, cujus crescente religione, cuncta idola [ms., idololatria] cum suis auctoribus corruerunt. Inspiciamus quoque sub qua increpatione ista referuntur, ut rationales homines putent se præcepta Domini non debere contemnere, cum ipsa elementa cognoscantur ejus jussionibus obedire.

Vers. 10. *Qui emittit fontes in convallibus, inter medium montium pertransibunt aquæ.* Cum natura terrarum describitur, causa nobis oculentior pulcherrimis allusionibus indicatur. Certum est enim *convalles* aquis abundare copiosis, fontiumque ibi esse frequentiam magnam, ubi sunt arva jacentia. Sed illud potius debemus advertere, quia in humilitate hominum, qui loco *convallium* ponuntur, aquæ divinæ semper exestuant. Spiritualiter autem *montes* hic accipere debemus hæreticos ac superbos, inter quos Scripturæ divinæ perenni ubertate decurrunt, quia in hoc mundo eas audire bonis malisque commune est. Et bene dictum est: *Pertransibunt*, quia tales viros nullo fecundasse beneficio sentiuntur. Nam si (ut quidam dicunt) *montes* hic justos prædicatores

voluisset intelligi, dixisset de ipsis montibus aquas fluere, non eis in medio constitutis transire potuisse.

Vers. 11. *Potabunt ea omnes bestię silvarum, expectabunt onagri sitim* [mss. A., B., F., in sitim] *suam.* *Bestias silvarum* hic gentes intelligere debemus, quæ de illa idolorum cultura tanquam de silvis umbris, projectis ferocissimis moribus, exierunt, ad potandas scilicet aquas quas in Evangelio est Dominus Samaritanæ pollicitus, dicens: *Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam* (Joan. iv, 13, 14). Sequitur, *expectabunt onagri sitim suam.* Cum dixerit *bestias silvarum* aquis decurrentibus esse potatas, *onagros* tantum posuit *sitim suam expectare*, scilicet Judæos qui neglexerunt fluentia divinæ pietatis haurire. *Onager* enim asinus est silvestris, qui inter reliqua animalia cor dicitur habere pinguissimum; quod genus quantum patiens est domitum, tantum sævissimum redditur cum silvis retinentibus esseratur. His obstinati Judæi merito comparantur, qui ferocia mentis et callosa fatuitate durati sunt, nec satiari cito poculis vitalibus acquiescunt. Nam quod dicitur, *expectabunt*, illud significat quod frequenter dictum est: quia in finem sæculi Elia et Enoch venientibus, credita est multitudo Judæorum. Miseri qui tandiu sitiunt, qui satiari minime concupiscunt. His vita pœnalis est, qui tanta expectatione cruciantur.

Vers. 12. *Super ea volucres cæli habitabunt, de medio petrarum dabunt vocem suam.* Super illa scilicet quæ superius dixit: *Qui emittit fontes in convallibus, cæli volucres habitabunt.* Hæc siquidem et convalles et aquas irriguas [mss. A., B., F., aquis irrigatas] amari noscuntur. Sed non vacat quod addidit, *cæli*, nam si tantam aves voluisset adverti, volucres sufficeret dici: sed potius animas sanctas pontificum cælesti se conversatione tractantes mavult intelligi, qui supra populos Domini prædicatoribus sanctis inhabitant. Addidit, *de medio petrarum dabunt vocem suam.* Iste *volucres* quæ dictæ sunt cælestes, non de terra, non de arboribus, sed *de medio petrarum dabunt vocem suam*, quando apostolorum et prophetarum exemplis aliqua prædicare noscuntur. Omnes enim fideles *petræ* merito dicuntur, quia ipse quoque *petra* dicitur Christus; sic enim ipse Dominus Petro apostolo dixit: *Tu es Petrus, et super hanc petram edificabo Ecclesiam meam* (Matth. xvi, 18). Quapropter omnes de petrarum firmitate prædicant, qui apostolorum ac prophetarum traditionibus sua dicta confirmant.

Vers. 13. *Rigans montes de superioribus suis, de fractu operum tuorum satiabitur terra.* Superius dixit: *altos montes fuisse præteritos, et convalles humillimas fontibus irrigatas; nunc ipsos quoque montes supernis aquis prædicat esse complutos* [mss. A., B., F., completos], ne quid a Domini munere videretur exceptum. Paulus enim prius ingens atque arduus persecutor Ecclesiæ, irrigatus aqua spiritali, quam fecundos fructus probatus est edere Christianis! Quod quotidie Dominus agit, ut doctores paganorum post

conversionem magistros faciat esse fidelium. Sed **A** isti tales *de superioribus* irrigantur, quando conversi se errasse cognoscant. Sequitur, *de fructu operam tuorum satiabitur terra*. Cum fructum terra pariat, quemadmodum poterit ex fructibus calcabilis ista terra satiari? *Fructibus autem terra satiatur*, quando peccatores in melius commutati, utilia nimis et salutaria ipso largiente percipiunt. Sic enim *terra satiatur*, quando aliquis ab obstinatione liberatus, præconia Domini didicisse cognoscitur.

Vers. 14. *Producens fenum jumentis, et herbam servituti hominum, ut educat* [ms. A., B., F., *educas*] *panem de terra*. Excolit quod superius dixit, ut terra illa cœlesti imbre satiata *producat fenum jumentis*, id est eleemosynas faciat his qui passim petunt, de quibus dictum est: *Omni petenti te tribue* (Luc. vi, 30). **B** *Jumenta* enim appellati sunt, quia verecundiam non habentes propter ingluviem ventris, in egentium voces petulanter erumpunt sicut jumenta, quæ dum euriunt, nequaquam possunt a propriis vocibus abstinere. *Herbam vero servituti hominum*, hoc est, ut illi necessaria tribuantur, de quo scriptum est: *Desudet eleemosyna in manu tua, donec invenias justum cui eam tradas*. Hic enim *homines* appellati sunt, qui ratione plenissimi indigentiam suam tolerantiam viribus tegunt. Sic duo genera egentium talibus allusionibus exprimuntur. Sequitur, *ut educat panem de terra*. *Educitur panis de terra*, quando Domini præcepta complentur, ut de istis carnalibus atque visualibus cibis fiat unde anima cœlesti refectione pascatur. *Panis* enim vere noster est Christus, qui tunc de terra **C** *producitur*, quando aliquid indigentibus ejus consideratione præstatur. Sive hoc potest de prædicatoribus dici, qui cœlestibus divitiis imperitorum hominum indigentias misericorditer expleverunt.

Vers. 15. *Et vinum lætificet cor hominis, ut exhilaret faciem in oleo, et panis cor hominis confirmet*. Dixerat superius, *ut educat panem de terra*; sed ne istum *panem* communem debere accipere **350** de quo caro nostra reficitur, subjungit hæc tria spiritualiter sentienda. Nam *cor* pro rationabili intellectu poni frequens Scriptura testatur; quapropter *vinum lætificat cor hominis*, cum sacratum fuerit in sanguinem Domini Christi. Hinc nos inebriari licet, sicut scriptum est: *Et poculum tuum inebrians, quam præclarum est* (Psal. xxii, 5)! Ipsum est enim revera **B** merum quod lætificat mentem, non quod ad reatum vitiaque perducit. Ebrietas sobria, satiety felix, quæ merito lætificare dicitur, quia nihil ibi culpabile reperitur. *Exhilaratur quoque facies in oleo*, cum regale ebrietas conficitur, sed illa facies de qua dictum est: *Accedite ad eum et illuminamini, et vultus vestri non erubescet* (Psal. xxxiii, 6). Sequitur, *et panis cor hominis confirmet*. Iterum *cor* ponitur, ut dictum pro sapientia sentiatur. Nam si corporaliter velis advertere, nunquid *panis cor hominis*, non etiam reliqua *membra confirmat*? Nam inspice proprietates verborum, ut hæc revera cognoscas ad intellectum rerum posita fuisse cœlestium. De vino dicit, *lætificat cor*

hominis. Si vinum mundiale velis accipere, non solum *cor*, sed omne corpus ad tempus *lætificare* cognoscitur, cum tamen frequenter et ad rixas incitet, et ad excessum aliquem præsumptionis instiget. Sed *cor* pro mente positum est, unde sapere dicimur, unde et intelligere bona malaque sentimur. Item si et istud *oleum* putemus quo generaliter mundus utitur, quomodo potest *exhilarare faciem*, dum semper animi sit gaudium, quod exit in vultus? Panis autem quemadmodum poterit confirmare cor solum, quod pro totius corporis refectione percipitur? Sed hæc potius ad animæ partes referenda sunt, quæ perfectos efficiunt Christianos.

Vers. 16. *Saturabuntur ligna silvarum, et cedri Libani quas plantasti*. *Ligna silvarum* plebem significant ingentium populorum, qui Ecclesiæ catholicæ de dumosis atque incultis nationibus advenerunt. Illic indicant homines utique mediocres. *Cedri autem Libani* declarant nobiles ac potentes, qui in humano genere tanquam cedri eminere noscuntur. Sed ut ipsos quoque sequestraret ab hæreticis et paganis, qui in hoc sæculo maxima potestate subiecti sunt, addidit, *quas plantasti*: id est, quæ tua prædestinatione sunt in religionis amœnissimo paradiso constitutæ, sicut dicit in Evangelio: *Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur* (Math. xv, 13). Sed nec interpretatio nominis ipsius prætereunda est, quando nobis aliquam significantiam procedere declaratur. *Libanus* interpretatur candidatio. Sæculi autem hujus potestas quædam videtur esse **C** festivitas, ubi divites homines ac potentes excelsi atque proceri, quasi in *Libano* monte nascuntur, qui tamen ad veram religionem Domini movere pervenerunt.

Vers. 17. *Illic passeres nidificabunt, fœlicæ dum dux est eorum*. *Illic*, in cedris videlicet quas plantasti, *passeres nidificabunt*. *Passer* enim minuta et cautissima nimis avis est, monachorum significans parvitatem, qui in cedris Libani, id est in patrimonio potentium Christianorum velut in quibusdam ramis monasteria sibi quasi nidos aliquos ædificare monstrantur, eorumque robore sustentati, velut passeres laudes Domini assidua voce præcinunt. Cœlestis in terra vita, imitatio fidelium angelorum, spiritualiter in carne vivere, et mundi vitia non amare; vitam præsentem contemnere, et futuræ beatitudinis gaudia semper exquirere: ad postremum ipsius templum fieri, cujus imaginem conditio humana suscepit. Amœnus revera paradisy, in quo tanta florent poma virtutum. Ilis enim tale propositum est, hostes suos non reluctando vincere, sed patiendo superare. Triumphus omnis illis est in proprii corporis passione; et tunc adversarios efficitur vincunt, quando laudabili humilitate succumbunt [ms. A., B., F., florent]. Revera milites Christi, qui nullam præsumptionem in humanis viribus ponunt, sed adversa omnia virtute Domini superare se posse confidunt. Ii cum aliis non habent jurgia, sed secum semper litigant: miserentur omnibus, sibi solis non parcunt; et cœlesti charitate

flammam, bonæ quæ sibi evenire cupiunt, aliis communicare contendunt. Sed magna est gloria illi arbori ubi nidus iste compingitur. Audiat enim a Domino se fuisse plantatum, qui tale continere noscitur institutum. Sequitur, *fulicæ domus dux est eorum*. *Fulica* mansueta avis et nigra est, anate quidem parvior, sed corporis positione consimilis, quæ in stagnis delectabiliter commoratur. Hæc ad baptizandos bene refertur, qui in sacratissimi fontis gratia perseverant. Horum itaque mansiones, id est baptismatis perseveratio, dux est passerum qui in cedris nidificænt; scilicet quia omnium Christianorum sacer fons dux est, dum eos ad cælorum regna perducit.

Vers 18. *Montes excelsi cervis, petra* [ms. G. et ed., *petræ*] *refugium herinacis*. *Cervus* est (ut diximus) venenosorum serpentium vorax, spinosa transcendens, et summa agilitate præditus, habitare diligit in montibus altissimis. Huic merito comparantur fideles, qui diabolum vorant, quando nequitas ejus ad Domini laudem gloriamque convertunt, vitiaque hujus sæculi quasi spinas bona conversatione transiunt; et habitant in montibus, id est apostolis et prophetis, qui sanctis prædicationibus suis in hoc mundo solida cacumina esse meruerunt. *Herinacius* vero est quem vocamus hericum, animal omnino timidum, natura providente semper armatum; cujus autem in vicem setarum sudes acutissimæ densissimæque communiunt: cui tamen non sufficit nativa munitio, sed ne aliqua fraude possit intercipi, refugium habet semper in saxis. Huic competenter aptatur, qui peccatis suis hispidus futura judicia metuens, petram Christum firmissimum noscitur habere refugium. Merito ergo ista animalia tales nobis indicant viros, qui nunquam se a Domini soliditate disjungunt. Et vide quia *passeres* cedrorum alta petunt; *fulicæ* aquarum se habitatione defendunt; *cervi* montes eligunt; *hericii* petrarum se tuitione communiunt. Sic per diversas aves atque animalia, Christianorum nobis vitæ diversitas indicatur.

Vers 19. *Fecit luna: n in tempora* [ms. G. et ed., *tempore*], *sol cognovit occasum suum*. De terrenis ad cælestia transitum facit; sed et ipsa quoque sub quibusdam allusionibus indicantur. *Luna* (sicut sæpe jam diximus) significat Ecclesiam, quæ in temporibus facta est, quando eam minui contingit et creescere; quæ tamen sic minuitur, ut semper redeunte **351** integritate reparatur. *Solem* vero in hoc loco merito accipimus Dominum Salvatorem, de quo impii in fine mundi dicturi sunt: *Erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol non ortus est nobis* (Sap. v, 6). Quod utique de isto sole communi non poterat dici, quando scriptum est: *Qui solem suum oriri facit super bonos et malos* (Matth. v, 45). Iste ergo *cognovit occasum suum*, id est, gloriam suæ passionis agnovit, cum suis discipulis diceret: *Venit hora, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum* (Marc. xiv, 41). Merito ergo post illa genera Christianorum, quæ superius per diversas significatias vi-

dentur expressa, ad crementum rerum de Ecclesia et de ipso Domino constat esse subjunctura.

Vers. 20. *Posuisti tenebras, et facta est nox; in ipsa pertransiunt omnes bestię silvarum*.

Vers. 21. *Catuli leonum rugientes ut rapiant, et quarant a Deo escam sibi*. Hic duos versus simul sociavimus pro necessaria contextione verborum. *Posuit enim tenebras*, quando tempore passionis sexta hora obscuritatem mundus accipit. Tunc revera *nox facta est* discipulis atque credentibus, quando Petrus anxio errore confusus negando tertio, fidei perdidit claritatem. *Nox* ergo et illis fuit, qui carnaliter iutuendo, in illa cruce Christum mori communiter æstimabant. In hac itaque *nocte bestię silvarum*, id est dæmonia, et *catuli leonum*, quos diaboli corrupta voluntate genuerunt, ad devorationem quærentes aliquos exierunt, ut escam malitiæ suæ (permittente tamen Domino) reperirent. Nihil enim a quoquam fieri potest, nisi quod ipse secreto judicio aut ad probationem, aut ad vindictam faciendum esse permiserit. *Catuli* enim dicti sunt eo quod calleant sensu narium. Nec moveat quod superius diximus *bestias silvarum* multitudines accipi debere nationum; et hic videtur significare diabolum cum ministris, quando [ed., quoniam] iste in Scripturis divinis creberrimus usus est, ut una res personis sibi discrepantibus applicetur, sicut de monte diximus et leone.

Vers. 22. *Ortus est sol, et congregati sunt; et in cubilibus suis se collocabunt*. Cum in passione Domini factæ fuissent tenebræ, dæmones ad escam sibi quærendam, permittente Domino, proruperunt: quia invenire poterant corda titubantium. Tunc autem quando *ortus est sol*, id est Resurrectio sancta declarata est, in majestatem ejus minime sustinentes, in suis se trepidi cubilibus abdiderunt, id est in pertinaciam pectoribus collocarunt; ut quia cunctis suadere non poterant, saltem quos deceperant, possiderent. *Sol* enim dictus est, quod solus ita lucet, ut ex eo dies fiat.

Vers. 23. *Exiit* [mss. A., B., F., *Exiit*] *homo ad opus suum, et ad operationem suam usque ad vesperam*. Quoniam superius dixerat ortum solem, congruenter adjunxit unumquemque hominum in hac vita egredi ad suas operas exercendas. Iste enim usus est mortalium, ut quandiu in hoc mundo sumus, veniente die diversarum actionum qualitatibus occupemur; unus enim agrum colit, alter se bellis exercet, iste discit, ille docet; nonnulli regnant, multi serviunt; et quidquid fragilis mortalitas agit, *vespera*, id est sæculi fine probatur concludi.

Vers. 24. *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti; repleta est terra creatura tua*. Post enumerationem figuratam rerum, fideique nostræ narrata mysteria, venit propheta ad modum secundum, ubi laudes paternas post tanta miracula convenienter exclamat. Dicendo enim, *Quam*, admirari se posse magis quam explicare professus est. Et merito sic cœpta est laus ejus, cujus præconia nulla sufficienter prævaleret complere. crea-

tura. Nam non solum hoc hominibus arduum, verum etiam ipsis quoque angelis probatur immensum. Quantum enim magnificata sint opera ejus, inferiora declarant. Sequitur enim, *omnia in sapientia fecisti*. Ista igitur *sapientia* Filius est, sicut dicit Apostolus: *Christum Dei virtutem et Dei sapientiam, per quem omnia facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (1 Cor. 1, 24; Joan. 1, 3). Et ut cooperationem ejus virtutis [ed., virtutemque] ostenderet, Patri dicit operante Filio: *Tu fecisti*. Hoc etiam et de Spiritu sancto idem ait Apostolus: *Omnia cooperatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult* (1 Cor. xii, 11). Unde datur colligi [ed., intelligi] quod cooperatio sanctæ Trinitatis his exemplis evidenter possit agnoscere. Addidit, *repleta est terra creatura tua*. Non quidem similibus rebus ubique terra completa est, sed tamen quamvis eremus propter solis ardorem, vel propter nimium frigus animantibus vacuus esse videatur, quibuscumque tamen rebus creatura Domini terra completa est. Sive magis illud debet intelligi: quia *creatura* religionis catholicæ, quam Dominus Salva or instituit, *omnis terra repleta est*, quando universalis Domino deservit Ecclesia. De ipsa enim dicit Apostolus: *Si qua ergo in Christo nova creatura est; vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova* (1 Cor. v, 17). Et alibi: *Exuentes vos v. terem hominem cum actibus suis, induite novum, qui secundum Deum creatus est in justitia* (Ephes. iv, 22, 24). Ipsa scilicet creatura totus orbis impletus est; unde et alius psalmus dicit: *Et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ* (Psal. lxxi, 8).

Vers. 25. *Hoc mare magnum et spatiosum manibus; illic reptilia quorum non est numerus, animalia pusilla et magna*. Et in hac quoque parte usque ad divisionem, figura est parabole, quæ diversis ac decoris comparationibus explicatur. Sed quamvis in capite bujus versus de mari navigero dicere videatur, tamen de hoc sæculo congruenter accipitur, ubi diabolicæ siue numero serpente probantur insidiæ, malitiæque dæmonum velut quibusdam fluctibus animarum voluntas instabilis [ed., inestimabilis] commovetur. *Mare* enim ipsi reddunt, dum naufragare compellunt: quia dubium non est illum undas immanissimas pati, qui mergitur gurgite peccatorum. *Mare* quippe a meando dictum est, quod semper eat ac redeat [mas. A., B., F., accedat et recedat]. Sed isti spiritus innumerabiles nobis, Deo comprehensi sunt, qui arenam maris et pluviarum guttas enumerat; et ne omnino incomprehensibiles linquerentur, quantitate, non qualitate eos definit. Denique de eis dicitur, *animalia pusilla et magna*; quoniam inter ipsos et majores esse nequitia probantur omnimodis et minores.

Vers. 26. *Illic naves pertransibunt; draco iste quem formasti ad illudendum ei. Illic*, in mundo scilicet, quem superius mare dixit. *Naves* autem merito significantur Ecclesiæ, quæ periculosos fluctus mundi per lignum gloriose crucis evadunt, portantes 352 populos, qui signo fidei crederunt. In his *navibus* habitat

A Christus, qui si a credentibus excitetur, dicit immanissimæ tempestati, ut quiescat, et quæscit. Sequitur, *draco iste quem formasti ad illudendum ei*. Hic aperte diabolus significat, qui vere *draco* dicitur propter venenum quod Evæ primæ mulieri pestiferis suggestionibus inspiravit. Iste creatus bonus est, sicut in Genesi legitur, *Fecit Deus omnia valde bona* (Gen. 1, 31); sed postquam sua voluntate peccavit, a Deo ita formatus est, ut ei *illuderetur* ab angelis, quando propter execrabilem perversitatem nativa dignitate privatus est. Sic enim dicit Dominus in libro Job: *Non est quidquam simile ei factum super terram* (Job xli, 24). *Ad illudendum ei*, ab angelis meis. *Illuditur* enim ei ab angelis Dei, sive per justissimas increpationes, ut qui creatus est ad obsequium Domini, fœdis videatur perversitatibus implicari. Sive magis *illuditur*, quando ei animæ contentionum imperio superno de perniciose potestate tolluntur. *Illuditur* etiam et a fidelibus viris, dum incentiva vitiorum ejus detestabili horrore refugunt. Audis *dracorem*, sed non omnino timeas atrocem; sic enim formatus est, ut ei beneficio Domini et ab ipsis quoque hominibus possit *illudi*. Invoca qui illum calcet, et incipis non timere qui devorat; scriptum est enim: *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem* (Psal. xc, 13).

Vers. 27. *Omnia a te expectant, ut des illis escam in tempore opportuno*. Versus iste illud significat, quod et alibi dictum est: *In voluntate tua, Domine, universa sunt posita; et non est qui possit resistere voluntati tuæ* (Esth. xiii, 9). Nam cum dicit, *Omnia*, ostendit quoniam universa Dei nutu vivunt, quo et auctore creata sunt. Nam et draco spiritualis, cujus esca hominum deceptio est, nisi Domino permittente non prævaleret quidquam sua potestate perficere. Deus enim quem pro malis suis abjicit, fit diaboli pabulum. Quapropter si in escam inimici nolumus dari, non debemus esse terreni: quia sic in principio maledictus est, ut terram comedat, sicut scriptum est: *Super pectus tuum et ventrem gradieris, et terram comedes omnibus diebus vite tuæ* (Gen. iii, 14). Quod si misericordia Domini cœlestes efficiamur, ab esca diaboli omnimodis reddimur alieni. Addidit quoque, *in tempore opportuno*, ut non solum Dominus creatoris suis escam tribuat, verum etiam illam sub opportunitate temporis largiatur. Volebat enim Job tentare diabolus, sed hoc non potuit efficere, nisi id potestas Dominica permisisset. Nam et ille sanctissimus cognoscebat se Domini permissione tentari, et ad omnia respondebat: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit ita factum est: sit nomen Domini benedictum* (Job 1, 21). Hæc est enim vera firmaque sententia, quod in Domini voluntate (sicut dictum est) cubeta sint posita.

Vers. 28. *Dante te illis, colligent; aperiente te manum tuam, universa replebuntur ubertate*. Adhuc in exponenda superiore sententia perseverat; ut cum diabolica iniquitate vexamur, non illum credamus hoc ex sua potestate præsumere, sed potius ad illum recurramus sine cujus permissione nec facere quidquam

potest, et celerius victus abscedit. Dicit enim : *Dante te illis colligent*, ut intelligas quia nisi datum fuerit illis, quidquam colligere non valebunt. Sequitur etiam quod et ad prospera possis aptare, *aperiente te manum tuam, universa replebuntur ubertate*. Constat enim ibi esse rerum omnium causas, unde ubertas conceditur, et copia sine fine præstatur. Manus autem significat potestatem, per quam abunde cuncta replet, et mirabiliter universa disponit.

Vers. 29. *Avertente autem te faciem tuam, turbabuntur; auferes spiritum eorum et deficient, et in pulverem suum revertentur*. De illis modo dicit qui concessa Dei munera minime profitentes, quod poterant suis viribus applicabant. Contra quos Apostolus dicit : *Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis (I Cor. iv, 7)?* Et in alio psalmo de tali legitur : *Ego dixi in mea abundantia : Non movebor in æternum (Psal. xxix, 7)*. Ab his ergo talibus dum averterit Dominus faciem suam, nudati magno præsidio sine dubitatione turbantur; et mox ut ille spiritus superbix, quem de rerum ubertate conceperant, ablati fuerit, omnino deficient, et ad conversionem [ed., confessionem] saluberrimam redeunt, qui in suis præsumptionibus erraverunt. Petant ergo isti remedia, sua vulnera propria detegant, ut curentur, et dicant : *Exaudi me, Domine, quoniam defecti spiritus meus : ne avertas faciem tuam a me (Psal. cxlii, 7)*. Illis præstat Dominus proficuum medicinam. Sublati enim spiritu nequitix, quo inflammabantur errantes, necesse est ut ad pulverem suum redeant, id est ad humilem confessionem, in qua indigentiam suæ fragilitatis agnoscunt; et feliciores esse incipiunt, cum a sua præsumptione discedunt. Inspicienda est autem hoc loco administratio Domini, quia mundus regitur, quali brevitate, vel qua proprietate discripta sit [ms. A., B., F., omnia descripta sunt]. Nam cum nos respicit, omnia profutura succedunt; et cum se averterit, humana indigentia salutaris præsidio nudata succumbit.

Vers. 30. *Emitte spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ*. Ecce illa quæ expectabatur medicina provenit. Recreati sunt utique, qui se pulverem humiliter agnoverunt; his enim istud accidit qui divina gratia reparati, mortis probantur evasisse pericula. Toties enim nos Dominus creat, quoties de vetustate peccati in novum hominem instaurare dignatur, sicut in quinquagesimo psalmo legitur : *Cor mundum crea in me, Deus (Psal. l, 12)*. Respice etiam quia ubi defecimus nostrum pulverem dixit; ubi reparamur, Spiritum Domini esse profitetur, ut nemo suis meritis applicare possit quod munere Creatoris acceperit. Audiant sacrilegi Spiritum sanctum esse Creatorem; dicit enim : *Emitte spiritum tuum et creabuntur*. Audi et alibi, ubi Creator Spiritus sanctus edicitur; ait enim Job : *Spiritus divinus qui fecit me (Job xxxiii, 4)*; nam cum divinum appellat, et Deum et Creatorem Spiritum sanctum evidenter ostendit.

Vers. 31. *Sit gloria Domini in sæculum sæculi; læ-*

tabitur Dominus in operibus suis. Adhuc ipsum docet magister bonus, ne errorem elati : optans esse quod nunquam potest aliquando desicere. Dicitur enim : *Sit gloria Domini*, non cujuslibet alterius. *In sæculum sæculi*, id est in æternum, quia laudis ejus nullus est finis, quando et in hoc sæculo apud fideles Domini perpetua laus 353 habetur, et post istud sæculum a beatis æterna persolvetur. *Lætabitur enim* quod dictum est, promissio futuri temporis est, non præsentis. Et inspicere quod ubicunque commemorat operibus, suis dixit, non tuis : ne toties admoniti insanum Pelagii sequeremur errorem, cujus nefandum venenum hinc evidenter agnoscimus, contra quod toties antidotum cœleste porrigitur, ne futura pericula grassarentur.

Vers. 31. *Qui respicit terram, et facit eam tremere, qui tangit montes, et fumabunt* [ed., fumigabunt]. Jam de illis dicit qui per Domini gratiam illuminati, peccata sua præterita contremiscunt, cum se graviter errasse cognoscunt. Sed securior est illa humilium tremefactio, quam superborum insana præsumptio. Petrus enim tunc ad veniam redire meruit, quando se admisisse magnum crimen expavit. Sic enim et alius propheta dicit : *Super quem requiescit Spiritus meus, nisi super humilem, et quietum, et trementem verba mea (Isai. lxvi, 2)?* Hoc etiam monet Apostolus : *Cum timore et tremore vestram ipsorum salutem operamini (Philip. ii, 12)*. Vides ergo quam votivus, quam stabilis [ed., spiritualis] sit tremor iste, qui et veniam parturit et salutem. Sed vide quibus ista contingunt, scilicet quos ipse dignatus fuerit intueri. Sequitur, *tangit montes et fumabunt* [ed., fumigabunt]. Montes hic peccatores nimia elatione turgentibus debemus accipere, qui dum fuerint Domini indignatione percussi, rerumque mundanarum amissione privati, tunc ad salutare lacrymas currunt, et quosdam fumiferos de se tristitiæ globos tanquam incensum suavitatis emittunt, qui ad superna conscendunt, misericordiam impetrare probantur Domini Christi. Fumus enim hic in bono positus est; quippe qui nos ad absolutionis facit gratiam pervenire.

Vers. 32. *Cantabo Domino in vita mea; psallam Deo meo quandiu ero*. Decursis duabus partibus sub varia allusione verborum, venit ad tertium modum, ubi se sub æternitate dicit laudes Domini cantaturum. Nam cum ait : *Cantabo Domino in vita mea*, tempus significat, cum in hoc mundo degere videbatur. Sic enim ut vita ista revera vitalis, si laudes Domini continua exultatione cantentur. Et ne crederes laudes istas morte posse finiri, adjecit, *psallam Deo meo quandiu ero*; scilicet in futuro sæculo, ubi et esse perpetuum est, et psalmodia non habet finem. Pulchre autem positum est, *quandiu ero*; nam dum immortalis jam factus, *quandiu est cupit psallere*, semper utique laudes Domini velle probatur edicere. Quo indicio declaratum est quid sint acturi qui in illam patriam meruerint feliciter intromitti. Laudabunt jugiter Dominum, quia eum semper videbunt, dum illa pulchritudo inenarrabilis excitat præconium sine fine diligentis.

Vers. 33. *Suavis sit ei laudatio mea : ego vero delectabor in Domino.* Duæ quidem res sunt, sed utraq; sibi parili societate consentiunt. Sic enim Domino sit *suavis nostra laudatio*, si nos *delectemur in Domino*; quantumque ille nobis dulcescit, tanto [*ms. A., B., F.*, tantum] illi efficitur chariores. In se enim unusquisque reperit, qualis apud majestatem illam esse possit. Amans diligitur, negligens spernitur, desiderans sustinetur. Sit ergo nobis Divinitas dulcissima, ut et vita nostra ei reddatur accepta. Pro nobis enim jubemur ut ex toto corde, ex tota anima, ex tota virtute Deum diligamus; ut in ea iterum mensura ipsius dono dilectionem recipere mereamur.

Vers. 34. *Deficiant peccatores a terra, et injus: i: ia ut non sint. Benedic, anima mea, Domino. Deficiunt a terra peccatores*, dum terrena cupiditate privati, per Dei gratiam ad meliora studia concitantur; et iniqui sibi modo deficiunt, quando mali jam esse desinunt. Hæc enim magis oratio quam maledictio est: quia omnis justus cum Dei Ecclesiam cupit augeri, peccatores optat sine dubitatione converti, maxime cum uove:it desiderabilem adventum Domini usque ad prædestinatorum numerum posse suspendi. Sequitur, *Benedic, anima mea, Domino.* Dignum initium psalmi, dignus et finis, illum semper *benedicere* qui nequaquam desinit fidelibus aliquando præstare. Hæc quoque similitudo sententiæ (nisi fallor) sicut illa superior, ad illis referenda est qui, præstante Domino, religiosa principia vitæ suæ cum glorioso fine junxerunt.

Conclusio psalmi.

Andivimus, bone rex, quanta nobis de veritatis arcano sacramenta profuderis, docuisti quemadmodum tendatur cælum, supra cælos autem aquæ sint positæ, lunam factam in tempora [*ed.*, in tempore], solem occisum suum in magnum mysterium cognovisse. Disant potius hanc esse veracem conditionem rerum superflue studiosi, qui de stellarum cursu vanis supputationibus eluduntur. Audiant magistrum cælestem, doctorem veracem, narratorem creaturæ suæ, qui ad ineptas exquisitiones currunt; qui dum discipuli falsarum opinionum esse cupiunt, cognoscendæ veritatis tempora perdiderunt.

EXPOSITIO IN PSALMUM CIV.

Alleluia.

Hoc verbi decus a præsentis psalmo f:cit initium, nec ante a quoquam reperis positum, quamvis multi scriptores fuerint primitus Hebræorum. Scire autem debemus *Alleluia* neutri generis esse definitum; quod et sanctus Hieronymus in expositione ejusdem psalmi evidenter designat, quod cum in Hebraicis fontibus credimus invenisse. Et ideo ubicunque se locus attulerit, a doctissimo viro præfixam regulam subsequemur: quoniam unum atque integrum manere debet, quod nullius linguæ præsumptione mutatum est. *Alleluia* enim apud ipsos dicitur, laudate Deum; id est, *allelu*, laudate; *ia* quippe invisibilem significat Deum; quod unum ex decem nominibus esse Dei, in

A epistola ad Marcellam Hieronymo traditur exponente, qui dixit: Primum Dei nomen est *El*, id est, fortis. Deinde *Eloim* et *Eloc*, quod utrumque dicitur Deus. Unde geminatum frequenter invenitur, ut est, *Deus Deus meus, respice in me* (*Psal. xxi, 2*): et illud, *Deus Deus meus, quare me dereliquisti?* et, *Deus Deus meus, ad te de luce vigilo* (*Psal. lxxii, 2*), et his similia. Quartum *Sabaoth*, quod est exercituum. Quintum *Helion*, quem nos excelsum dicimus. Sextum *Esereheie*, quod **354** in Exodo legitur: *Qui est misit me* (*Exod. iii, 14*). Septimum *Adonai*, quem nos Dominum generaliter appellamus. Octavum *Ja*, quod Deo tantum applicatur, et in *Alleluia* extrema syllaba sonat. Nonum Tetragrammaton, quod ineffabile nuncupatur. Decimum *Saddai*, id est robustum et sufficientem ad omnia perpetranda, et cætera. Novus plane titulus et dicti ipsius brevitate conspicuus; hoc Ecclesiis votivum, hoc sanctis festivitibus decenter accommodum. Hinc ornatur lingua cantorum: istud *aula* Domini læta respondet, et tanquam insatiabile bonum tropis semper variantibus innovatur. Et ideo expectanda [*ed.*, expetenda] sunt sua via dicta psalmodum, quibus tam dulcis præco præmittitur. Quid enim sequi potest, hinc datur intelligi, ubi et titulus ipse laudatio est. Notandum præterea quod per omnes hos viginti psalmos qui *Alleluia* titulo præscribuntur, id est præsentem *civ, cv, cvi, cx, cxi, cxii, cxiii, cxiv, cxv, cxvi, cxvii, cxviii, cxxxiv, cxxxv, cxlv, cxlvi, cxlvii, cxlviii, cxlix, cl*, Domini magnalia describantur, et copiosa in eis exultatione gaudetur [*ms. A., B., F.*, gaudendum]. Quorum numerus parili societate Novi et Veteris Testamenti gloriam fortasse designat, ut potentia Creatoris semper invenitur et ubique laudari. Evidentior vero causam non invenimus, cur in his tantum psalmis *Alleluia* sit positum.

Divisio psalmi.

Sciens propheta populum Hebræorum offendisse frequenter Dominum (quoniam spem suam in temporalibus rebus beneficiisque posuerunt), prima parte fideles admonet ut eum spiritualiter semper exquirant. Secunda per patriarcharum exempla eorum corda confirmat, ostendens illos a Domino non fuisse derelictos, qui ejus imperio servierunt. Tertia parte dinumerat quanta et qualia patribus eorum virtus divina præstiterit: pericula Joseph honoresque describens, introitum in Ægyptum commemorans Hebræorum. Quarta refert quemadmodum Israeliticus populus ab inimicis suis jussione Domini per Moysen et Aaron diversis plagis Ægyptiorum fuerit vindicatus. Quinta describit quanta Hebræis præstiterit in deserto; ut non in temporalibus bonis gauderent, sed ut magnis beneficiis deliniti, justificationes ejus et legem devoto pectore custodirent. Sic longitudo psalmi compendio divisionum per partes missa dulcescit.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Confitemini Domino, et invoke nomen ejus; annuntiate inter gentes opera ejus.* In hoc versu tribus constat partibus ordo dicatorum. Primo dicit *Confite-*

mini Domino, id est, laudate eum, et bonis factis gratiam vobis Divinitatis acquirite: quia idipsum est laudare Dominum, ore illi honorem deferre, et operibus ejus jussiones efficere. Illa enim confessio hic intelligenda est, quæ Domini præconia celebrare non desinit, quando et subsequentia tale votum actionemque declarant. Deinde *Dominum* commonet *inrocar*; ut post ministerium sanctissimæ laudis grate possimus audiri. Præmittendum est enim boni aliquid, ut *Judex* nos placatus exaudiat. Tertio dicit, *annuntiate inter gentes opera ejus*; quod bene potest gloriosus evangelistis, et sanctissimis apostolis, et nunc sacerdotibus convenire, qui per gentes universas magna ejus annuntiare noscuntur.

Vers. 2. *Cantate ei et psallite ei, narrate omnia mirabilia ejus*. Exponit quod superius dixit, *Contemini Domino*. *Cantate* enim ad hymnos pertinet offerendos; *psallite* ad pias operas explicandas. Et tunc dixit *narranda mirabilia*, quando fuerint duo ista præmissa. *Omnia* enim, significat ista quæ dicturus est. Non est enim humanarum virium *omnia narrare* quæ virtus Divinitatis operatur, sicut in centesimo quinto psalmo dicturus est: *Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus (Psal. cv, 2)?* Sed istud schema dicitur a parte totum, quod in Scripturis divinis frequenter invenies; nec aliter recte potest Evangelii dictum illud intelligi: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. 1, 14)*; quasi non et animam simul assumpserit, quam specialiter liberare dignatus est.

Vers. 3. *Laudamini in nomine sancto ejus; letetur cor quærentium Dominum*. Ne quis forsitan suis viribus applicaret, cum boni aliquid operatur, cautos doctor fragiles movet dicens, non in sensu proprio, sed in Domino esse gloriandum; ut jactantiam falsam refugiant, cum hæc a Divinitate concessa esse cognoscant; sicut et in alio psalmo legitur: *In Domino laudabitur unius mea (Psal. xxxiii, 3)*. Non ergo vetat ut laudemur, quia bonis actionibus non potest res ista denegari; sed ut in Domino laudemur, qui præstat illa quæ bene gerimus. Et ut consolationem de tali re sumerent, adjecit: *Letetur cor quærentium Dominum*; scilicet inde *letetur*, si prædicatur in Domino; non autem si de suo posse laudatur. Præcipuum nobis et gloriosum siquidem esse debet, quando nomen ejus extollitur, qui nobis beneficia profutura largitur. Unde nimis impudente fuit aliquid quosdam adversus hoc dicere, contra quos non tam crebra testimonia, sed pene lex tota prolata est.

Vers. 4. *Quærite Dominum, et confirmamini; quærite faciem ejus semper*. Hortatur ut se ad præmia futura confirment, qui eum quærere delegerunt. Sed istud desiderium, ista inquisitio non est hic aliquo tempore finienda: quoniam addidit, *semper*, maxime cum legatur: *Qui petit accipit, et qui quærit invenit, et pulsanti aperitur (Luc. 11, 10)*. Nam quod dicit, *quærite faciem ejus*, præsentiam significat, quam solus quærit humilis ac devotus. *Judicem* enim desiderare non potest, nisi qui de ipsius pietate confidit; et cum

A præsentiam ejus cupit, a prava se actione suspendit. *Quæsit* enim *faciem* *Judicis*, quando dixit *Apostolus: Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: de cætero reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus Judex (II Tim. iv, 7, 8)*. Talis ergo *juste faciem* *Judicis* *quæsit*, qui se coronandum esse Domini miseratione præsensit.

Vers. 5. *Mementote mirabilium ejus quæ fecit; prodigia ejus, et judicia oris ejus*. Venit ad secundam partem, ubi patriarcharum nomina et beneficia refert; ut plebs devota possit advertere, nullum Domino inani devotione serviisse. *Mirabilia* itaque pertinent ad divinationem maris Rubri; **355** *prodigia* ad plagas quas misit in Ægyptum; *judicia oris ejus*, quoniam cuncta complevit quæ Moysi suo famulo promississe dignoscitur. Sic in uno versiculo quæ subter latius dicturus erat, propositionis loco breviter ante præfatus est. Hoc tamen totum sentiri mavult de Christo Domino. Quod argumentum dicitur a persona.

Vers. 6. *Semen Abraham servi ejus; filii Jacob electi ejus*. Subaudiendum est quod superius dixit, *Mementote*. Perscrutandum est autem quod in magna discretionem propheta *Abrahæ semen, servos* appellat, *filios Jacob electos* Domini esse commemorans. *Judæi* enim contumaces quos hic mavult intelligi, *carnis Abrahæ semen* fuerunt; quos merito *servos* dicit, quoniam perûdia faciente filii esse noluerunt, quibus ipse Dominus dicit: *Vos si filii Abrahæ essetis, opera Abrahæ fecissetis (Joan. viii, 39)*. *Filios Jacob* vero significat fidelissimos Christianos, qui hæredes Domini esse noscuntur.

Vers. 7. *Ipsè Dominus Deus nos'er, in universa terra judicia ejus*. Monetur semen *Abrahæ* et semen *Jacob*, ut *Salvatorem* nostrum non unius gentis Deum, sed *Dominum* credant esse terrarum. Nam sicut ubique dilatata est *Ecclesia*, ita per orbem propagata sunt ejus sine dubitatione *judicia*. Dicendo enim, *Ipsè Dominus*, commonet illum intelligi debere, quem populi *Judæorum* crucifigendum esse decreverunt. Sed qui hanc vocem non advertunt, ipsi se specialiter a patriarchis alienos esse præsententur.

Vers. 8. *Memor fuit in sæculum testamenti sui, verbi quod mandavit in mille generationes. Memor fuit, cum promissa complevit. In sæculum, in æternitatem, quia quidquid Dominus promisit perenni firmitate mansurum est. Testamenti sui, prophetarum significat prædicationes, quas de Verbi incarnatione prædixerunt. Sequitur, quod mandavit. Mandare est per alium aliquid dicere; quod utique factum est, quando prophetis datum est futura prophetare. In mille generationes; finitum pro infinito positum est, quod tamen sæculi istius sine concluditur, ubi generatio humana sequenti sibi ætate succedit.*

Vers. 9. *Quod disposuit ad Abraham, et juramenti sui ad Isaac*.

Vers. 10. *Et statuit illud Jacob in præceptum, et Israel in testamentum æternum*. Ad illud respondet quod superius dixit, *Ita enim quæ in*

Veteri Testamento *Abrahæ* et *Isaac* patriarchis promissa sunt vel jurata, *statuit* ea, id est firmavit *Jacob* et *Israel*, in Novo scilicet Testamento quod est æternum. *Jacob* enim et *Israel* Christiana tempora plerumque significare sæpe jam dictum est. Novum vero Testamentum proprie dicitur æternum, quia nullum illi aliud aliquando succedit, in quo est omnium promissorum completa perfectio.

Vers. 11. *Dicens : Tibi dabo terram Chanaan, funiculum hereditatis vestræ. Chanaan* interpretatur humilis. Ergo humilium terram convenienter Christianos accepturos esse significat. Hoc est quod superius dixit, *testamentum æternum*. Hæc enim terra humilitatis et inclinationis sic a fidelibus accipitur, ut æterno munere teneatur. *Funiculus* autem *hereditatis*, hujus mundi significat tortuosas angustias, quas Dominus pro salute cunctorum sua passione dissolvit. Illius enim susceptio carnis nostra probatur hæreditas, in qua æterna patrimonia vitæ coelestis accipimus, si ea fixe atque integerrime credere mereamur. Nam ista comparatio ab eis tracta est, quibus agri ac possessiones tenso fune dividebantur.

Vers. 12. *Cum essent numero brevi, paucissimi et incolæ in ea.*

Vers. 13. *Et pertransierunt de gente in gentem, et de regno ad populum alterum.* Venit ad tertiam partem, in qua consequenter enumerat quanta patriarchis virtus divina præstiterit. Denique vide quid sequitur.

Vers. 14. *Non permisit hominem nocere eis, et corripuit pro eis reges.*

Vers. 15. *Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari.* Hic tempus illud significat, quando rex *Ægyptiorum* divinitus admonitus est ne *Abrahæ* nocere præsumeret; quod simili modo de *Isaac* constat effectum. Quapropter evidenter ostenditur divina protectio, ut eorum salus non humanis viribus, sed superno munere præstaretur. Illud quoque perscrutandum est quod supra memoratos patriarchas christos appellare delegerit, cum adhuc non fuisset unctio celebrata. A *Saul* enim hæc res sumpsit initium. Sed quoniam erant in spiritu Christiani, ejusque fidei probantur esse devoti, sicut de *Abraham* Dominus dicit: *Concupivit diem meum videre; vidit et gavisus est* (*Joan.* viii, 56), merito ergo appellati sunt sacro nomine, quos jam Christi fides probabatur amare. Nam et ipsa Domini verba sunt posita dicentis: *Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari.*

Vers. 16. *Et vocavit famem super terram, et omne firmamentum panis contrivit.* Significat tempora *Pharaonis*, quando in *Ægypto* septem annis *fames* sæva grassata est. Et quamvis *fames* substantialis non sit, sed sola est discessio copiarum, sicut nox appellatur solis absentia: vocata tamen dicitur tanquam aliqua persona subsistens quæ potuisset audire. Sed *Scripturarum* divinarum mos est taliter loqui, ut est illud *Apostoli*: *Qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt* (*Rom.* iv, 17). Sequitur, *et omne firmamentum*

panis contrivit, id est triticeum fructum perduxit ad nihilum; quod revera hominum esse noscitur firmamentum, sicut in superiori psalmo dixit: *Et panis cor hominis confirmat* (*Psal.* ciii, 15).

Vers. 17. *Misit ante eos virum; in servum venundatus est Joseph.* Ante patriarchas quos superius memoravit, misit *Joseph*, quem merito dixit *virum*, quia multa passus viriliter cuncta sustinuit. Considerandum est etiam quod dicit eum Dominum *misisse*, qui fratrum suorum iniquitate distractus est. Novit enim Deus bene uti malis alienis; et sicut peccatores præcepta ejus execrabiliiter convertunt, ita illo disponente facta pessimorum ad eventus prosperos transferuntur. Nam *venundatus Joseph* ad servitium pervenit ad gloriam, et ipse postea fratrum misertus est, qui eum crudeliter perdere decreverant. Sic enim omnia illi adversa feliciter contigerunt, ut misio facta sit Domini, *Joseph* dolosa venditio; sicut et ipse suis fratribus dixit: *Pro salute enim vestra misit me Deus in Ægyptum* (*Gen.* xlv, 5); et iterum ipsa dicit: *Vos quidem cogitastis de me malum, sed Deus vertit illud in bonum* (*Gen.* l, 20). Quæ vero pertulerit, consequenter exponit. Ordo autem verborum talis est: *Misit ante eos virum Joseph, qui in servum venundatus est.* 356 Istud enim, Qui, subaudire debemus, ut nobis constet absoluta locutio.

Vers. 18. *Humiliaverunt in compedibus pedes ejus, ferrum pertransivit anima* [ms. F., animam] ejus. A præposito *Pharaonis* *Putiphar*, *Joseph* quidem reductus est in carcerem; *compedes* autem accepisse non legitur. Sed fieri potuit ut qui in ergastulo reclusus est, et ferreis nexibus ligaretur, maxime qui in tanto crimine fuerat accusatus. Nec illud discrepat quod ibi narratum est, miseratione custodis carceribus fuisse prælatum; fieri enim potuit ut et ista præcederent, et illa sequerentur. Quapropter ipse *Scripturas* divinas probabiliter intelligit, qui singulis quibusque locis crediderit inesse veritatem. Nam et in centesimo tertio psalmo dictum est: *Qui facit angelos suos spiritus*, quod utique in *Genesisi* non legitur. Sed *Spiritus sanctus* aliqua in præcedenti relatione prætermittit, ut subsequenter gratiam reperiant, cum causæ veritate servata aliquid novitatis edicunt. Refert ergo humiliatos pedes in compedibus, ut afflictionem corporis indicaret. Addidit, *ferrum pertransivit anima ejus*, ut nec ipsa anima a pœnis probaretur excepta. Nam quamvis condolendo corpori subjecta sit passioni, habet tamen et proprias pœnas, cum gravi cogitatione torquetur. *Pertransivit anima ipsius ferrum*, quando in has redigebatur angustias: ne inter mala quæ injuste passus est, prævalerent in eum et crimina falsitatis. *Ferrum* autem hic indicat tribulationem duræ necessitatis, quæ in æstuante anima pervagatur, dum de futuris sollicita, jam mala patitur quæ timere non desinit. Talis illa in *Evangelio* locutio est, ubi *Simeon* dicit ad *Mariam*: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius* (*Luc.* ii, 35): significans habituram matrem gloriosam tristitiam do-

multicæ passionis. Quod genus locutionis inter propria A
Scripturæ divinæ credimus adnotandum.

Vers. 19. *Donec veniret verbum ejus. Eloquium Domini inflammavit eum.* Superiori sententiæ hic versus adjunctus est. Dicit enim tandiu cogitationem Joseph fuisse gravissimam, donec tempus veniret, ubi *verbum ejus* a rege Pharaone pro interpretando somnio quaereretur. Tunc enim et gloriam reperit, et claustra carceris lætus evasit. Sed quod dixit, *verbum ejus*, loquentis indicat propriam vocem. Cæterum ipsius non fuit, quod ei divina inspiratione collatum est. Denique sic sequitur, *Eloquium Domini inflammavit eum. Inflammavit*, utique ad loquendum vivaciter incitavit, ut coram principe futura diceret cum fiducia veritatis. Intus enim cœlestis flammæ lumen accepit, ut prævideret talia quæ regni illius sapientes B
doctoresque superarent.

Vers. 20. *Misit rex et solvit eum; princeps populorum et dimisit eum.* *Misit* significat ministros qui regis iussionibus obsecundant. *Regem*, Pharaonem dicit, in cujus regno fuerat carceri mancipatus. *Solvit*, scilicet a reatu quo tenebatur astrictus. Sequitur, *Princeps populorum et dimisit eum.* Ipse est princeps Pharaonem, quem superius *regem* dixit; sed propter gratiam locutionis verba variavit. *Dimisit eum*, id est claustra carceris fecit exire; ut qui terrarum Dominum a cogitationum angustiis liberaverat, ipse jam nullatenus ergastula pateretur. Sed ne sola illi concessa videretur esse dimissio, dicit etiam quo honore ditatus est.

Vers. 21. *Et constituit eum dominum domus suæ, C
et principem omnis possessionis suæ.*

Vers. 22. *Ut erudiret principes suos sicut seipsum, et seniores suos prudentiam doceret.* In his duobus versibus, quam potestatem dederit Pharaonem Joseph, evidente exponit. *Constituit eum dominum domus suæ, et principem omnis possessionis suæ*, quando eum curam fecit ascendere, et præconis voce celeberrima nuntiarum hunc secundum dominum esse post regem. Quæ potestas a præfectis hodieque retinetur, qui et vice sacra judicant, et cunctarum provinciarum potestatem maximam habere noscuntur. Sed in his rebus ditionem dedit illi, quam sibi. In subsequenti autem versu, supra ipsum cognoscitur esse quod tribuit; dicit enim, *ut erudiret principes suos sicut seipsum.* Hoc secundum gentilem intellectum Pharaonis debemus accipere, qui credebatur primarios populi sui in hanc sapientiam pervenire potuisse, ut et ipsi somniorum interpretes esse mererentur, et ad tantam doctrinam scientiam eorum potuissent adduci, ut consulti de re dubia certa loquerentur. Nam si eos sancto viro in discipulatum fidei tradidisset (unde illum Domino placuisse manifestum est), fuisset utique illis Synagogæ ordo noviter institutus. Sed cum talia non legantur, minime religionem desiderasse, sed tantum divinationis ejus gloriam quaeruisse credendus est more gentilium, qui futurorum [ms. G. et ed., ad futura] cupidi, unde proveniat ipsa revelatio, non appetunt intueri.

Vers. 23. *Et introivit Israel in Ægyptum, et Jacob habitavit in terra Chanaan.* Ordinem rerum competenter exsequitur, quia post illa quæ dicta sunt, jubente Pharaone cognatio Joseph ad terras Ægypti eodem ordinante deducta est; quod Genesis suavis textus explanat (Gen. xlv). Sed *Israel* qui dictus est, ipse est et *Jacob*. Verum ne eadem verba repeteret, diversitate nominum revelationis suæ dicta variavit; nam *Israel* egressus ex Ægypto *habitavit in terra Chanaan.* *Chanaan* vero fuit filius Cham nepos Noe, ex quo Ægyptii trahere leguntur originem.

Vers. 24. *Et auxit populum suum nimis, et confirmavit eum super inimicos ejus. Auxit populum suum* fecunditate nascendi, quando ibi rarissima fuit mulier quæ non habuit partum. *Confirmavit autem eum super inimicos suos*, quando illis crescentibus, Ægyptiorum turba notissimis plagis vehementer affecta est. Illic enim per quamdam propositionem dicuntur in summa quæ gesta sunt. Cæterum quemadmodum singillatim facta sint, consequenter exponit.

Vers. 25. *Convertit cor eorum ut odirent populum ejus, et dolum facerent in servos ejus.* Venit ad quartam partem, ubi Ægyptios memorat Hebræis invidiam habuisse sævissimam, atque eos operibus subjecisse durissimis. Præstando enim felicia populo Israelitico, convertit Dominus ad odium et dolos cor Ægyptiorum, non quia ipse mali auctor est, sed præstando aliis beneficia, mentes excitavit obliquas. Necesse est enim ut scelerati homines alienis prosperis intumescant, qui se norunt mereri non posse similia; sicut in sacrificiis Cain et Abel factum est, quando unius sacrificium respuit, alterius libenter accepit. Sequitur, *dolum facerent in servos ejus.* Consequentem erat ut post conceptum odium sæviens populus ad dolosas machinas perveniret. Illud enim significat, quando eis lateres facere præceperunt, et pro labore geminando negatæ sunt palæ, et cætera quæ in illo sævissimo dominatu plebs Hebræorum Domino devota sustinuit.

357 Vers. 26. *Misit Moysen servum suum, et Aaron quem elegit ipsum.* Istos ad Pharaonem quasi quosdam testes constat a Domino destinatos, ut populum sibi placitum abire permisisset illesum. O inæstimabilis pietas Omnipotentis! Ab homine fragili petebat fieri, cujus ordinationi a nulla creatura poterat obviari, ut revera nos infirmos doceat qua moderatione vivere debeamus, quando voluntates suas Creator sanctus sub tanta clementia peregrisse cognoscitur. Intendamus quoque et istud genus locutionis Scripturæ divinæ esse proprium. Suffecerat enim dici, *quem elegit*; sed addidit, *ipsum*, ut hoc quoque evidentius explanaret. Quæ forma locutionis in Scripturis divinis creberrime reperitur, sicut est et illud: *In quo habitavit in ipso* (Psal. lxxiii, 2).

Vers. 27. *Posuit in eis verba signorum suorum, et prodigiorum in terra Chanaan.* *Posuit* significat collocavit in eis, Moyse scilicet et Aaron, *verba signorum et prodigiorum*, quæ ab eis prædicabatur Dominus esse facturus. *Signa* sunt quasi vestigia aliqua

futararum sive præteritarum rerum; *prodigia* vero a pertinent a l mirabiles eventus, qui in rerum ordine antea non fuerunt. *Prodigium* enim dictum est ab eo quod porro dicat. Sed hæc *signa et prodigia* in Ægyptiis facta sunt, ut, sicut multorum Patrum dicit auctoritas, aliquid portenderent Christiano populo subsequenti; quod suis locis aptissime commoneamus.

Vers. 28. *Misit tenebras et obscuravit eos: quia exacerbaverunt sermones ejus.* Leguntur quidem Ægyptii aeris tenebras inter plagas reliquas pertulisse; sed melius intelligamus corda eorum fuisse potius obcurata, qui Domini præcepta contemnebant. *Exacerbaverunt* autem significat acerbe acceperunt, aut certe injuriosis abominationibus respuerunt. Nam in plagarum ipsarum enumeratione competens fecit initium. Non enim ad reliqua venire potuissent, nisi obscuratis sensibus incurrisent profundissimam cæcitatem; quod et hodie sic fieri peccantium usus ostendit.

Vers. 29. *Convertit aquas eorum in sanguinem, et occidit pisces eorum.* Dicit secundam plagam, quæ in historia Exodi prima legitur; sed ipsæ plagæ futuræ cladis indicia nuntiabant. *Convertit enim aquas eorum in sanguinem*, quoniam erant inter maris Rubri fluentia perituri. *Pisces eorum occisi sunt*, ne spes vendi hominibus relicta videretur, quando illud est inter latices mortuum, quod nativo elemento probatur enutritum.

Vers. 30. *Misit in terram eorum ranas, et in cubilibus regum ipsorum.* Hæc tertia est. Ranarum eis societatem dedit, quia et ipsi locum accepturi probabantur aquatilem; a quo signo nec reges eorum, id est priores excepti sunt, quando erant altissimæ abyssu demersione morituri. Sed hoc inter cætera plus videtur esse mirabile, ut nec regum domus ab hac plaga cernerentur exceptæ, quibus multorum ministeria talia poterant submovere portenta; ut evidenter detur intelligi, nullis opibus nullisque solatiis divinis posse jussionibus obviari.

Vers. 31. *Dixit, et venit cynomyia et ciniphes in omnibus finibus eorum.* Quarta plaga subsequitur, *Dixit, et venit.* In magnam significantiam duo ista conjuncta sunt, quia Divinitatis imperium nullum potest sustinere tarditatis obstaculum. Nam si evidenter intendas vel ipsa verba quæ sibi videntur esse sociata, tamen per syllabas suas aliqua mora protrahuntur. Jussio autem Domini non dilatat tempus, quando jam ipsa voluntas effectus est. *Cynomyia* significat muscam eaninam, quæ cæteris muscis omnino mordacior est, et importunitate sua violentior, unde infesti ac sævissimi animalis derivativum nomen accepit. *Ciniphes* genus est culicum fixis aculeis permolestum, quas vulgus consuevit vocare zinzalas. Agnoscent homines qui fatuis elationibus intumescent, quoniam Pharo ille sævus et durus nec muscis par esse poterat, qui se de tanta regni elatione jactabat. In omnibus autem finibus eorum dicit, ne

A quis Ægyptiis locus a perniciose clade sentiretur exceptus.

Vers. 32. *Posuit pluvias eorum in grandinem, ignem comburentem in terra* [ms. E. et ed., *terram*] *ipsorum.*

Vers. 33. *Et percussit vineas eorum et ficulneas eorum, et contrivit omne lignum finium eorum.* Ultio quinta narratur. Similis est superiori sententiæ et ista locutio, ubi ait: *Posuit in eis verba signorum suorum.* *Posuit*, statuit significat ac decrevit. Ægyptiorum enim adhuc plagarum enumeratio perseverat, ut pluvia quæ ad fecunditatem terræ datur, converteretur in grandinis noxiam vastitatem; cujus ictus non minus intercipit, quam ubi lapidum copia densa ceciderit. Hæc agrorum liquorem probatur incendium, cum tactu noxio fructus arefacit, quosunque saxatilis unda percussit. *Ignem vero comburentem*, fulmina significat, quæ solent excitata tempestate desævire. Sequitur, *et percussit vineas eorum et ficulneas eorum, et contrivit omne lignum finium eorum.* Quod dicit, *percussit*, ad superiora respicit, sive grandinem, sive fulmina, quæ cælestis potentia terris velut tela infesta jaculatur. Et ne tantum *ficulneas* putares, aut *vineas esse percussas*, addidit, *omne lignum finium eorum*; ut et sata non dubitares everso, ubi arborum quoque robora cognosceres fuisse contrita. Majora enim continent intellectum minorum.

Vers. 34. *Dixit, et venit locusta et bruchus, cujus non erat numerus.*

Vers. 35. *Et comedit omne fenum terræ eorum et omnem fructum terræ ipsorum.* Sexta inchoat plaga. Sed et hæc locutio superiori sententiæ similis approbatur, id est, *Dixit, et venit cynomyia et ciniphes.* *Locusta* vero mater bruchi est, quem mala fecunditate progenerat, quæ ad illam prædam quasi convocatus exercitus cum sua prole descendit. Et ne crederes inaniter deductum, *omnem fructum terræ* illius ab eis dicit esse consumptum.

Vers. 36. *Et percussit omne primogenitum in terra Ægypti, primitias omnis laboris eorum.* Venit ad septimam, quantum ad hunc psalmum pertinet, novissimam plagam, ubi jam victi Ægyptiorum populi malorum numerositate cesserunt. Nam quemadmodum amplius tolerare poterant, qui et omnia dulcicia perdiderant, et desolatos se ipsos quoque victualibus sentiebant? Sic graviter per partes perit, qui divinis jussionibus reluctandum esse putaverit. Hic nonnulla quæstio videtur oboriri, cur **358** septem Ægyptiorum plagas tantum psalmus iste commemoret, cum decem sint in Exodi narratione descriptæ. Frequenter diximus in Scripturis divinis a parte totum debere sentiri, sicut in Evangelio legitur, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. 1, 14); quasi non et animam simul assumpserit, quam specialiter liberare dignatus est. Sic, commemorata carne, simul et anima suscipi debere cognoscitur; quod multis locis invenis esse prædicatum. Deinde quod septenarius numerus Spiritus sancti virtute probatur esse perfectus. Merito ergo decem plagas in septenarii numeri relatione conclusit, ut totum perfectum intelli-

geres, cujus partem dictam esse sentires. Deinde A congruum fuit ut rem notam varia relatione describeret, cum Ægyptiorum pœnas, et totidem Hebræorum beneficia prædicaret. Sic non diversum, sed causa varietatis videtur esse pulcherrimum. Sive (ut Patri Augustino placet) libera est laudatio a lege narrantis: nam qui texit historiam, necesse habet omnia commemorare plenissime; qui vero laudat, panca de plurimis tetigisse sufficet. Breviter ergo priora dicit, quia non hic nescientes docet, sed commemorat utique retinentes. Et quoniam est in subsequenti divisione dicturus septem beneficia Dominum Hebræo populo præstitisse, præmisit septem plagas inimicos Ægyptios accepisse, ut numerus ipse (sicut arbitrari possum) bonarum et malarum rerum in hoc psalmo comprobabilis haberetur.

Vers. 37. *Et eduxit eos in argento et auro, et non erat in tribubus eorum infirmus.* Enumeratis plagis quas dedit Ægyptiis, venit ad quintam partem, in qua totidem beneficia Hebræis dicit esse collata. Ait enim: *Et eduxit eos in argento et auro.* Primum itaque beneficium fuit, ut populus longa servitute confectus, non egenus inanisque discederet. *Aurum et argentum* Israeliticum populum ab Ægyptiis præcepto Domini discedentem legimus accepisse, ut non repentina subreptio, sed longæ operationis merces esse videatur. Et quia dubitari non potest omnia Dominum iusta præcipere, sine culpa videtur factum, quod ejus imperio constat impletum. Quapropter sequitur secundum beneficium, ut illa necessitate migrationis nullus infirmitate corporea potuisset affligi; quatenus omnia navanter [*Mss. A., B., F., ovanter*] implerent quæ illis præcipiebantur a Domino.

Vers. 38. *Lætata est Ægyptus in profensione eorum, quia cecidit timor eorum super eos.* Diligenter hunc versum debemus inquirere. Constat enim discedente populo Hebræorum Ægyptum non fuisse lætatam, quando enim persequendum esse judicavit; sed postquam illi demersi sunt qui ad insequendos Hebræos ire decreverant; tunc qui in Ægypto remanserant omnino lætati sunt, quia similia minime pertulerunt. Reddit enim hanc causam cum dicit, *quia cecidit timor eorum super eos.* Ipse enim timor fuit, ut in favore gentis Hebræicæ ipsa quodammodo viderentur elementa pugnasse. Et intende quia per figuram metonymiam, quæ Latine transnominatio dicitur, *Ægyptum*, non Ægyptios memorat fuisse lætatos. Per id enim quod continet, id quod continetur ostensum est.

Vers. 39. *Expandit nubem in protectionem eorum, et ignem ut luceret eis per noctem.* Utrumque munus contra temporis inclementiam probatur esse concessum. *Nubes* data est, ut solis temperaret ardorem; *ignis* concessus est, ut tenebrarum potuisset auferre caliginem. Hoc est tertium, quod Israelitico populo constat esse concessum.

Vers. 40. *Petierunt carnes, et venit coturnix, et pane cæli saturavit eos.* Intuere quemadmodum supe-

rata sunt vota desiderantium. *Carnes petit* populus Hebræorum, et *coturnices* accepit. Constat enim tam in volatilibus quam in quadrupedibus carnes esse sine dubio dulciores. Deinde unum postulavit, et geminata venerunt. Sequitur enim, *et pane cæli saturavit eos.* Sunt enim ista Exodi lectione notissima, quando coturnices in modum imbris densissimi depluebant [*ed.*, defluebant]; manna quoque ut Judæus populus satiaretur, accepit. Sed ut hæc in præfigurationem facta monstraret, non dixit, manna, sed *pane cæli*, quatenus in illo munere Domini Salvatoris sentiretur adventus. Ipse est enim *panis vivus qui de cælo descendit* (Joan. vi, 51). Manna quippe dicitur, sicut in septuagesimo septimo psalmo declaratum est, quid est hoc? Cujus nominis auferens quæstionem, quod B interrogatio illa mannae perquirebat, expressit dicendo, *pane cæli saturavit eos.* Sic enim et cæli Dominus indicatur, et quid sit manna evidenter agnoscitur [*ed.*, ostenditur].

Vers. 41. *Dirupit petram, et fluxerunt aquæ, ab eorum in sicco flumina.* Hoc quoque in figuram gerebatur Domini Christi, ut petra aquas profudisset irriguas. Christus enim Dominus petra spiritualis est, qui vitales aquas emanat, unde satiatum desiderium animæ sitim nesciat ulterius sustinere. *Abierunt in sicco flumina*, significat gentium peccatores, qui merito sicci dicuntur; quoniam delictis siccabuntur urentibus [*ed.*, arentibus]; isti imbre Domini virentes, in novum hominem pullularunt, de quibus Dominus dicit: *Venit enim Filius hominis querere et C salvum facere quod perierat* (Luc. xix, 10).

Vers. 42. *Quia memor fuit verbi sancti sui, quod locutus est ad Abraham puerum suum.*

Vers. 43. *Et eduxit populum suum in exultatione, et electos suos in lætitia.* In his duobus versibus, miraculorum quæ superius dixit causa narratur; ideo enim dicuntur facta, quoniam Abrahæ constabant esse promissa. Et respice quod dicit, *electos suos eduxit in lætitia*; quoniam illi qui marmuraverunt Domini furore percussi sunt.

Vers. 44. *Et dedit eis regiones gentium; et labores populorum possederunt.*

Vers. 45. *Ut custodiant justificationes ejus, et legem ejus requirant.* Venit ad septimum beneficium. Dixit enim primum, eductos in auro et argento; deinde ex D eis nullum infirmatum; tertio expansam nubem, quæ et lumen præstaret in tenebris, et in die removeret solis ardorem; quarto coturnicem datam; quinto refert cælesti pane satiatos; sexto in locis atidissimis aquas irriguas emanasse; ad postremum promissionum veritatem fuisse completam, ut eis et regiones gentium traderet, et labores inimicorum pietate copiosissima largiretur. Quod enim dixit, *regiones gentium*, ad possessionem videtur pertinere terrarum; *labores vero populorum*, ad divitias longo tempore congregatas. Et ne in præsentibus rebus hærerent corda mortalium, intulit spiritualia bona, ut ejus debeant et 359 requirere et custodire mandata, ne tantum in illis spem haberent; quæ si ad tempus

delinunt, non tamen ad cœlorum regna perducunt, sicut Apostolus dicit: *Quod si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiles sumus omnibus hominibus (I Cor. xv, 19). Justificationes autem ejus sunt, ut Deum toto corde diligamus, proximos tanquam nos amemus, patrem veneremur, filium charum habeamus, et cæteræ justitiæ, quæ in diverso rerum genere sunt præceptæ. Has admonet custodire [ed., custodiri], quia earum rerum evidens est et absoluta præceptio. Lex vero ejus fuit die sabbato debere requiesci, in Pascha agnum anniculum immolari, sacerdotes cum veste mystica ad altare accedere, et cætera quæ in hunc modum a Domino præcepta noscuntur. Sed hæc et his similia non corporaliter, sed spiritualiter sunt quærenda. Ideo enim addidit, *requirant*, quia novit præcepta legis umbram et speculum esse futurorum.*

Alleluia.

Hoc non otiose percipias, quod aliis psalmis *alleluia* in capite et in fine ponitur, aliis vero in solo titulo prænotatur. Isti enim qui in capite sineque concordant (ut opinor) ad illam intelligentiam referendi sunt quam in psalmis esse diximus qui capite et fine similiter terminantur, ut sunt præcædentes centesimus secundus et centesimus tertius. Sive quia expressius semper infunditur, quod sententia iterata geminatur, ut est, *Non sic impii, non sic; et, fiat, fiat; vel, Amen, amen, dico vobis; et Abba, Pater; hoc est enim Abba, quod Pater. Sit forte et alia causa quæ latet. De hac autem re nec a doctoribus nostris aliud potuimus accipere, nec nobis est aliquid amplius sentire concessum.*

Conclusio psalmi.

Ecce utrumque *alleluia* cantatum est, decursus est psalmus cœlesti laude plenissimus, qui et præterita veraciter referret, et in futuris nos salubriter commoneret. Passi sunt Ægyptii dignissimas ultiones; acceperunt Judæi dona cœlestia. Nunc unusquisque nostrum exspectet eorum retributionem, quorum imitatur exemplum. Inspiciendum est autem lumine cordis quod in fine psalmi positum est, ut ad justificationes Domini, et in lege ejus tota mentis intentione dirigamur. Nam et si bona temporalia suscipimus, sicut Abraham, Isaac, Jacob cæterique fideles qui abundantia facultate floruerant, in illam partem esse potius debemus intenti, unde ad cœlorum possimus regna perducæ. Ista enim quæ delectabilem videri faciunt mundum, in æternitate non habent locum. Meminisse autem debemus hunc psalmum secundum esse horum qui dum miracula Hebræis colata describunt, per figuram allegoriam [*ms. G. et ed., allegoricam*], quæ aliud dicit, aliud significat, ventura Christiani populi sacramenta declarant.

EXPOSITIO IN PSALMUM CV.

Alleluia.

Ecce iterum alleluistica nobis gaudia redierunt; ecce breviter præcipitur ut Domino totius psalmi ju-

bilatione cautetur. Sed inspiciamus quod a superioribus dictis nec titulum nobis cognoscitur mutasse, nec causam. Titulus est enim *Alleluia*, causa confessio, quæ miro modo ad laudes Domini omnino secunda est. Quatorum enim hinc ora soluta sunt? Illic Moyses cum viris, germana ejus Maria cum feminis transitum Rubri maris divina laude celebrarunt. Hinc Debbora jucunda exultatione præcinit. Multi etiam prophætæ canticos diversos tanti miraculi confessione profuderunt. Non immerito, quia magnalia ista totius humanæ redemptionis sacramenta testantur. Ab Ægyptiis enim eripimur, quando ab operibus diabolicis divino munere liberamur. Mare Rubrum transimus, quando baptismatis sacramenta percipimus. In deserto pascimur, quando divina gratia concedente in mundi istius rerum bonarum largitate satiamur. Ad terram promissionis perducimur, quando in illa felici patria munere supernæ pietatis intramus, ut merito talis causa frequenter iterata prædicetur, quæ tantorum magnalium præfiguratione decoratur.

Divitio psalmi.

Introducitur constans populus Hebræorum, qui, relicta perfidia patrum suorum, ad pietatem Domini (ipso miserante) perductus est, ut intelligamus, cum fuerint conversi, et ipsos *Alleluia* merito pro sua redemptione cantare. In prima igitur narratione deprecatur propheta ut societur populo beneplacito, qui erat Domini Salvatoris adventu de gentibus congregandus. Secunda patrum suorum peccata dinumerat quæ fecerunt in Ægypto: mirabilia Domini recto corde minime contentes, ipsum tamen Dominum ab inimicis suis eos liberasse confirmans. Tertia, ad peccandi studia refert eos reversos; Dominum tamen electi sui Moysi precibus diu fuisse delinitum. Quarta, iniquitates eorum asserit iteratas, Dominumque illos decrevisse perdere, nisi Phinees servi sui supplicatione placaretur. Quinta, ad aquam contradictionis Moysen ab illis exacerbatum esse commemorat, posteaque filios suos in cultura idolorum crudeliter occidisse. Unde Dominus vehementius iratus, tradidit eos gentium servituti, ac deinde misertus in conspectu inimicorum eos reddidit gloriosos. Sexta, precatur quod noverat esse venturum, ut de universis nationibus Ecclesia catholica congregetur, et laudes Domino æterna exultatione concelebrat. Nunc partes psalmi per apertas divisionum semitas ambulemus.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.* 360 Sicut superior psalmus in primo versu declaravit, quia confessio illa ad laudes Domini debuisset aptari: ita et hic designat confessionem istam ad medicinam penitentis applicandam. Sed et hoc quoque ad præconia Domini pertinere non dubium est, quando major gloria est pietatis contenti parcere, quam viventium sine offensione præstare. Hebræorum siquidem com-

uncta congregatio, et divina inspiratione correcta, loquitur ad reliquam plebem, ut antiqui erroris pravitate damnata, ad divinam debeat redire clementiam. Et ne aliquis de culparum suarum numerositate [ed., numerositate] terreretur, addidit, *Quoniam bonus*. Quis enim dubitet ad eum recurrere, quem sibi audit posse celerrime subvenire? *Bonus enim Dominus recte dicitur, qui delinquentem pascit, qui exspectat errantem, Qui solem suum facit oriri super bonos et malos, et pluit super justos et injustos* [ms. G. et ed., *impios*] (*Matth. v, 45*). Hoc etiam ipsius Veritatis voce declaratur: *Nemo bonus, nisi solus Deus* (*Marc. x, 18*). Addidit, *quoniam in sæculum misericordia ejus*. Audito bono Domino, ne se humana negligentia ab studiosa et sedula supplicatione suspenderet, remedii causam dicit: ut ad confessionem celerem Domini debeat munere festinare. *In sæculum*, vitæ hujus significat cursum, ubi miseri sunt quicumque delinquent; ubi fors est corda nostra converti, et misericordiam postulare. Ibi enim damnatio est confiteri peccatum, ubi jam constat esse iudicium.

Vers. 2. *Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus?* Populus iste quem diximus, divinatorum operum æstimatione completus, negat humanum sensum comprehendere, quod de illa plenissime [ms. A., B., F., plenissima] debeat Majestate narrare. *Quis enim*, significat nullum. Cui enim aut ingenium suppetit ad cogitandum, aut lingua ad depromendum, ut tanta immensitas unius possit ore narrari? Ubi merito dicendum est: Non mihi si linguæ centum sint, oraque centum, ferrea vox. Addidit etiam, *auditas faciet omnes laudes ejus*. Et hic quoque subaudiendum est, *quis*, ut perfecta nobis possit constare sententia. Pulchra autem varietate dictum est: *quis auditas faciet omnes laudes ejus?* Illa enim possunt audiri, quæ probantur et dici. Illic quoque modus inter proprias locutiones habendus est.

Vers. 3. *Beati qui custodiunt iudicium et faciunt justitiam in omni tempore.* Postquam negavit laudes Domini posse comprehendere, sententiam dicit qua se consoletur genus humanum, ut cum illa nequeat implere, hoc saltem *custodire* festinet. *Custodire enim iudicium est*, qui inter alios recte iudicat; *justitiam autem facit*, qui æquabiliter agit. Sive ille *beatos* dicit, qui *iudicium* in fide *custodiunt*; *justitiam* vero in opere demonstrant. Sed vide quoniam addidit, *in omni tempore*, sicut in Evangelio dicit: *Qui perseveraverit usque in finem, hic solvus erit* (*Matth. xxiv, 13*). Merito ergo isti tales *beati* dicti sunt, qui præcepta Domini pura mente custodiunt. Hæc tertia species definitionis est, quæ Græcæ potest, Latine qualitativa dicitur, quæ dicendo quid quale sit, id quid sit ostendit.

Vers. 4. *Memoro nostri, Domine, in beneplacito populi tui; visita nos in salutari tuo.* Orant devoti, ut inter eos debeant æstinari, qui Domino fideli opere præcuerunt. Novimus enim Israeliticum populum

A partim contumacem fuisse, partim in Domini constituisse mandatis. Unde isti suppliciter precantur ut in illorum societate debeant annumerari, quibus potest æterna beatitudo gratia Divinitatis attribui. Et ut credes eorum perfectissima nosceretur, optant se *visitari* a Domino Salvatore, cujus adventu se noverant esse salvandos. Ipse est enim *salutaris*, de quo beatus Simeon ait: *Nunc dimittis* [ed., *dimitte*] *servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace: Qui viderunt oculi mei salutare tuum, Quod parasti ante faciem omnium populorum; Lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuæ Israel* (*Luc. ii, 29, 30, 31*).

Vers. 5. *Ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ, ut lauderis cum hæreditate tua.* Hoc est quod se petebant a salutari Domino visitari, ut bonitatem ejus viderent, quam electis erat adventus sui munere præstaturus; quatenus cum Christiano populo gauderent, qui de ejus erat [ed., erant] incarnatione lætaturus [ed., lætaturi]. Ipsa est enim *gens* Domini, quæ de gentium est diversitate collecta, ut esset grex unus, et pastor unus. Sequitur harum rerum suavissimus fructus, *ut laudetur Dominus cum hæreditate sua*. Utrumque enim conjunctum est, quia in præconio Domini sui fidelis famulus [ed., populus] sine dubitatione laudatur, sicut in superiore psalmo dictum est: *Laudamini in nomine sancto ejus*. Quapropter fidelis iste populus tanto desiderio ad conspectum Domini festinabat, tanta se Christianæ plebi charitate miscebat, ut nefas sit putare eum spiritu non fuisse conspectum, quem tanta gratia cognoscimus expetitum, sicut ipse in Evangelio dicit: *Abraham desideravit videre diem meum; vidit et gavisus est* (*Joan. viii, 56*).

Vers. 6. *Peccavimus cum patribus nostris; injuste egimus, iniquitatem fecimus.* Venit ad secundam narrationem, ubi prædictus populus humili satisfactione prosternitur; ut illa in principio psalmi declarata videatur esse confessio. Dicit enim, *peccasse se cum patribus*, quoniam in eorum erant lumbis et origine constituti. Nam cum fuerit tempus longe divisum, quando in Ægypto patres eorum miracula facta carnaliter acceperunt, cum nulla Domino satisfactione responderent; et ætas ista multum posterior esset, quam præsentis psalmi series cantaretur, dubium non est illa eos peccata gemere, quæ ex parentum suorum probabantur nequitia sustinere. Hoc hæresis Pelagiana non accipit, dum putat originale peccatum ad prolem Adæ nullatenus pervenire potuisse. Cum majoribus enim suis peccant, qui se per gratiam Domini ab eorum delicto non separant. Quod Pater Augustinus diligentissima librorum disputatione convicit (*Lib. i contra Julianum*). Nunc autem quando Domino aspirante mens compuncta resipuit, merito a se peccata parentum volebat abstergi, qui ab ipsorum coeperat obligationibus segregari. Et ut purissimæ confessionis firmitas appareret, hæc eadem trinis iteratione confirmat. Hoc est enim *Peccavimus* quod *injuste egimus*; hoc est *injuste egimus*, quod *iniqu-*

talent fecimus. Tanto enim unusquisque celerius absolvitur, quanto a semetipso vivaciter damnatur. Quæ figura dicitur schesis onomaton, id est multitudo nominum conjunctorum diversis verbis unam rem significantium. Est et alia nobis in hoc loco tradita expositio: quia cum majoribus suis peccat, qui delicta similia non **361** declinat, sed eadem facit quæ priores suos fecisse cognoscit; ita tamen ut a posteris reatus originalis peccati, nisi per gratiam Domini non possit excludi.

Vers. 7. *Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua, et non fuerunt memores multitudinis misericordie tuæ, et irritaverunt ascendentes in Rubrum mare.* Duo sunt quæ beneficia donata commendant, intellectus et memoria; quod utrumque in perfidis fuisse denegatur. *Non intellexerunt*, pulcherrima locutione signatum est. Videbant enim præstari; sed qua causa fieret, non ab eis probabatur agnosci. Nam decem plagis percussi sunt Ægyptii, ut Decalogo futuro Hebræorum gens devota serviret. Dimissi sunt a Pharaone, ut et illi relinquerent diabolium cum ministris. Sed illi carnaliter quæ gesta sunt inveniunt, spiritualis gratiæ minime præmia quæsi-verunt. *Non fuerunt autem memores misericordie Domini*, quando videntes Pharaonis exercitum antequam mare Rubrum divideretur, credebant se evadendi subsidia perdidisse; et contra Moysen locuti sunt melius sibi fuisse duro subjacere servitio, quam tota gens perire potuisset in eremo. Post hæc consequens fuit, ut *irritarent Dominum ascendentes in Rubrum mare*, quando non crediderunt posse fieri, quod ejus audiebant omnipotentiam polliceri. Ita factum est, ut nec intelligerent virtutem Domini, nec ejus beneficia devota mente retinerent. Bene autem positum est, *irritaverunt*, quasi per se quietum atque placatum, infensum et iracundum sibi reddiderunt. *Ascendentes autem in Rubrum mare*, dictum constat positione terrarum: quoniam cunctis regionibus Ægyptus perhibetur humilior, et inde discedentes loca petere visi sunt altiora.

Vers. 8. *Et liberavit eos propter nomen suum, ut notam faceret potentiam suam.* Dicendo, *propter nomen suum*, designare mihi videtur Dominum Salvatorem, cujus vocabulo convenit salvare periclitantes. Deus enim quando liberat peccatores, non propter merita eorum præstat, sed propter nominis sui potentiam demonstrandam; ut pius evidenter appareat, si immeritis beneficia larga concedat. Quod enim dicit, *notam fecit potentiam suam*, non carnalibus utique oculis, sed spirituali cogitatione videntibus. Nam si omnibus *notam fecisset*, nequaquam durus populus de incredulitate peccasset.

Vers. 9. *Et increpavit mare Rubrum, et exsiccatum est; et deduxit eos in aquis multis sicut in deserto.* Increpationem vocavit occultum Divinitatis imperium: quia mare in Exodo voce Domini nusquam legitur increpatum. Agit enim ille occultis motibus universa quæ præcipit, et quasi ad audientes loquitur, quæ sensum non habent attributum. Tanta enim virtus

A jussionis est, ut parere prævaleant, quæ audire non noverunt. Siccatum mare non pro universitate debemus accipere, sed tantum quantum illis iter aperiret. Nam plus inde miraculum fuit ut undæ liquidæ excisis lateribus constitissent, nec fluentia fluerent, sed montium quadam firmitate consisterent. Sequitur, *et deduxit eos in aquis multis sicut in deserto.* *Desertum* est maxime quod aquarum inundatione deseritur, ut nullum ibi animal possit habitare periculo siccitatis ingenito. Educti sunt ergo Hebræi per abyssum tanquam per loca deserta, quæ nimia sterilitate siccantur: ostendens quoniam sic aruit illa via fluentorum, ut usque ad iter potuisset pervenire pulverum.

Vers. 10. *Et liberavit eos de manu odientium, et redemit eos de manu inimicorum.* Quamvis esset et hoc beneficium, si eos de potestate aliena liberaret, tamen auxit muneris quantitatem dicendo, *de manu odientium*; quibus utique parcere non poterant, quos immaniter imprecabant. Horrebant plane propter quos et tantas plagas susceperant, et rerum suarum amissione privabantur. Intelligitur etiam de conspirata dæmonum cohorte, quæ humanum genus stimulo peccatorum et odit et percutit. Sequitur, *et redemit eos de manu inimicorum.* Hoc si ad litteram velis accipere, non videtur posse congruere; nam, ut liberaret Hebræos, nullum Ægyptiis pretium dedit, quibus magis pro sua contumacia plagarum dum geminavit. Sed hoc prophetiæ spiritu dictum credamus de temporibus Christianis, quando Dominus Salvator peccatores obnoxios pretioso sanguine suo a diaboli redemit imperio.

Vers. 11. *Et operuit aqua tribulantes eos: unus ex eis non remansit.* Hoc quidem ad litteram sine controversia videtur intelligi, quia nota est in Exodo commemorata descriptio. Verum *unus ex eis non remansit*, non ad universam Ægyptiorum gentem respicit, sed tantum ad insequentium multitudinem tendit, quæ ibi usque ad minimum probatur extincta. Remanserant enim de Ægyptiis, qui lætarentur in profectioe eorum, sicut in psalmo superiore dixit: *Lætata est Ægyptus in profectioe eorum*; sed illi scilicet qui in casu simili non fuerunt.

Vers. 12. *Et crediderunt in verbis ejus, et cantaverunt laudes ejus.* Post miraculum tale dicendo, *crediderunt*, duritiam cordis demonstrat, quod non ante eventum rei, sed post effectum miraculorum credere maluerunt. Nam etsi bonum sit visis rebus acquiescere, multo melius promissa credidisse, sicut in Evangelio Thomæ dicit: *Quia vidisti credidisti: beati qui non viderunt et crediderunt* (Joan. xx, 29). Quod vero addidit, *et cantaverunt laudes ejus*, hymnum significat Exodi qui ait: *Cantemus Domino, gloriose enim honorificatus est* (Exod. xv, 1), et cætera quæ Hebræus populus peracto miraculo magna exultatione cantavit, sicut in tituli expositione narratum est.

Vers. 13. *Cito fecerunt, et oblitii sunt operum ejus; non sustinuerunt consilium ejus.* Venit ad tertiam

narrationem. *Cito fecerunt*; ac si diceret, summa celeritate mutati sunt, ut qui laudes Domino de collatis mirabilibus caneant, paulo post contra eum nefandas murmurationes assumerent. *Non sustinuerunt consilium ejus*, quando prius conceperunt desperationem, quam ejus parata beneficia provenissent. Dominus enim, qui eos liberaverat talibus tantisque miraculis, nullam eos victualium rerum passus fuerat penuriam sustinere. Sed illi anticipaverunt consilium supernum, qui ejus noluerunt expectare dispositum; more fragilitatis humanæ, quæ dum sibi nimia festinatione providere putat, incaute dispositionem Divinitatis anticipat.

Vers. 14. *Et concupierunt concupiscentias in deserto, et tentaverunt Deum in siccitate*. Hoc erat quod consilium ejus minime sustinuerunt, ut in deserto comestionem sub diffidentia peterent, et aquam sibi dari sub murmurationibus postulassent. **362** Quæ figura dicitur cacozelon, id est mala affectatio, quoties Ingenium judicio caret, et spe boni fallitur præcipitata velocitas. *Concupierunt autem concupiscentias*. Genus hoc locutionis in Scripturis sanctis omnino creberrimum est; ut est, *Desiderio desideravi manducare vobiscum pascha* (Luc. xxii, 15); et illud, *Qui maledixerit patri vel matri, morte morietur* (Exod. xxi, 17); sive, *Castigans castigavit me Dominus* (Psal. cxvii, 18), et his similia. Ostendit enim nimietatem desiderii positio geminata verborum.

Vers. 15. *Et dedit eis petitiones* [mss. A., B., *petitionem*] *ipsorum; et misit saturitatem in animas eorum*. Temporalia petentes, merito carnea beneficia susceperunt. Duobus enim modis dicimus animam esse satiatam, cum escis corporalibus pro carnis infirmitate reficitur, et cum spirituali jucunditate completur. Sed hic *animas eorum* carnibus potuque dicit esse saginatas, ut ipsa voluntas quæ desperatione peccaverat, rebus emergentibus vinceretur.

Vers. 16. *Et irritaverunt Moysen in castris, et Aaron sanctum Domini*. Saturitatem ventris secuta seditio est, quæ plerumque causas excitat, unde pericula perniciose proveniant. *Irritant* aliquem dicimus, ad iracundiam provocari aut actionibus aliorum improbis, aut verbis asperrimis. Illud enim significat, quando Dathan et Abiron honorem sibi contra Moysen et Aaron excitatis contentionibus assumebant. Unde eorum poena prosequitur, *irritaverunt enim viros sanctos* ad interitum suum: quia per invidiam loquebantur, quod Domino displicuisse agnoscitur. Quod congrue inter laudes Domini ponitur, quia suos famulos vindicasse declaratur.

Vers. 17. *Aperta est terra et deglutivit Dathan, et operuit super congregationem Abiron*. Hæc, ut testatur Numerorum liber (Cap. xvi, 31, 32), supra illos contigisse manifestum est qui gratiam supernam Aaron et Moysi collatam venenosis invidiæ dentibus appetebant, ut sibi honorem contumaciter assumerent, quem supradictis cognoverant misericordiam Domini contulisse. Quibus similis exitus provenit, quia causa una schismatis fuit; deglutiti sunt a terra,

A quia terrena sapuerunt, ut ipsa poenæ qualitas accelerata facta testetur.

Vers. 18. *Et exarsit ignis in synagoga eorum, et flamma combussit peccatores*. Hoc factum est supra ducentos quinquaginta complices Dathan et Abiron, qui eorum infeliciter vota secuti sunt, ut thuribula tenere præsumerent, quod idem Numerorum textus eloquitur (Num. xvi, 35). *Synagoga* vero hic non templum significat, sed adnationem, quam perustam divino constat incendio, ut qui in incensi præsumptione peccaverant, cælesti flamma cremarentur. Ideo enim addidit, *eorum*, ut eam a populo Domini separatam fuisse sentires. *Flammæ* vero dicta est a flagello comarum suarum.

Vers. 19. *Et fecerunt vitulum in Horeb* [mss., *Coreb*], *et adoraverunt sculptile*. Hoc quoque notissimæ historiæ narratione declaratur, quando Moysi absentiam Judæi minime tolerantes, prodigioso sensu in Horeb monte deserti, deum metallicum sibimet effecerunt. Sed quanto ipsis jumentis deteriores erant, qui nec vivum pecus æstimabant irridendis devotionibus adorandum! *Horeb* vero interpretatur Calvaria, ubi postea Dominum crucis patibulo carne constat occisum; ut in ipso eodemque nomine jam tunc et in illo deserto Horeb culturam Domini perfidi nefanda præsumptione violarent, quorum posteritas erat in Calvariæ loco crucifixura Dominum Christum. Illud quoque æstimo considerandum quod dixit, *adoraverunt sculptile*, quia in Exodo legimus vitulum conflatilem collatis ornamentis monstruosa quodam indicio fuisse forinatum. Sed duas res hic dictas debemus advertere, ut vitulum adoraverint in deserto, et postea sculptilia simulacra in repromissionis terra coluerint; quod in subsequentibus ipse dicturus est.

Vers. 20. *Et mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli manducantis fenum*. *Gloria* eorum fuit adorata Divinitas, quam infelici commutatione perdentes, usque ad hoc pervenire meruerunt, ut desidentes cæli terræque Creatorem, deum sibi facerent similitudinem *vituli feno comedentis*. O nefarium scelus sic potuisse decipi, qui tanta miraculorum fuerant visione cumulati! Quale enim piaculum fuit, mutum animal Deo simile credere, quod sacrilegium fuisset vel hominibus comparare? Sed hoc totum impatientia fecit levissimorum hominum, quæ semper ducti ad culpas et præcipit ad ruinam. Nam si causam rei sub veritate discutias, nullum crimen est quod non impatientia discat nascatur. Contra hoc illud vere remedium est, illud fixum indubitatumque præsidium: *Expectans expectavi Dominum, et respexit me* (Psal. xxix, 2).

Vers. 21. *Obliti sunt Deum, qui salvavit eos, qui fecit magna in Ægypto, mirabilia in terra Cham* [ms. G. et ed., *Chanaan*], *terribilia in mari Rubro*. Magna crescit super Judæos oblivionis invidia; ut quod beneficium in mente habere potuissent, quibus liberatio sua in memoria permanere non valuit. Et ne putaretur parvum, quod ab animo videbatur ex-

clusum, dicit, *magnalia*; quæ etsi pro beneficiis collatis a perfido animo retinere non poterant, certe vel pro ipsa rerum magnitudine recolere [ms. G et ed., recoli] debuerunt. Addidit etiam, *mirabilia*, quæ nullo modo excusabiliter, quamvis mutabiles de suis mentibus excludere debuissent. Ad postremum cumulat *et terribilia*, quæ solent humanis animis vivacius insidere, quorum dum pavor revolvitur, memoria non deletur. Sed qualis hic stupor, qualis accusatur amentia, ut inter tanta magnalia declinare potuissent, quæ a tanto operabantur auctore. Et considera quam multas res singulorum verborum adiectione cumulavit. Quæ figura dicitur auresis, id est augmentum paulatim ad superiora conscendens. Hoc sive in laudibus, sive in vituperationibus omnino prævalidum est.

Vers. 22. *Et dixit ut disperderet eos: si non Moyses electus ejus stetit in confractione in conspectu ejus, ut averteret iram ejus, ne disperderet eos.* Hæc omnia Exodi textus enarrat, quando Dominus ad Moysen locutus est, ut tam acriter peccantem populum ira sua consumere permisisset; sed ille in *confractione*, id est in perditione illa quam populus merebatur excipere, stetit contra Dominum dicens: *Si dimittis illis peccatum, dimitte; sin autem, dele me de libro tuo (Exod. xxxii, 31, 32).* O sanctum virum, et omni laude dignissimum, quando a monte Sina ad castra descendit, et ante simulacrum vidit populum nefanda gesticulatione gaudentem, commotus adversus eos tabulas fregit, et gladio alterutrum jussit interfici; sed ubi universalis calamitas imminabat, se potius precatur extinguere, ne pateretur gentem generaliter **363** interire. Utrumque piun, utrumque gloriosum; ut merito loqueretur cum divina clementia, qui ejus dilexit facere constituta. Simul et illa virtus ostenditur, quia precibus sanctorum sæpe poenas debitæ mortis evadimus; non quia valet aliquis Domini mutare disposita, sed, ita ut eveniant, ab eo noverit esse præscita.

Vers. 23. *Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem; non crediderunt in verbo ejus.* Venit ad quartam narrationem, in qua Judæos nec futuras promissiones in animo dicit habuisse, nec transacta miracula. Ideo enim nulla videbantur, quia semper carnaliter et visa et audita cogitabant. Desiderium siquidem corporale cito fastiditur acceptum. Sed adverte quam magna terra intelligentibus fuerit, ut *desiderabilis* esse diceretur; illis tamen nulla visa est, quia nihil in ea spirituale viderunt. Sequitur, *non crediderunt in verbo ejus.* Filium significat, cui plebs nefandissima non credebatur. Sive hoc ad litteram congruenter aptatur, quia ideo murmuraverunt, quod ejus promissionibus minime credere maluerunt. Multa enim de se eorum perfidia facit intelligi, sed ubique reatus est.

Vers. 24. *Et murmuraverunt in tabernaculis suis; non exaudierunt vocem Domini.* Dum murmurationes exercent, *vocem Domini* nullatenus audierunt. Istud enim illis plerumque contingit, qui dum aliis vocibus

occupantur, alia exaudire non possunt. Et nota quod hoc verbum exauditionis communi usu supplicibus tantum, non superioribus applicatur. Unde, quia hic dicit non exauditum Dominum, constat inter proprias elocutiones Scripturæ divinæ rationabiliter esse referendum. Addidit, *in tabernaculis suis*, ut non hoc laborantibus, sed otiosis contingere videretur. Major enim criminis crescit invidia, cum murmurare contigit otiosis.

Vers. 25. *Et elevavit manum suam super eos, ut prosterneret eos in deserto.*

Vers. 26. *Et ut dejiceret semen eorum in nationibus, et dispergeret eos in regionibus.* Illic justitia Domini præmittitur, ut secuta pietas majore gloria sentiat. Dicit enim insurrexisse Domini potestatem, **B** ut in excedentibus vindicaret, *eosque in deserto prosterneret*, qui præcepta Domini audire noluerunt. Deinde ut *semen eorum*, id est reliquos eorum humiliatos inter nationes redderet, qui pridem gloriosi cunctis gentibus extiterunt. Ad postremum inclinatos atque despectos per *regiones dispergeret*, ne quidquam ulterius de sua congregatione præsumerent.

Vers. 27. *Et consecrati sunt Beelphegor, et manducaverunt sacrificia mortuorum.*

Vers. 28. *Et irritaverunt eum in studiis suis, et multiplicata est in eis ruina.* In his versibus et excessus major, et vehementior ira subjungitur; ut non solum ad tempus sacrificasse, sed etiam ipsi quoque idolo gentium *Beelphegor consecrati* esse viderentur. Sic enim in culturas dæmonum ritusque transierant, ut jam non Domini, sed dæmonum servi esse probarentur. Pulcherrime autem dictum est, *sacrificia mortuorum*, quia defunctis hominibus impendi cultura ipsa probabatur, quos gentilitas immortales deos esse judicabat. Sed intende sollicite quod *multiplicatam ruinam* supra eos dicit quibus erat sancti sui precibus parciturus. Illud enim quod debebatur, multiplicatum dixit mole peccati; ut major fieret clementia quibus numerosior relaxabatur offensa.

Vers. 29. *Stetit [mss. A., B., et stetit] Phinees, et exoravit, et cessavit quassatio.*

Vers. 30. *Et reputatum est illi ad justitiam, in generationem et generationem usque in sæculum.* Stetit, verbum ipsum soliditatem mentis ostendit: ut in illa generali perturbatione solus ausus fuerit confidentiam deprecantis assumere. Nam cum legatur (*Num. xxv, 7, 8*) telo transfixisse Judæum qui mulieri Madianitidi contra vetitum Domini miscbatur, tamen quoniam hoc zelo divino fecisse cognoscitur, oratio magis dicta est quam operatio. Quisquis enim bonis actibus occupatur, exorat. Cujus homicidium non horruit, quoniam adulterii maculam vindicavit. In tantum enim post effusum sanguinem innocens fuit, ut ipsius quoque judicis meruerit voce laudari.

Vers. 31. *Et irritaverunt eum ad aquas contradictionis, et vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbaverunt spiritum ejus. Et distinxit in labiis suis.* Venit ad quintam narrationem, ubi illa refertur offensio, quando post tot ostensa miracula sub nefandis mur-

marationibus aqua petebatur, quæ sic noscitur expectata, ut *contradictio* magis videretur esse quam postulatio. Ibi enim Moyses, sicut in libro legitur Numerorum (Cap. xx, 10), nimia Judaici populi importunitate succensus, diffidenter excrepuit dicens: *Audite me, rebelles et increduli: num de petra hac vobis aquam poterimus ejicere?* Quo sermone et ipse quoque peccavit, qui jam tantis miraculis præceptis non credidit Dominum quæ fecit esse facturum. Quod dictum *labiis suis* a priore constantia omnino *distinxit* atque separavit, quando istud ambigue locutus est, dum illa certissima fide promisisset. Quod locutionis genus Scripturæ divinæ proprium esse dicimus, quando hoc nec litteræ sæculares, nec communis usus exercet. Hic autem Moyses, sanctitate servata, hac tantum meruit ultione percelli, ne in terram introiret promissionis, qui de Domino magna promittere non præsumpsit. Nam post obitum ejus cum ad Jesum Nave loqueretur Dominus dixit: *Confortare igitur, et esto robustus valde, ut custodias et facias omnem legem quam præcepit tibi Moyses servus meus* (Jos. 1, 7). Dicendo enim *servus meus*, gratiam in eo mansisse suæ pietatis ostendit.

Vers. 32. *Non disperdiderunt gentes quas dixerat* [ms. A., B., *dixit*] *Dominus illis.*

Vers. 33. *Et commixti sunt inter gentes, et didicerunt opera eorum; et servierunt sculptilibus eorum, et factum est illis in scandalum.* Tanquam parum [ed., parvum] fuisset quod peccaverat in deserto populus Hebræorum, sic postquam terras promissionis intravit, oblitus Domini mandatorum, cum illis se magis gentibus vetita societate conjunxit, quas propter idolorum culturas eis fuerat delere præceptum: ad dentes malum sceleribus suis, ut se eorum quoque superstitione polluerent; *factaque illis est scandalum* [ed., in scandalum] repromissionis terra, quæ fuerat in magnum præmium, Domino largiente, concessa. Miserrimi hominum, qui Dei munus in peccata verterunt, ut quod ille donaverat ad gratiam, excedentibus fieret ad ruinam. Sic monemur recte uti beneficiis divina largitate concessis: ne magis inde pereamus, unde sublevati fuisse cognoscimus. *Scandalum* Græcum nomen est, significans sinistrum, quod mentes eorum in lævam partem perversa imitatione deduxit.

364 Vers. 34. *Et immolaverunt filios suos, et filias suas dæmoniis.*

Vers. 35. *Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum et filiarum.* Quamvis in Scripturis divinis effusum sanguinem humanum ab Hebræis qui in terram repromissionis ingressi sunt, in sacrificiis dæmonum non legatur, tamen ab ætate sequenti hoc fieri potuisse non dubium est, quando et præsens Scriptura Index probatur esse veritatis. Et inspicere quemadmodum veraci relatione peccantium exaggeratur iniquitas. Primo enim dixit: *Effuderunt sanguinem innocentem*; et ne putarentur extranei, addidit, *filiorum suorum et filiarum*, quorum salus in humana conversatione dulcissima est, ut illis

A non parcerent pro quibus pii parentes etiam interficere non recusant.

Vers. 36. *Quos sacrificaverunt sculptilibus Chanaan.*

Vers. 37. *Et interfecta est terra in sanguinibus, et contaminata est in operibus eorum; et fornicati sunt in observationibus suis.* Adhuc in ipsa auxesi in his duobus versibus perseverat; quod schema Græce dicitur *climax*, Latine *gradatio*, quia per gradus quosdam, sive in laude, sive in vituperatione sensus noster ascendit; quam proxime quidem diximus, sed non piget frequenter repetere quod auctoritas ipsa cognoscitur iterare. Et quia dixerat *filiorum filiarumque sanguinem fusum*, adhuc crescit invidia, adhuc grandescit scelus, quando illa monumenta charitatis horrendis sculptilibus sacrificata memorantur. *Interfectam igitur terram* crudeles homines debemus accipere, qui se magis iniqua devotione trucidarunt; interficiendo enim filios suos, tam nefario scelere parentes potius videbantur extinguere. Tropica enim locutione positum est *interfectam terram*, dum terreni homines dicantur malis actionibus interempti. Exposuit enim quemadmodum *interfectam* dixerit *terram* cum carnales et insipientes pessima fuerint actione demersi. Nam illi *fornicati* videntur in Domino, qui se adulterinis superstitionibus polluerunt.

Vers. 38. *Et iratus est animo Dominus in populo suo, et abominatus est hæreditatem suam.*

Vers. 39. *Et tradidit eos in manus gentium, et dominati sunt eorum qui oderunt eos.*

Vers. 40. *Et tribulaverunt eos inimici eorum, et humiliati sunt sub manibus eorum.* Hoc quoque tropica locutione dictum est; quia perturbatio animi cadere non probatur in Dominum, sed vindictæ ejus excitata potentia, humana consuetudine ira vocitatur. Sed quid fecit iratus? Aversus est ab illis, quod malorum omnium constat extremum. Sic quando illud quod continet subducitur, necesse est ut earum quæ continentur rerum ruina protinus consequatur. Traditi sunt enim opprobrio servitutis, qui gloriari videbantur in idolis. Sequitur, *et dominati sunt eorum* [ms. G. et ed., *eis*] *qui oderunt eos*. Quamvis omnis dominatus gentilis videatur esse molestissimus, addidit, *qui oderunt eos*, ut gravius esset cum serviret infenso. Nullis enim obsequiis talis Dominus placari potest; nam qui semper odit, semper iratus est. Denique vide quid sequitur, *et tribulaverunt eos inimici eorum, et humiliati sunt sub manibus eorum*. Talis ergo vicissitudo recipitur, ut qui amanti Domino servire noluerunt, odientibus inimicis justo judicio probarentur esse subjecti.

Vers. 41. *Sæpe liberavit eos. Ipsi autem exacerbaverunt eum in consilio suo; et humiliati sunt in iniquitatibus suis.*

Vers. 42. *Et respexit eos cum tribularentur, cum exaudiret orationem eorum.* Duplici modo hic in misericordia Divinitatis [ed., Domini] exponitur. Præmisit vindictam, et humana non cessavit iniquitas; intulit vindictam, et afflictis iterum dignata est donare clementiam; ut intelligamus ipsum et bona præmittere,

et flagellatis denuo subvenire. Hoc enim in his verbis reperis, si diligenter intendis.

Vers. 43. *Et memor fuit testamenti sui, et pœnituit eam secundum multitudinem misericordiæ suæ.* Causam dicit quare fuerit Israeliticus populus, cum sæpius peccaret, auditus; nec usque ad perditionem debitam Domini miseratione pervenerit; propter Testamentum scilicet novum quod est æternum, ubi Domini adventus eluxit, qui nulla successione mutabitur. Ipse enim promissus est Abrahæ, quia de ejus erat semine nasciturus; hoc erat absconditum in prophetis, sed Evangelii tempore revelatum est. Pœnituit autem, more humanitatis edicitur, quæ dum pœnitet, consuevit mutare dispositum. Apud Dominum enim cuncta certis modis ordinata discurrunt; nec aliquid novum contra præscientiam ejus evenit, dum omnia quæ sunt facienda cognoscit. Necesse enim fuit ut nobis nostro more loqueretur, qui naturam mortalitatis, ut nos in æternum vivificaret, assumpsit. Sed considera quia ista pœnitentia Domini tunc fieri dicitur, quando et nos pœnitentes esse cognoscit. Talis enim nobis ille efficitur, quales nos sibi esse probaverit. Addidit, *secundum multitudinem misericordiæ suæ.* Ipsa est quæ cuncta peccata superat, ipsa quæ usque ad nostram carnem venire dignata est. *Multitudo enim misericordiæ* juste dicitur, per quam mundus noscitur esse liberatus.

Vers. 44. *Et dedit eos in misericordias, in conspectu omnium qui eos ceperant. In misericordias dicit eos datos,* quia diversa charismatum munera susceperunt. Alii enim prophetæ, alii apostoli, alii martyres, alii confessores ex ipso populo Domini miseratione floruerunt, ut eosdem postea miraculorum intuitu venerarentur gentes, quos ante velut abjecta mancipia possederunt. Sive magis ad diabolum vel ministros ejus referri potest, ut coram eis redderentur liberi, quorum pravitate prius videbantur esse captivi. Unde Apostolus dicit: *Principem potestatis aeris hujus, qui operatur in filiis* [ed., in filios] *infidelitatis* (Ephes. II, 2); et alibi: *Ut respiciant a diaboli laqueis captivati* [ms. A., B., F., capti] *ab ipso secundum ipsius voluntatem* (II Tim. II, 26).

Vers. 45. *Salvos fac nos, Domine Deus noster, et congrega nos de nationibus.*

Vers. 46. *Ut confiteamur nomini sancto tuo, et gloriemur in laude tua.* Populus ille cui ab initio psalmi istius verba dedimus, postquam se copia Dominicæ laudis explevit, sexta narratione Patrem Dominum deprecatur ut Ecclesiam suam de gentium congregatione perficiat. Illud quoque subjungens, *et gloriemur in laude tua*, non in humana jactantia, sed in te, ubi est revera ßxa gloria, et sine fine lætitia. Et intueri quod hic salvare dicitur Pater; legitur etiam et Filium salvare, ut est illud: *Venit Filius hominis salvum facere quod perierat* (Luc. XIX, 10). Prædicatur etiam salvare Spiritum sanctum, ut est illud ad Titum: *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis* 365 *Spiritus sancti* (Tit. III, 5). Sic indivisibilis Trinitatis æqualitas atque unitas, et ver-

A bis similibus et virtutibus indicatur.

Vers. 47. *Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo et usque in sæculum; et dicit omnis populus. Fiat, fiat.* Hæc est laus quam superiore versu congregatus optavit populus [ms. G. et ed., congregatos optavit populos] personare. Hoc etiam nunc sancta canit Ecclesia, quæ se de tanto bono præsentis tempore consolatur. Sed hoc dicit ab isto sæculo usque ad illud perpetuum sæculum esse faciendum, ut continuata laus nunquam debeat habere fastidium. Sed cum prædictos hymnos devotus Judæorum populus canat, quis est iste alter qui dicit: *Fiat, fiat*, scilicet (ut mihi videtur) populus ille præputii est, qui eo tempore in fide non erat, quando psalmus iste canebatur; qui tamen prophetiæ virtute futurus introductus est, ut amore universitatis diceret: *Fiat, fiat.* Sic hodieque in ecclesiis orantibus sacerdotibus respondetur *Amen*, id est, *Fiat.* Sic jam illis temporibus ipsi indicabantur, qui nunc idem faciunt. Convenit enim magis hæc verba ad talem intellectum trahere, quam librorum determinationes advertere, sicut quibusdam placet.

Conclusio psalmi.

Cantatum est *Alleluia* festivum, responderunt omnia titulo suo. Nam licet diversa dicta sint, in unam tamen gratiam tanquam voces canori organi convenisse noscuntur. Quapropter summo desiderio supplicemus, ut nos de beneplacito sibi populo esse concedat, qui de pravis recta, de amaris dulcia, de temporalibus facere consuevit æterna; quatenus et nos in Christo Domino gloriantes communiter dicere mereamur: *Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo et usque in sæculum.* Meminisse autem debemus quod hic psalmus, quamvis habeat, *Peccavimus cum patribus nostris, injuste egimus, iniquitatem fecimus*, ad pœnitentes tamen non debeat applicari. Primum, cui festivum *Alleluia* præmissum est; deinde quia loquitur populus Hebræorum, cum singulæ personæ pœnitentibus dentur; tertio plus historiam continet quam delicta deplorat. In multis præterea psalmis de peccati satisfactione breviter invenis dici; cum tamen non ad ipsam causam videantur aptari.

EXPOSITIO IN PSALMUM CVI.

Alleluia.

Quoniam psalmus iste cum aliis duobus superioribus simili titulo prænotatur, convenire putamus ut nos quoque ipsorum relationes sub una expositione memoremus; quatenus munus tanti secreti facilius possit intelligi. In primo *Alleluia* commendatur populus Judæorum, de quo nulla querela est. Secundo eos commemorat, qui in eadem gente creberrimis offensionibus erraverunt, et ad Domini gratiam ipsius miseratione reversi sunt. Illic autem commonet populus Christianus, ut laudes Domini pro collatis sibi beneficiis debeat personare. Sic [ed., hic] breviter potest intelligi, quod in unoquoque eorum debet inquiri. Unde nunc propheta (ut dictum est) commonet populum Christianum, qui Domini redemptione

salvatus est, ut confitendo præterita, novum cantet *Alleluia*. Vox ista suavis est, hic sermo festivus est. Quapropter veneranter audiamus stupenda magna, quæ tanti tituli splendore prænotantur.

Divisio psalmi.

Post Hebraici populi confessionem, de quibus præcedentes psalmi locuti sunt, propheta venit ad populum Christianum, qui per spacia totius orbis substitutionem solitudine atque errore vagabatur: in prima sectione commones eum ut laudes Domini debeat confiteri, quoniam ejus glorioso sanguine redemptus Ecclesias accepit, qui per aras dæmonum lucosque stulto rapiebatur errore. Secunda gratias dicit Domino peragendas, qui gentilium animas veritatis pabulo jejunas, religionis suæ ubertate satiavit, et eorum vincula peccatorum inexcuperabili virtute dirupit. In tertia Patri gratias præcipit esse referendas, quia Dominus Christus adveniens, diaboli portas æneas vectesque ferreos omnipotentis suæ majestate confregit. Quarta Domino Christo sacrificium laudis a sacerdotibus commonet offerendum, qui inter sæculi hujus immanissimos fluctus Ecclesiarum gubernationi quasi quibusdam navibus præsidere noscuntur: describens quemadmodum et ipsorum tentationibus virtus divina subvenire dignatur. Quinta iterum dicit a sacerdotibus et senioribus Dominum esse laudandum, qui squalentem mundum ariditate peccati in amœnissimam jucunditatem cælesti munere commutavit; quod videntes recti corde nimia exultatione gaudebunt. Illud autem considerandum est, quod prædictæ partes similibus versibus læchoare noscuntur. Quod genus carminis a magistris sæcularibus intercalare vocitatur: ubi adeo repetitio crebra geminatur, ut necessaria communitio frequenti repetitione dulcescat.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.* Prævidens propheta populum Christianum adventu Domini gratiam percepturum: ne securitate tanti beneficii aliqua negligentia lentaretur, commonet eum et prodere peccata sua, et laudes Domini personare: quia hoc verbum, *confiteri*, ad utrumque diximus pertinere. Ille enim præconia Domini salutariter assumit, qui prius eum delictorum suorum confessione placaverit. Subsequitur etiam, *quoniam bonus*, ut peccatoribus sit confidentia post satisfactionem pio Domino supplicare. In *sæculum* vero hic, significat in æternum: quia nullum tempus est quod ab ejus misericordia reperitur exceptum. Nam et hic consuevit parcere, et ibi fidelibus dignabitur æterna præmia condonare. Ita fit ut semper *bonus* supplicibus suis, semper *misericors* approbetur; nam et cum judicat bonus est, quia *justitia* bona est.

Vers. 2. *Dicant nunc qui redempti sunt a Domino, 366 quos redemit de manu inimici. Dicant utique Alleluia*, quod titulus ait, et se jucundis exultationibus consolentur qui ad Domini gratiam venire me-

ruerunt. Significat autem specialiter populos gentium, qui sanguine Domini redempti, et de potestate diaboli ipsius miseratione sublatis sunt. Tanta enim duritia rigens atque stupida manus illus fuit, ut nisi fuso sacro sanguine laxari nullo tempore potuisset. Nam ad eos pertinere quod dicitur, sequentia declarant.

Vers. 3. *De regionibus congregavit eos: a solis ortu et occasu, ab aquilone et mari.* Per figuram periphrasim, quæ Latine dicitur per circuitum, exponit diabolicæ dexteræ quæ fuerit potestas in toto orbe diffusa; ut beneficium sanctæ incarnationis hominibus innotescat, quæ et auctorem perniciosum majestatis suæ potentia religavit, et victo vasa mortis eripuit. Dixit prius, *De regionibus*. Et ne pauciores provincias congregatos, addidit, *a solis ortu et occasu, ab aquilone et mari*. Cum tres cardines mundi designaverit, pro quarto, id est pro australi posuit mare: ab illa parte Oceanum volens intelligi, qui cunctam mundi marginem dicitur circumire. Similis est et illa descriptio in Genesi, ubi semini Abrahamæ universum orbem promittit, dicens: *Leva oculos tuos, et vide a loco in quo nunc tu es, ad aquilonem et austrum, et ad orientem et ad mare, quod est occasus* (Gen. xiii, 14). *Occasus* enim dicitur, quasi horarum casus. Ita mare quod hic posuit pro austro, ibi pro occidente constat esse nominatum. Vocabulum siquidem istud pro qualibet parte mundi potest competenter aptari, quando universam terram circulo fertur suæ pervagationis includere. Unde evidenter advertitur hanc generalem adunationem non de Judæis dici, sed de Ecclesia catholica, quæ ex toto orbe noscitur congregata.

Vers. 4. *Erraverunt in solitudine in siccitate, viam civitatis habitationis non invenerunt.*

Vers. 5. *Esurientes et sitientes, anima eorum in ipsis defecit.* Quamvis diversæ gentes gauderent numerositate populorum, tamen in solitudine versabantur, cum nullos verissimos doctores, nullam Ecclesiam habere probarentur; quia superstitiosa gentilitas *viam civitatis* Domini, ubi habitare debuisset, necdum cum idolis sacrificaret, invenerat. *Esurientes autem et sitientes* curiosos hujus sæculi significat viros, qui veritatis semitas diversis opinionibus exquirebant. Sed quoniam non crediderant ejus Auctori, in vera sapientia non poterant inveniri. Sequitur, *anima eorum in ipsis defecit*. In ipsis, utique laboribus atque studiis eorum animositas lassata succubuit: quia sic Deum desiderabant quærere, quemadmodum non poterant invenire.

Vers. 6. *Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos.*

Vers. 7. *Et eduxit eos in viam rectam, ut irent in civitatem habitationis.* Quemadmodum duobus versibus superioribus descripsit errantes, ita nunc duobus aliis refert ad Domini dona redeuntes. *Clamaverunt*, significat magno desiderio quæsierunt. Quæ tamen compunctio a Domino venit, ut illud desideranter petatur, quod cognoscitur esse proficuum. Et ut vim

ipsius nominis indicaret, addidit, *cum tribularentur*. A gravius, animam probatur affligere. *Ferrum* significat durtiam malorum, quoniam ferreum plerumque dicimus quod durum esse monstramus.

Vers. 11. *Quia exacerbaverunt eloquia Domini, et consilium Altissimi irritaverunt.*

Vers. 8. *Confiteantur Domino misericordiae ejus, et mirabilia ejus filiis hominum.* Venit ad secundam sectionem, in qua commonet jam fideles ut Domino gratias referre non desinant, qui ejus copiosa beneficia perceperunt. Veraciter autem et salutariter dictum est debere *Domino confiteri misericordias* suas, quia quidquid in nobis videtur laudabile, ejus constat esse clementiae, qui peccata relaxat, spem tribuit, et ad bonitatis suae dona perducit. Nam quod dicit pluraliter, *misericordias*, illud significat, quoniam multis quidem, sed diversa largitur, sicut dicit Apostolus: *Sed unusquisque proprium donum habet ex Deo, unus quidem sic, alius autem sic (I Cor. vii, 7)*. Quapropter pio Domino semper dignum est *confiteri*, qui nos et a periculis liberat, et splendore suae pietatis illuminat. Miracula vero quae fecit tempore incarnationis suae, per evangelistas et apostolos posteris dicit esse praedicanda, sicut constat effectum. Memento autem quod hic versus per quatuor divisiones usque ad finem sine aliqua permutatione repetitur, ut sicut de quatuor mundi partibus dicit Ecclesiam congregatam, ita de totidem cardinibus orbis laudes misericordiae ipsius devotis mentibus offerantur.

Vers. 9. *Quia satiavit animam inanem, et animam esurientem satiavit bonis.* Inanis est anima, quando mundi perversitatibus occupata, ad Creatorem suum reverti nulla devotione festinat. *Animam* vero *esurientem* dicit, quando jam divina gratia visitata ad Domini [ms. A., B., F., a Domino] desiderat venire medicinam. Quod factum est in gentibus, quae intentionem suam primum in idolorum vanis desideriis occupabant; tunc enim erant inanes et vacuae, quando bonis fructibus privabantur elusae. Secundo *esurientes satiate* sunt, quando Domini miseratione communitae, vota sua ad poenitentiae studia transtulerant.

Vers. 10. *Sedentes in tenebris et umbra mortis: vinculis ligatos, in mendicitate et ferro.* Gentium quae ante adventum Domini fuerunt, in hoc versu vita describitur; *sedebant enim in tenebris*, quoniam [ms. A., B., F., quando] vacuatae lumine fidei, perfidiae caecitate reddebantur obscurae. Et cum dicit, *sedentes*, ostendit eas longo situ ibidem fuisse versatas. *Umbra mortis* fuit saeculi istius vita vitiosa, quae illius futurae mortis teterrimam portabat imaginem, *Vinculis* utique *ligati* erant, qui dominatione diaboli, peccatorum tenebantur nexibus obligati. *Mendicitas* ad indigentiam boni pertinet: ubi nullo gravior est omnino penuria, quae non corpus, sed, quod est

367 Vers. 12. *Et humiliatum est in laboribus eorum; et infirmati sunt, nec fuit qui adjuvaret.* Intuendum est quod in his duobus versibus figura sit parison, id est aequatio sententiae; exponit enim in primo versu quemadmodum peccaverint, et in secundo quae receperint. Quod schema in hoc psalmo frequenter, diligens lector, invenies. De illis enim dicit qui *sedebant in tenebris et umbra mortis*, quia contra Domini eloquia facientes, in ejus regulis vivere respuebant. Et necesse erat ut paterentur iratum, quem judicabant esse temendum. Denique vide quid sequitur, *et consilium Altissimi irritaverunt*. *Irritaverunt* plane, ut qui superbi in prosperitatibus existerunt, in tribulationibus et angustiis humiles redderentur. Justum consilium, saluberrima medicina, ut morbus saeculi contrario remedii munere curaretur. Adjecit, *infirmati sunt*, id est a saeculi praesumptione dejecti sunt; ut facilius ad poenitentiae remedia pervenirent, si incitamenta contumaciae perdidissent. Additum est, *nec fuit qui adjuvaret*, subaudiendum, alter. Nemo enim praestat periclitanti, nisi cui omnipotens Deus praeeperit subvenire.

Vers. 15. *Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos.*

C Vers. 14. *Et eduxit eos de tenebris et umbra mortis, et vincula eorum dirupit.* Ecce quare humiliati sunt, quare infirmati; scilicet ut *ad Dominum clamarent*, delicta propria confitentes. Silebant enim in elatione positi, velut insensata pecora nullum verbum salutare fundebant. Compunctio facta est, et tunc vocem proficuum reddiderunt. Et inspicie misericordiae Domini quibus distinctionibus exponitur. Primo, *de necessitate* [d., *necessitatibus*] *liberavit eos*, qui premebantur servitute diaboli. Deinde, a superstitionum suarum *tenebris eduxit* animas peccatorum sorde pollutas. Tertio, non dixit, *vincula eorum solvit*, sed, *dirupit*. Sic diaboli tyrannica potestas Christo veniente disrupta est, ut nunquam in illam qua fuit dominationem redire praevaleat.

D Vers. 15. *Confiteantur Domino misericordiae ejus, et mirabilia ejus filiis hominum.* Venit ad tertiam sectionem, ubi illum versum repetit, quem in secunda parte jam dixit. Hi sunt intercalares, quasi in medio calle positi, id est in carminis itinere constituti. Admonet enim liberatos [ms. A., B., F., liberatori] gratias agere, quia januas peccatorum et malorum omnium claustra virtus divina confregit.

Vers. 16. *Quia contrivit portas aereas, et vectes ferreos confregit.* Haec est causa qua dicit Domino confitendum, quia pro liberatione nostra *portas aereas vectesque confregit*, ut ipso nobis viam praebente, vitam istam possimus sub securitate transire. *Portae* sunt *aereae* hominum consuetudines vitiosae, quae

nos ita in peccatorum atriis recludunt, ut exeundi A nequeant præbere licentiam. *Vectes autem ferreos*, spiritus immundos non improbe videmur accipere, qui illas januas peccatorum, ne circumdatos exire liceat, obserare [mss. A., B., F., observare] noscuntur. Hæc enim duo metallâ pro fortitudine delictorum videntur adhibita. Sed ista hominum viribus desperata virtus divina *confregit*, quando periclitantes adventus sui lumine miserata respexit.

Vers. 17. *Suscepit eos de via iniquitatis eorum : propter injustitias enim suas humiliati sunt.* Quamvis omnia Dominus majestatis suæ præsentia complere videatur, tamen sic a peccatoribus longinquus redditur, ut non ei fiant proximi, nisi quando ad eum ipsius miseratione venerint compuncti. Sed quantum noceat ista desertio, patenter exponitur; dicit enim, *propter injustitias suas humiliatos*; non illa humilitate vitali: alia est enim illa humilitas quæ erigit, non ista quæ dejicit. Humiliatur quippe in interitum, qui ad illam non meruerit pervenire medicinam.

Vers. 18. *Onnem escam abominata est anima eorum, et appropriaverunt* [mss. A., B., F., *appropinquaverunt*] *usque ad portas mortis.* Quantum ad litteram pertinet, languentium consuetudo describitur, qui per fastidia cibi, discrimen incurrere probantur exitii. Sed hic spiritalem *escam*, id est legem Domini et salutaria præcepta potius debemus advertere, unde fidelis anima vivit, et copia superna reficitur: de qua impiorum mens exitiosa fame jejuna est, dum ægotante anima bonarum rerum noscitur sustinere penuriam. Gravis morbus et execranda calamitas, divinæ legis C appetentiam non habere; nam unde possit vivere, si suam vitam cœperit non amare? Hinc factum est ut ad illa clanstra mortifera venirent [ms. G. et ed., *veniretur*]; quæ ideo non sunt ingressi, quoniam erant Domini miseratione liberandi.

Vers. 19. *Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos.* Istam versum constat esse repetitum, quoniam in simili causa unam decuit esse sententiam.

Vers. 20. *Misit verbum suum et sanavit eos, et eripuit eos de interitionibus eorum.* Hic agnoscimus qualis languor sit spirituales delicias fastidire, ut sola cœlestis Medici præsentia tale potuisset periculum ægritudinis amputare. Venit enim Dominus Salvator, qui nos reficeret ac sanaret: ne spiritualis cibi jejunia peccatorum corda consumerent. Nam quod ait, *Misit verbum suum*, ad charitatem dicitur Patris, non ad imparilitatem potentia; nam mittitur et a Filio Spiritus sanctus, sicut et ipse in Evangelio ait: *Expedit vobis ut ego vadam : si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos ; si autem abiero, mittam eum ad vos* (Joan. xvi, 7). Et iterum Filius mittitur ab Domino sancto, sicut Isaias de Christo ait: *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me* (Isai. lxi, 1). Mittitur etiam potior a minore, sicut Tobias angelum misit. Sed neque minor est Filius dum a Patre mittitur, nec Spiritus sanctus Filio, quoniam ab eodem destinatur. Iste

siquidem sermo ad concordiam pertinet, non ad distantiam potestatis; nam æqualitatem esse in Trinitate potentia vel naturæ, in Scripturis divinis frequenter asseritur; quod inter alios decenter a Patre nostro Augustino in libro Testimoniorum constat esse collectum (*Et ser. 181, de Temp.*).

Vers. 21. *Confiteantur Domino misericordiam ejus, et mirabilia ejus filiis hominum.* Quarta sectio repetitis versibus introitur, quibus expositio prædicta sufficiet. Commonet autem sacerdotes ut Domino sacrificent, et mirabilia ejus populis non desinant prædicare.

Vers. 22. *Et sacrificent sacrificium laudis, et pronuntient opera ejus in exultatione.* Domino sacrificium reddit qui lætus hostiam laudis obtulerit: quia multo præstantius est cum bonis actibus psalmodiæ illi jubilationes offerre, quam pecudum victimas immolare. Nam qualia sacrificia sint præbenda consequenter exponit; scilicet ut 368 prædicatores beneficia ejus tacere non debeant; quatenus et ipsi reddant debitum, et fidelibus competens doctrina [mss. A., B., F., *medicina*] monstretur. Sed qualis sit ista pronuntiatio aptissimo verbo declaratur, id est in *exultatione*; non tristis, non diffidens, sed lætus atque promptissimus, ut ab audientibus possit intelligi confidentia prædicantis. Illa enim celerius acquiescimus credere, quæ doctores videmus fixa et grata mente prædicare.

Vers. 23. *Qui descendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis multis.* Cum dicit, *descendunt mare*, significat sacerdotes qui sæculi istius procellosa descendunt. Nam cum dicit, *descendunt*, ostendit inferiora loca esse sæculi, ad quæ *descendi* posse testatur. In *navibus* autem (ut sæpe diximus) Ecclesias significat, quæ ligno crucis mundi istius tempestates enavigant. Sic enim *mare descenditur* atque transitur, si tutissimis navibus insideatur, ubi gubernator est Christus, ubi remiges apostoli, et sanctorum pontificum beata collectio. Sequitur, *facientes operationem in aquis multis*. Adhuc in eadem comparatione persistit. Sacerdotes sunt enim qui operantur in aquis multis, id est prædicant populis Christianis. *Aquas enim multas*, populos significare non dubium est, quando in Apocalypsi, quid essent *aquæ* interroganti Joanni responsum est: *Populi sunt* (Apoc. xvii, 15). Quis autem verior potest esse intellectus, nisi quem tantæ veritatis confirmat auctoritas?

Vers. 24. *Ipsi viderunt opera Domini, et mirabilia ejus in profundo.* Ipsi prædicatores qui operas ejus spirituali intelligentia cognoverunt; ut mare Rubrum, baptismum; ut Jonæ triduanam illam ferini ventris innoxiam habitationem sepulcrum Domini significare cognoscerent; et his similia, quæ Scripturarum divinarum præfigurationibus agebantur. Eoque fit ut *mirabilia ejus in profundo* respiciant qui operas ejus spirituali æstimatione considerant.

Vers. 25. *Dixit, et stetit spiritus procellæ, et exaltati sunt fluctus ejus.*

Vers. 26. *Ascendunt usque ad caelos, et descendunt usque ad abyssos: anima eorum in malis tabescebat.* Ne illi quos superius dixit operam Domini in profundo posse conspiciere, aliqua elatione turgescerent, nunc eorum procellas et fluctus consequenter exponit. *Dixit, et stetit spiritus procellae,* significat quia deo Dominus tempestates tribulationum nostrarum pia miseratione suspendit: ne malis crescentibus obruamur, sed iterum nisi ipso protegente liberemur. Haec diatio nobis sit majoris causa periculi. *Exaltantur enim fluctus in mentibus humanis,* quando putamus meritis nostris attribui, unde sola videmur divina gratia posse liberari. Sed isti fluctus narratione pulcherrima describuntur. *Ascendunt enim usque ad caelos,* quando saeculi elationibus eriguntur; *descendunt usque ad abyssos,* cum in desperationem metumque pervenerint. Et vide quid sequitur, *anima eorum in malis tabescebat;* utique, quoniam usque ad profundas abyssos formidine faciente descenderant. *Tabescebat enim et in bono positum est,* sicut trigesimus octavus psalmus dicit: *Et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus (Psal. xxxviii, 12).* Sed hic ideo additum est, *in malis,* ut in qua parte positum sit, absolute debuisset intelligi.

Vers. 27. *Turbati sunt, et commoti sunt sicut ebrii, et omnis sapientia eorum devorata est.* De ipsis adhuc dicit de quibus superius ait, *anima eorum in malis tabescebat.* *Turbati sunt,* ad confusionem pertinet sensus; *commoti sunt,* ad iras protinus evomendas. Quapropter talium sapientiam dicit esse deglutitam, quia sapientia non potest nisi apud quietos et imperturbatos animos inveniri. *Sapientia eorum bene de illis dicitur qui sibi ante videbantur esse doctores:* sed eam constat esse deglutitam, quae perturbatis mentibus non praevalet apparere. His igitur exemplis monentur sacerdotes, ut Domino supplicent; quatenus cor eorum in humilitate consolidet, ne diabolicis tentationibus ventilentur.

Vers. 28. *Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos.*

Vers. 29. *Et statuit procellam ejus in auram, et siluerunt fluctus ejus.* Illi velut ebrii, quorum sapientia deglutita videbatur, clamore salubri ad vitalia consilia redierunt. *Ad Dominum* quippe conversi, coeperunt esse jam sobrii. Quid autem egerit auxiliaris clamor exponitur, *et de necessitatibus eorum liberavit eos.* Ipsae autem necessitates, quemadmodum remotae sint, allegorica descriptione narrantur. Sequitur enim, *et statuit procellam ejus in auram, et siluerunt fluctus ejus.* Tempestas illa saevissima, quae ab humana fragilitate non poterat sustineri, in auras jussa disparuit, confestimque fragor ille saevientium matorem imperio Dominantis obmutuit.

Vers. 30. *Et laetati sunt quia siluerunt; et deduxit eos in portum voluntatis eorum, et de necessitatibus eorum liberavit eos.* Dicit quod solet post pericula labore fessis emergere, ut se gaudeant ingenti clade liberatos, quando ad portum coeperint venire tutissimum. *Portus enim a portandis navibus est dictus.*

A Subjungitur repetita quidem, sed nimis grata conclusio, ut *de necessitatibus cunctis liberaretur animus* aestuantis.

Vers. 31. *Confiteantur Domino misericordiae ejus, et mirabilia ejus filiis hominum.* Venit ad quintam sectionem, ubi gratias agere Domino sanctam monet Ecclesiam: quia diversa beneficia humano generi pius miserator indulsit. Sed inspicere quod eundem versum quarto repetiit; ut quadrifaria illa mundi divisio, quam superius dixit, *a solis ortu et occasu, ab aquilone et mari,* his concordans partibus redderetur; quatenus fidelis confessio ubique eadem, ubique celeberrima cantaretur. Congruerat enim ut unam religionem, unum populum, unam Ecclesiam, una quoque sanctitas praedicationis includeret.

Vers. 32. *Et exaltent eum in ecclesia plebis, et in cathedra seniorum [ms. G et ed., senum] laudent eum.* Exaltari dicit Dominum, qui supra omnes caelorum terrarumque potestates excelsus est; non quod illi quidquam possit addi, sed ut nos in ipsius exaltatione debeamus augeri. Nam quando eum cogitamus atque laudamus, immensus et incomprehensibilis apparet Altissimus. Hic autem *plebem,* non quodcumque abjectum hominum genus debemus accipere, sed illam nobilem veraque religione pollentem, quae Dominum religiosis actibus semper exultat. Nam cum dicit, *et in cathedra seniorum laudent eum,* omnes doctores praecipit laudes Domini personare, qui in *cathedra seniorum* residere noscuntur; id est qui successores veterum pontificum esse meruerunt. **369** Cathedram siquidem doctoribus dari, in primo psalmo sufficienter expositum est.

Vers. 33. *Quia posuit flumina in desertum, et exitus aquarum in sitim.* Causam reddit quare debeat Domino confiteri turba fidelium: quia reprobata perfidia Judaeorum, omnis plenitudo venit ad populum Christianum. Illa siquidem *flumina,* id est prophetae vel apostoli non credentibus Judaeis ad deserta gentium transierunt. Nam cum verba Dei contumax populus Hebraeorum spiritualiter nequaquam suscipere voluisset, velut fons irriguus derivatus ad gentes omnes divinus sermo translatus est, et facti sunt uberrimi, qui prius siccati fuerant ariditate peccati. Mirabiliter autem dictum est, *exitus aquarum in sitim,* id est, ad gentes quae aquas caelestes sitienter haurirent, non ut Judaei exitiabili contemptu respicerent.

Vers. 34. *Terram fructiferam in salsilaginem, a malitia inhabitantium in ea.* Quia prius dixerat gentium evocationem, quae pertinet ad Christianos, nunc dicit expulsionem Judaeorum, quae illis per superbiam provenisse declaratur. *Terra enim erat fructifera,* quando superna religione florebat; sed facta est salsilago, cum Domini praecipua contempsit. Humor enim salsus fructibus probatur adversus: quia ubicunque dominatus fuerit, gratiam fecunditatis intercipit. Sed quare illis contingerit causa sub juncta est: propter *malitiam* scilicet eorum qui ter-

ram illam fructiferam, id est Domini tabernaculum subdolis [ed., subdolis] mentibus habitare videbantur.

Vers. 35. *Posuit desertum in stagna aquarum, et terram sine aqua in exitus aquarum.*

Vers. 36. *Et collocavit illic esurientes; et constituerunt civitatem habitationis.* Iste versus ad populum pertinet Christianum, quorum siccitati sacri baptismatis data est unda salutaris. *Stagna* enim pro fontibus Ecclesiarum arbitror posita, a quibus suscepta aqua, quieto lacu retinetur, donec novæ regenerationis dignitas impleatur. *Stagna* siquidem a stando dicta sunt. *Terra enim sine aqua*, incredula significat corda gentilium, quæ rigata unda baptismatis, sancta prædicatione floruerunt. Sed in isto beneficio collocati sunt qui Domini munera gloriosa nimis aviditate complexi sunt. *Civitas autem habitationis* est Ecclesia catholica, in qua firmiter se constituunt qui supernis jussionibus obsequuntur.

Vers. 37. *Et seminaverunt agros, et plantaverunt vineas; et fecerunt fructum natiuitatis.*

Vers. 38. *Et benedixit eos, et multiplicati sunt nimis, et iumenta eorum non sunt minorata. Seminant agros et plantant vineas*, qui corpora sua mundatis sentibus peccatorum cælesti institutione purificant; ut fructus illos inveniant, qui Domino placere noscuntur. Felix labor, proventus mirabilis, sic operari ut Redemptor gentium placatus possit agnosci. *Ager enim dictus est ab agendo*, quod ibi diversa victus causa peragantur. Addidit, *et fecerunt fructum natiuitatis, et benedixit eos, et multiplicati sunt nimis.*

Fructus a fruendo dicitur; et ideo qui fructum spirituales faciunt, benedictione Domini perfruuntur: quos vero infecundos esse contigerit, abscedunt; sicut Evangelii illa ficulnea, quæ luxuriantibus foliis sterilis videbatur in pomis. *Multiplicati sunt autem*, quando fideles benedicti sanctas operas [ms. A., B., opulentias] intulerunt, et gloriosiores facti sunt per Dei gratiam fecunditate meritorum. Sequitur, *et iumenta eorum non sunt minorata. Jumenta simplices homines debemus accipere*, fidei quidem probitate pollentes, sed nulla disertitudine gloriosos, meliores vita quam lingua: plurimum valentes, non sermone, sed corde, qualem Paulum legimus simplicem qui dæmonibus imperavit. Tales ergo non sunt minores facti, qui magnam videntur Domini gratiam consecuti. Sic ista hominum duo genera habere sanctam testatur Ecclesiam.

Vers. 39. *Pauci facti sunt, et vexati sunt a tribulatione malorum et dolore.*

Vers. 40. *Et effusa est contentio super principes eorum: et seduxerunt eos vana eorum, et seduxit eos in inuio, et non in via.* In his duobus versibus illos describit qui hæretica pravitate decepti, Ecclesiam Domini derelinquunt; de quibus Joannes Apostolus dicit: *A nobis exierunt, sed non erant ex nobis; nam si essent ex nobis, mansissent utique nobiscum* (I Joan. 11, 19). Isti ergo pauci sunt, quamvis multi sibi esse videantur; nam ad illam universalem Ecclesiam

A comparati, omnimodis probantur exigui. *Hi vexati sunt a tribulatione malorum et dolore; vexati utique*, quando eos diabolicæ insidiæ perculerunt. Necessè est enim hos dolor et tribulatio subsequatur, qui auctorem salutis reliquisse noscuntur. Sequitur, *et effusa est contentio super principes eorum.* Breviter sacerdotes hæreticorum designati atque notati sunt, a quibus merito dicitur *effusa contentio*; quia non salutari doctrina, sed tantum mortifera loquacitate contendunt; quippe qui Scripturas divinas locis aliquibus suscipiunt, et pro parte maxima derelinquunt. Hi quoniam sua vanitate seducti sunt, per inviam labuntur erroris: quippe qui viam salutis deserunt, et tortuosis semitis immorantur. Audiant ergo ubi ambulat, et quo possint pervenire cognoscant.

B Vers. 41. *Et adjuvit pauperem de inopia, et posuit sicut oves familias.*

Vers. 42. *Videbunt recti, et lætabuntur, et omnis iniquitas oppilabit os suum.* Superius de arrogantibus hæreticis dixit, nunc ad humiles catholicos redit, principes illorum jejunos deserens, et istorum pauperes adiutorio cælesti reficiens. Iste enim pauper est unus ex [ms. G. et ed., in] omnibus, qui mundanis illecebris derelictis, continue januam cælestis misericordiæ pulsât, ut in illam familiam mereatur admitti, quæ sicut oves innoxie simplicitatis honore decorantur. Hoc cum sancti viderint, sine dubitatione gaudebunt, quia fidelem respiciunt suis cætibus acquisitum. Quo facto diaboli iniquitas obmutescet, quando electis Domini non erit quod possit opponi.

C Vers. 43. *Quis sapiens et custodiet hæc, et intelliget misericordias Domini?* Mirabilis psalmus decore sine conclusus est. *Quis sapiens?* ac si diceret: Qui vere sapiens est custodit ista quæ dicta sunt, ut Christi se magis velit esse pauperem, quam hæreticorum principem; ut eligat se cælestis Regis pulsare januam, quam docere verba nocentia. Iste enim qui potuerit sic eligere, sic judicare, tunc accipiet *misericordias Domini*, quæ nullo possunt tempore terminari.

Conclusio psalmi.

D Licet omnia psalmi hujus suavi fuerint prædicatione narrata, ille tamen locus animum 370 meum præcipua delectatione permulsit, qui Dei Ecclesiam brevi complexione de cunctis dicit mundi partibus adunandam. Ait enim: *De regionibus congregavit eos. A solis ortu et occasu, ab aquilone et mari.* Sed operæ pretium est hunc versum paulo diligentius perscrutari; est enim astronomicæ disciplinæ optimus indicator. Dicendo enim quatuor cardines mundi, schemate quadranguli terrarum orbem depinxit. Hunc autem psalmum a doctissimo Patre Augustino reperi fuisse divisum; quem ita se populo commemorat explanasse, ut enim jam non adeo crederet exponendum. Hoc nos, in quantum concessum est, imitantes, universos psalmos adhibitis divisionibus credidimus partiendos: judicantes explanationibus nostris non

minima præbere solatio, quod tanti Patris monstravit A auctoritas.

EXPOSITIO IN PSALMUM CVII.

Canticum psalmus David.

In hoc psalmo perquærenda novitas inesse cognoscitur, quoniam eum de quinquagesimi sexti et quinquagesimi noni partibus constat esse contextum. Sed cum ipsa verba sint posita, quæ in illis ante jam dicta sunt, ad intellectum tamen alium perducuntur: quoniam mutatus titulus, qui semper continentiam psalmi indicare monstratur, aliterque partes ipsas, quam superius dictæ sunt, persuadet intelligi. *Canticum* enim frequenter diximus ad divinarum rerum contemplationem referri; *psalmum* vero ad actuales operas, quæ tamen divinis noscuntur convenire mandatis; quod in primo versu etiam ipse testatur: *Cantabo et psalmum dicam Domino.* David autem significat Regem Christum, qui in hoc psalmo locuturus est. Quapropter singula magna debemus intentione perquirere: quoniam psalmi in quibus ex persona sua loqui dignatur, reverentissima subtilitate profundi sunt, ut tanti secreti dignitas densiore velamine protegatur.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum (sicut dictum est) loquitur Dominus Christus. Primo ordine per id quod homo est paternæ gloriæ gratiam laudis exsolvens: quoniam suscipiens mirabile passionis arcanum resurrexit in gloriam sempiternam. Secundo humiliat semper humanitatem suam, ubi tamen et potentiam C propriæ majestatis ostendit; ut duas naturas veraciter in una Domini Christi cognoscas esse personam, non quod in duos filios dividatur Christus (sicut quorundam sentit impietas), sed quod unus atque idem Filius Dei, nunc secundum carnem pro nobis assumptam, nunc secundum potentiam Verbi loquatur et gloriam. Discerne enim naturas tam Dei quam hominis, et omnia sine offensione transibis, sicut a Patribus sub brevitate præceptum est: Da passiones carni, da Divinitati miracula.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum; cantabo et psalmum dicam Domino.* Sanctitas illa gloriosæ incarnationis, dum suam puritatem refert, quemadmodum laudes Domino dicantur, ostendit. *Paratus* enim ille ad talia semper erat, qui ad præconia Patris peccatorum discrepantiam non habebat. Nam et ipsa repetitio confidentiam promissionis ostendit: quia firmissime constat dici, quod repetita noscitur professione solidari. Sed quod ille vere de se promittit, nos tene dicimus si nobis peccata relaxari ipsius munere confidamus. Sequitur, *cantabo, et psalmum dicam Domino.* Merito ille de se talia dicebat, cujus et sermo et actus divinis regulis consonabat. In illo siquidem psalterio non erat chorda minus, nec vox ejus aliqua malorum actuum raucedine perstrepebat; sed jucunda exsultatione cum spirituali cantico jungebantur et opera; eratque illud

PATROL. LXX.

A dulcisonum revera psalterium, quod sanctis modulationibus consonaret.

Vers. 2. *Exsurge, gloria mea; exsurge, psalterium et cithara; exurgam diluculo.* Postquam se Dominus Christus secundum carnem Patri cantare dixit et psallere, nunc ait, *Exsurge, gloria mea*, quæ per *psalterium* indicatur et *citharam*. *Psalterium* ad morum pertinet probitatem, *cithara* ad afflictionem corporis et dolorem, per hæc ostendens et actus laudabiles, et gloriosissimam passionem. Addidit, *exurgam diluculo*. Pulcherrimum sequitur ordo dictorum; nam post significationem passionis, hoc necessarie de resurrectione Domini probatur intelligi: quia tali tempore (Evangelio teste) surrexit a mortuis. Quod si hoc et de membris ejus velis accipere, B etiam de quolibet fidei congruenter advertitur: quia *diluculo* semper *exurgit*, qui piis operibus in ecclesia Dominum laudaturus assistit. Nam licet profunda nocte vigilet, nescit tenebras pati qui tanto radiatur splendore præconii.

Vers. 3. *Confitebor tibi in populis, Domine; psalmum dicam tibi inter gentes.* His dictis universalis significatur Ecclesia: quia (sicut sæpe dictum est) primum multi de Judæo populo crediderunt, postea intrmissa est gentium plenitudo. Et videlicet quemadmodum singulas causas congruentia verba distinguant. *Confiteri* se dicit *in populo* Judæorum, ubi propria voce locutus est; *psallere* autem *in gentibus*, ad quæ directi apostoli mandata ejus sanctis prædicationibus impleverunt: se dicens revera psallere, quod per C ministros suos cognoscitur effecisse.

Vers. 4. *Quoniam magnificata est usque ad caelos misericordia tua, et usque ad nubes veritas tua.* Hoc quoque dicitur Patri: *Magnificata est enim misericordia ejus usque ad caelos*, quando supernæ potestates ejus beneficiis perfruuntur. Nam licet bonorum angelorum et diversarum potestatum summa dignitas habeatur, ipso tamen præstante beati sunt. *Magnificata est autem usque ad nubes veritas ejus*, quando prædicatores verbi, velut imbriferæ nubes, infideles populos compluerunt.

Vers. 5. *Exaltare super caelos, Deus; et super omnem terram gloria tua.* Hoc excolit quod superius dixit: 371 quoniam præmisit magnificatam esse usque ad caelos misericordiam Domini; secutum est, *Exaltare super caelos, Deus*; ut ejus misericordiam manifestum est cælestia continere, justo *super caelos* debeat *exaltari*. Et iterum quia dixit, *usque ad nubes veritas tua*, merito subjunctum est, *et super omnem terram gloria tua*. Ipsa enim se evidenter exponunt, quæ alterutra declaratione pandantur.

Vers. 6. *Ut liberentur dilecti tui. Salvum fac dextera tua, et exaudi me.* Venit ad secundam narrationem, quam diximus quinquagesimi noni psalmi esse ultimam partem. Unde merito hic facta divisio est, ubi pars alterius psalmi noscitur esse conjuncta. Et ut evidenter intelligas passionem Domini ad utilitatem fidelis populi fuisse collatam, *solum se fieri deprecatur*, ut credentium turba liberetur. Quo tempore

resurrectionis evenisse non Jubium est, quando apostoli vel omnes credentes deitatem Domini Salvatoris tali manifestatione senserunt.

Vers. 7. *Deus locutus est in sancto suo : lætabor et dividam Sichimam, et convallem tabernaculorum metibor.* Per hunc et alios tres versus qui sequuntur, mixta Græcis Latinisque sermonibus, figuram faciunt sardismos, quæ sit diversarum commixtione linguarum, sicut jam in quinquagesimo nono psalmo diximus. Nunc ad exponenda verba redeamus. Cum dicit, *in sancto suo Deum locutum*, se significat evidenter. Et intellige quam vim habeat, *in sancto suo*; non enim dixit, per sanctum suum, sicut per prophetas, per apostolos, aliosque qui Domino placuerunt; sed hic dicit, *in sancto suo*, ut Verbum caro factum una voluntate cum Patre loqueretur. Sequitur, *lætabor et dividam Sichimam*. Significationes omnium istorum nominum sollicite debemus exquirere, quoniam occultarum rerum revelare nobis probantur arcana. Sichima interpretatur humeri; humeri autem significant opera quibus aditibus atque gubernantibus solemus aliquid manibus operari. Sensus ergo talis est: post resurrectionem suam *lætaturum* se dicit, quoniam operam, id est gratiam suam apostolis et fidelibus divisit, qui passionis ipsius et prædicationis gloriam sunt secuti. Addidit, *et convallem tabernaculorum metibor*. *Convallem* significat humilitatem. *Tabernaculorum* ecclesiarum dicit, quarum specialiter sanctissimam constat esse virtutem. Hanc ergo humilitatem metitus est Dominus, quando unicuique fidelium, prout voluit, charismatum dona distribuit, sicut dicit Apostolus: *Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi* (Ephes. iv, 7).

Vers. 8. *Meus est Galaad, et meus est Manasses, et Ephrem fortitudo capitis mei. Juda rex meus. Galaad* Latina lingua dicitur transmigratio, quæ revera Domini est, quando gentes, ipsius vocatione compuncta, ad eum feliciter emigrarunt. *Manasses* interpretatur oblivio, quo verbo significatur populus Judæorum, qui oblitus beneficia divina, Christum Dominum sacrilega præsumptione crucifixit; postea tamen ejus miseratione ad ipsius religionem culturamque remeavit. Sic utrumque populum nominum isto eum commemorazione suum esse testatur. Sequitur, *et Ephrem fortitudo capitis mei. Juda rex meus*. Istud de sua passione locutus est. *Ephrem* fructificatio dicitur; significat enim spineam coronam quam supra caput impositam in sua passione suscepit. Hæc fertilis ultra omnes fructus fuit, ut totum mundum illa humilitate lucraretur. *Judam vero regem* justo suum dixit, quia de ejus origine carnis propagatione descendit.

Vers. 9. *Moab olla spei meæ. In Idumæam extendam calceamentum meum; mihi allophyli subditi sunt.* *Moab*, sicut Hieronymo placet, significat ex patre, quod est sine patre. Unde diabolus vult intelligi, qui malis operationibus Deum non habet patrem, sed justum judicem. Iste ergo *ollæ* comparatur, quæ

A carnes susceptas decoquit, et in quandam caritatem fervido vapore perducit; sic ille sibi traditos incensibili consumptione [ed., consumatione] castigat, eosque nolens in humilitatem confessionis assidua insecutione perducit. Ergo more humanitatis Dominus dicit de diaboli persecutione spem sibi esse, quia multi quos ille festinat affligere, conversi nituntur ad Domini beneficia remeare. Sequitur, *In Idumæam extendam calceamentum meum*. *Idumæa* terrena significat et sanguinea, quam Dominus per Evangelii prædicationem possessurum se esse significat. *Calceamentum* enim in quinquagesimo nono psalmo, Evangelium diximus significari, quod Dominus usque ad homines terrenos extendens, lege sua mundum universali prædicatione complevit. Adject, *mihi allophyli subditi sunt*. *Allophyli* alienigenæ interpretantur; significant autem populum Christianum, qui de diversis gentibus ipsius miseratione collectus est. *Subditos* enim quod dicit, futuros fideles esse testatur.

Vers. 10. *Quis deducet me in civitatem munitam, aut quis deducet me usque in Idumæam?* A parte [ms. A., B., F., et ed., aperte] humanitatis aptissima interrogatio præmittitur, ut consequens responsio subsequatur. Negat enim hominem se solatio perducipi posse, ubi ipse ad liberandos fideles suos desiderat pervenire. Ipsa enim natura hoc humiliter dicit, quæ ait: *Deus meus, respice in me: quare me dereliquisti* (Psal. xxi, 2)? Ipsa quæ dixit: *Qui misit me major me est* (Joan. xiv, 28). Ad postremum quæ ait: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste* (Matth. xxvi, 59). Ab ipsa enim parte totum humiliter accipitur, ut homo Deus perfectissimus sentiat. *Civitas munita* forte significat infernum, quam nulla humana vis potuit aperire, nisi qui portas ejus cognoscitur infregisse. Unde in præcedenti psalmo dictum est: *Quia contrivit portas æreas, et vectes ferreos confregit* (Psal. cvii, 16). Urbs ad suscipiendum patens, ad dimittendum clausa consistens: quæ tunc munitionis suæ legem perdidit, quando eam gentium Redemptor intravit. Nam portas in malo et in bono poni psalmus vigesimus tertius testatur, qui ait: *Tollite portas principes vestras* [ed. principis vestri], *et elevamini, portæ æternales* (Psal. xxiii, 7). *Idumæam* diximus terrena significare; ad quam Dominus post resurrectionem venit, quando inestimabili gloria patefacta, universis gentibus omnipotens innotuit regnator. Ipso enim modo et ista petit fieri, sicut illa quæ superius dixit.

Vers. 11. *Nonne tu, Deus, qui repulisti nos, et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris.* Secuta est illa, quam in superiori versu suspenderat, absoluta confessio: quoniam hæc quæ in resurrectione facta sunt, a sola poterunt deitate compleri. Quis enim claustrum mortis infringeret? Quis januas munitæ civitatis aperiret, nisi ipse Dominus 372 Christus, qui contra ordinem humanæ naturæ tertia die surrexit a mortuis, et gloriam suæ majestatis ostendit? Et intueri subtiliter quia superiora singulari numero

percurrit; hic autem pluraliter perhibet se *repulum*, ut caput cum membris suis talia dicere sentiat. *Repulisti nos* significat distulisti, quia et ipsum ad glorificationem suam constat esse dilatum cum in hac vita moraretur; et omnium fidelium hodieque gloria suspenditur, donec ad resurrectionis præmia veniat. Sequitur, *et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris*. Tempus illud significat quando tentus et traditus est a turba Judæorum, quando flagellis a præside cæsus, dementium Judæorum spūta sustinuit. Tunc enim si voluisset divinitas ista repellere, omnis adversitas confracta cecidisset. Sed distulit miraculum suæ potestatis ostendere, ut dispensatum ordinem proficue passionis impleret. Hoc et fidelibus usu provenit, cum ad probationem suam diversis cladibus affliguntur.

Vers. 12. *Da nobis auxilium de tribulatione: et vana salus hominis*. Hic cum membris suis Domini clamat humanitas, ut de tribulationibus istius mundi resurrectionis securitas concedatur; quatenus tandem aliquando tempestas hujus sæculi conquiescat. Non enim *auxilium* petit de deliciis, sed *de tribulatione*, unde hominibus per divinam clementiam novit provenire remedia. Et ne in potestatibus mundi spes ulla remaneret, adjecit, *ei vana salus hominis*, quia revera infirma talis est et caduca præsumptio.

Vers. 13. *In Deo faciemus virtutem, et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos*. Hæc et Domini Salvatoris et cunciorum fidelium vox est, quoniam spiritualibus atque carnalibus inimicis efficaciter divinis virtutibus obviatur. Audiant quoque hunc psalmum, qui carnem Domini dicunt et divinitatem unius esse naturæ; quos merito cœlestis orator Ambrosius in libro de Incarnatione Domini (Cap. 6) increpat dicens: *Quæ tantum sacrilegium inferna vomuerunt? Jam tolerabiliores sunt Ariani, quorum per istos perfidiæ ipsius robur adolescit; ut majore contentione asserant Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum unius non esse substantiæ: quia isti divinitatem Domini et carnem substantiæ unius dicere tentaverunt, et cætera quæ locus ipse noscitur continere mirabilis*. Quapropter intelligant illis se scelestiores potissimum dictos, quos a se universalis Ecclesia reddit extraneos. Non immerito; nam cum Verbum caro factum Christi nomen acceperit, aliudque sit Verbum, aliud caro: in una natura positus (sicut ipsi volunt) dici Christus, non potest inveniri nequior perfidia (nisi fallor) cunctis hæresibus. Nam cum diversæ particulatim tangant majestatis injuriam, hæc sola (proh dolor!) ausa est præsumere, unde et ipsum nomen fidei nostræ nitatur funditus abrogare. Sciendum sane hunc psalmum sextum esse ex his quos de duabus naturis locuturos esse prædiximus.

Conclusio psalmi.

Quam bene sibi copulantur quæ ad salutem operandam generis humani ab uno fonte descendunt! Quis enim non miretur in superioribus diversisque psalmis dictum, quod hic in tantam convenientiam

A probatur esse perductum? Sic et ipse David in Paralipomenon (*I Paral. xvi*), psalmorem partibus adunatis, hoc est, centesimi quarti, et nonagesimi quinti, et centesimi quinti, Spiritu sancto repletus, ante arcam fœderis laudes Domini magnis exultationibus personavit; ut tanquam ex diversis aromatis suave incensum fieret, quod ad conspectum Domini feliciter perveniret. Sine difficultate quippe conjungitur, quod sibi nullatenus repugnare monstratur. Quapropter et hunc psalmum ex aliis ideo credamus esse formatum, ut anima esuriens saporum diversitatibus pasta recreetur. Unde et hodieque de partibus psalmorem aliquid cantoribus compaginare arbitror esse permissum. Nam et hoc huic loco convenire diducitur, quod operatio dominica ex duobus populis unam fecit Ecclesiam.

EXPOSITIO IN PSALMUM CVIII.

In finem, psalmus David.

Titulus iste psalmi præcedentium verborum expositione jam notus est; et ideo referendus est ad Regem supernum: quoniam omnes sermones ipsius tendunt ad Dominum Christum. Ipse enim in hoc psalmo locuturus est iniquitatem Judæ vel populi Judaici, et passionis suæ sacramenta prædicens.

Divisio psalmi.

Per totum quidem textum (sicut dictum est) loquitur Dominus Christus. Prima parte Judæos increpat, qui mala pro bonis Creatori suo reddere maluerunt. Secunda Judæi traditoris et perfidi populi narratur iniquitas, et quæ illis erant [*ed., erunt*] pro tanta detestatione ventura prædicuntur. Tertia precatur per id quod homo est, ut liberatus periculo passionis, cito resurrectionis gloriam consequatur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Deus, laudem meam ne taceatis, quia os peccatoris et os dolosi super me apertum est. Locuti sunt adversum me lingua dolosa*. Dominus ac Salvator noster petit per id quod formam servi est dignatus assumere; ut laudem ejus resurrectionis silere [*ed., sileri*] non faciat Pater, qui secundum carnis humilitatem Judæorum erat convicia dura passurus. Hoc est enim, *Laudem meam ne taceas*, id est ne tacere [*ed., taceri*] facias. Est enim decora diversitas; ut quoniam inimici mendacia loquebantur, contra eos toto orbe veritatis testimonia canerentur. Sic enim illos per gloriam suæ resurrectionis convinci desiderat, ut reatum propriæ perversitatis agnoscant, et celerius recurrant ad remedia confessionis, ne in æternum perire debeant contumaces. Quæ figura dicitur syncrisis, id est collatio, quæ fit quando comparatione quadam justiore causam nostram quam adversarii demonstramus. Sed ista laus certa erat, quia de veritate manabat. Sermo autem ille falsissimus cognoscebatur esse, qui de ore dolosi et perfidi probabatur exire. Nam quemadmodum potest dici verum, quod ipsi veritati docetur adversum? *Apertum* itaque *os*, contumelias designat quas per tulit a Judæis. Sed hic singularem numerum ideo

ponit, quia (sicut sæpe dictum est) populum utroque A modo appellari fas est; nam licet nomine unus audiatur, intellectu tamen 373 plurimum esse noscuntur. Sequitur, *Locuti sunt adversum me lingua dolosa. Locuti sunt igitur lingua dolosa*, quando sanctam Domini simplicitatem verbis captiosissimis appetebant, dicentes: *Licet tributum dare Cæsari?* Et illud: *Magister, scimus quia verax es* (Marc. xii, 14). Ilæc enim verba subdola cogitatione proferebant.

Vers. 2. *Et sermonibus odii circumdederunt me, et expugnaverunt me gratis.* Dicendo, *sermonibus odii circumdederunt me*, tempus illud significat quando iniqua conspiratione Pilato dixerunt, *Crucifige, crucifige* (Luc. xxiii, 21). Nam sermones utique odiorum, non veritatis fuerunt, qui mortem immaculati expectere videbantur. *Circumdederunt* autem, insanam multitudinem significat, quæ quaquaversum verba nequissima personabat. *Expugnaverunt gratis*, quando ante præsidem innocentis sanguinem falsis accusationibus impetebant. *Gratis* vero dixit, quia factum eorum nullum illis potuit afferre compendium, sed magis detestabilem pullulavit interitum. Nam sicut iusti gratis amant Dominum, cum eum propter se tantum diligunt, non propter aliquod temporale beneficium quærunt: ita impii gratis execrantur, quia eausam iusti odii reperire non possunt; sicut et in sexagesimo octavo psalmo dictum est: *Multiplicati sunt super capillos capitis mei qui oderunt me gratis* (Psal. lxxviii, 5).

Vers. 3. *Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi; ego autem orabam.*

Vers. 4. *Posuerunt adversum me mala pro bonis, et odium pro dilectione mea.* In his duobus versibus facienda est rerum positarum distincta separatio, ut ea quæ occulte dicta sunt manifestius innotescant. Tribus igitur modis peccatum omne contrahitur. Primus delictorum gradus est, non reddere bona pro bonis. Secundus reddere mala pro malis. Tertium extremum est vitiorum, tribuere mala pro bonis. Contra, tali numero laudabilia peraguntur, impendere bona pro bonis; secundo malum pro malo non reddere; tertio perfectissimum virtutis genus est, bonum pro malo tribuere. Et nota quoniam sicut Judæi extremam illam vitiosissimam partem facere decreverunt, ut cum diligere debuissent, ad odia iniqua prosilirent: ita Dominus summum illud bonum perfecta pietate restituit; ut in cruce passus pro illis oraret qui eum decreverunt impia voluntate trucidare.

Vers. 4. *Constituere super eum peccatorem, et diabolus stet a dextris ejus.* Venit ad secundam partem, in qua primum de Juda malorum omnium capax multa dicturus est. Deinde plurali numero miscet et impios Judæos, qui filii ipsius imitatione scelestis existerunt. Quapropter certissimus futurorum prædicit supra Judam traditorem *constituendum esse* diabolum; qui merito peccator dicitur, quoniam delictum traditionis ab ipso sumpsit initium. Et ne forsitan dubitares de quo diceretur, adjectum est, *et diabolus stet a dextris ejus*; scilicet quia nulla meruit con-

fessione salvari, sed desperatione malorum laqueo præfocatus occubuit; nec potuit habere dexteram liberam, qui tota sinistrae partis scelera sapiebat. Sic enim unusquisque facere significatur, qualis est ille qui ejus dexteram tenet, ut est illud in malo: *Dextera eorum, dextera iniquitatis* (Psal. cxliiii, 41); in bono: *Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi* (Psal. xv, 8). Quapropter his significationibus totius vitæ nostræ qualitas indicatur.

Vers. 5. *Cum judicatur exeat condemnatus, et oratio ejus fiat in peccatum.* Hoc dicitur de futuro judicio, quando peccatores justissima pronuntiatione damnabuntur, ut est illud Evangelii: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (Matt. xxv, 41). Et considera quod dixit, *exeat*, scilicet de congregatione justorum, unde omnis qui egreditur impiorum partibus aggregatur. *Oratio vero ejus*, quam inter alios apostolos suscepit peragendam, in gravissimum illi peccatum probatur esse conversa, quando ibi continetur: *Et dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. vi, 12). Sed quid ille debentibus dimitteret, qui beneficiorum omnium tradebat autorem? Merito ergo *in peccatum* illi conversa est sancta oratio, qui detestabili peccavit exemplo.

Vers. 6. *Fiant dies ejus pauci, et episcopatum ejus accipiat alter.* Sic dicit *paucos dies* Judæ fieri debere, quasi longa ætas ejus per crudelissimum peccatum imminuta esse videatur, sicut et alibi dixit: *Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos* (Psal. liv, 24). Sed hoc fieri merito viletur, cum juniores senioribus comparantur. Nam cum alii centenis annis vivant, dimidiata illorum ætas conspiciatur, qui nec quinquaginta vixerunt. Sic et Judæ apostolatus *pauci dies facti sunt*, quando alii post ipsum apostoli custodita Domini voluntate manserunt. Et ne numerus ille sacratissimus apostolorum Juda mortuo rumpetur, jam tunc prædictus est in ejus loco alter fieri, ut duodenarius calculus custodita integritate constaret. *Episcopatus* autem summus in Ecclesia gradus est. Episcopus dictus superinspector, eo quod Domini gregem, ipsius gratia suffragante, quasi pastor cautissimus alta sede custodiat, sicut Ezechiel propheta dicit: *Speculatorem te posui domus [ed., domui] Israel* (Ezech. iii, 17). Et nota quia in Veteri Testamento hic primum hoc nomen positum est. Cujus rei virtutem Apostolus evidenter insinuat, dicens: *Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat* (I Tim. iii, 1), etc. Quapropter nomen istud non tam honoris est quam laboris. Nam qui alios speculandos suscipit, se jugi debet excubatione conspiciere, ut non illi contingat quod dicit Apostolus: *Ne aliis prædicans, ipse reprobus efficiat* (I Cor. ix, 27). Illudque meminisse nos convenit in Actibus apostolorum evidentissime declaratum, hunc versum de Juda esse conscriptum; ait enim Petrus: *Viri fratres, oportet implere Scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus per os David de Juda, qui fuit dux eorum qui congre-*

luciderunt Jesum (Act. 1, 16). Et paulo post sequitur, A Scriptum est enim in libro Psalmorum : Fiat habitatio ejus deserta, et non sit qui habitet [ed., inhabitet] in ea; et episcopatum ejus accipiat alter; ut nulli dubium sit de ipso hoc omnimodis sentiendum. Sic istum psalmum de passione Domini, et evangelicis verbis, et Petri apostoli attestatione cognoscimus esse prophetatum. In hoc autem versu figura est intelligenda hypexæresis, quæ Latine dicitur exceptio: quoniam Judas ab honore episcopatus, id est apostolatus excipitur.

Vers. 7. Fiant filii ejus orphani, et uxor ejus vidua. Quamvis alibi non legatur Judam uxorem habuisse vel filios, tamen ex ista prophetia eum maritum patremque fuisse datur intelligi. 374 Illo enim occubente, affectibus ejus sine dubio talia contigerunt, ut vidua fieret uxor relicta, et filii orphani cum patre caruissent. Quod si ad spiritualem sensum velis referre, filii possunt intelligi qui eum in illa traditione secuti sunt: uxor voluntas, quæ nobis tanquam conjux semper adjuncta est: de qua filios parimus, cum opera nostra, quasi quodam ventre gerueramus.

Vers. 8. Commoti amoveantur filii ejus, et mendicent: ejiciantur de habitationibus suis. Ad utrumque quod dictum est poterit pertinere, sive ad carnales filios, sive ad opera nostra. Commoti significat violenter expulsi; ut hoc graviter doleant, quod patiuntur inviti. Mendicent, bonarum rerum indigentiam significat, ut omnibus pateat nullam eam opem habuisse rationis, qui talia sunt secuti. Ejiciuntur vero de habitationibus suis, quando de congregatione Dominici populi redduntur alieni: ubi non mente, sed tantum corpore prius habitasse videbantur.

Vers. 9. Scrutetur fenestrorum omnem substantiam ejus, et diripiant alieni omnes labores ejus. Per comparationes factas versus iste declarandus est, ut totius nobis confusionis removeatur obscuritas. Debitor quando ad persolvendum idoneus non est, fenestrorum ejus, a iudice percepta fiducia, ingreditur domum obnoxii sui, et omnia quæcunque habere potest diripit, et satisfacit sibi pro pecunia mutuata: sic et diabolus, quando peccata hominibus multa congregaverit, et in eis obstinata voluntate perstiterint, accipit potestatem ut obnoxii substantiam diripiat, et pro libito suo de humana sibi laceratione satisfaciat. Hoc nunc optatur Judæ, ut datus in potestate diaboli bonis omnibus emundet. Alieni quoque sunt spiritus immundi, quibus diabolus tanquam mancipiis imperat ad nocendum. Et bene dicti sunt alieni, qui a regno Domini probantur extranei. Isti labores diripiunt mandata Domini transgredientium, dum eos bonis omnibus privaverint, percepta licentia.

Vers. 10. Non sit illi adjutor, nec sit qui misereatur pupillis ejus. Quoniam et boni viri diaboli quidem tentatione pulsantur; sed Dominum adiutorem habere non desinunt, ut ab imminente periculo liberentur. Malus dicit tali adjutorio deserendos, ut remaneat iniquitas desperata, cui subtrahitur saluberrima me-

dicina. Pupilli vero dicti sunt quasi pusilli, qui parvitate ætatis ad regendum se probantur infirmi. Unde et: pupilla oculorum dicta est, quia omnino in corpore nostro videtur exigua.

Vers. 11. Fiant nati ejus in interitum; in generatione una deleatur nomen ejus. Eosdem natos dicit, quos superius pupillos ait; et quoniam solent aliqui peccatorum genus propagare longinquum, ipsam quoque spem illis posteritatis abscedit, ne quo se bono [ms. A., B., quovis bono] mentes pessimæ consolentur. Sive magis una generatio illa dicenda est, quando nascimur in peccatis. Et ideo petit ut ad secundam, id est regenerationem non perveniant (qui tamen in prædestinatione repulsi sunt), ut in prima peccatorum suorum sæpe dispereant, nec secundæ nativitate beneficio laqueum mortis evadant. Sed hæc et his similia de illis dicuntur qui in Domini judicatione damnandi sunt.

Vers. 12. In memoriam redeat iniquitas patrum ejus in conspectu Domini, et peccatum matris ejus non deleatur. Per tropologiam dicitur, In memoriam Domini peccata redire majorum; ut et novis [ms. A., B., F., suis] delictis nefarius Judas et parentum erroribus torqueatur. Priscorum enim peccatis (sicut sæpe diximus) ita quis reus est, quando eorum sceleribus sequacissimus invenitur. In conspectu Domini, id est in disceptatione iudicii: quoniam dum peccata Dominus respicit, auctores eorum sine dubitatione percillit. Inde et propheta clamat: Averte faciem tuam a peccatis meis (Psal. 1, 11). Peccatum vero matris ejus, est Synagoga: nota protervitas, ut et prophetas occideret, nec ab ipsis dæmonum sacrificiis abstinere. Sacrilegi enim Judæ traditoris illam partem dicit esse genitricem, non quæ viros sanctos protulit, sed quæ innocentium sanguinem fudit.

Vers. 13. Fiant contra Dominum semper, et disperseat de terra memoria eorum. Nunc pluralem numerum ponit, quia Judæos mavult contumaces intelligi. Nam sicut in uno sancto multos beatos advertimus, ut est illud: Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam (Matth. xvi, 18): sic iterum in uno pessimo multi detestabiles continentur. Petrus enim gerit Ecclesiæ typum, Judas vero damnandæ Babylonæ portat imaginem. Unde merito post eum de perfidis dicit, quia ipsi scelerati malis facinoribus subsequuntur. Fiant ergo peccatores contra Dominum semper, quando a regno ejus alienati in gehennæ contrarietatem, justitia faciente, mittendi sunt. Nam cum Dominus sit æterna beatitudo, contra ipsum fieri bene dicitur, qui perenni ultione damnatur. Disperit autem de terra viventium, qui in beata patria non videtur. Nec in commemorationem veniunt, quando nullam ulterius misericordiam consequuntur. Illos enim dicitur memorari, quibus sumus aliqua præstium.

Vers. 14. Pro eo quod non est recordatus facere misericordiam. Dicit iustissimæ ultionis causam: quoniam pietatem non potest invenire qui cum aliis

contempsit impendere, sicut scriptum est : *Beati misericordes, quoniam ipsis miserebitur Deus (Math. v, 7)*. Sed quamvis ad singularem numerum reversus sit, adhuc tamen intelligere debemus populum Judæorum, qui misericordiam non fecit apostolis vel fidelibus Christi, quando eos post passionem Domini iniqua persecutione vexavit : quia istud de Juda non potest intelligi, quando ante crucifixionem Domini de hac luce transivit ; et affligere non potuit fideles ejus, quia tempus non habuit eos persequendi.

Vers 15. *Et persecutus est hominem pauperem et mendicum, et compunctum corde morti tradidit*. Et istud adhuc de Judæorum est populo sentiendum, qui et Christum et discipulos ejus nefanda præsumptione trucidavit. *Persequi* plerumque facit homines, aut divitiarum ambitus, aut superbiam odiosa jactantia. *Pauperem vero et mendicum* insequi sola sævitia est, cujus nec honor quæritur, nec abundantia facultatis ambigitur. More autem suo a natura humanitatis assumptæ *pauperem se Dominus et mendicum* esse commemorat. *Mendicus* de nostro, *dives* de suo, sicut dicit Apostolus : *Qui propter nos pauper factus est, cum esset dives : ut illius inopia nos divites essemus (II Cor. viii, 9)*. *Compunctum* vero de ipso Capite dici posse non arbitror, quia tale non occurrit exemplum ; sed magis *compunctum* ad peccatorem æstimo referendum, **375** qui delictorum recordatione compungitur, ut ad satisfactionem redire mereatur ; quod innumeris locis Scriptura testatur. Necessarie itaque de membris accipiendum est, quia Christus Dominus peccata non habuit. Populus enim Judæorum *compunctos corde* persecutus est, sicut de beato Stephano vel Paulo apostolo constat effectum.

Vers 16. *Et dilexit maledictionem, et venit ei : et noluit benedictionem, et prolongabitur* [mss. A., B., F., *elongabitur*] *ab eo*. Adhuc de perfido populo dicit, quia *dilexit maledictionem*, tunc scilicet quando ait : *Sanguis hujus super nos et super filios nostros (Math. xxvii, 25)*. Quod eis provenisse manifestum est, qui contra Dominum impia voluntate durati sunt. *Noluit autem benedictionem* prædictus populus, quando a cæco illuminato interrogatus est : *Nunquid et vos vultis discipuli ejus fieri (Joan. ix, 27, 28)* ? At illi quasi maledicto acerrimo provocati responderunt : *Tu sis discipulus ejus ; nos autem Moysi discipuli sumus*. Quo dicto *prolongata est* ab eis *benedictio*, quando illis derelictis venit ad gentium fidem ; sicut dicit Apostolus : *Vobis quidem oportebat loqui verbum Dei ; sed quia repulisti illud, et indignos vos judicasti æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes (Act. xiii, 46)*.

Vers 17. *Et induit se maledictionem sicut vestimentum, et intravit sicut aqua in interiora ejus, et sicut oleum in ossibus ejus*. Subtiliter intuendum est quemadmodum peccati ipsius qualitas quibusdam dictionibus indicetur. Primo *induit se* prædictus populus *maledictionem sicut vestimentum*, quando instigante diabolo consensum præbuit, ut Dominum Pontio Pilato tradere malisset. Ibi enim quodam

onere vestis indutus est, ubi tali voluntate noscitur involutus. Secundo *intravit maledictio in interiora ejus sicut aqua*, quando deliberavit facere quod ei fuerat iniquissima inspiratione suggestum. *Aqua* enim quando visceribus vitiosis recipitur, semper ingreditur ad nocendum. Tertio *influxit iniquitas sicut oleum in ossibus ejus*, quando effectum rei inaudita perversitate complevit ; ut jam non interiora carnis, sed etiam ipsa ossa penetrasse videretur. Dicendo enim *oleum* significat delectationem facinoris, quod sic corpus nostrum molliter ingreditur, ut nos quadam jucunditate permulceat. Quod constat malis mentibus accidere, quando in scelere suo aliqui a delectatione gloriantur.

Vers 18. *Fiat ei sicut vestimentum quo operitur* [mss. G. et ed., *operietur*], *et sicut zona qua semper præcingitur*. Adhuc in ipsis comparationibus perseverat, ut hoc peccatum quo ille involvi maluit, similitudine vestis alterius indicetur. Supra enim dixit, *induit*, quod pertinet ad tunicam ; nunc dicit, *operitur*, quod videtur pallio convenire, ut geminata vestis ingentium significet onera peccatorum. Sequitur, *et sicut zona qua semper præcingitur*. *Zona* hic, non illa muliebris accipienda est, sed istud balteum quo nostros lumbos accingimus, sicut in Evangelio de Joanne, de Elia vero in Regum volumine legitur : *Et zona pellicea circa lumbos ejus (Math. iii, 4 ; IV Reg. i, 8)*. Hoc enim nomen utraque significatione donatum est ; qua similitudine dicit sic peccatis alligantibus fuisse constrictum, ut nunquam suis oneribus exueretur, obstinationis perfidia prægravatus. O infelix populus, quam male vestitus est ! Istæ vestes sunt quæ peccatores ardere faciunt, non calere ; quæ in flammam mittunt, non a frigoris necessitate defendunt.

Vers 19. *Hoc opus eorum qui detrahunt mihi apud Dominum, et qui loquuntur mala adversus animam meam*. Hunc versum contra omnes quidem perfidos debemus accipere ; sed tamen specialiter duas hæreses videtur impetere. Apud Deum Patrem detrahunt Ariani, quando et Filium minorem esse testantur, et impudenter inferiorem dicunt, quem Creatorem omnium communiter constituentur. Apollinista quoque *loquuntur mala adversus animam Domini*, cum dicunt deitatem ejus solam carnem hominis sumpsisse, non animam ; nec tot exemplis perfidia ipsorum superata discedit. Quapropter non solum contra istos, sed contra omnes hæreticos superius dicta bene intelliguntur, qui portionem in regno Domini non habebunt.

Vers 20. *Et tu, Domine, Domine, fac mecum misericordiam propter nomen tuum, quia suavis est misericordia tua. Libera me*. Venit ad tertiam narrationem, in qua precatur a parte qua passus est, ut gloriam resurrectionis acceleret, et inimici ejus confusionis dedecore vestiantur. Dum dicit, *Et tu, Domine*, subjungitur superioribus dictis, hoc est, si Judas tradidit, si Judæus crucifixit, *et tu fac misericordiam* ; ut contra illa quæ facta sunt resurrectio

gloriosa proveniat. Sive Filius ad Patrem dicit: *Et tu fac*, ut virtutem suæ cooperationis ostendat; omnia enim quæ facit Pater, operatur et Filius, sicut dicit ipse: *Omnia enim quæ Pater facit, hæc et Filius similiter facit*. Et: *Sicut habet Pater vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso, ut omnes honorificent Filium sicut honorificant Patrem* (Joan. v, 19, 26, 23). Domine, Domine, dum repetit, affectum suavissimæ preceationis ostendit. Quæ signa dicitur epezeuxis, quoniam in uno versu sermonem sine aliqua interpositione geminavit. Propter nomen tuum, ut ejus cultura toto orbe dilatetur. Ubi magna elementaria Divinitatis asseritur: quia nullis humanis meritis potuit contingere, ut natura mortalis tam ingentibus elevata probetur esse miraculis. *Misericordiam* vero dicit, quia carnem est dignatus assumere, per quam humano generi auctor piissimus subveniret. Sequitur, *libera me*, a passione sævissima utique Judæorum.

Vers. 21. *Quoniam egenus et pauper ego sum, et cor meum conturbatum est in me*. Egenum se dicit et pauperem humilitate carnis, sicut superius constat expositum. Audiant pauperes, audiant egentes, et gloriosum sibi cognoscant esse quod dicitur Christus. Cor denique ejus potuit conturbari, cujus caro pro nobis cognoscebatur exstingui, sicut ipse vicina passione professus est: *Tristis est anima mea usque ad mortem* (Matth. xxvi, 38). Quæ omnia salutari dispositione narrantur, ut propter hæreticos et perfecta natura hominis in Christo Domino valeat ostendi, et nos, quemadmodum supplicemus, possimus edoceri.

Vers. 22. *Sicut umbra cum declinat, ablatus sum, et excussus sum sicut locusta*. Hic facilitatem persecutionis ostendit: quia tanta celeritate de medio discipulorum raptus est a turba Judæorum, quanta solet velocitate umbra nocis solis lumine veniente discedere. *Excussus est autem sicut locusta*, dum persecutionibus crebris loca videbatur mutare diversa; scilicet quando de Nazareth venit ad Capharnaum, de Capharnaum **376** in Bethsaida, de Bethsaida in Jerusalem, quæ loca prospiciendo magis peccatoribus circumibat, ne scelus suum populus persecutor impleteret. *Locusta* enim manus apprehendentis evitans, quibusdam saltibus evolat: cui se et propter parvitatem comparat, et propter celeritatem discessionis a-social; quod humilitati non potest videri [ms. G., esse] indecorum, qui se etiam vermibus comparavit dicendo: *Ego sum vermis et non homo* (Psal. xxi, 7).

Vers. 23. *Genua mea infirmata sunt præ* [ms. A., B., a] *jejunio, et caro mea immutata est propter oleum*. Cum Evangelio teste (Matth. iv, 2) doceatur quadraginta diebus et quadraginta noctibus Christum Dominum jejunasse, genua tamen ejus infirmata esse non legimus, sed tantum esuriisse declaratur. Unde si hanc esuriam ad genua referas, id est corporis stabilitatem, quibus semper insistimus, potest congruenter aptari minus: nisi hoc scrupulum movet,

melius genua ad ipsius membra referantur, quæ revera infirmata sunt, quando apostoli ejus passione dispersi sunt. Quid enim prius esse potuit infirmius quam ut Petrus negaret, et reliqua fidelium turba latuisset [ed., latitaret]? Sequitur, *et caro mea immutata est propter oleum*. Oleum hic significat gratiam divinam, sicut in quadragesimo quarto psalmo de ipso jam dictum est: *Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis* (Psal. xlv, 8). Ipsa est enim gratia, quæ carnis infirmitatem in immortalitatis gloriæ commutavit. Quod etiam membris Christi haud improbe videtur aptari.

Vers. 24. *Et ego factus sum opprobrium illis; viderunt me, et moverunt capita sua*. Illa tangit quæ plebs erat Judæorum sub detractione dictura, sicut ait in Evangelio: *In Bœzebuth principe dæmoniorum ejecit dæmonia* (Matth. xii, 24). Et alio loco: *Nonne hic est filius Joseph fabri* (Luc. iv, 22)? Et iterum dicunt: *Vah! qui destruit templum Dei, et in triduo reedificat illud* (Matth. xxvii, 40); et cætera quæ insanis quidem mentibus videbantur opprobria. sed ipsa fuerunt quæ nobis probata sunt conferræ medicinam. *Moverunt autem capita*, ad consuetudinem pertinet nimis irascentium; nam quoties furore succendimur, turbulenta commotione capitis comminamur.

Vers. 25. *Adjuva me, Domine Deus meus: salvum me fac propter misericordiam tuam*. Adjuvari se suscepta deprecatur infirmitas. Ipse enim misericordiam petit, qui et auxilium tribuit. Rogat ut homo, præstat ut Deus; quod nullum potest confundere qui duas naturas in Domino Christo salutariter conficitur. Innumerabilia enim talia reperiantur, quæ nequeunt alia ratione constare.

Vers. 26. *Ut sciant quia manus tua hæc; et tu, Domine, fecisti eam*. Ne sibi Judaicus populus arrogaret potestate propria persecutorum Dominum Salvatorem, per id quod passus est dicit ad Patrem: Sciant homines hanc dispensationem a te, Domine, fuisse præparatam: ne applicant stulti viribus suis quod tu ad salutem mundi fieri magna pietate decrevisti. *Ut sciant*, dicit, persecutores, qui utique nesciebant. Ipso enim resurgente evidentissime cognoverunt: quia nisi Dominus permisisset fieri, nequam potuisset impleri. Sequitur, *quia manus tua hæc*, id est potestas, et subaudiendum operata est.

Vers. 27. *Maledicent illi, et tu benedices; qui insurgunt in me confundantur* [ed., confundentur], *servus autem tuus lætabitur*. Per figuram syncrisin quæ in hujus psalmi principio posita est. *Maledicent illi*, significat eos de quibus Matthæus evang. li. ta dicit: *Transeuntes autem blasphemabant eum, moventes capita sua* (Matth. xxvii, 39). Pater Filium benedicit, eum dicit: *Et clarificavi, et iterum clarificabo* (Joan. xii, 28). Sed vide qui maledicent, qui pleni sunt falsitate, qui crudeliter sæviebant, qui malum pro bono reddere festinabant. *Benedicit* autem Pater fons et origo veritatis, totius auctor bonitatis, et virtutum omnium plenitudo. Admirandum in utraque parte

præconium; ut et perfidus populus malediceret, et Christum Dominum gloria paterna laudaret. Ad-
dit, *qui insurgunt in me confundantur*. Judæi sunt
qui insurrexerunt adversus Dominum Salvatorem,
ut neci eum traderent, qui ad eos venerat pro sua
pietate salvandos. Ipsi *confusi sunt*, quando resurre-
ctionis ejus miracula cognoverunt. Sequitur, *servus*
autem tuus lætabitur. Agnoscamus quæ natura loquitur,
quæ se dicit et *servum*. Nunquid Deus potest
esse cuiquam *servus*? Sed in hoc *servus* est, sicut di-
cit Apostolus: quia *emetipsum exinavit formam*
servi accipiens (Philip. II, 7). Sic et Isaias propheta
de Christo dicit: *Ecce servus meus, suscipiam eum*;
electus meus, complacuit sibi in eo anima mea (Isai.
XLII, 1), etc. Desinant ergo hæretici minorem Fi-
lium in deitate sentire, quando sic expressam audiunt
humilitatem carnis, ut et nomen ei sit posi-
tum servitutis.

Vers. 2. *Induantur qui detrahunt mihi reverentia,*
et operiantur sicut diploide confusione sua. Hic quan-
tulum populi interest credituri, oratio potius quam
maledictio datur. Nam qui *reverentia induitur*, jam
pœne conversionis munere gratulatur; ut illum ti-
meat Deum, quem prius credebat hominem esse
temnendum. *Diplois*, duplex genus est pallii. Petit
ergo ut utriusque legis intelligentia vestiantur, qui
nunc utraque perfidia faciente nudati sunt. *Confusio*
enim Judæorum est legem non intelligere, quæ to-
ties Salvator in Dominum præcinit advenire. Sive
illud genus vult exprimere, quod solet in proverbiiis
dici; id est, confusionis duplici pallio vestiantur,
dum ante Deum et homines erubescunt.

Vers. 29. *Confitebor Domino nimis in ore meo, et*
in medio multorum laudabo eum. Hoc dicitur a parte
membrorum, quoniam post resurrectionis manife-
stationem toto orbe diffusam ipse deprecatur, et ore
Ecclesiæ catholicæ confessio Patri competens exhibetur.
In medio multorum, universalem designat Ec-
clesiam, quæ laudes Domini, circumjectis adhuc per-
fidis, non desinit confiteri. Quandiu enim mundus
agitur, Ecclesia Christi maledicorum turba præcinitur.

Vers. 30. *Quia astitit a dextris pauperis, ut salvam*
faceret a persequentibus animam meam. Causam dicit
quare Patri in membris suis debeat confiteri; scilicet
quoniam confusus persecutoribus ipse salvatus est.
Superius dixit a dextris Judæ astare diabolus,
quoniam erat delictorum fece pollutus; sibi autem
dicit *astitisse a dextris* Patrem, quia peccatum non
habuit. Sic et fidelibus assistit, cum delicta remittit
[ed., remisit]. Sequitur, *ut salvam faceret a perse-*
quentibus animam meam. Utique *salva facta est a perse-*
quentibus anima ejus, quando persecutorum nequitie
nulla pravitate consensus. Hoc et ad membra ejus
competenter aptatur, qui nesciunt persecutoribus
cedere, 377 quamvis diversis cruciatibus affigan-
tur. Non enim *salva fit anima*, quando a temporali
morte subducitur: sed quando ab hujus sæculi car-
cere prosperrima dissolutione [mas. A., B., F., per

asperam dissolutionem] liberatur, sicut dicit
Apostolus: *Compellor autem ex duobus: desiderium*
habens dissolvi et esse cum Christo, multo magis me-
lius; permanere autem in carne necessarium propter
vos (Philip. I, 23). Et alibi: *Quis me liberabit de*
corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum
(Rom. VII, 24, 25).

Conclusio psalmi.

Quintus iste psalmus est eorum qui predictis re-
gulis latius de Domini passione locuti sunt, id est
vicesimus primus, tricesimus quartus, quinquagesi-
mus quartus, sexagesimus octavus, et præsens cen-
tesimus octavus. Primo inchoaverunt omnes ex per-
sona Domini Christi; secundo ab oratione probantur
fecisse sermonem; tertio passionis dominicæ gesta
dixerunt; quarto verbis Evangelii assona veritate
consentiunt; quinto in spe fidelium magna exulta-
tione finiti sunt: ut mystico huic numero, qui quin-
que virginibus datus est, quinque libris ascriptus
est, dignitas se præsentis psalmi sociata conjungeret.
Sed quamvis et illa sint salutis nostræ magna mi-
racula, nihil tamen evidentius, nihil acceptus est,
quam incarnati Domini adorandam suscipere passio-
nem. Omnia congruunt, omnia sibi lucida paritate
respondent. Virgo peperit, Messias venit, Agnus im-
maculatus occisus est, Redemptor surrexit a mor-
tuis, orbis audita credidit, et adhuc Judæus simulat
se nescire quod totus mundus agnovit. Præsta, Do-
mine, obstinatis conversionem, lumen obscuris, in-
credulis fidem; ut pro quibus in cruce positus orasti,
periclitantibus subvenire digneris. Nam quibus sua-
dere justa non possumus, recte pro illis tibi, Domine,
supplicamus.

EXPOSITIO IN PSALMUM CIX.

Psalmus David.

Verba quidem ista notissima sunt, quæ velut pro-
scripto regali prænotata foribus affiguntur. Sed iste
titulus non dicit: *Lege et recede*; sed, *Lege et ac-*
cede. Quapropter magnalia Domini veneranter intren-
nus, quia omnino psalmus hic et de sacra incarna-
tione Domini, et de omnipotenti ejus deitate plenis-
sime breviterque dicturus est; ut in quibusdam locis
simili altitudine vel decore, initio illius Evangelii
eructatus esse videatur, ubi ait: *In principio erat*
Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat
Verbum (Joan. I, 1). Quapropter (ut ita dixerim) est
quidam sol fidei nostræ, speculum cœlestis arcani,
armarium sanctorum Scripturarum: ubi totum sum-
matim dicitur quod utriusque Testamenti prædica-
tione narratur. Quapropter amando tenendus est,
cujus dulcedo crescit ad meritum, quod et compen-
diosa brevitate colligitur. Nunc divisionem ipsius,
quoniam est personarum varietate distinctus, audia-
mus intrapidi.

Divisio psalmi.

Sanctissimus propheta in secretum altissimæ con-
templationis evehctus, in primo versu inextimabilia

verba refert, quæ omnipotens Pater omnipotenti et æternæ sibi Filio dixerit, naturam simul Deitatis et humanitatis ostendens. Nam cum pronuntiat, *Dixit Dominus Domino meo*, naturam ejus deitatis ostendit. Cum subjungit, *Sed a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*; et, *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, et dominaberis in medio inimicorum tuorum*, humanitatis ejus substantia declaratur, quæ potuit quod non habebat accipere. In secunda vero divisione inchoat Pater naturam ejus divinitatis pro modulo nostræ capacitatis aliquatenus indicare. Dicit enim: *Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum: ex utero ante luciferum genui te*. Tertio loco propheta loquitur usque ad finem, formam iterum ejus humanitatis ostendens, cum dicit: *Juravit Dominus, et non penitebit eum*, etc.; ut in his capitibus Verbum caro factum, quod est Dominus Christus, triplici illuminatione potuisset agnoscere.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*. Congruum videtur primum figuram ponere, per quam initia hujus psalmi intrinsecus possimus intendere. Idea figura est quæ Latine dicitur species, per quam res invisibiles cernendæ sensibus offeruntur. Ait enim: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis*. Una deitas, una potestas, una æternitas. Pater dicit ad Filium quod nec ille ore protulit, nec illi auribus intentis [*ms. G. et ed.*, intentus] audivit. Vult enim Pater, et novit Filius; vult Filius, et novit Pater. Sed nec ipsa voluntas nobis comprehensibilis est, nec ipsa notio humanis sensibus potest apparere. Merito ergo ad nostram consuetudinem descensum est, quatenus imbecilla instrueretur humanitas, quando usque ad illam secretam integritatem hominum non poterat cogitatio pervenire. *Dominus Domino*. His nominibus æqualitas substantiæ et virtutis potentia declaratur. Geminatio siquidem ista unius nominis et personas competenter expressit, et unam naturam deitatis evidenter ostendit. Nec moveat quod nonnunquam Jesus Christus ipse dicitur et Filius, ipse et Dominus David. Nam si causas discutias, utraque verissima sunt. Filius secundum carnis originem, sicut in initio Matthæi scriptum est: *Liber generationis Jesu Christi, filii David* (Matth. 1, 1); et alibi clamabatur a cæcis: *Fili David, miserere nobis* (Idem, xx, 30). Hic autem *Dominus* dicitur David, secundum deitatem qua creator est ipsius; quod etiam in hac nostra conversatione hodieque contingit, ut filius episcopus factus, patris sui pater vocetur, non nascendi ordine, sed honore. Illud enim quod natum est ex semine David sic honoratum, sic magnificatum est, ut esset idem et Dominus David et filius. Sequitur, *Sede a dextris meis*. Victori Filio et per sanctam incarnationem totius mundi triumphatori, post resurrectionis gloriam honorabilis consensus **378** offertur, ut per hunc situm susceptæ

humanitatis gloria declararetur. Nam verbum hoc illud designat, ut Caput nostrum ad Patris cognosceret dexteram collocatum: in qua parte ponendi sunt qui a perfidis divinitatis munere segregantur, propter illud: *Pater, volo ut ubi sum ego, ibi sint et hi mecum* (Joan. xvii, 24). Nam si naturam deitatis excogites, quem locum potest habere partis sinistræ vel dextræ qui omnia ubique plenissima majestate complexum? Nam quod dicit Filio dexteram datam, non ut majorem quisquam credere debuisset, sed ne Ariani minorem (sicut prædicant) concepto scelere mentirentur. Adjecit, *donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*. *Scabellum* dictum est ab eo quod scandatur, id est ascendatur. Et considera quod hic *donec*, finitum pro infinito sit positum; quasi vero ad dexteram Patris non est ille sessurus, postquam *inimici* ipsius ut *scabellum* pedibus ejus fuerint inclinati. Usus enim Scripturæ divinæ est verbum istud et pro brevi tempore dicere, et pro æternitate deponere. Temporaliter, ut est illud Isaïæ: *Claude ostium tuum pusillum, donec transeat ira Domini* (Isai. xxvi, 20). *Donec* autem et alibi, sicut hic, significat tempus æternum; nam sic in centesimo vigesimo secundo psalmo dicitur: *Ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nobis* (Psal. cxxii, 3). Et in Evangelio similiter dictum est de Joseph: *Non cognovit eam donec peperit filium suum primogenitum* (Matth. 1, 25): quasi vero post partum eam cognoverit, quæ virgo permansit. Hoc etiam suo loco repetita cura tractabimus; quod idioma, id est proprium, Scripturæ divinæ possumus nuncupare. Per *pedes* autem Domini stabilitas æterna significatur, ubi ille tanquam vestigiis positus omnipotentis suæ virtute consistit. Illis *pedibus* constat esse subdendos, qui quotidie vitiorum contrarietate derelicta revertuntur ad Dominum, et tanquam *scabellum pedibus*, ita ejus prædicationibus inclinantur. O beatum scamnum quod pedibus sanctis apponitur, supra omnia regna evahitur, cui subjectio tanta præstatur. Nam cum sedenti ad dexteram scabellum subditur, sine dubio de illis inimicis dicitur, qui conversi ad dexteram collocantur.

Vers. 2. *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, et dominaberis in medio inimicorum tuorum*. Et hunc versum propheta loquitur ex persona sua, laudem in eo offerens Domino Christo. *Virga virtutis* est sceptrum regis potestatis, qua sustentantur fideles, affliguntur increduli, terrentur ingrati. Et ut ostenderet Filium cujuslibet rei indigentiam non habere, *tuæ* dixit, quia potestas illa deitatis suæ propria atque æterna est. Sed ut hoc manifestius possis advertere, addidit, hanc *virgam emittet Dominus ex Sion*, qui est utique omnipotens Pater. *Dominus* autem *ex Sion* dicitur, et Filius, sicut Isaïas dicit: *Quia de Sion eribit lex, et verbum Domini de Jerusalem* (Isai. 11, 3). Audiatur hæreticus Patrem loqui de potestate et majestate Filii. Quo jam dicente possit imbuere, si nec ipsi credat auctori? Addidit, *et dominaberis in medio inimicorum tuorum*. Exposuit emissa

virtutis virga quid faciet, scilicet ut *domineris in medio inimicorum tuorum*. Considera clementissimum verbum, ut hic Christum supra inimicos *dominari* dixerit, non vindicare : quia tunc illis *dominatur*, quando ad ipsum delinquentium turba convertitur. Aliter enim *dominatur* fidelibus, aliter regnat ingratis . istos beneficiis et correctione educat, illos vindictæ distictione percellit. *In medio* autem dixit, in anima, in præcordiis, ubi Dominus requiescit, emundatis sordibus utique peccatorum. Sive Christum *dominari* dicit in Ecclesia, quæ est inter hæreticorum ac superstitionum rabiem in isto sæculo constituta. Hactenus de natura deitatis et humanitatis ejus propheta locutus est, nunc secundæ partis discutiamus initium.

Vers. 3. *Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum*. Venit ad secundum caput, ubi per hos duos versus verba Patris accipienda sunt, ut fas fuit de generatione Filii sancta locuturus. Nam ut coæternitatem evidenter ostenderet, dicit omnipotens Pater de omnipotente Filio suo : *Tecum principium in die virtutis tuæ*. Nam et ipse Pater principium est, ut est illud : *In principio erat Verbum* (Joan. 1, 1). Ibi enim Patrem designat esse principium ubi erat Verbum. Filius quoque in Evangelio principium declaratur, dum ait : *Ego sum principium, propter quod et loquor vobis* (Joan. viii, 26). Verum non duo principia, sed sicut unus Deus, ita et unum constat esse principium. Hoc etiam et de Spiritu sancto constat sine dubio sentiendum. Nam cum de principio loqueretur, subjunxit : *Et Spiritus Dei superferebatur super aquas* (Gen. 1, 2). Sed hic sancti, quemadmodum sit principium, in principio nequeunt intueri. Nam cum Filium videret Philippus, dixit : *Ostende nobis Patrem*. Quibus ait Integritas : *Qui me videt, videt et Patrem* (Joan. xiv, 8). Tunc enim, quando per gratiam Domini plenissimo cæperit splendore radiari, vident principium Christum in principio esse Patre cum sancto Spiritu. Quapropter perfidia desinat Ariana con-urgere. Ideo enim principium Pater et Filius dicitur, ut eorum coæternitas declaratur; nam si esset tempus quando non erat Filius, solus Pater dici potuit esse principium. Sequitur, *in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum*. Respice singula verba quam vim habeant, quem honorem. *In die* significat æternitatem, ubi unus est dies, ubi jam a beatis claritas et virtus divina conspicitur, de quo scriptum est : *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. v, 8). Et de impiis legitur : *Tollatur impius, ne videat gloriam Dei* (Isai. xxvi, 10). Omnes enim videbunt Filium hominis judicare vivos et mortuos, sed deitatem ipsius soli beatissimi contuentur. Ubi sunt illi qui etiam nunc duas naturas in Christo Domino minime confitentur? Peccator videt humanitatem, beatus conspicit simul et deitatem. Quod si una esset (ut confingunt) natura, non poterant peccatores carnem quam composuerunt in resurrectione solam respicere, et deitatem ipsi solum pariter non videre. *Splendores* autem

A sanctorum sunt, quando in resurrectione lucelunt sicut angeli Dei, et ita purificati atque perspicui erunt, ut illam majestatem queant cordis oculis intueri. Illud enim lumen nisi in melius immutati videre non possunt, sicut dicit Apostolus : *Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur* (1 Cor. xv, 51).

Vers. 4. *Ex utero ante luciferum genui te*. Postquam dixit in splendoribus sanctorum Filium esse genitum, nunc de ejus sancta generatione dicturus est, quæ, licet sit inenarrabilis, aliqua tamen commemoratione perstringitur. Narratio ineffabilis, intellectus incomprehensibilis, 379 cogitatio supra omnium creaturarum vires, quæ angelorum quoque superat sensum; et tamen nobis se, prout capere potuissemus, indulgens. Deus enim æternus atque incommutabilis in sua natura permanens, dignatus est assumere humanitatem nostram, ut veterem hominem innovaret, ut de mortali faceret immortalem, de peccatore justum, de alienato sui regni juberet esse participem : ne imaginem suam in contentibus pateret perire pius, quam annihilare voluit crudelis inimicus. Nunc ad versus istius exponenda verba veniamus. Dicit enim Pater ad Filium : *Ex utero genui te*, id est ex arcano substantiæ meæ, ex ipsa scilicet deitate, totum ex toto, omnipotentem de omnipotente, lumen ex lumine, summum ex summo, quod nulla investigatio, nullus sensus possit attingere. Nam quemadmodum valeat comprehendi, de qua scriptum est : *Generationem autem ejus quis enarrabit* (Isai. Liii, 8)? Mira brevitatis, et sufficiens pro nostra infirmitate mensura : quia nec plus possumus capere, et hoc abunde sufficit utique credidisse. *Ante luciferum* cum dicit, immensitatem æternitatis ostendit. *Lucifer* enim pro omnibus stellis ponitur, quasi a parte totum, qui diem significat esse venturum. Et ut ostenderet incomprehensibile nescio quid, dicit prius esse genitum antequam illud existeret quod solet venturum diem sæculo nuntiare. Non enim potest principium ejus comprehendi, a quo cuncta creata sunt. Nunc ad tertiæ partis veniamus initium, in qua iterum propheta reloquitur.

Vers. 5. *Juravit Dominus, et non pœnitebit eum : Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Hic iterum propheta (sicut dictum est) promissionem memorat Patris. *Juravit* enim Filio, sed jam Christo, qui ex Maria Virgine natus est. Nam soli Verbo quid potuit promittere, qui omnia cum ipso semper noscitur possidere? *Jurare* est enim aliquid firmum sub attestazione promittere. Et cui melius convenire poterit, nisi illi qui sermonis sui effectum divina potestate complevit? sicut Apostolus dicit in Epistola quæ scribitur ad Hebræos : *Ut ostenderet Deus pollicitationis hæc edibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum, ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam* (Hebr. vi, 17, 18, 19). Hinc est (sicut jam dictum est) quod homines jurare me-

rito prohibentur, dum quod efficere nequeunt, temerarie sub Dēi atestatione promittunt. *Jurat autem per se Deus, sicut Abrahæ promisit: Vivo ego, dicit Dominus: quoniam audisti vocem meam, et non pepercisti filio tuo unico propter me: nisi benedicens benedicam te (Gen. xxii, 16, 17), etc. Nec pœnitebit eum, utique, quoniam de tali ac tanta dispensatione cuncta gavisus sunt. Legis etiam, Pœnitentiam me fecisse hominem (Gen. vi, 7), quando ante diluvii adventum corda mortalium demerserant in gurgitem peccatorum. Hoc autem dicitur pro humanitatis consuetudine, cui aliter res quam videbatur sperare succedit. Sequitur, tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Hoc etiam propheta promississe Filio commemorat Patrem. Cui enim potest veraciter et evidenter aptari, nisi Domino Salvatori, qui corpus et sanguinem suum in panis ac vini erogatione salutariter consecravit? sicut ipse in Evangelio dicit: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam æternam (Joan. vi, 54). Sed in ista carne ac sanguine nil cruentum, nil corruptibile mens humana concepiat: ne (sicut dicit Apostolus) Qui enim corpus Domini indigne manducat, judicium sibi manducat (I Cor. xi, 29); sed vivificatricem substantiam atque salutarem, et ipsius Verbi propriam factam, per quam peccatorum remissio et æternæ vitæ dona præstantur. Quem ordinem per mysticam similitudinem Melchisedech justissimus rex instituit, quando Domino panis et vini fructus obtulit. Constat enim pecudum victimas perisse, quæ fuerunt ordinis Aaron et Melchisedech manere potius institutum, quod toto orbe in sacramentorum erogatione celebratur; quod adhuc Judæi non intelligunt obstinati, cum eorum et sacerdos et sacrificia de medio probentur ablata. Sacerdos autem præcipue dicitur Christus, qui semel se pro nobis obtulit immolandum, de quo dicit Apostolus: Talis enim decebat, ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior cælis factus (Hebr. vii, 26). Quem sensum mirabiliter et evidenter exsequitur. In æternum vero eum dicitur, ipse significatur Dominus Christus, qui permanet in gloria sempiterna.*

Vers. 6. *Dominus a dextris tuis: confregit in die iræ suæ reges.* Quod Pater dicitur fecisse, hoc et Filium, hoc et Spiritum sanctum sine dubio constat operatum. Illud autem movere potest, cum in psalmi hujus initio Pater dixerit Filio: *Sede a dextris meis;* nunc iterum propheta dicit *a dextris Filii Patris operatam fuisse virtutem.* Quod ideo dictum est, ut cum hæc vicissitudo æqualis ponitur, majus hic aut minus aliquid nullo modo sentiat. *Reges confregit,* illos significat de quibus secundus psalmus ait: *Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus (Psal. ii, 2).* Hos confregit, quando superbiam eorum omnipotentis suæ virtute prostravit: quia nisi fuissent contracti, in malitiæ suæ utique noxiæ rigore constiterant.

Vers. 7. *Judicabit in nationibus, implebit ruinas,*

A conquassabit capita multa in terra copiosa. Proprietates intueri verborum. Reges confringendos in superiore versu dixit propter superbiam tyrannicam, nunc populos judicari perhibet propter peccata communia; utrique tamen a suis intentionibus feliciter cadunt, dum a priore malignitate bono proposito conversionis abscedunt. Et considera quomodo hic dicitur, *judicare ut impleat ruinas.* Implet enim ruinas, quando de cordibus humanis facit peccata corruiere, delictaque nova emendatione saluberrima disperire. Quod per illud exemplum potest intelligi, ubi ait: *Destrues eos, et non ædificabis eos (Psal. xxvii, 5);* quod utique non diceretur, nisi destruerentur aliqui prosperius innovandi. Sequitur, *conquassabit capita multa in terra copiosa.* Capita illorum utique qui caput non habent Christum; nam qui diabolium diversis sequuntur erroribus, cum fuerint correcti, capite suo sine dubitatione quassantur. Caput vero dicitur sublime atque honorabile culmen corporis nostri, appellatum a capiendo, quod sensus nostros capiat universos, id est visum, auditum, gustum, 380 olfactum, tactum, quod utique alia membra nostra excepto tactu non capiunt. Et ideo caput nostrum recte possumus dicere, quem decernimus sequi. *Terram vero copiosam* dicit, quæ peccatores abundantes enutrit, quasi messem germenque vitiorum.

Vers. 8. *De torrente in via bibet [mss. A., B., F., bibit]; propterea exaltabit caput.* Torrens fuit turbulentia persecutio Judæorum, de qua Dominus Christus *bibit in via,* id est in hac vita dum corpore pertulit. Sed dum *in via* dicitur, illata vis ostenditur, et velocissimus transitus indicatur, per quem itinerantes vehi solent ad aliam mansionem. Ipse est autem qui audivit, *Sede a dextris meis;* ipse est cui dicitur, *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech;* ipse qui conquassat capita peccatorum; cui propter meritum gloriosæ passionis datum est nomen quod est super omne nomen, ut in nomine ejus omne genu flectatur caelestium, terrestrium et inferorum (Philip. ii, 9, 10). Audis passum, pagane vel Judæe, lege et ipsum esse futurum judicem, ut contremiscas omnipotentem Deum, qui hominem judicas negligendum.

Conclusio psalmi.

D Septimus quidem psalmus est quem de duabus naturis Domini Christi prædicatum esse memoravimus. Sed quoniam dicit Apostolus ad Timotheum scribens: *Prædica verbum, insta opportune, importune: argue, exhortare, increpa cum omni patientia et doctrina (II Tim. iv, 2);* velim vobiscum qui unam naturam in Christo Domino factam putatis adhuc miscere colloquia. Nobiscum certe creditis quod in utero Mariæ semper Virginis Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. i, 14); eumque in assumpta humanitate passum et sepulium, qui tertia die resurrexit a mortuis; visum deinde corporaliter apostolis ac credentibus sibi; ascendisse quoque in cœlos cum carne qua resurrexit a mortuis, hactenus

omnino prædicatis. Sed quid in posterum terrena Asapitis, qui usque ad cœlestia pervenistis? Ubi est ergo illa natura cum qua Dominus ascendit in cœlis? Morte jam perire non potuit, testante Apostolo: Hoc scientes quod Christus resurgens [ed., surgens] a mortuis, jam non moritur, mors ei ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel; quod autem vivit, vivit Deo (Rom. vi, 9, 10). Quare diceret, vivit Deo, et non vivit Deis, si una facta est natura quæ vivit? Sed est aliud, videlicet quod vivit Deo, utique quod mortuum est semel peccato. Audis denique, Sedet ad dexteram Patris, et dabitur eum retinere quod humanitati ejus potest solummodo convenire? Permittite, quæsumus, spem salutis nostræ Christum Dominum semper dici, qui recte potest tali nomine nuncupari, cum in duabus naturis adunatis atque perfectis in gloria Patris permanet in sæcula sæculorum. Nam si dicta vestra diligenti examinatione pensetis, quoties Jesum Christum unius esse naturæ dicitis, toties eum filium sanctæ Virginis abnegatis. Et videte unde jam vobis salus veniat, si a vobis Dominum Salvatorem perversitas confessionis abscedat.

EXPOSITIO IN PSALMUM CX.

Alleluia.

Quamvis hoc nomen laudis generale esse videatur, tamen ibi maxime apponitur, ubi magna exultatione gaudetur. Laudat enim Dominum populus suus, qui a mundi clade liberatus, vitiorum nescit sustinere servitium. Quæ laus futuræ figuram noscitur portare lætitiæ, ubi Dominus a fidelibus suis absque intermissione conspicitur et sine fine laudatur, sicut in alio psalmo legitur: *Beati qui habitant in domo tua: in sæcula sæculorum laudabunt te (Psal. LXXXIII, 5)*. Est etiam psalmus iste apud Hebræos alphabeti ordine decoratus, qui per capita commatum sive divisionum primus cunctis litteris adnotatur: illos nobis justos indicans, qui (divina gratia tribuente) perfectis virtutibus clucescunt. Nam sicut superiores psalmi alphabetodes quasdam litteras minus habentes, illos designant qui non adeo universis meritis repleti sunt, sed tamen in sancto concilio habitare noscuntur, ita et isti, completis litteris omnibus, excellentium merita videntur indicare justorum. Est et alia causa, ut Pater Hilarius dicit (*Prolog. in Psal.*), positi hujus alphabeti: Scimus parvulos et rudes per litteras erudiri, ut sapientiæ præcepta conquirant; sic hujusmodi psalmi præris et incipientibus dantur, ut primordia eorum quasi quibusdam elementis docentibus instruantur. Nam quamvis quosdam et sine litteris Scripturas divinas didicisse legerimus, facilior tamen res est Dei gratia fragilitati nostræ per litteras prudentiam discere, quam illud miraculum sustinere. Commonemur ergo per hoc sacramentum, quatenus pronissimi ad eruditionis studia festinemus: quando ut elementa mediæ ac discere debeamus, ordo ipse ponitur litterarum.

Divisio psalmi.

Populus beatorum diversis mundi partibus aggregatus, primo ingressu psalmi confiteri se dicit Domino in congregatione justorum, ubi est æterna laus et sine fine præconium. Continet autem hæc pars prædicti alphabeti litteras sex. Secundo fideles ejus dicit copioso munere satiatos, adventum Domini compromittens, ut hæreditatem pollicitam avidissima intentione perquirant; in quo aliæ decem litteræ sunt digestæ. Tertio redemptos asserit Christianos, et Testamentum Novum æterna gratia consecratum. Ista vero residuas sex litteras recipiens, totum alphabetum decora perfectione complevit.

Expositio psalmi.

Vers. 1. ALEPH, BETH. *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, in consilio justorum et congregatione.* Confitebor (sicut sæpe diximus) æquivocum nomen est, sed pro locorum diversitate **381** suscipitur. Confitentur enim et qui peccata deplorant, item et qui Domino gratias referunt confitentur; sed illud in lacrymis, istud in gaudio est; illud in afflictione, istud in sancta mentis alacritate noscitur constitutum. Unde hic profusa lætitia exultat populus fidelis, quamdam imaginem futuri sæculi designans, ubi voces istæ continuæ sunt, et laudes Domini devota mente concelebrantur. Nam ut sinceritatem suæ intentionis ostendat, laudaturum se dicit enim toto cordis affectu, ut nihil cogitatio adversa subripiat, nec splendidam lucidamque mentem diabolica videantur fuscare præstigia. Sequitur, *in consilio justorum et congregatione.* Si consilium justorum et congregationem hic velis exquirere, omnino videtur difficile ut in hoc sæculo electos omnes invenias, ubi Ecclesia permixtione honorum malorumque completa est. Sed qui hic *toto corde confitentur*, jam videntur in illa congregatione justorum psallere, quam de cunctis gentibus in futurum manifestum est Dominum congregare. Et videamus quid nobis ista verba denuntient. *Consilium justorum* est, quando beati cum Domino resurrectionis tempore judicabant, sicut in primo psalmo dictum est: *Ideo non resurgunt impii in iudicio, neque peccatores in consilio justorum (Psal. I, 5)*. Hoc enim in Evangelio apostolus et sanctis suis specialiter Dominus compromisit, dicens: *Sedebitis super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel (Matth. XIX, 28)*. Congregatio vero significat totius Ecclesiæ beatam coronam, de diversis mundi partibus adunatam.

Vers. 2. GIMEL, DALETH. *Magna opera Domini; exquisita in omnes voluntates ejus.* Hinc jam enumerationes sincerissimæ confessionis ingreditur, magnam immensitatem bonitatis ostendit. Quid enim magnificentius quam de impio facere justum, de hoste filium, de captivo liberum? Ut in eis compleatur quod Apostolus dicit: *Ubi autem abundavit peccatum, superabundavit et gratia (Rom. v, 20)*. *Exquisita*, id est singularis, exacta, cui nihil potest simile reperiri. Permittit enim diabolum sævire, ut ex illius iniqui-

tate sibi debeat fidelissimos invenire; novoque modo nascitur de afflictione gaudium, de persecutione temporalis æterna securitas. Et ne putares pro parte laudatum, adjecit, *in omnes voluntates ejus*. Quidquid enim facit, eximie atque incomprehensibiliter operatur, sicut in Genesi scriptum est: *Fecit Deus omnia valde bona* (Gen. 1, 31). Sic illa investigabilis, illa inestimabilis laus sub brevitate conclusa est.

Vers. 3. HE, VAU. *Confessio et magnificentia opus ejus, et justitia ejus manet in sæculum sæculi*. Opera illa Domini, quæ superius dixit, nunc iterum quemadmodum intelligantur exponit. Gloria enim et decor (sicut Pater Hieronymus transtulit) est *opus ejus*: quoniam et laudabilia sunt nimis, et decora quæ facit. Diximus enim *Confessionem* illam hic accipiendam, quæ verbis præconialibus explicatur. Sequitur, *et justitia ejus manet in sæculum sæculi*. Illic *justitiam* Domini, sententiam futuri judicii debemus advertere, quæ omnino perpetua est. *Justitia* quippe *ejus manet in sæculum sæculi*, cum peccatoribus dixerit: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (Matth. xxv, 41). Iterumque *justitia ejus manet in sæculum sæculi*, quando fideles advocaverit, dicens: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi* (Ibidem, 34). Sic in utraque parte *justitia* Domini perpetua et incommutabilis perseverat.

Vers. 4. ZAIN, HETH. *Memori in fecit mirabilium suorum misericors et miserator Dominus*. Ad secundum venit ingressum, ubi ostendit esca cœlesti fidelissimos pastos, id est adventu Domini utique Salvatoris. *Memoriam ergo fecit mirabilium suorum*, quando plurima nova et inusitata monstravit. Tunc enim omnia Deum regere potuit evidenter adverti, quando visæ sunt consuetudines rerum sacris jussionibus immutari. Convertere enim veraciter non potest ordines rerum, nisi qui eas et fecisse et administrare cognoscitur. Et ut ostenderet qui *fecit memoriam mirabilium suorum*, sequitur, *misericos et miserator Dominus*. *Misericors* naturam ejus pietatis ostendit; *miserator*, tempus quo adventu suo misericordiam fecit, et humano generi larga pietate subvenit.

Vers. 5. TETH, JOB. *Escam dedit timentibus se; memor erit in sæculum testamenti sui*. Quod dixit, *Escam dedit timentibus se*, significat utique spiritualem cibum. Quis enim escam communem putet fidelibus ad præmium datam, quæ et peccatoribus passim cognoscitur attributa? Sed ut magis hoc de adventu Domini Salvatoris debuisses advertere, sequitur, *memor erit in sæculum testamenti sui*. *Memor erit*, humanitatis consuetudine dicitur, quia tunc quis aliquid in mente habuisse putatur, cum promissa compleverit. *In sæculum æternitatem* significat, quia verba testamenti sui solidissima veritate custodit. Nam sicut promissus est in Veteri Testamento Dominus Salvator, ita in Novo advenire dignatus est, in quo *esca data est timentibus eum*, id est communicatio corporis

et sanguinis sacri, quæ est salus gentium et remissio peccatorum.

Vers. 6. CAPH, LAMED. *Virtutem operum suorum annuntiavit populo suo, ut dei illis hæreditatem gentium*. Hic est impleta sententia, quæ tribus versibus continetur. *Virtus operum* fuit, quam dicit in Evangelio: *Cæci vident, surdi audiunt, leprosi mundantur, mortui resurgunt: et beatus qui non fuerit scandalizatus in me* (Matth. xi, 5). *Annuntiavit*, manifestam fecit, populo scilicet Christiano, quem redemit sanguine pretioso. Sed hoc illi prophetiæ spiritu dicunt, qui ante adventum Domini in eum sancta fide crediderunt. *Dedit autem eis hæreditatem gentium*, quando Ecclesiam catholicam de cunctis nationibus vivis lapidibus fabricavit. Ipsa est *hæreditas* quæ promissa est Abraham: *Multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli et sicut arenam quæ est ad oram maris* (Gen. xxii, 17). Aperuit enim causam quare *virtutem operum suorum annuntiavit populo suo*; scilicet ut *daret eis hæreditatem gentium*. Ipsa enim intentio fuit miraculorum ut crederent, et præmia compromissa credentes acciperent.

Vers. 7. MEM, NUN. *Opera manuum ejus veritas et judicium: fidelia omnia mandata ejus*. Pulcherrimis variisque sententiis in hoc et sequenti versu laudes Domini describuntur. Quæ duodecima est: species definitionis, quam Græci *κατ' ἐπιτροπὴν*, Latini per laudem dicunt. *Opera* quippe virtutis ejus est, quando confidentibus pareit, et beatos ex impiis facit, deinde cum obstinatis poenas debitas reddit. Quapropter proprie dictum 382 est, *Opus ejus veritas et judicium*. *Veritas* est enim cum fidelibus promissa restituit; *judicium*, quod impiis comminatur: quoniam qui hic præcepta ejus facere negligunt, ibi vindictam perpetuam sustinebunt. Sequitur, *fidelia omnia mandata ejus*. Scriptum est: *Serva mandata, et servabunt te* (Ecclesi. xv, 16). *Fidelia* vero sunt, quoniam nullo mendacio dicta variantur; sed absolute nos custodiunt, cum ea custodire Domini munere festinamus.

Vers. 8. SAMECH, AIN. *Confirmata in sæculum sæculi, facta in veritate et æquitate*. Humana verba incassum missa solvuntur: Domini autem sermo confirmatus permanet in æternum. Nescit enim titubare quod Veritas loquitur. Sequitur, *facta in veritate et æquitate*. Mandata illa, quæ superius dixit, ut ea crederes certissimis effectibus esse plenissima, *facta* dixit esse quam dicta. Et ut dignitas eorum amplius appareret, adjecit, *in veritate et æquitate*. *Veritas* est, quia dicta complentur; *æquitas* est, quia justitiæ prouidere proferuntur. Has enim virtutes manifestum est ejus continere mandata.

Vers. 9. PHE, SADE, COPH. *Redemptionem misit populo suo; mandavit in æternum testamentum suum. Sanctum et terribile nomen ejus*. Illic enthymematicis syllogismus jam nobis frequentatus oboritur; cuius propositio est: *Redemptionem misit populo suo, mandavit in æternum testamentum suum*. Sequitur expectata conclusio: *Sanctum est igitur et terribile nomen*

* Hic aliqua videtur deesse conjunctio. Edit.

ejus. Audiamus reliqua quæ sequuntur. Perventum A est ad ingressum tertium, in quo Dominum Salvatorem pronuntiat esse venturum, qui timendus, amandus et continua exultatione laudandus est. Convenienter autem dicitur, *Redemptionem misit*, quoniam hoc videbantur indigere captivi. Sed tale pretium fuit quod tyrannus non sumeret, sed ille qui absolvebatur acciperet. Lucratus est captivus *redemptionem* suam, et ipse est magis inde ditatus qui tenebatur obnoxius. Sequitur, *mandavit in æternum testamentum suum.* Mandare dicimus, absentibus verba per medias destinare personas. Quod factum constat, quando Testamentum Novum per apostolos atque evangelistas suos transmisit ad gentes. In æternum autem recte dicitur, quia nullum illi aliud successurum significatur, sicut in Veteri Testamento constat effectum. Hoc B est enim quod cuncta conclusit, quia plenitudinem suam, quæ prius fuerat promissa, restituit. Merito ergo *æternum* dicitur, quod nullo alio indigere cognoscitur. Addidit, *Sanctum et terribile nomen ejus.* Sanctum pertinet ad incarnationem, sicut ipse dicit: *Custodi animam meam, quoniam sanctus sum* (Psal. LXXXV, 2). Terribile ad omnipotentiam Deitatis excelsæ, sicut in alio psalmo dicitur: *Tu terribilis es, et quis resistet tibi* (Psal. LXXV, 8)? Quæ duo ad illud pertinent, ut amemus advocatum, judicantem timere debeamus. Hæc enim competenter utraque conjuncta sunt, ne nos aut solus amor negligentes reddat, aut tantum timor desperatos efficiat.

Vers. 10, RES, SIBI, TAD. *Initium sapientiæ timor Domini. Intellectus bonus omnibus facientibus eam* C [mss. A., B., F., eum]. *Laudatio ejus manet in sæculum sæculi.* Pulchre definitum est quid sit timor Domini; scilicet *Initium sapientiæ.* Per hunc enim ad Dominum velut quibusdam januis introitur. Nam si metus ejus iudicii ne-ciatur, conversionis medicina negligitur. Timeamus ulciscentem, ut mereamur Redemptoris [ed., redemptionis] gratiam reperire. Sequitur, *intellectus bonus omnibus facientibus eam.* Ne sapientiam putares humanam, quæ incertis casibus nutat et fluctuat, dicit de ista cœlesti sapientia: *Intellectus bonus, id est verus atque salutaris, quem constat in illa non esse, de qua scriptum est: Sapientia hujus mundi stultiitia est apud Deum* (1 Cor. III, 19). Iste ergo intellectus qui in timore Domini probatur intentus, utilis atque fructuosus est: quoniam inde nascitur, quod ad perennem gloriam perducere videatur. Adjecti, *laudatio ejus manet in sæculum sæculi.* Ecce intentio psalmi tota declarata est. Populus ille fidelis a diabolica pravitare liberatus, gratias agens Domino, sententiam religiosæ mentis expressit; quod et hic facere debent qui devoti sunt, et in illa cœlesti Jerusalem a beatis constat esse peragendum. *Laudatio* enim *ejus* non clauditur termino, quia nec finem habere potest beneficium. Hic laudatur, quia peccatores liberat; ibi prædicatur, quia devotis coronat. Merito ergo *Alleluia* in titulo psalmus iste cognoscitur suscepisse, qui et a laude Domini fecit initium, et in ejus laude finitus est.

Conclusio psalmi.

Quam bene fidelis-imus populus iste lætatus est I Fuit et nostrum gaudium audire gaudentem. Alacritas enim mentis augetur, quando alterius lætantis prolata verba suaviter hauriuntur. Sed nec hoc quoque putetur otiosum, quod post centesimum nonum psalmum hæc exultatio fidelium tali numero collocatur. Respice enim dulcedinem securitatemque canentium, et invenies hic imaginem illius præmii contributam, quam operariis in Evangelio Dominus pollicetur, quos ad laborem vineæ vocationis suæ muneribus invitavit. Ipse est enim denarius qui et mane et sero venientibus dabitur. Denarius, quoniam coronalis est; unus, quia finem penitus non habebit. Addita est huic psalmo et alphabeti decora perfectio, ut gratiæ tantæ exultationis litterarum institutio jungeretur.

EXPOSITIO IN PSALMUM CXI.

Alleluia, conversionis Aggæ et Zachariæ.

Cum jam frequenter solum posuerit *Alleluia*, videamus adjectio ista nominum quid velit intelligi. *Aggæus et Zacharias* prophete: fuerunt qui post migrationem Babylonis sub Dario rege longo post tempore prophetaverunt quam ista sint cantata. Reversi enim in Jerusalem patriam suam, cum reparari templum viderent, laudes Domini magna exultatione profuderunt. Ad quam similitudinem et hic psalmus integerrimi alphabeti litteris, quasi regulis aureis noscitur esse contextus; quem post absolutionem peccatorum perfectissima debeat Christianus alacritate cantare. Et memento quod institutor fidelium hic quartus est psalmus; ostendit enim post liberationem 383 delictorum quanta sint bona fidelium, et quæ sit retributio perfidoram.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum propheta loquitur. Prima admonitione quid faciat beatus vir, et quanta bona Domini gratia mereatur, ostendit; continet autem litteras sex. Secunda adventum Domini significat Salvatoris, per quem homines ex peccatoribus et impiis in æternum beati esse promerentur: quæ divisio tredecim litteras Hebraicas noscitur continere. In tertia parte contraria impiis provenire testatur; quæ residuas habet litteras tres.

Expositio psalmi.

D Vers. 1. ALEPH, BETH. *Beatus vir qui timet Dominum: in mandatis ejus cupiet* [mss. A., B., F., cupit] *nimis.* Diversis modis *Beatus vir* in medium deducitur: ne dissimulatione aliqua ejus appetentia negligatur. Decet enim animo nos frequenter revolvare, unde probamur sub æternitate gaudere. Sed cum beatitudo nulla sit sub timore mundano, qui potius miseros facit, manifestum est tamen nulla æterna reperiri gaudia, nisi quæ Domini fuerint timore preparata. Ipso enim compellente, desideramus quod nos beatos possit efficere. Denique sic sequitur, *in mandatis ejus cupiet nimis*; quod per timorem Domini certum est posse contingere, quando Dominum diligendo metumus: ne nos a regno suo reddat ex-

trancos. *Beatus ergo qui timet Dominum*, etc., species A nunt justum sine dubio sustinebunt [*Iidem*, sustinebunt judicium].

Vers. 2. GIMEL, DALETH. *Potens in terra erit semen ejus; generatio rectorum benedicetur*. Jam illius beati quom superius dixit, præmia describuntur. Sed cum ipse prædicit humiles sibi esse gratissimos, ita ut justî ejus pauperes dicantur, quæramus in qua terra *potentes* dicantur effici, qui hic probantur esse derisui. In illa scilicet qua cum Domino regnaturi sunt sancti, ubi non divitiæ humanæ, nec honores temporales faciunt potentes, sed contemplatio Domini et sine fine laudatio. Ipsa revera est potentia cui non succedit infirmitas; sed quod esse meruerit, æterna felicitate custodit. *Semen* opera significat bonarum rerum, quæ in hoc sæculo velut semina jaciuntur, ut fructus futuræ messis adolescat. *Generatio autem rectorum* bene dicitur, non ista carnis, sed illa quæ imitatione justorum per similitudines operum noscitur esse propagata. Unde et diabolus peccatores filios habere memoratur, quibus dictum est: *Vos a patre diabolo estis* (Joan. viii, 44).

Vers. 3. HE, VAU. *Gloria et divitiæ in domo ejus, et justitia ejus manet in sæculum sæculi*. Adhuc in bonis beati præmissa descriptio perseverat. Beati domus est mentis secretum, ubi *divitias* sanctas et *gloriam* perpetuam reponit quisquis Domini præcepta impleverit. Sed illa *gloria* non habet finem; illæ *divitiæ* non maligna subreptione dispereunt, sed de Domini mandatis veniunt; unde quidquid acquiritur, perenni integritate servatur. Denique sic sequitur, *et justitia ejus manet in sæculum sæculi*. *Justitia* quidem hominis dicitur, sed quæ, Deo largiente, præstatur. Nam cum sit nomen generale, advertitur tamen propria, cum divina dispensatione ad unumquemque hominem res concessa pervenerit. Et ne aliquis se temporaliter existimaret fieri beatum, addidit, *manet in sæculum sæculi*. Itacenus beati illius bona narrata sunt; nunc unde fieri possit beatus edicitur: ne tantum desiderium movisse, non etiam et causam docuisse videretur.

Vers. 4. ZAIM, HETH. *Exortum est in tenebris lumen rectis corde; misericors, et miserator, et justus Dominus*. Venit ad admonitionem secundam, in qua Domini primus significatur adventus, qui conflentes beatos fecit, et superbos pro sua iniquitate damnavit. Sed iste adventus Domini mirabili proprietate describitur. Venit enim lux quæ superat omnem lucem; et ut grator esset, adjecit, *in tenebris*, non istas quas solis facit absentia; sed quæ peccatorum magis præsentia tenebescunt. Iustus enim in corde istæ tenebræ, ubi sol mundanus non possit accedere, quas illud lumen expellit, quod mortem vicit, et delicta contrivit. Sed cum *rectis corde* dicitur, perversi ab isto lumine separantur. Sequitur, *misericors, et miserator, et justus Dominus*. Pauca sunt quidem verba, sed omnium creaturarum rationalium actus amplectantia. Nam qui conflentur, habent misericordem [*ms. A., B., F., misericordiam*]; qui contem-

nunt justum sine dubio sustinebunt [*Iidem*, sustinebunt judicium].

Vers. 5. TETH, JOD. *Jucundus homo qui miseretur et commodat; disponet sermones suos in judicio*. *Jucundus* dicit non tam hominibus acceptum quam Deo gratum. *Qui miseretur*, id est, qui egentibus donat. *Commodat* vero, qui recepturus aliquid in hoc mundo sperantibus in necessitate mutuatur, sicut dicit in Evangelio: *Omni petenti te da, et volenti mutuari abste, ne prohibeas eum* (Matth. v, 42): quia et hæc non minima merces est ad præsens eruere [*ed., servare*] periclitantem, et fideliter recipere solam præstitæ pecuniæ quantitatem. Potest autem intelligi, ut hoc quod *miseretur*, id est quod pauperibus donat, *commodare* videatur, quando dat homo temporalia, recepturus æterna. Sed licet utraque ad manuales videantur operas pertinere, tamen non solum de pecunia miserendum dicit pauperi, aut sperantibus *commodandum*, sed de omni beneficio quo indigere cognoscitur destitutus. Unde impigri debemus facere omne quod potest alteri subvenire. Sequitur, *Disponet sermones suos in judicio*. Dispositio sermonum ordinem significat imperturbatum atque tranquillum, qui probabili ratione narratur. Venienti quippe Patrifamilias dicendum est: *Domine, quinque talenta dedisti mihi, ecce alia quinque superlucra sum* (Matth. xxv, 20). Ipse ergo *disponit in judicio sermones suos*, qui se Domini dona gerinasse probaverit; non ut ille qui suffossum talentum cautela sterili et noxia parcitate servavit. Quod potest etiam et alium pertinere qui divinas Scripturas munere Domini perscrutatus, aut infructuosa taciturnitate retinet, aut pia voluntate disseminat.

Vers. 6. CAPH, LAMED. *Quia in sæculum non commovebitur: in memoria æterna erit justus*. Reddit causam quare vir justus disponat sermones suos in judicio; scilicet quia *in sæculum non commovebitur*, id est, a gloria Domini nullatenus separabitur. Sequitur, *in memoria æterna erit justus*. *In memoria* utique *æterna erit justus*, quia vocatur ad præmium. Impius enim dicitur: *Non novi vos* (Luc. xiii, 25). Quapropter **384** sicut illi qui deputantur ad pœnam de mente perhibentur excedere, ita isti propter beatitudinem percipiendam *in memoria* dicuntur Domini permanere.

Vers. 7. MEM, NUN. *Ab auditu malo non timebit: paratum est cor ejus sperare in Domino*. Illum *auditum malum* dicit, quem audituri sunt impii: *Ite in ignem æternum* (Matth. xlv, 41), et reliqua. Malus enim illis videtur qui justa reverentia plectendi sunt: quia fas dici non est, nisi justum Domini semper esse judicium. Et ne solum beatos putares pœnas noxias non timere, sequitur, *paratum cor ejus sperare in Domino*, ut promissa ipsius percipiant, qui sæculi illecebras ejus juvamine calcaverunt; quibus ipse dicturus est: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi* (Ibidem, 34). Cor autem positum est pro rectæ mentis affectu, quod sine aliqua cunctatione promissa novit exoptare.

Vers. 8. *SAMECH, AIN. Confirmatum est cor ejus; A* non commovebitur donec videat inimicos suos. Quia paratum fuerat cor beati sperare in Domino, consequenter adjunctum est, *confirmatum est cor ejus*. Omnia enim caduca contemnit, qui illa fuerit delectatione completus. *Confirmatur ergo cor justii*, cum nulla sæculi felicitate mollescit; et peccatorum hic respiciens potentiam, expectat potius eorum ruinam. In hoc enim mundo *inimicos* patitur potentes *videre*, ut ibi eos possit humiliatos aspicere. Sed cum hic *videamus inimicos* nostros esse carnales, qui nobiscum aliqua adversitate confligunt, spirituales vult intelligi nequitiis, quas hic penitus non videmus, sed in illa nos certum est judicatione cognoscere. Et cum dicit, *donec videat inimicos suos*, subaudiendum est, humiliatos atque contritos. O dispositio [ed., dispensatio] sancta Creatoris, qui tunc eos fractos facit videri, cum possint esse derisui, non timori!

Vers. 9. *PHE, SADE, COPH. Dispersit, dedit pauperibus: justitia ejus manet in sæculum sæculi; cornu ejus exaltabitur in gloria.* Hæc sententia ad illud præceptum dominicum pertinet: *Si vis esse perfectus, vende omnia tua; et da pauperibus; et veni, sequere me* (Math. xix, 21). Ipsa est dispersio quæ feliciter congregat; ipsa erogatio quæ cælorum regna mercatur. Hæc qui fecerit justitiam operatur, quia Domini præcepta complevit; et in hoc ille semper manet, quoniam ab illo auctore æterna recipit dona, qui condidit sæcula. Sequitur, *cornu ejus exaltabitur in gloria*. *Cornu* pro potestate poni sæpe jam dictum est, sicut Daniel propheta testatur, dicens: *Quatuor autem cornua, quatuor regna sunt* (Dan. vii, 17). Quam necesse est illis ibi dari, qui hic videbantur pia humilitate prostrati! Hactenus de beatorum bonis locutus est: nunc psalmum de impiorum afflictione concludit.

Vers. 10. *RES, SIN, TAU. Peccator videbit, et irascetur; dentibus suis fremet et tabescet: desiderium peccatorum peribit.* Postquam beati definitionem dixit et præmia, in tertia parte peccatorum notavit invidiam. Quæ figura dicitur paradigma, quoties beatorum hortamur bonis, malorum autem detremur exemplis. Hoc enim schema in his psalmis omnibus invenitur, qui loquuntur de institutione beatorum; quamvis et alibi interdum reperitur aptatum; sicut et in primo psalmo constat effectum. *Irascetur*, dixit, scilicet sibi, qui noluerunt a pravitate suspendi. Videbant [ed., vident] enim se præsumpsisse quondam de gloria caduca, de potestate fugitiva, et alios beatitudinem accipere, quæ necesse est aliquando desinere; ira justa, indignatio vera, sed non proficua temporibus ultionis. Potuerant enim ibi non indignari, si hic suis vitiis redderentur infensi. Sequitur, *dentibus suis fremet et tabescet*. Peccator et invidus in sua fluctuans malignitate describitur: iracundiæ quidem suæ retinens malum, sed nulli ultra nociturus. Hic enim impie commovebatur, ut alterum læderet: ibi juste sibi iracundus, quoniam pro sua malignitate punitur. Sic et Isaias ait: *Non est pax impiis, dicit Dominus* (Isai. lvii, 21). Nam fremitus ejus hoc agit ut *tabescat*;

impetus ut deficiat; se jam dentibus suis mordet, se proprio dolore castigat, exigens a se cruciatus quos hic sustinere cogebat innoxios. Adjicit, *desiderium peccatorum peribit*; scilicet quia sicut illic vota beatorum in regno Domini plantata florebut, ita peccatorum desideria succisa marcescent.

Conclusio psalmi.

Quam pulchre alphabeto descendente beatus isto descriptus est, ut simul facta ejus narrarentur et præmia! Quis se videre non credat quæ sancta veritas pollicetur? Sed ipse nos faciat accipere, quod jam concessit audire. Hoc enim alphabetum, quo carmen istud impletum est, ad perfectionem sapientiæ pertinere non dubium est, per quod et divinarum rerum intellectus agnoscitur, et imperitiæ culpa declinatur. Sic constat psalmos diversa suavitate variatos, ut humana imbecillitas discendi non possit sustinere fastidia.

EXPOSITIO IN PSALMUM CXII.

Alleluia.

Ecce verba tituli sui subsequens psalmus exponit, nam cum sit, *Alleluia*, laudate Dominum, ita et ipse fecit initium magistri verus, doctor egregius, cujus nescit sermo fallere, quia de veritatis fonte constat emanare. Quid enim dici potest certius quam ubi rerum præceptor, proprius probatur expositor?

Divisio psalmi.

Propheta David psalmi textum sub brevitate transcurrens, prima parte commonet devotos, ut laudes Domino jugiter exsolvant, et in toto orbe prædicare non desinant. Secunda parte ipse facit quod alios monet, ut magister verus non tam verbo, quam docere videatur exemplo.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Laudate, pueri, Dominum; laudate nomen Domini.* Constat hoc nomen simplicibus et purissimis dari, quando et ipse Dominus puer vocatur, sicut est illud: *Puer natus est nobis* (Isai. ix, 6). Istam siquidem ætatem pro innocentia **385** sua a Domino constat electam; dicit enim discipulis suis: *Sinite parvulos venire ad me, talium est enim regnum cælorum* (Math. xix, 14). Merito ergo hos propheta commonet laudes Domino debere cantare, qui corde puro ad eas videntur accedere. Non enim hic ætas est electa, sed puritas. Respice quoque in hac repetitione quandam esse distantiam. *Dominum laudat*, qui se probabili actione commendat: *Nomen Domini idem laudat*, qui virtutes ejus sancta prædicatione celebrat.

Vers. 2. *Sit nomen Domini benedictum, et hoc nunc et usque in sæculum.* Ne forte sibi momentaneam laudem pueri crederent imperatam, dicit et modo in hoc sæculo prædicandum, et in illa quoque æternitate laudandum. Sed ne vel hoc localiter possit intelligi, subter dicit quemadmodum ubi ne laudetur.

Vers. 3. *A solis ortu usque ad occasum, laudate*

uoman Domini. Hæc universalem designat Ecclesiam, A pes vindicent et egentes; nam de stercore et paupertate erigitur, quisquis de hac labe corporis per Dei gratiam sublevatur. Rex denique ipse mundanus inops est munerum Dei, et in stercore volvitur, cui carnis vitia dominantur. Elevat ergo ab istis Dominus quoslibet ordines, quaslibet ætates, cum misericordiæ suæ dona largitur.

Vers. 4. *Excelsus super omnes gentes Dominus, et super cælos gloria ejus.* Per has duas partes, universas vult intelligi creaturas. *Gentes*, terrena cuncta suscipiamus. *Cælos*, advertamus universa cælestia: quoniam super omnia probatur *excelsus*, cui ipsi quoque cæli subjecti sunt, sicut in alio psalmo legitur: *Exaltare super cælos, Deus, et super omnem terram gloria tua (Psal. cvii, 6).* Sive *gentes*, carnales homines; *cælos* vero spirituales debemus accipere; ut super omnes creaturas Altissimus sentiat, qui cunctarum rerum conditor esse dignoscitur.

Vers. 5. *Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat?* Venit ad secundam partem, in qua jam ipse laudes dominicas ex factis ejus lætus exsolvit. Dum quis dicitur, nemo alius significatur, quam qui tantum propria potentiae suæ majestate gloriatur. *Qui in altis habitat*, id est, in excelsis creaturis suis, quas ipse magnas facit, cum in eis *habitare* dignatur; ut sunt angeli boni, sancti ejus, et reliquæ potestates, quæ præsentiæ ipsius dignitate grandescunt. Sed ne putares istam amplitudinem humilia velle despiciere, vide quid sequitur.

Vers. 6. *Et humilia respicit in cælo et in terra.* Exponitur quod superius dictum est, *qui in altis habitat.* Ipse enim *humilia respicit*, ut fiant ejus dono semper altissima. Illi enim supra piam humilitatem sedes est; ipsam visitat quæ nihil in se sperans, sed de sola Domini largitate præsumit. Sed istam humilitatem in qualitate mentis accipe, non in positione terrarum. Sequitur enim, *in cælo et in terra.* Quæ est in cælo humilitas, nisi illa scilicet in qua humilitate sua sancti angeli placuerunt? Virtutes omnes cælorum ipsa laude præcelsæ sunt; et quidquid fideliter humile fuerit, ibi Dei sedes et æterna potentia reperitur. In terra enim quod dicit, significat sanctos viros, de quibus scriptum est: *Super quem requiescet [ed., requiescit] Spiritus meus, nisi super humilem, et quietum, et trementem verba mea (Isai. lxxvi, 2)?* Sic in cælo et in terra humilitas Deo placita reperitur, sicut superbia probatur exosa, per quam diabolus cecidit, per quam homines in tartari penetrabile merguntur. Erubescant elati, et seipos accepta ratione vincant. Ubi credant locum habere superbiam, cum cælum et terram ab humilitate videant occupata?

Vers. 7. *Suscitans a terra inopem, et de stercore erigens pauperem.* Hoc beneficium non sibi soli in-

opat. Declarat ad quid pauperis et inopis pervenire possit erectio, scilicet *ut collocetur cum principibus populi sui.* Principes enim populi sunt patriarchæ, prophetæ, apostoli, et quicumque Deo probabili conversatione placuerunt. Sed hic principatum, non honorem credas qui hominum suffragio conquiritur, sed illum qui Domino largiente præstat, qui humilitate altus est, qui fide certus, qui mentis robore solidatus. Nam quod addidit, *populi sui*, significat Ecclesiam catholicam, quæ toto orbe diffusa est.

Vers. 8. *Ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui.* Declarat ad quid pauperis et inopis pervenire possit erectio, scilicet *ut collocetur cum principibus populi sui.* Principes enim populi sunt patriarchæ, prophetæ, apostoli, et quicumque Deo probabili conversatione placuerunt. Sed hic principatum, non honorem credas qui hominum suffragio conquiritur, sed illum qui Domino largiente præstat, qui humilitate altus est, qui fide certus, qui mentis robore solidatus. Nam quod addidit, *populi sui*, significat Ecclesiam catholicam, quæ toto orbe diffusa est.

Vers. 9. *Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem.* Hic facta est conclusio superiorum sensuum, et descendentium pulchritudo verborum. Nam quod dixit: *Suscitans a terra inopem, et de stercore erigens pauperem: ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui*, exponit ubi hoc fieri possit; scilicet in Ecclesia, quæ ante adventum Sponsi sui *sterilis* fuerat; sed facta est mater læta filiorum, quando prædicationibus apostolorum ex aqua et Spiritu sancto copiosos filios in toto orbe procreavit. Quondam fusca, nunc pulchra; quæ per aquam secundissimam parit, et virginitatem suam gloriosa integritate custodit. Ipsa fuit igitur *sterilis*, quam Dominus *in domo sua habitare facit lætantem*, de partu scilicet et numerositate sanctorum.

Conclusio psalmi.

Vehementer admiror quoties istum numerum reperio ingentium sacramentorum honore plenissimum. Ipse enim calculus apostolos complectitur; ipse Israeliticum populum divisit in tribubus, futuram illam, sicut Pater Hieronymus ait (*In cap. xxxi Ezech.*), significans beatitudinem duodenaria quantitate distinguere. Verbi gratia, ut primum locum habeant apostoli, secundum prophetæ, tertium martyres, quartum infantes post baptismum rapti, quintum virgines, sextum recte poenitentes; ut sic usque ad duodecim partes per diversas meritorum distantias gradiatur. Hoc tangere videtur Apostolus cum dicit: *Alia claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum (I Cor. xv, 41)*; et alibi: *Stella a stella differt in claritate: sic erit et resurrectio mortuorum.* Quapropter iste psalmus post centesimum duodenario numero constitutus, futuræ nobis beatitudinis imaginem compromittit, quando ad illam æternæ lætitiæ similitudinem jugiter Dominum a pueris præcipit esse laudandum.

EXPOSITIO IN PSALMUM CXIII.

Alleluia.

Cum jam multi psalmorum præcesserint, et alli quo-

que secuturi sint qui *Alleluia* prænuntantur, non incasum tot psalmi tali capite videntur ornari. Nam sicut in melodia hoc compositum nomen diversos tonos recipit, ita et multiplices causas ad vim suæ prædicationis assumit. Non enim uno modo dicitur: *Laudate Dominum*; sed, sicut ex diversis actibus laus ista colligitur, ita et *Alleluia* variis negotiis et competentibus narrationibus applicatur. Est enim intentio psalmi istius, ut ab initio Hebraici populi per magna miracula plenitudinem legis (qui est Christus Dominus) mundo præstitam nuntiaret, per quas similitudines rerum et hodie unumquemque liberari approbat Christianum.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum propheta loquitur. Primo modo commemorat quæ miracula Dominus Hebræis præstiterit, et populo Christiano. Secundo sub interrogatione dicit cur fugerit mare, quare cursum suum Jordanis abstinuit [ed., retinuit]: responsionem gratissimam jungens, a facie Domini terram fuisse commotam. Tertio simulacra gentium inutilia demonstrat adoratoribus suis; et religio Domini quam sit utilis et saluberrima propriis cultoribus consequenter exponit.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *In exitu Israel de [ms. G. et ed., ex] Ægypto, domus Jacob de populo barbaro.* Hic exitum illum debemus accipere, quando nos a peccatorum vinculis contigit exire. Tunc enim ab Ægyptiorum, id est a dæmonum turba liberamur, quando barbaricæ severitatis illius jura non patimur; et vere reddimur Israelitæ, cum pompæ mundi hujus a nostra cœperint mente discedere. *Barbarus* autem a barba et rure dictus est, quod nunquam in urbe vixerit, sed semper ut fera in agris habitasse noscatur. *Domus* vero *Jacob* veraciter efficitur, quando Christiani dogmatis præcepta servamus.

Vers. 2. *Facta est Judæa sanctificatio ejus, Israel potestas ejus: Israel regnabit in ea.* Tria ista commata versus hujus divise expositione noscimus. *Judæam* [ms. G. et ed., *Judam*] diximus non solum ad Hebræorum pertinere nationem, sed ad omnes fideles posse respicere. Verus enim Judas Salvator est Dominus, in quo regnum et potestas Israelitarum, id est videntium Deum noscitur esse perpetua; ita qui eum circumciso corde sequuntur, Judæi veraciter nancupantur. *Potestas* autem *ejus Israel* dicta est, quoniam in ipso magna miracula propriæ virtutis ostendit. Nam ubi ille non habet potestatem, qui omnia quæ vult facit in cœlo et in terra? Sequitur, *Israel regnabit in ea*; scilicet quoniam vir videns Deum in beata illa congregatione *regnabit*, ubi sancti sunt omnimodis congregandi.

Vers. 3. *Mare vidit, et fugit; Jordanis conversus est retrorsum.* Videns propheta ingentium miraculorum se mole superari, vitiorum omnium causas duabus allusionibus plenissima brevitate conclusit. *Mare*, frequenter diximus peccatores istius sæculi

A debere suscipi, qui more undarum tumidis cogitationibus fluctuant; *Jordanem* vero pro quolibet flumine debemus accipere, qui variis desideriis homines rapiunt, et in mare illud magnum nefanda præcipitatione deducunt. Ista enim duo quæ genus humanum diversa delectatione rapiabant, adventu Domini respecto, a suis consuetudinibus retrorsum præcipitata redierunt. Et licet hæc historia referatur in Veteri Testamento, aliis tamen hæc verbis et similitudinibus indicatur; ut evidenter adverteremus antiqua illa facta spirituali intelligentia salutis nostræ indicia nuntiasset.

Vers. 4. *Montes exsultaverunt ut arietes, et colles velut agni ovium.* Paulatim evidentius descendit ad tempora Christiana. *Montes* apostolus et evangelistas, vel omnes verbi prædicatores accipi posse manifestum est, qui et supernam lucem a terris cæteris primitus acceperunt. Et merito *montes* appellati sunt, propter sanctitatis amplissimum cacumen, et fidei solidissimam firmitatem. Isti enim *exsultaverunt* in operibus suis *tanquam arietes*, qui fidelissimum gregem ad caulas Domini divino juvamine perducebant. *Colles* autem mediocritatem significant late credentium, quorum pectora fidei semina efficaciter acceperunt. *Colles* enim dicti sunt a colendo. Ista enim spiritualiter advertere nos debere ratio ipsa compellit, quando ad litteram omnimodis probantur absurda. Et ideo respice qua suavitate priores similitudines ad hanc intelligentiam videntur esse perductæ, ut sibi omnia pulcherrima collatione respondeant.

Vers. 5. *Quid est tibi, mare, quod fugisti; et tu, Jordanis, quare conversus es retrorsum?* Secundum ingreditur modum, in quo decora interrogatio præmittitur, ut dulcissima responsio subsequatur. Quæ figura dicitur peusis et apocrisis, Latine percunctatio atque responsio. Requiritur enim *mare*, discutitur fluvius cur suas consuetudines perdiderunt; ut ipsa gressus deflexerint, quæ pridem involuta omnia rapiabant. Et bene additum est, *retrorsum*: quoniam universæ correctiones tunc nobis proveniunt, quando Domini beneficio nostra se instituta convertunt. Nam quod pene ipsa repetiit quæ superius dixit: *Quid est tibi, mare, quod fugisti; et tu, Jordanis, quare conversus es retrorsum?* alia figura est, epinodos, id est repetitio rerum quæ junctim dictæ sunt.

Vers. 6. *Montes, quare exsultastis ut arietes; et, colles, velut agni ovium?* Priorum versuum ordinem custodivit; sic enim sub alio modo et hic sunt positi, sicut in prima divisione videntur esse narrati. Interrogat enim sæculum per mare vel fluvium, quid fuerit quod ejus ligamenta soluta sint. Et quoniam erat una responsio secutura, et illos quoque interrogat qui *exsultasse* præcipue videbantur. Unus enim Auctor et illa fecit obstupescere, et hæc præstiti: fixa prosperitate gaudere.

387 Vers. 7. *A facie Domini commota est terra, a facie Dei Jacob.* Secuta est competens quæ para-

hatur utriusque responsio. Audite, conversi; audite, fidelissimi Christiani, commotionem istam, id est permutationem, quæ humanæ terræ feliciter evenit, non factam tremore montium, sed prospera conversione populorum. Nam si quæras quid sit Dominus, audi, *Deus Jacob*. Ipso enim misericorditer apparente ab ejus facie, id est præsentia salutariter *terra commota est*, quæ mortis stupore pigra riguerat; quæ tamen sic a sua superstitione *commota est*, ut in cultura Domini æterno fixa robore permaneret.

Vers. 8. *Qui convertit petram in stagna aquarum, et rupes in fontes aquarum.* Petram (ut arbitrator) Judæorum duritiam debemus advertere, quam in sacri baptismatis *stagna convertit*, cum eos ad religionem fecit venire tranquillam. Quam similitudinem Dominus in Evangelio dicit: *Potens est Dominus de lapidibus his suscitare filios Abraham* (Matth. III, 9). Idem *rupes*, hoc est arida et dura corda gentilium, divini eloquii manare fecit fontes irriguos; ut qui ante sterilibus superstitionibus siccabantur, post auditi [ms. A, B., F., avidi] fuerint verbi cœlestis prædicationes influere copiosas. Hactenus superiores versus per figuram parabolæ noscuntur esse decursi.

Vers. 9. *Non nobis, Domine, non nobis; sed nomini tuo da gloriam.* Super misericordiam [ed., misericordiam] tuam et veritatem [ed., veritate tua] tuam. Cum multa beneficia dixerit quæ nobis Christus Dominus profutura concessit, nimis vera subsequitur et affectuosa petitio; ut propter nomen suum humano generi præstaret utilia, qui probabilia merita in peccatoribus nequaquam poterat invenire. Nam cum bona largatur immeritis, ipsius gloriæ probatur esse quod concedit. Sequitur, *Super misericordiam tuam et veritatem tuam.* His duabus rebus gloriam Domini postulat debere concedi. *Misericordia* est enim, cum miseris ac delinquentibus peccata dimittit; *veritas*, cum beatitudinis futuræ promissa restituit; sive (ut alii volunt) cum judicaturus est impios. Utrasque enim res, sive dum parcat, sive dum judicat, ad gloriam Domini pertinere manifestum est.

Vers. 10. *Nequando dicant gentes: Ubi est Deus eorum?* Subsecuta est causa quare dignetur Dominus devotis misericordiæ suæ dona præstare. Quæ figura dicitur ætiologia, id est causæ redditio. Nefandam quippe imputationem petit amoveri, quam in isto sæculo patiuntur creberrime Christiani. Nam quoties martyrum corpora diversis suppliciis affliguntur, ipsa vox est tyrannorum, ipsa gentilium: *Ubi est Deus eorum?* Quasi non possit eripere, quos ut coronet tormenta patitur sustinere.

Vers. 11. *Deus autem noster in cælo sursum; in cælo et in terra omnia quæcumque voluit fecit.* Contra demeritum verba gentilium, qui dicunt: *Ubi est Deus tuus?* veracissima nimis infertur et absoluta sententia, *Deum nostrum omnia facere quæ vult in cælo et in terra.* Nam cum dicitur, *in cælo sursum*, supra omnes creaturas potens esse monstratur. Sequitur, *omnia eum facere quæcumque vel in minimis, vel in maximis creaturis suis voluerit operari, ut*

enim omnipotentem esse cognoscas, dum ubique effectum suæ voluntatis ostendat.

Vers. 12. *Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum.* Venit ad tertium modum, ubi propheta *simulacra gentium* irridet, et Dominum Israel congrua laude concelebrat. Hoc genus causæ dicitur demonstrativum, quod et vituperationem et laudem dignoscitur continere. Nam quinque versibus vituperat deos paganorum: decem vero Deum laudat excelsum, ut et in ipsa quantitate dictorum, rerum discrepantiam monstraret ambarum. Sed quoniam superius invisibilem Deum dixerat, quæ vult omnia facientem, hic merito irridenda dicit idola, quæ ad humanitatis formam composita, vel ipsi corporeis sensibus probantur extranea. Nam licet inveniantur et ænea et lignea *simulacra*, utilius tamen illud elegit, quod gentilitas judicabat reverentius adorandum; ut erubesceret colere viliora, quorum et pretiosa probantur irrita. Sed ne putares hæc signa naturæ alicujus vivam habere substantiam, ad vilitatem dicitur exprimentam, deos illos gentilium mortalium manibus fabricatos. Pudor est dicere *simulacrum* ab illo coli, cujus ipse auctor potuit inveniri; ut quid mortali valeat præstare, qui nisi voluisset homo, idolum non potuisset existere? Sic et Jeremias talia deliramenta pulchra definitione conclusit, dicens: *Nihil aliud erit, nisi id quod volunt esse aurifices* (Jer. x, 9). Quibus etiam Sedulii (ut ita dixerim) poetæ veritatis versus illi repetendi sunt:

Lignee, ligna rogas: surdis clamare videris:
A mutis responsa petis.

Nam si quæris scire quid sit veraciter Deus, audi Isaiam dicentem: *Ego Dominus, hoc est nomen meum in æternum: gloriam meam alteri non dabo, neque virtutes meas sculptilibus. Quæ a principio sunt, ecce fiunt: ut nova quæ ego annuntiabo, et priusquam manifestarem ea audire vos feci* (Isai. XLII, 8, 9). *Quoniam ego sum. Ante me enim non fuit altus Deus, et post me non erit* (Ibid. XLIII, 10).

Vers. 13. *Os habent, et non loquuntur; oculos habent, et non vident.*

Vers. 14. *Aures habent, et non audient; nares habent, et non odorantur.*

Vers. 15. *Manus habent, et non palpabunt; pedes habent, et non ambulabunt: non clamabunt in gutture suo; neque enim est spiritus in ore ipsorum.* Et in his tribus versibus verissima descriptione notati sunt, qui fa'is numinibus suis membra hominum inaniter assignare voluerunt. Nam quid, rogo, illi opus fuit os, qui loqui non poterat? Quid oculi, qui conspiceret non valebat? Quid aures, qui non erat auditorus? Quid nares, qui nullatenus fragrantiam sentiebat? *Nares* autem a granitate dicitur, quod nos faciant odoratus agnoscere. Quid *manus*, qui res palpabiles ignorabat? Quid *pedes*, qui se movere minime prævalebat? Et ut talibus rebus augetur irratio, addit; ut nec ipsis quoque animalibus ratione carentibus debeant comparari, quando *in gutture suo* non habent vel confusum clamorem, quem pecora emit-

tere propriis quibusdam vocibus conseruent. Sequitur sententia quæ cuncta concludat, et hominibus et pecoribus ideo illos incomparabiles inveniri : quia *non est spiritus in ore ipsorum*. Voces enim reddere, sive articulares, sive confusas animantium esse non dubium **388** est : in quibus aptissime longa enumeratio facta est, ne cito paganorum opprobria fini- rentur.

Vers. 16. *Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis*. Audit forsitan paganus et gaudet se suis numinibus comparatum ; sed intelligat quantum tali patrocinio potuit proficere, ut de rationabili homine usque ad insensibilia metalla meroerit pervenire. Intelligat culturam suam in damnationem propriam fuisse conversam, et refugiat illud adorare, unde plectibile iudicium cognoscitur excepisse. *Similes quippe illis fiunt*, qui sequi talia decreverunt. Nec illud omittendum est, quod fabricatores et cultores hujus rei una percussi probantur esse sententia. Similis est enim iniquitas alios suis operibus decipere, et culturis se pessimis obligare. De his etiam dicit Apostolus : *Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et coluerunt et servierunt creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula (Rom. 1, 25)*. Hic etiam illa figura convenire monstratur, quæ appellatur sarcasmos, id est adversarii derisio violenta, quæ ipsas quoque culpas penetrare dignoscitur.

Vers. 17. *Domus Israel speravit in Domino : adjutor eorum et protector eorum est*. Damnatis iniquitatibus perfidorum, ad celebranda præconia Domini lætus accedit. *Domus Israel* Ecclesiam cognoscitur fidelium significare populorum. Ipsa enim sperat in Domino, quæ mundana desideria semper abjiciens, sola ipsius delectatione perfruitur. Et quid ei proveniat, consequenter exponit : *adjutor enim et protector* ejus efficitur, cui omnia servire demonstrantur. *Adjutor*, quia carne laborantes in hoc mundo, in quantum utile novit, adjuvat ; *protector*, quoniam animas sanctas nulla sinit diabolica fraude subverti.

Vers. 18. *Domus Aaron speravit in Domino : adjutor eorum et protector eorum est*. Quod priore versu generaliter dixit, hoc nunc de sacerdotibus decora iteratione retexuit, ut excelsus ordo pontificum non in generali commemoratione, sed speciali præconio laudaretur. *Aaron enim in populo Judæorum primus sacerdos electus est, cujus commemoratione merito ordo ipse declaratur*.

Vers. 19. *Qui timent Dominum sperent [ed., speraverunt] in Domino : adjutor eorum et protector eorum est*. Exponit quod superius dixit, *Domus Israel, et domus Aaron*. Ipsi sunt enim *qui timent Dominum, et sperant in Domino*. Duo enim ista sunt quæ beatos faciunt et felices, quos consequitur quod superius dixit, ut eis et *adjutor* sit Dominus et *protector*.

Vers. 20. *Dominus memor fuit nostri, et benedixit nos*.

Vers. 21. *Benedixit domum Israel, benedixit domum Aaron*. Hæc eadem pulchra varietate congeminat, ut benedictionem Domini præstari talibus inculcata ratione crederemus. Nam cum dicit, *memor fuit nostri*, gratiam divinæ pietatis ostendit. Quibus enim meritis debebatur, ut Christus Dominus adveniret, qui et errantes populos doceret, et conversos sua benedictione salvaret ? *Benedixit enim domum Israel, de sanctæ Mariæ virginitate nascendo. Benedixit quoque domum Aaron, sacerdotii honore præcinctus, sicut de ipso in alio psalmo dictum est : Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech (Psal. cix, 4)*.

Vers. 22. *Benedixit omnes timentes Dominum, pusillos cum majoribus*. Post speciales enumerationes ad benedictionem generalitatis ascendit : ubi simul omnes benedicuntur qui servire Domino pura mente delegerunt. Hoc enim fecit in piscatoribus, hoc fecit in regibus, nec ullum genus hominum ei credens probatur exceptum, quod sit ab ejus muneribus alienum. Quæ figura dicitur anacephaleo-is, id est recapitulatio, quæ fit quando ea quæ superius dicta sunt latius, breviter in memoriam postea revocantur.

Vers. 23. *Adjiciat Dominus super vos, super vos et super filios vestros. Adjiciat*, duplici modo videtur intelligi : sive benedictionem quam in hoc sæculo sanctis suis Dominus pro parte concedit, sive *adjiciat* numero vestro populos fideles. Quod et nostris temporibus facit, et usque ad finem sæculi non desinit operari ; ut de gentibus Ecclesia prædestinata in unum gregem redacta congaudeat, et unius pastoris glorioso regimine perfruatur.

Vers. 24. *Benedicti vos a Domino, qui fecit cælum et terram*. Cum superius optaverit propheta ut benedicerentur fideles, jam ipsa prædestinatione confusus benedictos dicit esse justissimos. Et vide genus benedictionis, *Domino*, posuit : quia ipsa est perfecta beatitudo non sibi quemquam præparari, sed *Domino*. Hoc enim verbo et fidelium corda roborantur, et futura beatitudo, unde provenire possit ostenditur. *Qui fecit cælum et terram* : sive verbum significat, cujus operatione omnis creatura perfecta est, sive pusillos et majores, quos superius dixit, qui ejus misericordia ad catholicæ religionis gaudia pervenerunt.

Vers. 25. *Cælum cæli Domino ; terram autem dedit filiis hominum*. Cum justi cælum dicantur, Dominus Christus Cælum cælorum convenienter accipitur, sicut Sanctus sanctorum, Deus deorum, et cætera quæ in hunc modum granditer efferuntur. *Cælum* autem dictum est, quod intra se celet universa. Cum enim *cælum cælorum* datum sit *Domino*, sicut in sexagesimo septimo psalmo legitur : *Qui ascendit super cælos cælorum ab oriente ; terra est hominum filiis* attributa, ubi se per gratiam Domini multiplices collucentatione purificent, et ad æternam vitam ex istius mundi agone perveniant. *Dedit* autem, ad humanitatem pertinet incarnationis ; nam Verbo

quid dari potuit, qui cum Patre et Spiritu sancto A
semper cuncta possedit et possidet ?

Vers. 26. *Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum. Mortuos* hic illos dicit qui perpetuis cruciatibus affligendi sunt; eorum voces non suscipit Dominus, quia beati tantum sunt, qui ejus præconia personabunt, sicut Salomon dicit: *A mortuo, quasi ex eo qui non est, perit confessio* (Eccli. xvii, 26). Et paulo post: *Nos autem viventes et sani laudamus nomen tuum.* Dicendo autem, *neque omnes qui descendunt in infernum,* ostendit et sanctos ad inferna quidem descendere, sed in Domini exultatione gaudere. Mori enim justis et peccatoribus probatur esse commune, sed nimis longa discretionem separantur, sicut in octogesimo quinto psalmo dictum est: *Et eripuisti animam meam B ex inferno inferiori* (Psal. lxxxv, 13).

389 Vers. 27. *Sed nos qui vivimus, benedicimus Dominum, ex hoc nunc et usque in sæculum.* Exposita parte damnatorum, aptum fuit ut pulchritudinem psalmi beatorum bona concluderent. Vivorum enim est Dominus, non mortuorum, sicut in Evangelio legitur: *Non est enim Deus mortuorum, sed vivorum* (Matth. xii, 32). Vivorum autem accipiendum est, non ista vita viventium, quam communem sanctis constat esse cum impiis; sed illa de qua in alio psalmo legitur: *Placebo Domino in regione vivorum* (Psal. cxiv, 9). Et ne ad terrena bona mens humana descenderet, ad illa cœlestia congruenter ascendit, quæ nec in laudibus possunt habere terminum, nec in præmiis sustinere probantur occasum.

Conclusio psalmi.

Luxerunt nobis quasi granati mali minuta pulcherrima, quæ historiæ corio revelata dulcissima mella sudaverunt. Quot enim versus, tot gratiæ; quot verba, tot poma sunt animæ. Monemur enim per similitudines veteris populi, hujus mundi quasi *Egyptiacam* dominationem relinquere; ut possimus ad terram promissionis baptismatis itinere pervenire. *Festinemus* intrepidi, adventu Domini adversitates nostræ solutæ sunt. Mare fugit, Jordanis retro timore conversus est, simulacra gentium quasi metalla *insensata* contempta sunt; Domini autem nostri gloria ubique colitur, ubique prædicatur. Et ideo, *juvante Deo,* psalmodum virtutes studiosissime perquiramus: quoniam se et fidelibus aperiunt, et incredulis semper abscondunt.

EXPOSITIO IN PSALMUM CXIV.

Alleluia.

Excitat nos de somno hujus sæculi solemniter ac vera communitio, et velut quidam spiritualis gallus ad opera nos cogit venire fidelium. Audiamus sanctam vocem, pium sequamur imperium [In mss. A., B., F., imperium deest], et relinquamus impium [Ab ed et ms. G., et relinquamus impium aberat]. Laudatio enim Domini dignitas operum et pretium est *laborum,* quando nec suavius quidquam potest dici, nec salubrius actitari.

Divisio psalmi.

Liberatus propheta de profunda fovea peccatorum, etiam in illa petra misericordiæ constitutus, primo membro gratias agit: quoniam se exauditum esse cognoscit, et contra omnia pericula mortis efficaciter se Dominum invocasse testatur. Secundo iterum clamat ad Dominum, ut liberatus perveniat ad illam requiem sempiternam, quam fidelibus promittit Domini munere concedendam.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Dilexi, quoniam exaudivit Dominus vocem orationis meæ.* Amorem Domini hominibus duobus provenire constat articulis. Est unus quando pro collatis beneficiis et ab infidelibus diligitur atque laudatur, sicut in alio psalmo de peccatore legitur: *Confitebitur tibi, cum benefeceris ei* (Psal. xlviii, 19). Alter est certissimus atque perfectus, cum devoti animus nulla accidentium malorum *adveritate* dejicitur: sed in miseriis suis spe futurorum, in charitate Domini semper accenditur, sicut dicit Apostolus: *Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas* (Rom. viii, 35)? etc. Hunc ergo modum propheta subter exponit: quoniam in tribulationibus et angustiis suis *dilexit,* quando illi tribulationes et dolores præstiterint, ut Dominum invocare mereretur. Quapropter David non in regni amplitudine lætus exsultat, non de mundi felicitate gratulatur, quam noverat transituram; sed gaudet orationem suam in angustiis a clementissimo Domino fuisse susceptam, quod prodesse sibi perpetue sentiebat. Et vide quo compendio et causam posuit, et rationem causæ momentanea celeritate subjunxit. Quod schema dicitur epitrocasmos, id est dicti rotatio, quæ breviter et succincte ea quæ sunt dicenda perstringit.

Vers. 2. *Quia inclinavit aurem suam mihi; et in diebus meis invocabo eum.* Auris, sicut jam dictum est, appellata est ab auditu, quam merito ad nos *inclinare* dicitur Deus, quia ut nos dignetur audire, nulla ad ipsum humana merita videntur attingere. Quod factum in adventu Domini veritatis ipsius tradit auctoritas, quando mundi sceleribus miseratus, medicinam beatæ incarnationis attribuit. Et quoniam ejus circa se uberrimam cœperat sentire pietatem, in diebus suis cum multis tribulationibus angeretur (sicut inferius dicit) *invocasse* se Dominum profiteatur. Nostros enim illos dies dicimus, ubi propria iniquitate peccamus, et anxios dolores pravis cogitationibus sustinemus. Mirabilis sententia, beata vicissitudo, et fidelem semper beneficia querere, et clementem Dominum continua benignitate præstare.

Vers. 3. *Circumdederunt me dolores mortis, et pericula inferni invenerunt me.* Causas adhuc reddit aptissimas, cur vir sanctus dilexerit Dominum, non illas in quibus se amari putat humanitas, si inflatis honoribus evehatur, si divitiarum mole grandescat; sed ideo se dicit divina gratia visitatum, quia doloribus et periculis probatur affectus; merito, quan-

do ista perducunt ad gloriam, illa præcipitant ad ruinam. Et inspicere verba simplicia magnis sensibus esse farcita. *Circumdatum* se dicit *doloribus*; et ne putares mediocres, addidit, *mortis*. Adjecit etiam, *inferni pericula*, quæ constat tormentis omnibus esse graviora. Sequitur quoque, *invenerunt me*, quasi inopinatum, quasi securum, quasi a Domini defensione sepositum; ut facile potuerit capi, quem a tanto contigerit munimine segregari.

Vers. 4. *Tribulationem et dolorem inveni, et nomen Domini invocavi*. Audis *tribulationem et dolorem*, et fortassis offenderis; sed quas divitias gerat intrinsecus thesaurus iste, cognosce. Hæc sunt tribulationes quæ ad Dominum exclamare fecerunt, hi dolores qui medicinaliter corda punxerunt, ut ad verum medicum clamaret ægrotus, unde venire indubitatum constat auxilium. Et inspicere quid mutata hæc verba parturiant; superius ubi captus est, a doloribus **390** inventam se dicit: hic ubi remedium reperit, invenisse seipsos dolores asseruit. Ille enim causas calamitatis suæ cognoscit, qui se afflictam, ut convertatur, intelligit. Nam et medicus tunc quæritur, quando viscera humana morbus aliquis gravare sentitur. Sequitur, *et nomen Domini invocavi*, quo præstante et dolor et tribulatio celeriter vincerentur.

Vers. 5. *O Domine, libera animam meam! misericors Dominus, et justus, et Deus noster miseretur* [ms. A., B., F., *miseretur*]. Enumeratis passionibus suis, propheta venit ad secundum membrum, ubi exclamat ad Dominum, ut *anima* ejus a peccatorum profunditate liberetur, sicut dicit Apostolus: *Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum* (Rom. vii, 24, 25). Quæ figura dicitur proanaphonesis, Latine exclamatio, quoties inter alia quæ loquimur, ad Deum subito verba convertimus. Quapropter tribulationes nostras et dolores diligentissime divino munere perscrutemur; latent enim altius, et plerumque sæculi delectatione velata sopiuntur, quæ nisi divino adjutorio quæramus, intrinsecus vocem istam salutarem eructare non possumus. Nam cum dicit, *libera animam meam*, confitetur eam sine Domino semper esse captivam. Sequitur, *misericors Dominus, et justus, et Deus noster miseretur*. In superiori commate liberari petiit animam suam, hic autem promittit *Dominum misericordem et justum*; ut nec ipse in illa petitione [ms. A., B., F., liberatione] dubitasse videretur, nec alios faceret anxia voluntate pendere. *Misericors*, quia illi inclinavit aures suam; *justus*, quoniam corripuit peccatorem ad veniam requirendam. *Miseretur*, cum recipit filium quem flagellat. Unde cognosce hæc tria posita ad fragilitatem humani generis instruendam, quæ sæculi delectationibus inblandendo, asperos putat dolores qui pro salute animæ conferuntur.

Vers. 6. *Custodiens parvulos Dominus; humiliatus sum, et liberavit me*. In magnam significationem præposteravit ordinem, quem superius dixit. Liberari enim primo petiit animam suam, et postea miseri-

cordem Dominum generaliter esse professus est: nunc autem universaliter parvulorum se dicit esse custodem, et postea *humiliatum et liberatum* esse proclamat, ut per hunc ordinem rerum ostenderet quod in Evangelio legitur; quamvis de multis gentibus sit aggregatus, unum gregem Domini, et unum illi esse pastorem. *Parvuli* sunt qui sibi certissime videntur exigui; sed sola Domini largitate grandescunt. Et vide quale verbum est positum: *custodiens*, dixit, tanquam pastor eximius, qui gregem suum a rapaci lupi incursione defendit. Sed inspicere quod ordinem congruum servans, prius *humiliatum*, postea se dicit *esse liberatum*; ut vulnera dolere [ms. A., B., F., dolores esse] non possint, quæ ad sanitatem cælestis Medici munere pervenerunt.

Vers. 7. *Convertere, anima mea, in requiem tuam; quia Dominus benefecit tibi* [ms. G. e' ed., *mibi*]. Cantet hoc anima cum propheta, quæ peregrinatur a Domino. Cantet hoc ovis illa quæ erraverat, et Custodis revecta humeris, ad caulas meruit redire Pastoris. Cantet hoc filius ille qui mortuus fuerat et revixit, perierat et inventus est. Cantet hoc populus devotus qui, pretioso sanguine redemptus, ad desideratam requiem pervenire Domini largitate promeruit. Quapropter animam suam hortatur propheta ut convertatur ad Dominum, unde illi et tranquilla venit requies et abolitio peccatorum. Suam ergo *requiem* dicit, quæ illi data est per gratiam, non meritorum compensatione possessa. Denique sic sequitur: *Quia Dominus benefecit tibi*.

Vers. 8. *Quia eripuit animam meam de morte, oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapsu*. Declarantur causæ quare superius dixerit: *Quia Dominus benefecit tibi*. Sed hæc intelligamus præscientiæ virtute prophetam dicere de futuro: quoniam adhuc in isto sæculo viventibus convenire non possunt. Ait enim: *Eripuit animam meam de morte*. Animæ quippe justorum, cum de isto sæculo transeunt, ab illa morte liberantur, de qua in Evangelio dictum est: *Sine mortuos sepeliant mortuos suos* (Luc. ix, 60). Et cum dicit, *eripuit*, beneficium divinæ virtutis ostendit, quia nisi per ejus potentiam non valuisset a morte perpetua liberari. Sequitur, *oculos meos a lacrymis*. Cessant utique lacrymæ sanctorum, quando jam mors animæ non probatur esse suspecta; non enim in securitate plangitur, sed in isto agone ubi calamitas ventura metuitur. Addidit, *pedes meos a lapsu*. Cum dicit, *a lapsu*, ostendit lubricum et prociuum esse peccatum. Sed bene illic non formidatur ruina, ubi jam est æterna prosperitas. Nam in isto sæculo constituti (sicut dictum est) et mortem animæ justitiment, et assidue lacrymas fundunt, *et pedes suos a lapsu* non credunt ullatenus alienos. Hic enim coluctatio est, et ideo cuncta sub metu sunt; unde intelligimus his tribus periculis subiacere genus humanum, quod adhuc in istius vitæ coluctatione versatur. Nam vide quid sequitur.

Vers. 9. *Placebo Domino in regione vivorum*. Perscrutandum est quare dixerit de futuro, *Placebo Do-*

mino in regione vivorum, quasi non et hic in regione A mortuorum placeant sancti, qui sunt Judicis ere laudati; cum et in Genesi legatur: *Placuit Enoch coram Deo, et transtulit illum Deus* (Gen. v, 24). Job quoque Domini voce laudatus est (Job 1, 8). Et in Evangelio de Nathanaele ipse Dominus dicit: *Ecce verre Israelita, in quo dolus non est* (Joan. 1, 47). Sed hic, *placebo*, dixit, jam securus, jam qui displicere non possim, nec quidquam dubium sustinebo, quando, sicut Apostolus dicit, *Mors absorpta fuerit in victoriam, et corruptibile hoc inducit incorruptionem, et mortale hoc inducit immortalitatem* (I Cor. xv, 54); tunc enim justii ita *placebunt Domino*, ut ulterius de peccatorum adversitate nihil metuant. In regione vivorum, dixit, in congregatione sanctorum, ubi omnis vivens revera colligitur, et a morientium sorte B separatur, sicut in Evangelio Dominus dicit: *Qui credit in me, transiet de morte ad vitam* (Joan. v, 24).

Conclusio psalmi.

Salutaris psalmi istius intentione tractata, contra mundi dolores animi fortitudinem debemus objicere. Dicamus, sicut psalmus inchoat: *Dilexi, quoniam exaudivit Dominus vocem deprecationis meæ*: quia non est poena quæ promovet, non est dolor qui perducit ad requiem; nec durus æsthmandus est fletus, qui æterna gaudia subministrat. Intendamus enim non quod patimur, sed quod speramus, et temporale malum sine dubitatione mollescit, 391 cujus prosperrimus intenditur finis. Rogemus ergo omnipotentiam Christi, qui hæc solus valet inæstimabili virtute superare; ut acie malignitatis infracta, nec illa nobis omnino fiant aspera, quæ nunc videntur austera. Sic enim Domino in regione vivorum placebimus, si in hoc sæculo mortificare nostra corpora pro ipsius gloriæ nomine festinemus.

EXPOSITIO IN PSALMUM CXV.

Alleluia.

Sic debet nobis aliquando Domini laus increscere, ut non alleluistica possimus gaudia fastidire. Vox fidelium, sermo beatorum, modulatio sancta canentium, unde et auditus corporeus suaviter delinitur, et anima fessa cœlesti delectatione recreatur. Introducenda sunt enim martyrum verba, qui et confessione gloriosa [mss. A., B., F., confessionis gloria] vigerunt, et passione mirabili munera sunt Domini consecuti.

Divisio psalmi.

Per totum hunc psalmum invictorum martyrum verba referuntur. Prima positione beneficia Domini commemorant, quibus cum hæsitarent quid eis dignum potuisset reddi, occurrit utique gloriosus calix ille martyrii, qui tamen Domini largitate præstatur. Secunda, chorus ipse servum se Domini, et filium Ecclesiæ catholicæ profitetur: ne præter fidelissimos viros Deo placitos hæreticorum quoque quispiam putaret esse martyrium.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Credidi, propter quod locutus sum: ego autem humiliatus sum nimis*. Martyrum populus ille reverendus ordinem veri dogmatis servans, prius se dicit credidisse, et postea fuisse prolocutum, propter illos scilicet destruendos, qui veraciter non credentes, affectant de ejus aliqua prædicare magnalibus. Post veram siquidem fidem sancta debet venire confessio, ne illud audiat importunus: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas* (Psal. xliix, 16)? Sequitur, *ego autem humiliatus sum nimis*. Ne intelligeres prædicationes veracissimas humiliatas, quæ tanto plus enitescunt quanto amplius persecutorum studio comprimuntur. Se dicit esse humiliatum, quia sancta religione crescente, ipsi videbantur B pœnis temporalibus subjacere.

Vers. 2. *Ego dixi in excessu* [mss. A., B., meo] *mentis meæ: Omnis homo mendax*. Ne illam veracissimam confessionem quam, Domino præstante, susceperat, aliquis putaret mortalium viribus applicandam, quid proprium humanitas habeat, ipse profitetur, omnem hominem scilicet esse mendacem. Sed vide quod hanc considerationem non facile potuit invenire, nisi ad supernam contemplationem per excessum mentis evehctus: quando anima corporea sorde purgata, causas rerum manifestis speculationibus intuetur. Magna siquidem prudentia geritur, ut sibi aliquis imprudens esse videatur. Nam sicut leves ac fatui se esse veracissimos mentiuntur, ita illuminati mendaces se esse cognoscunt. Quapropter hæc nos C regula certa constringat, ut quando carnis fragilitate mendaces sumus, nostrum esse fateamur; quando veraces, divinis muneribus applicemus. Hæc autem sententia pertinet ad figuram paroemiam, quoniam hoc proverbium humani sermonis frequentatione celebratur. Tale est illud quod in Actibus apostolorum Saulo dictum est: *Durum est tibi contra stimulum calcitrare* (Act. ix, 5); revera durum, quoniam suis nisibus percutitur, qui in acutum calces elisisse monstratur. Notandum vero quod *excessus mentis* et in malo ponatur, sicut est in Paralipomenon: *Et dedisti eos in exstasi*, id est in excessu mentis, et in commotione et in interitu (II Par. xxix, 8).

Vers. 3. *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Bene dubitavit quid retribuere possit humanitas, quæ boni proprium nihil habebat. Nam cum dicitur, *quid?* hæsitatio magna (ed., nostra) monstratur. Quid enim illi ab homine potest reddi, dum semper ejus nos constet muere contineri? Merito ergo dubitabat, cui dignum de suo nihil occurrerat. Verum ne omnino redderetur sterilis, confusus de misericordia Domini, *quid retribuatur*, subsequenter exponit. Sed istud est magnopere perquirendum quod dicitur, Deum nobis retribuuisse quæ contulit; quasi boni aliquid ei prius dederimus, et sic ab ipso collata suscepimus, cum Apostolus clamet: *Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis* (I Cor. iv, 7)? Dominus enim retribuit nobis bonum præ

malo, ut quod prædicavit verbo, monstraret exemplo. Ille enim alapis cæsus, ille judici traditus, ille flagellis immeritis verberatus, nobis resurrectionis spem tribuit, et cælorum regna promisit.

Vers. 4. *Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo.* Digna quidem promissio; sed si in humanis viribus ponatur, periculosa præsumptio. Quis enim potest confessoribus tormentorum patientiam dare, nisi ille qui pro nobis dignatus est calicem passionis accipere? Nam ut hoc impossibile humanæ virtuti absolute monstraret, secutus est, *et nomen Domini invocabo.* Cujus fretus auxilio credebatur se complere, cui carneam fragilitatem non putabat posse sufficere. Pulcherrime vero ac breviter definita est martyrum mors, *calix salutaris: calix,* quia sub mensura bibitur; *salutaris,* quia in æternam salutem, Domino præstante, propinatur. De isto calice dixit et Dominus in Evangelio: *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum (Math. xx, 22)?*

Vers. 5. *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.* Bene dicitur, *pretiosa,* quæ Domini sanguine noscitur comparata; illius enim passione glorificata est, ut in conspectu ejus esset eximia. Hanc enim cognoscimus Dominum famulis suis magna gratiæ ubertate conferre, quam ipse est dignatus assumere. O mors vitalis, o interitus ambiendus, o transitus gloriosus, qui membra Christi imitatores sui capitis facis, et ut sit *pretiosa,* non divitiis oblati efficitur, sed effusione sanguinis comparatur!

Vers. 6. *O Domine, quia ego servus tuus; ego servus tuus et filius ancillæ tuæ! Dirupisti vincula mea.* Venit ad positionem secundam, ubi munere singulari suscepto exclamat dicens: **392** *O Domine, ego servus tuus!* Admiratur enim se talia beneficia suscepisse, qualia ipse pro redemptione mundi est dignatus assumere. Quemadmodum enim non miraretur *servus,* et conditione primi hominis implicatus ad illa venire quæ tanta majestas dignata est elegisse? Pavor est dicere quæ beneficia suscipiat, qui suis actibus meretur offensam. Nam ut admirationis istius declararet augmentum, repetit, *ego servus tuus.* Adjecit, *et filius ancillæ tuæ,* ut humilitatem suam triplicatis confessionibus indicaret. *Filius* autem *ancillæ* ideo videtur adjectum, ut Ecclesiam catholicam omnimodis indicaret, quæ ancilla est dum servit, sponsa dum jungitur. Et ideo competenter advertimus non esse martyrium, nisi quod servus Domini, et catholicæ filius meretur Ecclesiæ. Sequitur, *Dirupisti vincula mea.* Virtutem hic martyrii sentimus exponi, ejus impetu triumphali *dirumpuntur* omnia *vincula* peccatorum. Nulla enim in homine macula remanere potest, quam pius sanguis abluerit. Notandum autem quod versus hic tantam virtutem creditus est habere, ut a nonnullis diceretur posse hominibus peccata dimitti, si eum in fine vitæ suæ tertia confessione congeminet.

Vers. 7. *Tibi sacrificabo hostiam laudis.* Quia dirupta fuerant vincula peccatorum, *sacrificare* se dicit ho-

stiam laudis; quod sacrificium nimis Domino videtur acceptum. Ipse enim in Evangelio docet: *Decem nati sunt, et non est inventus qui daret gloriam Deo, nisi hic Samaritanus (Luc. xvii, 18).* Non enim iste de illis fuit qui beneficium Domini ingrata taciturnitate presserunt; sed iste accepti boni gratiarum actionem se restituere Deo compromittit.

Vers. 8. *Vota mea Domino reddam in atris domus Domini.* Postquam dixerat oblaturum se hostiam laudis, ne crederetur ubicunque esse solvendam, dicit, *in atris domus Domini,* id est in Ecclesia catholica toto orbe diffusa, qua continentur omnes verissimi Christiani, non hæretici qui sunt vana pravitate discreti. Nam quod dicit, *Vota mea reddam,* se ipsum offerre videlicet pollicetur. Omnium enim fidelium votum est Christo se offerre, et in ejaus Ecclesia recta credulitate consistere. Sed ut agnosceres quæ esset ista *domus Domini,* vide quid sequitur.

Vers. 9. *In conspectu omnis populi ejus, in medio tui, Jerusalem.* Ecce instruit quam domum Domini dixerit superiore versiculo, *In conspectu* scilicet *omnis populi ejus.* Dignum enim est ut publice debeat laudari, qui pati pro omnium salute dignatus est. Dominus enim perfectissime novit, etiamsi in cordis secreto fiat. Sed hoc ad ædificationem populi pertinet, ut bona confessio generalitatis auribus imbibatur, sicut in Evangelio dicit: *Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego illum coram Patre meo qui est in cælis (Math. x, 32).* Addidit, *in medio tui, Jerusalem,* ubi pax Domini conquiescit, et unitas sancti populi Domini contemplatione lætatur.

Conclusio psalmi.

Psalmus hic magnifico martyrum honore sacratus est, qui nobis et ad exemplum datus, et ad patrocinia largienda tributus est. Veneremur talium dolores, hujusmodi pœnas studio nobis charitatis optemus; ut si non meremur tali consummatione coronari, saltem in studiis possimus similibus inveniri. Car enim tales dolores Christianus velit effugere, per quos se novit ad cælorum gaudia pervenire?

EXPOSITIO IN PSALMUM CXVI.

Alleluia.

Duobus quidem versibus, sed plenarius tituli honor apponitur, ut intelligamus quamvis pauca verba in Domini laudibus semper esse plenissima. Quis enim dubitet exiguum non debere dici, unde potest magnificentia superna laudari? Cui congrue apponitur schema quod Græce dicitur *hyrmos*: quoniam seriem orationis usque ad ultimum servans, nec personam noscitur mutasse, nec causam; sed uno sensu usque ad terminum quod cœpit exsequitur.

Continentia psalmi.

Licet hic psalmus pro paucitate versuum divisionem non recipiat, omnes tamen compendio suæ locutionis exsuperat. Est enim primus quidem atomus psalmorem, puncti præferens dignitatem, unde linea

oritur, et diversæ schematum species doctissima varietate formantur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Laudate Dominum, omnes gentes, et collaudate eum, omnes populi.* Et istum quoque psalmum ad personam martyrum debemus aptare. Dicunt enim sancti viri, quasi jam gloriosa passione perfuncti, ut omnes gentes ad laudes Domini debeant excitari, qui talia præstitit servis suis, ut ipsius potius imbuerentur exemplis. Ubi sunt Donatistæ, qui tantum suæ congregationi fidem præstitam mentiuntur? Clamat chorus ille sanctorum, omnes gentes Dominum debere laudare; atque utinam vel nobiscum facerent, quod se agere singulariter mentiuntur! Sequitur, *et collaudate eum, omnes populi.* Collaudatio est cunctorem fidelium in unum redacta laudatio; hæc enim Ecclesiæ catholicæ apta cognoscitur, quæ de diversis mundi partibus aggregatur. Omnes enim gentes in suis populis generaliter commonentur, ne quis se in iudicio Domini dicat esse præteritum.

Vers. 2. *Quoniam confirmata est super nos misericordia ejus, et veritas Domini manet in æternum.* Causa redditur quare debeat Dominus toto orbe laudari: quoniam promissiones suas, quas per sanctos prophetas effecerat, adventus sui visitatione complevit. *Confirmata est enim in populo Christiano misericordia ejus, et non commovebitur in æternum,* quando ille qui præstitit, ipse nos (ut credere dignum est) etiam sua miseratione custodit. Addidit, *et veritas Domini manet in æternum.* Hic veritas Domini Filius significatur, 393 sicut ipse dicit: *Ego sum via, veritas et vita* (Joan. xiv, 6). Nam, sicut putat dementissimus Arianus (quod dici nefas est), erat tempus quando non erat Filius: fuerat utique tempus quando esset Pater sine veritate, sine via, sine vita. Sed quoniam sine his rebus Pater nunquam fuisse credendus est, saluti nostræ et ipsi convenit veritati coæternum et consubstantialem Patri per omnia Filium confiteri. Deinde scriptum est: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (Joan. i, 3). Nam si tempus est factum per Filium, quomodo existere potuit tempus, quando non erat auctor ejus? Sic errores prava sequitur semper absurditas. Subjiciunt quoque tertiam falsitatem: Pater semper antè Filio prædicatur. Et ubi est illud? *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum* (Ibidem, 1). Vides nihil ibi fuisse præpositum; nam et multis locis primus Filius nominatur, ut est illud Apostoli ad Ephesios: *An nescitis quia omnis fornicator et immundus non habet hæreditatem in regno Christi et Dei* (Ephes. v, 5)? Et ad Galatas: *Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum Patrem* (Galat. i, 1). Et ad Thessalonicenses: *Ipse autem Dominus Jesus Christus, et Deus Pater noster, qui dilexit nos* (II Thess. ii, 13). Et ad Corinthios secunda: *Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei* (II Cor. xiii, 13). Et ut istam æqualitatem de tota intelligeres Trinitate, addidit, *et communicatio sancti Spiritus cum omnibus vobis.* Legitur etiam

A Spiritum sanctum et Dominum, et priore loco suo nominatum; ait enim Paulus ad Thessalonicenses: *Dominus autem dirigat corda vestra in charitate Dei et patientia Christi* (II Tim. iii, 5). Oratur enim Spiritus sanctus ut corda credentium dirigat et in charitate Dei et in patientia Christi. Quapropter unus ex Trinitate ante vel postea nominatus, audienti nullum præjudicium poterit exhibere, quia humana locutio aliter se non valet expedire. In Deo enim nulla est disparilitas vel diversitas æstimanda: quibus ubi unus Deus recte creditur, ibi minor et major non potest inveniri. Nescit enim numerum unitas, nec gradum admittit æqualitas, sicut scriptum est: *Non ascendes per gradus ad altare meum* (Exod. xx, 26).

Conclusio psalmi.

B Parvus quidem psalmus plenissima brevitate conclusus est. Quid enim amplius potuit dici, quam ut Creator debeat toto orbe laudari? Fecunda brevitatis, constricta copia, arctum latissimum, et sine fine angustum. O dulcis et admiranda diversitas! modo paucis sententiis salutaria dicere, modo magna diffusa oratione narrare, ut tædiosa mortalitas nec in ipsa cura sustineret fastidium, cui præstat amœna varietas [ms. A., B., F., veritas] appetitum. Quæri forsitan potest cur duos tantum versus psalmus iste contineat, cum e diverso centesimus decimus octavus centum septuaginta sex versibus productus esse innotretur, alique complures dispari modo pro rerum qualitate formati sunt. Sed illud fortassis indicare res ista cognoscitur; quoniam sicut harmonia, id est, musicæ virtutis pulchra modulatio, ex diversis sonis atque accentibus unam perfectam faciunt cantilenam, sic et isti psalmi modo breves, modo mediocres, modo longissimi, in unum concentum suavitate dulcissima rediguntur. Sive (quod credere dignum est) futurum regnum Domini significatur, ubi diversa merita sanctorum pro actuum qualitate falgébunt, cum tamen omnibus una beatitudo et suavitas æterna præstetur.

EXPOSITIO IN PSALMUM CXVII.

Alleluia.

D Legimus in Apocalypsi Joannis apostoli (Cap. xix, 1, 4), Alleluia in cælo cantare multitudinem copiosam; quod etiam quatuor animalia et viginti quatuor seniores adorantes Dominum dicunt, quod totus ille cælestis exercitus in voce tubæ grandisonæ hymnica exultatione concelebrat. Quapropter ad hoc laudis officium et nos alacriter accedamus. Quod si puro corde canimus, sanctis virtutibus pia devotione miscemur; sitque honor et gratia terrenorum, quæ beatitudo probatur esse cælestium. Quocirca intueamur hunc psalmum speciosa fronte relucentem; in ipsis quippe principiis quatuor versus pari fine conclusit, ut evangelico numero totum mundum uni Domino laudes debere reddere, adhortatione quadrifaria commoneret. Illos intercalares non possumus dicere, quia nullos alios miscet, sed unifines eos apto forsitan nomine vocitamus, qui simili verborum consonantia

terminantur. Hoc et in centesimo trigesimo quinto A psalmo per omnes versus absolute facturus est; quod quemadmodum se habeat, suo loco evidentius commonemus.

Divisio psalmi.

Fidelis populus peccatorum nexibus absolutus, in prima sectione generaliter hortatur, ut unusquisque Domino debeat confiteri: quoniam in tribulationibus exauditus, professus est hominem nullatenus formidandum. Secunda in solo dicit Domino confidendum, per quem gentium inimicitias probatur evasisse, et ad veracissimæ vitæ pervenisse remedia. Tertia sectione aperiendas sibi portas dicit esse justitiæ, ubi dicit etiam de angulari lapide, id est de Domino Salvatore. Quarta reliquis Christianis frequentanda Domini atria persuadet, de adventu sanctæ incarnationis suavi delectatione congaudens.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.* Populus ille beatorum qui a propria fuerat clade liberatus, reliquos commonet fideles ut Domini laudibus constanter invigilent. Ista enim confessio ad laudem pertinet absolute: sive quia illi est Alleluia præpositum, sive quia a diversis angustiis ereptum se Domini miseratione lætatur. Laudis quoque causa subjungitur, *quoniam bonus*, quod nomen Deo proprie certum est convenire; nam cum ab incredulis Judæis secundum carnis aspectum Christus *Magister bonus* diceretur, respondit ipse: *Quid me interrogatis de bono* (*Matth. xxix, 17, et Marc. x, 18*), qui me cælorum Dominum esse non creditis? Adjiciens, *Nemo bonus nisi solus Deus.* Sed cum legatur, *Bonus homo de bono thesauro suo profert bona* (*Matth. xii, 35*), **394** quasi videtur esse contrarium. Sed hominem bonum dicimus per Domini gratiam factum; nam ille solus proprie per se dicitur bonus, qui eos facit implere quod boni sunt. Sequitur *quoniam in sæculum misericordia ejus.* Ipsius quoque boni quem dixerat, expositio dilucidatur: quia non solum præstat immeritis, sed in æternum misericordiæ suæ dona concedit. *In sæculum* enim, perpetuitatem significat futuram, ubi unum est sæculum, et una dies, nec permutatio ulla succedit.

Vers. 2. *Dicat nunc Israel quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.* D

Vers. 3. *Dicat nunc domus Aaron quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.*

Vers. 4. *Dicant nunc omnes qui timent Dominum quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.* Cum in his versibus legantur similes fines, præmissa eos expositio competenter amplectitur. Illud tamen altius perscrutandum est, cur in principiis versusum tantum nomina variavit. Ait enim: *Dicat nunc Israel*, quod totum populum complectitur beatorum. Secundo versu ponitur, *Dicat nunc domus Aaron*, significans sacerdotes, quos propter honoris sui reverentiam singulariter æstimavit esse memorandos. Tertius quoque versus ait: *Dicant nunc omnes qui timent Do-*

minus, ut illos ostenderet quos in centesimo decimo tertio psalmo dixerat: *Puillos cum majoribus* (*Psal. cxiii, 13*), qui in unam societatem Christo Domino pura mente devoti sunt. Sic diversitas ista nominum generalitatem complectitur absolute fidelium.

Vers. 5. *In tribulatione invocavi Dominum, et exaudivit me in latitudine.* Exemplum proprium ponitur, ut audientium animus excitetur: quia magnum credulitatis incitamentum est, ipsum gratis agentem audire qui pertulit. Sed considera quod addidit, *in latitudine*: quoniam nos de sæculi quidem angustiis liberat, sed in magna præmiorum suorum *latitudine* miseratus acceptat. Eripit de temporalibus malis, sed bonis nos potens est implere perpetuis. Sæviant ergo quantumlibet transitura discrimina, tumescant adversitates caducæ; latissime redditur quod in hac mundi brevitate fidelis populus ingravatur.

Vers. 6. *Dominus mihi adjutor est, non timebo quid faciat mihi homo.*

Vers. 7. *Dominus mihi adjutor, et ego videbo inimicos meos.* Quamvis versus isti pene videantur esse consimiles, singulis tamen verbis omnino discreti sunt. Nam cum se dicit auxilio Domini hominem non timere, carnales designat inimicos, qui visualiter religiosorum propositum persequuntur. Cum vero ait, *videbo inimicos meos*, spirituales nequitas vult intelligi, quas in illo judicio dicit esse videndas, ubi jam diabolus cum cæteris ministris suis destructus atque damnatus humanis conspectibus apparebit. Nam cum modo maxima pars hominum inimicos suos carnales aspiciat, illud magis optasse credendus est, quod hic videre non poterat. Sive orat ut latentem inimicum valeat intueri, quatenus cautior effectus ab ejus insidiis reddatur alienus. Et nota quod in principiis amborum versusum eadem verba geminavit. Quæ figura dicitur anaphora, quæ etiam in sequentibus versibus invenitur.

Vers. 8. *Bonum est confiderè in Domino quam confidere in homine.* Populus ille beatorum divino munere liberatus, fideliter ac pie docens, venit ad secundam sectionem, dicens: In Deo solo, non in homine *confidendum*; in illo scilicet qui veraciter promittit, non in isto qui fallaci præsumptione se decipit. Quanti enim stulti dicunt: *Facio quod volo*, nec dominum meæ voluntatis habeo, putantes quia per arbitrium liberum utilitas sit explicanda mortali; quos arguit Jacobus apostolus dicens: *Nonne ex concupiscentiis vestris dicitis: Cras ibimus in illam civitatem, et mercabimur, et lucrum faciemus; quam ut dicatis: Si voluerit Dominus, et si vicerimus; faciemus hoc aut illud* (*Jac. iv, 13, 15*), et reliqua. Est quidem in mala parte exsecrabilis libertas arbitrii; ut prævaricator Creatorem deserat, et ad vitia se nefanda convertat. In bona vero parte arbitrium liberum Adam peccante perdidimus, ad quod nisi per Christi gratiam redire non possumus, dicente Apostolo: *Deus est enim qui operatur in vobis et velle et perficere pro bona voluntate* (*Philip. ii, 13*). Unde assidua oratione precandum est, ne nos voluntas per-

versa rapiat, sed inspiratio divina possideat: quoniam quidquid ex nobismetipsis sapimus, mortifera contra nos audacia concitamus. Jure ergo vetuit in *homine confidendum*, qui per se nec alteri, nec sibi praevaleret dare remedium, sicut et Jeremias dicit: *Malidictus vir qui confidit in homine, et ponit spem carnem brachii sui, et a Domino recedit cor ejus* (Jer. xvii, 5). Quapropter desinunt praesumptores illas sibi partes assumere, unde eos justius possit sententia divina damnare. Hinc etiam Pater Augustinus contra Pelagium, Coelestium et Julianum haereticos copiosis libris mirabiliter disputavit, et venenosi dogmatis arma confregit.

Vers. 9. *Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus*. Duo verba mutata omnino aliam locere sententiam. Superius enim *confidere se* dicit, hic *sperare*; ibi *in homine*, hic *in principibus*; ut illic de carnalibus, hic de spiritualibus dixisse videatur. Princeps enim et diabolus appellatur, ut est illud Evangelii: *Ecce venit princeps hujus mundi, et in me non inveniet quidquam* (Joan. xiv, 30). Sic et bonus angelus dictus est princeps, sicut in Daniele legitur: *Michael princeps vester* [ed., *magnus*] (Dan. xii, 1). Quapropter nec in bonis, nec in malis angelis, sed in solo Domino spem hominis dicit esse ponendam. Nam etsi bonos pro impensa nobis pietate diligimus, beneficia in ipsis Domini, non propriae possibilitatis jura laudamus.

Vers. 10. *Omnes gentes circumdederunt me, et in nomine Domini ultus sum eos*. Hoc populus ille merito dicebat, qui spem suam in Domini protectione posuerat, significans labores Ecclesiae, quos primum in Capite suo, id est in Domino Christo pertulerat, et post in suis passionibus sustinebat. Primo enim quando religio innotuit Christiana, *omnes gentes*, in ejus persecutione surgentes, diversis cladibus affecerunt fidelissimos viros: qui tamen in suis persecutoribus (juvante Domino) vindicarunt, quando eos conversione mirabili subdiderunt, ut de se poenitentiae poenas exigent, quas pridem innocentibus ingerebant. Nam quod dixit, *gentes*, et subjungit genus masculinum, *ultus sum eos*, sive ad intellectum pertinet, quia in gentibus populi significantur; sive schema est exallage, 395 id est immutatio, quoniam genus hic nominis immutavit.

Vers. 11. *Circumdantes circumdederunt me, et in nomine Domini ultus sum eos*. Perscrutandae sunt minutiae verborum, quoniam discussa (sicut saepe diximus) non minima nobis sacramenta parturiant. Primo posuit, *gentes*, quod ad Ecclesiam propter martyrum populos pertinebat, qui studentes culturis daemonum, passim lacerabant populos fideles. Modo autem sub ipsa repetitione verborum noluit *gentes* ponere, ut magis passionem Domini subtiliter indicaret, quam a solis Judaeis specialiter constat impletam. In quibus tamen est *in nomine Domini vindicatum*, quando multi ex his poenitentes mala quae fecerant, vocabulum Christianorum sumere merue-

runt. Et isti quoque versus appellandi sunt unifines, sicut et illi qui in capite psalmi sunt positi. Et notandum est quia sicut Caput plerumque de membris loquitur, ita nunc inembra de suo Capite proloquantur.

Vers. 12. *Circumdederunt me sicut apes favum, et exarserunt sicut ignis in spinis; et in nomine Domini vindicavi in eis*. Adhuc et isti versus de Domino loquantur. Ipse enim a saevitibus Judaeis circumdatus, passionis suae per totum mundum mella profudit. *Apes* enim favum circumdant, quando per domos cereas liquores dulcissimos rocondunt; et cum sibi putant victualia reponere, faciunt unde homines possint sua desideria satiare. Quod Judaeos manifestum est implese, quando rem cuncto orbi dulcissimam amarum conatibus effecerunt. *Apes* enim quasi a pedibus dictae sunt, quod sine pedibus nascantur. *Spinæ* saeculi peccata designant, quibus Judaeorum populus ferociter incitatus, in delictis suis velut ignis concrepans aestuavit. Sed *in eis* quoque Domini gratia vindicatum est, quando de illo melle quod condiderant nescii, conversi ad Dominum suavissime sunt repleti.

Vers. 13. *Impulsus versatus sum ut caderem, et Dominus suscepit me*. Hoc jam de se omne corpus fidelium verissima voce testatur. *Impulsus* enim ille cadit, cui Domini fortitudo subtrahitur. Et inspicia vim verborum; *Impulsus* se dicit et *versatum ut caderet*; sed Domini susceptione firmatus est. Soli enim *versati* non cadunt, qui Christi virtutibus continentur, ut frequenter fieri solet quando bene meriti traduntur ad poenas. Ideo enim tradi videntur ut cadant, id est ut a recta credulitate mutantur: sed Domini dextera confirmati non cadunt, quoniam in fidei sanctitate consistunt. Alioquin infideles cadunt, etiam cum stare in pertinaciae suae obstinatione cernuntur.

Vers. 14. *Fortitudo mea et laudatio* [mss. A., B., *laus*] *mea Dominus, et factus est mihi in salutem*. Non potest impulsus cadere, cui auxilium Domini fortitudo videtur praestare. Sed ne putaretur sola pericula declinare, quem Domini dona servabant, adjecit, *factus est mihi in salutem*: quia per ipsum aeternam vitam suscipiant, per quem et saeculi hujus ruinas evadere promerentur. Ipse enim est et fortitudo et laudatio aeterna beatorum.

Vers. 15. *Vox laetitiae et salutis in tabernaculis justorum; dextera Domini fecit virtutem*. Chorus ille fidelium laetus exultat, quoniam dum persecutores eorum putarent eos mœrore confici et tribulatione consumi, illi divina contemplatione gaudentes de sua prena laetabantur, quam sciebant sibi ad aeterna gaudia profuturam. Hic enim *tabernacula justorum* humani pectoris secreta designant, ubi semper laeti sunt, quamvis forissecus affligantur. Et ut cognosceres unde istud gaudium venit, adjecit, *dextera Domini fecit virtutem*, id est Christus, per quem Pater

virtutem operatus est in exaltatione sanctorum; quod inferius ipse dicturus est.

Vers. 16. *Dextera Domini exaltavit me. Dextera Domini exaltat*, cum terrenis hominibus cælorum regna concedit. Quid enim potentius quam mortales induere immortalitatem, corruptibiles incorruptionem, peccatoribus beatitudinem, de hoste fortissimo infirmis dare victoriam?

Vers. 17. *Non moriar, sed vivam; et narrabo opera Domini.* Contra illa hæc dicuntur, quæ adversum Ecclesiam Christi persecutorum loqui solet insana procacitas, quæ cum se delere nomen æstimat Christianum, præstare potius videtur augmentum. Cui merito dicitur a fidei: *Non moriar*, ut tu putas; *sed vivam* vita quam nescis; ad quam mente prætumidi pervenire non possunt. *Narraturum* se etiam *opera Domini* pollicetur, ut semper augeatur Ecclesia tali prædicatione vulgata. Quid potest crudelibus persequi, quos vident semper persecutionibus augeri? Quanto melius et ipsi viverent, si conversi facta propria deplorarent!

Vers. 18. *Castigans castigavit me Dominus, et morti non tradidit me.* Ne sibi aliquid persecutorum superbia vindicaret, tormenta ipsorum sævitiamque ferocissimam castigationem Domini esse confirmat, ut tota illa iniqua potentia ad correctionem fidelium videatur esse concessa. Quid se de potestate jactant, quibus nihil pro sua utilitate conceditur? Crudelitas illorum nostra correctio est, furoris flamma probatio. Non se meliores æstimant quod delinquant: filio non parcitur, ut erudiri posse videtur. Sed hæc bene castigatus edicit; solus enim *morti non traditur*, cujus hic vitia commissa purgantur. Et nota quod ait, *castigans castigavit*. Hoc enim genus locutionis in Scripturis divinis sæpius invenitur: ut est illud, *Benedicens benedicam te. Multiplicans multiplicabo semen tuum*, et his similia. Quod argumentum (ut sæpe diximus) dicitur a conjugatis.

Vers. 19. *Aperite mihi portas justitiæ, et ingressus in eas confitebor Domino.* Populus ille fidelium [ed., fidelis] venit ad tertiam sectionem: Jerusalem cupiens introire, januas ejus fervore spirituali sibi postulatas aperiri. Quibus ergo dicitur, *Aperite*, nisi prophetis atque apostolis, qui cælorum claves mysticis virtutibus acceperunt? Per has enim doctrinæ januas introducti, intus jam positi veraciter *Domino confitemur*. Cæterum quidquid extra Ecclesiam catholicam geritur, nequaquam Domini laudibus applicatur. Bene autem per allegoriam prophetæ atque apostoli *portæ* appellati sunt: *portæ* enim dictæ sunt, per quas actualia civitatibus importantur, sicut et per illos animarum pabula constat illata.

Vers. 20. *Hæc porta Domini, justi intrabunt per eam.* Cum superius dixerit *portas*, querendum est quare hic *portam* voluit ponere numero singulari; scilicet ut designaret prophetas atque 396 apostolos januas quidem esse cælorum, sed has omnes ad unam posse perducere: quia universæ consueverunt ad Dominum intrmittere Salvatorem, qui et *porta* potest

A appellari, sicut ipse in Evangelio dicit: *Ego sum ostium ovium* (Joan. x, 7), etc. Sequitur, *justi intrabunt per eam*. Et hoc quoque subtiliter inquiramus, cur superius dixerit, *portas justitiæ*, et hic posuit, *justi intrabunt per eam*? significans (ut mihi videtur) jam non Scripturas divinas, per quas transeunt et injusti; sed illam Jerusalem quæ portam habet Dominum Salvatorem, per quem justi tantum homines introibunt. Quod bene utriusque complexus est, ut et istud, et illud futurum sæculum significare videretur.

Vers. 21. *Confitebor tibi, Domine, quoniam exaudisti me, et factus es mihi in salutem.* Istam confessionem non afflicti populi debemus advertere, sed lætantis. Gratias enim agit, quia illi Dominus salutaris illuxit, et Redemptor gentium oculis humanis apparuit. Unde revera intelligimus et a prioribus justissimis Domini adventum fuisse jugiter expectitum, sicut ipse in Evangelio dicit: *Muli prophetæ et justi cupierunt videre quæ vos videtis, et audire quæ auditis* (Matth. xiii, 17), etc.

Vers. 22. *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* Sub allusione fabricantium exponitur inanis opera Judæorum. Soli quippe hominum adhuc in mundo unum Deum colentes ædificare videbantur, dum cæteræ nationes idolorum se cultura destruerent. *Ædificantes* enim tendunt semper ad angulum, ut commissorum parietum soliditas impleatur. Judæi vero fidei suæ fabricam minima perfecerunt, quoniam ipsum, qui erat *lapis fortissimus*, angularis, more dementium putaverunt esse temnendum. Dominus autem Christus per tropologiam (sicut innumeris locis constat expositum) ideo *lapis* dicitur angularis, quia duos ad se populos e diverso venientes gentilium atque Judæorum tanquam geminos parietes in unam soliditatis gratiam colligavit [ed., collocavit]. De hoc *lapide* prophetæ, de hoc apostoli, de hoc diversi multa dixerunt. Angulus enim tractus est ex Græco sermone, id est, a γωνία, quod Latine dicitur genu. Hoc inflexum speciem anguli conformi qualitate restituit; nam apud Græcos originem sui nominis in derivationibus omnino custodit, ut tetragonus, pentagonus, et his similia.

Vers. 23. *A Domino factus est hic, et est mirabilis* [mss. A., B., F., *factum est hoc mirabile*] *in oculis nostris.* Ne lapidem istum saxeis montibus putares excisum, in salutem mundi *factum* dicit *a Domino*. Sed dum memorat *factum*, natura humanitatis ostenditur, quæ et creata esse monstratur. Sic et Apostolus ait: *In similitudinem hominum factus, et habitus inventus ut homo* (Philipp. ii, 7). Et alibi, *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem* (Rom. i, 3). Iste quippe lapis qui est fabricæ decora copulatio, fibula parietum, in fundamentis perpetua fortitudo, *mirabilis* est in oculis fidelium, qui non solum eum corporaliter vident, verum etiam illuminata mente conspiciunt. Viderunt enim et Judæi, *sed non mirabilem*, quia solum intuebantur carnem, quam videbant esse communem. Fidelium autem sensibus, qui

eum Filium Dei esse professi sunt, *mirabilis et terribilis* apparebat, sicut Petro apostolo, qui dixit: *Tu es Christus Filius Dei vivi* (Matth. xvi, 16).

Vers. 24. *Hæc dies quam fecit Dominus: exsultemus et lætemur in ea.* O quam suavia verba sancta nobis probatur eructare credulitas! Nam licet Deus cunctos dies creaverit, singulariter tamen *diem* fecisse dicitur, qui Christi Domini natiuitate sacratus est. In quo merito *exsultare* conuenit et *lætari*, quoniam in eo et diabolus jus perdidit, et salutem mundus accepit.

Vers. 25. *O Domine, saluum me fac! o Domine, bene prosperare!* Interjectiones istæ desiderium magnæ petitionis ostendunt, ut et hic de mundi istius clade liberentur, et ibi prosperrima sorte ad dexteram collocentur. Duo enim ista sunt quæ fidelis expetit Christianus, ut et hic eripiat a peccatorum morte, et illic collocetur in requie sempiterna. Nam istas afflictiones quas hic patiuntur, istos dolores quos hic amore Domini sustinent, ibi sine dubio *prosperantur*, quando jam ad gaudia æterna perueniunt. *Prosperari* enim, est aliquid asperum facere tranquillum, ut grata nobis fiant mala præterita, quæ credimus in æterna gaudia commutanda.

Vers. 26. *Benedictus qui venit in nomine Domini: benediximus vos* [mss. A., B., F., *vobis*] *de domo Domini.* Quarta sectio quæ superest introitur: ubi de adventu Domini suave munus laudis offertur, et subtiliter Antichristi præsumptio iniqua damnatur. Hæc figura dicitur emphasis, quæ significat etiam id quod non dicit. Dicendo enim, *Benedictus qui venit in nomine Domini*, illum constat esse maledictum qui in suo nomine creditur esse venturus. Et ut Christum omnipotentem Dominum esse cognosceres, dicit eum *venisse in nomine Domini*, ne aliquid de ipso carnaliter mens humana sentiret. Hoc etiam et Evangelii textus ostendit, dicens: *Ego veni in nomine Patris mei, et non accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis* (Joan. v, 43). Sequitur, *benediximus vos de domo Domini.* Ab illo populo fideli quem præfati sumus, hoc dicitur reliquis Christianis, qui quasi sacerdotali dignitate subiecti loquuntur ad plebem, ostendentes Domini benedictionem devotæ plebi per antistites salubriter dari. Et ne hoc dubitanter acciperes, dicit, *de domo Domini*, id est de Ecclesia catholica, unde salutare baptisma venit, unde communicatio sancta procedit, unde olei sacrati unctione mundamur, unde omnis denique benedictio vera præstatur.

Vers. 27. *Deus Dominus et illuxit nobis: constituite diem solemnem in confrequentationibus, usque ad cornu altaris.* Cum dicit, *Deus Dominus*, ad superiora respondet, ut sic intelligas: *Benediximus vos de domo Domini*; imo non nos, sed *Deus Dominus*. Ipse enim benedicit ore sanctorum, et lucescit nobis, quando nos a peccatorum obscuritatibus alienat. Sequitur, *constituite diem solemnem in confrequentationibus, usque ad cornu altaris.* Illud jam dicitur benedictis, qui poterant dies festos celebrare solemniter. *Con-*

stituite, dicit, id est deliberata custodite *sententia diem solemnem*, qui honore Domini et sanctorum confessione sacratus est. *In confrequentationibus*, id est processionibus crebris, quas populi turba condensat, et reddit celeberrimas devotione festiva. Quod vero addidit, *usque ad cornu altaris*, prohibentur aliqui forsitan (quod 397 multis in usu est) audita Evangelii lectione discedere. Non enim *ad cornu altaris* accedunt qui communicationis gratia non replentur. Hoc de isto altari visuali (ut mihi videtur) competenter accipimus, quod corpus et sanguinem Domini solemniter nobis frequentatione largitur. Illud vero altare est ante conspectum Domini, ubi purificatis animis per contemplationem sanctam jubemur accedere; ut in hac actuali solemnitate illud semper debeamus inspicere, sicut jam in quadragesimo secundo psalmo constat expositum, ubi ait: *Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iuventutem meam* (Psal. xlii, 4). *Cornu* vero significat potestatem, quam sanctum altare habere manifestum est.

Vers. 28. *Deus meus es tu, et confitebor tibi; Deus meus es tu, et exaltabo te.* Quam bene veritas ista professionis iteratur, ut Dominum nostrum dicamus esse, quem pura mente non desinimus adorare! In primo enim commate dicit, *confitebor tibi*, quod ad gratiarum pertinet actionem. In secundo, *exaltabo te*, quia prædicationibus beatorum per cunctas gentes exaltatur Dominus Christus, qui reddit bonum pro malo, qui inimicos dum possit extinguere patienter expectat; et conversis talia reddit qualia sanctis suis misericordia gratuita compromisit.

Vers. 29. *Confitebor tibi, Domine, quoniam exaudisti me, et factus est mihi in salutem.* Illic quidem versus quoniam repetitus est, jam superius in tertia parte probatur expositus; hoc tamen breviter edicimus, ut hanc confessionem lætissimam post percepta beneficia fusam intelligere debeamus, sicut nos commouit et titulus *Alleluia*.

Vers. 30. *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.* Et hic quoque versus in capite psalmi probatur esse jam dictus, ut sicut a Christo fecit initium, ita ipsi concordare videatur et finis. Ipse enim in Apocalypsi dicit: *Ego sum Alpha et Omega* (Apoc. i, 8). Merito ergo et in capite confessio posita est, et in fine repetita, quia in omni vita nostra ipsam nos oportet assumere, et in ipsius delectatione finire.

Conclusio psalmi.

Recordemur hunc psalmum non incassum velut quibusdam fulgoribus coloribus esse contextum. In capite enim quatuor versus unifines posuit, et iterum in fine primum versus psalmi decora iteratione geminavit, atque iterum quem vicesimum primum posuit, eundem pene ultimum repetiit, ut quasi vestis illa pontificis aureis quibusdam filis, et vermiculata pulchritudine contexta fulgeret. Illa enim in simbrisis habuit tintinnabula, isti in fine eadem retinniunt, quæ in capite dicta sonuerunt. Pontifex igitur quando

ingrediebatur Sancta sanctorum habebat hanc vestem, ut antistitis reverendi nullatenus ignoraretur adventus, cum etiam tacitus vocalis [ms. A., B., vocabulis] incederet. Iste sic decora varietate dispositus est, ut præconia sanctæ incarnationis pulcherrimis quibusdam sentiantur iudiciis. Cooperiat nos, pie Rex, ista vestis eloquii tui, et hoc resonent te præstante actus [ms. A., B., hac remanente præsentiant actus] nostri, quod tua, Domine, præcepta jusserunt. Meminerimus autem hunc psalmum quintum esse eorum qui de primo adventu Domini mirabili narratione prolati sunt: ob quos fortasse panibus comparandi qui esurienti observantium populorum copiis cælestibus expleverunt.

EXPOSITIO IN PSALMUM CXVIII.

Alleluia.

Festivo psalmo et divinarum rerum virtute plenissimo, desiderabile *Alleluia* præmittitur, ut meritum divini carminis honore tituli possit agnosci. Est enim altissimus profunditate sensuum, et contextus quasi similium repetitione verborum, modo profitendo quod accepit, modo iterum eadem sperando quæ meruit. Qui more nobilium fluviorum lenis ire conspicitur, cum nimis profundus esse noscatur; quem tamen oportet (juvante Deo) instituti nostri mensura percurrere, ne qui nos hactenus constrinximus, subita inundatione fundamur. Est etiam Hebræis elementis ad rudes et docibiles in schola Christi populos instruendus tali ordine depictus, ut versum quem prima littera sortita fuerit, eadem et in septem subsequentibus affigatur, sacramentum illud forsitan in cordis circumcissione designans. Sic iste psalmus in sua lingua per singulas litteras octonis versibus gregatim decurrens, sibi undique collatus partium æqualitate finitus est. Quod nos dicimus et divisionis causa positum, et ut perfectum numerum possit indicare justorum. Iste enim litteris et Hebræa sapientia discitur, et divinarum librorum sacratus numerus continetur. Has enim litteras significationes suas habere (beato Hieronymo testante) cognovimus, quod nunc repetere videtur esse superfluum, cum sit jam alterius labore collectum. Hunc autem psalmum et centesimum quadragesimum quartum, et Deuteronomii canticum Josephus refert elegiaco metro esse compositos.

Divisio psalmi.

Psalmo isti morali Hebræas litteras ad suum numerum [ed., sui numeri] divisiones illustrabiles non incongrue dicimus contulisse: in quo sibi octonos versus (ut supra memoratum est) singulæ vindicantes, cunctum carmen pulcherrima parilitate describunt; qui nulla permixtione confunditur, sed novitates rerum mutatis sibi litteris explicat. Per totum itaque psalmum universalis sanctorum chorus eloquitur, qui ab initio mundi sive fuerunt, sive sunt, sive futuri esse creduntur. Inter quos reperiuntur apostoli, prophetæ, martyres, confessores, ecclesiastici ordines, et omnes qui sancta Domino inte-

gitate famulantur: *Genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis* (I Petr. II, 9), ab origine generis humani usque ad finem sæculi colligendus. Sed quamvis horum sit innumera multitudo, unus tamen ubique introducit ad loquendum, ut virtus unitatis in Ecclesia concordat [ms. A., B., F., concordatim] possit agnosci. Nunc videamus quæ in hoc cælesti paradiso spiritualia forma nascentur.

398 *Expositio psalmi.*

Vers. 1. — I. ALEPH. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Cum omnium desideria nominis istius ardore rapiantur, nec quisquam possit reperiri, qui nolit præmia beatitudinis adipisci, congruum fuit viros sanctos votis probabilibus iter ostendere, ne mens confusa mortalium ignorata via possit errare. Nam et illi beatos se æstimant, qui sæculi ambitionibus eluduntur. Sed ne aliquid tale putaretur eligendum, primum posuit plurali numero *immaculati*, ut de fidelibus hoc, non de Christo debisset adverti. Ille enim solus naturaliter *immaculatus* est, qui peccatum non habuit. Sancti autem *immaculati* fiunt, quando indulgentiæ munera consequuntur, sicut propheta in quinquagesimo psalmo dicit: *Lavabis me, et super nivem dealbabor* (Psal. L, 9). Sequitur, *in via*, id est in ipso Domino Salvatore, qui dixit: *Ego sum via, veritas et vita* (Joan. XIV, 6). Ibi enim *ambulare* justorum est, non pedibus corporeis, sed gressibus probabilis actionis. Nam ut adverteres non eum illam viam dixisse in qua possit errari, subjunxit, *qui ambulant in lege Domini*, id est qui aut non peccant, aut per gratiam cælestem digna sibi satisfactione prospiciunt. Nec illud vacat quod dicit, *in lege Domini*; est enim et lex peccati, sicut Apostolus ait: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati* (Rom. VII, 23). Et ideo additam est, *Domini*, ut eam discerneret a lege peccati.

Vers. 2. *Beati qui scrutantur testimonia ejus, in toto corde exquirunt eum.* Superioris adhuc sensus est et ista sententia. Nam licet *beati* sint *immaculati qui ambulant in via*, id est in ipso Domino Salvatore, et in lege ejus devota mente gradiantur, additam est tamen illis virtutibus, *qui scrutantur testimonia ejus*. Et quæ sit ista perscrutatio subsequenter aperitur, id est qui *in toto corde* suo Dominum *exquirere* maluerunt. Videntur enim perscrutari *testimonia ejus* et tergiversatores hæretici, sed toto corde suo Dominum non requirunt, quoniam per humanas versutias affectant novas invenire calumnias. Totum enim cor suum ad Scripturas sanctas merito possuisse non dicitur, qui ad falsitatis ambitum plectibili errore transfertur. Unde sanctus Primasius Justinianopolensis disertus antistes, sub titulo *Quid hæreticum facit*, librum unum conscripsisse dignoscitur. Nec illi videntur totum cor suum ad Domini testimonia possuisse, qui neglecta disciplina mandatorum ejus mundana gaudia concupiscunt. Et vide ordinem sanctæ veracisque doctrinæ: prius dicit *beatos esse qui ambulant*

in lege Domini; deinde qui scrutantur sacrarum testimonia litterarum: quia non est dignus ista perquirere, nisi qui se probabili cognoscitur actione tractare. Utrasque vero sententias tertia species definitionis amplectitur, quæ Græcè ποτες, Latine qualitativa dicitur. Beatus enim vir quid sit, per actuum suorum hic ostenditur qualitatem.

Vers. 3. *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt.* Cum Joannis apostoli veracia verba sint: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est (I Joan. 1, 8)*, videntur nec sancti in viis ejus ambulare, quos cognoscimus habere peccata. Verum hæc quæstio veritatis ipsius voce dissolvitur. Sunt enim illicita desideria quæ originalis peccati necessitate committimus, sed in eis consensu animi non tenemur: in istis mens beata non ambulat, quæ dono Domini cordis probitate superantur; ut (verbi gratia) repente pulchrum aliquid concupiscere, cibum desideranter expetere, bonis odoribus commoveri, iniqua subito suggestionè confundi, et his similia quæ oratione sancta et crucis signaculo destruuntur. Ita fit ut et peccata sancti suggestione carnis habeant, et tamen dum eis minime relaxatur effectus, ea non operari veraciter æstimentur. Hæc enim Pauli apostoli testimoniis evidentius approbantur: *ambulavit in viis Domini*, quando dicebat: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi (II Tim. iv, 7)*, et reliqua. Peccatum autem non voluntarium faciebat, quando clamabat: *Non enim quod volo bonum hoc facio, sed quod nolo malum hoc ago (Rom. vii, 19)*. Sequitur ejus expositio quæ omnem nævum dubitationis abstergit: *Si autem quod nolo, inquit (Ibid., 20), illud facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Vides tantum illos accusatos qui operationibus peccatorum nefanda delectatione consentiant. Quapropter merito dicuntur *in viis Domini non ambulare, qui operantur iniquitatem.* Operatio enim iniquitatis est consensus malorum, qui tamen a sanctorum cordibus dono Domini probatur alienus. Nam et ipse Apostolus hoc monet: *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desideriis ejus; nec exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato (Rom. vi, 12)*. Et Salomon: *Post concupiscentias cordis tui ne abieris (Eccli. xviii, 30)*. Obedientiam ergo peccati veluit, non suggestiones quas caro propriis viribus vitare non prævalet. Respiciamus autem cur hic vias plurali numero posuit, et superius singulariter dixit: *Beati immaculati in via.* Ibi significat Dominum Salvatorem, qui certa via est ad Patrem venientium, sicut ipse dixit: *Nemo vadit ad Patrem, nisi per me (Joan. xiv, 6)*. Nam quod hic dixit, *in viis*, designat prophetas et apostolos, vel quicumque populum vera prædicatione docuerunt.

Vers. 4. *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.* Dixerat beatum esse cui hæc talia suffragantur, ut sit immaculatus, ambulet in lege Domini, scrutetur testimonia ejus, et quod est perfectissimum vivendi

A genus, in toto corde exquirat Dominum. Et ne hæc tanta negligenda viderentur, sequitur jussionis dominicæ veneranda præceptio, ut mandata ejus non solum sedule, sed et nimie requirantur. Nimius enim dictus est, in nulla re dubius, qui propositæ rei intentus semper assistit. Ubi est sententia gentilium totò orbe celebrata: *Ne quid nimis.* Ecce nimium nobis a Veritate præcipitur; ecce a Moderatore rerum omnium sine defectu aliquid fieri debere sancitur. Istud enim nimis significat multum atque infinitum, sicut et in alio psalmo dicit: *Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ (Psal. xci, 6)*. Et alibi: *Nimis exaltatus es super omnes deos (Psal. xcvi, 9)*. Sive mandata Domini nimium custodire præcipimur, quando ipsi quoque salutis nostræ corporeæ ea præferre **399** debere censemur. Quapropter vires nostræ possibilitatis excedere divina militia est, quia totum ibi nimium decet, quoniam et illud infinitum est quod nobis tribui postulamus. Perquirenda est quoque nomen istorum distincta cognitio, ne quis ea credat esse confusa. In priori versu dixit, *legem Domini*; lex autem Domini est, sicut Apostolus ait, *umbra futurorum (Colos. ii, 17)*, quam non decet [mss. A., B., docet] ad litteram, sed spirituali ordine custodiri. Ut (verbi gratia) lex sacrificiorum, observantia novæ lunæ, ritus circumcisionis, et cætera hujusmodi, quæ typum magis quam speciem certum est habuisse veritatis. Secundo versu ponit *testimonia*: testimonium est evidens et præfinita conditio, cujus statuto commoniti, res præteritas non possumus oblivisci, ut in Genesi ait Jacob: *Testimonium erit vobis [ed., nobis] collis iste, et, Testimonium erit lapis iste (Gen. xxxi, 52)*. Scriptum est etiam et in libro Jesu Nave: *Duodecim lapides afferte de medio Jordanis, ut sint hi in testimonium filii vestris (Jos. iv, 5, 6)*. Sic nobis præcepta divina testimonia sunt, quando comment ne peccare debeamus, sicut apostolus Paulus ait: *Testificor coram Deo, qui vivificat omnia, et Jesu Christo, et electorum angelorum, ut hæc custodias (I Tim. v, 21)*. In præsentem quoque versu mandata posuit, quæ non sunt umbræ futurorum ut lex, sed præsentem habeat manifestæ operationis effectum. Quod Dominus in Evangelio absolute declarat. dicens: *Primum mandatum est, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota virtute tua (Matth. xii, 37)*, etc. Hoc enim sic uni dictum est, ut ab omnibus debeat et per cuncta tempora custodiri. Quapropter sive lex, sive testimonia, sive mandata Domini custodiantur, ad beatitudinis certum est munera perveniri. Quæ verba cum prædictis definitionibus suis mente condenda sunt, quia in subsequentibus versibus frequenter ea posita reperimus.

Vers. 5. *Utinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes tuas!* Cum vitam superius beati viri evidenter expresserit, nunc etiam populus fidelis bonorum sibi proventum votis intercedentibus postulavit. *Utinam* verbum semper optantis est, at quod nostris non possumus viribus adipisci, divina

misericordia largiente, mereamur. Cuni dicit, *dirigan- tur viæ meæ*, ostendit eas, quantum ad humanam imbecillitatem pertinet, tortuosas. *Viæ meæ* actus significant quos in hac vita peragimus. Addidit, *ad custodiendas justificationes tuas*. Hic jam, quod superius optavit, aperuit; *ad custodiendas enim justificationes Domini* nemo poterit pervenire, nisi cujus *viæ* a Domino *dirigi* comprobantur. Sed discutiamus quid significant *justificationes*. *Justificationes* igitur Domini apud p̄iscum populum fuerunt multæ atque diversæ: ut sex annis tantum famulus serviret Hebræus, filius affectu et disciplina patris erudiretur, pater ut reverenter in omnibus haberetur, Deus ut summo timore et amore coleretur, sacerdos honorabilis esset, proximus ut tanquam propria utilitas amaretur, et his similia quæ fieri sancta Scriptura præcepit. Hæc ergo nequeunt custodiri, nisi misericordia Domini probentur attribui.

Vers. 6. *Tunc non confundar, dum respicio in omnia mandata tua*. Causa redditur quemadmodum possint *justificationes Domini* jugiter servari, id est, si *mandata* respiciantur universa. Sed cum dicit *omnia*, in nullo commonet esse peccandum: quoniam scriptum est: *Si quis de lege minimum non fecerit, reus est totius legis*. *Respiciere* autem est *mandata* semper ante oculos habere quæ jussa sunt, ut si quid tortum committitur, salutarî emendatione protinus corrigatur. Cæterum qui in *mandata* non respicit, in quo erret modis omnibus ignorabit. Hanc quoque similitudinem Jacobus ponit apostolus dicens: *Si quis auditor est verbi et non factor, hic comparabitur viro consideranti vultum nativitatî suæ in speculo: consideravit enim se et abiit, et statim oblitus est qualis fuerit. Qui autem perspexerit in legem perfectam et permanserit, non auditor obliviosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit* (Jac. 1, 23, 24, 25). Tales ergo laudantur a quorum conspectu *mandata Domini* non recedunt.

Vers. 7. *Confitebor tibi, Domine, in directione cordis, in eo quod didici judicia justitiæ tuæ*. Confessio hic significat laudem quam decet populum dicere beatorum. *Directio cordis* est fidei catholicæ sancta regula, quia eum confiteri non potest hæreticorum distorta versutia. In eo, quod dicit, *didici*, indicat a beatis Patribus sibi traditam disciplinam, non autem (ut quidam faciunt) studio perversitatis inventam. *Judicia vero justitiæ Dei* sunt, quia famulos suos liberare dignatur a diabolica persecutione laborantes.

Vers. 8. *Justificationes tuas custodiam: non me derelinquas usquequaque*. Perfecta est propositæ beatitudinis decora constructio. Petit enim a Domino ut justificationibus concessis dignetur devotum populum suo munere custodire. *Justificationes* enim quid significant, in quarto versu superiore jam dictum est. Et quoniam noverat tentationes diabolicas undique circumire, ut legitur: *Adversarius vester sicut leo circuit quærens quem devoret* (1 Petr. v, 8), petit se quaquaversus undique custodiri, ne possit locum nocendi

A hostilis atrocitas invenire. Nunc videamus quid littera secunda contineat.

Vers. 9. — II. ВѢН. *In quo corrigit juvenior suam viam? In custodiendo sermones tuos*. In prima littera partes beatitudinis fidelis populus indicavit, in quibus se deprecatus est custodiri; nunc ideam in secunda littera conversionis tempus ostendit, exponens etiam in sermonibus Domini quibus delectationibus perfruatur. Quapropter per figuram erotesis sub interrogatione proponit: *In quo corrigit juvenior viam suam? Ætas electa est Novi, non Veteris Testamenti, quando de seniori homine in robusta sumus ætate reparati. Juvenior enim dicitur veteribus comparatus, quia comparativus gradus frequenter vim obtinet positivi. Sed iste juvenior quemadmodum correxerit viam suam,*

B subsequenti responsione confirmat dicens: *In custodiendo sermones tuos, tunc scilicet cum evangelicam disciplinam populus Christianus accepit. Eo siquidem tempore homo correctus est, quando, vetere pravitate damnata, ad rectæ fidei dona pervenit. Custodit autem sermones Domini qui non eos tantum memoria retinet, sed actionum probitate restituit.*

Vers. 10. *In toto corde meo exquisivi te: ne repellas me a mandatis tuis*. Hoc quoque munus est Domini 400 quod eum se *toto corde* asserit *exquisivisse*: non enim quæreret, nisi inquisitus fuisset, sicut in Ezechiele legitur: *Quod perierat requiram, et quod erraverat revocabo* (Ezch. xxiv, 16). In omni siquidem bono Domini gratia prævenimur, et ut velimus rogare, ipse se dignatur infundere. Sequitur, *ne repellas me a mandatis tuis*, tanquam indignum beneficiis tuis; ut quem te fecisti toto corde petere, tu etiam digneris audire. *Repellit enim a mandatis suis* subdole se rogantis, sicut in alio psalmo legitur: *Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus* (Psal. v, 7). Et Salomon dicit: *Sanctus enim spiritus disciplinæ effugiet fictum, et subtrahet se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu* (Sap. 1, 5). Rogat ergo ne ab intelligentia legis divinæ repellatur sicut indignus, ut agnoscamus hanc intelligentiam non mereri, nisi eos qui noscuntur toto corde deprecari.

Vers. 11. *In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi*. Cum legamus opera Domini esse prædicanda, sicut Petrus in Actibus apostolorum dicit: *Non enim possumus quæ vidimus et audivimus non loqui* (Act. iv, 20); hic dicit *in corde suo eloquia Domini, ne peccaret, abscondita*. Sed utrumque verum est; nam sicut decet fidelibus ea opportune prædicare, sic non credentibus oportet abscondere, sicut in Evangelio dictum est: *Ne dederitis sanctum canibus, neque miseritis margaritas vestras ante porcos* (Matt. vii, 6). Et alius psalmus dicit: *Posui ori meo custodiam; dum consitat peccator adversum me. Obmutui, et humiliatus sum, et silius a bonis* (Psal. xxviii, 2); ut intelligamus peccati genus esse obstinatis eloquia Domini prædicare. Unde et Paulus apostolus dicit: *Hæreticum post primam et secundam correptionem devota* (Tit. iii, 10), etc.

Vers. 12. *Benedictus es,*

tionem tuas. Ne aliquis eruditionem sanctam propriis viribus applicaret, præmittit, *Benedictus es, Domine*, id est, qui gratis præstas : quia in homine non potes invenire quod eligas. Sed hic benedictionem, laudem significat Domini; nam cum nos Deum benedicimus, ejus facta laudamus; cum ille benedicit, nos sanctificare dignatur. Sequitur, *doce me justificationes tuas.* Cum superius dixerit, *In corde meo abscondi eloquia tua*, nunc dicit, *doce me justificationes tuas*, quasi nihil ante didicerit. Verum sanctæ congregationi esurienti sitienti que justitiam non sufficit mandata Domini verbo d. d. cisse; sed petebat ut ea factis potuisset ostendere, ubi noverat plenitudinem se gratiæ reperire. Dicitur ergo, *doce me justificationes tuas* : hoc est, præsta me facere unde electos tuos justificare consuesti.

Vers. 13. *In labiis meis pronuntiavi omnia judicia oris tui.* Chorus ille sanctorum pronuntiasse se dicit *judicia oris Domini*, quæ locutus est per prophetas et apostolos suos, quando ea labiis suis recensuit, et populo prædicavit. *Omnia judicia*, significat quæ scripta vel dicta sunt. Cæterum universaliter non potest pronuntiare, quod nulla notitia prævalet apprehendi, sicut in alio psalmo dictum est : *Judicia tua abyssus multa* (Psal. xxxv, 7). Apostolus quoque testatur : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ipsius* (Rom. xi, 33)! Et ipse passione victima dicit apostolis : *Non omnia dixi vobis.* Quapropter figuratiter pro parte dicitur totum, quod in Scripturis divinis frequenter constat effectum.

Vers. 14. *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitiis.* *Via testimoniorum* est Dominus Christus, quoniam de ipso loquentia ad ipsum ducunt : via certa, iter infatigabile, quæstuosus labor, ubi quisquis pervenerit, inæstimabilem divitiarum delectatione mulcetur. Et intuendum quod sequitur, *sicut in omnibus divitiis.* Hic *divitias*, spirituales debemus accipere, de quibus Apostolus ait : *Quoniam in omnibus divites facti estis in ipso, in omni verbo et in omni scientia, sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis* (I Cor. i, 5, 6). Cæterum cohors sancta sæculares divitias non poterat testimoniis Domini comparare, quas ipsa velut sordes aliquas cognoscitur abjecisse.

Vers. 15. *In mandatis tuis exercebor, et considerabo vias tuas.* Ecclesiasticæ disciplinæ ordo servatus est. Prius enim fuit, ut exerceretur in mandatis divinis, id est, frequenti operatione usum rerum necessarium assiduo labore peragere, et sic ad intellectum ejus penetralia pervenire. Nemo enim meretur tantum secretum conspiciere, nisi cui datum fuerit bona conversatione cælestibus se beneficiis proximare. Et nota quod exercitatio in Scripturis divinis plerumque in bono ponitur.

Vers. 16. *In tuis justificationibus meditabor, non obliviscar sermones tuos.* Oblivio non na ura nobis venit, sed ab originalis peccati infirmitate descendit. Hinc remedialis opposita est meditatio, ne memoriæ

calmen oblivio nefanda destrueret. *Meditari* enim dicit *justificationes Domini*, ne possit quod retinere expetit oblivisci. Noverat enim quo vitio mens humana premeretur, et contra hoc auxilium reperit, unde oblivio violenta debuisset excludi. Respice quemadmodum diversis causis propria verba subjuncta sunt. In superiori quippe versu, id est, *In mandatis tuis exercebor*, dixit : ubi parte opus est actuali; mandata enim sunt Domini : *Non mæchaberis, Non falsum testimonium dices* (Exod. xx, 14, 16), etc. Hæc enim oportuit non tantum audire, sed facere; ideoque posuit, *exercebor* : hic autem dicit, *justificationes meditabor.* *Justificationes* quippe dictæ sunt (sicut superius expositum est), Hebræum puerum non amplius quam sex annis debere servire, ad significantiam beati populi, qui in hoc sæculo servit, ut in illa resurrectione a cuncta obnoxietate liberetur. Hoc ergo quia fuit in aenigma constitutum, *meditabor*, dixit, ut frequens iteratio intellectum futuræ rei evidentius aperiret.

Vers. 17. — III. GIMEL. *Retribuere servo tuo, vivam, et custodiam sermones tuos.* Venit ad tertiam litteram, in qua humanam indigentiam confitetur, et gratiam Domini per cuncta commendat. Increpatos asserit superbos, qui fideles Domini iniquis motibus persequuntur. *Retribuere* siquidem dicit, non meritis redde, sed iterum da, ut qui præstitisti petitionis affectum, effectum quoque postulationis attribuas. Denique hunc sensum declarat sermo subjunctus cum dicit, *servo suo.* *Servus* enim Christi dici non potest, nisi qui non suis meritis, sed divinæ gratiæ reputat quod boni aliquid fecisse cognoscitur. Domini autem custodire mandata, revera viventis est : 401 contra, mortuus jure dicitur, qui inobediens approbatur, sicut in Evangelio de infidelibus legitur : *Sine mortuos sepelire mortuos suos* (Luc. ix, 60). Sepelire enim mortuos viventium erat; sed quia infideles videbantur, recte mortuos appellatos esse cognoscimus. Et adverte confessionem sanctam; sic se judicavit esse victorum, si potuisset Domini *custodire sermones* : merito, quoniam qui eos *custodit* ab ipsis sine dubio custoditur, et mors ei non dominabitur, quæ in impiorum depopulatione grassatur.

Vers. 18. *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua.* In hoc versu infirmitas humanitatis, et beneficium supernæ majestatis exponitur. *Revelare* enim dictum est, removere velum. Quodam enim operimento ignorantia interior aspectus obducitur; et nisi misericordia ipsius fuerit hoc velamen ablatum, Scripturas sanctas lumine cordis non possumus intueri. Petit ergo auferri sibi imperitiæ cæcitate, ut illuminatus gratia divina queat Domini videre miracula. Quæ sunt autem ista miracula ipse testatur dicens, *de lege tua.* Superius diximus *legem* umbram fuisse futurorum, quæ significantiam venturæ plenitudinis continebat. Immolabatur quippe paschali festivitate agnus immaculatus, qui Christum Dominum significabat occidi. Sacerdos veste pulcherrima et coruscabili tegebatur, ut futuri Pontificis et cælestis

Regis indicia nuntiaret. Promissiones quoque Domini fuerunt, ut Israeliticus populus in terram perduceretur fluentem lac et mel, quod ad illud futurum sæculum pertinere non dubium est, ubi summæ beatitudinis gaudia copiosa dulcescunt. Rogat ergo populus ille sanctorum, ut revelato corde ista consideret, quæ superducto velamine non poterat intueri.

Vers. 19. *Incola ego sum apud te in terra: non abscondas a me mandata tua.* In hac terra justii sunt incolæ, qui propriam in mundo non habent mansionem; corpore siquidem in terra positi sunt, in cœlis autem probabili conversatione consistunt, sicut Apostolus dicit: *Conversatio autem nostra in cœlis est* (Philip. III, 20). Et merito hic dicuntur incolæ, quibus in aliena patria nullus affectus est, sed ad tempus terram sui corporis colunt. Non enim erat ille dives incola, qui horrea construebat, et longævitatē vitæ suæ in multa congregatione posuerat. Sed isti sunt vere incolæ, qui thesaurum suum in cœlo reponunt, ut eorum futuram patriam semper affectet. Petit ergo fidelis populus mandatorum Domini conscium se fieri, quia non deprehenditur in Babylonis parte versari [ed., conversari]. Illius enim potest scire quisque votum, cui et famulari velle cognoscitur. Mandata enim esse diximus: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua* (Deut. VI, 5), etc. Hæc petit non a se abscondi, id est subtrahi atque denegari, unde salutem animæ suæ noverat esse venturam. Rogat ergo ut ei nullatenus celentur, quæ peccatoribus probantur absconsa, quamvis generaliter pronuntiata esse videantur.

Vers. 20. *Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas, in omni tempore.* Concupiscentia in malo et in bono ponitur: in malo: *Non concupisces rem proximi tui* (Exod. XX, 17); in bono: *Concupiscentia sapientiæ perducit ad regnum* (Sap. VI, 21); ita et hic positum est: *Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas.* Violenta res, et in utraque parte fortissima; non enim facile labitur, quod concupiscentiæ radicibus alligatur. Nam ut ipsam vim sermonis potuisset ostendere, adiecit, in omni tempore, ut huc desiderio nulla intermissio, nullum tempus valisset obsistere. Potest enim et infidelis ad tempus rem bonam concupiscere, sed hoc perfectis desideriis populus sanctus attribuit, quod omni tempore concupivit. Hoc est enim concupiscere, quod desiderare: nemo enim desiderat, nisi qui concupiscit; nec iterum concupiscit, nisi qui desiderat. Quapropter plenissimam voluntatem indicat geminata professio.

Vers. 21. *Increpasti superbos: maledicti qui declinant a mandatis tuis.* Cum sint hominum innumerable crimina, superbos hic asserit increpatos, qui Deo semper probantur odibiles. Superbia est enim per quam angelus cecidit, per quam Adam de naturæ suæ dignitate dejectus est. Nam sicut humilitas omnium pax probatur esse virtutum, ita superbia vitiorum mater esse dignoscitur. De ipsis enim scriptum est: *Superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam* (Iac. IV, 6). *Increpare* enim dicimus, quasi de taci-

urnitate crepare, et in mordacis dicta prosilire; quod Deus per Scripturas divinas frequenter facit, cum terrorem eis suæ indignationis ostendit. Sequitur generalis et absoluta sententia, *maledictos esse qui ejus tentant mandata declinare.* Nam ut præcepta Domini non compleat humana fragilitas, levius malum est; istud vero nefarium est per superbiam declinare, unde animam suam a peccatorum nexibus possit eripere. Nam et illum Adam qui declinavit mandata Domini constat esse maledictum, hodieque maledicti sunt qui simili scelere polluantur. Mandata enim quæ sint, jam sunt dicta superius.

Vers. 22. *Aufer a me opprobrium et contemptum, quia testimonia tua exquisivi.* Ecce de illo choro sanctorum et martyrum verba sonuerunt, qui diversis pœnis subjecti [ed., subacti], superbis et improbis opprobrio et contemptui esse videbantur: nunc rogant ut manifestatione misericordiæ Domini, eo-um derisio et vitas auferatur. Quod et in alio psalmo legitur, ubi ait: *Quia multum repleti sumus contem-ptione, et, multum repleta est anima nostra opprobrium abundantibus* [ed., abundantium], *et despectio superbis* (Psal. CXXII, 4). Testimonia vero divina exquisierunt, ut talia paterentur, quando constat esse præceptum: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum* (Math. V, 10). Sed hic diligentius intuentum est quare a se petant martyres opprobria removeri, unde se noverant Domini munere coronari. Sed hæc oratio pro persecutoribus funditur; ut dum conversi fuerint ad Dominum, martyribus tollatur opprobrium, quando et illi ipsam religionem coluerint, quam in aliis persequendam esse putaverunt. Quod, præstante Domino, frequenter factum esse cognovimus.

Vers. 23. *Etiam sederunt principes, et adversum me loquebantur, servus autem tuus exercebatur in tuis justificationibus.* Auditum se a principibus martyrum chorus exponit, qui judiciario more residentes de innocentium perditione tractabant. Et ut [ed., Et quo] gravius terrere potuissent, ipsi erant accusatores et iudices. Se vero merito dicit servum Domini, qui inter vitæ pericula de ejus justificatione cogitabat quid in illa vita recepturus esset qui irrita temporali-ter gravissima sustinebat. *Exercebatur* enim ad pro-jectum suum, non cruciabatur ad pœnam. Tales animæ mundum vicerunt, quæ sensum doloris sui aterni præmii cogitationibus mollebant.

Vers. 24. *Nam et testimonia tua meditatio mea est, et consolatio mea justificationes tuæ sunt.* Consilium inventum est contra malignantium concilium, ut adversum improbos furores Domini testimonia meditatio sufficerent. Eorum quippe cogitatio quoslibet mitigat dolores, nec timori relinquit locum qui in promissionibus Domini jugiter occupatur; sicut dicit Apostolus: *Timor non est in charitate, sed perfecta dilectio foras mittit timorem* (I Joan. IV, 18). Consolationem vero suam esse professus est Domini justificationes, quas suis martyribus pollicetur. Consolatur enim

in afflictione præsentium rerum, spe venientium præmiorum.

Vers. 25 — IV. DALETH. *Adhæsit pavimento anima mea: vivifica me secundum verbum tuum.* Ad quartam litteram venit fidele concilium, in qua se dicit corporali quidem necessitate constrictum, sed sola Domini pietate salvandum, petens ut ab eo vias iniquitatis amoveat, quoniam viam veritatis elegerat. Pulcherrimis autem allusionibus exponitur humana conditio. *Pavimentum* est soli alienjus in lenitate maxima constructa soliditas, quæ merito nostro corpori comparatur, quoniam et ipsum simili nitore levigatur. *Adhæsisse* se ergo dicit carni suæ, quod vitiosum esse non dubium est. *Anima* enim si *adhæreat* corpori, delictis favet; si voluntate sit divisa, virtutibus. Quapropter merito se petebat per *verbum*, id est per Christum Dominum *vivificari*: quia per consensum carnis se noscebat extinguui. Sed perscrutandum est quare illud concilium beatorum, quod superius dixerat: *Servus autem tuus exercebatur in tuis justificationibus*, hic confiteatur *adhæsisse pavimento animam* suam. Ut revera intelligamus quamvis sancti gratia Domini perfruantur, multaque virtutum varietate collaceant, quandiu sunt in hac carne mortali, esse tamen unde se deprecentur absolvi, sicut in Evangelio Magister optimus dicit: *Postquam omnia feceritis, dicite: Servi inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus* (Luc. xvii, 10). Et alibi Scriptura dicit: *Justus in principio sermonis accusator est sui* (Prov. xviii, 17).

Vers. 26. *Vias meas enuntiavi, et exaudisti me: doce me justificationes tuas.* Qui se *pavimento adhæsisse* professi sunt, merito in consequentibus sua peccata prodiderunt; et ideo sequitur, *exaudisti me*. Mira compensatio, stupenda vicissitudo, Domino suo propria mala dicere, et ab eodem præmia salutis accipere. Quis non bonis talibus incitetur illi ad præmium conlteri, cui non possis negare quod feceris? Perscrutandum quoque quod dixit: *Doce me justificationes tuas*, non ad audiendam, sed ad faciendum. Ille enim divinarum rerum doctus ostenditur, qui sibi credita fecisse monstratur. Sive petit ut illas *justificationes* adverteret, quæ præceptæ figuratiter esse videbantur.

Vers. 27. *Viam justificationum tuarum instrue me, et exercebor in mirabilibus tuis.* Merito cohors sancta *justificationum viam* intelligere quærebat, quæ suas vias, id est peccata prodiderat: quia nisi illas damnemus, ad istam pervenire non possumus. *Instrue me*, ad intellectum pertinet; ut adverteret, quod sæpe jam dictum est, quali mysterio post sex annos servus relaxaretur Hebræus; septimus terræ fructus pecoribus egentibusque donaretur; quod post annum quinquagesimum quolibet illud priori reddi Domino jubebatur, et his similia quæ justificationibus Domini convenire monstrantur. Hæc enim merito deiderabat agnoscere, quæ futuræ spei nostræ probantur mysteria continere. Sequitur, *et exercebor in mirabilibus tuis*. Utique exercetur sensu et pruden-

tia singulari, qui dicta Domini ad spiritualem significantiam trahit. *Mirabilia* vero ipsa vocat, quæ superius dicit *justificationes*. Præbent enim intellecta miraculum, quando sic in præsentibus sunt posita, ut longe futura significare videantur.

Vers. 28. *Dormitavit anima mea præ tædio: confirma me in verbis tuis.* Post illam petitionem sanctam cognoscimus eum fuisse dilatatum, quando *animam* suam dicit *dormitasse præ tædio*, quod accidere solet eis qui longis expectationibus differuntur; ut intelligeremus per patientiæ bonum, divinum nobis venire præsidium. *Dormitat* ergo *anima*, quando a sua intentione flaccescit, et in otium fessa remittitur, dum ad illud quod intendebat minime pervenire monstratur. Et vide quia *dormitavit* posuit, non dormivit; dormire enim obliviosi atque socordis est, *dormitare* fessi et expectantis. Quod verbum et alter psalmus edidit: *Si dederò somnum oculis meis, et palpebris meis dormitationem* (Psal. cxxxi, 4). Et alibi, *Ecce non dormitabit neque dormiet qui custodit Israel* (Psal. cxx, 4). Sed ut hunc quoque defectum ab anima fatigata removeret, sequitur, *confirma me in verbis tuis*: quatenus si adhuc expectatio differenda erat, in verbis Domini fixa atque immutabilis anima permaneret. Cognoscimus enim tali remedio quasvis moras, quævis tædia, quoslibet labores omnimodis consolandos, si legem Domini frequenti iteratione meditetur. Hanc autem animæ dormitationem Cassianus servorum Dei optimus institutor accidiam vocat (Lib. x Instit., cap. 4), quam magno studio monachis persuadet esse fugiendam.

Vers. 29. *Viam iniquitatis amove a me, et in lege tua miserere mei.* Ad illam contemplationem veritatis evectus, petit quod in isto sæculo necessarium fuit, ut *viam iniquitatis*, hoc est diabolus ab ejus infestationibus tolleretur, et in lege Domini optatam misericordiam reperiret. Per legem siquidem nemo justificabitur, sicut Apostolus dicit: *Scientes quia nemo justificabitur ex operibus legis, sed ex fide Jesu Christi* (Rom. iii, 20). Et iterum, *Per legem enim cognitio peccati* (Ibidem). Juste ergo ibi petit misericordiam, ubi se per legis vincula non credebatur absolvi.

403 Vers. 30. *Viam veritatis elegi; judicia tua non sum oblitus. Via veritatis Dominus Christus est, sicut ipse dicit: Ego sum via, veritas et vita* (Joan. xiv, 6). *Elegisse* se dicebat sanctissimus chorus culturam Domini Salvatoris inter diversas mundi supplicationes, quibus insipienter mundani populi serviebant. *Eligere* enim non est, nisi de multis unum legere. Sed videamus quare se dicit *elegisse*, cum dicatur in Evangelio: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos* (Joan. xv, 16). Jure igitur populus beatus ista dicebat, qui jam electus fuerat, ut eligere potuisset; sicut in alio loco dicit: *Elegi abjectus esse in domo Domini* (Psal. lxxxiii, 11). Merito ergo se *oblitus* Domini nondicebat esse *judicia*, qui tali electione gaudebat.

Vers. 31. *Adhæsi testimoniis tuis, Domine, nolite me confundere.* Ille qui se *pavimento* prius adhæ-

uisse dixerat, nunc se Domini testimoniis adhæsisse commemorat; ut ostendat profectum se vitæ divino munere percepisse. Sed quoniam totum in divina tuitione consistit, rogat ut de muneribus collatis non eadat, ne ad verecundiæ confusa perveniat. Non enim se sancta conscientia negligenti securitate remiserat, sed magis quod acceperat humilis amittere formidabat. Sic enim confundi poterat, si perderet quod tenebat.

Vers. 32. *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatares cor meum. Via ista quam multifarie dicitur, quam diversa qualitate tractatur! Dixit enim superius: Vias meas enuntiavi; deinde, Viam justificationum tuarum instrue me; et iterum, Viam iniquitatis amove a me; repetit, Viam veritatis elegi; ad postremum, Viam mandatorum tuorum cucurri; ut sive bonæ, sive malæ vitæ viam dici omnimodis instruamur. Veritatis ordinem servans, cucurrisse se dicit viam mandatorum, quoniam cor suum a Domino asserit esse dilatatum. Non enim potuisset vel ambulare vel currere, nisi cor ejus in latitudine scientiæ fuisset extensum; nam cum via mandatorum ejus legatur angusta, nisi dilatato corde non curritur. Anima enim quando lumen veritatis acceperit, in multifariis agnitiones aperitur; et latior redditur virtutibus cognitibus, quæ prius fuerat angustata peccatis. Bene autem dixit, cucurri, ut ostenderet se ad fidem rectam velociter Domini munere pervenisse. Cucurrit enim viam justus, donec (sicut dicit Apostolus) perveniat ad palmam supernæ vocationis (Philip. iii, 14).*

Vers. 33. — v. Ille. *Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum, et exquiram eam semper. Ad quintam litteram plebs beata processit, multis modis expetens ut in lege Domini ejus debeat munere custodiri. Inquirendum plane quam sibi legem petat populus iste constitui, qui superius dixit, et in lege tua miserere mei. Illud dictum est de Veteri Testamento; nunc autem novam legem postulat sibi debere poni, veniente scilicet Domino Christo; ut illo adventu sanctæ incarnationis expleto [ms. G. et ed., expleto-], perfecto Christianæ fidei robore firmaretur; sicut dictum est: De Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem (Isai. ii, 3). Denique jugiter se eam dicit exquirere. Illud enim desiderio inardescente semper exquiritur, quod venire magnis precibus postulatur.*

Vers. 34. *Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam; et custodiam illam in toto corde meo. Considerandum est quid sibi velit quod iterum petit, quæ prius se accepisse memoravit, id est, Viam mandatorum tuorum cucurri; scilicet quia dona Domini continue sunt petenda. Semper enim præstat qui donata conservat; et probabili desiderio continue petimus, quod in nobis permanere jugiter postulamus. Ipse enim perscrutatur hanc legem, cui intellectus præstatur a Domino. Et ut constantiam pietatis ostenderet, eam se dicit in toto corde suo divinitatis munere custodire: declarans per universas*

A subtilesque minutias omne bonum et a Domino tribui, et per ipsum servari, et ejus gratia semper augeri. Et vide quam pulchro ordine cuncta descendant. Prius petit, ut lex ei poneretur, id est Novi Testamenti, quia Veteris jam tenebat; deinde, ut legis ipsius intentionem cognoscere meruisset, quatenus eam cordis integritate servaret.

Vers. 35. *Deduc me in semitam mandatorum tuorum, quia ipsam volui. Cum in quarta littera cucurrisse se dicat viam mandatorum, hic se in eandem deduci iterum postulavit. Sed mandata ista Novi Testamenti debemus accipere, ubi se perducere magis precabatur, quoniam Veteris Testamenti cucurrerat. Ita fit, ut et fidei compleatur desiderata perfectio, et sancta Scriptura nihil sibi contrarium perfectio, et sancta Scriptura nihil sibi contrarium dixisse videatur. Nam cum dicit: Ipsam volui, Novi Testamenti spirituales gratiam probatur expectare, per quam se ad cælorum regna noverat pervenire.*

Vers. 36. *Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam. Diligenter verba ista tractanda sunt. Inclinari cor suum petit in testimonia Domini, ubi non per rapacem avaritiam, sed per laudabilem humilitatem præstante Domino pervenitur. Inclinati enim melius conspicimus quæ ante oculos nostros esse monstrantur; nam illi qui erecti et vanitate supini sunt, nequaquam possunt subjecta oculis intueri. Addidit, et non in avaritiam. Sciens illa cohors sanctorum avaritiam capacem esse vitiorum, hæc a se expetit amoveri, ut potuisset toto corde ad Scripturas sacratissimas salubriter inclinari. Avaritia enim est temporalium rerum flagrans omnino desiderium, unde et primus homo peccavit, et suis posteris vitia incentiva dereliquit. Hinc et diabolus accusavit Job, dicens (Job. i, 10): Propter divitias quas illi dederat, non propter ipsam contemplationem qua bonus est, ab eo Dominum fuisse dilectum. Quod sequens impugnavit eventus, quando vir sanctus in omnibus adversis Domino gratias agitavit. Petit ergo populus beatus ut hanc avaritiam de corde ejus amoveat, et ad testimonia Domini solo probitatis invitetur affectu.*

Vers. 37. *Averte oculos meos ne videant vanitatem, in via tua vivifica me. Multi hujus sæculi prudentes continentiam se lege moderati sunt, ut hominum magis quam Domini judicio complacerent. Sed isti operam suam vano studio perdiderunt; quoniam scriptum est: Ne faciatis justitiam vestram coram hominibus (Matth. vi, 1). Unde nunc plebs beata deprecatur ut oculos cordis ejus a tali proposito Dominus dignetur avertere: ne perversa consuetudine mundanis possit delectationibus implicari: quia nos et per oculos peccare non dubium est, dum conspectarum rerum ambitione traducimur. Ah hæc enim se vanitate fieri deprecatur alienum, quoniam scielat inde maximum venire peccatum. Hinc notatur et illi qui diversis spectaculis occupantur; hæc qui mulierum cædo amore rapiuntur; hæc qui alienarum rerum possessionem improbe concupiscunt. Sed*

hæc petroni additur et illa perfectio; ut *in via sua*, id est in Domino Christo eum *vivificare* dignetur, in quo vere *vivificatur*, quia mors ejus virtute superatur.

Vers. 38. *Status servo tuo eloquium tuum in timore tuo. Statue, dicit, stare fac*, id est, infige, consolida atque confirma: ne sanctum eloquium fugaci oblivione dilabatur; quod in nostris semper debet sensibus stabiliter permanere. Cui rei bene addidit, *timorem*, ut semper oremus ne suscepta munera possimus amittere, et gravius sit dulcedinem didicisse quæ pereat. Subjunxit, *tuo*, qui ab humano timore longe discretus est. Iste enim sic formidat, ut diligat; sic quærit, ut nunquam desinat amare quem metuit. Et quia plurimi eloquia Domini suscipiunt negligenter, et tanquam fabulas inutiles audire declinant, merito addidit, *in timore tuo*, ubi nec culpa conquiritur, nec ad desidiæ discrimina pervenitur.

Vers. 39. *Amputa opprobrium meum quod suspicatus sum, quia judicia tua jucunda*. In hac sententia maximum vitium humanitatis exponitur. Multi enim in opprobrium cadunt aliter quam habet veritas suspicando; quam culpam a se desiderat amputari. Pro multis enim malis sæpe bonum testimonium damus, atque iterum de bonis mala dicimus nescientes; et necesse est verecundiam incurrat, qui ignorans aliquid asseverat. Suspicio enim sæpissime probatur incerta, quæ viro non convenit Christiano; hæc ergo suspicio ducit ad opprobrium, quod ex peccato nascitur. Jure ergo sibi quærebat amputari, unde reus poterat inveniri. Primo confessus est infirmitatem suam, nunc Domini cognoscitur laudare judicia, cujus verbum verum est firmaque sententia. Quapropter amator veritatis merito sibi jucundum Domini dicebat esse decretum, per quem se et requiem reperire noverat et coronam; sicut Apostolus dicit: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi; de reliquo reposita est mihi corona justitiæ* (II Tim. iv, 7).

Vers. 40. *Ecce concupivi mandata tua; in æquitate tua vivifica me*. Diversa beneficia superius sibi coherens sancta tribui postulavit; sed in hoc versu consecutam se dicit plenitudinem gratiarum, quia concupiverat mandata Domini, quæ veram prudentiam conferunt et salutem. Petit autem in æquitate Domini se *vivificari*, qui adhuc superstes esse videbatur, ut intelligamus non esse veracissimam, vitam, nisi quam Dominus Christus fuerit præstare dignatus. Æquitas autem Patris Verbum caro factum est, cui omne iudicium dedit, ut orbis terrarum in ejus examine judicandus assistat; sicut Apostolus dicit: *Qui factus est sapientia nobis a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio* (I Cor. i, 30).

Vers. 41. — VI. *VAV. Et veniat super me misericordia tua, Domine; salutare tuum secundum eloquium tuum*. Ad sextam litteram congregatio sancta pervenit: in qua sibi postulat salutarem Dominum debere concedi, ut inimicos de tanta remuneratione confundat, et in lege Domini assidua meditatione proficiat.

Precatur ergo ut supra eam Dominus Salvator adveniat, qui est *misericordia peccatorum*, et vita fidelium. Et ut hanc misericordiam specialiter ipsam debuisses advertere, secutum est, *salutare tuum*; revera per quem salus gentibus venit, qui mundo ægrotanti medicinam suæ pietatis attribuit. *Secundum eloquium tuum*, dixit, id est secundum promissionem tuam, quam per prophetas cognosceris fuisse pollicitus.

Vers. 42. *Et respondebo exprobrantibus mihi verbum, quia speravi in sermonibus tuis*. Hæc nobis indicat absoluta [ms. G. et ed., absolute] sententia, cum adversantium fuerit objecta versutia; qui tamen possunt recipere rationem, non nobis tacendum, sed respondendum esse viriliter: ne sibi malignantium præsumptio superior esse videatur. *Exprobrant enim verbo*, qui Filium dicunt esse minorem, vel qui eum carne passum minime crediderunt; sicut dicit Apostolus: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (I Cor. ii, 8). His præsumptione Domini respondendum est, qui doctrinam salutarem non ad reverentiam audiunt, sed ad injuriam potius exprobrationis adducunt. Sequitur, *quia speravi in sermonibus tuis*. Atque [ed., utique] ideo dicit respondendum, *quia speravi in sermonibus Domini*, qui dicit: *Cum veneritis ante principes et potestates, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* (Matth. x, 19, 2).

Vers. 43. *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis usquequaque, quia in judiciis tuis speravi* [ms. A., B., F., supersperavi]. Rogat ut confessionem veritatis de ejus ore nullæ pœnæ, nec illius terror extorqueat; sed quælibet tormenta fuerint inflictæ in una voce constantiæ perseveret: quia non in viribus humanis, sed in divinis cognoscitur sperasse judiciis. Sed cum dicit, *usquequaque*, significat *verbum veritatis* ad tempus aliquibus fuisse sublatum, ut Petro apostolo contigit, qui ante galli cantum ter Dominum denegavit (Luc. xxii, 37). Sed *non usquequaque ablatum est verbum veritatis de ore ipsius*, quando culpam suam et fletibus diluit, et sanguinis effusione mundavit. Sequitur quare non debeat de ore ipsius veritas confessionis auferri, *quia in judiciis tuis speravi*. *Judicia* erant Domini, quod turbæ martyrum diversis cruciatibus agebantur. Sed in his se magis spem gerere proficitur, quia 405 scriptum est: *Flagellat omnem filium quem recipit* (Hebr. xii, 6). Iniqui enim cum molestantur desperant; sancti viri, si affligantur, spem magis suæ dilectionis accipiant. Hactenus litteræ istius versus habuerunt orationem, subsequentes vero usque ad finem narrationis ordine depromuntur.

Vers. 44. *Et custodiam legem tuam semper, in sæculum et in sæculum sæculi*. Iste et alii versus usque ad finem litteræ non habent deprecationem, sed narrationem. Superius enim petiit ut acciperet, hic jam de perceptis beneficiis gratias agit. *Custodire se legem*

Domini *semper* affirmat, quia in ipsa variari [ed., variare] nefandum est. Sic enim *custodire* potest, si (quod superius dixit) *non auferat de ore ipsius veritatis verbum*. Interdum *semper* ponitur usque ad finem hujus sæculi. Sed hic cum dicit in *sæculum sæculi*, illam perennitatem significat quæ non habet finem. Sed cum superius dixerimus legem umbram fuisse futurorum, id est, immolare agnum immaculatum, octavo die ritum circumcisionis adhibere [ed., adhiberi], vel his similia: quemadmodum in æternum *legem se custodire* dicit, cum non solum post resurrectionem futuram necessaria non sint ista, sed hic quoque jam videantur abolita. Sed ibi alia *lex* erit Domini, quam se promittit populus *custodire* sanctissimus; scit enim per hanc umbram legis ad mysterium æternæ legis ascendi; novit etiam consuetudinem angelorum et potestatum Dominum sine fine laudare; scit summæ beatitudinis esse solemnitatem jugiter Dominum contæri; scit denique fidelium ibi esse leges, quas se profesus est sine fine servare.

Vers. 45. *Et ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquisivi*. Ipsa est *latitudo*, quam in quarta littera dixit: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatares cor meum*; scientia scilicet multiplex atque salutaris, quam ideo meruit, quia mandatorum intelligentiam requisivit; quam merito dicimus esse *charitatem*, de qua scriptum est: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* (Rom. v, 5). Contra peccatorum corda in bonitate coangusta sunt, quod tangit Apostolus cum dicit: *Non angustiamini in nobis, angustiamini autem in visceribus vestris* (II Cor. vi, 12); quia Deum mens coangusta, id est polluta non recipit; sed in *latitudine* mentis suscipitur, a quo cælum terraque completur. Patulum enim domicilium debet esse, ut tantam mereatur recipere majestatem.

Vers. 46. *Et loquebar de testimoniis tuis in conspectu regum, et non confundebar*. Loquebatur de testimoniis Domini, quoniam petiverat et acceperat ut responderet exprobrantibus sibi verbum. Qua firmitate roboratus ante reges sæculi, qui poterant elata potestate terrere, non se dicit fuisse confusum, sed veritatem, quam mente conceperat, intrepidus sermonibus exercebat. *Confunditur* autem ille, cujus per rationem dicta vincuntur. Ad verecundiam enim venire non potest, qui veritatis ipsius testimonio roboratur. Non enim ille sub qualibet necessitate negaudus est, qui dicit: *Qui me negaverit coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui est in cælis* (Matth. x, 33).

Vers. 47. *Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi vehementer*. Illic ostendit frequentatæ meditationis ardorem. *Meditari* enim *mandata* non potest nisi qui ea assidua lectione cucurrerit. Et ut hanc frequentiam evidentius declararet, addidit, *quæ dilexi*. Negligere enim nunquam potest homo quæ diligit. Sed ne hanc quoque dilectionem tepidam forsitan æstimares, addidit, *vehementer*, supra quam nulla

A potest dilectio reperiri. Non enim ut alia dilectio mandatorum Domini mediocris esse potest, nisi *vehementer* (quod hic expetit) *diligatur*. Quapropter mandata Domini jure *vehementer dilexit*, per quæ in cordis latitudine fiducialiter ambulabat.

Vers. 48. *Et levavi manus meas ad mandata tua quæ dilexi nimis, et exercebar in justificationibus tuis*. Superiori versu dixit: *Medi⁴ ar in mandatis tuis*, quod ad virtutem respicit inspectivam; modo autem dicit: *Lavabo manus meas*, quod ad partem pertinet actualem. *Levare* enim *manus* significat bonis operibus occupari. Cæterum qui malis actionibus detinetur, non *levat manus* suas, sed deiecit. Et vide, quia in utrisque partibus ponit, *quæ dilexi*; ibi, *vehementer*; hic, *nimis*; quoniam utrumque opus sub magna ambitione faciendum est, ut fructum possit habere, Domino miserante, qui perficit. Addidit, *et exercebar in justificationibus tuis*. Ibi *meditabatur*, ubi mentis intentione translatus est; hic *exercebatur*, ubi quærebatur operis frequentatione proficere. Et nota quod exercitatio in Scripturis divinis plerumquæ in bono ponitur; in litteris autem secularibus, vel in communi locutione, in bono aut nunquam aut raro ponitur. Quam locutionem Scripturarum divinarum propriam esse dicimus. In *justificationibus tuis* pertinet ad utrumque; ut et mandata Domini cum delectatione meditaretur, et operas manuum cum charitate perficeret. Ista enim duo sunt (ut sæpe dicimus) quæ perfectos faciunt utique christianos. Finita est cum littera narratio, quam a versu quarto scilicet inchoavit.

Vers. 49. — VII. ZAIN. *Memento verbi tui servo tuo, in quo mihi spem dedisti*. Ad septimam litteram venit chorus ille sanctorum, in qua spem promissionum Domini sensibus nostris omnino commendat, ut firmum in mente nostra permaneat quod gloriosa veritas pollicetur, asserens propter eam *fidèles* adversa hujus mundi tolerabiliter et libentissime sustinere. Quis enim mortem temporalem metuat, cui æterna vita promittitur? Quis orbites pignorum cogitet, cum se jungendum choris noverit angelorum? Quis labores carnis timeat, cum se in perpetuam requiem noverit collocandam? Ex humana vero consuetudine *memento* dicitur Deo, qui nihil potest ullatenus oblivisci; non quia dignum erat in illa majestate ponere oblivionis injuriam, sed precatur ut cito *servo* suo conferat clementissimæ promissionis effectum. Has enim tropologias in Scripturis divinis frequenter invenies, ut est illud in Genesi: *Recordabor fœderis mei* (Gen. ix, 15); vel in Exodo: *Et recordatus est Dominus quod* [ed., *fœderis quod*] *pepigerat cum Abraham et Isaac et Jacob* (Exod. ii, 24). *Verbi tui* fortasse significat promissionem quam in Evangelio dicit: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur*. *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum* (Matth. v, 5). Et alio 406 loco: *Non vos dimittam orphanos* (Joan. xiv, 18); et his similia. *Servo tuo*, subaudiendum, imple promissum: quia si velis sine aliqua adiectione superioribus aptare quod dictum est,

verba sibi nequeunt convenire. Quæ figura dicitur A ellipsis, id est defectus, quoties verbum suspenditur, ut vivarius inquiratur. Sequitur, *in quo mihi spem dedisti*; in illa scilicet promissione verbi tui, quam jure a veraci Domino compleri fidelis populus expectabat [ed., expectabat].

Vers. 50. *Hæc me consolata est in humilitate mea: quia eloquium tuum vivificavit me.* Spem quam sibi dicit de Domini pollicitationibus exstitisse, ipsam se in necessitatibus hujus mundi consolatam fuisse testatur, quoniam inter quaslibet calamitates animus fidelium reficitur, quando talis retributio cogitatur. Quis enim temporales insidias metuat, cum ad æterna Domini promissæ respiciat? Nam cum dicit, *consolata est*, ostendit inter æruinas sæculi hoc sibi solatii fuisse, ut in præsentī vita affligeretur, et de B futura spei promissione gauderet. Hoc etiam significat, *in humilitate mea*; quia sancta revera probatur humilitas omnia patienter, omnia cum gratiarum actione sustinere. Hanc etiam spem tribuit in Evangelio dicens apostolis: *In patientia vestra possidebitis animas vestras* (Luc. xxi, 19). Sequitur, *quia eloquium tuum vivificabit me.* Causam reddit quare humilitas ejus fuerit consolata. Promissio quippe tanti Judicis firmavit animum sustinentis; et ne temporalem timeret interitum, spes consolationis vivificavit afflictum.

Vers. 51. *Superbi inique agebant usquequaque, a lege autem tua non declinavi.* Tempus significat quando a superbis persecutoribus vehementer humilis Ecclesia vexabatur. Sed hæc omnia dicit esse frustrata, cum ei malignorum non potuit nocere sævitia. Et respice quoniam humilitatem suam fidelis populus vivificatam dicit: *superbos autem*, id est malignos atque tyrannos crudeliter egisse commemorat, qui non vivificandi, sed potius mortificandi sunt. Per hæc enim duo verba designat genus humanum; humiles quippe dicendi sunt, qui mandatis Domini obedire contendunt; *superbi*, qui diabolicis suggestionibus intumescunt. Sequitur, *a lege autem tua non declinavi*; scilicet ut illi putabant qui persequerentur innoxios. Et cum dicit, *non declinavi*, significat in veritatis jugiter se mansisse sententia.

Vers. 52. *Memor fui judiciorum tuorum a sæculo, Domine; et consolatus sum. Memor judiciorum ple-* D *cibilia non præsumit, quia metu pœnarum revocatur qui incentiva pravitate succenditur. Cum dicit, a sæculo, significat cum administrari coeptus est mundus. Hoc enim illa cohors potuit dicere, quæ per successiones generationum longis sæculis cognoscitur exstitisse. Nam si æternum tempus voluisset ostendere, sæculum sæculi diceret, sicut frequenter insinuat. Qua cogitatione consolatum se dicit, quia simulos suos virtus divina non deserit, sicut et alibi dicit: *Juvenior* [inss. A., B., Junior] *fui et senui, et non vidi justum derelictum.**

Vers. 53. *Defectio animi tenuit me, pro* [ms. G., F., præ] *peccatoribus dereliquentibus legem tuam.* Hæc pietas sanctæ conversationis exponitur, ut dolore

se defecisse dicat, quia peccatores legem Domini deserere cernebantur. Necesse est enim ut sanctum virum alterius culpa contristet, dum animus pius salvos fieri desiderat universos; et quem non optat. excedere [ms. G., excidere], affligitur cum ei pœnas cognoverit imminere. Seit enim quia gratuite illatum malum suum potius gravet auctorem. Unde sancta cohors non tantum pœnis suis, quantum tyrannicis torquebatur excessibus.

Vers. 54. *Cantabiles mihi erant justificationes tuæ, in loco incolatus mei.* Cum dicitur, *cantabiles*, significat psalmodiam cum magna delectatione peragendam, sicut dicit Apostolus: *Cantantes et psallentes in cordibus vestris Deo* (Ephes. v, 19). Cantus enim semper relevat labores, et non facit animo surripere tædium, qui contemplationis magna suavitate mulcet. Nam quod addidit, *in loco incolatus mei* (sicut sæpe diximus), significat hunc mundum, ubi peregrinatur omnis qui Christo Domino devotus est. Expulsi siquidem in Adam de sede paradisi, in hac terra incolatum gerimus, quia patriæ illius beatitudinem non habemus. Ita fit ut in hoc mundo peregrini esse videamur, sicut et Apostolus dicit: *Quandiu sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino* (II Cor. v, 6).

Vers. 55. *Memor fui in nocte nominis tui, Domine, et custodivi legem tuam.* Per noctem, mundum istum significare posse non dubium est, in quo peccatorum regnat obscuritas. Sed utinam oculos corporeos clauderet, et non cordis lumina periculosius obcæret. Hanc noctem Dominus depellit, quando judicii tempore veniens illuminat abscondita tenebrarum, et manifestat consilia cordis (I Cor. iv, 5), quæ nunc excessibus nutriuntur illicitis. Sed in hac nocte memorem se dicit fuisse nominis Domini, cum omnia beneficia ipsius non meritis suis, sed divinis muneribus applicaret; sicut et in alio psalmo legitur: *Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum et terram* (Psal. cxiii, 8). Et Apostolus memorat: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur* (II Cor. x, 17). Sic enim fidelis noctis istius tenebris non involvitur, quia cordis lumine clarificatur. Consequitur digna professio; ideo enim *custodivi legem Domini*, quia *fuit memor in nocte nominis ejus.* Non enim *custodire* valuisset legem Domini, si suis aliquid meritis applicasset.

Vers. 56. *Hæc facta est mihi, quia justificationes tuas exquisivi. Hæc facta est mihi, subaudi, consolatio.* Quod magis de nocte quam de lege debet intelligi, ut quæ peccatoribus est cæcitas, ipsi viris sanctis illuminatio esse videatur. Sic enim credentes non patiuntur tenebras, quamvis in hujus mundi cæcitate versentur. Sequitur causa quare illi nox facta sit consolatio, *quia justificationes tuas exquisivi.* Si enim dixisset, *meas*, sustinuisset adhuc densissimam cæcitatem; sed quia dixit, *tuas*, mundi tenebris non potuit obcæcari.

Vers. 57. — VIII. HEBE. *Portio mea, Domine, dixi custodire legem tuam.* Agmen beatum ad octavam litteram venit, in qua desiderat videre faciem Domini,

quia ejus mandatis noscitur obsecutus. *Portio a parte dicta est. Illius enim partis sumus, cujus voluntatibus obedimus. Quod verbum frequenter invenis dictum, ut est illud: Filiis Levi non erit portio, neque sors* 407 *in medio fratrum eorum, quia Dominus Deus pars est eorum (Deut. x, 9). Unde merito portio piorum Deus dicitur, quia in regni ejus felicitate victuri sunt. Sequitur, dixi custodire legem tuam. Dixi, id est, statui, decrevi, atque promisi Domini praecepta servare: unde factus fuerat in Domini portione, id est in Jerusalem beata, non in Babyloniae parte confusa.*

Vers. 58. *Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo: miserere mei secundum eloquium tuum. Duplici modo haec facies Domini probatur intelligi. Christum quem credebat esse venturum indubitata cogitatione desiderans, incarnationem ipsius quaerebat aspicere, quae mundo salutaris poterat apparere, sicut et in alio psalmo dictum est: Deus virtutum, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus (Psal. lxxix, 8). In toto corde, sine ulla haesitatione, ut non tanquam [ed., ut nunquam] de futuro suspensus, sed velut praesentem videretur rogare certissimus. Postulat etiam misericordiam adventus ejus debere compleri, qui per prophetas innumera noscitur annuntiatione promissus. Sive magis deprecari videtur, ut in futura illius resurrectione ejus faciem possit inspicere, sicut legitur, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. v, 8). Et Apostolus: Videmus nunc per speculum in aenigmate; tunc autem facie ad faciem (I Cor. xiii, 12). Sed quia peccatorem se noverat, sibi postulat debere misereri; quatenus per gratiam liberatus, vident quod suis non poterat meritis intueri. Secundum eloquium tuum, illud scilicet quo Deitatis suae promittit sanctis beatam nimis et incomparabilem per omnia visionem.*

Vers. 59. *Quia cogitavi vias meas, et converti pedes meos in testimonia tua. Ordinem humanae conversionis [ms. A., B., F., conversationis] exponit. Prius est enim ut nosmetipsos districtius arguamus, et sic ad Domini mandata migremus. Cogitaverat proinde examen illud gloriosum vias suas, id est actus humanos; sed quoniam ei omnimodis displicebant, pedes suos convertit ad testimonia Domini gradienda: in quibus si aliquis ambulat, firma potest habere vestigia. Videbat siquidem in humanis actibus esse peccata; in divinis autem mandatis florere justitiam: et sapienter illud deseruerat, quod expositionum periculis sentiebat. Dicendo enim, converti pedes meos, ostendit primitus fuisse perversos.*

Vers. 60. *Paratus sum, et non sum turbatus, ut custodiam mandata tua. Cum dicit, paratum, ostendit deliberasse se pro mandatis Domini quolibet pericula sustinere. Paratum se enim ad praecepta Domini custodienda ille testatur, qui nec persecutores metuit, et illecebras hujus saeculi a suis sensibus effugavit; sicut et Apostolus Paulus ait: Ego enim pro nomine Jesu non solum alligari, sed et mori paratus sum (Act. 24, 13). Unde similiter et in alio psalmo dictum est:*

Paratum cor meum Deus, paratum cor meum (Psal. lvi, 8). Sequitur, et non sum turbatus. Improvisa forte conturbant. Non enim facit formidare animum deliberata sententia. Unde et Dominus in Evangelio praemonens dicit: Non turbetur cor vestrum (Jean. xiv, 1); quoniam non potest dici paratus, qui trepida cogitatione confunditur. Infert etiam ad quid paratum se esse dicebat, scilicet ut mandata Domini custodiret; quae sic bene atque integre servantur, cum adversitas nulla metuitur.

Vers. 61. *Funes peccatorum circumplexi sunt me; et legem tuam non sum oblitus. Cum dicit, funes peccatorum, ostendit tot esse laqueos quot peccata committimus. Funes enim sunt implicita et tortuosa ligamina, quibus se delinquentes semper astringunt, sicut Isaias dicit: Vae qui trahunt peccata tanquam funem longum (Isai. v, 18). Et alibi: Vinculis suorum peccatorum unusquisque constringitur (Prov. v, 22). Sed hoc referendum est ad corporis pravitatem. Nam cum dicit, legem tuam non sum oblitus (quod esse beatorum), cur se ipse peccatorum nexibus dicat esse complexum? sed fieri potuit ut caro delictorum funibus complexa ligaretur: animus autem sanctis incentive vitiis reluctans, legem Domini non fuisset oblitus, sicut Apostolus dicit: Ego ipse mente servio legi Dei, carne autem lege peccati (Rom. vii, 25)*

Vers. 62. *Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super judicia justitiae tuae. Non vacat quod dicit, Media nocte surgebam; scit enim hoc tempore primogenita Aegyptiorum fuisse percussa (Exod. ii, 4, 5); scit etiam ea tempestate Petri et Pauli et Silvae in carcere positorum vincula resoluta (Act. xii, 6), scit quoque sponsum media nocte esse venturum (Matth. xxv, 8); ideoque eodem tempore surgit ad laudes, ne inter fatuas virgines janua clausa remaneat. Nec vacat quod dicit, surgebam, quia semper surgitur, cum ad Domini praeconia festinat. Ad confitendum hic significat ad laudandum: quia sequitur, super judicia justitiae tuae. Nam si poenitentiae confessionem voluisset intelligi, super misericordiam tuam dixisset, non super judicia justitiae tuae.*

Vers. 63. *Particeps ego sum omnium timentium te et custodientium mandata tua. Hic evidentiis dixit, quod superius in capite litterae posuit, portio mea, Domine. Sic enim erat Domini portio, ut et famulorum ipsius particeps esse probaretur. Et respice quemadmodum virtutem ecclesiasticae unitatis ostendit, ut omnium fidelium se dicat esse participem, non unius Ecclesiae, sed quae in totius mundi capacitate diffusa est. Et merito se ubique partes habere dicit, quando universalis congregatio talia loquebatur. Pars enim ipsius erat, quidquid Deo placere poterat in toto orbe terrarum. Et respice quam humiliter participem se dicit timentium Deum, cum legatur in Apostolo: Participes Christi facti sumus (Hebr. iii, 14). Et in quadragesimo quarto psalmo, quosdam participes Christi significatos esse meminimus, cum dicit: Propter ea unxit te Deus, Deus tuus oleo laetitiae praesertim consortibus tuis (Psal. xlv, 8). Quisquis enim*

in novitate vitæ ambulaverit, erit particeps Christi. Sic et humiliter locutus est, et tamen ad ipsam significantiam, quid sit *particeps* Christi, animum bene intelligentis extendit. Et quia dixit, *omnium timentium te*: ne illos debuisses advertere qui Domini iudicia servili timore formidant, addidit, *et custodiam mandata tua*, qui devotissimi comprobentur timore castissimo et amore reverendo.

Vers. 64. *Misericordia tua, Domine, plena est terra: justificationes tuas doce me.* Cum dicit: *Misericordia tua, Domine, plena est terra*, ostendit utique dilationem fidei Christianæ, quam sic misericorditer implevit, ut undique nonnisi vanissimæ superstitionis evacuasse doceatur. Et nota quod *justificationes Domini* quam sedule petit *discere*, cum 408 frequenter eas se fuerit custodivisse professus; scilicet ut ostendat mandata Domini infatigabiliter exquirenda, quatenus sub tali desiderio profectus noster positus semper augeri, sicut in quintæ litteræ primo versu dicit: *Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum, et exquiram eam semper.*

Vers. 65. — IX. THETH. *Bonitatem fecisti cum servo tuo, Domine, secundum verbum tuum.* Populus beatus novam litteram cantaturus ingreditur: in qua gratias agit humiliatum se fuisse, ut ad justificationes Domini devotissimus perveniret, testimonia ejus asserens sibi supra omnes esse divitias. Cum autem dicit: *Bonitatem fecisti cum servo tuo, Domine*, collata sibi munera proficitur. Bonus quippe Dominus servis suis tribuit bonitatem. Sed quæ sit ista *bonitas* subter exponit, dicens: *Bonum mihi quod humiliasti me, ut discerem justificationes tuas.* Non enim de felicitate mundana gratias agit, sed de afflictione salutari. Meminit enim piam distractionem esse quæ corripit. Intelligebat quippe *bonitatem* illam debere dici unde proficitur, non unde inani exultatione gaudetur. Sic facit et medicus bonitatem cum secat vulnera; sic pater cum filium cædit: qui licet ad tempus inferant pœnas, conferunt tamen de afflictione remedia. Noverat ergo Dominum piis supplicationibus honorandum, cujus clementia tribulationes nostræ permutantur in gaudium, quamvis ad tempus graves esse videantur. Sequitur, *secundum verbum tuum*: illo scilicet quo dicitur: *Qui se humiliat exaltabitur, et qui se exaltat humiliabitur* (Matth. xxiii, 12).

Vers. 63. *Bonitatem et disciplinam et scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi.* Perquirendum est cur adhuc petit *doceri*, quod jam superius accepisse professus est. Scilicet quoniam bonarum rerum nulla satiety est, quæ more flagrantis incendii, quanto amplius per arida ligna accurrerit, tanto copiosius æstuabit. Nam et Apostoli fidei calore ferventes dicebant: *Auge nobis fidem* (Luc. xvii, 5). *Docet ergo Deus bonitatem*, inspirando charitatis desiderium. *Docet disciplinam*, cum in tribulationibus patientiam donat. *Docet scientiam*, cum salutarium rerum ipse cognoscitur attributor. Sed aliter docet Deus, aliter magister humanus: ille verba promittit

et intellectum non potest earum rerum præstare quæ præcipit; Deus autem prius cor illuminat, ut in sensus electorum ejus verba descendant. Sequitur, *quia mandatis tuis credidi.* Cum mandata ideo prædicentur ut fiant, perquirendum est quare dixerit, *mandatis tuis credidi.* Propter illam promissionem Domini quæ dicit: *Qui audit verba mea et facit ea, similis est viro ædificanti domum suam supra petram* (Matth. vii, 24), etc. Merito ergo subjunxit, *credidi*, quia præmia sibi obedientibus maxima compromisit.

Vers. 67. *Priusquam humiliarer ego deliqui; propterea eloquium tuum custodivi.* Respiciamus quemadmodum in hoc versu humana vita describitur: prius enim peccasse se dixit, cum originali vitio teneretur obnoxius; post humiliatum se esse professus est, ad culpam careret, quam contraxerat in radice; ad postremum Domini eloquium custodivit, quia humiliari meruit, sicut dicit Jacobus apostolus: *Humilibus autem datur gratiam* (Jac. iv, 6). Et ut frequenter excedentium licentiam cohereret, post humiliationem suam eloquium Domini, id est Scripturas sanctas se dicit ejus dono toto mentis conamine custodivisse.

Vers. 63. *Bonus es tu, Domine, et in bonitate tua doce me justificationes tuas.* Petit bonum magistrum ut in sua bonitate dignetur docere discipulum. Quæ figura dicitur paronomasia, Latine denominatio, quæ similitudine verbi convertit in se auditorum affectum.

Vers. 69. *Multiplicata est super me iniquitas superborum; ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua.* Aptè petit bonitas auxilium, qui subiturus erat collucationis incertum; ut justificationes Domini, quas lectione didicerat, in suo certamine declararet. Tunc enim perfecte discuntur mandata, cum fiunt. Dicit enim *multiplicatam* super se persequentium *iniquitatem*; et ideo petit ne pœnis gravibus superborum devota ejus macularetur humilitas. Sed contra illam devotissimam factionem, vide quid sequitur: *ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua*; ut quantum illi contendebant seducere, tantum iste videretur mandatis Dominicis adhærere. Sic gloriose vincuntur qui pœnis temporalibus sancios vincere tentaverunt; et quanto eos a lege Domini dividere nisi sunt, tanto illos mandatorum scrutatores amplius effecerunt.

D Vers. 70. *Coagulatum est sicut lac cor eorum; ego vero legem tuam meditatus sum.* *Coagulatum* et in bono et in malo ponitur; in bono, sicut in sexagesimo septimo psalmo jam dictum est: *Mons coagulatus, mons pinguis* (Psal. lxxvii, 17); hic autem in malo dictum debemus accipere: nam *iniquitatem superborum*, quam superius *multiplicatam* supra se fuisse testatus est, vult intelligi conduratum, quæ more lactis in crassiorem substantiam fuerat impia liberatione constricta. Lac dictum est a liquore, quod de interna substantia naturali potius liquore decurrat; a enim in i convertitur, ut amicus, inimicus, et his similia. Sed quantum illi in malo durescebant, tanto iste a lege Domini se segregare non poterat; ut

illorum crudelis obstinatio pia perseverantia vincetur.

Vers. 71. *Bonum mihi quod humiliasti me, ut discerem justificationes tuas.* Bonum dicebat sibi quod pœnis scævientibus subdebatur, non præsentiæ cogitans, sed futura desiderans. Cœperat enim de illa dulcedine gustare, quæ omnes suavitates probatur excedere. Humilitas enim ista Jerusalem tangit gloriosa fastigia; nam sicut superbia mergit ad tartarum, ita ista tollit ad cœlum. Ista quippe humiliatio quale prælium habeat consequenter exponitur; dicit enim, *ut discerem justificationes tuas*, id est, ut facerem quæ docuisti. Tunc enim perfecte discitur, quando præcepta Domini fidel. actione monstrantur.

Vers. 72. *Bonum mihi lex oris tui super millia auri et argenti.* Quoties in hac littera bonitatem memorat cohors illa sanctorum; quam ideo frequenter petit, quoniam magis ac magis crescebat ei dulcedo bonitatis. Consideremus autem vim istius verbi quod dicit, *oris tui*, non tam prophetarum, non apostolorum, sed præcepta evangelica sibi testatur esse pretiosissima, quæ Christi Domini sunt ore prolata. Sequitur, **409** *super millia auri et argenti. Aurum et argentum cupiditatibus hominum videtur esse præcipuum.* Sed quia bonitas illa comparisonem similem non poterat invenire, præmisit, *super millia*, quod infinitum atque incomprehensibile est; ut auri argentique comparatio tali adjectione vilesceret; quidquid enim dixeris, *super* semper excedit. Facta est ergo comparatio absque similitudine, pretium sine modo, amor sine fine. Sic enim dilectio tanta indicari [mss. A., B., F., indagari] meruit, ut nulla res ei potuisset æquari.

Vers. 73. — x JOHN. *Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me: da mihi intellectum ut discam mandata tua.* Ad decimam litteram cohors gloriosa progreditur, in qua petit intellectum mandatorum sibi met debere concedi, ut veracissimæ vitæ munere perfruat; expetens ut Domini misericordia fiat immaculata, ne possit in illa judicatione confundi. Si velimus igitur de hoc versu disputationes colligere, singulorum librorum magis edimus quantitatem, quam aliquid promissa brevitate narramus. Sed sufficiat nobis (præstante Domino) intellectum rei compendiosis sensibus aperire. Legitur enim: *Opera manuum tuarum sunt cœli* (Psal. ci, 26). Legitur etiam: *Et aridam terram manus ejus finxerunt* (Psal. xciv, 5). Idem et hic: *Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me.* Sed hæc omnia tropice dicta sunt. Nam manus habere corporeum est. Si vero proprietatem operationis Dominicæ velis advertere, auctori: *Dixit, et facta sunt; mandavit, et creata sunt* (Psal. cxlviii, 5). Quapropter operationis ejus virtus humano more manus vocantur, per quas nos consuevimus operari. *Fecerunt* autem, quidam volunt ad animam pertinere; *plasmaverunt* ad corpus, quod de limo terræ cognoscitur fuisse formatum. Justa voce factura sua clamat Auctori: *Da mihi intellectum*, a quo cognoscor esse plasmata. Sed perquiret qualem

A *intellectum* quærebat, quem humanitatis ratione non poterat invenire; illum scilicet purum, contemplabilem, devotum, quem ante peccatum adhuc Adæ incorrupta simplicitas possidebat, non istum de quo sibi homines videntur esse sapientes, et pecoribus ex aliqua parte præminere. Petit ergo *intellectum*, ut Domini *mandata* cognoscat; quatenus quem Adam per inobedientiam perdidit, cohors sancta per devotionis obsequia mereretur.

Vers. 74. *Qui timent te videbunt me, et lætabuntur, quia in verbo tuo supersperavi.* Pulcherrima pro Domino causa miserationis oblata est; quoniam si cuilibet de sancta congregatione præstiterit, cunctorum animos magna hilaritate complebit. Scribat enim clementiam ejus velle facere, quod fid. lium corda roboraret; et petit talia in se fieri, unde omnium devotio possit augeri. Videndo enim alterius præmia proficit sancta conscientia, dum ad imitationem laudabilium rerum proposita semper exempla proficiant. Addidit etiam propter quid omnino debeat impetrare, *quia in verbo*, id est in Christo Domino se sperare proficitur: ubi nunquam decipit spes, nec potest animus quasi caducis desideriis eludi, qui in tanta veritate meretur insigi.

Vers. 75. *Cognovi, Domine, quia æquitas judiciorum tua, et in veritate tua humiliasti me.* Cum legatur alibi, *judicia tua abyssus multa* (Psal. xxxv, 7): Et iterum, *judicia Dei investigabilia* (Rom. xi, 33), quærendum est cur hic dixerit: *Cognovi, Domine, quia æquitas judiciorum tua.* Sed quoties immensum atque incomprehensibile legitur, illud æternum iudicium debemus accipere, quod ex toto hic non valemus advertere. Istud vero præsentis mundi est, quod se *cognovisse* testatur; ut hominem animi timore peccantem humiliatum corrigat, et supplicentem sibi misericordia divina recipiat. Quis enim dubitet summæ æquitatis esse iudicium, ut qui per superbiam delinquant, devota humilitate purgentur? Et intueri quia hic non dicit, credidi, sed *cognovi*, id est expertus sum; ut in suis passionibus atque beneficiis hanc se æquitatem Domini cognovisse monstraret.

Vers. 76. *Fiat nunc misericordia tua ut consoletur me, secundum eloquium tuum servo tuo.* Merito petit *misericordiam*, qui prius in humilitate sua confessus fuerat justa Domini fuisse iudicia. Nam inter ærumnas multiplices et sæva certamina tormentorum consolatricem rerum istarum *misericordiam* petit: ut adversitates sæculi ferre potuisset, quas sibi ad purgationem vitiorum proficue noverat contributas. Non enim auferri sibi talia postulavit, sed in eis se expetit consolari. Consolatio enim est, quando miseriarum patientiam donat, tormenta sæva retemperat, et afflicti animi mærores beatitudinis promissione confortat. Sequitur, *secundum eloquium tuum servo tuo.* A communi subjunge, *fiat*, id est secundum illam promissionem qua spondit in Evangelio se tribulatos in passionibus minime relicturum.

Vers. 77. *Veniant mihi miserationes tuæ, et vivam;*

quia *lex tua meditatio mea est*. Sufficenter expressum est quid per misericordiam Domini consequamur, vitam scilicet æternam. Nam cum istud sibi diceret esse tribuendum, postulavit ut veraciter vivere mereretur; quia sola illa bene dicitur vita, quam nec molestia ulla sollicitat, nec mors suspecta contristat; de qua in Evangelio dictum est: *Si vis venire ad vitam, serva mandata* (Math. xix, 17). Nec moveat quod non addidit æternam; tanta est enim vis ejus nominis, ut cum sola vita dicitur, æterna potius sentiat. Hanc ergo vitam dicit se debere promereri, quia meditatio ejus bonis monstrabatur operibus occupata. Nam *meditationem* hic non solam accipias lectionem, sed magis opera legis. Non autem per istam *meditationem* beati efficitur, quæ lectionis repetitione tractatur, illa enim *meditatio* beatos facit, quæ operibus sanctis cælorum regna conquirat, sicut Apostolus dicit: *Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur* (Rom. ii, 13).

Vers. 78. *Confundantur superbi, quia injuste* [ms. G. et ed., *injusti*] *iniquitatem fecerunt in me; ego autem exercebor in mandatis tuis*. Non convenit plebi sic et in adversarios suos maledictionis voto [mss. A., B., F., motu] prosilire, cum ipse dicat: *Diligite inimicos vestros, et orate pro calumniantibus vobis* (Math. v, 44). Ipse quoque subjecit, *ego autem exercebor in mandatis tuis*, ut nihil eum contra regulam fecisse cognosceres. Sed, *confundantur*, ad emendationem pertinet, non ad supplicium sempiternum. Tunc enim conscientia peccantis bene *confunditur*, quando mala pristina propria voluntate damnantur: et incipit odisse quod videbatur ante diligere. Istud **410** enim orat provenire superbis, ne diutius bacchari ausibus [mss. A., B., F., usibus] videantur illicitis. Sequitur causa probabilis quare *superbi* debeant *confundi*; scilicet, *quia injuste iniquitatem fecerunt in me*. Quid enim injustius dici potest, quam eos velle persequi qui mandatis videbantur sacratissimis occupari? Sequitur, *ego autem exercebor in mandatis tuis*. Contra insidias inimicorum et superbiam prætumida se iniquitate jactantem, ponit salutare remedium, exercitium utique mandatorum. Non enim adversus perfidos et crudeles aliqua oblectatione pugnavit, aut verborum litigiosa contentione se miscuit; sed tanquam vento stabili dictis inanibus **D** verberatus, propositum suum quietam mente peragebat, ut inde magis adversarii celerius caderent, dum nullis eis humanis viribus restitisset. Quod patientiæ genus ornat sine dubio Christianos.

Vers. 79. *Convertantur ad me qui timebant te, et qui noverunt testimonia tua*. Ad distinguendas personas propria verba signata sunt. Supra enim de superbis dictum est, *confundantur*; hic autem de incipientibus dicitur, *Convertantur ad me*, id est ad te. Ad Dominum enim bene intelligitur *converti*, qui in Ecclesiastica cœpit congregatione versari; illi scilicet qui jam timere cœperant, sed nondum fuerant tota mentis intentione conversi. Addidit, *et qui noverunt te-*

stimonia tua; quos lectio quidem divina jam imbuat, sed necdum opera salutaris instruxit. *Convertantur* enim de perfectis non poterat dici, qui et lectione sacra, et pia operatione fulgebant.

Vers. 80. *Fiat cor meum immaculatum in tuis justificationibus, ut non confundar*. Cor suum *immaculatum* petit fieri peccatorum remissione, non meriti qualitate. Nam sicut in principio psalmi dictum est: Cui peccatum suum dimittitur, sine dubitatione munitur; nec potest illam stolam induere nuptialem, nisi qui per divinam gratiam indulgentiæ meruit accipere puritatem. Ibi enim solus ille non confunditur, cui peccata donantur. Et intende quod post virtutes eximias chorus ille sanctorum *cor suum immaculatum fieri* deprecatur, ut nullus hominum præsumeret, quod solam Christi Domini habuisse certum est sanctitatem. Nam qui confessus fuerat manibus se Domini factum atque plasmatum, qui humiliatum juste se dixerat ad creberrimas passiones, qui exercitatus est in mandatis Domini, in ejus quoque lege meditatatus, non audet dicere *immaculatum cor* sibi esse; sed petit ut fiat quod necdum in illa resurrectione perceperat, ubi audituri sunt: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi* (Math. xxv, 34), etc. Et vide quemadmodum unum verbum diversis causis adhibitum est. Supra petit impios debere confundi, ut corrigantur; se vero postulat non debere confundi, ut interitum damnationis evadat.

Vers. 81. — xi. CAP. *Defecit in salutare tuum anima mea, et in verbum tuum speravi* [mss. A., B., F., *supersperavi*]. Undecimam litteram peregrinus in hac terra populus decantat, in qua nimium desiderium suum in adventu Domini feliciter confitetur. Enumerat quoque quantas superborum insecutiones pertulerit. Ad postremum petit ut in mandatis Domini ipsius munere perseveret. Defectus et pro fine alicujus rei dicitur, ut est illud: *Inimici defecerunt frameæ in finem* (Psal. ix, 7). Nonnunquam ponitur et pro desiderii nimietate declaranda, ut est illud: *Concupivit et deficit anima mea in atria Domini* (Psal. lxxxiii, 3). Idem et hic sancta congregatio *defecisse* dicit *animam* suam in Domini Salvatoris ardentissimam charitatem. Mos enim iste humanitatis est, ut quod omnino concupiscimus, in eo lassari ac *deficere* videamur, quando dilatione suspensi, ad vota nostra pervenire non possumus. Ut si charissimum filium clementissimus pater longa expectatione dilatam anima festinante sustineat, si uxor castissima dulcissimum maritum, nonne amore fatigante deficient, quos videre desideranter exposcunt? Quapropter *Defecit anima mea*, significat, lassata est atque fatigata; quod per nimia solet desideria provenire. Consideremus ergo sanctissimi desiderii magnitudinem, tanta se mentis intentione fatigasse, ut usque ad defectum felicissimum perveniret. Sed ne defectus iste fidei videretur occasus, *in salutare se defecisse* dicit, quod Hebræa lingua dicitur *Jesus*. Et ne aliquis ita sentiendum forsitan dubitaret, addidit, *et*

in verbum tuum speravi, id est in unigenitum Filium, qui est Dei virtus et Dei sapientia (I Cor. 1, 24), de quo et alibi legitur: Verbum caro factum est, et habitavit in vobis (Joan. 1, 14).

Vers. 82. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes: Quando consolaberis me. Repetitur salutaris et confirmativa defectio, quæ non ab infirmitate mentis venit, sed a gloriosa potius animi virtute descendit. Supra enim dixit, nimio desiderio Domini Salvatoris, defecisse animam suam; nunc oculos cordis tali ambitione defecisse commemorat. Ipsi enim sunt qui interius loqui possunt, sicut scriptum est: Clamari in toto corde meo, exaudi me, Domine. Nam cum lingua loqui soleat, hic legitur oculos dixisse: Quando consolaberis me. Constat ergo oculos istos esse intellectuales, id est lumina cordis [ms. A., B., luminaria] intrinseca, quæ Domino efficaciter supplicant et silentioso quodam sermone proclamant. Oculos aliquid dicere, non est communis aut usitata locutio; sed istum compositionis modum Scripturæ divinæ necesse est ut proprium esse fateamur. Et respice vim syllabæ: In eloquio dixit, non ab eloquio. Deficere enim ab eloquio Domini, totius honi revera privatio est; nam in eloquio ejus deficere, semper nagere est. Tandiu enim se dicit defectum istum robustissimum pertulisse, donec expectata incarnatio Domini cordis aspectibus appareret. Unde evidenter agnoscimus justos viros, etsi carnalibus oculis adventum Domini non viderint, fidei lumine ab eis semper intuitum; sicut et ipse Dominus discipulis suis in Evangelio dicit: Abraham cupivit videre diem C meum, vidit, et gavisus est (Joan. VIII, 56).

Vers. 83. Quia factus sum sicut uter in pruina: justificationes tuas non sum oblitus. Quoniam superius se petiverat consolandum; nunc causam reddit cur illis Dominus debeat subvenire. Uter in pruina nativo calore desertus, glaciali rigore contrahitur, sic corpus sanctorum incentivo vitiorum calore vacuatum, beneficio conversionis attrahitur; et cum sic fuerit felici sorte maceratum, provenit quod sequitur, ut justificationes Domini possit nullatenus oblivisci. Uter enim corpus mortale significat, pruina beneficium 411 conversionis [ms. A., B., F., conversationis] ostendit, per quam evenit, ut caro nostra lasciviens afflictione poenitentiae contrahatur. Tantum enim crescit calor fidei, quantum de flamma subtractum fuerit corporali. Sed uter iste beatorum est, qui animam contentem de propria facit contritione proficere. Nec æstimes indecorum vivos homines utribus comparatos, cum Dominus in Evangelio dicat de prædicatione fidei locuturus: Nemo mittit vinum novum in utres veteres, alioquin rumpuntur utres, et vinum effunditur, et utres peribunt; sed vinum novum in utres novos mittunt, et ambo conservabuntur (Matth. ix, 17).

Vers. 84. Quot sunt dies servi tui [ed., servo tuo]: quando facies de persequentibus me iudicium? Sciens sanctorum cœtus usque ad finem sæculi tentationibus diabolicis membra Domini subjacere, interrogat

A quando mundus iste finietur, ut de persecutoribus, id est diabolo cum ministris [ms. A., B., F., diabolicis ministris] præparata ultio compleatur; non quia vitæ suæ tempus volebat agnoscere: sed celeritatem futuri iudicii postulabat, in quo jam beatis erit requies, et gaudium sine fine mansurum. Movere autem potest, quare finem sæculi desideravit agnoscere, cum legatur in Actibus apostolorum: Non est vestrum scire tempora vel momenta quæ Pater posuit in sua potestate (Act. 1, 7)? Primum, quia et discipuli hanc rem interrogaverunt Dominum Christum; et congruum fuit, ut in typo apostolorum, quod dicturi erant, cohors sancta loqueretur. Deinde, sic intelligendum est: quia finem malorum beatus populus expetebat, quem nisi post mundi istius B terminum videre non poterat.

Vers. 85. Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua, Domine [Domine abest a mss. A., B., F.]. Iniqui sunt evidenter hæretici, vel Judæi, quorum perversa loquacitas neacio quas sibi narrare videtur ineptias, quando relicto ordine veritatis, inventionibus probantur studere falsissimis. Hæc sunt a lege Domini omnino discrepantia, quando illa veritatem docent, isti nituntur suadere fallacias. Intelligite, dementes, qui a veritate catholica disceditis, dogmata vestra inanibus fabulis comparata. Cui vos placere [ed., complacere] creditis, cum a Spiritu sancto notatos vos tali nomine sentiatis?

Vers. 86. Omnia mandata tua veritas: iniqui persecuti sunt me, adjuva me. Contra illud quod de hæreticis dixit: Narraverunt mihi iniqui fabulationes; hic profitetur omnia mandata Domini esse veritatem. Veritas enim verum loquitur; sed perfidi eam quibusdam nebulis obcæcare contendunt. Sequitur enim, iniqui persecuti sunt me, scilicet jubendo perversa, falsa suadendo, et quocunque modo persequentium grassari solet iniquitas. Adjecit, adjuva me, quasi contra immanem belluam, hostem crudelissimum, leonem sævum, et cætera quæ nos vitare suspicio formidolosa compellit.

Vers. 87. Paulo minus consummaverunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua. Cum dicit: Paulo minus consummaverunt me, et nimietatem persecutionis ostendit, et se tamen non defecisse Domini munere declaravit. Verbum autem consummaverunt, et perfectionem significat et defectum; ut si vim rei diligenter intendas, magis eos perfectos fuisse agnosces, sicut Evangelium dicit: Consummatum est, id est perfectum est: Et hæc dicens, emisit spiritum (Joan. xix, 30). Si vero strages morientium cogites, pene consummatos immisericorditer æstimabis. In terra, in hoc sæculo, ubi martyres pertulerunt. Addidit, ego autem non dereliqui mandata tua; scilicet ut usque ad finem ejus constantia perveniret, sicut legitur: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x, 22).

Vers. 88. Secundum misericordiam tuam vivifica me, et custodiam testimonia oris tui. Post desiderium singulare Domini Salvatoris, post afflictionem cor-

poris utris similitudine declaratam; post gloriosa supplicia passionum videtur petere se vivificari, tanquam adhuc non vivat; et *custoditurum se testimonia oris Domini* pollicetur, velut adhuc non custodiat. Sed *vivifica me* dixit, in illa me æterna vita constituat, ubi sanctis vita est, quia nulla contrarietate pulantur. Quod autem dixit, *custodi testimonia oris tui*; non quia in præsentibus non custodiebat, sed usque ad finem vitæ suæ adjuvante Domino custoditurum se talia præmittibat. Sive, ut quibusdam placet, sanctorum vox est qui martyrium desiderabant, qui paulo ante dixerunt: *Iniqui persecuti sunt me, adjuva me*; sequitur etiam, *paulo minus consummaverunt me in terra*; ideoque ad desiderium martyrii astimant esse referendum. Ipsi enim *vivificari* se petebant morte gloriosa, ut amittendo pro fide hanc vitam, mercerentur requiem sempiternam; et tunc potius acciperent honores æternos, cum eos perfili credebant esse consumptos. Considerans tamen imbecillitates humanas, istud dicit *secundum misericordiam Domini* tribuendum, qui mortua vivificat, et imbecilla confirmat.

Vers. 89—XII. LAMED. *In æternum, Domine, verbum tuum permanet in cælo.* Ad duodecimam litteram plebs cœlestis advenit, in qua virtutem Domini factaque describens, dicit omnia temporalia finem posse suscipere; mandata vero ejus nequaquam terminum reperire. Sed quoniam superius dixerat: *paulo minus consummaverunt me in terra*, admiratus potentiam Domini, qui non permittit statum Ecclesiæ quamvis atroci persecutione consumi, pia exclamatione prosiluit dicens: *In cælo verbum Domini permanere*; id est, in unoquoque sancto, quos de morte facit vivere, et de tribulatione gaudere, qui mandatis ejus pia humilitate famulantur. Est enim in illis *cælum*, qui se conversatione cœlesti tractare noscuntur: sive in angelis, et archangelis, virtutibusque cœlestibus, quas pro sinceritate voluntatis suæ sancta majestas inhabitat. Manet enim in eis semper *Verbum*; quoniam et illi jugiter in ministerio dominico firmissima deliberatione consistunt. Verum hic aliqui nonnullam faciunt questionem, quemadmodum, *In æternum Verbum permanet in cælo*, cum ipse dicat: *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt* (Luc. xxi, 33). Sed quamvis ista mutantur, *in cælo permanet verbum*, quia omnia cœlestia dignatione suæ majestatis inhabitat.

Vers. 90. *In sæculum sæculi veritas tua: fundasti terram, et permanet. In sæculum sæculi*, tempora significat in quibus duo populi, Domino præstante, crediderunt; quorum unus est legis et prophetarum, alios evangeliorum et apostolorum, in quibus est *Veritas*, id est ipse Dominus Christus; qui eis et donavit credere, et in fundamento **412** fidei permanere. Sed cur istis *sæculis veritas* non defuerit consequenter exponit, dicens: *Fundasti terram et permanet*. Quod magis de sanctis hominibus datur intelligi, qui sic *fundati sunt*, ut in Christi Domini credulitate pervaneant; quoniam si ipse non *fundasset*, nec prius

A sæculum in patriarchis, nec secundum in apostolis vel credere vel *permanere* potuissent. Nam si hoc ad terram referas universalem, quæ mirabili mole legitur esse suspensa, quemadmodum eam dicamus permanere, quam mutandam ut cælum lectio divina confirmat?

Vers. 91. *Ordinatione tua perseverat dies, quoniam omnia serviunt tibi.* Quoties singulari numero *dies* ponitur, venturus ille significatur, qui unus atque æternus est et non habet noctem: de quo scriptum est: *Et erit illis Dominus lumen æternum* (Isa. lx, 49). Et ne quis de tanto miraculo crederet disputandum, addidit [*ed.*, adjeicit], *omnia servire* Creatori, qui pro sua voluntate et temporalia et æterna disponit. Potest autem de infidelibus nonnulla quæstio oboriri, qui non videntur *servire* Domino, quando ab ejus devotione discreti sunt. Sed et ipsi *serviunt* cum judicantur; non enim liber dimittitur, qui puniendus esse monstratur. Sive, *omnia*, intelligere debemus de quibus loquebatur, quibus dies perpetuus erit; quia infidelitatis tenebras nullo tempore patiuntur.

Vers. 92. *Nisi quod læ tua meditatio mea est, tunc forte periissem in humilitate mea.* Nisi beneficia legalis meditationis habui set, ut pœnis non cederet, et constantiam fidei periculorum despectione servaret, inter calamitates quas perpessus est, asserit se perire potuisse; ut intelligamus quantum nobis præstet *meditatio legis*, quæ potuit a tam ingentibus liberare periculis. *Meditatio* quippe *legis* est illa quæ præcepit vel cogitare, vel facere; ut interiore quasi consiliario [*ms.* A., B., F., consolatorio] formatus, sævientia tormenta superare possit intrepidus. *In humilitate* vero sua, in afflictionibus dicit, quas pia intentione toleravit: a quibus se gaudet ereptum, quando ad sanctum meruit pervenire martyrium. *Humilitas* enim et necessitate subitur, et voluntate suscipitur; illam sustinent criminum rei, istam exercent puritate sanctissimi.

Vers. 93. *In æternum non obliviscar justificationes tuas, quia in ipsis vivificasti me.* Devotionem promittit absolute post dona, quæ Domini meruit impetrare clementia. Possunt alia memoria fortasse decidere; beneficium autem nullus fidelium obliviscitur, in quo vita præstatur. Quapropter necesse fuerat illarum *justificationum* semper esse memorem, a quibus vitale munus noscitur accepisse. *Justificationes* autem sunt (sicut jam supra dictum est) per temporales causas intellectus futurarum significationum; quod occidebatur agnus immaculatus in Pascha; quod mare Rubrum iter præbuit ad salutem; quod populus terram repromissionis per Jesum Nave intrinmissus accepit. Hæc enim omnia venturæ perfectioni constat indicia præstitisse. Has ergo *justificationes* non debemus ullatenus *oblivisci*, quæ nobis fidei primordia præstiterunt. Nemo enim potest perfecte gratiam donationis agnoscere, nisi et initia rerum meminerit, cur visa sint inchoasse.

Vers. 94. *Tuus sum ego, salvum me fac, quoniam justificationes tuas exquisivi* (Psal. xxiii, 1). Cum legatur: *Domini est terra, et plenitudo ejus, orbis ter-*

rarum, et universi qui habitant in eo, chorus iste nescio qua Domini specialis gratiæ remuneratione confidens, ait : *Tuus sum ego. Tuus enim sum*, non ille potest vere dicere, qui aliqua se cognoscitur obscenitate tractare. Vitiatorum quippe servus Dominum non meretur habere sanctorum. Apostolus enim Paulus non impudenter [ms. F., prudenter] hac voce potuit uti, qui clamabat : *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (Philip. 1, 21); et illud : *Vivo jam non ego, vivit autem in me Christus* (Gal. 2, 20); et his similia. Illud quoque considerandum est, quod cum professus fuerit se esse Domini, adhuc petit ut *salvus fiat*, utique in illa iudicatione futura, cum beati intromittuntur in requiem sempiternam. Sed quare ista salus petatur assidue, subter adjunxit, *quoniam justificationes tuas exquisivi*. Alii enim honores appetunt, conjugia quærent, mundi gaudia concupiscunt; iste sibi inæstimabiles putabat esse divitias, si Domini *justificationes* jugi studio probaretur exquirere. Perscrutandum est quoque, cur istas *justificationes* toties repetit; scilicet ut Veteris Testamenti significantias non putaret aliquis negligendas.

Vers. 95. *Me expectaverunt peccatores ut perderent me: testimonia tua intellexi. Expectaverunt ut perderent*, ad illud respicit, quod mali suasores blandiendo agebant, ut ejus animam pravitate vulnere sauciarent. Nam si pœna fuisset præcipitata, non diceretur *expectaverunt*, sed *acceleraverunt*. Gravior est enim ista persecutio, quæ et coronam martyrii suspendit, et mortem animæ suadere non desinit. Sed quo remedio illa vitare potuisset ostendit; intelligens enim *testimonia* Domini, non poterat ad vitia nefanda perducere. Unde claret illos solos eripi, qui a tali periculo [ms. A., B., martyrio] Domini fuerint illuminatione liberati. *Intellexi* autem, accipiamus operatus sum, sicut in alio psalmo dicit : *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem* (Psal. 41, 2). Quid enim poterat pauperi prodesse, si cum tantum egenum intelligeret, et nullo munere sublevaret? Quapropter intellectus mandatorum sancta operatio est.

Vers. 96. *Omnis consummationis vidi finem: latum mandatum tuum nimis*. Intraverat in divitias altitudinis Dei: videret quod per partes non poterat explicari: ad postremum brevi sententia quæ fuerant dicenda conclusit; profitetur enim totius *consummationis se vidisse finem*. *Consummatio* est enim virtutum omnium completiva perfectio: cui *consummationis* Christus est *finis*; quem se merito *vidisse* dicit; quoniam eum illuminata mente tunc credidit esse venturum. Si autem ad litteram hoc velis advertere, potest et sic accipi: quoniam rebus sæcularibus terminus semper videtur impositus; mandata enim Domini non habent finem; quia latissima se virtute distendunt. Quod ideo sic positum est, ut nec ambitiones sæculi aliquis desideranter expeteret, quibus finem datum esse sentiret; et mandata Domini nimia festinatione perquireret, quæ latissima comprobaret. Nec vacat quod *latum mandatum tuum* po-

nit *nimis*, scilicet significans charitatem, quam circa Deum habere jubemur et proximum. Nam quid latius dici potest, quam quod universam legem et cunctorum prophetarum dicta concludit? De qua 413 et Apostolus dicit : *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* (Rom. 5, 5).

Vers. 97.—XIII. MEM. *Quomodo dilexi legem tuam, Domine? tota die meditatio mea est*. Populus beatus, qui prophetarum atque Evangelii plurima meditatione profecerat, in hac littera introducit ad loquendum: super docentes se ac seniores asserens divinæ intellexisse mandata; et ideo super mel et favum ori suo Scripturarum divinarum testatur provenisse dulcedinem. Dicendo, *Quomodo*, promittit se dicturum quemadmodum *legem* Domini præcipua intentione *dilexerit*. *Dilexit ergo legem*, non timuit: quoniam per dilectionem, non per timorem mundanum præceptum Domini sanctos viros decet operari. Plus enim acceptum est amantem aliquid facere, quam solum infideliter timentem. *Quomodo autem dilexerit*, consequenter exponit, dicens: *Tota die meditatio mea est*. *Tota die* continuum tempus debemus accipere, sicut et alibi legitur: *Benedicam Dominum in omni tempore: semper laus ejus in ore meo* (Psal. 138, 2). Sancta enim conscientia semper habuit diem, quæ clarificato corde incredulitatis tenebras ignoravit. O indefecta meditatio, cui sæculi istius non sufficit dies! Et ut humanam fragilitatem continuæ meditationi credamus potuisse sufficere, hac nobis, ut opinor, ratione constabit; quoniam si quis quaslibet causas respectu Domini sub moderatione disponat, si cibos temperanter accipiat, si somnum convenienter capiat, legem Domini meditatur in omnibus; quoniam se honesta et probabili actione commendat, sicut apostolus dicit: *Sive enim manducatis, sive bibitis, sive aliud aliquid facitis, omnia in gloriam Dei facite* (1 Cor. 10, 31).

Vers. 98. *Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo; quia in æternum mihi est*. Inimici intelligendi sunt obstinati Judæi, hæretici, vel pagani, qui præcepta Domini aut minime intellexerunt, aut ea pravo studio non probantur operari. Supra istos *prudentem* se dicit effectum; quoniam jussa Domini et devotus accepit, et veram illis integritate servavit [ms. G. et ed., vera illis integritate servavit]. Sed unde *factus prudens* fuerit *super inimicos* suos, addidit, *mandato tuo*: quoniam dum illi fideliter obedivit, cunctos errantes sine dubitatione transcendit. Ecce revera beatus honor, ecce regnum bonorum superbos transcendere, potestatibus sæculi præeminere, et in sancta humilitate fixa mente consistere. Adjecit, *quia in æternum mihi est*; id est mandatum tuum. Sed quæramus quod *mandatum* est, quod sæculo isto deficiente permaneat, scilicet dilectio Dei et proximi; ibi enim et Dominum supra omnia diligimus, et proximum quemadmodum nos perfectissime tunc amamus. Merito ergo hoc man-

datum in æternum sibi dicebat esse servandum, quo A beati sancta conscientia jugiter perfruuntur.

Vers. 99. *Super omnes docentes me intellexi : quia testimonia tua meditatio mea est.* Videtur a leatorum humilitate sanctissima discrepare, si super Moysen atque prophetas vel apostolos qui Ecclesiam Domini integerrima fide docuerunt, hoc dictum velimus advertere. Sed intendamus superiorem versum, et omnis quæstio calumniosa discedit. Non enim dixit super patres, sed *super inimicos meos*, utique qui legem Domini prava intentione docuerunt. Hic enim aguit, non reprobatur [ed., probatur] magistros; scilicet phariseos designans, qui se ad litteram tenentes, spiritualementem intelligentiam negligebant; quos et Dominus in Evangelio frequenter arguit; sed cor eorum lapideum rationem veritatis sentire non meruit. Supra B tales igitur omnes doctores merito cohors Evangelica intellexisse se melius dicit; quia pravitate eorum repudiatis, sinceram doctrinam Domini Salvatoris accepit. Sed cur melius intellexerit, causam designat, *quia testimonia tua meditatio mea est.* Illis enim testimonia Domini non erant meditatio, qui persuasione falsissima longe aliud quam dictum fuerat sentiebant.

Vers. 100. *Super seniores intellexi : quia mandata tua exquisivi.* Non est hic jactantia superba, sed veritas. Seniores dicimus et sapientiæ maturitate præclaros, et longa nos ætate præcedentes; de quibus dictum est: *Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi : seniores tuos, et dicent tibi (Deuter. xxxii, 7).* Dicimus etiam seniores, ætate quidem maturos, sed vitiorum C affectatione [ed., affectione] levissimos; sicut fuerunt illi, de quibus in Evangelio scriptum est: *Fecerunt sacerdotes consilium cum senioribus, ut eum morti traderent (Matth. xxvi, 3, 4).* Tales nunc seniores dicit, non canos mentis, sed corpore. Ab istis ergo merito se amplius dicit intellexisse, quando quem illi sacrilega mente contempserunt, iste suum venerabatur auctorem. Frequenter enim Scripturas divinas juniores melius intelligunt senioribus. Sicut Jacob qui se ad benedicendum præbuit et germano suo promissum fructum primæ benedictionis accepit. Sicut Samuel melius Heli sacerdote; vel Daniel melius falsis senioribus, quos ipse Spiritu Dei plenus morte damnavit. Melius utique intellexit populus novus, quam senior ille Judaicus, qui fœderis [mss. D A., B., fideliter] suscepit Christum Dominum, quam ille qui mortifere credidit esse temendum. Et ut ea ipsa veritatis testimonio comprobaret, sequitur quare intellexerit supra seniores; scilicet, *quia mandata tua exquisivi.* Illi enim si exquisivissent mandata Domini, nequaquam prudentiores se poterant habere juniores. Et vide quemadmodum veritatis ordinem servat. Dicit enim *mandata tua*, non hominum perversorum, de quibus dictum est: *Ignorantes enim justitiam Dei, et suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti (Rom. x, 3).*

Vers. 101. *Ab omni via mala prohibui pedes meos, ut custodiam verbum tuum [mss. A., B., F., verba*

tua]. Ex hoc versu evidenter apparet, et superius illos dictos inimicos qui legem Domini nesciebant, et doctores imperitiæ cæcitate detentos, et seniores non habuisse gravissimam fidei firmitatem, quando se dicit *ab omni via mala ipsorum pedes suos prohibuisse*, ne eorum potuisset perversitate subverti. Illa est enim certior explanatio, quando se ipsa coruscis similis declarat auctoritas. Sed videamus quid nobis istius versus verba parturiant. *Ab omni via mala*, significat hæreticorum pravas et pessimas suasiones, quibus illi exiabili dulcedine blandiuntur. Addidit quoque, *prohibui pedes meos*, quasi desiderantes illuc ire, ubi in atram foveam corrui potuissent. Originalis siquidem peccati culpa pronos nos trahit semper ad vitia; et nisi gratia Domini muniamur, 414 facillime perversa suasionem decipimur. Illa est enim Domino juvante salubris prohibitio, cum hoc fieri non patimur, quod plenum periculis invenitur. *Pedes autem meos*, significat mentis assensum, quæ nos quodam vestigio ducit ad culpam, et ad vias malas compellit, nisi nos pietas Divinitatis absterit. Sequitur, *ut custodiam verbum tuum.* Aliter enim verbum Domini non potuit custodiri, nisi cum illa pestifera suasio probatur expulsa, sicut Apostolus dicit: *Non potestis calicem Domini bibere, et calicem demoniorum; non potestis mensæ Domini participes esse et mensæ demoniorum (I Cor. x, 20, 21).*

Vers. 102. *A judiciis tuis non declinavi, quia tu legem posuisti mihi.* Declaravit illud quod superius dixit: *Ab omni via mala prohibui pedes meos*, utique ut ejus minime *judicia declinaret.* Sic enim perfectæ beatitudinis integritas custoditur, quando hæreticorum iniquitas perversa respuitur. *A judiciis ergo tuis dicit*, id est quæ tua voluntas sancta constituit, et vivendi nobis regulam dedit. Ab eis utique *non declinare*, hoc est in via recta consistere; hoc est ad cælorum gaudia pervenire. Sequitur causa probabilis, *quia tu legem posuisti mihi.* Cum legem per Moysen Dominus dederit, eamque jussit inviolabiliter observari, non incongrue hic Evangelium intelligimus cum dicit: *Tu legem posuisti mihi.* Illa enim quam per Moysen dedit, pædagogi nobis præsentavit officium; ista vero totius plenitudinis donavit effectum. Merito ergo sanctus populus de ipsa lege gaudebat, quam jam credendo susceperat. Denique vide quid sequitur.

Vers. 103. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel et favum ori meo!* Comparationes istæ, quamvis aliquid videantur habere præcipuum, tamen non possunt rebus spiritualibus exæquare, nisi semper ponatur, *super*, sicut in nona littera jam dictum est: *Bonum mihi lex oris tui super milia auri et argenti;* ut ea quidem inter homines præcipua, sed diviniæ jucunditati inferiora esse cognoscas. Spiritualibus itaque delectis magna ubertate saginatus populus beatus exclamat: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua!* Dicendo: *Quam*, magnam quidem dulcedinem sibi esse professus est, sed non quam lingua potuisset exprimere. Nam cum omnis gustus sapiat in palato, considerandum est hic quare dixi,

*faucibus meis. Fauces enim sunt gutturis nostri via, ubi jam deglutita dulcedo nulla sentitur. Sed qui de eloquiis Domini erat absolute dicturus, mirabiliter illam partem posuit; ut cito ad cordis nostri penetralia perveniret. Eloquia enim Domini non in palato sapiunt, sed magis cum fuerint deglutita dulcescunt. Sequitur, *supra me et favum ori meo. Mel ad Vetus, favum ad Novum pertinet utique Testamentum. Nam licet utraque sint dulcia, tamen favi sapor est suavior, quia gratia novitatis majore cumulatur. Potest etiam et mel intelligi aperta doctrina sapientiae: favum vero, quae in quibusdam profundis cellulis probatur esse recondita. Quod utrumque in Scripturis divinis non est dubium reperiri. Addidit, ori meo: quod revera ipsam sapientiam, quam faucibus deglutiverat, ore praedicabat. Sic et Ezechiel propheta dicit de Domino: *Et ait ad me: Fili hominis, quod invenisti manduca, et devora volumen hoc, et vade et loquere ad domum Israel. Et manducavi illud, et factum est in ore meo sicut mel dulce (Ezech. iii, 1, 2, 3).***

Vers. 104. *A mandatis tuis intellexi: propterea odiri omnem viam iniquitatis.* Legem Domini edoctus acceperat: *Fili, noli ambulare viam cum impiis: dverte autem pedem tuum ab itineribus eorum; pedes enim eorum in malitiam currunt, et veloces sunt ad effundendum sanguinem (Prov. i, 15, 16).* Audiverat etiam: *Perdidisti omnes qui fornicantur abs te (Psal. lxxii, 27).* Et alibi: *Qui diligitis Dominum, odite malum (Psal. xcvi, 10).* Et caetera: quae in hunc modum divina lectione prolata sunt. Talia quippe dum audisset in mandatis Domini, *viam iniquitatis intellexit omnimodis execranda, quae justo Domino placere non poterat. Odio enim debent esse quae saeculi sunt, ut rebus caelestibus totus impendatur affectus. Decet enim nos execrari quae mala sunt, quia interdum a pravis necessitate prohibemur; quoniam conscius eorum videtur animus, qui aliqua illis delectatione consenserit. Sequestratur autem ab illis rebus voluntas fidelium, quae odio intercedente damnaverat; ut nec voto nec operatione se polluat, qui mentem suam tali execratione purificat.*

Vers. 105.—xiv. Nun. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine, et lumen semitis meis.* Post tertiam decimam litteram ad quartam decimam cohors beata pervenit, in qua *pedibus* suis Domini verbi *lumen* radiare congaudet, animam suam humillima satisfactione commendans: expetens retributiones Domini praemiorum desiderio, non terrore vindictae. Sciens ergo hujus saeculi noctem diversis offensionibus irretitam, ut alibi laqueos, alibi scopulos, alibi continet profundissimas vastitates, *pedibus* suis *verbum* Domini lucere testatur; ne absentia veri luminis incidat in ruinam, quam per suam providentiam vitare non poterat. Sed hic *verbum* illud debet intelligi, quod per Scripturas sanctas prophetarum ore seminatatum est. Quod bene appellavit *lucernam*, quae humanis visibus data est ad depellendam noctis profundissimam caecitatem; sicut Petrus apostolus dicit: *Habemus certiore propheticum sermonem, cui bene-*

A facitis intendentes velut lucernae lucerti in obscuro loco (II Petr. i, 19). Sic et ipse Dominus apostolis dicit: *Sint lumbi vestri praecincti, et lucernae vestrae ardentes (Luc. xii, 35).* Bene autem *ardentes* addidit propter virgines fatuas, quibus cum oleum defecit, ad adventum Sponsi non potuerunt praestolari. *Verbum* autem illud consubstantiale Patri a natura deitatis suae *lucerna* non potest dici, quod *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. i, 9)*; sicut et ipse de se dicit: *Ego sum lumen mundi (Id., viii, 12).* Nam ista discretio et in Evangelio facta est, ubi de Joanne dictum est: *Ille erat lucerna ardens et lucens (Id., v, 35).* Et iterum: *Non enim erat ille lumen, sed utique missus est, ut testimonium perhiberet de lumine (Id., i, 8).* Sequitur, et *lumen*

B semitis meis. In eadem translatione permausit, ut *verbum* Domini, id est dicta prophetarum *lumen* dicat suis *semitis* praestitisse. Per ipsas siquidem, dum ad vitae bonae cursum instruimur, clarificati corde rectis [ed., directis] gressibus ambulamus.

Vers. 106. *Juravi et statui custodire judicia justitiae tuae.* Post illam illuminationem verbi, quam suis pedibus lucere professus est, videamus si populus beatus contra praecceptum potuerit *jurare*, cum scriptum sit in Evangelio: *Non jurabis 415 neque per caelum, neque per terram, neque per Jerusalem, neque per caput tuum (Matth. v, 34),* et caetera. Sed *jurare* non semper significat sacramenta praestare, in quibus invocando Divinitatem pollicemur, ne promissiones nostras mutabiliter excedamus. Sic et sancta devotio decreverat sibi atque constituerat inter quaelibet pericula Domini *custodire judicia.* Nam et ipsum nomen indicat causam; *jurare* enim est jure orare. id est aequitatem dicere: ne velit quispiam quod promisit in partem alteram seductus avertere. Sic etiam jurant, id est firme constituunt sancti, qui jam sunt dono Domini roborati. In evangelio vero prohibet Dominus infirmos, qui venerat ad: arduos sauciosque salvandos, ne velint temere promittere, quod nequaquam poterant suis viribus adimplere. *Judicia vero justitiae* sunt, cum exaltat humiles, deiecit superbos, et misericordiae suae dono relevat humili satisfactione prostratos. Quod sequens versus ostendit.

Vers. 107. *Humiliatus sum usquequaque, Domine: vivifica me secundum verbum tuum.* Cum se dicant Christi membra nimis humiliata, multarum persecutionum se ostendunt sustinuisse pericula; et ideo petunt se secundum promissionem Domini *vivificari*: quoniam in morte videbantur constituti conditione carnali [ms. A., B., F., carnales]. *Secundum verbum tuum,* scilicet promissionem illam quae dicit: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos (Matth. xi, 28),* et his similia. Sciunt etiam per hanc humilitatem Dominum Christum diaboli vicisse superbiam: sciunt per patientiam mortis ipsius fortia superata: sciunt omnia perpessum Dominum, quae sanctis suis praecipit sustinere. Et merito humilitate sua petunt remedia, per quae se noverant

esse salvandos. Per hanc igitur fideles supra regna a
oroficiunt, per hanc superbia tyrannica superatur,
per hanc in æternum martyres vivunt; nec potest
dici perfectus qui hac virtute privatus est.

Vers. 108. *Voluntaria oris mei beneplacita fac, Domine, et judicia tua doce me.* Cum se humiliatum superius dixerit usquequaque, ne illam inclinationem necessitatis potius fuisse sentires, addidit, *voluntaria oris sui sacrificia iusto Domino fieri posse gratissima, quæ inter sævientes angustias pius animus offerebat.* Laudes enim vel in otio Domino exhibere gratissimum est; sed in tribulatione amplius probatur eximium, quando infirmitas corporis dolore pressa non vincitur, sed tunc magis anima felix in Domini laudibus excitatur. *Oris autem voluntaria sacrificia sunt, devotionem laudis offerre, non alicujus mundanæ utilitatis respectu, sed propriæ devotionis intuitu; ut ipsum propter se Dominum diligamus; veneremur Auctorem, qui pluit super justos et injustos (Matth. v. 45), qui inestimabiliter bonus est. Petit ergo ut ejus devotio Domino reddatur accepta; quatenus hac oblatione placatus, judicia sua eum doceat, quæ fidelibus dignatur mentibus aperire. Sed consideremus gloriosum cordis ardorem, ut illa semper avide petat, quæ se sæpius accepisse commemorat; sicut in nona littera dicit: Bonitatem fecisti cum serbo tuo. Et iterum: Bonitatem, et disciplinam, et scientiam doce me.* Quod per hunc modum utraque probantur intelligi. Jugiter enim sperandum est, ubi petendo semper acquiritur.

Vers. 109. *Anima mea in manibus tuis semper: et legem tuam non sum oblitus.* Cum animam justi latrocinantium persequeretur iniquitas, eamque vellent diversis laqueis irretire, sapientissime illam in manibus Domini dicit collocatam, ubi nulla nocentium vis possit accedere, sicut legitur: *Justorum animæ in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum mortis (Sap. III, 1).* Et iterum: *Oves meæ vocem meam audiant (Joan. x, 27, 28); et paulo post. Et non rapit eas quisquam de manu mea.* Addidit, *semper*, ut nullum tempus dolosis subreptionibus relinquere videretur. Quod autem dicit, *in manibus*, significat in potestate, quia novit salutariter regere, qui se ejus probantur commisisse sententiæ. Sequitur cur anima ipsius credatur in manibus Domini constituta; scilicet quoniam legem ipsius non docetur oblitus. Sic enim sub defensione ipsius sumus, dum a præceptis salutaribus minime deviamus. Hoc ubique semper præcipitur, hoc specialiter commonemur, ut sic redeamus ad legem, ne discedamus a lege.

Vers. 110. *Posuerunt peccatores laqueum* [ms. G. et ed., *laqueos*] *michi: et a mandatis tuis non erravi. Posuerunt*, significat tetenderunt atque armaverunt; non enim tantum poni poterant otiosi. Neque enim *laqueus* capit avem, qui non habet escam; sed illud efficacius decipit, quod aliqua oblectatione blanditur. Fuit enim laqueus diaboli armatus triginta argenteis (Matth. xxvii, 3), cum Judam cepit atque in interitum suffocavit; ipse Saullem vinxit zelo superbiæ (I

Reg. xv, 20); ipse Cain livore fratris astrinxit (Gen. iv, 8), et his similia quæ in hujus sæculi longissimam vitam diabolica jugiter grassatur insania. In hac enim mundi silva tot laqueos invenis, quot vitia convalueris. Sed collegio isti sancto nihil terrenum prævalere potuit, qui se cœlesti conversatione tractavit, sicut in a'io psalmo dicit: *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium. Laqueus contritus est, et nos liberati sumus (Psal. cxxiii, 7).* Sequitur antidotum cœlestis, quod contra istius sæculi cognoscitur venena pugnare; scilicet quoniam a mandatis Domini minime declinavit. Ab illis enim qui non declinat, ulla deceptione non capitur: quia juxta ipsa, non in ipsis insidiæ sunt.

Vers. 111. *Hæreditate acquisivi testimonia tua in æternum: quia exsultatio cordis mei sunt.* Multis quidem modis *acquiri* dicitur lucrativa possessio; sed ille honorabilis habetur filius, qui successione paterna gloriatur. Hoc enim legitimum nomen est, hoc summæ charitatis iudicium, et judicia seniorum suscipere, et de firmissima possessione gaudere. *Testimonia* enim sunt Domini præcepta sanctissima, quæ Moyses populo in Deuteronomii libro sub testificatione commemorat, dicens: *Testor vobis hodie cælum et terram (Deut. xxx, 19).* Et alibi: *Estote mihi testes, et ego vobis testis, dicit Dominus (Isa. xlvi, 10).* Sic et Apostolus: *Testificor coram Deo, et Christo Jesu, et angelis ejus (I Tim. v, 21).* Quapropter hæc sunt *testimonia*, quæ se *hæreditate* populus beatus in æternum *acquisivisse* gaudebat; scilicet quoniam talis *hæreditas* in æternum capitur, non ad brevitatem temporis introitur. Sequitur, *quia exsultatio cordis mei sunt.* Merito *exsultationem* sui cordis dicebat *hæreditatem* regni cœlestis, æternis temporibus *acquisitam*. Ipse enim meretur ad eam pervenire, qui probatur de tali acquisitione gaudere.

416 Vers. 112. *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum propter retributionem.* Audiverat cohors ista sanctissima quam meditatio frequens jugiter instruebat: *Dicite a me quia mitis sum et humilis corde (Matth. xi, 29).* Et necesse fuit ut cor suum ad *faciendas justificationes* Domini modis omnibus inclinaret, quæ tali magisterio instructa, vitaliter superba mundi fastigia respuebat. *Justificationes* est quippe *facere*, mandata Domini humilitatis sensibus operari, ut esurienti panem frangas, nudum vestias, condoleas calamitatibus alienis, et cetera quæ humanum generis [ed., humano generi commendare] Creatoris pietas commonere dignata est. Sed considerandum est quod dicit *in æternum*, dum omnia quæ supra diximus, tandiu fieri possunt, quandiu hujus mundi calamitatibus indigentiaque vexamur. Quis enim in futuro misereatur afflicto, cum in illo regno nulla probetur esse miseria? Sed qui hic ista facit studio charitatis *in æternum* illa *facere* comprobatur, quia fructum earum rerum sub [ed., pro] æternitate recipiet. Addidit, *Propter retributionem*; scilicet illam quam audituri sunt sancti: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis pa-*

ratum est ab initio mundi (Matth. xxv, 34), etc. Magna retributio, quæ tamen de Domini largitate proveniet, incolam fieri regni perpetui, consortem bonorum angelorum, patriam suscipere quæ semper delectet, nec ulla peregrinatione deseratur; eruntque in illa contemplatione defixi, ut illum jugiter appetant, de quo semper exsultant.

Vers. 113. — xv. SAMECH. *Iniquos odio habui, et legem tuam dilexi.* Ad quintam decimam litteram catholicum venit examen, in qua dicit, *Iniquos*, id est adversarios legis odio sibi fuisse; legem vero Domini se dilexisse commemorat, et petit ut ab ejus pietate susceptus mala sæculi possit evadere, postulans etiam carnem suam timore [ms. A., B., F., timori] dominico debere solvi, ne possit in divino judicio de ejus prævaricatione damnari. Hic etiam quæstio illa caput erigit, cur populus fidelis contra evangelica videtur aliquid pronuntiasse mandata? Dicit enim: *Iniquos odio habui*, dum præceptum sit: *Orate pro inimicis vestris, benefacite his qui vos oderunt* (Matth. v, 44). Sed si tempora consideres, omnia sibi concordare cognosces. Quando enim præcepit amare inimicos nostros, adversitatis fervor et calor injuriæ temperatur: ut malum pro malo minime reddere videamur, ut patientes simus ad omnes contumelias, sicut et ipse qui consputa pertulit, et flagella suscepit. Quando vero martyrii tempus occurrit, *iniquos suosores odio habere* præcipimur, cum et ipsos quoque filios et parentes, si adversi sunt, alienata debemus voluntate continere. Saepe enim quos flamma non terruit, quos ferrum non sublidit, necessitudinum blandimenta flexerunt; et ideo dictum est: *Si quis venit ad me et non odit patrem suum, et matrem suam, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc etiam et animam suam, non potest meus esse discipulus* (Luc. xiv, 26). Contra Deum quippe persona nulla debet recipi; sed ipsius dilectione præposita, decet necessitudines tunc amari, cum eis nulla fidei repugnat adversitas. Quapropter habita temporis ratione, utraque nobis poterunt absoluta veritate constare; scriptum est enim: *Tempus amplectendi, et tempus longe fieri ab amplæxu* (Eccles. iii, 5); et post multa: *Omni rei tempus.* Scire autem debemus in hoc versu argumentum illud esse, quod dicitur in topicis ex contrario, quando sententiam nostram ex rebus diversis una propositione concludimus.

Vers. 114. *Adjutor meus et susceptor meus es tu, et in verbum tuum speravi.* *Adjutor* pertinet ad implenda mandata, quoniam sine ejus adjutorio nec inchoare quidquam boni possumus, nec implere prævalemus. *Susceptor* autem noster [ms. A., B., F., animæ nostræ] factus est per sanctæ incarnationis arcum: qua præstante suscepit hominem, ne peccati lege possit funditus interire. Denique istam speculationem vide quid sequitur, *et in verbum tuum speravi*, id est in deitatis tuæ presidium summum meum desiderium collocavi, ubi *sperare* licet, et spes firmissime constituta non decipit, sicut legitur: *Quis*

speravit in Domino et confusus est (Eccles. ii, 11)? et iterum: *Sperantes autem in Domino misericordia circumdabit* (Psal. xxxi, 10). Sperat ergo Redemptorem gentium venire, qui mundi maculas possit abstergere, qui vivificet mortuos, sanet ægros; et quod ligatum fuerat lege peccati, possit morte ipsa moriente dissolvi. Sic in uno versiculo totius religionis nostræ conclusa perfectio est.

Vers. 115. *Declinate a me, maligni: et scrutabo mandata Dei mei.* Sicut hæretici, cupientes tamen cognoscere veritatem, in mandatis Domini nos proficue frequenter exercent, ita ad perscrutandas sacras lectiones obstinati, perstreperere nobis atque impedire noscuntur. Hos declinandos esse pronuntiat, qui insensatis contentionibus Scripturæ Domini lætera contentundum. Quid enim illic humanus sermo proficiat, ubi talia sunt vota ne credat? Quibus alio loco dicitur: *Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem* (Psal. vi, 9). Remedium est enim, quem converti velle non videris, vitare si possis. Ipsi enim presentibus dum contentiosa semper malignitate confligunt, dum calumnias exquisita vanitate concipiunt, ad scrutanda mandata Domini idonei non possumus inveniri, ubi totis debemus animæ [ed. animi] viribus occupari.

Vers. 116. *Suscipe me secundum eloquium tuum et vivam, et non confundas me ab expectatione mea.* Perfidis effugatis, et malorum hominum conversatione purgatus, a Domino se petit suscipi, ut possit ejus verbi promissione salvari. Esset enim fortasse temerarium Domino dicere: *Suscipe me*, nisi adjungeret promissionem, quæ nescit aliquando decipere. Sed cum dicit, *Vivam*, futurum tempus ostendit; hic enim vere non vivitur, ubi carnis fragilitate peccatur. *Expectatio* quoque ipsius erat, ut misericordiam Christi devotissimus inveniret; quam spem in judicio venturo se postulat adipisci: ne confusione deceptus, a sua possit *expectatione* fraudari. Sed cum dicit: *Ab expectatione mea*, nullum tempus ponit quo expectare non debeat. Res enim ista in pectoribus sanctis non habet finem, nisi cum pollicitatio superna provenierit. Sic enim et alibi dicit: *Expectans expectavi Dominum, et respexit me.* Beata ergo *expectatio* (Psal. xxxix, 2), ubi est certa promissio. Cur enim defectum spes fidelis sustinere possit, cum is qui promittit nesciat immutari? *Expectatio* itaque sanctorum est cælorum regna, **417** angelorum consortia promereri; et quod supra totum est, ipsam [ms. A., B., totum] jugiter videre, qui in beatorum solet semper corde dulcescere.

Vers. 117. *Adjuva me, et salvus ero: et meditabor in justificationibus tuis semper.* Quamvis verba ista saepe videantur esse repetita, magna nobis tamen assiduitatis istius sacramenta declarantur. Hoc enim ad amplissimum desiderium mentis debet aptari, quod nulla inde poterat intermissione suspendi; quia quamvis accipiamus a Domino, semper rogandus est ut jugiter donet, ne collata beneficia possint a nobis fidei tempore discedere. Non enim repetitum verbum

otiose debemus accipere, ne videamur incaute, quod A scire nos expedit, omisisse. Addidit, *et meditabor in tuis justificationibus semper*. Causam reddit obsequii, ne post susceptam salutem collato munere videretur ingratus. Sed cum promittit *meditari justificationes semper*, salutem suam jugiter desiderat contineri; sic enim faciundo locus tollitur absolute diabolo. *Justificationes* enim duplici modo possumus accipere: sive istas quas hic quotidie in peccatorum nostrorum confessione peragimus, ut est illud Evangelii (*Luc. xviii, 13, 14*), cum publicanus peccata sua confitens, de templo justificatus exivit. Decet enim quandiu in isto sæculo sumus, et a peccatis liberi esse non possumus, in ista nos *semper justificatione* prosternere. Sed quia sequitur, *semper*, quod supra omne tempus esse dignoscitur; ne non tibi videatur isti sæculo convenire, sed aliquid te delectet de illa æternitate concipere. *Meditantur sancti justificationes Domini semper*. quando angelorum choris sua desideria sociabunt; quando laudes Domini perenni exultatione cantabunt; quando, sicut dicit Apostolus: *Corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem* (*I Cor. xv, 54*).

Vers. 118. *Sprevisti omnes discedentes a justificationibus tuis, quia injusta cogitatio eorum*. Declaratum est cur assumebatur *justificationum* Domini frequens assidueque meditatio. Merito enim timorem movebat talis securura sententia; quoniam spernuntur a Domino, qui *ab ejus justificatione discedunt*. Nam cum sit justificatio peccatorum mentis pura confessio, merito superbi spernuntur a Domino, qui tali se remedio sanare despiciunt. *Injusta* quippe est *eorum cogitatio* et velle peccare, et iustissimo Judici nolle satisfacere. Merito ergo tales ab absolutionis gratia submoventur, qui toties commoniti, hic pio Domino supplicare tempserunt.

Vers. 119. *Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ: ideo dilexi testimonia tua*. Hæc sententia nisi diligentius perquiratur, Apostolo videtur esse contraria. Ille enim dicit: *Qui sine lege peccaverunt, sine lege peribunt* (*Rom. ii, 12*); hic autem *omnes peccatores terræ prævaricatores esse* testatur. Nam quomodo potest aliquis esse sine lege, si omnes *prævaricatores* esse credendi sunt? *Prævaricari* enim non est, nisi legem transgredi constitutam. Sed utrumque verum est, quoniam ab uno veritatis fonte descendit. *Sine lege peribunt*, de illa tantum constitutione dicit Apostolus, quæ tabulis lapideis in monte Sina digito Domini probatur ascripta. Nam et aliæ leges sunt, per quas populi divine sententiæ subjacebunt; ut est illa *prævaricatio* Adæ, de qua nisi Christi beneficio liberetur, humanum genus constat esse judicandum. *Constringuntur* etiam gentes per naturalem legem, ne faciatis alteri quod nolunt fieri sibi; unde idem dicit Apostolus: *Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt* (*Rom. ii, 14*). Vides ergo merito hic dictum *prævaricatores omnes esse*, qui poterunt aliquo errore delinquerè. Nam sive transgressæ primum legis, sive quæ per Moysen data est,

A omnis *prævaricator* redditur; quoniam ab his nullius terrigena probatur exceptus. Consequens autem erat ut enixius *diligeret testimonia* Domini, qui *prævaricatorum* nomine visus est omnes addicere *peccatores*. Per ipsa enim *testimonia* credebat sibi venire posse remedium, per quæ ad Christi gratiam desiderio festinante tendebat. Nam cum lex nos addicat, sola gratia est absolute quæ liberat, ipsa quæ compeditos solvit, ipsa quæ de servis filios facit.

Vers. 120. *Confige* [mss. G., F., *infige*] *timore tuo carnes meas, a judicii enim tuis timui*. Sciens congregatio spiritualium virorum, unde humano generi prævaricatio legis supradicta provenerat, tanquam sævissimum latronem et indomabilem feram, carnem suam non solum religandam, sed etiam *confingendam*, nova atque inusitata supplicatione deprecatur. *Carnis* enim vitia sunt terrena delicta, quæ nos legem transgredi faciunt mandatorum, dum a proposito veritatis abducunt. Quam merito deprecatur *timore* Domini debere *configi*, ne ab eo possit noxia libertate dissolvi! Sic uno verbo significatum est, quemadmodum caro tractari debeat Christiani, et qua pietate contra corpus suum nimie ac violenter oraret, exposuit; timore scilicet futuri judicii, ut hic mortificatum, ibi reddatur æternum: hic temporaliter moestum, illic esset sub perpetuitate lætissimum. Et illud inspicere quod dicit: *timore tuo*; casto scilicet atque perfecto, qui non tantum habet ante oculos formidinem vindictæ, sed vehementer metuit amissionem gratiæ, in qua fidelis vivit, per quam omnis reficitur Christianus. Sed videamus qui clavi sunt, qui nos in illa Domini crucifixione configunt; *charitas* utique, quæ nos facit et tormenta nostra negligere, et mortis ipsius pericula plus amare. Felix qui clavo isto configitur, qui tali vulnere sauciatur. Ipso clavo transfusus est qui dicebat: *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (*Philip. i, 21*). Ipsa compunctione uratus est qui orabat: *Nunc dimitte servum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum* (*Luc. ii, 26*). Ad postremum in Canticis canticorum Ecclesia proficitur: *Vulnerata charitate ego sum* (*Cant. ii, 5*). *Configi* ergo se *timore* Domini sanctus populus deprecatur, ut moriendo vivat, qui prius vivendo moriebatur.

418 Vers. 121. — xvi. *AN. Feci judicium et justitiam: ne tradas me persequentibus me*. Ad sextam decimam litteram in æternum membra Domini viventia pervenerunt, in qua una voce petunt sacræ incarnationis adventum, tempus esse dicentia, ut ad destruendos superbos divina potentia debuisset ostendi. Intendamus itaque verba quæ dicta sunt, ut arrogantiam sanctis odiosam nulla possit cogitare perversitas. *Facit judicium* quisquis judicat contra se, et pravitates suas ante examen Domini justa executione condemnat. Sed ne hoc *judicium* adulatorum magis putares esse quam verum, addidit, et *justitiam*, quoniam per justitiam nos judicamus, quando delictorum nostrorum vindices sumus. Ipsa est ergo æquitas quæ nos absolvit a pœna: ipsa quæ

liberat a reatu, si nosmetipsos cognoscimus sceleribus involutos. Et quoniam peracta fuerat devotæ satisfactionis integritas, petit modo ne tradatur peccatoribus, qui peccata damnavit. Hoc est enim quod superius postulavit: *Infige timore tuo carnes meas*, ut res noxia animæ iudicio subderetur, et serviret potius affixa quæ lascivire poterat effrenata. *Persequentes* vero sunt diabolus cum ministris, qui nos in defecta malitia persequuntur, et traditos sibi crudeli laceratione discerpunt. Meminimus enim quæ pertulerit Job ille sanctissimus, quantis cladibus patienter subjacuit, quia illis se traditum esse cognovit. Scimus etiam quanta Joseph passus fuerit, vel Susanna, dum traditi fuerint manibus impiorum. Hinc etiam quotidie rogamus admoniti: *Ne inducas nos in tentationem* (Matth. vi, 13). Traduntur quoque peccatores, ut digna commissis flagella patiantur, sicut Apostolus de impiis dicit: *Tradidit eos Deus in reprobum sensum, ut faciant quæ non conveniunt* (Rom. 1, 28). Et alibi de peccatoribus ait: *Quos tradidi Satanae, ut discant non blasphemare* (1 Tim. 1, 20). Petit ergo populus sanctus, ne tradatur *persequentibus* se, quibus ideo spiritus irascebantur immundi, quia videbant ab eis suas immissiones instigationesque damnari. Hoc est odium quod Christi meretur affectum; ab illo enim amari non potest quis, nisi ab ejus inimicissimis horreatur.

Vers. 122. *Suscipe servum tuum in bonum: non calumniantur me superbi*. *Suscipe*, diabolico brachio impulsus videtur dixisse, ne corruat. Domini enim misericordia suscipitur, quando peccatorum nostrorum compulsione percutimur. Apte enim dictum est: *Domine, in bonum suscipe*, quia in malum se adversam partem noverat impulsisse. *Servus* autem liberationis indicium est. *Servus* enim a servando dicitur, quod cum captum ab imminente interitu domini sui manus miserata servaverit. Sic et iste merito se *servum* dicit, qui fuerat ab animæ deceptione liberatus. Quapropter hic *servus* et liberationis professio cognoscitur et honoris. Illius enim non est *servus*, nisi qui sanctorum fuerit cœtibus aggregatus. *Calumniantur* autem *superbi*, quando hæreticas contentiones violento pondere falsitatis objiciunt, ut merito se a Domino deprecatus fuerit suscipi, ne eorum potuisset altercatione prosterni. Sive hoc magis de spiritibus immundis melius dicitur, qui nobis improbe *calumniantur*; et cum ipsi sint maxime nostrorum criminum rei, nolunt nos concessa venia liberari; nam cum ipsi decipiant, ipsi nos semper accusant. Sed quid mirum si peccatoribus *calumniatur*, qui Christo Domino dicere tentavit: *Omnia hæc tibi dabo, si proci dens adoraveris me* (Matth. iv, 9)? Et illud: *Ponam sedem meam ad aquilonem, et ero similis Altissimo* (Isa. xiv, 13). Merito ergo dicitur *calumniator*, qui dum facit crudelia, pius semper accusat. De ipso enim et alio loco Scriptura dicit: *Et humiliabit calumniatorem, et permanebit cum sole* (Psal. lxxi, 4). Justissime itaque petit, ne humilis tradatur superbo, ne simplex calumnioso, ne devotus ingrato: quo-

nam supra ipsos magis atrociter savium, quos minime seduce e valuerunt.

Vers. 123. *Oculi mei defecerunt in salutare tuum et in eloquium justitiæ tuæ*. Movere aliquos solet, cur plurali numero posnerit *oculos*, cum sit unus cordis aspectus; nec potest hoc ad istos oculos carnales referri, qui in illa longinquitate temporis nihil tale potuerunt intueri. Sed quoniam cohors sancta loquitur, quam esse constat Ecclesiam, merito pluraliter dicit: *Oculi mei*, sicut et alibi de ipsa legitur: *Oculi tui sicut columbæ super abundantiam aquarum* (Cant. v, 12); et alibi: *Oculi tui sicut columbæ extra taciturnitatem tuam* (Cant. iv, 1). Istos ergo dicit *oculos in salutare Domini defecisse*, propter sanctum incarnationis adventum, quem tanto desiderio sustinebat, ut nullam requiem potuisset admittere. Unde merito *defecit*, quia nullum tempus vacationis accepit. *Salutare* enim significat Dominum Salvatorem, de quo scriptum est: *Salvum fac populum tuum, Domine, et benedic hæreditatem tuam* (Psal. xxvii, 9). Sequitur, et in eloquium justitiæ tuæ, id est evangelica verba, quæ dicturus erat populo credituro.

Vers. 124. *Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam, et justificationes tuas doce me*. In assiduis precibus perseverat, quia petendi nunquam debet esse fastidium, ubi largitas donatoris non potest habere defectum. Infinita petit, qui sibi bona fieri *secundum misericordiam* Domini postulavit. Nam sicut illa æterna est, sic ejus munera probantur esse perpetua. Bene addidit, *servo tuo*, qui statim corruet, qui alterius esse voluerit. *Justificationes* vero more suo ipsas semper petit, quas jam devotus accepit. Hanc enim assiduitatem et oratio dominica designat quæ dicit: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie* (Luc. xi, 3). Justum est enim, ut jugiter rogetur, qui si non petatur offenditur. Et res, ice, res is æ quali verborum proprietate distinctæ sunt. *Misericordiam* supra se fieri petit: *justificationes* autem doceri se suppliciter postulavit.

Vers. 125. *Servus tuus sum ego, da mihi intellectum* 419 *ut sciam testimonia tua*. Quamvis universa quæ expediunt continuis precibus sint a Domino postulanda, maxime tamen divinarum Scripturarum intellectus jugiter expetendus est; qui quanto plus percipitur, tanto suavior sanctis mentibus invenitur. Sed quia novit omnipotentem Dominum subjectis suis esse largissimum, dicit: *Servus tuus sum, da mihi intellectum*, qui solitus es donare quæ juste ac fiducialiter poteris. Nam cum obnoxia se cuncta cognoscant, magni tamen meriti est ipsius famulum nuncupari. *Servus* quippe ipsius veraciter nequaquam dici potest, nisi qui ejus famulatur arbitrio. Et vide quid dicat, *ut sciam*, id est ut accepta retineam. Scire enim illud est, quod in notitiam nostram manifeste veniens, nulla oblivione deletur.

Vers. 126. *Tempus faciendi, Domine: dissipaverunt iniqui legem tuam*. Prævidens populus devotus temporibus Antiochia a plebe Judaica legem Domini cultura dæmonum polluentem, velut ad medicum cla-

mat ægrotus tempus esse subveniendi; ne morbis A ingravantibus salus populi potuisset absumi. Dicit enim: *Tempus est faciendi*, non differendi quod expedit. Jusserat enim per legem et prophetas, ut verus Dominus reverentissima devotione coleretur; sed quoniam hoc in suam perniciem contempsit obstinatio Judæorum, clamat populus fidelis, *Tempus faciendi*, id est ut mundo salutaris appareas, peccata dissolvas, mortem vincas, ipsumque diabolum cum sua cohorte prosteruas. Hoc est enim Domini facere, prædictis temporibus advenire. Unde et per prophetam dictum est: *Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te* (Isai. XLIX, 8). Et Apostolus: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* (II Cor. VI, 2). Omnia enim quæ Dominus facit, apissima dispositione complentur; ut ante fieri non debent, nisi quando ille miseratus indulerit. Hinc est quod nobis semper expedit habere patientiam, expectare quæ jussa sunt, rogare quæ prosunt [msa. A., B., F., promissa sunt]. *Tempus autem faciendi* novit ille, qui rector est. Addidit causam cur debeat facere quæ rogatur, quia Judæi *legem dissipaverunt*, quam ille eos inviolabiliter custodire præceperat. *Dissipare enim est legem*, aliter vivere quam ipsius præcepta monuerunt; et hoc magis facere, quod illa cognoscitur sub omni execratione damnasse. Hoc argumentum rhetores inter violentissima præcepta posuerunt, quando ut preces audiantur, adjuvat tempus aptissimum.

Vers. 127. *Ideo dilexi mandata tua, super aurum et topazion*. Quantum legem Domini dissipaverat nefanda præsumptio, tantum devotus animus ad mandata ejus festinabat implenda. Grandis enim religionis crescit affectus, quoties eam improborum impugnet tentat audacia. Pro hoc enim additum est, *ideo*. Erat itaque sanctissimo choro *super aurum et gemmas*, quas pretiosissimas habet humanitas, *mandatorum* Domini reverentiam custodire. Istud enim temporaliter humanis blanditur aspectibus: inde autem in æternam requiem mens beata perducitur. *Topazion* vero, sicut quidam scribere voluerunt, genus est lapidis, quantum inventionem rarum, tantum mercium quantitate pretiosum; qui duos fertur habere colores, eorum auri purissimi, et alterum ætherea claritate resplendentem: pinguedo rosea, verècundaque puritas, vicinus lapidi chrysophrasso magnitudine vel colore; quia maxime lampat cum solis splendore percutitur; omnium gemmarum superans pretiosissimas claritates; in aspectum suum singulariter provocans oculorum cupidissimam voluptatem. Quam si polire velis, obscuras; si naturæ propriæ relinquant, irradiat. Hæc regibus ipsis fertur esse mirabilis, ut inter divitiarum suarum nihil se simile possidere cognoscant. Nasci dicitur in insula Topazion quæ est provincia Thebaidæ, unde et nomen accepit; de quo non sunt multa dicenda: ne quod Scriptura dicit esse contemptibile; nos desiderabile affectata laude faciamus.

Vers. 128. *Propterea ad omnia mandata tua diri-*

gebar; omnem viam iniquam odio habui. Qui super aurum et gemmas legem Domini diligebat, necesse fuit ut ad omnia mandata ejus rectissimus appareret. Talia enim negligere non potest, nisi qui divina fuerit inspiratione correctus; ut aurum habeat velut terrenas sordes, gemmas ut calculos vires. Amare siquidem non profutura dementis est; sed illud deest viros sanctissimos concupiscere, quæ possint præmia nunquam peritura conferre. Congruum ergo fuit ut odisset perversam viam, qui meruit amare rectissimam. *Iniqua siquidem via est*, quæ nos perducit ad vitia; recta vero virtutum, quæ nobis indulgentiam tribuit et salutem. Sed hoc quam studiose, quam frequenter infunditur! ut intelligamus beatos viros quallium rerum delectatione pascantur, qui hoc habent supra cuncta dulcissimum, quod sæpius eredunt esse repetendum.

Vers. 129. — XVII. PUS. *Mirabilia testimonia tua, Domine: ideo scrutata est ea anima mea*. Septimam decimam litteram sancti populi intrat oratio, asserens aperuisse os suum et attraxisse spiritum, ut ejus audiat oratio, exitusque aquarum transiisse lacrymas pias, quia non sit a Judæis custodita lex Domini. Et intuere quemadmodum definitionem rei uno verbo complexus est dicendo: *Mirabilia testimonia tua, Domine*. *Mirabilia* plane, quoniam per ea celestis virtus hominibus terrenis innotuit, et nosse dederunt parvulis unde et angelorum sublimis natura beata delectatione completur. Hæc semper *scrutari* licet, et assidua meditatione perquiri. Hic autem illud timere non convenit: *Altiora te ne quesieris, et fortiora te ne scrutatus fueris* (Eccles. III, 22). Ideo enim nobis prædicata sunt, ut ea pie atque diligenter noster semper animus indagaret. Altiora enim et fortiora talia dici non possunt, quæ ut perquirerentur edicta sunt. Hæc autem quinta est species definitionis, quæ Græce κατὰ τὴν λέξιν, Latine ad verbum dicitur. Declarata sunt enim quæ sunt *testimonia* Domini, id est *mirabilia*.

Vers. 130. *Declaratio sermonum tuorum illuminat me: 120 et intellectum dat parvulis*. Sermones sunt Domini, quos justorum prophetauit auctoritas; sic enim scriptum est: *Ecce Virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel* (Isai. VII, 14). Et alibi: *Videbit omnis caro salutare Dei* (Idem III, 10). Sed istos sermones qui fuerant longi temporis obscuritate reconditi, adventus Domini illuminatione declaravit, quia per ipsum manifesta sunt facta, quæ sacris litteris tenebantur abscondita. Tunc enim Verbum caro factum est, Virgo peperit: tunc muti locuti sunt, surdi audierunt, claudi recte incessere vestigio, et cætera miracula quæ Domino serviere virtutum. Hæc *declaratio* obscuritatem naturæ nostræ quæ jacebat in tenebris, vi suæ potestatis illuminare dignata est; et *intellectum dedit parvulis*, id est qui se humiles atque egentes suis viribus agnoverunt. Sed isti *parvuli* non de ætate metiendi sunt, sed de simplicitate conscientiæ, de quibus dictum est: *Sinite parvulos venire ad me; talium est enim regnum celo-*

rum (*Marc. x, 14*). Ipsi enim hic præstat purum atque innocentissimum intellectum, quibus ibi æternum donaturus est præmiū.

Vers. 131. *Os meum aperui, et attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam*, si hoc ad litteram velis advertere, consuetudo loquentis expressa est. Prius enim *os aperitur*, spiritus contrahitur, ac deinde in sonum vocis linguæ mobilitas adhibetur. Si vero spiritualiter, ut oportet, intelligas, *os* dicit mentis introitum, qui tunc aperitur, quando aliquid discere festinamus. *Attrahit autem spiritum*, cum jam munere divino salutaris desiderii completur affectu, et incipit firma mente velle, quod ante per gratiam tamen Domini visus est appetiisse. *Aperuit ergo os cordis sui infirmus et parvulus, et attraxit spiritum*, id est virtutem faciendi, quam per se non poterat adipisci. Sed ut hoc magis ad intelligentiæ bonum, non ad loquendi officium cognoscas esse præmissum, sequitur, *quia mandata tua desiderabam*. Ardorem siquidem voluntatis præmisit, ut postea consequenter exponeret desideria mandatorum. Consequi quippe non poterat, ut prius se diceret locuturum, et postea desiderare quæ prosunt.

Vers. 133. *Aspice in me, et miserere mei, secundum iudicium diligentium nomen tuum*. Frequenter Dominus *aspicit* iratus, sæpius intuetur ut perdat, sicut Sodomam et Gomorrhā respexit, sicut castra Ægyptiorum. *Aspicit* etiam propitius, sicut in muneribus fecit Abel. Respexit quoque super filios pauperum, et non sprevit preces eorum (*Psal. ci, 18*). Et ideo ne in partem susciperetur adversam, statim subjunxit, *et miserere mei*; quæ merito (sicut sæpe memoratum est) misericordia dicitur; quia miseris larga pietate præstat. Nec solum hic hæsit fusa precatio, sed addidit, *secundum iudicium diligentium nomen tuum*. *Iudicium* quippe est Domini, ut nomen suum diligentibus misericordiæ largiatur auxilium, ne expectatio fidelium decipiatur, quæ ipsius semper consideratione suscipitur.

Vers. 135. *Gressus meos dirige secundum eloquium tuum: et non dominetur mei omnis injustitia*. *Gressus meos* significat motus animæ; nam sicut per istos de loco ad locum transferimur, ita et in illis quibusdam passibus, sive ad meliora, sive ad deteriora progredimur. Hos sancta cohors *secundum eloquium Domini dirigi* postulabat, ne vitiorum pravitatibus seducta, in mortiferos laberetur errores. *Secundum eloquium tuum* dicit, id est secundum iussa quæ præcipis ad vitam humani generis corrigendam. Sequitur, *et non dominetur mei omnis injustitia*. Necessè enim erat ut, si *gressus ejus secundum eloquium suum Dominus dirigere* dignaretur, nulla illi *injustitia* prævalere potuisset. Et vide quam caute petit ne *dominetur* ejus quæ non poterat sic excludi, ut ulterius pulsare non posset; sed cum non *dominatur* evadimus, quia servitus illa nos præcipitat ad ruinam. Nec illud vacat quod ait, *omnis injustitia*; scit enim quia si qua horum *dominetur* intercipit; nec prodest aliquid in multis servare legem, si eam in aliqua parte

videamur offendere; scriptum est enim: *Si quis totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus* (*Jac. ii, 10*).

Vers. 134. *Redime me a calumniis hominum, et custodiam mandata tua*. *Calumniā* per antiphrasim, id est per contrariam locutionem dicitur capitis alumna, dum magis petat caput alienum, eique contraria sit; sicut bellum quod non est bonum, et lucra quæ non habet lucem. *Calumniā* est enim commentum aliquod periculose falsitatis objectum, quod bonis semper hominibus studio perversitatis obijcitur, decolorare contendens quod recta conscientia fuerit acitatum. Hanc patiebantur videlicet justī, ut eos ab æquitatis tramite studio infestationis [*ms. G. et ed., inficiationis*] averterent. Quanta enim, ut antiquiores tacitam, pertulit David, cum Saull parceret, et apud injustum regem eo ipso fieret reus, quoniam illi probabatur esse propitius? Qualis illi, rogo, calumniā est excitata, quando juvenulæ dixerunt: *Saul occidit mille, et David decem millia* (*I Reg. xviii, 7*)? Quapropter *calumniæ* sunt hominum contra veritatis honorem controversiæ requisitæ; quas merito a se sancta cohors deprecabatur auferri, ut mandata Domini amotis adversitatibus indagaret.

Vers. 135. *Faciem tuam illumina super servum tuum: et doce me justificationes tuas*. Legimus sancti Moysi (*Exod. xxxiv, 35*) vultum ita a Domino fuisse clarificatum, ut eum Israeliticus populus respicere non valeret; unde velamine superducto loquebatur ad eos: quia non poterant in ipsa cælestem conspiciere claritatem. Vultus enim Moysi fulgor erat legis, quem illi sustinere non poterat, quia velatis eam cordibus audiebant. Hoc ergo sanctus populus petit, ut *illumintam* Domini *faciem* possit conspiciere, non velatam; quatenus puri [*ed., pura*] gratia luminis mereatur afflari, nec jam aliquid patiatur obstaculum, qui veritatis ipsius desiderabit aspectum. Potest magis cohors sancta desiderare Domini Salvatoris adventum, cujus facie illuminata sunt tenebrosa peccati: vitam conferens mortuis, et certissima remedia desperatis.

Vers. 136. *Exitus aquarum transierunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam*. *Exitus aquarum* significat lacrymas copiosas, quas tantas dicit fuisse, ut ipsa quoque fontium fluentia transcenderent. **421** *Transseunt* plane quando illa sine sensu currunt, ista cordis afflictione funduntur. Nam quod vincere quantitate non poterant, felicissimæ compunctionis qualitate superabant. Has tunc profundimus, quando peccatorum nostrorum recordatione mordemur. Nam si mandata Domini custodiremus, lætitiā utique haberemus, non plorationis ardorem. Sed quoniam talia carnis necessitate vitare non possumus, donec Dominus lacrymas quibus peccatorum sordibus abluamur. Et illud quoque æstimo considerandum, quoniam dicit per *oculos* satisfactionem venisse, per quos nos plerumque illecebras hujus sæculi constat attrahere; ut merito per illos culpa mundetur, per quos et excessus admittitur. Qui modus in Scripturis divinis

frequentissime reperitur, sicut sextus psalmus ait : *A Lavabo per singulas noctes lectum meum : lacrymis meis stratum meum rigabo (Psal. vi, 7). Et alibi : Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte (Psal. xli, 4). Quæ figura dicitur hyperbole, quoties relationis qualitas majore pondere exaggerata profertur. Sancto enim choro sic erat defendendum, ut omnia peccata dilueret copioso imbri lacrymarum.*

Vers. 137. — XVIII, SABA. *Justus es, Domine, et rectum judicium tuum.* Triumphatrix carnis suæ cohors sanctorum ad octavam decimam litteram venit, in qua justitiam Domini constituitur, et eloquia ejus ignita continua se dicit dilectione venerari : ad postremum petens intellectum testimoniorum, unde vivificari debeat in æternum. Sed postquam peccata sua superius irriguis dixit lacrymis expiata, nunc judicia Domini fideli mente collaudat, dicens : *Justus es, Domine, et rectum judicium tuum*, qui peccatores se semper jubet affligere, ut eos tua debeat medicina salutare; quia nec illi aliquando probarentur sub lætitia corrigi, nec beneficia possent aliter divina cognosci. Suis quippe meritis putaret datum, si peccati jugiter floreret illæsus. Sed utrumque justum, utrumque dignissimum; quoniam et delinquens per satisfactionem corrigitur, et judicia Domini humili confessione declarantur. Hoc enim dicto Daniel inter se ocissima leonum ora salvatus est, his verbis triumphatorum flamma superata est, hanc sententiam Jeremias in Lamentationibus suis frequenter iteravit. Dicamus igitur et nos hunc versum in quibuslibet periculis, dicamus in gaudiis; quia talis confessio et ab ærumnis eripit, et in prosperitate custodit.

Vers. 138. *Mandasti justitiam testimonia tua, et veritatem tuam nimis. Mandasti*, significat præcepisti. *Testimonia* vero sunt (sicut jam dictum est) quæ sub testificatione prolata sunt. Hæc continent justitiam et veritatem : justitiam, quoniam æquabiliter omnia discernunt; veritatem, quia promissa retribuunt. Merito ergo tantum amabat, tantum reprobabat ista *testimonia*, quando incomprehensibilis atque reverenda virtus Domini per talia concedebatur agnosci. *Nimis*, ad utrumque potest laudabiliter pertinere, sive ad *justitiam*, sive ad *veritatem* : quia *justitiam* Dominum *nimis mandare*, profutura districtio est; *veritatem* vero *nimis* animis inculcare, cautela est.

Vers. 139. *Tabescere me fecit zelus domus tuæ, quia oblitus sum verbum tuum inimici mei.* Tabes est morbi alicujus contracta necessitas, quæ nos facit paulatim defluere, dum corporis soliditatem pœnali afflictione consumit; quod sibi accidisse testatur *zelo domus Domini*, quam non patiebatur perfidorum laceratione violari. *Zelus* enim et in malo et in bono ponitur. In malo, ut est illud : *Zelus et invidia comedit domum Jacob.* Et in Actibus apostolorum legitur : *Videntes autem Judæi impleti sunt zelo, et injecerunt manus suas in apostolos (Act. v. 17).* Iste enim ducit semper ad culpas, laqueos necit, viam salutis intercipit. In bono vero positum est : *Zelus domus tuæ comedit me (Psal. lxxviii, 10).* Et Elias dicit : *Zelans scilavi pro Domino*

Deo exercituum : quia dereliquerunt pactum tuum filii Israel (III Reg. xix, 10). Phinees quoque sacerdos cum videret Hebræum cum Moabitide muliere misceri, zelatus præceptum Domini, utrosque gladio perforavit (*Num. xxv, 8*). Cujus zelus tantum præstitit, ut iram Domini solus avertiret. Iste siquidem zelus tribuit salutem, fidem retinet, pudicitiam servat, et Ecclesiam Dei gloriosa vivacitate custodit.

Vers. 140. *Ignitum eloquium tuum vehementer, et servus tuus dilexit illud. Ignitum est eloquium Domini*, quia purgat corda mortalium mundana fæce sordentia; et ut fornacis ardor exæstuanus metalla decoquit, eorumque vitia necessaria purificatione consumit, ita eloquium Domini, peccatorum maculis deteris, humilium sensus emundat. Isto quippe igne cor Cleophe ardebat, quando dicebat : *Nonne cor nostrum ardens in nobis erat, cum aperiret nobis Scripturas (Luc. xxiv, 32)?* Hoc etiam igne successus Jeremias enuntiat : *Et erat ignis flammigerus in ossibus meis (Jerem. xx, 9).* Isto etiam igne et reliqui succensi sunt, qui triumphali charitate floruerunt. Quapropter ignis iste sermo Christi est, sicut ipse in Evangelio dicit : *Ignem veni mittere in terram, et quem [ed., et quid] volo ut ardeat (Luc. xii, 49).* Addidit, *vehementer*, ut hoc non ad mortem exaggeratum crederes, sed ad salutem. Sequitur quoque, *et servus tuus dilexit illud* : utique diligebat quod vitam conferre noverat, et honorem dabat, quod sciebat ad remedium humani generis attributum.

Vers. 141. *Adolescentium sum ego et contemptus : justificationes tuas non sum oblitus.* Multis sanctis hic versus videtur posse congruere. Nam hunc bene accipimus ex persona Joseph, qui a majoribus fratribus contemptus, tanquam vile mancipium mangoniibus venundatus esse dignoscitur : qui tamen *justificationes* Domini in se factas *non est oblitus*, quando se pia in omnibus voluntate tractavit. Ille enim cognoscitur liberatoris sui meminisse, qui ejus præceptis probatur obedientiam commodare. Hoc etiam David ex persona sua potest dicere, qui ad regni culmina inter fratres suos pro imbecilla ætate non sperabatur posse sufficere; sed tamen iste *justificationes* Domini tanta devotione in memoria tenuit, ut ipse Dominus diceret : *Inveni David filium Jesse, qui facit omnes voluntates meas secundum cor meum (Act. xiii, 22).* Ad postremum quod firmamentum esse totius constat Ecclesie, potest hoc dicere populus adoptivus, populus gratiæ, populus novus, qui ætate sequitur, sed fidei dignitate præcedit. Unde bene suscipitur loquens per totum psalmum cohors beata sanctorum, quæ **422** cunctos fideles, cunctos beatissimos probatur amplecti.

Vers. 142. *Justitia tua, justitia in æternum : et læta tua veritas.* Hic versus et *justitiam* Domini et *legem* adhibita proprietate discernit. Hominum quippe *justitia* quantacunque sit, est sine dubio temporalis, ut est *justitia* philosophorum, qui se videntur morem probitate tractare, quæ sine Dei cultura veraciter vana gloria nuncupatur. Nam *justitia* Domini in æter-

nam manet, quia quisquis eam custodiverit, æterna felicitate gaudebit. Videbatur etiam et justi in Judæorum, qui litteram potius contuentes, futura in ea putaverunt non esse mysteria. *Justitia* vero Domini quam intellexit populus Christianus, in æternum servat; quoniam ipsa semper æterna est. Ita et de lege arbitror sentiendum, quoniam quicumque eam intelligere meruerunt, cœlesti veritate completi sunt. *Veritas* enim legis est Dominus Christus, qui de se ait: *Ego sum via, veritas et vita* (Joan. xiv, 6). Quapropter merito definitivè dictum est: *Lex tua veritas*, quod est Dominus Christus.

Vers. 143. *Tribulatio et angustia invenerunt me: mandata autem tua meditatio mea est. Tribulatio et angustia* sanctis viris magna sunt munera, quia norunt se pondere talium compressi exsudare peccata, et ad illa gaudia tendere, quæ non habent finem; sicut Apostolus ait: *Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames* (Rom. viii, 35)? etc. Hæc enim beatis viris velut quoddam antidotum est, quod dum asperè bibitur, fomenta [ms. G., inomenta; ed., monumenta] salutis operatur. Sequitur, *invenerunt me*, quasi expectantem [ed., expugnantem], quasi fixum, quasi ad earum certamina præparatum. Subjungit quoque illud adjutorium, unde se sine dubio in diversis passionibus suis noverat esse curatum: *Mandata autem tua meditatio mea est*. Quibus enim tribulationibus, quibus angustiis opprimi poterat, qui tali meditatione gauderet? Nam licet affligeretur corpus invalidum, cruciaretur caro passibilis, in requiem noscebatur esse transpositus, Cujus in Scripturis divinis erat animus occupatus.

Vers. 144. *Æquitas testimonia tua in æternum: intellectum da mihi, et rivam*. Iterum per definitionis modum virtutem *testimoniorum* designat. Nam si interrogas, quid sint *testimonia* Domini? respondetur, *æquitas in æternum*. Pulchre autem contra tribulationem et angustias, quæ temporalia esse noscuntur, posita est *æquitas in æternum*, ut tali spe unusquisque contemneret, quæ temporalia esse sentiret. Sic enim et in superiori littera definitur: *Mirabilia testimonia tua, Domine*. Addidit, *intellectum da mihi, et vivifica me*. Qui se superius adolescentem dixerat esse contemptum, nunc maturior senioribus inter adversa petit intellectum, ut agnoscat mundi istius pericula pro ventis transitoriis æstimanda. Sic enim vivificari poterat, si judicaret talia non curanda; ut martyrii morte viveret, et perpetua exultatione gauderet. O mors illa vitalis, o sanguis purpuris omnibus pretiosior, qui tribulationes et angustias mereris finire, et insuper expectas cœlorum regna suscipere!

Vers. 145. — XIX. CORA. *Clamavi in toto corde meo, exaudi me, Domine: justificationes tuas requiram*. Nonnam decimam litteram ingreditur reverentissimus chorus, in qua justificationes Domini se pollicetur exquirere, et in verbo ejus anticipata confessione gaudere: adjiciens se cognovisse testimonia Domini in æternum esse fundata. Nunc redeamus ad versum. Fidelium itaque clamor devotæ mentis affectus est,

A qui non tantum sermone promittitur, sed magna cordis intentione profertur. *Clamabat* enim populus murmurans Judæorum, et non exaudiebatur a Domino. Tacebat Moyses, et Dominus ei dicebat: *Quid clamas ad me* (Exod. xiv, 15)? scilicet, quoniam illas cogitationes exaudit Altissimus, quæ pia intentione voluntur. Additum est, *in toto corde meo*: ne reputares aliud cogitandum, quando clamatur ad Dominum. In sola enim religiosa cogitatione totus debet spiritus occupari, ne mens divisa effectum nequeat impetrare quem postulat. Et intende quid toto corde, quid totis viribus expetebat, non divitiis sæculi, non conjugia nobilitum feminarum, non transitorias dignitates, sed *justificationes* Domini, quas mens sancta super aurum et topazion semper desiderat, semper exquirat. Nam quod dixit, *requiram*, utique quas facere debuisset, non quas tantum lectione cognosceret. *Justificationes* enim veraciter non *requirit*, nisi ille qui eas devota mente compleverit.

Vers. 146. *Clamavi ad te, salvum me fac, et custodiam mandata tua*. Clamorem illum exponit quem superius dixit. Hoc est enim, *Clamavi in toto corde meo, quod, Clamavi ad te*. Ad illum enim non clamat, nisi qui petitionem suam dirigit toto cordis affectu. Sed cum dicit, *salvum me fac*, in anima vult intelligi, non in corpore, unde revera Domini poterat custodire mandata. Neque enim salutem carnis petere poterat, qui libenter corporeis passionibus subiacebat.

Vers. 147. *Præveni in maturitate, et clamavi: et in verbo tuo speravi. Prævenit in maturitate* quisquis in annis puerilibus modestiam senectutis anticipat, et ante facit gravissimam mentem, quam possit annorum numerositate canescere. Qualis enim senibus laus est, si deficientes in longo luxu, lassati potius conquescant? Contra, quæ gloria est juvenibus, si in ipso ætatis fervore morum regimine temperentur? sicut Jeremias ait: *Bonum est viro, qui grave portavit jugum a juventute sua. Sedebit singulariter et silebit, quia sustinuit jugum grave* (Thren. iii, 27, 28). Sequitur, *et in verbo tuo speravi*. Hoc est utique quod in *maturitate prævenerat, et clamavi* ad Dominum, quia in *verbo* ipsius, id est in adventu Domini Salvatoris fixa mente *sperare* non destitit. Sancti enim viri, quamvis desiderio magno flammantur, expectationi suæ ardorem semper adjiciunt, dum tanto plus ventura felicitas expetitur, quanto amplius eorum expectatio protelatur.

Vers. 148. *Prævenērunt oculi mei ad te diluculo, ut meditarer eloquia tua*. In superiori versu *prævenisse* se dicit in *maturitate*, significans tempus juvenilis ætatis; nunc autem de hora diei commemorat. *Prævenērunt oculi mei ad te diluculo*, significans utique oculos cordis sui ante credidisse 423 venturo Domino Salvatori, quam ejus irradiaret adventus. *Diluculo* enim significat initium lucis, id est diei monstratus adventus, quando post tenebras peccatorum quibus hic mundus tenebatur obnoxius, Domini vitalis præsentia emicuit; sive resurrectionem Domini

quæ diluculo facta est; ait enim Evangelium: *Et cum A* *esset valde diluculo, venit Maria ad monumentum (Luc. xiv, 1), etc. Sequitur, ut meditarer eloquia tua. Causa redditur cur ante diluculum mens devota surrexerit, non ut agrum coleret, non ut salutationes potentium præveniret, sed ut Domini meditaretur eloquia, quæ nunquam possunt pia vota refugere, dum suavitas eorum semper videtur accrescere, sicut in decima tertia littera dictum est: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua!*

Vers. 149. *Vocem meam exaudi, Domine, secundum misericordiam tuam, et secundum iudicium tuum vivifica me.* Respicimus quam mirabili modestia veri famuli Domini Dominum deprecantur; et intelligamus nihil esse præsumendum si aliquid nobis per Dei gratiam prosperitatis arriserit. Ille enim qui vincens ætatem puerilibus annis clamavit ad Dominum, qui diluculo surrexit, semper ad laudes misericordiam petit, et ut vivificetur exorat, quia in nullis est operibus, nisi in sola Domini pietate præsumendum. Cum dicit enim: *Vocem meam exaudi, Domine, secundum misericordiam tuam*, non habet quod contra peccata sua confidenter objiciat; sed illam tantum petit misericordiam quæ ex miseris beatos facit, ex captivis liberos, ex mortuis vivos, ex temporalibus sempiternos. Sequitur, *secundum iudicium tuum vivifica me*, scilicet illo quo supplicantibus parcis, quo se damnantes clementer absolvis. Et cum addidit, *vivifica me*, confitetur se mortuum esse lege peccati. *Vivificari* enim non potest, nisi qui in se propriam non habet vitam.

Vers. 150. *Appropinquerunt [ms. G. et ed., appropiaverunt] persequentes me injuste; a lege autem tua longe facti sunt.* Noverat propheticus spiritus beatorum quæ pericula graviter imminerent; et misericordiam ante petit, ut in eis nulla possint atrocitate superare. *Appropinquant enim persequentes*, quando post omnia usque ad carnis lacerationem videntur accedere; sicut in vicesimo primo psalmo de Passione Domini dictum est: *Ne discedas a me, quoniam tribulatio proxima est (Psal. xxi, 12).* Et in Evangelio: *Surgite eamus, appropinquavit [ms. G., appropriavit] enim qui me tradet (Matth. xxvi, 46).* Pulchre autem addidit propter discretionem, *injuste*, quia possunt et persecutionem pati qui rei sunt, in quibus latrocinia commissa puniuntur, sicut et in Evangelio dicit, *Beati qui persecutionem patiuntur (Matth. v, 10)*, sed addidit, *propter justitiam*. Bene autem hic dictum est, *injuste*; quoniam patiebantur mala pro bonis; ut quibus salutem prædicabant, morti eos putarent esse subdendos. Sequitur, *a lege autem tua longe facti sunt*. Isti scilicet persecutores quanto ad sanctorum pœnas *appropinquarent*, tanto a lege Domini recedebant. Necesse enim est ut deserant justitiam, qui ad pravas semitas mactiamque festinant, quia Domino proximare non possunt, nisi qui ejus regulis obsecundant. Quæ figura dicitur syncrisis, quoties meliorem causam nostram, quam adversariorum esse monstramus. Dicit enim se per-

secutionem injuste pertulisse, adversarios autem a lege Domini factos esse longinquos.

Vers. 151. *Prope es tu, Domine, et omnia mandata tua veritas.* Contra illam proximitatem violentissimæ persecutionis, vicinitatem Domini sibi dicit esse remedium, unde salutis auxilium noverat esse venturum. Dicit enim, *prope es, Domine*, quia ubique plenus, ubique totus es, non spatiis inclusus, sed ipse spatia cuncta replens atque complectens. Nam cum propheta vellet ostendere ubique ejus esse præsentiam, alibi dicit: *Si ascendero in cælum, ibi es [ed., tu illic es]: si descendero in infernum, ades. Si sumpsero pennas meas ante lucem, et habitavero in postremo maris: etenim illuc manus tua deducet me (Psal. cxxxviii, 8, 9, 10).* Sed cum dicit: *Prope es, Domine*, confitetur non eum ignorare si perverse gerimus, nec declinare cum fugimus. Una est ergo salus ad ipsum festinare, quem non possis effugere. Addidit quoque, *et omnia mandata tua veritas*. Hoc ille potest dicere qui *veritati*, id est Domino Christo credidit, et mandata ejus salutari perfectione suscepit. Judæus autem talia non potest loqui, qui noluit credere *veritati*.

Vers. 152. *Ab initio cognovi de testimoniis tuis, quia in æternum fundasti ea.* *Ab initio* significat a rudimentis sæculi, quando a justo Abel (*Gen. iv, 8*) nomen coepit esse sanctorum, qui innocens a nefario fratre in exemplum Domini Salvatoris occisus est. *Cognovit* quoque *ab initio*, quando Melchisedech sacerdotis oblata munera in dominici corporis præfiguratione suscepta sunt. *Cognovit* etiam *ab initio*, quando Abraham filium suum in mysterium Domini Salvatoris obtulit immolandum, et his similia, quæ sacrarum litterarum lectionibus continentur (*Gen. xii, 10*). Hæc sine dubio *in æternum fundata sunt*, quoniam veritatis ipsius testimonio comprobantur. Et bene dixit, *fundata sunt*, quippe quæ ad fundamentum Christi Domini pertinebant. Ipse enim fundamentum singulare ac solidum est, sicut dicit Apostolus, *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Jesus (I Cor. iii, 11)*. Unde evidenter apparet, quod sæpe dictum est, fideles mente conspexisse Dominum Christum, ejusque sanctum adventum in præfigurationibus Testamenti Veteris agnovisse.

Vers. 153. — xx. Res. *Vide humilitatem meam, et deripe me, quia legem tuam non sum oblitus.* Ecce jam vicesimam litteram populus vitiorum victor ingreditur, in qua se petit vivificari; quoniam mandata Domini summo studio requisivit. Longe autem a peccatoribus salutem esse commemorat, quia similia non fecerunt. Principium quoque verborum Domini veritatem esse testatur. Sed ut ad litteræ hujus principia redeamus, dicit: *Vide humilitatem meam*. Quod hic videtur ad martyres pertinere, quorum corpus ita ingentibus tormentis affligitur, ut non in ipsa natura hominum, sed velut pecudum vilitas æstimetur. De hac humilitate sequens psalmus dicturus est: *Quia multum repleti sumus contemptione (Psal. cxxii, 4); et, multum repleta est anima nostra: opprobrium*

abundantium, et despectio superbis. Audi et Apostolum humiliantem se: *Ego autem sum minimus apostolorum* (1. Cor. xv, 9). Sed ut hanc humilitatem purpureo quodam pallio vestiamus, Dominus quoque dicit: *Ego autem sum vermis et non homo, opprobrium hominum et abjectio plebis* (Psal. xxi, 7). De ista humilitate diaboli victa superbia est, ut ex contraria parte caderet, ne quid se proficuum præsumpsisse gauderet. Sequitur, *et eripe me*; unde scilicet, nisi de peccatorum urgentium necessitate, de periculo mortis, et quidquid possunt in illa concertatione beati martyres sustinere? Non enim poterat sanctus populus potere liberari se ab otiosa humilitate, cujus erat inclinatio ac devota professio. *Legem vero hic illam sententiam dicit, quæ ait: Omnis qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur* (Luc. xiv, 11). Quapropter merito se hanc non dicebat oblitum, qui in ea usque ad vitæ perseveravit extremum.

Vers. 154. *Judica judicium meum, et redime me: propter eloquium tuum vivifica me.* Hic versus sollicita pietate querendus est, ne (quod absit) cohors sanctorum per arrogantiam judicari quæsilisse videatur: de quibus scriptum est: *Justus in principio sermonis accusator est sui* (Prov. xvii, 17). Sed judicium suum illud dicit, quo verbo credidit, quo incarnationem Domini pura mente suscepit. Securam utique judicium, de quo nullus possit Domini formidare judicium. Nam in his quæ per Dei gratiam bene credendo judicant sancti, securi semper efficiuntur: et merito in eis examinationem divinam petunt, quia se in ipsis glorificandos esse cognoscunt. Et respice quam putcherime facta denominatio est. Quod argumentum dicitur a conjugatis, quando nomen de nomine concordatione formatur. Sequitur, *redime me.* Quem redimere poterat, nisi credentem: aut pro quo maxime sanguinem redemptionis effunderet, si fidelis famulus non fuisset? Addidit, *propter eloquium tuum vivifica me.* Illo scilicet ubi promittit: *Qui credit in me, non morietur, sed habebit vitam æternam* (Joan. xi, 26).

Vers. 155. *Longe est a peccatoribus salus, quia justificationes tuas non exquisierunt.* In primo versu litteræ hujus dixerat eripiendum se a persecutoribus esse, quia legem Domini non fuisset oblitus; nunc aptissima contrarietate a superbis persecutoribus salutem esse longinquam, quoniam justificationes Domini minime quæsierunt, ut et devotos spe bonæ conversationis animaret, et perfidos proposita damnatione terreret. Quod specialiter intelligendum testimo de Judæis, qui salutem, id est Dominum Salvatorem, non ei credendo, a se longius effecerunt: Nam ut credere potuissent, justificationes Testamenti Veteris minime perquirerè voluerunt, in quibus (ut sæpe dictum est) præfiguratus est Domini Salvatoris adventus. Merito ergo a salute longe facti sunt, qui respuerunt salutis auctorem. Nam dum illis a Pilato Christus Dominus offerretur, illi latronem Barabbam, quales ipsi fuerunt, dimitti sibi obduratis mentibus elegerunt (Matth. xvii, 17).

Vers. 156. *Miserationes tuas multæ, Domine, secundum judicium tuum vivifica me.* Miserationes sunt Domini, per quas afflictis et sauciis diversis modis subvenire dignatur: sicut Joseph qui carcereis nexibus tenebatur inclusus; sicut Jonam quem cetus absorbit; sicut Susannam, quam falso crimine laborantem per sententiam Danielis absolvit; latronem quoque momentanea confessione salvavit; et cætera miserationum genera, quæ nullius potest explicare notitia. Sequitur, *secundum judicium tuum vivifica me.* Ubique quale judicium petatur cautissime debemus advertere, quia non est humane confidentiæ illud poscere, de quo dictum est: *Ne intres in iudicium cum servo tuo* (Psal. cxlii, 2). Judicium est utique quod petere debemus, quando nos humili satisfactione prosternimus, quando peccata nostra, remotis excusationibus, constitemur. Tunc enim iudicium est Domini talibus misereri, quod ille bene petit, qui se humiliatum atque supplicem vivificari secundum judicium Domini postulavit. Ille enim quando judicat miseretur, quando miseretur et Judicat: quia neque sine iudicio miseretur, neque sine misericordia judicat: cui Psalmigraphus dicit: *iudicium et misericordiam cantabo tibi, Domine* (Psal. c, 1). Omnes enim virtutes illi inesse manifestum est, nec ei accedunt aut recedunt in quo substantialiter esse noscuntur.

Vers. 157. *Multi qui persequuntur me et tribulant me; a testimoniis tuis non declinavi.* Exaggratur nimis sævæ persecutoris injuria, quando unus se passum dicit, quod multi detestabiles intulerunt. Inde et numerosa palma venit Ecclesiæ; inde martyrum sanguis toto orbe sacratus est: quia furor sævientium non est in innocentium persecutione lætatus. Electorum numerus crevit, quantum se tyrannorum ira succendit. Verum inter hæc omnia nullatenus se a testimoniis Domini declinasse testatus est. Gratus enim devotio suscipitur, quæ inter vitæ pericula custoditur.

Vers. 158. *Vidi non servantes pactum, et tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt.* Pactum est inter dissidentes affectu gratia definita conditio; a pace dietam; quasi pacis actum. Unde merito utriusque legis constitutum pactum vocatur, quod genus humanum a divina gratia segregatum in pacem Domini concordiamque revocavit. Quapropter pactum Domini est; ut quicumque persecutiones superaverit, gloriosa debeat electione coronari. Hoc illi minime servaverunt, qui fragili remissione conversi, in persecutorum suorum gaudia corruerunt. Quod cohors sancta respiciens, affligebatur se fidei socios perdidisse. Et ut nimietatem doloris ostenderet, *tabescebam*, dixit, quod solet longa ægritudine fatigatis corporibus evenire. Sed unde *tabescebat* ostendit: quia prævaricator nequaquam Domini eloquia custodivit. Eloquia autem sunt Domini, *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. x, 22). Sive illud pactum dicit Veteris Testamenti, quando populus Hebræus audiens verba Domini dixit: *Omnis quæ-*

runque locutus est Dominus, et audiemus, et faciemus. *A* vertet. Sic in uno versu, et initia nostræ fidei, et ad huc ventura conclusit.

Exod. xix, 8). Sed ubi deus alienos adoravit, scdis-
simaque se demonum cultura maculavit, pactum
illud primæ promissionis detestabili oblivione dere-
liquit. Quod necesse fuit sanctis viris usque ad tabem
dolere corpoream, qui cives suos ac parentes eloquia
Domini neglexisse cernebant, traditosque in repro-
bum sensum piissimo dolore luserunt.

425 Vers. 159. *Vide quia mandata tua dilexi, Do-
mine; in tua misericordia vivifica me.* Intende quemad-
modum utrasque causas ornaverit similitudo verbo-
rum. Superiore versu dixit: *Vidi non servantes
pactum, et tabescebam;* nunc dicit: *Vide quia mandata
tua dilexi;* ut ideo mereatur a Domino conspici, quia
ille inimicos ejus zelo pietatis intendit. Sed postquam
persecutorum servitiam illataque supplicia memora-
vit, venit ad charitatem quæ cuncta commenda-
dat. Nam si non diligens mandata Domini talia pat-
retur, non erat felix corona, sed viliosa jactantia,
sicut dicit Apostolus: *Si tradidero corpus meum ut
ardeat, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest
(I Cor. xiii, 3).* Nam legi Dominicæ quodammodo
videtur ingratus, si quis tormenta martyrii cum
murmuratione pertulerit: sed debet hoc ipsum dili-
gere, per quod se credit ad æterna gaudia per-
venire. Dominus enim animorum qualitates gratius
respicit, quam cruciatum carnalis passionis intendit;
sicut et elemosynas illas habet gratas, quæ sub
animi hilaritate præstantur. Merito ergo *vivifican-*
dum se petebat a Domino, qui vitam sæculi pro vera
religione contempserat.

Vers. 160. *Principium verborum tuorum veritas:
in æternum omnia judicia justitiæ tuæ. Principium ver-
borum tuorum,* significare mihi videtur initium Scri-
pturarum divinarum. Et quid est aliud nisi inchoatio
Genesis, quæ dicit: *In principio fecit Deus cælum
et terram (Gen. 1, 1)?* ubi tamen omnia inclusa ac
significata noscuntur; nam quæ sunt cælestia cælo
continentur: terrena vero creata per terræ significa-
tionem debemus accipere. Sic illud *principium verbo-
rum* totius veritatis probatur esse perfectio. *Veritas*
enim a principio vera loquitur, et verba sua usque
ad finem veritatis adducit. De his enim scriptum est:
*Cælum et terra transibunt, verba autem mea non præ-
teribunt (Math. xxiv, 35).* Quidquid enim ex illo ve-
ritatis fonte descenderit, incommutabili virtute con-
sistit. Nam sicut dictum est: *Initium sapientiæ timor
Domini (Eccli. 1, 16),* ita et hic locutionis ordo for-
matus est: *Principium verborum tuorum veritas.* Et
quoquam tetigerat quod in principio gestum est,
sequitur et illud quod post mundi isus finem constat
esse faciendum, quando judicia Domini in æterno
sæculo permanebant. Dicit enim justis: *Venite, be-
nedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis para-
tum est ab initio mundi.* Impiis autem dicitur est:
*Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et ange-
lis ejus (Math. xxv, 34).* Quæ *judicia justitiæ* ipsius
erunt sine dubitatione perpetua, quando sententiam
ejus nec tempus aliquod mutabit, nec res ulla sub-

Vers. 161. — XXI. *SIN. Principes persecuti sunt, me
gratis: et a verbis tuis formidavit cor meum.* Vicési-
mam primam litteram sanctorum cœtus ingreditur,
in qua persecutiones sævientium charitate Domini
sibi dicit esse gratissimas. Septies se quoque in die
laudes Domino dixisse commemorat, cui etiam vias
suas notas esse profitetur. *Principes,* hic quoque
persecutores debemus accipere, qui cruentas Chri-
stianorum insecutiones rogantium auctoritate fecerunt,
sicut prædictum est: *Tradent vos in synago-
gis suis, et flagellabunt vos, et ante reges et præsidēs
stabitis propter me, in testimonium illis et gentibus
(Math. x, 17, 18).* Sic enim et diabolus principem

B dicimus, qui sibi primatum in sceleribus vindicavit.
Gratis, quia nullum vexat religio Christiana, sed
magis præcepto dominico pro omnibus orat, qui eam
nituntur incompetenter affligere; scriptum est enim:
*Orate pro inimicis vestris, benefacite iis qui oderunt
vos (Math. v, 44).* *Gratis* revera insecutionem patia-
bantur a principibus, quando nec contemni, nec eis
subtrahi tributa præcepta sunt. Dicit enim, *Omnibus
potestatibus sublimioribus subditi estote, non est enim
potestas nisi a Deo (Rom. xiii, 1).* Et in Evangelio
de tributo interrogatus Dominus dixit: *Reddite Cæ-
sari, quæ Cæsaris sunt; et Deo quæ Dei sunt (Math.
xxii, 21).* Tributum quoque de ore piscis pro se et
Petro ipse persolvit (*Ibid. xvii, 26*); ut cunctis indu-
bitanter appareat *gratis* in illos impudentissimam

C persecutionem factam, qui se conversatione innoxia
tractare maluerunt. Sed non timendo talia, Domini
se subjunxit *formidasse* mandata; nam cum illi tem-
porale minarentur exitium, iste æternum pavescit
interitum: ne absolutus humana sententia, incurret
æterna judicium. Illa enim verba formidabat, quæ
Dominus in Evangelio dixit: *Nolite timere eos qui
corpus occidunt, animam autem non possunt occidere:
sed potius eum timeo qui habet potestatem et corpus
et animam perdere in gehennam (Math. x, 28).*

Vers. 162. *Lætabor ego super eloquia tua: sicut qui
invenit spolia multa.* Comparatio est facta bellantium,
qui et hostem se vicisse gaudent, et exuvias multas
invenisse gratulantur. Sed consideremus ille animus
pius qua ratione viris se comparasse videatur imma-
nibus. Martyres enim, quamvis humili sorte more-
rentur, *inveniebant spolia multa,* quando et præmia
divina recipiebant, et ipsos quoque persecutores suos
conversas Domini miseratione gaudebant; ut ipsi
magis fierent spoliæ, qui vitas ademerant inno-
centium. Et ideo lætari se dicit in eloquiis Domini,
id est in admonitionibus factis, sicut victor qui
occisorum prædam rapere nimia cupiditate festinat:
Ista enim similitudo ad lætitiæ triumphantium trahit-
tur, non aviditati effusi sanguinis comparatur. Posi-
tum est enim hoc frequenter in litteris sacris ad si-
gnificationes aliquas exprimendas. Spoliavit quippe
Ægyptios populus Hebræorum, cum de longa servi-
tute Domino præstante liberatus est. *Spolia tui*

David, superbiam Goliae malitiamque prosternens. Triumphavit ipse Dominus de diabolo, quando alligata fortitudine ipsius vasa mortis eripuit, quæ translata ad salutem. Ipse denique populus Christianus lætatus est, tanquam qui invenit spolia multa super eloquia Domini, quæ Judæis non credentibus ad compendium propriæ salutis eripuit.

Vers. 163. *Iniquitatem odio habui, et abominatus sum; legem autem tuam dilexi.* Mente condendum est quod amorem bonorum malarum rerum **426** odio comprobavit: quoniam animus noster, si iniquitatem recipere voluerit, nequaquam se legi dominicæ sub integritate conjungit, sicut in Evangelio dicit: *Nemo potest duobus dominis servire (Matth. vi, 24)*. Ille autem verus amor est, qui veritatis affectum sic rigida deliberatione custodit, ut omnino exsecratur quod ei potest esse contrarium. Quapropter non hominem iniquum, sed *iniquitatem* se dicit odisse, quod fas est, atque eam sic abominatum fuisse, ut a se longe redderet alienam; quatenus *legem* Domini perfecta voluntate *diligeret*. Quod argumentum ex contraria rerum diversitate colligitur. *Lex* autem Domini est (sicut sæpe dictum est) quæ sub ænigmatibus agebatur, ut sex annis puer serviret Hebræus, agnus immolaretur anniculus, et his similia, quæ ad Novi Testamenti possunt significantiam pertinere; quæ merito se *dilesisse* commemorat, ne quis ea sub neglectu aliquo crederet audienda.

Vers. 164. *Septies in die laudem dixi tibi, super judicia justitiæ tuæ.* Si ad litteram hunc numerum velimus advertere, septem illas significat vices quibus se monachorum pia devotio consolatur, id est matutinis, tertia, sexta, nona, lucernaria, completorii, nocturnis. Hoc et sancti Ambrosii hymnus in sextæ horæ decantatione testatur. Si vero spiritualiter latendas, continuationem magis dictam sapienter advertis, ut est illud: *Benedicam Dominum in omni tempore: semper laus ejus in ore meo (Psal. xxxiii, 2)*. Sic est etiam hebdomas, quæ in hoc semper numero revoluta, longissimum nobis tempus extendit, dum hoc numero clauditur quicquid in mundi istius ætate versatur. Nam et tibi pro infinito ponitur, ubi ait: *Septies cadit justus, et resurgit (Prov. xxiv, 16)*; non enim justo definitus est cadendi numerus: sed hoc est necessarium quotiescunque ceciderit ut resurgat. Tale est et illud, *redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum (Psal. lxxviii, 12)*; hoc est multipliciter. Et apud Moysen: *Omnis qui occiderit Cain septuplum punietur (Gen. iv, 15)*, id est multipliciter; et his similia. Verum ut has laudes continuas debeas intelligere, subter adjunxit: *Super judicia justitiæ tuæ: quia parcit videlicet supplicanti; et sic humilibus pius est, ut non solum culpas dimittat, sed etiam eis æterna præmia largiatur.*

Vers. 165. *Pax multa diligentibus legem tuam: et non est illis scandalum.* Cum sit Deus imperturbata puritate tranquillus, necesse est ut *diligentibus legem* ejus pacis gaudia concedantur. Sed *pax multa*, mentis puritas et fidei copia debet intelligi, quæ contra vitia

A decenter opponitur. Cæterum tribulationibus et periculis in hoc mundo subjacet, qui se Domini famulum esse profitetur. Nam et apostolis qui erant diversa persecutione lacerandi, dicit Dominus: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis (Joan. xiv, 27)*; ut indubitanter appareat famulos Domini tranquilla semper mente frui, quamvis videantur diversis corporum afflictionibus ingravari. Sequitur: *Et non est illis scandalum*, utique, quoniam qui vere *diligit legem* Domini, non in ea patitur *scandalum*, id est aliquid sinisterum; sicut Judæi, de quibus scriptum est: *Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitia (I Cor. 1, 23)*. *Scandalum* est enim mens offensæ aliud sentiens quam monetur, quod a diligentibus legem [ed., Deum] Domini probatur alienum. Totum enim in ipsa debemus diligere, quicquid noscitur continere; alioquin non amat legem, qui in ea offenditur pro parte vel minima. Sed orandum est, ut Domini misericordia possit intelligi, quod non permittit nostra imbecillitas intueri. *Scandalum* enim illic pati, hoc est ab electis Domini segregari; sicut omnibus contingit hæreticis, qui se ab unitate sanctæ Ecclesiæ vitio pravitatis abscedunt.

Vers. 166. *Expectabam salutare tuum, Domine, et mandata tua dilexi.* Versus iste tali ordine et antiquis fidelibus convenit et modernis, si utrumque adventum Domini velimus accipere. Pertinet enim ad antiquos fideles, si ab illis expectatum intelligas Incarnationis adventum. Convenit autem ad sanctos, qui credere cœperunt post evangelicam jussionem, cum adhuc futuri judicii præstolantur adventum. Quia neque illi *mandata* Domini *diligere* potuerunt, nisi desiderassent plenitudinem mandatorum; nec in illi mandata amare possent, nisi adventum Domini Salvatoris timore castissimo sustinerent. *Salutare* quippe Domini est salus Gentibus attributa, quæ per angelum prædicta est ad Joseph, quam Simeon in pace remittendus agnovit.

Vers. 167. *Custodivit anima mea testimonia tua, et dilexit ea vehementer. Custodivit, ad tolerantiam martyrii pertinet, ne amittere videretur quod ejus religio continebat. Dilexit vero, ad charitatem tormentis omnibus fortiolem, quæ flammam vincit, gladios superat, et cælesti virtute cuncta transcendit. Sed ipsa dilectio non utcumque peragenda est, sed vehementer, quod totius animi nisibus explicatur; ut nec tempore se aliquo subducat, nec animi torpore lentescat. Sic enim ad illud pervenit, quod ait Apostolus: Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. De reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus Judex (II Tim. iv, 7, 8).*

Vers. 168. *Servavi mandata tua et testimonia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo, Domine.* Superioribus versibus singillatim posuit mandata et testimonia: hic litteram concludens, utrumque conjunxit, ut utraque simul custodita cognosceres. Dicit ergo servasse se quidem *mandata et testimonia*; sed cur ea potuerit custodire, subter adjunxit, scilicet:

quia *omnes vias ipsius Dominus dignatus est intendere*, ut non suis viribus, sed divinæ potentiae suae posse deputaret. Fuissent enim caeca nocte confusæ, nisi eas verum lumen dignaretur aspicere. Sed hæc beatorum omnino vox est, ut ante Solem perpetuum atque lumen æternum vias suas esse lateantur. Negat enim errorem prævalere potuisse, qui se respicere luminis profitetur Auctorem. Abscondebat enim post cu'pam Adam viam suam, abscondebat Eva, abscondebat Cain necem fratris; nec quisquam eorum poterat dicere: *Omnes viæ meæ in conspectu tuo, Domine*, qui se noverant cogitos interire.

427 Vers. 169. — **XXII. TAB. Appropiet** [inss. A., B., *appropinquet*] *oratio mea in conspectu tuo, Domine; secundum eloquium tuum da mihi intellectum.* Ad vicesimam secundam litteram, Domino juvante, perventum est, in qua sanctorum chorus quantum ad finem psalmi vicinus est, tanto se Christo desiderat proximari. Totum enim pertinet ad adventum Domini Salvatoris, quem fidelium devotio ineffabili desiderio sustinebat, ut ovem perditam revocare pietatis suæ munere dignaretur. Nam cum petit *orationem suam conspectui dominico propinquare*, multum longe peccatorum præsentiam ab eodem esse monstravit: quoniam illi nulla sunt proxima, nisi quæ purissima fuerint sanctitate purgata. Sequitur, *secundum eloquium tuum da mihi intellectum.* Petit itaque ut *secundum eloquium* Domini sapiat, ne per humanam prudentiam vanitate submergat: studiosius se purgans a vitiiis, quanto jam fruebatur vicinitate virtutis. Non enim intellectum mundanum petit, sed *intellectum secundum eloquium Dei*, qui proficit semper ad vitam, cujus est vera cognitio et æterna sapientia. Est autem et intellectus hujus sæculi, ut quorundam labor infructuosus inanisque disputatio; scrutantur enim cursus astrorum, vitas hominum in potestate siderum collocantes. Quod si admitti liceat audoceri, ad Creatoris potentiam non erit recursus, ad quem omnis sensus confugiens noscitur esse perfectus.

Vers. 170. *Intret postulatio mea in conspectu tuo, Domine; secundum eloquium tuum eripe me.* Gradatim ascendit sancta petitio. Nam qui ante dixerat, *Appropiet*, nunc dicit, *Intret*. Prius enim fuerat ut appropinquaret, deinde ut ad conspectum Domini intrare potuisset; ut nihil applicemus humanæ virtuti, sed omnia per ipsius gratiam cognoscamus impleri. Sed per hanc præsentiam quanta sit virtus piæ orationis ostenditur: quia nos per ipsam præsentamur, quando illa conspectibus Domini offerri posse cognoscitur; sicut et alio loco dictum est: *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo* (Psal. cxl, 2). Et cum superius dixerit, *secundum eloquium tuum da mihi intellectum*, hic dicitur, *secundum eloquium tuum eripe me*; ut et ibi superna videat quæ desiderat, et hic a terrenæ concupiscentiæ labe purgetur. *Eloquium* siquidem Domini præ-

* Hic et alibi possum illud verbum apud Cassiodorum constanter sic scriptum invenimus, *eructuare*: nos vero, juxta usitatissimum apud auctores loquen-

A stat utramque, quia novit nos multiplici virtute salvare, sicut scriptum est: *Quis speravit in Domino et confusus est* (Eccli. ii, 11).

Vers. 171. *Eructabunt * labia mea hymnum, cum docueris me justificationes tuas.* Ructare a rumpendo dictum est, quod digestio quædam stomachi nostri claustra dirumpens, in auras æthereas oris strepitu proferatur. Sed quanto ille prophetarum deliciis fuerat utique saginatus, qui *hymnum* Domini jucunda exultatione ructabat? Evaporatio siquidem ista de imis mentibus venit. Nam cum intus Dominus sensum inopem saginaverit, provenit ut *hymnus ejus* salutari crapula proferatur. Et notandum quod frequenter eloquium prophetiæ hoc verbo significatur; ut est illud: *Eructavit cor meum verbum bonum* (Psal. xlv, 2); et illud, *Eructabo abscondita a constitutione mundi* (Math. xiii, 35); et alibi, *Dies dii eructat verbum* (Psal. xviii, 3). *Eructatur* ergo *hymnus*, quando Spiritu Domini repleta [ed., repleti], non ad humani animi sententiam lingua famulatur (ut in communi locutione fieri solet), sed ad supernum intellectum divini sensus sermo disponitur. Sequitur, *cum docueris me justificationes tuas.* Ordo verborum talis est: Cum docueris me justificationes tuas, eructabunt labia mea hymnum. Promittit enim gratiam devotionis, cum Domini dona susceperit. Quod argumenti genus inter oratores habetur eximium.

Vers. 172. *Pronuntiavit lingua mea eloquium tuum: quia omnia mandata tua æquitas.* Sciens sancta cohors de otioso verbo reddendam esse rationem, eoque Domini se dicit pronuntiare quærentibus; unde et animæ salus acquiritur, et offensionum pericula non habentur. Nimis enim culpabile est, ut cum nobis Scripturæ divinæ tantis plenæ muneribus offerantur, et tanta miracula Domini ubique præfulgeant, nos, relicto vitali sermone, ad ineptas mundi fabulas transferamur; et sic de noxiis rebus simus solliciti, quasi per ipsas nobis aliquid boni videatur acquiri. Hinc est quod Scriptura minatur, dicens: *De otioso verbo nos redditorios esse rationem* (Math. xii, 36). Quapropter mens sancta Domini *pronuntiabat eloquia*, unde gloriam magis acquireret, non reatus ignominiam reperiret. Sequitur quod re semper *pronuntiarum* debeant *eloquia* Domini; scilicet, *quia omnia mandata ipsius æquitatis honore præfulgent.* Et illud aptissime continua voce pronuntiamdum est, quod et loquentem juvat, et audientium sensus ædificat.

Vers. 173. *Fiat manus tua ut salvum me facias, quia mandata tua elegi.* Cum dicit, *Fiat manus tua*, designat Dominum Salvatorem, qui *factus est ex semine David secundum carnem* (Rom. i, 3), per quem facta sunt et reguntur universa. *Manum* enim hic dexteram debemus accipere, quia diversis nominibus ipse Dominus significatur, sicut Isaias dicit: *Et di modum et ipsam Vulgatæ editionis lectionem, rescripsimus ubique, eructare.* EDIT.

brachium Domini cui revelatum est (Isai. lxxi, 1) A Et alibi: *Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me (Psal. cxxvi, 16)*. Quapropter sive manum, sive brachium, sive dexteram dicas, significatur Dominus Christus. Modus autem iste locutionis frequenter invenitur in psalmis, quem propriam Scripturæ divinæ non immerito dixerimus, ut est illud: *Fiant aures tuæ intendentes in orationem servitui (Psal. cxxxix, 2)*. Qui modus dicitur optativus. Postulat ergo venire Dominum Salvatorem, per quem cum reliquis se noverat esse salvandum. Quod autem dicit: *Elegi mandata tua*, omnia se pericula amore Domini postposuisse testatur. Nullus enim aliquid cligit boni, nisi his contraria contempsisse doceatur.

Vers. 174. *Concupivi salutare tuum, Domine, et lex tua meditatio mea est*. Pervenit ad Christum Dominum sanctorum manifestior et absoluta deprecatio. Aperuit adunatio beatorum, quod prius per æsignata petere videbatur. Ipsum enim videre concupiverat, quem de utero virginali illis adhuc temporibus credebatur esse venturum. Et ut sibi hanc scientiam de Scripturis divinis provenisse monstraret, sequitur, *Et lex tua meditatio mea est*. In prophetis enim concupiverat Christum Dominum, a quibus nasciturum eum cognoverat esse prophetatum; et necesse erat amore magno expeti, quem ante tot sæcula ad salutem humani generis didicerat indicatum.

Vers. 175. *Vivet anima mea et laudabit te, et iudicia tua adjuvabunt me*. Ad ipsum loquitur quem desideraverat intueri, promittens animam suam in æternum vivere, quam salutariter noverat credidisse. *Laudabit te*, cantico scilicet novo, quod homo ille debet salutariter innovatus. *Judicia vero illa dicit, quæ se in famulis suis Dominus promisit esse facturum, id est, Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi (Matth. xxv, 34)*. Tunc enim perfecte se credit juvandum, quando erit justorum numerus ad dexteram collocandus.

Vers. 176. *Erravi sicut ovis quæ perierat: require servum tuum, quia mandata tua non sum oblitus*. Licet diversas personas psalmus iste contineat loquentes, modo fidelissimos Veteris Testamenti, modo novæ regenerationis electos, alios martyria sustinentes, alios in lege Domini assidua meditatione constantes; declaratum est tamen in membris Christi Ecclesiam catholicam loqui, quando talis sententia in fine psalmi dicitur, quæ sponsæ Domini convenire monstratur. Ait enim homo ille generalis qui in Adam erraverat lege peccati, et ad caulas Domini suis viribus redire non poterat, quoniam munus illud sapientiæ perdiderat quod habebat, *Erravi*, quasi a via tua discessi, et vitiorum invias solitudines cæcus intravi; ut facile direptioni pateat, qui Pastoris sui custodiam non habebat. Et subjunxit illam evangelicam comparationem (*Matth. xviii, 12*), *sicut ovis quæ perierat*, propter quam pastor ejus nonaginta novem dimisit in montibus, et eam quærens Judaicis est appetitus insidiis: quam tamen ille per crucem suam multiplicans non omittit quærere,

nec desinit congregare. Una ovis est cunctorum fidei sancta congregatio; quoniam unus grex et unus est pastor. Et respice quam infirmæ rei comperati sunt homines, quando a Christi gratia deseruntur, ovi videlicet erranti, quæ periculis patet, quæ direptionibus luporum exposita est, quam non fuga eripiat, nec corporis valetudo defendat: sed quidquid libitum est insidiantis perferat, eam eam vis corporis nulla defendat. Et bene dictum est: *Quæ perierat*, ut agnosceres misericordia Domini fuisse repertam, qui errantia recolligit, et perdita bonitate suæ pietatis acquirit. Sed illa natura facta imbecillis et omnibus monstrata fragilior, incarnatione Domini omnia vicit, omnia superavit, et omnibus reddita est excelsior, quæ pridem videbatur humilior, sicut dicit Apostolus: *Cui autem angelorum dixit aliquando: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum (Hebr. i, 13)*? Sequitur, *require servum tuum*. Christo dicitur *require*, quoniam te non potest imbecillitas humana perquirere. Additum est quod sæpe quidem dictum est, se merito cuncta concludit: quoniam justus iste requiritur, qui mandata ejus non probatur oblitus.

Conclusio psalmi.

Amplectendus suaviter omnino psalmus, qui tali confessione finitus est, proximitate magnus, admiratione profunditatis Oceanus, excellentium rerum amoenitate paradysus, quem virtutum floribus ornatum, per alphabetum Hebræorum sanctorum omnium immarcescibilis corona cantavit. Et ut similitudines aliquas de rebus naturalibus exquiramus: sicut grues litteris Græcis volans suos depingunt; et tanta hujus rei vis est, ut quamvis aves apicæ neciant, tamen eos naturali institutione componant. Vidimus igitur ejus sententiæ quasi stellas clarissimas in cælo altissimè collocatas; vidimus amplissimum mare illis piscibus plenum, quos apostolorum retia Domino præcipiente traxerant. Intendamus etiam, quod ordo ipse psalmodum non minima nobis futuri sæculi sacramenta declarat. Conveniebat enim ut Ecclesiam de toto orbe collectam, et in Domini laudibus commemoratam, graduum cantica sequerentur; quatenus illa similitudo indicaretur, quæ est in sæculi fine faciendâ. Nam postquam omnium beatorum numerus Domino fuerit præstante collectus, necesse est ut ad illam Jerusalem supernam beatus populus elevatus ascendat. Et ideo meminisse debemus eorum alphabetodum, qui completis litteris adnotantur, tertium esse hunc psalmum, id est centesimum decimum, centesimum undecimum, et præsentem, qui trino honore signati, perfectæ fidei Trinitatem nobis indicare noscuntur. Et merito ad futuram Jerusalem calculus iste deputatur, qui totius integritatis robore communitur. Quatuor vero alphabetodes, id est, vicesimus quartus, tricesimus tertius, tricesimus sextus, et centesimus quadragesimus quartus, qui formati sunt litteris imminutis secundum quatuor cardines mundi, non incongrue Ecclesiam catholicam, quæ adhuc in isto mundo geritur,

indicare noscuntur; quando adhuc imperfecta est, donec prædestinatorum numerum competentem acquirat. Sic magnarum rerum mysteria psalorum istorum noseitur indicare collectio. Est etiam hic psalmus et institutor fidelium quintus (sicut in anterioribus psalmis jam dictum est), ubi quidquid ad ecclesiasticam disciplinam pertinet, cohors beata cantavit, qui merito tali numero noseitur collocatus. Nam et ipsa arca Noe, quæ specialiter typum gestavit Ecclesie, centum annis legitur fabricata. Iota vero et Iota (sicut apud Græcos scribitur) octavi decimi calculi obtinet quantitatem. Sic iste numerus et coronæ præmium, et sancti nominis decus in se continere monstratur.

429 EXPOSITIO IN PSALMUM CXIX.

Canticum graduum.

Novi quidem tituli et mirabiles inchoanur, sed in psalmi superioris explanatione reperti sunt; ut beatitudinem fidelium populorum, quam ille unita meritorum varietate cantavit, isti in sacramentum Novi et Veteris Testamenti ordinatis quindecim gradibus explicarent. Septenarius enim numerus (sicut sæpe dictum est) significat hebdomadam propter sabbatum Veteris Testamenti: octonarius dominicum diem, in quo Dominum re-urresxisse manifestum est, quod ad Novum pertinet Testamentum. Qui simul juncti quatuordecimum numerum complere noscuntur, inchoata sæculi renuntiatione: quoniam mundanas conversationes tanquam malorum suorum gravamen exhorruit. Hinc quibusdam meritorum gradibus ascendens, ad perfectam atque æternam Domini pervenit charitatem, quæ in summo virtutum fastigio noseitur collocata; quod suo loco evidentius explicamus. Illud tamen æstimo commonendum, quod (divina gratia concedente) varia significatione meritorum et in istis psalmis quindecim gradus ponuntur, sicut in isto templo Jerôsolymitano, quod a Salomone notum est fuisse perfectum; ut præsens ordo psalorum, et in illa constructione præfiguratus, videatur esse prædictus. Terrena siquidem illa fabrica cælestis templi similitudinem gestare videbatur. Quapropter cum gradus audimus in psalmis, non terrenum aut corporeis gressibus subeundum nobis aliquid suspicemur, sed mentis accipiamus ascensum. Ideo enim præmissum est, *Canticum*, ut hoc potius ad animæ provectum applicare debeamus. Sed *gradus* iste humilitatis est ascensus, confessio peccatorum, sicut in octogesimo tertio psalmo dictum est: *Ascensus in corde ejus disposuit in convalle lacrymarum* (Psal. LXXXIII, 6, 7). Sic enim istos gradus ascendere merebimur, si pro delictis nostris prostrati, Domino jugiter supplicemus. Sciendum est autem quod *gradus* isti ascensum tantum, non etiam putentur habere descensum. Nam quod nos *cantica graduum* vocamus, apud Græcos ὁδὸς τῶν ἀναβαθμῶν positum esse cognoscitur, significans gradus istos tantum ad superna tendentes. Quapropter jam beatorum esse credendi sunt, qui præstante Domino nulla possunt deceptione submergi. Unæ scalam

A illam Jacob pro parte aliqua his gradibus fortasse non immerito dicimus comparandam; illa enim et ascendentes habuit et descendentes: in istis vero gradibus beatorum solus ascensus est. A nonnullis etiam et quindecim anni qui regi Ezechie sunt additi, huic similitudini videntur aptati, ut hic numerus et ibi perfectæ vitæ cursum indicasse monstretur.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum propheta loquitur. In prima parte clamat ad Dominum, ut liberetur a labiis iniquis et a lingua dolosa. Secunda, vehementer affligitur, quod in hac vita divitiis commorans aliena vitia sustinendo, malorum permixtionem prægravatur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Ad Dominum cum tribularer clamavi, et B exaudivit me.* Inchoat primus virtutum gradus; in quo propheta terrena vitia derelinquens, confessione lacrymabili petit se de mundi istius tribulatione liberari. Initium enim provectus est delicta carnalia relinquere, et sic Domino supplicare. Nam qui unum gradum conscendit, terram utique relinquit, et in quodam adhuc humili loco recipitur, cui elevatio prima præstat. Sed jam proculdubio habebit meritum beati, qui vel in isto gradu potuerit inveniri, sicut legitur: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates* (Psal. xxxi, 1). Quapropter exauditus se dicit, quoniam in tribulatione clamaverat. Dominus enim nescit differre, quem compuncto corde sibi senserit supplicare, sicut in Isaiâ legitur: *Adhuc invocante te dicam: Ecce adsum.* Et inspicere quam sit pulcherrimus ordo dictorum. Primum posita est tribulatio, deinde exclamatio, tertio exauditio, ut per ordines certos ad Dominum constet vota pervenire fidelium.

Vers. 2. *Domine, libera animam a labiis iniquis et a lingua dolosa.* Positus in illa convalle plorationis (quæ tamen jam gradus fidelium esse cognoscitur animarum) liberari se petit ab imputationibus asperis et blandimentis callida suasionem compositis. Nam qui mundum cœperit vitiorum abominatione deserrere, prima fronte conversionis *iniqua labia* patitur, dum ejus propositum sceleratis oblocutionibus irridetur. Dicitur enim ei ab iniquis: *Quid te crucias, ut sæculi honores fugias, et humana blandimenta derelinquas, ut et istum mundum perdas, nec ibi ad D quod desideras aliquando pervenias?* Sed hæc sunt in labiis constituta fallacibus: quia nulla videlicet cordis deliberatione firmata sunt. Postquam ista minus valuerint, tunc sasores ad dolosa se blandimenta convertunt, dicentes: *Noli te claudere, noli te jejuniis fatigare, restat tempus eum ista facias; quidum se putant loqui pro corpore, causas animæ noseuntur omnimodis ingravare.* Ipsa sunt ergo *iniqua labia et lingua dolosa*, quæ prima fronte ille patitur, qui ad Domini jussa transfertur. Sed quamvis levia putet esse quæ dicta sunt, inde humanum genus corruit, inde conditionem mortis acceperit. Nunc cum serpens venisset ad Evam, primo illi dixit per *labia iniqua: Quare præcepit vobis Dominus, ut non manducetis de hoc ligno paradisi* (Genes. iii, 3)? Et cum illa

respondisset, a Domino fuisse prohibitum, ait per **A** *linguam dolosam: Manducate, et eritis sicut dii*. Vides ergo merito summis viribus expetitum, ut ab his suasionibus propheta liberaretur, unde humanum genus noverat fuisse deceptum.

Vers. 3. *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* Post exclamationem præmissam et metum imminenti periculorum, propheta revertitur ad interrogationem suam, quod facere nimium cogitantes solent. Hæsitat, quærit contra tam facinus immanissimum, quod sibi remedium crederet esse præstandum, **430** ut opposito quodam munimine, transmissa tela tutus evaderet. Et cum duas res supra posuerit, *a labiis iniquis et a lingua dolosa*, hic tantum dicit: *Ad linguam dolosam*, quæ res utrumque complectitur. *Lingua enim dolosa, et iniqua labia* semper assumit. Sed ne tardaret auxilium, medicina sequitur postulata. Quæ figura dicitur erotesis, id est interrogatio, quando ad exercitationem suam aliquis proponit sibi quæ ipse respondet.

Vers. 4. *Sagittæ potentis* [ms. G. et ed., *potentes*] *acutæ, cum carbonibus desolatoriis*. Ecce illud remedium quod anxius quærebat, invenit; ecce beneficium competens quod et labia iniqua destruat, et linguam dolosam Domini virtute confundat. *Sagittæ potentis acutæ*, verba legis divinæ sunt, quibus aut hæreticorum, aut subdole blandientium corda, velut quibusdam jaculis transforantur, sicut scriptum est: *Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum* (Psal. **LXII**, 8). *Potentis*, quia nulli fas est obsistere quem virtus voluerit divina salvare. *Acutæ*, propter celeritatem operationis effectum: quoniam nulla tarditas objicitur, ubi illa medicina præstatur. *Carbones autem desolatorios* nonnulli peccatores terribimos atque malis actibus extinctos intelligere voluerunt, quorum formido et recordatio nostra vitia desolare noscuntur; dum metuimus talia committere, quæ illos cognovimus pertulisse. Potest autem et illud intelligi, ut *carbones desolatorios*, orationes accipiamus charitatis igne succensas, quæ nos vitis ita mundant atque purificant, ut quod in nobis diabolus construxerat, desolatum atque eversum divino beneficio sentiat. Sive magis illud est quod Isaias ait: *Et volavit ad me unus de seraphim, et in manu habebat carbonem ignis, quem forcipe acceperat de altari, et tetigit os meum, et dixit: Ecce tetigit hoc labia tua, et ait: Ecce abstuli iniquitates tuas, et peccata tua circum-purgavi* (Isai. **vi**, 6, 7). Quod nunc beneficio sanctæ crucis efficitur, quando labia nostra Domini recordatione signamus. Nec immerito forsitan signum crucis desolatorium dicimus esse carbonem, quando fugat peccata credentium, cum tamen perfidis videatur extinctum.

Vers. 5. *Heu me! quod incolatus meus prolongatus est: habitavi cum habitantibus Cedar*. Venit ad secundam partem, ubi damnans sæculi vitia, vitam se pœnitet habere longinquam. *Heu me*, sermo dolentis est, quod hujus mundi prolixitate fatigetur. Quam

querelam diversos sanctos habuisse non dubium est, si ut Ecclesiastes dicit: *Et laudavi omnes qui mortui sunt super omnes qui vivunt usque nunc* (Ecccl. **iv**, 2). Apostolus quoque Paulus exclamat: *Cupio dissolvi et esse cum Christo* (Philipp. **i**, 23). Merito ergo et propheta in hac parte congemuit, qui simillimo Domini amore flagravit. *Incolatus* autem significat peregrinationem. Incolas enim dicimus qui ad tempus terras alienas colunt, sed a patria sua longe sejuncti sunt. Quod de illis merito dicitur, quorum conversatio semper in cœlis est, sed adhuc hic corpore detinentur. Quod autem dixit, *prolongatus est*, affectum nimium desiderantis expressit. Cupienti siquidem felicem patriam videre, quamvis hic breve tempus probetur esse, longinquum est. Sequitur, *habitavi cum habitantibus Cedar*. *Cedar* Hebræum nomen est quod nostra lingua interpretatur tenebræ. Hoc ad sæculi hujus pertinet amatores, qui tenebrosis aëribus involuti, illa magis diligunt unde perire noseuntur. Sed ut verbi hujus breviter noscamus originem, *Cedar* Ismael filius fuit, qui genti suæ nomen dedit, cujus fines usque ad Medos Persasque prolati [ed., protelati] sunt: hi nunc Sarraçeni appellantur. Quo vocabulo competenter significat peccatores, inter quos se adhuc habitare sospirat. Necesse est enim ut bonus animus affigatur, quoties malorum permixtione concluditur. Hoc autem bene dicit, qui in primo gradu constitutus terram contempsit, camque felici variatione deseruit.

Vers. 6. *Multum incola fuit anima mea, cum his qui oderunt pacem*. Repetit cum dolore quem superius dixerat incolatum; ut non solum longus, sed etiam gravis esse videretur. Et ne istam peregrinationem corporis tantum fuisse judicares, adjunxit, *Anima mea: quia sanctorum mens hic patitur incolatum*, ubi sub nulla delectatione habitare cognoscitur. Sequitur causa durissima cur iste incolatus acerbus existeret, ut ipse patiens et benignus cum rixantibus et hæretica pravitate distortis in hoc mundo habitare videretur. Ille enim *odit pacem* qui non amat Christum, quia ipse pax nostra esse dignoscitur, sicut dicit Apostolus: *Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum* (Ephes. **ii**, 14). Et quale est audire illum blasphemari, cui humili semper debemus oratione prosterni?

Vers. 7. *Eram pacificus; cum loquebar illis, impugnabant me gratis*. Qui superius dixerat: *Incola fuit anima mea, cum his qui oderunt pacem*: ne putaretur iratus aut aliquibus contentionibus turbulentus, addidit, *eram pacificus*, cum pacis scilicet inimicis, cum adversariis suis, cum odio se habentibus, implens illud quod dictum est per Apostolum: *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes* (Rom. **xii**, 18). Deinde ipse Dominus in Evangelio ait: *Diligite inimicos vestros, benefacite iis qui oderunt vos* (Matth. **v**, 44). Quæ summa virtus est utique Christiani, inter turbulenta præsentis sæculi semper placabilem errantem. Verumtamen ne ipsa pax noxia videretur errantibus, dum non pro-

hærenter a malis, subjungit : *Cum loquar illis, A impugnabant me gratis. Loquebatur enim pacificus, non persequens, non injuriens, sed honorans verbis utique blandissimis et suavissimo pœculo comparandis. Sed illi qui erant obstinata mente durati, impugnabant gratis quasi inimicum, quasi hostem, quasi male suadentem. Impugnare enim a pugna tractum est, quod furiosis revera convenit et superbis. Impugnabatur gratis, dum contentiones falsissimas inflammata iniquitate pateretur. Gratis enim dicimus, quod nullis culpis præcedentibus sustinemus, sed sola in nobis nefanda voluntate grassatur. Ipsi sunt enim a quibus se petiit debere liberari, de quibus ait : *A labiis iniquis et a lingua dolosa.**

Conclusio psalmi.

Vides prophetam terrena deserentem, jam tenere gloriosæ virtutis ascensum, sed tamen adhuc gemere, quod cum malis se cognoscit habitare. Quapropter videamus qui sit proventus secundi gradus, quia nobis jam primus, Domino juvante, monstratus est.

431 PSALMUS CXX.

Canticum graduum.

Sicut nihil est novi quod de istis titulis loqui possimus, ita superest ut de psalmis gradatim ascendentibus dicere debeamus. Primo enim in tribulatione positus propheta, ad exemplum publicani illius qui tanto pectore oculos elevare non audebat ad cælum, liberare se petiit a labiis iniquis et a lingua dolosa. Nunc autem respirans ad secundum gradum proventus, oculos levavit ad montes, ad intercessores utique sanetos, quorum suffragio munera superna mereretur. Hoc enim ex persona sua loquitur propheta, qui tamen et ipse mons erat et patriarcha mirabilis. Sed ideo per istos gradus competenter ascendisse se retulit, ut nobis ignorantibus celestium virtutum genera distincta [ed., districta] narratione monstraret.

Divisio psalmi.

Propheta (sicut diximus) ad cælestem Jerusalem divina largitate conscendens, primo membro ad sanctorum merita elevasse se dicit oculos suos, ut eorum precibus auxilia postulata mereretur, ne mens ipsius hostili impugnatione succumberet. Secundo ordine indubitanter sibi promittit, quod se integre noverat postulasse, docens ut quoties bona fixo corde petimus, concedi nobis sine aliqua dubitatione credamus.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Levavi oculos meos ad montes, unde veniet [ed., veniat] auxilium mihi.*

Vers. 2. *Auxilium meum a Domino, qui fecit cælum et terram. Hinc categoricus syllogismus tota quodam more avis excluditur ita : Adjutorium in eum a Domino, qui fecit cælum et terram. Omnis ejus adjutorium a Domino est, qui fecit cælum et terram, a vero Deo est adjutorium ejus. Adjutorium igitur meum a vero Deo est adjutorium. Nunc verba psalmi*

tractemus. Quamvis esset in secundo gradu jam positus, festinans tamen altiora conscendere, oculos suos propheta se *levasse* dicit *ad montes*, ut ostenderet tanto plus desiderari præmia Domini, quanta probantur largitate concedi, sicut in centesimo decimo octavo psalmo inter alia dictum est : *Concupivi anima mea desiderare justificationes tuas in omni tempore (Psal. cxviii, 20).* Et in octogesimo tertio psalmo positum est : *Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini (Psal. lxxxiii, 3).* Nam cum dicit, *Levavi*, ostendit se ad contemplationem aliquam fuisse provectum. *Levare* enim est aliquid ad altiora transferre. *Oculos meos*, utique cordis aspectum; de quibus scriptum est : *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua (Psal. cxviii, 18);* et illud, *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos (Ps. xviii, 9).* Nam si istos carnales advertas, quid potuisset inde prodicere, si *montes* consitis silvis aut saxis squaleatibus elegisset intendere? Sed hoc si spiritualiter inquiras, omnino proficuum est; ut *oculos cordis sui*, sive ad sanctos viros, sive ad libros divinos, sive ad sublimes angelos credatur elevasse, qui magnitudine et firmitate sua vere *montes* sunt, unde etiam competens sustinebatur auxilium. Sed ne forsitan spem nostram in *montibus* poneremus predictis, secundus verus ostendit unde nobis veraciter *venire* possit *auxilium* : salutaris ordine cuncta disponens, quatenus sic speretur in *montibus*, ut tamen per illos *auxilium* nobis Dominum præstare noseamus, a quo est necessarium beneficium et salutare præsidium, inconversa felicitas, sicut dicit Apostolus : *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat, Deus (I Cor. iii, 7).* Et ne putares alterum Dominum, quoniam hoc æquivocum nomen est, dicit, *qui fecit cælum et terram* : significans Verbum, per quod facta sunt omnia.

Vers. 3. *Non det in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui custodit te.* Cum superius a Domino sibi venire præsidium postulasset, subito conversus animæ suæ loquitur, ut in salutari petitione constanti robore perseveret. *Pes* enim est pars ultima corporis nostri, imperio mentis locorum nos permutatione transponens. Ad cujus similitudinem cogitationes quoque nostras pedes vocamus, per quas in bonas malasque partes accedimus. Illos ergo pedes, unde et diabolus lapsus est, unde primus homo corruit, ad animam suam loquens optat propheta, ne peccatorum lubricatione vertantur, et stante corpore ruinam sustinere videatur in corde. Sed isto lapsus elatio est, quæ jam proventus famulos Dei frequenter impellit ad culpam, et dum aliquid sibi videntur esse, pessimo labuntur errore. Sequitur, *neque dormitet qui custodit te.* Hoc ab humana consuetudine translata figura dicitur. Solent enim cus odes fessi furtum pati, quibus gravis somnus obreperit; nec luminibus clausis videre queunt, quando gregis damna patiuntur. Subtiliter autem optat animæ suæ, ne Domino negligente infesti hostis deprædatione vastetur. *Dormitare* autem dicitur Dominus

quando nos in ejus fide tepescimus : in quo enim non dormit fides, vigilat Christus. Nam si nos ab ejus contemplatione discedimus, ipse quoque a nostra defensione subtrahitur, sicut in illa navi factum est, quando negligentibus discipulis Dominus dormiebat (*Math. viii, 24*) ; sed ubi fides eorum excitata est, Dominus quoque de somno surrexit, et statim ab eis pericula marina submovit. Precatur ergo ut vigilet semper ad Dominum, quatenus intenta supra se lumina sui pastoris habere mereatur.

Vers. 4. *Ecce non dormitabit neque obdormiet [ed., dormiet] qui custodit Israel.* Hæc sententia superioris dicti similitudo est. Optavit enim antorius animæ suæ, quod hic fideli populo pronuntiat esse servandum. *Israel* enim (sicut sæpe diximus) interpretatur vir videns Deum. Ergo supra eos qui Deum vident, Dominus non dicitur *dormitare* : quia revera talis in nobis redditur ejus aspectus, qualis in ipso fuerit nostræ mentis intuitus. Sed illi veracissime vident Deum qui non solum ejus humanitatem, sed etiam divinitatis contemplantur absque dubitatione potentiam. Incarnatio quidem ejus est (sicut dicit Evangelium) *Verbum caro factum est, et habitavit in vobis (Joan. i, 14)* : deitas autem ipsius (sicut idem evangelista testatur) : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. i, 1)*. Hæc qui ita crediderit, erit veracissimus *Israel* ; et non dormitabit neque obdormiet, Dominus custodiens eum.

Vers. 5. *Dominus custodit te, Dominus protectio tua, super manum dexteræ tuæ.* Venit ad ordinem secundum, ubi j̄m sibi confidenter promittit, quod videbatur fideliter expetiisse. Notandum quoque quod sic ad animam verba ista diximus fuisse conversa, ut tamen ad membra Ecclesiæ aptissima collatione referantur. Dicit enim : *Dominus custodit te*, ille videlicet qui fecit cælum et terram. Et ne ista custodia aiquid dubietatis habere potuisset, addidit, *Dominus protectio tua*. Ubi est enim divina protectio, quis dubitet securam illic esse custodiam ? Nam quod dixit, *Dominus custodit te, Dominus protectio tua*, figura est epembasis, quæ Latine iteratio nuncupatur. Hanc autem quam memorat *protectionem* ubi esse possit, evidenter ostendit, id est, *super manum dexteræ tuæ*. *Manus* commune nomen est ; ita enim et dextera dicitur, et sinistra ; sed hic merito *dextera* ponitur, ubi Dominus omnia prospera promississe monstratur ; scriptum est enim in Proverbiis : *Longitudo dierum et anni vitæ in dextera ejus (Prov. iii, 16)*, quod est æterna felicitas. *In sinistra autem ejus ãritiæ et gloria*, quod sæculi hujus bona significat, quæ tamen ab ipso dari posse non dubium est. Est quoque *dextera* ejus, quando sancti in ipsam partem ad percipienda munera segregantur. Est sinistra, quando peccatores æterna pœna damnandi sunt : illi, quia cœlestia desideraverunt ; isti, quia mundana secuti sunt. Legimus quoque peccatores dexteram sibi fecisse, quæ tamen sinistra est, de quibus idem propheta in centesimo quadagesimo tertio psalmo

A dicitur est : *Os eorum latus est sanitatem, et dextera eorum dextera iniquitatis (Psal. cxliii, 8)*. Sed illa vere dicenda est *dextera*, ubi gratia Domini collata monstratur.

Vers. 6. *Per diem sol non urit te, neque luna per noctem.* Elementa quidem ista hanc habent naturam, ut corpora nostra adurant, quando sætivo fuerint calore ferventia. Sed quoniam non est hæc prophetæ voluntas, ut omnino de qualitate corporis sentiat, qui animabus vult semper esse consertum, *diem et noctem*, quod est *sol et luna*, intelligamus adversa vel prospera, quibus vita humani generis varia vicissitudine continetur, sicut et alio loco dictum est : *In die clamavi, et nocte coram te (Psal. lxxxvii, 2)* ; significat enim totius vitæ tempus, quia clamandum est semper ad Dominum. Ergo Dominus non permittit tales in reatum deduci, aut scandalo interveniente peruri, quando eis custodiæ suæ præstat auxilium. Sic enim Israeliticum populum beneficiorum suorum munere custodivit, ut eum per diem nube protegeret, et nocte ignea columna lustraret. Quod nunc facit occulte in servis suis, quando eos ab hoste sævissimo in prosperis tribulationibusque defendit.

Vers. 7. *Dominus custodit te ab omni malo ; custodiat animam tuam Dominus.* Diversis modis promittitur divina custodia, quæ non solum ab adversis vindicat, sed etiam beatos facit, et ad cælorum regna perducit. Addidit quoque, *ab omni malo* ; sed hoc *malum* non sic intelligendum est, quemadmodum mortalitas putat, orbitates suscipere, damnis copiosissimis ingravari, inopia premi, et cætera quæ hujus sæculi amatores æstimant esse gravissima. Sed illud *malum* dicit, quod divinam gratiam tollit, animam perdit, totasque Domini promissiones evacuat. Et quoniam noverat hic sanctos viros doloribus ingentibus fuisse cruciatus, corporisque dispendio ad martyrii præmia pervenisse, adjecit, *custodiat animam tuam Dominus*, quam solum servat in sanctis, qui corporis detrimento æternæ lucis munera consequuntur.

Vers. 8. *Dominus custodiat introitum tuum et exitum tuum, ex hoc nunc et usque in sæculum.* Postquam varie diverseque optatum est ut Domini misericordia custodiret, venit ad finem psalmi, et cuncta conclusit. Dicit enim : *Dominus custodiat introitum tuum*. Hoc martyribus dictum competenter advenimus, quorum *introitus* a Domino custodiendus est, ne aut tormentorum violentia cedant, aut blandimentorum illectione seducantur. Quapropter merito optat propheta eorum *introitum custodiri*, qui sine Domino nullatenus possunt esse cautissimi, sicut in Evangelio dicitur : *Dum veneritis ante principes et potestates, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini ; dubitet enim vobis in illa hora quomodo aut quid loquamini (Math. x, 19)*. Subjungit quoque, *et exitum tuum* ; ubi est tota perfectio, quando usque ad finem vitæ permanet in eis vera irreprehensibilisque confessio, sicut ait in Evangelio : *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Ibid., 22)*. Ipse ergo tuetur

innotuit, ipse custodit et exitum, ut et vera proficiantur martyres, et ut nulla poenarum nimietate vincantur. Sed isti consummationi vide quid addidit: ex hoc nunc et usque in seculum: quoniam quicumque perseveraverit, æterna beneficia possidebit; nec potest illie esse terminus, ubi erit sine fine gaudendum.

Conclusio psalmi.

Quam bene secundus gradus propheticos pedes intutubabili firmitate continuit! quam bene supra se crevit, qui ad merita fortiora conscendit! Videamus quid in tertio gerat, qui hic custodiam Domini magno desiderio postulavit.

PSALMUS CXXI.

Canticum graduum.

Audivimus gradum, intelligamus ad aliora conscensum; sed iste ascensus firmus est, qui Domino custodiente servatur; qui quanto meritis proficit, tanto se mentis subjectione prosternit. Ecce jam sublevatur propheta tertio gradu, secundis altior factus, et de ipsa lætitia principium psalmi sumpsisse declaratur.

433 *Divisio psalmi.*

In prima parte gaudet se propheta commonitum ad supernam Jerusalem esse venturum, ubi jam sancti secunda prosperitate consistunt, et cum Domino, misericordia ipsius largiente, iudicabunt. In secunda parte loquitur ad cives Jerusalem, optans eis abundantiam pacis, quam se dicit charitate fratrum et Domini amore predicasse.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi: in domum Domini ibimus.* Decora nimis et salutaris causa lætitiæ, quæ prima fronte præmissa est, ut et hilare et attentos redderet auditores. Sed ne more humanitatis mediocre gaudium fuisse sentiret, de quo perfecto bono lætari se profiteatur ostendit, quia in domum Domini iturum se esse testatur. O digna exultatio illuc ire contendere, unde nunquam aliquis velit exire! Sed perscrutandum est quis hæc prophetæ dixerit? Scilicet Spiritus sanctus, qui cordi ejus tacita voce loquebatur. Audierat ergo propheta non aure, sed mente, non sermone, sed divino inspiramine; intus enim præmonitus, ad hæc exultationis verba prorupit. Sequitur, *in domum Domini ibimus.* Domus quæ justos tantum recipit, angelos continet, et ipsum creaturarum omnium conspiciere meretur Auctorem; domus desiderabilis, domus de vivis lapidibus fabricata; de qua in alio psalmo dictum est: *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ (Psal. xvi, 4).*

Vers. 2. *Stantes erant pedes nostri in atrii tuis, Jerusalem.* Quoniam sibi propheta æternam illam domum dixerat compromissam, jam ipsa præfiguratione futurorum in ea se dicit stare, ad quam desiderabat summo studio pervenire; ut agnoscamus sanctos

A viros, et hic jam in illa Jerusalem animo consistere, qui probantur in præceptis Domini permanere. In illa autem vere dicitur stare, in qua nullus potest cadere. Denique respice quod dicit: *Stantes erant pedes nostri.* Ibi enim *statur*, ubi semper firma voluntate consistitur. Sed istud stare non habet defectum, non aliquo labore conficitur: sed in suo robore perseverans, nulla lassitudine fatigatur. Sequitur, *in atrii tuis, Jerusalem.* Hic *atria* pro penetralibus ponit; *atrium* enim introitus domus est, in quo commemorari nequeunt habitantes. Sed hoc schematice dictum est a parte totum.

Vers. 3. *Jerusalem quæ ædificatur ut civitas, cujus participatio ejus in idipsum.* Ne Jerusalem quam dixerat terrenam potuisses advertere, *civitatem* illam B coelestem mirabili dividens subtilitate significat.

Dicit enim primum: *Jerusalem quæ ædificatur ut civitas.* *Ædificatur* plane, quæ quotidie usque ad mundi consummationem vivis lapidibus spiritali operatione constructur, id est confessoribus, martyribus et qui Domino sincera mente devoti sunt. Addidit, *ut civitas*, quatenus similitudinem civitatis in illa esse monstraret. Nam cum omnis civitas dicatur a civibus, verius tamen illa civitas dicitur, quæ unanimes cives continere monstratur. Scire autem debemus quod ista quæ nunc agitur, continet indiscretos populos atque permixtos; illa vero quæ futura est, solos recipit sine dubitatione perfectos; ista contrarietatibus quatitur, illa jugi securitate lætatur; ista plena penitentium, illa nescia lacrymarum; ista spe credit,

C illa Deum facie ad faciem videt, eoque fit ut, cum duæ civitates sint, unus tamen populus futurus credatur esse fidelium. Sequitur apta nimis, sed obscura sententia: *Cujus participatio ejus in idipsum*, id est, civitatis istius *participatio* est in Domino Salvatore, qui est proprie *in idipsum*. *In idipsum* quippe significat æternitatem, quæ nunquam desinit esse quod est, sed semper uno atque eodem modo est: virtus indefecta, potestas incommutabilis, substantia per se manens, omnia quæ vult efficaciter potens. Sic et ipse de se Moysi dixit: *Ego sum qui sum (Exod. iii, 14)*; et paulo post: *Qui est misit me ad vos (Psal. ci, 27, 28)*; et in alio psalmo ipsi dicitur: *Omnia sicut vestimentum veterascent, et sicut operatorum mutabis ea et mutabuntur; tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient.* Quapropter soli convenit Creatori esse *in idipsum*. Nam angelus qui se hoc putavit esse, mox corruit; ille enim ex se non erat quod erat, ideoque in idipsum esse non poterat. Hoc etiam in quarto psalmo dictum est: *in pace in idipsum dormiam et requiescam (Psal. iv, 9).* Quod locutionis genus Scripturarum divinarum proprium esse cognoscimus. *Civitatis* ergo istius *participatio*, consortium atque communio est (ut diximus) cum Domino Salvatore, sicut et ipse in Evangelio testatur: *Pater, volo ut ubi sum ego, ibi sint et hi mecum (Joan. xvii, 24).* In illa enim civitate erit Dominus, cui sancti erunt (prout ipse concesserit) sine dubitatione participes. Hanc civitatem Isaias propheta mi-

rabili laude describit dicens : *Vocabuntur salutare A muri tui, et porta tuae latitiae. Nec erit tibi sol in lumine diei, neque ortus lunae lucebit tibi nocte; sed erit tibi Dominus lumen aeternum, et Deus tuus gloria tua. Non enim occidet tibi sol tuus, et luna tibi non deficiet; erit enim tibi Dominus Deus lumen aeternum, et complebuntur dies luctus tui, et populus tuus omnis iustus erit, et in aeternum hereditate possidebunt terram (Isai. lx, 18, 19, 20, 21).* Cujus civitatis stupenda mysteria apostolus quoque Joannes in Apocalypsi sua mirabili praedicatione distinguit, ut praesentiam tuam pene interesse credas, cum tamen alibi te positum esse cognoscas. Quod vero in fine superioris versus *Jerusalem* posuit, et hoc in praesenti capite geminavit, echema est anadiplosis, id est congeminationis dictionis; quae hoc differi ab epem-basi quam in superiore psalmo diximus, quoniam ibi potest sermo post aliqua verba geminari; hic autem nullo alio intercedente repetitur.

Vers. 4. *Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini: testimonium Israel ad confitendum nomini tuo, Domine.* Dicendo, *Illuc*, significat civitatem Jerusalem, quam superius dixit: *Cujus participatio ejus est ipsa.* Et ut caelestem esse cognosceres, addidit, *ascenderunt.* Ad quam beati semper ascendant, quoniam jugi exercitatione proficiunt. Subjuncti *tribus*, in quibus erat Israeliticus populus distributus: sic enim illi genti ad numerum stirum Jacob duodecim tribus fuerant, sicut Romano populo triginta quinque curiae. In istis ergo tribubus significat sanctos, qui Dominum Salvatorem Deum esse confessi sunt; nam ut ab infidelibus tribus istas fidelium **434** segregaret, addidit, *tribus Domini*, quae utique ipsius esse non poterant, nisi ei pura mente credidissent. Alias enim *tribus* constat fuisse diaboli, quae a Christo maluerunt impia voluntate separari; quibus ipse in Evangelio dixit: *Vos a patre diabolo estis (Joan. viii, 44).* Verum quales essent istae *tribus Domini* breviter indicavit: *Testimonium Israel*, id est, qui testimonium praebant sanctitati, et sint probatio eorum qui Deum vident. *Testimonium* enim confirmationem praestat ignorantibus, ut credant esse revera Dei servulos, qui viderint beatos viros actuum probitate conspicuos. Nam ut hoc non haberet ambiguum, subiicit, *ad confitendum nomini tuo. Ad confitendum enim dicit, ad laudandum, quia cum angelis omnes sancti laudes Domini celebrant. Ipsum est enim verum testimonium Israel, cum laudes Domini devotissimo amore cantantur. Sic ista futura civitas beatitudine subiacenti et honore praemisso descripta est.*

Vers. 5. *Quia illuc sederunt sedes in iudicio, sedes super domum David.* Illos quos superius dixit, *Illuc ascenderunt*, ne eos crederes minus fortassis honorandos, dicit, *Quia illuc sederunt. Illuc* utique, ubi et ascenderant, et cum Domino judicabant. Tantus enim honor sanctis promittitur, ut etiam cum illo caelesti iudice judicare mereantur, sicut et in Evangelio ipse testatur: *Sedebitis super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel (Matth. xix, 28).* Honorabilis

sessio, dignitas admiranda, per Dei gratiam homines iudices fieri, qui fuerant peccatis facientibus rei! Sed cum Dominus dicat utrumque quod legitur: *Ite in ignem aeternum; et, Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum (Matth. xxv, 41, 34), etc.; quomodo sancti cum Domino judicabunt? Cum ipso revera judicabunt, quando jam mente purgati, et in contemplatione perfectissima constituti, hoc sine dubio judicabunt esse faciendum, quod a Domino cognoverint constitutum. Voluntas enim compar audientium, unum facit esse iudicium, quamvis reliqui tacuisse noscantur. Sederunt autem quod dictum est, praeteritum tempus ponitur pro futuro, quia omnia verba Dei sic firma sunt; ut quamvis credantur esse ventura, stabilitate sui aestimes esse jam facta. Sed*

B perscrutemur quid sit hoc quod *sedes sedisse* dicat? Merito, quoniam sancti viri *sedes* sunt Dei; in ipsis enim sedendo gratia eos suae majestatis illuminat, sicut legitur: *Sedes sapientiae anima iusti (Isa. lxxvi, 12); et alibi: Super quem requiescit spiritus meus, nisi super humilem, et quietum, et timentem verbum meum? Sequitur, in iudicio, quo scilicet, nisi filio futuro de quo legitur: Pater non judicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio (Joan. v, 22)? Sed quamvis non posuerit quale iudicium velit intelligi, absoluta tamen ratione cognoscimus illud esse ubi et sancti sedebant, et simul cum Domino judicabant. Quod in Scripturis divinis frequenter invenis dictum, ut non exprimat res ipsa quae dicitur; sed tamen dei hominibus intelligendum quod rationabiliter sentiat, sicut jam in alio psalmo dictum est: *Quis est homo qui vult vitam (Psal. xxxiii, 13)? Et in Evangelio Dominus: Si vis venire ad vitam, serva mandata (Matth. xix, 17); non enim dixit, aeternam, quod est omnimodis sentiendum. Haec figura dicitur ellipsis, et quia illi deest necessarius sermo, defectus vocatur. Sed tamen quae sint istae *sedes*, laudando consequenter exponit, dicens: *Sedes super domum David. Super domum* dicit, super familiam Christi, quia clariores ibi erunt aliqui sanctorum a reliquis fidelibus, sicut dicit Apostolus: *Stella ab stella differt in claritate, sic erit et resurrectio mortuorum (I Cor. xv, 41, 42).* Nam si alicui servorum hic inter confamilios suos de domini sui animo aliquid amplius scire gloriosum est, quanto magis in illa domo Christi potest esse mirabile aliquam contemplationem Domini plus habere, ut tanto magis ab alio distet, quanto eum divinitatem ejus contigerit amplius intueri. *David* vero significat Christum, nomen ex parente carnis assumptum. Et intueri quemadmodum civitatis illius facta descriptio est, ut diceret quid ibi agendum sit, quemadmodum construitur, qui illuc ascendant, quid ibi acturi sint? Quod schema dicitur caracterismos, quae Latine informatio vel descriptio nuncupatur.**

Vers. 6. *Rogate quae ad pacem sunt Jerusalem, et abundantia diligentibus te.* Ad secundam narrationem propheta pervenit, ubi eos alloquitur qui sunt, Domino praestante, iudicaturi. Nomen istud aequivo-

cum est. In hoc enim loco, *Rogata*, interrogate significat, non supplicare. Perquirere enim et rimari cuncta convenit judicantem; sed hoc ibi non sit sermonibus, neque interrogatione vocis, sed tacita mentis consideratione. Omnes sunt cum Domino (sicut dictum est) iudicaturi, quando illuminati atque sanctificati illam revera cognoscent esse veritatem, quam Dominus proprio ore dicturus est. Pacificos enim querit Dominus: pacificos querit et cohors tota sanctorum, qui charitate plenissimi sunt, qui modestia polent, qui pia humilitate præcelesti snat. Hæc enim et sanctos vult querere, quæ novit Dominum posse diligere. Sed istam pacem cujus esse dicitur Jerusalem utique, id est populi fidelis, qui tempore iudicii in pacis æternitate recipitur. Adhucmet ergo propheta quod scit esse venturam; ut illi qui cum Domino iudicabunt, talibus viris in illa patria congaudeant, qui et hic pacem diligunt, et ibi æternæ pacis præmia consequuntur. Et quia in fine sententiæ Jerusalem posuit, conversus ad ipsam brevissima demonstracione complexus est: *Abundantia diligentibus te*. Omnia enim bona illis abundare manifestum est, qui diligunt Jerusalem; nam qui hic pauperes fuerint, ibi bonorum omnium divites erunt; qui hic fragiles, ibi indefecti; qui hic temporales, ibi æterni; et quidquid bonorum esse potest, ista celesti abundantia videtur impletum.

Vers. 7. *Fiat pax in virtute tua, et abundantia in turribus tuis*. Adhuc ad Jerusalem loquitur, cui optat talia qualia scit esse ventura. Virtus quippe ipsius pax sine dubitatione sanctorum est, quæ vocatur et charitas; de qua scriptum est: *Deus charitas est* (1 Joan. iv, 16). Per hanc enim sunt unum, per hanc templum merentur esse Creatoris; et quidquid eis promittitur, ipsius consideratione præstat. Pax ista est quam nulla bella concutiant, quam seditio nulla conturbat; sed sine fine possidebitur quod ibi Christi miseratione confertur. Pax enim a parcendo, sive a pascendo dicta est. Sequitur, et *abundantia in turribus tuis*. Hæc est abundantia de qua superius dixit: *Et abundantia diligentibus te*. Sed hic per *turres* aliquid significantius videtur expressum, ut hanc abundantiam non æqualem omnibus, sed intelligeres case potiorum. **435** Turres enim sunt quæ objectu et altitudine sua civitates defendunt, et venientes inimicos prima fronte suscipiunt. Unde non improbe martyris significatos advertimus, qui oppositione corporis sui, civitatem Dei pia confessione defendunt, et quasi eminentia ædificia ita hostibus fidei repugnare noscuntur.

Vers. 8. *Propter fratres meos et proximos meos, loquebar pacem de te*. More perfectorum virorum pacem prædicans, pacis suæ signa demonstrat. Dicit enim pacem istam Ecclesiæ ideo se prædicasse propter fratres et proximos suos, ut instructi hac virtute concordia diligerent ac quererent unitatem. Fecit ergo quod docuit, ut amore fratrum prædicaret, quod suadebat [ms. G. et ed., sciebat] omnibus profuturum. Hoc ergo commonet, ut non propter laudes

A aut commoda sua quisquam doceat; sed misericordij animo propter fratres laboret et proximos, sicut ait Apostolus: *Non querens quod mihi utile est, sed quod multis* (1 Cor. x, 33). Non ergo propter utilitatem suam temporalem locutum se dicit pacem illam futuri sæculi, sed propter fratres et proximos, ut eam salutariter desiderantes, unanimiter se vinculo colligerent [ed., colligerent]. Cum vero dicit de te, ad Jerusalem se adhuc significat loqui, in qua sanctorum cætus est, id est adunatio beatissima populorum.

Vers. 9. *Propter domum Domini Dei mei* [ms. A., B., nostri] *quæsi vi bana tibi*. Ne quis putaret alicui rei sic affectum debere, ut Domini charitatem præmittere videretur, addidit quare bona quæsi verit Jerusalem; scilicet quia domus est Domini, ad quæ bene refertur quidquid dilectionis impenditur.

Conclusio psalmi.

Respicimus prophetam qualia in tertio gradu charitatis verba profuderit, et in profectu ejus, præstante Domino, gaudeamus. Quantum enim sanctorum quis ascendendo proficit, tantum altiora et dulciora verba depromit.

PSALMUS CXXII.

Canticum graduum.

Libet respicere quemadmodum prophetalis ascensus iste proficiat, et paulatim altiora petens, indicæ nobis suæ perfectionis ostendat. Nam qui prius ad montes oculos levavit, nunc ad ipsum Dominum lumina sui cordis erexit: ut qui spiritualibus gressibus celsiora nitentur ascendere, divinæ se misericordiæ feliciter proximaret. Pulchrum spectaculum, subire homines ad Deum, pigramque istam molem ad supernæ gratiæ præmia sublevare! Quod tamen ille solus efficit, qui de sepulcro Lazarum venire præcepit (Joan. xi, 43), qui mergentem Petram porrecta dextera liberavit (Matth. xiv, 31): qui Eliam atque Enoch viventes transtulit (IV Reg. ii, 11; Gen. v, 24), et his similia, quæ quotidie virtus Divinitatis operatur. Istos autem gradus illi conscendant, qui hic charitate unum sunt. Ad caput enim festinare nequeunt, nisi qui Christi membra esse meruerunt. Quæ propter sicut hunc mirabilem ascensum corde respeximus, ita nunc psalmi altitudinem sollicitamente tractemus.

Divisio psalmi.

Propheta metuens amittere quod tenebat, et cætus ex ipsa parte qua creverat, primo ingressu perseverantiam precum devotus exsequitur, ut suscepta munera divino præmio contineret. Secundo Dominum deprecatur, ut donet ei misericordiam; quia instigatione diaboli ab insultantibus multa patiebatur adversa; ut quem consortio suo maculare non poterant, saltem superbis despectionibus sauciarent.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in caelo*. [ms. A., B., F., cælis]. Salutariter admonetur humanitas ut inde petat auxilium unde inexpugna-

bile præsidium credit esse venturum. Nam qui sunt a corde prætumidi, et mundana se potestate jactantes, si qua fuerint læsione provocati, ad divitias recurrunt, ad patrocinia peritura confugiunt, ut exigant de inimico pœnam, qui irrogare præsumpsit injuriam. Dei vero famuli patientissima se conversatione moderantes, quidquid scandali, quidquid tribulationis pertulerint, oculos ad Dominum levant, et ad illum respiciunt, a quo se veraciter salvari posse confidunt. Sequitur, qui habitas in cœlo. *Habitare* Dominum multis legimus modis, ut est illud in Evangelio: *Ego in Patre, et Pater in me* (Joan. xiv, 10). Dicitur etiam habitare in sanctis, ut in Levitico legitur: *Habitabo in his, et ambulabo in ipsis, et ipsi erunt mihi populus, et ego illis in Deum* (Levit. xxvi, 12). De quibus et Apostolus ait: *Vos estis templum Dei, et Spiritus Dei habitat in vobis* (I Cor. iii, 16). Sic etiam de utroque testatur Evangelium: *Ut omnes unum sint, et ego in illis, et tu in me* (Joan. xvii, 21). Legitur quoque in cœlo sedere Dominum, ut est illud: *Cælum mihi sedes est: terra autem scabellum pedum meorum* (Isa. lxvi, 1), et alibi: *Cælum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum* (Psal. cxiii, 16).

Vers. 2. *Ecce sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum.* Respiciamus intrinsecus quid nobis similitudines istæ designent. Attendunt servi ad manus dominorum suorum, sive quando per eos desiderant nutriti, ut totius indigentiae necessitates evadant; sive quando pro culpis suis vapulare jubentur, donec audiant, parce. Utraque enim ponuntur in potestate dominorum, sive spes continentiae, sive finis aliquando vindictæ. Quæ nos utraque convenit facere, ut oculos nostros semper levemus ad Dominum, et cum aliquam indigentiam sustinemus, et cum pro aliquibus verberamur excessibus. Sed hic versus et sequens per figuram homœosis depromuntur, per quam minus notæ rei, ex similitudine ejus quæ magis nota est, demonstratio declaratur.

Vers. 3. *Et sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nobis* [mss. A., B., F., nostri]. Quidam et istum versus sic ad Dominum aptare volunt, ut ipsum Deum Dominum dicerent, propter illud exemplum: **436** *Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam* (I Cor. i, 24). Sed ne discrepantia sexus aliquibus abhorreat, potest sub hoc modo fortassis intelligi. Superius de servis fecit comparisonem et dominis; et ne se sexus femineus putaret exceptum, huic [ed., hinc] quoque similitudines aliæ conferuntur; quia sic attendit ancilla in manibus dominæ suæ, sicut et servi in manibus dominorum suorum. Sequitur autem sententia quæ sexum utrumque concludit, *ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nobis.* Ita, dum dicitur, similitudo præmissa declaratur, ut sive aliquid a Domino prosperum petamus; sive cum tormenta animi vel corporis sustinemus, ad Dominum semper oculos elevemus. Addidit etiam nostri, ut hoc de se dictum uterque sexus acciperet. Subjecit *donec misereatur nobis*, ut ostenderet, sive

A feminas, sive masculos sub patientia [mss. A., B., F., pœnitentia] debere beneficia divina perquirere et ei jugiter supplicare. Istud autem, *donec*, in Scripturis divinis homonymum est; interdum quippe significat aliquid temporaliter agi, interdum, *semper*. Temporaliter, ut est illud in psalmo centesimo nono: *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* (Psal. cix, 4). Semper autem significat, ut præsens psalmus declarat, *donec misereatur nobis*, quasi vero oculi nostri in manibus ejus esse non debeant, etiam postquam nobis fuerit misertus. Tale est et illud Evangelii, *Non cognovit eam, donec peperit filium suum primogenitum* (Matth. i, 25), quam constat virum nullo tempore cognovisse. Quapropter, *donec* merito hic semper advertitur, quamvis temporaliter B dictum esse videatur. Quod locutionis genus inter divinæ propria Scripturæ enumerandum est.

Vers. 4. *Miserere nobis, Domine, miserere nobis, quia multum repleti sumus contemptione* [mss. A., B., F., despectione]. Venit ad ingressum secundum, ubi misereri sibi contemptus et opprobrii sui consideratione deprecatur. Nam ille famulus qui assidua malorum afflictione vapulabat, oculosque suos in Domini miserati ne posuerat, erumpit in necessariam vocem, sibi que miserendum gemina petitione deplorat, quia corpus ejus passionibus, anima laborabat opprobriis. Quod merito ad martyres refertur, qui (præstante Deo) vivacitate animi injuriam superant passionum. Huic ergo repetitæ misericordie causa subjungitur, *quia multum repleti sumus contemptione.* Replentur enim contemptione, quando Dei famuli verberibus lacerantur, quando flammis æventibus exuruntur, quando gurgitibus necantur altissimis; nisi enim contemnerentur abunde, talia non poterant sustinere. *Multum repleti*, significat abundantiam passionum, quam tamen se cupide ac libenter pertulisse testantur.

Vers. 5. *Et multum repleta est anima nostra: opprobrium abundantibus, et despectio superbis.* Cum superius se repletum dixerit contemptu eorum qui sibi videbantur esse felices, et hoc corpus suum pœnali assereret verberatione laceratum, dicit etiam animam quoque suam opprobriis et despectionibus fuisse completam, ne quid restaret quod non gravissimæ passionis subderetur injuriæ. *Opprobrium* autem *abundantibus* ideo posuit, quia cum persecutores essent divites ac latantes, viris sanctis paupertatem suam et humilitatem iniqua invectione reputabant, dicentes: *Quid vobis prodest mundi divitias non habere, et futura nescio quæ perquirere, præsentia gaudia deserere, et tristitiam plus amare? Ecce ego quæ video, teneo; tu spera quæ inaniter potius suspicaris.* Sequitur, *et despectio superbis.* Despiciunt superbi humiles, quando tales prædicationes eorum audiunt, quibus obedire contemnunt. Nam cum superbi præsentia diligant, futura non tractant, et acrius in illos iniquitate suæ pravitatis insurgunt, qui regulis Domini servire contendunt. Verum his in judicio venturo sit alterna conversio; in opprobrium

et de peccationem veniant abundantes atque superbi, A sicut Salomon de talibus ait : *Quid nobis profuit superbis, aut quid divitiarum jactantia contulit nobis* (Sap. v, 8) ? etc. Sciendum plane quia communis eloquentiæ ordo poscebat ut diceret : *Multum repleta est anima nostra opprobrio abundantium, et despectio superborum.* Sed cum dixerit, *multum repleta est anima nostra, opprobrium abundantibus, et despectio superbis,* hoc videtur esse proprium Scripturæ divinæ, quod tamen trahi non debet ad vitium, sed quoniam non est adhuc humanis regulis apprehensum.

Conclusio psalmi.

Merito iste qui jam quatuor gradus ascenderat, dementium invidiam sustinebat, quia res prosperæ mordent semper adversos, dum vanis imputationibus retardari creditur qui animæ propectibus studere monstratur. Intueamur virum et in precum perseveratione mirabilem, et nullis irrisionibus intemptem ; sed diversas molestias, diversa vulnera uno medicamine curantem ; quod oculos suos levat semper ad Dominum.

PSALMUS CXXIII.

Canticum graduum.

Gradus istos et in multis unum, et in uno multos ascendere propheta testatur, quando plurali et singulari numero in his psalmis locutus fuisse declaratur. Non injuria, quia et populus Dei unum corpus est Christi, et plebs iterum devota per unumquemque fidelium probatur effusa. Quapropter, sive hoc C unum, sive plures loquantur, una tamen decantat Ecclesia. Sed isti gradus in illo sunt itinere constituti, ubi ipse Rex patriæ viam se nobis cognoscitur præbuisse ; quam si, ipso præstante, fideliter atque humili er gradimur, ad ejus sancta tribunalia pervenimus.

Divisio psalmi.

Memores sancti confessores quanta pericula per divinam misericordiam velut impetum torrentis evaserint, primo capite fatentur se de tot sævientibus ærumnis sola Dei misericordia fuisse liberatos. Secundo, gratias 437 agunt, quia non sunt decepti a persecutoribus suis ; sed versa vice insidiæ magis ipsorum contritiæ sunt, eosque constat creptos.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel.* Subita lætitia quæ de præeriti periculi recordatione descendit, solet verborum ordinem non tenere. Admirantur enim confessores quomodo evaserint insequentes, quemadmodum fragilitatem humanam tormenta non vicerint : quomodo, deficiente corpore, mens fide solidata non cesserit ; et exiguam partem verborum, quæ de sensu magno descenderat, in capite posuerunt : quæ tamen subsequenter explanant, ut et periculis tantis [ed., periculi instantis] non tolleretur admiratio, et paulo post sermonum redderetur integritas. Consuetudo quippe senten-

tia fuerat dicere : *Nullatenus potuimus pericula inflicta superare, nisi quod Dominus erat in nobis.* Simul et præsumptionis humanæ perniciose consuetudo de medio tollitur, quando non divitiæ nostræ, non consilium, non virtus nobis subvenisse dicitur ; sed miseratio Domini sola nos liberasse monstratur. Sequitur, *dicat nunc Israel.* Saluberrimum nimis esse cognoscitur, quod tanta ut fiant [ms. F. et ed., fiat], auctoritate Domini censetur. Nam unde ipsi fuerant salvati, merito reliqui beati gratias agere monebantur. Hæc est enim charitatis et unitatis virtus, ut si quid uni prosperum concedatur, omnes sibi provenire e congaudeant ; rursusque si quid contrarium ingritur, universi sibi accidisse condoleant. Quapropter quid *dicat Israel,* subter adjunxit. Ideoque B qui vult esse Israel, puro corde dicere talia non recuset.

Vers. 2. *Nisi quia Dominus erat in nobis : cum insurgerent homines in nos.* Et hunc versum et alios tres qui sequuntur, pii confessores Israellem commovent dicere, qui in psalmi capite loqui cœperunt, quoniam etsi unusquisque aliquo casu propriis periculis exiit, ab omnipotente Domino liberatur. Sed quamvis in istis omnibus pendeat una sententia, nos tamen more nostro singulos versus ponimus, ut quod de alio pro sensu explicando subjungendum est commoneamus. Inchoat itaque secundus versus pendente sensu (sicut in primo jam factum est), ut dicat se Israel per Domini gratiam fuisse liberatum, quando eos scelerali homines insequerentur atrociter. Quomodo enim aut caro fragilis sufficeret, aut mutabilitas humani animi firma constaret, *nisi quia Dominus erat in eis?* Ille enim quando in nobis est, nec vitio nostræ pravitatis abscedit, semper salvi, semper manemus illæsi, quia persecutorum iniquitas non prævalet contra eum pro quo se gratia divinæ virtutis opponit. Quapropter intuemus est in his duobus versibus qui dicti sunt, et in tribus aliis qui sequuntur, figuram esse anaphoram ; quoniam eadem verba per principia versuum repetita esse noscuntur. Quod schema plurimum valet ad animos commovendos.

Vers. 3. *Forsitan vivos deglutissent nos, cum irasceretur animus eorum adversum nos.* Medietas versus istius ad superiora respondet. Ita est enim sensus iste jungendus : *Nisi quia Dominus erat in nobis, cum D insurgerent homines in nos, forsitan vivos deglutissent nos.* Hic enim distinctionem plenam ponere debemus, ut reliqua nobis iterum absoluta verborum copulatione respondeant. Nam quod dicit *vivos deglutissent nos,* humana consuetudo non est vivos deglutire contrarios ; sed vivi deglutuntur, quando aut in hæreticas pravitates, aut in profundam præcipitationem culparum nefanda pravitare demergimur. Quod sanctis viris potuisset accidere, nisi eos virtus superna liberasset. Sequitur medietas versus hujus, quam tamen ad inferiorem sententiam constat esse jungendam. Dicit enim : *Cum irasceretur animus eorum adversum nos. Irasceretur,* dixit, quia justissimas causas non habebant. Ira enim et invidia iudicio carent, dum

voluntates suas mente principiti subsequantur, sicut **A** et Job dicit: *Stultum occidit iracundia, et parvulum necat invidia* (Job. v, 2). Quid enim adversum Dei famulos habere justum poterant, qui in eis Auctorem omnium contemnere præsumebant? Animus, Græcus sermo est ἀνὸ τοῦ ἀνέμου, id est quod mobilitas ejus ventis celerrimis comparatur: sive ἀναμος quod sanguinem non habeat, utique qui corporalis non est; sicut in libro dictum est, quem de Anima, Domino præstante, conscripsimus.

Vers. 4. *Forsitan velut aqua absorbissent nos: torrentem pertransiit anima nostra.* Simili modo contexti sunt et isti versiculi. Est enim, si ita legatur, plena et indubitata sententia: *Cum irasceret animus eorum adversum nos, forsitan velut aqua absorbissent nos.* Aquam hic iniquos populos vult intelligi paganorum, qui idolorum culturis, quasi nimia quadam inundatione, terrena corda occupasse videbantur. Ii servos Dei absorbere cupiebant, cum in suas culturas Christianos perducere nitentur. Sed eos virtus divina liberavit, quæ Petro apostolo manum, ne mergeretur, extendit. Aquam vero dixerunt antiqui, a qua sunt omnia, credentes exinde omnia fuisse procreata. Sequitur, *torrentem pertransiit anima nostra.* *Torrentis* est (sicut jam diximus) flavius hibornis imbribus subito concitatus, qui et rapidus cognoscitur et æneus, quia non puro fonte profunditur, sed terrenis infectionibus sordidatur. Huic merito comparatur sæculi istius turbidus cursus, qui nullo veritatis fonte defluit, sed malorum omnium tempestate coalescit. Iste torrentis est unde bibit et Dominus, de quo jam dictum est: *De torrente in via bibit, propterea exaltabit caput* (Psal. cix, 7). Merito ergo et Israel ipsum pertransiisse perhibetur, unde et caput ejus potasse prædictum est. Sed in his omnibus una est veraque confessio; quoniam de tantis periculis sola Domini miseratione liberamur.

Vers. 5. *Forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem.* Debemus ad inquirendum esse solliciti, quare ista pars orationis, *forsitan*, fuerit toties iterata, cum dubitare fidelibus non conveniat mundi pericula per nosmetipsos non potuisse transire, nisi quia Dominus orat in nobis. Hoc enim vera, hoc catholica confitetur Ecclesia; sed usus est magni periculi, ut quoties a maxima clade liberamur, sub dubitatione dicamus: *Putas evasimus? cum nos nequam evasisse dubitemus.* Nam et alibi in re certa sic ponitur: *Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forsitan periissem in humilitate mea* (Psal. cxviii, 92). Tobias quoque propheta sic ait: *Convertimini, peccatores, et facite justitiam coram Domino; quis scit si velit vos, et faciet vobiscum misericordiam* (Tob. xiii, 8)? Et alibi scriptum est: *Et elevete cum flatu oculos vestros in cælum, forsitan miserebitur nostri Dominus, et salvabit vos* (Judith. vii, 18, 24). Vides tantis locis positum, *forsitan*, ubi non erat ullatenus ambigendum; unde non merito hanc verborum titubantiam, sed fidei magnam absolutamque constantiam proprium Scripturæ divinæ dicitur;

quod usus mundanus in rebus dubiis atque incertis tantum ponere consuevit. Quapropter aliquid hujusmodi dictum, non est defectus robustissimæ fidei, sed exaggeratio magna periculi. Nam cur dubitarent *aquam intolerabilem* evasisse animas suas, cum ipsi in superioribus professi sunt: *Torrentem pertransiit anima nostra?* Subjecit, *aquam intolerabilem.* Ipso modo *aquam intolerabilem* dicit, quam se tolerasse professus est. Aliter enim evadere non potuit, nisi confortatus per Dei gratiam omnia tolerasset. *Intolerabilis* ergo *aqua* dicitur, quando nostra infirmitas cogitatur. Nam peccatorum gurgis criminumque tempestas tolerari non potest, quando a defensione Domini segregatos invenerit. Econtra omnia tolerabilia fiunt, cum Deus in sanctis suis habitat; tunc enim nec error subripit, nec luxuria trahit, nec superbia ventosa prævalet, nec hostis antiqui suggestio maligna grassatur.

Vers. 6. *Benedictus Dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.* Venerunt pil confessores ad narrationem secundam, in qua Domino gratias agunt, quia minime pro inimicorum voluntatibus corruerunt; sed illi potius contriti sunt, qui eos perdere maluerunt. Et vide quemadmodum inimicorum voluntas salva describitur, ut more ferarum humanam innocentiam dentibus appetere viderentur. Quod etiam de diabolo dictum est: *Inimicus vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, querens quem devoret* (I Petr. v, 8).

Vers. 7. *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium.*

Vers. 8. *Laqueus contritus est, et nos liberati sumus.* Bene istud saneti dicunt, quorum etsi corpus afflictum, anima tamen, Domino custodiente, servata est. *Passer* enim (sicut sæpe diximus) avis est omnino cautissima, in parietibus habitans, quæ insidias positas solerter evitat, nec facile capitur, quæ ad escas querendas semper noscitur venire sollicita. *Laqueus* est autem *venantium*, mundi istius quælibet dulcedo proposita, in qua tunc capimur, quando suavis esse judicatur, sicut de mulieribus scriptum est: *Oculus meretricis laqueus peccatoris* (Prov. vii). Sic de avaritia, sic de superbia, sic de cunctis vitiis sentendum. Sed vide quid adjecerint, *contritum laqueum, et se fuisse liberatos.* *Revera*, quia se gravat qui alium onerare festinat; et sicut legitur: *Ipse in foveam incidit, qui eam alteri parare contendit* (Eccli. xxvii, 29). Præterea respice quod non ruptum, sed *contritum laqueum* dicit. *Contritum* enim nec foream aliquid, nec stuprum dicitur, nisi quod alicujus metalli duritiam habere monstratur; et ideo *contritus* dicitur est, ut in ipso ostenderet fortitudinem passionis, et potentiam liberandis. Quapropter *contritus laqueus*, merito se dicunt esse *liberatos*, quando insidiatore perducuntur ad nihilum, cum capere nequeunt quos decipere tentaverant.

Vers. 9. *Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum et terram.* Reddunt causam quare *laqueus* ille *contritus* est, quia nihil illi prævalere

potest adversam, cui divina virtus præstat auxilium. Quid dementes quæritis, contra illius servos insidias tendere, quem audistis cælum et terram jussione momentanea condidisse? Facile illi est insidias vestras [ed., nostras] destruere, qui consuevit iniqua omnia cum voluerit dissipare.

Conclusio psalmi.

Quam bene in quinto gradu confessorum ascendit beata devotio, ut qui corporeos sensus, juvante Domino, superare valuerunt, quinarum loci protectione gauderent! Sed hi ne caderent, ne corporis infirmitate titubarent, illa humani generis remedialis præstabat humilitas, ut spem suam totam in Domino ponerent, nec sibi boni aliquid ruinosis præsumptionibus applicarent.

PSALMUS CXXIV.

Canticum graduum.

Sciens Dominus infirmitatis humanæ labilem gradum, iter istud virtutum quibusdam gradibus fabricavit, ut securius ad ardua tenderet desiderium nostrum, cum vestigium poneretur in plano. Sic enim calcamus dorsa graduum, ut inæqualem non patiamur ascensum. Sed quamvis scala ista salutaris competenti remedio videatur esse constructa, nulla tamen firmitate consistimus, nisi illic Domini regimine teneamur [mss. A., B., F., tueamur]. Quæ tamen ascensio sit mente, non corpore. Nam in uno magis loco sedentes, et cellula situ retrusi, efficacius istos gradus ascendimus, quam si per hominum ora volitemus; et ideo clamat propheta nobis esse in Domino **C** confidendum, ne laetoremur incassum.

Divisio psalmi.

Conscondens propheta senarium gradum, qui perfectus habetur in disciplina numerorum, populum fidelem prima commotione confirmat, dicens nullatenus commoveri posse, qui confidentiam suam in Domini virtute posuerunt; reddens causam, quare peccatores supra sortem justorum non permittat excrescere. Secundo deprecatur, ut rectis prosperitas pravus vindicta proveniat.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Qui confidunt in Domino sicut mons Sion: non commovebitur in æternum, qui habitat in Jerusalem.* Generaliter cunctos alloquitur sermo propheticus, quoniam qui hic fuerint in vera religione constantes, et spem suam in Domini defensione posuerint, sicut Sion, Jerosolymæ mons, ita firmissima soliditate consistunt. Sed hic nominis est interpretatio perquirenda. Sion enim dicitur speculatio **439**, quæ convenit Pastori Domino Jesu Christo. Non enim tantæ majestati insensatum aliquid poterat comparari, nisi sub aliqua significatione probabili, quod in Scripturis divinis frequenter invenies; nam et alibi dictum est: *Montes exsultaverunt ut arietes, et colles velut agni ovium* (Psal. cxiii, 4); et his similia. Dicit ergo de homine, qui confidit in Domino, non commovendum esse in æternum, sicut montem Sion; cum

tamen et ipsum in fine mundi credamus inter cætera commutari. Sed ille Sion, id est Dominus Christus non commovebitur, qui hac significatione declaratur. Et considera quia supra posuit, *qui confidunt*; et postea singulariter dixit, *non commovebitur*; videlicet ut numerosam Christiani populi ostenderet unitatem. Addidit, *qui habitat in Jerusalem*. Cum sciamus Jerusalem a diversis gentibus funditus fuisse subversam, ejusque cives frequenter ductos esse captivos, quemadmodum hic habitatores ejus dicit nullatenus commovendos? Sed hic quoque Jerusalem, cælestem patriam debemus advertere, quæ significat visionem pacis: de qua nullus potest ullo modo commoveri, qui meruerit in ejus soliditate constitui. Sic enim nobis veritas patet, et ratio absoluta constat, si nomina hujusmodi ad congruam significantiam transferamus.

Vers. 2. *Montes in circuitu ejus: et Dominus in circuitu populi sui, ex hoc nunc et usque in sæculum.*

Sic forma terrænæ Jerusalem præsentis versu describitur, ut illa nobis cælestis patria potius indicetur. Etenim Jerusalem ista, quamvis et ipsa in monte sit, circumjectis montibus, in medio constituta, quæ celsis cacuminibus velut quædam area circuitur. Hæc forma dictionis Græcæ dicitur topothesia, Latine loci positio. Montes enim et in bono et in malo ponuntur, quoniam utrique super communem naturam magna altitudine præeminere cernuntur. In malo sunt positi: *In Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ: Transmigre in montem sicut passer* (Psal. x, 2)? In bono: *Suscipiant montes pacem populo tuo, et colles justitiam* (Psal. lxxi, 3). Sicut et hic montes sanctos viros designant, qui Jerusalem illam cælestem qua quaversus inhabitant. Nam ut beatos viros debuisses advertere, sequitur, *et Dominus in circuitu populi sui*. Ille enim non circuit, nisi quem sibi fidelem esse cognoscit; circuit enim ad æternæ defensionis auxilium, et totius honoris curulum conferendum. Adest enim per ineffabilem naturam suam ubique totus, omnia penetrans, cunctaque continens; nec more creaturarum, ut alibi sit aliunde discedit; et cum tamen omnia compleat, bonis præsens, malis absens esse dignoscitur. Quod de tota Trinitate intelligere ac credere sine dubitatione debemus. Nam quod adjecit, *ex hoc nunc, istud sæculum significat, de quo dicit Dominus: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (Matth. xxviii, 20). *Usque in sæculum*, illud dicit, ubi jam sanctis potentissima majestate sui luminis apparebit. Sed cur præbeatur ista defensio consequenter exponitur.

Vers. 3. *Quia non derelinquet* [mss. A., B., *relinquet*] *Dominus virgam peccatorum super sortem justorum: ut non extendant justi ad iniquitatem manus suas.* Virga boni matique potestas significatur. Sic enim in bono dictum est de ipso Domino Salvatore: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion* (Psalm. cix, 2); et *dominaberis in medio inimicorum tuorum* (Exod. vii). Accepit etiam Moyses virgam, de qua miracula numerosa faciebat. Datur liquidem et illis

in malo, qui semper fideles studio pravitatis affligunt; nam et persecutores sunt virga martyribus; item et iracundi domini famulis suis, ut fuit Pharao, Nabuchodonozor, et cæteri qui asperrima dominatione regnarunt. Sed hanc iniquam potestatem non permittit Dominus diutina libertate grassari; ut intelligant fideles ad patientiæ suæ probationem hoc superbis brevissimo tempore fuisse concessum. Poterant enim servi Dei animos suos ad iniquitates forsitan extendere, si persecutionem crederent longis temporibus permanere. Sors vero iustorum est hæreditas Domini, id est religio Christiana, supra quam non sinit diutius crudeles tyrannos insurgere, ne possint Ecclesiam Domini longissima persecutione conterere. Dicendo enim, *non derelinquet*, significat quoniam, etsi ad tempus tentatio permittatur, non tamen libera in sua potestate deseritur, cui potius finis malus et lamentabilis præparatur interitus.

Vers. 4. *Benefac, Domine, bonis, et rectis corde.* Confirmato populo et fidei firmitate solidato, venit ad secundam partem, in qua breviter Dominum deprecatur, quod scit eum esse factorum; ut bonis bona, malis digna restituit. *Boni* autem sunt homines, cum gratia divina præventi, cœperint desiderare et implere quæ iussa sunt. Legimus enim: *Nemo bonus, nisi solus Deus* (Marc. x, 18). Sed utrumque verum, utrumque perfectum est. Nam si nostris viribus relinquimur, mali sine dubio comprobamur; si divina misericordia suffragante respicimur, donec obedientes sumus, *boni* utique reperimur. Sequitur, *et rectis corde.* *Rectis corde* sunt qui Dominum sequuntur, non præire contendunt, ut Petro apostolo dictum est humana sapienti: *Redi retro, Satanas* (Marc. viii, 33). Illi enim qui præcedere volunt, errare non desinunt; qui subsequi desiderant, *rectis corde* sine dubio comprobantur. Illis igitur optat propheta bonum fieri, qui nesciunt a Domino prava voluntate separari.

Vers. 5. *Declinantes autem ad [ed., in] obligationem, adducet Dominus cum operantibus iniquitatem: pax super Israel.* Sicut bonis et rectis corde bene fieri postulavit, ita nunc *declinantes ad obligationem* dicit posse perducì. Pulchre autem definita est opera iniquitatis, *obligatio* sci icet quæ nos vinculis pravitatis innectit; ut esse liberi nequeamus, cum talibus laqueis tantisque constringimur. Et nota quod dicit *declinantes*, id est iussa Domini non sequentes. Pari enim sententia pereunt, qui et declinare iussa principis, et operari malitiam velle contendunt. Adjicitur certa promissio, *pax super Israel.* Verum ista pace omnia promittuntur eximia, quæ universum intellectum superant, quæ omnia vota transcendunt; et ut breviter multa claudamus, hæc *pax* ipse Salvator est Dominus. Sed istam *pacem* omnimodis non habebunt, qui cum unitate litigant, et catholico populo probantur adversi.

Conclusio psalmi.

Consideremus quam bene gradus iste firmatus est, ut et præterita mala propheta recoleret, et in om-

nibus diceret Dominum præstitisse. Ipse enim ad meliora parat ascensum, qui sibi in præteritis adfuisse Domini cognoscit auxilium. Ultra enim non potuisset ascendere, si 440 quid de se præsumere voluisset. Quapropter salutarem regulam complectamur toto mentis affectu, ut ipse nobis concedat gradus istos ascendere, qui nos magna sua fecit audire.

PSALMUS CXXV.

Canticum graduum.

Post captivitatem omnium peccatorum, voces beatorum ascendentium ad supernam Jerusalem quam suaviter offeruntur, ut in itinere arduo positi, sancto se carmine consolentur! Iter felicissimum, fructuosus labor, nec aliquando decipiens, si ille ad quem tenditur, in corde semper habeatur. Quapropter animæ ponamus aurem, mentem purissimam commodemus. Aliquid enim de illa beatitudine sumimus, si sanctum carmen cordis penetralibus hauriamus.

Divisio psalmi.

Sanctissimi viri divina miseratione liberati, prima parte psalmi gratias agunt, quod de obnoxietate sævissima peccatorum in tantam gratiam sunt recepti, ut inter gentes probarentur esse laudabiles. Secunda parte deprecantur, ut captivitas eorum commutetur in gaudium: subjungentes mirabilem veramque sententiam: quia *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent.*

Expositio psalmi.

Vers. 1. *In convertendo Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati.* Hic spiritualis expositio probatur esse necessaria. Nam cum nullam desolationem temporibus David Sion sustinuisse declaretur, restat perquirere qualem *captivitatem* versus iste indicare videatur; utique illam diaboli, qua mundus tenebatur obnoxius. *Captivitas enim Sion* fuit, cum Ecclesiam Dei, quæ tunc in paucis erat, idolorum premebat iniquitas. Sed conversa est in libertatem, quando adventu Domini inferni vincula dirupta sunt. Sequitur, *facti sumus sicut consolati*; scilicet quoniam *captivitas* illa quæ fuit, quamvis a nobis fuerit auxilio Divinitatis explosa, *sicut consolatos* nos reddidit, non omnino securos. Illic est enim certa consolatio, ubi erit jam et complenda promissio. Habemus tamen inter istas mundi ambiguitates maximam consolationem, quando illum conservare dona sua credimus, quem nobis gratis pepercisse sentimus.

Vers. 2. *Tunc repletum est gaudio os nostrum, et lingua nostra exsultatione. Tunc scilicet quando Domini Salvatoris adventus (sicut jam dictum est) captivitatem nostram commutavit in gaudium, vitia in virtutes, ignorantiam in cognitionem divinarum rerum, interitum in vitam sempiternam [ed., vivere sempiternum]; ut merito impleretur os gaudio, et lingua exsultatione, quibus talia Domini munere præstabantur. Sed hic os significat cordis arcanum, ubi primum gaudia seminata coalescunt, et officio linguæ in fructum vocis erumpunt. De ipso ore dicitur: Cu-*

state et videte quoniam suavis est Dominus (Psal. xxxiii, 9). Ipse etiam clausis labiis elamat ad Dominum, et otioso ore effeaciter vox compuncti cordis auditur.

Vers. 3. *Tunc dicent inter-gentes : Magnificavit Dominus facere cum illis.* Omnino certa laus est quam adversarii profitentur, et magnam pondus veritatis illum bonam testimonium dare, qui probatur contra sensisse. Et intende diligentius, quia non dicit gentes, sed *inter gentes*. Non enim in adventu Domini gentes universaliter crediderunt; sed *inter gentes* erant qui compuncti talia dicere potuissent. Videntes ergo religionem florere in populo Christiano, jam bene intelligentes professi sunt revera Dominum esse cum talibus, qui studentes rectæ conscientia nulla se cupiebant superstitione polluere. Et quoniam illos videbant etiam virtutes operari, dicebant: *Decrevit Dominus magnalia facere cum illis, quorum precibus cernebant expetita compleri.*

Vers. 4. *Magnificavit Dominus facere nobiscum : facti sumus lætantes.* Ne superiores sermones gentilium sub dubietate relinquerent, nunc ad suam personam trahentes eorum dicta confirmant. Faciebat enim Dominus cum ipsis magnalia, quando eos propitius dignabatur audire. Et nota genus locutionis quod dicit: *Magnificavit Dominus facere nobiscum*, id est decrevit magnos nos ostendere gentibus donatione virtutum. Quod et genus locutionis inter Scripturæ divinæ propria suscipiendum competenter accipimus. Sequitur, *facti sumus lætantes*; utique de tanta gratia. Erat nimirum copiosa lætitia, quando se videbant specialiter diligi, qui fuerant a pessima captivitate liberati. Quæ figura dicitur diatyposis, id est expressio habitus. Habitum autem hunc appellamus animi aut corporis constantem, et absolutam aliqua in re perfectionem.

Vers. 5. *Converte, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in austro.* Adventus Domini redemptione prædicata, fideles populi veniunt ad secundam partem, deprecantes sua iterum peccata dimitti. Scriptum est enim: *Justus in principio sermonis accusator est sui (Prov. xviii, 17).* Et rursum: *Dic tu primum iniquitates tuas, ut justificeris (Isa. xliiii, 26).* Merito ergo et in generali remissione gavisi sunt, et sibi veniam precantur attribui. Sequitur decora comparatio, *Sicut torrens in austro. Auster ventus est calidus, qui frigore ligatas aquas vaporis sui virtute dissolvit, et torrentem facit currere de suæ afflictionis ardore; sic ergo delicta mortis gelu constricta, quia [ed., quæ] in se non habent vitam, cœlestis misericordiae calore solvuntur, et velut turbidas torrens sub celeritate discedunt. Sed ut nobis sensus possit constare plenitudo, pronuntiandum est: *Converte, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in austro convertitur in liquorem.**

Vers. 6. *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent.* Duas seminationes esse in hoc sæculo, Apostolo docente, cognovimus, sicut ipse ait: *Qui in carne seminant, de carne metet corruptionem; et qui seminant in*

spiritu, de spiritu metet vitam æternam (Gal. vi, 8). Spiritualis ergo seminatio semper in lacrymis est, quia licet fideles, Domino præstante, virtutes operentur, aut præterita peccata deplorant, aut futuris se culpis involvere pertimescunt. Sic enim dictum est de ipsis: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur (Math. v, 5).* Isti ergo tales qui *seminant in lacrymis*, futuræ promissionis gaudia consequuntur. Quibus etiam Osee propheta dicit: *Serite vobis ad justitiam, et metite misericordiam. (Ose., x, 12).* Seminatio vero eorum est pacem querere, charitatis studio omnia sustinere, jejuniis corpus edomare, eleemosynis se et pietate redicere, et quidquid ad disciplinam potest fidelium pertinere. Contra temporalium rerum cupidi, et vana sæculi desiderantes cum lætitia seminant, quando adulteria committunt, avaritiam diligunt, deliciosas comestiones exquirunt, idololatriam colunt, et cætera quæ sunt diaboli instigatione peccata. Sed in illo die iudicii cum tristitia et fletu operas suas metent, de quibus scriptum est: *Ibi erit fletus et stridor dentium (Math. viii, 12).* Sic uno versiculo et bonarum rerum compensatio, et malorum retributio declarantur. Quæ figura dicitur antistatibimisis, hoc est recompensatio, quando justa facis recipit, qui se aut recta, aut prava conversatione tractaverit.

Vers. 7. *Euntes ibant et flebant, mittentes semina sua.*

Vers. 8. *Venientes autem venient in [mss. A., B., cum] exultatione portantes manipulos suos.* Quamvis et hic versus ad generales videatur bonas operas pertinere, tamen eleemosynas maxime (sicut et aliis visum est) dignoscitur commone; unde scriptum est: *Sicut aqua exstinguit ignem, ita eleemosyna exstinguit peccatum (Eccli. iii, 33).* Nam cum dicit: *Euntes*, proventus vitæ sanctissimæ significatur, in qua bene ambulando semper acceditur. *Flebant* ergo quando pauperes conspiciebant nuditate detectos, frigore constrictos, inopia sæva maceratos; ut prius pietatem corde facerent, antequam manus aliquid larga præstaret. Sequitur, *mittentes semina sua.* *Mittentes*, in illo sæculo præmittentes, ubi ante facta nostra perveniunt, quam nos illuc ire possimus, sicut scriptum est: *Thesaurizate autem vobis in cælo, ubi neque ærugo, neque tinca demoliuntur, neque fures effodiunt et furantur (Math. vi, 20).* Nec vacat quod addidit *sua*, ut de propriis laboribus, non de rapinis eleemosynas facere debeamus. Misericordia enim illa est, de qua alter non gemit, de qua nullus contristatus abscedit; quia illud offerendum est majestati, quod potest sub pietate conquiri. Nam cum dicat Dominus sibi dari, considera si illi aliquid de pravitate possit offerri. Addidit, *Venientes autem venient in exultatione, portantes manipulos suos.* *Venientes*, illi veniunt in exultatione, quibus jam misericordia divina præparatur, qui hic taliter egerunt, qualiter superna jussa præcipiunt. Illi autem ad gaudium venientes non veniunt, qui hic se nequissimis actibus polluerunt. Omnibus enim venire commune est; sed ad

gaudium pervenire, beatorum. Hæc dicitur nomina conjugata, quæ sunt ex verbis generis ejusdem. Et quoniam superius dixerant metere unumquemque operam suam, in eadem metaphora veraci sententia perseverant. Addiderunt quoque, *portantes manipulos suos*. Messores enim, opere consummato, gremio [*ms.*, gremia] portant ad aream quæ in agro spicarum congregatione ligaverint; sic beati ferunt in aream Domini fructuosissimas actiones. Sed felix illud gremium, quod triticeis ponderibus ingravatur, ne levitas stipularum vota messoris eludat; et tunc deprehendat inanitatem laboris sui, quando jam non prævalet operari.

Conclusio psalmi.

Quam bene septimus iste gradalium in figuram Veteris Testamenti primum adventum nobis Domini prophetavit, lætitiâque populis salutarem largiendam esse præcinit, ut ogeas esset in reliquis, quam ad resurrectionem Domini pertinere prædiximus. Nam et distinctionem hanc sequens titulus manifestat; scribitur enim Canticum graduum Salomonis. Salomon autem interpretatur pacificus, quod nomen ad Dominum Christum maxime pertinet, qui mundum reconciliavit Deo, qui dixit: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis* (Joan. xiv, 27). Denique psalmus ipse jam non futuram prophetiam, sed ipsum fructum ventris ostendere comprobatur, ut cunctis indubitanter appareat, in septuagesimo primo psalmo per decadas totius operis Novi et Veteris Testamenti indicia contineri; hic autem per singularem numerum eadem fuisse declarata.

PSALMUS CXXVI.

Canticum graduum Salomonis.

Diximus non vacare quod et isti titulo *Salomonis* quoque nomen adjunctum est, cujus interpretatione in Latina lingua pacificus est. Et cui aptius hoc vocabulum poterit convenire, nisi qui populum circumcisionis et præputii unitatis gratia colligavit; et quasi angularis lapis venientes ad se e diverso parietes stabilitatis robore solidavit; de quo dicit Apostolus: *Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum* (Ephes. ii, 14). Additur quoque quod octavus usque ad finem gradalium est, qui numerus pertinet ad resurrectionem Domini Christi, de quo omnino locuturus est: indicans Novum Testamentum, ad quod hæc prædicta mysteria referuntur. Et nota quod hic et in septuagesimo primo psalmo propter distinctionem Testamentorum *Salomonis* nomen constat ascriptum, ut utraque sibi assonare cognoscas.

Divisio psalmi.

Exsultans propheta quod Spiritu sancto completus Novi Testamenti gratiam prævidisset, ne aut sibi aut aliis de tanto munere forsitan surripere perniciose præsumptio, primo ingressu decet sanctissimos viros, ne quis propriis viribus aliquid boni applicare contendat, cum omnia in divina potestate inposita; nec præcurrere quis velit tempus, quod

intelligit Domini ordinatione dispositum. Secundo modo de ipso Domino loquitur Jesu Christo, et de apostolis ejus, vel quicumque ipsius mandata percipiunt.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Nisi Dominus edificaverit domum, in vanum laboraverunt edificantes eam*. Planum est ad quosdam edificatores Psalmistam loqui; sed non est dignum ut credamus hoc de structoribus cæmentorum, aut saxorum quadrataris dictum; sed illos potius edificatores debemus accipere, qui unumquemque Christianum veritate fidei fabricare contendunt. Ipsi enim sunt domus, quibus dicit Apostolus: *Vos enim estis templum Dei, et Spiritus Dei habitat in vobis* (I Cor. i, 16). Sed si isti homines suis viribus edificare contendunt, laborare videntur in vacuum, nisi gratia Domini donec *ms.* verissimam credulitatis affectum [*ed.*, effectum]; sicut et Apostolus dicit: *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus* (Ibidem, 7). Debemus enim ad hæc facienda studium commodare, sed ita ut Dominum credamus posse perficere, ne vanis præsumptionibus elusi, Auctorem et Perfectorem rerum in nostram perniciem prætermittere videamur. Memorimus autem hunc et aliorum versum sub argumento dictos quod dicitur a necessario. Necessaria quippe est Domini edificatio, sine quo nihil boni ad culmen perfectionis adducitur.

Vers. 2. *Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilabunt qui custodiunt eam*. De domo ad civitatem transitum facti, ut nec in singulis elatio detestanda surripiat, nec in Ecclesia sanctis jactantia perniciose prævaleat. Civitas enim Domini Jerusalem intelligitur cælestis, cujus adhuc pars peregrinatur in terris, in qua episcopi vigilare contendunt, ut commissum sibi gregem pervigili cura custodiant. Quibus idem [*ed.*, item] dicitur: ne noxiis cogitationibus incitentur, et credant aliquid humanas vigiliis prævalere, cum sola Divinitas incursionis pericula possit arce. Intelligimus quam sit impudens Pelagiana, quam iniqua præsumptio, ut contra eam decreverit toties Spiritus sanctus dicere, quod tamen ipsa passa non sit audire.

Vers. 3. *In vanum est vobis ante lucem surgere: surgite postquam sederitis*. Adhuc ipsos doctores alloquitur, ut efficacius populi corrigantur, cum etiam magistros viderint esse præmonitos. Dicitur enim: *In vanum est vobis ante lucem surgere. Surgit scilicet ante lucem* qui in hoc sæculo desiderat beatitudinem promereri, cum vera lux, id est Dominus Christus hic multa pertulerit, et usque ad crucis patibulum pro nostra salute dignatus fuerit pervenire. Quod pulcherrima comparatione monstratum est. Nam qui *ante lucem surgit*, adhuc in tenebris ambulat, et iter suum propter obscuritatem noctis expedire non prævalet; sic et illi sunt qui hic degere sub securitate contendunt, antequam resurrectionis gaudia consequantur. Quibus dicitur: *Surgite postquam sederitis*, id est prius humiliationem sustinete, et post ac-

sum præmia quærite gaudiorum. Sic enim sessio A humilitatem significat, non honorem. Quod sic esse omnimodis sentiendum sequens versus ostendit. Nam ut capitis nostri evidentibus instruemur exemplis, sedit quando dixit: *Tristis est anima mea usque ad mortem* (Matth. xxvi, 38). Surrexit cum ait: *Data est mihi omnis potestas in celo et in terra* (Ibid. xxvii, 18). Legitur et in bono, ante lucem; ut Jeremias ait: *Ego autem locutus sum ad vos ante lucem, et non audistis me. Et misi ad vos omnes servos meos prophetas ante lucem, dicens: Revertimini unusquisque a via sua maligna* (Jer. vii, 13, 25). Sed si aciem mentis intendas, uterque de Christo loquitur, quamvis videatur esse divisum. Præsens enim psalmus, ante lucem, id est ante secundum adventum Domini nihil gaudiorum dicit esse præsumendum. Jeremias vero, ante lucem, id est ante primum adventum Christi populos commonet a pravitate discedere: ne possit in tortuosis itineribus inveniri. Sic ambo prophetæ adventum Domini utrumque doligerunt.

Vers. 4. *Qui manducatis panem doloris: cum dederit dilectis suis somnum.* Declaravit quibus dixerit *In vnum vobis est ante faciem surgere*, quando, ipso teste, panem doloris perfecti comedunt Christiani, de quibus alius psalmus ait: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte* (Psal. xli, 4). Et alibi: *Cibabit nos pane lacrymarum, et potum dabis nobis in lacrymis in mensura* (Psal. lxxix, 6). Quibus revera ipse debet panis est, cum se de afflictione reficiunt, et de mundana tristitia consolantur. Panis enim pertinet ad nutrimentum, quod in illa puritate contingit, quando C fideles sibi dari pœnas non ad interitum æstimant, sed ad salutem. Sequitur quando debeant surgere, qui prius jossi sunt sedere; illo scilicet tempore cum fideles suscipiuntur in requiem, quibus mors somnus est, et secunda pensatio. *Dilecti enim Dei sunt qui cum nimia charitate perquirent. Sed quanta illis præstantur, hinc potest intelligi, ut tale nomen acceperint; nam qui dilectus Dei dicitur, æterna sine dubio prosperitate cumulatur.*

Vers. 5. *Ecce hæreditas Domini, filii, merces fructus ventris.* Ut ostenderet se propheta de fidelibus Christi superiora dixisse, venit ad secundum modum, in quo jam demonstrat ipsum Dominum Christum. Dicit enim: *Ecce hæreditas Domini, illi scilicet Ecclesiæ, ex aqua et Spiritu sancto generati, qui hæreditas Domini esse noscuntur. Et qui sint isti filii, consequenter exponitur: Merces fructus ventris.* Hujus fructus ventris, id est uteri virginis partis, merces est omnis ejus hæreditas, quæ resurgens in cælorum possessionem mittitur, et æterna cum Domino felicitate gaudet. Merces enim humanitati reddita dicitur, de qua et secundus psalmus ait: *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam* (Psal. ii, 8). Et Apostolus dicit post alia: *Propter quod exaltavit illum Deus, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen* (Philip. ii, 9). Cæterum divinitas ejus nihil accepit unde crederet, sed mundo contulit unde periculum mortis evaderet. Sic enim et populam acquisitionis di-

cinus, et animas conversorum lucrum [ed., lucratum] esse profiteor; ut eodem modo et mercedem recipere dicatur, quam aliquando acquisisse testamur. Ista enim et his similia convenienter accipiuntur ab illa parte qua passus est.

Vers. 6. *Sicut sagittæ in manu potentis, ita et filii excussorum.* Sagitta telum est, quæ et cito pervenit ad destinata, et pervolat omnino rectissima. Hæc quando egreditur de manu potentis, et magna velocitate discurrit, et appetita percutit. Non enim potens est ille qui dirigit, si sagittæ cursus erraverit. Quapropter additum est, de manu potentis, ut nec de effectu dubitares, nec de celeritate diffideres. His bene apostoli comparantur, quia de manu potentis, id est Domini Salvatoris transmissi, celeriter ad destinata perducti sunt, et jussa fideliter impleverunt. Nam ut hoc evidenter adverteres, sequitur, ita et filii excussorum. Excussores recte dicimus prophetas, qui penetrantia Domini perquirentes, prophetaverunt populis stupenda miracula. Excutere enim est tectum aliquid inquirere, palamque facere; quod illis accidisse non dubium est, qui vita probabili meruerunt sancti luminis veritate compleri. Istorum filii merito dicuntur apostoli, quorum prædicatione credentes, eorum quodammodo fide generati sunt. Nam generationem quamdam ex doctrina descendere beatus Paulus absolute testatur, dicens: *Filii mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis* (Gal. iv, 19); et alibi: *Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui* (I Cor. iv, 15).

443 Vers. 7. *Beatus vir qui implevit desiderium suum ex ipsis.* Excussorum filii, id est apostoli, desiderium illud habuerunt, ut serviret Domino credens populus Christianus. Hos ergo beatos dicit, cum eorum labor ad gloriosa vota pervenerit; sive magis, quoniam ipsi desideraverunt astra Domini festinanter intrare, quemadmodum in quadragesimo primo psalmo jam dictum est: *Sicut desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus* (Psal. xli, 2). Sic et Apostolus ipso desiderio flammabatur cum diceret: *Cupio dissolvi et esse cum Christo* (Philip. i, 23). Quapropter ter quaterque beati sunt qui pervenire ad talia vota meruerunt. Quod tamen desiderium non est humana festinatione completum; sed ille concitat tale votum, qui donat effectum.

Vers. 8. *Non confundentur cum loquentur inimicis suis in porta.* Et hoc ad filios pertinet excussorum, qui mundi terminos sanctis prædicationibus impleverunt. Porta vero civitatis Jerusalem Christus est Dominus, sicut ipse dicit: *Ego sum janua* (Joan. x, 9). In ipso enim loquitur, qui recte prædicat de Domino Salvatore, ut per ejus baptismum atque penitentiam instruente, cælorum regna possideant. Sed et illos perscrutandum est quare talis locus prædicatoribus est electus; scilicet et qui non credit erant, qui acquiescent introeat. Tali ergo loco plus prædicator et infideles exire facit, et devotos introles

permittit; sive quia publica vox est, quæ in porta A loquitur, dum a commeanantibus semper auditur.

Conclusio psalmi.

Quam bene in altum usque ad verum Solem quasi Elias alter ascendit, non curru igneo subvectus, sed virtutum gradibus elevatus, nec auras motu corporis carpens, sed animo sanctum culmen ascendens! Gloria Domino Salvatori, qui in servis suis miracula diversa monstravit. Iter habuit per aera illius mortale corpus, propheta terram non deserens ad superna conscendit. Rogemus ut pennis misericordiæ suæ nos evehat, qui carnis fragilitate deprimimur. Nihil illi difficile est, nisi cum boni aliquid non putatur posse hoc implere. Perserutemur ergo seduli Scripturas divinas: revolvamus libros Novi et Veteris Testamenti, si filii esse volumus excussorum; ibi enim Dominum reperimus, si hæc veraciter excutere mereamur.

PSALMUS CXXVII.

Canticum graduum.

Quam sit magnificus nonus gradus, numerus ipse declarat, qui trina triplicatione protentus, sanctum nobis Trinitatis culmen ostendit. Sed cum *timorem Domini* legerimus *initium sapientiæ* (Eccli. i, 16), perquirendum est cur propheta in tali loco eum iudicaverit esse memorandum. Duo timores sunt qui corda nostra compungunt: unus humanus, per quem timemus aut pericula carnis pati, aut mundi bona deserere. Sed iste cognoscitur temporalis, quoniam tandem hæc metuimus, quandiu in hujus sæculi conversatione versamur. Divinus autem timor per omnes protractus in hac vita nobiscum semper ascendit. Nam cum illa hujus sæculi formido in primo gradu cum mundo deseratur, iste semper nobiscum manet, et in omni ascensu quasi fidelissimus comes assumitur; sicut in centesimo decimo octavo psalmo jam dictum est: *Infuge timore tuo carnes meas: a iudiciis enim tuis timui* (Psal. cxviii, 120). Merito ergo et in tali gradu et ubique timor Domini debere nobis inesse præcipitur; quoniam nobis custos necessarius approbatur.

Divisio psalmi.

Primo membro propheta sub quibusdam allusionibus enumerat bona timentium Deum, ut animos devotorum cælestis præmii calore succendat. Secundo benedicit eos, ut gaudia æterna recipiant: ne quis hunc timorem suavissimum pertimescat.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus. Primo sermone timorem Domini ab hujus sæculi terrore divisit. Dicendo enim, *Beati omnes qui timent Dominum*, ostendit non esse beatos qui mundi hujus pericula in amissione temporalium rerum sollicita mente formidant. Illa enim miseros efficiunt, cum homines inani pavore discruciant; protractum non habent, sed immutationem; ascensum nesciunt, sed ruinam. Contra timor Domini ex

amore descendit, ex charitate nascitur, ex dulcedine procreatur. Devotus timor timentem consolans, afflictumque reficiens: nesciens carere gaudio, nisi tali fructu deposito; de quo scriptum est: *Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos* (Psal. xxxiii, 12). Quam proficuus timor est, quo filii docentur: qualis disciplina, quæ dulcibus donatur affectibus [ed., effectibus]! Et alibi de ipso præcipitur: *Et nunc, Israel, quid Dominus Deus tuus postulat a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ambules in omnibus viis ejus, et diligas eum, et custodias præcepta ejus ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, ut bene sit tibi* (Deut. x, 12)? Dictum est quoque de eodem: *Timor Domini sanctus permanens in sæculum sæculi* (Psal. xviii, 10). Sed ne forsitan *timendum* solummodo putares *Dominum* cum tonat, cum coruscat, cum terras tremore concutit, cum criminosis minatur interitum, addidit, *qui ambulant in viis ejus*, ut non solum suspendamur ab actibus pravis, verum etiam in fide probemur ambulare rectissima. Illi autem *timent Dominum, qui ambulant in viis ejus*, et mandata ipsius devota mente perficiunt. Sed videamus cur alibi singulari numero ponatur via, et alibi plurali, sicut hic factum est. Cum de se loquitur Dominus Christus, viam se dicit, ut est illud: *Ego sum via, veritas et vita*; et iterum: *Nemo enim potest ad Patrem venire, nisi per me* (Joan. xiv, 6). Cum vias plurimas dicit, apostolos significat et prophetas, per quos venit ad unam viam, id est, ad Dominum utique Salvatorem. Quod utrumque Jeremias testatur dicens: *Stare in viis Domini, et interrogare semitas Dei æternales, et videte quæ est via bona, et ambulate in ea* (Jer. vi, 16). Hoc etiam et in alio loco sic intelligendum esse monimus.

Vers. 2. Labores fructuum tuorum manducabis: beatus es, et bene tibi erit. In isto et duobus aliis versibus qui sequuntur, enumerat bona timentium Deum. Sed primum considerandum est cur superius plurali numero posuerit, *beatos*, et nunc singulariter dixerit, *manducabis*. Usus iste Scripturæ divinæ proprius est ad singularem numerum redigere, quod pluraliter videtur esse propositum; scilicet quia mater Ecclesia (sicut sæpe dictum est), quamvis plurimos beatos contineat, sancta unitate lætatur. Deinde perscrutemur quid velit dicere, *labores fructuum tuorum*, cum non de fructibus labores, sed de laboribus fructus sine dubitatione nascentur. Sed *labores* significare voluit opera bona, quæ in hoc mundo ita fiunt, ut epulum suæ in futura retributione concedant. *Manducare* est enim aliqua esca refici, et de ipsa satietate gaudere. Isti ergo *labores* qui sunt bonorum operum, percipiuntur in illa resurrectione, quando auditum fuerit: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi* (Matth. xxv, 34). Felix comestio quæ non ventre digeritur, sed inconsumptibili perennitate servatur. Nam et animas habere pabulum suum psalmus alter ostendit, dicens: *Gustate et videte quoniam*

suavis est Dominus (Psal. xxxiii, 9). Et ne istud palatum carneum putares, addidit: *Beatus es.* Nemo enim de carnali comestione beatus efficitur, nisi qui per spiritualia dona saginatur. Et ne istum beatum mediocre fructum crederes possidere, subiunxit, *et bene tibi erit.* Ubi bene est, omnia bona confluunt, et ad gaudium suavitatis adducunt. Significat enim illa præmia, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se (1 Cor. ii, 9).

Vers. 3. *Uxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ.*

Vers. 4. *Filii tui sicut novellæ olivarum, in circuitu mensæ tuæ.* Simili modo intellectus ad litteram et hic quoque vitandus est. Nam cum plures sanctissimos viri uxores et filios perspicias non habere, et iterum sceleratos hæc omnia possidere, quomodo in istam partem beatitudinis applicabis, quæ subtracta plerumque bonis, et iniquis potius attributa cognoscis? *Uxor* enim dicta est, quasi ut soror. Quapropter uxorem hic beati viri sapientiam debemus accipere, sicut Salomon dicit: *Qui voluerit sapientiam ducere sibi sponsam (Sap. viii, 2);* et alibi: *Ama illam, et amplebitur te; et circumda illam, et servabit te (Prov. iv, 6).* Ipsa ergo uxor est justorum, quæ casto amplexu complectitur maritum. *Vitis* vero mater est uvarum, quæ dulcia vina profundens, corda nostra recreat: sic et ista uxor, id est sapientia, fructus inferens jucundos, suavi nos delectatione lætificat. *Domus* autem nostra recte dicitur propria cogitatio, quando in eadem defixi, quasi in quibusdam muribus commoramur. Istius autem domus parietes, duo sunt testamenta, in quibus mens sancta velut quibusdam lateribus firmata solidatur. Sequitur, *Filii tui sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ tuæ.* De uxore sapientia merito dicuntur filii nati esse, non filia. Per sexum enim virilem plerumque mentis firmitas indicatur: sive quia hic sexus nominatus utrumque complectitur sicut et alibi dicit: *Beatus vir qui timet Dominum (Psal. cxi, 1);* non enim solum vir beatus est qui timet Dominum, sed et mulier beata est quæ Dominum timet. Ipsi ergo circumdant spirituales mensas, hæc est altare Domini, quando celesti pane saginatur. Sed ideo istud dictum est, ut honor pontificis clarius appareret; sic enim de ipsis dicimus: *Præsidet Ecclesiæ suæ: Redi ad Ecclesiam tuam;* quod verbum in usu constat esse cunctorum. Illud quoque discernendum est, quod filios beatorum olivis novellis comparare maluerit; ipsæ enim sunt viridiores ac fortiores, et ex omni parte firmissimæ, fructuum quoque copiosius inferentes: de quo fructum et cibum conditur, et lumen accenditur, et fesso corpori subvenitur. Nec putes incassum *olivam* atque *sitem* his comparationibus fuisse sociatam; nam ille qui a latronibus in Evangelio vulneratus fuerat, infuso vino et oleo legitur esse curatus (Luc. x, 34): quoniam hæc duo vitæ nostræ mystice præsidia administrant; in vino austeritas iustitiæ est, in oleo lenitas misericordiæ; illud ad Vetus, istud ad No-

va vnum potest respicere Testamentum. Nam quod uxori ritum, filii simulavit *olivam*, parabole figura esse dignoscitur, quoniam res sibi genere dissimiles comparavit.

Vers. 5. *Ecce sic benedicetur omnis homo qui timet Dominum.* Secuta est beati illius qui timet Dominum perfecta conclusio. Nam cum dicit: *Sic benedicetur,* significat (sicut superius constat expositum), sic enim meretur benedici, qui suum timet auctorem, qui formidare desinit inania, qui casto Domini timore completur. Et vide ordinem dictorum; ait enim prius: *Ecce sic benedicetur omnis homo;* et ne sibi hanc benedictionem usurparent contumaces ac fatui, addidit, *qui timet Dominum.*

Vers. 6. *Benedicat te Dominus ex Sion, et videas quæ bona sunt in Jerusalem omnibus diebus vitæ tuæ.* Venit ad secundum membrum, ubi pietate sanctissima illos postulat benedici, qui ad omne bonum studium Domini timore flammantur, ut agnoscamus quam sit timor iste proficuum, cui benedictio sancta geminatur. Dicit enim, *Benedicat te Dominus ex Sion,* id est Dominus Christus, qui in hoc monte hominibus apparere dignatus est, et pro nominis sui qualitate tanquam pastori optimo semper ascribitur. *Sion* enim (sicut sæpe dictum est) interpretatur speculatio. Sequitur, *et videas quæ bona sunt in Jerusalem.* Necesso nobis est ista verba frequenter exponere, quia positi sensus ex ipsis maxime pendere videntur. *Jerusalem* indicatur visio pacis. *Pax* hic invisibilis res est, quæ tunc videbitur, quando auctor ejus Christus Dominus beata mente conspicietur; optat ergo ut in *Jerusalem* videat cuncta quæ bona sunt. Aspicitur enim illic ipse Dominus, qui et ipsos intuitus æternos facit, et se jugi perpetuitate demonstrat. Hoc ergo prophetiæ spiritu sanctis optatur, quod eis evenire posse cognoscitur. Sed ne hoc credens temporale, additum est, *omnibus diebus vitæ tuæ,* ut ineffabili dono æternitatis cumulus adderetur.

Vers. 7. *Et videas filios filiorum tuorum: pax [mss. A., B., F., pacem] super Israel.* Adjecit et hunc versum benedictionibus suis; ut ille qui hic timet Dominum videat in illa beatitudine filios filiorum suorum; quod etiam et spandontibus accidere posse non dubium est. *Filii* sunt (sicut jam dictum est) qui spirituali doctrina generantur. Sed minus gaudii fuerat filios acquisivisse spirituales, nisi etiam et ipsi qui docti sunt, alios filios generasse viderentur. *Filios* enim *filiorum* significat nepotes, quod utique beatis viris contingere potest, qui prædicationibus sanctis populos instruere consueverunt. Et in taetere quod inter summa gaudia 445 memorat hoc videndum. Necesso est enim ut acquisitus fidelis magnum gaudium pariat acquirenti, quia magna inde probatur mercede cumulandus. Ad quos illud talentum respicit, quod paterfamilias duplicatum lætas invenit. Sequitur sententia quæ beatitudinis illius culmen suavitatemque declarat; ut supra illam beatam Jerusalem pax, id est Dominus Salvator insideat,

et cuncta beata faciat, quæcumque majestatis suæ virtute complectitur. Hoc est quod superius dixit : *Videas quæ bona sunt in Jerusalem.* Ista enim pax est quam omnis desiderat devotus, cui suspirat, cui gemit, pro qua ipsam animam libenter effundit.

Conclusio psalmi.

Cognovimus in præsentī psalmo quæ Deum timentibus sint promissa, quos fructus recipiat qui Dominum sincera mente formidat. Studio ergo maximo deprecemur, ut istum timorem accipere mereamur, qui non ad pœnam petitur, sed ad salutem; unde talia proveniunt, qualia nunquam de mundi oblectatio nascuntur. Decet enim peti nimia supplicatione quod summum est. Quapropter (ut dictum est) Dominum jugiter expetamus, ut ipsius largitate mereamur ad talia munera pervenire. Nam qui peccatores opportune et importune præcipit supplicare, promisit quod etiam et nos immeritis possit audire.

PSALMUS CXXVIII.

Canticum graduum.

Gradus iste decimus denario jam promoveretur ascensu, terrena deserens, et supernis se gloriosa vicinitate conjungens. Audiamus enim in alto positum dulcibus canentem, quoniam altitudo graduum psalmodorum nobis intelligendorum præstat ascensum. Subiit quippe merito, qui ad Domini proximatur aspectum. Sed tamen hæc omnia humilitas præstat, quæ Dei famulus decenter exultat. Videamus quid sit positum in hoc numero præmiali, quia ipse est denarius quem laborantibus in vinea sua dives Dominus pia largitate concedit (*Matth. xx, 9*). Boet enim propheta toleranter nos sæcuti molestias sustinere, quando Ecclesiæ crebras fuisse comprobat passiones.

Divisio psalmi.

Spiritu sancto propheta completus, in prima positione monet Israel ut dicat quanta certamina et quales insidias a suis pertulerit inimicis, ne quis fidelium de propriis tribulationibus desperare videretur. Secunda positione prophetiæ spiritu pertinacibus et inimicis Ecclesiæ per quasdam parabolas imprecatur, quod eis in judicio futuro noverat esse venturum.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Sæpe expugnaverunt me a juventute mea, dicat nunc Israel.* Admonetur Israel, id est Ecclesia Dei, ut dicat *expugnata* se sæpe et a *juventute*. *Sæpe* significat frequentiam passionum. A *juventute*, primum tempus ætatis, quando ab ipsis principibus sævissimas contrarietates, diabolo intelligente, sustinent. Sic enim alius psalmus ait : *Juvenior fui et senex, et non vidi justum derelictum, nec semen ejus egentem pane* (*Psal. lxxvi, 25*). Neutro generi consuetum genus adjunxit; quod inter idioma Scripturæ divinæ constat esse numerandum. *Egentem pane*, non enim vel puer, vel adolescens hoc viderat quod dicebat. A *juventute* ergo significat, quando a fratre

perverso Abel justus occisus est. Pertulit quoque temporibus Loti, quando multas iniquitates Sodomorum vir fidelis expertus est. Pertulit in Job nobilissimas illas et creberrimas calamitates, quando Jiaboli machinamenta gloriöse tolerantia passionis victa cesserunt. Pharaonis quinetiam populus Dei acerbam dominationem sustinuit. Multi vero sanctissimi tribulationibus et periculis appeti, certamen atrocissimum sustinentes, martyrii coronam consummata clade meruerunt. Ipsius quoque Christi Domini passione expugnata est Ecclesia, quando imprudentibus visa est Dominum perdere, quem vitæ suæ prædicavit auctorem; sed inde patitur erexit, unde eam infideles putabant nihilominus inclinari. Nec illud vacat quod acquiritur, *dicat nunc Israel*; scilicet in hoc sæculo, quando tempus est penitentiae, ut instruantur reliqui fideles. Nam post resurrectionem generalem solas Domini laudes cantabit semper Ecclesia. Istud enim quod positum est, *dicat nunc Israel*, per tres versus qui sequuntur ubique subaudiendum est.

Vers. 2. *Sæpe expugnaverunt me a juventute mea: etenim non potuerunt mihi.* Et in quinto psalmo graduum superiore factum est simile principium. Quæ figura dicitur anaphora, id est relatio ejusdem verbi per principia versuum plurimorum. Nunc enim intelligenda est senectus Ecclesiæ, dicente apostolo : *Filioli, novissima hora est* (*I Joan. ii, 18*). Quidquid enim in fine mundi geritur, senectus aptissime occupatur. Quapropter a *juventute* sua bene se *expugnata* dicit Ecclesia; ut intelligas quia nunquam finita quæ semper *expugnata* est. Crescit enim persecutionibus improborum, suæque contritione grandescit. Nam etsi videatur sanctos viros in hac vita amittere, tamen eos futuræ patriæ probatur acquirere; et ideo non potest finire, quando illam detrimentis suis constat augeri. Nam et sequentia sic declarant; dicit autem, *etenim non potuerunt mihi.* Non potuisse sibi prevalere dicit, quos se superius *expugnasse* commemorat. Imperfecta est enim expugnatio, quæ iterum ad certamen redit; nec victoria debet dici, postquam iterum constat posse configi. Quod tamen comma sequens versus exponit.

Vers. 3. *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores; prolongaverunt iniquitatem suam.* Consuetudo est nequissima perfidorum, ut quando aliquid universo populo publice nequeunt imponere, occulte nitantur singulis aliqui suadere; ut vel paucos decipiant, qui [ms. A., B., F., quia] Ecclesiam Dei nulla poterant perversitate subvertire. *Fabricatum* vero *supra dorsum* suum a peccatoribus esse testatur, qui dolos facere a tali parte festinant; ut qui a facie videri possunt, a tergo minime sentiantur. Nunc superventus inimicorum graviter formidatur, cum *dorsum* nitatur subita incursione turbare. Et ut patientiam suæ rebus ostendat, ipsum certaminis genus exsequitur; quod nonnunquam et a superioribus plus timetur. Et ut iterum ipsas subreptiones momentaneas non putaret, *prolongatas* dicit inel-

dias, quos assidue hostes fidei armatis sensibus in-
gerabant.

Vers. 4. *Dominus justus concidet cervices peccatorum.* Cum sit Dominus patiens, et magnanimis, et sustinens peccatores, de illis delinquentibus mavult intelligi, qui ipsius misericordia ad satisfactionem desiderant redire salutarem. *Cervices* autem pro superbia positae Scriptura testatur, dicens: *Cerno quod populus hic duræ cervicis sit* (Exod. xxxii, 9). Et beatus Stephanus in passione sua Judæos arguens, dicit: *Dura cervice, et incircumcisais cordibus et auribus, vos semper Spiritui sancto resistitis, sicut et patres vestri* (Act. vii, 51). Istis ergo hæc vicissitudo redditur, ut *cervices* quas contra Dominum lethaliter extulerunt, jugo ipsius suavi salutarum humilitate subdantur. Quod sæpe de persecutoribus factum esse memimus, ut fierent prædicatores sanctissimæ religionis, qui prius idola nefandissimis persuasionibus [ms. G. et ed., persecutionibus] vindicabant.

Vers. 5. *Confundantur et revereantur omnes qui oderunt Sion.* Venit ad positionem secundam, ubi usque ad finem psalmi per figuram parabolam, quibusdam comparationibus adversariis obstinatis prædicit esse venturum; quod eis in Domini constat evenire posse judicio. *Confundentur*, cum perfidiam suam viderint in illa veritate damnari. *Reverebuntur* judicantem, quem hic temendum esse putaverunt. Ipsi enim *oderunt Sion*, id est Ecclesiam, qui incarnationem Domini insanis mentibus respuerunt.

Vers. 6. *Fiant sicut fenum ædificiorum, quod priusquam evellatur arescit.* Solent ædificia deserta in cacuminibus suis caduca *fena* producere, quæ ante tempus collectionis arefacta disperunt: quia nulla firmissima radice vigerunt. Illis peccatores obstinati aptissima societate junguntur: quoniam et hic frequenter dispercent, antequam de hac luce tollantur; nascuntur enim in cacuminibus superbiæ; ubi nulla soliditate consistunt. Nam si in convalle lacrymarum germinarent, fructus suos usque ad maturitatem (Domino juvante) perducerent.

Vers. 7. *De quo non implevit manum suam qui metit, et sinum suum qui manipulos colligit.* In feni specie perseverat; et sicut superius in alio psalmo de beatorum fructibus dicit: *Venientes autem venient in exultatione, portantes manipulos suos* (Psal. cxxv, 6), ita nunc de peccatoribus pronuntiat, nec manu, nec sinu aliquid ex eis a messoribus, id est ab angelis, qui ad iudicium Domini populos congregabunt, esse portandum: quoniam illa messis spiritualis fuit quæ fructum intulit, ista vero carnalis est, quæ nulla triticeæ muneris fecunditate lætatur; ut nec unam manum repleat, nec sinum onerare prævaleat. Talis est ista messis quæ in dominico agro non seritur, sed in pectoribus superborum quasi in culminibus caducis enascitur. Nam quos fructus afferre potuit quæ priusquam evelleretur exaruit? Nec illud vacat quod *manum* posuit et *sinum*: manus pertinet ad operationem, *sinus* ad conscientiam; in ma-

PATROL. LXX.

lorum quippe actibus neutrum frugi aliquid potuit inveniri.

Vers. 8. *Et non dixerunt qui præteribant: Benedictio Domini super vos: benediximus vobis in nomine Domini.* Consuetudo inter Hebræos erat ut si agentes viam, laborantes in aliquo agrorum opere reperissent, gratia indulta benedicerent; sicut in libro Ruth legitur: *Dixitque Booz juveni qui messoribus præerat: Dominus vobiscum. Qui responderunt ei: Benedicat tibi Dominus* (Ruth. ii, 4, 5). De quo ritu magnificus hic a contrario sensus assumptus est: quoniam sceleratis inaniter operantibus benedictio nulla præstat. *Prætereuntes* autem significat sanctos viros, qui mundi istius confusa et perturbata tementes, ad sæculi illius pacifica et quieti festinant; ut revera *præerire* videantur, quæ Domini amore contemnunt. Nam si istos *prætereuntes* velis tibi auctoritate divina firmari, audi Moysen: *Transibo et videbo visionem hanc* (Exod. iii, 5). Et in alio psalmo superius dictum est: *Vidi impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani: et transivi, et ecce non erat* (Psal. xxxvi, 35). Vides hoc verbum sæpe sanctis neutibus attributum. Sed ne ipsa benedictio putaretur humanis viribus applicanda, sequitur, *benediximus vobis in nomine Domini.* Ipsa est enim firma et vera benedictio, quæ sub Domini commemoratione præstat, a quo venit omne quod expedit.

Conclusio psalmi.

Respicimus hunc psalmum quasi duabus aliis evectum, decimum conscendisse fastigium. Dextera quippe ala ipsius est, post persecutionis multas Ecclesiæ superborum denuntiata conversio. Sinistra, odientium Sion optata confusio. Quod propheta non maledicendi studio loquitur, sed futuræ veritatis instinctu: quoniam licet et pro inimicis nostris præcipiatur orandum, de obstinatis tamen ac perituris, quod veritas habebat, exposuit; nec tamen sine fructu magnæ pietatis hæc dicta sunt. Multi enim de prædicta poena se corrigunt, quando obstinatis talia imminere cognoscunt.

PSALMUS CXXIX.

Canticum graduum.

Nisi consuetudo Ecclesiæ sollicita mente recolatur, potest quærsio nonnulla suboriri, cur in gradu undecimo collocatus propheta, se poenitentiae satisfactione prosternat. In tali enim culmine constitutus, et evectus ad gloriam sempiternam, trepidationem adhuc habere potuit, non ruinam. Similis enim ratio in centesimo vigesimo septimo psalmo reddita est, cum timeam Domini per omnes gradus in hoc mundo sanctis diximus convenire personis. Dicit etiam Ecclesia in centesimo vigesimo octavo: *Sape expugnaverunt me a juventute mea; et paulo post. Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores, multasque calamitates ascendens populus iste dinumerat, quas adhuc sustinebat in mundo. Ita et hic quiddam in excelsum propheticus animus tendit, amplius se*

pla humilitate prosternit ut adhuc mente curvatus ascenderet, **447** si presumptionem de meritis non haberet. Consciens enim conditionis humanæ adhuc se humiliter quam pridem subdiderat, inclinavit, quia nemo potest effugere peccatum, qui in fragili probatur corpore constitutus. Quando enim non aut cogitatione delinquimus, aut verborum superfluitate peccamus, aut improvida actione delabimur? Una est ergo securitas in hoc sæculo viventi, jugiter piis precibus inclinari; et qui a culpa esse non possumus liberi, per munera pietatis mereamur absolvi.

Divisio psalmi.

Videns propheta plus mente quam corpore, ne magnis delictorum fluctibus obrueretur, exordio facio clamavit ad Dominum, ut de profundo peccatorum liberetur, benevolentiam boni Judicis querens de calamitatibus indicatis: quoniam nullus potest esse salvus, nisi qui divina clementia fuerit absolutus. Sequitur compendiosa conclusio, narrationem et cætera prætermittens: quoniam si opportune adhibeantur, exornant; si incongrue intromittantur, horrescant. Secutus est ergo bonus magister utile devotamque compendium; cito ad gratulationis gaudia venit, ut agnoscerent pœnitentes quanta gratia suscipiantur, quibus tam velox medicina præstatur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *De profundo clamavi ad te, Domine, Domine, exaudi orationem* [mss. A., B., et ed., *vocem*] *meam.* Profundum est quasi porro fundum, cujus ima omnino demersa sunt. Hinc ad Dominum propheta clamavit, ut facilius potuisset audiri. De isto profundo gloriosas fudit lacrymas Petrus; de isto Publicanus pectora culpanda tundebat, qui sic in altum venerat peccatorum, ut nec oculos levaret ad cælum: de isto denique loco Jonas tacitus vociferabatur ad Dominum, qui in ventre ceti positus, infernum vivus intraverat. Cetus enim prophetæ oratorium fuit, naufrago portus, inter undas domus, felix in desperatione subsidium. Non enim glugitus est in escam, sed in requiem possidendam; et miro novitatis exemplo venter ille ferius reddidit pabulum illæsum, non solita injuria decoctionis absumptum; sicut in libro suo ipse testatur, dicens: *Et præcepit Dominus pisci magno ut deglutiret Jonam: et erat Jonas in ventre piscis tribus diebus et tribus noctibus, etc.* (Jonas 11, 1): ubi orationes quoque suas prophetica veritate narravit. O pœnitentia nimis et absolute gloriosa, humiliatio quæ nescit cadere, luctus qui corda lætificat, lacrymæ quæ animam rigant. Profundus denique iste nescit in æros, qui transmittit ad cælos. Quapropter virtutem sanctæ orationis intende: quia tanto se credit celerius audiendum, quantum de imis penetrabilibus clamabat ad Dominum. Denique sic sequitur, *Domine, exaudi orationem meam.* Ipsi sunt enim Altissimo viciniores, qui sanctæ humilitatis se visceribus abdiderunt. Sic cum de profundo oraret, ad Altissimi Redemptoris celeriter dona pervenit.

Vers. 2. *Fiant aures tue intendentes in orationem servi tui.* Pulcherrima supplicatione placatum sibi Judicem reddit, ut petitionibus suis clementissimus præstaretur auditus. Sed cum sit œulorum in eundem, hic auribus datum est; scilicet quia virtus ejus et nature potentia singularis nec auribus audit, nec pedibus ambulat, nec oculis videt, nec ore gustat, nec naribus odoratur, sed incomprehensibili virtute operatur ista quæ dicta sunt. Nam cum sit Deus spiritus, sicut de ipso legitur: *Spiritus est Deus* (Joan. 17, 24), æternus, omnipotens, penetrans et continens omnia quæ ab ipso creata sunt, ubique plenus, ubique totus, de se et per se coruscus; ex nostra tamen consuetudine virtus qua videt oculi dicuntur, virtus qua audit aures appellantur, virtus qua perficit manus vocantur, et his similia quæ per allegoriam divinis operationibus applicantur. Cum enim dicit, *servi tui*, misericordia boni Judicis commovetur [ed., *commovetur*]: ne patiat abjicere, quem se cognoscit fideliter invocare.

Vers. 3. *Siniquitates observaveris, Domine. Domine, quis sustinebit?* Ecce jam profundus ille detectus est, unde clamabat ad Dominum. *Iniquitatem* enim vult intelligi omne peccatum quod potest aliqua pravitate committi. Iniquum est enim quod justum non est. Et quis a tali complexione rediatur exceptus, nisi solus ille qui jugiter potuit implere justitiam? Nam et sancti viri cum devota se conversatione tractare videantur, tamen culpas ex toto declinare non possunt, quando et otiosus sermo reatus est, et in crastinum cogitare peccatum est, somnis eludi, incongrua subito cogitatione compleri, et cætera hujusmodi. Videns ergo propheta nullum esse qui non aut cogitationibus superfluis excedat, aut vacuo sermone delinquat, aut inanibus actibus occupetur, territus clamavit ad Dominum, justitiæ ipsius non sufficere genus humanum, nisi misericordiæ suæ præstet auxilium. *Quis sustinebit?* quasi pondus immensum, quasi molem intolerabilem, quasi flammam consumptibilem. Merito enim justitiæ Domini sibi importabilem dicebat, qui actuum suorum consideratione ejus judicia formidabat. Quæ figura Græce dicitur diaporesis, Latine dubitatio, cum habemus ambiguum, si possit inveniri quod quæritur.

Vers. 4. *Quia apud te propitiatio est, et propter legem tuam sustinui te, Domine.* Territus autem justitia Domini, per quam pœnas nulli fas est evadere, ad patronam misericordiam convolvit. Non est enim in nostris actibus ut mereamur absolvi, sed ipsius propitiationis est, ut contentem reum liberare dignetur. Sed si nomen istud diligentius perscruteris, propitiatio fuit quando pereunti mundo Deus Filii sui incarnatione subvenit; ut humanum genus absolveret, quod erat peccatis nequentibus obligatum. Sequitur, *et propter legem tuam, sustinui te, Domine.* Propitiationi lex videtur esse contraria, quia lex peccatum delegit, reum designat, totumque sibi hominem reddit obnoxium, sicut Apostolus dicit: *Peccatum autem non cognovi, nisi per legem; nam concupiscentiam nescie-*

ban, nisi lex diceret : *Non concupisces* (Rom. vii, 7). A Sed illam legem hic debemus advertere, id est evangelicam jussionem, quæ dicit : *Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi* (Galat. vi, 2). Ilæc est ergo lex, quam se propheta commemorat *sustinere*, per quam se jure credebat esse salvandum. Nam et ipsum quod dicit, *sustinui*, indicat charitatem, quæ totum **448** sustinet, totum patitur, et spem suam desideranter expectat; hæc salutariter inflamat corda fidelium, hæc perfectos efficit utique Christianos.

Vers. 5. *Sustinuit anima mea in verbum tuum; speravit anima mea in Domino*. Repetito ista superioris sensu explanatio est; ut in anteriore versu legem Novi Testamenti dictam fuisse cognosceres, quando et ipsum Verbum, id est Dei Filium hic positum **B** evidenter cognosceres. *Sustinuit ergo Verbum*, quia incarnationem Domini credebat esse venturam. Nemo enim *sustinet*, nisi qui promissum cupit accipere. Et ne hoc *verbum* transitorium aliquem putares esse sermonem, addidit, *speravit anima mea in Domino*. *Verbum* enim Dei, omnipotens est Filius, de quo scriptum est : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*. Hoc erat in principio apud Deum (Joan. 1, 1, 2); quod ultimis temporibus de Maria Virgine incarnationem sumiens, propter interitum generis humani auferendum, nasci dignatam est.

Vers. 6. *A custodia matutina usque ad noctem speret Israel in Domino*.

Vers. 7. *Quia apud Dominum misericordia, et copiosa apud eum redemptio*. Explicitis sub omni decore principis, ad conclusionem psalmi latissimus venit. Nam securus de suis delictis redditus, jam populi prædicat, ut per universam vitam in Domino Christo debeant sperare, quia Ecclesiam suam molestissimas passiones in æterna potest gaudia commutare. *Custodia matutina* est manifestatio illa Domini Salvatoris, quando sepulcrum custodientibus Judæis resumpti corporis veritate surrexit. *Noctem* vero significat hujus sæculi terminum, ut usque ad mundi finem in spe Domini debeat universalis Ecclesia perdurare. Sed dum hoc *Israëli* generaliter dicitur, unusquisque fidelissimus de sine proprio commonetur. Et considera quia dixit : *A custodia*, ut ab adventu Domini ejus manifestato nomine amplius debeat obediri. Sequitur, *Quia apud Dominum misericordia, et copiosa apud eum redemptio*. Reddita est causa mirabilis quare *Israëli* debuisset *sperare in Domino* : quia in ejus manu *misericordia* est, quæ potest ex perversæ justam facere, ex imbecillo immortalem, ex carneo angelis similem. Hoc enim ille de vobis consuevit ostendere, ad quod humana natura per se non potest pervenire. Addidit etiam, *copiosa redemptio*, ut pretiosus illo sanguis tanta fuerit ubertate ditissimus, quatenus totius mundi peccata redimeret; et velut quodam diluvio salutaris orbem terrarum a suis sordibus expiare. Versus autem duos ideo in uno posui-

mus, quia sic sibi copulati sunt, ut mutua conjunctione declarentur.

Vers. 8. *Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus ejus*. Ille quem superius dixerat misericordem atque copiosum, hic jam quid sit facturus ostenditur. *Redimet* itaque *Israëli* sanguine pretioso : sanguis qui purificat non crudelitat, qui non maculat sed emundat; sicut Joannes apostolus dicit : *Sanguis Jesu Christi mundat nos ab omni delicto* (1 Joan. 1, 7). Sed cum dicitur, *ipse redimet*, nullam possibilitatem in homine ut evadere potuisset, ostendit. Ipsæ sunt *iniquitates* quas superius nolebat intendi : quoniam si illæ fuissent respectæ, *redimi* nullatenus iste potuisset. Sive (ut quidam dicere voluerunt) redemptio *Israëli* tempus illud significatur quando in fine sæculi, *Elia* conspecto, *Judæorum* creditura est multitudo; sicut et *Malachias* propheta commemorat, dicens : *Et ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus et præclarus* (Malac. iv, 5). Sed quid istis proderit cum alter evaserit, quando gravius torquebitur qui solus reus correctis posteris invenitur? Multo melius si præcederent fide, qui prælati sunt tempore.

Conclusio psalmi.

De profundo quidem psalmus iste fecit initium, sed ad altitudinem magnam velut sol propectus ascendit; ut agnoscamus quam utilitatem habeat pœnitentia, quæ in tali culmine cognoscitur collocata. Et ideo consideremus quam noxia sit superbia, cui non desinit frequens obviare medicina. Violento morbo non unum medicamen apponitur, sed contra eum multiplici curiositate tractatur. Nam et illa arbor sæpius securibus cæditur, quæ per auras tenues magna libertate luxuriat. Hoc enim malum superbiæ sexta pœnitentiæ bipenne percussura est, et nutantia ramorum membra tremuerunt, sed in subsequenti septima sic conciditur, ut in terram protinus elisa frangatur. Redeo ad illos qui pœnitentiam agere in vitæ suæ sine fastidiunt. Ecce nusquam legis esse prohibitum quod a perditis hominibus dicitur negligendum; imo semper commoneatur ut nunquam ab ea, desidia faciente, cessemus. Horreamus ergo superbiæ quæ angelum de gratia supernæ suavitatis eiecit; amemus humilitatem quæ ad cælos fideles extulit; velociter confiteamur quod male fecimus, ne **D** possimus incurrere quod meremur.

PSALMUS CXXX.

Canticum graduum.

Sollicitus sensus agricolæ dum curvis aratris camporum pinguium densa prosiderit, cultisque arvis semina fecunda commiserit, arboreum culmen solatoris cantibus lætus ascendit, exinde jumentis suis frondea pabula ramorum desecationibus subministrat; ut quæ labor assidue seminationis addixerat, copiosa comestione reficiat. Sic propheta, pœnitentiæ laboribus peractis, spiritualium graduum ascensione subvectus, suavia canticorum nobis alimenta transmittit. Totus enim hic psalmus de mansuetudine atque hu-

humilitate cantatur; eoque fit, ut quos labor præmissæ confessionis afflixerat, gloriosæ devotionis dulcedo reficiat. Suscipiamus itaque transmissum cibum, et tanti muneris dona gustemus: atque utinam hoves simus qui agrum Domini nostri sulcis regularibus exaremus! Memento autem quod totus hic psalmus (ut diximus) ad superbiam pertinet destruendam, et humilitatem modis omnibus ædificandam, sicut et Dominus in Evangelio dicit: *Omnis qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur* (Luc. xiv, 11). Quæ sententia rerum summas utrasque complectitur. In superbia enim 449 designat diabolus, in humilitate vero Dominum Christum. Ita sub brevitate dicentium, et quid desiderare debeant homines, et quid eos refugere competat, evidenter insinuat.

Divisio psalmi.

Primo ordine propheta exemplo suo humilitatem et mansuetudinem docens populum utique Christianum, pœnam sibi gravissimam ponit, si mandata Domini non cum summa humilitate susceperit. Secundo conversus, hortatur Israel ut jugiter speret in Domino; quatenus tali spe roborata, cunctas adversitates sæculi tolerare prævaleat.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Domine, non est exaltatum cor meum; neque elati sunt oculi mei.*

Vers. 2. *Neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me.* Taliter hic hypotheticus syllogismus enascitur. Si non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei, a superbia scilicet reddor alienus; atque non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei: a superbia igitur reddor alienus. Nunc reliqui perscrutemur. Psalmus hic humilitatem quidem prædicat, temperantiam docet, patientiam monet. Sed cum propheta negat vitiosa, confitetur omnino laudanda. Quæ figura dicitur anastrophe, quando respuendo contrariam partem, illa vult intelligi quæ monita divina jusserunt. Dicit enim *non esse exaltatum cor suum*, quod factum est a Pharaone, quando præsumens in numerositate gentis suæ, Hebræos devotissimos per Moysen toties prohibitus, crudeliter affligebat. Sequitur, *neque elati sunt oculi mei. Elati sunt oculi divitis illius qui in Evangelio legitur* (Luc. xii, 18) horrea sua parva cogitasse destruere, et ad copiam congregandam ingentia fabricare voluisse. Adidit, *neque ambulavi in magnis.* Ambularit in magnis Pilatus, qui dixit Domino Salvatore: *Nescis quia potestatem habeo dimittendi te, et potestatem habeo crucifigendi te* (Joan. xix, 10). Ad postremum subjunxit ad cumulum, *neque in mirabilibus super me.* Ambularit Simon Magus in mirabilibus super se, quando Spiritum sanctum ab apostolis Christi pecunia credidit esse redimendum, ut pretio mercaretur quod ejus merita non habebant. Sic dum talia negat, illa dantur intelligi quæ Domino juvante fiebat. Denique ita sentiendum sequens versus ostendit.

Vers. 3. *Si non humiliter sentiebam; sed exaltavi animam meam.*

Vers. 4. *Sicut ablactatus super matrem suam, ita retribuies in animam meam.* Nimis competenter edictum est, *Si non humiliter sentiebam*, quia summum sapientiæ genus est non per elationem sibi aliquid persuadere, sed devoto animo sentire quod expedit. Monet ergo Scripturas divinas simplici ac puro corde se fuisse meditatum, non ut Ariani, Manichæi, Donatistæ fecerunt, et cæteri qui a vera religione divisi sunt. Illi enim si humiliter sentire voluissent, suam non eligerent defendere pravitatem; sed ad doctores verissimos et sanctissimos venientes, fidei recte intelligentiam percipere meruissent. Iste ergo se dicit *humiliter sensitse*, quemadmodum monet Apostolus: *Nos altum sapere, sed time* (Rom. xi, 20); et alibi in psalmo: *Non habitabit in medio domus meæ faciens*

superbiam (Psal. c, 7); iterumque contra hoc vitium orans, Domini deposcit auxilium, dicens: *Non veniat mihi pes superbiæ* (Psal. xxxv, 12). Sequitur, *sed exaltavi animam meam.* Hic negat *exaltatam animam* suam, id est in superbiæ culmen evectam, ubi ascendere ruinosum est, promovere periculum. Nam sancti viri *exaltant animas* suas, quando eas contendunt ad divinas prædicationes erigere. Quemadmodum enim aut de sancta Trinitate possumus aliquid intelligere, aut salubriter de beata incarnatione sentire, nisi cum magna humilitate animam nostram levemus ad Dominum? Nam licere animam ad superna se tendere, testis est alius psalmus ubi dictum est: *Ad te levavi animam meam* (Psal. xxiv, 1). In illis enim rebus animam levare fas est, unde vivat, unde floreat, unde cœlesti pane pascatur. In istis autem exquisitionibus pravis et infelici doctrina turgentibus exaltari non decet animam, ubi mortem reperit, infernum subit, et æterna infelicitate damnatur. Adjecit decoram nimis et subtilissimam comparisonem, ut ita se Dominum desiderasse dicat, *Sicut ablactatus super matrem suam.* Consuetudo est enim parvuli, quoties ad alios cibos ætate crescente præparatur, lac illi quo solebat vesci a pia matre denegari, quatenus ad solidiores cibos transeat: ne ejus substantia in teneritudine quadam relicta mollescat. Sed tunc quo puritate, quo desiderio, qua gratia matrem quærit, ut animo ipsius ad lamenta permoto ejus pene doleatur amissio. Hoc desiderium, hoc votum propheta sibi comparans, ostendit quanta spes, quanta simplicitas, quantus debeat esse ardor in Domino. *Ablactati enim dicuntur qui sunt a lacte prohibiti.* Et merito talis facta est comparatio: quia sicut infantes ubera matris sugunt, ita fideles parvuli Scripturæ divinæ simplicitate nutriuntur, donec præparentur ad solidum cibum, dicente Apostolo: *Non potui loqui vobis quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus; tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam* (I Cor. iii, 1, 2). Nec vacat quod adidit, *super matrem suam*, dum adhuc teneri sunt, et supra ubera materna portantur. Ipsi enim gravior est consuetudo subtracti cibi, qui [ed., quibus] se escam aliis nesciunt consolari. Adidit, *ita retribuies in animam meam.* More dictum est humanitatis. Ipsi enim nobis ponit-

mus pœnam, quando de aliqua causa juste [ed., A
justa] confidimus, sicut et in septimo psalmo dictum
est: *Domine Deus meus, si feci istud, si est iniquitas
in manibus meis, si reddidi retribuētibus mihi mala,
decidam merito ab inimicis meis inanis* (Psal. vii, 4, 5).
Sed hic ordo nobis verborum faciendus est, ut versus
hujus decarminata contextio ipsa se magis exponere
videatur. *Si non humiliter sentiebam, sicut ablactatus
super matrem suam, sed exaltavi animam meam.* Se-
quitur compensativa conditio, *ita retribues in animam
meam.* Ita dum dicitur, illud significatur, ut si ego
te præsumpsit contemnere, tu me merito videaris ab-
jicere. Sive sic forsitan accipi debet, ut psalmus iste
contra illos videatur esse prolatus qui in aliquibus
tribulationibus atque adversitatibus constituti, im-
patienter 450 agunt, et nolunt remedia sustinere B
divina. Contra hæc itaque dicit humilis et fidelis,
quia differebatur audiri, cor suum in contemptum
minime profluisse; neque suos elatos oculos dicit,
quia maxime parvuli hoc faciunt, qui parentes suos
contemnere furiosa voluntate præsument. Nam et
ipsa comparatio posita in malo potest accipi: quon-
iam ablactatus infans super matrem exultat animam
suam, quando mamillas ejus manibus lacerare
præsunit, et vagitibus atque fletibus agit, ut ejus in-
dignatio possit agnosci. Deinde sequitur pœnalis il-
la conditio, ut si fecit ea quæ superius dixit, a Domino
projiciatur, quemadmodum ablactatus infans maternis
uberibus probatur excludi. Nam ut hunc psalmum ad
virtutem patientiæ atque humilitatis (ut dictum est)
intelligamus esse prolatum, subjicit, *Speret Israel in* C
Domino, ex hoc nunc et usque in sæculum: ne præceps
desperatio nostra ablactatis infantibus merito com-
parata videatur.

*Vers. 5. Speret Israel in Domino, ex hoc nunc et
usque in sæculum.* Postquam humilitatem et mansue-
tudinem sequendam competenter edocuit, tanquam
bonus magister secunda parte conversus, unum-
quemque fidelium monet ut confidentiam suam po-
nat semper in Domino, et in ea cunctis sæculis per-
severet. In hoc enim mundo licet *sperare*, illic autem
desiderata præmia contueri. Nam *sæculum* interdum
mundum istam significat, interdum regnum illud
Domini quod credimus esse venturum. Dicit enim,
ex hoc nunc et usque in sæculum, id est a præsentis
tempore usque ad æternitatem futuram; cum unum
sæculum erit, et vicissitudo temporum in unitatem
perpetuam feliciter immutatur. Sic textum psalmi
compendioso fine conclusit, ut sanctæ humilitati
conveniret et ipsa brevitas dictionis.

Conclusio psalmi.

Mirabilis est nimis humilitas, quæ culmine com-
mendatur excelso. Nam si aliquis eremita cellulae
suae vacans talia diceret, magna tamen patientiæ
laude fulgeret. Hoc purpuratus, hoc prophetarum
dicebat eximius, ut tanto studiosius refugeret super-
biam, quanto amplius honorum claritate radiabat.
Sed quid a nobis exigitur, si ab illo talia pendeban-
tur? Præsta, Domine, humilitatem regis, prophetae

A patientiam, quoniam in quacunque persona ista vere
tua sunt præmia. Non enim hoc passim humana
voluntate sumitur, sed misericordiæ tuæ largitate
præstat. Quæ ideo maxime inter virtutes eximias
honoriata consurgit, quoniam eam dignatio tuæ ma-
jestatis assumpsit. Denique consideremus quantum
honorata sit humilitas, quæ superbiæ contraria, in
duodecimo gradu noscitur collocata; illa enim de-
mergit in tartarum, hæc perducit ad cælum.

PSALMUS CXXXI.

Canticum graduum.

Cum prophetam omnia cantica graduum ad pro-
fectum spei celsioris evexerint, istud tamen eum
omnimodis elevavit, quia incarnationis dominicæ
sacramenta describit. Dignum enim fuerat ut post
duodenarium apostolorum numerum, tanquam caput
omnium ipse tertius decimus adveniret, quem non
arbitror personæ propheticæ posse congruere, quia
gloria tanti psalmi nisi Domino Christo rationabiliter
alteri non potest applicari. Nec enim ille humilis,
qui hæcenus clamaverat de profundis, subito se in
tantam laudem potuisset erigere, ut humanum modum
videretur excedere. Quapropter David ille desidera-
bilis, ille manu fortis hic a nobis intelligendus est,
in quo et humilitas assumptæ incarnationis convenit,
et omnipotentia Deitatis excellit.

Divisio psalmi.

Cum frequenter propheta in psalmis de incarna-
tione Domini fuerit locutus, in hoc maxime gradu
tantum mysterium evidenter edicit; ut merito valuis-
set ad gloriam perfectionis ascendere, qui humani
generis salutem non desiuit indicare. Prima igitur
narratione Domini Christi verba refert, quibus Patri
suo cognoscitur promississe requiem se nullatenus
sumere, nisi veræ religionis affectum hominis pec-
toribus infudisset. Secunda narratione dicit esse co-
gnitum, quod veraciter fuerat a Domino Salvatore
pollicitum, preces suas adjiciens, ut cito adventum
salutarem præbeat, qui adhuc venturi temporis dil-
atione pendebat. Tertia parte promissionem quæ illi
a Patre facta fuerat, perhibet esse compleendam, ut
fructus uteri virginalis thronum sedeat dominationis
æternum, quatenus Ecclesiam ejus benedicat, pau-
peres pascat, sacerdotes glorificet, et potestatem
ejus perducatur, inimicos induat confusione, super
eum floreat sanctificatio æternæ justitiæ. Quapropter
hunc psalmum intentis animis audiamus, est enim et
sensibus profundus, et verborum ipsorum significa-
tione copiosus.

Expositio psalmi.

*Vers. 1. Memento, Domine, David et omnis man-
suetudinis ejus.* Usus est prophetae frequenter per
humanas consuetudines Domino supplicare. *Memento*
enim illi dicitur, qui nihil aliquando potuit oblivisci.
Non enim ut ad memoriam redeat Divinitas com-
monetur, ante quam omne præsens est præteritum et
futurum. *David* autem significatur Dominus Christus,
qui per carnis semen de creaturæ suæ descendit ori-

gine. Sic enim avorum proavorumque nomina subsequenti ætate ponimus, ut eum majorem suorum filium fuisse declarem. Nam Jesum Christum David dici, testis est Jeremias cum ait : *Et David regem ipsorum suscitabo illis* (Jer. xxx, 9); et iterum, *Suscitabo illis David regem Orientem justum* (Jer. xxiii, 5), etc. Item Ezechiel, *Et excitabo super eos pastorem unum altum, et pascet eos servus meus David, et erit eis pastor, et ego ero illis in Deum, et David princeps in medio eorum* (Ezech. xxxiv, 23). Unde constat non esse dicium de David filio Jesse, quando isti prophetæ longo tempore post ipsum fuisse declarantur, et prophetia ipsorum dicere cognoscitur de futuro. Deinde potuit dicere : *Memento mei*; sed ut alterum significaret, dixit : *Memento, Domine, David*. Quapropter confidenter debet accipi, quod tantis testimoniis cognoscitur approbari. Nam quod sequitur, *et omnis mansuetudinis ejus*, immensæ patientiæ virtus ostenditur, de quo Isaias dicit : *Sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum* (Isa. liii, 7). Hoc certe quomodo poterat de se propheta dicere, cum se meminisset Uriam Hethæum propter uxorem ejus crudeliter occidisse (II Reg. xii, 9)? Unde et penitentia ipsius gloriosum exstat exemplum.

Vers. 2. *Sicut juravit Domino, votum vovit Deo Jacob. Juravit*, de Christo Domino dicitur, cujus sacramentum est firma promissio. Nam et ipsa verbi etymologia (sicut jam dictum est) significat jure oravit, sed est veraciter firmeque promisit; tunc scilicet quando Petro carnaliter sapienti ipse Dominus ait : *Reconde gladium tuum in locum suum. Catecum quem dedit mihi Pater, non bibam illum* (Joan. xviii, 11)? Et iterum ne a suo proposito videretur excedere, alio loco Petro dixit : *Vade retro me, Satana, scandalum mihi es* (Matth. xvi, 23). Sed ne minorem potes quem jurasse cognoscis, audi de ipso Patre : *Juravit Dominus, et non penitebit eum* (Psal. cix, 4). Et, *Juravit Dominus ad Abraham* (Deut. xxx, 20). Et hoc ipsam de Patre dicit inferius : *Juravit Dominus David veritatem*. Nam et illud quod ait, *Juravit Dominus*, ostendit alteram, non suam intelligi debere personam. *Votum* itaque Filii fuit, et propriæ incarnationis adventu reconciliaret Patri genus humanum, quod peccatis facientibus reddebatur infensum. Quod tamen votum non est a Patre divisum, omnia enim quæ vult Pater, vult et Filius, vult et Spiritus sanctus : quoniam una natura, una potestas, una cognoscitur et voluntas. Quid sit tamen istud votum, subter exponitur.

Vers. 3. *Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum stratus* [mss. A., B., stratis] *mei*. In hoc versu et duobus aliis qui sequuntur, propheta referente verba intelligenda sunt Domini Christi a parte humanitatis ejus. Negat enim et *tabernaculum* se introire, et *stratum lecti* conscendere, donec illa quæ Patri promisit, cognoscatur implere. *Tabernaculum* dicit, nisi fallor, cœlestem habitationem, ubi post resurrectionem suam cum assumpta carne vi-

dentibus apostolis ascendit, quam se ante ingressurum esse non perhibet, quam Domino Patri reperiat religiosorum pectorum locum. Ideo enim addidit, *domus meæ*, ut cœlestem significaret habitationem; sicut alio loco dicit : *Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum* (Isai. lxxvi, 1). Sequitur, *si ascendero in lectum stratus mei*. More suo res cœlestes per humanas consuetudines dignoscitur indicare. Lectus enim noster quietem nobis confert et finem laborum : unde lectus ipsius, id est requies, consummatio intelligenda est beatissimæ passionis. Nam et ipsum quod dixit, *si ascendero*, significat ascensionem, quando ascendit in cœles et sedit ad dexteram Patris. Tunc enim jurationis, id est promissionis ipsius vota completa sunt; quod et ipse in passione sua dixit cum aceto potatus esset : *Consummatum est; et inclinato capite emisit spiritum* (Joan. xix, 30).

Vers. 4. *Si dederò somnum oculis meis, aut palpebris meis dormitationem, aut requiem temporibus meis*. Quamvis nec illa superiora quæ diximus, ad naturam deitatis ejus applicari posse videantur, hoc tamen omnimodis discrepare cognoscitur, ut illa potentia Divinitatis aut oculis suis somnum, aut palpebris dormitationem dedisse videatur. Sed hæc omnia rationabiliter humanitati ejus convenire noscuntur. Dicit enim : *Si dederò somnum oculis meis*. Somnus iste intelligendus est requies mortis : de quo et in alio psalmo jam dictum est : *Ego dormivi et soporatus sum; et surrexi, quoniam Dominus suscepit me* (Psal. iii, 6), etc. Sequitur, *aut palpebris meis dormitationem*. Consuetudo somni potenter exprimitur. *Palpebre* enim a palpitando dictæ sunt, quæ nisi tremula non potest remissione quieverint, somnus oculos non potest introire. Item sequitur, *aut requiem temporibus meis* : quoniam revera tempora capitis nostri requiem habere non possunt, quando oculi crebris motibus agitati, vigilare noscuntur. Prius enim posuit somnum, et postea quomodo ipse somnus impletur exposuit. Revera somnus, quoniam tridua tantum pansionem susceptus est, qui nullam corpori corruptionem intulit, sed quietem.

Vers. 5. *Donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob*. Ventum est ad illam promissionem quæ in superioribus dictis suspensa quærebatur. Dicit enim votum suum in hoc fuisse semper intentum, donec Ecclesiæ firmitas sanctæ prædicationis ordine fundaretur. *Locus enim Domini*, est tabernaculum pectoris Christiani, et atria Ecclesiæ catholicæ, quæ ille tanquam cælum semper inhabitat. Hæc *inventa sunt*, postquam Domini adventu constructa vigerunt. *Inventa* plane, quando ipse nos quæsit, ipse reperit, ipse sua pietate construxit; et *tabernaculum* sibi ex nobis et in nobis fecit, quando ipse nos æternæ vitæ propria miseratione restituit. Et illud memento, quia sicut superius dixit promississe Christum Deo Jacob, ita et hic ipsi eum votum asserit reddidisse, quatenus impleta veritas jurationis ipsius appareret. Sed ne perfidia Judæorum hæc apposita, quam exposita te-

multuetur (quæ Scripturas divinas in suam perniciem aliis quibusdam confictionibus a via veritatis derivare præsumit, ut integritatem rei abscondere videatur), audiat quid sequitur, et confusa tandem aliquando respiscat.

Vers. 6. *Ecce audivimus eam in Ephrata, invenimus eam in campis silvæ.* Post Domini sacramentum, post studium ejus quod tota veritate complevit, propheta venit ad narrationem secundam, in qua ex sua persona promissionem **452** Domini quam in Ephrata audierat, in campis silvæ se asserit invenisse. Ephrata lingua Latina significare memoratur speculum. Campi vero silvæ indicant corda gentilium, quæ ex peccatis quasi silvestribus ac dumosis, mundante Domino, campestri puritate patuerunt. Campi siquidem a capacitate et spatio diffuso dicti sunt. Facti sunt enim ex hispidis nitidi, ex agrestibus mansueti, ex sterilibus fructuosi, ex cubilibus dæmonum templa Dominantis. Et ideo in campis silvæ, id est in gentibus dicit esse compertum, quod in imagine prophetiæ Judæis fuerat repromissum. Nam et ipsa quoque Bethlehem, ubi Dominus natus est, appellata est Ephrata, sicut Michæas propheta dicit: *Et tu, Bethlehem, domus Ephrata, nunquid minima es in tribubus Juda; ex te enim exiet princeps qui regat populum meum Israel (Mich. v, 2).* Et in Genesi scriptum est, *Sepulcrum esse Rachel juxta Ephrata, quæ est Bethlehem (Gen. xxxv, 19).* Unde evidenter apparet auditum fuisse nasciturum Dominum in Bethlehem, sed propter fidem gentium in campis silvæ fuisse compertum.

Vers. 7. *Introivimus in tabernacula ejus, adoravimus in loco ubi steterunt pedes ejus.* Cum superius dixerit in Ephrata se audisse, quæ in campis silvæ repererat, nunc ad confirmandum totius devotionis effectum, introivisse se dicit in tabernacula Domini; ut quod in spe firmissima gerebat, in hoc se profiteretur modis omnibus introivisse. Perscrutandum plane quod superius dicit Dominum singulari numero tabernaculum promississe, et hic propheta cum fidelibus Christianis tabernacula se asserit introire. Quam Christus Dominus catholicam promisit Ecclesiam, propheta numero plurali dixit: quoniam tunc se fide miscuit populo Christiano, quando jam innumerabiles Ecclesiæ toto orbe promissæ sunt. Sed non sufficit eum profectum fuisse intrasse tantum Ecclesias, nisi et adorasse se diceret, ubi Domini Christi pedes sanctissimi constituerunt. Pedes significant evangelicas jussiones, sicut scriptum est: *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem (Isai. lxxv, 7).* Ibi enim steterunt pedes ejus, ubi fidei veritas approbatur esse fundata. In hoc enim nobis in æternum standum est, ubi plenitudo legis et prophetarum Dominus Christus insistit. Stare enim plerumque ad constantiam refertur, sicut in Evangelio scriptum est: *Qui habet sponsam sponsus est; amicus autem sponsi stat, et audit eum (Joan. iii, 29).* Stare enim pertinet ad solidissimam mentem, unde scriptum est: *Qui perseveraverit usque in finem hic salvus erit (Matth. x, 22).* Nam peccato-

res in fide constare non posse alter psalmus ostendit, dicens: *Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem: expulsi sunt, nec potuerunt stare (Psal. xxxv, 13).* Quod si hoc et ad historiam pie velis referre, significat forte sanctam crucem ubi corporaliter stetit, quando in ea confixus apparuit: in qua stetit recte dicitur, ubi corpus ejus infixum fuisse monstratur. Merito ergo hunc propheta locum dicit adorandum, qui nobis et fidei signum præstitit et salutem.

Vers. 8. *Exsurge, Domine, in requiem tuam, tu et arca sanctificationis tuæ.* Postquam Domini Christi promissiones quæ superius dictæ sunt, propheta perfectas esse cognovit: ne quidquam debitum esse constaret, exclamat ad Dominum: *Exsurge in requiem tuam;* ut eventum rerum perfectæ veritatis ordine declararet, id est, ab inferis resurgeret in deitatis suæ beatitudinem sempiternam. Et vide quod addidit, *tuam,* quam tibi tua majestas attribuit, quæ regnat cum Patre potestate æquali et gloria sempiterna. Et ne putares caput membra sua posse derelinquere, adjecit, *tu et arca sanctificationis tuæ,* hoc est Ecclesia, quam membra tua faciens, sanctificare dignatus es. Non enim dixit, arcam Noe, non arcam testamenti, quæ tamen utraque typum portare videbatur Ecclesiæ; sed ipsam specialiter designavit, cum addidit, *sanctificationis tuæ.* Denique vide quid sequitur.

Vers. 9. *Sacerdotes tui induantur justitia [msa. A., B., justitiam], et sancti tui exsultent.* Adhuc de illis membris loquitur quæ a Domino recipi deprecatur in requiem sempiternam. Sed videamus quid significet, **C** *Sacerdotes tui induantur justitia,* id est, tanquam armis cælestibus vestantur; sicut Apostolus dicit: *Induti lorica justitiæ et charitatis, ut possitis ignita jacula inimici extinguere (Ephes. vi, 14, 15, 16);* scilicet ut intrepide hæreticorum jaculis valeant obviare. Sive justitia ipsum significat Dominum Christum, sicut Apostolus dicit: *Qui factus est sapientia nobis a Deo et justitia (I Cor. i, 30).* Ipsum ergo decet sacerdotes induere, et semper corde gestare, qui tamen sic induitur, ut intus esse dignetur, sicut baptizatis idem dicit Apostolus: *Omnes qui in Christo baptizati estis, Christum induistis (Gal. iii, 27).* Sequitur, *et sancti tui exsultent.* Consequens erat ut sancti exsultarent, cum ipsum Christum Dominum induissent. Nam si mundanum gaudium est vestem sumere pretiosam, quid de illa majestate potest obori lætitiæ, quæ et honorabilem facit, et circumdat modis omnibus ad salutem?

Vers. 10. *Propter David servum tuum, non avertas faciem Christi tui.* Recordans propheta quæ mala Judaicus populus fecerit in deserto, vel postea quanta Domino iniquitate peccaverit; prævidens etiam quam ingesturus erat salutarem quidem mundo, sed ipsius lamentabilem passionem, in Dei Patris se supplicatione prosternit: *ne faciem Christi sui,* id est presentiam avertat a gente Judaica, quam olim promiserat per prophetas; ut qui erat reconciliaturus mundum, offensam quoque abstergeret Hebræorum [ed., Judæorum].

Vers. 11. *Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eum: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Post illam supplicationem quæ Domini adventum breviter quidem, sed magno desiderio postulavit, tertiam narrationem sermo prophetalis ingreditur, ubi ea quæ Filio promissa fuerant a Patre, lætus enumerat. Quid enim firmitus quidve potest dici constantius, quando ille *jurat* per quem juratur, ille promittit qui non potest falli? Sed non isti David filio Jesse, quia dicere potuit: *Juravit Dominus mihi, sicut et in hujus psalmi principiis dixit.* Nam cum dicit: *Juravit 453 Dominus David*, alterum significavit; illum scilicet de quo in alio psalmo jam dictum est: *Posui adjutorium super potentem, et exaltavi electum de plebe mea. Inveni David servum meum: in [in] abest a mss. A., B., F.] oleo sancto meo unxi eum.* Et paulo post: *Ipsæ invocabit me: Pater meus es tu, Deus meus et susceptor salutis meæ. Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ (Psalm. lxxxviii, 20, 21, 27, 28).* Hoc est quod hic posuit, *non frustrabitur eum.* Frustrare est enim in irritum promissa deducere; quod hic merito negat posse provenire, quoniam deceptionis locus esse non potuit, ubi promissio veracissimi declaratur auctoris. Sequitur, *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* *Fruclus ventris* est Domini Salvatoris doctrina cælestis, de qua populus Christianus noscitur esse generatus. Frequenter enim diximus institutione fidei, quasi quodam ventre generari posse credentes. Hos ergo promittit Pater super Domini Christi esse *sedem ponendos*, quando conversi auctoris sui mandatis, docere similia comprobantur. In illius enim sede recte sedere quis dicitur, cujus et præcepta docere monstratur.

Vers. 12. *Si custodierint filii tui testamentum meum, et testimonia mea hæc quæ docebo eos: et filii eorum usque in sæculum sæculi sedebunt super sedem tuam.* Explicavit quod superius dixit. Nam et hic de apostolis loquitur cæterisque fidelibus, qui Christi filii dici fidei integritate meruerunt; ipsis enim dicitur: *Sedebitis super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel (Matth. xix, 28).* His ergo sedes Domini dabitur, qui et participes ejus regni esse meruerunt, sicut in Evangelio ipse dicit: *Pater, volo ut ubi sum ego, et ipsi sint mecum (Joan. xvii, 24).* Et ne ambigeres quibus esset dandum, illis scilicet dicit qui *Testamentum Domini et testimonia, omnemque doctrinam pura devotione custodiunt.* Sed ne hoc præmium putares esse forsitan temporale, dicit, *usque in sæculum sæculi sedebunt super sedem tuam.* Cujus sæculi non erit finis, quia omne præmium ibi incommutabili æternitate perdurat.

Vers. 13. *Quoniam elegit Dominus Sion, præelegit eam in habitationem sibi.*

Vers. 14. *Hæc requies me: in sæculum sæculi; hic habitabo, quoniam præelegi eam.* Hoc secundum litteram nullatenus vindicatur, cum sciamus Jerusalem vetustam eversiones desolationesque frequentissime perculisse: de qua scriptum est: *Sion sicut ager ara-*

bitur (Jer. xxvi, 18). Sed per hoc vocabulum Jerusalem superna declaratur, concors in populis, unita virtute charitatis, purificata per gratiam remissionis, quæ divinitate ejus atque potentia æterna speculatione perfruitur. Illa enim majestas summe bona, summe beata, summe potens, quamvis ubique tota sit, beatorum pectora possidens, habitacula sibi facit, quæ suæ misericordiæ virtute prælegerit. Ipsa est enim *requies* Domini, ipsum speciale tabernaculum in hominum religiosissimis pectoribus insidere, et sic ubique esse, ut in his dicatur innumerus et incomprehensibilis habitare.

Vers. 15. *Vidua ejus benedicens benedicam, pauperes ejus saturabo panibus.* *Vidua* Christi dicitur Ecclesia: quia omni auxilio destituta mundano, solam spem suam ponit in Domino, patiturque quod vidua improbitates malorum, direptiones crudelissimas impiorum; et tanquam maritali auxilio destituta semper miseret, semper atteritur, sed mentis castissimæ fruitur indemutata constantia. Ad cujus similitudinem viduam laudat Apostolus, dicens: *Quæ autem vidua est, et desolata, speret in Dominum (I Tim. v, 5).* Hæc quamvis et conjugatas et virgines continere videatur, *vidua* tamen dicitur, quia præsidio destituta sæculari, spem suam in cælesti Sponso reposuit, qui eam fecit de fusca pulchram, de erronea rectam, de crudeli plani, de caduca firmissimam. Sive (ut quibusdam placet) *vidua* dicitur Synagoga, quæ nunc Ecclesia est: quoniam desinentem lege, sub qua velut quodam marito tenebatur obnoxia, veniente gratia Christo est sine dubio copulata; et quasi a priori conditione liberata, nuptias cælestes salva castitate promeruit. Quam comparisonem et Apostolus fecit, dicens: *An ignoratis, fratres (scientibus enim legem loquor), quoniam lex dominabitur homini in quantum temporis vivit? Quæ enim sub marito est mulier, vivo marito vincata est lege mariti [ed., juncta est legi]: si autem mortuus fuerit maritus, evacuata est a lege mariti. Ergo vivente marito adultera vocabitur, si jungitur cum alio viro, etc. (Rom. vii, 1, 2).* Intendamus etiam quod dicit, *benedicens benedicam.* Qui semel benedicit, in ea tantum se testatur benedictione desinere; *benedicens autem benedicit*, qui jugi benedictione sanctificat, modo in istam partem, modo in aliam gratiam suæ donationis indulgens. Quod argumentum dicitur *pauperes ejus saturabo panibus.* Revera *pauperes* Christi cælesti pane saginantur, quoniam in mundanis copiis semper esuriunt; sicut in superiori psalmo dictum est: *Dirites egerunt et esurierunt; inquirentes autem Dominum non deficient omni bono (Psalm. xxxiii, 14).* Ipsi sunt ergo *pauperes* Christi, qui terrenis rebus quidem indigent, sed cælesti copia perfruentur.

Vers. 16. *Sacerdotes ejus induam salutari [ed., salutare], et sancti ejus exultatione exultabunt. Sacerdotes induuntur salutari, quando Dominum Salvatorem summa fidei integritate recipiunt, et ipsius honora-*

bili misericordia vestiuntur; sicut de baptizatis Apostolus dicit: *Omnes qui in Christo baptizati estis, Christum induistis* (Gal. iii, 27). Unde licet proxime dixerimus, non piget tamen repetere quod nobis potest divina mysteria declarare. Tales enim oportet esse doctores, ut primo ipsi irreprehensibiles sint, et sic reliquorum instruunt corda fidelium, sicut Dominus in Evangelio dicit: *Qui autem docuerit, et fecerit sic, magnus vocabitur in regno caelorum* (Matth. v, 19). Nam quod dicit, *exultatione exultabunt*, perpetuam letitiam vult significare sanctorum, quando eos non solum exultare, sed letitia dicit gaudere perpetua. Potest enim quilibet in magna animi iucunditate prosilire, et iterum aliquando desinere; *exultatione* autem illi *exultant*, qui nunquam a collatis praemiis amoveantur.

Vers. 17. *Illuc producam cornu David: paravi lucernam Christo meo. Illuc* cum dicitur, illa beatitudinis requies significatur de qua superius Pater dixit: *Haec requies mea in saeculum saeculi*. Ipsa enim requies Patris quae Filii, ipsa Filii quae Spiritus sancti: quoniam sancta Trinitas, quae est unus Deus, nec beatitudine separatur, nec potestate, **454** nec natura dividitur. Sequitur, *producam cornu David*. Et hic *David* intelligendus est (sicut supra diximus) Dominus Salvator, cuius *cornu*, id est fortitudo potestatis in illa iudicatione monstranda est, ubi ab ipso sanctis aeterna praemia conceduntur. Neque enim hoc de se poterat *David* dicere, qui et ipse inter reliquos beatos non daturus est munus, sed a Domino accepturus est praemium. Et ut Dominum Christum debuisses advertere, sequitur, *paravi lucernam Christo meo*, id est lumen praedicationis Baptistae Joannis, qui fuit revera lucerna Christi, mundanis tenebris caeleste lumen ostendens; de quo ait ipse Dominus: *Ille erat lucerna ardens et lucens* (Joan. v, 35). Lucerna sine dubio lucens, quae non carnalibus oculis, sed spiritualibus appareret, et in toto mundo emitteret de Domini sui oleo saginata copiosissimam claritatem.

Vers. 18. *Inimicos ejus induam confusione, super ipsum autem florebit sanctificatio mea. Inimicos ejus*, haereticos significat et paganos, vel quicumque contra ipsius instituta vixerunt. *Ejus* autem quod sequitur, Christi Domini designat adversarios. Et sicut sacerdotes Domini salutari gloria induti sunt, ita inimici ejus confusionis velamine vestiuntur, quando illi au-
 D *dicent: Venite, benedicti Patris mei; istis vero dicitur: Ite in ignem aeternum* (Matth. xxv, 34, 41). Et ut agnosceres hoc et Patrem facere quod Filius operatur, hic Patrem dicit inimicos ejus confunderi, quod Filium constat esse facturum. Ipse enim in Evangelio dicit: *Pater non judicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio* (Joan. v, 22). Sed Patris testimonio Filii gloria decenter exponitur. Nam et alibi de unitate cooperationis dicitur: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor* (Ibidem, 17); quod etiam de Spiritu sancto intelligi debere non dubium est. Sepe enim de una persona dicitur, quod de totius Trinitatis potentia sentiatur. Sequitur, *super*

A *ipsum autem florebit sanctificatio mea. Florebit* ad exprimendam sanctitatem gloriae incarnationis edicitur, quae sic floruit, sicut dicit Apostolus, ut *omne genu flectatur caelestium, terrestrium et infernorum; et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris* (Philip. ii, 10). Quod ad comparisonem dictum constat agrorum; tunc enim magnum visentibus decus exsurgit, quando amoenitates camporum floridis coloribus induuntur. Verum tanta laus continui floris quomodo potest alteri convenire, cum propheta effugatus a filio legatur esse de regno, et in quibusdam more humanitatis gravissima crimina commisisse monstretur? Dominus autem Christus quidquid egit, quidquid pertulit, *floruit* in ipso semper paterna *sanctificatio*; unde illi merito
 B praesens psalmus aptatur, qui sine aliqua offensione fuisse cognoscitur.

Conclusio psalmi.

Audistis quid ascendens iste profecerit, audistis qua nos iucunditate compleverit. Nam licet ab initio cantica graduum universa grandescant: licet ista dicere celsiora, quae de Domini adventu clarissimo lumine lampaverunt. Creatore quippe prophetato, necesse fuit gradum crescere, per quem augmenta sumere constat universa. Restat nobis in sequentibus gradalibus psalmis dilectio proximi et charitas Dei; quae si pura mente conscendimus, tunc ad ejus gloriosissimum pervenimus aspectum.

PSALMUS CXXXII.

Canticum graduum.

C Post illam praecedentis psalmi sanctissimam praedicationem, in decimo quarto gradu jam positus propheta populis beatam praedicat unitatem; ut qui se Christiana religione constringunt, in una charitatis convenientia perseverent. Quod licet ad monachos quidam aptandum esse iudicaverint, nos tamen dicimus et ad generalitatis concordiam pertinere: quoniam hoc non tantum monasteriis, sed universae pronuntiatur Ecclesiae, spirituali tuba in unum colligens quidquid est Christi militum in toto orbe terrarum. Non enim reluctor beatis monasteriis dictum, sed nec generalitati aestimo subtrahendum. Dignus ergo locus qui collectionem fidelis populi contineret, quam constat ante factam quam incarnatio Domini pretioso sanguine de gentibus acquisivisset. Et merito post illam ponitur, per quam mundo praestitum fuisse declaratur.

Contentia psalmi.

Ecce alter psalmus qui divisionem cognoscitur non habere. Congruum siquidem fuit ut qui de unitate loquebatur, divisionis non reciperet sectionem: simplex manens sine aliqua diversitate causarum, quos recte atomos nuncupamus. Non enim aut personam mutat, aut causam, aut locutionem suam convertit ad aliud; ista enim tria sunt, quae divisionem videntur generare psalmodum. Qui atomi ad duo illa forte pertinent minuta, quae mulier in gazophylacium mittens, plenissime misericordiae probatur munera con-

secuta (*Matth.* xxi, 2). Sic et nos, si virtutem psal-
morum istorum piis mentibus hauriamus, remissionem
omnium suscipimus peccatorum. Ille enim ad laudes
Domini invitat, iste hortatur ad proximi charitatem.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Ecce quam bonum et quam jucundum ha-
bitare fratres in unum!* Ecce, ostendentis est potius
quam loquentis; quod solet magna mentis intentione
protenta manu fieri, quam sermonibus explicari. *Bo-
num* respicit ad charitatem, quoniam perfecti viti
communibus se hortantur exemplis, et alter alterius
virtutes imitando, mutuae dilectionis se incendio
comprehendunt. Frequenter enim bonum facimus, et
adversitate animi dissidemus. Est enim perfecta vir-
tus, ut ipsum bonum debeat tibi placere quod feceris.
Habitare, id est in bono proposito permanere. Ipsa
est enim habitatio quam Dominus quaerit, non tecta
parietum quae consociant corpora, sed quae animas
religiosa societate conjungit. Tali enim dicto prohi-
bet circumcelliones, qui diversa monasteria volun-
tate **455** mutabili pervagantur. Dicendo autem,
fratres in unum, significat eos qui fidei societate sub
eodem patre sunt constituti, quibus est (sicut in Actibus
apostolorum legitur) *cor unum et anima una* (*Act.*
iv, 32). Sed et illi in uno habitant, qui eremi solitu-
dines pervagantur; qui quamvis corpore videantur
esse discreti, fidei tamen concordia non probantur
esse divisi. Quod si ad litteram intelligas, bona est et
ista societas, quae fratrum coetibus congregatur, sicut
in Actibus apostolorum legitur: *Et distribuebatur
utrique prout opus erat; nec enim dicebat aliquis*
[ed., aliquid] *suum proprium inter illos, sed erant illis
omnia communia* (*Ibid.* m, xxxv, 32). Sic tamen pars
ista laudabitur, si illa animi concordia quam superius
diximus, non negetur. Nam ut hanc adunationem
non mediocre aliquod bonum, sed intelligeres esse
mirabile, sub mysticis comparationibus usque ad finem,
laus eam digna prosequitur, ut res pretiosissima
cum sui praeconii gratia jungeretur.

Vers. 2. *Sicut unguentum in capite, quod descendit
in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram ve-
stimenti ejus.* Incipit superioris versus per compara-
tiones subtilissimas facta declaratio. Priscis enim
temporibus alii ungebantur in reges, alii in prophe-
tas, alii in pontificum reverentissimam dignitatem;
qui tamen similitudinem pronuntiabant Domini Chri-
sti, sicut et alia multa quae illis temporibus figuratiter
agebantur. Veniens autem invisibiliter et incorporaliter
unctus est Dominus Christus. Caeterum corporaliter
unctus fuisse non legitur Rex omnipotens, Pro-
pheta mirabilis, Pontifex aeternus, qui se immacula-
tum pro peccatoribus obtulit immolandum. De isto
autem unguento quadragesimus quartus psalmus di-
cit: *Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo laetitiae
praec consortibus tuis* (*Psal.* xlv, 8). Quod si adhuc
evidentius quaeras quid sit istud oleum laetitiae, aut
unguentum spirituale, non abs re est illud advertere,
quando Spiritus sanctus secundum lectionem evan-
gelicam in columbae specie descendens, supra bap-
-

zatum Christum Dominum mansit (*Joan.* i, 32), qui
est caput corporis Ecclesiae, crucifixum, tertio die
suscitatum, quod ascendit in caelos, et sedet ad dex-
teram Patris. Sequitur, *quod descendit in barbam*, id
est Spiritus sanctus, qui supra apostolos inestima-
bili potentiae suae virtute descendit (*Act.* ii, 4), quan-
do nationum diversarum linguis sub varietate locuti
sunt. *Barbam* siquidem bene dicimus apostolos, quoniam
haec robustissimae virilitatis indicium est, et
fixa sub suo capite perseverat. Multis enim passio-
nibus divino munere superatis, apostoli viros se con-
stantissimos per Dei gratiam probaverunt: servantes
etiam regulas quas a Domino acceperunt, sub suo se
mansisse capite monstraverunt. Sed ne hanc *barbam*
cujuscunque hominis fortassis adverteres, addidit,
B *Aaron*, qui Christi speciem praeferebat, jam ipsum in
sacerdotio suo sub quadam imaginatione gestabat.
Frequentem enim nomina de ipso translata dicimus,
sicut Salomon, David, Samson: ita et hic *Aaron*.
Adjecit, *quod descendit in oram vestimenti ejus. Ora
vestimenti* Domini Salvatoris significatur Ecclesia,
quia usque ad extremitates ejus descendit Spiritus
sanctus, quando baptizatus usque in finem saeculi
misericordiae suae dignatione sanctificat. Ipsa est enim
Ecclesia, quae et per tunicam illam designata est,
quae dividi non potuit tempore passionis. De hac igitur
veste Patres nostri spiritualiter et copiosa dixe-
runt. Nam Josephus in libro tertio Antiquitatum ti-
tulo octavo, magnarum rerum exinde sacramenta
patefecit: probans quatuor colores earum, id est,
C byssum, purpuram, hyacinthum et coccum, elementa
mundi rationaliter indicasse. Hieronymus etiam ad
Fabiolum scribens (*Epist.* 128), et de hac quoque re
non destitit esse proficiuus.

Vers. 3. *Sicut ros Hermon, qui descendit in montem
Sion.* Venit ad aliam laudis comparationem, quae
iterum (sicut solet) significatione nominum ingentia
nobis arcana patefacit. *Ros* est tenuis ac levis pluvia,
non per guttas veniens, sed per quasdam minutissi-
mas partes duritiam terrenae ariditatis infundens.
Per hunc cuncta germinantia coalescant, et in varios
fetus temperationis munere perducentur. *Hermon*
Hebraeum nomen est montis ultra Jordanem fluvium
constituti, cujus interpretatio (sicut a Patribus tra-
ditum est) significat anathema. *Ros* ergo montis istius
nutriens peccatores, qui sub anathematis execra-
tione jacebant, descendit in montem Sion, quando ad
conversionis remedium Domino largiente pervene-
runt. *Sion* enim significat Ecclesiam catholicam, quae
recipit gentes, quae erant sub anathematis periculo
constitutae. Quaeras forsitan quare dixerit, *qui descen-
dit*, dum magis dicere potuisset, ascendit: quoniam
ad meliora translatus est. Sed usus iste communis
est dicere de his qui ad cognitionem aliquam tarde
[ed., trahendo] veniunt: Descendit ad veritatem,
descendit ad justitiam; atque quasi de culmine illo
superbiae perveniunt ad planam lucidamque rationem.
Hoc est enim rorem de Hermon ad montem Sion
descendere, gentes de impietatis sede ad beatitudinis

amœna transire. Hoc est quod et versus primus A edixerat: *Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum!*

Vers. 4. *Quoniam illic mandavit Dominus benedictionem et vitam usque in seculum. Illic, in monte scilicet Sion, id est Ecclesie, quæ fratrum adunatione consistit, mandavit benedictionem, hoc est, misit Dominum Salvatorem, qui credentium vita est et beatitudo perpetua. Verum hoc montis nomen sæpe diximus cœlestem illam Jerusalem significare, cujus et hæc terrena portat imaginem. Ipsa est enim quæ vitam continet sine fine, quæ gaudium sine intermissione; et quod omne genus felicitatis excedit, a suo beneficio regitur et possidetur auctore. Dicendo enim illic, ubi concordia significata est ostenditur, quia discordibus benedictio nota præstatur. Vides congregatio illa quibus similitudinibus, et quanta admiratione laudata sit; ut nullus dubitet ingens esse donum, quando ab ipso laudatur qui daturus est præmium. Considerandum est etiam quemadmodum uno sensu, una complexione psalmus iste cucurrerit [ms., concurrerit]. Quod schema dicitur hymnos, quando series orationis tenorem suum usque ad ultimum servat: ubi nec persona alia, nec causa mutatur, quam jam et in centesimo decimo sexto psalmo propter indivisibilem textum posuisse dignoscimur.*

456 Conclusio psalmi.

Optata nobis est unitatis utilitas, declaratum quid fraternus prestare possit affectus. Diligamus fratrem tanquam nos; amemus Dominum supra nos, ut ista dilectio proximorum ad illam nos perducatur Domini perfectissimam charitatem. Nam quid jucundius esse potest quam hic imitari quod in illa beata patria summo munere constat attribui? Ferantur hic qui sibi nihil amandi sunt. Hoc monasteriis, hoc Ecclesiis, hoc civitatibus, hoc villis, hoc eremis esse prædicatum. Nullus enim ab ista fraternitate dividitur, qui affectum sanctæ religionis habere monstratur. Sed nec illud indiscussum relinquendum est, quod hic primo charitas ponitur fratrum, et post sequitur divina dilectio, dum in mandato primum locum tenet: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua (Deut. vi, 5)*; et post sequitur, *et proximum tuum sicut teipsum (Matth. xxii, 37)*. flabet hoc consuetudo docentium, ut pro explicanda utilitate causarum apertissime convertatur ordo dictionum. Dignum enim fuit (quoniam in his psalmis semper ascensus est) ut ad summum post cuncta penetraretur, quod rebus omnibus præstantius esse declaratur.

PSALMUS CXXXIII.

Canticum graduum.

Respiciamus oculo cordis intento, quemadmodum vestigia summa virtutum transmissis gradibus propheta condescenderit. Illi enim beate fraternitati, quam in unum dixerat congregandam, nunc quod superest salubriter persuadet, ut felix adunatio in laudes Domini flagrantissimo charitatis studio concitetur, qua-

tenus fideles viros perfecta operatio consequatur; et hic inmitentor suavitatem, quæ in illa patria in sanctis creditur mentibus esse mensura. Dignum est enim ut benedictio illi persolvatur, ad quem summo studio constat ascensus. Nunc de ipsius mandati virtute tractandum est, ut intellecta sententia utilitates nobis possit aperire discussa. Præceptum est enim, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota virtute tua, et proximum tuum sicut teipsum. In his enim duobus præceptis tota lex pendet, et prophetæ (Matth. xxii, 37, 39, 40)*. Admiranda complexio in uno capite dicere, quod in Scripturis sanctis possis omnibus invenire! Nam qui Deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota virtute diligit, locum vitii non relinquit. Ubi enim iatret scelus, cum Deo totus occupatus est animus? Diabolus enim vacantia desiderat, nudata perquiri; sed ubi Deum præsentem reperit, sub magna confusione discedit. Ita si Deum toto corde diligimus, ejusque nos potestati affectuosa devotione contradimus, nec locum culpæ dare possumus, et in vitis semper rectissimis ambulamus. Vascula ipsa cum aliquo liquore plena sunt, supervenientium augmenta non capiunt: ita nos si divina charitas totos replet, non erit quo crimen introeat. Sequitur, *et proximum tuum sicut teipsum. Proximum diligimus sicut nosipsos, cum nullum malum facimus, sed omnes simili ut nosmetipsos affectione tractamus. Nullius enim acquiescit ingenium, aut pericula sibi calamitatis optare, aut dolosis insidias velle concludi; sed ita sibi omnes prospici cupiunt, ut nullis adversitatibus appetantur. Hæc si in alios compari voluntate servemus, si quæ nobis impendi volumus, fratribus similia faciamus, omne delictum, omne flagitium, omne cessat sine dubitatione peccatum; talesque præsens regula reddit, quales nos cœlestis magister esse præcepit. Istud mandatum et bonos angelos fortasse amplectitur, qui dum nobis qualia ipsi possident provenire cupiunt, consortes nos æternæ illius societatis acquirunt. Memento præterea quod charitatis dominicæ hic tertius psalmus est, ut ex ipso numero virtus possit sanctæ Trinitatis agnosci.*

Divisio psalmi.

Prima parte invitatur propheta ad benedicendum Deum: ubi plurali numero prædictam plebem cognoscitur admonere. Deinde conversas populum singulariter benedicit: quia sancta unitas decus est ac virtus Ecclesiæ.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Ecce nunc benedicite Dominum, omnes servi Domini; qui statis in domo Domini, in atris domus Dei nostri.*

Vers. 2. *In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum. Ideo duo versus simul posuimus, quoniam sibi invicem mutua connexionem junguntur, ut nobis impletus sensus evidentius apparet. Primum quæramus cur et hic et in superiori psalmo, *Ecce posuerit*; scilicet ut rebus certis atque*

perfectis non solum sermo, sed etiam articularis præstaretur ostensio. Nunc autem dictum est, quia tot gradibus ascensis, ille solus laudari debuit, qui tanta concessit. Primum enim fuit, quod proficienter ascenderat: deinde quod super hunc ascensum, alium non habebat. Tunc enim majori studio prædicandus est Dominus, quando facit sua largitate securos. Sive (ut aliis placet) tempus istud significat mundiale, quando hic exercendus est animus, ut ibi æternis ac perpetuis laudibus occupetur. *Benedicite Dominum*, significat laudate: quia nos illum benedicendo laudamus; ille autem nos benedicendo sanctificat. *Audistis serrum*; et ne aliquid putares abjectum, addit *Domini*; ut de potentia summi principis dignitas cresceret servientis. Hoc se nomine Paulus honorabilem gentibus fecit; sic etiam Epistola ejus præfatur: *Paulus servus Christi (Rom. 1, 1)*; et iterum: *Si hominibus placere vellem, Christi servus non essem (Gal. 1, 10)*. De Moyse quoque in alio psalmo: *Misit Moysen servum suum (Psal. civ, 26)*. Quapropter istud jam de perfectis proprie dicitur, qui et amici sine dubio nuncupantur. Sequitur, *qui statis in domo Domini, in atrii domus Dei nostri*. Servum quidem prius dixerat ad honorem; sed ne incerta corda mortalium hoc et ad alios traheret, qui indevoti esse noscuntur, dum omnes Domino creaturæ conditione subjecti sunt, addidit, *qui statis in domo Domini*, id est quorum animus in Domino religionis firmo vestigio perseverat. **457** *Stare* enim de illis dicitur, qui a bono proposito facilitatis crimine non labuntur, sicut dictum est de diabolo qui archangelus fuit, *et in veritate non stetit (Joan. viii, 44)*. Nominata quidem domus, concludit et atria; quoniam atrium ingressus est mansionis. Significat enim eos, sive qui jam in penetralibus sunt Ecclesiæ, sive qui in ingressu ejus esse meruerunt. Diversa enim loca sub unitatis gratia habere constat Ecclesiam. His quoque dictis aliud genus firmitatis adiecit, *Dei nostri*; hoc est, non quem gentilitas colit, sed quem vera catholica religio confiditur. Addidit, *In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum. In noctibus*, mundi istius significat teterrimum tempus, quod semper creberrimis tribulationibus obscuratur. In hoc ergo sæculo levandæ sunt manus ubi bona operatio Domini meretur auxilium. Sic Moyses quandiu manus tendebat, Amalech audacia superba premebatur (*Exod. xvii, 11*): præagans crucem beatissimæ passionis. Nam quod digitos extendebat, Decalogum fortasse significabat. Qui cum brachia remisisset, inimici superbia desperata surgebat. Et ideo bonis operibus levandæ nobis sunt manus ad Dominum, ut adversarius diabolus superna majestate vincatur. Sed intende quid significet, *extollite*, id est uberius eleemosynam facite; Dominus enim non tantum a nobis exigit pia verba, sed facta. Addidit, *in sancta*, ut eam manus seminet Christiani. Nam si illam hæretici faciant aut pagani, manus eorum non extolluntur in sancta; quoniam ipsam solam eleemosynam Christus accipit, quam ejus nomini fidelis Christianus obtulcrit. In quo tamen actu,

ne quis sibi aliquid arroget, *Dominum* dicit esse benedicendum, quando ipse donat et animum misericordem et substantiam largiorem. Sic charitatem Domini et laudibus sacris, et pia docet operatione complendam. His peractis, respice quam digna retributio subsequatur.

Vers. 3. *Benedicat te Dominus ex Sion, qui fecit caelum et terram*. Explicata commotione, qua dixit charitatis studio in Domini laudibus et bonis operibus permanendum, venit ad partem secundam, in qua uno versu populum benedicat, qui in unitatis constantia et dilectione Domini perseverat. Prius enim omnia pluraliter dixit, nunc autem psalmum sub singularitate conclusit; ut qui ante fideles fratres in unitate collegerat, modo illi populo jam diligenti Dominum benedictionis munera præstarentur. Quapropter si volumus esse benedicti, amor nos sanctæ Trinitatis, et unitas beatæ complectatur Ecclesiæ. Et intende quam competenter hunc psalmum perfectus finis amplexus est; ut qui usque ad Jerusalem cælestem conscendit, benedictionem supernam loco remunerationis acceperit.

Conclusio psalmi.

Libet referre quemadmodum usque ad supernam Jerusalem gradus isti pervenerint. Primo siquidem gradu, sæculi designat horrorem, post quem ad virtutum omnium studia festinatur. Secundo, virtus divinæ defensionis exponitur, cui nihil obviare posse monstratur. Tertio, magnum gaudium esse dicitur in Ecclesia Domini pura mente versari. Quarto, inter quaslibet angustias docet constanter de Domino præsumendum, donec miseratus exaudiat. Quinto monet ut liberati periculis, non nobis aliquid, sed omnia Domini virtutibus applicemus. Sexto, montibus solidissimis comparatur confidentia fidelissimi Christiani. In septimo dicitur quam copiosos fructus metant in lacrymis seminantes. Octavo, nihil permanere dicitur, quod voluntate propria uniusque fuerit operatus; sed illa tantum esse firmissima, quæ auctore Domino construuntur. Nono, timore Domini pronuntiat homo beatus fieri, et universa illi profutura concedi. Decimo, infundit patientiam devotis, quam per Ecclesiæ verba commendat. Undecimo, de profundis posnitens clamat ad Dominum, ut in liberandis hominibus quanta sit Divinitatis potentia sentiat. Duodecimo, virtus mansuetudinis et humilitatis ostenditur. Tertio decimo, sanctæ incarnationis promissio et dictorum veritas approbatur. Quarto decimo, fratribus spiritualis adunatio prædicatur, supra quos benedictio Domini, et æterna vita provenire monstratur. Quinto decimo, in laudibus Domini perfecta illa charitas excitatur, supra quam nihil potest nec majus dici, nec gloriosius inveniri, sicut apostolus testatur: *Deus charitas est (1 Joan. iv, 8)*. Quapropter tanti miraculi jugiter consideremus arcanum; ut talia semper inspicientes, mortiferos sæculi vitemus errores. Continet siquidem hic numerus et illud præterea sacramentum; ut cum quinque sensus corporei, per quos fragilis humanitas

contrahit omne peccatum, Trinitatis fuerint virtute superati, ad quintum de-imum gradalium psalorum nos culmen educat; eoque fiat, ut corporis imbecillitate submota, donentur victoribus prœmia sempiterna.

PSALMUS CXXXIV.

Alleluia.

Post gradalium pulcherrimam constructionem, quæ usque ad illam pervenit summitatem quæ in æternum securos efficit et felices, congrue nimis ponitur, *Alleluia*; ut laudibus Domini sancta perfruatur Ecclesia, cui tale munus noscitur præparatum. Quapropter sinceris mentibus alacres *Alleluia* dicere festinemus, ut illi sancto populo per divinam gratiam misceamur.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum propheta loquitur. Primo ingressu propter nominis ejus potentiam, laudes Domino dicit esse solvendas, quia fecit quæ voluit in cœlo et in terra, magnalia ipsius diversa commemorans. Secundo, quoniam veritatis perfecta laus est destruere falsitatem, idolorum cultores sub irrisione redarguit. Tertio, diversos ordines admonet, ut Dominum laudare non desinant. Sic genus demonstrativum in utraque parte mirabili executione completur.

458 *Expositio psalmi.*

Vers. 1. *Laudate nomen Domini, laudate servi Domini.*

Vers. 2. *Qui statis in domo Domini, in atris domus Dei nostri.* Post præteritos (sicut dictum est) psalmos, quibus ad omnium virtutum culmen divina misericordie propheta descendit, in domo Domini stantes alloquitur, ut post collata tam ingentia beneficia laudare non desinant cœli terræque Creatorem. Et respice præcepta ista in his duobus versibus qua distinctione creverunt. Primo dixit: *Laudate nomen Domini.* Et ne quibuslibet hoc putares injunctum, addidit, *laudate servi Domini*, id est, qui *servi* ipsius estis prona voluntate devoti, et Dominum vos habere sentitis, quem nulla superstitione contemnitis. Tertio dicit: *Qui statis in domo Domini*, hoc est, qui perseveranti et intutubabili voluntate in ipsius sancta credulitate consistitis. Contra illos scilicet dictum, qui patientes defectum de collato subito honore ceciderant. Sequitur, *In atris domus Dei nostri.* Atrium dicitur amplissimæ domus primus ingressus, ubi sibi habitantes propter expellendum frigus focos facere noscebantur; et ab atrii fumi nebulosissimis globis appellata atria, quasi atra, tradit antiquitas. Et quia nullus sermo vacat, qui non aliquod mysterium continere videatur; et illos etiam dicit Dominum debere laudare, qui in primum membrum domus dominicæ videntur ingressi.

Vers. 3. *Laudate Dominum, quoniam benignus est Dominus: psallite nomini ejus, quoniam suavis est.* Considera quod *laudate* tertio posuit, ut per laudis

similem qualitatem sanctæ Trinitatis indivisibilem nobis ostenderet unitatem. Laudis enim dominicæ usque ad divisionem positam multiplex causa narratur. Nam cum sint omnia valde bona quæ fecit, cujus ipse sit bonitatis advertitur, a quo talia manasse noscuntur. Addidit quoque, *suavis*, ut non solum benignum, sed et dulcem esse sentiret. Sic enim et alibi dicit: *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus* (Psal. xxxiii, 9). *Psallite* vero dum ponitur, ad bonas corporis operationes refertur; ut in hac mundi conversatione Dominum videamur de nostra probitate laudare.

Vers. 4. *Quoniam Jacob elegit sibi Dominum, Israel in possessionem sibi.* Et hic versus adhuc ad illam partem pertinet, cur Dominus debeat prædicari. Nonnullos autem titillare cognoscitur, quare non sit hic Abraham positus, cui primum hæc passio a Domino promissa declaratur? Sed Abraham vocabulum non hoc videbatur significare, quod de isto nomine potuisset adverti. *Jacob* siquidem supplantatorem interpretari sæpe jam dictum est, qui benedictionem fraternam gloriosa nimis cupiditate præripuit. Quod ad evocatam numerositatem gentium competenter aptatur, quæ adventum Domini Salvatoris ad se credulitate trahens, Synagogæ manera promissa percepit, et priorem populum religiosa festinatione superavit. Sed post illam patriarchæ mysticam luctam quam Jacob cum angelo constanter exercuit, ipse quoque *Israel* appellari meruit; quia tantæ concertationis fixa mente pondera toleravit. *Israel* autem interpretatur vir videns Deum, quod ad illam pertinet significationem quam Dominus possidet in beatis. *Elegit* itaque *Jacob*, dum Ecclesiæ populum diversarum gentium congregatione subadunavit. Possidet *Israel*, quando in illa beatorum resurrectione, ipse in omnibus probatur habitare.

Vers. 5. *Quia ego cognovi quod magnus est Dominus, et Deus noster præ omnibus diis.* Omnis relatio certa redditur, quando is qui refert, quod dicit se probasse testatur. Atque ideo cognovisse se dicit propheta quod prædicat, non aliqua visione carnali, sed in illa altitudine scientiæ positus, ibi magnum contemplatus est Dominum. Videbat enim vir sanctissimus Majestatem illam mirabilem cunctis potestatibus, et cœlorum virtutibus imperantem; et necesse fuit ut diceret: *Quia cognovi quod magnus est Dominus, et Deus noster præ omnibus diis*; non quia præter ipsum aliquis Deus est, sicut in alio psalmo legitur: *Quoniam quis Deus præter Dominum, aut quis Deus præter Deum nostrum* (Psal. cxvii, 32): sed quia potestatibus diversis hoc nomen abusive constat impositum, sicut in Exodo legitur: *Constitui te deum Pharaonis* (Exod. vii, 1); et Apostolus dicit: *Nam etsi sunt qui dicantur dii, sive in cœlo, sive in terra (sicut sunt dii multi et domini multi) nobis tamen unus Deus Pater, ex quo omnia; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum* (II Cor. viii, 5, 6). Unde merito præ omnibus diis magnus dicitur Deus, a quo cuncta creatâ sunt.

Vers. 6. *Omnia quaecumque voluit, Dominus fecit in caelo, et in terra, in mari, et in abyssis.* Post illa quæ superius dixit, in altum se tetendit vera nimis et excelsa prædicatio. Quod schema dicitur epiphonema, id est post narratas res crescens ad majora sententia. Nam quamvis sint inenarrabilia opera Domini totiusque mundus referre non prævaleat quod operatur in mundo, hic tamen universa stupenda brevitate conclusa sunt: *omnia Deum fecisse quæ voluit in caelo, et in terra, in mari, et in abyssis*; ut et creata quæ vides, ejus voluntate facta esse cognosceres; et illa quæ humanis nequeunt conspectibus apparere, ipsius potentia contineri posse sentire. *Cælum* positum est pro eunctis cælestibus, *terra* pro omnibus quæ in terra gignuntur, *mare* commemoratum dicimus pro istis sinibus quos commeanantium discursus invisitat, *abyssus* vero Oceanum designat, qui et nobis ignotus, et (ut quidam referunt) altitudine magna profundus est. In his autem omnibus voluntas Domini sine aliqua dubitatione completur. Quid autem fecerit Dominus, subsequenter enarrat.

Vers. 7. *Educens nubes ab extremo terræ: fulgura in pluviam fecit. Qui producit ventos de thesauris suis.* Hoc si ad litteram intendas, secreta naturæ Domini testatur administratione compleri. Sed quoniam de Hebræo populo dicit inferius, convenit hoc quoque hominibus applicare. *Educit nubes ab extremo terræ*, quando propheta ab humili proposito ad prædicationis fecit fastigia pervenire. Qui merito nubibus comparatur; quoniam imbre sui eloquii a futuri iudicii nos calore defendunt, dum animabus nostris profutura depromunt. *Nubes* enim (sicut frequenter dictum est) prophetas accipi debere Scriptura testatur, dicens: *Mandabo nubibus 459 meis, ne pluant super eam pluviam.* Sequitur, *fulgura in pluviam fecit.* Prædicationes itaque prophetarum *fulgura* sunt, cum percutiunt inimicos: *pluvia*, cum devotos a peccatis diluunt, et imbrem eis salutis infundunt, unde spirituales germinent fructus, et in maturam messem, Domino præstante, coalescant. Addidit, *qui producit ventos de thesauris suis.* Ventos enim non improbe ponimus apostolos, quorum prædicatio totum mundum tanquam ventus celerrimus percucurrit: de quibus alio loco scriptum est: *Sagittas suas ardentibus efficit (Psal. vii, 14).* Nam ipsis quoque ventis pennæ pro discursus celeritate tribuuntur; ait enim: *Et ascendit super cherubim, et volavit: volavit super pennas ventorum (Psal. xvii, 11).* Subnequit, *de thesauris suis*, unde revera spirituales poterant prodire divitiæ. Et nota quod per hos octo versus diversis modis augmento quodam laudis magnalia Domini dulcissima varietate describit. Quod schema dicitur auxesis, Latine augmentum; quoniam per certos gradus semper ascendit. Quapropter explanationem sensuum non piget frequenter iterare, quando ipsa quoque auctoritas sine fastidio eadem monstratur assumere.

Vers. 8. *Qui percussit primogenita Ægypti ab homine usque ad pecus.* Ista miracula frequenter ad intelligendam Domini potentiam repetit sermo propheti-

cus; ut advertamus non casualiter facta, sed in magnam intelligentiam sequentis ætatis fuisse præmissa. Nam si consideremus altius, et hodie talia sunt. *Ægyptus* hic mundus est qui diversis cladibus affligit populum Christianum; sed Domini virtute potentiaque terretur. *Ægyptus* autem significat afflictionem, quæ [alias, qui] non aliter dimittit animas fideles, nisi in ipsa [alias, ipso] duris laboribus ingraventur. *Primogenita* enim mundi, quasi Ægypti percussit, quando natos homines in originali peccato potentia suæ inspiratione correxerit. *Ab homine usque ad pecus*, id est a prudentioribus hujus sæculi usque ad mansuetos et simplices viros. Omnes enim nisi per gratiam Domini liberentur, a diabolo velut Pharaonis impia dominatione deprimuntur.

B Vers. 9. *Misit signa et prodigia in medio tui, Ægypte; in Pharaonem et in omnes servos ejus. Misit signa et prodigia*, quando in passione ipsius terra contremuit, saxa dirupta sunt, et multi sanctorum ad civitatem Domini, superata mortis lege, venerunt; quod in medio mundi, id est palam atque visibiliter evenisse manifestum est. *Signum*, est res præter speciem quam ingerit sensibus nostris aliud aliquid ex se faciens in cogitationem venire; sicut, vestigio via, transiisse animal cujus vestigium est cogitamus. Dictum est vero signum ab eo quod significat. *Prodigia* quasi porro digia, id est longe præcedentia. Hoc et hodie facit, quando animas fideles per aliqua præmissa signa convertit. *Pharao* interpretatur dissipatio. Et cui aptius dabitur nisi diabolo, qui humanum C genus crudeli voto persequitur? *In omnes servos ejus*, homines significat, qui ipsius voluntatibus obsecundant. Illius enim famuli dicimur cui consentanea mente servimus. Et ideo diabolus cum minoribus submergitur, quando fonte salutari Christianus populus a nefando errore liberatur.

Vers. 10. *Qui percussit gentes multas, et occidit reges fortes.* Gentes dicit vitiorum noxias catervas, quæ nos intus, velut barbaræ nationes, semper affligunt. *Has percussas* dicit, quando satisfactione poenitentium vulnerantur. Nam quod nobis salus, illis vulnus est. *Occidit* etiam in nobis *reges fortes*, cum spiritus immundos peccatorum labe dominantes, emundatione delictorum reddit extraneos. Qui merito in voluntate sua dicuntur occisi, quia nos exstinguere minime D valuerunt.

Vers. 11. *Sehon regem Amorrhæorum, et Og regem Basan, et omnia regna Chanaan occidit.* Cum multos reges filii Israel, Domino favente, prostraverint, hic duo tantum memorantur; scilicet ut per interpretationem istorum nominum, ad illam significantiam duceremur quæ hodie in nobis agitur. *Sehon* interpretatur tentatio colorum, *Amorrhæi* amaricantes designant. Amara siquidem vitia sunt, quæ nos ab illa beatitudine jucundissima deducunt. Hæc habent diabolum regem, qui est tentatio colorum, quando se transformat in angelum lucis (I Cor. xi, 14); ut per colorem atque speciem bonitatis devotorum animas assidua tentatione subvertat. Ista Divinitas in nobis

occidet, quando fidelium mentes a tali servitute liberaverit. Sequitur, *Et Og regem Basan*. *Og* conclusio dicitur, *Basan* confusio. Merito ergo confusionis rex conclusio perhibetur. Diabolus enim quando nobis iter illud salutare concludit, in confusione nos nefanda derelinquit, in qua ille teterrimus regnat. Unde et civitas ejus *Babylonia* dicitur, quæ item confusio nominatur. Sed hæc omnia virtus divina destruit, quando nos ad misericordiæ suæ dona perducit. Ad didit, et omnia regna *Chanaan* occidit. *Chanaan* interpretatur humiliatio: sed non illa quæ perducit ad *Dom num*. Nam et illi humiliati dicuntur, qui de honore sancto decidunt, et pessima conversatione mergantur; sicut in alio psalmo dicitur: *Et humiliabit calumniatorem* (*Psal. LXXI, 4*). Nam si humiliatio et ad penam minime pertineret, non legeretur: *Qui exaltat, humiliabitur* (*Matth. XIII, 12*). Quapropter hanc humiliationem, quæ in malo intelligenda est, ille solus occidit, qui crucem pro omnium salute suscipit.

Vers. 12. *Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Irael populo suo*. Versus iste declarat priora illa non ad litteram debere suscipi, sed spirituali expositione sentiri. Nam terra promissionis Israelitico populo non est hæreditas data, quia eam suis offensionibus amiserunt; sed sub illorum præfiguratione terra repromissionis datur sine dubio Christianis, quam æterna pace possideant. Nam ut istam deberes advertere, repetit, *hæreditatem Israel populo suo*. *Israel* enim interpretatur (sicut sæpe jam dictum est) vir videns Deum. *Populo suo*, utique Christiano, qui ejus meretur dici, cum præcepta ipsius salutari devotione servaverit.

Vers. 13. *Domine, nomen tuum in æternum: Domine, memoriale tuum in sæculum sæculi*. Post beneficia Domini laus digna consequitur. Dicit enim: *Domine, nomen tuum in æternum*; quasi optemus illi quod non est, aut per nostra vota proficiat. Sed usus iste mortalium est, optare Deo quod aliter evenire nefas putetur. Sic enim dicimus: *Sanctificetur nomen tuum* (*Matth. VI, 9*); quod utique sanctum est: **460** *Adveniat regnum tuum*; cujus regnum sine dubitatione venturum est. Sed ista talia cum dicimus, nostrum velle declaramus. Precatur ergo ut in humano genere semper nomen ejus debeat permanere; quatenus ab adventu Christi peremittere diel debeant utique Christiani. Sequitur, *Domine, memoriale tuum in sæculum sæculi*. *Memoriale* Domini est quidquid in Scripturis sanctis commotione saluberrima continetur. Hoc semper in nobis permanet, cum fidelissima devotione servatur, sicut scriptum est: *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt* (*Matth. XXIV, 35*). *Sæculum vero sæculi* (sicut sæpe dictum est) diem significat sempiternum.

Vers. 14. *Quia judicabit Dominus populum suum: et in servis suis consolabitur*. Præmissæ laudis causa narratur. *Quia judicabit populum suum*, Hebræum scilicet, cui præstitit magna miracula, cui prophetas suos, ut peccaret, attribuit; ad quem ipsum quoque

A *Filium misit, ut ejus tandem aliquando scelerata duritia solveretur*. Sed quia detestabili obstinatione duratus est, judicabit eum utique; quia noluit esse ipsius, quem de cunctis nationibus elegerat possidendum. Cui dicit: *Audi, populus meus, et loquar* (*Psal. XLIX, 7*); et alibi: *Popule meus, quid feci tibi* (*Mich. VI, 3*)? Istos ergo judicabit. De fidelibus autem audi quid sequitur: *Et in servis suis consolabitur*; utique dum illis præmia promissa restituet, qui hic propter nomen ejus laboriosa contemtionis [*ms. F. et ed., contemtionis*] vexati sunt; de quibus scriptum est: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur*. Sic enim et alibi de ipsis dicitur: *Qui credit in me non judicabitur, sed transiet de morte ad vitam; qui autem non credit, jam judicatus est* (*Matth. V, 5; Joan. III, 18*). Vides quid profecerit gradatio illa quam diximus; ut enumeratis magnalibus Domini, usque ad ejus venerit sanctum tremendumque judicium. Nunc alterius partis dicta requiramus.

Vers. 15. *Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum*. Postquam se Domini laudibus sufficienter explevit, secundo ingressu propheticus sermo convertitur ad errorem gentium destruendum. Quæ figura apud grammaticos dicitur sarcasmos, id est hostilis irrisio, quæ usque ad palmam penetrat, cum manifesta veritate convincit. Quapropter *Simulacra gentium* ritusque deridet, ne aurea signa deosque colat argenteos, et putetur homini præstare quod cœpit ab homine. Quanto melius consulunt, si elisa frangantur? Tunc vero aliquid præsent, si ad pecunias translata descendunt. Quocirca deus ipsorum non exaudit integer, sed præstat potius imminutus. Et considera, quoniam per species diversarum definitionum pulcherrimus dictorum ordo descendit. Hic enim designantur simulacra per illud unde sunt, id est aurum et argentum, metallorum scilicet qualitate formata.

Vers. 16. *Os habent, et non loquentur: oculos habent, et non videbunt*.

Vers. 17. *Aures habent, et non audient: nares habent, et non odorabunt*.

Vers. 18. *Manus habent, et non palpabunt, pedes habent, et non ambulabunt, non clamabunt in gutture suo: neque enim est spiritus in ore ipsorum*. Venit etiam ad alias species definitionum; simulacra significans atque determinans per id quod implere non possunt. Dicit enim: *Os habent et non loquentur*. Quid protest os quod non loquitur? quid *oculus* qui non videt? quid *auris* quæ non audit? quid *nares* quæ non odorantur? quid *manus* quæ non palpant? quid *pedes* qui non moventur? Vocabula enim sunt vana, non officia profutura; nomina sine rebus; præsumptio caduca, non veritas firma. Quid homines in vestro exitio noxia deliramenta perquiritis? Cur quæ vos deservant fabricatis? Quanto dignius ut Auctori vestro subdarnini, et desinat errorum colere quem fecistis. Unde Jeremias propheta in epistola sua Judæos commonens, dicit: *Nam linguæ eorum politæ a fabro; ipsa autem inaurata et inargentata falsa sunt, et non possunt*

loqui (*Baruch. vi, 7*). Et iterum: *Bestiæ meliores sunt illis, quæ possunt fugere sub lectum, aut prodesse sibi (Ibid., 67)*. Intende autem quod istis versibus et in centesimo tertio decimo psalmo abunde gentium simulacra derisa sunt; ut quos prima communitio non correxisset, repetita denuo verecundia permoveret.

Vers. 19. *Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis*. Post irrisam gentiliunum numinum falsitatem, sententia digna prolata est; ut collatis sensibus careant, qui deos insensatos sibi met esse fecerunt. Conveniunt talibus personis revera quæ dicta sunt. Omni enim ratione deseritur, omni prudentia vacuatur, qui usque ad hoc pervenit, ut non profutura, sed sua potius colere videatur exitia. Et intueri, quoniam fabricatores et cultores idolorum completitur una damnatio.

Vers. 20. *Domus Israel, benedicite Dominum; domus Aaron, benedicite Dominum*.

Vers. 21. *Domus Levi, benedicite Dominum; qui timetis Dominum, benedicite Dominum*. Postquam gentilium simulacra derisit, in tertio ingressu laudes dominicas sanctorum dicit ore celebrandas. Sed in his duobus versibus per officia diversa discurrens admonet, ut vero Domini laus fidelium debeat personare. In Israel, generaliter omnis ponitur justus, qui divina contemplatione gratulatur, quos postea numerat speciatim; in Aaron enim sacerdotes, in Levi reliqui ministri. Ad postremum qui Domino in qualibet probabili conversatione famulantur. Sic omnis populus per diversas partes devotus Dominum laudare præcipitur.

Vers. 22. *Benedictus Dominus ex Sion, qui habitat in Jerusalem*. Laudes Domini superius aliis celebrare præcepit, nunc exemplo boni magistri ipse quoque quod admonerat implevit. Dicit enim: *Benedictus Dominus*. Et quem Dominum dixerat evidenter designat, Regem scilicet Christum, qui ex Sion, id est Ecclesiam suam sancta incarnatione visitavit. Ipse est qui habitat in Jerusalem, quæ diversorum sanctorum congregatione construitur, et Regis sui præsentia æterna felicitate lætatur.

Conclusio psalmi.

Mirabilis psalmus ad devotissimos populos instruendos. Nihil enim post tanta beneficia reddere possumus, nisi ut (sicut in principiis dictum est) Dominum nostrum trina confessione **461** prædicemus. Laudemus Patrem, laudemus Filium, laudemus Spiritum sanctum, unum atque omnipotentem Deum; ut sicut non est in illa natura distantia, ita non sit et in ipsa laude diversitas. Hæc est revera laus quæ nos reficit, hoc pabulum quo anima devota saginatur. Ipsa est enim remuneratio nostra quæ et operatio, in qua tantum reficimur, ut nulla delectatio similis esse videatur. Prædicemus itaque modo, ut eum in æternum cum angelis laudare mereamur. Sed ipse hic donet votum, qui ibi collaturus est præmium.

PSALMUS CXXXV.

Alleluia.

Iterum nobis Alleluia dicendum est, gratia quidem

A semper novum, sed præcedentibus expositionibus omnino notissimum. Huic psalmus subiectus est, qui simili verborum assonatione cantatur. Diversas enim res inchoat; sed in unam convenientiam vociferationis exultat; cujus versus unitines non improbe dicimus vocitandos, sicut in centesimo decimo septimo psalmo jam diximus, ubi quatuor versus simili sententia terminantur. Quicquid enim dicitur, ad misericordiam Domini refertur, sine qua subsistere nullatenus prævalemus. Merito ergo sæpius ipsa repetitur, quæ omnia in nobis indulgentissimis muneribus operatur. Nam si causam tanti secreti discutias, clementia est Domini omne quod vivimus, misericordia quod valemus. Quapropter nec ab ore nostro debet, nec a corde discedere; quatenus et ipsa nos dignetur jugi

B tuitione servare. Hoc imitati poetæ assona carminum floscula condiderunt, supernarum virtutum sonos ad mundana studia transferentes. Sed quoniam universi psalmi multifarias videntur continere virtutes, iste perfectam vitam non improbe iudicabitur declarare justorum, qui mandata Domini salutariter accipientes, in misericordia ejus jugiter perseverant. Unde animo recolamus has similitudines versuum, et in octavo, vigesimo tertio, quadragesimo primo, quadragesimo quinto, quadragesimo octavo, quinquagesimo sexto, sexagesimo sexto, centesimo secundo, centesimo tertio, centesimo sexto psalmis diversis nobis subtiliter indicasse virtutes, sicut loris eorum constat expositum. Cujus autem virtutis præsens psalmus esse noscatur, plenius in ejus conclusione

C dicemus.

Divisio psalmi.

Per universum psalmum propheta loquitur, qui quamvis totus velut cæleste canistrum, decoris repetitionibus quasi aureis regulis videatur intextus, unde spiritualia bona tanquam dulcia poma convivis ecclesiasticis offerantur: tamen in illis capitaneis versibus qui varie dicuntur, prima parte magnificentia Domini exponitur, et totius orbis conditio declaratur. Secunda parte miracula referuntur, quæ fecerat in Ægypto et in gente Judæorum. Tertia descendit ad Christianos, beneficia Domini consequenter enumerans, ut per hanc repetitionem unum auctorem rerum omnium esse cognosceres.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus*. Diximus per capita versuum inesse pulcherrimam varietatem, in fine autem consimilem repetitionem, et ideo capita tantum versuum exponenda sunt; fines autem eorum, qui uno tenore repetuntur, semel tantum declarare sufficiat. Hoc tamen mente condendam est, quod ad cunctas operas quæ dicuntur inferius, Domini misericordia sit competenter adjuncta. Confessionem sæpe diximus et ad laudes Domini, et ad deploranda peccata communiter pertinere. Hic autem non unum ex duobus, sed utrumque accipiendum est; docet enim beatos viros et laudes Domino jugiter dicere, et præ-

territa peccata deslere. Sic enim justos intelligimus, si conversi a malo illa damnent, quæ aliquando reserunt, sicut Paulus apostolus de præteritis ait: *Non sum dignus vocari apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei* (1 Cor. xv. 9). Sequitur, *quoniam bonus*, qui et laudes suas elementer audiat, et supplicanti- bus miseratus indulgeat. Adidit, *quoniam in sæculum misericordia ejus*. In sæculum, scilicet in perpetuum dicit: quoniam misericordia ipsius æternum occupat tempus. Hic præstat ut recreet [ms. G., A., B., creet; ms. F., crescat], parcit ut corrigat; ibi misericordiam bonis tribuit ut coronet.

Vers. 2. *Confitemini Deo deorum, quoniam in sæculum misericordia ejus*. Superiore psalmo corda gentilium, simulacrorum suorum irrisione quassavit, nunc autem quantum q̄ alisque sit omnipotens Dominus prædicatione verissimæ majestatis ostendit, ut non solum Deus credatur qualis aut angelus dicitur, aut virtutum homo sæpe memoratur; sed *Deus* ille *deorum* est, cui nullus similis invenitur. Deus quippe propter honoris excellentiam potest et creatura dici; lectum est enim in octogesimo primo psalmo: *Ego dixi, Dii cælis, et filii Excelsi omnes* (Psal. lxxxii, 6). Et in Exodo: *Deum te posui Pharaoni* (Exod. vii, 1). *Deus* autem *deorum* non potest, nisi sola sancta Trinitas nuncupari.

Vers. 3. *Confitemini Domino dominorum, quoniam in sæculum misericordia ejus*. Superiori sententiæ similis est et ista locutio. Sic enim dicitur *Dominus dominorum*, quemadmodum et *Deus deorum*. Nam et dominos sanctos dicimus angelos; sed *Dominus dominorum* ille solus est cui cuncta deserviant. Ipse etiam Sanctus sanctorum, ipse Rex regum, et omnium potestatum ineffabiliter culmen excelsum. Quis enim dubitet supra omnia esse, qui et creare omnia, et universa prævalet continere?

Vers. 4. *Qui fecit mirabilia magna solus, quoniam in sæculum misericordia ejus*. Sicut in illis tribus versibus supra positum est, *confitemini*, ita et per hos omnes versus qui variantur usque ad finem, *confitemini* subaudiendum est. Quæ figura dicitur ἀπό μόλου, id est a communi, ut nobis plena possit constare sententia; maxime quando et in hac similitudine desinit psalmus. Dicitur itaque *fecisse mirabilia magna solus*, quasi non per angelos et per apostolos servos suos 462 diversarum virtutum signa monstraverit. Sed hic memoratur fecisse solus, ubi Verbo suo conditiones rerum fabricasse monstratur, quando et ipsa ministeria enim creasse non dubium est. Sic enim sentiendum sequentia declarant.

Vers. 5. *Qui fecit cælos in intellectu, quoniam in sæculum misericordia ejus*. Usque ad finem psalmi hinc deponitur per narrationem præconialem. Narratio est enim rerum gestarum collecta expositio. Domini autem res gestas narrare, laudare est. Ipsam est ergo quod superius dixit: *Qui fecit mirabilia magna solus*: quoniam hoc non per creaturas, sed sola virtute suæ divinitatis operatus est. Nam quod dixit, *cælos in intellectu fecit*, potentiam ipsam dispositio-

nis expressit. Ille enim non facit aliquid videndo, nec aliorum fabricas æmulando; sed quidquid in intellectu suæ majestatis disposuit, hoc et ad effectum momentanea operatione perducit. Perfectio enim rerum voluntas ipsius est; nec moram recipit quod illa decreverit. Sic enim in superiore psalmo dictum est: *Omnia quæcumque voluit Dominus fecit in cælo et in terra* (Psal. cxxxiv, 6). *In intellectu* ergo *cælos fecit*, quia nulla confusione, nulla inordinatione, nulla informitate creati sunt, sed distincti atque compositi Creatoris sui voluntate peraguntur. Nec moveat quod cælos plurali numero nuncupavit, quando et alibi legitur: *Laudate eum, cæli cælorum* (Psal. cxlviii, 4). Et Apostolus ait: *Raptus sum usque ad tertium cælum* (11 Cor. xii, 2). Quapropter desinit nobis non licet quanti sint, quod in Scripturis sacris non legitur explicatum.

Vers. 6. *Qui firmavit terram super aquas, quoniam in sæculum misericordia ejus*. Postquam de cælis dixit, consequens fuit ut de terra quoque loqueretur; nam et hanc fecit in intellectu. Ipse est enim intellectus qui cuncta complexus est, et per potentiam suæ dispositionis implevit. Sed perquiramus cur hic dixerit, terram positam super aquas, cum dicat Job: *Qui suspendit terram in nihilo* (Job xxvi, 7). Et alibi: *Qui suspendit tribus digitis molem terræ, quod nomen est ei* (Isai. xl, 12)? Sed neutrum sibi nostritur esse contrarium, quoniam terram dicere potuit super aquas esse, etiam cum multo spatio distare videretur; sic enim et cælum dicimus supra nos, dum tamen aeris magna spatia interesse noscantur. Sive (ut alibi videtur) *super aquam*, juxta aquam intelligendum est; nam hodieque dicimus civitatem super mare positam, cum non in mari, sed juxta mare sit constituta. Vel certe spiritualiter accipiendum est, quia super aquam sacri baptismatis terra nostra, id est corpus reficitur, dum religionis stabilitate firmatur.

Vers. 7. *Qui fecit luminaria magna solus, quoniam in sæculum misericordia ejus*. Quamvis ad litteram *luminaria* cæli, astra videantur intelligi, convenit tamen ut ea paulo altius inquireamus. *Magna luminaria* forte significat angelos, potestates, thronos, dominationes, qui pietate sanctissima cælesti lumine radiantur. Dicendo enim *magna*, omnibus videntur anteposita quæ corporaliter lucent.

Vers. 8. *Solem in potestatem dei, quoniam in sæculum misericordia ejus*. *Potestas* est *dei* solis adventus, quia per eum omnis visibilis creatura declaratur. Usus est enim divinarum Scripturarum hujusmodi sermone loqui, sicut ait alibi: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri* (Joan. i, 12). Spiritu. liter autem potest intelligi, quando sanctis suis solem sapientiæ miseratus infundit, ut illa videant quæ ad ipsius pertinerere certum est possessione.

Vers. 9. *Lunam et stellas in potestatem noctis, quoniam in sæculum misericordia ejus*. Audite, astrologi, qui summam rerum stellarum administrationibus datis, *lunam et stellas in potestate noctium* scisse conce-

sas. Nunquid ad imperium, non ad obsequium ista sunt condita? Nam quid Creator ageret, si vitas hominum stellis transigere permisisset? Merito vos repudiant ipsi quoque philosophi, qui tantam potestatem visibilibus rebus inesse dicebant, ut arbitrium tollatis Auctori. Nobis autem ex his aliter spiritualis sensus aperitur. *Lunam* forsitan Ecclesiam debemus accipere; *stellas* diversas ejus ordines sanctitate polleentes, ut sunt episcopi, presbyteri, diaconi, subdiaconi et ceteri qui velut stellae caelesti noscuntur conversatione radiare. Haec omnia in *potestate noctis*, id est in saeculo istius tenebris data sunt, ut per eos caliginosa reluceant corda mortalium.

Vers. 10. *Qui percussit Aegyptum cum primitivis* [ms. A., B., F., *primo genitis*] *eorum, quoniam in saeculum misericordia ejus.* Hactenus dicta sunt quae per se creaverit sancta Divinitas, nunc in secunda parte referuntur qualia in mundo per angelos servosque suae pietatis effecerit. Quae duodecima est species definitionis quam Graeci κατ' ἕκαστον, Latini per laudem dicunt. Haec per hos duodecim versus tracta, permanet usque ad divisionem. Et quoniam historia nota est, videamus quid hic spiritualiter magis possit intelligi. Percussit Aegypti primitiva, quando saeculi istius damnavit gloriam, quae putabatur esse principia; nam luxes, superbia, avaritia, quasi primitivae sunt mundi. Ipsa enim primo generat pressuram ventis, et velut charos filios amplectitur, dum rerum istarum cupiditate gratulatur. Haec Dominus percussit, quando a regibus suae divinitatis exclusit. Mortua enim jacent quae a vitae Auctore submota sunt.

Vers. 11. *Qui eduxit Israel per medium eorum, quoniam in saeculum misericordia ejus.* Per medium Aegypti deducit Israel, quando sanctos suos a conversatione liberat pessimorum, et a mundi istius habitatione teterrima in lucem suae veritatis adducit.

Vers. 12. *In manu forti* [ms. A., B., *potenti*] *et brachio excelso, quoniam in saeculum misericordia ejus.* *Manus fortis*, ad invincibilem pertinet actionem; *brachium excelsum*, ad omnipotentiam Domini singularem. Fortis enim actio a brachio venit excelso, quoniam effectus rerum suum demonstrat semper auctorem.

Vers. 13. *Qui divisit mare Rubrum in divisiones, quoniam in saeculum misericordia ejus.* Priscæ auctoritatis viri *mare Rubrum* in duodecim divisiones dixerunt esse partitum, quantas tribus constat fuisse Judeorum. In eo enim hic plurali numero positum est, *in divisiones*, ne putaremus *mare Rubrum* uno itinere fuisse transmissum. Sed potest hoc et spiritualiter congruenter adverti. *Rubrum mare* est saeculi istius permixta profunditas, quam multis divisionibus transimus, quando conversi ad terram viventium Domini munere festinamus. Alter enim per eleemosynas, alter per assiduam supplicationem, alter per virginitatem, alter per excellentissimam claritatem. Sic multis divisionibus per saeculi hujus mare transitur ad Dominum.

Vers. 14. *Et eduxit Israel per medium ejus, quo-*

niam in saeculum misericordia ejus. In hoc versa, quoniam repetitus est, expositio superius dicta sufficiat.

Vers. 15. *Qui excussit Pharaonem et exercitum ejus in mare Rubrum, quoniam in saeculum misericordia ejus.* Diabolum cum ministris suis in fontem salutis excussit, quando eos a nobis potentiae suae virtute removerit. *Excussit autem dixit*, tanquam pulverem projicit, ut de hac celeritate et virtute divinitatis ostenderet, et illos terrenas sordes esse monstraret.

Vers. 16. *Qui transduxit populum suum per desertum, quoniam in saeculum misericordia ejus.* Per desertum nos traiecit, quod per hoc saeculum transire facit illaesos; soli enim evadunt qui mundi istius mala pertranseunt. Ceterum qui in istis haerit, ad praemia divina non pervenit. Desertus enim ideo dicitur mundus, quia divina electione privatus. Et merito sic vocatur, quia ad se venientem non recepit Auctorem.

Vers. 17. *Qui eduxit aquam de petra rupis, quoniam in saeculum misericordia ejus.* *Educit* [ms. G. et ed., *ejicit*] *aquam de petra rupis*, quando sterilia corda mortalium salutare rivulus fecerit proferre lacrymarum; ut qui sunt propria siccitate steriles, reddantur divina largitate manabiles. *De petra rupis* ad anaxim positum est, quoniam non parva, sed ingentia et dura saxa sunt, quae in magnitudinem rupis eriguntur.

Vers. 18. *Qui percussit reges magnos, quoniam in saeculum misericordia ejus.* Percussit reges magnos, quando in corde nostro impia desideria caelestis miserator exstinxerit. Tunc enim nos vivimus, dum illa moriuntur; et con rariâ sorte necesse est nos occumbere, si contingat illa superare.

Vers. 19. *Et occidit reges fortes, quoniam in saeculum misericordia ejus.* Reges fortes occidit, quando a nobis expellit daemones, varia immissione grassantia; quorum voluntas nequam tunc exstinguitur, si fidellum animae ab eorum potestate tollantur. *Occide, Domine, fortes reges*, ut liberes servos humiles: eripe tibi devotos, ne ille nefandissimus eos tibi faciat esse subiectos.

Vers. 20. *Secum regem Amorrhæorum, quoniam in saeculum misericordia ejus.* Ista quidem in superiore psalmo jam videntur exposita, quae non pigebit repetere, quando ea sancta auctoritas ad salutem nostram probatur iterasse. *Secum* quidem interpretatus est tentatio colorum, aliter vero arbor infructuosa; Amorrhæus exacerbationem; quae omnia videntur ad diabolum pertinere; ipse est enim arbor infructuosa, ipse exacerbatio. Sed haec in nobis Dominus occidit, quando nos ad instituta sua morum sanctitate perduxerit.

Vers. 21. *Et Og regem Basan, quoniam in saeculum misericordia ejus.* *Og* interpretatur coacervatus, *Basan* confusio. Qui enim coacervat peccata nostra, absolute diabolus est. Ipse etiam recte dicitur confusio, quoniam et sequaces suos confundit, et ipse de

Domini iudicio confusus abscedit. Verum hæc et talia Domini virtute interfecta jacent, quando nos eripere a tam pessima obnoxietate dignatur.

Vers. 22. *Et dedit terram earum hereditatem, quoniam in sæculum misericordia ejus.* Locum tertie narrationis ingreditur. Et quamvis historia de Hebræis dicere videatur, tamen hoc et ad populum Christianum aptissime refertur: quoniam beatitudo illa quæ illis fuerat pollicita, expulsi qui sua iniquitate ceciderunt, sanctis ac fidelibus Christianis promissæ hereditatis præmia conferuntur. Meminerimus autem quod et in hac quoque divisione per quinque versus duodecima species definitionis permaneat, quam in secunda parte jam diximus.

Vers. 23. *Hereditatem Israel servo suo, quoniam in sæculum misericordia ejus.* Cum dicit, *servo suo*, illos sequestrat qui Domini iussionibus iniquis convicti restiterunt. Quæ significatione et devota plebs Judæorum, et populum includit Christianorum.

Vers. 21. *Quia in humilitate nostra memor fuit nostri Dominus, quoniam in sæculum misericordia ejus.* Humilitas proprio pertinet ad tempora Christiana, quæ tunc latius desiderari cæpit, quando eam in se Dominus Salvator ostendit. Ipse enim monstravit et humilitatis viam et patientiæ disciplinam. Quapropter ille humilitatis servorum suorum memor est, qui et ejus præceptor esse dignoscitur. *Memor fuit* significat sanctæ incarnationis arcanum, quando adventu suo credentes liberare dignatus est.

Vers. 25. *Et redemit nos de manu inimicorum nostrorum, quoniam in sæculum misericordia ejus.* Si ad historiam attendas, nullum pretium Ægypti dedit, quando Hebræos de manibus eorum liberare dignatus est. Sed quia in potestate diaboli vel ministrorum ejus tenebamur obnoxii, tunc se immolando magnum pretium dedit, ut nos ab eis redderet absolutos. Redemit enim nos diversis injuriis et passionibus suis, claustra passus, alapis cæsus, flagellis verberatus est. Redemit nos utique sanguine pretioso, et ad postremam redemit nos miraculo resurrectionis ostenso, sicut dicit Apostolus cuncta complectens: *Magno pretio redempti estis (I Cor. vi. 20).* Hoc enim fuit pretium quod pretium non haberet.

Vers. 26. *Qui dat escam omni carni, quoniam in sæculum misericordia ejus.* *Omni carni*, non tantum de hominibus voluit intelligi, sed et quidquid natat, quidquid volat, quidquid reptat, quidquid graditur: quoniam universa ejus largitate saliantur. Nam sicut creator est omnium, ita et pastor universitatum probatur esse eunctorum. Pascit etiam omnia spiritualia incorporeo cibo misericordiæ suæ. Nam cum generaliter indigeatur ab omnibus, ipsius munere geritur, ut universa continere atque existere comprobentur. Sive *omni carni dat escam*, fidelibus tantum forsitan debemus accipere, quos corpore at sanguine suo saginare dignatur.

Vers. 27. *Constitimini Deo caeli, quoniam in sæculum misericordia ejus.*

Vers. 28. *Constitimini Domino dominorum, quoniam in sæculum misericordia ejus.* Cum hos versus

superius eisdem verbis dixerit, hic tantum *Deo caeli*, mutasse declaratur; superius autem habet, *464 Deo deorum.* Unde videntur per significationem cæli omnia potuisse concludi. Et ut cuncta ad ejus confessionem revocare videretur, in fine iterum memorat constendam: ne quid præter ejus laudem et misericordiam agi posse crederetur.

Conclusio psalmi.

Mirabilis psalmus et nimia virtute profundus, qui velut stellis micantibus misericordia Domini ubique cognoscitur esse radiatus. Cujus enim virtutis sit atque potentiæ in Paralipomenon ostenditur, ubi ait: *Cum Dominum laudare cepissent et dicere: Constitimini Domino quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus; implebatur domus Dei nube, ne possent sacerdotes stare et ministrare propter caliginem. Compleverat enim gloria Domini domum Dei (II Paral. v. 13, 14).* Proinde quid potest a nobis simile dici, quam quod de se auctoritas cognoscitur ipsa testari? Nam licet in omnibus psalmis, si pure canantur, divinam nobis certum sit adesse presentiam, hoc tamen evidentius creditur, quod legis auctoritate firmatur.

PSALMUS CXXXVI.

Psalmus David.

Ad præteritum morem rediit ordo titulorum. Significat enim misericordes et sanctissimos actus ad Dominum Salvatorem esse referendos. Considerandum est autem quoniam hymnus iste non a gaudens dicitur, sed sola dolorum compunctione cantatur. Hæc autem historia, Jeremia propheta referente, completa est, quando captivitas Jerusalem Nabuchodonozor rege veniente perfecta est. Exstat enim de hac re pietatis hujus compunctissimus liber, qui quadrifario prænotatur alphabeto. Sed nos oportet spiritualiter ista suscipere, quia in figura illis, sicut dicit Apostolus (*I Cor. x. 11*), hæc omnia certum est contigisse.

Divisio psalmi.

Populus Hebræorum, qui oblationis suæ vitio in captivitate erat sub Nabuchodonozor rege post sæcula longa passurus, introducit ad loquendum, ut mala sua futura sic defleat, quasi jam videantur esse præterita. Prima sectione calamitates suas enumerat, subjungens inter quaslibet sæculi hujus angustias, nunquam se Jerusalem ullatenus obliturum, quamvis evertendam esse constaret. Secunda sectione ad Dominum verba converterit, ut memor sit insultationum contra Ecclesiam pessima voluntate grassantium, beatos asserens qui de corde suo incipientes malas cogitationes abijciunt.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Super flumina Babylonis illic sedimus et fluvius, dum recordarem tui, Sion.* Nimis dulcis est recordatio patriæ, que in hostili terra probatur existere; nam quantum hæc amara sentitur, tantum sit illa suavior. De loco enim peregrinationis, proprii domicilii crescit affectus. Sed quamvis propheta

Israelitici populi captivitatem quæ sub Assyriis contigit exponere videatur, convenit tamen ut eam spiritualiter advertere debeamus. Duas enim civitates in hoc mundo esse crebra lectione comperimus: una est Domini, quæ dicitur Jerusalem, id est visio pacis. Ista hic pressuram patitur, et multis malis irruentibus sauciatur: humilis, afflicta, spem habens in illa æternitate quæ nunquam novit defectui subjacere. Econtra diaboli civitas, quæ Babylonia dicitur, cujus interpretatio significat confusionem, hic florida, superba, lætissima est, quæ istius sæculi viliis tanquam magnis fluminibus irrigatur. Super ista ergo flumina sedent fideles, qui captivitatem in hoc mundo patiuntur, et suspirantes desiderio patriæ suæ amaras lacrymas fundunt, quoniam ad illam promissam pacem hic pervenire non prævalent. Contemplandum est autem quod non dicit, in fluminibus, sed *Super flumina*; nam qui adhuc in fluminibus istis sunt, peccatorum inundatione rapiuntur, qui vero super ripas æivi sedent, jam ab illis fluctibus divino sunt munere liberati. Situm quoque ipsum respice temperatum; nec erectos dicit, ut arrogantiam fugeret; nec jacentes, ut ruinam vitaret, sed sedentes in humilitate piæ lacrymas supra peccatorum impia fluentia transmittere.

Vers. 2. *In salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra.* Illic doloris exaggeratur acerbitas, quando delectationem suam, qua se populus poterat consolari, velut non necessaria suspendebatur arboribus. Quid enim illic agerent organa dulcia, ubi tempora vitæ amarissimæ erant lamentationibus occupata? Verum hæc historia ad spiritualem intelligentiam transferatur. *Salices* sunt arbores supra ripas fluminis pinguis viriditate gaudentes, quæ frequenter excisis palis, atque humidæ terræ reconditis, altissima radice merguntur; et fluentia necari nequeunt, quamvis copiosa irrigatione satientur. His comparantur sancti ac fideles homines, sicut Isaias dicit: *Exoriatur tanquam fenem in medio aquæ, et tanquam salix super defluentem aquam (Isai. XLIV, 4).* Talibus ergo viris organa nostra suspendimus, quando communicata gratia de Scripturarum divinaram lectione conferimus. Ipsa sunt enim nostra organa, quæ et psalmodiæ gratiam præstant, et alterna nos collatione lætificant. *In medio ejus*, Babyloniæ civitatis dicit, non fluminis, quia necesse est in medio mundi sit sanctissimus Christianus, quamvis ad superua animo videatur esse translatus.

Vers. 3. *Quia illic interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos, verba cantionum.*

Vers. 4. *Et qui abduxerunt nos: Hymnum cantate nobis de canticis Sion.*

Vers. 5. *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Addunt aliud pondus doloribus suis, ut usque ad hoc ludibrium se pervenisse desceant; quatenus Dei carmina reverenda hominum passim voluptate [mss. A., B., F., voluptates] profundant, et tunc illis necessitas paginis dicere, quod sola plebs Domini consuevit audire. Superbus enim et

arrogans victor vult sibi lusum et delicias de Dei canticis exhiberi. Quibus respondendum est, **485** *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Sed ut magis illam partem quam cepimus exsequamur, concupiscentiam mundi obnoxios nos tenere testatur Apostolus, dicens: *Videte aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis (Rom. vii, 23).* Istæ igitur concupiscentiæ quæ nos jure captivitatis illaqueant, frequenter nobis suadent, ut psalmodiæ verba in locis profanis atque spectaculis gesticulatione nefarissima canere debeamus. Sed eis non esse consentiendum præsens doctrina declarat, quando admonet in terra aliena, id est inter actus vitiosos qui sunt a Deo alieni, hymnum Domini non esse cantandum. Verba enim Domini sancta, debent esse sanctorum; scriptum est enim: *Ne miseritis margaritas vestras ante porcos (Matth. v 1, 6).* His ergo monet nullatenus esse consentiendum.

Vers. 6. *Si oblitus fuero tui, Jerusalem, obliviscatur me dextera mea.* Pollicetur se propheta Ecclesiam Dei nunquam penitus oblivisci, conditionem sibi gravissimam ponens, quia necesse est ita fieri, si Jerusalem contigerit non amari. Dextera quippe beatorum est Christus Dominus, sicut in quintodecimo psalmo dictum est: *Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear (Psal. xv, 8).* Astringit se itaque propheta duris quidem vinculis, sed nequaquam novis, ut ipse a Domini Salvatoris memoria decidat, si Jerusalem ab ejus mente discesserit. Ipsa est mater fidelium, patria felicium, regio beatorum, quam qui hic obliviscitur, ibi in regno Domini minime collocatur.

Vers. 7. *Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui.*

Si non proposuero (mss. A., B., F., proposuero) Jerusalem in principio lætitiarum mearum. Proposuitur pœnalis secunda conditio, ut in Domini laudibus edumtescat, si oblitus fuerit Jerusalem, quod magnum habent præmium Christiani. Quid enim probatur esse deterius quam illud non posse loqui, unde consuevit medicina præstari? Psalmodia est enim consolatio flentium, cura dolentium, sanitas ægrotorum. Hoc animæ remedium, hoc miseriarum omnium cognoscitur esse suffugium. Nam qui tali munere privatur, ab omni beneficio consolationis excluditur. Sequitur, *si non proposuero Jerusalem in principio lætitiarum mearum.* Sunt quidem principia mundanæ lætitiæ, ut avaro aurum invenire, luxurioso pulchram feminam, superbo jactantiam. Sed absit ut hæc principia lætitiæ prophetali conveniant sanctitati; quinimo dicamus quæ honesta sunt, sed tamen Ecclesiæ sanctæ non debeant ullatenus anteferri. Gravibus viris et summa se honestate tractantibus, principium lætitiæ est filius natus, sicut Zachariæ de Joanne contigit, qui ei angelus voce promissus est (Luc. 1, 13). Est etiam de filio, qui post tempora longa reversus est, quod idem in Evangelio per parabolam dictum

legitur, quando latissimus pater vitulum saginatum in ejus convivatione mactavit (*Luc. xv, 18, 23*). Vel post infirmitatem sanitas corporis restituta, ut Ezechiez regi contigit, cui post ægritudinem validissimam quindecim annorum quoque spatia legimus (*IV Reg. xx, 6*) attributa. Verborum quoque ipsorum dicta pensanda sunt. Nam principium lætitiæ semper validum, semper amplissimum est, quando in ipsis initiis voluntas accenditur gaudiorum, dum calore animi in lætitiâ rapimur, quam vix prevenire credebamus. Omnia siquidem subita violenta sunt, et quod diuturnum in hoc sæculo fuerit, intepescit. Quapropter ad exaggerandum fidei calorem, principio lætitiæ illam dicit præponi, quam decet supra omnia plus amari. Ille tamen versus et superior potest etiam illis convenire, quos supra diximus esse captivos.

Vers. 8. *Memento, Domine, filiorum Edom, in die Jerusalem.*

Vers. 9. *Qui dicunt: Exinanite, exinanite, quousque ad fundamentum in ea.* Venit ad secundam sectionem populus Hebræorum: ubi conversus ad Dominum deprecatur re inultos discedere patiatur, qui Ecclesiam Dei sævissima increpatione dilacerant. *Edom*, alii sanguineum, alii terrenum interpretandum esse putaverunt; quod tamen utrumque ad carnalia vitia referri posse non dubium est. Isti sunt ergo *filii Edom* qui Christianum populum sunt gravissime persecuti, nec aliqua satisfactione conversti sunt. Hos in illa sequestatione bonorum deprecatur laudatorem redire, ut eos debita possit poena suscipere. Hoc enim dicitur (sicut sæpe memoratum est) prophetiæ affectu, non maledicendi voto. In illis enim pietas nostra non quaeritur, qui Domini damnatione damnandi sunt. Addidit, *Qui dicunt: Exinanite, exinanite, quousque ad fundamentum in ea.* In his sermonibus addendum est, perveniamus, ut nobis integra possit constare sententia. Quæ figura apud magistros sæcularium litterarum dicitur ellipsis, id est defectus, quando verba ex industria suspendimus, ut prætermissa desiderabilius exquirantur. Verba sunt ergo ista filiorum Edom persecutionem populum Christianum, a similitudine tracta risteræ, unde si aqua sedule tollitur, usque ad fundamentum ejus sine dubio pervenitur. Sed quid illis proderat sæculi istius læcem adinere talibus, quando magis in ipso fundamento æternam vitam possidere videbantur occisi? Fundamentum siquidem fidelium Christus est Dominus, qui non potest justis eripi, quamvis cuncta eis hujus sæculi probentur auferri. Sic dum persecutores catholicam religionem exhaurire cupiant, felicissimas atque copiosas coronas martyribus contulerant.

Vers. 10. *Filia Babylonis misera: beatus qui retribuet [m. G. et ed., retribuit] tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis. Filia Babylonis* bene caro nostra dicitur, quia confusionem nobis probatur ingerere peccatorum. Huic additum est propriam epitheton, ut *misera* diceretur. Quid enim miserius,

quam ut res fragilis tactis ausibus insolescat, et per concupiscentias illicitas sauciet animas vulnere peccatorum? sicut dicit Apostolus: *Caro concupiscit adversus spiritum* (*Gal. v, 17*). Sed postquam de Babylonis filia dixit, justissimam compensationem ei asserit esse reddendam; ut sicut nos luxuria concitata ad vitia, ita repressam juvenis atque tribulationibus sublitam. faciamus esse virtutibus. Reddendus enim illi dignam retributionem, ut exacta faciat quod in deliciis implere dissimulat. Tales enim retributiones carni reddere beatorum est, ut quæ traxit ad culpam, **466** adjutorio Domini perducatur ad gloriam.

Vers. 11. *Beatus qui tenebit et allidet parvulos tuos ad petram.* Adhuc ad ipsam loquitur carnem, beatum esse commemorans qui filios ejus, id est vitia nocentia tenet, quia illa jam tenere proventus est. Nam quando aliquid tenemus, hoc in potestate nostra redigimus, et desinit fieri liberum, quod nobis cœperit esse captivum. Addidit, *et allidet ad petram*, ut non moretur tenens, nè voluptas blanda subripiat. *Allidet*, ait, *ad petram*, in Dominum utique Salvatorem, de quo scriptum est: *Petra autem erat Christus* (*I Cor. x, 4*); ut statim contracta dispereant, quæ nos teterrimis motibus instigabant. Bene autem discutiendum est quod dixit, *parvulos tuos*; carnis scilicet errores, qui misera matre nascuntur. Ili dum parvuli fuerint, facilius tenentur, atque in petram illam cœlestem efficaciter eliduntur; nam si jam exeperint adulti esse, et robustissima ætate juvenescere, gravior pugna cum eis nascitur, nec facile a nostra infirmitate superantur. Quam rem nos et centesimus psalmus monuisse declarat, ubi dictum est: *In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ* (*Psal. c, 8*). Sed quamvis psalmus iste animos nostros pia lamentatione permulserit, et in prima parte captivitatem quoque nostram mystica expositione narraverit, in presenti tamen versu sævissimi atque occultissimi vitii secreta vulgavit, ut et pestiferi proderet, et remedia non taceret. Mittitur enim mentem nostram, diabolo instigante, quod nolimus; recipimus quod nostra estimatione damnamus, et tyrannide quadam peccati a nostra reddimur execratione sine dubitatione captivi. Sed istæ cogitationes, dum sunt parvulæ, percutiantur in petram, continuantur (sicut dictum est) in lapidem angularem, ubi omne malum cito dissolvitur, si in ipso fortiter allidatur.

Conclusio psalmi.

Completa est lamentantium psalmorum pia nimis et laudanda devotio. Supra enim in septuagesimo tertio et in septuagesimo octavo psalmis futura legitur Jerusalem deplorata captivitas; hic autem tertius ejusdem rei psalmus est, ut sacratissimo numero Trinitatis pietas devotissima compensationis possit offerri. Est quidem magna charitatis genus, quod proximis jubet Dominus exhibere, si tamen in modo menturam

plangatur, ut nec resurrectionis spes adimi possit, A nec iniuste fecissis aliquid Dominum suspicemur. Nam etsi affectuoso dolore succendimur, modestiæ tamen terminum excedere non debemus. Humile quippe ac mansuetum decet esse, quod studio pietatis offertur. Nam cuius temperamenti sint justæ læcrynæ, testatur Dominus Christus, qui considerata fragilitate humani generis, quamvis esset suscitaturus Lazarum, flevit; ut bonus Magister et pietatem doceret, et veritatem assumptæ humanitatis ostenderet (*Joan. xi, 35*).

PSALMUS CXXXVII.

Ipsi David.

Quamvis superioribus titulis dixerimus *David* significare manu fortem atque desiderabilem, quod Domino Salvatore proprie convenire probatum est, tamen hic Christum evidentius indicavit, quando istud pronomen apposuit. *Ipsi* enim reverentius pronuntiandum est, quasi Altissimo, quasi Omnipotenti, quasi cœlesti Regi. Et tunc *David* iste jungendus est, quod vocabulum non ex deitate sumitur, sed per assumptæ carnis originem venire monstratur. Ipse tamen Verbum incarnatum, unus est Dominus Christus, ad quem psalmi istius refertur universa confessio.

Divisio psalmi.

Per totum quidem psalmum populus catholicus loquitur, qui est collectus de universo orbe terrarum. Prima narratione beneficia Domini sibi attributa collaudat, postulans in futuris patientiam, ut adversa mundi ejus possit munere sustinere. Secunda deprecatur ut reges terræ Dominum confiteantur excelsum, quoniam in omnibus majestatis suæ miscula dignatur ostendere: orans ne peccatores conversos despiciat, quos creare dignatus est.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, quoniam exaudivisti omnia verba oris mei; et in conspectu angelorum psallam tibi.* Quam valida atque plenissima sit ista confessio, totius cordis adunatione monstratur. Nam cum dicitur, *in toto corde meo*, nulla pars occupata in sæculi hujus ambitione relinquatur, sed universum et solidum Creatoris tantum, ut dignum est, laudibus applicatur. *Cor* significat mentis arcanum, unde taciti clamamus ad Dominum, et preces nostræ multo efficacius audiuntur, quam si magnis clamoribus personemus. Sive enim vox aerem verberet, inde cantandum est; sive lingua taceat, inde clamandum est. Illud enim libenter audit Dominus, quod ad suam imaginem et similitudinem in nobis cognoscitur operatus. Sequitur, *Quoniam exaudivisti omnia verba oris mei.* Ad ostendendam Domini pietatem Psalmistæ usus est, prius sanctos viros auditos dicere, et eos postea divina præcœnia personare. Quod etiam nunc fidei populo judicat applicandum, sicut et in centesimo decimo septimo psalmo dictum est: *Confitebor tibi, Domine, quoniam*

exaudivisti me (*Psal. cxvii, 21*). Sed considera meritum orationis, ut omnia verba sua profiteatur audita; illa enim fuerunt vota justorum, et Christus Dominus adveniret, per quem eos constat augmentis ingentibus excrevisse. Merito ergo verba populi ipsius omnia probantur audita, per quem mundi redemptionis cognoscitur impetrata. Addidit, *et in conspectu angelorum psallam tibi.* Hic psalmodiæ virtus ostenditur, 467 ut qui puro corde inter homines psallit, etiam sursum cum angelis canere videatur. Adjecit quoque, *in conspectu angelorum*, ut eam angeli non solum audire, veram etiam probentur intendere. Illud enim dicimus respici, quod potest serenis mentibus intueri. Sive illud tempus significat, quando populus beatorum post resurrectionem cum cœlestibus creaturis laudes Domino sub commone cantabit.

Vers. 2. *Adorabo ad te templum sanctum tuum, et confitebor nomini tuo.*

Vers. 3. *Super misericordiam tuam et veritatem tuam, quoniam magnificasti super nos nomen sanctum tuum.* Templum sanctum est Domini beatæ incarnationis adventus, quem etiam nunc quotidie adorant Ecclesia, dum corpus et sanguinem ipsius inter summi mysterii sacramenta veneratur. Sed adoratio illa perfecta est, quam confessio beatorum comitatur; dicit enim, *Super misericordiam et veritatem* Domino confitendum. *Misericordia* est, quod sine cujusquam meritis ad liberandum nos venire dignatus est. *Veritas*, quia prophetarum suorum promissa complevit. Ista enim qui puro corde confiteatur, revera templum ejus adorasse cognoscitur. Addidit, *quoniam magnificasti super nos nomen sanctum tuum*, ut ostenderetur hic populus et de universis mundi partibus esse collectus; cum superius singulariter fuerit locutus, nunc pluraliter posuit, *super nos*, quia sicut omnium sanctorum una vox est, ita et fidelis populi sunt verba multorum. Nam et inferius iterum redeunt ad numerum singularem, quod in declarando mysterio pluraliter positum debemus advertere. *Magnificatum est enim super nos nomen* Domini, cum nobis cultura ipsius virtus innotuit. Omnia enim sæcula designat, cum et in sanctis Patribus nostris nomen ejus magnificatum est; et maxime temporibus Christianis, quando fons nostra sacri chrismatum unctione signata est. Et intendere quia duos versus simul posuimus pro contextione verborum, ut una complexio contineret quæ unus sensus amplectitur.

Vers. 4. *In quacunq; die invocavero te, exaudi me: multiplicabis in animam meam virtutem meam.* *Dies* hic significatur lucida sinceraque petitio, quam non cupiditas nubilat, non avaritia ulla confendit; sed de illo Sole radiat, qui omnes caligines mortalitatis emendat [*ed., emundat*]. In talibus ergo petitionibus devotus se populus precatur audiri, qualentes virtute Domini completus, persecutorum evadere mereatur insidias. Nam si ad litteram velis accipere, nunquid nobis tempore noctis orandum non est, maxime cum tunc diabolicis fraudibus impetamur? *Fi-*

deli autem Christiano semper est dies, cum splendidi-
dis ac claris supplicationibus contendit audiri. Sed
cum dicit: *Multiplicabis in animam meam virtutem
multam*, passuram se ostendit innumera, contra quæ
tam multiplicia postulavit auxilia.

Vers. 5. *Confiteantur tibi, Domine, omnes reges ter-
ræ, quoniam audierunt omnia verba oris tui.* Veni ad
secundam partem, in qua deprecatur populus beatorum
ut reges terrarum in humilitate Domino confi-
teantur, quoniam illi omnis superbia probatur exosa.
*Reges terræ sunt qui corporibus suis Divinitatis mu-
nere domiuntur.* Nam ille rex vere non dicitur, qui
vitiis servire monstratur. Quod vero addidi, *omnes*,
specialiter religiosos ac moderatos viros designat,
quando multos reges gentium videmus aut vitiiis fer-
ralibus subdi, aut prava religione maculari. Addidit,
quoniam audierunt omnia verba oris tui. Dicit qui
reges debeant Domino confiteri, scilicet qui *verba*
ejus *audire* meruerunt. *Audire* enim ad illos pertinet
qui obedientes esse noscuntur: quoniam illos au-
diisse non dicimus, quos contra iussiones sacræ jussio-
nis approbamus. Et considera quia se non videtur
sine magno malo a devotione subducere, qui gloriam
potuit ejus prædicationis audire. Intellectus ergo Ju-
dæi quanto reatu teneantur obnoxii, cujus verba non
mente capere, sed tantum auribus audire maluerunt.

Vers. 6. *Et cantent in canticis Domino, quoniam
magna est gloria Domini.* Cantica Domini sunt quæ
superius dixit, misericordiæ et veritas, sicut et alibi
ait: *Universæ viæ Domini misericordia et veritas* (Ps.
xxiv, 10). Ipsa ergo cantica reges præcipit cantare
corporum suorum, qui pompas sæculi respicientes, ad
misericordiam Domini toto se desiderio contulerunt.
Subjungit, *quoniam magna est gloria Domini.* Gloria
quippe Domini est, ut sæculum respicientes, ejus lau-
des cantare non desinant, qui primi hominis invidia
deserentes, ad salutares se regulas transulerunt.

Vers. 7. *Quoniam excelsus Dominus, et humilia respicit,
et alta a longe cognoscit.* Superioris dicti cura
secuta est. Dicit enim, cum sit *Dominus excelsus, hu-
milia respicit*: ne quis subjectorum putaret non se
ab excelso Domino respici, cum se cognosceret
magna devotione prosterni. Non est enim similis hu-
manæ conditioni divina potentia. Ille despicitur hu-
millatus prostratus, quoniam spatio longo dividitur,
Domino autem vicinior efficitur magnis visibus incli-
natus. Et ut hanc humilitatem in conspectu ejus
pretiosam esse sentiret, sequitur, *et alta a longe co-
gnoscit.* *Alta* superba significat, quæ ideo a longe
cognoscit, quoniam ejus gratiæ minime proximantur.
Et ut terreret superbis, posuit, *cognoscit*, ne puta-
rent dementes incognitum esse Deo quod malignis
cogitationibus operantur. Quod argumentum dicitur
ex contrario pulcherrima diversitate collectum. Proxi-
mantur enim illi humiles, et sunt superbi omnino
longinqui.

Vers. 8. *Si ambulavero in medio tribulationis, vivi-
ficabis me; et super iram inimicorum meorum extendisti
manum tuam, et salvum me fecit dextera tua.* Cum

A dicit beatus populus tribulationes suas Domini vir-
tute superandas, ostendit in hoc sæculo fideles ejus
multis cladibus premi, sciens aurum ignibus esse
purgandum, præmium militi post labores maximus
dari, ipsam quoque fidem præmisso certamine coro-
nandam. Nam si ad tempus persecutorum suspenda-
tur iniquitas, diabolicis tamen jngiter tentationibus
subjacetur; eoque sit ut Christianus vir, dum patriam
futuram desiderat, ad gaudia dilata suspiret. Vivi-
ficatur ergo populus, dum in talibus fuerit angustiis
constitutus. *Vivificabis enim, et justificabis* debet intel-
ligi, 468 quod est contrarium tribulanti: quia re-
vera ille vivus benedicitur, qui est æterni gaudii
hilaritate complendus. Sequitur, *et super iram inimi-
corum meorum extendisti manum tuam, et salvum me
fecit dextera tua.* De persecutoribus dicit, qui quavis
irati multa faciant populo fideli, sed longe ma-
jora recipiunt, divina retribuente justitia. Nam et hi
conversi gravius quam contristaverant affliguntur,
et incipiunt se juste persequi, qui prius innocentibus
parcere noluerunt: qui tamen se prostentur esse
salvandos, quando inter pœnas persecutorum supe-
rari nulla contrarietate potuerunt. *Dextera* vero vir-
tute significatur ipse Dominus Christus, qui est *Dei
virtus et Dei sapientia* (1 Cor. i, 24).

Vers. 9. *Domine, retribues pro me; Domine, mi-
sericordia tua in æternum; opera manuum tuarum ne
despicias.* Perfecta nimis et qualem fundere mone-
tur oratio est, causam suam Domino commendare,
qui novit unicuique digna rependere. Sed ut hoc non
iracunde dictum, quod deprecationi videtur esse
contrarium, potuisses accipere, sequitur, *miserico-
dia tua in æternum*, quam facias et illis qui nos per-
sequuntur immaniter; ut sicut nos pro tuo nomine
videntur affligere, ita et illi confessionis munere cru-
ciari debeant ad salutem. Recipiunt enim proficuum
pœnam, quando et ipsi propter vitam torquentur
æternam; totumque illis hic misericorditer torquatur,
quibus hæc confessionis medicina præstatur. Sequitur,
opera manuum tuarum ne despicias. Expressit
voluntatem, quæ superius videbatur esse suspensa.
Rogat pius populus pro inimicis suis, quos sibi nove-
rat aggregandos; qui licet suo vitio pravi videantur
effecti, tamen eos divina opera esse non dubium est.
Nam cum petit ut in eis suam operam respiciat, exo-
rat ut miseratus indulgeat. Ipsius enim in nobis
opera bona est, sed nostra facta omnino perversa
sunt. Quapropter miseretur cum suam respicit crea-
turam; damnat autem cum nostras operas intuetur.
Breviter ergo cauteque oratum est, quod et pietatem
deprecantis ostenderet, et illos convertendos esse
instraret.

Conclusio psalmi.

Intendamus quali nos prædicatione populus sanctus
inbuerit, quanto instinctu pietatis oraverit. Nam ut
omnem contra inimicos zelum cordis excluderet,
ipsos rogavit sibi fieri socios, quos habere videbatur
adversos. Sequamur sententiam piam, amemus po-
tius affligentes. Non debemus inimicos aestimare qui

prosunt; nam si æquo animo perseverant, frequenter a parte qua servus est. *Probarit* autem, id est manifestam fecit **469** humilitatem ipsius, quando a Joanne baptizari voluit, qui peccata non habuit. Non enim peccator fuit, sed peccata potius curanda suscepit, sicut propheta dicit: *Peccata suscepit nostra, et infirmitates nostras portavit* (Isai. LIII, 4). *Cognovit* eum, id est ostendit, quando dixit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui: ipsum audite* (Math. XVII, 5), scilicet dicentem: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. I, 30). Est et alia verborum istorum apta cognitio. *Probat* est, quando cum tentavit diabolus in deserto; *agnitus* est, cum tentatione recedente ministerium habuit angelorum. *Accidit* tertia, quam in Evangelio ipse testatur; *probat* est enim tempore passionis, qua pietate sit præditus, ut in cruce positus pro inimicis oraret; *cognitus*, quando gloriam mirandæ resurrectionis ostendit. Tuuc quippe deitas ejus etiam illis innotuit, qui eam antea credere dubitabant; ait enim evangelista: *Hoc tertio manifestavit se Jesus discipulis suis ad mare Tiberiadis, postquam resurrexerat a mortuis; et crediderunt in eum discipuli ejus* (Joan. XXI, 14). Bene autem appellata est *sessio* mors Domini Salvatoris, in qua non poena, sed requies fuit. Sive (ut alii putant) *sessio* pertinet ad doctrinam quam Dominus cœlesti sanctitate prædicavit, sicut ipse quoque in Evangelio doctores significans, dicit: *Super cathedram Moysi sederunt scribæ et pharisæi* (Math. XXIII, 2). *Cognovisti* autem per figuram hypallage dictum est, quæ Latine dicitur permutatio, id est cognitum me fecisti, quia Divinitati omnia non solum quando fiunt, sed etiam in prædestinatione noscuntur esse manifesta.

Vers. 2. *Intellexisti cogitationes meas a longe, semitam meam et directionem meam investigasti.*

Vers. 3. *Et omnes vias meas prævidisti, quia non est dolus in lingua mea.* In his duobus versibus præscientia sanctæ Divinitatis ostenditur: a longe enim non locum probatur significare, sed tempus, quia non solum facta nostra prævidet, verum etiam cogitationes nostras antequam nos ipsi existamus agnoscat. Quod totum convenit, si ad incarnationem Domini competenter aptetur. A divinitate enim creator; a substantia corporali, creatus est. Nemo ergo calumnias ineptas moveat, sed quod est certissimum studio pietatis intelligat: ne inde miserimi corruamus, unde spem salutis accepimus. Sequitur, *semitam meam et directionem meam investigasti. Et omnes vias meas prævidisti.* *Semite* pertinent ad cogitationes tacitas, *directio* ad justa judicia, *vias* ad actus humanos; quæ ille omnia immaculata puritate complevit, quem in utraque natura unum eundemque veraciter existentem fides catholica confitetur. Nam quod dicit, *investigasti*, justitiam suæ actionis ostendit: quoniam quamvis fuerit scrupulosissime perquisitum, nihil in eo culpabile constat inventum. *Vias meas prævidisti.* In tantum prævisæ sunt, ut et prophetatæ esse noscantur. Scriptum est enim de mansuetudine ipsius: *Sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit*

PSALMUS CXXXVIII.

In finem, psalmus D vid.

Post tot psalmos istud *In finem* repetitur, ut merito iterum exponi debere videatur. Proxima est enim oblivioni protracta longinquitas. *In finem* diximus dupliciter dici. Est unus iste mortalis oceanus ac terminus aliquarum rerum, qui humanæ conditioni simillimus spatio peracto concluditur. Alter vero perfectus atque æternus, id est Dominus Christus, qui finis non ad occasum respicit, sed ad totius integritatis culmen attendit. Nam cum ad illum perventum fuerit, non est ultra quod quærere debeamus: quoniam ipse ad omnia sufficit, in quo est majestatis cuncta perfectio et omnium plenitudo virtutum. Quapropter universus hic psalmus, sicut et Patri doctissimè hilarario placuit (*In præfat. hujus psalmi*), ex Christi Domini persona dicendus est. Sed ne humilitas ejus quemquam turbare ac confundere videatur, ad illam regulam redeat catholicæ disciplinæ, ut duas naturas unitas atque perfectas in Domino Christo esse meminerit: una qua Deus et coæternus est Patri; altera qua ex Maria Virgine natus, unus atque idem in tempore homo fieri pro nostra salute dignatus est. Et ideo quod humiliter loquitur, non deitati debet applicari, sed pro mysterio sanctæ incarnationis intelligi. Qua ratione tractata, inoffense cognoscimus divina mysteria.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum loquitur Dominus Christus. Primo modo de passionatione et resurrectione propria verba facit ad Patrem, omnes cogitationes suas illi dicens esse notissimas. Secundo modo, potentiam paternæ divinitatis exponit, quia in id quod homo est, nullo loco, nulla longitudine ab ejus notitia se possit abscondere: addens quoniam ab utero Matris suæ ipso protegente servatus est, qui mundi vitia gloriosa sanctitate superavit. Tertio, se laudaturum a parte qua subjectus est, Patrem Dominum profiteatur, cujus opera in eum potens et mirabilis esse monstrata est, prædicationes quoque suas et sanctorum omnium voluntates dicens illi esse notissimas. Quarto modo, confirmatum asserit beatorum omnium principatum, jubens a se impios obstinatosque discedere, qui tamen nulla erant poenitudinis humilitate salvandi. Hunc autem psalmum multo sollicitius auditor audiendum, est enim mysteriorum profunditate plenissimus.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Domine, probasti me, et cognovisti me: tu cognovisti sessionem meam et resurrectionem meam.* *Domine*, clamat ad Patrem Jesus Christus ab illa

oa suam (Isai. LIII, 7). Adiecit, *quia non est dolus in lingua mea*: utique, quia veritas non habet dolum; ipse enim professus est: *Ego sum via, veritas et vita* (Joan. XIV, 6). Non enim quidquam sub aliqua falsitate locutus est, sed sicut a Patre accepit, ita et populis salutariter predicavit. Dicit enim a natura humanitatis: *Qui me misit major me est* (Ibidem, 28). Dixit etiam de æqualitate majestatis suæ: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. I, 30). Utrumque verum, utrumque sine dolo prolatum est; ut et majestatem suæ divinitatis ostenderet, et sanctæ incarnationis humilitatem veraciter aperiret.

Vers. 4. *Ecce tu, Domine, cognovisti omnia novissima et antiqua; tu formasti me, et posuisti super me manum tuam.* Intuere quam ver. citer superius dictum est, *non est dolus in lingua mea*, ut hic duas naturas evidenter exprimeret. Dicit enim Patri: *Ecce tu cognovisti omnia novissima*: quod pertinet ad incarnationem ipsius, quæ facta est novissimis temporibus, sicut legitur: *Agnus occisus ad vespem* (Exod. XII, 6). Et apostolus: *Filii, novissima hora est* (I Joan. II, 18). Subjuxit, *et antiqua*. Hoc certe ad deitatem pertinere non dubium est; unde scriptum est: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (Joan. I, 1), etc. Antiqua enim dicit, id est æterna, quæ nec initio nec fine clauduntur, sicut in Daniele legitur: *Throni positi sunt, et Antiquus dierum sedet* (Dan. VII, 9), etc. Et ut hoc iterum humanis sensibus evidentius intimaret, eadem mutata verborum qualitate repetiit. *Tu formasti me* significat genuisti. Hoc enim verbum dici solet et de deitate, sicut dicit Apostolus: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo* (Philip. II, 6). Sequitur, *et posuisti super me manum tuam*. Posuit Pater super eum manum suam, quando in ipso virtutem suæ majestatis ostendit, sicut in alio psalmo dictum est: *Inveni David servum meum: in oleo sancto meo unxi eum. Manus enim mea auxiliabitur illi, et brachium meum confortabit [ed., confirmabit] eum. Nihil proficiet inimicus in eo, et filius iniquitatis non apponet nocere ei* (Psal. LXXXIII, 21, 22, 23). Ecce quomodo super eum manum suam posuit Pater.

Vers. 5. *Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, nec potero ad eam.* Scientiam dicit Patris, quæ per eum prædicata est ubique terrarum; hæc de confortata est in pectoribus humanis, de qua prius incerta credulitate dubitabatur. Quem sensum et in Evangelio dicit: *Pater, manifestavi nomen tuum hominibus* (Joan. XVII, 6). Ipsius enim revelatione gestum est, ut potuisset sanctæ Trinitatis unitas apparere reverenda; et facta est per Jesum Christum mirabilis scientia Patris, dum terrigenis sanctæ legis sacramenta narrata sunt. Et ut conditionis humanæ veritas panderetur, adiecit, *nec potero ad eam*: quia natura hominis quam est dignatus assumere, divinæ substantiæ se non poterat adæquare. Sic enim et evangelica voce declaratur: *Pater major me est* (Joan. V, 19); et iterum: *Non potest Filius facere quidquam,*

nisi quod viderit Patrem facientem (Jerem. XIV, 8). Sed hoc intelligat dementissimus Arianus, quia non debuit aliter a carne dici, quæ etiam expectabatur occidi.

Vers. 6. *Quo ibo a spiritu tuo? et a facie tua quo fugiam?* Venit ad secundum modum, in quo ostendit per enumerationes mysticas a nulla creatura divinam falli posse præsentiam. Nam cum ubique totus plenissime sit, qui cum putat declinari, quo possit abscondi? Illic enim aliquis potest esse celatus, ubi præsens non fuerit ille qui fugitur. Dicendo enim: *Quo ibo?* significat natura humanitatis non se habere quo fugiat, cum Spiritus sanctus ubique sit totus, sicut Salomon dicit: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum* (Sap. I, 7). Sed hoc dictum est per schema B 470 quod dicitur diaporesis, cum quærimus quod potissimum facere debeamus. Sed cum tali prædicatione ubique Spiritum sanctum esse noscamus, dubium non est Spiritum sanctum coæternum et coæqualem Patri et Filio reperiri. Nam ubique et tota esse non potest, nisi sola Trinitas. Quapropter cesset irreligiosa præsumptio, nihil hic majus minusve fingatur. Ad illud remedium solutare redeamus. Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, omnipotens Creator, incomprehensibilis, unus est Deus. Facies autem per tropologiam pro præsentia ponitur: quoniam sicut facies nostra tantum videt, ita omnis substantia Domini visione perspicabili atque inenarrabili cuncta cognoscit, omnia complectitur, omnia penetrat, omnia contuetur.

Vers. 7. *Si ascendero in cælum, tu illic es; si descendero in infernum, ades.*

Vers. 8. *Si sumpergo pennas meas ante lucem [ms. A., diluculo], et habituro in postremo maris.*

Vers. 9. *Etenim illuc manus tua delevet me, et tenebit me dextera tua.* Hic mihi videtur argumentum illud esse dilemma, quod sit ex duabus propositionibus pluribusve, ex quibus quidquid electum fuerit, contrarium esse non dubium est, sicut et in Evangelio Christus Judæos calumniantes interrogat, dicens: *Baptismum Joannis unde erat, de cælo an ex hominibus* (Matth. XXI, 25)? Quidquid enim illi eligere voluissent, contra illos nihilominus erat futurum. Sic etiam de bonis rebus Apostolus facit: *Desiderium habens dissolvi et esse cum Christo, multo magis melius: permanere autem in carne necessarium propter vos* (Philip. I, 23, 24). Et adiecit: *Et quid eligam ignoro* (Ibidem, 22). Sic et in isto loco de tribus rebus contrariis humanitas ejus quid eligeret, ambigebat. Nunc ad exponenda verba veniamus, quoniam altitudine nimia sunt profunda. Ait enim per id quod homo est: *Si ascendero in cælum, tu illic es*, ubi erat scilicet ad Patris dexteram collocandus. Nam ut intelligas Dominum ubique esse præsentem, audi Jeremiam prophetam: *Deus appropinquans ego sum, dicit Dominus, et non Deus a longinquo. Si absconderit se homo in absconso, ego non video illum, dicit Dominus? Nunquid non cælum et terram ego impleo, dicit Dominus* (Jer. XXXIII, 23, 24)? Sequitur, *si descendero*

in Infernum, ades. Hoc quippe factum est lege humanitatis, ut crucifixo corpore ad rumpenda infernorum claustra descenderet, et laboranti humano generi Redemptor piissimus subveniret. Subjungit etiam, *ades*, quoniam tridua celeritate surrexit. Addidit tertiam partem, *Si sumpsero pennas meas ante lucem, et habitavero in postremo maris. Etenim illuc manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua.* Quæ figura dicitur ætiologia, id est causæ redditio; reddit enim causam quemadmodum Dei præsentiam non potuisset effugere. *Pennas* suas dicit divinæ majestatis efficacissimam celeritatem, quæ sanctum corpus ad superna virtute Deitatis elevavit. Sed cum audis *meas*, gloriam propriæ potestatis intellige. Has itaque pennas suas cum sumpserit ante lucem, id est tempore resurrectionis, et habitaverit in postremo maris, hoc est supra sæculi istius amplissimum finem, ibi manus paterna deducet eum. Et ut ostenderet cooperationem, sequitur, *et tenebit me dextera tua.* Dextera est siquidem Patris omnipotens Verbum, quod assumptam et unitam sibi humanitatem in æterna sæcula continebit. Et si minime convenire videtur, ut cum ipse sit dextera Patris, ejus se dicat dextera Domini contineri: hoc potius dictum accipiendum est a parte membrorum; quæ forma locutionis frequenter assumpta est. Illud tamen regulariter est tenendum, ut quod dubitat, humanitas; quod præsumit, Deitas esse videatur. Sequitur:

Vers. 10. *Et dixi: Forsitan tenebræ conculcavit me, et nox illuminatio mea in deliciis meis.* Prima pars versus istius sub ironia pronuntianda est. Frequenter enim aliqua quasi sub ambiguitate proferimus, de quibus dubitare non possumus, sicut in alio psalmo jam dictum est: *Forsitan vivos deglutissent nos* (Psal. cxxiii, 3), et reliqua. Quomodo enim *tenebræ conculcare* poterant, quæ jus in tanta gloria non habebant? Ipse enim dicit de se: *Ego sum lux hujus mundi* (Joun. viii, 12). Sed *conculcavit* ille potius *tenebras*, qui cæcitatem primi hominis ad ejus posteros transcurrentem, misericordiæ suæ luce superavit. Quapropter hoc conmate quo ait, *Forsitan tenebræ conculcabunt me*, irridentur illi qui de ipso poterant timoris alicujus nebulas suspicari. Cujus sensus sequitur explanatio, cum dicit: *Et nox illuminatio in deliciis meis.* Quomodo poterat a tenebris conculcari, cui erat *nox illuminatio in deliciis suis*? Noctem significat inferni claustrum, quod revera illuminavit, quando potestatem diaboli contrivit, et hominem sua miseratione liberavit, quem ad imaginem et similitudinem suam plasmare dignatus est. *In deliciis autem meis*, paradysum significat, unde primum hominem peccata pepulerunt; sed confessionis beneficio animæ sanctorum ad ejus amœnitatem Domino præstante reversæ sunt. Sic enim credenti latroni dictum est: *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso* (Luc. xxiii, 43). Paradysus enim significatur amœnissimus locus et felicissimæ jucunditatis æterna securitas.

Vers. 11. *Quia tenebræ non obscurabuntur a te, et nox sicut dies illuminabitur: sicut tenebræ ejus, ita et*

lumen ejus. Superioris sententiæ causa redditur, quare nox sit illuminatio in deliciis ejus; scilicet, quia *tenebræ non obscurabuntur a te, sed potius illuminabuntur.* Tenebras enim dicit mystica quæque et profunda Scripturarum divinarum, juxta illud quod legimus in Proverbiis: *Intelligit quoque parabolam et tenebrosam sermonem* (Prov. 1, 6); sic et in alio psalmo legimus: *Tenebrosa aqua in nubibus aeris* (Psal. xvii, 12). Ergo istæ *tenebræ non obscurabuntur*, sed potius illuminantur a Domino, quoniam prædicatione prophetarum ipso veniente completa est. Solet enim ad Patrem referre quod ipse facit, ut possit cooperatio sanctæ Trinitatis intelligi. Sequitur, *et nox sicut dies illuminabitur.* Illa enim quæ fuerant quasi nox sub mystica complexione tenebrosa, tanquam dissimulata sunt, cum in adventu Domini Salvatoris prophetarum dicta patuerunt. Et bene utrumque conjunctum est, *sicut tenebræ ejus, ita et lumen ejus*, quia in utroque veritas fuit, sive cum obscura viderentur, sive cum illuminata patuerunt.

Vers. 12. *Quoniam tu possidisti renes meos, Domine; suscepisti me de utero matris meæ.* *Renes* significant fortitudinem corporalem, qui dum bene vigent, corpus nostrum eorum ministerio vegetatur; cum fuerint saucii, imbecilla nimis fragilitate succumbit. Quapropter *renes* suos merito 471 a Patre dicit esse *possessos*, qui cœlestis justitiæ firmitate consistens, peccatum fragilis corporis ignoravit. *De utero vero matris*, de Synagogæ sinibus dicit, quia ipse per susceptam carnem a Synagoga generatus est, quando eum ritu Judæorum octavo die circumcisum esse cognovimus: susceptum se perhibens a deitate Patris, sive sua, quoniam utrumque unum est. Nam si hoc tantummodo de virginali utero velis advertere, non solum quando egressus, sed quando Spiritu sancto conceptus est, a Domino propter assumptus, ut ex hoc Nestoriana destruat iniquitas. *Ex utero enim* significat in utero, sicut Dominus ait Jeremiæ: *Præquam te formarem in utero novi te, et in vulva sanctificavi te* (Jer. 1, 5). Verum hæc omnia a natura suscepta hominis in sancti Patris honore referuntur, sicut Evangelii textus ostendit, deliberationis ejus fuisse Patrem prædicare, voluntatem ejus implere, acceptum ab eo calicem bibere, et in nulla parte ab ipsius dispensationis gloria discrepare.

Vers. 13. *Confitebor tibi, Domine, quoniam terribiliter mirificatus es: mira opera tua, et anima mea novis* [mss. A., B., *magnificatus es, mirabilia..... cognoscis*] *nimis.* Venit ad tertium modum, ubi laudat Patrem, qui in eum miracula tanta monstravit. *Terribiliter enim mirificatus est Pater*, quando passionem Domini Christi tenebræ sunt secutæ, terra contremuit, saxa dirupta sunt, sepulcra patuerunt, mortui resurrectione lætati sunt, cum ipse iterum in eodem corpore sancta resurrectione conspectus est, dum ad discipulos suos januis clausis intravit, dum cœlos sub hominum visione conscendit; quæ licet propria deitate compleverit, more suo paternis hoc virtutibus applicavit, ut (sicut sæpe dictum est) sanctæ cooperatio-

fionis patefaceret unitatem. Sequitur, *mira opera tua, A et anima mea novit nimis*. Operam Patris miram noverat, quia (sicut superius dixit) nox illuminatio in deliciis ejus erat, quia possederat renes ipsius, quia illum susceperat ex utero matris suæ; necesse enim fuit ut illum mirabilem cognosceret, quem tantorum beneficiorum pissimum largitorem humanitas ejus plena divini luminum claritate cernebat: quia, sicut in Evangelio dicit: *Nemo novit Patrem nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare* (Matth. xi, 27); et aliter, ideo noverat nimis operam Patris, quia, sicut ipse dicit: *Ego in Patre, et Pater in me est* (Joan. xiv, 14); non enim sic potest nosse, qui separatur extrinsecus. Istud enim nosse inæstimabile, singulare atque incomprehensibile est, quando in se alterutrum manere noscuntur.

Vers. 14. *Non est occultatum os meum a te, quod fecisti in occulto; et substantia mea in inferioribus terræ. Os hic non ora significat, sed illud quod venit ab ossibus; quod revera in occulto factum est, dum in interioribus corporis nostri constat esse reconditum. Quis enim ossa in homine videat, dum et caro illa vestiatur, et superducta cutis abscondat? Quod si hoc magis spiritum velimus accipere, facilius nobis quæ dicta sunt intimantur. Postquam in conditione rerum Eva de Adæ costa formata est, dixit vir ejus: *Hoc os de ossibus meis, et caro de carne mea* (Gen. ii, 23). Apostolus autem ad conjugatos loquens, istud mysterium ad quid pertinere possit, exponit, dicens: *Hoc magnum est sacramentum, ego autem dico in Christo et in Ecclesia* (Ephes. v, 32). Unde constat C os Domini Ecclesiam hic debere intelligi. Et ut prædicto exemplo plenius aptemus illa quæ dicta sunt, ante adventum Domini occulta fuerant quædam Ecclesiæ sacramenta, ut baptismum sacrum, ut corpus et sanguis Domini, et cætera quæ plenitudine veniente claruerunt. Addidit, *et substantia mea in inferioribus terræ*. Inferiora terræ fuerunt gentium culturæ sordentes, quæ longe tunc a Judæorum religione distabant. Sed ipsis facta est nota substantia Domini Salvatoris, quando in ipso intelligentes divinitatem Verbi, per apostolicam doctrinam devotis mentibus acceperunt. Nam licet essent diversæ nationes, per superstitiones suas *inferiora terræ*, superiores tamen redditæ sunt Judæis, Christianæ religionis salutare regulas imbibentes.*

Vers. 15. *Imperfectum meum viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur: die [ed., di] firmabuntur* [mss. A., B., *formabuntur*], *et nemo in eis*. Natura illa hominis, quæ se in Evangelio ignorare dixit finem hujus mundi, et quæ ait: *Tristis est anima mea usque ad mortem* (Matth. xxvi, 38), et his similia, ipsa et imperfectum suum Patrem vidisse testatur. *Imperfectum* siquidem ejus est, quod adhuc Ecclesia usque ad finem sæculi congregatur, quod in illa resurrectione beatis præmia promissa daturus est, quod erit *omnia in omnibus* (I Cor. xv, 28). Sed Deitas ista jam vidit, quæ adhuc longis post temporibus futura servatur. Nam de beato populo istud dicit se jucundia declarant.

Adjecit enim, *et in libro tuo omnes scribentur*, utique qui æterna felicitate gaudebunt. Nam sicut illud quod in libro scribitur, scriptura continente servatur, ita hoc multo firmiter fixum manet, quod memoria Domini continetur. Sequitur, *die firmabuntur, et nemo in eis*; illi scilicet beati de quibus fecit superius mentionem, *die firmabuntur*, id est, de vero illo Sole perfecta luminis claritate complendi sunt, ut fiat illud quod dictum est: *Sicut stella ab stella differt in claritate, sic erit resurrectio mortuorum* (Ibidem, 41, 42). Et nota quia non dixit, *die clarificandi sunt*, sed *die firmandi sunt*; nam si dixisset, clarificandi sunt, poterat fortassis et ad breve tempus intelligi. Nam cum dicit *firmabuntur*, æternitatem beneficii testatur esse mansuram. Subjunxit, *et nemo in eis*; subaudiendum, infirmabitur, quia jam omnis fragilitas carnis explosa discedet, et omnis mortalitas consumpta disperiet.

Vers. 16. *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus; nimis confortati sunt principatus eorum*. Quartus modus psalmi qui superest introitur: honorem sanctorum suum atque Patris asserere esse præconium. Nam cum dicit, *mihi*, se designat; cum dicit, *amici tui*, Patrem declarat, sicut ipse in Evangelio dicit: *Omnia mea Patris sunt, et omnia Patris mea sunt* (Joan. xvii, 10). Amicos vero Domini primum dictos legimus patriarchas, id est Abraham, Moysen; et post, apostolis suis Dominus Salvator dixit: *Jam non dico vos servos, sed amicos* (Ibid. xv, 15). Isti ergo tales amici sunt Patris, quorum honor ad Dominum revertitur Salvatorem: quia nemo sanctos ejus veneratur, nisi qui Christo Domino pura mente devotus est. Addidit, *nimis confortati sunt principatus eorum*. *Nimis* valde significat. *Confortatus* vero *principatus* apostolorum episcopales cathedras dicit, quas in Ecclesiis instituendis, divisio per mundum sedibus, sanctarum prædicationum opere fundaverunt. Ipsi enim, præstante Deo, leguntur duces Ecclesiarum, arietes gregum, et principes fidelium esse populorum; 472 merito, quorum laboribus sancto Spiritu conferente totius orbis adunata et solidata devotio est.

Vers. 17. *Dinumerabo eos, et super arenam multiplicabuntur: exsurrexi, et adhuc sum tecum*. In promissionibus Abraham quæ ei Dominus in Genesi fecit, legitur (Gen. xxi, 17) multiplicandum semen ejus sicut arenam maris, et sicut stellas cæli; hic autem dicit, *et super arenam maris*, et ibi eoque arene factam comparationem, hic autem transcendere videatur. *Arena* enim maris significat Judæos, propter intellectum terrenum et sterilitatem fidei. *Arena* enim ab ariditate dicta est. Stellas autem cæli ad populum respicit Christianam, propter claritatem scilicet religionis et splendorem fidei. Dinumeraturum se ergo pronuntiat Christus Dominus populum fidelem, qui super illum Judaicum multo numerosior invenitur. Necesse enim fuit ut vinceret unam gentem numerositas aggregata nationum. Addidit, *exsurrexi et adhuc sum tecum*. Illic oculis omnino verbis atque paucissimis adventum suum secundum designat,

quando iustitias est mundum. *Resurrexi tempus* A significat resurrectionis suæ. *Adhuc tecum sum*, dum sedet ad dexteram Patris quasi in occulto, dum adhuc me homines videre non prævalent, usque ad illud scilicet tempus quando regnum meum evidentissime hominibus innotescat. *Adhuc enim futurum significat tempus*, non quod ab ipso aliquando dividendus est, sed quoniam qui est modo nobis invisibilis, omnibus postea gentibus apparebit.

Vers. 18. *Si occidas, Deus, peccatores: viri sanguinum, declinate a me.*

Vers. 19. *Quia dicitis in cogitationibus: Accipient in vanitate civitates suas.* In his duobus versibus, primo loco dicamus hyperbaton, ut iuvante Domino facilius eorum expositionem per partes explicare valeamus. Est enim talis ordo verborum: *Si occidas, Deus, peccatores.* Ante omnia nobis cavendum est ne putemus Dominum Christum deprecari interitum peccatorum, qui ad peccatores venerat sine dubitatione salvandos, sicut ipse in Evangelio dicit: *Non veni vocare justos, sed peccatores* (Matth. ix, 13). Quod si hoc spiritualiter inuivamus, cuncta nobis remouetur aduersitas. Dicit ergo: *Si occidas, Deus, peccatores.* Occidit Deus peccatorem, cum moritur peccato, ut vivat Domino, sicut ait Apostolus: *Mortuus sum legi, ut vivam Christo* (Gal. ii, 19). Occidunt ergo peccatores, quando a cogitationibus malis in bonum dispositum transferuntur. Quod dum eis beneficio conversionis emergerit, tunc *in vano accipiunt priores civitates suas*, id est vitiosissimas superstitiones, quæ pertinent ad Babyloniam, quando juxta Dei beneficium ad Ecclesiam catholicam septa pervenerint. Et quoniam non merentur omnes ad fidem catholicam pervenire, filis perfidis ac duratis, qui credere noluerunt, quod est in medio dicitur: *Viri sanguinum, declinate a me, quia dicitis in cogitationibus.* Isti ergo viri sunt sanguinum, quia carnaliter vivunt, et quæ sunt sanguinis peragant; quibus merito dicitur, *discedite*, quia locum non desideraverunt in Ecclesia reperire. Sequitur: *Quia dicitis in cogitationibus*, id est, contra illa murmuratis quæ vobis Spiritus sancti virtute prædicata sunt. Et ideo si prædictum ordinem teneas, omnem a te caliginem confusionis emendas.

Vers. 20. *Nonne odientes te odio habui, et super inimicos tuos tabescebam?*

Vers. 21. *Perfecto odio oderam illos, et inimici facti sunt mihi.* Non superflue videtur inquiri cur inimicos nostros amare præcipimur, Dei autem odisse devotam est: quoniam in utrisque magna distantia est. Nostri quippe inimici interdum contra nos iusta in ignatione consurgunt, et irritantur quare illis officia debita non præbentur, quare detrahimus, quare bonis eorum nisibus invidemus. Merito ergo adversarios nostros jubemur diligere, quos nos nostro vitio contingit offendere. Dei vero inimici, quando obstinati sunt, competenti et religiosa execratione damnantur, quoniam cum ab ipso creati sint, ipsique debeant omne quod vivunt, suo tamen contumaces

redduntur auctori; quapropter iuste tales horrendi sunt, qui tantorum beneficiorum memores non fuerunt. Consideranda est etiam distinctio facta verborum. Primo enim dixit, *odientes te odio habui.* Possunt enim in maligno pectore prius odia occultata versari; sed jam validissimæ nequitia est, qui profitetur inimicum. Significat enim persecutores apertos et obstinatos, qui sanctos Dei scelerata præsumptione dilacerant. Et merito se supra eos tabescere dicit sancta pietas, quoniam dum hic sustinentur diutius ad correctionem, illi Ecclesiam Dei temerariis ausibus insequuntur; sicut et alibi dictum est: *Tabescere me fecit zelus domus tuæ* (Psal. cxviii, 139). Hoc verbum magni doloris indicium est. Tabescere enim illos dicimus qui curis jugibus affiguntur, et pene usque ad interitum vitæ corpore deficiente perveniunt. Sequitur de secundo versu: *Perfecto odio oderam illos, et inimici facti sunt mihi.* Perfectum odium est homines diligere et eorum vitia semper horrere. Nam in illa parte qua creatura Dei sunt, amandus esse non dubium est, quia considerata opera Dei, boni sunt; in illa vero iniquitate horrendi sunt, in qua se scædis sceleribus polluerunt, quoniam tales placere non possunt, nisi eis qui factis similibus implicantur. Et ut tibi divinitatis suæ ostenderet unitatem, illos dicit sibi inimicos factos, qui contrarii paternis jussionibus exstiterunt. Et non a quod per quintam speciem definitionis, quæ Græce dicitur *κατὰ τὴν λέξιν*, Latine ad verbum, definit quo odio inimicos oderat Patris, perfecto scilicet, quod non livore humano, non invidia carnali, sed Domini charitate generatur. Odium quippe dictum est, quasi oris repudium.

Vers. 22. *Proba me, Deus, et scito cor meum; interroga me, et cognosce semitas meas.*

Vers. 23. *Et vide si via iniquitatis in me est; et deduc me in viam æternam.* Istud nullus potest alter de se dicere, nisi qui et illud ait: *Ecce venit princeps mundi hujus, et in me non inveniet quidquam* (Joan. xiv, 30). Solus enim absque peccato esse dignoscitur qui etiam tulisse peccata hominum comprobatur. *Proba* patientiam demonstrat. *Scito*, quia delinquere in tanta rerum fluctuatione nescivi. *Interroga* ad inquisitionem pertinet minutissimam, quia nemo scienti interrogatus potest negare quæ gesta sunt. *Semite* D quoque ad operationes respiciunt, quas ille jugiter cœlesti sanctitate transegit. Sequitur: *Et vide si via iniquitatis in me est, et deduc me in viam æternam.* Considera, magister bonus 473 quemadmodum perfectum ordinem docet. Prius se dixit probari, sciri, deinde interrogari, ut quando iniquitas non fuisset inventa, perduceretur in illam viam ubi regnat cum sancto Spiritu potestate mirabili et gloria sempiterna. *Via iniquitatis* diabolicus actus est, quem in hujus sæculi cursu malis instigationibus exercere non desinit. Hanc viam iuste in se negavit esse, qui petra est, quia vestigium serpentis antiqui in ejus soliditate nullo latens valuit inveniri. Merito ergo humans substantia in æternam viam petit se deluci, in qua diaboli

semita non potuit inveniri. Frequenter enim Dominus A cum illud inconsequens sit atque nefarium, Christus Christus petit a Patre quæ propria sunt, ut unitas autem unus atque idem perfectus Deus est et perfectus charitatis, potentia vel nature inter eos possit agnoscī. homo, sicut habet communis confessio, habet in se igitur duas naturas perfectas et adunatas deitatis et humanitatis. Unde etiam Facundus venerabilis episcopus, hæreticorum penetrabili subtilitate destructor, nuper ad Justinianum principem scribens, de duabus naturis Domini Christi duos libellos cantemimis luculentisque tractavit, quos vobis transcriptos reliquit, ut nec antiquis egentis tractatoribus nec modernis. Quapropter relinquamus aliquando adversantium contentiones illicitas. Nemo nos audebit dicere fortasse culpabiles, si post octavam correctionem illud eis dicimus, quod Apostolus scribens ad Titum post secundam increpationem iudicavit esse faciendum; dicit enim: *Hæreticam hominem post primam et secundam correptionem evicta, sciens quia subversus est huiusmodi et peccat, et est a semetipso damnatus* (Tit. iii, 10, 11). Quid sit autem hæreticus quidam Patrum pulchre definiit: Hæreticus est qui divinæ legis vel ignorantia vel contemptu raptatus, aut novi pertinax inventor erroris, aut alieni sectator, catholicæ unitati mavult adversari quam subijci.

Conclusio psalmi.

Ece jam duarum naturarum octavus nobis psalmus emicuit, quibus errantium perfidia præsumpta retunditur. Qui certe vel illo circumcisionis carentur exemplo, ut sicut Judæi octavo die præputia deprecabant, ita et isti octavo psalmo commoniti [ed., communiti], obstinationis suæ superflua derelinquant. Est enim de hac re (sicut dictum est) secundus, octavus, vigesimus, septuagesimus primus, octogesimus primus, centesimus septimus, centesimus nonus et præsens centesimus trigesimus octavus. Et quamvis altissima surditas eis immineat, nec tot præconibus superata discedat, tamen si adhuc nefanda persuasione durati sunt, dicamus illis syllogisticas probationes, quoniam se maxime dialecticos videri volunt. Prima igitur probatio est, quoniam ex duabus naturis Christus Dominus consistit, ita: Si Christus unus atque idem perfectus Deus est, et perfectus homo, sicut omnium sanctorum Patrum fatetur assensus, ex deitate et humanitate adunata et perfecta consistit. Quidquid autem ex deitate et humanitate adunata et perfecta consistit, ex duabus naturis adunatis et perfectis constet necesse est, scilicet divinitatis et humanitatis. Christus igitur unus atque idem permanens, ex duabus naturis adunatis et perfectis consistit, scilicet deitatis et humanitatis. Secunda probatio, quia in duabus naturis est Dominus Christus, ita: Si Christus unus atque idem permanens, ex duabus naturis adunatis et perfectis consistit, sicut demonstratum est, ex deitate et humanitate. Quidquid autem ex duabus naturis adunatis et perfectis consistens deitatis et humanitatis, et in duabus naturis adunatis et perfectis essentiam habet. Christus igitur unus atque idem constans, in duabus naturis adunatis et perfectis essentiam habet. Tertia probatio, quia duas naturas in se Dominus Christus habet semper, ita: Si Christus unus atque idem constans, in duabus naturis adunatis et perfectis deitatis et humanitatis essentiam habet, sicut demonstratum est. Quidquid autem in duabus naturis adunatis et perfectis deitatis et humanitatis essentiam habens, duas naturas perfectas atque adunatas in se habet. Christus igitur unus atque idem permanens, duas naturas perfectas atque adunatas in se habet, scilicet deitatis et humanitatis. Quarta probatio, quæ ostendit quoniam si quis confessus fuerit Christum Deum perfectum et hominem perfectum, denegans duas naturas, rectam doctrinam et hoc quod confessus est, perimit, id est, Christum. Deum perfectum et hominem perfectum, ita: Si Christus unus atque idem perfectus Deus est et perfectus homo, duas naturas perfectas et adunatas in se habet deitatis et humanitatis. Si enim in se non habet duas naturas perfectas et adunatas deitatis et humanitatis, sicut quidam dementium dicunt, non est perfectus Deus et perfectus homo, sed aut solum Deus, aut solum homo, aut nec Deus nec homo: sed

PSALMUS CXXXIX.

In finem, psalmus David.

Quamvis in superiore psalmo titulus iste videtur expositus, tamen non piget breviter repetere quod nos conuat salutariter semper audire. *In finem* Dominum significat Christum, sicut dicit Apostolus: *C Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti* (Rom. x, 4). Ad quem corda nostra totis viribus erigamus, quia vobis in hoc psalmo quasi præconis voce Iudex terribilis, omnipotens, pius et nimium desiderabilis adventu prædicatur.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum sancta Ecclesia loquitur. Primo membro Dominum deprecatur ut ab iniquo diabolo eam liberare dignetur, qui multis fraudibus atque insidiis devotionem populi fidelis conatur evertere. Secundo postulat ne tentatori nequissimo tradatur, quam jam constat acerbis periculis ipso protegente liberatam. Tertio, in iudicio futuro vindictam supra eos dicit esse venturam, qui pauperes ejus insanis motibus persequuntur.

674 Expositio psalmi.

Vers. 1. *Eripe me, Domine, ab homine malo; a viro iniquo libera me.* Sciens mater Ecclesiæ quanta in membris suis diaboli infestatione pateretur, sollicitè clamat ad Dominum, qui solus potest ejus superare nequitiam, ut ab ipsius multiplici tentatione liberetur, ne diutius fatigat succumbat. Hominem siquidem malum pro diabolo poni Evangelio te te didicimus, dicente: *Malus autem homo est diabolus* (Matth. xiii, 39). Et merito sic dicitur, qui peccatorum contagione polluitur, ut jam non celestis angelus, sed homo ab humo dictus esse videatur: qui tamen victra sibi permutatione succedunt. Nam et hominem malum

appellamus hodieque diabolum, et e diverso diabolum (sicut supra probatum est) malum hominem nuncupamus. Sequitur ad discretionem faciendam, *virum iniquum*, ut specialiter terrigenam designet, quasi diaboli militem, ut et ab auctore criminum, et a sequacibus ejus eripi se perfectissima supplicatione deprecetur. Nam et ipsæ proprietates diversas personas designant. Malignus appellatur diabolus: iniquus dicitur homo sequax ejus. Duo enim simul epitheta uni personæ non poterant convenire, quod eloquentiæ lege prohibitum est.

Vers. 2. *Qui cogitaverunt malitias in corde, tota die constituabant prælia.* Graviores sunt semper pericula quæ habentur occulta: quia subita irruunt, quando velut torrentia fluminâ improvisa descendunt. Significat enim illos qui de Ecclesiæ visceribus exeunt, pravis dogmatibus in sacriliga certamina prorupterunt. A quibus merito se postulat eripi, ne possit eorum pravitatibus sauciari. Et ut nequitiam ipsorum continuam esse monstraret, dixit: *Tota die*, ut nulla eos lassitudo, nulla temporis longinquitas mitigaret.

Vers. 3. *Acuerunt linguas suas sicut serpentes, venenum aspidum sub labiis eorum.* Putebro hic malitia hæreticorum dolusque describitur. *Linguas* enim verba significat, quæ nequitie cotibus expulsa, vulnerare contendunt corda simplicium. Quæ merito serpentibus exæquantur, quia sermonibus suis virus evolvunt, unde sardis aspidibus comparantur. Tali enim proposito contendunt, ut pertinacia menti nonquam velint a veritate superari. Hæc figura dicitur parabole, quoniam res sibi genere dissimiles perniciosis C

Vers. 4. *Custodi me, Domine, de manu peccatoris, et ab hominibus iniquis libera me.* Peccatorem iterum hic diabolum significat, qui inter omnes creaturas primus excessit, et de iniquitate sua Adam noscitur sauciasse. De hujus potestate nequissima (quoniam omnino validus est) ut etiam hujus mundi princeps dicatur, petit se sancta Ecclesia custodiri, quia multis dolis, multis fallit insidiis, ut præcaveri nequeat, qui lubrico se vestigio semper tectus insinuat. Sequuntur etiam ejus ministri, quoniam quod non potuerit per se inspirando mentibus nostris subripere, per suos sequaces publice conatur implere.

Vers. 5. *Qui cogitaverunt supplantare gressus meos, absconderunt superbi laqueos mihi.* Supplantare proprie dicimus, quando plantis nostris terra subducitur, ut in tenebrosis cavernis graviter incidamus. Quod nobis facit inimicus, qui in via Domini gradientibus vicinas peccatorum fovens parat, ut quando nos ab illa rectissima intentione deduxerit, elusus deceptusque submergat. Ad illam siquidem viam non audent accedere, quæ sola iustorum est. Superbi autem sunt elati hæretici, qui viam Domini deserentes, pravis dogmatibus populos decipere potius quam docere festinant. Isti sanctæ plebi laqueos ponunt, quando eos vanis ænigmatibus obligare contendunt.

Vers. 6. *Et funes extenderunt in laqueum pedibus meis: juxta iter scandalum posuerunt mihi.* In expo-

nendis hæreticorum pravitatibus perseverat. Ponunt enim funes, id est dolosas et tortuosas objectiones, quibus capiunt sensus humanos, et quasi pedibus laqueum, ita mentibus tendere prohibentur scandalum. *Laqueus* enim funis ideo positus est, quia vincula sua graviter semper astringit, nec amplexus ejus aliqua lenitate dilabitur, cum nodosis quibusdam sinibus illaqueata concludit. *Juxta iter* proprio dictum est, quoniam non capiunt nisi illos qui a recto virtutum calle discedunt. Sequitur primum diapsalma, ubi divisionem nobis pausa jocunda concedit.

Vers. 7. *Disi Domine: Deus meus es tu; exaudi, Domine, vocem deprecationis meæ.* Post crudeles laqueos præparatos, post tortuosos funes positos, post iniqua scandala diabolica fraude machinata, venit ad secundam partem, ad hominum verba convertens, non pessimis tradatur insidiis. Dicit enim Ecclesia purissima fide respondens, et indemnabili virtute consistens: *Disi Domine: Deus meus es tu.* Quod certe non potest dicere quæ caducis probatur erroribus implicari; non enim Ariana congregatio, non Sabelliana, non Manichæorum, non Pelagiana, non Apollinaria, non Eutychniana, non Nestoriana, non cætera portentosa potius dicenda quam dogmata, hoc possunt vere dicere Domine: *Deus meus es tu.* Dicat ergo Ecclesia catholica, dicat Sponsa de gentibus advocata, quæ sanctam Trinitatem fide veracissima confitetur. Sequitur, *exaudi, Domine, vocem deprecationis meæ.* Sufficeret dici: *Exaudi precem meam*, nisi altius aliquid voluisset intelligi. *Vox* enim deprecationis est puritas orationis, et clamor ille tacitus qui ascendit ad Dominum. Dicitur enim tacenti Moysi: *Quid clamas ad me (Exod. xiv, 15)?* Dicitur Cain: *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra (Gen. iv, 10).* Quapropter sanctæ operationis vox est rerum ipsarum loquacissimus clamor, non hominibus notus, sed soli Deo cognitus. Et ideo petit *exaudiri vocem deprecationis* suæ, quia se noverat munera justissimæ petitionis offerre.

Vers. 8. *Domine, Domine virtus salutis meæ, obumbrasti super caput meum in die belli.* Repetitio ista, *Domine Domine*, affectum piæ preceationis ostendit. Quæ figura dicitur epizeuxis, id est, in eodem versu ejusdem verbi sine aliqua dilatione facta congeminatione. Quod schema (sicut sæpe dictum est) plurimum valet ad animos commovendos. Cum enim dicit: *Virtus salutis meæ*, patientiam suam perseverantiamque demonstrat. In certamine vero tribulationum salus esse non potest, nisi misericordia Domini virtus tolerantiae fuerit attributa. Virtus enim a viriditate dicta est, quæ nescit aliquo labore marcescere. Sequitur, *obumbrasti caput meum in die belli.* Cum dicit Ecclesia caput suum obumbratum in die belli, significat beatam Domini passionem, qui in illo 475 die crucifixionis suæ sic obumbratus atque defensus est, ut nec animus ejus confusionem aliquam pateretur, nec caro ipsius corruptionis injuriam sustineret, quando et ipse sibi in vigesimo primo psalmo venire deprecatur auxilium. Decursa enim passione sua ait:

Tu autem, Domine, ne longe facias auxilium tuum a me: ad defensionem meam respice, etc. (Psal. xxi, 20). Bene autem definita est passio Domini, dies belli, scilicet quando, diabolo victo, infernorum claustra dirupta sunt, captivi liberati sunt, solusque moriendo triumphavit, qui novo more mortem morte destruxit.

Vers. 9. *Ne tradas me, Domine, a desiderio meo peccatori: cogitaverunt adversum [mss. A., B., F., contra] me, ne derelinquas me, ne unquam exaltentur.* A desiderio suo traditur peccatori, quisquis per concupiscentias carnis diabolo relinquitur possidendus. De quibus dicit Apostolus: *Propterea tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam (Rom. 1, 24).* Sed ne hoc fiat, sequitur res omnino probabilis, ut sicut inimici consilium faciunt in malum, ita virtus divina prestare digne ut auxilium. Ad postremum dicitur causa justissima, ne revera exaltentur perditione justorum, qui de fidelis populi subversione gloriantur. Sequitur secundum diapalmam, ubi divisionem, sicut consuevimus, apponemus.

Vers. 10. *Caput circuitus eorum, labor laborum ipsorum operiet eos.* Post preces habitas ne traderetur inimicis, sancta mater Ecclesia venit ad tertium membrum, in quo impiorum inexplicabiles designat errores. Nam sicut superius, in die belli caput suum obumbrari dixit a Domino, ita istorum caput, quod est diabolus, notabilem refert habere circuitum, qui nunquam ad rectam viam pervenit, quoniam per vestigia sua relius se semper involvit. Ordo autem verborum talis est: Caput eorum circuitus. De quo similiter Petrus dicit apostolus: *Adversarius vester sicut leo rugiens, circuit: querens quem devoret (1 Petr. v, 8).* Pulcherrima species definitionis est, uno verbo declarare quid sit res illa quæ queritur. Hoc Græce, *κατα τὴν λέξιν*, Latine ad verbum dicitur. *Labor viro laborum*, est prolatum ore mendacium, quod laboriose fingitur, quoniam exquisita machinatione formatur. Veritas enim sine labore dicitur, quia simpliciter et sine difficultate profertur. Quapropter oris eorum mendacium eos operiet, cum perfidi de sua assertionem superantur. Nunquam enim sic est cauta malitia, ut ipsa sibi non loquatur adversa.

Vers. 11. *Cadent super eos carbones ignis, in ignem ejicies eos, in miseris non subsistent.* Primo inexplicabiles eorum dixit errores: nunc poenas memorat omnino salutares. *Carbones ignis*, sunt poenitentiae cruciatus, quod tamen incendium nascitur ex imbre lacrymarum, sicut et in centesimo decimo nono psalmo dictum est: *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoris (Psal. cxix, 4).* Primo enim supra eos cadit luctuosa compunctio, post in ignem dejectantur, quando jam miseratione Domini flamma charitatis accensi sunt; et fervere sanctis operibus incipiunt, qui pridem desidioso nimis tepore vivebant. His evenit ut in miseris suis non subsistant, quando in bonam partem divino munere transferruntur.

Vers. 12. *Vir linguosus non dirigetur super [mss.*

A., B., F., in] terram: virum injustum mala capient in interitum [mss. F., interitu]. Quamvis linguosus possint dici et illi qui linguæ ubertate facundi sunt, tamen illis hoc specialiter nomen constat impositum, qui inconsiderata locutione verbosi sunt. Sunt enim contrarii sapientibus, et diverso se more tractantes. Monet enim Jacobus apostolus: *Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum (Jacob. 1, 19).* Tales enim super terram minime diriguntur, qui a levitate sua frequenter excedunt. Difficile est enim iudicatum rectam esse sermonem, sicut scriptum est: *In multiloquio non effugies peccatum (Prov. x, 19).* Injustus autem vir est, qui divinas regulas contemnens, voluntatis propriæ fervore traducitur. Iste capitur malis suis, et in profundum altissima voracitate submergitur, quia semper sibi noxia cogitat, qui Domini præcepta declinat.

Vers. 13. *Cognovi quoniam faciet Dominus iudicium inopum, et vindictam pauperum.* Sancta Ecclesia breviter et veraciter loquitur, quales revera debuit culpâre linguosos. Hoc enim se dicit per fidem dono Dei cognovisse, quod certissime creditur esse faciendum. *Faciet ergo iudicium inopum*, quando in illa disceptatione promissa resurget, et vindicabit pauperes, de quibus in Apocalypsi scriptum est: *Vidi sub ara Domini animas occisorum.* Et paulo post: *Clamantes: Quousque sanctus et verus non iudicas, et vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant super terram (Apoc. vi, 9, 10)?*

Vers. 14. *Verumtamen justi confitebuntur nomini tuo, et habitabunt recti cum vultu tuo.* Designatur hoc debere fieri inter quaslibet temporis graves amarasque pressuras. Tunc enim magna virtus est laudare Dominum, quando se istius sæculi blandimenta subducunt. Bonus enim fuit Job, cum Dominum dives colebat, sed quando melior, dum eum sub multiplici afflictione laudabat! Tunc ergo amplius desideremus gratias agere, quando nos tentator conatur affligere. Facilius enim iudicis discedit, cum viderit excedere non posse quos deprimi. Nam vide quid sequitur, quia *cum vultu ejus habitare non desinent, qui recti sunt.* Visio infastidibilis atque perpetua illum semper videre, a quo se solet omnis rationalis creatura reficere, sicut et in quatuordecimo psalmo jam dictum est: *Adimplebis me latitibus cum vultu tuo (Psal. xv, 10).* Ille enim vultus præmierum optatum muuus est, nec potest esse cujusquam bonitatis indigus, qui illum meruerit habere conspectum. Sed cum legatur: *Nemo Deum vidit unquam (Joan. 1, 18)*, istud ad illud tempus referendum est, quando beati Dominum non per speculum, sed, ut ait Apostolus, *facie ad faciem contulerunt (1 Cor. xiii, 12).*

Conclusio psalmi.

Quam salutaria, quam suavia verba sanctæ matris audita sunt! Oravit pro nobis, ut a tentationibus diabolicis exuamur, quas nobis omnino noverat esse violentas. Liberatis autem vultum Domini pollicetur, ut nihil laboriosum, nihil triste metuamus, quibus tale muuus tantumque promittitur. Præsta, De-

mine, ut sicut servis tuis es desiderabilis, indulgentiæ tuæ claritate monstreris. Non impediant peccata, quæ propria execratione damnamus. Fatemur culpas, ut te placatum habere possimus. Solus enim iudex es qui veniam tribuis confidenti; et cum te nihil lætatur, ab homine tamen publicari quæris, quod multo veracius nosse declararis.

476 PSALMUS CXL.

Psalmus David.

Quoniam verba tituli frequenti repetitione jam nota sunt, intentionem nostram ad Dominum debemus erigere Salvatorem. Nam dubium est interitum, quod semel dicitur: certissimum vero atque indubitatum est, quod frequenti repetitione predicatur. Ideo enim præcedentibus quibusdam præconibus admonemur, ut aciem mentis nostræ ad res venturas opportuna devotione præparemus: ne dum incognita fuerint quæ dicuntur, negligentius frivolan audiantur. Supplicat enim propheta, ut cautiore visum est, quatenus inter actus istos mundanos a diversis liberetur erroribus: ne in peccatorum retinaculum cadat, cum quibus se non optat habere aliquam portionem.

Divisio psalmi.

Intelligens propheta humanam fragilitatem diversis peccatorum nexibus implicatam, prima sectione Dominum rogat ut ejus audiat oratio, subiungens a quibus se maxime liberari deprecatur erroribus. Secunda, eligit se a justo argui quam a peccatore laudari, supplicans ut custodiatur a laqueis peccatorum, quoniam nullam communionem cum eis se habere testatur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Domine, clamavi ad te, exaudi me; intende voci orationis meæ, cum clamavero ad te.* Hic queramus enthymema. Proponit enim, Domine, ego clamavi ad te; sequitur conclusio, Exaudi igitur me. Sic virtus illa enthymematici syllogismi brevi complectione perfecta est. Volens enim propheta humano generi affectum continue orationis infundere, duo tempora videtur discrepantia posuisse. Dicit enim de præterito, clamavi, quod perfectam significat orationem. Et iterum repetit, dum clamavero ad te, quod utique constat positum de futuro; ut sicut nullum tempus a culpis est vacuum, ita nec a devotis precibus reddatur otiosum. Contra peccata siquidem continua, salutare remedium est iugiter pio Domino supplicare. Nam quid proderit dimitti præterita, si videantur obligare ventura? Finit ergo bonus queritur Christiani, ut in extremis cum venia transeat, ne vita sit ultima quæ delinquat. Respice quod hic et in sequenti versu orationes suas quarto modo geminavit, quia sancto viro tantæ rei nulla poterat esse satietas. Oratio est enim quæ nos a culpis liberat, iudicis animum conciliat, delicta mandat; nec oranti desesse potest misericordia, quod nos humilitas, ut iugiter deprecemur, instigat. Sed hoc totum

A pius facit Dominus, dum non vult damnare quos præmonet; clamat enim opifex rerum: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat* (Ezech. xviii, 32).

Vers. 2. *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo; elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Incensum est odoriferi pigmenti suavis adustio, quæ carbonibus concremata, gratissimum fumum porrigit ad superna, et odorantes se delectabili jucunditate permulcet. Sic beatorum oratio igne charitatis incensa, divinis conspectibus ingeritur, quæ magis humilitatis et compunctionis powdere sublevatur. Virtutibus enim Domini nostris tanquam bonis delectatur odoribus. Nam orationem sanctam velut odorem suavissimum suscipere Dominum et in Apocalypsi legitur, ubi dictum est: *Stetit angelus super aram Domini habens thuribulum aureum; et ascendit fumus supplicationum de manu angeli in conspectu Domini; ut daret de orationibus sanctorum, quod est ante Deum* (Apoc. viii, 5). Sequitur, *elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Elevatio manuum significat operam piam, quæ aut in elemosynis exercetur, aut in aliqua probabili conversatione peragitur. *Sacrificium vero vespertinum*, illam oblationem fortasse significat, quam in fine vitæ Domino solet offerre religiosa devotio, cum penitentiam gerimus, et humili nos supplicatione purgamus, si ut in quinquagesimo psalmo dictum est: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus* (Psal. l, 19). *Vepera nostra est, quando istam lucem morte veniente deserimus.* Ecce quod frequenter admonemus neminem debere desperare, si ultima sua potius lacrymarum fonte detergat.

Vers. 3. *Pone, Domine, custodiam ori meo: et ostium circumstantiæ labiis meis.* Petiit sanctissimus propheta ne quid tale dicat quod pervenire debeat ad reatum. Sed hoc duplici supplicat tutamine communi: ut nec cogitatio ejus iniqua sapiat, nec prava voluntas in fatua verba prosiliat. In utroque enim noverat esse peccatum, unde se fieri deprecatur alienum, sicut Salomon dicit: *Circumvallata possessionem tuam in spinis, argentum et aurum tuum constitue, et ori tuo fac ostium et saram, et verbis tuis fac jugum et mensuram* (Eccli. xxvii, 28, 29). Ostium quippe ab oblando dictum est, quod dum elanditur obstat intrantibus. Iuspiciebat enim vir sanctus magnis precibus esse muniendum, unde tam facile noverat venire peccatum. Proxime quippe in superiori psalmo dixerat: *Vir linguosus non dirigetur super terram* (Psal. cxxix, 42).

Vers. 4. *Non decines cor meum in verbis malis, ad excusandas excusationes in peccatis.* Sequitur secunda precatio; ut etsi cum contingeret peccitandum aliquid loqui, non se per falsitates sceleratissimas contenderet excusare. Hoc enim maximum vitium est quo laborat humanitas, ut post peccatum suum ad excusationes confugiat, quam penitentia se confessione prosternat. Quod facinus inter summâ peccata constat esse numerandum, quia inde revera

nascitur, unde ad pœnitentiam reus tardius venire videatur; sicut in libro primo Regum dictum est: *Quasi peccatum ariolandi est repugnare, et quasi scelus idololatriæ nocte acquiescere* (1 Reg. xv, 23). Nam quod dicit, *ad excusandas excusationes in peccatis*, consuetudinem significat impudentium, qui quando fuerint deprehensi, primum se aliqua falsitate excusare noscuntur, et cum fuerint inde convicti, alias semper excusationes assumunt, nequando veritati acquiescat inverecunda protervitas: modo enim temporis, modo necessitati, modo aliis impunito quod peccant. Quæ figura dicitur metastasis, id est translatio, dum culpam nostram in alium transferre contendimus.

Vers. 5. *Cum hominibus operantibus iniquitatem: et non combinabor cum electis eorum.* Tertia supplicatio est, ut liberetur a collegio eorum qui operantur iniquitatem: ne cum ipsis quasi combinatus debent implicari. Combinati enim dicuntur rei, quando duo simul in uno vinculo colligantur, ut alter alterum præpediens, fugam liberam habere non possint. Orat ergo propheta, ne cum talibus illigetur, qui implicatione mutua alterutrum sibi impedire noscuntur. *Non combinabor* respicit ad utrumque, et ad homines operantes iniquitatem, et ad electos eorum. Et nota quod addidit, *eorum*, ne putares vera electos Domini, qui tali nomine vocabantur. Multo enim sceleratioribus sunt illi qui inter malos videntur esse præcipui, quasi duces criminum, quasi principes latronum, et caput omnium perditorum.

Vers. 6. *Corripiet me justus in misericordia, et increpabit me; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Postulata linguæ custodia, et criminum excusatione damnata, venit ad secundam sectionem, in qua vir sanctus increpationes eligit justorum, quam blandimenta peccantium. Sed quæ sit correctio justis breviter intimavit, dicendo, *in misericordia*: quoniam vir sanctus non in ira corripit, sed per dilectionem increpator accedit. Nam etsi vultum irati ostendit, cor tamen placati semper assumit; sicut monet Apostolus: *Fratres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne et tu tenteris* (Gal. vi, 1). Quapropter hæc consuetudo bonorum est, ut malis se a bonis corripit, quam sceleratorum adulatione prædicari; sicut scriptum est: *Meliora sunt vulnera amici quam voluntaria oscula inimici* (Prov. xxvii, 6). Sequitur, *oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Oleum et in bono et in malo plerumque ponitur. In bono, ut est illud Evangelii: *Tu autem cum jejunas, unge caput tuum oleo, et faciem tuam lava* (Matth. vi, 17); et in quadragesimo quarto psalmo: *Properece unxit te Deus Deus tuus oleo latitiæ præ consortibus tuis* (Psal. xlv, 8). Est enim oleum in bonam partem causa splendoris, pabulum luminis, præstans nitorem pariter et salutem. In malam vero partem, sicut hic ponitur: *oleum peccatoris* est dilectio simulata verborum, quæ adulationibus et blandimentis nostras mentes velut olei pinguedo leniter

ingrediens, rigorem veritatis emollit, et ad noxias cogitationes amoris fletu potius ostentatione perducit; sicut in alio psalmo dictum est: *Mollierunt sermones suos super oleum, et ipsi sunt jacula.* Et Salomon ait: *Verba adulatorum mollia, novissima autem eorum perveniunt in intima ventris* (Prov. xviii, 8). Quapropter illa monita semper eligenda sunt, quæ non ad dilectionem sæculi trahunt, sed ad præcepta nos Divinitatis invitant. Potest autem et illud evangelicum de decem virginibus hic decenter aptari (Matth. xxv, 1), quod quinque virgines, quæ actus suos probatissimo Domino dedicaverunt, et conscientias lucidas conservantes charitatis oleo refertæ, semetipsas tanquam lampades ardentissimas Domini conspectibus obtulerunt. Istæ (sicut hic dicit) merito credendæ sunt a justis hominibus fuisse correctæ, et misericordiæ studio nihilominus esse reprehensæ. Reliquæ vero aliæ quinque virgines, quæ adulantium vocibus infelici sorte crediderunt, caput earum factum est in sua deceptione pinguisimum; et ideo extinctis lampadibus non sunt receptæ: quoniam tetram vitam ante Dominum veri luminis non decebat offerri. Quam parabolam beatus Augustinus in libro Quæstionum quinquagesimo nono latius et denter exposuit. Et ideo consideremus quam periculosa sit adulatio, quæ excludere probatur a Domino.

Vers. 7. *Quoniam adhuc est oratio mea in beneplacitis eorum.* De superiore sensu pendet iste versiculus; ait enim: *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum*; et subsecutus adiunxit: *Quoniam adhuc est oratio mea in beneplacitis eorum.* Nam cum dicit *adhuc esse orationem suam in beneplacitis eorum*, id est iniquorum, indicat se perfecte nondum fuisse conversum: quando et sibi orando talia provenire desiderabat, qualia illorum vota esse cognoverat. A quibus omnibus se alienum effici precabatur: ne caput suum oleo peccatoris, id est malæ suasionis adulatione pinguesceret.

Vers. 8. *Absorpti sunt juxta petram iudices eorum: audient verba mea quoniam potuerunt.* Petra hic, sicut multis locis significatur. Dominus Christus est, juxta quem stantes doctores hæretici, quasi iudices populi sui subita voracitate merguntur; qui ideo corruunt in profundum, quoniam supra petram stare non eligunt. Nam quid illis prodest juxta soliditatem stare, quando in ipsa fortitudine non videntur insistere? Quod verbum Hieronymus translator posuit, et expositor Pater Augustinus secutus est; ut nemo audeat accusare quod talium virorum auctoritate probatum est. Hæc enim verbi translatio nimis hæreticorum videtur designare perfidiam; nam cum baptizent, cum communicent, cum sacras nobiscum litteras legant, dicuntur juxta petram stare, non in petra. Soli enim in hac soliditate consistunt, qui super arenam fragilia fundamenta non ponunt. Sequitur, *Audient verba mea quoniam potuerunt.* Verba sua ab hæreticis dicit audita, quæ præsentis libri textus eloquitur. Quantis enim locis arguuntur,

quam ad monitionibus increpantur, ut debeant corrigi, et in suis pravitatibus non morari? Quae sententia plenissime docemur illos esse omnimodis reos, qui et verba Domini audiunt, et ea facere iniqua perversitate contemnunt. Potuerunt enim toties admoniti cognoscere, si non decrevisset suis magis persuasionibus inhærere.

Vers. 9. *Sicut crassitudo terræ eructata est super terram: dissipata sunt ossa nostra secus infernum.* Cum prius de hæreticis diceret et tyrannis qui verba Domini audire noluerunt: nunc venit ad martyres, quos feraci insecutione laniabant. *Crassitudo* cuius *terre*, quando *eructat*, morbos facit, aerem corrumpit, et lues hominibus periculosa longe lateque diffundi ur. Sic tyrannorum nefanda superbia tabe suæ malitiæ corpora martyrum sauciabat, quos congrue propheta dixit ossa sua, quia constat eos Christianæ fidei esse validissima firmamenta; quorum prædicanda constantia (juvante Domino) nec pœnis victa, nec longa insecutione mollita est. Et respice proprietates verborum velut suavissima mella decurrere. Non dixit, in infernum: quia licet mori communi sorte videantur, vita illis æterna conceditur.

Vers. 10. *Quia ad te, Domine, Domine, oculi mei: in te speravi, ne auferas animam meam.* Postquam dixit humani generis fragilitatem, nunc ad remedia divina confugit, converso ordine petens, **478** quia spem suam habuit in Domino, animam suam debere liberari. Quod in Scripturis divinis (sicut sæpe diximus) frequenter invenies; ut modo causam ratio præcedat, modo eam protinus subsequatur. Sed cum beatorum consuetudo sit de hoc sæculo velle liberari, sicut et alius psalmus dicit: *Edue de carcere animam meam (Psal. cxli, 8)*; et, *Desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo, multo magis melius (Philip. 1, 23)*; quomodo hic propheta petiit: *Ne auferas animam meam. Ne auferas, scilicet bonis tuis; sed spes mea jugiter in te sit, et oculi mei te semper intendant.*

Vers. 11. *Custodi me a laqueo quem statuerunt mihi, et ab scandalis operantibus iniquitatem.* Per laqueos et scandala, totius mundi mala breviter propheta complexus est; a quibus se supplicat custodiri, ne per insidias eorum possit inercipi. Laquei sunt diversa carnis desideria, quibus mentes humanæ blandis nexibus illigantur. Scandala, quæ per fratres proveniunt inquietos, qui lite, superbia sanctam refugunt charitatem. Quid haberi sunt simile, si eos tam præcipuum munus contingat amittere? Et respice quia post laqueos scandala ponit: quoniam inceptor ille pessimus, quando per laqueos non potuerit decipere, scandalis nititur gratiam nobis Divinitatis auferre.

Vers. 12. *Cadent in retiaculum ejus peccatores: singulariter sum ego donec transeam.* Ecce unde se superius petebat eripi, ne debuisset combinari cum talibus. Et vide quemadmodum comparationi factæ apta verba consentiant. In diaboli retiaculum cadent

qui peccatorum c'rcuentione clauduntur. Legimus tamen et bona retia illa, quæ centum quinquaginta tres pisces, Domino jubente, clausurunt; quæ [ed., qui] typus esse sanctæ probantur Ecclesiæ. Sed beati qui in illis piscibus annumerantur, infelices qui cadunt in istum numerum perditorum. Retia enim dicta sunt quasi retinentia. Addidit, *singulariter sum ego donec transeam*. Singularis est qui (sicut superius dixit) cum pessimis hominibus non ambulat combinatus, qui Trinitatem sanctam unum Deum et Dominum constitetur, qui spem suam in nullo alio, sed tantum ponit in Domino. *Donec transeam*, id est quandiu in hoc mundo fuero commoratus. Hoc enim sæculum beati velut viantes transire dicuntur, quia nullis ejus delectationibus occupantur.

Conclusio psalmi.

Cognovimus, charissimi fratres, quale sit periculum, si loquamur incaute; cognovimus quantum nos metuere debeamus, quod sanctissimus propheta formidat. Quando enim non aut vaniloquium subripit, aut desiderium falsitatis inducit*. Lingua est quæ nos trahit frequenter ad vitia, quam uno modo tutissime vincimus, si eam semper Domini laudibus occupemus. Loquatur illud semper, ubi nescit errare, agat opus animæ profuturum, serviat veneranter auctori. Tunc enim ori nostro custodiam ponimus, si jugiter Domini mandata meditemur. Silet enim in malo, qui non tacet bonum; nec error subripit, ubi se veritas cœlestis includerit. Nam si a nobis cogitatio mala subducatur, si actus turpissimus segregatur, si a malorum conversatione dividamur, tunc (ut propheta dicit) Domino singulares efficiemur, quando minime pessimis cogitationibus implicamur.

PSALMUS CXXI.

Intellectus David, cum esset in spelunca oratio.

Psalmi causa præsentis quidem titulo continetur: sed per similitudines corporalium rerum spiritualis rei nobis competens præbatur iudicium. *David* enim filius Jesse Saulen principem fuit, et cum in spelunca lateret oravit (*I Reg. xxiv*), quod Dominum Christum in corpore ante passionem suam significabat esse facturum. Nam cum huic orationi intellectus præmittitur, ad illum talis comparatio referri debere monstratur, qui persecutores suos orando vitans, diversorum locorum permutatione celatus est; quatenus et Dei Filius, quod de se per prophetas promiserat adimpleret, et veritatem assumptæ incarnationis ostenderet. Sunt enim in hoc psalmo verba Domini Salvatoris, cum sceleratissimam Judæorum vitaret insaniam. Unde merito factum est, ut propter significandam Hebræorum persecutionem, fuga David poneretur in titulo. David enim (sicut sæpe diximus) et regem terrenum indicat et cœlestem. Sic in uno nomine duarum causarum significatio continetur. Illud autem meminisse debemus, hunc psalmum quintum esse de his qui inscribuntur *Oratio*.

* Melius ibi poneretur punctum interrogans. Edit.

Divisio psalmi.

Prima parte Dominus Christus clamat ad Patrem, nefandos dolos Judaicæ persecutionis exponens. Secunda liberari se de carcere inferni deprecatur: quoniam omnium sanctorum fides in ejus resurrectione pendebat.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Deum deprecatus sum.* Sanctitas illa reverendæ incarnationis communi usu voce sua se clamasse dicit ad Dominum. Quæ figura dicitur pleonasmus, id est superabundantia, sicut dicere solemus: Manibus meis feci, Auribus meis audivi, et his similia. Et ne clamor intelligeretur transitorius, addidit: *deprecatus sum*; quod frequentata supplicatione peragitur.

Vers. 2. *Effundam in conspectu ejus orationem meam, et tribulationem meam ante ipsum pronuntio.* Quam pura, quam suavis erat oratio, quæ in conspectu Patris velut perspicui fontis copia fundebatur! Fundebatur plane, non ut ima peteret, sed ut ad pietatis supernæ altitudinem perveniret. Dictum est autem, *in conspectu ejus*, quia bonas orationes velut aliqui vultuosum Divinitas inspicit; et cum voluntas nostra ab hominibus non possit conspici, ab illa tamen constat intendi. Sed quæ sit ista oratio subter exponitur, *tribulatio* scilicet, quæ sinceram et continuam efficit orationes. Et nota quoniam innocentiae securitate dicitur: *Tribulationem meam ante ipsum pronuntio.* Illæ siquidem afflictiones coram ipso poterant pronuntiari, quæ injuste probabantur **479** infligi. *Pronuntiat* itaque pius advocatus ante Patrem *tribulationes* suas, ut veniam pro nostris possit obtinere peccatis. Et nota quod in his duobus versibus quatuor modis oratum est, sicut dicit Apostolus: *Exhortare ergo primo omnium fieri preces, orationes, postulationes, gratiarum actiones* (1 Tim. II, 1).

Vers. 3. *In deficiendo ex me spiritum meum, et tu cognovisti semitas meas.* De superioribus pendet pars ista versiculi; nam quod dicit: *In deficiendo ex me spiritum meum*, sic intelligendum est, ac si diceret: *Tribulationem meam ante ipsum pronuntio*, cum deficit ex me spiritus meus. Multas enim et gravissimas tribulationes vult intelligi, quas ante Deum se pronuntiare profitetur. Sed quoniam spiritum ejus nunquam legimus defecisse, quia cuncta voluntaria passione complevit, hoc potius a parte membrorum debemus accipere. Quod expositiois genus provide a majoribus constat inventum, quando aliquis sic loquitur, quod ejus non possit convenire personæ, ut est illud: *Et delicta mea a te non sunt abscondita* (Psal. LXXVIII, 6). Nam fideles taliter et in octogesimo tertio psalmo locuti sunt: *Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini* (Psal. LXXXIII, 3). Et alibi: *Defecerunt oculi mei in equum tuum, dicentes: Quando consolaberis me* (Psal. CXXVIII, 82). Et in sequenti psalmo dicturus est: *Velociter exaudi me, Domine: Defecit spiritus meus* (Psal. CXLII, 7).

A Vers. 4. *In via hac qua ambulabam absconderunt laqueos mihi.* Diabolus (sicut sæpe dictum est) juxta viam abscondit laqueum, ut eos decipiat qui rectas semitas declinare præsumpserint. Sed quia Dominus Christus nunquam a sua sanctitate discessit, necesse erat ut in ipsa via rectitudinis suæ tentationes patere-
retur invalidas, a qua minime probabatur exire. Tangit enim, quando illi a diabolo mundi regnum monstrata sunt, quando ejus tentabatur esuries, et cætera quæ diabolica fraus, et malorum hominum præsumpsit iniquitas. Necesse enim erat Christum Dominum taliter loqui, ut assumende carnis jam tunc veritas panderetur.

B Vers. 5. *Considerabam ad dexteram, et ridebam, et non erat qui cognosceret me. Periiit fuga a me, et non est qui requirat animam meam.* Cum dicit: *Considerabam ad dexteram*, illud tempus intelligit quando ibat ad crucem: quia nullum illic fidelium potuit intueri. Ideo enim non sunt visi ad dexteram stare, quia carnali trepidatione dispersi sunt, sicut scriptum est: *Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis* (Zach. XIII, 7). Sequitur, *et non erat qui cognosceret me*; qui cognosco: et illam scilicet in ipso deitatem, quæ hæc omnia in assumpta carne voluntario sustinebat, quæ dixit: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* (Joan. X, 18). Nam si in illa perturbatione Christum Dominum cognovissent, utique poterant et ad dexteram videri. Addidit, *Periiit fuga a me, et non est qui requirat animam meam.* Periiisse fugam dicit, cum se impiorum manibus permisit occidi. Nam ubi fugi perit, mortis periculum nullatenus evitatur. Nemo autem requisivit animam ejus, dum ei nulla consolatio præberetur; sed solus ad passionem relictus est, qui erat pro omnium salute moriturus. Ita sibi ista brevi ac subtilissima significatione verborum traditionis ipsius ordo narratus est.

C Vers. 6. *Clamavi ad te, Domine; dixi: Tu es spes mea, portio mea in terra viventium.* Venit ad partem secundam, in qua inimicorum se insidias petit evadere; ut corda fidelium resurrectionis ejus munere gratulentur. Clamavit autem, spem suam ponens in Dominum, quando dixit: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum* (Luc. XXIII, 46). Sequitur, *portio mea in terra viventium.* Probat hoc specialiter locus ille, quando in cruce positus latroni dixit: *Amen, dico tibi: Hodie mecum eris in paradiso* (Ibidem, 43). Paradisus est enim terra viventium, quam soli beati feliciter introibunt, qui sub æternitate et securitate victuri sunt. Num liter enim et communiter dicit, portionem sibi esse in terra viventium, cum tota ipsius esse noscatur. Simile est et illud quod dictum est de apostolis: *Pater, volo ut ubi sum ego, et ipsi sint mecum* (Joan. XVII, 24).

D Vers. 7. *Intende in orationem meam, quia humiliatus sum nimis.* Merito dicit *Humiliatus sum nimis*, qui, sicut ait Apostolus, *semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudine hominum factus, et habitu inventus ut homo* (Philip. II, 7). Ad hoc certe

amplius humiliatus est, qui obediens factus est usque ad mortem, mortem autem crucis. Nam si illud deitatis sære culmen mirabile non inclinasset sumpti corporis veritate, quemadmodum pro salute omnium crucifigi potuerat, qui cælum terramque admirandis virtutibus administrat?

Vers. 8. *Libera me a persequentibus me, quoniam confortati sunt super me.* Cum dicit, *Libera me*, non infirmitas propriæ deitatis ostenditur, sed charitas paterna monstratur; nam cum haberet potestatem (sicut ipse dicit) ponendi animam suam, et iterum sumendi eam (Joan. x, 18), tamen ad informationem nostram, reverentiam dilecti ac bene complaciti Filii tenens, honorem Paternæ majestatis congruenter exhibuit. Dicit enim in Evangelio: *Pater, clarifica me* (Joan. xvii, 5). Clamat etiam de cruce: *Deus, Deus meus, respice in me: quare me dereliquisti* (Matth. xxvii, 46)? ut humilitatem carnis evidenter ostenderet, quatenus Manichæi nefanda dogmata confutaret. Orat ergo ut a persequentibus Judæis divina virtute liberetur, qui usque adeo corporaliter facti fuerant fortiores, ut et manus injicerent, et de ejus morte gauderent. Sed hæc omnia miserrimi hominum tentaverunt, quia in eo non intuebantur Divinitatis virtutem, sed speciem corporalem; de quibus dicit Apostolus: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum majestatis crucifixerunt* (I Cor. ii, 8).

Vers. 9. *Educ de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo.* Hæc carcerem duplici modo majores intelligere voluerunt: aut sæculi istius pœnales angustias, quas patimur in isto corpore constituti; aut magis custodias inferni, quas evadere non licet tege humanitatis infirmæ. Sed melius si hoc loco referatur ad inferos propter resurrectionis spem, quam frequenti supplicatione provenire deprecatur, sicut in alio psalmo petit: *Non urgeat super me puteus os suum* (Psal. lxxviii, 16). Carcer enim dictus est, quasi arcer, quod a se arceat exire conclusos. Sed cur se de isto carcere liberare desideret, causa subsequitur: *ad confitendum nomini tuo.* Tunc enim a cunctis fidelibus Patri confessio laudis exhibita est, quando eum resurrectionis miraculo de inferni carcere constat eductum. Nam et ipsum *educ* significat a parte qua mortuus est, de imis penetrabilibus ad superna translatum.

Vers. 10. *Me expectant justi, donec retribuas mihi.* Ista est illa quæ præmissa est de Domini resurrectione confessio. Nam dum omnes apostoli Christi fuissent morte confusi, expectabant utique donec gloriam præmissæ resurrectionis agnoscerent, et omnium se trepidantium corda firmarent. Sed intueri quod dictum est, *donec retribuas*: quia resurgentis gloria retributio fuit, utique beatissimæ passionis. De qua retributione dicit Apostolus: *Propter hoc exaltavit illum Deus, et donavit ei nomen quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus in gloria est Dei Patris* (Philip. ii, 9, 10). Nam quod ait, *donec*, triduanum

A diei tempus ostendit, quando justorum devotio ejus resurrectione lætata est. Quod certe singulariter a parte humanitatis assumptæ constat Christo Domino contributum, cujus resurrectio justorum corda firmavit. Nunc consideremus Domini nostri, si possimus, aliqua speculatione clementiam, quæ nos et ab hoste redemit, et ne iterum captivemur, docere non desinit. Ecce regulam suam quotidie nostram facit esse medicinam, quando se propterea humiliare dignatus est, ne diabolicus ille superbix spiritus ulatenus appetatur. Illic enim ruina, hic semper ascensus est: inde mori provenit, hinc æterna vita succedit. Rogemus ergo omnipotentem Filium, ut qui orandi salutare præstitit exemplum, donet nobis propitius sanctissimæ hujus imitationis effectum.

Conclusio psalmi.

Finitus est quidem ordo psalorum, qui orationis titulo prænotantur: nunc oportet in eorum termino aliqua sub brevitate complecti; quatenus præstante Domino salutariter incitemur ad nostrum festinare remedium. Imprimis agentes illa quæ jussa sunt, et labia nostra crucis impressione signantes, Domino supplicemus ut os nostrum abluat humana fæce pollutum. Dicit enim Isaias: *Immunda ego labia habeo, et in medio populi immunda labia habentis habito* (Isa. vi, 5). Deinde orandum est verbis, non quæ humana desideria subministrant, sed quæ ipsa Divinitas ad remedium nostræ pravitatis indulsit. Oratio vero ipsa ex humili, ex mansueto, ex sincero debet corde procedere: peccata sua sine excusatione confitens, et inter amaras lacrymas de dulcissima Domini miseratione confidens. Terrena non expelet, sed cælestia concupiscat: sit segregata desiderio corporeo, et tantum juncta divino; sit tota denique spiritualis, habens solas lacrymas carnis. Nam quem oras, contemplatione mentis (quantum fas est) appetere conaturi, et agnoscis qualis ante ipsum debeas prostratus offerri. Ille enim est, sicut dicit Apostolus, *Beatus et solus potens, Rex regum, et Dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominum vidit, sed nec videre potest* (I Tim. vi, 15, 16). Quapropter ad talem tantumque Dominum cum omni timore et dilectione debemus accedere, et ita in eum dirigere mentis intuitum, ut quidquid potest splendoris, claritatis, fulgoris, majestatis, mens humana concipere, super hæc omnia cognoscas esse Deum, qui omnes creaturas suas incomparabili bonitate dispensat. Nec falsa præsumptione nobis aliquid imaginemur: quoniam arcana substantia Dei quæ fecit omnia, sicuti est, creaturarum scientia non potest comprehendi. Nulla enim forma in Deo, nulla circumscriptio est. Natura inestimabilis, virtus incomprehensibilis, pietas singularis. De quo nimis congrue pronuntiatum est: Deus potest dici quod non est, non potest comprehendi quod est. Ad hunc igitur omnipotentem, sine initio, sine fine, qui universas mundi omnemque creaturam suam comedit atque replet, sic tamen ut in seipso ubique sit totus, malos non præ-

sentia, sed gratiæ suæ virtute derelinquens : Quod A
Pater Augustinus ad Dardanum scribens, latius explicavit (*Epist. 57, in resp. ad quæst. 1*). Salutariter nos admonet festinare sermo propheticus, dicens : *Venite adoremus, et procidamus coram Domino; ploremus ante Deum (Psal. xciv, 6)*. Et ne omnino fluctuantes ac trepidi linqueremur, addidit, *qui fecit nos*; ut cum nos ab ipso creatos esse cognoscimus, factorem nostrum fiducialiter exoremus. Tunc quod a nobis humiliter in divina laude dicendum est, in ipsa pene oratione sentitur, cum a Domino clementer audimur, si nobis tamen expediat obtinere quod petimus. Nullus enim ingratus a superna donatione repellitur, cui petere simplici ac devota mente conceditur. Tantum se enim aliquis impetrasse veniam sentit, quantum pias lacrymas fudisse cognoscit. Est B et aliud nostræ profectionis indicium; ut quanto quis se plus amare et timere cognoverit Deum, tanto necesse est ut illi divinum propinquet auxilium. Sic beneficio Domini omnis diabolica fraus vincitur, sic ipso miserante peccata superantur. Dicta sunt quidem de oratione quantum et mediocritas ingenii, et loci qualitas postulavit. Si quis vero de hac re plenissima cupit ubertate satiari, legat facundissimum Cassianum, qui in nona et decima collationibus, tanta et talia de orationum generibus disputavit, ut evidenter per ipsum Spiritus sanctus locutus fuisse videatur.

PSALMUS CXLII.

Psalmus David, quando eum filius suus persequatur.

Historia hæc Regum quidem lectione notissima C est (*I Reg. xv*). Nam filius David Abessalon regno fugatum patrem suum impie cognoscitur persecutus. Quæ similitudo (sicut quidam volunt) ad omnem porrigitur Christianum, qui peccatis sævientibus, tanquam a filii propriis in mundi istius acerbitate vexatur. Sed contra hæc pœnitudo remedialis opponitur, quam hic psalmus continere monstratur. Memento tamen quod hæc historia, et in tertio psalmo jam posita est; sed ibi Abessalon propterea nominatus est, quoniam exemplum ejus ad solum Judam voluit pertinere. Hic vero nomen ipsius positum non est, ut sicut jam prælocuti sumus, ad vitia sua æstimeret dictum unusquisque fidelium.

481 Divisio psalmi.

Quamvis propheta plurimorum pœnitentium meditatione fuerit exercitatus, tamen quantum futuris laudibus reddebatur vicinus, tanto compunctione cordis ad pœnitentiæ lavacra convertitur, ut salutari suffugio competenter ablutus, conspectibus Domini mundissimus appareret. Merito, ne illam sententiam confusionis audiret : *Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas (Psal. xlv, 16)*? Prima itaque deprecatione rogat Dominum Christum, ne cum servo suo velit intrare in judicium : sed perturbationi suæ misericordiam ipsius supplicat subvenire. Secunda, velociter pervenire se petit ad veniam; ut deductus in viam veritatis, ab inimicorum liberetur insidiis.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Domine, exaudi orationem meam; auribus percipe deprecationem meam in veritate tua; exaudi me in tua justitia.* Nisi altius perscrutemur, commata versus istius sibi videntur esse contraria. Nam cum primum propheta petat humiliter admitti orationem suam, postea se exaudiri in ejus justitia deprecatur. Sed totum ad lacrymabilem confessionem pertinere non dubium est, maxime cum hic psalmus ad humilitatem pœnitentium probetur aptatus. Veritas enim et justitia ipsius est : ne cum rogante discrepet, ne ad judicium illum trahat, qui se hic prius ipse condemnat. Superbos enim Dominus ad examen adducit, qui se bona putant habere negotia; et solus ille judicium probatur evadere, qui recurrit ad preces. Non enim divina majestas austeram potestatem severam est, ut illos velit affligere qui se hic peccatorum suorum recordatione discruciant. Nam vide quid sequitur.

Vers. 2. *Et non intres in judicium cum servo tuo, quoniam non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.* Apertum est qua voluntate justitiam Domini petebat, qui nunc dicit : *Non intres in judicium cum servo tuo.* Nam si justitia judicium significasset, hoc petere non poterat quod pavebat. Nec moveat quod Judici dicitur : *Non intres in judicium cum servo tuo.* Ipse enim hanc formam locutionis ostendit, dicendo : *Judicate inter me et vineam meam (Isa. v, 3)*. Sequitur, *quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.* Causa reddita est quare noluerit ad judicium venire cum Domino; ut non sola potestatis reverentia, sed etiam ipsa videatur justitiæ regula formidata. Sic enim scriptum est : *Conclusit Deus omnia in incredulitate, ut omnibus misereatur (Rom. xi, 32)*. Sed cum dicitur, *omnis vivens*, hominem significat generalem, ubi et infantum vita concluditur, qui originali peccato nisi aqua regenerationis abluantur, obnoxii sunt. Unde et Job veracissime dicit : *Nemo mundus ante te, nec infans cujus est unius diei vita super terram (Job xv, 14)*. Et in quinquagesimo psalmo jam dictum est : *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea (Psal. l, 7)*. Cujus enim erat tanta justitia, ut non aliquo tempore, aliqua ætate peccaverit, qui et per tradicem delicti tenemur obnoxii, et quotidianis lapsibus addimus, ut nunquam per nos, nisi per divinam gratiam liberi esse possimus? Quapropter desinat hæresis Pelagiana desipere, quæ tam multis Scripturæ divinæ sententiis priusquam inciperet, ante damnata est.

Vers. 3. *Quia persecutus est inimicus animam meam; humiliavit in terra vitam meam.* Quamvis titulus de Abessalon dicere videatur, tamen bene inimicus impersonaliter ponitur, ut hoc de diabolo sentiamus. Humiliatur autem in terra, cujus carnalibus actionibus vita polluitur, non illa humilitate probabili, sed declinatione vitiosa. Quod merito propter afflictionem specialiter exprimentendam pœnitens ait, qui in alio psalmo dixit : *Quia cinerem sicut vanam mandu-*

ebam, et potum meum cum fletu temperabam (Psal. cx, 10).

Vers. 4. *Collocavit me in obscuris sicut mortuos sæculi; et anxius est in me spiritus meus, in me turbatum est cor meum. Memor sui dierum antiquorum.* Collocavit deputavit significat, more furentium inimicorum, qui sic hominem contemnunt odiosum, quasi jam iudicent et sepultum. In obscuris enim revera collocatus est, qui post regni culmina persecutionis patiebatur injuriam. Et sicut mortuus sæculi habitus est, in quo nec prophetalis, nec regni reverentia, nec ipse quoque paternus considerabatur affectus. Mortui enim sæculi sunt, qui in peccatis suis defecisse noscuntur. Et ideo vir tot bonorum juste se deflet sic fuisse despectum, ut crederetur nullatenus vindicandus. Sequitur, *Et anxius est in me spiritus meus, in me turbatum est cor meum.* Anxius spiritus vicinitatem periculi prodit; turbatum cor, humanam sapientiam testatur esse confusam; ut spem suam amplius in Domino reponeret, cum virium suarum confidentiam non haberet. Addidit, *Memor sui dierum antiquorum.* Juste cor ejus fuerat turbatum, quoniam memor erat ingentium peccatorum. Ipsi sunt enim antiqui dies, veteris illius hominis antiquitate fuscati. Nam sicut hic novitas prodiit innocentiam vitæ, sic antiquitas scelera facta tentatur.

Vers. 5. *Et meditatus sum in omnibus operibus tuis, et in factis manuum tuarum meditabar.* Ad curam reddit salutaris agnitio, quatenus cum divina opera recoleret, ærumnarum suarum memoriam non haberet. Opera enim Domini dicit, quibus cælum terramque mirabili dispositione fundavit, quibus cum patriarchis bona fecit, quibus populum per mare transtulit Hebræorum; quæ se dicit frequenter iterasse, ut amaritudinem mundi suavitas excluderet lectionis. Quod exemplum pro maximo remedio positum debemus accipere, ut nos quoque similis possit medicina salvare.

Vers. 6. *Expandi manus meas ad te; anima mea sicut terra sine aqua tibi.* Licet innumeris locis prophetaverit Domini Salvatoris adventum, hic etiam extensione manuum sanctæ crucis designavit effigiem. Nam qui expansis manibus orat, illam crucem Redemptoris imitatur, quæ licet a perfidis Judæis pro pœna data est, concessa tamen est credentibus ad salutem. Sic et Moyses, quando cum Amalecitis pugnabat, effecit: vincebat cum manus expanderet, perdebat si brachia remisisset (Exod. xix, 11). Sequitur comparatio, in qua dicit sic animam suam desiderare Deum, quemadmodum solet sicca terra copiosam pluviam sustinere. Tale est et illud quadragesimi 482 primi psalmi initium: *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus (Ps. l. xli, 2).* Intuere quod dixit, tibi, non alteri, ne istud desiderium malis voluntatibus applicares.

Vers. 7. *Velociter exaudi me, Domine: deficit spiritus meus. Ne avertas faciem tuam a me; et similis*

ero descendantibus in lacum. Post exordium decursum, venit ad luctuosissimam narrationem, petens sibi imbre misericordiæ celerrimæ subveniri, ne spreus a Domino redigeretur in pulverem, et vento superbiæ dissipatus, a terra promissionis reideretur alienus. Et ut velocius potuisset audiri, defecisse dicit in se spiritum suum. Quod per nimias tribulationes solet contingere his qui passionum diversarum pondere prægravantur, sicut et in trigesimo septimo psalmo idem pœnitens dicit: *Cor meum conturbatum est in me, et deseruit me fortitudo mea (Psal. xxxvii, 11).* Sequitur, *Ne avertas faciem tuam a me; et similis ero descendantibus in lacum.* Averterat prius faciem suam Deus propter insolentiam peccatorum, sed nunc petit ut ad ipsum respiciat, quia se compunctis supplicationibus inclinabat. Convinit enim misericordiæ ipsius ut humiles respiciat, qui superbiorum corda contemnit. Lacum vero inferiorem locum intelligere debemus inferni, ubi impii æterna pœna mergendi sunt. His ergo pares sunt qui diviniam potentiam respuerunt, et vitiantes illam imaginem in qua creati sunt, forma diabolicæ damnationis induti sunt. Bene autem dictum est, *descendantibus*, quoniam ad ima merguntur qui illum intrare merebuntur. Petit ergo ne superbis similis fiat, qui peccata sua humili satisfactione deplorat.

Vers. 8. *Audiam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speravi. Audiam misericordiam, clementiam dicit Domini toto orbe notissimam, quæ supplicantibus præstat, indulget afflictis; et ut ipse audiat quod in Evangelio dictum est: Fili, dimissa sunt tibi peccata (Marc. ii, 5).* Mane tempus veniæ designat; tunc enim menti elucescit, quando ad eam felici sorte pervenerit. Nam post noctem peccatorum, merito mane dicitur, quando culpa laxatur. Sive ad resurrectionem pertinet audiendam, quando angelus Mariæ dixit: *Ite, dicitis discipulis ejus et Petro: quoniam, sicut dixit, resurrexit a mortuis (Idem, xvi, 7).* Causa quoque sequitur quæ debeat obtinere, quando spes in illum fuit, qui nescit probabiliter in se decipere confidentes. Et intuere quia et alias petitiones suas in consequentibus tali ratione confirmat. Quæ figura dicitur ætiologia, id est causæ redditio.

Vers. 9. *Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te, Domine, levavi animam meam.* Cum a Deo petit notam sibi fieri vitæ viam, ostendit quoniam hæc via hominibus habetur incognita. Illi us enim lucerna hoc iter ostendit, illius lumen senitas istas aperit qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. i, 9); sicut et in trigesimo primo psalmo jam dictum est pœnitenti: *Intellectum tibi dabo, et instruam te in via hac qua gradieris (Psal. xxxi, 8).* Quapropter merito rogat propheta ut ei Dominus viam salutis ostendat, et sic semper notam habeat, ne de ejus corde aliquando discedat. Subjungitur quoque solemnitas illa confessio: quoniam illud nos postulata mereri facit, si animam nostram non car-

hali gravamine inclinemus ad mundum, sed spirituali A
 iuvamine levemus semper ad Dominum.

Vers. 10. *Eripe me de inimicis meis, Domine; ad te confugi.* Hoc quamvis propheta secundum propositum titulum de inimicis carnalibus dicere videatur, tamen ad dæmones inimicos debet referri, qui jugiter circumdant fideles, ut eis possint spem Divinitatis auferre; sicut Apostolus dicit: *Non est vobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, rectores tenebrarum harum* (Ephes. vi, 12). Dicit enim: *ad te confugi*, quod illi soli faciunt, qui ejus jus-sonibus obsequuntur. Adam enim postquam inobediens fuit, Dominum refugit; et ideo hic contrario modo religio æ mentis declaratur indicium, quoniam post reatum peccati non fugisse Dominum, sed confugisse se dicit ad Dominum.

Vers. 11. *Doce me facere voluntatem tuam, quia tu es Deus meus.* Nolebat prorsus erare qui tanti magistri cupiebat esse discipulus. Dicit enim: *Doce me*, tanquam ignarum, tanquam imperitum, tanquam nihil de sua virtute præsumentem. Quem senum Apostolus ponit cum dicit: *Si quis existimat se scire aliquid, necdum cognovit quemadmodum eum oportet scire* (I Cor. viii, 2). Addidit, *quia tu es Deus meus.* Fida petitio, competens ratio, a clemente Domino ideo postulare beneficium, eo quod ipse sit Dominus supplicantis.

Vers. 12. *Spiritus tuus bonus deducet me in viam [ed. terram] rectam.* Intueamur quid sibi velit quod dicit: *Spiritus tuus bonus.* Designatur enim per hoc nomen Deum esse Spiritum sanctum; scriptum est enim: *Nemo bonus nisi solus Deus* (Marc. x, 18). Legitur et Pater bonus, ut est illud: *Pater bone* (Joan. xvii, 11). Legitur etiam de Filio, ut est illud: *Ego sum Pastor bonus* (Joan. x, 11). Sic per istam communionem nominum sanctæ Trinitatis æqualitas semper virtusque declaratur. *Spiritus autem bonus deducet nos in viam rectam*, quando corpus nostrum suis regulis subdit, et sit illis institutionibus indevium, quod peccatorum fuerat pravitate distortum. Sed hoc humana non potest virtute compleri. Ipse enim nos recreando efficit rectos qui est, et creare dignatus. Sive *terram rectam*, illam significat futuri sæculi, ubi recti ambulabunt, et cum Domino magna semper exultatione gaudebunt.

Vers. 13. *Propter nomen tuum, Domine, vivificabis me in æquitate tua; educes de tribulatione animam meam.* Illic gratia clementissimæ Divinitatis ostenditur, quæ nihil nostris meritis reddit, sed totum indulgentiæ suæ largitate concedit. Nam *vivificandum se propheta non dicit ex propriis factis, sed ex nomine Domini Christi, cujus est revera nominis salvare fideliter postulantes.* Sed cum gratia commendetur, et æquitatis ibidem mirabiliter momenta miscentur. Nam quamvis omnia gratis donet, justitiæ ipsius est supplicantes vivificare, quos spiritus immundos crudeliter cernit impetere. Sequitur, *educes de tribulatione animam meam.* Educuntur de tribula-

tione tanquam de carceribus animæ sanctæ, quando concessa venia de isto sæculo præcipiuntur exire. Illic enim affliguntur devoti, cruciantur justii; sed defectus istius lucis sanctis terminus est laborum. Ideo enim 483 clamat Apostolus: *Cupio dissolvi et esse cum Christo* (Philip. i, 23).

Vers. 14. *Et in misericordia tua disperdes inimicos meos, et perdes omnes qui tribulant animam meam, quoniam ego servus tuus sum.* Completa est illius lætitiæ plenitudo mirabilis. *In misericordia enim disperduntur inimici*, quanto compunctionis studio ab sceleratis cogitationibus abstrahuntur. Quod ad illos pertinere non dubium est, qui pœnas debitas remedio supplicationis evadunt. Addidit, *et perdes omnes qui tribulant animam meam, quoniam ego servus tuus sum.* Hic jam tempore judicii per justitiam perdendos dicit esse diabolum et omnes impios qui in sua obstinatione moriuntur. Quos ideo dicit *tribulasse animam suam*, quia ipse in Dei servitio permanebat; et necesse est istos in judicio perire, qui tales animos probantur assumere, ut innocentes viros ideo persequantur, quia Dei famulos esse cognoscunt. Ecce regula illa pœnitentis impleta est, ut post afflictiones ærumnasque cruciabiles exultatione conclusa sit.

Conclusio psalmi.

Finite est quidem afflictio supplicantium, et felicitium cursus ille lacrymarum. Sed diligentius perscrutandum est quid sibi velit pœnitentium istorum septima deprecatio. Inchoavit enim a psalmo sexto, venit ad trigesimum primum, deinde ad trigesimum septimum, inde ad quinquagesimum, inde ad centesimum primum, deinde ad centesimum vigesimum novum, ac postremum ad præsentem centesimum quadragesimum secundum. Forte ut, sicut in hac hebdomada peccamus, quam mundi istius temporis ductus excurrit, ita et in eodem numero remedialis pœnitentiæ munere salvaremur. Illud autem (sicut sæpe monuimus) magnopere contuendum est, quia psalmi ipsi ab afflictionibus inchoant, et in gaudiis desinunt: ne quis de venia desperaret, quam in ipsis precibus positam esse cognosceret. Oratores sanctissimi, cælestes patroni, qui peccatorum nexibus implicatis salutis iter aperiunt. Sed cum isti singillatim delicta nostra nos desere commoneant, et ad spem gaudiorum Domini promissione perducant, existat tamen et illud Ninivitarum efficacissimum supplicationis exemplum, ubi cuncta ætas ingemuit, ubi sensit pœcus omne jejuniium; et tantum valuit afflictio generalis, ut veritatem potuisset prophetici superare sermonis. Facti sunt enim de formidantibus securi, de tristibus læti; et vitæ sunt redditi, qui probabantur morte damnati. Quapropter desideremus pœnitentiam humani generis salutare remedium, flentium consolationem, semen felicium gaudiorum, quæ et singulis quibusque spem certissimam tribuit, et supernæ gratiæ donum supplicantibus in commune concedit.

PSALMUS CXLIII.

David ad Goliath.

Cum historia præsentis tituli primis prophetæ temporibus, id est ante regnum ejus fuerit peracta : tamen pro magnitudine sacramenti sui, locis emeritis vocatur ad modum ; ut totum in psalmis mystice et dictum et positum esse cognosceres, quod expressius in conclusione dicemus. Illud tamen meminisse nos convenit, bellum istud Davidicum, ad designandum certamen Domini Christi fuisse præmissum ; ut sicut iste Goliath saxei teli dimicatione prostravit, ita per petram, qui est Dominus Christus, fortitudo diabolica vinceretur. Unde et in hoc psalmo similitudines istæ servatæ sunt. Non enim hic sola victoria illa describitur quæ Regum volumine continetur (*I Reg. xvii*), aut pro ipsa tantum gratiæ referuntur ; sed multa sunt quæ certamini conveniunt Domini Christi ; quod suis locis congruenter exponemus. Quapropter sciamus hunc psalmum quartum esse eorum qui per actus David significant Domini futura mysteria ; ut evangelici calculi honore sacra, per totum mundum reverendi atque mirabiles redderentur.

Divisio psalmi.

Post interfectionem Goliath quam mystica diximus operatione completam, in prima parte propheta Domino gratias agit, peracti belli discrimine se fuisse liberatum : deprecans ut cetero Domini declaretur adventus, per quem diabolus victus est, et quasi spiritualis belli quod Goliath figuraliter gessit, est secuta perfectio : tunc enim fideles sunt a magno discrimine liberati. Secunda in Novo et Veteri Testamento propheta Domini se psallere compromittit, liberatus a pessimis inimicis, qui beatitudinem suam in sæculi istius felicitate posuerunt ; beatos autem illos tantum definiens quorum est Dominus Deus eorum.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, et digitos meos ad bellum.* Victor hostis sævissimi, et superator immanium vitiorum, post triumphum patratum, quando maxime insolens peccat humanitas, nulla se propriæ præsumptionis elatione jactavit ; sed Domini virtutibus totum applicans, laudes ejus devota exsultatione celebrat. Nam quæ sit causa benedictionis adjecit : *Qui docet manus meas ad prælium.* Docuit manus ejus ad prælium, quando sic opportune omnia fecit, ut desideratæ victoriæ consequeretur effectus. Non enim exercitio armorum aut aliqua prælusionem constat imbutus ; sed hosti suo subito apparuit egregius, qui etiam in domo patris sui pridem videbatur esse despectus. Sequitur, *et digitos meos ad bellum.* Sicut superius manus operationem, ita et hic **484** digitos salutaria consilia possumus fortassis advertere, quæ de corde nostro velut quidam radii prosiliunt, dum aliqua subtilitate causas necessarias obtinere contendunt. Est enim istud nomen multarum significationum, sed pro locorum diversitate accipiendum esse cognoscitur, ut est illud Isaïæ : *Qui appendit*

A tribus digitis molem terræ (Isaïa xl, 12) ; quod ad sanctam Trinitatem nonnulli æstimant esse referendum. Et in Exodo : Hic digitus Dei est (Exod. vii, 19) ; quem Spiritum sanctum Patres intelligere voluerunt. Item ibi : Accepit autem Moyses duas tabulas scriptas digito Dei (Exod. xxxi, 18) ; et cætera quæ in hunc modum reperies esse variata. Sive idem significat, digitos meos ad bellum, quod, manus meas ad prælium. Quæ figura dicitur epimone. Latine repetitio crebra sententiæ. Quod et nos quoque bene dicimus, cum hostis antiquus crucis signo destruitur, et petræ soliditate quassatur.

Vers. 2. *Miser cordia mea et refugium meum ; susceptor meus et liberator meus ; protector meus, et in ipso speravi : subjiciens populos sub me.* Nomina ista de beneficiis collatis sine dubitatione venerunt ; ut quia multiplices causas in uno psalmo retexere prolixum fuit, brevitatis compendio proderentur. Quæ figura dicitur hypozeuxis, quando diversa verba causis singulis apta redduntur. *Miser cordiam* quippe cum ipso fecit Dominus, quando eum de fratribus suis ultimum per Samuelem prophetam ad regale culmen elegit. *Refugium*, quando contra tam immanissimum hostem consilium dedit, ut eum petra dejiceret cum quo non poterat armorum pondere dimicare. *Susceptor* fuit, quando eum fecit a Saule in generum suscipi, ut suo Domino jungeretur, qui prius fuerat servientium conditione subjectus. *Liberator* fuit, dum eum a periculo regni indignationis eripuit. *Protector*, quando in spelunca latens in Saulem regem jus ultionis accepit. Unde singulis nominibus decenter expressum est, quod ei fuerat Domini largitate concessum. Et vide quid sequitur : *et in ipso sperabo.* Post tanta beneficia vir sanctus scivit a tali spe non esse cessandum ; sed quanto plus ab eo acceperat, tanto magis amplius expetebat. Addidit, *subjiciens populos sub me.* Sive hoc de futuro dicit, quia populis imperaturus erat ; sive magis populos sibi memorat esse subdendos, quos in spiritu videbat semini suo, id est, Christo Domino subjungendos, sicut in secundo psalmo ait : *Postula a me et dabo tibi gentes hæreditatem tuam (Psal. ii, 8).*

Vers. 3. *Domine, quid est homo ? quod innotuisti ei, aut filius hominis ? quoniam reputas eum.* Audiamus regem plus suis motibus imperantem ; ut post tot insignia virtutum tanta gratia Domini protectus, non solum se fateatur exiguum, sed etiam humanum genus divinis beneficiis per se demonstret indignum. Annulat enim cum dicit : *Quid est homo ?* quasi pulvis qui vento flante transfertur : quasi limus in terram liquidam resolutus, qui habere non potest firmitatem. Quapropter *quid est homo ?* sub interrogatione et despectu pronuntiandum est. Huic inferitur laudativa responsio, *quod innotuisti ei.* Quale est enim, ut ille cæli terræque fabricator per assumpti corporis veritatem, usque ad hominum dignatus fuerit venire notitiam, et rectis fide innotuerit inæstimabile deitatis arcanum ? Quæ figura dicitur erotesis, id est opposita a contrario interrogatio. Simili modo inter-

rogandum est : *aut filius hominis ?* Idem respondeatur, *quoniam reputas eum ;* utique in ovibus tuis, in numero prædestinatorum, in illa Jerusalem beata ubi semper justî de Domini contemplatione gaudent.

Vers. 4. *Homo vanitati similis factus est ; dies ejus sicut umbra prætereunt.* Exponit definitive quod superius breviter dixit : *Quid est homo ?* id est *vanitati similis factus*, non plasmatus. Adam enim quando creatus est, verax, simplex, purus, immortalis fuit ; sed postquam femina suggerente peccavit, *factus est vanitati similis*, quoniam et mutabilis et mortalis effectus est. Vanum enim illud dicimus, quod de sua substantia cadens, in auras tenues evanescit, ut fumus, ut umbra. Cujus rei ipse comparisonem dedit, dicens : *Dies ejus sicut umbra prætereunt.* Merito quando umbra videtur, videtur quidem, sed firmitatem non habet permanendi ; nam discedente corpore per quod sit, ipsa quoque evanescit ac disperit. Talis ergo est post peccatum Adæ hominum vita, nisi beneficio Domini fuerit confessione reparata.

Vers. 5. *Domine, inclina cælos tuos, et descende ; tange montes, et fumigabunt.* Erupit in apertam prophetiam de Domino Christo : illam sententiam paulo latius aperiens, quam superius breviter dixit, id est *quod innotuisti ei.* Tunc utique aspectu innotuit homini, quando in humilitate sanctæ incarnationis apparuit : quia *cum in forma Dei maneret, e-setque Deo Patri coæternus atque æqualis, exinavit se ipsum, formam servi accipiens* (Philip. II, 7). Unde merito dicitur : *Inclina cælos, et descende* : quoniam ita fieri nisi inclinata divina potestate non poterant. Inclinatio enim cælorum fuit, quando ad hominem liberandum honor supernorum virtusque descendit. *Montes* hic superbos homines debemus accipere, et diabólica iniquitate prætumidos, quos Dominus tetigit, quando eis compunctionem piæ conversionis attribuit. *Fumigaverunt* autem, dum [ed., quando] crebris suspiriis continuisque gemitibus sua peccata ploraverunt. Crassus enim fumus ore vomitur, cum se in planctum vitalem mortalis corporis compago commoverit.

Vers. 6. *Corusca coruscationes tuas, et dissipabis eos ; emitte sagittas tuas, et conturbabis eos.* Ecce jam Christi dicitur bellum, et quemadmodum diabólica turba fuerit superata narratur. Sed quamvis coruscationibus et sagittis dicat esse pugnatum, petra tamen hoc fecit, qui est Dominus Christus. Venit a contrario in frontem diaboli, quoniam semper mandatis ejus adversus est. Contrafacta est frons illa durissima, in verecunda, importuna, quæ ante adventum Domini veritati resistebat invicta. Hoc revera Christi dicendum est bellum, quia illud David figurativum fuit prælium, imaginem portans istius veritatis impletæ. Dicit enim : *Corusca coruscationes tuas, et dissipabis eos.* Quod argumentum dicitur a conjugatis. *Coruscavit enim coruscationes suas*, quando tenebrosis peccatoribus prophetarum prædicationibus lumen suæ veritatis infudit. *Dissipavit autem* 485 dispersit signi-

ficat ; ut qui ante fuerant idolorum culturis dediti, subinde ad Ecclesiæ catholicæ septa confugerent. Sequitur, *emitte sagittas tuas, et conturbabis eos.* Sagittas apostolos significat, qui veritate prædicationum tanquam jacula pennata hominum pectora transfoderunt, sanitatem mentium sacris vulneribus operantes. *Eos* autem, ad montes referendum est, quos in versu superiori memoravit.

Vers. 7. *Emitte manum tuam de alto, eripe me et libera me de aquis multis, de manu filiorum alienorum.* Hic ad Patrem verba convertit. *Manum* dicit Dominum Salvatorem ; ipse enim manus est Patris, per quem facta constant universa : quem venire deprecatur, ut liberari [mas. G., A., liberare] possit genus humanum. *De alto*, de potestatis excelso, ubi cum Patre regnat paritate virtutis et unitate substantiæ. Petit ergo se de multitudine aquarum propheta liberari, id est a populis undosis, et velut procella sævissima concitatis. *Aquas enim populos* significat notissimum est, sicut Isaias dicit : *Propter hoc ecce Dominus inducet super vos aquam fluvii validam et multam, regem Assyriorum* (Isai. VIII, 7). Sed a quo populo se petiverit liberari subjecit dicens, *de manu filiorum alienorum*, id est de potestate eorum qui fidelibus parcere nesciunt, quoniam adverso patre nascuntur. Sed quamvis hoc historice de allophyllis dicere videatur, tamen melius intelligitur de his qui diabolo patre generantur ; de quibus in Evangelio dictum est : *Vos a patre diabolo estis* (Joan. VIII, 44). Ipsi sunt enim filii alieni, qui ab Ecclesia matre catholicorum habentur extranei.

Vers. 8. *Quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum dextera iniquitatis.* De ipsis adhuc populis dicit a quibus se petiit debere liberari, ut quanto illi sunt crudeliter et pessimi, tanto iste celerius audiatur. Os eorum vana loquitur, quoniam a divinis regulis discrepare præsumunt. Vanum est enim omne quod veritati contrarium est. Et quamvis dextera frequentissime ponatur in bonis, impiorum tamen sic iniquam dicit, ut potius sinistra esse videatur. Nam cum mundanas res præcipuas atque appetibiles putant, prospera æstimant quæcunque virtuti contraria sunt.

Vers. 9. *Deus, canticum novum cantabo tibi ; in psalterio decem chordarum psallam tibi.* Venit ad ordinem secundum, in quo se post liberationem spiritualium nequitiarum et immanium populorum, per *novum canticum* propheta gratias agere Domino pollicetur : ubi est novi hominis institutio et legis veteris plenitudo. *Novum vero canticum* est de quo in alio psalmo dictum est : *Cantate Domino canticum novum* (Psal. xcvi, 1). Et ut ipsam ostenderet novitatem, subjecit, *cantate Domino, omnis terra.* Novum enim merito dicitur, quia dum non sit a Judæis receptus, quibus promissus fuerat ut veniret, transivit ad gentes. Novum est etiam, quod nos corpore et sanguine suo saginare dignatur. Novum quod per aquam regenerationis absolvit, et his similia, quæ per adventum Domini nova institutione patuerunt. Sequitur,

in psalterio decem chordarum psallam tibi. Psalterium decem chordarum est Decalogus, qui datus est tribubus Hebræorum. Et ut ambo Testamenta unum habere manifestet auctorem, in utrisque se Christo Domino psaltere compromisit.

Vers. 10. *Qui das salutem regibus, qui liberas* [mss. A. B., F., *redemisti*] *David servum tuum de gladio maligno. Reges*, homines justos significat et veraces, qui regunt, ut diximus, adjutorio Domini corpora sua. Istis ergo *regibus* Dominus *dat salutem*, cum eos a vitiis carnalibus liberos facit; de quibus in Sapientia dicitur: *Dat regnum regibus* (Sap. ix, 7). *Liberas David*, ad pugnam respicit Golæ; ut qui liberatus fuerat corporaliter, spiritualiter victor esset immanium quoque vitiorum. *De gladio maligno*, diaboli significat potestatem. Quia et Domini gladius legitur; sed illum benignum esse non dubium est, sicut dicit in Evangelio: *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium* (Matth. x, 34). Quapropter malignus est gladius diaboli, quia dividit a bonis; benignus est autem gladius Domini, quoniam separat a malis.

Vers. 11. *Eripe me, et libera me de aquis multis, et de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem: et dextera eorum, dextera iniquitatis*. Hunc versum et in prima parte jam dixit; quem ideo repetit, ut detestabiliores iniquos homines reddat ipsa geminatio.

Vers. 12. *Quorum filii sicut novellæ plantationes, stabilitæ a juventute sua*. Primis versibus de malis disputans impiorum, eos detestabiles reddit: nunc etiam bona ipsorum quæ videntur, accusat; ut ubique dedecus habeant, cum et ipsa gloria ipsorum abominata respuitur. Filios eorum dicit, qui pravi dogmatis prædicatione generantur. Isti novellis plantationibus exquantur, quia nulla a Patribus tradita prædicatione viguerunt, sed exquisitis novellis erroribus pullularunt, male stabiliti pessima radice defiguntur. Non enim de prophetis, non de apostolis, non de aliqua divina auctoritate firmati sunt; sed voluntaria perversitate novitatis, a sanctæ Ecclesiæ unitate discreti sunt. Et intuendum est quod in centesimo vicesimo septimo psalmo dederit fidelibus hanc similitudinem; sed ibi filios sanctorum circa mensam dicit Domini constitutos, hic vero quia communicatorem non habent rectam, altare eis sacratissimum submovetur.

Vers. 13. *Filiæ eorum compositæ: circumornatæ ut similitudo templi*. Consideremus quam subtiliter et frequenter a catholicis segregavit hæreticos. In prima comparatione altare eis abstulit, nunc in secunda filias introducit, quas in memorato psalmo catholicæ non dedit Ecclesiæ. Primum quod sexus late frequenter variis ac fluxis cogitationibus datur: quia constantiæ non habet vires, cum frequenter in diversa vota traducitur. Deinde dicit eas non naturaliter putchras, sed hominum voluntate compositas. Tertio cogitationes vel prædicationes eorum, quas feminis comparaverat, non dicit habere veram Ecclesiam, sed similitudinem templi. Similitudo quippe

non habet veritatem, sed alicujus subsistentis rei portat imaginem.

Vers. 14. *Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud. Promptuaria* quæ cellaria vulgus appellat, hæreticorum corda significant, ubi diversarum rerum species epulæque repositæ sunt. Ista quantum copiose farcita sunt, tantum diversas eructat ones pessimæ exaltationis [Leg. exhalationis] emittunt. Quos si auctoritate convincas, ad interpretationum nequitias transferuntur. Cum inde quoque fuerint (Domino juvante) superati, ad sophisticationem se versutias calumniasque convertunt, vagi, instabiles, quia radicem nequeunt habere veritatis. Sic merito asperis odoribus comparata sunt, quæ simplicium corda fetido sermone decipiunt.

Vers. 15. *Oves eorum fetosæ, abundantes in egressibus suis*. Hoc magis ad litteram congruenter accipimus: quia propositum prophætæ est tales ostendere, caduca tantum et temporalia possidere. Ii fetosum videntur habere peculium, dum ipsi fide sterilem esse doceantur. Abundans quippe dictus est, ab unda quasi redundans. Ipsa quoque pecora, quæ habere cernuntur, non dixit eos in ingressibus, sed in egressibus possidere, quia totum ab eis egreditur, quando ipsi quoque perituri esse monstrantur.

Vers. 16. *Boves eorum crassi* [ms. F. et ed., *crassæ*]. *Non est ruina maceris, neque transitus, neque clamor in plateis eorum*. Hic affluens facultas ostenditur, quorum boves non assiduo labore macri, sed deliciosa otiositate pinguisissimi sunt: sed ipsi veritate tenues atque jejuni esse monstrantur. Sequitur, *Non est ruina maceris*. Adhuc felicitas describitur impiorum, quæ tamen in rebus transitoriis esse convincitur. *Maceris* est paries ex sola compositione saxorum, qui aut vineas claudit, aut hortorum culta communit. Quapropter eorum commemoratur tantum prosperitas, ut nec ipsa ruant, quæ in aliquam utilitatem videntur erecta. Subjicitur, *neque transitus, neque clamor in plateis eorum*. Hoc quoque vult ad sæculi istius felicitate pertinere; ut quando se patres familias cupiunt reficere per quietem, non sit transitus per domos eorum, aut clamor oriatur turbidos in plateis: ne somnus eorum importuna loquacitate rumpatur, sed silentium sit cum volunt quiescere, occursus cum se amicos salutare præcipiunt. Quæ figura dicitur climax quando dictio gradatim ad superiora conscendit.

Vers. 17. *Beatum dixerunt populus a cui hæc sunt; beatus populus cuius est Dominus Deus ejus*. Hic versus duas quidem, sed diversas probatur continere sententias. Una est eorum qui sibi videntur felices, altera vero beatorum. Ait enim: *Beatum dixerunt populum cui hæc sunt*; scilicet superiora quæ dicta sunt. Sic judicant qui veritatis discipuli non fuerunt, mundi divitias præferunt, et cælestia regna contemnant: beatitudinem putantes, aut oves fetosas aspiceret, aut boves crassissimos possidere. Audite, male persuasi; audite, dementes, in sinistra ponite quæ putatis esse magnifica. Sic enim de sapientia

legitur: *In dextera ejus anni vitæ; in sinistra ejus A virtutibus in his septem psalmis sequentibus mirabiliter explicantur. Quorum proprietates in suis conclusionibus (sicut factum est et in præcedentibus) aperitur. Nec vacat quod hic septenario numero laudes Domini concluduntur, quod penitentium confessio tali calculo prænotatur, quod ipse Spiritus sanctus septenaria virtute prædicatus est: illud forsitan in dicans sacramentum, quando Moysi Dominus præcepit ut in tabernaculo suo septem lucernas apponeret perpetuo lumine lucentes (Exod. xxv, 37). Sed cum nihil in Scripturis divinis probetur otiosum, maxime Hebræi alphabeti 487 ordinem et hic non incassum arbitror per versuum capita custoditum, quem in duobus generibus dominum in vigesimo quarto psalmo diximus accipiendum. Nam cum totis litteris explicatur, justos designat, quibus nulla virtus per gratiam Domini deesse monstratur; cum vero non totis characteribus adnotatur, illos videtur ostendere qui in Ecclesia quidem sunt Domini, sed non ad omnes bonis operibus probantur esse perfecti. De hac enim mistura legitur: *Oves et boves universas, insuper et pecora campi (Psal. viii, 8)*. Sic isti alphabeto littera tantum una subtrahitur, ut non illos summos indicare videatur. Nam et Dominus in Evangelio dixit homini, qui se probabili conversatione tractabat: *Unum tibi deest: sed si vis esse perfectus, vende omnia tua, et sequere me (Marc. x, 21)*. Sed cum omnes hoc non faciant, a perfecto aliquid minus habere noscuntur. Quapropter gratias agentes Domino jugiter supplicemus, qui tale nobis hic mysterium suæ pietatis ostendit; ut et nos qui maxima sumus meritorum parte curati, similia postulare præsumamus, quatenus ad laudes ejus æternas indulgentiæ ipsius munere pervenire mereamur. Sive magis quod postea reperit, imperfecti alphabetides indicant Ecclesiam, quæ hic adhuc agitur, et necdum est iniquorum sequestratione purgata; plenarij vero futuram significant Jerusalem, ubi jam perfectorum cætus sanctorum electione complebitur. Quod etiam ipsi psalmi qui Hebræis litteris prænotantur, si diligenter inspicias, indicare noscuntur.*

Conclusio psalmi.

Triumphalis quidem psalmus auditus est; sed videamus quo pertineat ista victoria quæ specialiter ad similitudinem Ecclesiæ constat esse perfecta. Nam licet per istum sanctum virum multa Dominus religionis suæ sacramenta monstraverit, hoc tamen evidenter ad pugnas Ecclesiæ declarandas, quas spiritualiter patitur, probatur effectum; ut pastorali petra superbus caderet, cum se virium suarum præsumptione jactaret. Quapropter exemplar istud totius fidei gravidum hujusmodi debemus accipere. Goliath ad diabolum pertineat cum ministris, David ad universum respiciat populum Christianum, qui inimicum suum terribilem petram noscitur soliditate superasse. Illud quoque magnopere contendum est, quod post tot psalmodum longissimam seriem, hic mundanarum rerum quasi quidam terminus videtur appositus. Neque enim post hunc aliquid aut de Ecclesiæ persecutionibus, aut de amaritudine sæculi, aut de passionibus martyrum, aut de tribulatione penitentium, aut de lamentatione fidelium, aut de Antichristi abominanda elatione narratur; sed reliqui septem in magnum mysterium divinis præconiis appellati, cælesti lætitia videntur esse plenissimi. Nunc ad laudes Domini repulsis nubibus peccatorum, serenis mentibus accedamus.

PSALMUS CXLIV.

Laudatio ipsi David.

David Christum Dominum significare et nominis ipsius interpretatione docuimus, et per descensum carnis ex parente sic appellatum esse monstratum est. Sed dum hoc nobis constare videatur, illud magis diligenter arbitror perscrutandum, cur hic titulus singulariter contineat: *Laudatio ipsi David*, cum in omnibus psalmis ejus gloria prædicetur. Sed hic ideo distinctior elariorque posita est, quia completis omnibus quibus humana ignorantia fuerat instruenda, nunc ad sola præcipitur Domini vacare præconia, quæ laudes quadam distinctione suisque

Divisio psalmi.

Laudatio Christi quæ a beato propheta proposita est, alphabeti Hebræi ordine decurrens, tribus narrationibus explicatur. Prima est laudis ejus infinita promissio, continens prædicti alphabeti litteras tres. Secunda dicit laudem Domini novem modis esse peragendam, habens litteras quatuor. Tertia parte quæ in secunda de præconio Christi breviter proposuit, paulo latius atque evidenter explanat, in fine commonens ab omni carne Dominum debere laudari; quæ pars retinet litteras quatuordecim. Illud tamen præ omnibus debemus intendere: quia sic dictum est unde Dominus laudari possit, ut tamen partes ipsæ inexplicabiles esse videantur. Verbi gratia, dicitur laudandus esse in operibus suis: sed quis ejus possit opera, ut dignam est, explicare? Dicitur de potentia: sed quis ejus potentiam enarrare prævaleat? Una

ergo veritas est, sic per partes laudem dici Domino, A ut tamen non credas eam sufficienter posse compleri.

Expositio psalmi.

Vers. 1. ΑΛΕΦ. *Exaltabo te, Deus meus Rex, et benedicam nomen tuum in sæculum, et in sæculum sæculi.* Beatus propheta Spiritu divino completus, erupit in vocem, non humana sapientia præsumens, sed superna contemplatione illuminatus. Neque enim locale aliquid aut speciale dicitur, sed unde mundi imbecillitates cunctæ salventur. *Exaltabo te*, dictum est, notum te faciam prædicando quod es. Nam quemadmodum puteitur aliqua laude Deus altior fieri, cum divina perfectio non possit augeri? *Rex meus* professio fidei est, quoniam ab ipso se dicebat regi, cui se noverat pura mente famulari. *Benedicere nomen ejus est in sæculum*, hic illi per psalmodiæ gratiam supplicare; quod qui dignus est facere, et in illa eum merebitur æternitate laudare. Sic enim sequitur, *Et in sæculum sæculi*, ubi jam nullus est finis; sed quod feliciter incipitur, perpetua jucunditate servatur.

Vers. 2. ΒΕΤΗ. *Per singulos dies benedicam te, et laudabo nomen tuum in sæculum et in sæculum sæculi.* Superius dixit: *Exaltabo te, Deus.* Et ne forsitan humana negligentia semel crederet esse faciendum, necesse arie communitum est, *per singulos dies*; ubi revera mutua sibi alternatione succedunt. Sed qui hic per istos singulos dies benedicit Dominum, ibi in illo æterno uno die qui venturus est, cum beatis continua exultatione laudabit. Ad reliqua vero verba hujus versus quoniam sunt similia, superior expositio dicta sufficiat.

Vers. 3. ΓΙΜΕΛ. *Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis.* Miranda complexio, vera prædicatio, sic laudare Dominum, ut quantum est magnus, non æstimes explicandum. Sensus enim totius creaturæ deficit, et adhuc illa retractatio semper excrescit. Nam sicut nullo loco clauditur, ita nec eloquentia quamvis amplissima ejus possunt præconia terminari. Virtus inexplicabilis, pietas incomprehensibilis, sapientia ineffabilis, cujus vera definitio est, finem in sanctis laudibus non habere. Et nota quia dum dicitur: *Magnitudinis ejus finem non esse*, nunquam te præcipit ab ejus prædicatione cessare. Nam et taciti gratias agimus, cum nos probabili conversatione tractamus. Qui cum nullis possit laudibus comprehendi, singulis tamen sermonibus indicatur, cum dicitur: *Magnus nimis*; et iterum, *Magnitudinis ejus non est finis.* Qui definitionis quintus est modus; hic Græce dicitur κατά τὴν μέτρον, Latine ad verbum, quando singulis vocabulis rem quam scire quærimus, intinamus.

Vers. 4. ΔΑΛΕΤΗ. *Generatio et generatio laudabunt opera tua, et potentiam tuam pronuntiabunt.*

Vers. 5. ΗΕ. *Magnificentiam majestatis tuæ et sanctitatem tuam loquentur, et mirabilia tua narrabunt.*

Vers. 6. ΒΑΥ. *Et virtutem terribilium tuorum dicent, et magnitudinem tuam narrabunt.*

Vers. 7. ΖΑΙΝ. *Memoriam abundantiae suavitatis tuæ*

erectabunt, et justitiam tuam exaltabunt. Venit ad secundam narrationem, ubi species dominicæ laudis sacro calculo prænotatur. Sed quamvis ista rei etiam generatio infinitum tempus ostendere videatur, quia Domini opera semper constat esse laudanda: tamen generatio et generatio ad duos magis debent populos applicari: una ad Hebræorum, quæ per signum circumcisionis electa est; altera quæ venit ex gentibus. Ipsæ sunt enim quæ Domini beneficia susceperunt. Et merito dicuntur præconia ipsius canere, quæ ad ejus devotionis probantur munera pervenisse. Sed quoniam hæc novem, id est opera, potentia, magnificentia, 488 sanctitas, mirabilia, virtus terribiliorum, magnitudo, memoria, justitia, in modum propositionis hic dicta sunt, ut eisdem lineis consequenter debeat laus dominica decantari; convenit ut ibi de ipsis evidentius dicere debeamus, ubi et auctoritas judicavit latius exponenda: quæ nos istis nominibus forsitan possumus appellare cataractas divini eloquii, fontes verborum cælestium, ubera beata præconii, unde et humanum genus pia confessione reficitur, et angelis beatitudo sine fine præstat. Quæ argumenta in summa ita arbitror esse definienda: Ratio quæ rei incomprehensibilis atque altissimæ summam et breviter in quantum valet, non quantum est, efficit mentionem. Hinc enim nihil extrinsecus, nihil verisimile, nihil proferri videtur ambiguum; sed omnia talia procedunt, qualia et veritas loquitur, et de veritate dicuntur. In magnum quoque sacramentum hæc novem loca, unde laudes dominicæ nascuntur arbitror apprehensa; ut Trinitatis honor tertio in se triplicato numero possit agnosci. Iste quoque numerus continetur et in codicibus sacris, quos sancta Domini legit et veneratur Ecclesia; id est in Octateucho [ms. A., B., F., Pentateucho], in Regum, in Prophetis, in Psalterio, in Salomone, in Agiographis, in Evangeliiis, in Epistolis apostolorum, in Actibus apostolorum cum Apocalypsi. Sic numerus iste cælestium rerum commemoratione fecundus est.

Vers. 8. ΗΕΤΗ. *Misericors et miserator Dominus.* Tertia narratio quæ superest, introitur: in qua loca illa argumentorum latius exsequitur, quæ in secunda parte breviter intimavit; ea nunc singillatim mente sollicita perquiramus. Ab operibus Domini fecit initium, ut *miserator* dicatur. Nam quod *misericors* dicitur, naturæ ipsius virtus est; quod *miserator*, fragilitati nostræ causa salutis est. *Misericors* est enim cum creat, quia nullis beneficiis provocatur ut præstet, sed clementiæ suæ dispositione universa facit ad existentiam pervenire. *Miserator* quoque est, cum res cadentes sua pietate reconstruit, quatenus qui per culpam corruunt, per gratiam sublevantur. Quis enim actibus suis meretur munera Domini Salvatoris, dum absolute legatur: *Omnes peccaverunt et egredunt gloria Dei (Rom. III, 23)? Misericors autem et miserator figura paronomasia est, quæ et denominatio dicitur.*

Patiens et multum misericors. Venit ad secundum

argumenti locum, qui appellatur a potentia, quam non laudavit quod terras suspendit, maria coercuit, stellis cœlum depinxit; sed tolerantem dixit excessus humanos, ut qui puniri possent lege justitiæ, probentur per patientiam Domini non perire, sicut legitur : *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat* (*Ezech. xviii, 32*).

Vers. 9. TETH. *Suavis Dominus universis, et miserationes ejus super omnia opera ejus.* Tertius argumenti locus est a magnificentia. Quid enim magnificentius quam suavem esse universis, qui tamen eum devotis sensibus ipsius munere gustaverunt? Sicut Petrus apostolus dicit : *Si tamen gustastis quoniam dulcis est Dominus* (*I Petr. ii, 3*). Dulcis enim dici non potest, nisi eis qui bona ipsius spiritualiter imbibent. Quid iterum magnificentius quam *miserationes supra omnes operas suas* impendere, quæ eo gloriantur auctore? Dicat aliquis: Cur ergo damnandi sunt peccatores, quos ejus creaturam esse non dubium est? Sed respice quia miserationes conferendas dicit supra operas Domini. Ipsum enim coronat, quod in nobis occulto judicio gratia prærogante largitur; illud damnat quod diabolo machinante construitur. Vis enim posita verborum solvit absolutissime questionem. Opera enim Domini semper eliguntur, nostra vel diaboli sine dubitatione damnantur.

Vers. 10. JOB. *Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua, et sancti tui benedicant tibi.* Quartus locus a sanctitate narratur. Ipsa est enim sanctitas quam superius dixit, ut ei sancti sui debeant confiteri, id est boni angeli, dominationes, potestates, et principatus, vel justii homines, et quidquid beatum esse cognoscitur. Sed quia omnes creaturæ non sunt in intellectuali dignitate sublimes, ut jumenta, saxa, ligna, terra, vel his similia, quomodo illum poterit omnis creatura prædicare? Confitetur plane in hoc quod est, dum suum glorificare facit auctorem, qui omnia admirabili dispositione perfecti; ut aut per se ipsæ creaturæ laudent, aut per rationales subs'antias opera Domini valde bona prædicentur.

Vers. 11. CAPH. *Gloriam regni tui dicent, et potentiam tuam loquentur.* Quintus a mirabilibus producit locus. Quam mirabilis enim Deus, qui fecit cœlum et terram, eaque diversis bonis stupenda varietate complevit! In parvis enim est mensura sufficiens, in mediocribus æquabile temperamentum, in magnis abundantia copiosa donorum. Et necesse est totum esse mirabile, quando universarum rerum omnipotentem constat auctorem.

Vers. 12. LAMED. *Ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam, et gloriam magnificentiæ regni tui.* Sextus locus qui est a virtutibus introitur. Hoc est enim quod in secunda parte dixit : *Virtutem terribiliam tuorum.* Sanctis enim prædicantibus [*ed. prædicantibus*] nota facta est potentia Domini et gloria regni ejus, ne ignorata minus forsitan quæreretur. Nota quoque facta est potentia ejus, cum Petrus et Joannes ex utero matris claudum ambulare fecerunt, dicentes : *Viri Israelitæ, quid miramini in hoc, quasi*

nostra virtute aut pietate fecerimus hunc ambulare (*Act. iii, 12*)? Et paulo post dicunt : *Quod in nomine Jesu Christi salvus sit factus. Nota etiam facta est potentia Domini, quando diversas virtutes apostoli invocato ejus nomine perfecerunt.*

Vers. 13. MEM. *Regnum tuum, Domine, regnum omnium sæculorum, et dominatio tua in omni generatione et progenie.* Venit ad septimum locum, qui trahitur a magnitudine. Nam si magnum est ad tempus imperare, quanto magnificentius dominationis terminum non habere? Primum enim signum Domini de perpetuitate laudavit, postea de ipsius dominationis effectu. Sunt enim regna humana, sed non æterna; sunt et aliorum comparatione fortia, sed non diutius dominantia; et ideo perpetuitas ista commemoratur, ne regnum tale putares, quale in mundo forsitan esse cognoscis.

Vers. 14. SANECH. *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis. Allevat Dominus omnes qui corruunt, et erigit omnes elisos.*

489 Octavus locus aperitur, qui dicitur ab abundantia. Ipsa est : *Memoriam abundantiae suavitatis tuæ eructabunt*, quam superius in antefata secunda parte memoravit. *Fidelis* ergo dicitur, quoniam sui adventus promissa complevit; et non in paucis, sed *in omnibus verbis suis*. Quod revera ipsi soli convenit qui dixit : *Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt* (*Matth. xxiv, 35*). Qui sicut verax in promissionibus, ita et sanctus in omni sua operatione dignoscitur. Hoc quoque ad abundantiam Domini non est dubium pertinere, quando elevantur ruentes, absolvuntur rei, eriguntur elisi. Tunc enim recordatio suavitatis ipsius habetur, cum factorum talium virtus aspicitur, et eructatur in laudibus ejus, qui dignatus est de potestate diaboli eripere peccatorem. Et vide quoniam et hic duæ res Domino deputantur; ipse enim allevat ruentes, qui adhuc nimis corruerunt; ipse erigit elisos, qui jam ruinam sustinuisse noscuntur. Merito, quoniam ne cadamus ipso custode defendimur, ut vero prostrati surgere valeamus, virtute ipsius nihilominus sublevamur. Hæc enim et talia per abundantiam suavitatis ipsius fieri posse non dubium est.

Vers. 15. AIN. *Oculi omnium in te sperant, Domine, et tu das escam illis* [*mss. A., B., illorum*] *in tempore opportuno.*

Vers. 16. PHE. *Aperis tu manum tuam, et implet omne animal benedictione.* Ecce nonus locus intratur, qui dicitur a justitia. Hic in his duobus et alio versu qui sequitur latius explanatur; ut qui Dominum misericordem audiunt, justum quoque judicem contremiscant. Justitiæ enim ipsius est, ut qui in ipso sperare non desinunt, ab ipso satietatis munera consequantur. Sed ista *esca* uniuscujusque rei continentia debet intelligi. Alia enim corporaliter, alia spiritualiter expetunt gubernari; sed his omnibus una *esca* est largitas dispensata Creatoris. Et ne crederes semper dandum esse quod petitur, adjecit, *in tempore opportuno*. Multi enim petunt, sed feliciter differunt

tur. Quapropter unum hoc assidue deprecemur, ut illa nobis Dominus propitius tribuat, quæ expedire cognoscit. *Nos enim* (sicut dicit Apostolus) *quid oremus, sicut oportet, nescimus* (Rom. viii, 26). Cognoscimus etiam in potestate ipsius omnia constituta, quando ipso manum aperiente, omne animal benedictione completur. Sed melius, ut hoc animal rationabilem creaturam debeamus accipere, quam revera constat posse benedici.

Vers. 17. SAE. *Justus Dominus in omnibus viis suis, et sanctus in omnibus operibus suis.* Manifestata est pars illa justitiæ, quando ipsum quoque nomen cognoscimus esse memoratum. *Via* Domini sunt dispositiones atque voluntates, quas, si vere intelligimus, semper justas esse sentimus. Nam cum nos verberat, æquitatem facit, quia peccatis digna restituit; et ideo dum nobis petimus parci, prius ejus justitiam confiteamur, et sic ab ipso expectemus munera pietatis. *Sanctus*, et pium significat, et patientem, et bonorum omnium largitorem: quoniam quidquid ab illo efficitur, virtutum laude completur. *Via* pertinent ad dispositiones, *operatio* ad effectum; sed hoc pro nostra imbecillitate dividitur. Cæterum apud illum, hoc est velle quod facere, hoc disponere quod jubere.

Vers. 18. COPH. *Prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate.*

Vers. 19. RES. *Voluntatem timentium se faciet, et orationes eorum exaudiet, et salvos faciet eos.* Et hæc quoque probantur ad justitiam Domini pertinere. Proximus dicitur propitius, iratus vero longinquus. Nam præsentia ejus semper et ubique est, sicut et in superiori psalmo dictum est. *Si ascendero in cælum, tu illic es; si descendero in infernum, ades* (Psal. cxxxviii, 8), etc. Sed quoniam et illi invocant, qui sua cupiunt desideria vana compleri, additum est, *in veritate*, quod omnes superfluitates excluderet: quia solus veraciter invocat, quisquis ab eo petit, quæ ipse magis postulanda constituit. Revera enim hunc exaudit, cui probantur profutura concedi. Nam quale est nimietatem precum exigere, quod importunum peccatorem pœniteat accepisse? sicut filii Israel contigit, quando regem sibi dari more gentium postularunt (I Reg. viii, 5).

Vers. 20. SIN. *Custodit Dominus omnes diligentes se, et omnes peccatores disperdet.* Jam concluditur in brevitate pars illa justitiæ, quia utrumque ad Domini pertinet æquitatem, ut *diligentes se custodiat*, et *peccatores* pro eorum iniquitate disperdat. Quod autem dicit, omnes peccatores esse perdendos, illos significat qui in sua obstinatione persistunt. Nam qui se ad Dominum puro corde convertunt, peccatores esse jam desinunt, sicut in alio psalmo dictum est: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates* (Psal. xxxi, 1).

Vers. 21. TAV. *Laudem Domini loquetur os meum; et benedicat omnis caro nomen sanctum ejus in sæculum et in sæculum sæculi.* Expositis omnibus locis quæ laudem Domini generare ac producere censue-

runt, nunc ejus repetit brevissimam conclusionem; ut quod nullis libris, nullis valet humanis viribus explicari, mirabili compendio probetur esse conclusum. Laudem Domini os suum, id est cordis arcanum promittit effari, unde se propheta noverat libenter audiri. Commouet etiam humanam carnem universam Dominum benedicere Salvatorem; quod dictum constat per figuram synechoche, id est a parte totum. Per carnem enim significat homines, sicut idem homines significat, quando solas animas dicit, ut est illud Exodi: *Omnes autem animæ quæ intraverunt in Ægyptum, animæ septuaginta quinque* (Exod. i, 5). Ipsa enim caro est quæ potest Dominum digna laude benedicere. Si quam vero partem supra ista quæ diximus, sive in futuris, sive in præteritis psalmis diligens perscrutator invenerit, quæ ad laudes Domini debeat applicari, ad supradictorum aliquem modum (ut tamen nos opinamur) non dubitet pertinere; nec accuset a nobis ad liquidum minime comprehensum, quod profitemur immensum. Hoc Aristoteles acer ingenio (ut arbitrator) armulatus, argumentorum sæcularium loca mirabili subtilitate collegit; ut sicut universus sermo litteris, ita et illa complexione omnis humanitas prolata [ms. A., B., F., probata] sententia clauderetur. Hinc dialectici disputationes suas compendiosis collectionibus arctaverunt; hinc oratores velut quædam flumina cucurrerunt, hinc poete decoris floribus ambiuntur; hinc satyrici, hinc historici, hinc comici tragicique ditati sunt, ut pene ab humana lingua videatur exceptum, quod ab hac fuerit complexione divisum. Hinc rei Topica nomen imposuit. Topica vero sunt argumentorum sedes, ex quibus ad faciendam fidem velut elementis quibusdam conficitur intentio diaserentis. Quod legere atque tractare religio nulla condemnat, quoniam innoxie requiritur, quidquid sacris litteris non probatur adversum.

Conclusio psalmi.

Audivimus in uno psalmo breviter complexa, quæ in Scripturis sanctis late diffusa sunt. Ubi enim non legitur aut opera ipsius, aut potentia, aut magnificentia, aut sanctitas, aut mirabilia, aut virtus terribiliorum, aut magnitudo, aut abundantia, aut justitia; ut merito dici possit supernum horreum, ubi talis entheca rerum probatur esse cælestium. Solent enim omnia simul non poni; laus autem Domini (ut opinamur) sine aliquo istorum non potest inveniri. Sed cum hic formulam dominicæ laudis diligenter expresserit, significavit utique et sequentes psalmos ad ejus sine dubio præconia pertinere, quibus talis regula complexioque præmissa est. Nec patet fortuitum, quod septem psalmis laudes Domini continentur; hoc est forsitan quod in centesimo decimo octavo psalmo dictum est: *Septies in die laudem dixi tibi* (Psal. cxviii, 164). Ipsa forsitan septem candelabra sunt, sicut Apocalypsis refert, quæ ante Dominum lucent (Apoc. i, 12, 16). Ipsæ septem Ecclesiæ ad quos liber Domini jussus est destinari. Ipse denique Spiritus septiformis, qui ipsas laudes cælesti largitur

concessit (*Isai.* xi, 2). Quapropter exultemus copiose dedisse nobis Dominum, quod ejus auribus offeramus, tantum pura conscientia præbeat. Nam quis dubitet grate suscipi, quod ipse sibi præcipit immolari? O pietas immensa Creatoris! et laudari se jubet, et ne nostris delinquamus eloquiis, quemadmodum prædicetur [*cd.*, præcipitur], ostendit. Non quod ille talibus indignus, sed quia nobis hoc utile fuisse prospexit. Totum dixit, totum monuit, ne velimus errare. Ad postremum et ipsam naturam humanitatis, ne fragilis periret, assumpsit. Sed consideremus, si qui tam ingentia dona suscipimus, peccare tantæ gratiæ debeamus.

PSALMUS CXLV.

Alleluia.

Ecce iterum auribus nostris insonat cœlestis auctoritas, pulsatque *Alleluia* januas cordis, ne vacuis atque inanibus cogitationibus occupemur: quoniam otiosum tempus habere non decet militem Christi. Habet enim et lingua fluctus suos; uberrima siquidem messis inde colligitur, si in laudes Domini pure mente moveatur. Spirituale membrum est, cum famulatur auctori; ipsam quoque animam commendat, dum veritatem loquitur. Quapropter compleamus aërem dulcissimis sonis; nam musica ista salutaris non solum mortalium perimulcet auditum, sed etiam intellectum delectat angelicum.

Divisio psalmi.

Cupiens propheta laudes Domini ex toto corde cantari [*cd.*, cantare], primo ingressu dicit in hominibus minime confidendum, ne aliquid ab eo peteretur tepide, si et alius crederetur posse præstare. Secundo pronuntiat totam spem in omnipotente Domino reponendam; et cum sit iste Dominus, ex factis suis pulcherrime definitur; ut gentilitas tam frequentis ratione convicta, errores suos fidei devotione derelinquat.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Lauda, anima mea, Dominum.* Ne terrenis desideriis voluntas et oia vacaret, et in fatuis (ut a solet) curis mentis occuparetur intentio, dat sibi propheta salubre consilium, unde generalitati [*ms. A., B., F.*, gentilitati] noverat consulendum, ut anima laudaret Dominum, non sonus concrepantium labiorum. Sæpe enim sic melitata proferimus ut peregrina cogitatione transiti, non nos sentiantur disjisse quæ loquimur. Est enim virtus animæ spirituali vigore flammata, per diversa decurrens, quæ causas cœlestium sive terrestrium creaturarum indagabili ratione perquirat, modo se superis, modo inferis miscens. Sed ista quemadmodum se habeant, prout Dominus donare dignatus est, in libro Animæ, qui in Variarum opere tertius decimus continetur, a nobis latius videntur exposita. Quapropter animam suam Psalmista hortatur laudare Dominum, ut explosis cogitationibus supervacuis, in ipso tantum negotio totis viribus occupetur.

Vers. 2. *Laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo meo quandiu ero* [*ms. A., B., F.*, fuero]. Int

mur quid sibi velit ista repetitio. Prius imperat animæ suæ laudare Dominum, nunc acquiescens duplici se promittit ordine laudaturum. Laudare in vita est, in illa æternitate Domino confiteri, quæ verius vita dicitur, quoniam nulla curarum pressura contritur. Ideo enim *laudabo* dixit, ut futurum tempus ostenderet, quam to angelis justisque hominibus sors ista communis est. De ista vero præsentis vita *psallam* dicitur, quod ad bonas operas (sicut sæpe diximus) manifestum est pertinere. Sic ergo accipiendum est, ut illic perpetue, hic psallatur assidue. Nam et ipsum *quandiu ero* istud sæculum significat, quia futurum erat, quando hic esse non poterat.

Vers. 3. *Nolite confidere in principibus, neque in filiis hominum in quibus non est salus.* Cœlestis medicus humana pectora prius mundat pestiferis curis, ut salutaria remedia competenter infundat. Dicit enim, nec in dæmonibus, nec in hominibus esse præsumendum, qui salutem dare non possunt, quam jure proprio minime possidere noscuntur. *Principes* hic, spirituales nequitas debemus advertere, de quibus dicit Apostolus: *Quia non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates tenebrarum harum* (*Ephes.* vi, 12). *Filios hominum* significat sine dubitatione mortales, qui salutem dare non possunt, quia debita morte succumbunt. Solus est enim Filius hominis, id est sanctæ Virginis, qui tribuat salutem, quoniam ipsum constat humani generis existere Salvatorem.

Vers. 4. *Exiit spiritus ejus et revertetur in terram suam: in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.*

491 Causam reddit cur dixerit in hominibus non esse præsumendum. Hic spiritum, animam debemus accipere, sicut ait in Evangelio: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum* (*Luc.* xiii, 40). Egressa itaque anima de claustris corporis sui, in terram remeat caro defluens, unde sumpsit initium. Ideo enim addidit, *suam*, ut significaret inde fuisse procreatam, sicut legitur in Genesi: *Fecit Deus hominem de limo terræ* (*Gen.* ii, 7). Mortis igitur tempore pereunt humanæ cogitationes, quæ se in diversos ambitus semper extendunt: modo possessionibus studentes, modo divitias congregantes, modo honores magnopere perquirendo. Sed hæc omnia dispereunt, quando earum rerum vota frustantur; sicut divitem in Evangelio legimus increpatum: *Stulte, hac nocte auferetur a te anima tua: quæ autem præparasti cujus erunt* (*Luc.* xii, 20)?

Vers. 5. *Beatus cujus Deus Jacob adjutor ejus, spes ejus in Domino Deo i, sius.* Explosis noxiis cogitationibus, quibus humanum genus tanquam gravissimis morbis inficitur, propheta ad secundum venit ingressum, in quo tanquam salutare poculum humanis mentibus porrigit bibendum. Non enim tantum prohibuit inutiles præsumptiones, sed etiam quæ fuerant appetenda præmonuit. Dicit enim de ipsa cogitatione fieri beatum, qui sperat in Dominum. *Jacob* vero patriarcham ideo sæpe diximus poni, quoniam post

Id est vir videns Deum. Quod vocabulum ad omnes electos competenter aptatur. *Adjutor* enim ideo positum est, ut nos ad bonos nisus nominis ipsius intelligentia concitaret. Illis enim *adutor* est, qui ipso donante virtutum gradus ascendere bonis intentionibus erantur. Sequitur, *spes ejus in Domino Deo ipsius*, Ad superiorem sententiam pertinet ista prosecutio : quia *B.atus* est *cujus spes* esse cognoscitur in Domino Deo suo. Dicendo enim, *spes*, patientiam presentium significat, et desideria futurorum. Nam quodlibet istud in hoc mundo Christianis patitur, aeternae beatitudinis cogitatione reficitur. Sed quoniam esse poterat et cultoribus daemonum spes in deo suo, singulis variisque commatibus per unam speciem definitionis usque ad finem psalmi Dominum Christum designat, in quo debeat spes esse fidelium.

Vers. 6. *Qui fecit caelum et terram, mare et omnia quae in eis sunt. Qui custodit veritatem in saeculum, facit iudicium injuriis patientibus, dat escam esurientibus. Dominus erigit elisos.* Diximus in psalmo centesimo quadragesimo quarto posita esse loca ex quibus laus dominica formaretur, nunc eadem e memoranda locis altissimis aeternamus. Ait enim : *Qui fecit caelum et terram, mare et omnia quae in eis sunt* ; quod ab operibus ejus laudem prodiisse non dubium est. Quid enim gloriosius, quidve potest esse magnificentius, quam *caelum et terram fecisse, et omnia quae in eis sunt* ? Illud praeterea quod dicit, *facit iudicium injuriis patientibus, dat escam esurientibus*, ad justitiam ejus manifestum est pertinere, quando aequitatem suam hominibus [miss. G. et ed., omnibus], prout vult, iudicii sui dono concedit. Secunda autem est ista species definitionis quae Graece dicitur ennoematische, Latine notio nuncupatur. Non enim dicit substantialiter quid sit Deus, sed quid agat, vel quid egerit. Actus enim ejus ex parte aliqua, quantum tamen ipse concedit, potest notitia nostra comprehendere, substantiam vero ipsius non praevalet indagare. Dicit enim primum : *Qui fecit caelum et terram*. Ipso est in quo spem suam debeant ponere Christiani. Sed licet caeli et terrae appellatione cuncta concluderit, addidit tamen, *Et omnia quae in eis sunt* : ne quem alium putares vel minutissimarum rerum existere Creatorem. Sequitur, *qui custodit veritatem in saeculum*. Ipse est scilicet Dominus Christus qui dixit : *Ego sum via, veritas, et vita* (Joan. xiv, 6). Necessitas est enim ut ille loquatur veritatem in saeculo, qui caelestis veritas approbatur. De hominibus autem qui sub peccato sunt, dictum est : *Omnis homo mendax* (Psal. cxv, 11). Adjecit, *facit iudicium injuriis patientibus*. Christus est verus iudex et gubernator aeternus, qui afflictos propter nomen suum vindicat, et miseretur innoxiiis. Ipsi quippe sunt qui injuriam, id est injustitiam patiuntur, quando veritatem praedicantes, poenis vehementibus affliguntur. Intulit, *Dat escam esurientibus*. Ipse enim dat escam esurientibus, qui Creator est mundi. Sed oportet nos escas spirituales expetere, ne sicut Judaei saturitatem solum ventris delectemur accipere. Dicit enim Amos

propheta : *Ecce introduco famem super terram ; non famem panis, neque sitim aquae, sed famem audiendi verbum Dei* (Amos viii, 11). Subjecit, *Dominus erigit elisos*. Nec hoc quoque dubium est, quia elisos erigat : nam cum diabolus elidat, Dominus sublevat. In ipso ergo ponenda est spes, qui non elidere, sed erigere consuevit.

Vers. 7. *Dominus solvit compeditos, Dominus illuminat caecos. Dominus diligit justos, Dominus custodit advenam.* In hoc et sequenti versu ille locus aptandus est : *Memoriam abundantiae suavitalis ejus*. Quid enim suavius quam ut misericordiae ejus facta memorentur, ut dicat : *Dominus solvit compeditos, Dominus illuminat caecos, Dominus diligit justos, Dominus custodit advenam ; pupillum et viduam suscipiet, et tiam peccatorum exterminabit* ? Solvit utique compeditos Dominus Christus, sicut in Evangelio dictum est : *Nonne oportebat hanc filiam Abraham, quam alligaverat Satanas decem et octo annis solvi ab infirmitate sua* (Luc. xiii, 16) ? Sed hoc non solum de veritate immundi spiritus potest intelligi, sed etiam de omnibus vitiis, quibus mens nostra quasi quibusdam funibus illigatur. Nam sicut ligat diabolus qui peccata connectit, ita solvit Christus qui delicta dimittit. Sequitur, *Dominus illuminat caecos*. Omnes vitiosi caeci sunt, quia peccatorum obscuritatibus implicantur. Sed istos ille solus illuminat qui in Evangelio luto facto perunxit oculos (Joan. ix, 6), et contenebratum hominem ad gaudium perfectae sanitatis adduxit. De quo etiam dictum est : *Qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (Joan. i, 9). Addidit quoque, *Dominus diligit justos*. Cujus est enim justos diligere, nisi qui eos praevalet in aeterna beatitudine collocare ? Nam sicut diabolus affectat impios, ita *Dominus diligit justos*. Subjecit etiam, *Dominus custodit advenam*, id est qui de Babylonia civitate diaboli ad Jerusalem civitatem Domini Salvatoris advenerit. Hunc *custodit*, si tamen in electorum habitatione permanserit, sicut in alio psalmo dicitur : *Incola ego sum apud te in terra, et peregrinus sicut omnes patres mei* (Psal. xxxviii, 13).

Vers. 8. *Pupillum et viduam suscipiet, et viam peccatorum exterminabit.* Pupillus et vidua sunt, qui Dominum pura mente respiciunt, humanis solatiis destituti ; hos recipit Christus suo munimine vindicandos. Sed cum istos pro sua pietate receperit, diabolus, qui est *viam peccatorum, exterminabit*, id est a termino regni sui reddet alienum, quod unicuique impiorum in illa saucta iudicatione venturum est. Sic istis decem sententiis praconialibus, in quo Domino debeat spes esse fidelium, abundanter ostensum est. Et ne forsitan putes esse contrarium, quod in superiori psalmo diximus novem loca dominicae laudis disposita : nunc autem in praconis ejus denarium calculum memoravimus esse decursum. Scias aliud esse argumentorum sedes, aliud definitionum regulas ; ibi enim singula quaeque generali distinctione sunt posita, hic autem sub una specie definitionis variis sententiis quid sit Dominus intimatur ; et, si-

ut fieri solet, de uno loco argumentorum duæ definitiones pluresve collectæ sunt.

Vers. 9. *Regnabit Dominus in æternum, Deus tuus, Sion, in sæculum sæculi.* Hoc ex magnificentia Domini probatur intelligi. Quid enim magnificentius quam regnare Dominum Sion in sæculum sæculi, cuius regni non erit finis? *Regnabit* futurum tempus videtur ostendere, quando jam in ipso corda nostra firmissimè stabilitate consistunt. Modo enim in membris suis plenissime regnare non dicitur Christus, quia corda eorum interdum inanibus cogitationibus occupantur. Sed cum hoc mortale corpus inducit immortalitatem, et noxias istas cogitationes cum mundi istius amissione reliquerit, tunc perfecte in sanctis regnatorus est Christus, quando (sicut scriptum est) *Erit Deus omnia in omnibus* (1 Cor. xv, 28). Cujus autem sit iste Dominus evidenter exponitur: *Deus tuus, Sion. Sion* Ecclesiam catholicam significare sæpe jam dictum est, propter speculationem quam exhibet populo Christiano. Ipse enim et cum ea, et in eadem regnabit, qui est benedictus in sæcula sæculorum.

Conclusio psalmi.

Contemplationis beneficio propheta circa finem quasi sæculi constitutus, ubi jam mundi cognoscitur potius damnanda perversitas, universitatem docuit Domini laudibus occupari: ne caduca desideria quaereret, quæ proxime finienda constaret. Sed cum illud tempus venturum dicitur nobis, istud nostrum sine dubio nuntiatur. In mundi enim fine sumus, quando eum non longo intervallo suscepta morte deserimus. Transeant a nobis cupiditates caducæ, illecebæ sæculares abscedant, illud potius desideremus quod æternum esse cognoscimus.

PSALMUS CXLVI.

Alleluia.

Verba tituli sui subsequens textus exponit, ut peregrina locutione non egeat, quem declaratio proprii sermonis explanat; lege enim initium psalmi, et exposuisti titulum. *Alleluia* siquidem significat *Laudate Dominum*; quod sibi utrumque sic consona voce respondet, ut titulum initium putes esse psalmi; initium vero psalmi titulum rationabiliter arbitreris. Quapropter confidenter atque hilares ingrediamur hunc psalmum, cuius notitiam salutarem in ipsis quoque foribus absolute cognoscimus.

Divisio psalmi.

Primo modo hortatur propheta populum devotum laudare Dominum, qui humiles erigit, et superbiorum colla concidit. Secundo alacriter Domino dicit esse psallendum, qui supplicantibus beneficia profutura concedit, quoniam qui de suis viribus præsumunt, ei placere non possunt.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Laudate Dominum, quoniam bonus est psalmus; Deo nostro jucunda sit laudatio.* Omnis opera humana mercedem sibi postulat debere retri-

bui, ut quod laboriose peragimus, spe propositi muneri conselemur. In laudationibus vero Domini actus ipse habet præmium suum, quando ipsa erit retributio quæ nunc est exercitatio. Nam cum bonum sit Dominum prædicare, inde unusquisque noscitur promissa dona recipere. Recipit plane, quando in illa angelica societate singulare sit munus sanctorum perpetuum Domini subire præconium. Laudemus ergo devotione qua possumus, et hic illa beata dona meditemur. Quid enim felicius quam modo exercere, quod te speras in futura beatitudine posse peragere? Psalmus autem est, ut a majoribus tradiatur, organum musicum, sicut cithara, pandurium, aliaque quæ vocibus nostris dulcissima modulatione respondent; quod sæpe diximus ad actus nostros probatissimos pertinere. Quapropter laudationem Domini et psalterium in unam præcipit venire concordiam, ut sicut lingua Divinitatis præconia dicimus, ita eum honorum actuum operatione laudemus. Sequitur, *Deo nostro jucunda sit laudatio.* Divinitati quippe est jucunda laudatio, quando actus nostri a sanctorum verborum qualitate non discrepant. Nam quale est ut psalmus castitatem dicat, et cantor ab obscenitate se non subtrahat? Si humilitatem prædicet, et narrator ejus superbiam flatibus intumescat? Quapropter non potest a Domino bene percipi, quod contraria inter se noscitur adversitate luctari. Tunc est enim Domino jucunda laudatio, quando in unam societatem vox et vita convenerint.

Vers. 2. *Ædificans Jerusalem Dominus, et dispersiones Israel congregans.* Per hunc et duos versus 493 alios qui sequuntur ex mirabilibus factisque gloriosis Dominus jure laudatur. Nam cum dicit: *Ædificans Jerusalem Dominus, et dispersiones Israel congregans. Qui sanat contritos corde, et alligat contributiones eorum. Qui numerat multitudinem stellarum, et omnes nomine suo vocat,* de factis utique suis mirabilis approbatur. Ostenditur autem in primo versu discrepantia Dominum non amare, quando eum constat dispersa colligere. Nam quemadmodum in nobis patitur alios esse actus, aliam cantilenam, qui totius mundi populos in sanctam colligit unitatem? Sic enim de vivis lapidibus ædificat Dominus civitatem Jerusalem, quando *dispersiones Israel congregat*, quæ in toto mundo habitare noscuntur, sicut in Evangelio dictum est: *Et mittet angelos suos cum tuba et voce magna, et congregabit [ed., congregabunt] electos a quatuor angulis terræ* (Math. xxiv, 31).

Vers. 3. *Qui sanat contritos corde, qui alligat contributiones eorum.* Mirabile genus curationis edicitur, ut si restaurari volumus, nosmetipsos vivacissime conteramus. Sed ista contritio ad redintegrationem pertinet, ad soliditatem deducit; et quod supra omne bonum est, illum medicum introducit, qui æteruam tribuit sospitatem. Sequitur, *qui alligat contributiones eorum.* Metaphora ab artificibus medendi, qui ossa fracta atque contrita quando solidare cupiunt, linteorum iligatione constringunt, ut in soliditatem pristinam ad locum suum redeuntia membra con-

lescant. Sic cœlestis medicus pœnitentium corda A gravi afflictione contrita, quasi quadam fascia pietatis suæ superducta constringit atque consolidat, et ad firmissimam spem sanitatis adducit, sicut et in quinquagesimo psalmo dictum est : *Cor contritum et humiliatum Deus non spernit (Psal. l., 19)*. Nam et ille publicanus qui pectus suum assidua percussione tundeat (*Luc. xviii, 13*), ipsam in se contritionem probatus est effecisse, quam reo pectori non desinebat ingerere.

Vers. 4. *Qui numerat multitudinem stellarum, et omnes nomine suo vocat*. Sed quamvis et istud ad litteram Domini potentiam videatur ostendere, ut nobis innumerabiles stellas Divinitati dicat esse numerabiles, earumque nomina propriis vocabulis nuncupari, quoniam illi omnia comprehensibilia sunt, B cui arena maris, et guttæ pluviarum, et capilli hominum dinumerati esse noscuntur : nam cum dicit, *nomine suo*, astrologos arguit, qui eas vocant nominibus alienis, ut Veneris, Mercurii, Jovis, Martis, Saturni, et his similia ; illud tamen aptius est, ut ea magis intelligere debeamus. Superius enim dixerat : *Contritos corde esse salvandos, quos jam post indulgentiæ medicinam stellas debemus accipere*. Lucent enim velut astra in nocte hujus sæculi, qui meruerunt in sanctorum numero congregari. Sed quamvis multos hic continere videatur Ecclesia, illi tamen a Domino numerantur, qui regni ejus participatione gaudebunt. Nam stellas, sanctos viros nos posse intelligere Genesis locus ille testatur, qui ait : *Multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli (Gen. xxii, C 47)*. Et Salomou dicit : *Iusti autem fulgebunt sicut stellæ cœli (Sap. iii, 7)*. Scimus autem a Domino nomina vocari posse sanctorum, quando eos in cœlo legimus esse conscriptos, sicut in Evangelio dicit : *Nolite gloriari quia demonia subjecta sunt vobis ; gaudete autem et exsultate, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis (Luc. x, 20)*.

Vers. 5. *Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus, et sapientiæ ejus non est numerus* ! In hoc et sequenti versu a magnitudine, Domini laus decora cantatur. Dicendo enim, *Magnus Dominus et magna virtus ejus, et sapientiæ ejus non est numerus*. *Suscipiens mansuetos Dominus, humilians autem peccatores usque ad terram*, magnitudo ejus absolute declaratur. Nam cum superius propheta per diversas partes laudis excurreret, admiratione completus exclamat : *Magnus Dominus noster ! utique cujus nec facta numerari, nec laus prævalet apprehendi : congregans dispersiones Israel, sanans contritos corde, numerans multitudinem beatorum, et omnes nomine suo vocans*. Qui enim possit comprehendere quanta sit de cunctis collecta laudatio, cum sit in unaquaque re mirabilis magnitudo ? Dicendo enim, *noster*, culturas dementissimæ paganitatis excludit. *Virtus autem magna*, quia singularis, quia omnipotens, quia rerum omnium gubernator et conditor est. Sequitur, *et sapientiæ ejus non est numerus*. Illic numerum profue debemus accipere, quia omnia calculus quæ sunt numerat et definit. Sapientia vero Dei quemadmo-

dum potest habere numerum, quæ auctor calculi esse cognoscitur ? Nam si numerari posset, jam videretur esse sub numero. Quod si nec ipse numerus totus a nobis potest sciri, quomodo, qua ratione prævalet divina sapientia comprehendi ? Creaturis enim suis incomparabiliter potior est Creator, et ideo veraciter dictum est : *Sapientiæ ejus non est numerus*. Nam de his quæ creavit, Sapiens dicit : *Omnia in mensura, numero et pondere Deum fecisse (Sap. xi, 21)*.

Vers. 6. *Suscipiens mansuetos Dominus, humilians autem peccatores usque ad terram*. Mansueti sunt quos superius dixit tribulatione contritos et afflictionis consuetudine patientes. Et intueri quam pulcherrima sit facta diversitas. Mansueti suscipiuntur in cœlum, superbi dejiciuntur in terram, ut per mutationem vicariam unde humilis levatus est, ibi superbus corruat, et unde Satanas elatus cecidit, fidelis homo sublevatus ascendat.

Vers. 7. *Incipite Domino in confessione ; psallite Deo nostro in cithara*. Venit ad modum secundum, ubi hortatur hærentes, impellit dubios, increpat negligentes. *Incipite enim illis dicitur qui adhuc tacere noscuntur. Domino in confessione*, subaudiendum est, cantate. Sed ista confessio laudem monet, et probitatis actionem hortatur. *Cithara enim significat virtutes morales consona operatione præcinentes, quæ tunc veram citharam reddunt, quando se fræderata societas conjungunt*. Nam sicut integra lyra dici non potest cui aliqua chorda subtrahitur, sic ne vir sanctus perfectus æstimatur, cui virtus ulla minuitur.

Vers. 8. *Qui operit cœlum nubibus, et parat terræ pluviam. Qui producit in montibus fenum et herbam servituti hominum*. In hoc et sequenti versu denuo Domini opera memorantur. Dicit enim : *Qui operit cœlum nubibus, et parat terræ pluviam. Qui producit in montibus fenum et herbam servituti hominum. Qui dat jumentis escam ipsorum, et pullis corvorum invocantibus eum*. Quid enim potentius quam Creatorem creaturis suis competenti modulo subvenire ? Frequenter 494 autem Scriptura divina hanc speciem definitionis amplectitur, ut per id quod Dominus operatur, virtus ejus potestasque monstratur. Quod nunc per istum et alium versum consequenter efficitur. Nam cum superius posuisset : *Incipite Domino D in confessione*, nunc cui Domino sit confitendum evidenter ostendit. Sed quamvis ista et ad litteram bene videantur intelligi, melius tamen si allegoricè dicta sentimus. *Cœlum* hic sanctam prophetiam congruenter advertimus ; hanc divina provisione similis nubibus tegit obscuritas, ut sensus nostros incitet ad quærendum, dum gratius accipitur, ad quod fatigato desiderio pervenitur. Sequitur quid *nubes* istæ parturiant, scilicet ut copiam videantur præstare pluviarum, hoc est divinæ prædicationis fontes irriguos. Sed cui terræ hæc pluvia paratur, utique sitienti. Ille enim verbum Domini efficaciter suscipit, qui se ad audiendum superno munere desideranter obtulerit. Nec vacat quod dixit, *parat*, quia nisi ille eam præparaverit, nullus ad ipsam potest suis meritis

pervenire. Sequitur, *Qui producit in montibus fenum et herbam servituti hominum*. Hoc quoque spiritualiter accipiendum est. *Montes* significant viros sanctos, in quibus Dominus fenum herbamque producit, unde simpliciores in Ecclesia catholica tanquam simplicia jumenta pascantur. *Fenum* pertinet ad prædicationes robustas, *herba* ad monita molliora. *Fenum* siquidem fuit, quando dixit Apostolus : *Volo omnes homines esse sicut meipsum* (1 Cor. vii, 7). *Herba* : *Qui se non continet, nuba* (Ibidem, 9). Et iterum, *Volo adolescentulas viduas nubere* (1 Tim. v, 14). Et rursus, *Iac vobis potum dedi, non escam* (1 Cor. iii, 2). Ista enim minora præcepta herbis merito comparantur. Nam quod dicit, *servituti hominum*, significat usui humano deputata. Unde absolute cognoscitur, superiora quæ dicta sunt, ad homines esse referenda.

Vers. 9. *Qui dat jumentis escam ipsorum, et pullis corvorum invocantibus eum*. Jumenta ecclesiasticos significant greges, qui competenti refectione pascuntur, alii lacte, alii cibo solido, prout dispensatori visum fuerit, qui solus novit quæ sua profutura præstare. *Corvi* sunt irreligiosi viri, qui peccatorum nigredine inseparabiliter vestiuntur, nec aliquo splendore conversionis elucescunt. *Pulli vero corvorum* (ut physiologi volunt) cælesti rore vescuntur, et adhuc paternas escas, id est cadaverum fetores, beneficio ætatis ignorant. Quapropter paganorum filii atque perversorum dat escam, quia paternam vitam innocentis munere non sequuntur. Et vide quid addidit, *invocantibus eum* : quoniam soli ipsi eum invocant qui regulas Scripturarum nulla hæretica pravitate subvertunt. Hoc nisi ad homines referas, *invocare Dominum*, quemadmodum potest pullis convenire corvorum ?

Vers. 10. *Non in viribus equi voluntatem habebit, nec in tabernaculis viri beneplacitum est ei*. Postquam narravit illa quæ fecit Dominus, nunc dicit quæ ei possunt omnimodis displicere. Equus ad superbiam plerumque ponitur indicandam ; nam et ipsum animal cervicæ præsumens, frenis semper incumbit, et ad cursus rapidos spumosa concertatione festinat. Huic superbus homo atque prætumidus comparatur, cui Divinitas non potest esse placibilis, quia mansuetos eligit et devotos, sicut et alius psalmus dicit : *Fallax equus ad salutem* (Psal. xxxii, 17). Et alibi : *Hi in curribus, et hi in equis; nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur* (Psal. xix, 8). *Tabernacula virorum* infidelium sunt conventicula dementium paganorum, quæ se in culturas pessimas semper extendunt. Respice vim verborum, quia *virorum* dixit *tabernacula*, non divina, id est præsumptiones illicitas, quas sibi audaces homines propria voluntate constituunt. Vir enim et in malo ponitur, sicut est illud : *Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus* (Psal. v, 7).

Vers. 11. *Beneplacitum est Domino super timentes eum, et in eis qui sperant super misericordia ejus*. Superius dixit qui ei poterant displicere, nunc dicit quales sint illi qui placent. Amat itaque eos Dominus qui eum formidant, sed non timore degeneri.

Multi enim timent ; sed quia de perant de misericordia ejus, minime diliguntur : sicut Judas, qui post timorem culpæ recognitæ, non supplicandum, sed desperandum potius æstimavit. Ille enim timor Deo probatur acceptus, qui cum amore maximo et pia præsumptione conjungitur. Timeat ergo unusquisque ne peccet, amet ut supplicet. Nam si rogaturus non est, hoc facit et ille qui non timet.

Conclusio psalmi.

Et hunc quoque psalmum ad finem sæculi pertinere non dubium est, quando dispersiones Israel in unum populum congregantur, ut fiat unus grex et pastor unus (Joan. xi, 16). O beatum tempus, quando lapides illi vivi pretiosiores omnibus margaritis in cælestem fabricam et æternam beatitudinem colliguntur ! Tunc unicuique sanctorum erit dulcissimus labor suus, quibus pariet luctus consolationem, persecutio æternam requiem, paupertas pia dabit regna cælestia, et quidquid hic graviter pertulerunt, ibi se talia sustinuisse gaudebunt. Dona, Domine, hęc patientiam malorum, ut illic facias nobis gaudium esse perpetuum.

PSALMUS CXLVII.

Alleluia.

Ad consuetum quidem *Alleluia* revertimur, sed hoc nullatenus repetere fastidimus : gustus qui semper appetitur, auditus qui non habet tædium, intellectus qui sine labore percipitur. Cujus verbi tantus honor est, ut cum sit in Hebræa lingua reconditum, nullo tamen constet alio sermone translatum. Hoc Græcus, hoc Latinus, hoc Chaldæus, hoc Syrus, hoc Persa, hoc Arabs, hoc tenet natio cuncta terrarum ; et quidquid est editum Divinitati, dignitatem hujus nominis pia devotione veneratur. Nulli absonum, nulli videtur absurdum ; sed omnes celebrant gaudia sua hujus nominis suavitate prolata. Hoc ergo pura mente cantemus, totisque in eo viribus occupemur ; ut sicut corporeis auribus dulcissimus sonus redditur, ita et cordis sinceritate preferatur.

495 Divisio psalmi.

Primo capite propheta ad Jerusalem, id est supernam breviter loquitur civitatem, ut secunda jam reddita in civibus suis, Dominum debeat jugi exultatione laudare. Secundo mysticis allusionibus latius enumerat, quanta populo suo pius miserator indulserit.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Lauda, Jerusalem, Dominum ; lauda Deum tuum, Sion*. Psalmus hic a primo versu usque ad finem potentiam Domini prædicandam commemorat, quod psalmi ipsius relatione cognoscis. *Jerusalem* (sicut jam sæpe dictum est) interpretatur visio pacis, quæ proprie ad illam civitatem pertinet quæ vitiorum et scandalorum consortia non habebit. Sed ista visio pacis erit Domini contemplatio Salvatoris, quam nemo alter merebitur, nisi qui ab universa mentis perturbatione liberatur. Unde merito hæc

duo nomina futuræ illi conveniunt civitati, adepti A præmii munus, et vocabulum sublime pastoris.

Vers. 2. *Quoniam confortavit seras portarum tuarum; benedixit filios tuos in te.* Patenter causa futuræ beatitudinis indicatur. Nam cum res ista multorum prophetarum ore promissa sit, lucidissime tamen præsentī narratione declaratur. Cum enim seras confirmatas dicit esse portarum, clausas januas beatæ civitatis ostendit. *Sera* enim a sero dicta est, quo tempore in ostium mittitur, ut intrandi licentia denegetur. Quod illo tempore accidit quando sponsus intraverit, sicut in Evangelio de virginibus dicit: *Et quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias, et clausa est janua (Matth. xxv. 10).* Clausa scilicet non ad custodiæ pœnam, sed in beatitudinem sempiternam: quia nec inde quisquam ulterius sanctus B exhibit, nec aliquis postea novus intrabit. O beatitudo secunda justorum, quæ tali lege probatur suscipi, ut nunquam possit amitti! Merito, quoniam civitas illa conturbabilem Deum intus habet; et ideo nemo inde desiderat egredi, quia præter ipsum simile nil prævalet intueri. Sequitur, *benedixit filios tuos in te.* Magna est quidem benedictio filiorum, sed multo gratior, quando inter viscera materna præstatur. Quale est enim matri semper videre florentes filios suos? Quale filiis genitricis gratiam jugiter contueri? Ideo enim dictum est, *in te*, quia nunquam ab illa Jerusalem exire poterant, qui æterno munere consecrantur.

Vers. 3. *Qui posuit fines tuos pacem, et adipe frumenti satians [mss. A., B., F., satiat] te.* Civitas illa magna inestimabilis, sub quanta laudis brevitate descripta est! Nam quid illa præstantius dici potest, C cujus fines pacis munere terminantur? Unde absolute colligi potest, quia æterna tranquillitate perfruitur, quod intus habitare monstratur. Contra quidquid præter ipsam contigerit esse, gehenna est; et sicut beata Jerusalem pacem possidet, sic infelix Babylonia dolorum pugnam procul sustinebit. Unius enim partis definitione, alterius causæ evidenter prodidit qualitatem. Hoc schema dicitur emphasis, quæ significat etiam id quod non dicit. Sed quemadmodum pax ista proveniat, consequenter exponitur, dum fideles Christi Domini contemplatione saginantur. Adipem quippe frumenti dicit ipsam conturbabilem Deitatem, unde sic justorum sensus reficitur, ut omnem satietatem superare noseatur. *Ipsæ est verus panis, qui de cælo descendit (Joan. vi. 41).* Nam si nos hic corporis sui participatione reficit, quemadmodum ibi satiabit, quos toto lumine suæ deitatis impleverit? Revera secunda pax et inviolata tranquillitas, quando indigentia nobiscum ulla non litigat, nec aliquem lassitudo defatigat, non frigus contristat, non esuricus gravat, et cætera quæ hic nostræ imbecillitati bellum semper indigunt. Ibi autem corporis animæque talis est societas, ut nulla inter se adversitate discordent, sed sibi utraque gloriosa voluntate consentiant.

Vers. 4. *Qui emittit eloquium suum terræ, velociter currit sermo ejus.* Descripta civitate futuri sæculi,

propheta venit ad secundum caput, in quo munera hic nobis conferenda prædicit, ut veritas tunc futuræ rei per beneficia præsentia jam possit agnosci. *Eloquium* Domini Verbum Patris est, quod ad terras descendit, quando humilitatem piæ incarnationis assumpsit. *Emittit*, prophetiæ spiritu præsens tempus ostendit, quamvis hoc de futuro dicere videretur. Sed cum dicit, *emittit*, non minorem prodit, sed concordiam sanctæ unitatis ostendit. Hujus enim omnipotentis Verbi sic *currit sermo velociter*, ut sanctæ Trinitatis agnitio celerissima mirabili mundum velocitate compleverit, idolorum culturas veritatis ipsius manifestatione convertens.

Vers. 5. *Qui dat nivem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit.*

Vers. 6. *Mittit crystallum suum sicut frusta panis: ante faciem frigoris ejus quis subsistit [mss. A., B., sustinebit]? Postquam adventum Christi Domini prophetavit, nunc quid ejus beneficia præsentent per allusiones tropicas consequenter exponit. Quæ figura dicitur parabole, quoniam res sibi genere dissimiles comparantur. Hæc igitur omnia, nix, nebula, crystallum, frigus, mala sunt hujus sæculi, quæ peccatorum gelu mortalia corda constringunt, et in stupore saxeo faciunt permanere, nisi Domini calore solvantur. Sed videamus quemadmodum singulis rebus competens medicina præstetur. Dicit enim: *Qui dat nivem sicut lanam. Dat* facit significat, sicut vulgo dicimus: Dedit nobis indicium, quando aliquid monstratum atque edoctum esse declaramus. Quapropter facit nivem sicut lanam, ut quod ante frigoris acerbitate gelatum est, in lanam molliorem perducatur. Quod fit utique, quando frigidissima peccatis corda mortalium ad ardorem satisfactionis adduxerit. Nix enim est homo cum recedit a Domino; lana cum ad ejus meruerit venire medicinam. Nebula idem significat omne peccatum, quod semper caliginosa obscuritate peragitur; sed velut cinis, Domino præstante, dispergitur, dum ejus cumulus confessionis gratia dissipatur. Crystallum vero est in modum vitri per numerosas hiemes glacies condurata, et in duritiam saxi liquens admodum perducta substantia. Cui obstinati peccatores merito comparantur, qui algore perfidiæ constricti, per dies singulos congelescent. Hos quoque Dominus *velut frusta panis emittit*, quando 496 conversos sua facit prædicare magna, unde populus esuriens cœlesti pane vescatur. Frusta enim partes dicimus corporis alienjus. Significat quippe doctrinæ diversa dona, quæ ex peccatoribus in sanctis suis Dominus sæpius monstrare dignatus est. Sequitur, *ante faciem frigoris ejus quis subsistit?* Ante præsentiam frigoris ejus dicitur, non quod ab ipso veniat, sed quod forte fieri permittat. Quale est illud: *Induravit Deus cor Pharaonis (Exod. i. 20).* Et alibi: *Ego Dominus faciens bonum, et creans malum (Isai. xlv. 7).* Quapropter ante illud frigus, quod ipse non removet, nemo valet subsistere, quoniam potest homines pigra fatuitate damnare. Exegeratur enim periculum, ut liberationi gloriosissima major gratia debeatur.*

Vers. 7. *Mittit verbum suum et liquefaciet ea; et fluxit spiritus ejus, et fluant aquæ.* Veniente Verbo nulla obscuritas, nullum frigus, nec ipsa quoque debet desperare duritia: quoniam resoluta malis suis quæ vocata fuerint, perducuntur in saluberrimum liquorem. Sic quæ exstiterant peccatorum gelu constricta, pietate Domini defluunt in medellam, sicut et alibi dictum est: *Nec est qui se abscondat a calore ejus* (Psal. xviii, 7). Nam spiritu ejus quasi austrino flatu duritia periculosi frigoris evanescit, dum acervi scelerum dissoluti, in humilitatis gratiam tabida col'a deponunt, et in liquores saluberrimos adducti, spiritualis beneficii fluentia profundunt. Sic factum est de persecutore Saulo, sic fit hodieque de plurimis, ut qui modo sunt obstinata voluntate sicci, fiant postea fluxu prædicationis irrigui.

Vers. 8. *Pronuntians verbum suum Jacob, justitias et judicia sua Israel.* Per Jacob et Israel significatur Ecclesia. Hæc enim duo nomina unius exstiterè personæ, sicut ex duobus populis factus est unus, qui et Israel bene dicitur, et Jacob proprie nuncupatur. Nam et modo Israelita est quicumque fidelis est, et ante Jacob fuit qui Domino pura devotione complacuit. Ipsi enim verbum suum, ipsi noscitur pronuntiasse justitias.

Vers. 9. *Non fecit tal' ter omni nationi, et judicia sua non manifestavit eis.* Illic versus sic videtur intelligi, quia licet omnes gentes religio Christiana complexa sit, nulli tamen facie ad faciem est locutus, aut mare divisit, aut manna pluit, aut tabernacula nube complevit, aut holocausta ipsorum cælesti igne consumpsit, et cætera quæ illi populo visibiliter superno munere præstabantur. Nobis enim spiritualiter fiunt, quæ illorum oculis corporaliter apparebant.

Alleluia.

Permovere solet quod in fine quorundam psal-morum *Alleluia* positum reperimus. Significat forsitan eos totos ad præconia Domini pertinere, nec alicujus alterius causæ relatione permixtos; sed sicut a capite incipiunt, ita usque ad finem in laude dominica terminantur. Sed hoc asseverare non possumus, quia in rebus talibus aliquid definire periculum est. Melius est enim altiora sibi hominem consisteri, quam aliqua præsumptione culpam; atque ideo quod de hac re vel de aliis novitatibus (præstante Domino) putavimus offerendum, in arbitrio sit legentis sequi quod eligit.

Conclusio psalmi.

Hactenus de istis quatuor psalmis, qui de laudibus Domini præcesserunt, in conclusionibus eorum dictum est qua intentione formati sint, ut toti ad præparationem sequentium positi esse videantur. Ordo enim ipse psal-morum dispositionem rerum noscitur indicare mirabilem. Decorum enim fuit, ut prius de præceptis divini præconii; post, de mundi perversitate fugienda; tertio, de congregati-ne Ecclesiæ diceretur; quarto, qui nunc finitus est

collectæ Jerusalem præcepit laudes Domini celebrare, quæ de mundi istius diversis periculis liberata, in æterna requie noscitur constituta. Quapropter choro illi sanctissimo, et de mundi partibus aggregato, trina subnectit exultatione gaudendum, ut in opere sanctissimo Trinitatis gratia ubique fulgeret.

PSALMUS CXLVIII.

Alleluia.

Pars ista orationis paucis quidem syllabis arcetur, sed cogitata semper extenditur. Novitates enim suavissimas de se eicit, cum eam acies mentis inspexerit. Nam dum a lectore dicitur, prædicationis laudis est; cum a populo respondetur, hymnus est. Sic una voce peragitur tam diversum mysterium, cum in ipsa nihil appareat inmutatum. Subtiliter autem psalmus iste tractandus est, quoniam propheta per paucarum commemorationem omnes creaturas hortatur laudes Domini debere cantare, rationales et intellectuales per se; eas vero quæ sunt intellectu vel sensu carentes, per illas scilicet quæ opera Domini sapientissima consideratione collaudant.

Divisio psalmi.

Considerans propheta in cælestibus et terrestribus rebus omnes operas Domini contineri, prima parte cælestia hortatur ad laudes; secunda vero allegoricis allusionibus terrena commonet, ut Dominum devota mente concelebrent: unam causam probabilem utrisque subjungens, quia dignum est ut creatura suum debeat laudare creatorem.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Laudate Dominum de cælis, laudate eum in excelsis.* Cum omnia cælestia hymnos Domini jugiter profundant, perscrutandum est quare propheta illud primum admonet fieri, quod continue probatur impleri? Usus iste humanus est, ut cum videmus in agro laborantes dicamus: Laborate; cum legentes, legite; cum fabricantes, fabricate; ut exhortatio ista ad augendum magis studium quam ad inchoandum aliquid dici posse videatur. Sed quæ sunt ista de cælis, quæ laudare provocantur? Scilicet illa quæ ad contemplandum Dominum purissimo intellectu ipsius largitate valentia sunt, 497 et perpetua charitate succensa, auctorem suum suavi exultatione concelebrent. Nam sicut sunt immortalia, ita nec eorum laudes aliquo fine clauduntur. In excelsis significat subsantias digniores, quas merito sibi excelsas imbecillitas humana profitetur, quia carnis fragilitate deprimitur. Dignum est enim ut unaquæque res secundum percepti muneris modum suum laudet artificem.

Vers. 2. *Laudate eum, omnes angeli ejus; laudate eum, omnes virtutes ejus.* Quod angelus Græca lingua dicitur, Latine nuntius interpretatur. Sed cum ad aliquid perficiendum mittitur virtus cælorum, ab officio suo hoc nomen assumit. Angelus enim ab officii dicitur nomine, non naturæ. Sequitur, *laudate eum, omnes virtutes ejus.* Hoc generale nomen est;

ibi enim concluduntur omnia quæ cœlestis militiæ dignitate grandescunt. Sed ideo forsitan hoc loco angeli virtutibus sunt prælati, quia honorabilior æstimandus est per quem Domini iussa complentur. Pulcherrime autem in laudibus Domini ab angelis fecit initium, qui inter creaturas æstimantur eximii.

Vers. 3. *Laudate eum, sol et luna; laudate eum, omnes stellæ et lumen.* Sol, luna, stellæ (ut quidam dicunt), etsi aliquo spiritu proprio regantur, tamen quia carnalibus oculis patescunt, inferiores esse virtutibus quæ non videntur, non absurda æstimatione colligitur, quamvis cœli speciem decoro lumine ornare videantur. Nam illa ad quæ pervenit noster aspectus, licet sint lucida atque subtilia, tamen corpora esse manifestum est: et necesse est ut illis cedant, quæ invisibili virtute subsistunt. Quapropter solem, lunam et stellæ, sive per propriam rationem, sive per alias sensibiles et indicabiles substantias propheta laudare præcepit Dominum, quia Creatoris beneficio existere meruerunt. Considerata enim tot lumina ingentes admirationes poterunt commovere, quando et mortales oculos videre faciunt, et ipsa in tam splendida claritate consistunt. Illis rebus lumen generatiter adjectum est, ut cætera in se lumen habentia, quæ dinumerata non sunt, tali complexione ad laudes dominicas incitaret.

Vers. 4. *Laudate eum, cœli cœlorum et aquæ quæ super cœlos sunt.* Quamvis in Genesi unum cœlum fabricatum esse legerimus, tamen eos plurali numero et Paulus apostolus appellavit, qui refert (II Cor. xii, 2) in tertium se cœlum raptum, ibique talia cognovisse quæ homini non licebat effari; et hic plurali numero nuncupantur, quod tali forsitan ratione concordat. Dicimus unum esse palatium, quod multis membris, multis spatiis ambiatur: ita forsitan et cœli partes dicimus cœlos, dum comitatio atque sinus ejus unus esse monstratur. Aquas vero super cœlos esse Genesis refert; ait enim: *Divisitque aquas quæ erant sub firmamento, ab his quæ erant super firmamentum* (Gen. 1, 7). Quod utrumque nimis laudis designat arcanum, ut et cœlorum tenuitas firma consistat, et aquæ supra ipsum positæ, cum sint graviores, nisi quando fuerint jussæ, non defluant. Cœli vero substantia, quamvis pura, lucida atque egregia esse putanda sit, dignaque talibus ac tantis habitatoribus suis, tamen animal esse non comperiri; et temerarium est ex opinione hominum dicere, quod cœlestium litterarum non tradit auctoritas. Aquæ vero quæ super cœlos sunt, ut arbitror, istas quæ depluunt esse non dubium est, testante Genesi: *Cataractæ cœli apertæ sunt, et facta est pluvia super terram quadraginta diebus et quadraginta noctibus* (Gen. vii, 11, 12), et cætera. Quod non adeo querere necessarium est, quando aut per se, aut per substantias rationales laudare Dominum omnia commendantur.

Vers. 5. *Laudent nomen Domini: quia ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt.* In hoc versu ex operibus suis Dominum præcipit esse lau-

dandum. Quid enim dignius quam ut creatura creaturem suam, id est conditio rerum proprium laudet auctorem? Et ut sententias philosophorum veritatis ipsius voce convinceret, ait: *quia ipse dixit, et facta sunt.* Dicendo, ipse, Dominum significat Salvatorem. Ipse est enim Verbum caro factum, cujus jussione cuncta creata sunt, sicut veritas Evangelii dicit: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (Joan. 1, 3). Et Apostolus ait: *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ: quia in ipso condita sunt omnia in cœlis, et in terra, visibilia et invisibilia, sive sedes, sive dominationes, sive principatus, sive potestates, omnia per ipsum et in ipso condita sunt* (Coloss. 1, 15, 16). Quapropter philosophorum falsissima sententia conquiescat, qui mundum putant coæternum Divinitati per se existere potuisse. Dixit ergo quando ait: *Fiat lux, et facta est* (Gen. 1, 3). *Mandavit* autem significat constituit atque firmavit, sicut et alius indicat psalmus: *Mandavit in æternum testamentum suum* (Psal. cx, 9). Facta vero et creata habent aliquam distantiam si subtilius inquiramus. Facere enim possumus etiam nos, qui creare non possumus. Sed quoniam dixerat generale verbum, addidit quod erat Divinitatis proprium, quatenus sic facta intelligeres, ut creata esse sentiret.

Vers. 6. *Statuit ea in æternum, et in sæculum sæculi; præceptum posuit, et non præteribit.* Nec quoque locus potentiam Domini virtutemque declarat, dicens: *Statuit ea in æternum, et in sæculum sæculi; præceptum posuit, et non præteribit;* ut dubium non sit omnipotentem esse Dominum, quando quæ ille constituit, nulla mutabilitate vertuntur. In parte siquidem cœlestium rerum facta conclusio est. Sed cum legatur de futuro sæculo: *Erit cœlum novum et terra nova* (Isai. lxxv, 17), quemadmodum de isto cœlo dicitur: *Statuit ea in æternum?* Sed omnia Deo statuta esse non dubium est. Nam et homo ipse quamvis moriatur, Divinitati statutus est cum resurgit; sic et cœlum et terra Deo permanent cum novantur. Deposita enim (ut Patres dicunt) inelemtia sive corruptibili qualitate, natura ipsa ineliorata permanet, cum jussa fuerit in æternitate consistere, sicut et de corporis nostri permutatione dicit Apostolus: *Dum corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem* (I Cor. xv, 53). **D** *Præceptum*, legem dicit, sive conditionem, ut omnia sub ipsius potestate esse noscantur. *Præterire* autem non potest, quod omnipotens statuit, et veritas repromisit.

Vers. 7. *Laudate Dominum de terra, dracones et omnes abyssi.* Decursis cœlestibus substantiis, propheta venit ad secundam partem, ubi terrena commonet, sive animata, sive inanimata, ut laudes Domini per naturas sapientissimas debeant explicare. *Draco* est sulcata squamis, in 498 modum serpentis producta nimis corporea magnitudo, qui naturali fervore succensus, in remedium temperamenti sui, aquosis spelunca inhabitat. Qui non humi repit, sed cum moveri placuerit, volitare narratur. Haic raptus [mss. A., B., raptus] elephas cibum est, qui virtute

mirabili nexibus suis ita ingentium belluarum membra constringit, ut eis spiritum vitalem velut muscis eripiat. Abyssorum vero, id est marinorum fluctuum considerata profunditas, universos debet rationales ad laudes Domini concitare. Et respice ordinem dictionis: quia unam substantiam de sensibilibus, alteram de insensibilibus posuit, ut Dominus debeat omnium creaturarum virtute laudari. Sed quoniam auctoritate Patrum diximus hunc psalmum hymnum esse beatorum, qui post hujus sæculi permutationem cantatur: dracones et abyssos personas hic truculentas et validas debemus accipere, quæ hic conversæ, in illa patria dominicis laudibus honorantur.

Vers. 8. *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus.* Ignis, grando, nix, glacies per allegoriam (sicut dictum est) homines significant, qui in hoc sæculo ex turbulentis et pessimis ad devotionis tranquillissima studia pervenerunt. Denique vide quid sequitur, *spiritus procellarum, qui faciunt verbum ejus.* Qui faciunt verbum ejus, nisi qui ex tempestuosis et improbis ad consensum ipsius gratiam venire meruerunt?

Vers. 9. *Montes et omnes colles, ligna fructifera et omnes cedri.*

Vers. 10. *Bestiæ et universa pecora, serpentes et volucres pennatæ.* Montes significant homines prætumida potestate sublimes; colles, mediocres æqualitate tractantes; ligna fructifera, qui ex duritia peccatorum conversi, fructus morum intulere dulcissimos. Cedri, absolute superbos significant et elatos; bestiæ, crudeles atque indomitos; universa pecora, communem scilicet et infinitam plebem. Serpentes, venenosos dicit et callidos. Volucres pennatæ philosophos significant, qui cogitationum suarum velocitate naturas rerum discurrere consueverunt. De quibus omnibus generibus hominum Christus sibi electos parat, qui in illa resurrectione angelorum possint cœlibus aggregari.

Vers. 11. *Reges terræ et omnes populi, principes et omnes judices terræ.*

Vers. 12. *Juvenes et virgines, seniores cum junioribus.* Reges terrarum frequenter diximus sanctos viros esse, regentes corpora sua, qui carni propriæ imperantes, eam non permittunt illecebras suæ voluntatis imitare. Omnes populi turbas significat, quæ ad Dominum numerosa simul voluntate conveniunt. Principes, sæculi potestates excelsas non indecenter advertimus. Et ut nobiles intelligeres ac potentes, vide quid sequitur: *et omnes judices terræ.* Quod frequenter evenire cognovimus, ut subito mundi potestate derelicta, Domini diligant subire servitia. Juvenes dicit, qui ætatis calore ferventes, ad modestiæ se temperamenta convertunt. Seniores cum junioribus permixtam significat ætatem: quia de omni sexu, de omni ætate potens est Dominus evocare quos eligit. Nam, ut hæc omnia ad homines potuisses referre, vide quid sequitur.

Vers. 13. *Laudent nomen Domini: quia exaltatum est nomen ejus solius; confessio ejus super cælum et*

terram. Et hic quoque locus ex magnificentia ipsius et singularitate prædicatur. Nam cum dicatur, *quia exaltatum est nomen ejus solius; confessio ejus super cælum et terram,* sine dubio magnificentia ipsius in toto orbe declaratur. Sed usque ad hanc sententiam superiora suspensa sunt, ut laudet Dominum populus fidelis, in illa scilicet patria constitutus, qui jam peccatorum noscitur nexibus absolutus. Sequitur causa justissima quare Dominus debeat prædicari, utique *quia exaltatum est nomen ejus solius. Exaltatum est quippe, dum illi, sicut dicit Apostolus, Omnigena flectitur caelestium, terrestrium et infernorum.* (Philip. II, 10). Adjecit, *confessio ejus super cælum et terram.* Hic confessio laudem illam significat quam illi post sæculi istius innovationem ab omnibus rationalibus creaturis exsolvit. *Super cælum et terram* dixit, quia nec caelestia nec terrena illi prædicationibus possunt æqualia reperiri.

Vers. 14. *Et exaltabit cornu populi sui; hymnus omnibus sanctis ejus: filiis Israel, populo appropinquanti sibi.* Hic ex sanctitate Domini hymnus absolute profunditur. Nam cum dicit: *Exaltabit cornu populi sui; hymnus omnibus sanctis ejus: filiis Israel, populo appropinquanti sibi,* sine dubio sanctitas Domini muneraque laudantur, qui sanctos suos participatione sui muneris glorificare dignabitur. Et cornu pro potestate positum, sæpe jam diximus, quod hic humiliatum est propter afflictiones et dolores, quos patitur populus fidelis; ibi autem *exaltabitur,* ubi omnis gloria manifesta præstatur: primum, quia dexteram merentur; deinde cum Domino judicabunt; tercio, in æternam pacem gaudiumque transibunt; ut merito exaltati dicantur, qui usque ad ipsius Domini contemplationem mirabili ejus pietate perveniunt. Quod tunc fit (sicut dicit Apostolus) *cum tradiderit regnum Deo Patri, cum evacuaverit omnem principatum, et omnem potestatem, et virtutem* (I Cor. xv, 24). Oportet enim cum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus. Sequitur, *hymnus omnibus sanctis ejus.* Vox ista promissio est et totius beatitudinis summa perfectio. Nam quod merebuntur sancti, hymnus est Domini, quem tunc canunt quando et æterno munere coronabuntur. Isto enim percipito, ulterius nil egebunt; sed illic erit quidquid modo non valet apprehendi: manna caelestis, satiety infastidibilis, incomprehensibile donum, assidue hoc agere, et in eo studio semper arderet. Hymnus est ergo sanctorum cantus in laude Domini constitutus, cui anima corpusque perfecta puritate consentit. Quem etsi hic modo videmur dicere cupide, tamen non possumus sine defectione peragere. Adjecit, *filiis Israel, populo appropinquanti sibi.* Quibus sanctis hymnus ille præstetur, ostendit, *filiis utique Israel,* qui non solum genere, sed fide nomen istud habere declarantur. Illos enim Israelitas vere dicimus, qui recte credendo, cordis lumine Dominum respicere meruerunt. Sunt enim Israelitæ, qui mandatorum obedientia Christo Domino appropinquare monstrantur; illi enim ab ipso longe sunt qui ejus jussa non faciunt. Nemo ergo illi proxima, nisi qui

et membrum ipsius est. Membrum enim a capite suo nascitur esse separatum.

499 De *Alleluia* vero ultimo quod in superiori psalmo diximus, et hic debet intelligi : quoniam ipsa de vicino repetere, tædium magis quam intellectum generat audienti.

Conclusio psalmi.

Contuemur psalmum istum, quo decore, qua virtute præfulgeat. Referuntur enim supernæ voces, quæ adhuc nequeunt pro ista infirmitate corporalitatis audiri. Dicunt cœlestes creaturæ laudem Domino, dicunt terrenæ substantiæ; et melodix cantibus agitur, ut Dominus creaturarum suarum consona exultatione laudetur. In ipsis quippe primordiis opinabilem illam astronomix pœuit disciplinam, quam sæculi doctores minutissime perquirentes, ita definiendam esse putaverunt : Astronomia est disciplina quæ cursus cœlestium siderum, et figuras contemplantur omnes, et habitudines stellarum circa se et circa terram indagabili ratione percurrit. Cujus operatione solemnè animum dicunt quadrifaria temporum divisione compleri. Hinc iumbres fieri, hinc perhibent terrena procreari, hinc frigora venire, hinc aeris aiunt esse temperiem; et quidquid terris necessarium probatur, jussione Domini earum ministerio posse suppleri. Quam scientiam veteres nostri non adeo refugiendam esse dixerunt, quandiu tamen esse cognoscitur disciplina, et motus astorum naturali sollemnitate perquirat. At ubi se in astrologix par em labilis error invaderit, et vitas mortalium de cursu stellarum putaverit colligendas, tunc abominandi, tunc potius cæci sunt, cum se æstimant prævidere quæ Creator nobis utiliter decrevit abscondere. Planetas etiam dicunt contra polum currere per certissimos meatus. Fabricam quoque cœli, quæ semper rotabili mobilitate se sustinet, habere quamdam harmonix delectationem, quæ suavis et jugis est. Sed nos obsequia naturalium rerum ad auctoris referamus imperium, qui creaturas suas ipsa potentia sibi parere jubet qua fecit existere.

PSALMUS CXLIX.

Alleluia.

Hoc nomen in usu habere omnimodis commone-mur, quando Novo et Veteri Testamento cognoscimus decenter aptatum. Veteri prælatum est in centesimo quarto psalmo, ubi *Ægypti* miracula et maris Rubri beneficia describuntur : hic novo cantico docetur esse præpositum, ubi est totius religionis absoluta perfectio. Sic ubique positum est, quod semper constat esse dicendum. O nomen magna devotione venerandum, quod et angeli canunt, et in terris vota fidelium frequenter assumunt.

Divisio psalmi.

Superioribus psalmis innumeris admonitionibus laudes Domini propheta commendans, nunc etiam prima positione canticum novum Christo Domino diversis modis dicit esse cantandum, qui de toto orbe terrarum universalem Jerusalem sua pietate

A construxit. Secunda, gaudia sanctorum virtutesque describens, viudicam peccantium gloriam dicit esse justorum.

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Cantate Domino canticum novum : laudatio ejus in ecclesia sanctorum.* In hoc et in aliis tribus versibus qui sequuntur, ex operibus Domini magnitudo laudatur. Dicendo enim : *Cantate Domino canticum novum : laudatio ejus in ecclesia sanctorum*, etc., ex operibus suis dicit esse prædicandum. Nam propheta in hoc mundo tantum corpore constitutus, intellectu et fide in illa patria cum angelica multitudine miscbatur, in qua commonet populum beatum *novum canticum debere cantare.* *Canticum autem novum est, sanctæ incarnationis arcanum, nativitas mirabilis, doctrina salutaris, passio magistra tolerantix, resurrectio spei nostræ certissimum documentum, sessio ad dexteram Patris, virtutem significans et potentiam singularem.* Et ne crederes istam laudem ubicunque aut a quibuslibet posse celebrari, sequitur, *laudatio ejus in ecclesia sanctorum.* Sive istam dicas, catholicam significat, quæ revera sanctorum est; sive illam Jerusalem cœlestem, et ipsa sine dubitatione sanctorum est. Ecclesia enim interpretatur collectio, quod ad utramque referri posse non dubium est.

Vers. 2. *Lætetur Israel in eo qui fecit ipsum. et fletu [mss. A., B., F., filix] Sion exsultent super regem suum.* *Israel et Sion* diversa quidem vocabula, sed virtus una sanctorum est; nam *Israel* interpretatur vir videns Deum; *Sion* speculatio dicitur. Quod utrumque ad beatum populum pertinere manifestum est, qui lætari et exsultare in Rege suo Christo Domino commonentur, quando ipsum viderint omnipotentem, ipsum æterni præmii largitorem, quem hic crediderunt in sua majestate venturum. Quis enim erit illius gaudii modus conspiciere illum Dominum rerum, qui hic mori creditus est pro salute cunctorum? Mensuram quidem istius lætitiæ jure nescimus, sed tamen ultra omnia bona esse confidimus, quod tanta veritas pollicetur.

Vers. 3. *Laudent nomen ejus in choro; in tympano et psalterio psallant ei.* In superiori versu in Domino Christo dicit esse lætandum, nunc dicit in choro nomen Domini esse laudandum. *In choro* utique, qui jam nullam patitur dispersionem, nullum tædium, nullum scandalum; sed meritorum probitate collectus, charissima semper unitate consistit. Sed qualis quantusque sit iste chorus alius psalmus exponit: *A solis ortu usque ad occasum laudate nomen Domini* (*Psal. cxii, 3*). *Chorus* qui a mundi initio de numerositate gentium congregatur, et nisi in illa patria totus non potest esse collectus. Sequitur, *in tympano et psalterio psallant ei.* *Tympanum et psalterium*, probabiles hic actus esse dicimus, qui ad divina munera referuntur, qui jam in illa patria non videntur; sed tamen erunt, cum de eorum exultatione gaudebitur. Nam quod hic contristat, ibi lætificat; quod hic conterit, ibi nos erigit, sicut legitur: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum*

est regnum celorum (Matth. v, 10). Hæc ergo **500** omnia sive tympanum, sive psalterium ibi psallunt Domino, quoniam hic pro ipsius nomine exercitata vel tolerata noscuntur.

Vers. 4. *Quia beneplacitum est Domino in populo suo, et exaltabit mansuetos in salutem.* Legitur quidem Creatori omnia opera sua in rerum conditione placuisse; sed pro rerum qualitatibus immutatis et poenitere et gaudere legitur Deus, ut est illud: *Pœnitentem hominem fecisse* (Gen. vi, 6). Et in alio loco: *Gaudebo super unum poenitentem, quam supra nonaginta iustos, non indigentes poenitentia* (Luc. xv, 7). Has enim permutationes Divinitati ex nostra infirmitate tropicis allusionibus applicamus. Dicit enim: *Quia beneplacitum est Domino in populo suo*, id est, quando illum fecerit perfecta suavitate gaudentem, quando angelis parem, quando revera suum, quem tanto judicaverit iqnere coronandum. Tunc enim erit beneplacitum, quando erit, sicut Apostolus dicit, *omnia in omnibus* (I Cor. xv, 28). *Mansuetos* autem significat patientes, qui in hoc mundo diversas tolerare nequitias, sed pro Dei regno fuerunt sanctissima devotione contenti. *In salutem* dicit, in vitam æternam, quam illis justus Dominus in illa iudicatione restituet.

Vers. 5. *Exsultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis.* Hinc usque ad finem psalmi virtus Domini potentiaque prædicatur. Quidem enim fortius quam tantam potestatem sanctis suis tribuere, ut de inimicis sumant, ipso largiente, victorias? Sed cum dicit: *Exsultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis*, introitur jam secunda positio, quæ continet gaudia sanctorum et potestatem Christo credentium. Sed intendamus nunc quomodo sanctorum exultatio describatur. Gloria est bonorum actuum frequentata laudatio. De qua justis lætantur in cubilibus suis, id est in secreto pectoris; sicut Apostolus dicit: *Nam gloria nostra hæc est testimonium conscientia nostra* (II Cor. i, 12). Ibi enim lætantur, ubi solus ille cognoscit qui donare dignatus est. Lætantur utique, quando sic bonum Dominum se habere perpendunt, ut reis donet veniam, peccantibus gratiam, non merentibus gloriam sempiternam. Contra in hoc sæculo stultus a se foras egrediens, exsultat in hominum fabulis, et mereri se putat, quod eum sermo falsus exaltat. Est ergo sanctis disciplina gloriandi et modus gaudii, ut ad illum referantur bona qui tribuit universa. Nam si mensura desit lætitiæ, non est gaudium, sed ruina.

Vers. 6. *Exsultationes Dei in faucibus eorum, et gladii ancipites in manibus eorum.*

Vers. 7. *Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis.* Intuendum est quam pulchra, quam sit utilis ista diversitas. Superius dixit sanctos exsultationem suam habere in cubilibus suis, nunc dicit Domini exsultationes in eorum faucibus constitutas: significans, quoniam sive cogitatione, sive lingua laudare non desinunt, a quo æterna dona percipiunt. Transit quoque ad exponendam potestatem ipsorum, dicendo: *et gladii ancipites in manibus eo-*

rum. Anceps gladius est sermo Domini Salvatoris, de quo in Evangelio ipse dicit: *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium* (Matth. x, 34). Anceps ideo, quoniam duo continet Testamenta. Primo enim a gentibus separavit Judæos; postea segregavit et divisit a totius mundi illecebris utique Christianos. Unus ensis, sed duas desecationes habet, quas populis electis distributa temporis opportunitate concedit. In manibus ergo dicit gladii istos esse, id est in potestate sanctorum: sicut legitur: *Factus est sermo Domini in manu Aggæi prophete* (Agg. i, 1). Hanc igitur potestatem beati suscipientes, cum Domino iudicabunt, sicut scriptum est: *Scdebitis super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israel* (Matth. xix, 28). Nam vide quid sequitur,

B *Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis.* Ista enim tunc vere fiunt, quando cum Domino iudicabunt.

Vers. 8. *Ad alligandos reges eorum in compedibus, et nobiles eorum in vinculis ferreis.*

Vers. 9. *Ut faciant in eis iudicium conscriptum: gloria hæc est omnibus sanctis ejus.* Exponit quid ille gladius faciat bis acutus. *Alligat reges terræ in compedibus*, unde liberum non sit exire. Vincula quoque ferrea supra mundi nobiles ponit, ut et cum portantur sint gravia, et nexus eorum rumpere nulla virtute prævaleant. Hoc est revera canticum novum, ut illi pauperes qui in mundo fuere derisui, de principibus possint iudicare terrarum. Sequitur, *Ut faciant in eis iudicium conscriptum*, utique quod dicit Apostolus: *An nescitis quoniam angelos iudicabimus* (I Cor. vi, 3)? Quis possit æstimare tale miraculum? quis tantam gloriam mente complecti, ut illos superbi et iniqui peccatores iudices patiantur, quos hic tanquam vilia pecora trucidandos esse putaverunt? Et ne forsitan solos apostolos iudicatuos putares, quibus hoc Dominus in Evangelio compromisit, adjecit, *gloria hæc est omnibus sanctis ejus.* Omnes enim cum Christo iudicant, qui ejus regulis non repugnant: quoniam quidquid illi placitum fuerit, et ipsi pia voluntate consentiunt. Sed quamvis sanctorum potestas et gloria multiplici relatione narrata sit, nullus tamen eorum plenissime habere omnia virtutum præmia reperitur. Solus est enim Jesus Christus, de quo Apostolus dicit: *In quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter* (Colos. ii, 9), id est substantialiter. Nam cum habeat Dominus omnia perfecte ac summe bona, dat unicuique prout vult; et ipse est omnium sanctorum (secundum Joannem) manifesta plenitudo (Joan. i, 16).

Conclusio psalmi.

Subtiliter intuendum est quemadmodum præcedens psalmus huic præsentis et in laudis officio conjunctus et quadam distinctione divisus est. In illo enim ad præconia Domini omnes creaturas hortatus est, hic autem distinctius propriusque significavit Israel novum canticum debere cantare, et de proprio Domino lætum fieri, qui eum fecit de gentium multitudine congregari. Commemoratur etiam potestas, quæ sanctis est in illa iudicatione tribuenda; ut vir-

ius Domini in eorum gloria possit agnosci. Sic et a officio laudis communis, et rerum ipsarum proprietate divisus est.

501 PSALMUS CL.

Alleluia.

Ecce iterum salutaris ille præco remittitur, non de victu carnali, sed de copia superna locuturus. Admonemur enim civitas Dei, ut de mundi ambitu congregata, et ore cantet et animo. Quapropter hoc *Alleluia* plenissima intentione cantemus, quæ universam psalmodiam in excelsum culmen Domini dispensatione perduxit. Nam sicut ignis iste mortalis ad superiora festinans, comas rutilas erigit in cacumen, ita carmen istud paulatim crescens, ad cœlestia fastigia virtutum gradibus evolavit. Quod si et nos cum ipso, Domini dextera sublevante, animi devotione conscendimus, usque ad ipsum salutarem finem venire dabitur, qui nullis limitibus terminatur.

Continentia psalmi.

Psalmus iste levatus ad illam concordem sanctorum omnium unitatem, divisionem habere non debuit: quia finem totius operis perduxit ad virtutem inseparabilis Trinitatis. Deinde uno sensu omnia percurrit, ut nec personam videretur mutare nec causam. Quod schema dicitur hyrnos, quando series orationis tenorem suum usque ad ultimum servat. Brevis est, ut fastidium non haberet; musicis organis plenus, ut spiritualibus thalamis redderetur aptissimus, et in cœtu supernæ Jerusalem nuptiali dulcedine cantaretur. Intentio vero ejus ipsa est, ut Dominus de sanctorum congregatione laudetur, qui eos imagini suæ restituens, fragilitatem fecit deponere carnis et sanguinis. Jam conformes gloriæ suæ in illa beatitudine collocavit, ut bonorum omnium abundantia compleantur; de quibus dicit Apostolus: *Qui benedixit nos in omni benedictione spirituali, ut essemus sancti et immaculati coram ipso* (Ephes. 1, 3, 4).

Expositio psalmi.

Vers. 1. *Laudate Dominum in sanctis ejus; laudate eum in firmamento virtutis ejus.* Diligenter inspiciendum est liber iste Psalmorum qua suavitatis gratia terminetur, et quemadmodum respiciat ad principium suum. Dicit enim propheta, receptis in illa Jerusalem sanctis suis, *Dominum debere laudare*; scilicet quibus ipse formam conversationis ostendit. De quo dictum est: *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum* (Psal. 1, 1), etc. Ipsi sunt enim sancti, qui eodem largiente ejus imitatores esse meruerunt. Sed qualis veneratio sanctis debeat, congruenter exponitur, ut non ipsi, sed Dominus debeat de eorum justificatione prædicari. Ille enim primo loco glorificari debet, qui prædicanda concedit. Justis autem habenda reverentia est, quia divina munera perceperunt. Sequitur, *laudate eum in firmamento virtutis ejus.* Firmitas virtutis ejus est, quia exitium pro omnium salute suscipiens, mortem ipsam cum auctore nequissimo potentia suæ virtute superavit, inferni claustra dirupit, hæsitantes resurrectione sanavit, et firmiter credentes usque ad cœlorum regna perduxit.

Vers. 2. *Laudate eum in potentatibus ejus, laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus.* Ille jam ex potentia et magnitudine sua Dominum præcipit debere laudari. Ait enim: *Laudate eum in potentatibus ejus; laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus.* Et quemadmodum debeat laudari, usque ad finem psalmi per mysticas allusiones consequenter exponit. *Potentatus* ipsius est, sicut in octavo psalmo dictum est: *Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves et boves universas, insuper et pecora campi* (Psal. vii, 8). Et Apostolus: *Cui omne genua flectitur cœlestium, terrestrium et infernorum* (Philip. ii, 10). Consideremus etiam qualis res populo beato quantaque præcipitur. Sequitur enim, *laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus.* Quis, rogo, possit eum laudare secundum multitudinem magnitudinis ejus, cum in centesimo quadragesimo quarto psalmo dictum sit: *Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis* (Psal. cxliv, 5)! Sed vide quibus dicitur, et dubietas nulla remanebit, utique spiritualibus, et de ipsa potentia Domini operatione valentibus. Nam cum potentia Domini sit finis, secundum magnitudinem suam prædicatur, quando sine fine laudabitur.

Vers. 3. *Laudate eum in sono tubæ, laudate eum in psalterio et cithara.* Hic instrumenta musica significabili modo ad aliquid ponuntur in ordinem, ut tuba concrepet Regi, psalterium canat Deo, cithara cum reliquis Sponso. Ista enim ibi non esse manifestum est, sed hæc omnia mysticis allusionibus ad Christum Dominum constat esse referenda. *Tuba* est corneis partibus adunatis, aut aliquo metallo productus tubulus, a patulo circulo inchoans, et desinens in angusto foramine. Hæc spiritu retracto completa, terribili personatione dilatatur, quæ aut bellorum temporibus sumitur, aut regis adventibus apparatur. *Psalterium* vero est in modum citharæ conversa positio. Buccas enim quasdam sonoras ligni gestat in capite: ubi ab imo venientes, chordarum sonos in altum rapit, et gratissima, quantum dicitur, modulatione respondet. *Cithara* enim ligni quodam ventre inferius constituto, a summo chordarum filis venientibus sonos recipit, atque in unam gratiam jucunditatis emittit. Quæ omnia humanis actibus comparata, figuratiter ibi dicuntur laudes Domini personare.

Vers. 4. *Laudate eum in tympano et choro, laudate eum in chordis et organo.* Isti quoque versus (sicut dictum est) usque ad finem ad hymnos pertinent aptiales. *Tympanum* est quasi duobus modis solis capitibus convenientibus supra eos tensi corii sonora resultatio, quod musici disciplinabili mensura percutientes, geminata resonatione modulantur. *Chorus* est plurimarum vocum ad suavitatis modum temperata collectio. Sequitur, *laudate eum in chordis et organo.* Quoniam præter psalmum et citharam (ut quidam dicunt) alia inveniri poterant, quæ chordarum tensionibus personarent, generaliter chordas posuit; ut omne ipsum instrumentum musicum Domini laudibus deputaret. *Organum* itaque est quasi turris quædam diversis fistulis fabricata, quibus statu 50° fol-

lium vox copiosissima destinatur; et ut eam modulatio decora componat, linguis quibusdam ligneis ab interiore parte construitur, quas disciplinabiliter magistrorum digiti reprimentes, grandisonam efficiunt et suavissimam cantilenam.

Vers. 5. *Laudate eum in cymbalis bene sonantibus, laudate eum in cymbalis bene tinnientibus: omnis spiritus laudet Dominum.* Ut illa superiora per allusiones quasdam de sanctis dicta deberemus accipere, ad ipsum quoque os hominis venit. Sed considerata est verborum istorum facta discretio, ut *cymbala bene sonantia*, labia nostra debeamus accipere; quæ non immerito inter instrumenta musica posita sunt, quia et similitudo quædam est cymbalorum, et per ea voces humanæ harmoniam reddere suavissimam comprobantur. Harmonia res enim diversarum rerum in uno convenientiam redacta copulatio; quod et in voce humana constat accidere, quando et tempora ipsa et syllabæ ad unam vocis concordiam perducuntur. Cymbala ergo nostra sunt labia percussa ad sonum vocis distinctissime temperandam, quæ tunc salutariter sonant, quando in laudes Domini devotissime commoventur. *Cymbala quoque bene tinnientia*, sunt ex permixtis metallis parvissimæ phialæ compositæ, ventricula sua in lateribus habentes, quæ artificiosa modulatione collicæ, acutissimum sonum delectabili consonatione restituunt. Sed quoniam sanctissimus propheta universa quæ dicta sunt, spiritualiter volebat intelligi, altissimum librum sine conclusit, *omnis spiritus laudet Dominum.* Non utique caro et sanguis, non mundi ambitus, non illecebra sæcularis; sed illud quod est in natura rerum sublimius, hoc laudet Dominum; quod cœlestia utique sapit, quod æterna præmia concupiscit. Quapropter universo operi brevem perfectamque sententiam dedit, ut Dominum Salvatorem spiritualiter debeant cuncta laudare. His igitur decursis totius musicæ disciplinæ assignata perfectio est. Flatus in tuba, pulsus in cithara, tinnitus in cymbalis, vox in choro, spirituali harmonia dulcissimus ille concentus, qui non auribus carnæ auditur, sed contemplatione purissimæ mentis advertitur. Nam commemoratio syllogismorum, sicut in primo psalmo cœpta est, parili nobis sine claudatur. A categorico siquidem, qui est purissimus et princeps omnium syllogismorum, dedimus prout oportebat initium: nunc etiam opus nostrum in ipso concludimus. Decet enim finem respondere principio suo, quando in litteris sacris debent sibi omnia convenientia reperiri. Illic autem categoricus syllogismus est nobis taliter colligendus: Dominum laudet omnis spiritus. Quem debet laudare omnis spiritus, Deus verus est. Dominus igitur Deus verus est. Mirabile plane dicendi genus, ut ad illud reluctantem confitendo trahat, ad quod prius aliquis acquiescere respuebat. Ecce de grammatica et de etymologiis, de schematibus, de arte rhetorica, de topicis, de arte dialectica, de definitionibus, de musica, de geometria, de astronomia, et de propriis locutionibus legis divinæ, seriem refertam esse monstravimus, quantum Dominus præstare dignatus est, ut qui talia hæc dicit

A gratanter agnoscant, et qui adhuc rudes sunt, planissime dicta sine offensione percipiant.

Conclusio Psalmorum.

Explicitus est decorus et mirabilis ordo Psalmorum, numero quidem mystico terminatus, sed sacris virtutibus infinitus; solummodo illi ad dimensum cognitus, qui arenam maris, pluviarum guttas, creaturarum omnium naturas dinumerabili quantitate complectitur. Sed quamvis a nobis ex toto comprehendi non possit, tamen utiliter quæritur, quia perscrutatus semper copiosior invenitur. Quanta enim adhuc hinc nova dicenda sunt, quantorum fidelium ingenia usque ad finem sæculi curiosa sedulitate laborabunt. Sed tamen ista veritas tunc plenissime dignoscenda est, quando ipse Dominus contemplationem suam præstare dignabitur. Illic autem totus ordo Psalmorum, quantum humanum ingenium vestigare prævaluit, duplici mysterio noscitur esse decursus. Primum, sicut auctoritate Patrum dictum est, Novi et Veteris Testamenti sacramenta complectitur. Septem quippe decades referuntur ad sabbatum, quod ad primam illam pertinet sine dubitatione culturam. Octo vero nostro tempori deputantur, qui resurrectionem Domini die octava pia devotione veneramus. Secundo quoque, Domino largiente prospeximus, quod centum quinquaginta diebus superducto diluvio criminibus suis terra diluta est. Sic Psalmorum spiritualis abysus peccatis inquinata corda mortalium usque ad iudicii tempus perpetua emundatione purificat; et fit nobis ex ipso salutare diluvium, quod nostrum sensum delictis sordidum reddit ablutum. Quid enim in isto cœlesti armario Scripturarum divinarum invenire non possis? Genesim quæras, hic quemadmodum fuerit mundus fabricatus exponitur. Prophetam dicas, quis de incarnatione Domini tanta locutus est? Evangelium cupias, passionem et resurrectionem Christi Domini innumeris locis evidenter ostendit. Apostolum velis, audi doctorem, audi miserentem, qui et futura judicia propter correctiones prædicat, et pro peccatoribus frequenter exorat. Et ne longius differam, quidquid in cœlo, in terra, in mari, vel apud inferos agitur, si cautissime legas, omnia suis locis posita competenter agnoscis. Testis est Athanasii episcopi sermo magnificus (*Tom. I, epist. ad Marcellinum, pag. 959*), qui virtutes Psalmorum indagabili veritate discutiens, omnia illic esse probat, quæcunque sanctæ Scripturæ ambitu continentur. Naturam quoque Dei, si fas est, duobus verbis facit subintelligi: *Ego hodie*, quæ nullis libris, nullis codicibus prævalet comprehendere, sicut et explicatum est quod breviter dicitur, et ex aliqua parte sensibile quod tacetur. In secundo quippe psalmo Pater dicit ad Filium: *Ego hodie genui te (Psal. II, 7)*. In istis siquidem duobus verbis subtiliter significat, quod humanum intellectum transcendere posse videatur. Novum et Vetus Testamentum tanta proprietate complectitur, ut revera spirituales bibliothecam in hoc libro intelligas esse constructam. Nam si paradisus desiderabilis habetur, quod eum quatuor fluviorum lapsus amare

[*ed.*, emanare] noscuntur, quanto beator est anima quæ centum quinquaginta Psalmorum fontibus irrigatur. Nec solum intra hunc numerum divina virtus operata est, multa latius **503** patent, sive quæ pro parte intellecta sunt, sive quæ adhuc funditus ignorantur diversa miracula. Nam et in illis centum quinquaginta tribus piscibus quos apostolorum retia de pelagi profunditate traxerunt (*Joan. xxi, 11*), sanctorum numerus comprehensus exponitur. Et arca Noe in typum sanctæ Ecclesiæ trecentis cubitis in longitudine, quinquaginta in latitudine, et triginta in altitudine legitur fabricata (*Gen. vi, 15*): unde multa Origenes mystica (ut solet) expositione tractavit. Quapropter indubitanter apparet Creatorem atque Opificem rerum, cum cælestia cuncta terrenaque disponderet, sub mensura, et numero, et pondere fecisse omnia quæcunque creata sunt, sicut Sapientissimus dicit: *Omnia in mensura, et numero, et pondere disposuisti* (*Sap. xi, 21*). Nunc propter virtutem memoriam breviter intinemus, quæ supra latius videntur effusa. Primum meminisse nos convenit quod de titulorum diversa varietate narratum est. Recordari etiam debemus personas in textu Psalmorum aptissime commutatas, conclusionisque eorum contra hæreticos maxime fuisse formatas. Vel quare alphabetum Hebræum ponatur in psalmis. Cur de partibus psalmorum unus confectus esse videatur. Quare intercalares psalmi sint positi. Quare repetitio versuum reperitur in psalmis. De interpretatione nominum Hebræorum. De his qui unilines appellantur. De quindecim psalmis gradalibus. Quare pœnitentium septem psalmi esse doceantur. Quare lamentantium pro civitate Jerusalem cum lacrymis verba funduntur. Quare ordo psalmorum in laudibus Domini fuerit terminatus; ubi quot modis prædicatur exponitur, cum tamen præconiia ipsius nullis libris, nullis possint humanis viribus explicari. Sic varietas ista Psalmorum, aut pretiosissimo lapidi topazio, aut pulcherrimo pavoni congrue forsitan comparatur, qui toties diversos reddunt colores corporis sui, quoties in eis delixus fuerit oculus intuentis. Hæc, quantum Dominus præstare dignatus est, pro nostra mediocritate decursa sunt. Vos autem, magistri, qui cælestium litterarum copiosa lectione pinguescitis, parcite rudi, dimittite

A constanti, estote benevoli. Difficile opus humanum reperitur, quod non patiat aliquam questionem, Jacobo apostolo protestante: *Si quis in verbo non offenderit, hic perfectus est vir* (*Jac. iii, 2*). Quod si nonnulli sacris litteris calumnias parant, quid infirmis non faciant, quos audacter accusant? Prolata semper ad animum dicentis aptanda sunt. Nam si omnia contentiosa altercatione destruere volumus, piam devotionem incauta potius contradictione damnamus. Sed jam tempus est ad Dominum corda convertere, ad quem magis debet omnis intentio tendere, et laboris terminus pervenire.

ORATIO.

B Tu, Domine verus doctor et præstitor, advocatus et iudex, largitor et monitor, terribilis et clemens, corripuens et consolator, qui cæcis mentibus donas aspectum; qui facis infirmis possibile quod præcipis; qui sic pius es, ut assidue rogari velis; sic munificus ut neminem desperare patiaris: dona quod te præstante bene quærimus, et illa maxime quæ nostra infirmitate noscimus. Quod ex tuo diximus, suscipe, quod ex nobis ignoranter protulimus, parce; et perduc nos ad illam contemplationem ubi jam non possumus errare. Dona facere quæ te inspirante loqui præsumpsi; dona compleri quæ alios observare commouit: ut qui præstitisti piam sermonem, probabilem quoque conferas tuis famulis actionem. Libera nos, amator hominum, ab illo periculo, ne, sicut dicit Apostolus, dum a iis prædico, ipse reprobus inveniar (*I Cor. ix, 27*). Quam infirmi sumus tu veraciter nosti; quali hoste deprimamur agnoscis. Te quarit certamen impar, te expetit mortalis infirmitas: quia majestatis tuæ gloria est, si leo rugiens ab infirma ovis superetur; si spiritus violentissimus a debilissima carne vincatur, ille qui de cælo cecidit, et hic te pugnante subdatur; ut si potestatem ipsius ad tempus tua permissione patimur, nequaquam ejus insatiabilibus faucibus sorbeamur. Fac illum tristem de humana lætitia, qui de offensione nostra semper exultat. Amen.

C Hactenus quæ ad expositionem Psalmorum pertinere videbantur, Domino largiente, decursa sunt [*ed.*, discussa]: nunc Salomonis dicta videamus, quæ proprios expositores habere noscuntur.

EXPOSITIO IN CANTICA CANTICORUM

M. AURELIO CASSIODORO ATTRIBUTA.

MONITUM.

505 Cassiodori nomen huic opusculo præfigunt tam manuscriptorum codicum editi, saltem quos videre licuit; bibliothecarii quoque omnes, si unum exceperis, illique etiam melioris notæ auctores quamplurimi absque ulla controversia auctori nostro illud ascribunt. Mihi tamen Cassiodori non esse certissimum videtur: sed quibus potissimum argumentis in eam adducar sententiam, præfatio nostra, quam hujus operis capiti præmisimus, satis ostendet. Hanc igitur, si lubet, consulas, antice lector.

PROLOGUS.

D Salomon inspiratus divino Spiritu composuit hunc libellum de nuptiis Christi et Ecclesiæ, et quodammodo epithalamium fecit Christi et Ecclesiæ, id est canticum super thalamos. Unde et Cantica canticorum vocavit hoc opus: quia omnia cantica superexcellit. Sicut enim dicitur, *Rex regum, et Dominus dominantium* (*Apoc. xvii, 14*), et solemnitas sollemnitas: sic dicitur Canticum canticorum ob excellentiam et dignitatem. Est autem in hoc obscurior iste